

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Diplomová práce z oboru český jazyk a literatura

**VZÁJEMNÁ KORESPONDENCE
JAKUBA DEMLA A FRANTIŠKA BÍLKA
1901–1941**

CORRESPONDENCE BETWEEN
JAKUB DEML AND FRANTIŠEK BÍLEK
1901–1941

Autorka: Iva Mrázková

2010

Vedoucí práce: Mgr. Daniela Iwashita, PhD.

Děkuji za radu a pomoc Mgr. Daniele Iwashitě, Ph.D.,
a za trpělivost a podporu své rodině.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne..... Podpis.....

Anotace

Práce je edicí vzájemné korespondence sochaře Františka Bílka (1872–1941) a básníka Jakuba Demla (1878–1961). Shrnuje 362 dopisů z let 1901–1906 a 1912–1928, které jsou důležitým pramenem nejen pro poznání jejich přátelských vztahů, ale i pro genezi děl obou umělců. V dopisech je často zmiňován básník Otokar Březina, vydavatel Josef Florian a další osobnosti české kultury první poloviny 20. století. Edice je doplněna doprovodnými komentářovými texty, které zasazují dopisy do životních souvislostí obou protagonistů i do dobového kulturního kontextu. Dále edice obsahuje vysvětlivky, ediční poznámku a soupis korespondence.

Klíčová slova

korespondence – Jakub Deml – František Bílek – Otokar Březina – Josef Florian – česká literatura první poloviny 20. století – české výtvarné umění první poloviny 20. století

Obsah svazku I

Úvod.....	6
Proč zrovna dopisy.....	8
Proč zrovna dopisy Františku Bílkovi	10
Ouvertura (do roku 1901)	12
Jakub Deml do roku 1901	13
František Bílek do roku 1901.....	15
František Bílek a Otokar Březina.....	19
Jakub Deml a Otokar Březina	24
Otec–matka–dítě	27
První setkání	32
1901	36
1903	38
1904	57
1905	136
1906	263
Intermezzo (1906–1911).....	266
Rozchod	267
Otokar Březina smiřující.....	275
Další osudy babického kříže	277
Co se dělo s Bílkem	279
Co se dělo s Demlem	283
Smrtelné ticho, vzkazy a vzájemné povědomí.....	290
Nové shledání	294
Eliška paní.....	299
Sestra Františka a Jinošov	302
Paní Pavla Kytlicová.....	304
Přílohy.....	308

Svazek I

Úvod

Mým úkolem v diplomové práci bylo uspořádat edici dopisů Jakuba Demla Františku Bílkovi. Je to jedna z největších Demlových korespondencí – čítá 362 dopisů, z toho 253 poslal Deml Bílkovi a 109 Bílek Demlovi. Této korespondence si Deml sám velmi cenil, a proto jsem ji nakonec uspořádala jako oboustrannou.

Diplomová práce je rozdělena na několik částí, největší díl přitom zabírá samotná edice dopisů a doprovodné texty. Respektovala jsem charakter korespondence, a proto jsem své komentáře rozdělila do tří částí. V korespondenci Jakuba Demla a Františka Bílka nastala totiž mezi lety 1906 a 1912 výraznější pauza, kterou bylo nutno překlenout jakýmsi komentářovým „intermezem“.

Komentářové texty čtenáře seznamují s osudy obou pisatelů, ale také s osudy Otokara Březiny, který po celou dobu k jejich přátelství nerozlučně patřil. Každá část komentáře tak popisuje nejdůležitější události, které se odrážejí v dopisech, a ty, které byly v dané době pro oba protagonisty důležité.

V závěrečné části svého doprovodného textu shrnuji příčiny roztržky mezi oběma přáteli, jejich další osudy a příležitostná setkávání, ale také rekapituluji jejich bezmála třicetiletý vztah, a to rozbořem Demlových studií, přednášek a dalších zmínek v jeho knihách, které od roku 1901 až do roku 1931 věnoval výtvarnému dílu Františka Bílka. V této části také poukazuji na některé hlubší shody a souvislosti, které díla obou umělců vyjevují.

V edici samé jsou dopisy seřazeny chronologicky a pravopisně upraveny. Zásady přepisu z originálů a pravopisné úpravy jsou shrnuty v ediční poznámce, která je řazena na konci diplomové práce. Ediční zásady vycházely ze zkušeností s knihou Demlovy korespondence *Carissime, kde se touláte* a byly přizpůsobeny tomuto rozsáhlejšímu souboru dopisů.

Dále edice obsahuje v poznámkách pod čarou věcné vysvětlivky. Díky tomu, že jsou do edice zařazeny i dopisy Františka Bílka Jakubu Demlovi, je korespondence natolik rozsáhlá a většinou i kompaktní, že většina dílčích nejasností se ozřejmuje z kontextu. Ostatní souvislosti čtenář najde v komentářových textech – proto jsou věcné vysvětlivky pod čarou omezeny na minimum.

Vysvětlivky obsahují většinou drobné medailonky osob, které jsou v dopisech zmíněny. Ne o všech lidech se ale podařilo údaje zjistit a ne všude by uvedení přesného

data jejich narození a smrti bylo účelné. Například když Deml Bílkovi posílá seznam vesničanů, kteří přispěli na postavení babického hřbitovního kříže, uvádí je i s jejich stavovským zařazením – jako sedláka, púllánika apod. Takový kontext myslím pro čtenářovu orientaci postačí.

Dále jsou v edici uvedeny odkazy na často citované úryvky z básní Otokara Březiny a z Bible. Citáty z Bible uvádím ve vysvětlivkách v zájmu čtenářovy orientace podle ekumenického překladu, ačkoli se od verze, která je citována v dopisech, často odlišuje. Obecně známé biblické výroky (např. „Proč jsi mne opustil!“) či jména (např. Dostojevskij, Shakespeare, Dante) do vysvětlivek nezahrnuji.

Na konci edice je uveden soupis celé korespondence, obsahující informace o uložení originálů této korespondence a také popisy originálů dopisů – tedy údaje o velikosti a povaze papíru a inkoustu, o počtu rukopisných stránek apod.

Pro zpracování tématu jsem používala dostupnou odbornou literaturu, kterou uvádím v seznamu na konci diplomové práce. V poslední době vyšlo mnoho studií o Jakubu Demlovi – naposledy kniha Vladimíra Binara *Čin a slovo* – ale prakticky všechny pojednávají o Demlově díle a životě a žádná o jeho korespondenci. Respektive každá dosavadní knižní nebo časopisecká edice korespondence obsahuje i studii o vztahu daných adresátů, o Demlových dopisech jako celku však zatím není k dispozici nic. K syntéze a komplexnějšímu zhodnocení významu Demlovy korespondence se doufám dobereme i za přispění podobných edic, jako je tato diplomová práce.

Mým cílem bylo nechat mluvit co nejvíce samy dopisy Jakuba Demla a Františka Bílka, nechat čtenáři prostor, aby sám jejich slova i význam během čtení posuzoval. Snažila jsem se však zprostředkovat čtenáři i další prameny, zmínky o Františku Bílkovi v Demlových knihách a především v Demlově rozsáhlé korespondenci s mnoha dalšími adresáty – na prvním místě s Otokarem Březinou, Josefem Florianem, Jaroslavem Durychem a s manželi Čeňkem a Marií Vořechovými. Tyto soubory dopisů jsou bohužel rozptýleny po mnoha veřejných i soukromých archivech Čech i Moravy, a proto jsem vděčná svým kolegům ze semináře vedeného Danielou Iwashitou, že podstatnou část Demlovy rukopisné pozůstalosti dokázali soustředit a utřídit, a tím mi k ní usnadnili přístup. Kromě toho jsem používala archivní prameny úřední provenience, které často dosud nebyly publikovány. K nim patří například kroniky farního úřadu v Babicích a Martinkově, kde Deml v letech 1904 až 1906 působil v duchovní správě, nebo složka Demlova soudního sporu s tělocvičnou jednotou Orel. Také ty jsou uvedeny v seznamu na konci práce.

Naproti tomu v pasážích věnovaných Františku Bílkovi a jeho dílu vycházím především ze sekundární literatury. Nezakrývám přitom, že můj zájem se soustřeďuje především na Jakuba Demla, a proto například otázka po významu této vzájemné korespondence dvou umělců je položena převážně jednostranně: jaký význam mají tyto dopisy pro pochopení díla Jakuba Demla. Při případném knižním vydání této edice by proto bylo dobré můj pohled doplnit pohledem historika umění, který by lépe poznal, v čem jsou tyto dopisy zásadní pro pochopení Bílkova díla.

Proč zrovna dopisy

O významu dopisů Jakuba Demla vypovídá skutečnost, že z nich komponoval své knihy. Nejen edice své korespondence, které sám za života vydal – jako *Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi*, *Listy Otokara Březiny Jakubu Demlovi* nebo *Do lepších dob*. Množství úryvků z různých korespondencí najdeme také v jeho knižních denících, jako jsou *Rosnička*, *Domů*, *Pro budoucí poutníky a poutnice* a *Šlépěje*. Zařazením reálných dopisů, které odrážejí reálné životní události a zkušenosti, do literárních děl, se radikálně stírá hranice mezi literaturou a životem.

Nejvýraznější je tento trend v nepravidelně vycházejícím periodiku *Šlépěje*, jehož počátek Vladimír Binar spojuje přímo s korespondencí.¹ Ale na dopisech jsou založeny i jiné, nedeníkové knihy. Binar v nich odhaluje užití postupů, které si Deml vyzkoušel právě ve svých raných denících: „Tato dvojpólovost tvorby, rozklenutá mezi báseň a životní událost, (...) bude se napříště prosazovat v celé Demlově tvorbě, a to tak významně a hluboce, že nakonec dojde k jejímu prolnutí v knihách, jako jsou *Mé svědectví o Otokaru Březinovi* (1931) či *Zapomenuté světlo* (1934).“²

Integrální součástí Demlovy tvorby však nejsou jen celé dopisy, ale i jejich dílčí znaky. Je to především oslovení nebo „řeč k TY“.³ Příkladem jsou *Moji přátelé*, kde se

¹ „První *Šlépěje* vydává Jakub Deml roku 1917, ale jejich geneze duchovní i umělecká je mnohem staršího data, sahá – jak korespondencí, která je napořád neodmyslitelnou komponentou Demlova díla, tak delšími či kratšími básnickými záznamy, publikovanými hned ve chvíli zrodu nebo až po letech – až do samých počátků Demlova uměleckého projevu.“ BINAR, Vladimír: *Čin a slovo*. Praha: Triáda, 2010. Kapitola Za *Šlépějemi* Jakuba Demla, s. 269.

² BINAR, Vladimír: Tamtéž. Kapitola Deníky Jakuba Demla na cestě Domů, s. 242.

³ „... JÁ vždy oslovuje nějaké TY, přibližuje se k němu a přibližuje si ho. A to je princip dopisu.“ IWASHITA, Daniela: Malý kousek druhého slona (Nad dopisy Jakuba Demla – k 131. narozeninám). In *Dobrá adresa*, 2009, roč. 10, č. 9, s. 32 (dostupné z:

uplatňuje právě princip oslovení. Vladimír Binar v každé lyrické apostrofě květiny z *Mých přátel* vidí „dopis či poselství“.¹ I na základě užití dopisů se tak konstituuje Demlův styl jako orální, jako „monolog nebo fiktivní dialog“.²

Bedřich Fučík zase upozorňuje na to, že dopisy a adresná osobní věnování, která vepisoval do knih svým čtenářům, byly Demlovi způsobem, jak vytvářet kolem sebe obec přátel. Všechny tyto odkazy do Demlova života a díla vyjevují, že dopisy pro Demla neměly funkci ozvláštnění, ale byly mu bytostnou potřebou.

Přes svou nespornou hodnotu jsou však dodnes opomíjeny, především zůstávají roztroušeny po mnoha archivech, v lepším případě veřejných, stávají se dokonce cenným artiklem pro sběratele, čímž se trhají celistvé soubory. Z množství Demlových korespondencí byl zatím vydán jen nepatrný zlomek. Mezi knižními edicemi jsou významné především dva Oličovy výbory z Demlových pozdních dopisů: *Píšu to při světle nočním* a *Zakázané světlo*. Časově krátkou, ale velmi intenzivní korespondenci s Josefem Váchalem vydala v knize *Milý a dobrý hochu – Milovaný a důstojný pane* historička umění Marcela Mrázová. Drobnější edice jsou vydány především časopisecky. Několik jich pořídil Vladimír Binar, například *Trialog* mezi Demlem, Nezvačem a Holanem, *Listy Jakuba Demla Marii Kalašové* nebo *Adresát Bedřich Fučík*. Významná vzájemná korespondence Jakuba Demla a F. X. Šaldy byla vydána v 60. letech ve sborníku Literárního archivu Památníku národního písemnictví, ale tento sborník je dnes jen velmi těžko dostupný.

Tato nedostupnost a potenciální ohrožení Demlových dopisů jsou tedy dalšími fakty, které dávají podobným edicím opodstatnění. Ale význam edičního zpracování Demlových dopisů spatřuji především v zachovávání jejich krásy. Myslím, že právě v dopisech Deml předstihl svého učitele Otokara Březinu – při vší úctě k Březinovi, vedle dopisů Jakuba Demla jsou ty jeho šedivé a monotónní. Demlova korespondence je vždy poutavý příběh, „dopisy lze vnímat jako soubory jednotlivým adresátům, ale dohromady skládají jakýsi druhý deník, cestopis a zároveň román života Jakuba

http://www.dobraadresa.cz/2009/DA08_09.pdf).

¹ „Z torstovského výboru [Píšu to při světle nočním] to vypadá, jako kdyby měl dopis u Demla specifický význam hlavně v letech 1940–1961. Jistě měl, ale na druhou stranu byl dopis součástí autorovy tvorby vždycky, dopisem svého druhu byly vlastně i básně. Vezměte si *Moje přátele*, každá ta apostrofa je dopis či poselství – Milý příteli Žampione, Milá přítelkyně Kopretino, Maceško.“ BINAR, Vladimír: *Čin a slovo*. Praha: Triáda, 2010. Rozhovor Žit na majáku v Nuslích, s. 437 (rozhovor M. Špirita a Z. Děťákové).

² Srov. Binar: „Deml totiž vnáší do české literatury své dílo jako útvar orálního stylu (...) A právě ve šlépějovém panoramatu je vidět nejpřesvědčivěji, že celé Demlovo dílo je promluvou – monologem nebo fiktivním dialogem.“ BINAR, Vladimír: Tamtéž. Kapitola Za šlépějemi Jakuba Demla, s. 273.

Demla.“¹ Deml do svých dopisů zapsal veškerou spontaneitu a nevázanost mluvené, pokoru a ostych šeptané i vášeň a smích křičené řeči.

Proč zrovna dopisy Františku Bílkovi

Poutavý příběh zachycený v korespondenci Jakuba Demla a Františka Bílka je výjimečný především svou délkou a kontinuitou – zachycuje bezmála třicetiletou historii jejich přátelství. V případě Jakuba Demla je v dopisech patrné i jeho osobnostní zrání. Vzájemná korespondence začala v roce 1901, kdy Deml napsal obdivovanému mistrovi první nesmělý dopis. Na jejím konci v roce 1928 si už sochař a básník hleděli zpříma do očí jako rovnocenní umělečtí partneři, každý si byl dobře vědom své ceny.

K základním pojítkům mezi Demlem a Bílkem patří jejich vztah k Otokaru Březinovi. Osobnost tohoto básníka prostupuje celou vzájemnou korespondencí. Byl nejen jejich společným přítelem, ale také iniciátorem jejich umění, jak o tom píšu v první části svého komentáře. Korespondenci Deml–Bílek tak lze chápat jako pendant či pramen ke knize *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*.

V těchto dopisech se však odráží vznik také jiných Demlových knih – *Mých přátel*,² několika svazků *Šlépějí*, *Sokolské čítanky*, knihy *Sestrám*, ale především Demlovy prvotiny, *Slova k Otčenáši Františka Bílka*. Další výjimečnost tohoto souboru tedy hledejme ve skutečnosti, že František Bílek a jeho dílo spolu s Otokarem Březinou inicioval Demlův vstup do literatury. V případě Demlova ojedinělého básnického založení však tato iniciace znamená mnohem víc – není to jen impuls k nezralé juvenilii, nýbrž rovnou k celoživotnímu dílu.

Toto celoživotní dílo chápali jeho samizdatoví editoři Bedřich Fučík a Vladimír Binar jako „jedinou knihu“. Opírali se při tomto pojetí o Demlovu autorskou interpretaci a vysledovali v jeho nepřehledném díle tematické vertikály, které prostupují napříč různými obdobími. Krom toho Demlovo dílo rozdělili i do několika

¹ IWASHITA, Daniela: Malý kousek druhého slona (Nad dopisy Jakuba Demla – k 131. narozeninám). In *Dobrá adresa*, 2009, roč. 10, č. 9, s. 36 (dostupné z: http://www.dobraadresa.cz/2009/DA08_09.pdf).

² V dopise ze 16. března 1917 (č. 181) máme v této korespondenci dokonce zaznamenanou nevydanou variantu *Sítiny*. Bohužel se však dochovala jen ve strojopisném opisu Bílkovy dcery Bertý, který byl pořízen v 60. letech a dnes je majetkem Galerie hlavního města Prahy. Uložen je v Národním archivu, fond Bílkovi a Nečasovi, karton 3.

horizontálních časových cyklů, v nichž texty vždy kulminují kolem několika nejvýraznějších knih.

Korespondence s Františkem Bílkem pokrývá dva z těchto cyklů. První (1907–1916), který vrcholí jednak knihami *Hrad Smrti* a *Tanec Smrti*, jednak knihami *Moji přátelé* a *Miriam*; a druhý (1917–1928), kde se texty soustřeďují kolem *Mohyly*. Hlavně pak tato korespondence pokrývá období tzv. přípravné, spadající do let 1900 až 1907, v němž vznikala bílkovská esejistika a formovala se Demlova básnická prvotina *Notantur Lumina*.¹

Jako literární postava v Demlově umění Bílek nikdy nehrál tak důležitou roli jako například Otokar Březina, ale také on měl své nezastupitelné místo. Tuto jeho úlohu charakterizují v poslední části komentáře.

Františku Bílkovi však Deml věnoval většinu svých výtvarněkritických esejí, k nimž ostatně patří i *Slovo k Otčenáši*. Význam této větve Demlovy tvorby shrnují Bedřich Fučík a Vladimír Binar: „Eseji věnovanými Březinovi či Bílkovi začíná vlastně Deml svou literární dráhu. Jsou tedy obě tyto osobnosti a jejich dílo rozhodujícím popudem pro krystalizaci jak jeho duchovního, tak uměleckého zrození a směřování. Deml se k smyslu jejich díla prodírá po celý život a jeho esejistika jim věnovaná tvoří paralelu k tomu, jakou úlohu oba tito tvůrci zaujímají v dějové linii ‚jediné knihy‘.“² Tuto oblast Demlovy tvorby mapují také v poslední části komentáře, snažím se ukázat, jaké konstanty a proměnné se v Demlově způsobu psaní o Františku Bílkovi objevovaly a jak Deml i ve svých knihách nahlížel na realitu skrze Bílkovo dílo.

Podstatným rysem této korespondence je také její intenzita a hloubka. V některých aspektech své tvorby básník Deml a sochař Bílek velmi silně souzněli, a dají se tak najít výrazné paralely jejich tvorby. Můžeme například sledovat, jak oba přistupují k realitě skrze (zduchovnělé) smysly, na prvním místě skrze zrak a hmat. V jiných ohledech, například ve snaze vytvořit jediné dílo celého života, jsou zase oba velmi silně spjati se svou dobou. Tyto aspekty se snažím postihnout především v poslední části svého komentáře, v kapitole Společné rysy Demlovy a Bílkovy tvorby.

¹ BINAR, Vladimír – FUČÍK, Bedřich: Zpráva o uspořádání Díla Jakuba Demla. In *Revolver Revue*, 2000, roč. 16, č. 42, s. 192–193.

² BINAR, Vladimír – FUČÍK, Bedřich: Komentář a bibliografie ke svazku *Chléb a slovo*. In Dílo Jakuba Demla, sv. 13. Praha: Rukopisy VBF (samizdat), 1983, s. 628

Ouvertura (do roku 1901)

Každý můj dopis, i ten nejuctivější (i ten nejdrsnější), není-li vysázen mechanickými, strážlivými znaménky tiskařskými, zdá se mi jakousi opovázlivostí, útokem, a toho se lekám pro svou povahu (nebo únavu).

(Jakub Deml: Pro budoucí poutníky a poutnice)

Věda ti dokazuje a při žádném jiném zvířeti jako právě při psu a zvláště při psu černém není ti tak neomylně zřejmo, že jazyk jsou vlastně jen rozšířené plíce.

(Jakub Deml: Česno)

Jakub Deml do roku 1901

První dopis Františku Bílkovi odeslal Jakub Deml v roce 1901, ale jejich písemné rozhovory jím ještě zdaleka nezačínají – tento obdivný dopis totiž zůstal bez odpovědi. Jakubu Demlovi bylo tehdy 23 let a byl studentem brněnského bohosloveckého semináře. Jeho dosavadní dílo zahrnovalo několik básní otištěných v časopise českomoravských bohoslovců *Museum*.

V roce 1901 v *Museu* uveřejnil první esej zaměřenou na výklad díla Otokara Březiny: Březina nesrozumitelný? S Březinovou poezií se mladý Jakub Deml poprvé setkal v roce 1896, kdy si v časopise *Rozhledy* přečetl báseň Sen jeden svítí. Byl to „okamžik Demlovy básnické iniciace či křtu *slovem*“, ¹ který se bude v Demlově díle ještě mnohokrát vracet. (První kniha tohoto díla je však v roce 1901 ještě v nedohlednu.) V té době už se Deml s Březinou znal i osobně, korespondoval s ním a svého milovaného učitele také navštěvoval v jeho tehdejším působišti, v Nové Říši.

Ve stejném čísle *Musea* jako březinovská esej vyšla v roce 1901 také stat' Fr. Bílek jako umělec. Dílo Františka Bílka nebylo pro mladého bohoslovce takovým nárazem jako verše Otokara Březiny, přesto u něj vyvolalo slova plná ohně a nadšení – nejen pro Bílka, ale pro umění obecně. Navzdory titulu této eseje nejsou totiž jejím hlavním tématem Bílkovy výtvarné práce, ale přibližně stejně důležitá je tu tvorba Otokara Březiny. A také budoucí tvorba Jakuba Demla – právě tady je zachyceno zrání jeho vlastního uměleckého programu: co je mi po umělci, „nevypravuje-li mi zároveň, v jakém poměru jsou všechny ty věci k jeho duši“. ² A jedním dechem dodává, že k jeho duši jsou věci – stejně jako dítěti – v poměru bratrském: „Básník, kněz, přítel, bratr, to jsou analogie. A chci-li si Březinu nebo Bílka představit jako umělce, chci-li porozumět některému dosud neznámému místu v jejich díle, myslím si je jako bratry.“ ³

Otokar Březina a František Bílek – v povědomí Jakuba Demla nerozlučně spjati jako „bratrská dvojice Ukazatelů Tajemstev“ ⁴ – tedy stojí na počátku Demlova veřejného a uměleckého života.

¹ IWASHITA, Daniela: *První a poslední slovo*. Disertační práce na FF UK (vedoucí práce PhDr. Vladimír Binar). Praha 2006, s. 217–218.

² DEML, Jakub: Fr. Bílek jako umělec. In *Museum. Časopis bohoslovců českomoravských*, 1901, roč. 35, s. 152.

³ DEML, Jakub: *Tamtéž*, s. 154.

⁴ DEML, Jakub: *Slovo k Otčenáši Františka Bílka*. Nový Jičín: nákladem Nového života, 1904, s. 16.

Úplně první spojnici mezi jménem Jakuba Demla a Františka Bílka však najdeme už o čtyři roky dříve – v roce 1897 byl v časopise české Katolické moderny *Nový život* uveřejněn seznam subskribentů Bílkova alba *Práce moje – to Modlitby neumělé, čisté však a kající* s úvodem Zdenky Braunerové. A v tomto seznamu byl zapsán také Jakub Deml, bohoslovec.¹ Tímto albem a posléze obrazy v Březinových knihách *Ruce*, *Tajemné dálky* a *Svítání na západě*² Deml poprvé nahlédl do díla Františka Bílka.

¹ IWASHITA, Daniela: *První a poslední slovo*. Disertační práce na FF UK (vedoucí práce PhDr. Vladimír Binar). Praha 2006, s. 58. Daniela Iwashita se domnívá, že by to mohla být i první položka časopisecké bibliografie o Jakubu Demlovi.

² U sbírek *Tajemné dálky* a *Svítání na západě* šlo o druhé vydání nákladem *Moderní revue* v roce 1900.

František Bílek do roku 1901

V té době byla biografie Františka Bílka už o mnoho pestřejší a dílo obsáhlejší, ačkoli byl jen o šest let starší než Jakub Deml. Bílek své nábožensko-umělecké zasvěcení prožil během stipendijního pobytu v Paříži v letech 1891 až 1892 a odehrálo se v podobě mystického vidění. Tehdy se mu zjevil Kristus se smutnými očima, jakého zobrazil později ve dvacátém obraze svého *Otčenáše*. Tento cyklus grafických a sochařských prací inspirovaný základní křesťanskou modlitbou podnítl v roce 1903 Jakuba Demla k napsání jeho knižního debutu. A téhož Krista namaluje Bílek na jednu z korouhví, které Deml objedná pro své druhé působiště v církevní správě, pro Babice u Lesonic.

Ke Kristu se však Bílek vracel v různých podobách. Jeho druhá práce – plastika *Orba je naší viny trest* z roku 1892 – zobrazuje Krista vykupujícího hříchy lidstva trýznivou fyzickou prací. O sedm let později dokončil své vrcholné dílo 90. let¹ – plastiku *Ukřižovaný* – kterou Deml také objedná pro Babice.

Bílkovy první výtvarné pokusy jeho učitelé nepřijali s porozuměním. V roce 1892 mu proto bylo odebráno stipendium a musel se z Paříže vrátit do Čech. Usadil se v rodném Chýnově a odbýval si tam svá učednická léta. V dopisech psaných po návratu domů se příznačně mísí sebedocenění a rodící se sebevědomí umělecké individuality. Pocit vlastní vyvolenosti, ba apoštolského poslání vlastního díla později vyústí do stylizace sebe sama jako kněze.

Co je mi vždycky divno, Viléme milý, jak kdo může mít uznání k práci mé. Věř mému upřímnému slovu: mé práce nemají tu cenu, která by zasluhovala „uznání“! Ale máš to tak nepřírozeně divné: Já uvedu někoho před některou svou práci, a ten dojmem zaslží, jiný klekne a modlí se, jiný řekne: Ach, tak umírala moje matka, jinému se při tom přesunul celý směr jeho života, jiný celý svazek básní píše atd. a nejvíce – přemáhá nevěrce, že i Neumann zájem i cestu i peníze obětovat chce k získání něčeho z mých

¹ Za vrcholné dílo tohoto období ji považuje mimo jiné největší současný znalec secesního sochařství a také Bílkova díla, Petr Wittlich. Viz WITTLICH, Petr: Chvilé Blesku. František Bílek a české umění. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: Galerie hlavního města Prahy (GHMP), 2000, s. 15–33.

*prací. Ale, věz, to vše není zásluhou práce mé, to vše nedělá práce mé cena; ale jen prostá věc, ale, ach, velká, je toho příčinou: s mojí prací totiž je dosud Bůh!*¹

V roce 1896 Bílka oslovili přední představitelé české Katolické moderny Karel Dostál-Lutinov a Sigismund Bouška a začali jeho dílo propagovat na stránkách *Nového života*. František Bílek se stal jeho kmenovým autorem – pouze jeho práce a grafiky Antonína Theina Runiého se objevily ve všech ročnících tohoto časopisu.² Dostál a Bouška vydali nákladem *Nového života* také tři důležité publikace o Bílkově díle – nejprve to bylo v roce 1897 album *Práce moje – to modlitby neumělé, čisté však a kající* s úvodem Zdenky Braunerové, v roce 1901 pak knižní vydání jeho cyklu *Otče náš!* s úvodem Otokara Březiny a nakonec v roce 1904 Demlovo *Slovo k Otčenáši Františka Bílka*.

Bílek měl v okruhu Katolické moderny postavení do jisté míry výsadní – byl tu považován za nejnadanějšího výtvarníka, a proto také směl v srpnu 1897 přednést na prvním – programovém – sjezdu *Nového života* svou přednášku o ideálu křesťanského umělce. Jeho myšlenky se však nesetkaly s porozuměním, Sigismund Bouška je dokonce označil za heretické. V okruhu *Nového života* byl tedy Bílek nadále přijímán jako geniální umělec, ale v žádném případě jako náboženský myslitel.

Odborníci skutečně nacházejí v jeho díle vlivy mnoha nauk, které se s katolickou tradicí slučují jen těžko – například vlivy gnosticizmu, manicheismu nebo teozofie.³ Odtud se pak odvíjí Bílkova svérázná samostatná interpretace Bible a věrouky, a to nejen výtvarná, ale i slovní v jeho četných přednáškách a časopiseckých statích.

František Bílek tedy měl na počátku 20. století za sebou poměrně složitý myšlenkový vývoj. Při jeho důkladnějším rozboru by však bylo nutné více zohlednit atmosféru konce 19. století, kdy kvetl spiritismus, okultismus, mystika, začala se rozvíjet psychiatrie a psychopatologie. „Neklidné duchovní hledání patřilo tedy k příznačným rysům své doby, a nikoli pouze ke zvláštnostem Františka Bílka.“⁴

¹ LA PNP, fond Vilém Bitnar, korespondence přijatá, dopisy Františka Bílka Vilému Bitnarovi, inv. č. LA/12/73/864. Nedatovaný dopis

² FILIP, Aleš – MUSIL, Roman: Diskuse o Františku Bílkovi uvnitř Katolické moderny. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 66–75.

³ Viz např. studie Josefa Vojvodíka, Jana Rouse nebo Petra Wittlich v knize *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000.

⁴ FILIP, Aleš – MUSIL, Roman: Diskuse o Františku Bílkovi uvnitř Katolické moderny. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 71.

Jeho myšlenkové zrání se z velké části odehrávalo v dopisech s Juliem Zeyerem a částečně i se Zdenkou Braunerovou. Ti v 90. letech 19. století patřili k Bílkovým nejbližším přátelům.

Zdenka Braunerová plnila v 90. letech v Bílkově životě úlohu, kterou po roce 1903 v podstatě převzal Jakub Deml – roli protektorky, propagátorky, mýtotvůrkyně i apologetky. Psala o Bílkovi do *Volných směrů* a pro *Nový život* se uvolila napsat úvod k Bílkovu albu *Práce moje – to modlitby neumělé...* S vlastními slovy však nebyla spokojena, svůj ideální cíl vyjádřila v dopise Karlu Dostálu-Lutinovovi: „... představuji si, že text a doprovod k jeho pracím by musel být básní, a já dovedu jen básně žít, avšak ne psát.“¹ Tento vysoký požadavek o několik let později splnil právě Jakub Deml – nejen ve *Slově k Otčenáši Františka Bílka*, ale i v *Prvních Světlech* a všech následujících textech, které kdy Bílkovi věnoval.

V roce 1896 Zdenka Braunerová seznámila Františka Bílka s Juliem Zeyerem. „Zeyer – Bílek – Braunerová tvořili po několik let zvláštní generačně sice nesourodou, ale duchovně silně souznící trojici, v níž Braunerová, prožívající tehdy svůj tvůrčí vrchol, působila jako pojítko mezi mladým sochařem a stárnoucím básníkem postupně završujícím své dílo.“²

Mezi Zeyerem a Bílkem vzniklo velmi silné duchovní pouto. Na první pohled se přátelství podobalo vztahu mezi učitelem a žákem. Jaroslav Med se však domnívá, že tento model zůstává jen „na povrchu oné ojedinělé tvůrčí sounáležitosti, v níž se ve vzácné shodě doplňovalo hledání životních jistot s jistotami uměleckými. Oba umělci se právě v této době, v níž se rodí jejich přátelství, ocitají na jisté myšlenkově existencionální křižovatce“.³ V případě mladého sochaře to znamená, že právě v dialogu s Juliem Zeyerem formuloval svůj umělecký program. Trápily ho především otázky náboženské a skrze ně dospíval k zásadám svého tvoření uměleckého (což v Bílkově případě nelze zcela oddělovat – viz už jen název „práce moje – to modlitby“). Tak se například rodila definitivní podoba Bílkova *Ukřižovaného* – právě Zeyer se přimlouval za „více světla a méně hmoty“ v Kristově obličeji.⁴

Tyto otázky, jak podotýká Jaroslav Med, byly velmi těsně provázány s dobou konce století. Bílkův pesimismus, který se Zeyer snažil vykořenit, byl jedním z příznaků

¹ MIKULEJSKÁ, Dana: František Bílek a Zdenka Braunerová. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 111–112.

² MIKULEJSKÁ, Dana: Tamtéž, s. 108

³ MED, Jaroslav: František Bílek – Julius Zeyer: typ duchovního přátelství. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 128.

⁴ MED, Jaroslav: Tamtéž, s. 130.

dekadence, která podle Meda ovlivnila i Bílkův *Otčenáš*: „pohledem na člověka jako ušlápnutou trosku, jež se plahočí slzavým údolím života“.¹ Dokončit tento úkol však nakonec připadlo Otokaru Březinovi – teprve on a jeho dílo vnesli do Bílkova umění „více světla“. Svou nemalou zásluhu na tom však měla i Bílkova nastávající manželka Berta Nečasová. Vnímavý pozorovatel Březina to vyjádřil ve svém blahopřání k zasnubám: „Byl jste povolán na jasná, harmonická místa jako k dalšímu stupni vývoje po hlubokém zasvěcení v bolest člověka.“²

Toto světlo a jas posléze spatřil i Jakub Deml. Ten vstoupil do Bílkova světa v jeho zralé podobě. Marcela Mrázová, autorka chronologického přehledu Bílkova života a díla, chápe rok 1901 jako přelomový – jako rok, kdy „skončilo Bílkovo chýnovské období (1892–1901), v němž formuloval své náboženské a umělecké ideje a uplatnil své všestranné tvůrčí schopnosti. Celou jeho následující životní a uměleckou dráhu lze chápat jako domýšlení a realizaci myšlenek a představ této rané doby. Jako silná tvůrčí osobnost strhl k sobě na přelomu století pozornost kritiky a dostalo se mu maximálního ocenění.“³

V tomto přelomovém roce se na Bílkově obzoru objevil Jakub Deml. Dostal se sem díky Otokaru Březinovi – nejen že v jeho knihách poprvé uviděl Bílkovy obrazy, ale Březina také zinscenoval jejich první osobní setkání v roce 1903. Jen těžko bychom také v korespondenci Deml-Bílek hledali dopisy, kde není zmíněno jméno Otokara Březiny alespoň in margine. Otokar Březina patří k této vzájemné korespondenci zcela nerozlučně. Dá se říct, že pro její úplnost by bylo nutné uspořádat ji nikoli jako dvoustrannou, ale do podoby „trojhranu“⁴ s vrcholy Deml-Bílek-Březina.

¹ MED, Jaroslav: Tamtéž, s. 131.

² BŘEZINA, Otokar: *Korespondence*, sv. 1. Ed. Petr Holman. Brno: Host, 2004, s. 557. Dopis z 8. května 1901.

³ MRÁZOVÁ, Marcela: Život a dílo Františka Bílka. Chronologický přehled. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 321.

⁴ Viz v této korespondenci dopis z 20. října 1904 (č. 36).

František Bílek a Otokar Březina

V Bílkově životě Březina v podstatě zaujal místo, které se uprázdnilo Zeyerovou smrtí, což ostatně pociťoval sám Bílek už v době, kdy Zeyer umíral: „A kdyby mi i Vás povinnost životní utýrala, kam bych šel hlavu sklonit? Zeyer mi tak pomálu odchází,“ napsal Březinovi v lednu 1901 spolu s nabídkou, aby Březina nechal učitelského povolání a přestěhoval se k němu.¹ V osobní rovině je bratrské souznění cítit už z prvních vyměněných dopisů. Bílek a později společně manželé Bílkovi dávali Březinovi pocit domova. Pravidelně několikrát do roka – zpravidla na letnice, na prázdniny a na Vánoce – ho zvali k sobě na několik dní. Vznikala tak představa duchovní rodiny, jejíž věrnost Březina zdůraznil ještě v posledním dopise, který v roce 1929 před svou smrtí Bílkovi poslal.²

O osobních vztazích mezi Bílkem a Březinou vypovídá pramen velmi zaujatý – Demlova kniha *Mé svědectví o Otokaru Březinovi* z roku 1931. Jakub Deml tu vytrvale bagatelizuje, ba na mnoha místech i popírá přátelství mezi Březinou a Bílkem. Zapisuje sem příležitostnou kritiku, kterou Březina údajně o Bílkových dílech pronášel, ale i závažnější obvinění z neupřímného jednání ve vzájemném přátelství:

Stalo se např. už jako tradicí, že jezdíval k Bílkům do Prahy na svátky svatodušní. Před několika lety mi řekl, že tam jezdí velice nerad a že to dělá jen ze slušnosti, a jistě v souvislosti s tímto jeho slovem byla také věta, kterou mi řekl za jiné příležitosti, že přátelství je možné jen mezi lidmi, kteří mají jednu víru a stejný metafyzický základ. Bílek byl tehdy už mimo Církev.³

Tato obvinění nelze ze vzájemné korespondence mezi Bílkem a Březinou doložit, ale ani vyvrátit. Největší znalec Březinových dopisů a jejich editor Petr Holman však k jejich poměru poznamenává: „Přátelství s Františkem Bílkem, provázené nezbytnou absolutní důvěrou jednoho v druhého a zcela se vymykající z rámce všech ostatních přátelských styků, Otokar Březina hodnotil i nadále vůbec nejvýš.“⁴

¹ BŘEZINA, Otokar: *Korespondence*, sv. 1. Ed. Petr Holman. Brno: Host, 2004, s. 544.

² BŘEZINA, Otokar: *Korespondence*, sv. 2. Ed. Petr Holman. Brno: Host, 2004, s. 1590. Dopis z 21. ledna 1929.

³ DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha: Rudolf Škeřík, 1931, s. 172.

⁴ HOLMAN, Petr: komentář k Březinovu dopisu Bílkovi z 9. prosince 1921. In BŘEZINA, Otokar: *Korespondence*, sv. 2. Brno: Host, 2004, s. 1333.

Deml navíc ve své knize přináší o Březinovi, a tedy i o jeho vztahu k Bílkovi, svědectví nejednoznačná. Na jiných místech tak naopak zapisuje Březinovu chválu Bílkova díla a sám se ze svého jednání vůči Bílkovi kaje. Je to tedy zřejmě jeden z projevů „pravdy okamžiku“. Tento výrok Otokara Březiny cituje Deml v *Mém svědectví* několikrát a používá ho i jako varování čtenáře před sebou jako spisovatelem: „všechno, co zde říkám o Josefu Florianovi, o Františku Bílkovi a Otokaru Březinovi (nemluvě ani o jiných), jest velmi nedostatečné, velmi neúplné.“¹ Pravdu okamžiku lze tedy chápat nejen jako protiklad vůči pravdě Boží, jak o ní čteme například v Janově evangeliu,² ale i vůči pravdě lidského života v jeho úhrnu. V *Mém svědectví* Deml tuto celoživotní pravdu vyjadřuje metaforou jezírka na dně propasti:

*Přátelé Otokara Březiny pochopí, co jest na dně propasti jeho a co jest na dně propasti mé: jaký obraz v tom nejspodnějším zrcadle, jaká nejtajnější touha, jaké vidění života a světa.*³

Důležitější než spekulace o osobní rovině přátelství mezi Otokarem Březinou a Františkem Bílkem je však z dnešního pohledu jejich vzájemný poměr umělecký. Seznámení s osobností a dílem Otokara Březiny totiž nově nasměrovalo Bílkovu další uměleckou práci. Ve své přednášce *Pracovna* z roku 1940 se Bílek vrátil ke dvěma spisovatelům, kteří zásadně ovlivnili jeho život – považoval za ně Julia Zeyera a Otokara Březinu. Historik umění Jan Rous se domnívá, že „skutečně iniciační povahu pro Bílka mělo dílo Březinovo“, protože z něj „nejen vytěžil základní symbolické obrazy“, ale „uspíšilo i jeho obrat od myšlenkového a stylového naturalismu symbolů tíže těla a hmoty země ke kosmické, přírodní a světelné transcendenci.“⁴ Jako přelomovou v Bílkově díle chápe Rous kresbu *Místa harmonie a smíření*, kterou v roce 1900 Bílek vytvořil pro Březinovu sbírku *Ruce*. Podle Rouse se v ní projevuje vzestup Bílkova díla od pesimismu a naturalismu 90. let k „nové světelné kosmologii“, „procitnutí k světlu, jako k nejvyššímu stupni poznání pravdy“.⁵

¹ DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha: Rudolf Škeřík, 1931, s. 87.

² Jan 14,6: Ježíš mu odpověděl: „Já jsem cesta, pravda i život. Nikdo nepřichází k Otci než skrze mne.“

³ DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha: Rudolf Škeřík, 1931, s. 7.

⁴ ROUS, Jan: „Práce?... Každá je knihou, zkušenostmi obsáhlou a – svatou.“ F. Bílek, *Pracovna*. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 249.

⁵ ROUS, Jan: Tamtéž: s. 241.

Za klíčový prítom považuje Rous hned první Březinův dopis Bílkovi. Domnívá se, že Březinovy názory na umění vyjádřené v tomto dopise by mohly být považovány za nový Bílkův „confíteor“.¹

*Jednotlivé stupně našeho očistění znamenány jsou jasnějším a jasnějším uvědomováním si prvotní jednoty, mystickým rozšířením naší bytosti na tisíce bratří, (...) umění, které jest mi jazykem, jímž duše vyslovuje svůj úžas z kosmu, do něhož je zajata, (...) umění je vlastní, vnitřní řečí člověka, ztracenou a v bolestech znova nabývanou, schopnou nadzemského zvýšení, serafického rozjasnění, hvězdné lehkosti. Umělec kráčí k dokonalosti svého díla dokonalostí svého života. Všechny druhy umění jsou v podstatě jedno a totéž, malba, socha, hudba, slovo osvětlují se navzájem.*²

Nová témata, která Bílek našel v Březinově poezii, podle Rouse reprezentativně shrnuje šest svazků *Souborných prací Františka Bílka*, které v roce 1905 Jakub Deml vydal ve Florianově edici Studium. Jsou to například symbolické postavy slepců, mýtus ženy, tematika milosti, návrat k otázkám po podstatě a úkolu člověka na zemi atd.³ Právě *Slepce* považují jiní odborníci za počátek této nové etapy v Bílkově díle⁴ – a právě *Slepci* a jejich duchovní zrak také velmi fascinovali a inspirovali Jakuba Demla.⁵

Kromě *Rukou* Bílek svými kresbami doprovodil také druhé vydání Březinových sbírek *Tajemné dálky* a *Svítání na západě*, které vyšly v *Moderní revue* v roce 1900. A tvorba obou umělců byla propojena i při vydávání Březinových esejí. Ve zmíněné přednášce *Pracovna* proto Bílek na konci svého života na spolupráci s Otokarem Březinou vzpomínal jako na „mocný souzvuk“.⁶

¹ ROUS, Jan: Tamtéž, s. 242. Jde o narážku na Bílkovu programovou stat' Confíteor umění, která v roce 1897 vyšla na pokračování v *Novém životě*.

² BŘEZINA, Otokar: *Korespondence*, sv. 1. Ed. Petr Holman. Brno: Host, 2004, s. 525–526.

³ ROUS, Jan: „Práce?... Každá je knihou, zkušenostmi obsáhlou a – svatou.“ F. Bílek, *Pracovna*. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 242.

⁴ URBAN, Otto M.: František Bílek a idea dekadence. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 57.

⁵ Bílkovi Slepci se nicméně od původních Březinových lišili. Josef Vojvodík Březinovu báseň *Hudba slepců* ze sbírky *Ruce* charakterizuje jako „jednu z nejtragičtějších básní celého cyklu“. Bílek naopak svou sochu ztvárnil pomocí ideje „děkujeme Ti, že jsme slepci“, a to v duchu novozákonní smyslové slepoty, která o to silněji zažihá „světlo srdce“. Viz VOJVODÍK, Josef: Mezi kultem umění a mýtem života: tvůrčí dialog Otokara Březiny a Františka Bílka. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 165–166.

⁶ ROUS, Jan: „Práce?... Každá je knihou, zkušenostmi obsáhlou a – svatou.“ F. Bílek, *Pracovna*. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 237.

Toto sebepojetí však relativizuje, ba vyvrací Josef Vojvodík ve svém porovnání myšlenkového světa Březinových básní a Bílkových výtvarných prací. Jeho studie odpovídá na otázky „jak čte grafik a sochař básníka Březinu“, jak své čtení převádí do výtvarné podoby a jak lze zpětně vnímat vztah mezi textovou předlohou a obrazovým doprovodem, tj. jaká je Bílkova výtvarná interpretace Březinových veršů.¹ Ačkoli Březina i Bílek debutovali ve stejném roce, jejich myšlenková východiska se lišila. Zatímco Březina v *Tajemných dálkách* hledal „umění jako (náhradní) náboženství“,² Bílek se svým dílem vždy chtěl modlit ke křesťanskému Bohu.

Bílek však „poznal Březinu jako básníka cyklu *Stavitelé chrámu*, který přináší nové kvality v Březinově tvůrčím vývoji. Je to především zdůraznění *aktivní* tvůrčí účasti člověka na kosmogonických procesech (...) Tuto syntézu, dokončení ‚tvůrčího díla‘ – tvorby umění a života –, symbolizuje titulní motiv chrámu.“³

Vojvodík podobně jako Rous poukazuje na několik motivů, které musely Bílka v Březinově díle oslovovat velmi silně. Kromě zmíněné role člověka jako spolutvůrce světa („stavitele chrámu“) to podle něj byla například „koncem devadesátých let 19. století aktuální nábožensko-filozofická idea takzvaného *bohočlověčenství*, vycházející ze symboliky vtělení ‚věčného Slova‘ (logu)“,⁴ dále i on zmiňuje světelnou symboliku ženství a zdůrazňuje především pojetí života jako umění a umění jako života.

Posledně zmíněná idea je patrná zejména ve sbírce *Ruce*, pro niž Bílek jako pro první z Březinových knih vytvářel obrazový doprovod. Tato sbírka znamená v Březinově filozofii zásadní posun „od kultu a tvorby UMĚNÍ k tvorbě ‚textu‘ ŽIVOTA“. V *Rukách* je básník fascinován všemi projevy života – především prací, životním dílem –, život sám se svou prací se stává uměleckým dílem a jeho vrcholem je rozpuštění v kolektivu bratří. Tvorba „uměleckého díla ŽIVOTA“ byla podle Vojvodíka záměrem, který „musel hluboce souznít s Bílkovým pojetím uměleckého tvoření, s jeho představami o smyslu, vykupitelském poslání a cíli umění, od samého počátku jeho tvůrčí dráhy“.⁵

Toto souznění však nebylo bezvýhradné. Vojvodík poukazuje na skutečnost, že Bílek si z Březinova díla vybíral jen to, co oslovovalo jeho samého. Co bylo mimo jeho obzor nebo co do svého obzoru záměrně nepustil, pomíjel, byť by to bylo na úkor

¹ VOJVODÍK, Josef: Mezi kultem umění a mýtem života: tvůrčí dialog Otokara Březiny a Františka Bílka. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 141.

² VOJVODÍK, Josef: Tamtéž, s. 145.

³ VOJVODÍK, Josef: Tamtéž, s. 142.

⁴ VOJVODÍK, Josef: Tamtéž, s. 143.

⁵ VOJVODÍK, Josef: Tamtéž, s. 153.

smyslu básně. Projevovalo se to například tím, že si pro ztvárnění vybíral ta místa Březinových knih, která jsou otevřená, významově nejednoznačná. A svou výtvarnou interpretaci dával těmto symbolům smysl jediný: křesťanský. Tak například „sladkému ptáčníku duší“ z básně Vedra dal podobu Krista a vnesl tak do básně význam čistě křesťanského aktu spásy.¹

Bílek sám ostatně nerad (jak ukazuje i korespondence s Jakubem Demlem) hovořil o své knižní tvorbě jako o ilustraci. Pojímal ji spíš jako „přátelský doprovod“ či „dobrou ozvěnu“.² V Březinově případě to však byla ozvěna hodně zkreslující – vždyť Březina si ve svém životě i básních zachovával „vždy až úzkostlivou neutralitu nejen vůči všem ortodoxiím (rozumí se západního křesťanství), ale i vůči náboženským systémům vůbec“.³

V osobní rovině byli tedy sochař a básník po celý život dobrými přáteli, „bratrstvím společné myšlenky“, jak jejich uměleckou symbiózu charakterizoval Jiří Karásek ze Lvovic, jejich vztah ale nebyl.⁴ Avšak, jak uzavírá Josef Vojvodík, „právě určitá disharmonie, rozpor mezi Březinovým slovním a Bílkovým obrazovým textem, vytváří v jejich dialogu básníka a výtvarného umělce zvláštní napětí – zdroj jeho nadčasové estetické hodnoty“.⁵

¹ „Pro Bílkovo chápání a interpretaci Březiny je příznačné, že v procesu výtvarně obrazového zvýznamňování Březinových slovních obrazů konkretizuje a vizualizuje právě ty aspekty, které v Březinově básni zůstávají pouze v rovině ‚otevřených‘, potenciálních možností, totiž akt spásy.“ VOJVODÍK, Josef: Tamtéž, s. 161.

² LA PNP, fond Vilém Bitnar, korespondence přijatá, dopisy Františka Bílka Vilému Bitnarovi, inv. č. LA/12/73/864. Nedatovaný dopis.

³ VOJVODÍK, Josef: Mezi kultem umění a mýtem života: tvůrčí dialog Otokara Březiny a Františka Bílka. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 169.

⁴ VOJVODÍK, Josef: Tamtéž, s. 175.

⁵ VOJVODÍK, Josef: Tamtéž, s. 176.

Jakub Deml a Otokar Březina

Také pro Jakuba Demla byl Březina jednou z nejvýznamnějších postav v životě i v díle. Už na gymnáziu Demla uhranuly Březinovy básně, později se „ještě uviděli v podobě těla“.¹

Dílo Jakuba Demla „se zrodilo na počátku tohoto století ve světle imaginativní a myšlenkové iniciativy Otokara Březiny“,² napsal v roce 1971 Vladimír Binar a shodli se s ním i všichni ostatní literární historikové, kteří se Demlovou tvorbou zabývali. Vztah je tu na první pohled jednoznačnější než mezi dílem Bílkovým a Březinovým. Ale je to možná jen zdánlivé. Zatímco Bílek načerpal z Březinovy poezie okruh nových témat a dále je rozvíjel po svém, často nevěrně původní Březinově myšlence, Demlovo dílo se rodilo svébytným *rozvíjením* podnětů Březinovy poezie, nebo naopak *vymezováním* se vůči nim, ale nikdy Březinu neztratilo ze zřetele – v tom tkví jeho *věrnost*.

První setkání s poezií Otokara Březiny zašifroval Deml do básnické prózy *Sen jeden svítí*. Daniela Iwashita ji charakterizuje jako „Demlův stálý rozhovor s Březinou, který je důvěrný zejména v tom, co zamlčuje“,³ tj. v šifrách, které mohl chápat jen Březina a pro něž se tento text zdál (nejen?) církevním cenzorům nesrozumitelný.⁴ Tento intimní veřejný dialog s Březinou vedl Deml napříč svým dílem. Poprvé totiž text zařadil do své básnické prvotiny *Notantur Lumina* (1907), posléze do její přepracované verze *První Světla* (1917), ještě později do knihy *Hlas mluví k Slovu* (1926) a naposledy do *Mého svědectví o Otokaru Březinovi* (1931). V různých variantách této prózy Deml Březinovo jméno buď přímo vyslovuje, nebo tají, anebo všelijak opisuje; projevuje se tu „nemožnost vyslovit Březinovo jméno a zároveň neodbytná snaha vztah k němu přesně pojmenovat“.⁵

¹ Jakub Deml Františku Bílkovi, 8. září 1903.

² BINAR, Vladimír: *Čin a slovo*. Praha: Triáda, 2010. Kapitola Neznámé arcidílo Jakuba Demla, s. 201.

³ IWASHITA, Daniela: *První a poslední slovo*. Disertační práce na FF UK (vedoucí práce PhDr. Vladimír Binar). Praha 2006, s. 222

⁴ V prvním vydání ve sborníku *Studia* v roce 1906 se próza *Sen jeden svítí* jmenovala *Dílo Otokara Březiny* a Deml ji na podzim 1906 poslal brněnské konzistoři ke schválení. Konzistoř své Imprimatur odmítla udělit: „Fantastická, nesrozumitelná apoteóza básníka Březiny, a proto se neschvaluje.“ Viz DEML, Jakub: *Pro budoucí poutníky a poutnice*. Praha: vydal Jakub Deml, 1913, s. 231.

⁵ IWASHITA, Daniela: *První a poslední slovo*. Disertační práce na FF UK (vedoucí práce PhDr. Vladimír Binar). Praha 2006, s. 219.

Jak Jej mám nazývati? Mistrem? Ach, to se mi zdá už studené příliš pro samé zneužívání, a tak mi připadá, jako by řečník chtěl na sebe strhnouti všechn nimbus toho slova – ale chtěl bych mít pro sebe, když mám mluvit o Březinovi, slovo mnohem jemnější, nové, nesetřelé, ani bratr, ani přítel – spíše Matka, kdyby to bylo nějak možné. Jak jej tedy nazývati? Takové slovo bych potřeboval, které by v sobě obsahovalo i mou nezměrnou a příliš důvěrnou lásku – a zároveň i nejvyšší úctu, mou bázeň a plachost před osobou mého mistra. Tedy mou blízkost i vzdálenost k němu. Matka.¹

Jejich první setkání tváří v tvář se odehrálo ještě za Březinova působení v Nové Říši. Vážený spisovatel Březina tehdy pozval k sobě na návštěvu „neznámého školáka“,² jehož básně po časopisech ho zaujaly. Deml tyto okamžiky vyličil mnohokrát – kromě korespondence například v deníku *K Březinovi*, později v knize *Hlas mluví k Slovu*, ještě později v knize *Mé svědectví o Otokaru Březinovi* a úplně naposledy se k nim podle Vladimíra Binara vrátil v básni *Zjevení*³ – jedné z posledních, které napsal před svou smrtí. K počátku nejzásadnějšího přátelství svého života se tedy Deml také vracel po celý život.

Dochovaná korespondence mezi oběma básníky, o jejíž vydání se po Březinově smrti ve 30. letech Deml sám postaral, opět přivádí do děje vztah učitel-žák. Deml oslovoval svého mistra s velkou bází, ale záhy také s neobyčejnou důvěrou. Svěřuje mu své nejvnitřnější pocity a pochybnosti. Zdá se dokonce, jako by veškerý duchovní život mladého Jakuba Demla byl zcela závislý na Otokaru Březinovi

Znáte tuto mou vůli, neboť je to Vaše vůle, znáte tuto mou bolest, neboť je dědičkou duše Vaší.

Víte, jakou cenu má pro mne Vaše slovo a Vaše mlčení... Vaše slovo: neboť ničeho nepromluví, nenapišu, nepodnikám, aby se duše má nezastavila a neobracela v místa, kde stojí duch Váš, Objevitel a Vítěz, s vlajkou do země vetknutou. (...) Slova má jsou echem Vašeho blesku a pronesená, bloudí jako by toužila vrátit se do svého mlčení, do svého plamenného obrazu.⁴

¹ DEML, Jakub: K Březinovi. In *Revolver Revue*, 2000, roč. 16, č. 44, s. 52.

² Viz Demlův dopis Bílkovi z 8. září 1903 (č. 5).

³ BINAR, Vladimír: *Čin a slovo*. Praha: Triáda, 2010. Kapitola Ledové květy, Triptych a Zjevení, s. 192–193.

⁴ *Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi*. Tasov: vydal Jakub Deml, 1933, s. 14. Dopis z 27. července 1903.

Otokar Březina s ním však od první chvíle jednal jako s rovným ve schopnosti a síle duševního vidění: „Jenom Vy, se svou schopností pocítiti mystickou tíž každého slova, porozumíte mi...“¹ A sám Demlovi také lépe rozuměl než kdykoli František Bílek. Jejich vzájemná korespondence se proto občas podobá tajné mluvě zasvěcených. Dokážou se spolu domluvit na minimálním prostoru, sebemenším náznakem, nebo dokonce mlčky:

*Zmínil jsem se o tom nějak Bílkovi, ale větou, která je povzdechem, jehož bolest někdo nesnese pro svoji Krásu a druhý nepochopí pro jeho hlubokost. Vám to ale píší, protože k Vám nemusím mnoho mluvit.*²

Kdykoli v pozdějších dopisech Březina hodnotil Demlovy knihy, ukázal vždy jako ideální čtenář Demlova díla. Tuto službu si ostatně poskytovali navzájem.

Jen pro úplnost také uveďme, čím mohl být Deml Březinovi. Básník, grafik, hermetik a všeučel Vladislav Zadrobílek alias D. Ž. Bor se domnívá, že pětaticetiletý Otokar Březina, v době, kdy poznal Jakuba Demla, „skončil své operace a touží opustit magický kruh; myslitel je však vyprovokován nenadálým darem nebes, básnivým dítětem Jakubem Demlem. Březinova zmrazující skepse povoluje pod výbuchy horké, lávovité Demlovy lásky, jeho překypujícího nadšení. Snad se příliš neodchýlíme od pravděpodobnosti, řekneme-li, že Březina v Demlovi našel nejen bratrskou duši, ale snad i duchovního syna – a Deml v Březinovi napřed otce – a potom spíše matku.“³

¹ BŘEZINA, Otokar: *Korespondence*, sv. 1. Ed. Petr Holman. Brno: Host, 2004, s. 615. Dopis z 24. července 1903.

² *Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi*. Tasov: vydal Jakub Deml, 1933, s. 37–38. Nedatovaný dopis, řazený Demlem mezi 20. listopadu a 3. prosince 1904.

³ BOR, D. Ž.: *Dítě andělů. Otokar Březina – život jako dílo*. Praha: Trigon, 2000, s. 180.

Otec–matka–dítě

Součástí monografie *František Bílek (1872–1941)*, vydané při příležitosti Bílkovy výstavy v Galerii hlavního města Prahy v roce 2000, je také studie francouzského bohemisty Xaviera Galmiche nazvaná „Jako řeč matky, která mluví pohledem...“ Bílkovo dílo ve snu Jakuba Demla. Galmiche se v ní snaží postihnout vzájemné vztahy Jakuba Demla a Františka Bílka a programově přitom vychází z jejich dosud nezveřejněné korespondence. Dělí přátelství do dvou období – prvním je „doba neofytská“, příznačná nevyrovnaností jejich vztahu, druhým pak „doba zralosti“, kterou Galmiche charakterizuje jako dobu „sblížení a spolupráce“ a jako „nejplodnější období“.¹ V době, kdy korespondence Jakuba Demla a Františka Bílka zůstává stále jen v rukopisech, může tato stručná charakteristika poskytnout čtenáři základní představu.

Problematictější je, že Galmiche vyšel právě jenom z této korespondence a pak ještě z několika málo dalších pramenů, jejichž autorem je však většinou Jakub Deml – ať už je to *Mé svědectví o Otokaru Březinovi* nebo jeho dopisy Otokaru Březinovi. Na několika místech Galmiche Demlovi příliš uvěřil, a proto se v jeho studii objevují i věcné chyby² či nepřesnosti. Například dočasný rozchod obou umělců v roce 1906 vysvětluje pouze na základě *Mého svědectví o Otokaru Březinovi* – které však bylo psáno až s odstupem pětadvaceti let a navíc po nové, tentokrát už definitivní roztržce s Františkem Bílkem. Je tedy zřejmé, že bude třeba nechat promluvit širší škálu pramenů.

Jako základní metaforu pro vystižení vztahu Březina–Bílek–Deml použil Galmiche titulní trojici „otec–matka–dítě“. Tento obraz je převzat z jednoho Demlova dopisu Otokaru Březinovi:

Podobenství Nejsvětější Trojice: Tři prsty zvednuté k Přísaze: Minulost, Přítomnost, Budoucnost: A ti tři jsou jedno: ze třech linií první Tvar, první Podoba... Otec, Matka, Dítě –: Příteli, Vy Otec, Bílek Matka, já Dítě...³

¹ GALMICHE, Xavier: „Jako řeč matky, která mluví pohledem...“ Bílkovo dílo ve snu Jakuba Demla. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 192.

² Viz v kapitole Intermezzo oddíl Další osudy babického kříže.

³ *Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi*. Tasov: vydal Jakub Deml, 1933, s. 35. Dopis z 25. září 1904.

V souvislosti se vztahem těchto tří umělců je to jedna z nejcitovanějších pasáží, jeden z nejčastěji opakováných obrazů. Převzal ho například i Vladimír Binar a považoval ho za doklad exaltovanosti tehdejších Demlových vztahů k Bílkovi.¹

Galmiche se snaží v Demlově korespondenci s Bílkem a Březinou postihnout růst této představy o duchovní rodině, kde každý z trojice má svůj úkol – s Březinou je spjata představa ohně a síly (otec), kdežto „bílkovský svět ve znamení vody tane před očima tiše harmonický jako protějšek horoucího vesmíru Březinova. Dá se říci, že tam, kde Březina Demlovi imponuje silou a mužným činem, Bílek ho naopak inspiruje pasivním rozjímáním, kvietismem hraničícím s rezignací“ – tedy představuje matku.²

Bohužel je tato interpretace opřena jen o první Demlův dopis Březinovi a jen první Demlův dopis Bílkovi. Z dalšího postupu obou korespondencí je však možno tuto interpretaci zcela obrátit a doložit pravý opak: že s představou hromovládne síly si Deml spojoval Bílka a s představou dobrotivé mateřské ochrany naopak Březinu.

Nevím, jaký stín mi to padl na duši, ale jakkoli jsem se tomu vzpíral, držel-li jsem oba dopisy v ruce: p. Bílkův byl těžký jako Spravedlnost, nebo jako kámen a kmeny, jež k svému Dílu dobývá – snad duch tohoto Díla se mně zjevil, když jsem si představil, že mám přijeti do Chýnova. Je mi to záhadou, jen tolik Vám mohu říci, že jsem se jako ustrašené kuře zase a zase utíkal pod Vaše křídla, sám sobě vyznával, že nikde nebylo tak teplo a tak bezpečně, vzpomínal a znovu četl Vaše slova a umínil si zasednouti k některým jak k cisterně a píti dlouze Vaši dobrotu.³

Nemělo by velký význam dělat například statistiku podobných zmínek a dokazovat, zda je představa matky víckrát spojena s Otokarem Březinou, nebo s Františkem Bílkem. Podstatnější je, že tato metafora může zakládat vztah daleko hlubší, souvislost ve smyslu tvůrčího dědictví.

¹ BINAR, Vladimír: *Čin a slovo*. Praha: Triáda, 2010. Kapitola Deníky Jakuba Demla na cestě Domů, s. 253.

² GALMICHE, Xavier: „Jako řeč matky, která mluví pohledem...“ Bílkovo dílo ve snu Jakuba Demla. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 196.

³ *Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi*. Tasov: vydal Jakub Deml, 1933, s. 16–17. Dopis z 9. srpna 1903. Viz také výše citovaný úryvek z deníku *K Březinovi*.

Krev, to je sluneční východ, kde v ohni se koupe omladlý den, tak, zdá se mi, praví Otokar Březina. Možno slova přestavit: „Sluneční východ, toť krev...“ a máme álφά geneze Vašeho i mého díla. Ani já nevykročil jsem než v požáru. Co v plamenech zhynulo, to vidíte. A též já vykročil z Chýnova, ač na Počátku bylo Slovo. (Míním Otokara Březinu).¹

Tato slova napsal Deml Jaroslavu Durychovi v roce 1908 – tedy v době, kdy s Bílkem nekomunikoval!

Bedřich Fučík použil pro vztah Jakuba Demla k Otokaru Březinovi výraz velmi přesně odstíněný: charakterizuje ho jako „synovsko-dědický“.² Je to podle Fučíka patrné zejména z knihy *Hlas mluví k Slovu*, která od postavy Demlovy matky postupně přechází k postavě Otokara Březiny, což podle Fučíka znamená, „jako by si chtěli říci: Hle, má duchovní matka, hle, můj duchovní otec! Březina je zahrnut do ‚rodu‘.“³

Možná až druhotně a možná i méně silně, ale přesto Deml tentýž vztah duchovního a uměleckého dědictví pociťoval i k dílu Františka Bílka, jak naznačuje citovaný úryvek z dopisu Jaroslavu Durychovi.

Odborná literatura však tento názor nesdílí. Například Vladimír Binar se domnívá, že „Bílek nesehraje v Demlově básnickém díle nikdy roli rovnocennou úloze Březinově“⁴ a považuje Bílka sice za první, ale vždy jen za „proměnlivou, *bludnou* postavou Demlova románu duše“⁵ – na rozdíl od Březiny, který je postavou stálou, kultovní. Miloš Dvořák pak Bílka nezmiňuje vůbec, bere v úvahu jen Otokara Březinu: extázi, kterou Deml zažil nad Březinovým dílem, poté podle Dvořáka „opět vyzářil v *Prvních Světlech*, která musí být východiskem všech úvah nad dílem Demlovým“.⁶

¹ LA PNP, fond Jaroslav Durych, korespondence přijatá, dopisy Jakuba Demla. Dopis z 19. listopadu 1908.

² FUČÍK, Bedřich: *Píseň o zemi*. Dílo Bedřicha Fučíka, sv. 4. Praha: Melantrich, 1994. Kapitola Orientační popis některých Demlových krajin, s. 197.

³ FUČÍK, Bedřich: Tamtéž, s. 220.

⁴ BINAR, Vladimír: *Čin a slovo*. Praha: Triáda, 2010. Kapitola Jakub Deml básník a kritik, s. 395.

⁵ BINAR, Vladimír: Tamtéž. Kapitola Neznámé arcidílo Jakuba Demla, s. 206.

⁶ DVOŘÁK, Miloš: *O Jakubu Demlovi*. Praha: Cherm, 2007. Kapitola Básnické drama Jakuba Demla, s. 139.

Ale v *Prvních Světlech* je i František Bílek, byť v knižním vydání už nikoli veřejně. V prvním, časopiseckém vydání byla k próze Sen připojena dedikace Františku Bílkovi¹ a próza Smrtelné ticho byla poprvé otištěna ve Studiu s věnováním Bertě Bílkové:

*Květina. Nedívá se – neslyší. Netřeba se dívat – netřeba mluvit. Jaké taje vězní její pozornost? z jakých hlubin přichází světlo utkvívající na jejím obličejí? Bytost a podoba její kalich lilie skloněný tíhou záře a bělosti. Je čistá a nemá jako po bouři: živly mluvily – ona nepromluví...*²

Název druhé z próz nás přivádí k jednomu z Galmichových jemných postřehů – že Deml v Bílkově díle nacházel ticho. Jako básník, tedy umělec slova, který všechno musí opisovat slovy a „je podřízen principu časového rozvržení, vlastnímu literatuře“,³ byl Deml „překvapen zásadní jinakostí výtvarné tvorby, která dává vidět ve zjevenosti bezprostředního obrazu“.⁴ V procesu Bílkovy tvorby tak ze slov (například biblických citátů) vzniká ticho: obraz. V próze Smrtelné ticho je konkrétně zobrazena „přátelská země, „kde jen světlem se mluví“.⁵

Ideální řeč, jakou by si (nejen k popisu Bílkových děl) představoval, načrtl Deml v článku *Nové oltáře*, věnovaném právě Bílkovu dílu. Tuto pasáž Deml později použil v *Prvních Světlech* v próze Jediné slovo – je to tedy další ze stop Františka Bílka v Demlově básnické prvotině – a setkáváme se tu s představou slova, které si vystačí s mlčením a vlastním zářením:

*... a tato země naposledy rozhlaholí se slovy, která všechna budou jako teplé vánky pokoje a radosti, a všechna podobenstvím Slova Vtěleného... (...) Naposledy řeč bude přesná a krátká, jako řeč matky mluvící pohledem.*⁶

Tuto tichou řeč ostatně Galmiche vetkl i do názvu své studie – zvolil sem citát z Demlova článku o Bílkově umění, který vydal v *Novém životě* pod názvem Nové

¹ DEML, Jakub: Sen. In *Nový život*, 1905, roč. 10, č. 1 (30. prosince 1904), příloha s. XIV. Znění této dedikace viz oddíl Slovo viděné v kapitole Finále.

² DEML, Jakub: Smrtelné ticho. In *Souborné práce Františka Bílka. Život*, sv. 3. Babice: Studium, 1905. Viz též Demlův dopis Bílkovi z 2. května 1905 (č. 99).

³ GALMICHE, Xavier: „Jako řeč matky, která mluví pohledem...“ Bílkovo dílo ve snu Jakuba Demla. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 208.

⁴ GALMICHE, Xavier: Tamtéž, s. 202.

⁵ DEML, Jakub: *První Světla*. Čtvrté vydání. Třebíč: Arca JiMfa, 1996. Kapitola Smrtelné ticho, s. 62.

⁶ DEML, Jakub: Nové oltáře. In *Nový život*, 1905, roč. 10, č. 2 (6. února 1905), příloha s. VII.

oltáře. Galmiche se i tímto citátem snaží podepřít svou tezi, že Bílek v Demlově představě znamená matku – ta je totiž v Demlově díle postavou ryze mlčenlivou, mluvící opravdu jen pohledem.

Sám sebe Deml ve vztahu k Březinovi a Bílkovi stylizoval do role dítěte. Předně to souvisí s pocitem vlastní nedostatečnosti v porovnání s jejich dílem – Deml je tu jako dítě, které „žvatlá“, zatímco Bílek a Březina mluví o velkých tajemstvích.

Žvatlání je u Jakuba Demla aktivita velmi podstatná. Xavier Galmiche tomuto fenoménu věnoval článek v časopise A2, kde ukazuje i další žvatlající postavy v Demlově díle, a hovoří tu dokonce o „síti, kterou na zemi tvoří všichni žvatlající tvorové, společenství svatých a modlících se“.¹

S trochou nadsázky však můžeme žvatlání považovat za Demlův způsob, jak se vyhranit vůči svým učitelům, jak překonat jejich symbolistní jazyk, který přece jen patřil už minulé generaci. Je to ale zároveň vyjádření jeho věrnosti: žvatláním překládat mysteria svých učitelů do řeči této země, tj. mluvit stále o nich, ale už svým vlastním jazykem.

Pojetí sebe sama jako dítěte se tím ale zdaleka nevyčerpává. Deml sám naznačil v dopise Březinovi i symboliku Svaté Trojice, kde dítě-Kristus slouží záměrům svého Otce, obětuje mu i vlastní pozemský život.

A je také důležité zmínit dětství jako pramen a celoživotní motiv díla Jakuba Demla. Ve Smrtném tichu se například vyznává: „Co jsme viděli jako děti, jest jediným naším majetkem pro celý život.“² Bedřich Fučík právě dětství společně s Biblií a Otokarem Březinou považuje za tři křižovatky Demlovy pouti.³

¹ GALMICHE, Xavier: Chci žvatlat... Čím nepatrnější slovo, tím mocnější poesie. In A2, 2008, roč. 4, č. 34 (20. srpna 2008), s. 19.

² DEML, Jakub: *První Světla*. Čtvrté vydání. Třebíč: Arca JiMfa, 1996. Kapitola Smrtné ticho, s. 63.

³ „S představou světa stvořeného dětstvím a biblí přichází Deml k třetí křižovatce na své cestě, k O. Březinovi.“ FUČÍK, Bedřich: *Píseň o zemi*. Dílo Bedřicha Fučíka, sv. 4. Praha: Melantrich, 1994. Kapitola Orientální popis některých Demlových krajín, s. 197.

První setkání

I za prvním setkáním osobním stál Otokar Březina. Ten v srpnu 1903 pobýval u novomanželů Bílkových na jejich letním bytě v Chýnově a na jeho radu sem Bílek pozval i Jakuba Demla. Ten tehdy teprve rok působil v duchovní správě – jeho prvním působištěm byla německá farnost Kučerov u Vyškova.

První setkání se odehrálo až dva roky poté, co se Deml pokusil navázat písemný kontakt s Františkem Bílkem, ale teprve od něj se rozbíhá jejich dlouhá a intenzivní korespondence. Chýnovské léto 1903 má tedy zásadní význam pro spád našeho příběhu, a proto zde v delším úryvku nechávám promluvit Demlův deník, který s několika komentáři otiskl v roce 1931 v knize *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*:

Ve svém deníku, který jsem si psal před 26 lety, čtu:¹ Dne 16. srpna 1903 odjel jsem do Chýnova. Pan Bílek mne pozval „na radu přítele Otokara Březiny“. (...) Pomyšlení na pana Bílka mne svíralo bázni. Představoval jsem si jej jako velikého a přísného. I podle stručnosti, s kterou mne pozval. Zvláště tento poslední jeho list mne zabolel. Tak úsečný a úplně podle běžného měšťanského stylu. Ten kontrast mezi listem Bílkovým a Březinovým. Zdálo se mi, že Březina svým návrhem učinil panu Bílkovi násilí. Anebo že pan Bílek je také si vědom mé malichernosti a vnitřní nehodnoty. A přece jsem tam jel. Však jsem potom cestou z nádraží řekl panu Bílkovi: „Přání pana Březiny je mi jako rozkazem.“ V těch slovech byla všechna skličenosť. A také proto chtěl jsem zůstat v Pelhřimově na noc a teprve ranním vlakem úterním přijeti do Chýnova. Každá překážka a každé prodlení byly mi žádoucí a vítané. Byl jsem také na rozpacích o paní Bílkové. Věděl jsem, že je z Prahy a pojem „Praha“ vybavil vždycky v mých představách všechnu živost, jemné anebo spíše příliš rychlé, příliš brzo hotové postřehování osob velkého města, ovzduší nasycené rafinovaností... a byly to obavy marné. (...)

Druhého nebo třetího dne na to prohodil pan farář: „Ta cesta bude stát nejmíň patnáct zlatých – bude vám to stát za to?“ – Odpověděl jsem mlčením a snad slabým úsměvem, do kterého přecházejí věci vážné a příliš blízké naší duši v přítomnosti a před rozsudkem cizincův. (...)

¹ Tento deník je dnes uložen v Zemském archivu v Opavě, pobočka Olomouc, a to ve fondu Timotheus Vodička, písemnosti Jakuba Demla odkázané Timotheu Vodičkovi.

Následuje popis cesty vlakem do Chýnova:

Tento kraj je jako v mém rodišti. Ty černé skupiny lesů na obzoru. Tady chodili husité. Zde zaznívaly zpěvy táboritů. (...) Konečně. Už musí přijít Chýnov! Co řeknu? Že jsem viděl kraj jako ve svém rodišti? Že jsem viděl zemi starých táboritů... Že jsem viděl slunce tak podivně sedět v oblacích... Pan Bílek musí mít někde dům, jak jsem viděl u malíře Šichana v Brně... Tak vedle jiných stavení, ale přece obrácený z města a bydlí někde ve vysokém poschodí... jinak to nemůže být... A musí to být v tak blízkém sousedství s jinými domy... protože mi ta myšlenka skýtá úlevu... nebudu s ním tak sám...

A poté už skutečně první setkání na nádraží v Chýnově:

Březina. Vidí mne. Kloním se. To pan Bílek? Sestupuji z vlaku. Utíkám se k Březinovi jako k bratru. Dívám se. Ruku podávám. Panu Bílkovi. Paní. Má oči sklopeny. Květina. Nedívá se. Neslyší. Netřeba se dívat, netřeba mluvit. Všechno ví. Je bílá a skloněná jako kalich lilie. Je čistá a němá jako po bouři. Živly mluvily. Ona nepromluví. Nikdo nemluví. Jdeme. A ten, který jde vedle ní, oči sklopené i hlavu, a také němý. Všichni jako z říše stínů.

Bílek mluví. Nezáleží na tom, co se praví. Víím, že vítá! (...) „Četl jsem Vaši práci o mých kresbách,“ řekl František Bílek, „líbí se mi to – myslel jsem, že je ta věc zapadlá a nečekal jsem, že si na to ještě někdo vzpomene... jsem vám vděčen, že jste si s tím dal takovou práci...“ (...) Bílek řekl, že půjdem cestou, přímo do ateliéru. První dojem že je vždycky nejhlubší a rozhodný. Vyhnuli jsme se tedy Bílkovým rodičům a jdeme rovnou do dílny sochařovy. Jdeme po schůdcích, Bílek otevřel – první pohled na Ukřižovaného, na téhož, jež inspiroval Julius Zeyer a jenž je dnes v katedrále sv. Víta v Praze. (...)

Popis dojmů z Bílkova díla už se mísí s komentářem o 26 let pozdějším:

Potom až do tmy jsme se dívali na Golgotu a na Krista. (...) Bílek pravil, že za každým jeho dílem je život. (...) Čím více přibývalo soumraku, tím více Kristus oživoval. V rozpětí jeho rukou znázorněno věčné rozhodnutí. (...) A poněvadž jsem byl pozván vlastně jen proto, abych uviděl Bílkův Otčenáš v originále a poučil se o něm, Bílek vypravuje podrobněji o tomto svém cyklu. Bílek totiž vypravuje podrobněji o všem. Ale právě toto vypravování Bílkovo o Otčenáši posloužilo mi velice nevhodně, neboť já svou

knihu o tomto díle založil – odpusťte mi tuto frázi: na předpokladech docela jiných, tj. mnohem méně subjektivních, takže poučení Bílkovo mne jaksi zmátlo a mou knihu vnitřně rozpoltilo, tehdy aspoň jsem to tak viděl a cítil, a své návštěvy u Bílka po této stránce jsem litoval. (...)

Nežli jsem z Chýnova odešel, octli jsme se s Františkem Bílkem sami na témž místě, kde se mi očima smutně omlouval, že nejde na mši svatou. Řekl jsem velice upřímně, a tudíž velice stručně, že toho všeho nezasluhuji, a až se vrátím na Moravu, že budu žít novým životem. Báł jsem se říci: ctnostným a svatým; ne že bych nebyl dostatečně rozhodnut, nýbrž že jsem se necítil hoden svatých slov. Bílek na to odpověděl: „Vy jste krásný.“ (...) Bílek mluví vlastně jen tvářemi a očima. Má tváře jemné a čisté. Jenom Švabinský by je namaloval. Bílek připomíná muže ze Splynutí duší. Rty zdravě červené, ale jemné. Oči modré a dobrotivé. Hlavně ty oči jsou Bílek. Připomíná mi velmi silně mého bratra Josefa: i tvář i zbožnost a jakási vláčnost celé osoby; klid člověka jistého v Bohu.¹

A následují další podrobné deníkové zápisy – o tématech rozhovorů, úryvky myšlenek obou mistrů, ale třeba i postřehy z chování u snídaně. Toto je jen výběr autentických záznamů, které by měly navodit atmosféru prvotního ohromení, okouzlení a ostychu, s níž chceme vstoupit mezi vlastní dopisy obou přátel.

Ostych vůči oběma velkým mistrům – silný pocit, který si Deml z Chýnova odveze – se promítne i do jeho první knihy, *Slova k Otčenáši Františka Bílka*, které se zrodí právě z tohoto setkání. Proto se v knize ještě bude opírat o citáty Otokara Březiny, proto do ní zařadí i Březinův *Prolog* a Bílkův list, ve kterém výtvarník sám vysvětluje ideu svého *Otčenáše*. Tam, kde se popustí uzdu svému vlastnímu slovu, bude jeho řeč nejkrásnější.

... a Bůh má tisíce cest, jimiž přivádí duše k Tajemství: jest to snad bolest, vyhnanství, pokoření, nemoc, chudoba; nebo chvíle rozjímání, modlitby – ba i kniha, slovo slyšené, příliš velká radost, nenadálé setkání, příklad svatosti – ale také mluva přírody: stromů, květin, vod, ptáků, země, vzduchu, ohně, oblohy...²

Paradoxně netušil, jak prorocká slova píše svému vlastnímu životu. Vždyť bolest, vyhnanství, chudobu, ale i nenadálé setkání a velkou radost bude sám

¹ DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha: Rudolf Škeřík, 1931, s. 30–55.

² DEML, Jakub: *Slova k Otčenáši Františka Bílka*. Nový Jičín: nákladem Nového Života, 1904, s. 101.

v budoucnu se vši intenzitou básníkovy vnímání prožívat; stejně tak bude hovořit s květinami nebo se zemí – a ve všem uvidí Tajemství Boží. Také v tomto smyslu je František Bílek postavou iniciační.

1901

V Brně 21. března 1901

Drahý Mistře,

proč nemlčím, kde se cítím tak sláb, abych promluvil? Ale nebudu mluvit, tolikrát jsem se o to pokusil nadarmo. Však Příležitost sama mi to, omlouvám se, dovoluje, vyznati se Vám ze své úcty a vděčnosti – kdybych toho neučinil, bojím se, že bych toho nikdy nepřestal litovati. Miluji tu Vaši „nepravidelnost, nejasnost, neuhlazenost“ a všechno ostatní, co by Vám kdo vyčítal: *Tichý oceán*,¹ *Umění*,² *Vyšel poslušen...*,³ obrazy ke knize o věrném přátelství Amise a Amila,⁴ *Matko!*,⁵ *Jak paprsek slunce*...⁶

A Vašeho Krista.⁷

A kdybych mohl na všechno zapomenout, na to nikdy, že ilustrujete knihy drahého nám Otakara Březiny.⁸ Bez Vás neměli bychom už nikoho, kdo by sestoupil až tam, „kde louky na dně, zkvetlé hvězdami, v čarovném tichu hoří...“⁹ Jaký vliv máte a budete mít na naše duše! – nikdo nemůže Vám zaplatiti Vaše bolesti a slávu.

Prosím, nehněvejte se na mě, obdivuji se jako stále nepřipravený, jako maličký a jako ten, jenž pomíjí.

Jakub Deml
bohoslovec

¹ *Tichý oceán* (1900) – lept k Březinově knize *Ruce*, vydané vlastním nákladem v roce 1901.

² *Umění* (1900) – litografie k Březinovým knihám *Tajemné dálky* a *Svítání na západě*, vydaných v jednom svazku nákladem *Moderní revue* v roce 1900.

³ *Vyšel poslušen na zděděnou líchu* (1900) – litografie k Březinovým knihám *Tajemné dálky* a *Svítání na západě*, nákladem *Moderní revue* (1900).

⁴ Čtyři světlotisky k Zeyerově knize *Román o věrném přátelství Amise a Amila*, vydané J. R. Vilímkem [1899].

⁵ *Matko!* (1899) – kresba uhlím.

⁶ *Jak paprsek slunce na dřevě života umíral* (1899) – kresba uhlím.

⁷ Zde i v dalších dopisech Deml zřejmě neměl na mysli žádnou konkrétní práci, spíše Bílkův způsob uměleckého ztvárnění Krista v různých dílech – do roku 1901 např. v plastikách *Hlava Ukřižovaného* (1898), *Hlava Krista s trnovou korunou*, ale už i v prvních studiích ke *Krucifixu*; Kristus se objevuje i v Bílkových kresbách, jako jsou např. *Církev* (1899) nebo cyklus *Otčenáš* (1900).

⁸ Do roku 1901 vyzdobil Bílek dvě vydání Březinových knih: *Tajemné Dálky* a *Svítání na západě*, druhé vydání, nákladem *Moderní revue*, Praha 1900; *Ruce*, [vlastním nákladem, Praha 1901].

⁹ Verš z Březinovy básně *Když nebe vaše okna ozáří* ze sbírky *Stavitelé chrámu*.

1903

V Kučerově 12. srpna 1903

Drahý Pane!

Osmnáctého srpna, v úterý po sedmé hodině přijedu do Chýnova, ráno. Celé půldne dle jízdního řádu jsem tu cestu osnoval, myslím že dobře. Po čem jsem dávno toužil a čeho jsem se z úcty k Vám a z vědomí své nedostatečnosti neodvažoval, se vyplní. Nezapírám, že chci setkat se zároveň s panem Březinou. On je vlastně vinen, že jsem se nad Vaším Dílem zastavil a si je hlouběji zamiloval. Již před šesti lety jsem o Vás slyšel z jeho úst, později mne na některé tajemství Vaší tvorby upozornil a definitivně byl jsem stržen prologem k *Otčenáši*.¹ Ne do šířky, neboť jsem nepochyboval, ale do hloubky stržen. A pan Březina je tedy i vinen, že již letos jsem se do Chýnova odhodlal – Bůh mu to zaplat' – i Vám tak dobrotivé pozvání.

Vám oddaný Jakub Deml
kooperátor

¹ Březinův úvod k Bílkovým obrazům v knize *Otče náš!*, vydané nákladem *Nového života* v roce 1901.

V Kučerově, andělů strážných 1903
[před 5. zářím 1903]

Drahý pane!

Mám v úmyslu tu studii k *Otčenáši* dle rady p. Březiny pozměnit a doplnit myšlenkami o ostatních listech knihy té. Zadíval jsem se dnes na Vaše kresby i zdá se mi, že na to stačím. Bude to ovšem rozsáhlejší. Jako včela chci do toho díla snést horkost dne a všechnu sladkost, která ještě zbyla v mém hříšném a unaveném srdci. Jako bych ve Vaší práci, v jejím studiu (ona je tak blízká Březinovi) našel smysl svého života. Ale prosím Vás o velikou obět'. Nežli ji uslyšíte, mějte jistotu, že prosím jako dítě, nezištně a pokorně. Prosím Vás o ty čtyry věty, které jsou *Otčenáše* základem. Zapamatoval jsem určitě jen tři a nebudu znát asi jejich pořad... Na které listy *Otčenáše* kterou aplikovat z nich, snad naleznou.

Děkuji p. Březinovi, že mne k Vám přivedl, ale také mi Vás vzal. – Byl jsem jak strom zmítaný dvojím větrem, nemohl jsem se zadívat jedním směrem... hněval jsem se opravdu na p. Březinu, a teprve až jsme byli sami, zase jsem jej miloval. Bylo toho příliš mnoho k vidění, nemohl jsem se odhodlati ke klidu a na všechno jsem zapomněl. Teprve při práci se ozývají otázky. A byl bych si sedl k Vaším nohám a obracel listy *Otčenáše*, ne já, Vy sám. Ani na to jsem si nevzpomněl a jaksi času nebylo... Bylo by potřeba být s Vámi sám. Já nevím, soudím podle sebe. Vyučovat celou třídu dětí je mně nevýslovnou bolestí... a třeba by pohnuly jen očima: nedělají to zároveň... přinesly s sebou různé představy, každé se jinak probudilo... „Být jedno“ – cíl života, veliké tajemství. Snad že jsem byl dlouho již ve velkém hluku a nepokoji, že jsem se stal příliš úzkostlivým, že ticho i slov Březinových, ticho i jeho mlčení bylo pro mě tak neproniknutelné... A přece jsem Vás viděl a tak blízko u sebe a dosti mám. –

Zdá se mi, že je tak málo bytostí, před kterými si odpočineme... matku již nemám. Umřela před třinácti lety.¹

Prosím, aby milostivá paní přijala, když ji srdečně pozdravuji. S takovou tichou radostí a láskou vzpomínám na všechny.

V oddanosti Váš Jakub Deml

¹ Antonie Demlová, rozená Bělochová (nar. 1856) zemřela 18. března 1890.

Chýnov 5. IX. 1903

Můj milý,

máte pravdu: my sami jsme měli se setkat. Ale i tu kořme se před Vyšší, Dražší vůlí. Já jsem si Vás velice oblíbil. Děkuji Vám za návštěvu Vaši! Děkuji i příteli Březinovi, že mi dal nahlédnout na Vás, jste zjev plný nadějí do budoucna a v přítomnosti plný vítězství. Kéž zvítězíte vždy a ve všem! Kéž koruna Života Jeho zdobí skráně Vaše!

Suchý a stručný pohled na můj *Otčenáš* by byl asi tento:

Člověk – ve vši podstatě věčné, přesahující počátek i konec této země – modlí se ze přítomnosti k Věčnému: *Podstatou* (Jsem!) – *Uvědoměním* (Proč jsem?) – *Snahou, Životem* (Co tu chci?) – a Plodem života a modlitby své (Jakým musím být, bych věčného návratu k Otci dosáhl?).

Podstatou (*Jsem!*) (I. obraz)

Otče – nebe Tvé je domov náš (Otče náš – Jenž Jsi na nebesích!) a bytí naše je tůň slz. Tvé svatosti není v nás (posvěť se jméno Tvé) a tíže země drtí nás. A naděje na návrat k domovu (přijď k nám království Tvé) jak by nebylo více. Protože nemocemi k smrti zeslabeni v temnotě se vláčíme. Protože Tvé nebe ošklivosti naší nestrpí tam, kde Vůle Lásky Tvé panuje, oděna jsouc Tvoji Jediností, pro věky blahé bez času. (Zbav nás ode všeho zlého, neuveď nás do pokušení, odpusť nám naše viny, posilni nás chlebem vezdejším, abychom mohli konat vůli Tvou.)

Uvědoměním, Pocítěním, Poznáním (*Proč jsem?*) (II. obraz)

Proč doma nejsme u Tebe (Otče náš – Jenž Jsi na nebesích!) – a jen brodíme se touní slz, toužíce najít perle nám ztracené: Bys posvětil v nás Svoji podstatu (posvěť se Jméno Tvé) – bys ve domov ztracený (přijď království Tvé) nás vrátil Jasem a Milostí Tvé Vůle? (III., IV. obraz)

Je Vůlí Tvoji Milost' a Pravda (buď vůle Tvá jako v nebi), je králem též ve blahé věčnosti, ale u nás – pravíš – Jí není víc (i na zemi). A kdy tu bude zas? Kdy zbaveni jsouce všeho zla (zbav nás ode všeho zlého) a zbaveni tak nákaz ústících (neuved' nás do pokušení) ve věčném západu, kdy vyčistíme sobě příbytek (odpusť nám naše viny –) a oblečení v roucho čistoty kdy pohostíme Tě ve svaté prostotě: Bys vzhlédl na nás s Milostí a Jasem Svým nás zastínil k zdravému plodu Syna člověka (chléb náš vezdejší dej nám dnes, abychom konat mohli Vůli Tvou i na zemi)? (V. obraz)

Snahou, Životem (*Co tu chci?*)

Zrakem duše – Vidíme stopy světlé Tvé (buď vůle Tvá jako v nebi), jež kráčí tiše Vůle Tvá co vítěz nade zlem (která zbavuje ode všeho zlého). Vidíme, jak přibližuje se ní k nám Tvoje království (přijď království Tvé a), které pokušení nezná (neuved' nás v pokušení) a nemá vinných slz (a odpusť nám naše viny). A chléb *ten s nebe pravý* (Chléb náš vezdejší dej nám dnes –) skýtá nám pro věčné posílení a posvěcení nás Jediností Tvou – Otče – Který Jsi až tam na nebi. (Posvěť se Jméno Tvé, o Otče náš, na nebesích.) (VI. obraz)

Sluchem duše – Slyšíme, jak mocně modlila se (Tvá vůle) (Otče – buď vůle Tvá jako v nebi, i na zemi) Svě „Amen“ na kříži, a tak modlitbu (chléb náš vezdejší dej nám dnes) nás učila tu dobrou na vše: Přimknout se ku Tvému království (přijď království Tvé) a utonout ve Jménu Tvého svěcení tam, kde není zla a pokušení víc (zbav nás ode všeho zla, pokušení a hříchu) a kde Ty slzu všelikou s očí našich setřeš. (VII. obraz)

Chutí duše – Chutná Tvoje Vůle drsně Jediností Svou (buď vůle tvá jako v nebi) pro dvojatost' (slabost') tu naši osudnou, stíhající nás i za hrobem ve tomto moři slz. (VIII., IX., X. plastika)

A sladce chutná zas tou spásnou orbou očisty, záchrany a obživy pro živubyti naše věčné ve domově nám ztraceném, ve věčném Tvojem obětí – o Otče náš. – (Odpusť nám naše viny. Neuvoď nás do pokušení a do zlého, Chléb náš vezdejší dej dnes, přijď k nám Tvé království, posvěť se Jméno Tvé, Otče náš na nebesích.) (XI. plastika)

Čich, vedení duše – Tvá vůle stane se nám sladkým jhem. (Buď vůle Tvá i na zemi.) Stane se Pánem vnitra našeho chorého. Ochrání nás všeho zla (zbav nás ode zlého). Zbaví pokušení zemského (neuved' nás v pokušení); a připraví ke stolování s Tebou nám slavnostní šat (Chléb náš vezdejší dej nám dnes). Milost' a Pravdu Její pojmem (posvěť se Jméno Tvé); a budeme ji milovat i dechem naším posledním: – pro věčné utonutí naše v Jedinosti Tvé tam doma – na nebi (přijď království Tvé, o Otče na nebesích). (XII. plastika)

Plod naší modlitby (našeho života) (čtyři litografie)

Otče náš – Tys nás co červy nezašláp! Tys nás co kal se Sebe nesetřás. Ale co choré dal k uzdravení do chýše země v ošetření sesterské zvěři. (I.)

A ještě přišla obvazovat rány a vedla nás ve rajskou Tvoji zahradu Tvá láska. (II.)

My však bláto nepřestali vrhat ve tvář Tvoji Svatosti. A zkřiveným svým retem prokletím nepřestali jsme volat Tobě rouhání.

I tu otevřel Jsi náruč přesladkou – Milostí a Pravdou objímal Jsi nás; ač věděl Jsi, že – „na znamení hanby přibít ji“ – bude odpovědí naší. Proto: – v utrpení nad síly necht' nám není úlevy, leda pro delší cestu Golgoty. (III.)

Necht' děkujeme těm, co nám vlasy rvou pro naši pohanu.

Necht' líbáme jim bič, kterým nám bedra krvaví.

Necht' modlíme se za ty, co nás křížují.

Necht' rvou nám srdce po kouscích – –

Jen od vší další viny ochraň nás. Bychom nebyli již více my – ale jen Ty v nás – věčně v nás –

ó amen – amen přesladké. – (Chléb náš vezdejší dej nám dnes, *odpusť nám naše viny, jako my odpouštíme*, neuved' v pokušení, zbav od zlého.)

Dálší tři kresby jsou skutečným viděním Krista ve snu mém, které odůvodňuje (nebo uvádí?) způsob mé modlitby. Konečná kresba je *odlesk* skutečného zablesknutí svaté Pravdy v čase mého pobytu v Paříži za dne v Louvru. Všechny práce mé odtud vyrůstají a sem se vrací.

Tisknu Vám ruce a pozdravuji Vás srdečně. Jak já, tak i moje paní. Žehnej práci
šlechetné Vaší milostivý Bůh Otec, Syn, Duch sv. a celé Jeho nebe.

Fr. Bílek

Drahý Pane!

Včera jsem dostal Váš list. Přišel, právě když jsem měl v duši den, jako je na podzim nad nivami. Po takové noci, kdy je němo dokola, věci tvrdě mluví a člověk strnul ve slovech: Proč Jsi mne opustil! A pak přijde den, cítíme jeho paprsky, ale jako novorozenci nebo jak rekonvalescenti sotva otvíráme oči, sotva hýbáme údy a každé naše gesto jak by se dělo mimo nás, na naše přání jak by kdosi jemný a soucitný je vykonával. – Je třeba bouří takových, vrátíme se k sobě a znovu vzpomene, že jsme na cestě... „Nechť líbáme jim bič, jímž bedra krvaví.“ – Za jiného dne, nebyl by mně Váš dopis snad ani tak milý – bylo odpoledne, jedno z těch nynějších podzimních, seděl jsem v zahradě, kam není vidět odnikud a nikam, jen vzhůru, kde větve ovocných stromů tak krásně chorobných a plody znavených od blankytu odrážejí barvu lupenů. Jen pták přeletí občas daleko ve výši. Studoval jsem kázání a po chvilích vracel jsem se k Vašemu listu jako k jedinému slovu laskavosti...!

(Tento Kalich! *drahý Pane* – !)

Zdalo se mi totiž v té poušti, že nikdo přijít nemůže, a třeba jsem si to bál pomyslet, že čekám jenom Vás, byla to pro mne bolest největší, že nepřicházíte... Tisíc výčitek mi vstávalo – že jsem neměl všechno psát, že člověk se má učit mlčeti – a že jsem Vám jistě nějak ublížil. – – A najednou mám Váš list a tolik píšete – nemám vlastně práva na tuto dobrotu a byla to *má* povinnost, přemýšlet a najít všechno sám... ale zase jsem se utěšoval, že máte na mysli mé poměry, tj. zaměstnání ve světě, že vlastně prodlužujete můj čas svou poradou, když nemám takový, abych se mohl na delší dobu soustředit – kdybych byl v celi klášterní, že by toho tak nebylo třeba – tak jsem se utěšoval a jen tím jsem byl zbaven výčitky, že Vás neponižuji. –

Děkuji Vám ze srdce za Vaši práci a za Vaši důvěru – dělá mne to rozpačitém, ale zároveň mne to sílí v pokušeních... a vynasnažím se, abych byl vděčným – rozpaky, pomyslím-li, že na místech, kde stál Julius Zeyer v obdivu, lásce: tak brzo stalo se ticho. –

Patnáct let je ve věku člověka doba dlouhá a jest to právě tak dlouho, co jsem ztratil matku. Tenkrát mi zapadlo slunce... Od té chvíle několikrát se mi zjevilo, ve snách, v temnotách a ve vlnobití. A zas jsem usnul, zase zapomněl. Cizina. Jako ve chvíli rozhodné, na rozcestí zjevil se Březina. V světle. Poznal jsem je. Rozkazoval. Byl jsem rozhodnut. Nikomu jinému jsem nemohl náležet. Daleko jsme se ještě neznali a mluvil jsem s ním přes dálky času, v takovém tichu a slavném Prostoru – slyšel jsem jeho slova z vln soumraku, nepotřeboval jsem už nikoho, nikdy, vzešla lux perpetua,¹ zrození mé bylo tělem. Nevěděl jsem, co je mysticismus, a bylo mi vše jasné, poznal jsem druhou stranu *slova*... a jeho verše jsem vykládal, měl jsem mnoho posluchačů a neznal žádných překážek, znal všechny knihy, mohl být misionářem všech zemí – tak se mi zdálo. A jako by nebylo nic přirozenějšího, Březina mi poslal vzkaz – neznámému školáku. A tak jsme se *ještě* uviděli v podobě těla. –

A přece přišly ještě bouře a časy plné mlh, ohňů a krupobití – mé viny – přítěž pýchy mé, stíny, které mne nesmějí opustit navěky... Toť můj smutek, to má bázlivost a němota a zraky osleplé. – – Vracím se. Nepřeju si nic než samotou a práci, třeba jen

¹ Světlo věčné. Narážka na druhý verš mše za zemřelé: Et lux perpetua luceat eis. (A světlo věčné ať jim svítí.)

ruční, ale *tichou*, jejíž horkost přechází v harmonii. Být sluhou! Píšu Vám jen proto, abyste věděl, že jsem dostal Váš list a že si přeju, aby mně *pomohlo nebe*. Jsem Váš oddaný

Jak. Deml

Milovaný Pane,

přicházím Vám jenom říci, že práce o *Otčenáši* roste mi pod rukama jako moře. Vidím, že bych o této knize a o modlitbě Páně mohl psát a přemýšlet celé roky. Pracuji o tom stále, jak mi zbude volný čas, a vždy přijdu na něco nového, i v tom, co jsem již považoval za definitivní. Potřeboval bych na to čas jednoho Dne, abych mohl Vaše Dílo osvětliti jeho světlem – čas jednoho dechu, abych je mohl vysloviti najednou a tím jasněji viděti bylo jednotu Vašeho díla a ten Jediný jeho žár. Bylo by nutno ukázati je z tolika stran a v tolikerém osvětlení, co je lidí a co je oborů jejich práce. Nemožnost tohoto podniknutí a přerušování paprsků mého uvažování *Otčenáše*, pravda, je mi trapné – ale doufám, že do té doby, jak si přeje Lutinov,¹ do 5. listopadu, budu s tou prací „hotov“. Vím, co zbude věcí, o kterých jsem nemluvil, a jak ony mne budou obletovat a strašit, že jsem je nepostavil do světla – ale těším se tím, že práce moje má být zrnem hořčičným, drobečkem kvasu, jenž bude působit dál a hlouběji – v srdci čtenářů. Zastavuji se někdy před nějakými záhadami (v *Otčenáši*), vím při tom, že nestačí ilustraci pojímat a vysvětlovat pouze jednotlivě, samu o sobě, mám vědomí, že *Otčenáš* nejsou části, ale celek – to mne sklíčí, a jsem-li již unaven a čas pokročil, zdá se mi ta záhada jako zeď, kterou jsem měl překročit, a já zůstal na této straně, dole, a dál nemohu, protože jsem slab...

Přijde den druhý, přistoupím k práci znova, otevře se mi nová perspektiva a cit můj je radost, že překročena. Zdá se mi, že jsem překročil to nejobtížnější, jádro, ideu *Otčenáše*, kterou vidím v listě pátém – Milost – a teď, co ještě zbývá, že půjde klidněji, bez takových obav. Pro sebe jsem se nebál a nebojím, obavy mně dělali čtenáři toho, co píšu, to jsou nepřátelé, proti kterým je nutno se opevňovat ze všech stran, a právě vyhledávání těch stran a zpracování toho materiálu opevňovacího mne plnilo bázní. Stále mi tane na mysli věta Březinova o nepřátelích, kteří nám mohou otrávit víno dřív, než jsme ho podali bratřím.²

Co mně zbývá ještě jako hradbu překročit a kam se teprve blížím (předcházející listy vysvětlují ideu Milosti), jsou vlastně *dva poslední listy Otčenáše*. Poslední bude mi asi nejtěžší. Nevím dosud. Vidím jako slepec, teprve až přijdu k věci samé, a o tyto listy jsem se ještě nepokusil. Ostatně, až tu práci dokončím, pošlu Vám ji k opravení a dle rady Vaší učiním. Myslím jsem už popsal deset archů nových. Úvod jsem vypracoval jiný, první list opravím a to, nač upozornil Březina – ostatní může zůstat? Výklad těch prvních listů: víte, na jakém základě jsem to pracoval – teď jsem je mimo to osvětlil ze stanoviska Milosti a konečně bude potřeba promluvit a shrnouti všechno v jeden celek podle Vašeho přehledu a osvětlení, jak jste mi poslal. Dáte mi dovolení, abych ta Vaše slova uveřejnil? Prosím velice... Myslím, že to všem dobře poslouží – právě tak, jak jste to napsal, ty glosy Vaše tužkou snadno se naznačí drobnějším tiskem. Budu snad nucen (kvůli čtenářům) doprovoditi věty Vaše ještě nějakým slovem –

¹ Karel Dostál-Lutinov (1871–1923), katolický kněz, básník, zakladatel a redaktor časopisu *Nový život* a vůdčí osobnost české Katolické moderny. Demlovy dopisy Karlu Dostálu-Lutinovovi jsou uloženy v LA PNP a částečně také v ZA Opava.

² Narážka na Březinovu báseň *Láska ze sbírky Větry od pólů*: „... aby Nepřítel nepřišel k hostině vaší, neviditelný,/ zavolán slabostí ukryté myšlenky vaší,/ a neotrávil vám víno dřív, než jste ho podali bratřím...“

pravíte, že je to „suchý a stručný pohled“ – pokusím a vynasnažím se vysvětliti Vaše slova „člověk – ve vší podstatě věčné, přesahující počátek i konec této země“ – Bůh = Věčný = pro Něho jen přítomnost – i člověk jako vůbec stvoření *byl* věčně v Jeho ideji... čas je pro nás jen – a my *jme* – (Podstata) – tato podstata v čase už naší vinou? Prvně kdy? V *Otčenáši* vidím jevy hříchu dědičného (zvlášť první list), ale také osobního (jak jsem týž list vysvětloval původně). Bude mi asi oříškem tajemství *smyslů* (obraz VI–XII) – pojímal jsem tyto obrazy zprvu jen jako modlitbu a vysvětlil úlohu *smyslů* na základě teorie meditace – vidím, to že nestačí – vidím, že pojímáte Otčenáš a modlitbu ze stanoviska Tajemství, ze stránky Spásy – a tak bych *ještě* vysvětlil jaksi zrak a sluch duše – ostatní už je záhadnější. Obraz 8, 9 a 10 jest *jedna* plastika? Je to závažnější příčina, že se devátý od druhých dvou liší formátem a pozadím? Obrazy 8, 12, 14, 16–19 jsou pracovány uhlem? Ostatní mimo plastiky křídou? Poroučím se do Vaší shovívavosti.

Z celého srdce pozdravuji Vás i milostivou paní!

Jakub Deml

† Kučerov 24. 10. 03

Předrahý Mistře!

Především Bůh zaplať Vám Vaši lásku, tu dobrotu Vašeho srdce, že mi píšete, že ke mně mluvíte. – Jsou mi slova Vaše světlem za noci vlastní sebedůvěry, která ještě houstne temnotou úst cizích, když o své snaze musím slyšeti. – Vaše slovo je mi teplem srdce příbuzného a slovem za slova matky, která odešla – od té doby, od jedenáctého roku srdce mi ještě neodpočinulo, nebylo místa – a nemohlo být místa, kde nebylo *Ježíše* – toho pokladu *Matky* mé tajného... V tom slově, a v obou, je má bolest.

— — —

Posílám Vám zatím Úvod k *Otčenáši*, abyste to opravil a laskavě poslal Lutinovovi, když toho žádá do 5. listopadu. Jsem pořád v této mně nejmilejší práci vytrhován a přerušován, budu tedy posílati Vám archy po částech, jak mně bude možno!

A kdybych do 5. listopadu hotov nebyl se vším? Přál bych si mnohem víc času, nebylo by ho nikdy dosti! ale těším se tím, že jsme všichni odsouzeni k tomu, mluvití postupně a po částkách! Chtěl bych všechno říci najednou.

Váš věrný *Jakub*Včera byl u mne Florian!¹

¹ Josef Florian (1873–1941), původně středoškolský profesor, svého povolání se však zřekl a založil ve Staré Říši vydavatelství zaměřené na katolickou literaturu. Postupně vydával ediční řady Studium, Nova et Vetera, Dobré dílo a Archy. Obsáhlá Demlova korespondence s Josefem Florianem je uložena v Moravském muzeu v Brně.

Mistře drahý,

posílám Vám část další, traktát o milosti, za týmž účelem, abyste to laskavě přehlédl a po 1. listopadě poslal P. Dostálovi. Posílám Vám to proto po takových částech, protože se mi tím uleví; dokud to mám před očima – ten svůj výklad –, tak se mi to protiví, že bych to hned roztrhal. Cítím příliš vady a nedostatky toho, svou malomocnost před Vaším Dílem... To mi působí muka veliká a hořkost až do srdce, že musím v těchto poměrech plout, plout, jak poroučí čas... i tak myslet, to chtít, z toho se radovat, co chtějí okolnosti. – –

Lnáře¹ jsem si vyhledal zatím na mapě. – *Školní* rok mi zabraňuje odejet – tedy až v srpnu!

Vzpomínám na Vás přímlovou při Nejsvětější Oběti.

Váš věrný J. Deml

Vaše obrazy z *Rukou* mám již na stěnách v hladkých dubových rámcích. Je to velice krásné. Zvláště *Místa harmonie*² a *Šilenci*!³ Líbí se to teď i těm, kteří měli dříve srdce kamenné – mnoho jsem se o těchto obrazech již narozprávěl, pravda, byli v posluchačích i ti, kteří musejí (už dle svého společenského postavení...!) být aspoň o málo moudřejší než všichni mystikové dohromady – ale našel jsem i takové, kteří uviděvše Vaše obrazy ponejprv: sepjali ruce a pronášeli slova zbožnosti... Nemohu toho zapomenout, učinilo to i na mě dojem hluboký.

¹ Lnáře poblíž Blatné v jižních Čechách. Deml v této době společně s přítelem a spolužákem z bohosloví Josefem Polákem uvažoval o vstupu do tamějšího kláštera bosých augustiniánů.

² *Místa harmonie a smíření* (1900) – kresba uhlím pro Březinovu knihu *Ruce* (1901).

³ *Šilenci* (1900) – kresba pro Březinovu knihu *Ruce* (1901).

Drahý Pane můj,

posílám Vám část další. Jsou to jako listy psané pro Vás jen. Tak je přijímejte. Nemohu mít před Vámi tajemství. I Vy rozdáváte svá, „k útěše bratřím“.¹ Doufám, jako Vy, že jsou duše, které jsou za každý dar vděčny. Proto nic neskrývám, pravý obraz duše vlastní je vysvětlením všech obrazů mimo ni. Rozsoudíte sám, je-li to možné a jak odpovídají slova má Vašemu *Otčenáši*. Mám přece však vědomí, že to dosti nepřiléhá, že Vás nedobře vysvětluji. Pošlete mi slovo útěchy. Napište mi, není-li to pojednání o milosti a hříchu zbytečné. Domníval jsem se, že takový první: všeobecný pohled na Vaše dílo bude dobrý: že potom, při vysvětlování obrazů jednotlivých možno už ledacos předpokládati, a aniž bych se zdržoval, mluvíti o obrazu samém. Netřeba potom všelico opakovati. A chci ukázati, že k jedné Vaší práci možno přijíti z různých stran. Dá-li mi Dobrotivý dosti světla a času, připojím ku konci ještě mnoho jiného. Třeba o vyšších stupních Milosti, o mysticismu a Vidění. Záleží na Něm. Nepřestávám modliti se za Vás a za sebe, za sebe. –

Jakub Deml

Dostálovi do 5. listopadu pošlete něco z toho.

¹ Narážka na poslední verš Březinovy básně Chvilé slávy z knihy *Ruce*: „... k útěše bratří jsem zpíval, šťasten z úsměvu jejich, a věřil.“

Praha II. Nové mlýny, 1242–3
29. X. 1903

Milý můj Pane a příteli,

dostal jsem prvé i druhé rukopisy k mému *Otčenáši*. Přečetl jsem vše radostně a Vám při tom blahorečil.

Dvě čáry (které škrtaly dva citáty) jsem vymazal. Na znamení, že i ty citáty rád uvidím tištěné. Jinak: jak bych si mohl dovolit něco opravovat! Vše mne tolik těší! „Milost“ tu ke mně se sklání!

Děkuji Vám za všechen krásný Váš zájem k mé práci. A dal-li jsem té práci život jako rodička, je to moje v ní dítě. A když tohoto dítěte mého někdo s takovým zájmem a s takovou něhou si všimne jako Vy, můj drahý, tu září k Vám nitro moje vděčností.

– Práce mojí jste se zastal, ji rozsvítil před mnohými zraky a vystavil na místo vyvýšené. Jaká to důležitost a – zodpovědnost! Jak byste rány na ni sypané zachycovat chtěl vlastními bedry. – A v příbuznost vešla tím jména naše. Nebude Vám po boku mém někdy úzko? – Ale nebojte se přec! „Bůh je dosud s námi – kdo proti nám“?¹ – Hovoříte krásně. A v těch místech, kde rozjímáte sám, ne co otec a učitel, ale co *věřící k Bohu*, tehdy slova Vaše působí nejmocněji. Tu nitro člověka k Vašemu nitru se tulí, ve Vaše vzrušení vzruší a s Vámi jedním duchem se modlí.

A tolik práce tu v každé větě! Co tu oběti! Kéž Vám to Pán Bůh tisíckrát vynahradí!

Také se mi líbí Vaše víra a láska k Bohu, ku Jménu Ježíš a Maria. Přetéká tu ve slovech láskou přeplněné srdce. Díky Vám ještě jednou! Pán Bůh zaplať!

Uctivý pozdrav od mé paní.

Jsem Vám oddaný

F. B.

¹ Římanům 8,31: Je-li Bůh s námi, kdo proti nám?

Kučerov 4. 11. 03

O Pane můj, Příteli, jenž jste
slyšel a odpovídáte světlu a ranám mé duše;

vězte, abych nepřevrátil Vašeho slova v pošetilost a pýchu, On se již o to postaral, Který vládne na věky... Dává mi chleba pokoření. – – Ach, jsem tak malinký, že se to nedá nijak říci... tak chudobný, že *ničeho* nemám a dokážou mi to *všichni*, kdybych snad někdy měl zapomenout. – Jsem v této chudobě jak zajatý. Viděl jsem jednou *chyceného* ptáčka, nejen že nezpíval, ale svou nehodou byl jak omráčen, očka jeho vyděšená, strnulá, prsíčka se hýbala každým udeřením srdce: uvědomil si asi, že tu chvíli ztratil všechno, svobodu, zpěv i život. Nic není už jeho! Všecko je darované, všecko, – i ta úzkost, ty dráty, mlčení. –

Ale děkuji Vám přece za Vaše plná Slova. Vím, že mi nejsou dána pro dnešek. Dnes (na jazyku) hořká – pro duši mou zdravá (vím, že jsem se nasytil, ale sílu ucítím až později, vím – až nebude to pro mne škodlivé... výživa na dlouhý čas – vzal jsem již odměnu svou, jiné nežádám. – – Nemohu Vám dostatečně být vděčným, to se neděje slovem, ani ve chvíli, vděčnost je dcera věků. –

Beřte ode mne zatím tato slova, protože duše naše se potkaly.

Děkuji Vaší paní za její dobrotu, a že mne vzkaz její utěšil a lahodu slov Vašich zdvojnásobil. I já Vaší paní pozdravuji.

Části mé práce, které jste již četl a které jen poněkud pozměním, že jste mi dal takové dovolení – pošlu přímo Dostálovi – protože jste již četl. –

Na dotaz Dostálův o úpravě té práce, o tisku, atd. jsem odpověděl, že *vše* ponechávám Vám.

Váš Jakub D.

Praha II, Nové mlýny 1242–3
[Vánoce 1903]

Příteli, piši Vám vánoční náš pozdrav. Kéž „nám – nám narodí se“ – ! Kéž vejde v nitro, v plod naší duše, ba v každičký náš dech; abysme nebyli již více my, ale jen ON v Nás – to Ámen přesladké.

Dlouho jsem Vám nepsal, promiňte laskavě! Byl takový života shon a běh! –

Psal jsem příteli Březinovi, by nás navštívil o svátcích. Čekáme denně jeho rozhodnutí se.

A jak Vy se máte? Napíšete nám o sobě také pár slov, není-li pravda? – Prosím o to!

Já nyní připravuji se na pomník Třebízského.¹ (P. Xaver Dvořák mi dal ten úkol.)² Znovu jsem vzal spisy Třebízského a i užasl někdy nad jejich krásou. A myšlenka, která mne dva měsíce jímá a pronásleduje, roste mi v práci přípravné pod rukou; a já někdy až v nitru třeštím nad *nadějným* uskutečněním jejím. – A proč by se neměla uskutečnit? – Aspoň uskutečnit jednu snahu v žití! – Proč? – můj Bože? – Snad je činnost pro ten pomník malá! – Odtud někdy mé pochybnosti. –

Buďte zdrav, příteli milý, a šťastné svátky mějte! A napište mi pár slov, prosím! – Od mé paní uctivý pozdrav.

Jsem Váš Fr. Bílek

¹ Václav Beneš Třebízský (1849–1884), spisovatel a katolický kněz, autor historických povídek a románů. Nad jeho hrobem na Vyšehradě dnes stojí Bílkova socha *Žal* z let 1908–1909. V roce 1903 však měl Bílek s tímto hrobem plány velkolepější – navrhl na něj sousoší *Třebízský před oltářem velkých obětí této země*, které je považováno za první verzi Bílkova *Národního pomníku* pro Bílou horu.

² Xaver Dvořák (1858–1939), katolický kněz, básník z okruhu Katolické moderny. Pro Xavera Dvořáka zhotovil Bílek sochu *Obětování P. Marie* (1898–1900) jako pomník na hrob jeho rodičů na hřbitově v Hostivaři.

Mistře předrahý, příteli, Vaše slova

přišla do takového soumraku, kdy se učíme spořiti a počítáme každý paprsek a milujeme ty, které nikdo nemiluje, a nerozumíme těm, kdo ještě tančí. I slova se jaksí klasifikují, a kterých nepotřebujem, odcházejí sama a víme, že je to nová úroda bolesti. Jako když víchř zavane a pokácí, co hnilo a co se kolísá, víchř, jenž očišťuje kraj a odnáší hory, takže viděti daleko, víchř, jenž osamocuje, upevňuje a zažehá krb života duchového, vnitřního. Benedicamus Domino.¹

A všeho se dá potřebovati.

Tyto dny jsem o Vás přemýšlel. O tom, že Vám budu psát. Že se bude slavit Páně Narození. A že se v duchu připojím ke Svátkům Vaším... A že jako ožebračený poutník stanu u Vašich dveří a poprosím, ne o kousek tepla – ale abych, sedě nepozorován a netázán v některém koutku, směl se dívati na Vaši radost a na Vaše Svátky... –

A že jsem velice chudý. A že si přeju ničeho a že mi toho nedávají. Ale přesto miluju všechny, a kde nesmím, tam se bojím. Zdá se mi, kde utrpení bolí, tam že je tma a nespravedlnost. Všechno jsem zasloužil a více, mnohem víc – myšlenka, kterou svět zapomněl – chci o ní promluvit a jí se zastati na dvou listech Vašeho *Otčenáše*.

P. Dostálovi jsem poslal dosud celkem 90 stránek rukopisu k *Otčenáši*, takže jsem dosud promluvil o prvních třinácti listech Vaší knihy. Před čtyřmi nedělemi psal mi Lutinov, že před Svátky nelze začít s tiskem, pro velký nával v tiskárnách. A včera mi oznámil, že to s mým výkladem *Otčenáše* bude trvati zase ještě přes měsíc. Důvodů mi neuvádí, ale bezpochyby se jedná o novou reprodukci obrazů, které do oné studie mají přijíti – anebo o úpravu, o které mi píše, že dá důstojnou. Nevím, jestli se Vás poradil, jakou.

Po těchto Svátcích dám se znova do práce. Nežli dotisknou, co mají, pošlu jistě všechn ostatní rukopis. Z příčiny, že se mi můj výklad nelíbí, posílám to přímo do Jičína,² nemohlo by Vás potěšit. Škoda, že nemám pana Březinu blíž, aby mi to zase zkorigoval.

Bylo uprázdněno kaplanské místo v Babicích u Jaroměřic – hlásil jsem se o ně tyto dni, ale dostal je jiný. Jako by i tam nahoře vytušili příčinu mé žádosti, tu nejtajnější, a se zalekli, že bych byl tuze blízko p. Březinovi – a Florianovi. I tuto ránu snáším už klidněji. Třeba je to dobře.

Mnozí, kdyby věděli, pomník Třebízskému že budete tesati Vy, dávali by tím radostněji. Mně to tím více zaradovalo, čím méně jsem věděl – ač při jménu Xavera Dvořáka mohlo mi napadnout. Vy – nikdo jiný bude tesati pomník *katolickému knězi – knězi dneška* – ve chvíli věků, kdy vlny času ječí a plivají na Skálu, jak jste ukázal ve své *Ecclesií*³ – ve vteřině věčnosti, kdy Kůň – Netopýr – Věda letí povětřím a řičí a Sfingu roztrhat chce kopytem. Beneši Třebízskému. On byl mým prvním učitelem v literatuře. – Podivno. Třebízský, potom Svatopluk Čech – a třetí Březina. To jsou má stadia.

¹ Chvalme Pána.

² V Novém Jičíně působil jako farář Karel Dostál-Lutinov, tam byl také vydáván *Nový život*.

³ *Církev* (1899) – kresba s motivem Krista jako sfingy stojící pevně uprostřed rozbouraného povětří.

Budu na Vás vzpomínati. A ať se tmí, křik zvedá – budu myslet na Vás jako na ostrovy světla a ticha a záruku lepších dní. Je příliš mnoho bolesti a „cizí“ bolí ještě víc... Ve jménu *jejím* je nutno promluvit... zatím neviděti cíle jiného. – Vzpomenutí na Vás v oné svaté *Noci*... a budu se radovati, *jistě* se budu radovati. – Milý odešel, ale On zase přijde, On se narodí. Ježíš – Utěšitel... *náš*. –

Jakub Deml

Srdečný a uctivý pozdrav milostivé paní! Obrázek Její mám v pokoji v tom „původním“ dubovém rámcí. Přál bych si ještě Váš a Březinův... Navštíví-li Vás pan Březina tyto dni, že mu závidím ale že ho nepřestanu milovati. A také pro něho si vyprosím pozdrav...

Chýnov 29. XII. 1903

Milý a drahý,

ruce Vám tisknu a pozdravuji Vás. S pozdravem mým zdrav Vás i Zdraví Věčné.

Psal jste, Vy milá duše, – krásně jste psal. Bůh Vám uznání a lásku Vaši ke mně oplat'.

A když jste psal, že mne o „narození Páně“ vzpomenete a že se dovedete tak krásně radovati z Něho – „Utěšitele-Našeho“, tu dojat jsem byl k slzám. – Proč? – Vy víte! – Ne proto jen, že vše „mé“ z Něho, Jím a pro Něho jest, ale též že *ON Sám* to vše jest. –

Přítel Březina nepřijel na svátky. Byli bychom si to přáli. Pro únavu nemohl.

Jevíte tedy radost' svou nad tím, že Třebízského pomník dělám? Zaujala mne věc ta mocně. Mám k němu velké uznání. – Kéž mi ruce nic nevíže! Mravenčí pochybnost' dovede zvrátiti světů směry. – Nevšimnuté podobenství Boží, které pronesl při stvoření světa, vyzdvihnouti zde chci: Vystavím „oltář“, na něm necht' zaplane obět' očisty a věčné obživy. (Dle Zjevení sv. Jana. Dle nejsvětější Pravdy.) Vyzdvihnu tím velký symbol pohanského i křesťanského *oltáře*, na němž skrývána obět' této ubohé země co podobenství celé oběti člověka na oltáři celého tohoto žití na tomto světě. A před oltářem tím stavím Třebízského co kněze a spisovatele. Rozměrů je zde třeba a volnosti tvůrčí. Kéž mne nesráží a nevížou! –

Upřímný pozdrav i od mé paní.

Bratrsky tisknu Vás k sobě.

Fr. B.

1904

Kučerov 6. II. 04

Předrahý příteli, děkuji Vám vřele za zprávy, týkající se Vašeho Díla, nejsou nikterak neútluné, věřte, – naopak, vždy milé – a mimo to i potřebné: ozařují Dílo, kterému by se snad křivdilo, a propouštějí světlo do dílny duše Vaší. Zdá se mi, že slova Vaše nemohou být ztracena, jako zrní, které bylo rozhozeno na ouvratě před zimou... Zima jsem já a tolik mnohých, ale třeba v nás procitne Jaro, a ne-li, doufání naše je v ty, kteří *přijdou*. – –

Návrh pomníku Třebízského dosud jsem neviděl, ale podle Vašeho listu soudím, že bude v tomto čísle *Nového života*. Budu-li dosti šťastným, volným a silným, promluví o něm – ale jaký pocit svobody a síly, když *Nový život*, zdá se, nemá ke mně důvěry a v jádře svém je učiněný *pohan*, popíraje Tajemství – nebo co jiného to jest, kde pěstuje se „věda“ místo Umění, „pravda“ místo Milosti a Snu, forma místo Myšlenky?

Tím si vysvětluji též, proč Lutinov s mou knihou otálí – jistě že ho mrzí dané mi slovo – bezpochyby zklamán je, neboť v oné studii jsem tak málo „klasický“ a tak málo scholastický – a bezpochyby se mu zdá, že někde nemluví ani „k věci“... a někde dokonce *proti* jeho Programu a proti Moderně... Bůh mi odpusť mé „poblouzení“...

Psal jsem p. Dostálovi, ať mi pošle první archy korektury, že mu dodám zbývající část rukopisu – on mi neodpovídá, snad má mnoho jiných starostí – brzy to, brzy ono, teď dokonce *Evu*.¹ –

Mám hotově napsáno 105 stran (výklad šestnácti listů Otčenáše) – bude jich ještě asi 20–30: tento týden budu s tím zcela určitě hotov – zbývá mi jen opsati to – měl jsem od Vánoc tolik napínavé práce (řeknu Vám až někdy ústně) a po tři týdny byl jsem i nějak churav. –

Ač je to pro mne pohromou: do Prahy se vydati nemohu... Mějte mne prosím omluvena...

To jsou zprávy mé. –

S vroucími pozdravy pro Vás a Vaše milé

Jakub Deml

¹ *Eva. Měsíčník pro vzdělání českých žen a dívek*. S různými podtituly vycházela v letech 1904–1925. Karel Dostál-Lutinov byl nakladatelem, redaktory byli Marie Kavánová a dr. Alois Kolísek.

Příteli drahý, měl-li byste mne souditi podle spravedlnosti, musel byste mne odsouditi. Tak dlouho Vám nedávám o sobě známky. A přece tak mile jste mne zval a máte pro mne tolik dobroty. Ale pomyslete, že jsem mladší Vás, a tíha mého postavení příliš snadno a prudce mne sklíčí, rozpor mých snů a mého života příliš náhle položí mi dlaně na ústa i na srdce... Před Vámi, můj drahý, nerad se o tom zmiňuji (Vy vítězem!) – ale jsem nucen, abych omluvil své mlčení. Svůj list pro Vás začal jsem vícekrát, ale nemohl jsem psát... Tak mi v duchu před očima tane obraz bratrského míru – ať v rodině, ať v klášteře, ať v kterémkoli zdech a s počtem kolikakolých duší. –

Věřím ve svazky přátelské – a víra má opírá se o vidění a sen: ať kdokoli je jeho otcem: duch Zeyerův či duch matky mé, či duch autora *Dreizehnlingen*¹ nebo sv. Terezie² – Březiny a jiných, o nichž vím, i těch, jichž si více neuvědomuji – vím pouze, že sen můj o přátelství není snem: ale přece, v tomto čase a na těchto místech musí být snem...

Vídával jsem duše dvě, tři, deset, – počet jejich rychle a stále rostl, až zahrnul poslední duši země – a původní poustevna, která zaujímala několik čtverečných metrů a prostranství dokola, které nebylo prostrannější, než co by kamenem dohodil: rostlo a rostlo, až zaujalo celou zemi. – A nebe, které bylo otevřeno nad domkem Nazaretským, otevřelo se nad všemi vodami a pevninami: lidstvo pracovalo, práce zapalovala jeho tváře do ruda – ale nebyl to ruměnec lakoty a hněvu. Člověk nemluvil, a nebylo potřeba mluvit. Řeč byla jako hudba, která vábí, vynucuje klanění, obveseluje, dává zapomenouti...

Věřil jsem v takového člověka, v takové lidstvo – a dnes? jdou pochybnosti jako pochopi, kleště, mříže a led...

Křičím, volám svou pravdu – ale nesmím podle ní *chodit*... Volám a nevím, je-li toho už potřeba... Mizí-li světlo nad mým stolem, světlo a chléb: jak mohu vykročit oslněn a posílněn?

Měl jsem ještě jednu naději možnosti života (mého snu) – co se s ní stalo, mohl by Vám objasnit P. Vaněk,³ já nemohu.

A co mne ještě bolí, příteli milovaný, – druhá polovice mé studie o Vašem *Otčenáši* nemohla uzrát. Kdyby ji p. Březina vzal do ruky, teď, řekl by: přepracujte to. Potřeboval bych k tomu vědomí, že jsem *svoboden* – a nemám ani onoho klidu a nemohu ho do prázdnin očekávat. Jen týden bych chtěl... Mnoho nahromaděného materiálu nemohl jsem již zpracovat: mé postavení zde nedá mi času, abych v duši mohl roznítit žár a v něm to roztavit...

¹ Friedrich Wilhelm Weber (1813–1894), německý lékař, politik a básník, autor veršovaného eposu *Dreizehnlingen* (1878), zasazeného do 9. století.

² Sv. Terezie z Ávily (1515–1582), španělská mystička, reformátorka karmelitánského řádu. Deml ji citoval už ve *Slově k Otčenáši Františka Bílka* a její dílo mu bylo blízké po celý život.

³ František Bernard Vaněk (1872–1943), katolický kněz, jeden z představitelů Katolické moderny a Bílkův spolužák z tábořského gymnázia. Obdivoval umění Františka Bílka a už do prvního ročníku *Nového života* o něm napsal stať *Sochař a mystik*. V roce 1897 byl jmenován jako kaplan do Pelhřimova a pro tamní chrám sv. Bartoloměje objednal křížovou cestu podle Bílkova návrhu (pro Bílkovu barvoslepost ji maloval Viktor Foerster, Bílek sám maloval pouze obraz Přibíjení na kříž). V roce 1901 byly do Pelhřimova pořízeny jesličky, které vyřezal František Bílek (barevné doplňky měl na starosti opět Viktor Foerster). V letech 1902 až 1907 působil Vaněk na Křemešnicku a také sem umístil několik Bílkových děl.

Odtud má touha po štaci *české*: ale p. biskup¹ dvojí mou žádost odmítl; a odtud má touha po klášteře – ale ten teprve hledám – ale ať tu zůstanu, ať odtud odejdu: půjde se mnou Bolest...

Vaše přítomnost mne posiluje, můj drahý – a já odjeti nemohu! Přes moji skoupost, prosím oddaně: neodpírejte mi svého – Slova... Můj pozdrav paní!

Váš J. Deml

(Bezpochyby Vám p. Březina psal, že jsme si zakoupili reprodukce starých primitivistů, až odkudsi z Belgie či Nizozemí – kdybyste si přál, milerádi Vám je pošleme na prohlédnutí: já a přítel P. Polák² z Lulče máme těch obrazů osmnáct – ostatní má p. Březina, Florian, Lutinov atd.)

¹ František Salomon (Saleský) Bauer (1841–1915), brněnským biskupem byl od roku 1882 do dubna 1904, poté přešel na olomoucký arcibiskupský stolec.

² Josef Polák (1880–1907), katolický kněz, Demlův spolužák z bohosloví a jeden z nejlepších přátel. Překládal pro Studium a finančně také podpořil vydání Demlových knih *Notantur Lumina* a *Homilie*. Zemřel předčasně na krvácení do mozku. Jeho smrt Deml několikrát ztvárnil ve svém díle. Demlovy dopisy Josefu Polákovi jsou bohužel zatím neznámé.

Kučerov 19. dubna 04

Příteli milný, oblažil jste mne svými vzpomínkami z cest. Zaradoval jsem se v duchu nad tím, co jste viděli. Jsou tedy na zemi Velikonoce, a Ten, Jenž přemohl Smrt, ještě neodešel k Otcí, nás neopustil? Mluvil s námi na *cestě*, a my nevěděli – hořelo srdce naše, my si neuvědomili – teprve po slunce západu, když se připozdívalo, teprve *doma* jsme Ho poznali, a poznavše, z očí ztratili. Ó může zmizet, když se ukázal!

Ten čas po Zmrtvýchvstání do Nanebevstoupení je mi z roku nejdražší. Není to čas, kdy náš dobrý Mistr oslepuje zemi Svou Slávou?

Všechno je tak křehké a nové, venku i v duši. I veřeje Smutku potřeny jsou krví Beránka. Je do pláče, protože Pán Ježíš je na zemi, a člověk neví, kdy a kde Ho může potkat.

Ze všech Evangelii snad žádné tolik ke mně nemluví jako to, kde Maria spatří Ježíše v podobě zahradníka.¹ –

Jsou to nejkrásnější místa v Písmě, když On stojí vedle člověka, a člověk Ho nepoznává. – Po stopách této myšlenky není tak nesnadno přijít k tajemství Nejsvětější Svátosti. –

Byl jsem po čtrnáct dní trochu churav – dosti práce, lámání chleba Božího rukama cizíma, jazykem nemateřským. Člověk neví, co rozsévá. Seje bez útěchy. A tak nemám už jistoty, mohl-li bych ještě rozséváčem být, kdyby mne dali mezi lid můj.

Proto jsem začal vyjednávat s p. převorem ve Lnářích – a také některé hlasy mne volají k benediktinům do Rajhradu. – Nevím ještě zda, a kam. A zdali bych měl dostatečnou volnost slova a ticho. Místo aby mne kdo utvrzoval, všichni mne od toho zrazují: Lutinov, P. Vaněk, jiní ještě a nejvíc rodiče – tím bych se s nimi (rodiči) znepřátelil. – Bezpochyby se v těchto dnech podívám do Rajhradu, že je to blíže a teď mi nemožno dále (Lnáře) odejetí. Duši přátelskou prý v Rajhradě jistě nenajdu, pokoj a „volnost“ (v umění) prý ano.

Dostal jsem první korekturu *Otčenáše* – šest prvních stran, tisk i úprava se mi líbí – ale nejvíce *Vaše viněty*, příteli... Jsem jimi radostně ohromen, neboť vidím, že jsou to *královské* pečete mého slova – takže se mi zdá, že bez Vás bych nemohl promluvit... V duchu jsem Vás *objal* za tolik lásky k mému nešťastnému (?) mládí...! Vydáváme svědectví o *Pravdě*, která jediným bleskem nás poranila – co se stane? Ó že jsem tak slab, abych mohl postačiti Vašemu kroku a peruti! A že jsme tak odděleni: Vy, Březina – a ten, jenž stojí ve své kalužince, ale přece by chtěl žvatlati! – Nic víc než překládati řeč naší české „kultury“ do řeči dětí! – Otče!

Mám v úmyslu po knize o Vašem *Otčenáši* uchystati sbírku veršů a básnické prózy. Nevím, mám-li se opovážiti... Dostálovi se to nezamlouvá, že je to nejasné – a tedy kde

¹ Janovo evangelium. Jan 20,15: Ježíš jí řekl: „Proč pláčeš? Koho hledáš?“ V domnění, že je to zahradník, mu odpověděla: „Jestliže tys jej, pane, odnesl, řekni mi, kam jsi ho položil, a já pro něj půjdu.“

se mohu ještě nadíti? Některé věci otiskli mi v brněnském *Dvacátého věku*¹ – ale to jsou tam spiritisté a nevěrci!

(Ani Nový život, ani České květy Podlahovy² mi to nechtěly uveřejnit!...)

Marie Kavánová³ vydala knihu *Naši básníci* – až to budete čísti, řeknete: ještě jeden z nás. –

S tou prací mojí tiskárna nespíchá – kdybych to byl předvídal, byl bych mnohé ještě *přepracoval* a doplnil... Ale ten, kdo příliš touží „poručit větrům a vodám“ tohoto času: zastavuje jich *zatím* i rukama... Srdečný pozdrav Vám i Vaší Paní!

J. D.

¹ *Dvacátý věk. Moravská revue belletristicko-filosofická k šíření vyšších názorů životních a pěstování krasocitu* vycházela v Brně od Roku 1901. Deml sem přispíval svou původní tvorbou pod pseudonymem Bohumír Vznata, v roce 1905 tu byly otištěny ukázky ze *Slova k Otčenáši*.

² *České květy. Ilustrovaný časopis pro zábavu a poučení* vydával v letech 1902–1904 Antonín Podlaha (1865–1932), historik a historik umění, člen akademie věd, od roku 1904 kanovník metropolitní kapituly u sv. Víta. Ve 20. letech byl jmenován světícím biskupem a děkanem svatovítské kapituly a z tohoto titulu se velmi zasloužil o dostavbu Chrámu sv. Víta, kam nechal mimo jiné umístit Bílkův *Krucifix*.

³ Marie Kavánová (1874–1952), redaktorka časopisu *Eva* (viz dopis č. 15). Kniha *Naši básníci* vyšla v roce 1904 nákladem *Nového života*.

Kučerov u Vyškova
28. května 1904

Příteli milovaný, na chvíli Vás vyruším, nebudete se hněvati? Jdu si Vám jen slovem postesknout. Rukopis knihy poslal jsem P. Dostálovi. Byl jsem tak nezkušený v těchto věcech, a domníval jsem se, tím že na knihu svou pozbývám vlastně práva – a Lutinov svým tónem v této domněnce mě ještě utvrzoval. Já že pozbyl práva a nakladateli, který v našem případě není kupec, nýbrž kněz, že nastala *svatá* povinnost mou práci *poctivě* vydati. Tak jsem byl odevzdán do vůle p. Dostálovy – a bylo mně to milé, neboť od Adventu počínaje až do Svaté Trojice spočívala na mých bedrách práce správy duchovní (a *německé*) tak, že jsem byl stále rozrušen. –

V P. Dostálovi uzrával ale zatím úmysl jiný. Víte již o tom. Jubileum Sušilovo.¹ Celou tu věc v jejím rozsahu Lutinov mi dlouho tajil. Až k Vám přijdu, uvidíte postup oné taktiky. A dovíte se o mé bolesti ve věci té.

– Teprve teď vím, proč redaktor s tiskem tak dlouho odkládal. Mělo to vše počkati až k jubileu.

Konečně, chce-li P. Dostál, ať se kniha Sušilovi věnuje. Není to nic zlého, řekl jsem si.

A zatím požadavek redakce byl větší – věnování mělo se rozšířiti v Almanach. A měli na něm spolupracovati ruce, které moje snahy a ideu mé a Vaší práce denně urážejí – – tehdy, dovědév se o tom, mnoho jsem v sobě vytrpěl – a byl jsem i bezohledným – – místo tak velkého zla, které hrozilo, a prozřetelností samou bylo odvráceno, volil jsem menší: Dostál chtěl, aby P. Hlavinka² napsal o Sušilovi kapitolu, která měla býti jako úvod či vlastně jako Věnování připojena k mé knize. Celý jsem ustrnul. A úpěnlivě prosil jsem Lutinova, musí-li to už být, ať to napíše *sám* – když není koho jiného (k Bouškovi,³ na něhož jsem přitom vzpomněl, jsem se neodvážil, protože jedenkrát, na můj první dopis k němu nedal mi žádnou odpověď).

Lutinov mou prosbu vyslyšel. Myslil jsem, teď že kniha už se bude tisknout, a že mohu být pokojný. V tom ale, bez mého vědomí, objevilo se v *Novém životě* a v denních novinách Dostálovo svolání k spisovatelům, aby k jubileu Sušilovu pro mou knihu poslali básně a aforismy na téma Otčenáše. Co já teď počít? – Už jednou, bezprostředně před onou katastrofou na stolci olomouckém,⁴ měl jsem s Lutinovem polemiku tak vášnivou, že jsme se rozešli. A Lutinov od té doby dosud na to nezapomněl. Napsal mi, že nemám žádného rozhledu – atd. – takže jsem opravdu ztratil v sebe důvěru – a byl jsem tak malý a odvislý. – A teď, v záležitosti své knihy a toho nešťastného jubilea měl jsem znovu se přesvědčit, že jsem literární nemluvně,

¹ František Sušil (1804–1868), katolický kněz, moravský buditel a sběratel lidových písní.

² Alois Hlavinka (1852–1931), kněz, Demlův nadřízený v Kučerově, spisovatel. Později byl přeložen do Kroměříže.

³ Sigismund Bouška (1867–1942), katolický kněz, člen řádu benediktinů, básník, překladatel z katalánské a provenšálské literatury. Spolu s Karlem Dostálem-Lutinovem založil časopis *Nový život*, v jeho redakci však působil jen krátce. Byl čelným představitelem uměleckého křídla Katolické moderny.

⁴ Tzv. Kohnova aféra. Olomoucký arcibiskup Theodor Kohn (1845–1915) byl původně příznivcem a příležitostným mecenášem *Nového života*. V roce 1899 byl však na druhém sjezdu Katolické moderny kritizován tvrdý způsob hospodaření na arcibiskupských statcích a Kohn se rozhodl proti kritikům rázně zakročit. V roce 1902 tak například zakázal modernistický časopis *Rozvoj*, v němž byly tištěny i osobní výpady vůči Kohnovi. Aféra vyvrcholila v roce 1903, kdy Kohn předního představitele Katolické moderny Karla Dostála-Lutinova vyzval, aby si našel působiště mimo olomouckou arcidiecézi. Dostál-Lutinov poslal stížnost do Říma a Kohn byl nakonec donucen z olomouckého stolce abdikovat.

ctižádostivé a bez rozumu...? Proto jsem oponoval klidně, vlídně, rozumně – a Lutinov mi podal na oko klidné a „rozumné“ protidůvody – *bál* jsem se ho znova urazit. – A bál jsem se, že mu napadne ještě něco horšího. – Na ono Provolání veřejné jsem tedy ani neodpověděl, protože jsem nikdy nedal svolení, nebyv ani tázán – a také jsem mínil, že už je i pozdě, když je to na veřejnosti.

V tom ale píše mi p. Březina, Florian i Bouška a všichni proti úmyslu Dostálově protestují a mne varují. Bouška sám Dostálovi činí trpké výčitky a Florian mu také psal. I oznámil jsem do Jičína, že si zakazuji almanachovou úpravu knihy.

Čekám tedy nové nepřátelství a nevím, co z toho bude, Lutinov mi dosud neodpověděl.

Mimo to chce mou knihu vydati na tom *bílém, hladkém* a poloprůhledném papíře, jak vyšla Bouškova *Duše v přírodě*.¹ Můj důvod neuznal. Mimo to dal litografie *Otčenáše* reprodukovati v tak malém rozměru, že téměř mizejí.

– Chtěl jsem Vás, příteli milý, poprositi, abyste sám ustanovil úpravu knihy, ale z listu Dostálova jsem vyčetl, že se to rozumí samo sebou, tj. že on Vám za tím účelem knihu v rukopise poslal a místo mne sám Vás poprosil. Nestalo se. A p. Březina velmi toho lituje.

Příteli drahý, odpustíte mi, že Vám působím tolik bolesti? Odpustíte mi ze srdce? Víím, co Vám působím, a nemohu to ani říci. A dovolíte mi, abych Vás o něco poprosil? Prosím Vás o to úpěnlivě a pokorně a zcela odevzdán do Vaší vůle. Mohu Vám celý rukopis odeslati a ustanovíte, kam která z Vašich vinět má přijíti? Snad ani nemohu věděti, co vážné práce máte v rukou – ale prosím jako maličký: aspoň mi slovíčko věnujte. –

Váš J. Deml

¹ Sbírka básní Sigismunda Boušky vyšla v Novém Jičíně v roce 1904. Ilustroval ji František Bílek spolu s Viktorem Foerstem, Frantou Kavánem, Zdeňkou Vorlovou-Vlčkovou a dalšími.

Kučerov 28. V. 1904

Příteli milovaný, dnes mi píše P. Dostál, že svého úmyslu s mojí knihou zanechal, že tedy nebude k ní ničeho přidávati. Zásahu má o to především P. Bouška, jemuž jsem poslal o té věci p. Florianův list – a P. Bouška se nerozpakoval pro moji a Vaši knihu obětovati i dobrou vůli a přátelství s P. Dostálem... Jsem za to p. Bouškovi nesmírně povděčen.

Máte, můj drahý, jistě mnoho starostí, a tolik jste pro mne *učinil* a i svým milým slovem tolikrát mne sytil a utěšoval – že jsem se nemohl odvážit, abyste ještě řídil úpravu mé knihy – a také jsem se nikdy neodvážil, ačkoli to byla tajná a nejsladší myšlenka mého nitra: sen mých snů, Královna nadějí¹: mé slovo a Vaše ruka – o mistře náš, který vidíte!

Až teprve dnes ráno jsem se odvážil k prosbě nové (ač jste mi všechno již dal) – ale jsem jist, příteli milý, že máte mnoho práce a že se nedá přerušovat: čtete tedy můj ranní list jen jako projev stesku malého bratra k staršímu a silnějšímu.

Dnešní zprávou z Jičina mnoho se uklidnilo a teď čekám již s důvěrou, že Lutinov vše dobře ukončí. Mrzí mne, že si ode mne vyžádal rukopis tak brzo a potom od času k času mne odkazoval – sice bych byl mohl úpravu a ostatní si dobře rozmyslet – ale rukopis ležel v tiskárně pět měsíců ladem.

Pozdravuji Vás i milostivou paní srdečně.

Kéž by ty starosti, které jsem Vám, příteli, způsobil, přinesly mnoho, *Vám* drahého a milého ovoce.

Jiného přání nemám.

Vás milující Jakub Deml

¹ Narážka na název Březinovy básně ze sbírky *Větry od pólů*.

Kučerov 27. 7. 1904

Příteli dobrý, jak jste dobrý opravdu! Nepíši Vám, ač povinen, a Vy odpouštíte... Proč nepsal jsem a často nepíšu? Jak Vám to říci, dušinko milá! Každé moje mlčení souvisí s mlčením života a každé s katastrofou Vesmíru. Každé mlčení *kletbou* a já jí tak zasloužím, proto nereptám a tolik mlčím, ač vím všecko, i to, jak mnoho zasloužíte ode mne být milován! Bolest, která je kořenem všech ostatních! Mlčím, protože je to Rozkaz, neboť Dobrodiní a Láska, která se snáší na střeche mou a v mé zahradě a světě veškerém usmívá se květy a sluncem, ševelem listí, ústy skal: je mi zřídlem lítosti, mně mdlému! Bůh je Láska jen, Spravedlnost tvoříme my. Jsem, který čeká, ale nepřiznává se k tomu, protože přiznání přináší bolest, jsouc uvědoměním trestuhodnosti. Jsem čekající, polomrtvý, bezvědomý ležící na cestě z Jeruzaléma do Jericha, a přijde-li Samaritán, jako Vy, duše předrahá, pláču láskou a díkem, nejen pro oči Vaše, můj milý, ale též pro oči andělů – Jeruzalém počátek, Jericho konec a cíl našeho života a cesty. – Jsem jako Jonáš, který opouští Cestu svou, mdlý vzdaluje se Ninive, ale Nejvyšší a Předobří, unáší ho tam jako chůva v náručí a na srdci Svě zvěře poslušné... Mě pak pro Vaši poslušnost a jiných zachytává do Vašeho srdce otevřeného a bdícího jako do čiše, kterou zvedne ke Svým Rtům, či do korábu – na „vodách mnohých“ – – „Tys nás co červy nezašláp...“ Byl a jsem dosud sláb proti přívalu, který se žene přes cestu mou. – Potřebuji v blízkosti své ramene silného a zraků pronikavých. Pak i já jsem silný, máje důvěru, a také vidím – Vy ale tak daleko, Příteli, a já se lekám bojů, kde kouř spravedlnosti zdá se, jako by se míchal s kouřem neúcty a neposlušnosti proti nadřízeným... Potřebuji duchovního vůdce, proto jsem toužil po samotě kláštera, ale na všech stranách mi řekli, i řeholníci, i kněží, že kláštery pro to dnes nejsou. –

Nehněvate se, příteli, že pro svou korespondenci s mými a *Vašemi* přáteli dal jsem si tisknout vinětu Vaši? Jest to ta, která ke mně nejvíc mluvila – ale já Vás dříve neprosil o svolení, mlčel jsem, doufaje, že mi to dovolíte... Nehněvate se? Odpovězte mi na to, prosím! A dovolíte-li, pošlu těchto reprodukcí pro Vás anebo Paní. – *Pošlu ihned.* –

Byl jsem minulý týden u p. Březiny, a co jsem o Vašem díle dřív tušil a znal neuvědoměle, to znám teď vědomě: p. Březina mi vypravoval o Vaší *Sv. Anně*¹ a ukázal mi návrh na pomník Třebízského... Byl jsem jím omráčen, neboť v tom věnci a skupinách postav vykřiklo ke mně tajemství mého balvanovitého kraje, tajemství mých rodných hor, nad kterým jsem se zastavoval jako dítě a mladík, jemuž víc a více jsem porozumíval, protože tu mluví naše Země bolestí a žízni svou od věků do věků... Kameny, skály pro stáří své zdají se mi nejmiň lehkomyšlné a nejmiň slepé a stranické, mluví tu vlny, které přicházely tolikrát, jako by ty chyby předchůdkyň korigovaly, bělmo ze zraků skal víc a více stíraly, až *prohlédly* ony, ve *Vašem* Díle, ó Mistře sladký! V rodných svých skalách vidím teplé otisky rukou a srdcí svých předků bolestných. – – A co jsem viděl, proč jsem *plakal* (neboť se mi zdálo, že tajemství mému nikdo na celém světě *neporozumí!*) – Vy jste to *vyslovil*, duše bratrská, ve svém návrhu na pomník Třebízského...! Ti, kteří Váš návrh nepřijali, jsou *pohané*! Pravím to s celou silou přesvědčení, napsal bych to všemi ve mně plápolajícími plameny víry – Bůh snad dá, že to napíšu... Jsou pohané, a nevěrci a rouhači, které oni dávají lidem a dětem na

¹ Snad *Sv. Anna* (před 1905) – kresba uhlím. Mohlo by však jít o jiné z několika Bílkových ztvárnění sv. Anny, např. *Obětování sv. Anny* (1899) – patinovaná sádrová plastika. Jak kresba, tak fotografie plastiky byly součástí prvního sešitu *Souborných prací Františka Bílky*, vydaných Demlem ve Studiu roku 1905.

výstrahu, a horší jsou! – A z toho porozuměl jsem Vašemu *Času*¹ k básni Březinově, *Orbě*,² a jiným pracím, kde necháváte mluvit přírodu, Zemi. – Budu prosit Boha, aby mě učinil hodným pro duše drahé. A pak bych Vás opět spatřil, i za to se musím modlit. A za všechno. Pokorně, oddaně a s jakousi strašnou lítostí pozdravuji Vás, dušinko, i Paní, i p. Březinu a Vaše milé! –

Jakub Deml

¹ *Čas* (1900) – kresba k Březinově knize *Ruce*, vydané vlastním nákladem v roce 1901.

² *Orba je naší viny trest* (1892) – druhá Bílkova plastika, vzniklá za pobytu v Paříži; jeho první dílo s námětem Krista.

Babice, pošta Lesonice 23. srpna 1904

Můj drahý, bezpochyby už víte, že jsem přesazen z Kučerova do Babic, že jsem tedy od p. Březiny i od p. Floriana vzdálen pouze na dvě hodiny. Ze svého nového kraje Jaroměřice vidím. Je zde krásně. Široko daleko viděti městečka, pole, louky, poblíž i v dáli lesy a hory jako strážce. Nebe je zde krásné. Jsme na výšině a zvláště důvěrné a slavné jsou západy slunce a oblaka. Pravda, i vítr a bouře jsou tu prudší, bezprostřednější, vzduch i slunce výstražnější. Jsme tu blíže k nebi. A stromy, zvířata a lidé jako by lépe slyšeli, viděli – je to všechno smutnější, protože je daleko viděti a protože jsme výše nad hladinou moře, než jak to bylo na Hané. – Z těch výšin, močálů, skal a lesů jako by se rozhlížela Chudoba – Královna poplatná Smrti – a Země jako by kynula tu člověku do Vyhnanství.

Mé stěhování připadlo právě v čas, kdy jsem Vás mínil navštívit. Bylo to pro mne velice bolestné. Byl jsem v Kučerově dvě léta. A za dvě léta duše zapustí kořeny... Duše kněze, mladého kněze především, po vysvěcení... Násilím, ve vzlykotu a slzách trhal jsem se od pana faráře, školních dětí, farníků, třeba německých. Nevěděl jsem, že tolik všechny miluji – při odchodu mém zalili mne láskou a bolestí... Nezapomenu mlčení a něhy, která jako měsíční, *smrtná* záře rozkvetla na tváři mého pana faráře, muže síly, – ztlumení jeho hlasu, pohled mateřský, gesta anděla... nezapomenu pláče žen a bolestného pohledu mužů a dětí. – Mohu říci, že přes všechnu nutnou přísnost, a tedy jaksi zahanbení, které jsem mnohým, mužům i dětem způsobil, přes všechnu svou nedostatečnost a nemohoucnost, která nutně, podle zákona Spravedlnosti přšla na mne z očí posluchačů a diváků, na mne jako Čecha a *kněze* i jako člověka: neměl jsem nepřátele...

Dovedete porozuměti, můj milý, že s těmito myšlenkami a v těchto bolestech *nemohl* jsem letos přijeti k Vám... Třebaže tak blízko, cítím přece, že letos asi nenavštívím už ani p. Březinu... Jako bych pro tento rok už příliš mnoho viděl a slyšel... Čas květu a plodů – a potom spánek zimy. – Spánek je nutný. – Je to zamyšlení, je to revize a je to modlitba díků. – Ted' to nemám ani k Vám tak daleko, a bude-li třeba a bude-li rozkaz Boží, snad se uvidíme, kdy se ani nenadáme, můj milý. – Dáte mi o Sobě zas nějakou zprávu? Svým listem učinil jste mi radost, nesmírnou, a v slabosti mne posílil, jdou blesky za Vaším slovem, jsem unaven, teprve vidím, ale přijde čas, kdy také uslyším – mé tělo se musí připravovati, zdá se mi, že budou větve praskati. – Doufám, že v říjnu bude má kniha dostisknuta; zatím je 64 stran, ještě asi 90–100. Jakmile bude hotovo, pošlu Vám, okamžitě, p. Březina mi radil, abych Vás, můj drahý, poprosil o nějaký návrh na vazbu – Pán s Vámi!

Jakub Deml

Babice, pošta Lesonice
srpen 1904

Můj drahý,

místo sebe posílám Vám alespoň svůj obrázek a sděluji Vám zprávu radostnou, že kniha bude hotova dřív, zbývá už jen šedesát stran vysázet. Tento týden poslala mi tiskárna celé dva archy najednou.

Pozdrav můj Vám, Příteli, i Paní! Modlete se za mne.

Jakub Deml

Můj drahý, dříve ještě, nežli jsem měl Vaše „Staň se“, nabídl se mi jeden knihař, že desky zhotoví, a že mi pošle několik návrhů. Poslal, ale jak je to nešťastné! Nápis, který jsem mu udal, prý se mu ztratil – a tedy to vytiskl po paměti – „Slova“ místo Slovo – Očenáši, místo Otčenáši – štěstí, že to pouze návrh! Posílám Vám to, Příteli, abyste usoudil a rozhodl sám, které z těch tří *pláten* mělo by se vybrati. Pan Březina je asi pro to *bílé* (A). – Ukazoval mi knihy *Julia Zeyera* vydané polsky, a tak vázané, zcela jednoduše, tuším, že to plátno bylo ještě hrubší a nápis vytlačen *černě* – p. Březina však soudí, že by na mé knize mohl být i zlatý třeba.

Mluvil jsem na Velehradě s P. Dostálem a on *miní* na titulní desku *Otčenáše* dát vytisknout postavu sv. Jana, tutéž, která je na 25. straně méj knihy jako viněta. Pouze Vám to oznamuji, Příteli, ale Vám, jedině Vám dávám rozhodující slovo. Bezpochyby Lutinov myslí, kdyby se *všechny* exempláře vázaly, do tuhých desk, že by se tím kniha zdražila a málo se jí prodalo. Proto asi chce většinu jen brožírovat, dát do tužšího nějakého papíru a tam, na první, titulní stranu dát tu vinětu. Pan Březina však myslí, že kniha tak ilustrovaná, měla by být pevně vázána, aspoň prý ty výtisky subskribované.

Titul pravý a původní, *můj*: Slovo k *Otčenáši* Františka Bílka. Lutinov ale míní, že by vhodnějším byl nápis širší: „Modlitba Páně“, a také tak mou knihu stále anoncuje. Přece však na straně první našeho díla můj nápis ponechal: „Slovo k...“ I v této věci rozhodněte, Příteli, Vy sám! Neboť vím, že každý z obou nápisů je pro Vás novým, samostatným tématem. Vy víte. A Lutinov symboliku mého nápisu nechápal! „Slovo k Otčenáši Františka Bílka.“ Dobře jsem si tato písmena rozmyslil. „Slovo“! to má přece svůj význam nahoru i dolů – je to vznešenost, ale i nepatrnost. Bůh a – člověk. A *přece* Bůh: v tom, co je dobré. A *přece* člověk: tam, kde je smrt a mlčení. A pak – není to *pablesk* myšlenky sv. Jana: Na počátku bylo Slovo...?¹ Lutinov neviděl! A pro ten význam, který já tam položil, chtěl jsem, aby těch *pět* písmen (rány Kristovy) bylo vytištěno *jinak*, význačněji...

„Slovo

k Otčenáši Františka Bílka“

A pak, dobře jsem uvážil: v titulu knihy *musí* být i Vaše, *celé* jméno – tak, aby je opakovala *Staletí*, aby je aspoň byla nucena *slabikovat*, když je pro ně příliš těžké... Chci je hodit světu jako plamen a jako rozkaz, jako meč – „pochodeň Neronovu“² – světu i *sobě*, můj drahý!

2. IX.

Ano, můj drahý, chci, abyste mne ve svém objetí rozmačkal jak žernov zrno odbojné, roztokem několikaletých hříchů zkamenělé, mě hodil do své brázdy, ať hniju a světu zmizím – nebo vyklíčím – život či smrt, ale nic jiného – chci, spoutejte a přivažte mne k svému radlu jak sv. Prokop zmetka pekla – ať žíly praskají, nabíhají, ať se svíjím, dokud je čas a dokud ve mně naděje Života! Vy, drahý a silný, chyťte mne do svých

¹ Jan 1,1: Na počátku bylo Slovo, to Slovo bylo u Boha, to Slovo bylo Bůh.

² Římský císař Nero (vládl v letech 54–68 n. l.) nechával v Římě živa upalovat pronásledované křesťany.

pěstí a hod'te mne; skálu mechovitou, zvětrávající, pod kterou se umoří slimáci a žížaly, hod'te mne prostorem, ať se rozprsknu na tisíce písku a prach, není-li už síly a soudržnosti v krystalech, či ať zahořím a strávím se jak meteor ve vlastních plamenech k hrůze a na výstrahu všech líně dřímajících. – Bud'te mi vůdcem, otcem, Vladařem! Ne pro mou práci vážíte si mne, Vy jste to řekl, Příteli, ale „pro cenu života“ – nikdo ze všech, kteří píší a mluví, toto neřekl, a po takovém Slově jsem žíznil – protože ono nechává zem a otevírá nebe, kraje naší Vlasti, nekonečnou Bránu Srdce Věčného – já ji viděl otevřenu, před lety, dávno, a mně se zavřela, mojí vinou – však Vaše slova dávají mi Naději, ale já Ji ještě nesmím uvítat – Vy jste to řekl, a v těch Vašich slovech čtu, že je „jediného potřebí“ – ne umění, ne slov, ne práce jen, ale *Modlitby* a práce a mlčení! Prosím Vás, Pane můj a Příteli, modlete se i za mne! – Je to čtrnáct roků, co mi matka zemřela. – – – – –

A ten svůj návrh, Příteli, až budete mít hotový, prosím pošlete ho mně, a já jej odešlu Dostálovi. Všechno určete sám: i plátno, i barvu, i umístění nápisů, a zdali se má vytisknout zlatě, či černě – vše, vše sám určete. – A možná až tehdy, až bude kniha úplně hotova, přijedu na den k Vám. Je už školní rok, a tak nebude mi možno na dlouho, anebo vůbec nebude mi možno, nevím sám. Pozdravte ode mne Paní oddaně!

J. D.

Oznámíte mi, drahý, *kdy* si mám ty viněty od P. Dostála vyžádat? Až bude kniha úplně vysázena? A potom i *které*? Jsou v mé knize reprodukce i starších Vašich prací (např. Země mluví,¹ Božetěch² atd. – některé z těch, jež jsou už v díle Braunerové, v Modlitbách,³ Novém životě) – jak to napsat? Snad napsati a žádati o práce Vaše, „které jsou pro „Modlitbu Páně“ výslovně a nově kresleny“: tak jsem tomu rozuměl – oznámíte mi to, můj drahý, aby se snad Lutinov nepohněval, kdybych něco chtěl, nač nemohu mít práva.

Můj pozdrav Vám, Vy nejsladší!

2. IX.

Pozn. Desky musejí být širší a vyšší, že, Příteli? asi o půl centimetru, aby se nemusela kniha ořezávat – nechat knihu tak, bez ořízky, ne? Ty nešťastné „vzorky“ nemusíte mi vraceti!

¹ *Země nám mluví* (1899) – reliéf na Bílkově domě v Chýnově. Ve *Slově k Otčenáši* byla na straně 73 otištěna kresba tohoto reliéfu.

² *Božetěch* (1903) – kresba uhlem.

³ *Práce moje – to modlitby neumělé, čisté však a kající*, album Bílkových prací s předmluvou Zdenky Braunerové, vydané v roce 1897. Text Zdenky Braunerové vyšel též v prvním čísle *Nového života* v roce 1898.

[mezi 2. a 8. zářím 1904]

Dopis Váš, můj miléný, zachvěje. Upřely se Vaše oči ve mne pevně a uviděly – jediné – že *mlčím*. Dívají se Vaše oči ve mne – hlubánku zaklenou; protože táhla tu nesčíslná vojska a zakalila ji. A jaký div: Vy i tam sebe uzříte! Na ruce mé se dívají ty drahé oči. A poznaly, že i mnoho skrývám. Nebyl-li bych z královského rodu (který královal, protože chápal „první“, že posledním musí služebníkem býti), nezachvěl bych se. Vždyť by mohly ty Vaše oči vzrůst a státi se živlem, který utišit se nedá; a koruna královská ve mojich snech pak dopadla by na moji hlavu jistě. Je však velmi těžká! – Ty Vaše oči – – Bože, *požár, který Jsi ve mne vznítí, by strávil mne Tvou Jediností v čase mém, dupat Jsi nechal světa drsnými nohami. Nyní ale sucha a vedra jsou. A budeš-li sršeti jiskry a plápolat kol plameny Svými, pak – promiň – shořím úplně*. – „*Kéž dovedu věky mlčet!*“ – –

A přec: Bůh Vám oplat' Vaše srdce, Váš pohled, Vaše oči – ty Vaše oči – tisíckrát.

Rád bych Vás uviděl u sebe. Spokojme se i zde Vůli Boží; beztoho u nás není již „Naší“, ale jen „Boží“.

* Ach – Vaše „Slovo“! Nebezpečný plamen! Plamen letící nad hlavou! Běda všemu, co ze země! Věky věčné neuhasí ji; protože „Slovo“ Vaše i – „Boží“. –

* Slovo Vaše – věta v desce kamenné, zasazená v příbytku, kde se bude rodit a žít náš spasitel.

* Prací Vaší možno vejít „branou lilií“ do „nového města“, připraveného jako nevěsta k přijetí Ženicha nejsladšího.

* Na našem červivém stromu našeho života zakrývá „Slovo“ Vaše bolavé, osudné místo svým teplým dechem. Snad to místo i uzdraví. Nebudete snad již i Vy, ale dech Váš bude stromem naším žiti dále. Bůh Vám oplat' a žehnej. –

Návrh můj je skrovný. Snad se uskutečnit dá! Plátno toto šedé. Nápis by mohly býti silnější (černější.)!? –

Viněty pro tuto knihu Vaši chci, byste si vzal. Neraď vidím tam ostatní věci: *Božetěch, Země nám mluví* ap. Vždyť byl-li by čas, poslal bych viněty ještě, aby nebylo třeba reprodukovati věci, které s knihou nesouvisí. Dostál byl by rád: získal by 20–30 prací pro své knihy a časopisy. Ale využitkování mně tu by volalo do nebes.

„Chválím Tě, Otče, Pane nebes i země, že Jsi skryl tyto věci před moudrými a opatrnými a zjevil je nemluvňátkům.“¹ –

F. B.

¹ Matouš 11,25: V ten čas řekl Ježíš: „Velebím tě, Otče, Pane nebes i země, že jsi tyto věci skryl před moudrými a rozumnými, a zjevil je maličkým.“

Babice, pošta Lesonice u Moravských Budějovic
/Narození Panny Marie 1904/
[8. září 1904]

Můj předrahy, Vaše slova a Vaše obrázky, které jste k nim připojil: mne obživila a napojila! Byl jsem hladov a jsem nasycen. Žíznil jsem: Vy mne nakojil jak matka robátko: a podivno: já ještě a znova žízním po tom mléce a po Vaší drahé krvi – ale jest to žízeň nikoli útrapy: jest to žízeň klidu a blaženosti, sladká! Hle, já přichýlil hlavu na Vaše srdce a slyším jeho hlas a počítám jeho tlukot, a ten tlukot tlukot slavíka, údery Vašeho Srdce jako akordy hudby andělské. – Dech Váš mne oslepil pro barvu našeho vzduchu, a já vidím nebe vysoké, a z Vašeho otevřeného srdce a z Vašich proklaných rukou, z rány Vašich šlápějí jako by sršely k nebi růžové proudy krve – ale není to krev, jsou to růže, a podivno: zároveň déšť – a ty krůpěje tvoří na nebi před mýma očima tam ve výši, tuze ve výši růžový, téměř úplně průhledný velikánský vějíř – fontána a vějíř – a z ruky vějíř – a ze srdce vějíř – lupen palmový.

Jak miluji každou, i tu nejmenší stopu Vaší ruky, můj drahý – každou tu čárku, tečku, podobu – neboť každá ta stopa mluví „tisíci jazyky“¹ – otevírá, proráží naše zdi nebi nekonečnému – jako by sama sebou každá Vaše kresba měla podobu *všech* věcí stvořených...! To jsem uviděl – a tu lilii, jak jste mi ji nakreslil na té otevřené bráně – hle, i tam vidím: poupě levé stvolu má podobu A a pravé Ω . – Λ O

Miluji to Vaše O na deskách mé knihy – „Slovo“ – to písmě má život jako který jiný obrázek Váš – snad je mi Určeno zmizeti ne v klášteře nějakém, jak se mi zdálo (a mylně!...!), nýbrž ve Vašem Díle, můj předrahy – a zde, Zde budu mít asi úkryt jak „hrdlička skalní“: nejbezpečnější – nejjistější proti útokům i proti „jazyku“ světa...: Nikdo neslyší *Slovo*! –

Váš dopis, můj drahý, mě ukonejšil – broukám si jak dítě – dřímám a prosím Boha, aby mně dal usnout docela – tak, abych zaspal aspoň těch patnáct let, co právě minulo... rozumíte, můj drahý? Vám, Vám to pravím zcela upřímně, *Vám*, protože Vy *jediný* rozumíte zde: jako dítě, někdy před svým desátým rokem, snad hodně dřív, znal jsem, vědomě, celou Pravdu – *já viděl* – a já se nemohl stát nikdy moudřejší (Moudrost, *Vědění svatých* – „scientia Sanctorum“ = věřte, můj Příteli, smysl těchto dvou Slovo, jak vidím, nezná dnes nikdo – a ta slova leží na mém dechu jak hory – a já se namáhám mluvit – a nechci nic jiného vyslovit než ta dvě slova – a nikdo neslyší... Jen Vy, Drahý, chápete mou bolest –) – nemohl jsem se stát nikdy moudřejší – naopak, já zapomínal – a všichni moji učitelé ve školách usilovali o to, abych důkladně zapomněl – mě, mě aspoň školy nenaučily praničemu...: Jsem synem své nebožky Matky (Bůh jí dal nebe!) – a já se *všemu* naučil z Jejího *mlčení*... ona nemohla promluvit, protože nepřestávala mluvit s Bohem a břemeno práce Ji rozmačkalo, stisklo jako lupen, na němž viděti cévy tajemné, vylisovalo jako zrníčko Hroznů – Ona nepotřebovala mluvit, protože věděla, že mi odevzdala Všecko – že nemožno mluvit, a že se nesmí mluvit a že není potřeba mluvit... *Svět* potřebuje *slova*, protože by neměl co dělat...

A co Vám ještě psát? Když Vám píši a když o Vašem Díle *dobře* mluvím: že mluvím jako na klíně své Matky, že mluvím, jak jsem mluvíval před více než patnácti roky? Tehdy, kdy jsem sotva uměl psát, kdy jsem sotva uměl mluvit...? Můj drahý, tomuto uvěříte jen Vy – a jen *Vám* to mohu říci. –

¹ Narážka na Březinovy verše „Zas ve vidění prorockém noc šeptá slova neznámá, / šum stromů, tisíc jazyků, je opakuje nad náma“ z básně *Zas ve vidění prorockém* ze sbírky *Stavitelé chrámu*.

Proto mne tak *těší*, že mi píšete: „Chválím Tě, Otče, Pane nebes i země, že Jsi skryl tyto věci před moudrými a opatrnými a zjevil je nemluvnátkům. –“ V tom je všechno a Vy znáte tíhu *každého* z těch slov. – A proto mne Váš dopis tak uklidnil, dodal mi důvěry v sebe sama, protože mne vedete laskavě a nebojácně k bráně a Zahradám Minulosti mé –: Tam, kde je Ticho a kde se probouzejí květy dávno uspané, kde zpívají všichni ptáci a andělé, kde mně přichází naproti Panna Maria a se slzami v očích slibuje, že mně bude odpuštěno a že Pán Ježíš, Její Svatý Plod, zase mi odevzdá Milost Mlčení a Zapomenutí, a že On zase přijde – Sám – a mám důvěru k Marii, a často k ní volám v srdci tím jedním slovem: Mlčení! O Maria, mlčení! ať *zmizím* v zástupu Tvých nevědomých, Tvých nemluvnátek, Tvých panen, o smiluj se! dej mi zapomenout všechno, co *vím*, nic nechci vědět, jen chci *býti* (o býti!!) s Tebou a s Plodem *Života* Tvého... O Matko – ó Ty Neznámá – ! – Pravda, nejsem už nikde, nejsem ještě nikde, nejsem dosud nikde – ale důvěřuji Panně – a důvěřuji *Vám*, Příteli drahý: neboť nepotřebuji než *modlitby* – !

A Vy jste se již modlil, jistě, protože s Vaším listem přišel mi pokoj: takový klidný spánek těžce nemocného, prsa se mírně zdvihají, oči zavřené, ruce složené, nikdo dokola hlasitě nechodí ani nemluví: jen na *tváři* nemocného vidět bledost a jemný, velice jemný, určitý otisk Bolesti – jak na lupeni, jako ve vosku. – O díky Vám, Ježíš Dobrý ať Vám zaplatí Vaši modlitbu a *přátelství*

O buďme klidni, sladký Příteli, Vy Matko má, ať si udělají s naší knihou *cokoli*, o to se nejedná, opravdu se o to nejedná – ať se nám smějí, ať nás mučí hladem, – ten, který šatí ptáčky a lilie, On se o nás postará – co nám mohou naposledy vzít nežli tělo? Ale není Život více nežli tělo? – Ó jak jsem klidný – a jak sladce se mi odpočívá ve Vašem objetí – žvatlejte, a modlete se, není třeba vybírat slova, ty modlitby Církve nám dostačí, a třeba nemluvte, jen tak polohlasitě (ať neslyší a nevšimnou si okolojdoucí) prozpěvujte mi nějakou píseň ke chvále Panny Marie a Ježíše. –

(Pozdravuji paní.)

J. D.

Babice, Narození Panny Marie 1904

Vaši kresbu na desky poslal jsem do Jičína Dostálu-Lutinovovi.

[Lesonice 23. září 1904]

Příteli,

neračte zapomenout poslati mi brzo onen seznam Vašich děl pro moji Knihu.

Váš Deml

4	1904
6	1903
4 ¹	1903
12	1902
5	1901
35	– 1900 ²
23	– 1899
13	– 1898
10	– 1897
4	– 1896
4	– 1895
1	– 1893
2	– 1892

113³

¹ Číslice 6 a 4 z tohoto a předchozího řádku jsou překryty číslicí 10, která je napsána silnějším tahem.

² Poslední dvě číslice nejsou zcela zřetelné. Poslední pravděpodobně přepsána z číslice 1; předchozí snad také přepsána, není však zřejmé, co zde stálo původně.

³ Text korespondenčního lístku psán svisle podél delší strany; tento sloupec čísel připsán rukou Františka Bílka pod text svisle podél kratší strany.

Babice, pošta Lesonice
25. IX. 1904

Předrahý, posílám Vám ten překlad,

výsledkem nešťastný. Zhrozil jsem se, jak málo mám německého ducha – nedovedu německy myslit a tvořit – snad mítí k tomu aspoň měsíc času, byl bych to přeložil lépe, škoda, že jste, že jsme na to nevzpomněli dřív! Za tu práci se do duše červenám, do Mnichova ji vzítí nemůžete,¹ je to doslovný, otrocký překlad, čeština natočená na němectví kolo, proto jsem psal na polovici stran, aby někdo jiný přeložil podle ducha – snad by se v Praze dal vyhledatí některý z německých básníků? Snad by poradil p. Karásek² či Procházka?³ Být více času k tomu (Vy už odjíždíte do Mnichova), delší lhůta: sám bych se o to postaral, dopsal bych třeba P. Aug. Pölmannovi, redaktoru *Gottesminne*⁴ – nebo jinam – a rád!

Prosím omluvte mou nezpůsobilost, víte, drahý, že pro Vás nelekám se žádné práce, žádné – vždyť Vy, duše blahoslavená, naučil jste mne, v těch dnech, co jsem byl u Vás, přemáhat svět!

O tom ještě mnoho uslyšíte – dnes a dosud nedovolí mi čas, abych mluvil – srdce moje plné a lehké, že poletuje pod nebem – jsem s Vámi, paleček na peruti orličí – má oddanost, má pokora! má blaženost! moje všechno!

Pozdravuji Vaši milou paní.

Váš J.

Vázy⁵ jsem dosud nedostal. Vzpomněl jsem si, že jsem Vám měl asi udat poslední stanici železniční: Moravské Budějovice.

¹ Bílek se na podzim 1904 chystal na výstavu svých prací v mnichovské Galerii Heinemann.

² Jiří Karásek ze Lvovic (1871–1951), dekadentní básník, prozaik, literární a výtvarný kritik, sběratel a spoluzakladatel časopisu *Moderní revue*.

³ Arnošt Procházka (1869–1925), dekadentní básník, překladatel a spoluzakladatel *Moderní revue*.

⁴ *Gottesminne. Monatsschrift für religiöse Dichtkunst* čili měsíčník pro náboženské básnické umění vycházel v letech 1903–1907 a 1911–1913.

⁵ Umělecky zpracované vázy (viz příloha) nechával Bílek ve větším množství vyrábět u chýnovských hrnčírů a poté je prodával. Deml se přihlásil jako dobrovolný „obchodní zástupce“.

[mezi 25. a 29. zářím 1904]

Bratře můj nejdražší, dějí se na zemi zázraky, doposud se dějí, chvějí se, protože vidím zázraky, a chválím Boha, Pána nebes i země, že mně, dítěti, starci-dítěti této staré země, dal dočkati se zaslíbení Svého.

Vázy jsou prodány a posílám Vám peníze. Nepřipočítal jste si práci a materiál k zabalení ani porto. Jednu tu ruku-kahan¹ dal jste mi darem, proto za ni neposílám, posílám tedy v celku 270 K.

Pravděpodobně budu brzy objednávat znovu. Napíšu Vám.

Mému p. faráři² zemřela po mém příjezdu od Vás matka. Všechny Vaše nádoby stály v kostele na vhodných místech při mši a obřadech zádušních za ni konaných.

Až se zase spolu uvidíme, Příteli, budu Vám mnoho o tom vypravovat. Třeba přijedete brzo k nám, podívati se na Březinu a mého p. faráře. – *Můj pan farář je světec. Milujte ho.*

Pozdravuji Vaši milou Paní, Vás líbám.

Jakub Deml

¹ Prodej Bílkových uměleckých kahanů ve tvaru rukou (viz příloha) Deml také ochotně zprostředkoval.

² Josef Ševčík (1857–1911), farář v Babicích u Lesonic a do dubna 1906 Demlův nadřízený. Pod Demlovým vlivem začal Ševčík překládat dílo německé středověké mystičky sv. Mechtildy Magdeburské. Přátelskou korespondenci mezi Demlem a Ševčíkem shrnuje kniha *Carissime, kde se touláte?*

stanice Moravské Budějovice.
Babice 29. IX. 04, pošta Lesonice

Těch Vašich nádob, bratříčku můj, bylo jako kapky do jezera, tak málo, pohltilo je stotisícihlavé Brno, jen čtyry věci zůstaly v Babicích, a Brno má ještě, musí mít ještě větší žízeň po Vašem Díle, bratříčku, Brno a potom jeho okolí, uvidíte, také Židlochovice žízni a Němčice, Kučerov, Chvalkovice, uvidíte; běhařovský kaplan P. Gebauer, teprve se dověděl z úst mého pana faráře, že jsem si poznamenal jeho jméno a že i jemu Vaši práci některou odešlu: a již teď projevím a vzkázal mi svou nesmírnou vděčnost a radost, že jsem si s Vaší prací vzpomněl i na něj...

Můj drahý, ještě jsou u nás srdce, která čekají příchodu krásy, čekají: ale musí se jim ukázat, musí se přinést a ukázat jejich očím, a můžete být klidným, můj drahý, ten oheň Vašich rukou zapálí ještě více srdcí, zapálí a vzbouří celý národ jako druhdy hranice Husova, zapálí tím trvaleji a blaženěji, oč *pokornější* je než oheň kostnický...

Příteli, co myslíte, nebylo by dobře, aby Vaše nádoby stály raději v mé kaplance než v dílně chýnovské či pražské? V kaplance babické budou stát nepokojněji a během roku, byl by to div, aby si nevystály nějakého místa čestného v nějakém příbytku božím, či v příbytku dobré duše? Nuže, pošlete mi od každého druhu jeden exemplář s udáním ceny – a já Vám je *nejdéle do roka* prodám. A pošlete třeba i *červeně* pálené.

A těch rukou = kahanů přímých pošlete mi asi dvacet.

A těch rukou = dvojitých = kahanů k zavěšení pošlete mi aspoň deset. Ty kahany rozprodám dřív, snad do Vánoc – a peníze Vám budu posílat okamžitě, jak co bude prodáno. –

Což, můj drahý, abyste zhotovil i *svícny* na oltář ve slohu těch kahanů? Pak mi okamžitě pošlete asi šest párů s udáním ceny.

Také Vám sděluji, drahý, že v Babicích se podle testamentu má postavit na hřbitově kříž za 700 korun a pak na základě téhož testamentu mají se pořídit dvě korouhve, jakékoli, a dvě lampy, které se nosí při průvodu pohřebním či vůbec při průvodech církevních na žerdích. Na ten kříž, na ty korouhve a na ty lampy je odkázáno v celku 1600 korun: je to malichernost: stydíme se proto s p. farářem Vám říci, abyste pro nás tyto věci vypracoval... Odepište nám, nebo přijed'te k nám. –

Současně píšu do redakce kněžského právnického listu, jak se to má s těmi testamenty. Bude-li odpověď pro nás příznivá: pak by odpadly ty prapory i s lucernami – že, můj drahý? A pak byste pro náš hřbitov vypracoval kříž za celých 1600 K! Pan farář by souhlasil rád. Anebo snad by odpadl z testamentu i ten kříž a vypracoval byste pro náš kostel aspoň jeden malý *oltář* za ty peníze! – Jakmile dostanu z redakce odpověď, pošlu Vám ji. – Co Mnichov? Jste zdrávi paní a Vy? Pozdravujte prosím ode mne všechny své, i rodiče paní Vaší.

Viděl jsem, jak obálka každá z *Volných směrů*¹ či *Nového života* uznána Vámi za hodnu nositi život Vašich přípravných prací a studií: nebudete se na mne hněvati, můj drahý, když Vám pošlu kreslicího papíru, jenž by u mne zteřel, protože navždy měl ležeti ladem? Škoda toho papíru u mne, posílám jej Vám, snad se Vám bude hoditi, a Vy to přijmete, já vím, že nezarmoutíte.

¹ *Volné směry*, časopis Spolku výtvarných umělců Mánes, vydávaný v letech 1897–1949. Byl otevřený modernímu umění, na jeho stránkách se objevily umělecké směry od secese a kubismu až po funkcionalismus a surrealismus.

Babice, pošta Lesonice, stanice Moravské Budějovice. 2. X. 1904

Ich will meine Worte aufgefaßt wissen bloß als ein mächtiges Schweigen vor dem Gebete und als eine Konzentration der Geisteskräfte vor dessen geheimnisvollen Thätigkeit. Sie sollen ausdrücken das Dunkel des Schmerzes, in welchem jegliche Gluth der irdischen Lichter erlischt und der verborgene Lichtstrom des geistigen Zenithes aufblitzt, ähnlich wie bei voller Sonnenfinsternis nebst der blutströmenden Wunde der Protuberanzen der heilige Gang silberner Gestirne an dem zu einem Abgrund ausgehöhlten Himmel in majestätischen Persgekliven des Kosmos brennt. –

Ich will, daß ihr hinabsteiget (daß Sie hinabsteigen) bis *an die Stätten*, wo euere (Ihre) Seele mit Seelen zahlloser Brüder in einem einzigen Schmerze zusammentrifft, wie bittere Wurzeln, welche durch den steinigen und durchs innere Feuer zusammengehalten Erdenball zusammengepresst, in der Finsternis sich durchdringen; *an die Stätten*, wo tausende Lippen zu einem Mund werden, welcher brennend Jahrhunderte lang sehnsüchtig aufathmet, und wo aus Million und Millionen Gesichter wie das Floreszieren eines verborgenen Lichtes, Zug für Zug, Strahl für Strahl, das mystische Antlitz Eines Menschen sichtbar hervortritt, so voll Schmerz, freundlich, und aus der Kluft der Zeit stets heiterer, wie ein Stern, der immer näher kommt. Hier sind wir *an Stätten* der inneren Windstille. Alles, was die Seelen trennt, ist weit unter dem Horizont. Wie das schweigsame Schiff bewegt sich hier das Herz durch Millenien, getragen von glühenden, äquatoriellen Strömen der Liebe.

Neue Lebensbahnen treten an den Ufern zum Torschein. Ins Unendliche verweitem sich die lichten Perspektiven von Analogien. Die Sinne öffnen sich einer nach dem andern, wie Knospen sich entfalten zu einer für die Sonne offenen Blüte der Erkenntnis. Die Dinge scheinen hier Spiegel der Symbole zu sein, welche ins Sichtbare den geheimnisvollen Gang der usichtbaren Ereignisse reflektiren. Jeder Stein, jeder Baum an unserem Wege, jeder Vogel, jedes Gewölk und jeder Stern, der oberfals ihnen in Azurblauen dahinfliegt, wird hier auf einmal der Wegweiser, der durch Jahrtausende führt. Und die herrlichen und schmerzhaften Gesichte, deren demütige Seelen von Liebenden an diesen Stätten theilhaft werden, sind gleichsam Bilder der einzelnen Phasen des bis ins Unbegreiflich gehenden Gnadenwerkes, das sich auf Erden und im Kosmos abspielt. Eine ungeheuere Sehnsucht nach der Heimat bemächtigt sich hier der Seelen, jene ewige Sehnsucht der Menschheit, die tausendmal enttäuscht, immer wieder mit jedem *Lenz*, den angeschwollenen Flüssen gleich, singt, eine Sehnsucht, welche alles in die Zukunft verlegt, was die Gegenwart nicht *bieten* kann, welche aus jedem *zersplitterten* Stern wie aus einem zerschlagenen Bienenstock einen goldenen Schwarm von Meteoren hervorgehen lässt, ein beschwichtigendes Lächeln der illudierenden Sterne, und welche aus der Hoffnung einen Strom macht, der alle Lebensknospen zur Blüte treibt.

Von *diesen Stätten* tretet ein (treten Sie) in die bitteren, stillen, *nachdenklichen* Gärten *des vorliegenden Werkes*. Das Geheimnis des Gebetes wird euch in neuem Lichte offenbar werden. Ihr werdet (Sie werden) (Ihnen) erkennen, daß es der Abdruck der ganzen Geschichte einer menschlichen Seele auf Erden ist, von ihrem ersten *Weherufe* und der schmerzlichen Verbitterung des Irdischen bis zur ergebenen Wiederaufnahme des Lebens und der Freude und bis zu den letzten extatischen Höhen der Umarmung zu Beginn einer siegreicheren und ruhigeren Laufbahn. Ein ganzer heller Bogen, vom Geiste durchflogen, der sich über Jahrtausende erhebt, schwingt sich vor euch (Ihnen). *An jeder seiner Stellen* flackert in die Ewigkeiten der Schein

weinender und wie Turteltauben singender Seelen. Prangens schön wie ein blendender Regenbogen steigt er immer höher, ohne Regung in den beweglichen Wolken, welche durch seine Sphäre gehn. – Alle diese *Konturen* werdet ihr (werden Sie) hier finden, wie sie von einer ebenso schmerzhaften wie mitleidigen und liebenden Hand wie nach dem Auge getreulich nachgebildet sind. Ihr werdet (Sie werden) hier sehen die *Gesten* des ewig stummen Leids, das man demutswoll wie den Todesschlag ohne jeden Schrei auf sich nimmt; mystische Augen, so vervielfältigt, wie die stilleidenden Sterne des ganzen Kosmos; aber auch silberne Morgenröten und heiße Sonnentage in der geistigen Erntezeit, wo das Herz wie die Sonne glüht und das ganze Weltall mit Glanz erfüllen möchte. Die Umarmung der höchsten Liebe ist her in einem so tiefen und wagen Gesichte symbolisirt, daß vielleicht die Plastik allein imstande wäre, sie noch auszudrücken, denn das Wort *dürfte an dieser Stelle keinen Mut haben zu sprechen*. Und seid ihr (seien Sie) bishierher angelangt, ein symbolisches Wachsen dieser Linien, ein vom Sturme des Schmerzes hin und her bewegter, in Demut gebrochener und entwurzelter Wald entzündet sich vor euch (Ihnen) von der Feuersglut eurer (Ihrer) Brust, und erglüht rein wie die einzige, große, heilige Flamme, das Versöhnungsoffer, das ewige Feuer, von Liebenden durch Ewigkeiten *genährt*.

Und wenn ihr zurückkehrt (Sie zurückkehren) zu der Beschäftigung der Erde, zu den Reihen ihrer Arbeiter, zu der Glut mit eurem Werk (Ihrem), zu den Werkzeugen, die euch (Ihnen) im *Nachdenken* aus der Hand gefallen sind, zu eurer (Ihrer) Saat, zu den steinigen Feldern eurer (Ihrer) Erben, da fühltet ihr euch (fühlten Sie sich) wie wenn ihr (Sie) nach einem kräftigen Schlaf erwacht wäret (wären); im Gesichte aller Brüder, denen ihr (Sie) begegnet (begegnen), erblicket ihr (erblicken Sie) den Abglanz eines geheimnisvollen Antlitzes, den Schrecken und die Herrlichkeit des ewigen Lichtglanzes und ihr werdet (Sie werden) sie lieben. Die Wunden *sämmtlicher* Herzen werden sein wie ein *Rosenbeet*, in dem ein geistiger Mensch schlummert und *aus dem er einstens erstehen wird*. Und ihr werdet (Sie werden) ein *neues, fruchtbares Leiden leiden*, weil ihr (Sie) begreiftet (begreifen), wie der Dichter dieser Zeichnungen begriffen hat, daß die Nägel der geheimnisvollen Kreuzigung durchdringen alle Ewigkeiten und die Hände aller Gefesselten, Untertänigen, zur Erde Gedrückten, nach dem Lichte *Lechzenden*, vor Durst Sterbenden; aber auch aller Leibenden, Süßen, Brüderlichen, Wagenden, neue Gesichtskreise Eröffnenden und vorzeitig Geborenen.

Und wenn dieses Werk noch mit anderen Worten zu euch (Ihnen) sprechen sollte, (die mächtige Kunst spricht zu Tausenden in tausend Sprachen) so wisset, daß der Wege unzählige sind, auf denen unsere Seele dem Leben dient; daß selbst durch Stimmen der Unberücksichtigung und des Abschleues, welches unsere Worte erregen, die kontinuierliche Thätigkeit der Wahrheit auf Erden unterstützt wird; und daß schließlich jede *gewichtige*, das ganze Wesen erschütternde Begebenheit, *wie etwa das Auftauchen eines in hohem Maße künstlerischen Werkes* ist, ihren verborgenen Einfluß ausübt auf geheimnisvolle *Ausgipfelung, Kräften legierung* und Schaffung geistiger Erdenblüte.¹

¹ Chci svá slova pojmut pouze jako mocné mlčení před molitbou a jako soustředění duševních sil před tou tajupnou činností. Měla by vyjádřit temnotu bolesti, ve které každý žár rozsvítí pozemská světla a onen utajený proud světla se na duševním zenitu blýská podobně jako protuberance připomínající ránu, ze které proudí krev při úplném zatmění slunce, při tom svatém pohybu stříbrných hvězd hoří vesmír v majestátních perspektivách na propastně hlubokém nebi. –

Chci, abyste sestoupili (abyste sestoupil) až *do těch míst*, kde se vaše duše potká s bezpočtem duší vašich bratrů v jedné jedině bolesti jako hořké kořeny, které se prodírají v temnotě přes kamenité hroudy hlíny pevně spojené vnitřním ohněm; do *těch míst*, kde se tisíce rtů stanou ústy, která se po staletí toužebně horečně nadechují a kde z milionů a milionů obličejů vystupuje mystická podoba. Jednoho člověka kousek po kousku, paprsek po paprsku jako odlesky utajeného světla, tak plná

O díky za Vaše slova, Drahý. – Zdali Vás neunavují svými psaními? – Posílám Vám tento překlad svého známého (P. Klempa, katecheta v Brně): odezíraje od toho, v čem nesouhlasím, našel jsem v překladě jeho termíny, které lépe vystihují ducha německého než v překladě mém. Některá ta slova jsem podtrhl: máte-li můj překlad dosud po ruce, můžete podle toho opravit. Co jsem podtrhl červeně, to považuji za důležitější. Učiňte, jak možno a jak milo Vám. A především – netrapte se pro mne: neviděl a nenašel jsem ani jediného tahu ve Vaší tváři, který by nebyl krásný a nevolal „sursum“. Netrapte se pro mne. I při těch obchodech jsme krásni: není to nic všedního – je to historie *výpravy válečné* za věci *nejvyšší* – někdy tu historii budu Vám vypravovat. –

bolesti, přátelská, a z propasti času stále jasnější, jako hvězda, která se stále přibližuje. Zde jsme v *místech* vnitřního bezvětrí. Vše, co odděluje duše, je daleko za horizontem. Jako mlčenlivý koráb pohybuje se zde srdce skrz milénia, nesené planoucími rovníkovými proudy lásky.

Nové běhy života vystupují na břehy k bráně světla. Do nekonečna se rozšiřují světlé perspektivy podobností. Smysly se jeden po druhém otevírají, jako se rozvíjejí pupeny do květů poznání otevřených slunci. Věci se zde zdají být zrcadlem symbolů, které do oblasti viditelného záření přenášejí tajemný chod neviditelných událostí. Každý kámen, každý strom na naší cestě, každý pták, každý obláček a každá hvězda, která nad nimi letí v azurové modři, se zde najednou stává ukazatelem cesty, která vede skrz tisíciletí věky. A ty velebné a bolestné obličejy, jejichž pokorné duše milenců se stanou na těchto místech účastnými, jsou stejně tak obrazy jednotlivých fází nepochopitelně milosrdného díla, které se odehrává na zemi a v kosmu. Nesmírná touha po domově se zde zmocňuje duší, zpívá zde ona věčná touha lidství, která se tisíckrát objevuje vždy znovu s každým *jarem*, podobným rozvodněným řekám, touha, která odkládá do budoucnosti vše, co současnost nemůže *nabídnout*, která nechává vzejít roj meteorů z každé *roztržité* hvězdy jako z rozbitého úlu, chlácholivý úsměv zářících hvězd, a která z naděje vytváří proud, díky němuž vyraší všechny pupeny života v květy.

Z *těchto míst* vstoupíte do hořkých, tichých, *zamyšlených* zahrad *předkládaného díla*. Tajemství modlitby se vám zjeví v novém světle. Poznáte, že otisk celého příběhu jedné lidské duše se nachází na zemi od jeho prvního *bolestného zasténání* a bolestivého roztrpčení po oddané znovupřijetí života a radosti a až k posledním extatickým výškám objetí a k začátku vítěznějšího a klidnějšího běhu života. Celistvý světlý oblouk prodchnutý duchem, který se zde zvedá po tisíciletí, se před Vámi najednou chvěje. Na *každém jeho kousku* plápolá do věčnosti lesk duší plačících a zpívajících jako hrdličky. Skvěje se krásně jako oslnivá duha, stále výš, bez hnutí v pohybujících se oblacích, které procházejí sférami. – Všechny tyto *kontury* najdete věrně znázorněny bolavou stejně jako soucitnou a přátelskou rukou tak, jak jsou okem viditelné. Uvidíte zde *gesta* věčně němého utrpení, které na sebe člověk bere pln pokory jako smrtelnou ránu bez jediného vykřiknutí; tajuplné oči tak rozmanité jako mlčenlivé hvězdy celého vesmíru; ale také stříbrné ranní červánky a horké slunečné dny v časech duševní sklizně, kde srdce jako slunce pálí a chce naplnit celý vesmír jasem. Objetí nejvyšší lásky je zde symbolizováno tak hlubokými a smělými tvářemi, že možná tato plastika sama o sobě by byla s to ho vyjádřit, neboť slovo *by na tomto místě nemělo mít odvahu mluvit*. A když už jste došli až sem, symbolický růst těchto linií, zmítaný sem a tam bouřemi bolesti, pokorou zlomený a vyvrácený les se před vámi zapálí od ohnivého žáru vaší hrudi a zazáří jasně jako jediná velká svatá pochodeň, obět' usmíření, věčný oheň po věčnost *vyživovaný* milenci.

A když se obrátíte zpět k práci země, k řadám vašich dělníků, k žáru ve vaší práci, k nástrojům, které vám při *přemýšlení* vypadly z ruky, k vaší setbě, ke kamenitým polím vašeho dědictví, pak se budete cítit, jako byste vstali po vydatném spánku; v obličejích všech bratrů, které jste potkali, poznáte odraz tajuplné tváře, zděšení a vznešenosti věčného světla a budete je milovat. Rány ve *všech* srdcích budou jako *záhon růží*, ve kterém člověk podřimuje a *ze kterého jednou vstane z mrtvých*. A vy budete *prožívat nová, plodná utrpení*, zatímco pochopíte, jak básník chápal tyto kresby, že hřebíky tajemného ukřižování pronikají všemi věčnostmi a rukama všech spoutaných, ponížených, zatlačených do země, *prahnoucích* po světle, trpících žízní, ale také všema živými, líbeznými, bratrskými, odvážnými, otvírajícími nové obzory a předčasně narozenými.

A kdyžby k Vám toto dílo mluvilo jinými slovy (mocné umění mluví k tisícům tisíci různými jazyky), tak vezte, že cest, na nichž naše duše slouží životu, je bezpočet, že nepřetržitá činnost pravdy je na zemi podporována hlasy bezohlednosti a lstivosti, které vzbuzují naše slova; a že konečně každá *závažná událost*, která otřásá celým našim bytím, *jako je třeba* každý objev uměleckého díla, jeho skrytého vlivu, působí na tajemné *vyvrcholení, míšení sil* a vytváření duchovních květů země.

Můj pozdrav vám všem!

J. D.

Onen přehledný seznam Vašich prací – smím se těšit nadějí? Snad bylo by dobře vždy připojit i cenu (o příteli!) – anebo zdali už to či ono dílo je majetkem někoho. –

Babice, pošta Lesonice, stanice
Moravské Budějovice 3. X. 1904

Příteli, bratře, Brno hoří. poslal jsem příteli Ladislavu Tomáškoví, kaplanu u sv. Tomáše v Brně, patero Vašich nádob v ceně 205 K a připojil k tomu svou První Epištolu k Brněnským, hezky dlouhou. Tomášek mi píše:

„Je sobota, večer, a pokud mohu před obyčejným nedělním zaměstnáním, hned Ti píši odpověď. Přijímám Tvoje poslání (poslání za apoštola Vašeho Díla, Příteli!). Dnes více než kdy jindy pochopuji, jak hřešíme všichni, my katolíci, na svém Bílkovi. Je to jediný umělec, křesťan, a není v jeho dílech jediného, které by se nemodlilo, a my ho nepoznáváme. Říkám mea culpa,¹ a chci napravit, jak umím, svou vinu. Půjdu k lidem, k nimž mne posíláš Ty, i k jiným půjdu a budu mluvit, agitovat; nemám sám velikých, krásných a prorockých slov, a jsem slabý – ale opášu se Tvou silou a zapálím svoje nadšení Tvým ohněm a pak snad i poslední z poslaných nepůjde nadarmo. Tvoje slova působí zázračně. Četl jsem Tvé psaní hned dnes jednomu člověku, a stal se z něho nový apoštol. Počátek je učiněn... Po neděli nastoupím svou cestu... Zde, mezi svými známými, a těmi, kteří říkají, že jsou přátelé, mohu něco způsobit; a že se nedám odbýt, buď jist. –“

Můj milý, posílám Vám opis těch dvou básní, o kterých jsem mluvil k Vám – víte, ty asi dva dny, a to světlo, a ta lehkost a ten zvuk jako šumění všech májových dešťů – a to zklamání, když jsem uviděl svou tvář v zrcadle těch „básní“. –

Despotka

Svou, přísná, tvář již od vás nevzdálí,
a proti naší vůli, třeba společné,
jak smutný přízrak půjde za vámi
krok zapisujíc váš i němé pohledy;
vždy nedůvěřivá, se vzpoury obává,
svých otrokyň dav mlčky pomíjí,
jich skrytou sličnost měsíc jenom zná;
však hrozná spiklenců zří v plachý, tmavý zrak,
je z kruhu přátel sbírá nehlučně
jak moudrý sadař dávné práce plod. –
Když ale časem bleskne v obzoru
zbraň Cizích Mocí k poli přímému:
svou snědou tvář tu Slunci nastaví,
a říšské jablko, žezlo, korunu
si k nohám kladouc v zámku zavře se
a čeká, stojíc, oči zavřené,
k ní po stupních až půjde Něčí krok...
(20/12 1899)

*

¹ Má vina. Vyznání hříchů při mši.

Život

Kam letěly jste, nejvyšší mé sny,
jež přítomny jsem viděl slávě Prostoru
rozsvětleného
vlastními plameny věcí –
nevzpomínáte?

Nebylo na světě lidí – jen Touha šla bledá
a rostlinám, ptákům a blankytu
plakala bílý svůj žal.

A Země, zajatec nemluvný,
řetězy paprsků spoutaný,
dráždící k výkřikům hněvu:
oněměl, zapomněl, odešel
bez výčitky!

Ale ta zamlklá Noc,
cizinka tichá,
záhadná,
pod černým závojem –
jak vyhodila od pasu
svazek klíčů a blesků!

Jediným rozžatá plamenem
všechna hned stavení hořela,
ptactvo se do noci ztrácelo,
vracelo,
dětí pláč, ze sna vyrvaných,
dělníků tváře zlekané,
statečné, tázavé:
*nebo ty hráze jít podepřít –
nebo se plamenům postavit...?*
(19/12 1899)

*

O díky za Váš krásný list! Pozdravy Všem!

J. D.

Posílám Vám i dva další archy tisku: buďte shovívavý. (Tento týden míním za přítelem Březinou.)

Babice, pošta Lesonice
na sv. Brigitu 1904
[8. října 1904]

Tentokrát přicházím prosit. Prositi Vás, můj, o malý obrázek pro *titulní list* mé a Vaší Knihy. Pořídil jsem s velikou nemotorností zběžný náčrtek onoho titulního listu. Načrtal jsem to, jak asi jsem porozuměl příteli Březinovi, jež jsem včera právě navštívil. On říkal, aby titul byl tištěn typy *renesančními*, stejně velikými, černě. Ukazoval mi a doporučoval způsob úpravy listu titulního v českém překladě Mutherových dějin malířství.¹ Přítel náš vřele doporučoval typy, které jste zvolil pro titul jeho *Rukou*: jenže se mi zdá, že by musely být poněkud menší, opravdu nevím, to závisí úplně od Vás, Milý! jak mi poradíte – má to být na způsob tisků starých.

Náčrt, označený písmenkou a) jest podle *Mutherových dějin* Laichtrových. Nápis ten zní:

*Slovo k Otčenáši Františka Bílka
napsal Jakub Deml L. P. MDCCCCIV.
Vydáno v Novém Jičíně nákladem
Nového života. V knize této jest
i Prolog Otokara Březiny
a chronologicky uspořádaný seznam
prací Františka Bílka.*

I o tom ať rozhodne Láska Vaše, je-li nápis tento dobrý!

Pod ty řádky radil přítel Březina malou vinětu, takové velikosti, aby odpovídala řádkům nadpisu, a mohl by to býti prý i motiv plamenů, jak jste, můj Milý, nakreslil pro desky té knihy. Nebo vůbec nějaká myšlenka, na způsob dřevorytu. Nic nevím, můj milý! Přítel Březina dlouho mi to vysvětloval, ale teď doma nevím si rady. A abych o tu práci poprosil Vás. Milý můj, tedy Vás prosím. Tentokrát s bázní prosím o ten obrázek: vždyť už snad nám odjíždíte do Mnichova – a máte tolik práce! Můj milý, učinite, co učiníte – jestliže mi pošlete, nebo jestliže nepošlete (pro množství nynějších Vašich bolestí) – řeknete-li ano, řeknete-li ne, řeknete-li „takto“, řeknete-li „jinak“: můj sladký Pane, ó Pane duše mojí v duši mé: já nebudu Vás *jinak* milovat, protože nelze více milovat. – Mám se lekati toho „více“? V hlíněné, nepolévané, prosté nádobě mého srdce, která je plna až do vrchovata Vaší něhy, Vašeho andělského hlasu, mateřského mléka Vaší dobroty a přesvatého přátelství: ó může tam být ještě něco jiného!? –

Můj sladký Pane! tak vzlyká srdce mé, a ti, co pozorují: oni pozorují, a ti, co slyší: ony slyší: oblaky to vidí teplým zlatem polité při Východu, větry to slyší rozezpívané a roztoužené v korunách a v objetích lesních stromů: – ale kdo zná *trýzeň* lásky mé? Úpěním náhle oněmělého kdo rozumí? O výsosti, ó Blaho, když se umlká v nejvyšším zpěvu –! Chápu tragický pád skřivánka. Nejvyšší radost je padat, padat v objetí. A hle, vesmír je celý osvětlen a lokty měkké nastavuje Země – ne, Ona uhýbá, jí s paží běloskvoucích splývá roucho zelené, na rameně spona-drahokam: a ty vody! a oči, a květy, a ptáci, a Slunce! – a Země, Země příliš dojatá, jak letíme, můj drahý: otevřela se, jak se otvírají dvěře komnat andělských, otevřela se, rozpůlila se, rozestoupila se: jak se rozstupují dva světy, jeden nádhernější druhého: ó tak „vychází“

¹ Richard Muther: *Geschichte der Malerei*. V němčině tři díly tohoto díla vyšly v letech 1893–1894, český překlad pod názvem *Dějiny malířství* vyšel u Leichtra v roce 1904.

z „Otce Syn“...! A Země učinit to musila, Jí Její Láska kázala, ó milý: Země chtěla
obnažit nám Svoje Srdce...!

– Díky!

J. D.

Mnichov 12. X. 1904

Milý příteli,

Vám úpřímný pozdrav náš (ode mě a paní mé, která nese tíži mých dnů zde s oddaností překrásnou).

V neděli jsme přijeli. Horečnost cestování vysílila nás trochu. V pondělí přijetí u Heinemanna, přijetí dosti pěkné: A já myslel, že cesta kříže jenom v útržcích (i v litování i v milování někdy.) Odpoledne v pondělí cesta má na celní úřad, cesta to od Annáše ke Kaifášovi. Včera měl jsem volno. Dnes vybaleno vše. Tu a tam pošramoceno. *Krucifix*,¹ *Kalvárie*² a *Mojžíš*³ prý „těžké“! Věřím jim. – A kterak k tomu chudáčkové přijdou, že síly za mě vydali! Zítra vystavení věcí. V Mnichově uvidět mého Krista! Všechno vážili. Všechno se proclilo. Já při všem; neušetřen jediného hnutí s mým „křížem“. – Jak bude dále? – Jak Ty chceš – Bože! –

Poslední Vaše drahé psaní! – Pozdravujte mi – nám – Vašeho milého pana faráře. –

Nikdy jsem necítil tak mocně Pravdu (tj. jedno její Slovo –) jak Kristus kráčí tu světem a jak trpně. Hospody (*Kostely, kláštery, hřbitovy atd. atd.*) jsou přeplněny, nemám kam své robátko – svého Syna člověka – porodit. V úzkostech přetížení roditelky, v době, kdy ještě tolik mrazivých větrů, duše má jak královna včelí buňky obhlíží a závoje klade, já pak když pod křížem mého Syna člověka stojím, tíží mne: Má touha po NĚm, má láska to byla, co vytoužila, že čekala, až ON přišel a k nejvyšším porodům světa mne Láskou Svoji obtížil. Má láska k Němu to byla, že teplem živným plod můj pod srdcem rostl a světlo Světa uviděl. I roucho Jeho má láska utkala a tuhle pod křížem lotři je vidí a budou se oň dělit. Na kříž Ho přivedla má plodná láska protože jsem Mu život dal. A jak jednou tu jest, musí býti ukřižováni: Na kříž Ho znovu přivedla má láska – – – Bože odpusť, – vždyť nemohu Tebe nemilovat!

Bud'te mi s Pánem Bohem – Vy i Váš pan farář.

Váš bratr v Pánu F. B.

¹ *Ukřižovaný*, plastika vznikající postupně v letech 1896–1899, vrcholné Bílkovo dílo 90. let. Týž

„Krucifix“ bude vztyčen na babickém hřbitově a na konci 20. let též ve svatovítské katedrále.

² *Kalvárie/Golgota* (1892) – první Bílkovo dílo, vzniklé stejně jako *Orba je naší viny trest* za studijního pobytu v Paříži. Bílek tuto plastiku po návratu z Paříže věnoval chýnovskému kostelu, ale později mu byla vrácena, protože údajně nepovzbuzovalo věřící k modlitbě.

³ *Mojžíš* (1904) – socha.

Babice, pošta Lesonice,
večer před svatou Terezií MCMIV
[14. října 1904]

Den co den na Vás myslím. Ráno, jak se probudím. Před oltářem. Cestou do školy. Při modlitbě brevíře. Při studiu. Každým pohledem na každou malbu, na každou sochu, na každou stavbu. Večer. V noci. Usínám s myšlenkou na Vás. I moje slova krouží, ať zjevně, ať tajně, stále kolem Vašeho jména sladkého. Žiju ve Vás jako Mahulena¹ v míze svého bolestného stromu. Napřahuje-li někdo sekeru na ten strom – já umírám. Mé bledosti v té chvíli nikdo nerozumí. Třesu se o Vás jako matka o dítě – Jedináčka. Ta úzkost vynucuje mi někdy slova úděsná jako řev lvice, již uchvacují mládětko. Tehdy má slova zdála by se rouháním, a je to přirozené a oprávněné jako láska. A taková byla moje epištola poslaná Xaveru Dvořákovi, kterou Vám, bratříčku, i posílám. (Dvořák neodpovídá.) Nelekejte se jí. Vy se jí neleknete („Pane, ty víš, jak tě miluji“). A prosím: číňte, jako byste o tom nevěděli. Nechoďte ke Dvořákovi. Je to slovo, které muselo být vysloveno, a v Praze. Je plnost časů – „připravujte cestu Páně“.² Sám činím pokání. Já byl slep a Vy, kdož mi otevřel oči. Moje návštěva u Vás nebyla náhodou. Moje návštěva nebyla „z vůle těla, ani z vůle muže, ani z vůle ženy“. Byl to Pán, Jenž mne *přinutil*. On mne spoutal a vedl. A já přišel, když jste byl *sám*. Vyslovujeme-li své tajemství: uprostřed našeho slova zdá se, že jsme se *zmýlili* v cestě – : ó jaký plod přinese Vaše slovo a Vaše bolest ve mně?! Ta epištola k Pražským první kel Vašeho símě, Vašeho mně zjevení. – Ó nezaufujte nad tou bylinou: ona zhyne, zeleň zesíná, opadne lupen, usechne stonek a vyperou ho deště – ale símě, které nezhyne, nemůže vzejít. Ale kvas prostoupí tři měřice mouky (ta hrstka kvasu)³ a vezme na sebe všechnu vůni a dobrotu chleba: co jenom vytáhnou těsto z ohnivé peci. – Já věřím, že se na mne Xaver Dvořák nebude hněvat – tak jako já se nikdy nehněval. O to se ani nejedná: ať projdu ohněm, jenž čistí, to žádost má – ale ať pálí i plameny naše, kde srdce jsou utvrdlá slepotou a mrazem. A psal jsem právě Dvořákovi, nebo *jej* právě považuji za *hodna* mého-Vašeho slova. Láska má tisíce forem, a to „pane“ Epištoly („pane“ – kdo čteš, rozuměj) je sladší než všechna sladká tvářnost sladkých titulů.

A slova moje Brněnským?: „nedočkavé hlasy všech vůní zmateně vyvalily se z nížin, žíznivé klasy se prohnuly s bolestí pod *sesutím* světla a zdravé vtáhnutí dechu radostně rozesmálo *žijící* formy.“ Ozvěna slova mého vrátila se ke mně přes půl Moravy a pohoupala mne na svých loktech veselostí, jako chůva Bohu oddaná, jejíž každé gesto, každé slovo, každý popěvek, každý úsměv, každý pocel je gestem, slovem, popěvkem, úsměvem a pocelem víry. – Posílám Vám oba ty listy svých přátel, do Mnichova, kde je Vám potřeba nezapomínat, že v té ohromné spoustě zemského ovzduší i nad Moravou je několik krychlových kilometrů vykázano Vám – což na tom, že vegetace Moravy je prostínká a tak chudobná? „*Chudým* Evangelium se zvěstuje...“⁴ Což vzroste-li zástup

¹ Narážka na příběh Zeyerova dramatu *Radúz a Mahulena*.

² Narážka na proroctví Izaiášovo 40,3: Hlas volajícího: „Připravte na poušti cestu Hospodinu! Vyrovnajte na pustině silnici pro našeho Boha!“ (Viz též v Novém zákoně Matouš 3,3; Marek 1,3; Lukáš 3,4; Jan 1,23).

³ Narážka na novozákonní podobenství, např. Matouš 13,33: Pověděl jim i toto podobenství: „Království nebeské je jako kvas, který žena vmísí do tří měric mouky, až se všechno prokvasí.“ (Viz též Lukáš 13,21.)

⁴ Matouš 11,5: Slepí vidí, chromí chodí, malomocní jsou očišťováni, hluchí slyší, mrtví vstávají, chudým se zvěstuje evangelium. (Též Lukáš 7,22.)

chudých tak, že celá země musí s nimi počítat? Neposílám tedy pomoc – posílám Vám *útěchu*: dítě, které nemůže zůstat ve plénách?

Ať Vás neraní ani to: *Věstník duchovenstva*¹ na můj dotaz odpověděl záporně, testament prý nelze měnit. Ale dáte nám, milý, aspoň svůj návrh podle testamentu, jak jsem psal? Vaše cesta i k nám bude křížová – ale, příteli, já nedopustím, abyste přinášel dar, a Vy přinášíte veliké: nedopustím, abyste pro nás *pracoval*: jen tolik krůpějí Vašeho potu ať padne na naši zemi, kolik ta zem může přinést užitku, jen takovou skývou Vašeho chleba, kolik tato země může podati Vám. Nesmíte pracovat a umírat – *aspoň* toto ne! neboť vím, že práce Vaše nedá se platiti žádným kovem země... A kdybychom měli tu mít jen dílo Vaše jediné – těch 1600 korun – ó býti tady dřív – Vy a nikdo jiný byl byste vykonal ten odkaz umírajícího! –

Také mne bolelo a dosud bolí, jak jsem Vám posledně, nešetrně psal – že jsem Vám *určoval* – já! Odpusťte mi, milý můj, prosím: učinil jsem tak ve spěchu, a jen na radu p. Březiny – nuže, já se opravuji, a prosím: upravíte onen *titulní list* mojí knihy dle vůle *Vaší*? Vy máte tolik křížů teď – a já přece prosím... Což kdybyste nakreslil jen docela malinký symbol –?

Dvakrát již navštívil jsem přítele Březinu. Radil, abych Dostála neopouštěl. A tak se na mne nahnulo prací... Spolupracuji na knize modlitební pro muže. Kdyby Dostál tušil, jak hrozný a slavný úkol si tu vytkl! „*Kniha modlitební*“! Co možno chtíti svým dílem Vyššího? „Učiň, ať pravda má podobna je knize modlitební, aby každý v ní našel modlitbu svou, i zavržený a umírající...“² Kniha modlitební – to i snaha má, ale, kterou jsem mínil započít až na sklonku života – a po celý život o ní pracovati... A myšlenka moje byla taková: „*Knihu modlitební*“ = *nejsladší slova našeho národa* nikdo nesmí doprovázeti svými liniemi a viděním: *než František Bílek*... Ó Bůh usuzuje jinak, vůdcové jsou slepí – a my, kteří vidíme: my musíme mít tolik trpělivosti...

A tak jsem si umínil: pracovati o jediném: bojovati muž proti muži – vyhlédl jsem si Dostála, a zdá se mi, Dostál je schopen, začíná věřit, začíná mlčet: pozoruji milý obrat v jeho chování a korespondenci: já mám tolik trpělivosti, tolik odvahy – a Dostál je *klidnější*: už to znamená velice mnoho, dovede-li nás kdo poslouchat... Dostál mi začíná psát uctivě... Chcete slyšet jeho poslední slova?

„Milý Jakube!

Jsem Vám velice vděčen za laskavou zasilku pro „Muže“ – Ale odpusťte, že jsem tak drzý: Prosím Vás, opište mi na čtvrtky papíru: Modlitbu večerní, ranní, Žalm ke cti Nejvyššího Jména, Modlitbu za nepřátele, Polední zrání, Chvíme se, Místa harmonie a smíření, Kde jsem už slyšel?...³

Vigilie⁴ (Otokara Březiny) jsem přeložil (autorizován Březinou) do němčiny a poslal *Renaissanci*.⁵ (Dostál chce přeložiti celé Větry od pólů, Dostál psal redaktoru Renaissance doktoru Josefu Müllerovi do Mnichova a zve ho k návštěvě Vaší výstavy.)

¹ *Věstník katolického duchovenstva. církevně-politický a zájmový orgán katolického kléru v zemích koruny České*, vydáván v Praze v letech 1900–1942.

² Verš z Březinovy básně Ranní modlitba ze sbírky *Svíтанí na západě*.

³ Modlitba večerní – Březinova báseň ze sbírky *Tajemné dálky*; Modlitba ranní, Žalm ke cti nejvyššího Jména – básně ze sbírky *Svíтанí na západě*; Modlitba za nepřátele, Polední zrání, Kde jsem už slyšel...? – básně ze sbírky *Větry od pólů*; Chvíme se nad mocí vůle, Místa harmonie a smíření – básně ze sbírky *Ruce*.

⁴ Báseň ze sbírky *Stavitelé chrámu*.

⁵ *Renaissance. Zeitschrift für Kulturgeschichte, Religion und Belletristik*, časopis německé Katolické moderny vydávaný v Mnichově Josefem Müllerem a oblíbený v okruhu českého *Nového života*.

Též žádám Březinu o příspěvek, nebo lépe přispívání do *Nového života*. Abych mu cestu urovnal, navrhuji Vám toto: Budu vydávat zvláštní přílohu pro Vaši trojici: Bílek, Březina, Deml, na lepším papíře, dva nebo čtyři listy v každém čísle, které si můžete dle svého upravit a ilustrovat a které mohou na konci roku být svázané v dílo pro sebe. Může to mít i zvláštní jméno, něco jako: Z tajemných dálí, hlubin, nebo co si zvolíte... I o honorář se postarám... Rozhodněte brzo!“ –

Příteli, co říkáte tomuto?

S přítelem Březinou jsem o tom dosud nemluvil. Já ale jsem odhodlán návrh Dostálův přijati, kdybych měl z nesmírného pokladu křesťanské mystiky snad jen vybírat – překládati! Hodlám přeložiti dílo Angela Silesia¹ (Poutník Cherubínský), které přítel Březina tolik cení, říká o něm, že tam lidský duch dostupuje svých vrcholů.

— — —

Co ještě Vám říci?

Vázy z Prahy (dvě bedny) přišly dobře. Zatím se s nimi těším sám – brzo nastoupím cestu „s nimi“. – Cesta začíná už zde u nás... O těchto věcech Vám budu ještě psát. –

Pozdravujte mi Vaši dobrou paní.

Milý!

J. D.

P. S.

(Tu svoji žádost o titulní list jsem poslal do Prahy – dostal Jste? Milý. –)

¹ Angelus Silesius (1624–1677), slezský, německy píšící barokní básník, mystik a katolický kněz. Jeho nejznámějším dílem je spis *Poutník cherubínský*.

[po 14. říjnu 1904]

Titulní list pro svou knihu jsem dostal od Vás, milý. „Vzorek bez ceny“ – hned mi to bylo divné. Lítost jsem měl: vždyť to obchodní označení tak pálí svou symbolikou. – Ale „hájej, nynej... děťátko, spi... Mlč, slavičku...“

Díky vroucí, drahý můj, za Vaši práci – je velmi dobrá, a vidíte, že jsem se listem druhým opravil: nikdy poroučet – jen prosit naučím se Vás, prosit na kolenou – a *tak* objímati Vás – a Vy všechno odpustíte – chci jen dobré – a hle, miláčku, už za Vás trpím – ale k těm, kteří majíce uši neslyší,¹ neobrátime se – pyšní? ať zahynou – oni chtějí! – Nevěděl jsem, že v pondělí z Mnichova odjíždíte – a psal jsem Vám tam „poste restante“: dostal jste můj list? A když dostal: Nezarmoutil jsem Vás? Já nechtěl! Pište mi, že jsem Vás nezarmoutil! – A snad je to dobré – říci slepým, že nevidí – Dostál Vás bránil proti Bouškovi – na Xavera Dvořáka prý asi měl vliv realista Tábořský² – na Dostálovi zřejmě pozoruji vliv svých epištol, Dostál se dobře mění – tu žádost jeho sdělil jsem příteli Březinovi a výsledek tento:

Přítel Březina radí, abych redigování oné přílohy na sebe vzal, ale s podmínkou, že vyloučena bude jakákoli reklama, a pak, že ta příloha vyjde jen na velké svátky, čtyřikrát do roka jako samostatný celek. Bude tam Suso,³ Silesius, sv. Terezie, Hello⁴ atd. Březina mi přátelsky slíbil i práce své. První číslo vyjde asi k Velikonocím. Zatím jenom přípravy... Bude to sváteční, tiché, jen pro duše. – Potom, můj drahý, zaklepu i na dveře Vaše – nezaklepu: žebrák pokorný, s modlitbou na rtech (Buď vůle Tvá) *postojím* u Vašich dveří – a půjdu i jinam pro slovo života, a nebudu viděti lidí, půjdu ve Světle, krupěje deště jak Milost, bude ticho, a každý úder jak milostné políbení. –

Snad nám dá Přesladký nad námi, Otec všech Světel, že tu na té zemi tady pod námi, před očima andělů postavíme něco malinkého, pro věčnost: Vy, Březina a já nejmenší.

J. D.

Pan farář chce Vám poslati peníze na ty věci pro náš dům Boží, aspoň prý polovičku zatím: Kam je poslati? Do Prahy, či do Chýnova? Nevíme, kde jste. Těšíme se na Vaše nákresy: ale máte-li teď mnoho jiných starostí, důležitějších: můj milý, nemusíte s námi spěchat, peníze i tak Vám pošleme napřed, aspoň 800 K, jen co dostaneme Vaši adresu, a těšíme se, že k nám přijdete, i paní Vaše milá; pozdravuji. – Oznamíte prosím čas?

¹ Žalm 115,6: ... mají uši, a neslyší, mají nosy, a necítí...

² Snad by mohl být míněn František Tábořský (1858–?), básník a spisovatel, profesor vyšší dívčí. Na počátku své tvorby byl ovlivněn Vrchlickým, inspiroval se ruskou literaturou, z níž také překládal, a lidovou poezií.

³ Heinrich Suso (?–1366), německý středověký mystik, roku 1831 blahoslaven.

⁴ Ernest Hello (1828–1885), francouzský spisovatel, filozof a esejista katolické orientace, jeden z kmenových autorů Florianovy edice Studium.

Babice, pošta Lesonice
Říjen 20. MCMIV

Mluvit s Vámi, můj drahý, stává se mi nějak chlebem vezdejším. Vaše slovo přišlo, i z Mnichova kolikrát, a naposledy z Chýnova. Je vzácné, je drahocenné, a tím více, když uvažuji, že mluvíte se mnou v čase horečném Vašich žní, kdy bije do skráně Vám úpal polední, a dech Vaší duše sráží se jak rosa na korunce čela Vám a na stvolech Vašich rukou, sráží se jak Země vřelý dech, když z pórů jejích vystoupí, vždyť víme: „chlad vane končinami času našeho...“ ale těšme se: i „růže kvetou k ránu – a podzim laskavý nám dal už setbu sluncí předvěkých – a duše volají se v modru radosti, jak ptáci zpěvaví, v šik řadící se *trojhranný* – ve vůních oceánů –“¹

Své práci pro nás lhůty žádáte? O milý, Vaše vůle svatá je, ať stane se i tentokrát – klidně pracujte, vždyť myšlení, že práci Vaši nikdo nedomiluje a nesplatí, mne trápí tak... Máte nám pracovati kříž – kdo ale pozná v něm kříž *Vtěleného Slova*, a kříž Váš, ó milý? Už nyní s Vámi nesu jej, jsem mlád a sám: mne tolik netíží, jsemť jenom Šimon pomocník² – už nyní, kdy jste pro nás ještě nepromluvil: pro návštěvníky našeho hřbitovního pole svatého, pan farář projevil mi nesmělost, že tíhu Vašich rukou ponese i on – však slovem jsem jej napřímil a slabost pokáral, že všechnu hříšnou obavu sám radostně ponese jak plevu, kterou dávno vítr odnést měl – že díla Vašeho jsme *nehodni* – ne obávat, že *prosit* bychom měli v modlitbě... Pan farář zas, že o cenu Vaší práce v nejmenším se nebojí, jen stydí se, že tak malicherně může se Vám odvděčit – testamentem zavázán... Osm set zlatých... Pan farář řekl sám ze sebe, že málo to, už pouze na ten kříž – práci *Vaši*... Proto bych Vám radil, příteli, když slovům závěti se vyhnout nemožno: ty *lampy* na žerdích a ty dvě *korouhve* tak rozpočisti, aby hlavní náklad připadl na ten kříž – abyste nepracoval zadarmo... Té bídné sumy buďte pamětliv – jako by *mě* tady nebylo, mne žebráka, jemuž možno jenom milovat a modlit se...

Ty svícny ihned nemusejí být, nejsou v závěti, ty požádal jsem *já*, ne pro náš oltář jen, ale postarám se, aby přišly na oltář – ať k nám, či kamkoliv, jak ty Vaše nádoby...

Lhůtu tedy, příteli, Vám dáváme: *jakou potřebujete* – a šetřit musíte se nám, ta cesta k Mnichovu, to není maličkost – a náčrtky třeba zatím jen pošlete: což nebylo by lépe, kdybyste přijel až na jaře? Nemusím, milý, Vám říkat, jak toužím po Vašem slově živém, však víte všechno z Chýnova – ale bojím se o Vaše zdraví v tom nevlídném podzimu – a cesta k nám do hor je daleká – kdybyste přijel, *dobře* bylo by – ale o Vás se bojím – jste jistě velmi zemdlý. – A k těm nákresům připojíte dobrotivě velikost (výšku) a materiál, z něhož by to mělo být; že poradíte nám, Vy drahý? –

Katalog mnichovský mi také jeden schováte? Za Váš návrh pro naši přílohu *Nového života*, nevím, jak Vás pomiluji – řeknu to příteli našemu p. Březinovi – potom zprávu pošleme – a budu Vám psát vždy o každém našem kroku. – Bud'te zdrav, i Vaše milá paní – že zemru, bojíte se? Ó *zemřít okamžitě* nežli Vaší lásky stát se nehodným...!

J. D.

¹ Oba citáty jsou z Březinovy básně Když nebe vaše okna ozáří ze sbírky *Stavitelé chrámu*.

² Postava z evangelií Šimon s Kyrény, který pomáhal Ježíšovi nést kříž.

– Začíná se na zemi vtělovat *slovo*, a my umlkáme. Každý jinak umlkáme, ale mlčení, které teď jako povodeň zachvacuje chatrče srdcí na březích – ho, hó! vítejte, vlny, sem, plameny, zde sousto pro Vás, má být *vyhlazena* země, staletí žízni: po očistě! A vy, mrtví, nebyla pro Vás nikdy doba příhodnější: půlnoc bije, spí stáda a stráž a hvězdy kývají: spiklencům bdícím tajná znamení (dávají), ze všech úhlů světa, kahany dlaněmi zastřené, pod pláštěm na srdci ukryté: se Městu blížíme. – – Svě vemte nástroje – pozauny k ústům – v ráz padne Jericho!

Cosí se děje na nebi: já, v topol zakletý, se prohýbám: to sladkost blesku, jenž celuje mne od vrcholku ke kořenům? – To sladkost Vaší lásky, bratře, která letí od nebes jak světlý Gabriel? Ó anděli! rty moje nečisté, svou vztáhni ruku řefavou: mne pohládni – mne z kořán vytrhni, mne metni v světla propasti – mne vytrhni, mne nad vrcholky země pozvědni, neb lijavec: mých očí déšť a plameny: mne vytrhni, mne pozvědni: je nebezpečí, že ve vlastních se slzách zadusím, zem rozryju nohami, že jádro tekuté rozleje se farmami, že zem se rozvalí jak jabko rozříznuté na půlky, a jádra vypadnou: balvany horstev zuhelnělé, – do prostoru se vyřítí jak lační psi, a všechno zadává. –

Teď Svátek je: jsem přítomen: bratr Chám, Vaší lásky svaté Oběti – a planou oltáře – Vaše ruce, jak klekáte, jak po stupních doprostřed, jak ze strany epištolní k evangelií se béřete: Vaše ruce, albou¹ čisté, manipulem² obtížené jak lilie se kmitají – kol sloupů mramorných se třesou věnce dýmů kadidla na strunách paprsků – Agnus domodlen – teď, vzpřímený, k pravici obrácen, se schylujete nade mnou: ó jáhen nehodný – přijati od Vás pacis osculum!³ – ó budiž tak – Amen, Amen! –

Já mnoho vím – já nevím nic – já modlím se, abych vše zapomněl – já modlím se, abych se probudil – abych se znova narodil – a za Vás, abyste vždycky nevěděl, a nikdy se neprobudil – a oba, abychom byli vždycky chudobní! Nemít kam sklonit hlavy své, zem příliš nepatrná a zesláblá, ji udržet. –

Za Vaše slova dík! za lásku Vaší paní! chudoba naše: na Její líci krása luny mlčící – a my mlčíme – ó blahoslavení, o nejdražší: mlčící! –

Včera, na svatého Šimona a Judy – apoštoly blížící se zimy – sešli jsme se: přítel Florian a já u přítele Březiny – radovali jsme se celé odpoledne až do tmy. – Přítel mi dal od Vás, Vy nejdražší, listy Zeyerovy... Ach, co se stane –! Nemluvme o zajetí: Vy že mne zajal? Zajetí Milosti! Lokty požehnané: prázdné statků země – komora Vašeho Srdce: ráj zase nalezený!

– – Bohu díky: ať Vás zachová!

¹ Alba – dlouhé bílé plátěné liturgické roucho.

² Manipul – ozdobný pás na levé ruce, součást katolického mešního roucha.

³ Pozdravení pokoje – součást katolické bohoslužby.

At' dá nám (Bůh) novou úrodu mlčení. At' zachová úrodu naší chudoby! Úrodu našich nepřátel! Úrodu mé lítosti! Úrodu mých díky k Vaší oběti!

Pokoj s Vámi hojnější a hojnější!

Měli bychom býti pospolu! Ale Vy jste se mnou! Na všechny mé kroky Vy se díváte! Všady mne doprovázíte! Můj kříž jak lehký! Sladkost Vašeho slova všechno proměňuje! co *bylo*, všechno odpouští. Ve světle Vašich očí, jako v zrcadle: Milosrdenství Boží ke mně: ó lítost: ne lítost viny, ale lítost dítěte, které nic nemůže! Nemůže nikdy nic oplatit, protože dítě nemůže svou matku porodit! Ó oběť a bolest a láska roditelky! Ó početí a narození v lůně světla! a mlčení! a tajemství!

V mementu za živé modlím se denně u oltáře za Vás a za Vaši Paní a za Vaši celou přízeň, a za přítele Březinu a Floriana a za sebe, aby Bůh naše jedno Tělo zachoval a krmil a krášlil, aby nevzalo porušení, zemdlení a žilo na věky – Maria aby nám byla krásnou a milou – hostem a hvězdou nám *denní* – a matkou a něhou a vypravovatelkou a Paní, a rádkyní – a cestou – a v mementu za zemřelé modlím se za *naše Tělo*, které odpočívá po práci: za svou matku, dědečka, babičku, za Julia Zeyera – aby za nás orodovali – a aby měli radost, že na ně nezapomínáme, že vím o jejich odkazu – aby neměli lítost, že o jejich odkazu a o našem Těle nevím... Vím – znám *naše Tělo* – zcela dobře je vidím...

Pošlete mi, drahý, ještě aspoň jeden výtisk *Rukou*? Ty všechny jsou již prodané, brzo Vám pošlu peníze, jak je dostanu – každý den *pro Vás něco činím*: buď píšu, buď mluvím, buď vázu posílám... Jak je mi milé pro Vás něco činit! Ne abych získal Vaši lásku – Vy jste mi ji dal již, všecku – ale abych Vaši lásku získal *sám v sobě*... A těch hliněných kahanů také mi ještě pošlete? Dvanáct asi – ne abyste se do této práce dal, když máte jinou, ale jen máte-li!

K příteli Březinovi chodím každý týden v pátek – a tak žiju... a já pro jeho lásku a oběť ke mně: chystám se mnoho plakati, i hlasitě: v *srdci* tak pláču již –! – – –

Jakub D.

(Co Mnichov? Máte ještě jeden katalog? Dal jsem jej příteli Březinovi. –)

Prosím Vás: ten kříž, ty korouhve atd. pro naši farnost pracujte: *jako bych já tady nebyl* –: trpěl bych pak nesmírně: kdybyste *snad* někdy trpěl víc než při jiné, ostatní své práci: protože byste trpěl pro mne...

29. X. 1904

Milý,

myslel jsem mnoho na Vás, jako je zřejmo, jak i Vy víte. Zde několik svícňů črtal jsem; črtal je pro Vás. I na ceny v bronz jsem se ptal (18–20 zl. u Bendelmayera za odlití). Jsou mi drahé. Dopsal jsem do železářny: co by železné (bronzované nebo cínové) stály. Kristus odlitý v bronz v životní velikosti by u Bendelmayera (pouze odlití) stálo 1000 zl. Velkost' těla Pána 40–50 cm vysokého by stálo 100 zl. Dopsal jsem rovněž kvůli tomu do železáren: co by u nich bronzovaný Kristus v životní velikosti stál. Doufám přec, že aspoň odlitý Kristus v kovu jinou bude mít vzdorovitost' věky letícím zuřivě větrům. Myslím tím na kříž Váš na hřbitov. Jinak udělám dřevěného; ale musel by mít stříšku kvůli dešt'ům.

Poslal jsem našemu milému příteli Březinovi dopisy † Zeyera. Přečtete si je též; jsou krásné.

Z Mnichova se mi píše o úspěchu morálním. Bohu za to díky. Velebný Pán Gryc psal mi a tázal se na ceny dřevěného P. Krista. Odepsal jsem. Nevím, jak bude spokojen.

Jsem nehodný: Slova Vaše nepřichází a vzmáhá se mi po nich žízeň a starost', že snad churavíte.

Mám nyní více klidu a času; připravuji se pro případ konkurence na *Jana Žižku*. I přítel Březina mne k tomu měl krásně; že to bude *Josue z mé Cesty*.¹ – Konkurz dosud není a u mně v duši již stojí. Bude tam as tak stát věčně, aniž by Mu někdo řekl: Sem pojď' a tady se postav; vzpomínám tak jiných postav, jiných snah (vyšších snad), jiných cílů, které tam dosud stojí, aniž by vzešel jejich den.

Také mi chvílemi přijde na mysl, když nepíšete, že byste mohl přijeti. Ale raději se nebudu těšit.

Na přesídlení přítele Březiny dosud naděje není. Na měšťanskou školu ano; ale my jsme mysleli na vyšší dívčí nebo do nějaké velké knihovny. – Nepsal jsem mu o tom ničeho. – Budeme čekat, až Bůh dá. –

¹ *Cesta* – cyklus Bílkových děl symbolizující jednotlivé stupně zasvěcení lidstva. Začíná *Povětroněm* a *Adamem* a *Evou* a pokračuje přes *Mojžíše* a další starozákonní postavy až ke Kristu. Podle odborníků se v tomto Bílkově konceptu odráží inspirace teozofickou knihou Eduarda Schurého *Velcí zasvěcenci*.

Před svatým Karlem Boromejským

* MCMIV *

[před 4. listopadem 1904]

Tedy zas Vaše slunko padlo do mé kapláňky! Ó jak ji ozářilo a oblažilo těmi svícny! Jak ji vyznamenalo, tu jeskyňku mou, ten stáječek, kam před dešti, mrazy a vichry se uchyluji – pasáček, jenž ničeho nezná, (osel a vůl jeho bratry, hovádka – a co se i toho nalituje: ani *toho* není hoden, bratrství zvířat), všemu se diví: ó kdyby to byl úžas pokoje a modlitby Lásky! ale je to podivení bázně: cože se děje, když se dosavád nic neděje a nepřichází trest – pasáček, a on neví, proč se to děje, že k němu přichází Vaše Láska! O kéž jsem Josef, a mlčení mé ó by bylo mlčení svatého Josefa – Spravedlivého! Podobenstvím Jeho mlčení! A pod mojí krytbou, v chlívečku mojem ó by se znova zrodil, Ten, který přijíti má! Ó bych zapomněl na vše, co vím, na celý svět kolem Betléma, a u svého ohníčku bděl, a své ovečky tak miloval, jak je potřeba! Pak bych se nelekal šepotu trav a stromů (jako by mluvily o vině mé, a říkaly: co to bude, že se ještě nic neděje? a třesou se, ony i ovečky, a vody a skály – protože i ony budou raněny: ony jsou tak dobré, a do srdce jich bolí každá šerednost, a tolik se stydí za potrestání člověka, jako zachovalá, dobrá společnost, když z její kruhu jednoho člena odvádějí královští strážníci...: ó co bude s knězem! Příteli drahý, jak roste Vaše Láska, tak rostou moje výčitky – Vaše Láska jde ke mně, můj hřích jde k Vám – Vaše Láska blíží se jak slunce: moje láska krčí se jak stín – ke mně jde Vaše Slovo, k Vám jde moje mlčení... I tak, jak jsem pravil, i takto: neboť si říkám: co já mu dám, jak já mu za *celý* svůj život oplatím, co *do této* chvíle můj milý pro mne učinil!? Vy milý!

Když se dívám na Vaše kresby svícňů, volá mi srdce: ó dosti, již dosti! V těch podobách Krista, v těch postavách pod prvním párem svícňů: vždyť je Bílkovo *Všecko!* – – O můj milý! Co já pro Vás mám učinit! A ten milý Váš Pán Ježíš: vždyť On je stále veselejší!... Stále odhodlanější trpěti! Zítra jdu za p. Březinou a všechno mu ukážu! Radost ve mně nemá dosti místa, musí sladký její statek stěhovati se zítra do Jaroměřic, a potom dál, do Brna, do Hladova¹ – – a dál – po každém kostelíčku Moravy a Čech, a Evropy, a světa... Ó můj milý! A nejsem už sám s tou radostí nad Vašimi svícny, i pan farář byl již oblažen, i jeho neteře – a radovali se – a myšlenka Vaše a myšlenka má třese už několika srdci, jako sladký ptáček zpěvavý s dukátovým peřím, v kleci čisté, stříbrné (opravdové, upřímné, přesvědčené duše): že je potřeba stavět nový chrám – stavitel že už je uchystán... Ó můj milý! A ta obec křesťanská, která vidí a poznává Vaše plány: ó jak ta nařiká, že nemůže říci: milovaný Bílečku, pojď, a tady nám ho postav – máme dřevo, kameny, rudy, sekery, kladiva, výhně: máme *peněz* dosti, a rukou, a času, a co máme té lásky!... A jak se začneme teprve modlit –! – – O můj milý, já nezoufám. A já nepotřebuji ani mluvit: Vaše svícny a Vaše práce mluví sama! A já nebudu mluvit, a já půjdu jen od člověka k člověku, od kněze ke knězi, od fary k faře, od kláštera ke klášteru, od biskupa k biskupu, a budu říkat: já jsem sprostáček a my máme Stavitele! Já jsem pastoušek, a my máme lásku! Já jsem nádeníček, a my máme kameny a naděláme cihel, a budeme nosit písek, a budeme poslouchat, a já, a my všichni budeme jíst černý chleba, a otruby, a co zbude, a budeme pít vodu, a nosit, a každému doneseme, a já, a já – och, och – já jsem sprostáček: a vy chcete, vy poručíte, pane biskupe, abych nebyl sprostáček – och, och, óóóch...! A já se

¹ Hladov – osada poblíž Staré Říše, kde žil bratr Josefa Floriana a nějakou dobu i Josef Florian se svou rodinou.

rozpláču – – – ó Mistře, o Bílečku, kdybyste věděl, jak pláču! a srdce jak se mi zmítá v pláči... – –

A já pláču i proto, že nemohu Vám napsati, proč pláču, a proč Vás mám tak rád... Jak hrubé je slovo člověka... A jak Vám to mám říci, když se to nedá říci... Jak trpím... A já pláču nejvíc pro to, jak Vy se ke mně chováte...: pro velikou Vaši lásku! A Vy ke mně přicházíte se vším, co máte... A dáváte mně Vaše srdce. – – A všechna srdce, co máte...: Vaší matky, Vašich sester, Vaší Paní, Vašich přátel – a srdce Panny Marie a Ježíšovo... o pro Boha!!

Jak mne to táhne k Vám – ale navždy! –

A jak já mám psátí Vám takové věci, o které se jedná, ale ne mezi námi! O tom odlévání atd.! Ale já Vám to musím psát, protože toho všeho je na tomto světě, který má stamiliony na vraždění lidí a na smilstva a na zbožnění tyranů – ale nemá krejcaru na oslavu Boží – na tomto světě je nutno, abych i tyto věci Vám psal: pan farář, který Vás i Vaši paní a všechny Vám drahé z duše pozdravuje: přeje si, aby tělo Kristovo pro náš hřbitov odlito bylo z *kovu*. A že Vám dává úplnou volnost, tj. máte si, tak Vás prosí, sám zvoliti rozměry, materiál, firmy a podobné – jen abyste s námi = otroky měl na paměti, že je nezbytné vyhovět testamentu, jenž žádá: kříž na hřbitov, a do kostela dvě korouhve a dvě lampy na žerdích – a toto vše za 1600 korun! Co se týče těch korouhví a nosivých lamp: snad by bylo dobře, kdybyste (– můj drahý, jak je to ode mne drzé!) nějaké laciné vybral a dal nám je prostě poslati – anebo ne –: my Vám pošleme peníze, a Vy zaplatíte, a pošlete korouhve a lampy (pro venkovský kostelík) – a co Vám z peněz zbude, za to nám uděláte tělo Kristovo z kovu – to tělo připevní se na kříž kamenný, že? A ta kamenická práce bude stát 200 korun, či víc? mohli bychom to dát dělat u zdejšího kameníka?

Prosím Vás, drahý, učiňte, zaříd'te a objednejte všechno tak, aby *Vám Vaše* práce byla odměněna... My už napřed všechno přijímáme, co činíte a co pošlete – a buď' současně s mým dopisem, či o den později pošle Vám p. farář peníze, aspoň polovici, dnes už s ním nemohu mluvit, je půlnoc a jsem sám, a on chtěl poslat už dřív.

Budu Vám zas někdy psát – že jsem nepsal někdy, to pro zaměstnanost, která mi nedala mluvit s Vámi dále, a pro svoji hříšnost. Do Prahy, a musím Vás zase poranit: nemohu přijeti, školní vyučování, a duchovní správu, která teď' vyžaduje mé přítomnosti. Nahraďme si slovem psaným, možno-li nahradit – a nelze nahradit! – co nám odepírá nepřátelství dálky! – Knihu svoji pošlu Vám okamžitě, jak ji dostanu z Jičína. Je dotištěna, jen titulní ten list, a bezpochyby i ten dnes už je natištěn. A dám Vám ji nejprve vyvázati: i Váš návrh na desky už je reprodukován. Jak se to vše podařilo, nevím. Musíme to přijati i tak.

Také Vám napíšu, co bude (bude-li) s přílohou *Nového života* pro nás. Zatím jsme odbývali jednu či dvě konference v Jaroměřicích – a není to příliš slibné – s Dostálem...

Jak jsem rád, že se přihlásil p. Mareš sám! Tu myšlenku, můj drahý, měl jsem též, hned, jak jste mi poslal Vaše nádoby! Ale choval jsem ji skrytě – chtěl jsem nejprve sám jíti ke všem jednotlivcům, a co nejvíc prodati – a pak k většímu množství: k prodavačům (knihkupcům, uměleckým nakladatelům atd.) – a také vyjednávati s Mánesem, aby výstavu Vašich nádob v *Brně* uspořádal... Jak se stalo, že Mareš se hlásí? Či myšlenky mé už nejsou teď' mé a celý svět je slyší: tlukot mého srdce už není jen v mých prsou? a plamen mé duše, která hoří (nehodná) láskou pro Vás, můj milý: on skutečně zapálil Brno, jak jsem psal? Jak milují Vaše práce ti, kteří je mají! Přítel Tomášek, městský kaplan v Brně, přítel Josef Kalabus, archivář brněnské konzistoře – vzal si dvě nádoby za 120 K – hle, i mezi „vyššími“, od konzistoře, máme už přátele! a P. Procházka Emil, první kaplan u sv. Tomáše v Brně – kdyby každým rokem jen

jeden přítel Váš nám přibyl – jak by to vzrostlo pokolení nové! – A budu Vám všechno psát, kde která Vaše práce jest, nebo budu vypravovat někdy – a jakmile dostanu odněkud peníze, ihned pošlu za Vaši práci.

Bud'te mi zdrav a, prosím pokorně, modlete se za mne... Vaše modlitba mi pomáhá... Děkuji za všechno Vaší milé Paní a pozdravuji.

J. D.

Vy na loktech nosíte mé srdce – Simeon; o kéž jsem lehký pro Vás svojí čistotou, a k podobnosti Nemluvnátka přestvořen! „Nemohu nějak zakončiti dopis.“ – „Neukončuji, abych mohl v blízkých dnech pokračovati“ – můj milovaný, kdo řekl něco podobného! Taková slova se nevymýšlejí; jak zlatý pel a šťáva medová, žárem Slunce vyvěrají z květinových kalichů – z kalicha ohnivého Vašeho srdce, a Vy pravíte ke mně: Pod', včeličko, je to dobré! A včelička je smutná a bzučí: „Ano, kvítečko Boží, ráda bych, ale já nevím, jestli za chvíli neumru, nožky mám celé zapatlané práškem z květů jedových, a já se toho tak namlsala, že mne přepadají chvilkami mrákoty, a vosk mého těla, jak může být dobrý, a jak bude možno dělati z něho svíce oltářní! Ó já nešťastná včelka! A jak mne *můj* raneček tíží, a já si bezpochyby uhnala nemoc nezhojitelnou, a já jsem unavena, i křidélka jsou těžká, a vítr i slabší zdá se mi tak silným, a můj úl tak daleko, tak dávno jsem neviděla naši Královnu – o kvítečko Boží, což jestli je všechno už pozdě!“ – – Můj milý, slova Vaše jsou tak tichá, jak musejí být, aby byla zářením Pravdy, a ta tichost je svědectvím Pravdy – a Pravda je Světlo, a Světlo ve tmě svítí, a já čtu Vaši bolest: „... kdy mi který ze Světců světa pohledem svým poví o Pánu: On je nejen Cesta a Život – i – *Pravda*!“ O můj milý, já první jsem temnota – a já první této Vaší bolesti neobsáhnu... Pravdu povídám, a nemohu doufat, že Vaše světlo kdy spatřím! Jak mne to trápí! Petr nikdy „neviděl“ – protože zhřešil. On „neviděl“. A jak čtu na konci čtvrtého Evangelia, řekl mu Kristus: „Co tobě po tom?“ – Petrovi bylo jen praveno: „Následuj mne.“ – „Ty *pod'* za mnou.“ A Petrovi bylo praveno: „Ty půjdeš, kam se ti *nebude* chtít...“ Petr zhřešil. A třebas prvním z apoštolů – byl odsouzen k *temnotě*, k *nevidění*...! Duše „chce“, kde je *světlo* – tam chce jít, chce chodit ve světle, ale Petrovi řekla Pravda: „Ty půjdeš, kam se ti *nebude* chtít...“ Petře, Ty Jsi snad „spatřil“ a „viděl“ – a „Ty můžeš povídat, nanejvýš co jsi *viděl* – ale ty nemůžeš povídat co *vidíš* – protože *nevidíš* nic! Ty jsi zhřešil – Ty *pod'* za mnou – ne *ve* Mně, ale *za* mnou – s očima a rukama zavázanýma... Ty *pod'* za mnou – a o Jana se nestarej, Jan je miláček, a on může *všady*, kam mohu Já – a Já jdu k Otcí...“¹

Milý, milý můj: rozumíte mému smutku? *Mému* mlčení? Je to mlčení, že na světě, a snad i na nebi, nemůže být bolestnějšího! – – Je potřeba *jiných* muk „očist“cových? ó můj milý! Nepřestávejte se za mne modliti, protože modlitba Vaše mi pomáhá – k tomu: abych „chodil *za* Vámi...“ A snad se Bůh smiluje, *pro Vaši modlitbu*, a snad Syn Boží přijde, dotkne se mých očí a řekne: Chci, abys viděl! A slinou dotekne se mých uší a řekne: Efeta!² – A snad potom, můj drahý, uslyším Váš hlas... A to všechno *pro Vaši modlitbu*...! Či i já, umíraje, zvolám s bolestí: „Scribantur haec in generatione *altera*!? (Ať to napíše pokolení *příští*.)“³ Což tedy i já nesmím ještě psát? A jako Mojžíš (pro vinu) umřít *před* zemí zaslíbenou? Můj milý, rozumíte mé bolesti? A tato bolest *pro mne*, do nedávna, nebyla tak těžkou... jak sladko jest nést břemeno

¹ Parafráze 21. kapitoly Evangelia sv. Jana: ¹⁷... Ježíš mu řekl: „Pas mé ovce! ¹⁸Amen, amen, pravím tobě: když jsi byl mladší, sám ses přepásával a chodil jsi, kam jsi chtěl; ale až zestárneš, vztáhneš ruce a jiný tě přepáše a povede, kam nechceš.“ ¹⁹To řekl, aby mu naznačil, jakou smrtí oslaví Boha. A po těch slovech dodal: „Následuj mne!“ ²⁰Petr se obrátil a spatřil, že za nimi jde učedník, kterého Ježíš miloval, ten, který byl při večeři po jeho boku a který se ho tehdy otázel: „Pane, kdo tě zrazuje?“ ²¹Když ho Petr spatřil, řekl Ježíšovi: „Pane, co bude s ním?“ ²²Ježíš mu řekl: „Jestliže chceš, aby tu zůstal, dokud nepřijdu, není to tvá věc. Ty mne následuj!“

² Otevři se! Marek 7,34: ... vzhlédl k nebi, povzdech a řekl: „Effatha,“ což znamená „otevři se!“

³ Žalm 102,19: Pro budoucí pokolení je to psáno, aby lid, jenž bude stvořen, chválil Hospodina.

svých vin! ale od nedávna: opravdu je těžkou, ta bolest má: od chvíle té, kdy jste mne miloval... Tedy pro Vaši *Lásku* je mi to tak těžké – nebo jaký smutek, řekla-li choť: jsem neplodná... – O můj – milý, mohu Vám kdy učinit co horšího? zasadit hlubší ránu? Sám sebe více odsoudit? Modlete se – za zemřelého...

Jak je mi těžko, něco jiného Vám říci – něco veselého. – „Je radost jako píseň *ztracená* ze žití vyššího, zpívaná v *opojení* mystického vína – jak úsměv na zářící tváři *spícího*, jímž náhle procitlý na *sen* svůj *zapomíná*...“¹ Což, já někdy ve spaní či v *zapomnění* (své tíhy) promluví něco veselého – ale veselost *Vaše*, můj drahý, je veselost Janova: veselost *života* – *neusnulého*, nespícího, nezapomínajícího... Ale modlete se, drahý, ať mě Bůh posiluje (pro *Vaši Lásku*), aspoň *sny*...

A kdy pak já Vám na Váš poslední list odpovím? Toto všechno, co dnes jsem odpověděl, jen odpověď na Vaše jediné slovo: „Pravda“ –

Můj milý, pan farář můj dobrý, který Vás miluje z přesvědčení (a on Vás můj p. farář – Josef Ševčík – miluje *více* než já: protože je z rodu Janova, z *Vašeho* rodu – a můj p. farář dobře poznává Vaši „Pravdu“...), p. farář posílá Vám 800 K, protože pro nás ty věci začínáte pracovat, a p. farář posílá zatím aspoň první polovici toho odkazu, abyste prý mohl bezstarostně, pokud možno, starati se o nás, neboť p. farář ví, že hned z počátku potřeba je peněz k zakupování materiálu apod., a p. farář vzkazuje Vám v nejpokornější úctě, že nic vadit nebude, když ty věci dohromady budou mít cenu o 200 nebo 400 korun vyšší – tedy 1600 nebo 1800 nebo i 2000 K – pan farář *rád* to zaplatí, protože Vás miluje – a pan farář *touží* Vás viděti, a jenom z lásky k Vám nedal mi to říci, bojí se, že tou dalekou cestou mohl byste si ublížiti, můj milý – a p. farář pomýšlí pracovat i jinak pro Vás, a lituje, že není okamžitě tak bohatý jako jeho srdce – ale, není-li Vám možno přijeti, učinite všechno podle svého, můj milý, p. farář Vás velmi prosí, na ty korouhve, že by si přál od Vás obrázek, jaký sám si zvolíte, a rovněž velikost, jakou *sám* určíte – jedná se, praví p. farář, jen o to, aby v našem kostele byl *duch* modlitby *Bílkovy* – práce *jeho* – a jedná se zároveň o to, aby *Bílek nepracoval nám zadarmo* – tak mluvil p. farář – a toto druhé, můj milý, co jsem podtrhl vlnitou čarou: toť jen *Vaše* starost, příteli, a ustavičně Vám připomínám: *zapomeňte při oběti Vašeho času* a síly (pro naši objednávku) na to: že v Babicích je dvojice kněží, která Vás miluje: myslíte jen, při volbě rozměrů a materiálu: myslíte si jen: že člověk, který ten odkaz učinil: umřel a neměl nejmenšího zdání, že na světě, za moravskými hranicemi žije, národu svému neznámý, cizinou oslavovaný, žebráky milovaný sochař František Bílek... Proto tomu mrtvému člověku udělejte to, příteli, zač on chtěl... tj. aby zůstalo chleba i pro *Vás*, milý... Jak bude třeba, nebo kdy sám si budete přát, s radostí pošleme ty ostatní peníze – a budete k nám tak dobrý, a před Novým rokem některý den pošlete kvitanci, jen všeobecnou: že jste přijal od farního úřadu v Babicích za svou práci tolik a tolik: *víte dobře*, můj drahý, že bychom této věci od Vás nežádali, kdyby to nežádal státní předpis... Tolik věcí bych ještě měl s Vámi mluvit – ale učinite to tak, můj milý: řekněte si: tolik vyžaduje můj čas a práce – a tedy tolik musí stát odlití (*jen* tolik), korouhve, lampy. Učinite dle mé prosby: *Vy první!*

A prosím Vás, můj drahý, ani já nemohu skončiti své psaní – má jediná útěcha: mluvit s Vámi – prosím a žadoním: buďte tak milým, a pošlete mi *všechny* posudky a referáty, které kdy o Vašem díle vyšly, všechny, co *máte* – a posílejte mi, ihned (*jak* prosím! nehněvejte se –) všechny posudky, které právě vycházejí, které kdy vyjdou o Vás, teď po té výstavě mnichovské: všechny přeložím do jazyka našeho mrtvého národa – na památku všem, kteří se Vám kdy rouhali – vyjde to po pořádku v *Novém životě* ve zvláštní příloze – Dostál mi psal i o Vaše vázy (tj. obrázky).

¹ Citát z Březinovy básně Když nebe vaše okna ozáří ze sbírky *Stavitelé chrámu*.

Bud'te mi zdráv i Paní milá!

J. D.

Xaver Dvořák *mlčí!* Toho je *třeba!* Naučíme mlčet i hada – Boušku!

3. XI. 1904

Posílám si k Vám tři „Ruce“. Děkuji mnohokrát za patnáct korun. Kahance mé objedná u hrnčíře. Nejsem nyní v Chýnově; ale on mne sám zastane. Bude to trvat déle; prosím za laskavé strpení. Chci je pak opravit též sám.

Již chodím po Praze, hledaje byt, – s myšlénkou: kde svůj Bethleem najdu, a nebude-li místa v „hospodě“? –

Včera jsem byl také u p. kanovníka Podlahy, neví-li o nějakém bytu. A jak se nedá zatajiti, srdce překypělo: o Vás jsem zahovořil. – *Panna Maria*¹ a *Sv. Anna*² *mi pojedou do Říma*. Co je tam čeká? – Tak se ty práce rozutekou jako děti; osířeli jsme od nich. (Jsou v Mnichově, jsou v Hradci Králové, něco je v Mánesu, něco v Chýnově.) I vzpomínky naše na ně mnoho vzpomínkám rodičů se podobají: Jak se jim vede!?

5. XI. 1904

Ještě žádný byt. – Zdálo se mi o našem příteli Březinovi. – Snad bude psát. Často se mi tak vyjeví. – Ba – jsme spjati jako jedno tkanivo nervů. Myšlénka jednoho druhého se dotýká. A láskyplná vzpomínka přítele vane nám mile jako zemi naší od jihu, kdy jaro se dává tušiti. Vzpomínky Vaše cítím dobře: „Široko“ – letící přes moře. Poslové jara na perutích jeho; a země, tak spokojeně dýšící, cítí v svatém pocitu, že je „obtěžkána“. –

Jsme spjati mile jedním tkanivem „Ducha“. Vaše (Naše) pocity v Bohu se ústí a z Boha ke mně (k nám) zmnohonásobněny se vrací, protože Lásku Jeho – milého Syna Svého hlas – ON přidal, a při každém Slovu od Boha celého („těla“) nebe hlas ke mně (k nám) zavane – vůně *domova* našeho, pocit bratrského objetí, setření, slibání z přetěžké obuvi naší prachu země. – Minule řekl jste, mileny, „Maria“, Slovo to je mi předrahé! – Nuže – „oblečení v roucho Panny Marie, necht' přijmeme ten Boží hlas: odkud mi to, – my dívky Pána, – staniž se dle Slova Tvého! – Amen – amen přesladké! –

¹ Snad *Obětování Panny Marie* (1898–1899) – patinovaná sádrová plastika.

² Snad *Obětování sv. Anny* (1899) – patinovaná sádrová plastika. Grafické zpracování a fotografie tohoto díla byly součástí prvního sešitu *Souborných prací Františka Bílka*, vydaných Demlem ve Studiu roku 1905.

Babice 5. 11. 04, pošta Lesonice

Milý, chci napsati doprovod k Vaším svícům a dát to do prvního čísla *Nového života* jako přílohu. Prosím Vás, napište mi, mohu-li ty nákresy Vašich svíců za tím účelem dát reprodukovat. Můj článek bude mít nápis: Nové oltáře¹ – má to být vlastně první „a“ mnou vyrývané na stěnu Vaší a Naší Předsíně. Mním k tomu připojit i hlasy mnichovské kritiky, prosím tedy, byste mi laskavě poslal. – Chcete mé ruce píšící něco říci? Ostatně, jakmile to napíši, pošlu Vám k podívání, a Vy ihned poznáte, kde jsem slepý.

A Vy pak poradíte.

A do přílohy jiné míním napsati několik slov o Vašich vázách, a také je dát reprodukovat. Mním pracovati zvolna a jistě. Budu mluvit už jen o Vás, můj milý, a i to ostatní, co budu psát, bude *pro* Vás. Mním psát pomalu, ale *jistě*. Budu si vědom, že nepíšu, nýbrž ryju na stěny Vašeho chrámu.

Chci s Vámi stavěti. Posvěcujte mou ruku a modlete se za mne bez přestání.

Každý den bude mi vycházeti v tichých a velkolepých červácích Vaší lásky a mého dětství. A nevím, co jiného bych měl dělati. Mluv, Hospodine, služebník slyší. Posílám Vám *Dvacátý věk*, kde jsou některé mé práce pode jménem Bohumír Vznata.

J. D.

Dopisy Zeyerovy dovolil byste mi opsát? Nevím, na jak dlouho jste je Březinovi poslal. Vůle má je Vůle Vaše, bez Vašeho zalíbení nic nepovím. Proste, abych mluvil vždy dobře.

¹ Tento článek vyšel v příloze prvního čísla *Nového života* roku 1905. Viz též soupis pramenů.

Babice, pošta Lesonice 1904
8. XI.

Rozjímám o tom, můj milý, proč mi nepíšete. A bojím se. Snad je můj strach marný, snad už zítra dostanu Vaše písmo. Bojím se, že jsem Vás nějak urazil... A zdá se mi, že Vás musí urážeti mé *všecko*: má slova, mé skutky, mé písmo, mé myšlenky, i ten můj papír, to datum, ta adresa, i to přilepení známky poštovní: zjev bídného člověka, už pouhý zjev člověka – musí urážeti anděla.

Mé všechny bázně jako prameny v řeku se slily – a já se stydím za sebe – před Vámi: vždyť Vy všechno víte! Všechno, co jsem Vám pověděl, zřejmě – všechno: co jsem Vám pověděl symbolicky (a to je hroznější!) – a všechno, co jsem Vám o sobě nepověděl... I toto Vy víte! Jsem před Vámi jak sklenice, jejíž obsah hanebný viděti je stěnami. A snad víte – o mně – i od p. Březiny... Poznávám, jak se p. Březinovi nemohu líbiti – jestliže ne jemu: pak i *Vám* ne. A toto mne trápí. A není vyhnutí. Spravedlnost svědomí a Boží je neúprosná. A Vy mne nebudete milovati... Vy mne *nebudete moci* milovati... Vy se přesvědčíte, že mám pravdu!

„A budiž Chanaan *služebníkem* jeho...“¹ Já nebudu Vaším *bratrem* – jako Březina... Březina Vám to odůvodní...

— — —

Dnes poslal jsem Dostálovi Vaše svícny k reprodukci: dovolíte? Mohl bych to ještě odvolat... Poslal jsem, protože nepíšete. A poslal jsem zároveň i svá slova k tomu: článek nadepsaný Nové oltáře. Článek, kde mluvím *sám*, a nikoho necituji. Nařídil jsem Dostálovi, že to musí i s Vašemi svícny vydat v čísle vánočním. Míním do každého čísla o Vás něco napsati. A současně jsem poslal poetickou prózu Sen,² která se Březinovi celkem líbila. A také dnes opět do světa posílám některé Vaše vázy, takže jich mám doma už jenom šest: a i ty co nejdřív odešlu svým známým. Lituji, že jsem se tak zbavil svých pokladů – lituji i proto, že zamýšlel jsem o nádobách Vašich něco napsati: podle obrázků to bude méně snadné – ale nádoby jsem Vaše rozeslal tak brzo, abychom brzo dostali i peníze.

Napsal bych Vám, abyste se na mne nehněval: ale co platno odpuštění bratrské – když odsuzuje vlastní nitro!...

Prosím: nejezděte k nám, je čas velmi sychravý, zde vichr a deštivo!

J. D.

¹ Genesis 9: ²⁴Když Noe procitl z opojení a zvěděl, co mu provedl jeho nejmladší syn, ²⁵řekl: „Proklet bud' Kanaan, ať je nejbídnejším otrokem svých bratří!“ ²⁶Dále řekl: Požehnán bud' Hospodin, Bůh Šémův. Ať je Kanaan jejich otrokem! ²⁷Kéž Bůh Jefetovi dopřeje bydlet ve stanech Šémových. Ať je Kanaan jejich otrokem!“

² Próza Sen s věnováním Františku Bílkovi vyšla v lednové příloze *Nového života* a později v knize *Notantur Lumina*.

Babice-Lesonice, na sv. Martina MCMIV †††
[11. listopadu 1904]

Milovaný – tedy jsem se dobře nebál? Vy se nehněval! Vy píšete! Vy vzpomínáte na mne tolik! Tedy neodvrátil jste se s opovržením a ošklivostí od těla mého, z něhož kus po kuse, v sebezapření, před Vámi strhuji svá roucha – volaje: Vizte, Příteli, a rcete, Vy Zpracovateli všech materiálů: dá-li se z *tohoto* dřeva ještě co dělat? Vizte a povězte nám: není snad již červivé, takže by se rozpadlo pod Vaší rukou, nepřijímajíc jemných tvarů? Není příliš navlhle, protože dlouho leželo ve stínu a v močále? Není popraskané vedrem, protože slunce vášnivé je celovalo? Co bude z tohoto dřeva, které se chvělo slastí – a *tajemnou bázní* především, když jste je podetínal, protože přišlo na řadu – či se Vám zalíbilo? Neoklamalo Vás svým povrchem, protože k jeho dřívku truchlému a trouchnivému (?) přísála se ohnivá orchideje (Březina – Hello – Maeterlinck):¹ matka, jež stala se nemluvnětem?

Neoklamalo Vás svým povrchem? Nebyla to Iluze Vašeho nevinného Srdce, jež v mojí koruně zahlédla grandiózní vidmo *Svého* nebe? Neoklamalo Vás svým povrchem? Byl hukot přicházejícího větru prudkého hukotem Ducha, či hukotem Zoufalce – a jenom ta okolnost, že v říši duchů slaví se teď letnice – Vám vnukla tuto myšlenku – a zklamání?

Z Vašich slov, Milovaný, vidím, že nepochybujete.

Právě dostávám a čtu Vaše poslední slova – psaná desátého *listopadu* v roce tisícím devítistém a čtvrtém – a události, o kterých píšete, i epištola Vaše, Vy přeblahý, jsou data v dějinách lidstva významnější než smrt Makarova či vítězství Ruska na Východě, či pád Port Arthuru.²

Můj bratře bolestný! Vaše slova přišla k mým očím a tryskla slzami. Chvěji se po celém těle jako lvice, které berou mládě – zlosynové! Chvěju se a chce se mi vykřiknout, že by spadly hvězdy! Ti zlosynové! Chtěl bych přetrhout zemi jako zmiji. Chtěl bych překročit dálku, která nás dělí, jak se překračuje stružka, chytit Vás do svých paží, přísát se k Vašemu Srdci a zašeptat Mu rty rozechvěnými: Ó dušičko! Ó dušičko! – *Má* duše hladina slzí sama sebou zmožená: protože *nemůže více* – než život položit za Vás! Och *nemůže více*! *Nemůže více*! – *Má* duše hladina slzí, sama sebou přemožená, hladina do poslední nahoty před Vámi otevřená, do posledních hlubin před Vaším životem se šubající: protože není očí, není očí tak velikých, které by viděly takovou (velikou) Lásku a Zlobu! – Všechno ohluchlo a osleplo! Ó chytit Vás, duše má, chytit Vás do úst, do strašných úst Lva: jako pochodeň plameny vyrážející, a letět Evropou a zapálit všechny trůny, obtížené národy zhýčkaným masem, a všechny krčmy

¹ Maurice Maeterlinck (1862–1949), belgický, francouzsky píšící dramatik a básník, představitel symbolismu. V roce 1906 vyšla jeho kniha *Poklad pokorných* v překladu Marie Kalašové ve Florianově Studiu. Zprostředkovatelem tu byl Jakub Deml, jak naznačuje jeho korespondence s Marií Kalašovou (Listy Jakuba Demla Marii Kalašové. In *Česká literatura*, 1994, roč. 42, č. 1).

² Port Arthur byl hlavním ruským přístavem na Dálném Východě. Za rusko-japonské války (1904–1905) byl od května do prosince 1904 obléhán Japonci a nakonec dobyt. Stěpan Osipovič Makarov (1848–1904) byl ruský admirál, zabýval se též konstrukcí ledoborců, prozkoumal proudy Černého moře a Tichomoří; za války rusko-japonské byl velitelem loďstva Tichého oceánu, zahynul u Port Arthuru, když jeho loď Petropavlovsk najela na minu.

s nevěstkami a všechny katedrály vylhané, a všechna srdce nakupená v hromady hnojišť, a všechny propasti i pekla – všechna nebesa: zapálit – protože mlčí!

Nechtějte ode mne účtů, Vy stokráté Chudý –: Vy tisíckráté Bohatší než všechny zatuchlé sklepy prelátů, a císařů, a Rothschildů dohromady: nechtějte ode mne *ničeho*: než abych Vám všecko své dal, rozbíjel srdce, jak se rozstříkávají slepé skály – aby všechna má slova a celý můj život vplížil se do jediné Vaší linie jak rozvzteklé hádě – a zasyčel Vaši bolest! Vše postříkal plamenem svého jedu a Vaší Lásky!

Chtějte, ať *já* jsem zemí, jež vypila krev bratrskou (Vaši) – a nemůže nic: než k nebi volati o pomstu!

Řekněte – co mám říci! Řekněte – a já mluvím! –

Co na Vás chtějí? Co na Vás ještě chtějí?

A co já mám říci? Vám. Vy čtáte nové oltáře? Vždyť já ještě nedomluvil o těch, které jste mi poslal! Je to pouze *úvod* – zdá se mi, že *nikdy* nedomluví o jediné Vaší linii! Stále je potřeba začínat, jako tomu, kdo je sám, a co postavil: spláchnou za ním deště (slepoty a lhostejnosti). Je to úvod, který se k Vaším oltářům teprve chystá – a snad k nim ani nepřijde! Řekněte, co *nejdříve* mám o Vás říci!

Nové oltáře je úběžný bod, k němuž se všech stran se blížím. Pevnost, které se chci zmocniti. A nevím, zmocním-li se! Nevím, nebudete-li zklamán.

Činím, co *mohu*. A všechno, co o Vás jsem napsal a napíši: vlastně bude pro Vás poznáním: jak se chybují svého Cíle – jak Vám *nerozumím*. Ale bude to upřímné, *srdečné* „nerozumím“!!! A Vy mne povedete dál – k jinému „nerozumím“ – protože jste Důvěra – a já: jen mluvčím davů – těch, které Vás mučí – ale já Vás mučím a budu mučiti (Vy dopouštíte, chcete, důvěřujete): za všechny. *Ve mně* se soustřeďuje slepota davů... Nemyslíte? – Či neposílá Bůh Spravedlivého na svět: aby byl *navždy* oddělen – *navždy sám* – se svým Bohem? – – –

Ty svícny, které jste mi již poslal: *dovolte*, aby se to reprodukovalo! Je to krásné! Nechť vyjdou na lepším papíře jako *příloha Nového života*, kterou možno zařaditi kamkoli, příloha volná! Mé slovo ať je doprovod větru, který se týká *všech* stromů, až jedenkrát: náhodou Boží, promluví ve stromu jediném: v jediném Vašem díle.

Proč by se to nemělo reprodukovat?: *všechny* Vaše studie *Chrámu*¹ by se měly reprodukovat. V každé je její *vlastní* krása! Dovolíte tedy? – Vy chcete poslati něco „hotového“ – a *dobře*: ale bude nutno čekat na „hotovost“ *naši*, vždyť o Vás sotva jsem mluvit *začal*. A musím se *učit: začínat*!

Pošlete „hotové“: a Vaše dílo bude slovo, kterému, *celé roky* se budeme učit, je vyslovovat. Mějte slitování, můj drahý, s mou neschopností.

Ty svícny jsem Dostálovi již poslal – ale *nebudete-li* si *opravdu* přát: neotisknem v *Novém životě*: nechám si klišé² aspoň pro sebe: dovolíte-li! Jinak pošlu *Vám*. Napište mi tedy v této věci svou vůli, prosím.

Vím, že *neznám* Vaše oltáře a chrámy – ale vím, že je nutno mluvit zatím (aspoň) o *prvním zákonu* Vašeho umění... O Vašem *umění*: o té *jednotě* v každé Vaší práci: a právě a pouze o tomto psal jsem v úvodu k Novým oltářům. Takže titul Nové oltáře je velmi *široký* tu, zahrnuje v sobě i cestu, i předsín, každé *místo* posvátné...

Jak mne znáte, *mohu* (já!) na stěny Vašeho chrámu psát jen věty zmatené – výkřiky – slova trhaná – učiním, co *mohu*. A kde nemohu, budu mluvit o své slepotě (Vám) – svým mlčením.

¹ *Stavba budoucího chrámu v nás* – cyklus Bílkových grafických prací z roku 1905. Byl vydán teprve v roce 1908 nákladem *Meditací*.

² štočky. Deml používá též tvar klišátka.

Jak mne trápí, můj drahý, že Vám na tolik věcí neodpovídám: jako bych měl zlý sen: chci vykřiknout o pomoc – a nemohu pohnout žádným údem, ani rtem... Jako by mne pohřbívali zdánlivě mrtvého: já bdím, jsem úplně při vědomí, vím vše, a nemohu říci nic... Můj předrahý Františku: jakou to trýzeň, jaký nový druh mučednictví seslal na nás dobrotivý Bůh: že my, my dva: usilujem říci slovo *jediné* (Sobě – a těm druhým...): a neříkáme *nic*...! Ani *Sobě* nemůžem říci nic... Jak mne to bolí –! Och, co Vám *usiluji* říci! marně! Co Vám říkám?! Já se nikdy snad nedostanu z tohoto kruhu, z toho zakletí, z tohoto trapného kouzla! Co je to za nové tajemství: že já Vás vidím, i slyším: ale nesmím se Vás dotknouti, nesmím obejmout: prcháte jako tělu (mému) bytost duchová: a nemohu Vás zasáhnout *ani slovem*...! Och, co Vám *usiluji* říci –! – Jakou to řeč ještě neznám?

Bratře Vy můj, mně určený Ježíšem Spasitelem (z toho, že Vaše duše k mojí se sklání, věřím a doufám: Ježíš mi chce odpustit: On Spasitelem teď se mi rodí...) – musím Vám říci i několik slov, která se mi *nechce* říci, protože v takových my sobě se ztrácíme...: ty korouhve možno dostat ve Výrobně růžencové Praha – 296-I.

Lampy vyrábí Jan Staněk, Praha I., ulice Karoliny Světlé č. 19. na rohu Konviktské ulice.

Můj drahý – ty naše korouhve jsem měřil, máme jeden pár velikosti 150 cm na délku a 110 cm na šířku; a jeden pár 120 cm délky (se střapci 140) a 74 šířky. Ten větší formát náš počítám už s obrubou, takto, můj milý, to vypadá:

Menší formát: *

Vyberte, drahý, tvar takový: *

Jaký obraz máte na korouhve nakresliti? Co nakreslíte, to nám bude nejmilejší! Já nevím! Nechci určovati, abych Vám neztížil práci! Co *Vám* je nejmilejší – a nejsnazší! Nezáleží na tom, i kdybychom toho Světce již i měli! Ať řeknu sv. Cyrila a Metoděje, bratry – ať řeknu Marii a Krista Pána – ať řeknu svatou Annu, sv. Barboru – ať cokoliv řeknu: omezují Vás! Neříkám *ničeho*! Rovněž velikost *nikterak* neudávám! Jak učiníte, drahoušku, tak bude nejmilejší!

Co Vy pro nás vytrpíte! Co Vy ztratíte času: můj milý, já to vím – ó jak Vám odplatím! – Můj pan farář je třetí den už velmi nemocen, leží, neví ničeho, má difteritis (záškrt), dnes lékař dával injekci. Váš dopis laskavý a srdečný pana faráře velmi potěšil – musel jsem mu jej přečísti, sám nemohl, až teprve dnes při denním světle. Pan farář má tajné přání: kdyby prý myšlenku Vašeho *Chrámu* mohl uskutečniti! Aspoň v malém! V přifařené obci Cidlině, která je p. Florianovi velmi milá, že je nedotknutá městem a jeho kulturou, z Cidliny má i svou manželku. Ale je to přání p. faráře zatím tajné – a tak daleké jako peníze všem křesťanům dobrým... Pan farář ani netrouvá, že by se sehnaly 3000 zl. – na takový kostelík: takže prý by padlo všechno jen zedníkům: a na milého Bílka prý by nezbylo nic: a „*jen o Bílka se tu jedná*“, tak, doslova, řekl už několikrát pan farář...

Nad P. Grycem se netrapte, drahoušku: on mi psal, že dostal Vaši odpověď: je velmi potěšen, jak vlídně jste mu psal: a to mu dostačí: že nepíše on Vám: to proto, že Vás *ctí*, a že ví: že píšu Vám *já*... On *ví*, že co píšete, je svatá *pravda*: vždyť on neobjednával: on se jen *ptal*, přes můj zákaz: nebo vím, drahý, co dopisováním a odpovídáním ztrácíte času – že teď Gryc mlčí: on pyká, protože neposlechl mého zákazu, on věděl, že všechny přicházející k Vám má uváděti a propouštěti fortnýř: já, drahoušku, – a fortnýř kolikrát může otázku zodpovědět sám, aniž pán jeho byl by ze

svaté práce vyrušován... Já fortnýř Váš – já nejmenší z „bratří“: řehole naši pronásledované. – – –

A přece, Drahoušku, mám Vám ještě něco říci: povídáte, že snad já vyslovil, vyslovuji jméno, které Vám dal Bůh: a Vy, můj drahý, vyslovil jste jméno moje!: Na to plátno Foerstrovo,¹ jak jste mi ukazoval – Vy kreslil jste mou podobu? Ó jak jsem šťasten! Vždycky jsem litoval, že podoba mé Matky ztracena! Matka mi zemřela, a nezanechala mi svoji podobu na ničem pozemském a hmatatelném: Vy, příteli, jda za mou duší, na tom plátně věčnou podobu mé Matky drahé nakreslil! *Poznal* jsem ji – je to *Ona, Svatá* – ó drahoušku! – – –

J. D.

¹ Viktor Foerster (1867–1915), malíř, syn hudebního skladatele Josefa Foerstra a bratr hudebního skladatele Josefa Bohuslava Foerstra. S Františkem Bílkem spolupracoval mimo jiné na Křížové cestě pro chrám sv. Bartoloměje v Pelhřimově. Proslul také jako mozaikář.

[před 14. listopadem 1904]

P. Dostál mi psal, že by si přál od Vás menší odlitek sv. Jana z *Kalvárie* za 100 korun; a Vašeho *Christa*, také za 100 K, odlitek. Abych prý se za to přimluvil. Prý takové, asi, jak jste pracoval pro P. Runiého.¹

Napsal jsem Dostálovi, že máte teď mnoho práce, aby Vás zatím ušetřil.

Až budete mít čas, můj milý, oznamte mi i v této věci vůli Vaši.

¹ Antonín Thein-Runié (1870–1944), katolický kněz a kmenový ilustrátor *Nového života*. Pouze jeho a Bílkovy práce se objevily ve všech ročnících časopisu. Thein-Runié vytvořil pro *Nový život* obálku s klečícím mladíkem, který drží v ruce diamant – ta byla používána také jako logo *Nového života* (najdeme ji například i na poslední stránce Slova k Otčenáši).

14. XI. večer
[14. listopadu 1904]

Pan farář nemocen. Budu netrpělivě čekat uzdravení jeho. – Ještě mne nezná a podpírá modlíci se mé ruce. – Bůh mu zaplat'!

Přes několikáté napomínání Vaše, milý druhu můj, dělám lucerny a prapory sám. Viděl jsem lucerny, viděl; ale nemohl bych Vám je poslat: Krista nemají. Viděl jsem i prapory, prapory dost drahé, ale Vám je koupit nejsem v stavu, – svědomí by mne štválo světem. Chci na jednom praporu Krista mého míti a druhém moji Pannu Marii. A víte, které to práce?: – Krista z mého vidění ve snu, práci, kterou nemohu dělati bez chvění ledví i srdce, ze snu, který již znáte a jež bez dojmůtí vzpomenouti nelze. Pannu Marii chci mít z obrazu Matko, z práce mi drahé též. Práce ty vyžadují své okolí, mé okolí. Chci, aby prapory ty byly dílo mé, nesené jen v slavnostních chvílích před dvěma drahými bratry, před očima jejich mi tak vzácnými. Ale pozláték a třapců hrozných nesnesou (práce ty) – a Vy víte, drahý, že Vás ani zde nezklamou.

Lucerny jsem vykreslil a objednal. *Budou chudobné, – ale Vám se budou líbit:*

*

Tak jsem si přál míti ty lucerny (v myšlénce). (Jsou vysoké skoro přes šedesát centimetrů s křížkem.) (P. Dostálovi ty věci udělám *dle možnosti* též brzo.)

Chci míti na Vašem hřbitově mého Krista v životní velikosti odlitého v kovu. Jenom čekat musím, až mi nyní z Ameriky přijde. (Bude tu asi po Novém roce.) Hledím získat kupce ještě pro jeden takový odlitek (tj. já bych se nedovedl o to starat, ale nějaký p. inženýrus Fišer slíbil se starat) do presbyterium do Libšic za Prahou.¹ Je tam prý takový řádný p. farář (ozdoba katolické církve), a má nyní prý tu možnost ozdobiti presbytář. Starám se o ten druhý odlitek proto, že Kristus ten můj má ceny v nynějším mém zneuznalém Dnu až 5000 zl., co chci dělati pro Vás ve běžné ceně soudobých pracovníků. Nyní je v Americe ve výstavě a po Novém roce nechám práci tu odlíti do kovu. Odporovat mi nemůžete, musím přec viděti den, kdy sázím někde svůj sad v naději, že v těchto místech věky stromek můj rozvětlovati se bude, plný vždy ovoce. (Dosud jsem byl nucen jen v nedostatečném materiálu pracovati a práce světem posílati – stromy moje přesazovati, nikde se nezakořenily. –)

(Vy hovoříte, že nemůžete to zaplatiti. Ve dvou odlitcích přec se mi to snad vyplatí!) – Dali jste mi s laskavým p. farářem vůli, – nuže volil jsem takto.

Rád bych věděl, má-li býti červená barva na praporech, nebo může-li býti jiná též (kupř. bílá, zelená, šedá atd. atd. – fialová). Prosím o to!

¹ Dnes Libčice nad Vltavou, okres Praha-západ.

[po 14. listopadu 1904]

Drahý můj!

Píši na rychlo. Je u mě přítel Florian. Pošta už má odejet.

Tu barvu, můj milý, volte podle svého obrazu, tj. dle *Vašeho* přání, aby to odpovídalo *Vaší* kresbě. Snad nějaký odstín světlejší? Můj milý: úplně dle *Vaší* vůle!

I co se týče *látky*, volte prosím podle *Vašeho* přání! Ach, *Vaše* práce každá měla by být v zlatě a brokátu – ale volte, prosím, podle *sebe*.

Jak Vás miluji!

Váš J. D.

Já už vím, jaké je to kouzlo, co působí, že nemohu mluvit: Vaše Láska. Jak promluvit, když Ona pláštěm a blankytnou náručí celého nebe na mne padá a světlem celuje, blankytným pláštěm celuje – a zahaluje? Jak promluvit, kde nezbývá času, pro polibky? A jak promluvit, když *nebe* se na nás dívá lásky studnicemi, lásky jezery: téma kouzelnými blankytnými očima? Jako by z Hůry Ruka vyčněla a na Ní písmena: *mluv, můžeš-li*. Nebe se dívá ze všech očí, i zvířat a stromů.

A já nevím, co bych Vám řekl. Řekl bych: Dobře je tu býti, udělejme stánky. A nevracejme se na zemi. A nejezme z hostin Nabuchodonozora krále. Jezme zeleninu, bylinu země a pijme vodu. A nejezme ničeho. My neumřeme. A poďme až do prostřed Sinaje dolů, tam kde oblaky tvoří strop synům země, a ukažme své tváře: synové země ustrnou sinými, hrobovými, soudnými zářemi našich obličejů, hrůzou se zastaví krev a kolo tancujících zkamení, zůstane v gestu, které naposled vládlo před naším zjevením – a my řekneme: Hospodin mluví.

Nabízíte dar. Tělo Kristovo v životní velikosti, odlité v kov, a korouhve, a lampy, všechno Vaše práce. Znáám její cenu. Ptal jsem se své Bázně, a ona řekla: Bílek pro Babice chystá práci za tolik tisíc. Práci tolika materiálu, který má cenu tolika tisíc, práci tolika dní, a každý ten den, jak onen bájeslovný drak, žádá k nasycení mladou krev a mladé maso, a chléb, a otop, a obuv, a šatstvo – a tolik zlata. Což jestli toho nebude? A pro Babice: což jestli ještě dnes či zítra mi bude rozkázáno: „Odejdi, kam tě posíláme!“ „Odejdi odtud, kde je dílo Bílkovo a tvé srdce! Odejdi!“ „Odejdi“ bude Smrt? A zemřu-li po Novém roce, až dílo bude odlito a korouhve zde? Kdo je bude milovat, a jak ty věci zatruchlí – až odejdu?! Co se stane!?! –

Nebudou „ty věci“ potom strašit křesťany svým *smutkem*?

Tak promluvila Bázeň: jak mu to zaplatíš honem, aby nehladověl Bílek – a co se stane, až odejdeš? – A Láska promluvila:

Bílek nabízí dar, který je mírou jeho a mojí. Pro míru moji: pro mé srdce blahodárný – nabízí, a dá (Bílek) nesmrtelnost = věčnost – a já *musím* nesmrtelnost *chtít*: Bílek *dá* – Bílek umí *více* nežli „chtít“: i já musím *dát*! Musím žít *lépe*, než bych chtěl, říci *více*, nežli by chtěl svět, trpět *více*, nežli jsem si navykl...

18. XI. 1904

A já teď teprve nevím, drahý Bratře, co bych měl říci. Zdá se mi, že bych vůbec neměl nic říkat: vždyť *Vaše Slovo*, Bratře drahý, je *skutek* = toto *jediné* slovo křesťanské = toto nejvyšší tajemství Pána Ježíše = tento nejsladší Jeho Odkaz: a ta *bolest* na tváři Pána Ježíše Pnějícího: zdaž to není Jeho Bolest *Jediná* – nejvíc udolávající =: Bolest, Bolest umírajícího Bratra Prvorozeného: že bratří se budou oklamávat, loupit, a vraždit, a rouhat, umírat hladem a zimou a nemocemi – protože nenajdou Jeho Odkazu, jenž je mlčení a *skutek*. – – –

A Vy, Bratře pod nebem mi nejdražší: Vy ke mně „mluvíte“ – Vy Bratře hodný mojí smrti: Vy mne jako nebeským pohořím pohřbíváte Vašemi *skutky* – jak slavný náhrobek! – jak blaženě přestávám dýchat pod horou Vašeho srdce nebetyčného! jak mne omamují vůněmi rajskými nasycené větry a vlny Vašeho dechu a krve! Mám už jen jedinou bolest, Vy Jediný: že nemohu tak z hluboka si oddechnout: abych řekl Slovo – jen jedno! K tomu, abych je řekl, bych potřeboval plic a laskavých očí všech

bratří, co jsou na zemi. Ale já je budu učit dýchat a se dívat – a potom – potom řeknu: „Bratře, já Tě miluji – odpusť, že jsem tak dlouho mlčel – byla to má bolest největší.“ –

18. XI. 1904

Já vím, že na Vaši lásku, mohu jenom *skutky* odpovídati – a proto, jen proto hroučím se pod Vaším darem – Bratříčku. Mým očím nezdá se to „mnoho“, co „mluví“ Vaše Láska – „taková“ ona *je*, *musí* dávat – *může* „tolik“ dávat, protože *může* „tolik“ *chtít*... Och, kdybych *já*, nebo druhý člověk, směl v jediném dni svého života, říci na večer: já *mohu* chtít – protože jsem *dal*... Mým očím nezdá se to „mnoho“, co Vaše Láska hovoří – ale *ruce* mé jsou plny rozpaků, jak ruce Marty – „samotné“ – a čím Vás uctím *já*? Otevírám všechny špýchary a všechny skříně, kde být mohou moje zásoby – a nevím, pastýř posprosný, zda podat krajíc zkorálý, či vody hrnček, či slaninu, či oheň rozdělat, či Vám se klanět, či zavolati svého psa, Vám pro potěšení, když není člověka, jenž přátelsky by sdílel moji samotu a chudobu – a přece nereptám: já zasloužil si stokrát bolestnější samoty a chudoby – a hle, Vy nyní pod mojí střechou, pod mou chatrčí, kam vniká sníh a vichry zlé děrami velkými jak nepokrytá místa na těle žebráka a jak nesvaté svědomí...

A Vy jste přišel, do těchto lesů, strání, pustiny, slyšev lkání mé pastýřské píšťaly – Vy jste přišel, Vy poutník do Svaté Země se ubírající – a v těchto horách jste mne zaslechl – Vy nepřišel jste žádat pomoci, a útěchy, a zbraně, potravu: těch věcí sám se odřeknuv, svůj blahobytný domov, který kynul Vám „tam ve vlasti“ jste opustil – jen křížek dřevěný, vlastní rukou vyřezávaný, jste k srdci přitisknul – a tak jste šel, živ plody země sporými a kořinky (chutnaly hořce) a „z potoka na cestě pil“ – a tak jste přišel ke mně. Hlas píšťalky jste v horách zaslechl: a Vám se zdálo, že je třeba pomoci... Vy mne uviděl: tak daleko. Vy nedopustil, bych se smýkal, k smrti zemdlený. Vy k zemi sehnul se, mé údy třel, a Srdce své, k srdci mému, jak dojité hodinky už slabě tikajícímu, jste přiložil. Na Vašem Srdci ten křížek jsem ucítil: jako bych nabýval vědomí – jako bych ještě snil. Ještě Vás dobře nevidím, protože jste schýlen nade mnou: snad mne omráčilo i toto schýlení? Ještě Vás dobře nevidím, cosi leží na mých víčkách, nesmírně těžkého, ale nemohu ještě rozeznati. Nevím, je-li už večer, či jítro teprve, a nemohu si uvědomiti, jsem-li ovčákem, či císařem. Jsem-li ožebračeným císařem, či korunovaným žebrákem. A já bych Vám rád něco řekl, ale mé smysly nejsou ještě probuzeny, a mne *tak nesmírně* bolí, že k Vám nemohu promluvit... A já nevím, jsem-li ve hlavním městě císařství, na náměstí nejvíce oživeném, či jsem-li někde v horách před svou chatrčí. A já nevím, kam se mi zatoulal pes, jenž opatroval moje ovečky a měl tak dobrý čich, že věřil každou nebezpečí... A já nevím, neumru-li v této chvíli, raněn mrtvicí: protože nemohu pozvednout ruce, abych Vás obejmul, a nemám sil, abych napřímiv se, na Vaše ústa vtiskl pečeť žhavou duší kapajících svojich úst. A moje Láska těžce a smrtelně churaví: protože Vaše Láska je silnější... Bratře můj, co budem dělati, když jsme tady na horách! Co si počneme, Bratře můj, když naše chtění mocnější než tato zem? Kdo nám dá, aby naše nohy jako naše duše běžaly po oblacích, jako z jara na uvolněném potoce odvážné děti po krách skákají?

Já, milý Bratře, protože jsme dobře kontrolovanými poplatníky této země: *měl* bych Vám říci tisíc věcí, potřebných k tomu, abyste nezemřel hladem a viděl umírat Svoji drahou manželku: já, Bratře milý, měl bych Vám říci tisíc *těchto* věcí – ale jak to říci, když se to říci nedá než řečí nám cizí – jak mluvit věci takové, když se ještě nevymluvila naše ubohá srdce? Ježíši Kriste, pro slávu Tvou, smrti nejohrovnější zaslouženou: nedej, Bože náš – aby naše srdce se vymluvila...!...

Máte-li adresu na toho pana faráře z Libšic (?) za Prahou, jenž miní okrášliti presbytář: můj drahý, oznamte mi ji, já sám mu budu psát, a pošlu mu svou knihu o Vašem *Otčenáši*. Můj život jako planá větvička zarůstá do Vašeho života, mé naděje do Vašich nadějí, mé bolesti do Vašich bolestí, má smrt do Vaší smrti.

Teď nedělám jiného, nežli že myslím na Vás. Kéž bych Vás mohl rozveseliti, ale tak, aby svět přišel k Vám a Vy nemusel k němu. Aby svět nechtěl víc nežli *Vaši* práci. Aby Vám svět dal, čeho potřebujete k nakrmení světa. Lidé už netrefí do svých úst.

Myšlenka, že pro Babice vytvoříte práce *takové* – je pro mne tak hroznou, že se bojím toho dotýkat. Nevím, co bych řekl. Napadlo mi také: hle, Přítelův trest za to, že jsi mu nepsal ten účet, který žádal. To by byl trest ukrutný. Což jste pro mne, můj drahý, již do té chvíle, než byla řeč o korouhvích, lampách, křížích: neučinil tolik, že mám po celý svůj život dosti spláceti? Že jste mne tenkrát, když jsem odcházel, křížem požehnal (v tom soumraku): není to *víc* než celý ten dar, jejž nyní nabízíte naší farnosti (mně)? – – Není to *víc* – – ? Má duše zapotácela se pod tím Znamením nebeskou závratí. – – Co tenkrát stalo se: víc nemůže se státi na zemi. – – A teprv po Vašem požehnání věděl jsem, že odcházím, a že to nejsem já. – – Co stalo se – víc nemůže se státi na zemi. – Země to nevěděla, země neví dávno: Vy, Příteli, nalezl jste SLOVO Přátelství: † *

Jakási útěcha v mé úzkosti, pro Váš dar (mně – naší farnosti): že dílo Vaše přivolá mi, jako Posel Královský – sem ke mně p. Březinu a Floriana: dílo Vaše bude „uprostřed nás“. – Mám útěchu: ne já, ale přítel *Březina* (a Florian) především jsou zodpovědni, viníci, že Vy, Bratře, znovu pracujete, abyste znovu hladověl, že pracujete pro naši farnost (mne)...

Článek o výstavě z *Propyléj¹* jsem přeložil, vyjde ve vánočním čísle *Nového života* – a *Propyléje* poslal jsem příteli Březinovi k přečtení. S P. Dostálem mám dlouhý rozhovor: protože nemá dosti lásky: ale chová se teď ke mně velmi laskavě, poslal mi 20 výtisků mé knihy a ještě 100 korun honoráře – jenže peníze tyto nepřinesly užitek: Váš návrh pro desky knihy poslal jsem Dostálovi k reprodukování – on mi to vrátil, že prý se informoval, a ta reprodukce že by stála mu 250 korun pro 100 výtisků. Aby prý si to vzal někdo jiný do nákladu, že prý ani neví, kam by se to mělo k reprodukci poslati. Vzal jsem si to na starost sám, protože bych hřešil, kdybych se nepostaral o to, co miluji. Poslal jsem věc ve své nevědomosti knihaři do Brna, jenž si osvojoval titul „uměleckého“. Ať mi to dá reprodukovati – ne, nejprve jsem se ho ptal: troufá-li najíti firmu, která by Vaši kresbu až do posledního odstínu *věrně* vyryla. On odpověděl, že se o to *dobře postará*. Bylo potřeba dvou klišé. Dohromady 60 korun. A teď to přišlo, a já zkameněl úžasem a zklamáním. Je to reprodukováno *naprosto jinak*. Teď čekám, bude-li chtít obchodník za ten výrobek peníze. Knihu svou dal jsem tedy vázati do obyčejného plátna, které jsme za tím účelem vyhledali s přítelem Březinou. I písmo na desky určil přítel Březina. – – P. Dostál píše, že jsou mu dopisy moje „vždy milé, ale často bolestné“. Příteli, nehněvejte se pro to na P. Dostála – řekl jsem mu vše, co si zasloužil. Nabízí mi do čísel *Nového života* vždy jeden arch k redigování a za jednu

¹ *Die Propyläen*, mnichovský literární týdeník vycházející v letech 1903–1943. Překlad článku Eduarda Engelse o Bílkově výstavě zařadil Deml do své stati František Bílek v Mnichově 1904.

stranu textu dá mi čtyry koruny. A „za celou stranu ilustrace 20 K“. „Úpravu i písmo (typy) volte si sám.“ Tak mi píše. A píše: „Svícny Bílkovy dám reprodukovat. Nemám nic proti tomu, abyste celoroční přílohu věnoval Bílkovi. Vážím si jeho umění vysoce a často jsem se kvůli němu bil. A jsem rád, že ve Vás konečně našel svého kronikáře, nač jsem já nestačil.“

Odpusťte, drahý, že tyto věci píši.

Také mne prosí P. Dostál, abych od Vás, mileny, pro první číslo *Nového života* vyprosil „celostranný obraz“... Už Vás těmito věcmi tolik týrá – milý – a tak jsem si vzpomněl: nedovolil byste, milý, abych dal reprodukovat tu kresbu *Mojžíše*, kterou jste mi jedenkrát dobrotivě poslal? Je krásná – přítel Březina byl nad ní u vytržení – a proto – nebudete se hněvati, můj milý: že jsem ji příteli Březinovi daroval? – – Cosi se mi v nitru jako skála trhlo – – ale Vy p. Březinu milujete – já to věděl – já si na to vzpomenu – já zavřel oči – a kresbu Vaši daroval. – Přítel nechtěl – ale viděl jsem, jak tu kresbu má rád – a tak jsem mu ji položil na stůl – on věděl – a už jsme pak nemluvili. – – – Nemáte bolest, můj milý? – A včera jsem přítele Březinu prosil, *kdyby* se jednalo o reprodukci, zdali by Vaši tu práci mi půjčil? – Píši Vám všechno, můj drahý. – – A učiním podle vůle *Vaší*... Míním také, v tomtéž prvním čísle *Nového života* uveřejniti přeložený do češtiny dopis onoho mnichovského ctitele Vašich prací – dovolíte mi? Je potřeba těmito lidem v Čechách nemluvit, ale *ukázati*, jak se miluje, a jak je možno dívat se ještě jinak – a jediné dobře. – Proto se ani už nehnevám na tyto slepce, na tyto děti – ještě jim nikdo neukázal – slovem... A nesmím se hněvat – a je dobře bez přestání „ukazovat“, tj. trpěti. – –

Můj pan farář, milý náš, už přes týden má bolest a oteklinu v krku, takže nemůže ničeho jísti, je už velmi sláb, teď už je naděje k uzdravení: a co mne neméně bolí, že nemůže mluvit! A já tedy nemohu mluvit s ním o Vašem daru pro naši farnost (nás-mne)! Jak mne to bolí. Co jindy už by bylo radostí a plánů. Ale mluvil jsem o tom panu faráři sám, říkal jsem, co vše to znamená – milý p. farář ve své těžké nemoci tou zprávou byl potěšen i ohromen jako já. – –

Přítel Březina právě mi píše: „Zasílám Bílkova *Mojžíše*. Jak dopadne reprodukce, těžko říci; kresba zdá se mi pro reprodukci příliš malá a jemná. V denním tisku dosud ani slovo o Bílkově výstavě! Nevíte, byl-li již referát v *Renaissanci*?“

A přítel Březina vždy mi přidá nějakou krásnou almužnu duchovní. Jinak on ani nepíše, náš milý. Tentokrát praví: „Buďte zdrav! Jsou pravdy, které nedají se poznati myšlením, knihami, sny: ale jen z bezprostředního zjevení života. Nedají se sdělit slovy, ale jen zářením celé bytosti.“

Kdybyste věděl, můj drahý, jak tento lístek p. Březinův mne potěšil! Víte proč? Už jednou jsem Vám nařekl – měl jsem strašný sen – mně zdálo se, že jsem přítele hrubě urazil – musím to říci těmito slovy světa, protože i má slova byla taková... Přítel Florian můj sen zná, Vy byste to nemohl slyšet, můj milý – ale dopis Březinův mne potěšil. – On píše, náš dobrý mistr: „Milý příteli,“... Jaká pro mne útěcha! – Přítel mi odpustil! On můj sen zná! A hovoří, jako by těšil – o dobrý! –

A tak nevím, můj milý, mám-li Vaši kresbu (*Mojžíše*) dát reprodukovat... A Dostál mi píše, že věc spěchá, prý první číslo *Nového života* má vyjít 15. prosince! A bylo by dobře, kdyby ta kresba tam byla – referent *Propyléji o Mojžíšovi* Vašem výslovně mluví – a v tom čísle jeho slova budou! Pro využitkování času (když tedy Dostál spěchá) pošlu dnes kresbu do Prahy firmě Husník a Häusler v Žižkově, jak mi P. Dostál doporučuje – však oni to nevezmou hned do práce: a kdybyste si *nepřál*, můj milý, aby ta kresba reprodukována byla: dalo by se ještě odvolat. Co mne se týče, můj drahý, věřte: chtěl bych, aby všechny Vaše práce, i všechny Vaše studie a skici, a každé Vaše písmenko a každá čárka – všechno to bylo vydáno v jedné obrovské knize – a aby

se začalo už teď, protože jednou k tomu dojít musí... Co mé síly *stačí*, chci *zatím* *aspoň* v *Novém životě*, v každém čísle sestavovati *materiál* k podobné knize – *a bude-li vůle Boží*: sám ji začnu pak psát – (vždyť každou chvíli může mi Bůh odníti dar slova...) – ale Vy, můj drahý, ještě mnoho budete ke mně hovořit, ještě mnoho mi ukážete, a mnohokrát Vás musím ještě vidět... a všechno musí přijít znova a znova...

Prvá neděle adventní
27. XI. 1904

Milený druhu můj, jsme v adventu. U Vás sloužícího svatou obět' často se vmýšlím v prostého Vašeho ministranta, a s Vámi obírám, modlím se oddaně. V Pátek půjdete k příteli Březinovi, není-li pravda? Píši mu právě *pro Vás* novinu. Poznáte pak slovo mé, proč píši: jsme v adventu, klečíme u Vás sloužícího svatou obět' a k Vaším slovům modlitby svá slova přidávám. Diviti se budete, že jsem našel modlitbu *novou*, naději novou, ba – vesmír nový, kde ještě jiné kvetou ráje, lepší, kam Milý Spasitel Náš ani jíti trpěti snad nemusil. – –

Občas jsme posláni do koncertu. Často tam pro nemoce a vášně lidu bratrsky trpím. Je hudba solí umění. Ale je smutné, že ještě je „umění“, a ne prostě písmo lidské, a že hudba je solí toho umění, a ne hudba přírody (mluva hlasů přírody, mluva lidská). Tolik důležitě si dávají záležet na každou notu, tak důležitě poslouchají všichni, ale království nebeského, umění spasitelného v tom není.

Táži se Vás, milý průvodče můj, které práce bych měl poslati napřed pro milý Váš doprovod, nebo doprovod přítele Březiny? Snad *Život*?¹ (Celý ten cyklus?) Či *Cestu* bych měl počítí? Nebo si přejete zvlášť některé? Nebo docela nové práce mám raději pracovat? Lepty (originály) by se ovšem nemohly přidávat do *Nového života*. Ty by se mohly jen tam *reprodukovat*; protože tisk podle mé plotny považuje se za originál a tiskne se jich málo (v ceně až 25–30 korun). Tedy mohli bychom tisknouti reprodukce leptů mých, anebo lépe litografie *originály*? Slibuji, že nebudu vměšovat do kreseb svých slov; jen titul nadepíši, bude-li nutně třeba. A snad bych mohl zde ty litografie nechati tisknout!? Kolik mám jich udělati najednou? Či lépe udělati jen jednu – dvě měsíčně? Ta spousta otázek mých! Zdaž stačí mi na ně život? A zdali celý vesmír mi může na ně odpovédít – vidíte, můj milý!

*

*

Tohle jsem ryl v mědi minulého týdne.

Toto chci dělati nyní.

¹ *Život* – cyklus Bílkových prací započatý roku 1902. Bílek ho rozvrhl do tří částí: (1) Slepci, (2) Jak Milost se k nám sklání v ženě andělské a Jak Milost k nám se sklání v Dítěti-Spasiteli a (3) Vím. Toto dělení respektovaly i tři sešity *Souborných prací Františka Bílka*, v nichž *Život* v roce 1905 vyšel ve Studiu.

Nějak mne bolí, že mne Zeyer předešel s tím slovem – „Bílečku“: je v něm (v tom slově) tolik přítulnosti a tolik utrpení! Všechno utrpení Zeyerovo. Utrpení malého dítěte, které se svíjelo bolestí, a teď jako by ta bolest dostoupila vrcholu, údy už se prudce nezmítají, ústa nepropouštějí výkřiků, ani vzdechu nevydávají, jen oči (ach, ty oči obrácené kamsi jinam nežli k člověku! – ach, zdá se mi, že jsem viděl největší bolest země – nebo co může být větší, než když trpí, nevyslovitelně, dítě, nevinné –), jen oči mluví, a ty rýhy, či vlastně jemné svaly obličejů – a ty ruce tak se lomí a kroutí – jako pohyby přišlápnutého červíka – jak miluji takového červíka = neslyším jeho hlasu, nevidím jeho oči: ale ty pohyby! – zdá se mi, že jediný dosti mocný symbol vrcholného utrpení člověka – je červík trpící... Jak červa miluji! – Každá veliká něha, každá veliká láska – všechno božsky krásné tady na zemi: má právě tak velikou bolest ve své tváři. Bolest je jediné svědectví Pravdy a Velikosti.

Utrpení Zeyerovo. Utrpení dítěte – a utrpení matky, která nemůže pomoci... Každé přátelství je cesta ke Smrti... Odvaha být také ukřižován...

Co Vám dnes mám říci?

Před několika dny poslal jsem Vám jeden výtisk své knihy, ten výtisk, který byl nejspíš vyvázan – teď posílám Vám ještě několik výtisků, protože jsem je nedostal od knihaře dříve, sice bych je byl poslal najednou – dávno jsem byl rozhodnut, že Vám jich pošlu více – myslím, abyste si ponechal aspoň dva, jeden pro Vás a také pro Vaši paní jeden, snad ten se zlatou ořízkou, snad Vaši paní tento dárek bude milejší než onen první (kniha Xavera Dvořáka).

A budete-li, můj milý, potřebovati výtisků více, jen napište, a já Vám pošlu rád, tak vykupuji své dluhy. Vždy mne naplní podivením, když píšete, jako by Vy byl mi něco dlužen, zaleknu se vždy takových Vašich slov, protože nechcete mluvit, co byste nevěřil: a já vždy s bolestí se zamyslím, jak by to bylo možno, aby láska má svými dary přemohla tu Vaši! Po takových Vašich slovech připadám si tisíckrát chudobnějším nežli před tím.

Napišete mi upřímně, kde Vás moje kniha zarmoutila? To kvůli tomu, abych příště nechybil.

Tedy již počnou Vaše práce vycházeti soustavně?

Já bych myslel, můj drahý, aby se napřed uspořádalo a vydalo vše, co jste dosud vytvořil – aby se o tom psalo, aby se to „klasifikovalo“ – tak budete Vy pak klidnější, když svou dosavadní cestu přehlednete, jako poutník z výšiny – když si trochu oddechnete – a potom na další pout’.

V tom si netroufám rozhodovati, zda reprodukovati lepty, či vydávat litografické originály – přednesu to příteli Březinovi. Obojí způsob má své výhody: lepty, že jsou *trvanlivější* (ne?) – originály zas *věrnější*...

Řeknete mi, jak Vy si to přejete, můj milý? Tak to bude nejlépe. Ale já promluví s přítelem Březinou, protože snad on má již Vaše ke mně poselství. Tento týden byl jsem poněkud zemdlený (svěcení kříže, školní vyučování, mnoho lidí přichází ke svaté zpovědi. Mám vždy velikou, svatou radost, když mnoho jich přijde ke svaté zpovědi, a tolik důvěry, tolik upřímnosti...! Třebaže nakonec jsem vysílen: mám v duši radost nesmírnou – duše má je radostně a svatě zemdlena, jako by teprve se probouzela k životu.

A také tento týden měl jsem návštěvu, otce svého a matku, přišli ten den po odchodu přítele Floriana – a tak jsem zažil mnoho nového – a tak jsem zemdlen

tělesně – chvílemi jsem poněkud i churavěl (mdloba) – mnoho jsem nespal – ale jsem už zase zdrav – jsem jaksi zemdlený, ale tak slastně jak v náručí mé matky zvěčnělé – a cítím se tak dítětem... Bezpochyby Bůh pro Vaše modlitby, drahý příteli, chce, abych znova se narodil a znova usínal v náručí mé matky zvěčnělé...

Za reprodukci *Mojžíše* dal jsem jen pět korun. Překvapilo mne, že je to tak laciné. (u Husníka-Häuslera).

Co mi pošlete, můj milý, to bude dobré. Třeba cyklus *Život*. A napíšete mi, co mám činiti? Napíšete mi zřejmě?

Vaše přání bude mi světlem a cestou. A bude dobře, povíte-li mi Vaše přání. Vaše přání bude možná mojí silou!

Budu prositi, jak stále Boha prosím, aby mi dal světlo Své – jen Světlo! A není jiného světla! On – Otec světél – může dát – nikdo jiný nemůže dát – zdá se mi, že dovedu-li prositi, On musí dát, nebo nepřestanu prositi – On dává, a nikdo jiný nedává, jsem střepina rozbité nádoby, já poznávám to, ale právě proto dovedu víc teskniti, víc prositi, víc říkati: Hle, Otče, Tvá nádoba! hle, Otče, ona touží po tom, aby se scelila – ó Otče, mohl bys oslyšet tento pláč? Vždyť, Otče Vševědoucí, Otče, před nímž země celá a všechny země se všemi propastmi jak mělké vrásky na dlani ozářené sluncem poledním: Otče, Ty dobře víš, že země pláč můj neslyší, že není dosti široká a dosti hluboká, aby unesla moře mého pláče a mojí lásky: Otče, Ty Jediný víš, jak potřebuji Tvých Očí a Tvého Srdce, když se zmítám láskou...

Nic nechci – dej mi Světlo, dej mi čistotu...

Můj milý, zítra k příteli Březinovi nepůjdu, budu zemdlen; snad až za týden. Dnes také Vám více nepíšu – jsem zemdlen, ale nikoli nemocen, má láska k Vám nechuraví – může churavět jen cizími pohledy, uhrančivými: ale já jsem si umínil, že ji ukryju, že s ní prchnu do mystické klauzury – a zamknu dvěře – a nikoho nevpustím – jen takové, kdož vniknou lásky násilím... a obětí. A nebudu už mluvit citáty – už o Vás nebudu mluvit slovy cizími... chci žvatlat vlastním jazykem – modlete se (prosím pokorně za tuto těžkou práci) se mnou za dar jazyka – a za svatou čistotu. Aby Bůh mi dal dar pláče, ticha, mlčení, samoty – a ať se neposkvrním! Ať svatou Jeho stopu uvidím! Ať nedá sluchu mému slyšení, když promluví Vaši nepřátelé!

Abyste brzo dostal ode mne zprávy, proto ani na všechna Vaše slova dnes neodpovídám – jsem zemdlen – vím jen, že čeká práce, že přestává sen a začíná život – či naopak? Ale jistě všechny věci zvážněly – až k smrti – ale nic krásnějšího nemá tato zem.

O milenko Smrti! Přijď, a neodcházej – Ty sličná!

Příteli drahý, knihkupec *A. Piša*, Brno, Rudolfská ulice č. 11, odpověděl mi takto:

„Jsem ochoten převzít jak prodej fotografií, tak i váz, ač myslím, že spíše se prodá váza skutečná nežli pouhá fotografie, třeba byla sebelepší a sebelacinější.

Na vydání alba (fotografií aneb reprodukcí dle štočků) nemohu se odvážit. Náklad takový mohl by převzít buď některý umělecký spolek, aneb korporace.

Bude-li Vám možno, pak mně laskavě zprostředkujte zaslání některých Bílkových váz, *ač nebudou-li zastoupeny na výstavě* Bílkově pořádané klubem přátel umění a jestli k ní snad již nyní nedojde.“

Učiňte, příteli, podle Vaší vůle. Toto Vám oznamuji. Sám nevím, byla-li výstava Vaše v Brně již otevřena, či kdy se tak stane.

Jiného zatím, pro krátkost času svého, Vám dnes nepíši, milý. Leda toto: napadne-li Vám kdy o mně špatná myšlenka, je to vnuknutí *Boží*, a taková myšlenka je *spravedlivá*. Čím jasněji mě budete poznávati, tím lépe budete poznávati mou hříšnost před Bohem, mou bídu, a tím více musíte se ode mne vzdalovati, nebo tak je to *spravedlivé*.

Fotografie Vašich nádob poslal jsem reprodukčnímu ústavu (Rafael, Brno, Nová ulice), slíbili mně, že mi budou reprodukovat dvě nádoby zdarma, na ukázkou. Mním ty věci otiskovat v *Novém životě* anebo i jinde.

Jakub

Těch 40 korun za kroupku poslal vzorný kaplan *František Gebauer* z Běhařovic, pošta Tavíkovice, Morava.

P. Dostál je ke mně *velmi dobrý* a laskavý.

Sobota po Neposkvrněném Početí 1904
[10. prosince 1904]

Hovoříte, milý bratříčku, o ztrátě

prostoru času při mojí práci o Vašem díle; není to ztráta, když tolik získávám: klid, radost moudrosti Vaší a Boží – a také poznáváte, že tím neztrácí ani poezie, vždyť moje kniha je poezie mého mládí, poezie, která by snad nikdy nebyla spatřila světlo boží, nebýti Vašeho *Otčenáše*; Váš *Otčenáš* je tématem, moje Slovo je opěvává, Vás, Vaše dílo i mládí mé, v Bohu pohroužené. Bůh byl by nedopustil, abych svůj první horoucí dech, své srdce, svou duši vytrženou obětoval a slil s dílem Vaším, milý: kdyby to nebyla Jeho Vůle. Ale už tenkrát, když matka mne učila modlit, a dobře učila, už tenkrát, když Otec Světél Dobrotivý ponejprv a podruhé ukázal mi Světlo přírody a otevřelo se Nebe nad mojí dětskou hlavou a pohltilo Láskou zemi a všechny hvězdy a Andělé a Panna Maria blažili mne Svou přítomností a Bůh, ne tak, jak ho ukazuje katechismus, ale Jas Boží, Moudrost Boží, která je rozlita po všem stvoření a z každé věci svítí a sálá paprsky, takže duše děcka, školáčka, svíjela se Milostí, milujíc všechno, poznávajíc svatou cenu matky – to všechno chystala Láska a Moudrost Věčného ve mně: pro *Vás*, bratříčku, ještě ne dosti milovaný. I moje setkání s Otokarem Březinou chystala Boží Moudrost pro *Vás*, bratříčku – ach, kdybych dobře vypovědět mohl svaté Tajemství mého setkání s Otokarem Březinou! – – – Ach, to nebylo pranic lidského, to bylo tak po lidsku zcela nevysvětlitelné! – – Přítel Březina tenkrát, byl jsem studentem sedmé třídy gymnazijní – vzkázal mi pozdrav, a abych jej navštívil!

Co to je? Vzkaz *neznámému* studentu! Čím byl *odůvodněn* tento vzkaz? Což jsem byl *jediný* ze studujících a všech lidí, kteří tenkrát *četli* přece Březinu?

Byloť už tenkrát čtenářů Březinových aspoň na tři sta! Proč já jediný dostal onen vzkaz? Já, který tenkrát nebyl vlastně literárně činným? Ale jak už tenkrát miloval jsem Březinu! Ale vždyť i jiní ho milovali! Ne, žádný ho nemiloval – já samotný! Samotný: protože slova jeho Poezie, která je *víc* než poezie – byla pro mne *Zjevením*, které rozhodovalo můj *život*: já tehdy ponejprv slyšel jsem hlas *Boží* – a poznal, že Bůh není míň než *Tajemství* – ale jaké *Tajemství*! Jak může býti řeč o tajemství – kde je všechno *zřejmé*! Já zalekl se, kterak kněží, rozdavači *Tajemství*: pranic o Něm nemluví!... Březina byl a jest více než básník – on je *kněz*. On řekl mi, čeho mi neřekl žádný učitel náboženství, žádný kazatel, ani jeden zpovědník. Jen jsem zaúpěl (a třásla se při tom celá Země a všechny světy milostí a světlem): „A přece, můj Otče, kde jsem už slyšel hlas Tvého ticha, že je mi tak známý?“¹ Já se rozpomenul na své dětství, na svoji světlou matku, tehdy už zemřelou (ach, lidé ji dávno pohřbili!) – ale najednou: matka, ona zemřelá, najednou mi začala žít – ve mně začala žít – já pochopil, že ukryla svůj poklad, svůj Odkaz až do času... Ó Matko! Matko! Kolik sladkých a vřelých jako sluneční plamen pramenů z mých očí a z mého jako dozrálé ovoce rozpuklého srdce ještě vytryskne, než tady na světě naposled promluví a naposled vydechnu! – – – Tady uprostřed pýchy a lakoty a požívavosti, ty Svatá, ty Chudobná! – –

A toto všechno chystal Bůh pro *Vás*, příteli? Pro *Vás* a Otokara Březinu – a možná pro *nikoho* z naší podivné trojice – možná pro někoho zcela jiného – a Bůh pro *Sebe*.

¹ Verš z Březinovy básně *Kde jsem už slyšel?* ze sbírky *Větry od pólů*.

Můj drahý: bude Vám snad milé, že posílám Vám svůj zápisník o příteli Březinovi;¹ je to psáno před půl čtvrtým rokem, tehdy, kdy jsem byl velmi nešťasten, i vracel jsem se ve vzpomínkách do ztraceného ráje. Najdete tam stopu mých nejvnitřnějších bojů. Najdete tam část, malé území mé duše, třeba nejasně – ale já jsem ještě nedomluvil, a nežli zemru, chci napsat knihu o Březinovi: Bůh to bezpochyby chce – Bůh snad chce, abych napsal knihu o světcích – protože tato doba je slepá a nevidí Milosti, a Pravdy. Napíšu knihu o světcích – a možná, příteli, napíšem ji spolu. Anebo bude chtít Bůh, aby ji napsal jiný někdo – za tři sta let? Bude chtít Bůh, aby náš přítel umřel jako žebrák a zcela neznám? Staň se Vůle Jeho!

Příteli drahý, ten zápisník můj o Březinovi mi dobře uschováte, a až k Vám přijdu, vrátíte mi jej, že to učiníte? Psal jsem to tenkrát zcela pro sebe: můj smutek volal po lásce – a proto jsem na svou lásku vzpomínal... Ach ano, je v mé činnosti literární mnoho subjektivního – mnoho čistě *mého*: protože tolik jsem trpěl, tolik a tak sprostě hřešil, – a potřebuji tolik milosti, tolik spásy – *já*... A proto vlastně mluvím vždy o sobě, k sobě: ale že mluvím k Bohu-Spáse – snad je to dobré i jiným... Že má práce je tak subjektivní (nutně): to snad mně překáží ve vysvětlování díla Vašeho, příteli, které je tak objektivní – a odtud Vaše a Březinova milá rada, abych se zapíral a mluvil jasně, k věci. Vynasnažím se.

Neboť uznávám, že nemáme práva mluvit k jiným, když *jim* nemůžeme posloužit – sice by to byla ješitnost. Chci mluvit *jasně* a *dobrotivě*. Tak jsem rozhodnut.

Život mi, příteli, posílejte třeba po částech – tak ponenáhlu budu lépe číst, lépe si vyjasním pochybnosti, lépe si pohovoříme.

Vidím, že Vás musím slyšet. Musím přijít k Vám, abych Vás slyšel. Musím ještě několikrát slyšet, co jsem už slyšel. Všechno mi povíte ještě jednou, bratříčku. A povíte mi to – a já si budu říkat: ach, máš tolik času k poslouchání... A uslyším od Vás všechno, a zachovám ta slova v srdci svém. A mé srdce bude země plná jistoty, země, kde budu královat. A z celého světa sám vyberu si svoje poddané. A dám jim zákony. A naučím je řeči mého království. A poznamenám jejich čela.² A bude to nové království, kde všichni zároveň budou se radovati a všichni zároveň plakati. A pro všechny bude jedno Světlo, a připravíme trůn a králem bude Ježíš. –

A jsem tak sláb, ale Vy, drahý můj, modlete se za mne ustavičně, modlete se pro mne za tu milost, abych se modlil ustavičně za Vás – za Vás, za Otokara Březinu, za Julia Zeyera, za mou matku, každý den při mši svaté: aby Bůh živil naši rodinu, aby Vám nikdy nedal víc, než potřebujete pro jediný den (mně ano, mně aby dal mnohem víc: abych mohl živit Vás, a Otokara Březinu, a Florianu, aby mně dal milost být svatým žebrákem naší rodiny), aby nám dal Pán své světlo, na zemi cokoliv, ale na věčnosti shledání. A mně čistotu a ducha *lítosti* –: tolik potřebuji lítosti a bolesti! Modlete se, můj drahý! –

Vaše Korouhve a lampy pro nás, můj milý, chci dát otisknout, třeba pro *Nový život*, ale jistě a brzo: poradíte mi, jak a kde bych je měl dáti reprodukovat? Tak rád bych Vás slyšel mluvit, i Vaše žerty, je milý Váš „smích“ – ale kdy nám Bůh to dá? Pozdravujte mi Vaši paní, pana doktora³ i p. profesora Viléma.¹

¹ Demlův deník K Březinovi vyšel v roce 2000 v *Revolver Revue* č. 44.

² Znamení na čele lidí vyvolených Bohem se v Bibli objevuje několikrát, viz např. Ezechiel 9,4 nebo Zjevení svatého Jana. Též by to mohla být narážka na verš z Březinovy básně *Šilenci* ze sbírky *Ruce*: „... pro všechna čela poznamenaná polibek míru jsme měli.“

³ Jaromír Nečas (1850–1915), otec Bertý Bilkové. Studoval medicínu ve Vídni a Praze, od roku 1880 se stal okresním lékařem na Novém Městě pražském. Přispíval do odborných časopisů. Jeho syn Jaromír

Na sv. Jana od Kříže 1904
[14. prosince 1904]

Dnes jen několik slov, můj milý. Jen několik slov: u nás tady napadl první sníh, a jak teď podivně mluví Země pod Nebesy. Jak podivně mluví! To ticho nad Zemí a bělost Země (i vzduch je zbělený stříbrnými, *zářícími* mlhami) – ach, to není ticho žaláře, to není ticho údolí slzí, to není bělost sněhu a mlh: to nad zemí všechny kůry Andělů Svě prostírají perutě – to není listopad, to není zima ani sychravost: Hod Boží vánoční to zemi kolébá – a Zem se odmlčela, podřimuje Zem – ach, nejlíp oči zavřít v svaté rozkoši, nechat se kolébat – a čas je k mlčení...

Co to bude, co to bude? Blaho adventní! Ó dobře, Matko Země, že Ti ruce klesají a tělo sladkou dřimotou... Ó dobře, Matko Zemi, že ještě za tmy ubíráš se k Rorátům – tak aspoň duchům zlým Svě slzy ukryješ, jež pláče srdce Tvé, protože ústa nedovedou mluvit... Však hvězdy, které kvetou k ránu a úzkost půlnoci už mají za sebou – ó ony dovedou se s Tebou čistě radovat – ó Země, Ty nahoře a dole, vroucně milovaná, jak děkovat Ti za tu krásu, za tu plnost, za Tvou důvěru, za Tvou nekonečnou důvěru: Ty Přítelkyně Bohu podobná, Vtělenému Slovu: jak děkovat Ti za Tvou důvěru, když sděluješ nám Svoje Tajemství? Ó Země, Hostitelko Bohu podobná, Bohu nekonečně oddaná, dcero nebes přesvatá, Svou vystrojilas tabuli a vše nám nabízíš – ó Přítelkyně, my tedy chceme svati být, abychom byli hodni k Tvému stolu zasednout...

Dnes jen málo slov, můj milovaný, piši Vám... Jen málo slov... Je dobře býti tak. – Zatím není potřeba – je zaseto – ať obilíčko odpočine pod sněhem. Teď malé práce jen – duše, Země je zamyšlena (ona nespí): přemýšlí o velikém Úkolu.

Bude snad dobře, bude snad dobře na zemi – pro Nás... Třeba nám bude dopřáno, setřítí Vám poslední slzu a krůpěj poslední čela – a nebude ani kvílení, ani pláče, ani smrti nebude více – protože všechny ty věci pominuly...?²

Bůh je dárce.

Jediný Bůh je Otec – Světel.

Budu se modlit: a On by odepřel Světlo?

S Ním, v Něm troufám si všechno.

A On dá? A Vy Ho také budete prosit?

Pak se mi zdá, že o Vás dovedu říci, co nedovede nikdo jiný: tato myšlenka je pro mne tak veliká – že pořád ještě nespěchám... nespěchám: vím, že musím milovati každé Vaše slovo a linii. Že se musím všeho tázat. Že nesmím ničeho překročit, nic vynechat. A každé slovíčko, každá linie bude (a už je) jako průvodce do dalekých zemí.

Na radu přítele Březiny není má práce František Bílek v Mnichově³ pouhý překlad: je to *kritika* mnichovských hlasů: je to studie. Mám sám nad ní radost, snad i Vy budete mít radost, protože se mi zdá, že jsem tam řekl některou větu Vaši lépe, než řekli jiní. Jako by se mi obzory do Vašeho díla otvíraly *samy*, bez mého přičinění. – Bude tedy v té příloze *Nového života* ve vánočním čísle vše jen o Vás. Tak s Vámi chci teď mluvit, jen tak: svou prací... Pan farář už je zdrav. Velmi děkuje za Vaši starost

(nar. 1879) byl také lékař.

¹ Vilém Nečas, bratr Bertý Bílkové.

² Parafráze Zjevení Janova 21: ³A slyšel jsem veliký hlas od trůnu: „Hle, příbytek Boží uprostřed lidí, Bůh bude přebývat mezi nimi a oni budou jeho lid; on sám, jejich Bůh, bude s nimi, ⁴a setří jim každou slzu z očí. A smrti již nebude, ani žalu, ani nářku, ani bolesti už nebude – neboť co bylo, pominulo.“

³ Tato Demlova studie vyšla v příloze prvního čísla *Nového života* z roku 1905.

Vám i paní – a mám srdečně pozdravovat. Že Vám nepíšu o tom kříži hřbitovním – to proto: že do Vánoc máme času, abychom uvážili, zdali máme Váš dar přijati – či ne tak, nýbrž: abychom přemýšleli, jakým způsobem máme zabránit, abyste neměl škodu... Ohlásíme to, a budeme konat sbírku.

Vím napřed, že se vybere málo. Tady u nás. Chudobní jsou chudobní. A ti bohatí, přáteli, ti vůbec nepamatují: ti vždycky, i teď, i tady – dávají nejméně... Ti bohatí mají na světě láci už jaksi legalizovanou – i zákony, i zvykem... Ti bohatí jsou „nejchudší“, opravdu – vím tedy že mnoho tu nevyberem, třebaže pan farář sám jistě dá nejvíce: ale chci Vám škodu zabránit jinak – podaří se? nedoufám nadarmo? budu o vašem díle mluvit – čas od času, místo od místa – i o Vašem díle v Babicích, o tom především – budu se starati o reprodukci Vašich věcí, v *Novém životě* především – a jinde, a jinak: a snad poprosí Vás pak někdo, „zítra“ či „pozítka“ o nějaké Vaše dílo – a Vy je darujete s menší škodou než do Babič? Budu o „Vás“ mluvit – snad mi to Bůh dá – a snad takto budu spláceti dluhy farnosti své a dluhy své vlastní: co jste, přáteli, už pro mne učinil! A sotvaže nějak někdy obětuji na umoření svého Dluhu grešličku: Vy vrátíte mi Hřivnu – a mého dluhu neubývá, jen roste – můj dluh a má Láska.

Psal jsem jednomu brněnskému knihkupci, zdali by nepřijal do prodeje Vaše nádoby. Už je to týden a on neodpovídá. A byl bych ochoten na svůj náklad všechno vzíti nazpátek, co by neprodal. Však *já* bych prodal. A záleželo by mi na tom, aby ty Vaše vázy přišly na trh vánoční. Psal jsem i do jednoho velmi bohatého kláštera – ale zatím ne opatovi (prelátovi), nýbrž jednomu z těch kněží, mně osobně známému: a je to čtrnáct dní, a dosud mi neodpověděl. A všady přece slibují, že na svůj náklad vezmu zpět, co by si neponechali... Ale myslíte, že zoufám, přáteli?

Ti všichni, co mne neposlouchají, kteří mých darů teď nepřijímají: ti všichni do jednoho přijdou, budou pokorně a se slzami prosit, abych jich nezatracoval, pro jejich slepotu a lenost a lhostejnost: ti všichni do jednoho přijdou, za mnou nebo za Vámi – a zvolají v lítosti jak Zachaeus:¹ Ukřivdil-li jsem komu, vracím čtvernásobně... Ti všichni přinesou svoje dary a ještě větší dary – ten čas a ta práce, jakou s nimi mám a budu mít: ponese úroky. Nic není ztraceno, co pracuje láska.

Jedna ovečka už se mi vrací: nabídl jsem Vaše nádoby jedné vznešenější paní – a protože jsem při své nabídce byl příliš upřímný, takže se to mohlo *zdat* ne prosbou žebráka, ale spíše rozkazem boháče (a není bohat, kdo má Vaše práce a Vaši lásku?): ta paní ve své stavovské hrdosti se cítila uražena (přítel Florian mi řekl, že mým slovům jistě nerozuměla, že nebyla schopna) – a jaksi velkopansky mi psala, abych jí jednu Vaši vázu poslal. A určila si den. Dala mi cítit zřejmě milost, jakou mi chce prokázat. Jaksi mne drze urazila v tom nejjemnějším, ve Vás, příteli. (Tenkrát jsem Vám psal: „trpím“.)

A já se rozhodl: ani jsem neodpověděl, ani objednanou věc neposlal. Od té doby už jsou asi čtyři týdny. Řekl jsem hned tenkrát panu faráři: však ona se vrátí! A za ty čtyři týdny teprve porozuměla mému dopisu: dnes píše sama a své zahanbení zakrývá... A ještě se rozmýšlím, mám-li jí odpovědět a Vaši práci poslat... A *všichni* se vrátí, můj milý... Mám ještě mnoho srdcí rozbíjet – a nedívám se na osobu, ať doktor teologie, ať opat či biskup, ať Bouška, Dvořák, či jiný. P. Dostál je můj zajatec (ó srdce daleko ještě nemá rozbité): on mne poslouchá, protože vidí, že se mu zvelebí obchod – ó láska jeho k Vám a ke mně je strašně a sprostě kupecká – ale přijde i jeho čas... věřte mi, můj milý, snad je ve mně odkaz, celý, Vašeho vojevůdce Žižky... Mám oko *jako* zavázané, ale já *vidím, vidím*...

¹ Zachaeus, postava boháče z Lukášova evangelia 19,8: Zachaeus se zastavil a řekl Pánu: „Polovinu svého jmění, Pane, dávám chudým, a jestliže jsem někoho ošidil, nahradím mu to čtyřnásobně.“

Barvu korouhví volte sám, milý. P. Dostál mi píše, že na něj dorážím jak Japonci na Arthur. A že užívám granátů Florianových.

Floriana mám opravdu rád. Na mou prosbu poslal mi přítel Florian všechny své rukopisy, je toho, že to chlapec osmiletý nepozdvihne. Donesl mi to jeho sedmnáctiletý švagr. Ten Florian! Duše čistá pro tajemství.

8. října 04 (zapomněl jsem Vám sdělit) mi psal:

„Událostí velikou léta tohoto byl u mne dar p. Bílka, reliéf *Rozloučení*,¹ pálená hlína (55 × 29 cm veliká); skvost, z čista jasna jako s nebe spadlý.“

Ten přítel Florian! Žebrák žebráků naездеjší statky – ale duší bohatý, že žádné bídy necítí.

Má dluhy (na 1000 K): to pro ty své knihy (přeložené), které mu nikdo nekupuje, protože knihkupci nabízejí jen výrobky své.

A tak jsem ho prosil, aby mi dovolil to prodávat.

Tři z těch rukopisů už jsem vnutil P. Dostálovi. A mimo to překlad všech spisů Arnošta Hella má Florian pro tisk připravit. Dostál nabízí 20 korun za každý tiskový arch. Florian, jemuž jsem to sdělil, píše: „zatím, děkuje vroucně za dopis Váš – bílou to holubici s ratolestí naděje (pro Pána, 20 korun! vždyť to jest oloupení Egypta!)...“

Jak mne to těší, že dovedu někoho potěšit, a že mne Dostál aspoň tak – poslouchá!

My s Florianem dovedli bychom vydávat knihy sami – ale je potřeba i peněz – a tak, zatím, je skoro nevyhnutelná ta nemravnost: jít pod střechu Katolické moderny... Zatím tak... Ale mně je opravdu hnusno pod tou střechou... Plno kompromisů – samý kšeft...

Jak se těším, můj milý, na Vaše rytiny! Jen aby to brzo přicházelo! Bude lépe, abyste snad, prozatím, vydal to bez průvodu slovního – jen tituly. Snad s úvodem Otokara Březiny. A On jej napíše! Řekl mi to. A já, pomalu budu Vaše práce promýšlet – snad potom, později někdy, odvážím se psát doprovod... Tak asi jako s *Otčenášem* – ale bude lépe, aby to zatím všechno bylo vydáno, aby národ měl soustavně Vaše díla všechna před sebou – budou i jiní pak psát...

Propyléje poslal jsem příteli Březinovi, rovněž i ten dopis neznámého (sám si jej opsál).

O *Renaissanci* psal jsem Dostálovi.

Kdy přijdou Korouhve?

To bude událost! To přiletí přítel Florian – a i p. Březina přijde! I přítel Březina přijde. A na svěcení Vašeho kříže přijdete Vy všichni! Ó co to bude!! *Sám* budu mít slavnostní promluvu při svěcení Vašeho kříže – Kriste Ježíši – – –! A Vy všichni přijdete... to bude slavnost národa – – – ó Kriste Ježíši – –!

Modlete se za mne! –

Pozdravuji Vaši paní.

J. D.

Prosím: napište mi adresy Vašeho otce, sestry a bratry: *dostal* jsem *tolik* výtisků své knihy, pošlu. A rád. A komu *ještě*?: prosím!

¹ Obdélníkový reliéf, který Bílek později použil například ve výzdobě hřbitovní zdi v Poděbradech.

Babice, Oktáva Neposkvrněného Početí bl. P. Marie 1904
[15. prosince 1904]

Příteli předrahý, to byly dni sychravé, které minuly právě, Vám přišly ve znamení architekta Fanty,¹ příteli Březinovi ve znamení bolesti zubů a třetímu a čtvrtému z naší rozptýlené Rodiny v znamení jiném – a tomu, kdo po ní toužil a marně čekal Bolest: přišla zahalená, žádné živé bytosti nepodobná, jen jako neurčitý stesk – ani jako noc, ani jako den – ale Bolest přijít *musí*, to žádá rytmus života a věčnosti a umění... Blahoslavený, ke komu Ona vchází s drápy jako struny a ocelové háky napjatými, s pohledem, jenž nemá ani jediného paprsku smilování... Blahoslavený! neboť chvíle ta jak studnice vody života zůstane v duši – a člověk bude čerpati, krev křišťálovou skal pít: co jiní, kteří méně trpěli, zmírají žízni – cisterny jejich jsou plýtké, je žhavý písek pouště vypíjí... Vy blahoslavený, kterému popřáno tolik trpěti! Když zadívám se zpět po kraji života svého, blahorečím a děkuji nebi za chvíle nejčernější! Poznávám, a jak jasně!: jen tenkrát byl jsem synem královským a hoden matky své – jen na „Velký Pátek“, „jedinkrát za rok“, „při pašijí hlase... Blaník otvírá se“² – tajemných pln pokladů... Vy blahoslavený!

To byly dni sychravé, které minuly právě. A dnes se dívám, mlhy vítr rozehnal a mráz je upálil – okno je naproti mně, co nyní píši, zahradu vidím, sad ovocný náš, a děkuji mrazu a vichrům, že oškubaly stromům okrasu, listí a květ a plod – neboť takto pranic nepřekáží mým očím, tam v dálce lesy stojí velebně a s nebem splývají – ale tam nekončí se zem, a duchovním okem vidím ještě dál, skrze to světlo, až k Vám, neboť světlo spojuje mne s Vámi.

A světlo jde ještě dál, přes celou zemi a za všechny hvězdy, až tam, kde není noc... A tak se raduji. A tak Vás vidím. V slávě. Co takový Fanta! Dnes je – a zítra kde? Chápu jeho zlobu a žalářování té Vaší práce. Takových Fantů je víc – ne Vaši práci: ale všechny Vaše práce a Vaši osobu, Vašeho ducha by chtěli uvěznit – tyto Putifarky! Ó chápu toto tajemství a chudobu a bezradnost našich faraonů... Ale oni přijdou – i „bratří“ přijdou a uvidí Vaše „sny“...

Co takový Fanta! Žalářník Putifarův! Jeho jména svět se nedoví – a jméno Vaše budou blahorečiti, faraonové a „bratří“... na věčné časy!

Ale co je nám i tato jediná pozemská „radost“, toto jméno – jen jestli naše jména zapsána jsou v nebesích!

Co je takový Fanta, co Maudrové,³ co Myslbekové!⁴ Zlatá telata, hlásající poblouzení a věčnou hanbu „Izraele“!

¹ Josef Fanta (1856–1954), secesní architekt (např. budova pražského hlavního nádraží, Hlávkovy koleje). Stejně jako Bílek pocházel z jižních Čech a v 90. letech patřil k jeho blízkým přátelům. Podle odborníků mu v té době zřejmě pomáhal se stavbou chýnovské chaloupky (VYBÍRAL, Jindřich: *Obnova architektury v díle Františka Bílka*. In *František Bílek /1872–1941/*. Praha: GHMP, 2000).

² Úryvky prvních dvou veršů Blanické balady z Vrchlického sbírky *Selské balady*: Na veliký pátek při pašijí hlase/ vždycky jednou za rok Blaník otvírá se.

³ Josef Mauder (1854–1920), profesor malířství na Státní uměleckoprůmyslové škole, Bílek u něj během studií na Akademii výtvarných umění navštěvoval lekce sochařství. Na objednávku mecenáše Josefa Hlávky vytvořil Mauder v Chotkových sadech (prakticky naproti budoucí Bílkově vile) pomník zesnulého Julia Zeyera, ačkoli Zdenka Braunerová prosazovala Zeyerova blízkého přítele Bílka.

⁴ Josef Václav Myslbek (1848–1922), sochař, podílel se na výzdobě Národního divadla, autor sochy sv. Václava na Václavském náměstí. Působil jako pedagog na umělecko-průmyslové škole, později jako profesor na Akademii výtvarných umění. Po Bílkově nedobrovolném návratu z Paříže v roce 1892 Myslbek – tehdy autorita uměleckého světa – příkře odsoudil jeho díla, která tam vznikla, tj. *Kalvárii* a *Orbu*. Marcela Mrázová se nicméně domnívá, že šlo o mezigenerační střet, nikoli

Veleben buď Hospodin, Bůh náš! Budiž veleben, Jenž přichází v bouři a ohni! Buď veleben, ohni Boží, jenž lízáš prach a bláto našich šlépějí a na hlavu beze snů slítáš jazyky Ducha, že obtížená klesá na prsa našich milých a po tvářích stékáš slzami, křtem Nesmrtnosti!

Můj vroucně milovaný: za Vaši práci pro mne, za Vaše starosti, za Vaše dary: ale stokrát více za Vaši lásku a důvěru! Jak drahocená, jak milovaná je Vaše důvěra ke mně, která mi posílá Vaše bezesné noci a *slzy a lásku!*

Hle, jiný by toto všechno zatajil – a jiný nepřijal. Ale Vy nezatajil – a já přijal! Jiný by zatajil: protože by se mu zdálo, že už je dosti velikým – a že je důstojno rozdávat jen almužnu, tolik jen, aby přijímající nezapomínal, že je žebrákem... Och, ta „důstojnost“! Vy nezatajil – neboť jste poznal: takové a jedině takové že je přátelství. A já přijal, protože od počátku tu radost: všechno rozdati. Jediná naše radost – kterou před naší smrtí nepochopí svět! Jak miluji Vaši důvěru ke mně, příteli – a jak se přičiním, abych Vám ukázal, že jako Vám, tak i mně je *svatá*...

Zítřka je pátek. Čekám Floriana, chceme jít do Jaroměřic. Tedy snad už zítra Florian tu uvidí Vaše práce a budeme vypravovati příteli Březinovi. Prapory a lampy Vaše budou zde už dnes odpoledne. Poslal jsem povoz na stanici a dva věrné, spolehlivé lidi, aby to opatrovali.

Buďte klidný, Vy milý, všechna Vaše slova přítel Březina ode mne zná. Ví všechno. A ví, píšu-li já, jako by psal on. A přijdu-li k němu na besedu, stále a stále jen říká: „Ten dobrý Bílek!“ A vždycky mi říká, že Vám bude psát. Když tedy ani nepíše, tedy nemá vinu on, nýbrž věci mimo něj – vždyť stále myslí na Vás... Jako bych i já každodenně mohl mysliti na něco jiného než na Vás, příteli, a na něj! Jste jako mými anděly, jeden vpravo, jeden vlevo a oba stejně blízko. – –

Minulý týden byl tu přítel p. faráře, ředitel Funtíček z Moravských Budějovic, který je Březinovým inspektorem a ctitelem. I mě, řekl, že už dříve zná z mých prací – a má velkou úctu k Vám. Prohlížel se zalíbením Vaše vázy u mne – dal jsem mu dvě reprodukce Vašich obrázků dosud neznámých a půjčil jsem mu knihu Braunerové o Vašem díle.¹

Chystá se jich k nám mnoho z mých a p. faráře přátel, uvidět Vaše práce.

Denně myslím na Vás, není možno, aby myšlenky mé tyto zůstaly bez vlivu na mne, na okolí, na české duchovenstvo i laiky – a snad, kdybych i okamžitě umřel: a nepsal tedy Vám: má kniha mluvití bude stále, Vám, příteli Březinovi – a těm ostatním. Už jako bych se smrti nebál – z mého slova jako by vyvanuly mlhy jarní – a teď, nastává čas pokosit louky – pak pšeničná pole – pak česati ovoce – a na zimu porážet stromy – lámati kámen. Teď pracovat už ve světle! Jen bude-li Bůh žehnati mým očím a ramenům! Ale zastavit se nemohu – modlete se, můj drahý, za mne, abych dokázal víc, než mohu...

o osobní nevraživost (MRÁZOVÁ, Marcela: Život a dílo Františka Bílka. Chronologický přehled. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 316). Bílkův *Ukřižovaný* byl např. přímou polemikou s Myslbekovým *Krucifixem*. Zatímco Bílkův Kristus se na kříži jakoby vznáší, popírá zákony hmoty a také obličej má prosvětlený duchovním světlem, Myslbek vytvořil realistické tělo ukřižovaného Ježíše, zhroucené na kříži a klesající směrem k zemi (FILIP, Aleš – MUSIL, Roman: Hlavní inovace v náboženském výtvarném umění. In *Neklidem k Bohu. Náboženské výtvarné umění v Čechách a na Moravě v letech 1870–1914*. Praha: Arbor vitae, 2006, s. 113).

¹ Knihu *František Bílek a jeho dílo* s textem Zdenky Braunerové vydal SVU Mánes v roce 1900. Šlo o text z *Volných směrů* z dubna roku 1900 doplněný o francouzský překlad.

Oktáva Neposkvrněného Početí. Večer. 1904
[15. prosince 1904]

Korouhve a lampy! Korouhve! Vše neporušené. Právě když jsme otevřeli bednu, osud náš (Vy drahý!) tomu chtěl, že ve dveřích se objevil slepec: farář ze sousední obce, který sotva zná Vaše jméno, ale nestálo by mnoho práce, aby uvěřil. Snad více než osud, možná Bůh schválně poslal tohoto nevědomého – a ne já: nýbrž on měl na moravské půdě a ve farnosti babické ze všech první viděti Vaše dílo!... Snad Bůh ho poslal, aby výkřik mojí radosti neprotrhl srdce a mého ducha z dráhy nevyšinul... Šli jsme do pokoje p. faráře. Já se chvěl, ale pevně, vzal jsem první obraz, pomalu jej rozbil – zavřel jsem oči, vzal do rukou, pomalu bidélko, zdvihl obraz proti oknům, mě nebylo viděti a já jej také neviděl... Můj pan farář byl jako *dítě* rozjařen, jako dítě, když ponejprv (tříleté) najednou spatří stromek vánoční, plný světél a báječných věcí blyskotavých... Byl ohromen slávou díla Vašeho, polil ho ruměncem, sepal ruce a jako dítě, které „se zapomnělo“ běžel k Vaší *Marii-Matce* a jal se cosi žvatlati. Po jejich prvním dojmu šel jsem i já se podívat... Teprve z jisté vzdálenosti jsem se obrátil a otevřel oči...

– Pak jsem rozbil korouhev druhou, a zase jsem se nedíval – ač pan farář žadonil, že tentokrát překvapí mě...

A pak jsme obrazy zavěsili v pokoji, a seděli před nimi, ničeho nemluvíce, až do tmy...

A bylo to ticho plné slov – o Marii a Pánu Ježíši – Můj drahý příteli: bylo-li kdy v mojí duši pro Vás nějaké místo ještě prázdné: těmito Vašimi podobami se vyplnilo... Jsem silný a plný Vaší lásky. Nové jaro v mé duši – nové poznání Vašeho díla. Teď i *barva* mluví, a já to o Vás nevěděl. Jsou čisté Vaše ruce, čisté Vaše obrazy: *Kristus* a *Matka* – jsou *plné milosti*! Příteli drahý: teprve teď začnu se modlit, kde jsem přestal (je to mnoho let!) – a snad i lépe budu se modlit... Vaše obrazy učí modlitbě: jsou výmluvnější než slova misionářů, přesvědčivější než všechny apologie víry křesťanské – jsou *plné* Milosti a Pravdy – Teprve teď vidím obrazy, které jsou hodny křesťanského chrámu, kde přebývá Slovo Vtělené. –

– Tyto obrazy jsou událost větší než kterákoli událost historická nevím od kterého věku... Říkám si: toto jest něco *hrozného* – takového, že v celém dosahu to nedovedu pochopit... Hle, teď by se mohlo proti Vám ozvat slovo kterékoli autority: já se nepohnu – v své lásce a v svém obdivu. To budu mlčeti a to budu mluvit! Jsem *pyšný* na Vaše dílo, nikdy nebudu žebrati, vždy jen rozkazovati. Zde *slepi* budou viděti!... Nepracoval jste marně, vznešený příteli: mluví zde Milost k tisícům – a mluví i ke mně... Mé smutky před Vaším dílem uprchnou, mé radosti se očistí!... Dům Boží teď bude mi drahý – budu snad i lepším knězem teď...

Míníme ty obrazy vystaviti v kostele až na *Boží hod* vánoční... Souhlasíte? Toho dne, možná, je i posvětime... či později? Co Vám se líbí? Či máme nechat svěcení až v den, kdy Vy, milý, s paní byste mohli přijeti? Zítra promluvíme i s přítelem Březinou, snad aspoň on by k nám přišel na svátky vánoční... Možná, že nemá nikoho – vím, má Vás – ale třeba nebude mít prázdniny tak dlouhé, aby do Prahy mohl odjet. Přijde zítra i přítel Florian.

Vše, co se stane, Vy milý, Vám oznámím. Od pana faráře mám Vás, příteli, i Vaši paní srdečně pozdravit. Pan farář byl od Božího rána jako proměněn, řekl, že má takovou naprostou a nevysvětlitelnou radost. Och, jak nás milujete touto prací: náš vnitřní pokoj a naše radost budiž Vám díkem. Víím, proč se p. farář asi radoval: on se

vždy raduje, když zamýšlí anebo vykoná něco láskyplného: a dnes prodal pšenici a oves, aby (řekl mi to včera) Vám mohl poslati další peníze. Ten prodej je teprv zamluven. Obilí začne se brzo odvážeti.

A Vy, milý můj, nejste první, který mou radost dnes poslouchá. Viděli a slyšeli ji především ti, kdož byli okolo, náš dům – a pak, poslal jsem ji ve chvatu několika přátelům, kteří pro slabost či vzdálenost potřebují mého dechu anebo já jejich ruky – především jsem psal P. Josefu Kalabusovi, konzistornímu archiváři v Brně, mému věrnému příteli a obětavému: který si koupil dvě Vaše vázy (kropenku a tu vysokou s Marií u Jesliček) a dva výtisky *Rukou* – a dnes mi píše ještě o jednu vázu, napíši Vám pak, můj milý, kterou – nemámť katalog, tj. ty fotografie, po ruce: jsou v reprodukčním ústavu a ty obrázky otiskne v nezmenšené velikosti *Nový život*. Proti mé vůli dal Lutinov obrázky Vašich svícňů reprodukovat zmenšeně!

Nepracoval jste nadarmo, můj milý, mám teď pevnou vůli mluvit k Vám (o Vás), jak jste Vy promluvil ke mně – mám, měl jsem, a nyní teprve mám vůli takovou, neboť Vaše práce, ty zde, jsou *plné* Milosti a Pravdy a lásky, Vy milý! – – Vy milý! – –

Chtěl bych posvětit (p. farář bude světit) korouhve a lampy na Boží hod vánoční: nebo při té příležitosti chci promluvit, a vzbudit očekávání Vašeho Krista pro hřbitov náš. –

Pozdravuji Vás vroucně, i Vaši paní pozdravujte ode mne.

Jakub Deml

Babice, Přenesení domku Nazaretského / 1904
[po 18. prosinci 1904]

Můj drahý, Bůh je velmi dobrý, že otevírá v temnotách času tohoto oči Svě a takovým, jako celá země širokým proudem Světla nás zachvacuje a líbá. Ach, co se děje teď, kdy jsem měl odvahu to čekati? Ale On ví, Předobry, že jiného nečekám... A dává, co teď nezasluhuji.

Je po Rorate. Den v přítulných mlhách procitá. Včera jsem měl veliký svátek. Byl jsem u přítele Březiny. Mluvili jsme o Vás, příteli – ach, jak jsme se radovali v milosti! – – Ach, přítel Březina má s námi jednu duši... Není možná, abychom se neradovali svatě v milosti. Přítel Březina mluvil, a chvil jsem se tiše láskou, protože mluvil světec. A nemohu mít tajemství, aby nám nebylo společné, a není možno, abychom se ostýchali své lásky. Dal jsem příteli čisti kartáčový otisk svých prací, které o Vás píšu do prvního čísla *Nového života*. A dal jsem příteli čisti Vaše poslední dopisy, i ty milé řádky pana doktora Nečasa, Viléma a Vaší dobré paní: přítele to velmi dojalo, vzpomínal na Vás, na všechny Vaše milé a vzpomínka našeho společenství, naší lásky, naší přítulnosti k němu rozradostnila jej, jako by najednou zcela zapomněl, že je osamocen, a cítili jsme oba přítomnost Vaší čisté dobroty, dech svatý Vaší rodiny, Vaší a Nečasovy, a zdálo se nám, že nejsme opuštěni, ani přítel, ani já, že z dobroty Vaší a Boží patříme do Vaší rodiny – a v Jaroměřicích a v Babicích že jsme jen prozatímne za svým povoláním, v cizině, která není cizinou, když tam u Vás máme svůj domov, svou naději, útěchu a tolik dobrých a láskou teploukých srdcí. Ach, jaký jsem měl včera svátek, jak útulno bylo v světničce přítelově, jak byl láskyplný ke mně, jak se potěšil Vašimi a Vašich milých slovy a mojí knihou! Poděkujte mu za mne, příteli, nebo kdybych já mluvil, zdálo by se mi, že předčasně mluvím, protože přítel Březina zasluhuje více než slova. Poděkujte, prosím, mým jménem, za to psaníčko Vaší paní, panu doktorovi a panu Vilémovi Nečasovým, slova a dobrotivost jejich, slova Vaše a slova přítele Březiny jsou mi větší odměnou a více mne blaží než všechny honoráře, které jsem dostal, které bych mohl dostati, více mne těší, než všechny nepříznivé kritiky mne mohou zarmoutit...

Přítel Březina mi psal na Neposkvrněné Početí:

„Milý příteli, tisknu Vám ruce za Vaše *Slovo k Bílkovu Otčenáši*. Na Vaší knize ukázalo se znovu celé bohatství lásky, tvůrčí schopnost jejího pohledu, jímž dovede přeměňovati věci viditelné a jeho moc viděti i v neviditelném, second sight její dialektiky, která již předem vidí všechny námitky a vyvrací je dřív, nežli byly vysloveny, sladká neprozřetelnost jejího obdivu a k smrti neopatrná horoucnost jejího přiznání. Láska tak vzácná v době, v níž žijeme, která se dává bez výhrady, bez znaleckých restrikcí, beze všech ale... a ovšem... Jaké byste dal dílo, s těmito dispozicemi milosti, kdybyste nebyl nucen zatížit zpěněný proud slova mrtvým nákladem písku z mělčin marné vědy!

Kdo mezi těmi, kteří dostanou do ruky, pochopí, že stupeň vášně, k níž Vás dílo Bílkovo vznítlo, je mocnějším svědectvím pro toto dílo nežli každá analýza talentu? Ať už jakkoli se vyvine budoucnost, Vaše exegeze zůstává dokumentem vzácné ceny psychické a bude spojena v naší řeči vždy s dílem Bílkovým. Přijměte můj dík za své přátelské věnování a oddaný můj pozdrav. –“

Milý můj, kdybych se nebál, že by se to nezdálo čistým, jak rád bych poslal svou knihu panu Šaldovi,¹ kterého tolik miluji, protože miluje Slovo – a tím více miluji, čím drzeji na jeho krásné Jméno chce sahat (ale nedosáhne!) nízká škodolibost sokolů. Ale bojím se poslati mu dřív, než o mé knize snad promluví – aby se nezdálo, že si nepřiju slyšeti pravdu... Šaldu miluji, sleduji, věčný žebrák, jeho Slovo od počátku, vždy mne rozradostní světlem věčnosti – Šalda je cudným milencem Tajemství. Pošlu mu svou knihu, až domluví.

Přítel Březina mi sám od sebe slíbil, že se přijde podívat na Vaše korouhve a lampy – a také myslí, abyste ani pro nás (Babice) ničeho nedělal víc, nežli co Vám lidé mohou zaplatit... Jak jste si snad povšimnul, ten brněnský knihkupec vázy vlastně do prodeje si vzít nechce, jen prý takové, které nejsou zastoupeny v klubu přátel umění na výstavě. Březina myslí, že bude dobře, abyste mi poslal ten cyklus *Život celý*, potom ať píše.

¹ František Xaver Šalda (1867–1937), nejvýznamnější český literární kritik konce 19. a první poloviny 20. století. Vzájemná korespondence s Demlem z let 1913–1928 byla vydána v 60. letech (viz soupis pramenů).

19. XII. 1904. Před polednem

Můj milený příteli,

jak dívám se na Vás se zalíbením! V šeré mé budoucnosti zdáte se mi jedním bodem světlým, jistým. Kráčím po rozzuřených vlnách tohoto času duchem k Vám a noha má se ni neomočí pro silnou moji důvěru k Vám. A jak Vy mně – Bůh i Vám oplat'! Přál bych si, by Bůh mnou Vám oplatil!

Pošlu Vám v blízkých dnech fotografie mé výstavy v Mnichově. Bude Vás to snad zajímat. Snad i přítele našeho p. Březinu!? Beztoho jen ve práci své, kde k Bohu se modlím, mohu Vás i důstojného p. faráře i přítele Březinu i p. Florianu milovat. Jsou to jediné mé skutky, můj plod Syna člověka, pro Něžž mne, Jeho matku, možno milovat. Jen tak možno i svět bratří milovat.

Jak Vám děkuji za krásné přijetí mých prací! Chci Vám poslati již brzo něco pro *Nový život* a i z mého *Života*. – Tolik výloh působím stále Vám! *Jak mne jednou dluh můj k Vám velikostí svou zalehne!* –

21. XII. 1904

Náš pozdrav vánoční přijměte, příteli milý, – Vy i důstojný pan farář. Bude-li Vám možno, vzpomeňte si na nás při svatvečeru veliké památky milého Pána našeho. Žije mnoho dojmů neustále. Čím letos je advent, pohled můj na Pannu Marii, na Ježíška v jeslích, to nebyl takový snad nikdy: zase jiný, ba mocnější.

Když jsem včera viděl „moje drahé ruce“, jak Vám koledu chystaly a balily, vzpomněl jsem matky mé, vzpomněl i Vás a matky zesnulé Vaší. Nebylo možno ubrániti se dojmům slz.

Snad Vám budu moci ještě psát před svátky.

Obejímá Vás bratrsky –

František

22. 12. 1904

Tak jako zašlehnutí blesku je Váš dar pro mne, dobrá Paní. Je milost spatřit otevřené nebe – a větší milost: být smrčkem anebo břízou, po jejímž kmeni sjede posel Boží. Jako bych rozuměl najednou kráse takového okamžiku! Stromek na skále já, kterak jsem se zachvěl, když přišlo Vaše poselství! Ticho je po zašlehnutí blesku, a já zesmutněl, protože mně nehodnému dáno viděti nebe otevřené a slávu Boží. Ach, jak se všechno odmlčelo od základů do základů, od nejvyšších nebes k propastem! Opravdu se mi najednou zdá, že jsem stromek na vysoké hoře, jaksi sám, protože vidím, tam dole a tam daleko až na kraj světa, kde začínají přesvaté hranice Božího Ráje, mně viditelné, neboť na těch místech, ale už dříve, daleko blíž: Země se prosvětluje a září jako v ohni kov, ba zdá se mi, že Země na těch místech úplně se roztavuje a splývá s věčným světlem a zemí, kde není pláče ani kvílení. – Jsem stromek na vysoké hoře, a vidím všechny vrchy země, huňaté černými hvozdy, a všechny řeky, potoky a zelená do zlatova údolí – a v pláči pravím: nikdy nebylo smutné zemi nebe tak blízko, nikdy dosud necelovalo ji tak tiše a tak slavně stříbrnými mlhami – ach, mlhy! Nejsou mlhy, kde je vidět do dálek, toť Láska Boží: Štědrost Její zadržovaná atmosférou a barvami a rozměry země: abychom se k smrti nepolekali...

Vidím Zemi, jak jsem ji dávno nespátřil. Vzpomíná duše má, vzpomíná – a všechno dokola se ztrácí, všechny bolesti a beznaděje, všechny známé a blízké tváře (naše veliká bolest tyto všechny blízké tváře, těch, kdo slávu naší vzdálenosti poznat nechtějí) – a všechno mizí, a duše má jak by dobře se rozpomínala a viděla svůj vlastní život před tisíci let... Takové staly se věci v životě mém a vůkol mne, že ani nikdo netuší (mimo Vás, drahý bratře), můj život *vlastní*, jeho váha a cena že je docela jinde...

Kdybych tak já mohl Vám v nějakém, třeba jen docela malém košíčku poslati to *překvapení* a to štěstí, radost a to ticho slastné, které jako nebeské vidění se sneslo mi do kapláanky a duše mé, když jsem viděl před sebou to Boží nadělení, košík tajuplný, dar Vaší dobré Paní, ovoce rájům podobných krajů, kde všechno prudčeji zrá, hoří barvami (plameny země spoutané), kamž vlaštovky a skřiváci našim unikají vánicím a ledům – hle, sny matky své, jež zemřela v třiatřicátém roce Jejího věku, jako by usnula svatou únavou, a teprve nyní (ó jistě Ona vidí všechno, blažená, a oroduje za Vás a za mne) Vaší láskou ke mně jako by se probouzela... hle, já, syn našich moravských hor: od Vás mi přišel pozdrav Jihu a Jar, která dýchala na Ježíše – Dítě v zemi egyptské – a Váš tklivý dopis, nejdražší příteli: takový dar a taková slova posvětila mne a srdce mé se otevřelo jako květ a dýchalo těžce vůněmi, že klesl jsem na židli a miloval Vás a snil, a všechno bylo světlé, a lehké a zřejmé – a teprve nyní promluví ke mně Tajemství Narození Spasitele. – Bůh Vám to oplat', příteli. – A Vy stále mluvíte o dluzech! Kdy *já* Vám mohu dát, co jsem dlužen! Ale není možná, aby Vás nepotěšil Bůh a nepostaral se o Vás, když Vy Jej tolik milujete, že v lásce své podobáte se, a nepřestáváte se podobati, Vy a Vaše dobrá Paní: *Dítěti* – Spasiteli... Jak je život krásný s Vámi, a co bych učinil, abych od Vašich duší odvrátil každý smutek! Jako by mne v nitru volal Bůh, abych nad Vámi bděl, protože Vás tolik miluje – a já říkám: Pane, co mám činiti? Dej mi Světlo, abych poznal to pravé, a dej mi sílu, abych ty Drahé obránil – Bože můj! Bože můj...! Chtěl bych za Vás umřít: abychom všichni žili – věčně. – Pro mnohé práce budu Vám psát až po svátcích – ale stále myslím a modlím se za Vás!

Jakub

Na sv. Jana Evangelistu 1904
[27. prosince 1904]

Příteli milý, musím Vám říci, v celém svém životě neměl jsem krásnějších a významnějších Vánoc nad tyto. Za to děkuji Vám. Vaše přátelství nalezá stále nové a nové cesty k mému srdci. Když jsem dostal ten košík ovoce, řeklo mi srdce mé: je možno většího důkazu důvěry a příbuzenství? Vždyť takový důkaz dávají matky vzdáleným synům do ciziny! Toť důkaz přítulnosti nejvyšší – a hle, Vaše láska našla ještě víc – a Vy posíláte dvě zásilky svých originálů! A já to jsem, jenž doručiti mám Váš dar a vzkaz mým a Vaším milým, Březinovi a Florianovi. My tvoříme (a Bůh to dobře ví!) vlastní rodinu, jedny máme bolesti i slasti – a já hospodářem této rodiny, Josefem, proviantníkem! Jaká pro mne čest a radost! A mně to tak odpovídá! Jsem proto zde, abych všude, kde jsou věřící, zvěstoval naši radost!

Dnes jsem ji zanesl do Jaroměřic příteli Otokaru, ach, byl to krásný den! Celé odpoledne, sami, těšili jsme se Vašimi pracemi, a ty tři práce Vaše jsem příteli odevzdal.

Je Vám Otokar velmi povděčen! Jeho obdiv, jeho veselý úsměv a láska jsou Vám nejlepší odměnou. Také se nemohl odtrhnout od těch fotografií mnichovských! Byl tím do nejvyšší míry nadšen, že tak vkusně, jasně, čistě a s takovým osvětlením reprodukovali Váš mnichovský salon. Právě, že tak velkolepé výstavy ještě jste neměl a u nás že je to vůbec nemožno! Přál si a řekl: pročpak ti dovední lidé nefotografovali každou tu práci Bílkovu ještě zvlášť, v tak velkých rozměrech, jak je toto v celku! Alespoň ty čtyry umělecky nejvyšší práce plastické: *Slepce*,¹ *Kalvarii*, *Mojžíše* a *Krista* (řezbu)? Co prý by to mohlo stát, nějakých prý 20 zl.!

Nebylo by to možno, příteli, ještě teď? Zaplatil bych ty fotografie sám! Peněz mám a přátel, kteří milují Vaše dílo, dost! Postaral bych se o reprodukci v některém předním českém listě!

Vracím Vám na Vaši prosbu tyto fotografie, ač velmi nerad, proto, že bych to dal reprodukovat! Tak krásně vypravenou Vaši soubornou práci dosud jsem neviděl! A všechno je tak jasné! To by znamenalo mnoho! Ostatně budu okamžitě psát P. Dostálovi, aby se na tu mnichovskou firmu obrátil, o autorizaci!

O těch svátcích zacházejí ty pošty se zásilkami nemilosrdně, a tak se mi stalo, že ty fotografie, ten karton je v rozích zohýbaný – už to tak přišlo. Jinak se nestalo horšího nic. Zítra asi přijde Florian – ten dobrý, čtyry hodiny cesty ke mně nelituje, a pak chodívá ještě dvě hodiny za přítelem Březinou! Odevzdám mu Váš dar. Pan farář velmi byl potěšen Vašemi originály, byl mile překvapen a děkuje srdečně!

Dostali jsme ty práce od Vás právě ve chvíli, kdy jsme přišli od svěcení Vašich korouhví a lamp. Na Boží hod večer.

Kostel byl nabitý posluchači, když o třetí hodině vstoupil jsem na kazatelnu. Přes hodinu mluvil jsem o Vašich pracích, o Vašem životě a osudech. Pozornost byla napjatá, zájem veliký, řekl jsem, že je to Váš dar pro naši farnost, nezaplacitelný, chvíle ta že je slavná a nesmrtelná v dějinách naší farnosti, v dějinách umění – takového něco že nemají v žádném velkém sídelním, arcibiskupském městě! A mnoho jiného jsem mluvil – až do únavy. Nakonec vybídl jsem shromážděné a v tu chvíli naše babická církev, z vděčnosti, jedněmi ústy modlila se za Vás Otčenáš... Pan farář světil, políbil Vaši práci, pak já – a potom jsme zapěli *Te Deum*. – Po tmě vraceli jsme se domů,

¹ Bílkovo sousoší *Slepce* vzniklo v mnoha variantách, první studie pochází z roku 1901. Bílek se pro ztvárnění tohoto námětu inspiroval Březinovou básní *Hudba slepců* ze sbírky *Ruce*.

hvězdy se radovaly – kéž bychom teď vybrali dosti na Váš kříž! – – Začneme sbírat brzo. – Snad se přihlásí někdo na mou výzvu v *Novém životě*.

Doufám pevně, že teď budete dostávat více přihlášek, že budete mít dosti práce – a vděčnosti. Včera obětoval jsem na ten úmysl mši svatou, a budu ještě mnohokrát mši svatou za Vás i paní sloužiti. Nebe se smiluje, a Nebe odplatí Vám Vaši andělskou a nesmírnou lásku ke mně! Nemaje tisíce peněz, tisíc modliteb budu obětovati za Vás, Vy milý! A Nebe pomůže, Nebe musí pomoci, tak prudké a vytrvalé budou útoky moje! Proti nebi i proti lidem budu bojovat.

Měl byste, Milý, ty Vaše nejlepší plastické práce, ty čtyry již jmenované a snad i jiné udělati věrně v měřítku zmenšeném, tak aby jedna se mohla prodávati např. za 200 K, nebo snad i za 100. Tak byste si zaopatřil denní chléb a nabral síly k novým velkolepým podnikům! To je rada i přítele Otokara! Jistě! –

Tak byste si proklestil cestu i do širší veřejnosti – o prodej bych se postaral já – náš národ je žebrácký, v tom je nejen chudoba, ale i špinavost... Co je dělat! – Zatím takto...

Dnes mi píše archivář brněnské konzistoře Josef Kalabus o nějakou Vaši práci plastickou (má již tři vaše vázy) v ceně prý asi 100 K, chce to zaplatit v dubnu, ale nebude škodit, když pro něj pošlete práci o 50 nebo 100 korun dražší, on Vaše dílo miluje, miluje i mě, a na mou radu všechno učiní. Je to nejideálnější kněz z Brna – psal mi: kéž bych mohl být na svátky u Vás při svěcení Bílkových korouhví! A P. Kalabus je jistě o patnáct let starší než já – a jak láskyplně je mne poslušen, on, jenž má důstojnost! Řekl jsem Vám, že Brno hoří – a ten oheň zašlehne dál – snad i má kniha mnohé srdce probudí – P. Kalabus vyslovil přání, že by chtěl portrét Zeyerův – ale může to být i něco jiného – snad abyste Vašeho Krista nebo Marii tak zmenšil v sádře –? Víte, příteli, že mé slovo tu není víc než rada bratra Vašeho, jenž nechce, abyste hynul nedostatkem... Anebo to udělat v černé pálené hlíně?

Byl jsem i na výstavě v Brně, tři Vaše vázy byly již zaprodány týden před Vánocemi. Škoda, že jste do Brna neposlal takovou kolekci, jak jste poslal mně! Škoda! Mohlo se tolik prodati! Byla prodána váza „Adam a Eva“ a ta váza s andělem. Uviděl jsem tam jednoho pána, jenž se o Vaše dílo velmi zajímal, dal mi znát, že by si přál mít hodně peněz!... Kdyby se stalo a z Vašich věcí v Brně něco se neprodalo, prosím sdělte Klubu, aby to poslali mně, já to jistě prodám!

Škoda, že jsem v Brně nemohl déle zůstat.

V prvním katolickém listě brněnském *Hlasu*¹ byl o výstavě referát a o Vás tam byla věta: „z vystavené keramiky nejpozoruhodnější jsou vázy *Bílkovy*, umělecky *velmi cenné*.“

Je to málo, ale přece něco. Může Vás těšiti i to, Březina měl také nad tím radost.

Píši Vám dnes na rychlo, jsem po práci a cestách poněkud i malátný, ale zdráv jako nikdy. Vaše lepty přítele Otokara velmi zajímaly a těšily. To prý bude Vaše nová, vítězná cesta – jaký prý je rozdíl mezi těmi prvními reprodukcemi a těmito lepty! Zvlášť *Isaiáš*² se mu líbí!

Buďte mi tedy pozdraven – a čekajme dalších věcí. –

J. D.

Také ta paní, která mně nepěkně psala, teď lituje, a už po druhé mi píše o fotografie Vašich nádob – mám je u reproduktéra. Morava chystá Vám cestu. –

¹ *Hlas*, ústřední konzervativní list moravského politického katolicismu, před válkou spjatý zejména s Katolicko-národní stranou na Moravě. S různou periodicitou vycházel přes sedmdesát let, od roku 1885 dvakrát týdně, později denně; zanikl v roce 1920.

² *Isaiáš* (1899) – suchá jehla.

1905

Babice 2. I. 1904. Lesonice
[2. ledna 1905]

Mohlo by se Vám zdát, můj milý, že jsem na Vás zapomněl. Já mlčím už kolik dní – a přece s Vámi mluvím. Já mluvil s Vámi v těchto dnech svou prací, neboť, co jsem mlčel k Vám: já strožil druhou křížovou výpravu Vaši – psal o Vás článek do únorového čísla *Nového života* – jako bych ho psal před Vašima očima – já byl s Vámi! A tak jsem se těšil: František nyní asi přemýšlí, co se stalo, že nemluvím a nepřicházím – ale to bude radost a překvapení, až uslyší, že jeho „Žižka“ výpadem z Babic zase kus země vybojoval!

Klišátka Vašich váz jsou již hotova. Bude to vše v *Novém životě*. Také již psal Lutinov o fotografie Vaší výstavy do Mnichova, psal jsem mu totiž, aby to dal nezmenšeně reprodukovat.

Práce, které jste mi poslal, můj milý, budou postupně reprodukovány všechny. V těchto dnech budu přemýšlet, které z nich mám dát otisknout v *Novém životě* a které jinde: snad do *Českých květů*,¹ *Zlaté Prahy*² či jinam – rozhodnu o tom. Nejrady bych měl všechno pohromadě: v *Novém životě*, ale všechno dobře rozvážím... Věřte mi, bratře drahý, jsou to „starosti“, že v celém svém životě doposud neměl jsem *sladších*! Vy tomu říkáte starosti, Vy můj milý, snad myslíte, že mi to zabírá čas, dokonce mluvíte o „obětech“: ale jako bratr Vám pravím: když Vy mi něco svěřujete k vykonání, jest to jako vonné dřevo pro můj oheň: jinak bych zhasl a byl nešťastný!

Vždyť víte, co Vaše práce pro mne znamená! Vždyť víte, že život a jediná rozkoš má: rozletět se do nekonečností, za napověděným, neznámým – k Tajemství! A který výtvarník by tuto moji touhu osudnou živil nežli Vy? Pravím „osudnou“ – neboť *ten* způsob nazírání jest mým *osudem*: má duše celá, od povrchu až k jádru je prorostlá a popsána *tajnými* značkami... Proto moje radost, když mohu mluvit Vaším dílem a lámat jeho svaté pečeti! Děkuji Vám tedy vroucně za vše, co jste mi poslal, a jakmile budou *Slepci* reprodukováni, ihned je dostanete zpět. Chtěl bych reprodukovat *všechny* ty studie k *Slepcům*. Jeť v každé *nový obzor! Nový svět!* Ach, můj milý, snad Vám rozumím: ale já Vám budu stále lépe rozumět! A lépe o Vás mluvit! „Tvoji tajemnou výpravu bojujeme. Vůdce setnin jsi určil a jejich pohledu dal jsi přehlédnout tisíciletí...“³

Nejsem tak domýšlivý, abych věřil, že za měsíc nebo za rok přivedu národy k Vašem trůnu, ale tolik jsem jist, že kus po kuse dobývám srdcí, neboť co jsem mluvil a co mluvím a co budu o Vás mluvit: to je promluveno *věčně*.

Taková, můj bratře milý, ať je Vaše útěcha. Můj krok nabývá jistoty, má ruka síly, zbraň moje se jiskří hvězdami. Modlete se za mě, modleme se jeden za druhého, smrt' je mi směšně blízko – a za její bránou jaký kraj, ach, jaká země k výbojům! Vidím ji jako čistým sklem, ba nejsem v lidském příbytku, jsem v domě Božím bez mezí, v „Přírodě“ a smrt jako stružka směšně úzká – tak pro jeden krok. Jsem vlastně duchem už na „druhé straně“ – je to teď mě vědomí, nová fáze mého života – a Vy jste přispěl k jejímu dokonání. Za to Vám vděčný dík!

¹ *České květy. Ilustrovaný časopis pro zábavu a poučení* tištěný a vydávaný podobně jako další katolická periodika v pražské Cyrilometodějské knihtiskárně, nakladatelství a knihkupectví Václava Kotrby.

² *Zlatá Praha. Obrázkový týdeník pro zábavu a poučení* vydávaný u Otty v letech 1884–1929.

³ Verše z Březinovy básně *Modlitba za nepřátele* ze sbírky *Větry od pólů*.

O mé knize dosud nevím nic. Zde na venku jsme jako za lesem: a jsem tomu rád! Bouška ani Xaver Dvořák nepíše. Píšu já! Co pomník Třebízského? Je už komu zadán?: Číhám jako lev. – Vaše *Korouhve!*

Moje radost, Vy předrahý!

Pozdrav Vaší dobré paní, a všem!

J. D.

Babice-Lesonice na svaté Tři krále 1905
[6. ledna 1905]

Téměř den co den chodívám na poštu. Máme poštu půl hodiny vzdálenou, a než bych měl čekat, až nám posel vše přinese teprve k šesté hodině večer – kolikrát rozběhnu se sám a čtu zprávy už o třetí hodině odpoledne. Dnes měl jsem o druhé hodině požehnání – o půl třetí byl jsem již přes kopec u lesa: jak krásná je ta zimní zem! Ticho je. Lidí nevidíš. Na obzoru čela hor, zadumaná smrky a sosnamí – tam v dáli Jaroměřice – tam vody, dědiny – lesy a nebe – větve jsou prázdné po ptácích, ve sněhu jen stopy zajíců, vran a lidí. A ticho. A bílo. Jak rád chodívám samotén po těchto horách – kolik tu ptácat-myšlenek o Vašem díle o Vaší osobě, o mých a našich tajemstvích se rodí a líhne! Když tak jdu do škol – mrzívám se, že ta cesta tak krátká! – – – Tak chodím, můj milý, teď samotami těchto hor s *Vámi* – a není mi teskno, není mi smutno – od těch stromů a zvěře a skal a vod a nebe učím se stavět své věty a pracovat s *Vámi*... Poznáte to částečně i z prvních dvou čísel *Nového života*.

Duchovní cesta má se mi jasně, to znamená i osamocuje, neboť nikdo z celé Katolické moderny není schopen, aby nás viděl a věřil... Když *tady* ne, tím méně snad jinde... Nečekám žádného uznání, spíš se ho bojím... nikdy tak málo mi nezáleželo na mé osobě... Jediného těšitele mám: radost, která jako ptáče zaštěbetá v některé duši z mého slova... Ó může být většího štěstí, můj milý! – – Což na tom, ozve-li se ta radost zítra teprve či snad po naší smrti?! Jen když my v sobě máme jistotu, že činíme dobře... A nemůže mne těšit nic tolik, jako když mi svědomí praví, že jsem o Vás *něco* řekl... Mé věty o Vašem díle je první obydlená země ostrovní – což na tom, že je tu zatím jen Robinson sám?! Jako bych slyšel už štěkot šakalů – jako bych viděl noční nesmyslné rejdy opic... Tak uvítají mou knihu. –

Bude dobře, můj milý, když už začnete vydávati souborně všechna Vaše díla... Rozhodně. Po sešitech. Po dvou nebo více listech: a *zatím* bez mého průvodu. Já přece musím napřed Vaše dílo poznati v celku, aspoň jeden celý cyklus. Neznám Váš *Život* v celku. Nemohu se odvážit o tom dosud mluvit.

Rozhodně: ustanovte formát, lhůty vydávací, cenu sešitu, a já se Vám postarám o odběratele! Vždyť mimo to možno v časopisech otiskovat Vaše práce jiné, mimo to mohu o Vás psát... Snad bude dobře pozvat na subskripci, abychom nepadli do marných dluhů. – Začněme!

Tyto řádky píšu nad listem, na kterém jsem si dnes zaznamenal pozorování o Vašich *Slepcích*. Byl jsem tak smuten po ranní mši svaté (kdybych Vám to mohl všechno napsat!) – ale ten smutek, kéž by bylo více podobných! Byl to smutek spravedlnosti, kterou lidé nevidí pro svoji sprostou lakotu a pro tisíce ohledy na vše strany! Z počátku mne to omráčilo jako blesk! a já přece ho předvídal z těch mráček a mraků – – nikdo jiný jich neviděl – poznal jsem, že nenašel jsem v panu faráři bratra, nýbrž slabocha, neschopného obětovati všechny ohledy: jsem tu úplně *sám*. Sám: strážce Vašich korouhví a Vašeho kříže, na nějž dnes sbírku jsem zahájil – kolem mne jako moře na všechny strany nedůvěra – sprostá, nekřesťanská nedůvěra...

Ale jak může pochybovat ten, kdo se modlí? Tisíc zlatých prý se nikdy nevybere! Tož na Boha nespolehat pranic? A hned na počátku složit ruce v klín a neukázat se? Pan farář neměl ani tolik odvahy, aby sám promluvil k starostům obcí... Ponechal to všechno mně. Dal jsem si je předvolat. Známe to jejich pochybování a ošívání. Dva (zatím, ostatní nebyli dnes přítomni) slíbili mi pomoc a vzali si sběrací archy. Žádal jsem jich, aby mně a Vám tu čestnou službu prokázali: k větší slávě Boží

a k chloubě babické farnosti. Divíte se, že posílám napřed starosty? Můj milý, na té korouhvi sám jste zobrazil, kterak Pán posílá nejprve služebníky... Och, kterak Váš „syn milý“, kterak hořím touhou, abych vstoupil namísto „služebníků“!

Půjdu, až oni se vrátí, půjdu dům od domu sám ještě jednou: není možná, aby mne pustili s prázdnem! – –

Mám už několik duší zde sobě oddaných. Ale především spoléhám na Boha – nebo mohl by mne nechat prosit nadarmo?

Tato dnešní zkouška ukázala mi, že duše má je dosti silná, aby Vás ještě více milovala...! Ani zachvění, ani nejmenšího stínu pochybnosti má duše nepoznala! V tom vidím naše vítězství. Ne zeslaben, jsem teď v důvěře k Bohu, k sobě a k Vám jenom posílen!

Bůh jako by tu důvěru mou dnes ještě stupňoval: nová naděje jak špička stožáru tam roste z dále. Náhodou setkal jsem se s jedním p. nadučitelem naší farnosti – to jak jsem šel s pošty – který sleduje můj oheň pro Vaše dílo, on řekl mi, znám intimně dvě bohaté slečny, které na „Foerstrovu“ lurdskou mozaiku věnovaly 1000 K.¹ Slíbil ten milý pán, že jim bude psát, za tím účelem, aby mne (Vašeho „Žižku“) s nimi seznámil. Chtějí prý ty bohaté dámy ve staré kapličky rodných jejich lesů postavit oltář. Můj milý, hle, Bůh nás krmí nadějemi! A slíbil ten milý pán, že tam se mnou někdy zaběhne, je prý to jen tři hodiny od nás!

— — —

Váš kříž tu u nás bude postaven, můj milý! Tak nebo tak – o nedůvěře mluvili zatím jen nevěrní služebníci: lid ještě nepromluvil – a *já* dosud nevyšel (nepřišla hodina) „vzít užitek z vinice“...² Také ještě *Nový život* nevyšel, kde oznámení o Vašem kříži je uveřejněno, čekám, že se někdo přihlásí.

A konečně, ať vybereme mnoho nebo málo: vše se Vám pošle, a za tu cenu pak kříž pro nás uděláte...

Vždyť osm set korun dosud jsme Vám neposlali: a ty už tady jsou z toho testamentu, pan farář řekl, že Vám je pošle, jakmile dostane peníze za pšenici a oves: a pšenice tato i oves už se do města odvázejí...

Však Vy znáte, můj milý, mou bolest a mou důvěru v Boha a mou lásku k Vám! – – Nemějte o mne ani starostí, ani strachu, můj drahý: nevíte, jak mne Bůh krmí nadějemi a jak se proto raduji! jak jsem veselý! dnes jsem nejvíc vesel, tím víc, že jsem sám: neboť se raduji i z toho, jak na konec budou překvapeni všichni „malé víry“ – – *Bože, Silný!* Chtěl bych Vám ještě mnoho psát, a byla by to jen radost, *důvěra, síla...*

Tak jasně vidím Vaši dobrou věc, a proto není mi těžko s plesáním i život položit! – Líbám Vás.

Váš Jakub

¹ Mozaika na průčelí kostela Panny Marie Růžencové v Českých Budějovicích od Viktora Foerstra. Kostel byl postaven v letech 1899–1900 jako náhrada za starší kapli Panny Marie Lurdské a byl vyzdoben umělci z tzv. beuronské školy.

² Narážka na podobnost o vinici, Lukáš 20,10: V stanovený čas poslal k vinařům služebníka, aby mu odevzdali podíl z výnosu vinice. Ale vinaři ho zbili a poslali zpět s prázdnou.

8. I. 1905. Praha, – Nové mlýny –

Je mi bolně, že samotníte mojí samotou; a zase lakomá, sobecká moje láska praví, i s Vámi bylo by dobře býti sám. A jestli Vyšší Vůle chová pro mne ještě větších Milostí, vejdete do mých skrytých samot a osamníte pro vše docela. Slova matky mé mimoděčně (či přirozeně?) hlásí se k ztělesnění svému zde k Vám, kdy v osmnácti létech do ciziny bolné jsem krácel: „– tak mladý, tak daleko – a sám!“ Jak chtěl bych mítí ruce mocné, které i dálky přenáší a které co chvíli ruce Vaše by tiskly: že jsem u Vás v samotách Vašich.

Přišel včera teprve *Nový život*. Slovo Vaše –! Jaká to moc lásky a Krásy! Díky Bohu, že jste promluvil i nad těmi procesími a věky, co za mnou jdou prací svojí a hovoří ku Boží Slávě *v nás*; jinak chvěl bych se pod tíhou Milosti Vašich Slov, milený příteli můj. – Kéž stanu se slov Vašich drahých jednou – hodným!

– Je ten *Nový život* hrozný. P. Dostál ještě na desce svalil ošklivost' jeho časopisu na Vás. V jeho nemotornosti – jindy cnostně hloupé – dnes hříšně závistivé Vaši přílohu „Jedinou“ – Jedinou – nazve – „Bílkovskou“!! –

Slovo poslední Vaše mne zarazilo: „jediný náboženský umělec hyne hladem“.¹ – Řekl jsem si však hned: To má práce hyne, myslí přítel můj, – to, že musím se starati o chléb vezdejší a snášeti ústrky nízké. Tím chce říci přítel milý, že postačí deset let a i méně nechati mne ve místech poměrů mých a já oněmím nadobro. Ano – to je pravda: Sen bude pak dosněn; boj života dobojován. Ale mějme útěchu tu, že na tom nezáleží ve věčnosti, jestli my ten pravý boj života dobojujeme. To nám jenom záleží na tom, abychom vlastním zrakem (po vlastní cestě žitím) aspoň zemi zaslíbenou uzřeli. A toho, můj milený, myslím, že nejsem hoden, když Sám Bůh to nedá. –

A jestli je možno, aby po protivenstvích, která pro mne budete snášet, ještě měl jste sílu ku práci té, již svět oceniti nemůže pro cit ten jediný, který v sobě svět nemá: Ztajiti to mocné bouřné moře Lásky svého života – v pouhé „Nic“ – pro slabý dech nejposlednějšího Vašeho bratra v světě, – pak – pak mějte, prosím, vždycky (jak dobře máte zajisté!) na mysli, že – „jedině náboženské umění dnes hyne hladem“. –

Večer 8. I.

Je požehnané, dotknete-li se mne slovem. Znovu zatoužil jsem Vás tu aspoň chvíli mítí, anebo jíti s manželkou svou – tou tichou nebe písni – a s Vámi, milený bratře, tou cestou s Vámi, k poště. Tak to krásně povídáte! – Víte, druhu, spolupoutníku můj, bratře milý, já si někdy myslím: Bratříček P. Deml mnoho bude pracovati a trpěti pro svaté Slovo Boží i pro mě. Snad do vysílení bojovati bude pro umožnění „všechna má políčka zorat, ať všechna oděna jsou v květy, nechť radost' Hospodáře pro to i země se dotýká“. Ale zdá se – při posledních zápasech svatých Vašich, kdy již na zemi nebudete mítí odporu, narazíte na samo nebe mluvící: „Nestaví se svíce rozsvícená pod kbelec, ale na místo vyvýšené, aby svítila všechněm.“² „Nerozsvěcuji té svíce, – že nepřišel ještě čas její.“ – „Snad jeho čas nepříjde – Ty však pojď za mnou!“ – Ale snad jsem Vaši cestičkou. –

(Povídá paní má: – „krásně ho pozdravuj, – přítelíčka drahého našeho“! A – „ať nemá nic za zlé panu faráři –“ atd.)

¹ Touto větou Deml zakončil první díl své studie *Nové oltáře*.

² Lukáš 8,16: „Nikdo přece nerozsvítí světlo a nepřikryje nádobou ani je nedá pod postel, ale jen na svícen, aby ti, kdo vcházejí, viděli světlo.“ (Viz též Lukáš 11,33.)

– kudy si spěcháte pro poselství do blízké (!) dědiny. Je to cestička složitá (však z Vůle vytoužené) – ale snad je zde jen proto, aby Vy sám bral jste se ní k blízkému času, kde královská poselství Vás čekají. Jste krásný a Slovo Vaše je mocné – Vy králem můžete být! Ale pak – pak, můj dobrý bratře – ať štěstí stanoví samo království Vašeho hranice tak, aby nad ním nikdy Slunce nezapadlo. – Až den Váš pak se nachýlí, nechť nepotřebujete víc jak třídenního spánku! –

Jsem odhodlán vydávati souborně své práce. Myslím si to na způsob té litografie, již jsem Vám poslal. Začal bych *Životem*. Litografie ta je v Drážďanech nyní bez procenta obchodníka Richtera prodávána za šest marek. Takové tři litografie originály obsahoval by vždy jeden sešit (doufám ale ještě v lepší litografie!!). Sešit by byl za 2–3 koruny. (Výjimkou by byl někdy tisk dle rastru papíru; ale autotypii nechci.) – Ostatní přispějte mi sám: jak subskripci, tak radou. Měsíčně jeden sešit. Šlo – šlo by to lépe a netrpěl bych tím, jaké cesty obětujete a kam. – – Můj milý!! – Protože (však) je drahou věcí při litografiích papír (za padesát výtisků litografických, co u Vás máte, stálo dvacet korun), můžeme tisknouti (vydávati) některé sešity i po dvou korunách – i po jedné koruně ovšem, že po jedné koruně papír nebude stát za nic; ale práce tam bude tištěna stejně dobře. Jenom míti aspoň 200 odběratel měsíčních! Jak země – ach, *země musí míti svou tíhu*: Podnik náš nad vůli Boží nesahá; a ta dosud nenalezla, že by bylo dobře i jinak. Ale starat se musím. *Starosti své miluji a nechtěl bych je s nikým měnit*. Jenom kdybych věděl subskribenty, hned bych vydával své věci. – Zdaž mi pomůžete, drahý můj, – a zdaž Bůh Vám zde požehná? –

Ten „moderní chrám“ v *Novém životě*,¹ ten mne zavolal jak drsnou ranou hromu; kdy propasti ukonejšit se nedají. – Ne – ! Vidíte, můj milý – takové nejsou náboženské, křesťanské chrámy! Nadání stavitelské tomu p. architektu Mráčkovi neupírám, a jiný snad také ne; ale spíše vidím zde v tom plánu rouhavou, ze země vyrostlou, *zaťatou pěst'* vůči nebi, nežli náš a Boží Duch a Život.

Již pro dnes ukončuji. Připozdívá se, Pane – zůstaň s námi!² K modlitbě vroucí tichem připravujeme se, bychom Tobě díky činili za vše, co Jsi nám – Bože – dal; i za to: jak Jsi nám to vše poskytl, i za to „proč“ všeho, co Jsi nám dal, které celé dozvíme se, až posledním dechem naším *naš* život (v Tvé Vůli utonulý žádostně) *dopíšeš*. –

Běru hlavu drahú Vaši do rukou tvrdých, drsných svých a tak dlouze do očí Vašich se dívám. – Což je možno, že rok 1905. po Kristu Pánu chová v sobě pro mne duši, která pro mne vysiluje? – Doufejme, že co pro mne nejmenšího konáte i Jemu konáte, ba – nad obětí svatou Vaší země chví se v očekávání: V rukách Vašich modlících se *celá země ruce sepjala*.

Vždy Slunce – Věčné Slunce – –!!!

F. B.

¹ V prvním čísle tohoto ročníku *Nového života* (vydaném ještě na konci prosince 1904) byl uveřejněn článek Jana Mráčka *Poznámky k studii moderního kostela a také několik Mráčkových obrázků moderního chrámu*.

² Lukáš 24,29: Oni však ho začali přemlouvat: „Zůstaň s námi, vždyť už je k večeru a den se schyluje.“ Vešel tedy a zůstal s nimi.

9. ledna 1905

Jen několik slov, můj milý. Nepolekal Vás *Nový život*? Řekněte jako bratru mně: neurazil jsem Vás některým slovem či větou? – Ale naproti tomu zas potěšil některým slovem či větou, není-liž pravda? Lásce je dovoleno mnoho, není-liž pravda? A láska, která ublížila, dovede tisíckrát vynahradit, není-liž pravda?

Píšu Vám hlavně proto, můj milý: Vy se budete stěhovat, máte něco vhodného pro P. Kalabusa, jak píšete, a vy se budete stěhovat, musíte tedy všechno balit tak jako tak, nemyslíte tedy, že by ta práce pro P. Kalabusa mohla se poslati mně již teď? Škoda dvojí práce takové, není-liž pravda? A můžete přibaliti k tomu i jinou menší práci Vaši, totiž takovou, kterou prodati můžete, budou-li dvě nebo tři, snadněji pro P. Kalabusa něco vyberu, a snad nebude ani nutno to druhé Vám posílati zpět, snad některý z mojích návštěvníků tohoto roku se zalíbením Vaši práci zde uvidí a přál by si ju koupit? Neprodáme-li, však Vám to mohu vždy ještě vrátit, není-liž pravda? Zdali pak Vám poslal peníze za vázu Dr. Alois Dvořák? A P. Josef Kratochvíl ten zbytek 7 K? Poslali? To o P. Kalabusovi radím Vám jen proto, abyste měl ušetřeno místa při tom stěhování.

Na Tři krále byl u mne přítel Florian. Měl nesmírnou radost z Vašeho velkého daru. Teprve on řekl mi, jak velikou cenu původní lept a litografie mají! Florian to dobře zná. Takže i já teprve nyní mohu Vám, příteli milý, dostatečně poděkovati. Máte těch leptů *Isaiáše* a *Matko* více? Jistě že by si je koupili P. Kalabus i přítel Polák a Tomášek: prosil bych Vás o ně pokorně, a prosil bych, abyste dobrotivě udal jejich cenu! Nezarmucuji Vás tím? Vždycky se mi zdá, kdykoli Vám něco mluvím o penězích, že Vás zarmucuji, ale je to nutné, můj drahý, považte jen, zdali *Vám* dá někdo něco zadarmo! Ba naopak: koliknackrát Vy už jste lidem zadarmo dal své dítky milé, Vaše práce! Nermuťte se tedy, mluvím-li někdy o penězích. Vždyť u Vás nebo u přítele Florianu nebo u přít. Březiny je to zcela něco jiného s těmi penězi: vždyť pro Vás všechny, Vy bratři milovaní, jsou peníze světa tvrdým kamením, ze kterého děláte nové chleby pro hladové a zlé bratry – a sami hladovíte dál! Jen v tom smyslu vždy mluvil jsem o hladu Vašem, Vy drazí!

Že mi rozumíte, milý?

Píšete o nové Vaší výstavě v Brně. Myšlenka velmi dobrá. A jistě mne tu navštívíte! Musíte přijeti ke mně! Je to nutné, abychom spolu zase mluvili, vidíte? Budete vlídně přijat i od p. faráře: vše je při starém, tj. v dobrém. To, o čem jsem Vám psal stran sbírky, byl takový mráček, který se již rozplynul, přítel Florian sám zdejší poměry vysvětlil a p. farář tak ospravedlnil v mých očích, že jsem zase klidný... Vy mně věříte, můj milý, není-liž pravda?

Když pan farář spatřil, jak hrozný účinek měla na mě jedna jeho věta, stal se *nesmírně sklíčeným*, že to bylo velmi nápadno i př. Florianovi, a Florian mi pak řekl, abych se přemohl, *abych měl s p. farářem slitování*, abych se na něj díval a mluvil k němu jako dřív: že pan farář je jako *dítě*! A řekl mi Florian vážně: podle vašeho vypravování myslel jsem, že je to u p. faráře jen malý stud, ale poznávám, že je na duši úplně zdrcen, že to není jen bázeň, jak jsem si myslel, ale opravdový, veliký *strach*! On je dítě, je dítě...”

A víte, můj milý, co jsem vyvedl? Já se ten večer a po těch slovech Florianu přítele, vrátil k p. faráři do pokoje, a obejmul jsem ho – abych ho ukonejšil...

Píšu Vám to s bázní, jako tajemství ještě čerstvé krve, ale píšu Vám to, abych upokojil i Vás... Ale máme toho litovat, že jsme si to řekli? Zdali z našich bolestí jako

ze šípkových keřů nepučí květy? Pane, Otče na nebi, dej nám hojně velmi hlubokých bolestí! – –

Pan farář pošle Vám zítra ostatních 800 korun. Chtěl mi je dát dnes, ale já zapomněl při obědě říci, že půjdu na poštu – a jinému ty peníze nechce svěřit. A víte, jak to uděláme, příteli? Pan farář také s tím souhlasí: asi do čtrnácti dnů bude sbírka ve farnosti naší vykonána (ti starostové nemají u lidu důvěry!), a potom Vám pošleme ty peníze, odpočítáte si za ty korouhve a lampy, a co z toho zbude: za to nám uděláte kříž: že? Tak a ne jinak, milý! Vy *nesmíte* pracovat zadarmo: to by bylo proti spravedlnosti!

Váš klidný Jakub

10. I. 1905

Dnes když jsem šel na poštu, od jihu stál široký mrak až doprostřed nebe, jak obrovský zimní plášť na obrubě planoucí rozlíceným a ukrytým sluncem. Jako invaze divokých kočovných národů ze stepí pekla řítil se vichr přes hory od severu – přes naši dědinu dál – do nekonečna... Záviděl jsem mu, a miloval jsem tento vichr v jeho vzteku: sníh jako pěny satanských hřebců stříkají od obzoru k obzoru, jak štiplavý, sirnatý déšť Sodomy – tančí a letí po polích mrazem udupaných – zasypává ve spánku nadzdvížené hlavy hrud, úvozy, cesty – a každou šlápějí lidských a zvířecích noh... „Jen duj, jen duj, ty vichřice!“¹ říkal jsem si v duchu s pracujícím sochařem Thorwaldsenem Vrchlického...

Jen duj, ty vichřice, naděje naše, ty proklatá, když tvé prsty protáhlé a kostnaté škrtí jen žebráky bez přístřeší – a bohatce v jejich kožichách a sádle nechají na pokoji...!

Chtěl jsem Vám psát, příteli, zcela jinak, ale najednou pod mými křídly, tam dole, zasyčelo hádč, musím je potěšit svým drápkem... tak, Bratříčku výsostný – odehrává se tu veselá šarvátka s havětí pekla – ale chytme celou zem a hodíme ji, kam patří... Škvor, o kterého se tu v mých a Vašich misiích jedná, nezaslouží, aby tento papír byl poskvrněn jeho jménem. (Byla to samička!)

Tedy dál. Víte, proč ta vichřice dnes řádila? Nesl jsem, já krkavec pouště, popelný chleba prorokovi: ve své náprsní kapse devět set korun pro Vás, Vy bolestný a samotný! Byl jsem dnes dobře odměněn: nazpět v zobáku nesl do svého hnízda Vaše psaní, ten černý pták. Teď sedí, strašně zamyšlen. Oči plameny. Víte, co mluví ten oheň? „Proroku, muži Boží, ó stokrátě běda, že jsi jediné slovo kdy řekl těm sviním!“ – – –

Můj bratře rodný – objímám Vás za ten list, který jste mi dnes dal. Mluvme teď spolu. Jen dvě tři slova. Vidíte, že se díváme stejně. Včera jsem Vám psal o smyslu toho „hladu“, a dnes Vy pravíte totéž. Současně jsme to psali. Peníze pro někoho jsou hnůj, ve který se proměňuje jeho duše. Peníze pro Vás jsou hnůj, kterého je potřeba vyšší setbě, kterou, *celou a zmnohonásobenou*, rozdáte – sviním... Neslevím ani puntík. Vy *hladovíte* po balvanech, těstu hor, abyste je zpracoval pro Nejvyšší Chrám – ale balvany a hory jsou v gruntovních knihách knížecích sviní – a nemáte peněz, abyste je vykoupil! Vy opravdu *hladovíte* – co jiní v blahobytu blíž! Neodpustím ani puntík. Nechme všem společenskou, ďáblovu lhostejnost, zapsanou v jejich zákoníku pod jménem „slušnost“ – a buďme *neslušni*: pro Pravdu!

Vy duše drahá! Bylo by pro nás nejlépe, kdybychom vzali své děti a ženy – a odešli do Egypta: ne, že by nás v Betlémě zabili (toho nedokážou! ani kdyby všechny své kudličky skovali v jediný srp a požali hlavy všech květů!) – ale abychom *mlčeli*! *Mlčeti k Nejvyššímu*! – –

Tolikrát začínám s Vámi hovořit, ale vidíte, nedaří se to. – A tak Vám musím honem říci napřed ty hlouposti, které čekají na odpověď: Dostál mi píše, abych Vás poprosil o kresbu pro obálku *Nového života*. Má prý to být černými, markantními rysy, aby se to dalo lehce reprodukovat na hrubší papír. A má prý to být brzo. Mít Vaši ruku, nakreslil bych vypláznutý jazyk. Anebo čerta na hnojišti, kterému se klanějí národové, věřící, kněží, císaři, biskupové...

¹ Úvodní verš Vrchlického básně Thorwaldsen ze sbírky *Epické básně*.

Vzpomínám si teď, že kresbu pro obálku *Nového života* jsem u Vás viděl, už dávno tomu, co jste ji kreslil, a oni to tenkrát nepřijali: pošlete tu! snad přijmou dnes? když je taková nouze v kotrbách a redakcích...

Tak dobře jsem chtěl s Vámi hovořit dnes – ale vidíte, že to nejde... A přece musíme si dnes spolu něco říci. Ano, abych nezapomněl, víte, co mi napadlo? Dobře, že to dítě – pan farář, tenkrát se prořeklo: bylo to v slabé chvílce, a copak ví dítě o katastrofách, které navštěvují duše vidoucích! Trpíme, protože vidíme: netrpíme pro několik slov, která byla řečena, ale ta slova jsou nám otvorem protržených nebes, kterým padáme až na konec světa. Ale dobře, že se to dítě tenkrát „prořeklo“: dnes to odpýkalo jedním stem korun, a jeho dětské svědomí je teď klidno... Pan farář sám o své újmě peníze pro Vás mi dal, sám o své újmě sto korun přidal – a jak je teď klidné to dítě! Nebýti toho „prořeknutí“, jistě dnes bylo jen osm – a ne devět! – Blahořečím Ti, Otče, za každé prořeknutí! Za každou ránu, kterou nám zasazuješ, neboť každá rána mně a Bílkovu srdci zasažená, je ránou a výmolem cesty, kterou musejí vyrovnávat, ti, kdo jedou k srdci našemu... – a k Tobě, Otče! – Vidíte, milý, že spolu ještě dnes můžeme mluvit... A když jsem již při tom, tož abych zase se zmínil – ale ne, dnes toho nechám, týká se to peněz Vám poslaných – když tedy je to nevyhnutelné (pro mne a pro Vás bolest, odhadovati písemně *cenu* Vašich prací! Světe!) – napíšu Vám to, až vykonáme sbírku úplně... Potom napíšu! Ale to Vám pravím: oceňte Vaše korouhve dobře, a Vaše lampy také dobře, spočítejte, napište jim to, když toho žádají – ty ouřady – a teprve co zbude, co opravdu zbude, za to jim pošlete ještě Svůj kříž, Vašeho Krista – ale opravdu jen za to! a kdybyste měl poslat práci jen za 200 K! Pravím Vám to přísně, *nic* sem neposílejte *zadarmo* a s obětí: vidíte přece, jak to přijímají – a uvažte, že já tady dlouho nemohu být, a kdybych tu byl i dvacet let, což to jest? uvažte, že já tady vlastně už nejsem: nýbrž *u Vás*! Dobře počítejte!

Vidíte, přáteli, bratříčku: jakmile se nám někde odcizili lidé: že ani ten kraj, ta země není k nám důvěrná? – I ta okna už se tak nedívají? Do které propasti zapadla jejich přítulnost a krása? Kam se podělo dětství, které koukalo ze všech věcí? Vidíte, že známe toto tajemství?

Blahoslavená samota! Všechno je tak jako dřív, ale slunce bylo žhavé, květy jsou spat: my víme, že přijde ráno – ale sami jsme unaveni... Teplá noc. Každý u svého krbu, každá věc na svém místě: ptactvo i květ, vody i hvězdy – ale jdeme spát... Slunce se vrátí a bude zase dobré. –

O vydávání Vašich prací promluví v pátek s přítelem Březinou. Uveřejním provolání k subskripci v novinách a v *Novém životě*. Váš cyklus *Život*, jak víte, milý, dosud neznám. Mnoho Vašich prací neznám. Přítel Březina a Florian také nám poradí, jak to vydávat. Poradí i to, máme-li k tomu přidávat má slova, jak se stalo s *Otčenášem*, anebo tento doprovod vydati později, až Vaše chleby lépe strávím: to budete vědět i Vy, můj milý.

Víte, co se mi stalo? Byl jsem teď u p. faráře vypůjčit si inkoustu, octl jsem se s ním u konce. – Právě teď doposlouchal jsem všechny kousky, které p. farář odehrál na fonografu – americké, španělské, anglické, maďarské, pruské, francouzské – jindy mne ta muzika uspí do jiných krajů, a dnes jako bych ji nebyl slyšel. – Oheň praská, vichřice duje – jsem zase sám, bude asi devět hodin večer – budíček cvaká. – Má to moje psaní dnes kolik strun, že, milý? Raději skončím, snad nám zítřek přinese něco jednotlivého – a veselého? Nedočkavě se těším na pátek, u přítele Březiny (škoda že nejste Vy blíž!) mnoho se zapomíná...

Ještě něco: přítel Florian, jak mohl, díval se u mne na Vaše *Slepce* – a tak jsme dívali to odpoledne před sv. Třemi králi až do večera..

A co ještě? Abyste o mne neměl ouzkosti! Aby nás Bůh chránil! – – – – Vy za mou se stavíte, až pojedete na Moravu: že, můj drahý? Vysýchám jako pramen, když dlouho neslyším Váš hlas.

Pozdravujte mi Vaši dobrou Paní: Bůh to rozsuzuje, proč Vy oba jste mi blíží než krevní bratři, můj otec, vlastní přízeň – matky nemám.

J.

11. I. 1905

Píšu Vám, bratrský příteli, i dnes – po práci milo odpočinouti v náruči – pro člověka *jediné!* Zdálo se mi, když jsem dopsal Vám včera ten list, že jsem ho posílat neměl: co je slabost? tato myšlenka, nebo ten list? Co byla slabost? Vy – přítel František píše mi vždy tak mile: krása a křesťanství duch i z jeho nejhlubší bolesti a hněvu se chví – tak jsem přemýšlel pak – a ty? a ty? Ty ve hněvu jsi ďábelský – a snad i v kráse ošklivý...

Tak jsem uvažoval... Ty rány srdce Bílečkova stále nezahojené jen solí a pepřem svého vzteku nekřesťanského jen udržuješ v jejich žhavosti a jitření...

Můj dobrý příteli, když pravdu svou Vám povím upřímně: v mých očích hněvy *mé* jsou hněvy *Kristovy!* Neříkal i Ježíš farizeům v tvář, že jsou děti satana?

Svou bolest, svá slova nejhorší a sprostá na pohled jen proto považuji za nekřesťanská: že čísti musíte to Vy! Však měl-li bych je utajit: tož málokdy bych mohl s Vámi psaním hovořit: nemohu hovořit, než jak kolem sebe poznávám – má duše porfýrové zrcadlo, v něm vidíte ten svět – a proto hněv. –

Nuže, Vy se nehněváte, když píšu někdy tak? Možná dost: čím více přibližují se mé oči a ruce Dílu Vašemu – tím vyšší budou mého hněvu plameny, jedovatější meč! „Můj jazyk smečka blesků v ruce Štolby Připraveného.“ –

Není křesťanů! sice by dávno vlast' jejich věžila se Chrámy Vašimi, Mistře! Není kněží, není biskupů, sice by nebylo tolik smilníků a blbců, zlatých řetězů a novin, a spořitelů a žebráků!

A abych svůj včerejší hněv (bezpochyby mé srdce vidělo i dál a připravilo se ještě na vyšší trůn zloby zasednout): píšu Vám, kolik jsem dnes na Vašeho Krista sebral v jedné naší obci farnostní: jména neuvádím, jen majetek a dar: uvidíte, že spravedlnost dnes zná jenom Chudoba – a ještě necelá:

1. bednář (polnosti žádné)	2 koruny
2. pololáník	5 korun
3. domkař	–, 80 h
4. domkař	1, –
5. půlláník	4, –
6. půlláník	1, 40 !!
7. půlláník	2, –
8. půlláník	4, –

20, 20

9. domkař	1, –
10. domkař	1,
11. domkař	1,
12. domkař	2,
13. domkař	–, 50
14. domkař	1, –
15. domkař	2, –
16. domkař	1, 20
17. pohrabáč domkař	–, 40
18. švec domkař	–, 20
19. žid! hostinský	–, 60

20. hajný	–, 50
21. nájemník	1, –
22. půlláník	2, – !
23. čtvrtláník	2, –
24. půlláník	3, – !
25. domkař	2, –
26. zedník domkař	–, 50
27. čtvrtláník	1, –
28. půlláník	5, –
29. domkař	1, –
30. půlláník	3, –

32, 90
+ 20, 20

53, 10

Jestli jsem se nezmýlil v sečítání, tedy celá jedna obec křesťanská (!) dala dohromady „ke cti a slávě Boží“ asi 26 zlatých!

V tom ale nejsou počítáni tři bohatí chlapi, kteří mi do očí řekli, že nemají „drobných“, že přinesou a v neděli odevzdají kostelníkovi!

Že ten pod číslem 19. napsaný je *žid*, *nevěděl* jsem, příteli, až doma mi to řekli se smíchem. – – Ten žid mnoho nemá, leda dětí – ale přece dal! Myslel jsem, že je pokřtěný, proto jsem se nezalekl, když mi řekl, že se jmenuje Salomon Poseles...

A tuto obec považuje pan farář v naší farnosti za *nejkřesťanštější*!...

Jeden půlláník, který na jedno posezení prohraje v karty dvě míry pšenice a napilý válí se v šarkpě, mi řekl: „a když my jsme stavěli kříž (obecní), nedal nám na to z celé farnosti žádný nic!“ Toto chlapisko v usmolených koženících přišlo ke mně od hnoje, dívalo se jak švagr ďábla a dalo mi 70 krejcarů! – – –

Jiné chlapisko, dům, stáje, stodola jeho jako zemanský dvůr, sotva odpovědělo na pozdrav, a davši nějaké dvě korunky odvrátilo se a podepřelo lokty na okno – ven...

– A starosta té obce řekl mi: v tom a v tom čísle ten mi vzkázal, přijdu-li na babický kříž vybírat, že vezme na mě hůl. – I tam jsem šel a dostal jsem 25 krejcarů...

Ale také mnohou radost jsem na té cestě měl: jedna chudá žena řekla mi, že nemá víc než 40 krejcarů. Dala je. Ale že dá ještě 60 a přinese je v neděli: Když už jsem byl daleko, přiběhla za mnou, že těch 60 krejcarů už má – ona si je chudák vypůjčila!

V jedné chalupě, tiché a prázdné, seděl na stoličce chudý švec. Měl nohu tlustě omotanou plenami až po koleno. Že prý kdysi šlápla mu na nohu kráva, a za půl roku noha začala bolet a otékat. Zavezli ho do špitálu. Lékaři mu nepomohli, vybrali nějaké třísky kostní, nepomohlo. Ted' má už drahý čas nohu oteklou, dírkou mu noha mokvá a kvasí, je oteklá, nemůže udělat ani krok, leda s berlami – řekl jsem mu, že chci poznati celou farnost, že i za ním přišel jsem, a řekl jsem mu účel své cesty. Jsem žebrák, povídá, ale mám hodné syny, jednomu 24, druhému 25 let; mohli by se už ženit – ale oni mě živí, jsou v panském dvoře ve službě.

Z řeči a z tváře jeho viděl jsem, že je dobrý, řekl mi, že má radost z mého podniky, a vstával, aby mi dal svůj dar: vzal jsem ho za ruku, a řekl jsem mu, že mu pomohu vstát: ale to já jen když jdu na dvorek, беру si berle, povídá, tady doma chodím po čtyřech...

A než jsem se nadál, lezl po kolenou ke stolku, vzal odtud svých několik halířů a dal mi je.

„Mám včeličky, povídá, z jara budou mít vosk, a tak jsem si umínil, velebný pane, že ten vosk potom obětuji na oltární svíce. Tak jsem rád, že jste přišel, že se Vás mohu teď zeptat, může-li to být...“

Když jsem měl odcházet od tohoto člověka, řekl jsem mu: Vy jste lezl po kolenou, abyste mi dal svůj dar na náš kříž, a povídám vám: ti všichni, ke kterým jdu, měli by lézt po kolenou jako Vy! A věřte, člověče dobrý, Vašich několik halířů je mně a Bohu stokrát milejší nežli to, co všichni půllánici vaší obce dali dohromady!

Tedy vidíte, můj milý, že i radosti jsem měl, které jsou mnohem bohatší než všechny trpkosti, kterých jsem dnes zakusil.

Jedna chudá nádenice nebyla v světnici. Jen houf dětí veselých se tam batolil (kolíbku si daly na postel, udělaly si tam takovou boudu), na špinavé podlaze hopkalo štěně, s takovou hanebnou srstí do šeda, že bylo jako holé, a s takovou neforemnou, ošklivou, velikou hlavou – olizovalo na zemi kastrolek, už tak olízaný, že nebylo možno popadnout na něm víc než zbytek sazí – ale v své rozvernosti nekonečně komické či v hlouposti či z hladu najednou se převálilo do kastrólka, a co se nemohlo vylízt, to se otřelo o paprčky, uši a ocásek... Maminka dojí, povídá děvčátko. Já jí to povím. – Podojí maminka brzo? povídám. „Ano, brzo.“ – Sedl jsem si a čekám. Děti se v boudě řehtaly, ale věděl jsem, že jen rozpaky a studem. Dal jsem jim obrázky. Maminka přišla. Nesla v hrnci nadojené mléko. „Já bych jim dala, velebný pane, jestli rád čerstvé mlíko,“ a nastavovala mi doják, abych se podíval, že má pěknou pěnu. Řekl jsem pravdu: že již dávno jsem teplého mléka nepil, že jsem dnes ještě neobědval, že se tedy bojím.

Ted' mne to velmi bolí, že jsem se nenapil, třebaže čerstvé mléko je mi velmi odporné, třebaže ten doják nebyl právě čistý...

Tak Vám to, bratříčku, všechno povídám, abyste věděl, že se těším, jak půjdu i do druhých obcí, po celé naší farnosti (2200 duší): abych navštívil *chudobné*...

Věřte mi, bratříčku, tato cesta za Vaším křížem je mi radostná: pro Vás a pro ty *chudobné*...

S těmi bohatými se vypořádám! i na toto se těším: na svou *pomstu*! – – –

Ti „služebníci“, jak jsem Vám psal, ti starostové nechtěli jít – už vím proč: jsou sami takoví, jak ti, co na ně chystali hůl: oni toho zaslouží!

A tak dnes už Vám nic nepovím, až zase podruhé – snad brzo.

Příteli Florianovi zapověděl lékař číst a psát: psala mi jeho žena, mám *zatím* sám říci Vám jeho „Zaplat' Bůh“ za Váš dar obrazů!!

Pozdravujte mi Vaši dobrou manželku a sestru, Vaši dobrou Paní! Pan farář mi povídal, když jsem dnes přišel (po kolena v závějích – díky Tobě, Pane, žes mi je učinil hebkými jak peří andělské!) – že myslel, že ani tolik nevyberu! Dnes jsem na náš úmysl obětoval mši svatou...

J.

18. ledna 1905

Já to vím, Vy drahý, měl bych Vám psát, denně si to říkám, myšlenka na Vás: myšlenka má *jediná*, s ní vstávám, lehám, chodím, učím, obětuji, *vše* konám... i zdává se mi o Vás ve spánku... zarůstá stromek můj do Vašeho pně¹ – ale, můj milý, smutek můj, když přijde, je tím těžší, ne, není nikdy těžký, vždy je spravedlivý a nutný: ale je tím přísnější... tím zamlklejší... tím božstější... sahají ramena jeho až ke dni soudnému... a dál, do věčnosti...

Ach, co Vám říci? Říci Vám to vedlejší? A čekati, až zase otevrou se ústa má? Je nutno čekati – ale nermuťte se mi pro to – znám hodinu svého jásotu jak hvězdář příchod planety – znám, znám, a kdybych řekl, že neznám, byl bych lhář. My – my nemůžeme se rmoutiti – jen když chcem...

Velice málo Vám řeknu dnes.

Ale mluvím, píšu: jen proto, Vy milý, abyste se nebál, že churavím... Nechuravím, jsem zdrav, a je naděje, že budu dlouho zdrav...

V pátek nebylo možno za přítelem do Jaroměřic: děsná vánice. Trvá to u nás už tolik dní. Ani na poštu už nechodím kolik dní: cesta velmi zlá – což cesta! ale kolik dní už jsem jako ten, kdo od lidí ničeho nečeká... Bude jaro? Bude – ale dočkáme se my, když jenom *ve snu* a v *zapomnění*, *nejsmělejším* pohledem vidíme hory tát, slavnostní předvoj skřívanů, a daleko, daleko za sedmerou řekou a sedmerým lesem chorobně (tak říkají *lidé!*) zjemnělým sluchem zachycujeme štěkot psů (znamení lidských příbytků) a výskot dětí...!

Což na tom, že se nedočkáme – a my se *jistě* nedočkáme! Blaze nám – sice bychom přestali být ukryti! A naše blaženství je naše skrytost!

Od té doby, co jsem Vám naposledy psal, vybral jsem na Váš kříž pro hřbitov nových něco peněz, asi 110 korun. Při této druhé sbírce byl jsem již méně citlivý – snad vlivem modlitby (a nemodlil jsem se sám) i lidé byli ke mně vlídnější... Někde i velmi vlídní. I chleba podali se solí a piva... A přívětivě se usmáli. A radost měli z návštěvy. Hned v čísle prvním: má každá obec jiný charakter... To bylo v Loukovicích: jsem tam známější: do srdcí rodičů už dříve vstoupil jsem srdéčky dětí: chodívám tam jednou týdně vyučovat, ono už toto faktum jim lichotí, protože předchůdci moji neradi a málokdy tam zavítali pro neschůdnou cestu... Ale s těmi dětmi si dobře rozumíme, ony pochopily, že nejsem o nic starší nežli ony... Nedovedu vůbec mluvit k „dospělým“ – a sotvakdy se to stane. Jsem na venkově rád, je tu mnoho dětí... ale už také budou vymírat. A podivno: silný je vždycky blíže neštěstí a smrti, je sám sebou silný... Slabý, vždycky blíže životu, má jeho „slabost“ (zdánlivá) ochranu *skrytosti*: kdo pak z „dospělých“ si všimne dítěte?

Kdo na jeho úsudek co dá? Ale to maličké smí být upřímné do sytosti... Komu je to nápadno? Kdo se přičiňuje, aby je tomu odnaučil? Každému z „dospělých“ je zřejmo, že by tu byl nucen odnaučovat Tvůrce – ale jsou i takoví, kteří se to opovážili...

Vím to!

Řekl jsem to již a řeknu to ještě! Ovšem že Bouška nechápe: on myslí, že „krajiny“ mé rostly a kvetly u Nové Říše a Jaroměřic – ne, ony tady dávají jen ovoce!

O dětech někdy promluvím.

Opatřil jsem Vaše *Slepce*, milý. Tím stočením by se to celé rozmazalo. Dal jsem je do ráků – budu je mít stále na paměti – a jakmile jejich tajemství se dovím (budu se

¹ Dílo *Zarůstání do stromu bratří* (provedené opět v několika variantách) je součástí Bílkova cyklu *Život* a bylo vydáno ve Studiu v rámci Souborných prací Františka Bílka.

dívat a naslouchat...) – potom Vám je pošlu v pokoji – a oni Vám povědí, že byli dobře přijati a pohostěni... Zrodili jsme se z básně Březiny Otakara, říkají: ty *housle* máme od přítele Březiny – Ale to druhé? to naše tělo, to naše přítulné schýlení? to srdce a ruku a tvář – to od Bílka! On otec náš! –

J.

Pravda, příteli, i to bych měl psát, jak Dostál je k nám nespravedlivý, ale chce se mi říci špinavý. Poněvač míním jeho velkou korespondenci jednou zrevidovati... posílám Vám zatím jen opis jeho lístku ze dne 11. ledna.

„Milý! Váš účet jsem poněkud opravil:

Pro Vás (zůstalo)	K 32
(protiúčet)	

Překlady pouze 3 K za stranu,	
tedy Florian	K 12

Bílkovy vázy jsou pouze	
jako viněty a reklama	
2 × 5	K 10
Mojžíš	10
Návrh svícňů	10

Posílám poštovní spořitelnou	K 42

Bude-li se *Nový život* vyplácet, buďte ujištěni, že nechci z něho nic pro sebe. O tu kresbu obálky jste Bílkovi dopsal? Za *Isaiáše* a *Evangelium* (Čtení Evangelia, litografie) účtujte pouze po 10 K., jelikož je reprodukce dle reprodukce. *Slepce* pošlete.

Na *Otčenáš* objednávek nepřichází. Pošlu dvacet exemplářů vázaných do redakcí, aby referovaly. Šaldovi neodpovíte?“

Kdybych nebyl Dostálovi dlužen, byl bych Vám o tomto ani nepsal a ze svého honoráře doplnil Váš, když on nemá studu. Takové hrubství! píše o reklamě naší – a jedná se jen o reklamu, tj. o dobrou pověst *jeho* časopisu! Ještě nedávno mne ubezpečoval, že honorářový tarif nezmění: a zkracuje Floriana i Vašeho *Isaiáše* a tu litografii! Vytáčí se jako had předhůzkou, že to jsou reprodukce! A výslovně jsem mu psal, že tu o reprodukci v běžném smyslu nemůže být řeči: ale on by chtěl mít celostránkový obraz, jenže za polostránkovou cenu! Taškář, upírající mzdu dělníkům, konejšící sebe, že to není hřích do nebe volající!

Vím, byla tu cesta: mohl jsem jednoduše mu odpovědět, aby mi kresby vrátil: ale také vím, co by byl řekl: už jsme je poslali k reprodukci!

Vím již, jak je nutno s ním vyjednávat. Doposud jsem mu neodpověděl: to bude *zatím* nejlepší odpověď: on nás *potřebuje*.

Nebudu odpovídat. Jeho čas přijde. Potom promluví.

Chce, abych redigoval přílohu: ale práce výtvarné mi nedovoluje dávat reprodukovat, jak chci já. Vaše vázy chtěl dát do hromádky do *linky*! Bez jeho vědomí dal jsem je reprodukovat – on to pak schválil.

Nařídil jsem mu, aby Vaše svícny dal tisknout v *původní* velikosti: když už byly reprodukovány, napsal mi, že to není možno, že to musí být na jedné straně! Že prý reprodukčním způsobům nerozumím, abych vše posílal jemu, že sám to obstará.

Vím, co to znamená: kazit Vaše práce z důvodu lakoty – a potom obecenstvo žvaní, že je *Bílek* nejasný!

I toto míním tomu obecenstvu jednou říci.

Schvaluji Vám, že obálku Dostálovi nepošlete. On se dovtipí.

Řekněte tedy: vyjděme z *Nového života*! I já jsem si to řekl tisíckrát: ale kam vůbec potom? Vyznal jsem se z toho i příteli Březinovi na podzim. „Neopouštějte *Nový život*“, byla jeho odpověď. „Pište tam kritiky.“

Poslal jsem do *Českých květů* kdysi referát o Březinově knize, ten otiskli, ale jen stěží, chtěli něco „krátkého“ – z básní neotiskli nic a na můj několikerý dotaz (i známky jsem přiložil) ani v listárně neráčili odpovědět! Poslal jsem studii o Březinovi do *Vlasti*¹ – že je to nejasné, že prý jsem nevytkl, co je v Březinově poezii dobré a co špatné (!) atd. – zkrátka neotiskli! Vidíte tedy (mohl bych jmenovati ještě jeden časopis, o těch ostatních zcela jistě jsem věděl, že by nepřijaly!) – že jsem se pokusil psát i do klerikálních listů – nadarmo.

Opustím *Nový život*: co mi zbývá? Listy protikatolické! – Co tedy? vydávat knihy? nákladem vlastním? Víte sám, příteli... A Florian! – Jsem tedy v *Novém životě z nouze* – na čas – má *Nový život* mnoho abonentů – má *Nový život* i jistý vliv v duchovenstvu, i vyšším: a tak si myslím, že Vašemu Dílu na tomto místě přece mohu prospěti... Je nutno, aby se o Vás psalo, a aby mnoho lidí to četlo... A takovému časopisu stojí k službám tolik redakcí... O Vaše *Dílo* se jedná, příteli...

A nesmím zapomenout, říci Vám, že jsem přijal Váš poslední, dlouhý list: mé srdce přijalo jej věrně...

Ano, přijedu k Vám, kdykoli mne zavoláte. Vaše vůle a Váš rozkaz je mi dobrodiním. Vaše vůle je mi světlem... Pozdravujte ode mne milostivou Paní, jejího p. otce, kterého neznám, leda podle jeho písma a podle slova přítele Březiny – a jejího bratra, kterého již znám.

A ještě něco. Bezpochyby jste četl referát o naší knize v *Národní politice*² z 15. ledna. Je to málo, je to novinářské, ale přece aspoň něco – první referát o naší knize. Posílám Vám to.

A posílám Vám i obrázek: ty děti jsem vyučoval před rokem ještě... jest to první třída v Kučerově z roku 1904. Ty milé děti! Vidíte tu i jejich kraj.

Jak na ně vzpomínám! jako otec na sirotky! Bez nejhlubšího dojmu nemohu na ně pomyslet! Náš svazek je zapsán ve věčnosti a ty děti to vědí! Poslaly mi i gratulace!

¹ *Vlast'*, časopis vydávaný v letech 1884–1941. Před první světovou válkou, kdy v jeho čele stál Tomáš Škrdl, byl hlavní tribuna křesťanských sociálů v Čechách.

² *Národní politika* vycházela od roku 1883, zprvu jako příloha listu *Politik*, od června 1883 samostatně.

Ve čtvrtek večer 19. I. 1905

Jako bychom jeden za druhého dýchali, příteli milý, a sotvaže jeden osmutní, druhému pošle Bůh evangelium,¹ dobrou zvěst – a on se raduje – a raduje-li se jeden, druhému ihned je tepleji, rozechřívá se, mrazem světa okřehlý – a usmívá se: jaký zázrak lásky bratrské! Strom v lednu a za mrazu obsypán květy, zpívá včelami! Jaké lásky tajemství! – Vy se radujete, i já se raduji, ač ještě „nepřišla hodina má“...² Jako nemocný, který už smí doufati – ale což doufati, nedoufati: byl tu lékař, byli tu příbuzní a známí, ti mluvili, žertovali, těšili, ti podávali lék, ti knihy zamilované a obrazy, tu přišlo zvíře domácí, kočka i pes: nemocný se nemění, naděje nepřichází, lůžko – rakev nad otevřeným hrobem, čekajícím...

Najednou vejde přítel – a všechno zapomenuto – věčnost králuje: co lékař? co přízeň? co knihy, jídla, šperky, peníze? Lůžko trůnem královským a oltářem, na němž dvě srdcí jak majáky hoří do nekonečností...

Mluvím obrazně, příteli, vždyť víte, že mi tělo nestůně! To mne tak potěšil Váš dopis poslední. – – S Vaším oživením oživnu já – svůj život bez Vás necením – nečekám-li slova (= života) Vašeho: *vůbec* nečekám... O lásky tajemství!

Dilata cor meum = rozšiř srdce mé, prosí Žalmista³ – a já od chvíle té, co jsme spolu sami mluvili: objem srdce svého nevidím... Srdce moje dosti prostranné, aby obejmulo všechny Vaše práce, díla rukou Vašich, Vaše bolesti, Vaši chudobu, Vaše naděje, celého Vás... Nebudete tedy už nikdy mluvit o mých obětech? Víte přec, že dosud obětuji, jen co mohu, a víte, že *to* pro přátelství nestačí – ?

Víte přec, že láska *pranic* nežádá – ale *všecko* dává – – a její slovo jediné: „ponech mi srdce své...“ „Dobře je nám tu býti“... „chceš-li, vystavíme tu tři stánky: tobě jeden, Mojžíšovi jeden a Eliášovi“:⁴ vidíte, Vy milý, že ten, kdo tuto mluvil, na *sebe zapomněl*? A chápete, že *vždycky* zapomíná? Že tak *musí* být? Ó lásky tajemství! –

Viďte, můj milý, že žvatlám – a je tolik důležitých věcí, o kterých bylo by potřeba psát a se starat: my oba víme, příteli, že o Vaše (Naše) věci dávno se měl postarat svět, tj. preláti, biskupové, císařové, knížata, ministři, ředitelé akademií, umělečtí kritikové, mánesáci, nakladatelé, kněží, profesori, učitelé, vlastenecká muzea a spolky atd. atd. – ale svět potřebuje d'ábla, nerozezná černé od bílého, nevidí Vašeho Díla...

A proto je nutno, abychom se starali my – pečeme chléb a z milosrdenství drobíme jej na kousky a podáváme až na jazyk světa – aby svět neumřel hladem... A oni myslí, že hladovíte Vy...

Podívejte se, tady nedávno, 13. ledna byl v *Hlasu*, prvním deníku moravského kléru, takový odstavec „Za živa i po smrti“. Oni tam i Vaše jméno citují. Poznal jsem, že s hanbou přijali ten políček, který jsem jim uštědřil oním mottem v *Novém životě*: „Náš denní tisk...“⁵ Aspoň že „jdou do Sebe“? Jen kdyby ráčili objednat Vaše dílo!

¹ Toto slovo je napsané řeckou abecedou.

² Ježíšova slova na svatbě v Káni Galilejské, Jan 2,4: Ježíš jí řekl: „Co to ode mne žádáš! Ještě nepřišla má hodina.“

³ Žalm 119,32: Poběžím cestou tvých přikázání, dal jsi mému srdci volnost.

⁴ Lidé v Betsaidě pokládali Ježíše za Jana Křtitele a za Eliáše, on proto vzal Petra, Jakuba a Jana na horu, kde se jim zjevil společně s Eliášem a Mojžíšem: Nato promluvil Petr a řekl Ježíšovi: „Pane, je dobré, že jsme zde; chceš-li, udělám tu tři stany: jeden tobě, jeden Mojžíšovi a jeden Eliášovi.“ (Matouš 17,4; Deml mohl citovat také Marka 9,5 nebo Lukáše 9,33.)

⁵ Motto, jímž Deml uvedl svou stat' František Bílek v Mnichově 1904: Náš denní tisk, který vysílá své zpravodaje na místa hromadného i ojedinělého vraždění, je sám proti sobě, poněvadž nestará se o to,

Tuhle jsem poslal panu biskupovi¹ svou knihu s přípisem prostřednictvím sekretáře a při té příležitosti jsem Jeho Milost upozornil, že by měl koupiti ve výstavě Vaše vázy některé, aby nebylo potřeba Vám je vraceti. Sekretář mi poslal vizitku tohoto znění:

„Milý velebný pane!

Jménem nejdůstojnějšího p. biskupa děkuji Vám zaslání (i chybu ráčil udělat ten milý sekretář ve třech řádečkách!) a laskavé jemu věnování výtisku svého výkladu Bílkova *Otčenáše*.

Srdečně zdravím Vás a Vašeho dp. faráře a znamenám se v úctě“

Brno II / I 1905

Tak vidíte, můj milý, ráčili dárek přijat, ale neráčili projeviti nejmenší ochoty pro Vaše práce. Ostatně, ještě doufám: neboť nikoli bez úmyslu poslal jsem knihu *biskupovi* – kdyby *mu* nebyla poslána, mohl by ignorovat – ne mě, toho nejtoužebněji si přeju – ale *Vás*, příteli! *O Vás* se jedná, o Vaše Dílo, o pověst *Církve*!

Posílám Vám, příteli, rukopisy těch dvou článků z *Nového života*, a daruji: nevím ve své „chudobě“ jak mám projevovat své srdce. Je v tom i druhá část Nových oltářů, která bude otištěna v příštím čísle: snad tím nikomu neukřivdím? – –

A posílám Vám na přečtení své básnické prvotiny, celkem třicet, některé už znáte. Tu práci v *Neděli*² Také domů... napsal jsem jako student sedmé třídy gymnázia pod dojmem K. Kamínkova³ *Dies irae*, jež tehdy vyšlo v *Moderní revue*... Redakce *Neděle* mne žádala o příspěvek, poslal jsem jim tedy ten, poněkud jej upraviv k tisku... Vy všechno již víte – souvislost – i můj nynější názor, že? Vypravoval jsem něco ve Vaší dílně. –

Kdybych někdy minil zase básnit, pak mi toho zapůjčíte, že?

Vidíte, můj milý, mé (duchovní) statky a „nábytek“ pomalu stěhují se k Vám... Snad i dobře prorokujete, že mne v hierarchii někdy nebudou potřebovat – chci říci, že snad někdy žebrák stane u Vašich dveří a poprosí, aby tam směl stát...: vždyť jste *prodali* psa! Dostí bude, když sem tam zaštekám... Hle, milý, i do žertování mne naladil Váš veselý list... Jak miluji Vás za to, že smím s Vámi hovořit! Kdo jiný tak rád poslouchal by moje žvatlání!

A pomyslete si, milý: svou knihu poslal jsem i Bouškovi! Už tomu měsíc a on neodpovídá! A víte, že jsem ho v dedikaci tituloval „příteli“? A víte, z jakého důvodu? Vám to říci smím: slyšel jsem, v Babicích i na Hané, o Bouškovi...: za pokání, z vlastní lítosti, připsala ruka má „příteli“... Ale Bouška asi od Xavera Dvořáka a Dostála už ví, kterak ho nenávidím jako *nepřítele Vašeho* – proto mlčí... Dobře že mlčí. Mám vždycky radost z toho, když protivník mlčí: to on mluví k sobě – vždycky dobré znamení! Ba často vyhýbám se, aby nepřítel neměl příležitosti mně odpovědět – chci

aby je poslal na místa *nejvelkolepějšího* vraždění: kde Duchem posvěcený Umělec zabíjí slepotu a vášně svého národa...

¹ Pavel hrabě Huyn (1868–1964), biskupem brněnským byl v letech 1904–1919. Demlovy vztahy s ním se zhoršily v době, kdy Deml intenzivně spolupracoval s Josefem Florianem. Později Deml biskupa Huyna zvětčil jako zápornou postavu svého díla – kladl mu za vinu například smrt Josefa Ševčíka (Ševčík byl za svou náklonnost k Demlovi potrestán tím, že nedostal na výpomoc kaplana, údajně tedy podle Demla zemřel „přepřecováním“, jak Deml zapsal do Kroniky městečka Tasova) a ve 20. letech Huyna považoval za ztělesnění germánské tyranie v předválečné církevní hierarchii.

² *Neděle. Zábavná a poučná příloha Katolických listů* vycházela v letech 1897–1903.

³ Karel Kamínek (1868–1915), český prozaik, dramatik a překladatel z němčiny. Svá díla psal v duchu dekadence, je považován za epigona Jiřího Karáska ze Lvovic.

o tom jednou napsat v některé studii o Vašem díle – protože toto tajemství poznal jsem na těch „cestách“, když jsem „prodával“ Vaše práce, příteli... Vidíte, Vy milý, i ta cesta s Vašemi křížky „Šimonu Cyrenskému“ je jako květy poseta tajemstvím... Nelitujte mne tedy – to já jen *pomáhám*, a dostávám plat, jako bych nesl sám...

I Vaňkovi na Křemešník jsem poslal svou knihu: mlčel jako Bouška – oni všichni pochopili, že poměr jejich k *Vám*, Vy milý, je poměr jejich ke *mně*... Oni všichni pochopili, že je čas se stydět – abych Vaňkovi pomohl k řeči, poslal jsem mu před málo dní jeden dopis, jež mi kdysi zapůjčil... Poslal jsem mu ho bez jediného slova svého. – Dnes píše lístek: „Milený, co nejdříve dovolím si poděkovati za Váš krásný dar a nijak nezasloužený: přijmete zatím tuto omluvenku? Prosí za to Váš ctitel František Vaněk. Křemešník 17. I. 05.“ – A co píše Dostál, to Vám posílám v originále... Bude dobře, můj milý, když Vy mu nebudete psát – budeme nějaký čas mlčet... Jen toho se bojí!

A tak se s Vámi dnes zase loučím, všechno spí – i Vy snad dřímate již únavou – buďte bez starosti, milý: ty reprodukce všechny *P. Dostál* zaplatil! já jen některé Vaše práce dal reprodukovat sám z bázně, aby je Dostál nedal tisknout titěrně zmenšené – ale on všechno zaplatil!

Co ten p. Hýsek¹ povídal o mých dluzích, to je řeč mladíka, jenž z přirozenosti (tedy nevině) *básní* – on snad myslí, řekne-li to o mně Vám, příteli mému, že mi tím dodá glorioly ideálnosti... Znáš ty mladé lidi, proto je vždy návidím v jejich naivnosti, a dobře, že svět má ještě děti... Mnoho mu nesvěřujte, můj milý, takovému mladíkovi je umění sport – dosud netrpěl... A lépe, když poslouchá nás nežli jinde – a on všady poslouchá – a neví, kde je. – Mládí!

Zítra, tj. v pátek, miním teprve za přítelem Březinou do Jaroměřic – dnes bylo venku krásně, teď svítí měsíc, vítr neslyšet – tak ticho všude, i ve mně po Vašich drahých slovech. –

– Pozdrav Paní!

Jakub

Vaši *Slepci*! Měl byste je vidět, jak krácejí a vznášejí se na stěnách mé světničky! Očarovávají. Je dobře jim! Jen co odposlouchám jejich tajemství: opatřím jejich podobu do některého časopisu a pošlu je Vám. Musíte je vysílati do výstav! Jen co je spatří tu přítel Březina – pošlu je Vám! Chci uslyšet tu jeho slovo! – Mohl bych pomalu pořádati tu výstavu Vašich prací! I lidu prostému *Slepci* se líbí velice! Byl jsem toho dnes svědkem! – Se svým „slovem“ o Vašich korouhvích nespěchám – ony vždycky se mnou budou!

Zdá se mi, že ta sbírka po farnosti bude tak na tu kamenickou práci, co zbude, pošleme Vám, myslím, že 100 K nejméně a jistě ještě dostanete! Kéž byste mohl přijeti k nám a o tom s p. farářem promluvit!

¹ Miloslav Hýsek (1885–1957), pozitivistický literární historik, žák Jaroslava Vlčka, od roku 1912 docent FF UK, od roku 1927 tamtéž profesor české literatury. Zabýval se dílem Petra Bezruče, připravil první souborné spisy Otakara Březiny, ve 20. letech psal také o Jakubu Demlovi.

Ten Váš Kristus, příteli, pro hřbitov babický bude upevněn na kamenný kříž? Mohl by tu práci kamenickou dělat někdo zde? Zde v okolí kameníci jsou, pan farář povídá, že teď v zimě dělali by laciněji – nakreslíte podobu toho kříže, anebo jste tu práci již zadal? Nevadilo by – ale poradíte nám – nevíme ani výšku kamene.

Hlavy *Slepců* posílám Husníkovi k reprodukci.

20. I. 1905

Právě jsem se vrátil ze své návštěvy od přítele Březiny. Tedy víte, co radí?

Máme prý okamžitě vydat první číslo Vašich souborných prací: první sešit Vašich reprodukcí, tak jak navrhujete, nejvýše prý 300 exemplářů, a na tom nejhorším papíře.

Tak a nejinak prý to máme udělat: toto číslo bude prý jen ukázkové, jaksi prospektem, a máme k tomu připojit tištěně či litograficky všechny podmínky subskripce, totiž: kolik čísel bude obsahovat první cyklus, jak drahé bude jedno číslo, na jakém *papíře* si abonent (adresát) bude dílo Vaše přát, abonnement např. za čtyři čísla že je nutno zaslati předem, jinak že se dílo nedá než za hotové.

Přítel Březina myslí, aby sešity (obrazy) se vydávaly bez textu, tak prý je to obvyčejem u podobných edicí zahraničních, a v tom svolání na subskripci se prý může podotknout: text = předmluva že bude přidána k číslu poslednímu každého cyklu.

Předmluva tato, pravil přítel, čím kratší (stručnější), tím že bude lepší.

Prosil jsem přítele, aby pak i on připojil své slovo. Řekl mi, bude-li mít co říci, ne tak to nepravil, řekl: budu-li co vědět, povím.

Vy pak, příteli drahý, okamžitě se informujte, jaký bude peněžitý náklad toho prvního čísla, a okamžitě mi to sdělte, a já okamžitě peníze Vám na to pošlu! Březina sice pravil, že prý by nám toto číslo vydalo nakladatelství na dluh, takový kredit Bílek už ve světě prý má, ale já pravím, že tohoto nebude potřeba, protože už několikrát a nedávno znova nabízel mi pro Vás půjčku – řeknu Vám to bez mučení (jsme přátelé): můj p. farář.

Bude to tedy půjčka zcela čestná, protože není možno, abychom to první číslo brzo neprodali – a ostatní čísla budeme vydávati jen v takovém počtu, v jakém budou zaplacená.

Tak a nejinak to uděláme!

O rozeslání těchto ukázkových čísel, o rozesílání vůbec i ostatních, postarám se sám – vždyť Vy také pravíte, že 200 duchovních lidí na Vaše dílo čeká.

Já pak také mám 200 adres!

Kdo první číslo nezaplatí, musí vrátit. První číslo bude tedy samo pro sebe jaksi celkem. A pak teprv opravdu a znova začnem s vydáváním.

Tak a ne jinak.

Přítel Březina s vřelým zájmem na Vás se mne vyptával. Pozoruji, že jen to nejvyšší vzruší ho tak, jako Váš život a osud... S láskou pozoruje naše přátelství. Víc nemohu Vám říci – poznáte, až v letě přijde k Vám...

Četl kartáčový otisk mojí studie o Vašem díle. Korigoval. Dřevěněl jsem hanbou. Ale příteli ty věci celkem se líbí. Že prý by to nenapsal žádný z Katolické moderny. Že prý nemůže být Vaše dílo popularizováno lépe... Tak mne těšil přítel, a jeho korekturu jsem uznal... Byl ke mně velmi laskavý, jak matka kojil mne moudrostí svatou. – Jako vždy dobrý! – Jeho moudrost z mých prací září – pokud i já jsem dobrý. – Ach, vysloviti jeho moudrost celou! – Jak je dobrý! – Ne jméno své – moudrost Boží chce viděti růst... Psal bych o tom mnoho, celou knihu snad – ale jeho moudrost jako by mne hypnotizovala svým světlem – a já najednou nemohu mluvit: pro *množství* věcí, které se nedají říci jedním slovem – které snad vůbec se nedají říci, protože přestávají býti tím, čím jsou, jakmile se jim přiblížíme řečí... Ustavičně unikají... Stále bych říkal „přítel Březina“ a nesmí se to vyslovit – nebo aspoň „Otokar Březina“ – ale ani *to* se nesmí vyslovit. –

Mluvte, můj milý, mluvte ke mně –

J.

Listy Zeyerovy, můj příteli, posílám Vám a děkuji za ně, jak Vám poděkovati může, jenž Vás miluje. Četl jsem je, jak i Vy jste je četl. Jsou důležité i pro Vaše Dílo, příteli, a z toho důvodu jsem se opovážil si je opsati. – – Děkuji Vám, milý, že mi dáváte kráčet do Vašich šlépějí, i nejteplejších a nejskrytějších – a konejším se myšlenkou a přesvědčením a rozhodnutím, že to k „větší slávě Boží v nás“ a pro posilu hladových a zesláblých a slepých... Děkuji! Prosím i dnes, pozdravte ode mne Paní!

21. I. odpoledne
[21. ledna 1905]

Když jsem udělal tečku dopisu svému dnes ráno, přišlo „obtěžkané“ psaní Vaše. Jaké to překvapení! To bude deště ve vypráhlá moje lada! Jsem Vám za to vděčen.

„Láska *pranic* nežádá – ale *všecko* dává – – a její slovo jediné: „ponech mi srdce své...“ Tak jste napsal krásně nyní! Nemohl jsem Vám hned odepsati nad Vaší zásilkou dík, protože jsem denního světla dopoledne chtěl (musel!) využítkovati k dohotovení obrazu k *Životu* (Jak milost' k nám se sklání v ženě andělské). Dohotovil jsem, a hle – již nalezáte mne píšícího odpověď na. – – Nevím na co odpověď, ale chce se mi s Vámi hovořiti; je to jedna z denních mých potřeb, jeden chléb můj vezdejší ve Vašich Slovech, který – myslím – též s nebe sestoupil.

Slovo Vaše (druhý díl k Novým oltářům) zase šlehá krásně a ze srdce hovoří. A věříte mi, můj milý, že podivuji se tomu všemu, jak byste o mně tam nehovořil. A zase si říkám: jak je možno tolik milovat, abyste tolik pochopil? Když práh církve tam umetáte, myslím si: je to dobře, protože je to pravda; a konečně povídám: přítel můj mete i tím před svým prahem. – Jak krásně a mocně se jevíte! Nedivím se, že se Vás bojí. – Vše se mi tam líbí, vše mi mluví ze srdce. – V jednom místě si docela říkám: přítel přehání, říká že „k zákonům věčným nepřicházím studiem – nýbrž *intuicí*“ –. Příklad Březina také říkává, že *přirozeně* tvořím, že *samo sebou ze mně věci rostou*. Je jisté, že již nyní klidně bez bolesti z vyššího pohledu na vše se dívám a pouze přepisuji svaté mi pravdy čitelným, přístupným písmem světu bratří. – Ale než to bylo, co se dělo v nebohé duši mé, za jakou cenu zakoupen můj klid a zdraví práce – – příteli a bratře – tam nikdy snad nepůjdem, abych Vám povídal a ukázal: tuhle jsem kopal a nehty zemi ryl – až nebe se slitovalo; – ale Vy se to domyslíte, vidíte, Vy víte, že *ani nebe se vždy nesmilovává nad pošetilými prosbami našimi, protože nás miluje*. Vy víte, kdyby Vyšší Vůle směla vnuknout touhu i po Jasnu Nejvyšším, byl by život i smrt světa lživou komedií. Touha ta dříme v nás hluboko – – ale dosti již o tomto tématu! Chtěl jsem jenom říci Vám, bratříčku milý, nevažte si mé práce, v té cena bolestí mých neleží. Ale to, co předcházelo – kam snad nikdy nepůjdem, tam – tam snad cena jakás, tam – snad i cena – žití – mého – – – Bůh to ví...

Pan Hýsek byl u mě prvně s tím posvátným vzrušením, které nejvyšší úctou se zove. Do rozpaků přišel jsem, když ruku mu podal jsem a on silně ji tiskl a políbil. Nemohl jsem zabránit, a pak myslel jsem, že si to musím nechati líbit pro svůj královský šat. (Však Vy rozumíte mi, že ano!) Posledně zase viděl mé lepty. „Kde bych si je mohl koupiti?“ Povídám: „zatím jen u mě“. „Aspoň tu věc za pět marek koupil bych si z těchto peněz posledních.“ – To dojímalo; i dal jsem mu lept *Matko* za pět korun. (Ovšem, že jsem mu to vymlouval.) „Chvilu u Vás strávené jsou mi ty nejdražší ze všech, co v Praze trávím“ – povídal na odchodu. Sud'ťe sám, milý, že odpuzovat zde práva nemám, a že zájmu zde upříti nemohu. –

S tou kamenickou prací počkáme ještě, já vůbec si kamenickou ani *nepředstavuji; jen zednickou práci představuji si ve spodu, asi na tento způsob*.

*

Ještě mi to z té Ameriky nepřišlo zpět. Chci se shánět již po té práci. Pak budeme (až přijedete k nám) ještě spolu se radit, milený můj příteli; nemohl jsem podniknouti dosud ničeho.

Děkuji Vám, milý bratře v Pánu, za všechnu Milost', jaká na mne zazářila dnes Vaší dopisem a zásilkou. Budu rád se dívat do prací Vašich, abych Vás měl poblíže. A když si budete přát, já Vám je zase pošlu zpět.

Končím pro dnes. Snad zítra budu pokračovati zas. Snad dopisování i přátelství bratrské naše bude se měřit s věčností!?

Obejímá Vás a ruce Vám tiskne

Váš F. B.

Uctivý dík za pozdrav od mé paní. Mnoho pozdravů od nás obou i příteli Březinovi a p. Florianovi a důstojnému panu faráři.

Můj drahý,

dlouho s Vámi nemluví, ani dnes nebudu dlouho mluvit. Tento týden jsem byl v Brně, místnosti Klubu přátel umění jsou zavřeny a já vázy Vaše dodnes nedostal. Obrátím se na předsednictvo: či byly všechny prodány? Jak neslýchané! Ale Vy jste peníze nedostal – a tak nevím, co se stalo. – Také jsem tento týden zase putoval a sbíral dárky na Váš a náš kříž. Šebkovice-Milatice; tady je dohromady 175 korun. Pan řídící školy dal 20 K, slečny učitelky po 10 K; řekli mi ti dobří občané: však kdyby to nebyl P. Jakub, nedali bychom ani krejcaru! – má tato osada svůj *vlastní* hřbitov, a kostelík, jejich urputnost tedy je poněkud (byla) oprávněna, jím totiž ostatní obce naší farnosti také nic nedají na kostel a hřbitov. – Vidíte, můj milý, mnohdy a vlastně *vždycky* nevíte, dobrá věc sama sebou, nýbrž vůdcem – osobností. Spolehejte tedy na mne, vítězím-li u jednoho člověka anebo v jedné obci – mohu zvítězit v celém národě – pro *Vaše* dílo – chce-li Bůh... Modleme se tedy, abych já, Váš Žižka, pasák David, byl *moudrý, čistý a silný*. – – –

P. Dostál mi píše, abych mu poslal čtyři Bílkovy vázy á 30–40 K. Můj milý, nevidíte, jak se znova naplňuje mé tajemství a proroctví? Toto: ti, kteří nás chtěli ponižit, svým chladem či lakotou, padají na kolena, přemoženi naším mlčením (víte, že v tichu lépe je slyšet cvakání hodinek svědomí!) – a rány, které byly způsobeny stromu našeho života rukou surovou či drzou, tytéž ruce spěchají zahojit stříbrem a zlatem...

Přes všechno varování mých nejbližších neopustím *Nový život – jen kvůli Vám*, drahý, snad i kvůli příteli Florianovi – kvůli našim společným, vysokým cílům: neboť toto jest nejlepší cesta, aby Vás-Nás viděli a slyšeli tisícové... Cesta dostatečně již upravená: *Nový život* tiskne a platí – a mimo to není nám potřeba starati se o víc. A tolik abonentů, většinou *kněží* – a my přece stavěti chceme *Chrám*? Nebraňte mi tedy – musíme brát Dostála, jaký je, a já (Vy) podruhé nedám se příliš šidit... on, jako *každý* redaktor, na věky bude šidit...

Na radu přítele Březiny v Nových oltářích některá místa jsem změnil, a jak to bývá, když se práce přepisuje, jiné věci jsem přidal... Uvidíte, zaradujete se. – *Slepce* pošlu, jakmile stolař přinese bedny. Chci dítky Vaše láskyplně vypravit na cestu. A jako Vy se netajíte mnou, ani já Vámi...: nebudete mi tedy zazlívat, když dávám některé práce Vaše, které jen pro *mně* byly kresleny rukou milovanou, i do veřejnosti? Jsou mi drahé a v mojich očích *veliké* – a svět Vás má poznati... Vše, co Vašeho mi přichází do rukou a do srdce – přechází v mou krev a svítí pak z mých očí, jak máchání meče míhá se v pohybech mých, srší z mého péra... Nebude to tedy Vaší bolestí, vidíte že ne, co uvidíte? Slibte mi to, prosím vroucně, abych se upokojil... Slibte mi, odpusťte mi, prosím bojácně...: Dal jsem reprodukovat Vaše kresbičky z mých (Vašich) dopisů... A dovolil jsem Dostálovi *kresbu Isaiáše* dát na desky *Nového života*. – Prosím, řekněte mi dobrotivě: Nehněvám se – ač se hněvám. – – Řekněte jak ti Šebkovští: „Však kdyby to nebyl P. Jakub...!“ Můj milý! – –

Také mi P. Dostál píše, že Vás prosí o ten kříž, jež si zamluvil. Mohl byste mu snad poslati ten kovový, jeden metr vysoký, o kterém mi píšou P. Polák a Gryc: dal jste jej již odlít? Či pracujete jej v hlíně? Až budete mít po tom stěhování, můj milý, tu se spolu uradíme a „ustanovíme“ pro tyto a jiné Vaše podobné práce ceny – Vy mi vše řeknete, udáme i rozměry atd. a jednu přílohu *Nového života* věnuji této reklamě, tj. *oekonomii* Vašeho díla, protože poznávám: mnozí jen proto si netroufají něco

objednati, že ani nevědí, jaké věci pracujete, a pak, že si myslí, že by nemohli zaplatit: ukážu jim, jak i chudobná farnost může si opatřit Vaši práci, jen chtít... O tom si promluvíme.

P. Dostál píše, že ten kříž potřebuje. – Věc naše je vítězstvím jistá, proto, abych svou únavou (tohoto týdne) a spěchem nic nepokazil, ani dnes neposílám stylizaci oné předmluvy – a abych se nevyrušil ve studiu díla Vašeho: nebudu ve Slavii přednášet – a přece *přijedu* někdy k Vám... O tomto chtěl jsem Vám mnoho psát...

J. D.

Posledního ledna 1905

Vítám Vás, milý, do nového měsíce a do nového příbytku. Na má slova dlouho jste čekal, dni a hodiny počítal? Neodpověděl jsem dosud na tolik Vašich otázek. A na tolik otázek, které za Vás dává mi duše má. Tak např. hned tenkrát, jak jste mi ponejprv oznamoval přání Slavie – kdybyste byl tenkrát přiložil hlavu k úlu mého srdce – co byste slyšel? Tajemství života mého nejtěžší, slova, která si nechávám na konec, až mne zpracuje nemoc a Smrt stojící za dveřmi tam zpívati bude: Tož, bratře můj, už nechce tě svět, ještě málo dní, a napadne sníh, a země umlkne, cesty se ztratí – povídej, bratře můj, pohádku svého života, tu nejtěžší – lekal se jí tvůj duch, a tak ti Pán časů čas tvůj naplnil prací do vrchovata – tvůj čas a paměť tvou – starostí jinou. – Mně se nelekej, já sestra tvá, víš že jediná, protože nejmlčenlivější...

Najednou, příteli můj, na Vaši otázku duše mi řekla: Nemožno. Ty *nesmíš* mluvit o Březinovi. A řekla to na tisíc otázek svých... „Tys už příliš mluvil – miluji Tě jen mlčícího – udobří se!“ Udobřím se, duše má. –

Pravím upřímně: pozvání Slavie přišlo mi *pozdě*. Jako všechno na světě. Copak my víme, co teď mluvíme? A slova, která právě hovoříme, a která jako těla hadů ovíjejí se kol hrdel našich nepřátel: kdo pak si troufá říci, že jsou to slova naše? A slova naší lásky, která jako pláсты medu nabízíme přátelům: kdo pak smí říci, že roj neumřel? Snad zítra již nebude medu... Upřímně pravím: jako stromy mají čas mízy a květu – i člověk má měsíc svého jara... A Vy sám, příteli, jednou jste mi psal, že člověk je „nešťastnější“ nežli strom – člověk má *jediné* jaro... Hle, *teprve dnes* to Vaše slovo jsem pochopil... Kdy jste je řekl – kdy já je pochopil!! Chápete, můj milý, tuto vzdálenost a tuto bolest? A my, píšeme-li někomu roztavenou zvonovinou srdce, jemu hlaholíme do dálek a přes hory jak jarní proud: my chvějeme se sladkou představou, že celou naši hudbu slyší... Ale kdy uslyší! A někdy snad ani neuslyší! Neuslyší! – Svítí na nebi hvězdy. A víte, příteli, čemu nás učí astronomie: vidíme na nebi světýlka – ale jen světýlka: *hvězdy jsou už dál*...! Chápete tuto bolest, příteli? – Je strašná. Neboť strašno jest, dívati se na vlastní mrtvolu...

Mám-li paměť dobrou, byl to Hektorův synáček, nemluvně, lidé spatřili hlavu jeho v plamenech – hasili zbytečně – byly to plameny mysteria – i moje hlava, celá má duše, celé mé tělo, jako všechny hvězdy, sražené do jedné hvězdy, hořelo kdysi a svítilo... Vím to. *Bylo* to. Je tomu kolik roků. Tenkrát, když vyšlo *Svítání na západě*. – A potom ještě čas. –

A dnes přicházejí lidé a povídají, že jako hořím...

Řekněte jim, můj milý, aby se neklamali. Řekněte jim, že přišli *pozdě*. Řekněte jim, aby okamžitě vystoupili ze spolků, a nechali všech přednášek a novin. Řekněte jim, že je všechno řečeno. A tam, kam oni sahají, že nahmatají sice „hvězdu“, „těleso“, ale světlo je jinde... To je u Boha, jak bylo na počátku. –

Panu Vilémovi to neříkejte: jemu řekněte, že ho upřímně pozdravuji, ale pro nedostatek času ve svém povolání, že jeho krásného pozvání nemohu vyslyšeti: komu je toho líto víc, nežli mně? A je to pravda! –

Teď už nevím nic, jen to, že musím Vás očima spatřit, jinak Vás dobře neslyším a nevím, co mám mluvit... Poslouchejte, příteli, nemohl bych přijeti někdy k Vám, a doprovodit Vás z Prahy do Babic a do Jaroměřic? To by bylo dobré. Bojím se také, že Vás v Praze nepoznám! – – – Nemám město rád! – Neumím v městě ani chodit. – Tyto dni sbíral jsem zas na Váš kříž. Zatím celkově 368 korun. Nerozumím způsobu práce

v kovu, proto se jen pokorně ptám: nemohl by se *kříž* pracovati ručně, a nechat odlít jen Tělo? Máme zde v Babicích zkušeného zámečníka, svědomitého, jenž za své umělé (nepravím umělecké) práce byl vyznamenán v Paříži zlatou medailí. Pouze se ptám, nerozumím, rcete sám, milý. Na tu myšlenku přicházím z bázně, že z naší objednávky máte jen škodu mít. – Nepsal jsem tyto dni i proto, že jsem se bál, ve Vašem chvatu stěhování Vás rušit. – Můj milý, nebude dosti času na stylizaci našeho provolání: až Unie¹ ty práce mi pošle? Teprve potom budu jasně vědět, co a jak stylizovat – poradím se i s přítelem Březinou – a oni to pak vytisknou za 2–3 dny. Bezpochyby bude nutno oznámit i francouzsky. – Bůh Nás posiluj!

Jakub

Bud'te bez starosti, abonentů bude dosti! – Listy Zeyerovy jste dostal?

V brněnském *Hlasu* tuto neděli byl o mé a Vaší knize fejeton od doktora Kolíska² z Hodonína – žvanila s prázdnou duší – a proto přítele Dostálova... Pošlu Vám to!

Poslal bych Vám z těchto knih duchovních, kterou si budete přát:

1. Svatou Terezii (německy)
2. Sv. Jana od Kříže (německy)³
3. Hello, *Paroles de Dieu*⁴
4. Heinrich Suso, *Schriften*⁵
5. *Dante*, s výkladem Jana Blokše⁶
6. František Saleský, *Theotimus*⁷

Snad bych našel i jiné! Třeba i Ruskina⁸ atd. Mé knihy jsou i Vaše. Víte, „nejsem svůj“ –! –

Florianovi už je lépe. Minulý týden nebylo možno do Jaroměřic, sbíral jsem na kříž. Bezpochyby po tomto svátku, v pátek, kdy příteli Březinovi přednesu i myšlenku p. Vilémovu, která mne vyděsila jako Boží Zjevení – nic jinak, nic míň. Přítel Březina

¹ Česká grafická unie, a. s., knihtiskárna, nakladatelství a knihkupectví. Byla založena 1. ledna 1900 sloučením tiskáren J. Otty, F. Šimáčka, Jos. R. Vilímka a reprodukčního ústavu Jana Vilíma. Nabízela ve svých službách všechny reprodukční techniky včetně těch nejmodernějších.

² Alois Kolísek (1868–1931), katolický kněz, stoupenec Katolické moderny a jeden z řečníků druhého sjezdu *Nového života* na Velehradě roku 1899. Stal se profesorem na bratislavské teologické fakultě, po válce byl členem reformní Jednoty katolického duchovenstva (a jedním z jejích vyslanců do Říma v roce 1919) a krátce poslancem Národního shromáždění.

³ Sv. Jan od Kříže (1542–1591), španělský mystik, člen řádu karmelitánů, stoupenec reformy řádu, kterou v ženské linii iniciovala sv. Terezie z Ávily.

⁴ V originále vyšla tato kniha v Paříži v roce 1877, v českém překladu Otty Alberta Tichého vyšla pod názvem *Slova Boží* ve Florianově edici Dobré dílo v roce 1915.

⁵ Vydání nejbližší datu tohoto dopisu bylo *Heinrich Susos, genant Amandus, Leben und Schriften*, připravené Melchiorem Diepenbrockem a vydané v Řezně roku 1884.

⁶ Kniha *Dante Alighieri, jeho doba, život a spisy* vyšla v Brně roku 1892 a Deml ji měl ve své knihovně hustě podtrhanou.

⁷ Sv. František Saleský (1567–1622), francouzský katolický kněz a mystik. Jeho hlavním teologickým spisem je *Theotimus. Pojednání o lásce Boží*.

⁸ John Ruskin (1819–1900), anglický historik umění a estetik, profesor výtvarného umění v Oxfordu. Jeho stěžejním dílem bylo několik svazků spisu *Moderní malíři* (1843–1860). Zajímal se o prerafaelisty a tvorbu Williama Turnera, jehož dílo ovlivnilo impresionismus. Deml prokazatelně četl Ruskinovu knihu *Sézam a lilie*, která vyšla v Praze v roce 1901.

zdráv, žije teď se svatou Terezií: dal jsem Mu kdysi německý překlad Jejích spisů, teď si koupí francouzský. Je unešen! – Nechtěl byste také to číst – aspoň německy? *To* pro Vás četba, milý, nikoli Pisemský.¹ Chcete co *jiného* číst? Mám Vám poslati?

¹ Alexej Feofilaktovič Pisemskij (1820–1881), ruský realistický spisovatel a národopisec, autor povídek ze života ruského venkova.

10. února 1905

Milý – dnes jenom slovíčko, to, že *v pondělí* 13. února vyjedu právě v poledne z Kojetic, naší stanice, a o půl osmé večer budu na stanici severozápadní dráhy v Praze.

Tak mi to řekl dobrý člověk zde, věřím mu, je prý to spojení nejvýhodnější.

Na Smíchov už se pak snadno dostanu, vyhledám Váš příbytek (ač tak pozdě večer nerad Vás budu trápit...), a bude-li otevřeno: bude-li chtít *Bůh* – zůstanu u Vás do rána...

Jakub Deml

17. února 1905

Dřív nežli půjdu spát, Vy drazí, svůj pozdrav pošlu Vám. Půlnoc se blíží, laskavá, jak nepamatuji... Půlnoc – jak dobrá je dnes tato paní... Ó paní, – tvé oči dnes tak veselé jak oči *jitra* dokořán otevřené... do zahrad politých oranžem a karmínem a zlatem – zrcadla potoků nikdy dosud nebyla tak čistá, sice by se nebylo sklonilo nad nimi nebe s náručí tak rozpjatou a s rychlostí a jistotou, která předpokládá naprostou svatost... Nebe se sklonilo, duchové nejvyšších sídel po celé šíři slétají, zpívají světla jak všichni skřivani všech přicházejících jar, rdějí se květy, vůně a barvy srší do výše paprsky křišťálů do nezměrného Srdce Božího, chvěje se země jak stříbrná struna, a všechny bytosti země – jak struny rozehrané z prostorů do prostorů prsty všech andělů a svatých a prsty Trojice Boží – a všechno je viditelné duši člověka a nedá se říci všemi ústy člověka – a já jsem ten člověk přeblažený... Vy, drazí moji, ó drazí, nemohu říci ten a ten, neboť jste *jedno* – Vy drazí moji, Vašemi srdci – slunci, která se potkala, na věky splynula: hoříte na blankytu mém, hoříte: jedno aby hořelo, druhé aby svítilo, jedno aby letělo, druhé aby nad každou věcí se zastavovalo (nad každým broučkem, každou trávičkou – brouček jsem já, trávička jsem já a všechno ostatní) – Vaše srdce dvě slunce, měsíc a slunce – jedno druhého krásnější, jedno druhého potřebnější: jediným dnem od Boha učiněné – pro slávu Boží v nás...

Zpívám a bzučím, brouček opilý jitrním paprskem – paprskem slunce a paprskem luny splynuvších v sebe nerozeznatelně: jak letím: hle, blaničky mé a krovky moje září smíšeným světlem slunce a luny (– Mistra a Paní – přitele...).

Že mi odpustíte tato slova?

Že mi nezazlíte tuto radost?

Že mi porozumíte?

Půlnoc odchází – nitro mé nezná noci...

V duši mé jitra – stojím a dlouho budu stát – i Vy stojíte a dlouho budete stát, za jitra, na peronu, před oknem železničního vozu, který nechce odjet – a neodjede...

Neodjede! Sto lokomotiv ho neodtrhne... Sto lokomotiv, a kdyby soptěly párou všech Fantů a Boušků a Myslbeků a Lanů...!¹

Neodtrhne! –

Bůh to ví, jak jste krásni.

Bůh to ví, jak jste ke mně dobří.

Bůh to ví, jak Vás miluji.

Bůh to ví, jak pro Vás žiju a umírám.

Bůh to ví, že dostatečně umřít nemohu: že je potřeba, aby sto životů připjalo se k mému životu, a všechny umřely.

Bůh to ví, že modlitba má je nezkrotitelná.

Bůh to ví, že ani smrt nepřekazí moji modlitbu.

Bůh je proti mně bezmocný: v Svě Lásce bez hranic.

Slyš modlitbu mou, o Bože,

nemodlím se za sebe!

Ale modle se za ty dva drahé,

ztrácím podobu svou malou a slabou,

¹ Vojtěch Lanna (1836–1909), český průmyslník a stavitel. Pocházel z podnikatelské a mecenášské rodiny Vojtěcha Lanny (1805–1866). Byl sběratelem umění a starožitností, obohatil sbírky Uměleckoprůmyslového muzea.

a před obličejem Tvým stojím veliký
a čistý a silný,
podoběn cherubu...

Vyslyš cheruba – nejsem to já.

Jsem více než cherub – jsem Tvůj *kněz*, Ježíši Kriste – Tvou Vůli více než cherub... Modlím se za ty, kteří toho nejvíc potřebují – pro Tvoji slávu v nás – za Františka a jeho Paní: sílu jí dej, bolesti zmírní – milost nám dej – dej pokorným, k smrti poslušným...

J.

Přítel Březina přijal mne jako dosud nikdy.

Jako *bratra* mne přijal, staraje se i o můj povoz do Babic, chtěje mi dát i svůj oděv teplý na cestu... Děkoval mi za tolik a takových vzkazů a pozdravů a hovořil očima a slovy a gesty, jako by to byly oči a slova a gesta má vlastní, jítrem rozechvělé a zrychlené...

Azalka je na svém místě, není již obavy, že se přelomí, a jsem klidný, že ani hrnček se nerozbije: To by pak byla už jen náhoda, nezávislá od nositele; anebo vůle Boží.

Vše jsem příteli, jak bylo před slunce západem možno, vypravoval.

Měl radost, a Bůh dal, že jsem jej viděl jako bratra. Bůh dá, kdy Sám chce. A já dovedu být vždycky poslušným. *Nic* nežádám. Jen *tohoto* potřebuji...

Vyslovíte, příteli drahý, můj pozdrav a můj vroucí dík za tolik laskavosti u Nečasů? Všem! prosím – slečně též! Díky! Bůh Vám a jim zaplat'! Poděkujte za mne! prosím... S Bohem. –

Čekalo na mne více dopisů, také Bouškův: tentokrát plný poklon, velmi dlouhý, ale Bouška *je* *týž*. O tom jindy – Františku: *Mistře!*

22. II. 1905

Můj milý, ani dnes Vám nepíšu více, protože jsem pracoval pro Vás, jen prosím, abyste poslal P. Kalabusovi Josefu (Brno, Eliščina třída 8), až zase budete míti: litografii *Isaiáše a Matko*, jeden exemplář od obou si vzal a přeje si ještě jeden. Píše mi, že s hlavičkou *Slepého* je *velmi spokojen* a peníze že odeslal Vám. Také si P. Kalabus již zamlouvá Vašeho Krista v bronz a *Souborné vydání Vašich prací*. Je velmi milý, a sotva mám věrnějšího sobě i Vám ve všem kněžstvu. Pro tuto důvěru jeho k nám a pro jeho skromnost i diskretnost: směl bych prositi, můj drahý, pro P. Kalabusa o jeden obrázek – máte-li ještě – Vaší paní? – Nebudete se proto hněvati? – Váš milý list i adresy jsem dostal dnes. Buďte zdrav a doufejme! (*Možná: budete stavěti oltář v rodišti † Václava Kosmáka!*¹ *Vyjednávám.*)

J. D.

Pozdravujte mi srdečně maminku!

¹ Václav Kosmák (1843–1898), rodák z Martinkova nedaleko Babic, katolický kněz, spisovatel a buditel. Do brněnského *Hlasu* psal fejetony do rubriky zvané Kukátko. V nich i v jiných svých dílech se snažil působit výchovně a mravoučně především na venkovské obyvatelstvo.

25. února 1905 odpoledne

Můj milý,

příhlášky na Vaše dílo přicházejí. Tu student, tu jaký p. učitel Blábolil ze Strakonic, P. Bouška, P. Kalabus, Polák, jedenáct bohoslovců z Českých Budějovic, a P. Vaněk píše, že Vaše práce bude zdarma v *Kazatelně*¹ inzerovat. Můžeme tedy mít nejlepší naděje. Budu psát na všechny bohoslovecké semináře, i do Říma, Innsbrucku, Krakova, Lvova, Lublaně atd., kde všady mám známé – a na jiné spolky, redakce a instituce.

Naše vydání je zajištěno. Svému (vzdálenému) strýci, továrníku v Meziříčí, psal jsem již o lepenku, do Hranic o natisknutí vinět na trubičky. Trubičky budou 37 cm dlouhé: myslím totiž, že formát sešitu bude tento: 36 × 26.

Dosud jsem od Vilíma nic nedostal, nemohu tedy ještě vyjednávat ani s hejtmanstvím, ani s poštovním ředitelstvím stran konta.

Nemaje účet nemohu také stanovit cenu, ale budeme vydávat co nejlaciněji, že? Neboť toto vydání nebude ničím jiným, než přípravou očí a srdcí – a jakmile tato budou připravena: je tím připravena půda pro Vaše *sochy, kaple, chrámy*! Není-liž pravda, jen o toto hlavně se jedná? Kdybychom Vaše sešity prodávali i sebedráž, zbohatnout tím nemůžeme, že? Míním proto také v proklamaci podotknout, že vydáváme úplně bez výdělku!

Nebylo by také, můj milý, na škodu, kdybychom pronikli i do srdcí nejprostšího lidu: ten lid může sám pak být hlasem: *pastýřům*. Od zdola přicházely reformy. Nerozkazuji, jen se táži a radím: víte, můj drahý, že mezi lidem je rozšířeno tak zvané domovní požehnání, a pokud sám vím, lidé se po tom *shánějí*: dostal jsem tyto dni takový jeden výtisk do ruky. Nenakresli byste, příteli, takové „požehnání“? Dali bychom to tisknout tak (na takovém papíře), aby jeden výtisk nestál víc než pět krejcarů – rozšířilo by se to v tisících po všech našich vlastech a dědinách – posílali bychom to na farní úřady hromadně – uvidíte, že bude dobré!

Ale to bych Vám kladl na srdce: to Evangelium svatého Jana *museli* bychom citovati doslova dle Bible z *Dědictví Svatojanského*² (chcete-li, pošlu ji Vám), jinak by v tom věřili kacířství!

Souhlasíte? – Možná že znáte sám „Domovní požehnání“ jiného formátu a jiné úpravy: pranic, Vy dobře víte, nepředpisuji – a snad by nebylo (pro Vaše nynější velké starosti a práce) ani potřeba, kreslit něco nového! dali bychom na ten list některou z Vašich již otisknutých kreseb? Či Pána Krista a Pannu Marii? *Sám* rozhodnete – vůbec-li rozhodnete.

Ten Váš motiv *holoubků* je líbezně neodolatelný. Poslat' mi pan Vilém pozvání na večer Martenův.³ Vaši ptáčky! A srdíčka! – Jak to bylo v Slavii?

¹ *Kazatelna*, homiletický časopis vydávaný v letech 1902–1942 Františkem Bernardem Vaňkem (viz Demlův dopis ze 7. března 1904, č. 16).

² *Dědictví sv. Jana* – jedna z katolických tzv. knihoven, tj. edičních řad, v nichž ve velkém nákladu, za nízké ceny a zpravidla v jednoduché sešitové úpravě vycházely knihy a kalendáře, často určené pro lidové publikum. Pavel Marek pro dobu před první světovou válkou uvádí zhruba třicet podobných knihoven (MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890–1914*. Olomouc – Rosice: Gloria Rosice, 2003, s. 273). „Dědictví svatojanské“ bylo mezi nimi nejstarší, fungovalo už od roku 1835. *Písmo Svaté Nového Zákona podle obecného latinského, od sv. církve římské schváleného výkladu přeložené* vyšlo v *Dědictví sv. Jana Nepomuckého* v roce 1888.

³ Miloš Marten (1883–1917), kritik a esejista z okruhu *Moderní revue*. Psal eseje mimo jiné o Otokaru Březinovi. Z Demlova dopisu Otokaru Březinovi z 25. února 1905 se dozvídáme, že přednášku ve

O klišátka *Slepců* Dostálovi píšu.

Dostáváte jaké objednávky? Čekám netrpělivě od Vás každou zprávu, a doufám v Boha, že jich bude od těchto časů mnoho a samé radostné!

Vaše *Čtení Evangelia a Isaiáš z Nového života* se všeobecně líbí! Poznávám, jak jsem chyboval, když jsem uveřejňoval (*dal*, svěřil Dostálovi) Vaše kresby *zmenšeně* – i *vázy* Vaše v *Novém životě* všeobecně se líbí. Poslal jsem do tisku Oekonomii a bibliografii děl Františka Bílka¹ (pro *Nový život*). Bůh s Námi!

J. D.

Můžeme pak to „Domovní požehnání“ přiložit *někdy* i k Vašemu dílu sešitovému. A víte, co mi ještě napadá? Pošlu Vám někdy římský „*Misál*“, jsou v něm, u větších svátků, celostránkové, staré ocelorytiny: což nemohlo by se brzo stát, že bychom vydali aprobovaný „*Misál*“ s obrazy *Vašimi*, můj drahý? A kdybychom ty obrazy měli prozatím vydati i jen v některém *sešitě* – pod jménem *Misál Františka Bílka!!*... Hle, jak mé naděje rostou – a ještě porostou! Hle, hle... Milý!

A kdybychom některé Vaše obrazy, jako *Sv. Annu*, *Sv. Barboru*² atd. vydali samostatně pro křesťanské domy? – Naděje mé! Anebo nějakou modlitbičku s Vaším obrázkem dle pérokresby! anebo Vaši *Křížovou cestu* s obrázky nic většími a nic jinačími, než jak jste mi jeden namaloval? Vydati to k této době postní a s formulářem církevním a po případě s několika mými slovy? Hle, naděje mé...

K *lidu* jít, k ovcím – a
ovcemi k Pastýřům!...

Můj milý, nezapomněl jsem u Vás nějaký svůj *rukopis*? Jestli ano, pošlete mi jej? Nemohu najít rukopis k Vaším korouhvím – možná že jsem jej zapomněl naposledy – pro samou radost – u Březiny!

Slavii o Březinovi nakonec měl právě Marten. Deml také Březinovi popsal obrázek, který tu obdivuje: „Přišlo Vám oznámení o přednášce Martenově v Slavii? Bílek doprovodil obrázkem – na trůně, pod otevřeným nebem stojí básník, věstec, učitel moudrosti – z dalekého nebe, v polokruhu, k zemi se stáčí dlouhý trojhranný šik hvězd a holubic – poslušně k nohám proroka, kde na stupních krotce roztírají křídla, a zobou, a hledí...“ (*Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi*. Tasov: vydal Jakub Deml, 1933, s. 45.)

¹ Soupis Bílkových prací s uvedením jejich cen vydal Deml pod názvem Oekonomie prací Bílkových v příloze pátého čísla *Nového života* v roce 1905.

² *Barboro, tys ze sester...* (1905) – slepotisk. V rámci *Souborných prací Františka Bílka* vyšel v jednom ze dvou sešitů nazvaných *Kaplička světic* ve Studiu roku 1905.

[28. února 1905]

Buď pochválen Pán Ježíš Kristus. — — —

Prosím, příteli milý, buďme opatrní: ať nestavíme na písku, ať spočteme náklad dříve, než počneme stavět. Ve Jménu Tom Svatém, v Němž i zdravím Vás, bratře milý, v témže jménu Vám pravím několik základních vět, které vyjadřují při tak velké stavbě naší největší opatrnosti:

Naší starostí je dáti práci život = uskutečniti ji. Jak vzejde, v jaké podobě, v jakém materiálu – to je věcí Boží: Jestli víra naše jako písek v moři – uskutečníme ji. – K uskutečnění oné mé práce *nic mi tak by nepřekáželo, jako kdybych byl „populární“* (lidový). Ovečka obtížená klidu hledala, aby porodila, a ovčák ji popoháněl: zde není toho místa a času. Postavíme „předsín chrámovou“. Snad postavíme aspoň jeden trám, trám oné velké Božího chrámu předsíně, kudy kajícně žitím procházíme, abychom účastni byli setření všelikých slz u Otce – doma – na nebi. Jsou však věci, které se nám do této stavby nehodí, a škoda mnohdy času, co nám zabraly, než se staly. Ale uskutečnění jejich je možné přec a krásně: Kupř. vejdu k Vám a rozhlížím se, i vidím chatrné již u Vás roucho. „Bratře Jakube“ – povídám – „zde – hle – *roucho*, Tvoje již vetché.“ Vidím pak u dveří „požehnání“ – zedrané, nečitelné. „Zdá se mi, že potřebuješ „požehnání“.“ „Potřebuji“ – odpovídáte. „Ale zde *Misál* – a zdoben ohavně – i ten – lepší potřebuji“ – žádáte mne dále sám. „Vidím“ – odpovídám – „a nové Ti zhotovím.“ – Hled'te, příteli milý, potřeba Vaše u jiných potřebu naseje, hladem a žízní pak vykvete, a tak, *dá-li Bůh* (!!!) se potřeba ta (a podobná) stane lidovou – „populární“. Tak staneme se „posledním služebníkem“ všech (všem služebníkem nutným), který bude tím způsobem „panovat nad celou zemí“, *jenom neshánějme lidovost, moc, abysme se nestali „uchvatiteli“*.

Mám „domovní požehnání“ rád; ale zdá se mi, že by potřeboval lid (v prvé řadě ovšem duchovenstvo) napřed „*slovo Boží*“, a co ještě dříve: *Samého Boha*. Postarajme se o to přední napřed, další přijde za tím samo od sebe. – Láska Vaše bratrská, můj miléný, dostoupila takové míry, že šlachy, žily všechny u Vás jsou napjaty, aby bylo brzo dosti chleba, sůl a – uskutečnění mých prací. Bůh tu Vaši krásnou lásku vidí a já ji se slzou v oku radostně pozoruji; ale já musím Vám připomenouti, drahý můj, že „pro Slávu Boží v nás, pro přijetí království Otce k nám, aby Jeho vůle se stala na zemi jako na nebi – proto musíme pracovati, to na mysli míti, tou cestou se bráti. Všechno ostatní Bůh nepožehná.

Drahý můj, já s dojetím pozoruji Vaši ke mně přítulnost krásnou. Víím, že dobře se berete a v ničem zde nemínil jste nic jiného, nežli co já zde píši. Ale já zde skromně chtěl jen připomenouti: *buďme nejvýše opatrní*; každý kámen základní drží celé stavb[y] všechny výše. – *Jenom chraňte mne populárnosti, prosím! Tajte moje jméno!* Ale potřeby Vaše krásné rozvaňte vichry mocnými po všech vlastech, aby hladem a žízní vykvetly.

Potřebujete „domovní požehnání“, potřebujete dobré kresby v Misálu; „– bratře Jakube, já víím že to potřebujete, i půjdu a udělám Vám je.“ – Snad potřeba tak Vaše vybudí jinou a opět jinou; jenom *nečiňme výpravu mezi lid – a nebudme „uchvatiteli“*. – (Jestli to „požehnání“ a „Misál“ brzo neudělám, promiňte laskavě; ale já chci je Vám udělat – *a jen pro Vás*.) –

Na proklamaci nepodotýkejte prosím, že vydáváme úplně bez výdělku; jsme hodni mzdy, a bude-li 200 odběratel, po dvou korunách sešit, přec 50 zl. za sešit

vyzískáme. Aspoň tak myslím, že bude nutno všechnu péči nyní zatím vydávání mých prací věnovat. Kdybychom nevyzískali ničeho a já 2–3 léta spotřeboval k vydání mých prací, tu bychom rovněž špatně stavěli; (neboť mně to nyní zabírá celý můj čas).

Bratře milý v Pánu, přijměte ode mě několik těchto slov úpřímných jako důkaz přítulnosti mojí k Vám. Dobrá a krásná Vaše duše mě k tomu vybízí, abych řekl úpřímně a vše, co cítím. Cesty naše jsou těžké, velmi těžké, protože se tu na zemi *běříme poprvé*. Ač jsme tu kráčeli s Mojžíšem, a kázali s Pánem Ježíšem, přec se tu *běříme poprvé*: *Nikdy neležela zem tak dlouho úhorem, zem celá sešlapaná jako mlat*.

Již jsem psal k Vilímovi,¹ proč mé věci již neslouží. Upozorňoval jsem ho, že se nejedná zde o davy ctitelů, že se jedná o čas jejich (prací mých) i mého květu; sebemenší mráz srazí květy se stromu, a nejen květy – i pestíky i životy i světy nadějně v nich.

Leptů několik poslal; budu moci posloužiti, jestli někdo bude potřebovati.

Přišly *Volné směry*. Našeho přítele Jediné dílo.² Krásná to práce. Škoda, že ji nenapsal někdo v budoucnosti o něm a jeho práci. Mně, kterému nebyla dána slova moc, aby směl hovořiti, mně nezbyvá než ho v tichosti vroucně – milovat. – Když jsem hovořil se Suchardou,³ řekl, že by rád přítele Březinu poznal. Myslel jsem si: Neškodilo by Ti to; protože hovořil „jako moc máje“ – chud’as.

„Domovní požehnání“ z Evangelia! Bratříček Jakub není tam, kde jiný, pro něho bych volil jako „domovní požehnání“ toto sv. Evangelium:

Ev. Jan 5,26 – Jako Otec má život sám v sobě, tak dal i Synu, aby měl život v samém sobě. –

Ev. Jan 1,3 – a to *dříve než všechny věci učiněny jsou*.

Ev. Jan 5,27 – A dal jemu moc i soud činiti, že Syn člověka jest. –

Ev. Jan 3,13 – kterýž sestoupil s nebe a kterýž jest v nebi.

Ev. Jan 1,29 – To je Beránek Boží, který snímá hřích světa. –

Ev. Jan 3,17 – který byl poslán, aby spasen byl svět skrze něho. –

Ev. Jan 3,16 – aby nezhynul, ale měl život věčný.

Zjv. sv. Jana 22,9 – *My spoluslužebníci a bratři anjelů*. –

Zjv. sv. Jana 21,17 – *jenž i míry anjela jsme*. –

Ev. Jan 10,34 – o nichž psáno: *Já sem řekl – bohové jste*. –

¹ Jan Vilím (1856–?), typograf a grafik. Ze svého pobytu v Americe přivezl do Čech moderní reprodukční techniky, jako např. autotypii. Roku 1894 založil vlastní reprodukční ústav, později se specializoval na uměleckou reprodukci, za kterou získal řadu světových ocenění. Stal se jedním ze zakladatelů České grafické unie.

² Březinův esej z roku 1904, zařazený později do knihy *Skryté dějiny*. Vladimír Binar se domnívá, že Otokar Březina „jistě vděčí za ráz i polohu svého eseje Jediné dílo osobě Demlově i jeho vlivu“ (BINAR, Vladimír: Čin a slovo. Praha: Triáda, 2010. Kapitola Jakub Deml – vymezení vývoje osobnosti a díla, s. 38).

³ Stanislav Sucharda (1866–1916), český sochař, Myslbekův žák, profesor na umělecko-průmyslové škole a autor pomníku Františka Palackého v Praze.

Ev. Lukáš 11,4 – my vinni.

Ev. Lukáš 6,36,35 – Otec náš milosrdný, dobrotivý jest. –

Zjv. sv. Jana 5,13 – Jemu všechno stvoření, kteréž je na nebi i na zemi, i pod zemí i v moři, i všechno, což v nich jest, slyšel jsem říkací: Sedícímu na trůnu a Beránkovi požehnání, čest a sláva i síla na věky věků. –

Ev. Lukáš 3,7 – a my pokolení ještěřčí – my zlí jsme (Lukáš 11,13). –

Ev. Lukáš 13,3 – a nebudeme-li pokání činiti, všickni rovně zahyneme.

Ev. Matouš 22,37 – Jen v milování Boha z celého srdce, a ze vší duše a mysli svojí –
39 – a bližního – jako sebe – spása naše; –

Ev. Lukáš 13,5 – jinak všickni rovně též zahyneme.

Ev. Jan 17,25 – Otče spravedlivý – 26 – známéť jsem jim učinil jméno tvé, a známo učiním, aby milování, kterýmž si mne miloval, *bylo v nich* a i *já v nich*. 20 – Ne za tyto pak toliko prosím, ale i za ty, kteříž skrze slovo jejich mají uvěřiti ve mne – 21 – aby uvěřil svět, že si ty mne poslal, aby všickni *jedno byli* jako ty, Otče, ve mně a já v tobě, aby i oni *v nás jedno byli*. 22 – A já tu slávu, kterouž si mi dal, jim sem dal, aby byli *jedno* jako my jedno jsme – 23 – *aby dokonáni byli v jedno*.

Na sv. Kunhutu 3. 3. 1905

Můj milý, v posledních dnech, jak viděti, slova má se plouží po zemi, hledající místa, kde byste hlavu sklonil, a čas jim nedovolí zakroužiti pod oblaky jako druhdy. Čas – a ještě něco? Kdo zná větvemi zakryté vlčí jámy duší?

Proč jsem Vám nepsal dřív, ač volaly věci důležité? Tento týden náhle jsem byl povolán domů, abych sestru svoji Františku uvedl ve stav manželský. Tři dni jsem ztratil, a unaven, unaven obtížnými cestami, deštěm, blátem, zimou, mlhami, rozptylujícím představováním, řečmi, kouřem, písněmi a hulákáním, unaven a osudem sestry své rozrušený, osudem celé naší rodiny, jejich bolestmi, starostmi a tísněmi znaven a rozbolestněn – rozbolestněn osudem celých rodin a vesnic a měst... znaven a smuten vrátil jsem se včera večer do své kaplanky a neuviděl jsem ji v ohni a nimbu svých nadějí – nýbrž prázdnou, chudobnou a smutnou, k smrti smutnou jako já...

Už dávno měl jsem Vám říci, že tu byl před týdnem Florian a řekl mi: „Nesmí se psát *Souborné práce Františka Bílka* vydává Jakub Deml – vy nesmíte a nemůžete vydávat, a marně byste se domáhal od hejtmanství povolení, oni vám je dát nemohou, tiskový zákon to nedovoluje, ale týž zákon všem knihkupcům a nakladatelům dává právo vás žalovat, pokuty jsou na to hrozné – vy dostanete např. dovolení vydávat periodický *časopis*, ale nikdy ne *dílo* jednoho – vy smíte např. vydávat *dílo své*, ale nikdy ne někoho jiného“ – tak mluvil Florian a řekl, že má v těch věcech zkušenost, a řekl: Bílkovo dílo mohl byste vydávat jen tenkrát, když byste již vydával nějaký *časopis*, pak byste mohl Bílkovo dílo vydávat jako *přílohu* toho časopisu, nebo pod tím *titulem* časopisu – a pravil: nejlépe bude, když titul mého časopisu Studium dám já přepsati na vaše jméno a Vy Bílkovo Dílo budete vydávati v mém Studiu, pak nemá k vám žádná žaloba a zákon přístupu.

Činil jsem Florianovi různé námitky, ale on mi všechny vyvrátil. Řekl jsem, že je ostatně obálka už natisknuta, ale on řekl, nechci-li platit velkou pokutu, že se to musí změnit a že se mé jméno musí na obálce zalepit proužkem papíru a že se musí napsati: „... vydává Studium, Babice, pošta Lesonice u Moravských Budějovic...“ anebo zkráceně: „... vydává Studium, Babice, pošta Lesonice...“ vše ostatní že může zůstat nezměněno, ale jméno tiskaře že prý *je nutné* podle zákona: ale může prý být označeno kdekoli, jen když na tom sešitě je.

Předpokládal jsem, můj milý, že s tímto budete souhlasit, a proto jsem ihned na poštovním úřadě složil 106 korun se žádostí o šekové konto, a na těch složných lístcích, kterých jsem objednal zatím jen 300 (pro číslo první) (po dvou haléřích), oznámil jsem firmu: Studium, Babice, pošta Lesonice u Moravských Budějovic.

A Florian také již u hejtmanství dal Studium přepsati na moje jméno, čímž mne ušetřil mnoha žádostí, zákonitých předpisů a průtahů. Byl jsem tomu rád, protože prvé číslo Vašich prací čekal jsem každým dnem, a jak víte, ty úřady nevyhotovují podobné žádosti než po delší době: tedy i kvůli tomu, aby se vydávání Vašeho díla nezdržovalo, přistoupil jsem, i ve jménu Vašem, na radu Florianovu.

Myslím, příteli, že s mým jednáním pro ty důvody budete souhlasit – působilo mi to nesmírnou bolest: že Vám tím způsobena bude nová starost, že totiž obálky, ty kresby obáلكové, které snad již máte zhotoveny pro číslo druhé a další, že budete museti znovu kreslit... Ale snad dostačí, jak radí Florian: pouze moje jméno zalepit... Na moje vyzvání, proč mi už Vaše věci neposílají, odpověděla teprve dnes Unie, že mi to pošlou teprve koncem příštího týdne – tedy asi 10. března! Snad tedy nemají tu poslední stránku obálky ještě natisknutou? Snad by se tedy moje jméno ještě lehce dalo

vynechat? Učiňte, přáteli, jak uznáte za dobré – při druhém čísle těchto starostí už nebude: což já, takové starosti jsou pro mne lehké, ale Vám? Vás to vyrušuje ve Vaší práci! a to mne bolí. – Víte přec, že pro Vás všechno je mi lehké.

Starost' jsem Vám způsobil tím návrhem na „domovní požehnání“ a tím slovem „popularizace“. Přijal jste můj návrh – jako *můj*. Jako bych sobě to chtěl: tak jste okrášlil mou radu... V tomto případě *není* to přání mé – pro mne, pro kněze, jemuž stačí *duch* a *nitro* – a *požehnání skutečné*: co je mi požehnání napsané?! Nikdy jsem tuto potřebu necítil – a byl bych neupřímný, kdybych řekl, že žádám kdy něco pro sebe – ničeho nežádám, anebo lépe, jediné přání mé: široký stůl, papír, inkoust, Písmo svaté – a otýpka slámy pro odpočinek... a pak a snad jenom toto: světlo a milost Boha našeho. Byl bych neupřímný, kdybych mluvil jinak.

Nepotřebuji ničeho mimo sebe, ale všechno v sobě – a kdykoli jsem něco žádal, a kdykoli za něco budu prositi Vás: jen pro jiné... Přímý je Pán a On mi dal pro sebe ničeho nežádat na zemi – jen potřeba jiných zvedá mé ruce a nutí mé nohy k prosbě. – Často je mi ta potřeba naprosto cizí („domovní požehnání“ atd.), často se mi zdá, že je to potřeba ne duše, ale módy atd., ale také mi napadlo, že i cesty lidské povrchnosti, a hlouposti můžeme my duchovní, tj. po duchovnosti v svých neřestech prahnoucí: využítkovati pro spásu bratří a na těch cestách, kudy se ubírá stádo, vykopati hlubokých jam, kudy by stádo padalo do věčnosti blažené... anebo jako lovec hledá denní cestu zvěře a poblíž *toho* místa číhá – tak i my že nemusíme a nemáme se lekati slova „popularita“ a podobných – víme dobře, jak se nám to protiví – ale snad nejsme tak slabí, abychom se báli nákazy prostřednosti? Že křičím a pláču na tržištích a na veřejných ulicích pro Vaše jméno: komu je to bolestnější nežli mně, jenž potřebuje skrytosti jako jiný chleba: ale křičím a pláču a trápím se – neboť se mi zdá, že se jedná o věc příliš velikou, než aby nevyžadovala spojení a sepětí všech rukou, dechu celého národa: nebo kterak vystavíme Chrám? Nezapomínejte tedy, můj milý, že *já* rozhodně nepotřebuji *ničeho* – a kdykoli jsem Vás miloval, vždy mne k tomu pohnula Vaše *duše*: a tu přece nemůžete *darovat* – miloval jsem ji *ve Vás*! A dáte ji *Bohu*!

Nad lidmi, jako by ležela neproniknutelná, těžká deska nad jejich hlavami: prolomit tuto temnotu, odhodit tuto tíhu – hle, to jediná snaha má: a byl to snad výkřik Vaší tíhy, jenž vzbudil výkřik můj? Byla to Vaše duše víc než Vaše dílo? A nebyl to vlastně výkřik národa ve Vás, jenž mne dojal tak, že na všechno zapomínám a přiskočil jsem, maličký, hasit požár – s hrstí vody či s hrstí zpěněné krve? A co chci, než aby každý přinesl hrst? A nepodobá se má láska sobectví a mé volání k národu snaze, aby celý národ hasil a požár zanikl dřív, než já umru – aby mi zbylo několik dní skrytosti a pokání – než předstoupím k věčnému soudu? Netrávím svůj čas splácením dluhů malých a nevyhýbám se tak dluhu Velkému? Tento smutek provází každý pro mne dar. Nebyl to chvilkový vrtoch, co mne volalo do řehole.

Dosud se přihlásili:

Dr. Fr. Věžeňský z Falknova

Jos. Janů, fin. str. z Chrudimi

Fr. Blábolil, uč. m. Strakonice

Jos. Šorm, koop. Jaroměř

Dr. Emil Franke, Praha

Jos. Soukup, od křížovníků, Praha

Vilém Bitnar současně oznamuje Jos. Mercíka a pí Marii Nešporovou

Jedenáct bohoslovců z Českých Budějovic

Bouška, Vaněk, Lutinov, Kalabus

Polák, Gebauer, P. Ševčík.

Dal jsem pro první číslo zhotoviti v Unii i ty lepenkové trubičky. Mohli by na ně nalepit i vinětky s tímto titulem: zkrátka firmu:

Studium // Babice // u // Moravských Budějovic
Pan...
Číslo...

Ne že bych srdečně rád každou adresu i s „firmou“ nepsal: ale abychom byli světu blíž...

Mohlo by na té vinětkce být snad raději toto:

Souborné práce Františka Bílka
vydává Studium // Lesonice //
Číslo...

Svět má rád tisk...

Tomu Němci z Mnichova neodpovídejte! Vyrovnám sám!

V *Moravské orlici*¹ byl od Miloslava Hýska delší fejeton o Vašem díle, při tom zmínka o mé knize. Vyžádám si, abych to celé směl otisknout v *Novém životě*.

P. Dostál nařiká na finance, že mé knihy doposud prodal sotva patnáct výtisků, a náklad prý stál 2000 korun. Z těchto důvodů prý nemůže mi ve třetím čísle Nového života otisknout přílohu Oekonomie prací Františka Bílka – abych prý to odložil do čísla dubnového.

Hlavy *Slepců* otiskl, a na mou žádost dovolil, abychom si obě klišátka pro souborné vydání vypůjčili.

Mám je tedy poslati Unii? Či mám to dát tisknout v Hranicích? Ale kdo ví, mají-li takový papír?

Rozhodněte sám, příteli. – Ještě neukončuji! –

Váš J.

¹ *Moravská orlice*, brněnský deník, od 30. let týdeník, vycházející v letech 1863–1943.

S úterka na Středu popeleční – ve Středě popeleční 1905
[7. až 8. března 1905]

Bud'te bez starosti, bratře milý, srdce Vaše nechť se upokojí, není v naší moci, jak dobře pravíte, smutek náš, ale smutek není víc, než co je, mračno a déšť, potřebný zvířatům, osení i člověku. Vše se nám podaří. Jaro přijde a již přichází, viděl jsem včera dva skřivany, vzletěli a zazpívali, povoz mne spěchem odtrhl tomu obrazu, ale bude jaro všude a mnohem silnější, než se nadáme. Dobré. Opěvané vodami, větry a sluncem.

Nepíšu Vám, bratře drahý, dnes více, neboť je už hodina po půlnoci, a v době, kdy jsem Vám chtěl více psát, byl u mne Florian a dosud je. Zítřa půjdeme k příteli Březinovi.

Nemohl bych dnes spát, kdybych Vám byl nenapsal aspoň tato slova.

Posílám Vám koncept listu, jež jsem odeslal p. kanovníku Podlahovi. Na mou prosbu psal k dobru Vašeho Díla p. kanovníkovi i P. Dostál. Přijde mu to tedy ze dvou stran. Mně sotva odpoví, p. kanovník, jsem kaplan jen a neznámý – ale až odpoví Lutinovu, povím Vám to, milý, a poznáme, co činit. Na první sešit z Unie čekám netrpělivě. Příhlášek stále přibývá. Myšlenka, že tedy smím stále s Vámi mluvit, je mi drahá jako život. Klidně jdu spát. Dobrou a svatou noc... – prosím! –

J.

Na Sv. Tomáše Akvinského 1905

Vaše Milosti,
veledůstojný Pane!

František Bílek, sochař, nemá místa, kam by uložil sochy svého Krista, Marie, Mojžíše, Proroků a svatých. V Praze je několik zpustlých kostelů. Nejen pro nesmrtelné Umění Františka Bílka, nýbrž i pro vážnost Svaté Církve, pro povznesení národa cyrilometodějského a pro starobylou slávu Prahy, města Karla IV. nesmrtelné paměti, bylo by dobře, dáti Bílkovy práce do jednoho z pražských kostelů.

O to, abyste měl péči a potřebné jednání zavedl s c. k. místodržitelstvím a po případě s konzistoří nebo s magistrátem města Prahy,

jménem Františka Bílka

a ve jménu věci svaté

se vším úsilím a v nejhlubší pokoře Vaši Milost prosí

Jakub Deml, kněz

[10. 3. 1905, Lesonice]

Milý!

P. Dostál Vám posílá 40 K honoráře za druhé číslo *Nového života*. Svolil, abychom si vzali klišé hlaviček *Slepců*. Dám je tedy otisknout v Hranicích pro Vaše dílo. Jeden člověk dává 200 zl. Chce pomník na hrob. Je to pro hřbitov tasovský, tedy v mém rodišti. Doporučil jsem mu Vás. Co mu mám poradit? Krista Vašeho v bronzu? Či toho z pálené hlíny a Marii po 80 zl.? Ta rodina má dva hroby vedle sebe, u zdi. – Blízko jejího hrobu je hrob mé matky, a sám jsem si přál Váš kříž pobronzovaný – byly by pak dva stejné vedle sebe... či mám si zvolit Krista z pálené hlíny s deskou v pozadí? I hrob matky mé je u hřbitovní zdi. –

Váš Deml

Jsem vesel: mám tolik práce, že nemohu víc psát – ale pracuji *pro Vás*.

11. 3. 1905

Drahý Františku, tak *jako* po nemoci Vám píšu. (Na chvíli jen, práce plné ruce.) Kdybyste věděl, co tyto dni měly dýchavičného chvatu! Co pohledů, slov, písmen a pohybů na všechny strany! Zákopy, vyhazování hlíny, rychlé stavění pontonových mostů přes dravé proudy, povely, výstražné signály, válečné operace: pro Vaše a mé dílo... Dokážu Vám svou prací a vytrvalostí, že ani o krok necouvla má duše od Vaší, a ten můj list, jenž Vám způsobil bolest, že nebyl psán mou duší, nýbrž jen rukou, znavenou – když já jsem spal, že psal ho nepřítel. Nemluvím obrazně. Nepřátelé opravdu jsou, mimo mne, a já tehdy psal, co oni mi našeptávali. Nebyl to tedy hlas můj, nebyl to hlas Jakuba, nýbrž Ezaua, přestrojeného...¹ A já vím, že jste můj hlas, ten vnitřnější, neklamný, rozeznal i pod cizí kožešinou. – A snad bylo to i tak dobré, protože nutné: což nemusel já se skrýt? po blesku oslepení, po ráně hromu – utišení... Blesk a hrom – či nepřišel můj list psaný ten den, kdy jsem odevzdal azalku Otokaru Březinovi? A nebyl ten list můj hrubý, jenž Vás zarmoutil, jinou formou lásky? Té, která se musela skrýt, jako člověk před velkolepým dílem svých rukou? Nebyla povodeň přítulnosti mé zatížena krami ledovými, byl to průtrž mračen uprostřed žní, slavné procesí prámů z hor: znamení rozpoutaného léta – jak by řeky mohly zamrznout v červenci? Nemožno, abych se pro Vás tak náhle a nyní stal chladným. Všechna slova, která jsem kdy pro Vaše Dílo rozesel do světa, proti mně vypučí květy plamennými. Znovu a znovu vdechnou do mně dechnutí života, vlnobití ohně. – Však je potřeba ticha nad nivami, ať praskají lusky a klasy – my nepromluvíme – i skřivani ztichnou, když hnízda žlutají se zobáčky – ztichnem i my – umlknou slova lásky – práci budeme se živiti...

P. Dostál poslal pro Vás na moji adresu 120 K za vázy, které si ponechal. Ostatní má vystaveny ve své faře, a jak čtete v *Novém životě*, o své újmě nabízí je na prodej. Věc naši přijímá za svou. Psal i kanovníku Podlahovi. Psal i Xaveru Dvořákovi, aby Vám dali dělati náhrobek pro Třebízského hrob (prý za 4000 K, píše mi a Dvořákovi Dostál psal). Psal jsem na dvojnásobnou prosbu jeho i Bouškově – konečně – a psal jsem mu také, aby u kanovníka Podlahy pro Vás se přimluvil. Snad to učiní: nemíní-li se mnou se rozejít... Toto stěží: tak mi píše, tak touží po mém slově.

Těch 120 K nechávám pro Vás zatím u sebe, snad jich bude brzo potřeba Unii. Ale kdybyste peněz potřeboval, pište jen, a pošlu je.

V sousední farnosti naši jsou misie Otců jezuitů. Vypomáháme. Sotvaže jsem se objevil, řekli mi, jezuité: Myslíte, že si Bílkova umění nevážíme? Ctíme, vážíme si! – A tak abych prý k nim vstoupil do kláštera. – A přijali byste? přijali byste mne s celým aparátem prací Bílkových? řekl jsem. Ó ano – všechno smíte si vzít, všechno pracovat jak dosud, budete mít úplnou volnost. –

Tak mluvili. Žertem i doopravdy – doopravdy – ale já neřekl nic. To jiná otázka, a sotva bude kdy, abych si ji zodpověděl.

Jsou z Hostýna. Mnoho se ptají, umění nerozumějí. Obětovat nechtějí. Mají svého Úprku² a Jurkoviče³ – že i Vy stavíte, ani nevěděli. Chtějí od Vás na Hostýn do kostela kroupenku za 30–40 K – ale pomyslete si: aby do ní vlezlo půl nebo celý litr

¹ Odkaz na starozákonní příběh o Izákových synech z knihy Genesis.

² Joža Uprka (1861–1940), malíř a grafik. Náměty čerpal z lidového prostředí, zejména na Moravském Slovácku.

³ Dušan Jurkovič (1868–1947), slovenský architekt, osobitě sklouobil secesní podněty s lidovou architekturou.

svěcené vody! – – Že prý by to byla pro Bílka reklama – já myslím, že spíše pro jezuitu – a chtěli prý by od Vás i pokladnici na způsob Vaší hlíněné ruky-kahanu, ale tak, aby ruka byla dutá a krejčary do ní zapadaly... Řekl jsem, to že by se musela ruka odlít v železe, jinak že ju zloději rozbijou – ale raději aby Vám nabídli celou horu hostýnskou k přepracování – anebo aspoň celý jeden oltář... Kostel prý je římská rotunda. – Jako Nikodém¹ našel mne pak superior jezuitů samotného v pokoji, mluvil se mnou o umění, potřebují prý oltářní obraz „Jak Panna Maria pomáhá dušičkám v očistci“, že prý v této věci začali jednati s malířkou Vorlovou – řekl jsem, že ani Úprka, ani Jurkovič, ani Vorlová nejsou umělci nábožní – p. superior mne prosil o Vaši adresu a že Vás před Velikonocí v Praze navštíví...

Přijde-li, přijměte ho vlídně – i když nic nekoupí. To se ukáže. –

Kdybyste věděl, jak můj p. farář přede všemi pro Vaše dílo byl zapálen! Jak umí agitovat! Jeho vlastní kolegové ho nepoznávají! Co prý se to s ním stalo! Já nepotřebuji ani mluvit: mluví p. farář! Ten dobrý! Mladicky ohnivý! – Ale necht' mluví i do pařezů – nic není nadarmo.

Fotografii hlav *Slepců* Vám pošlu, nepotřebuji už, když otisknuto. Na radu Březinovu Suterovi² napíšu. Pošlu mu z *Nového života* Vaše *Modlitby*.³ Vše vyjednáám s ním sám, nepište mu nic! – Unie dosud neposlala!

Z Chýnova dnes přišlo avízo na dvě bedny půl třetího metráku. Nevím, budou-li to vázy všechny, které jste mi poslati chtěl.

Nebudou-li všechny, pak Vás prosím: ty ostatní všechny mým jménem pošlete na adresu *Nový život* v Prostějově, s Dostálem už jsem to vyjednal, on vše vystaví.

Dostálovi, prosí, máte tedy zatím poslati a zapůjčiti ten *obraz* Krista. Pošlete mu, pošlete-li, vše nevyplaceně.

Co se týče *Studia* Florianova: po dobré úvaze a s tisícovou chutí jménem Vaším jsem se rozhodl, aby Vaše Dílo v Studiu *vycházelo*. *Důvěřujte* mi, drahý! *Jen* tak je to *nejlépe*! Je to kvůli paragrafům a úřadům!

Zákon o tisku jsme prohlíželi! A poznali jsme také, že je *nutno*, aby Vaše Dílo vycházelo ve lhůtách *šestinedělních*! Raději mohou být sešity větší. Nutno. Někdy Vám vysvětlím. Ale Vy zůstáváte pánem svého díla, i titul Vašeho díla zůstane, vše – Vy povedete náklad, Vy, jedině Vy dostanete výtěžek celý a nezmenšený – a jen *před úřady* za všechno odpovídá Florian. Účtu se nelekejte, milý. Jen *první* to číslo bude o něco dražší – všechna ostatní jistě a mnohem budou lacinější – vše Vám vysvětlím, jak jen poněkud budu mítí kdy! *Důvěřujte* mi!

A buďte s Bohem. Modlím se dosud. – Kdy to přijde z Ameriky?

J. D.

¹ Postava Nikodéma se objevuje ve třetí kapitole Janova evangelia. Byl to oficiální představitel farizeů, který vyhledal Ježíše v noci, kdy byl sám, a rozmlouval s ním.

² Tuto postavu se zatím nepodařilo identifikovat, pravděpodobně německý či rakouský nakladatel. Několik Suterových německých dopisů Bílkovi je uloženo v Národním archivu.

³ Album *Práce moje – to modlitby neumělé, čisté však a kající* (1897).

[Lesonice 15. března 1905]

Z Unie dostal jsem dnes jeden výtisk čísla prvního a píšou: Dnes (13. III.) zaslali jsme Vám jednu bednu s 300 obálkami a dále čtyři listy světlotiskem, čtyři knihtiskem a čtyři litografií po 300 výtiscích.

Věc tedy naše už tyto dni dostane se do rukou přátel, neboť jakmile to přijde z dráhy, ihned začnu rozesílat! S rozesláním budu hotov ve 2–3 dnech jistě. Buďte mi zdráv, Vy milý. Píšu teď méně, ale jednám více. Vše Vám sdělím, jak bude hotovo. Účet ještě nemám.

J. D.

16. III. 1905

Potěšil mne Váš poslední, trojnásobný list, příteli milý. Z prvních, prudkých úhozů jarního slunce přišli jsme, pravda, i do dní mlhavých, ale z toho, že jsme se hledali, je naprosto jisto, že jsme se jeden druhému neztratili, a že se blíží léto. Není ničeho, co by nás rozloučilo. Nepíšu-li Vám okamžitě, a nepíšu-li Vám i týden, neříkejte už nikdy, příteli, že „nezasluhujete“. Takových slov nebude mezi námi. Nebude mezi námi už nikdy nebezpečných slov. *Že byla?* Byla – *zdánlivě*. Má vina. Mám ji osvětlit ještě z jiných stran, abyste věděl, příteli, že byla *zdánlivě*? Byl jsem doma, jak víte, u rodičů, bratří a sester. Smutek naší (mé) rodiny mne strhl svojí vlnou. Tři dni zápasila duše v proudu tom. Příliš vystavena nebezpečí starých nemocí. A když přijde člověk z těchto míst: nemyslíte, že vydychuje nemoce těch míst? Ale podivno! Nemyslíte, že postaví se bojovně proti nemocem těch míst? Ale podivno! Nemyslíte, že postaví se bojovně a nepřátelsky: na místech přátelských? *Že koná spravedlnost na místech nepatřičných, nevčasně a nezaslouženě?* Ale koná *tuto* spravedlnost – a *zde* – protože je nemožno konati ji „*tam*“? Ale spravedlnost musí býti vykonána – a člověk, který *viděl* – spravedlnost konati *musí*. Třeba nevědomky. Vydechuje ji – třeba na nevinné. *Že nemusím říkatí víc?* –

A zadruhé. Víte o panně norimberské. Mučidlo podobné panně, kovové, uvnitř duté, dutina plna nožů jako zuby do sebe zaklesnutých. Mučidlo, které se dá otevřít jako desky knihy. Těmi deskami sevřen býval zločinec a noži probodán. Zločinec. Ale četl jsem kdysi, milenci dva si prohlíželi norimberské muzeum a zastavili se i před pannou. Byla otevřena. Žertem a dováděv vstoupila dívka dovnitř, doprostřed nožů. Sladkost nebezpečí před tváří milovaného! Hrůza smrti, v jejíchž rozprážených loktech bytost drahá stává se dvojnásobně drahou! Hrůzou a nebezpečím láska mocněji vzplane jako blesk na nebi do černa zataženém. Za hvizdotu bouře a ledu srdce k srdci úžeji se stulí před krbem vesele plápolajícím! Sladké noci, vichřice, ledy a bouře, shánějící do náručí a hnízd: člověka i zvěř! Znal tajemství toho onen člověk, o kterém jsem četl, ale myšlenkou tou oslepen a chtěje z duše svojí odstraniti poslední mlhu lhostejnosti a pochyb, chtěje aby láska jeho vyšlehla plamenem věčným a absolutním: srazil obě křídla vražedného nástroje dohromady! Milenka zničena, ale řekl bych bez bolesti, bez výčítky, sladce. Smrti, kde osten tvůj? –

Je také jisto, příteli, a kolikrát jsem již pravil: práce a starosti všední, ale *nutné*, to vyjednávání s tiskárnami, redaktory, zákazníky – zabírá času slovům přátelským – ale ne přátelství! Je nutno mnohdy i na týden se odmlčeti, však není to mlčení smrti. Jen mlčení práce! Buďme k sobě shovívavi, neříkejme, že „nezasluhujem“. V pravdě a důvěře se nedejme másti ničím, ani minulým, ani budoucím. Co zaviní mnohdy vzdálenost naše, vysvětlí setkání. Chci pomáhati skutkem, ten je znamením pravdy a života. Co na tom, že člověk i strom rostou pomalu.

Jen kdyby Unie byla rychlejší. Oznamují, i číslo poslali – ale avízo na celou zásilku ještě nemám. A co hlavní: účet ještě neposlali, a já mohl už dnes vše rozpočítati a proklamaci abonentní dát tisknout! Takto stojím dychtivý práce, a pracovat nesmím. Abonentí se hlásí. Ale snad přijde vše dnes. Také jsem o účet do Prahy již psal.

Březina radí, abychom to nerozesílali v trubcích. Pouze v rovné lepence. Myslím, že to bude tak i lacinější: mohu si to zabaliti sám (tady mi budou všichni pomáhat a ve dvou dnech bude vše odesláno! Tedy druhý sešit míním rozesílat nestočený!

Ty lepty na šedém papíře jsou krásné. Buďte bez starosti. Nevím, zdali jste P. Kalabusovi sám také nějaké poslal. Ale buďte bez starosti. Pojedu do Brna některý den, jak jezdívám, a promluví s ním. Ty lepty mu donesu.

Nevím, mnoho-li jste jich dal tisknout. A nenalehám. Jen bude-li Vám možno, prosil bych Vás ještě

o jeden lept *Isaiáše* na papíře *bílém*, a

o dva lepty *Matko* na papíře také *bílém*.

Ale aby se zjednodušilo účtování: dejte to tisknout a odeslat z tiskárny přímo na účet *můj*. (V tom případě, že byste schválně to dal tisknout!)

Výklad k Vaším obrazům (cyklům) dám vytisknout v jednom sešitku *Studia*, samostatně, a přiloží se to k poslednímu sešitu cyklu. Tato rada Florianova je dobrá: neboť tímto způsobem nebudu obmezován v slově: vyjde-li výklad jako knížečka, mohu se více rozhovět, a bude to vždy tvořit celek úhledný, knížečku – kdežto na pouhém lístku by se to lehko ztratilo. A do těch knížeček mohu, dle Vašeho přání, vložit sem tam i poezii svou – tím učiníme přílohu *Nového života* zbytečnou – a začneme zakládati dílo své. Vidím z toho tedy veliké výhody pro budoucnost, že jdeme pod střechu *Studia*. Vidím v tom i možnost založiti někdy vlastní „knihkupectví“, i vlastní *tiskárnu*, pod vedením Florianovým, mým a Vaším – a můžeme pak oficiálně v tomto nakladatelství soustřediti a prodávati Vaše *originály*, kresby i plastiky! Jako jsem již převzal celou administraci a finanční stránku *Studia*, mohu ji vést i budoucně, zvláště když Florian v této věci aspoň dosud byl neopatrným, an své věci rozesílal nazdařbůh, ba dával i zadarmo! Ať je odběratel zatím třeba jen 200 nebo jen 100, budem dávat jen za hotové, však kruh náš časem se rozšíří, až poznají dobří věc dobrou – katolickou. Neztrácejme mysl v začátcích. Daleko jsou naděje naše. Studium má již pevný, věrný kroužek svých čtenářů a ti budou i čtenáři Vašimi a mými. Jsou to lidé nadšení, s jinými nepočítáme.

Nemyslím, příteli, že z takových pochybností, jak píšete, váhal jste přistoupit k *Studiu*, ale vím, v jakém poměru jste k Léonu Bloyovi,¹ nebo spíše on k Vám – a proto se mi zdálo, že z této příčiny není Vám milo vydávati Vaše dílo tam, kde je vydáván Bloy. Bude to nezávislé, ale i Bloy razí nám cestu jako pohrabáč a drvoštěp.

Aby se tedy vydání Vašich prací bez potřeby a na naši (Vaši) škodu nezdržovalo průtahy úředními, své jméno na všech exemplářích přelepím nápisem *Studium*. Pro obálku čísel příštích (druhé, třetího atd.) může se to už natisknout: *jak* – to Vám okamžitě oznámím, jakmile nám dá rozkaz hejtmanství, kam výtisk musíme předložit – a předložím ho hned, jakmile Unie pošle účet! A napíšeme pak prostě

„Dílo Fr. Bílka“ atd.

Povím Vám vše.

Bůh ostříhej srdcí našich.

Jakub

Pozdrav od p. faráře.

¹ Léon Bloy (1846–1917), francouzský prozaik a esejista katolické orientace, vášnivý polemik. Josef Florian byl jeho dílem stržen a velkou část jeho knih přeložil do češtiny a vydal ve *Studiu*.

[Lesonice 25. března 1905]

Můj milý,

posílám Vám na rychlo zatím jedno ukázkové číslo Vašeho Díla. – Zatím jsem jich rozeslal dvanáct, čekám ještě jen povolení na novinářský kolek, takže po této neděli *všechno* rozešlu!

Oznamuji Vám též, že jsem včera na c. k. hejtmanství dal se prohlásiti za *redaktora a majitele* Studia. Florian svolil. To znamená, že z *Nového života* jsem odešel a stojím na vlastních nohou. Mám na ty dva svátky mnoho práce, takže dnes nemohu psát víc. Po zítřku! – Pište, jste-li spokojen s prvním číslem a se mnou!

Jakub D.

[mezi 25. březnem a 3. dubnem 1905]

Dnes už nepíšu nic jiného, jsem unaven: celé odpoledne a celý večer pracovala moje administrace, tj. sousedka: paní řídící, slečna: sestřenice p. faráře, a já. Včera nás pracovalo o dva víc. Jde to vesele. A místa máme! Fara jako klášter – a prázdná! Jde vše vesele! Pan farář jeví velký zájem.

Ty německé kritiky, prosím o ně. Ty, co zde mám, vrátím, jakmile je prozkoumám. Dosud nebylo kdy, ale mám je dobře schovány. I přítel Březina je na ně dychtivý.

Pište mi, příteli, jak, zda dobře či zle Vás se dotklo číslo první.

Bůh s námi!

J. Deml

Přál bych Vám, bratře drahý, abyste se nyní ke mně podíval. Jako na bojišti. Všady plno Vašich papírů, krveprolití Vašeho Díla. Jako na bojišti: neboť opravdu urvat si musím i tyto řádky ze svého času, abych psal i Vám. Radost a vašeň boje pro Vás sžírá mne, radost a láska k Vám jako jarní proudy strhuje mne.

Nevím ani, co jsem Vám posledně psal. Nemám kdy si to připamatovat. Stále nějaké vyjednávání. S tiskařem, hejtmanstvím, poštovními úřady, s přáteli, redakcemi i s nepřáteli a lhostejnými. Všady krveprolití. Všady oheň. Co může, vše hoří. Nedávno jeden pan farář nazval mne bláznem. Mám radost. To slovo dávno jsem slyšel, a stokrát – a možná dřív než byl svět... Pranic mne nemůže zabolet pro Vás. Pranic se mi nezdá nemožným. Ani nemožné. Národ jako dítě, kterému dám rozkazy. Snad budu mít dosti k tomu rukou i hlav. Ale musí hořet, co hořet může: ostatní zasáhneme prokletím. Včera poslal jsem do Mnichova Suterovi oba *Otčenáše*, *Ruce*, jednu litografii (Evangelium) a první číslo Vašich prací. Dal jsem mu podrobné instrukce. Březina pravil, abychom ho neodmítli. A tak – snad bude on mým a Vaším ramenem v Německu. Snad. Ale ať cokoliv: pastvu má, snad je to uloženo na úroky – přijdu jako pán vinice žádat nájemného. – Tyto dni vlastnoručně píšu na každou obálku prvního sešitu Vašeho, co tam je nutno vzhledem na změnu redakce a kvůli zákonu. Píšu toto: Studium, pořadatel, nakladatel i vydavatel Jakub Deml – Tiskla Unie v Praze. –

Takže číslo druhé a každé další bude míti tento nápis:

Práce
Františka Bílka
souborně vydává
/ *Studium* /
Pořadatel, nakladatel
i vydavatel
Jakub Deml
Babice u Lesonic
Morava.
Tiskla Unie v Praze.

Nebude tento nápis tuze dlouhý? Myslím tak jen kvůli Vám, můj drahý: z důvodů jen estetických! Snad v tomto případě je možno vynechat slovo „souborně“? Ale učiňte sám! Poznamenal jsem jen, co žádá *zákon*.

Ostatně vydání tohoto prvního čísla je pro mne dobrou školou – v budoucnosti nabudu více zkušeností a nebudeme míti průtahů a překážek žádných! Dá se pak vždy ještě napravit to a ono.

Posílá Vám pan farář z Martinkova u Domamile¹ nákres presbytáře a oltáře, o němž jsem se Vám zmínil. Člověk jeden chce na postavení toho oltáře obětovat 1000 zlatých = 2000 K. Už si vyhlídl dryáčníka „malíře“, jenž mu tento plán nakreslil a nabídl mu svůj paskvil za 700 zl.! Čert chodí stále světem. Mluvil jsem s tím milým p. farářem – a řekl jsem, že milého sedláka měl srazit po křesťansku ze schodů. A říci mu, zahřměti: chci poslušnost, a ne oběti!² Považte, ten zpupný chlap si vymínjuje před

¹ P. Jaroslav Rumler (1868–?)

² Odkaz na devátou kapitolu Matoušova evangelia: ¹²On to uslyšel a řekl: „Lékaře nepotřebují zdraví, ale nemocní. ¹³Jděte a učte se, co to je: „Milosrdenství chci, a ne oběť.“ Nepřišel jsem pozvat spravedlivé,

svým duchovním správcem, že nikdo jiný nesmí na ten oltář obětovat krejcaru, aby prý nikdo neřekl: já mu k tomu dopomohl! –

Mluvil jsem s p. farářem martinkovským, jako každý kněz naší prohnilé vlasti i on je baba – bojí se urazit toho chlapa a není rozhodnut zcela: žádá ten „křesťan“, ať se do stavby toho oltáře vpašuje velký obraz Panny Marie, jenž je nyní za oltářem! A kvůli čemu chce p. farář takto zachránit ten obraz, o němž sám praví, že je bezcenný? Kvůli *rámu*! Rám prý je umělecký! Pohani!

Ale má ten p. farář ke mně jakousi úctu, podobnou bázni. Vidí ve mně víc než bratra: otce, moudrého a vždy hotového k trestání.

Dle mého názoru, mistře drahý, uděláte návrh *oltáře* v ceně 1000 zlatých bez ohledu na ten návrh cizí. A bude-li p. farář martinkovský spokojen: vystavíte ho sám. Ten „umělec“ může Vám pomoci – budete-li chtít – jen jako *řemesník*. Že tak?

Ostatně věc celá nespěchá a ještě si o tom promluvíme. – Zdá se mi, příteli, změnil jste bydliště? Bydlíte v č. 10? Tak jste napsal na obálku!

S tím náhrobkem pro mou matku nespěchám – to Vám nepomůže pracovat a – pracovat – ale že jsem s tím přece spěchal: jen proto, aby ten člověk, soused našeho hrobu, vida hrob matky mé Vámi ozdobený, zatoužil *také* po Vaší práci! Spěchal jsem jen proto, aby 200 zl. toho lakomce Vám se neztratilo... Není křesťanů! synové d'ábla to jsou: chlap zdědí po bratrovi 7000 zl. – a na jeho hrob ošívá se věnovat víc než 200! Bůh to vše ztrestej brzo krupobitím, ohněm, suchem, mokrem, neúrodou... válkou a morem! Není křesťanů! Podlaha jistě pro Vás ještě nehnul prstem! Mně nepíše! Xaver Dvořák také nepíše: Dostál také nepíše! To „Studium“ a „Deml“ ho dorazilo... Ale prosím Vás, oba ty moje dopisy, i Xaveru Dvořákovi i Dr. Podlahovi, schovejte: až přijde čas, otiskneme je v Studiu i s datem, kdy byly odeslány... Oheň a síra na tyto berany!

– Posílám Vám, příteli, šest výtisků Vašeho díla, s celým zařízením: mám-li poslati ještě, jen napište! Vše Vám dopodrobna napíšu, a jakmile oni lidé pošlou peněz, zaplatím Unii a ostatní odevzdám Vám.

Na Vaše dílo doposud přichází předplatné, denně, později Vám oznámím vše podrobně. Těmto předplatitelům mohl by se poslat celý cyklus *najednou*? Že by bylo dobře? Pak by se o něm více referovalo! Rychleji! Ale to by mi Unie musela vše *najednou* poslat. Mám jim proto psát? Anebo řeknete sám?

Březina myslí, že Suterovi máme *důvěřovat*. Že Vaše dílo opravdu miluje! Ty fotografie, pravda, poslati mu nemůžem, jelikož jich nemáme, ale pokud můžem, a co můžem, to učiníme. – Nemějte s ním starostí, spravím vše já – neodpovídejte mu, leda pro udržení zájmu jen několika vlídnými slovy – a odkažte ho ve všem na mě!

Bud'te srdečně a věrně pozdraven, i paní Vaše dobrá, za níž se modlím!

Jakub Deml

A pište mi brzo, milý! Z Prahy akademik Těsnohlídek píše mi o Vaše nádoby. Učiním.

3. IV. 1905

Příteli drahý,

posílám Vám opis listu, p. kanovníka Podlahy. Co o tom soudíte? Poradíte, a já učiním. V tom listě, když čteme optimistně, jest trochu útěchy. Pan kanovník „se snaží“. A pouze „na ten čas“ není v Praze kostela. A „učiní vše, co jest slabým silám jeho možno“. – Včera byl právě u mne Florian a řekl o tom listě: to je tak, jako by člověk odpověděl žebrákovi: chceš krejcar, já ti ho dám, ale musíš se napřed prokázatí dukátem. – Inu, už jsme na to zvyklí, ale proto přece nevzdáváme se naděje.

První číslo Vašich prací, můj milý, jsem do světa již zcela rozeslal. Pro příhodu ponechal jsem doma pouze deset výtisků.

Hrabě Artuš Aichelburg (Praha II. Hopfenstreckova ulice) vrátil číslo s podotknutím, aby se mu poslalo celé Vaše dílo až najednou. Mimo to, ale bez poznámky, vrátili dosud tito:

Dr. Bouček, lékař z Poděbrad, Dr. Bulla, profesor z Brna, Dr. Neuschl, tamtéž, Dr. Al. Dvořák, Dr. Jos. Dvořák tamtéž, biskup Doubrava, hejtman budějovský Marschall, profesor Henner z Prahy, profesor Chládek z Třebíče, sl. Božena Mattušova z Hradce Králové, bohoslovec Nešpor z Brna, dr. Šebek z Písku, vikář Weinlich z Olomouce s poznámkou „Wird nicht angenommen“.¹

Takže by to nebylo ještě tak zlé.

Peníze poslali tito:

P. Vaněk z Křemešníka	10,80 K
Dr. Emil Franke	3,60
Karel Svoboda z Chýnova	5,40
Tomášek kaplan, Brno	5, –
P. Kalabus z Brna	25,20 (bere <i>dva</i> výtisky!)
Z této sumy posílá P. Kalabus	
na 2 sešity... 7,20	
za 3 litogr... 18, – <i>Čtení Evangelia</i>	
Mimo to ponechal si čtyři lepty, jež zaplatí	
1. května a 1. června.	

Tedy celkem zatím máte na moje jméno v poštovní spořitelně uloženo: 50,00, tj. 50 korun.

Ted' po 1. dubnu, kdy úřednictvo dostává své platy, čekám, že přijde od ostatních abonentů plno peněz, takže Unii první sešit brzo zaplatíme.

Do dneška, tj. do 4. dubna, ze všech 290 výtisků nepřišlo nazpět víc, než jak jsem nahoře napsal. Doufejme tedy!

Unie mi poslala účet takovýto:

¹ Nepřijímá se.

uděláme. Rád připravím Vám písek, maltu a vše ostatní – kéž jen můžete brzo přijet! Vaší přítomnosti bude třeba i zde v Babicích i v Martinkově – neboť ten příchod znamená už začátek práce... Kéž brzo přijedete! Ty věci hotové a na těch místech mluví budou pro Vaše dílo víc a lépe než všechna slova! Protože i má slova tu mluví budou! Bůh nám pomoz – a Vás potěš! Chci nositi všechen Váš smutek!

Pošlete mi, příteli, adresu toho ústavu, jenž v Mnichově prodává fotografii Vašeho salonu. A adresu toho člověka z Lipska, jenž nabízí padesát referátů o Vaší výstavě. Obé si koupím, protože toho budu potřebovati!

Brzo již Vám vrátím fotografie, jež jste mi zapůjčil.

Možná, příteli, že se uskuteční Vaše přání, a já ke každému číslu Vašemu přidám nějakou práci svoji poetickou... Přičiním se: Vy víte, že i toto nezávisí od dobré vůle člověka, nýbrž od milosti Boží – a nechci k práci Vaší připojovati, co by aspoň poněkud jí nebylo hodno – Snad i Březina přispěje...

Pozdravuji srdečně Vás i Paní i u Nečasů všechny... Nevím ani, příteli, mám-li své básně v próze ještě u Vás – jestli ano, tedy Vás o ně jednou poprosím, chci je k podzimu přichystati do tisku – Bůh spomož!

Dopis

vldp. kanovníka Podlahy
ze dne 1. dubna 1905,
psaný Jakubu Demlovi.

†

Veledůstojný, slovutný Pane!

Račte dobrotivě prominouti, že teprve dnes na milý list Váš odpovídám. Po přání Vašem, jež ovšem jest i vroucím přáním mým, snažím se najíti pro výtvary Bílkovy vhodné místo. Ale na ten čas není v Praze kostela, kde by k tomu bylo vhodného místa, anebo kde by činitelé k tomu povolání chtěli místa popřáti. Ani snad byste neuvěřil, jak málo, pramálo jest porozumění i mezi inteligenty, ano, i umělci pražskými pro umění Bílkovo. Myslím, že jediným prostředkem k uplatnění mistrovi by bylo: sebrati peníze na svatyni, kterou by Bílek *vystavěl* a vyzdobil sám. Jeho díla by v jeho architektuře tím spíše došla porozumění. Nebylo by to možno?

Račte o tom přemýšleti, a ráčíte-li souhlasiti, snad i výtečným svým pérem k tomu raziti cestu. Víím, jak mistr Bílek jest Vám vděčen za vše, co jste pro něj již vykonal. Já učiním vše, co jest slabým silám mým možno.

V hluboké úctě

Váš oddaný ctitel Podlaha

Babice 4. dubna 1905

Můj milý, oznamuji Vám, že dále poslali peníze:

P. Bouška 5, P. Gryc 3,60, p. farář martinkovský 7,20, Masák, bohoslovec z Brna, 3,60, Funtíček, inspektor z Moravských Budějovic, 1,80, konvent augustianů ze Lnář 10,80, P. Baar¹ 10,80, Boštík, bohoslovec z Hradce, 5,40, knihkupec Lorenz z Třebíče 2,78, P. Doležal, kaplan z Hostěradic, Morava 7,20. Dohromady tedy, dnes 58,18 K. A vůbec dohromady, dnes 108,18 K. –

Přítel Březina velmi radí, abyste Vaše plastiky, jak sám jste se zmínil, reprodukoval plasticky: vtlačiti je do silného papíru! – Jste zdraví?

Pozdravuji Vás vroucně.

Váš Jakub

¹ Jindřich Šimon Baar (1869–1925), katolický kněz a spisovatel. V 90. letech sympatizoval s Katolickou modernou a přispíval do *Nového života*. Po válce se silně angažoval v Jednotě katolického duchovenstva, která usilovala o provedení reformy uvnitř katolické církve. Od radikálního křídla jednoty se však distancoval.

Babice 4. 4. 1905

4/4 poslali první číslo nazpět:

Fr. Kulhavý, kaplan z Dobřichova, Čechy
MUDr. Heindrich, lékař z Příbrami
Dr. Stojan, říšský poslanec
Franěk, farář ze Starče
Vorlíček, švarcenberský úředník, Třeboň
Kuška, kaplan z Kladna
Hunča, kaplan z Uherského Hradiště
Karásek ze Lvovic že je na cestách
Jiříček Jiří z Prahy, neznám
Procházka, profesor techniky Brno
Jiří Vedral z Libštátu
Kratochvil, kaplan z Popovic
Smyčka, profesor z Telče
Dr. Vít. Nejdrl z Karlína

Ze 290 není to mnoho! Mám mnoho naděje, dosti pro svou lásku!

J.

Dnes píšu málo Vám,

příteli: co jsem takto neřekl Vám, jen proto, že mi nestačí k Vám *mluviti* – a co neřekl jsem Vám, kde by to zůstalo jen slabou útěchou (ta fakta!): to řekl jsem jinde, kde z kamene vyrazí jiskra, bude doutnat a zapálí dům... Když nemluví, jedním. Těch čísel tedy nedáme tolik tisknout: do dneška předplatilo celých 25 abonentů! – Nezoufám! Budete, příteli, stavět v Martinkově: posílám Vám psaní toho p. faráře Jaroslava Rumlera. Kéž jste již tu!

A já přijedu k Vám, kdykoli napíšete nebo pošlete telegram. Modlím se za Vás, jak toužíte a potřebujete. Pozdravuji! A prosím, ani Vy nebudte mi smutný pro tyto zprávy... Já byl *velice* – ale už nejsem... Přivedlo mne to k úžasu a němotě, ale už zase mluvím... Bůh nás opatruj!

Jakub

Číslo ukázkové ještě vrátili:

1. Fr. Janovský, kněz, profesor na dívčí v Brně
2. Alois Slovák,¹ kněz, profesor reálky v Brně
3. Leopold Kolísek, kněz z Předklášteří, sběratel na mozaikový Foerstrův obraz pro Lurdy
4. Fr. Fau, kněz od Plzně (či od plzeňského?) pošta Kažnov
5. lesmistr Mokřý ze Lnář
6. R. Štanc, profesor z Uherského Brodu
7. MUDr. Ferdinand Pečírka z Prahy
8. sl. Segnensova, malířka z Prahy
9. Jan Šrámek, kněz, Brno
10. Josef Vévoda, kněz, redaktor *Našeho domova*,² Olomouc
připsal: „nelze přijati“
11. Dr. J. Thomayer, profesor, Praha
12. profesor Bouda z Kladna
13. Josef Slabý, učitel v Dačicích, Morava
14. Fr. Pospíchal, berní, Příbram
15. J. Pavelka, kněz, „básník“ klerikálů
16. Zeman, kněz z Pelhřimova
17. Fr. Stupal, kněz, katecheta gymnazistů, Třebíč
18. Dr. Jos. Samsour, profesor *teologie* v Brně
19. Monsignore Dr. Jos. Pospíšil, papežský komoří a kanovník v Brně
20. Leopold Prečan,³ kněz, sekretář konzistoře v Olomouci
21. Boh. Brodský, kněz, prase a kníže klerikální literatury v Ouběnicích, Čechy
22. Karel Stella, kněz, vicerektor semináře v Praze, nyní v Příbrami

¹ Alois Slovák (1859–1930), autor několika knih o bitvě u Slavkova. Zasadil se o postavení Mohyly míru na vrchu poblíž vesnice Prace (viz dále).

² *Náš domov. Nejlepší časopis obrázkový a zábavně poučný pro lid* vycházel v Olomouci v letech 1892–1941.

³ Leopold Prečan (1866–1947) se v roce 1923 stal olomouckým arcibiskupem a byl jím až do své smrti.

23. Leandr Čech, ředitel reálky v Novém Městě
24. J. Houdek, profesor na Malé Straně (!) v Praze
25. Ben. Korčian, prelát a opat benediktinů rajhradských
26. Monsignore Dr. Jakub Hodr, kanovník v Brně
27. Dr. Pippich K., poslanec, Chrudim
28. Bohumil Terrich, učitel v Příboru
29. A. Hladký, kněz v Třoubsku!
30. Prokop Šup, *novicmistr* benediktinských kleriků v Rajhradě
31. Matěj Chládek, kněz, profesor gymnázia, Třebíč
32. Kliment Klusal, farář v Mořkově, Morava
33. Daniel Kubis, premonstrát na Strahově

33 jsou léta Pána Ježíše, a nyní léta Vaše, Mistře.

Dále vrátili:

1. Arn. Grossova, učitelka v Dolanech u Olomouce
2. Fr. Bébar, kněz, sekretář Brno
3. Tenora Jan, kněz, historik, Chvalkovice, Haná
4. K. Pokorný, jezuita, Velehrad
5. A. Vančura, filozof, Vinohrady

} včera, v pátek;

6. Dr. Bydžovský, profesor, Smíchov
7. Dr. Fr. Richtř, lékař Třešť
8. Dr. Wagner Okt., Smíchov
9. Arne Novák = nemohl být vypátrán ani pomocí policie.

} dnes, v sobotu

Jména dosavadních odběratel –

dali:	K	h
František Polák, ¹ kaplan, Telč	3	60
Fr. Boštík, bohoslovec, Hradec Králové	5	40
Jindřich Šimon Baar, farář, Klobuky	10	80
Konvent O. Augustianů, Lnáře	10	80
Emanuel Masák, bohoslovec, Brno	3	60
Jaroslav Rumler, farář, Martinkov	7	20
Ed. Gryc, kaplan, Židlochovice	3	60
Josef Kalabus, archivář konzistoře Brno	25	20
Dr. Emil Franke, Praha	3	60
Karel Svoboda, učitel, Chýnov	5	40
František Vaněk, kněz, Křemešník	10	80
Tomášek Ladislav, kaplan, Brno	5	–
Paní Blaschka Mar., Mitrovice	10	80
Dr. Jan Slavík, Jindřichův Hradec	7	20
Fr. Maštera, úředník drah, Třebíč	3	60

¹ František Polák (1878–1958), bratr Demlova přítele a spolužáka z bohosloví Josefa Poláka.

Dr. Gust. Konrád, Praha II, Nekázanka 12	18	–
Josef Janů, finanční úř., Chrudim	7	20
Jos. Doležal, kaplan, Hostěradice, Morava	7	20
J. Lorenz, knihkupec, Třebíč	2	78
Sigismund Bouška, Police	5	–
p. řídící J. Fiala, Babice	5	40
p. řídící Tobolka, Šebkovice u Babic	5	40
Ondř. Kodar, farář, Rostenice, na Hané	3	60
Jan Baštář, farář, Kurdějov, na Slovácku	3	60
Matěj Lukšů, učitel, Chlumec, Morava	7	20
Josef Otec, hraběcí revírník v Hrádku, pošta Nová Říše	10	80
	181,	70
Paní Marie Votrubová, Praha, 1981, Palackého nábřeží	10	80
Jan Volek, superintendent, ev. vikář, Klobouky u Brna	10	80
Fr. Eisler, kaplan, spisovatel, Ledec n/Sázavou	3	60
Fr. Bébar, biskupský sekretář, Brno	10	80
Josef Florian, Stará Říše	36	00
Otokar Březina – Přítel František Bílek	+ 181,	70
Jakub Deml	<u>K 217,70</u>	
dp. Josef Ševčík, farář v Babicích		

* Patero posledních stojí v záloze s celým svým jménem a s celým životem i smrtí...

K tomu tito další, kteří zaplatili pouze jeden sešit, takže dále odbíratí nebudou:

Josef Hercík, architekt železáren, Komárov	1	80
Dr. Fr. Grivec, slovinský spisovatel, Innsbruck	1	80
R. B. Mácha, spisovatel, Cokytle u Špilberka	1	80
Jak. Pavelka, farář, Přibyslavice, Morava	1	80
Jan Funtíček, školní inspektor, Budějovice, Morava	1	80
	9	00
	+ 217	70
	Celkem...	<u>226,70</u>

Zvláštní *omluvu*, že odbíratí *nemohou*, poslali:

Fr. Kalvoda, kněz, profesor z Brna
P. Prok. Šup, benediktin Rajhrad
P. Šrámek, deficient kněz, Brno

Jeden studující filozofie z Prahy (p. Vančura)
Fr. Grivec, Slovinec z Innsbrucku
P. Pavelka, farář (ústně)

Někteří projevili sympatie, z odběratel (Volek, Kodar atd. atd.), redaktor *Dvacátého věku* bude referovati, gratuluje.

Zase chodil jsem dům od domu a vybral jsem na Váš kříž v Babicích nových: 105 korun! Mám ještě vybírat v Lesonicích a Lažanech. Dosud je tedy vybráno asi na 500 K!

8. 4. 1905

Posílám Vám, můj drahý, dosavadní bilanci naší práce ve světě. Z toho je patrné, že co nejdříve Unii první číslo zaplatím. K těmto Vaším penězům (226,70), jež jsou uloženy v poštovní spořitelně, přistupuje 120 K od P. Dostála za vázy, jak jsem Vám psal. (Řeknu Vám to upřímně: byl jsem Dostálovi dlužen 200 K za výtisky své knihy, jež jsem rozdal své přízni nebo představeným. Myslil jsem si takto: Dostál píše o Bílkovy vázy – a nevezme si jich mnoho, poněvač nebude chtít, anebo snad nemůže zaplatit mnoho; řeknu mu tedy: Karle, nebojte se jich vzít mnoho – já jsem Vám něco dlužen: vemte si jich za tolik, kolik jsem Vám dlužen – a máte tím zapláceno. A mimo to kupte si jich za tolik, kolik máte hotových k tomu peněz.

Tak jsem uvažoval: učiním-li já dobrodiní jemu, že učiní Vám. Učinil jsem mu takovou nabídku, ačkoli jsem měl s ním původně ujednáno, že svůj dluh za svou knihu splatím pouze svým honorářem z „Bílkovské“ (!) přílohy *Nového života* – to znamená, třeba za dva roky... Ale zmýlil jsem se v Dostálovi: on si pro tuto mou nabídku a dobrodiní přece nevzal a nekoupil Vašich nádob víc...

Řekl jsem Vám to upřímně, příteli: s Dostálem jsem tedy zcela vyrovnán: já pak jsem Vám dlužen 120 K, příteli. Dlouho Vám dlužen nezůstanu: dostanu brzy plat za půlroční *cestovné* do venkovské naší školy, takže se nebojím, že bych nemohl zaplatit brzy... A i odjinud peníze dostávám! Ode mne je to jisté, od Dostála všechno nejisté. – Také jsem poslal Dostálovi účet za dva obrázky Vašich nádob v čtvrtém čísle *Nového života*. Na tolik, kolik on dříve určil: nechci s ním už nikdy nic mít, a Vy, příteli, už nikdy: my už nikdy žádnou práci svou mu nedáme! Že? Je vtělená *ošemetnost*, handlíř a taškář, ten Lutínov!

Martinkov Vás potěšil? – Můj milý! Zas brzo Vám pošlu zprávy!

Jakub Deml

O dalších plánech pro Studium = Vaše Dílo, se uradíme. Zatím vyčkejme konečný a pevný počet odběratel: a kdyby jich mělo být jen sto! Dosud nemůžeme ničeho říci, ani nesmíme pozbývat naděje: ještě žádný časopis o tom nereferoval. Teprve budou. A jistě noví se přihlásí. Denně někomu – denně pro Vás někde pracuji a zapaluji srdce a osvěcuji černé komory lebek...

Můj drahý! Pozdravuji uctivě i paní Vaši.

P. farář též vzkazuje!

A z mého okolí, z Martinkova i z Babic, Vaše dílo půjde po Vlasti, mluvit bude – Símě se sází: přece musí růst! = Už se sází! Příklad táhne!

Příteli drahý, jste zarmoucen. Nebud'te zarmoucen, Unii jsem 335 K, tedy celý účet již zaplatil – na tento den jsme nějak zachráněni, o druhý den zas nebe se postará.

Posílám Vám *na ukázk* tu drobnůstku Starosti jara: kdyby se Vám poněkud líbila: mám ji napsat litografickým inkoustem? To byste mi ho poslal? A určil byste mi, jak to mám napsat, formát i úpravu byste naznačil: škoda, že nejsem stále u Vás, to bychom tvořili a mluvili současně – ale já neumím kreslit, a tak mám strach z toho svého rukopisu... Či opsal byste to sám? Ale jen tenkrát, když by to mělo cenu; sám rozhodněte.

A kdyby to nebylo drahé a dražší než tisk, já do každého čísla *všechno* bych napsal – všechno týkající se administrace, redakce, i našeho přátelství – byly by to listy adresované Vám: vždyť víte, že nemám literaturu rád, byly by to meditace přátelské. Jakási korespondence naší malé rodiny. – Snad, snad, také jsem poznal co Vy: nemá se mluvit o tom, co by nám způsobilo radost. – Nebudu mluvit, ale budu-li něco mít, napíšu litograficky, anebo, když bude Vaše přání, pošlu Vám... Pošlete mi tedy litografický papír a *inkoust*? Florian tou křídou neumí dobře psát: snad i on, a jistě on si dá říci, a také pro Vaše číslo napíše... Přítel Březina si říci nedá, má o tom jiný názor.

Začnu sám, Bůh vždy chce, aby někdo začal... „Nebude-li símě zmařeno, nevzejde.“¹ Jak rád všechno Vám dám. Nebojte se, příteli, dílo Vaše vydám celé, kdybych měl zas chodit dům od domu. Přijdou i z Německa přihlášky, mé úmysly tam Suter vykoná, bude o Vás podrobně psát: na jeho žádost napsal jsem mu na pět archů malou studii o Vašem *Otčenáši*, na základě této mojí studie napíše on větší spis – a také mu dám instrukce a vysvětlení Vašich obrazů ostatních; pošlu mu i knihu Braunerové z *Volných směrů*, dnes mu posílám *Modlitby*, ostatní Vaše publikace už všechny má! Psal mi a prosil, abych Vás pozdravoval.

Nebylo by dobře napsat litograficky i jména našich *subskribentů*? Ať to mluví!

Anebo jména těch, kteří odmítli náš dar? Ale tyto jen tiskem! Ať i toto mluví! Psát takovou kroniku... hanby – pro věky... Co pravíte?

Přikládám Vám poslední lístek Dostálův: co mu mám odpovědět?

Také jsem napsal našim klášterům ve Vaší věci – vybídl jsem i *Dvacátý věk* k referování – i jinam píšu – předplatné přichází denně nějaké – v poštovní spořitelně máme 380 K, z toho jsem zaplatil Unii – o těchto věcech více Vám napíšu později. –

Bud'te vřele pozdraven – pište, kdy přijeti mám. Váš věrný

J. Deml

¹ Jan 12,24: Amen, amen, pravím vám, jestliže pšeničné zrna nepadne do země a nezemře, zůstane samo. Zemře-li však, vydá mnohý užitek.

[14. 4. 1905]

Příteli milý,

právě přišel Florian, je unaven, takže nemohu Vám dnes již psát: zítra či po zítřku napíšu Vám jeho i Březinovu radu pro nás. Ale když už jsem měl tento dopis pro Vás napsaný, posílám jej.

Večer před Nedělí květnou
(16. IV.) 1905
[15. dubna 1905]

Příteli mně drahý,

čím více mlčí nyní Vaše ústa, tím pilněji hledají mé ruce pro Vaše dílo cesty k národům. Florian, který tu byl hostem, těší Vás i mne. Mne i Vás. Ať prý nás nepřekvapuje, že ti a ti vracejí, a ti a ti neplatí. Mám v těch věcech zkušenost, praví Florian. To někteří prý pošlou peníze, až dostanou číslo druhé. A tento první krok do světa musí prý být pro nás zkušeností, které nutno dbát a využívat. Musíme prý se vyhnout některým nepodstatným věcem, které byly příčinou lhostejnosti či nelibosti.

Florian radí: nevydávat po sešitech, nýbrž celý cyklus najednou. Teď prý se podobná díla obvykle tak vydávají. Ušetří prý se tím. Na poštách prý ty obrazy rozbalují, pomačkají. Nebylo by prý toho, kdyby se rozesílalo v rovné, tuhé lepence. A bude-li prý více obrazů, učiní to mocnější dojem na čtenáře – jako celek.

A text či výklad k takovému cyklu otisknout prý zvlášť do samostatného sešitku Studia: a v tomtéž sešitku mohou být i práce jiné, básně, články, původní i přeložené, různé zprávy z uměleckého světa atd. A tento sešitek prý si každý rád přikoupí, za nějakou korunu. Ani Florian (vedle Březiny) není přítelem litografického písma, pravil, že to má svou krásu a význam jen tehdy, byla-li by každá stránka zároveň litograficky *vyzdobena*. Jinak prý by to činilo suchý dojem. Ale tím by se Vám, příteli, přidalo jen práce... a škodilo by se Vašemu hlavnímu Dílu, tím, že by takové texty se zdražily, a *Vaše* Dílo nemohlo by rychle postupovati. Snad sem tam vydati krásnou báseň s litografickou výzdobou, ale *všechno* zdobit: kdo by směl od Vás žádat? Pravil též Florian, že otisky písma litografického jsou čím dál i *bledší*, že by se to nesnadno četlo. Já v těch věcech zkušenosti nemám. Posuďte sám.

Přítel Březina má také názor, bude-li prý Vaše Dílo pokračovati, jak se jeví v čísle ukázkovém, že prý by to bylo více jen pro odborníky, umělce a ty, kdož Vás již odjinud znají. Neměla by prý, vzhledem na naše malé poměry a uměleckou nevyspělost, neměla by se prý každá práce vícekrát reprodukovat než jednou. Jen jednu, tu nejvýstižnější reprodukci zvolit. Nejlépe prý každou Vaši sochu dobře fotografovat a dle toho otisknout. Když prý svou plastiku pro reprodukci kreslíte, není prý to pak ona plastika, nýbrž dílo *nové*, a tak prý by někdo Vaše původní dílo nikdy snad nespasil.

Tak prý od každé Vaší plastiky raději jen jeden, věrný obrázek. Jsou prý naši lidé, i inteligence tak umělecky pozadu, že řeknou: za 1,80 mám tedy vlastně jen tři obrázky místo sedmi.

Radí tedy Březina: plastiky tisknout dle *fotografií* (s dobrým osvětlením) a vše ostatní pouze *litograficky* – (pokud možno vyhnouti prý se i světlotiskům atd.) a všechny vůbec obrazy aby prý byly, pokud možno, *jednoho formátu*, co největší. Mnoho prý ztrácí na svém dojmu *Prokletí chána*,¹ že obraz nevyplňuje stranu a je velmi jemný – litograficky byl by prý silnější.

Sdělují Vám, příteli, tyto náhledy oba zcela upřímně. Tím ale pravím jen tolik, že náhled *Váš* je mi vždy nejmilejším. Jak učiníte, tak učiním i já. Nepřidávám se ani k Březinovu, ani k Florianovu. Pouze pro to jsem již rozhodnut, že Vaše práce *nebudu*

¹ Prokletí chána (1905) – litografie, která byla součástí prvního sešitu *Souborných prací Františka Bílka*.

rozesílat v *trubičkách*. Někteří z odběratel výslovně mi psali, abych v trubičkách jim neposílal, nýbrž v rovných, tuhých lepenkách. Učiním tak všem.

Denně přicházejí na Vaše Dílo nějaké peníze. Dva, tři, pět, jak kdy. Nazpět už méně, dva tři. A zase hned je do světa posílám. Musím je prodat všechny. Jsem houževnatý. Mám Vás dosti rád, aby mne nic k nečinnosti neporazilo. Nebojte se. Začátky hořké. Nevzdám se. – Florian soudí, abychom *Dvacátému věku* nedávali *ničeho*. Jsou tam dryáčníci a sprostí. Sprostě mluví o církvi – a v témže čísle, kde otiskli Váš *Otčenáš* a mou meditaci, prohlašují, že umění myšlenkové neuznávají. Vrcholem umění je jim renesance a antika. Na jednom místě bere hříšně Tichý Lideé¹ i Vaše jméno nadarmo. Nic jim nedáme. Ani *Novému životu*. Sami vše vydáme. Dá-li Bůh, i mou knihu vydáme. A pak Vás poprosím, abyste i Vy, svou rukou, řekl v ní své *slovo*.

Jak jsem Vám již psal, Unie má první účet (335 K) úplně od nás zaplacený. Ten světlotisk (mé hlavy) dosud nepřišel.

V *Museu* bohoslovců můj nadšený žák Emanuel Masák Vaše dílo velmi doporučuje. „Pište o Bílkovi dál,“ napsal jsem mu.

– Neublížím Vám, když pražskému magistrátu budu psát? Povězte mi! A pište mi brzo, příteli, a to, že už jste vesel. – Vydáme cyklus první, a druhý, a všechny. Mé naděje jsou zdravé jako dřív. Buďte i Vy zdrav, můj milý!

J. Deml

¹ Arnošt Max Tichý-Lidé (1882–?), spisovatel, autor knih *Hlasy z pouště*, *Nad bahno* a *Prvotiny kacíře*. Redigoval čtvrtý ročník revue *Dvacátý věk*.

Před Zeleným čtvrtkem
(19. IV.) 1905
[19. dubna 1905]

Příteli můj drahý,

posílám Vám svůj pozdrav velikonoční. Bůh Vás posiluj v pašijovém týdnu Vašeho nesmrtelného Života, sešli Vám anděla Svého v hořké stíny getsemanské zahrady, a z potu Vašeho krvavého necht' vykvetou květy ohnivé prací Vašich nových, a vůní a silou svou necht' udusí výkřiky drzé Vašich pochopů a srdce Vám bratrská necht' zatopí novými vlnami lásky, obdivu a modlitby.

Jsem Petr snad. Váš Petr-skála, a pravím Vašemu obličejí smutkem zsinalemu: Pane, kdyby Tě všichni opustili, já Tě neopustím. I na smrt chci jít s Tebou. – Vím, co Vy mi pravíte: ještě této noci...¹

Vím. Jsem sláb. Ale беру меч. Snad i na mne čeká děvečka má v nádvoří Kaifášově² – ale nevím to, nemohu vědět. Jsem silný teď. Pohoršuji se nad Vámi, já se nepohoršuji. Přece však snad právě já urychlují Vaši bolestnou hodinu. Neboť v mé osobě a v mé řeči k Vám jako v jedné studnici soustředily se pro Vás vody života i smrti – hlasy lásky ze světa i hlasy nepřátelství. Na mou hlavu a na srdce hrnou se vlny Vaše ze světa, které jsem vzbudil a ustavičně burcuji a vyzývám... Ale ať se hrnou – jsem studnice Vaše, svůj obličej ve mně vidíte. –

Nezatajuji Vám ničeho. Věrně podávám na zbrocených rukou Vám přízeň i nenávisť a lhostejnost světa – hlasy varovné i zlé. Vy učiníte, jak poznáte – a je to dobře. Dávno řekl jste, že nejvíc bolí nevšímavost – nuže, se mnou radostně vítejte i blesky a rány nepřátel – jen když se jedná, když se mluví kolem Vás – jen když se nemlčí! A mluví se! Ano, je potřeba vybouřiti celý národ, hlasem a troubou anděla, vstaňte mrtví, pojd'te k soudu – a budou jedni na pravici a jedni na levici. Chci pro Vaše Jméno a Dílo vybouřiti všechny lidi – vyslechnouti všechny hlasy – a rozdělit všechny na dvě strany. Roztřídit. A třeba bude malý počet těch, kdož budou po naší pravici, jedině tito jsou zárukou naší práce a nadějí.

Nezůstaneme sami, a kdyby, slyšte slova nesmírné útěchy z úst Pána Ježíše: „Opět pravím Vám: jestliže dva z Vás shodnou se na zemi o jakoukoli věc, za kterou budou prositi, *stane se* jim od Otce mého...“³

Aj, já s Vámi jsem, příteli.

Jako anděl soudu psal jsem premonstrátům do Prahy na Strahov (P. Sauerovi) a Bruno Sauer včera mi odpověděl:

„Důstojný Pane!

Mistr Bílek byl tyto dni předmětem všeobecné diskuse mladších i starších našeho domu, než ani jediný se proň nerozehrál. – Bylo by tuším zbytečno dávat se do výkladů pro et

¹ Matouš 26: ³³Na to mu řekl Petr: Kdyby všichni od tebe odpadli, já nikdy ne!“ ³⁴Ježíš mu odpověděl: „Amen, pravím ti, že ještě této noci, dřív než kohout zakokrhá, třikrát mě zapřeš.“

² Narážka na Petrovo zapření Ježíše, Marek 14: ⁶⁶Když byl Petr dole v nádvoří, přišla jedna z veleknězových služek, ⁶⁷a když uviděla Petra, jak se ohřívá, pohlédla na něj a řekla: „I ty jsi byl s tím Nazaretským Ježíšem!“ ⁶⁸On však zapřel: „O ničem nevím a nechápu, co říkáš.“ A vyšel ven do předního dvora. Vtom zakokrhá kohout.

³ Matouš 18,19: „Opět Vám pravím, shodnou-li se dva z vás na zemi v prosbě o jakoukoli věc, můj nebeský Otec jim to učiní.“

contra; jisto jest, že netřeba mistra Bílka uváděti v nějaký zvláštní styk s Církví a náboženstvím. Množství duší vytříbených nemůže mu porozumět – budete je proto odsuzovat?

V dokonalé úctě oddaný Bruno Sauer“

Příteli drahý, tuto věc ponechte mně. Mám tu vzácný dokument dnešního života *řeholního*, nechci říci církevního. Dobře vše uvážím, sám i s Florianem a Březinou – a dle toho učiním. Takový dopis vždy mne občerství, vždy probudí ve mně novou sílu pro Vás. Ať tedy Vás pranic nermoutí. Z tohoto neřádu vyšlehnou někdy plameny. Je to pokrytecké.

Psalt' mi právě ze Strahova jeden klerik, před několika týdny, jak je nadšen pro Vaše dílo, a abych jej zapsal za odběratele, a jak bude pro Vás agitovat. – A tento mladík nedávno ukázkové číslo vrátil též. Je zcela jasno, že ho znásilnili, že mu ve jménu poslušnosti *zakázali* – a snad i Kubisovi! Pokolení ještěří!

Včera, v dešti a blátě až do klekání a do tmy sbíral jsem zase na Váš kříž v obci Lesonicích. Vybral jsem 226 korun 60 h.

Tento týden budu vybírat už v obci poslední, v Horních Lažanech, kde je pouze asi tucet stavení. Takže v týdně pašijovém dokončil jsem zde pro Vás své cesty – pro obraz Ukřižovaného. Na tu zásilku z Ameriky přes květen ještě počkáme.

V pražském realistickém týdeníku *Přehledu*¹ otiskli 15. dubna tuto zprávu:

„*Práce Fr. Bílka* souborně vydává Jakub Deml v Babicích, (pošta Lesonice na Moravě) v sešitech, jež budou obsahovati průměrně sedm listů s reprodukcemi litografií, světlotiskem, a zinkografií. Cena sešitu 1,80 K. Celé dílo je rozvrženo na několik cyklů, z nichž první, *Život*, právě vychází. Obsah jednotlivých sešitů motivován je na obálce původní litografií Bílkovou. – Upozorňujeme na tento podnik, který bude milý všem, kdož mají lásku a úctu k tomuto velikému našemu umělci, zahrnovanému u nás tolikrát nešetností a nevšímavostí. První sešit, vkusně a příjemně vypravený, obsahuje *Svatou Annu* (tři listy) *Prokletí Cháma*, *Píseň*, *Čtení Evangelia*.“

Naděje veliká nám svítá, tím, že *Studium* předložíme *konzistorní* brněnské cenзуře a schválení. Psal jsem v té věci jednomu doktoru bohosloví, a on mi odpověděl vlídně. Že stačí předložit pouze první číslo *Studia*, že bude schváleno, a potom na každé číslo smíme tisknouti: „se schválením nejdůstojnější biskupské konzistoře ze dne...“. To má veliký význam, bude to doporučení *církevní* vrchnosti! Doufejme!

Navečer před Zeleným čtvrtkem 1905

Jak v arše připotopní stměl se svět. Nebe zataženo už kolik dní – ale protože nikdy nechci napsati pouhou věc, nýbrž tu věc pod ní a všechny věci a slova mohu milovati jen jako znamení – musím říci, že je nebe zataženo, hned jak jsme se zrodili. Zrodili jsme se pod mrakem – ale ze země k nebi a z nebe na zem se stěhujem, „jak Pán Bůh dá“... Mnoho, celé moře Světla jsme spatřili, prsty jak drápy Je trhali, Jím v pohybu

¹ *Přehled. Týdeník věnovaný veřejným otázkám*, vydávaný v Praze v letech 1902–1914.

sekáče a v pohybu koupajících se dětí proti slunci šplíchali – a tak umáchaní, nazí a rozjaření na břehy tohoto světa vyskočili. – Ach, tady jsou lidé „rozumní“, „pracovití“, „počestní“ a „oblečení“... Sursum corda!¹

Já pozapomněl, můj nejdražší, že byla řeč o arše připotopní... Nuž jako holubice zářivá byl Váš list, který mi právě přiletěl a výhled z mého okna rozjasnil. Prší dnes venku – jako epidemie plouží se mlha nad zemí a poplává na skle okna mého. Nechci mnoho říci, jen radost chci Vám vrátiti, kterou jste poslal ke mně. Jdi v pokoji, sestro – jdi do Prahy, ne že bys mi nebyla drahá – ale jdi, mně postačí, že jsem Tě viděl, co vidím, to mé je na věky – jdi, sestro, radosti, vrať se k příteli Bílkovi – a řekni mu: Jestliže dva z vás shodnou se na zemi o jakoukoli věc... Shodnou se...? *Shodli se!* Jdi honem, sestro, a řekni příteli Bílkovi, ne řekni, ale na sobě ukaž, co slyšíš a vidíš: jak sepjal jsem ruce v oblouku, jemuž nestačil strop. – *Shodli se! Toť království!* Království proti sobě *nerozdělené!* –

Jste silný, příteli. Silně vyslechl jste moje zprávy z Říše, Jaroměřic a ze světa. Věděl jsem, že Vás to posilní, jako *posiluje* mne vždy – neštěstí. Ach, tyto vlny ať plivají výš! Nám tvoří se v nich duhové obrazy!

Děkuji Vám z celého srdce za práci, jakou jste věnoval mým střízlivým *Starostem jara*. Vy, příteli, jistě rozumíte, že jazyk duše mé tu činil sobě *nadlidské násilí*, aby promluvil k *neobřezaným uším a srdcím*... Ach, zcela něco jiného chtěl já říci – zcela něco jiného, a také jsem napověděl, ale zase to přeškrtnal – sice by řekl náš velemoudrý křesťanský svět, že mluvím nesrozumitelně... Oni jen hnoji rozumějí... Ó nezoufejte, jazyku!! – –

Doposud je – 45 předplatitelů!

Mimo to objednal knihkupec z Olomouce pět výtisků „do komise“ a Topičovi² jsem poslal také pět. Tedy 55. K tomu se přihlásilo osm bohoslovců z Budějovic a dva z Brna.

Tedy 65.

Takže by zatím stačilo vydávati jen 100–150 výtisků. Rozhodněte, příteli, kolik jich máme dát tisknout.

Dostálovi o ty věci píšu. Nádobu ať pošle mně, že, příteli? A obraz Pána Krista? Zase Vám, že příteli? Tak mu to píši. Nepošle to beztoho, až po Svátcích.

Pozdravuji Vás podruhé slovem. Pozdravuji Vás ustavičně. I paní.

J. D.

I dále tedy budeme vydávati, jak si přejete, po sešitech. Uznávám mile. Vy vítě!

Byl bych zapomněl, příteli: myslím, že bude lépe, abych Vám poslal *jinou* ze svých prací pro výzdobu – Starosti jara toho nezasluhují: když jsem spatřil *Váš* doprovod, plný *života*, styděl jsem se za *svou* práci střízlivou...

Mohl bych tu věc nanejvýš ještě opravit – anebo poslal bych i některou starší: třeba z těch, které máte u Vás – však to snad nespěchá: ale mám již dosti odvahy, abych Vás prosil... přijedu, jak pravíte, brzo k Vám, a ze svých prací tam jednu vyberu... a opravím...

¹ Vzhůru srdce! Mešní formule.

² František Topič (1858–1941), pražský knihkupec a nakladatel, zakladatel výstavního Topičova salonu.

[mezi 20. a 25. dubnem 1905]

Příteli milý, posílám Vám tuto novou práci s prosbou, abyste ji opsal gotickým Vaším písmem, litograficky – místo těch nešťastných Starostí jara... Starosti jara nejsou hodny Vašeho doprovodu, příteli.

Snad Smrtné ticho¹ bude se Vám více líbiti – Vy je mile opíšete a věnujeme je společně Vaší dobré paní? Jsou tam i slova Březinova: tak sejdem se tři, a čtyři v besedu přátelskou... Spojíte nás? A ty Starosti jara ať nám už nepůsobí starosti! –

Váš J. D.

¹ Básnická próza Smrtné ticho v Bílkově litografickém přepisu byla součástí třetího sešitu *Života* v *Souborných pracích Františka Bílka* (viz příloha). Deml ji v roce 1907 zařadil do své knihy *Notantur Lumina* a později i do její přepracované verze *První Světla*.

23. dubna 1905

Na Boží hod velikonoční, příteli milý, posílám Vám svůj pozdrav – a více! Více! Kéž jsem Vám mohl psát v ohni, jaký ve mně roznítla Vaše láska, Vy milý! Včera přišla mi zásilka z Unie: druhé, třetí a čtvrté číslo Vašich prací, i portrét můj = Váš! Jaká úroda, jaké žně, jaké bohatství, jaká studnice, jaký rozklenutý blankyt Vaší práce, chtění a lásky! A vidění! Ač mne čekala povinnost, dlouho, dlouho při němém hovoru lampy, ve svém rožním pokojíčku, na jihovýchodním výběžku naší vesnice, když již dávno odmlčeli se i psi, já, krvežíznivý dobyvatel Tajemství, prohlížel jsem generální mapu našeho štábu, Vaše nové práce, mistře milovaný, obraz za obrazem, linii za linií – a plesal! Kéž byste viděl, jak hořely oči, jak tančilo srdce, jak se škubala ruka, by vedle ruky Vaší v bratrském spřežení psala svou brázdu! –

Jsem mile zemdlen svými kněžskými povinnostmi a Vaší láskou. Odpustíte, že nepíši dnes mnoho. Pravíte: „*Děkujeme* ti, že jsme slepci.“¹

Proč „*děkujeme*“? Vidíte, to znamená: *milujeme* Tě: *nežádáme* ničeho jiného... jsme slepí pro bolesti této země, pro její příkoří, pro její „slávu“ – ale vidoucí pro *Tvé Světlo*, které i mocně září, až šlehá – *děkujeme* Ti, že jsme *skryti* – v malé chýži země – nedostatečným mikroskopům přítomnosti a vůbec celého *času* – ale obnaženi Tvým mocným Zrakům – a schopni kráčet po nekonečné rozloze *Tvého* prostoru – naše výška jako výška *Tvého* blankytu, co krok, to míle, a ozvěna našeho kroku slavné zahřmění světla napravo, nalevo, vzhůru, dolů – do všech nekonečností...

Je to tak, mistře drahý?

A byl byste tak laskav, a na proužek papíru napsal byste litograficky „Pořadatel, nakladatel i vydavatel Studia Jakub Deml“?

Ten proužek (písmo) má míti 10 $\frac{3}{4}$ cm délky – šířka asi 1 $\frac{1}{2}$ – 2 cm.

Chtěl bych to proto, aby na obálce Vašich prací nebylo nic *cizím* tiskem! A dal byste ten proužek laskavě Unii k otisknutí – 900 kusů – a aby mi to ihned, tj. co nejdřív poslali? Budete tak dobrý?

O obrázky mé hlavy bratrsky se s Vámi dělím – ale přece nebratrsky, že? nechávám si tu Váš originál: dobře tak činím? Napíšete mi (*septem* pravím) upřímně, nemáme-li ho darovat Vaší dobré paní?

Jak krásné a pravdivé slovo řekl pan farář, když se díval na mou podobu: „Bílek chce, abyste byl tak svatým, jak Vás nakreslil...“ – – – –

Pro Boha, příteli: tedy tajemství, to nejzávratnější tajemství *veškeré* Vaší práce: už začíná být zjevno „maličkým“? Není slovo mého pána nejslavnějším oceněním Vašeho Díla, chválou, že nemůže být v světě vyšší? Jak se chvěji po celé bytosti, že bylo *vysloveno* (o Vás, o Vašem *Díle*) *jedním*, čeho nevidí celý šestimilionový národ...

Příteli, nesesula se země jak hromádka písku po slovech pana faráře?

Líbá Vás v obdivu

J. D.

Tento čtvrtek navštíví mne př. Březina!

¹ Tato slova jsou jakýmsi mottem prvního sešitu cyklu *Život*.

25. IV. 1904

Milý příteli,

děkuji Bohu, že mi na Vaší líze „radost“ také vykvetla. Děkuji Bohu a děkuji Vám: – za Vaši radost! A již umlknu ve svém stěžování si častém (odpusťte laskavě!!!), protože na líhách mi milých po delším čase – vykvetla mi opět „radost“: Nechci sítí Hospodáři na Jeho role „starost“, „bolest“, aby je nesklízel jednou do obilnice Svoji. Ale chci též, by z rolí mi svěřených jednou „radost“ Mu vykvetla.

A ve práci Vaší milé, tam, kde očkujete jako na kmen na mě svou „radost“, míza slzavá hned očko radosti Vaší na mne ujme. Blahoslavený pak život Váš, když radost Vaše ve hájích a hvozdech vykvete. Zdá se, že i hvězdy radostí Vaší se pak nakazí.

Hájemi a hvozdy Velkosti, Síly a Krásy Boží celým „bytím“ (a i každým člověka dechem) procházíme my, ale „radost“ Boží“ praskrovnou zde květinou: jen „návrat ztraceného syna“, jen „zachránění trapné k smrti tonoucích“, jen „radost“ lékaře, matky – Otce nad dny uzdravujícího se“. Velikost, Síla a Krása Boží jiskřící se rosou jak hvězdami a hvězdami jako rosou „je v ústech našich sladká jako med, ale když ji pozřeme, hořko je v nitru našem“ (Zjevení Jana IX).¹

Ale nač jsem se rozepsal? – Ach – právě –: Radost Vaše milá vepsala otázku, a zde – hle – odpovídám: „*Proto děkujeme Ti, že jsme „slepci“!*“

„Byste *slepí* byli, hříchu byste neměli.“ (Ev. Jan IX.)² – Proto – ach proto: děkujeme Ti, že jsme „slepci“!

A jak krásně procházíte se zde ve slově mém, ve háji slova mého „děkujeme Ti“. Slovo Vaše: světlý paprsek slunce, plný ohně; a květy mé jej milují, nesežehly ani nejsou vyvráceny kročejem Vaším – ale radostí se zachvěly až ke kořenům.

To slovo „*děkujeme Ti*“ je ilustrováno obrazem, *Čtením evangelia* (jak jste sám mile pojmenoval), a je to *úvod vlastní ku Životu*. Snad jsme chybili, že není obraz ten přiložen už k prvnímu sešitu *Života*. Zato světlotisk kresby Sv. Anny měl býti v ukázkovém sešitu. Nedalo by se to *snad někdy* poznamenati ve poznámce nějaké?

Dívám se na celý „cyklus“ a na všechny své věci jak na *modlitbu*. Záleží mi na Kristově: „Modli se a pracuj“,³ či „modle se – pracuj“, nebo jinak „modli se prací“. Ale Vy mi rozumíte zde a já hazardně plním řádky. V prvé řadě chtěl jsem říci, že se mi Vaše Smrtné ticho líbí, a „jak se mi líbí“, to že již povídám právě jako při Starostech jara nynější svojí práci. – Ach – „sklízet zase na líze svojí Vaší radost“!! –

Litografický proužek zhotovím a opatřím. Kolikrát jsem asi četl dopisy Vaše ze „Zeleného čtvrtku“! Jak mne těšily!

Portrétů Vašich tolik nepotřebuji. *Budu prositi, abyste si originál ponechal pro sebe*. Já jich budu potřebovati jen asi sedm. Ostatní chci Vám vrátiti, abyste podělil své milé: abyste rozsíval moji z Vás „radost“.

Nyní, kdy máte celý *Život* pohromadě, nyní lépe budete moci si listy rozdělit na tři sešity, není-li pravda!? Ani nevím, je-li jich dohromady 3×7. Není-li jich 3×7, snad by bylo dobře vydati *Život* ve dvou sešitech. Ale přidáme-li s *dovolením Vaším* Smrtné ticho, tu bude záhodno voliti tři sešity přec!

¹ Citát je ve skutečnosti z desáté kapitoly Zjevení sv. Jana: ¹⁰ Vzal jsem tu knihu z ruky anděla a snědl ji; v mých ústech byla sladká jako med, ale když jsem ji pozřel, zhořkla mi v žaludku.

² Jan 9,41: Ježíš jim odpověděl: „Kdybyste byli slepí, hřích byste neměli. Vy však říkáte: Vidíme. A tak zůstáváte v hříchu.“

³ Ora et labora / Modli se a pracuj – heslo sv. Benedikta a základní deviza benediktinského řádu.

Pan farář, jak mile hovoří! Ale přec se musím brániti: přec jsem kreslil, co jsem viděl.

Přijde Vás navštívit přítel Březina. Přejí Vám oběma tuto radost! Včera jsem opět se těšil z *Hudby pramenů*, abych s Březinou tím se těšil.

Děkuji Vám ještě jednou za zasilku i za každé slovo Vaše zvlášť. Snad za krátko budu moci sevřít ruce Vaše a líbat Vaši hlavu!? Čekáme *se* – (ach, to „se“ – jaká to pravda!!) čekáme *se* každým dnem.

Rozradostnil jste mne slovem svým. Bůh Vám oplatí.
Uctivý pozdrav paní mé.

F. B.

2. máje 1905

Příteli, hned ten den po odchodu přítele Březiny přišlo poselství z děkanského úřadu, že bude se u nás od pondělka za týden odbývati „vizitace“. To pro mne znamená: opsati do týdne všechny matriční záznamy naší farnosti za rok 1904. – Píšu tedy matriky – a Vám, příteli, jsem nepsal. Ne že bych neměl co psát... ale snad právě naopak: chtěl jsem mnoho Vám psát a čas nedovolil... a pak, a pak: tak se mi zdává, že není nutno spěchat s nadějemi a radostí – já měl a od návštěvy Březinovy mám naději a radost: pro Vás a z Vás – a také se mi zdává, že radost ze srdce a očí září na sta mil, že i Vy, bez mých zpráv, o ní jste dobře zpraven... Že bych vlastně já neměl promluvit k Vám do té doby, dokud nepromluví Březina, aby neumělý poslíček nepokazil radost z příchodu pána. Poslíček, pejsek, jenž běžel napřed před Tobiášem navracejícím se...¹ Ani se velmi nepokouším popsati Vám návštěvu Březinovu u nás. (Píšu ještě matriky a mnoho podobných spasitelných věcí...)

Přítel byl mile dojat krásou našich obzorů a kraje – a tichem našeho příbytku: a k oslnění dojat pravdou a krásou Vašeho Krista na korouhvi – a „Matky“! Sami dva byli jsme v kostele – slunce se cítilo blaženým, sestupující po chladných, kamenných schůdkách k našim nohám a triumfující okny nad kruchtou – a to ticho – jen ptactvo zvenku slyšeli jsme – medituje nad Vaším dílem... Doufám, že přítel Vám vše vypoví neb napíše – a mile byl též dojat mým portrétem z Vaší ruky, pravil, to že u nás nedovede ani jediný z výtvarníků, co jste tu hravě a silně dokázal! S takovou jistotou v nanášení světla a stínů, s takovou intuicí, s jakou Vy za povrchem člověka vidíte toho druhého člověka, neměníciho se – ten portrét je prý mistrovský, tak řekl.

A mnoho jiného o Vašem díle a k Vaší chvále. I o vašich pracích souborných, z nichž *nejvíce* se mu líbil ten nový obrázek *Sv. Anny*, hlava a poprsí sochy *Vím*, a o titulním litografickém obraze druhého sešitu, že je to v duchu praerafaelistů,² ale čistě Vaše – ty litografické Vaše výzdoby obalu prý je něco překrásného a v našem tisku zcela jedinečného – i o ostatních obrazech mluvil mile, jak Vám řeknu. – A také pravil, že litografické písmo Vaše je krásné, ale přece že byste se tím neměl zdržovati v práci Vaší hlavní, že tím přece ztrácíte času... ano, to by bylo krásné, řekl, kdyby se podle Bílkova písma daly odlít nové typy – a tak tisknout... Co o tomto soudíte, příteli? Musely by prý řádky být potom blíže u sebe i písmena. To prý by něco znamenalo, typy u nás nejsou krásné. –

S tím Suterem si starostí nedělejte, příteli, spravím vše sám a nedopustím, aby Vás obtěžoval! Navštívit Vás nesmí, ale učinit pro Vás něco může. Vše Vám sdělím. Vaše práce objednal u mne také p. prelát Bařina od augustianů z Brna, a jak se teď Studium utváří, nemůžeme zoufati, nýbrž čekati to nejlepší! Náklad celého prvního cyklu mohl bych zaplatit hned tento týden, peníze na to jsou – což teprve, až se o Vašem díle začne referovati v tisku, až vydám svůj výklad, až rozešlu číslo druhé: s tou krásnou *Sv. Annou, Slepci* – jistě se přihlásí mnoho nových odběratel! Zrovna plýtváme Vaším dílem: tak bohaté je každé číslo! doufejme! – Byl zde včera také P. Polák můj *přítel*, kaplan ze Starče, který celým svým jménem, tj. vším, i duší za

¹ Narážka na starozákonní příběh z knihy Tóbit – Tóbijáš 11,4; Tóbijáš se vrací ke svému otci a nese mu lék na jeho slepé oči: Vyzvali oba společně. Refael řekl Tóbijášovi: „Vezmi s sebou tu žluč.“ Pes pak běžel s nimi, za Refaelem a Tóbijášem.

² Prerafaelisté, anglická novoromantická skupina malířů, kteří navazovali na ranou italskou renesanci (před Rafaelem Santim). Spolek prerafaelistů založili v roce 1848 William Holman Hunt, Dante Rossetti a John Millais.

Vaším a mým dílem stojí – a „shodnou-li se“ už jen „dva z vás na zemi o jakoukoli věc“... i Florian tu byl včera: a mimo jiné je unešen Vaším-mým portrétem jako Březina...

Máme také přichystány 2–3 nové knihy Studia, budou asi za měsíc rozesílány, a v každém referováno o Vašich *Souborných pracích*... pomůžem si sami, když nechtějí Dostálové. A založíme, již je ujednáno, že budem vydávati svůj *časopis*, kam mimo jiné uložíme všechny novinové a podobné zprávy o Vašem díle – časopis laciný, vycházející osm- až desetkrát do roka (kvůli politickým úřadům) a pak, pak smíme všechny knihy i *Vaše* díla rozesílati v *jakýchkoli* lhůtách, jakožto „knihovnu“ Studia! Vzrostem, zmůžeme se – Vám připravíme cestu! Mně jen o to se jedná!

Jak napsat věnování, můj milý? Věnování Vaší dobré paní, k Tichu? Můj milý, snad Vám dnes „věnování“ ani nenapišu: dvě tři slova? Napište dvě tři slova – napište sám: *mně* se chce psát pravdu a krásu o květinách... Snad napíšu to někdy pro Vaší paní, snad jako úvod k celé knize – to by jedině bylo důstojno – snad vydáme tu knihu – nebude tam nic jiného než řeč mrtvých věcí: skal, stromů, květin, vod, větrů a hvězd. Dá mi to Bůh? Řeč těchto mrtvých věcí a řeč srdce... Takové němé a tak utajené všecko: řeč *Vaše*, příteli: řeč podob a pohybů... tak mne bolí všechna lidská slova...

Jak tedy napsati „věnování“ k Smrtnému tichu?

„Květina. Nedívá se, neslyší. Netřeba se dívat, netřeba mluvit: jaké taje vězní její pozornost? z jakých hlubin přichází světlo utkvívající na jejím obličejí? Bytost a podoba její kalich lilie skloněný tíhou záře a bělosti. Je čistá a němá jako po bouři: *živly* mluvily, ona nepromluví...“

Snad tyto řádky, můj milý, napište jako dedikaci ke jménu Vaší paní? – Více Vám napíšu v úterý, po vizitaci...

Bůh Vás opatruj!

J. D.

[Lesonice 3. května 1905]

Medik Fiala a Dr. Slavík, kteří „naříkali“, neposlali mi svou adresu, jak tedy jim poslati číslo? P. Žákovi už napíšu. Buďte zdrav!

D.

7. V. 1905

Milý a drahý,

včera narodila se nám dceruška k polednímu. Vše zdrávo a šťastno. Paní má Vás pozdravuje, za veškeru oběť svatou a modlitbu vroucně děkuje; jeť „vše zdrávo a šťastno“.

A já –? – ach Bože dobrý –! – Já – zrcadlo slzavé – ve bolestech i radostech. A „zrcadlo slzavé“ jen málo jest: Já cítil se v propastech temnoty – i ve výšinách světla, kdy v Bohu bolestně se rodila myšlenka „stvořit tento svět“. Nemluvím zde mnoho, ale já vskutku příliš žil – i pro své slzy viděl – já – „zrcadlo slzavé“.

Psaní Vaše milé! Co útěchy a posily Milost' kázala Vám psáti ke mně!

A asi za čtrnáct dnů, kdy bude moci paní vstáti a jíti do kostela, tehdy budu psáti žádost' k Vám, abyste přijel. (Až tehdy proto, protože zde svatý křest i úvod odbývává se najednou.)

Vroucně zdraví Vás paní má, Vás i pana faráře.

Brzo budu psáti více.

Váš F. B.

12/května 1905

Příteli předrahý, Vaše zpráva naplnila mne radostí, dostal jsem ji, když jsem přijel z Brna, ve středu (čtvrtek) o jedné hodině v noci. Přijel jsem s p. farářem, který mne očekával ve Starči. Tu chvíli, kdy nad naším krajem s námi bděly jen hvězdy, sdělil jsem ji p. faráři a i on byl potěšen, jak jenom přítel může být potěšen. Měl v úmyslu hned ráno poslati Vám telegram toho obsahu, že se radujeme s Vámi a při oběti mešní svou radost posvěcujeme, omýváme krví Beránka a svůj svazek s Vámi utvrzujeme. A hned zase radil p. farář, abychom Vám napsali společný list. Já řekl, že Vám vše napíši a Vás i Vaši paní pozdravím.

Událost ta Vašeho svatého manželství dotýká se mne bratrsky. Milost k nám se sklání v dítěti-spasiteli.¹

Mne pak i jiná milost potkává: mám uvést Vaše dítě do Církve Boží, v „svatých obcování“! Smím přijít do Vašeho života jako kněz! a přijdu! Do Vašeho života, do Vašeho domu, do Vaší rodiny: do rodiny naší – nebo kdo ví, kdy „rodina naše“ začala a kam sahá v budoucnosti – a hle, já tu přicházím, do Rodiny Naší – kněz... Jak pro mne významno a kolik tu spatřuji tajemství... Já tedy býti mám duchovním otcem dítěte Vašeho... pro Vaše přátelství! Vaše Láska mne tu mile zve, a já jí rozumím: jak jsme si tu blízko a jaké se tu před *Věčným* Očima utvrzuje přibuzenství!... Bůh, který toto vidí, ať Vám a Vaší Paní a Vašemu dítěti a mně a Našemu rodu všemu dá tu milost, aby ten Den, který se nad námi klene plný Světla a Naděje, neměl noci na věky! – Přátelství naše utvrzeno kněžstvím!

Sdělte věrně tuto moji novou a největší radost i Paní Vaší milé.

Přijedu, který den si budete přát. Že jsem Vám nepsal dřív anebo více, to proto jen, že před nedělí ten týden konali jsme přípravy k děkanské vizitaci, bylo mnoho psaní, a tento týden po čtyry dni byl jsem rozptylován cestami po okolí, nevyhnutelnými a bezvýznamnými. Sotva že mi zbylo času, abych rozeslal druhý sešit Vašich prací. Jak jsem slyšel, příteli Březinovi toto číslo líbí se čím dále víc: *Sv. Anna*, *Slepce* a litografie na prvním listě obálky!

V Brně jsem byl, a viděl jsem výstavu malíře Františka Zvěřiny.² Ach, ten nepatří do našeho rodu! Na 200 prací, ale jak chudobné hodnotou! Je „slepý“! – Teď zase s novou silou začnu pracovat pro Vás a naše dílo – mám už téměř prázdniny – jak se na práci těším! Až přijdu, povíme si všechno – nebudu-li do té doby znovu Vám psát, nebo Vy mně. Třebaže jsem více dní nepsal, nepřetávám o Vás, Vaší Paní a Dítěti Vašem mluvit s Bohem... Ó jak jsem Vám vděčen, že po Vaší vůli smím přijít k Vám jako kněz – a jaká v tom vidím tajemství! Pozdravuji Vás, bratříčku, a Paní milostivou jako bratr a jako kněz a jako ten, jemuž každý smutek pro Vás je sladký a plný tajemství... Nechce se mi přestatí Vám toto říkat.

Jakub Deml

12. května 1905

¹ Narážka na jeden z obrazů Bílkova cyklu *Život*, který byl vydán v rámci *Souborných prací Františka Bílka*.

² František Bohumír Zvěřina (1835–1908), český romantický malíř, v této době žijící ve Vídni. Maloval také okolí Jaroměřic a Třebíče.

v Babicích 13. května 1905

Příteli a bratře milý, dnes přišlo Vaše psaníčko, sám jsem si je přinesl z pošty, čekal, toužil jsem po něm jako po hlase nebeském, – píšete o příchodu Svém k nám a tážete se na můj čas. Včera již psal jsem Vám, že mám všechn čas, a kdybych neměl (jak mám!), v této věci, Váš čas u mě vždy je nejdražší, a když můj čas bývá smutný a bolestný (také bývá! –) příchod Vašeho času ke mně, ach, jak mocně se přivalí a unese s sebou těžké vlny bolesti a smutku, noc moji děsivou jak zaplaší perutěmi paprsků! Že nejste knězem, bratře milý – svého *kněze* marně dosud hledám! – Dnes, příteli, jen říci Vám chci, že přijeti můžete, kdy chcete sám, můj čas celý Vás čeká, nic nám nepřekáží, napište mi jen, který den Vás máme očekávat, abych Vám mohl přijeti naproti, napište, kdy, v kterou hodinu odjedete z Prahy nebo z Chýnova, a já už nějak vyzkoumám, kdy budete u nás.

Přijďte na stanici *Kojetice*, je to asi druhá stanice za Okříškem. Bude dobře tak, jak učiníte: přijedete tedy z Chýnova, budete několik dní naším hostem a já Vás vyprovodím do Prahy. Tak, můj milý? Jak ustanovíte! Těší se na Vás pan farář velice, řekl bych, že z celé Moravy nikdo jiný vedle mne tak se na Vás netěší. Tak tiše a upřímně. Přijedete k „nám“, jako k bratřím. – Přitele Březinu také navštívíme (má prázdnou z celého týdne jen ve čtvrtek a v neděli, a mimo to v pátek odpoledne) – jak tady byl, tak řekl, že přijde k nám, až přijdete Vy.

Příteli drahý, pomodlete se za mě přítulně.

Jakub Deml

(Ty doprovodné kresby přivezte prosím!)

Pán Bůh pozdravuj Vaši milostivou Paní i děťátko milé!

Příteli drahý,

dnes zase, zase-ještě jdu prosit. Půjdou naše děti školní k prvnímu svatému přijímání a dává se jim na památku obrázek. Víím, že máte nyní mnoho jiných starostí, i netroufám si žádat o práci takovou, zvláště již proto, že toho obrázku potřebuji už na Boží hod svatodušní, a ve svém bezstarostném cestování jsem na tu potřebu zapomněl. Chtěl bych však dát dětem na památku jeden Váš obrázek již hotový, totiž třetí z *Otčenáše*, kde je prosba, by „posvětil v nás Svoji podstatu“.

Prosím Vás tedy o dovolení, abych tak učiniti směl.

Je to dovoleno? a možno? A jestli je možno: *mám* voliti ten obraz? Či snad smím voliti obraz *Otčenáše dvacátý*? Zdají se mi oba velmi vhodné k takovému dobrému účelu. Mám? Smím? A mám otisky ty objednat u Dostála? Má on klišé?

Píši Vám zatím toto, snad budoucí dny přinesou zprávy nové a dobré. Hrnčíři jsem do Chýnova poslal (40 K), rovněž fotografii do Komárova.¹ Včera byl tu návštěvou z Třebíče doktor Karas i s paní, jen kvůli Vašemu dílu. Tento Karas je věrným přítelem sochaře *Štursy*² a prosil, směl-li by někdy přijíti i s ním. Nad vašemi korouhvemi strnul v radostném údivu!

Váš Jakub D.

Děťátko zdrávo?

Uctivý pozdrav milostivé paní!

¹ Mince slévárny v Komárově, vlastněné od roku 1902 vídeňskou firmou C. T. Petzold. Úředníkem tu v roce 1905 byl Bílkův přítel Vilém Bitnar, přes něj také Bílek vyřizoval pozdější nedorozumění.

² Jan Štursa (1880–1925), český sochař, v této době Myslbekův žák na Akademii výtvarných umění, později se stal rektorem akademie. Pocházel z Nového Města na Moravě.

V sobotu 3. VI. 05

Píši jen na rychlo, příteli, píši jen, že jsem dostal Váš dopis i žádost pro konzistoř, píši, abyste si v této věci (s konzistoří) už nedělal starostí, neboť obstarám vše sám, vždy a všechno chci pro Vás obstarávat sám, jinak neměl by smyslu můj život a nezasloužil bych jména „přítele“, a život Váš srdce i ducha mého prostoupil, a ti, kdož po *smrti* mé, kterou z pochopitelných důvodů mám ustavičně před očima, budou mne pitvati, najdou v útrokách mých Vaši podobu... Budete ukřižován – i já. A tyto dni před Vaším ukřižováním přičiňuji se o to, aby jich bylo s Vámi ukřižováno víc, tj. všichni ti, kdo ještě v naší vlasti jsou dosti čistí pro oběť... A zdá se mi, že já ukřižování Vaše *urychlím*: je mi pro krátkost člověčího života nesnesitelné každé otálení – žízním po smrti všeho dobrého, neboť jen oběť smrti je nadějí vítězství našeho a zárukou – a znamením naší pravdy! Až budu pozdvižen (na kříži) všechno potáhnu k sobě! Podráždím a vyzvu všechny naše nepřátele, nebo chci umřít. Cítím se dosti silným pro všechny jedy a kameny. A my už jinak nemůžeme mluvit než smrtí. Potopa je tu, a my na světě nemáme co pohledávat. –

Konzistoři pošlu listy oba: Váš i můj.

Odjeďte co nejdřív do Chýnova, Praha Vás není hodna. Národ Vás není hoden. Ani Církev Vás není hodna. Nevěsta Krista Pána nabízí svou krásu v morovém nevěstinci světa... Bůh mi odpustí tato slova, protože povídají pravdu a má bolest přechází v příliš svatý hněv. Nelze se už modlit! oheň a meč! –

Váš Jakub Deml

Příteli drahý,

pln obavy, abych Vás snad nezarmoutil, posílám Vám *opis* svého listu, jež jsem připojil pro konzistoř pražskou k listu Vašemu.

Obávám se totiž, kdyby konzistoř nás zamítla, aby toho nebylo příčinou slovo *mé*! Napsal jsem je však podle svého svědomí.

Ty (k přijímání svatému) obrazy Vašeho Krista *prosím*, dáte mi v Unii ještě dnes udělat, a aby je také *hned* vzali do tisku a *hned*, tj. nejdřív poslali, abych je tu měl již v sobotu a dětem v neděli svatodušní mohl rozdati. Kdyby však nikterak nebyla možná tato rychlost, netrapte se prosím pro tu věc, dám je dětem dodatečně po onom svatém přijímání některý den ve škole!

Aby byly na papíře *silnějším*, (kvůli možnosti zarámování) – a jaká slova k tomu? Třeba tato (jak bývá):

Památka
na první svaté Přijímání
v Babicích.

Tak, abych *sám* mohl po straně nebo dole připsati ještě jméno dítky a rok. Mohli by mně jich poslati 200, neboť: *dovolíte-li* (vím, že *svaté* jsou Vaše důvody) – poslal bych je pak (ty, které mi zůstanou) *ukázkou* na jiné farní úřady: a pak, bylo by dobře optati se p. Štence, zač by jich vytiskli 1000. *Anebo*, bylo by pak ještě lépe, kdyby *Unie* sama ty obrázky vydala ve velikánském počtu svým nákladem... Jak rozhodnete sám, ale uvažuj-li, jaké smetí pod jménem „Památka na první svaté Přijímání“ ve statisících výtisků každoročně zaplavuje české fary – lomím rukama a srdce křičí o pomstu proti takovému rouhání.

Vy tu, na moji prosbu bratrskou nějak pomůžete –?

Podobnou, ale daleko otevřenější a prudčí epistolu jako pražské konzistoři, kvůli dobru a významu Vašeho díla, poslal jsem tyto dni mládeži teologické fakulty do Olomouce. Mé srdce osnuje ještě několik podobných vichřic do různých domácností... Bůh mi dejž každé chvíle čistotu a moudrost!

Modlete se prosím i Vy a milostivá Paní, někdy za mne na tento úmysl – pro blaho našeho společného díla.

Váš Jakub

Nejdůstojnější
knížecí arcibiskupské konzistoři
v Praze.

Jsem poctivý pracovník ve Jménu Krista. Jaké místo v umění zaujímám v této zemi, v tomto státě i ve celé Evropě, nechci zde vypisovati, protože – je-li libo – sterými

doklady od kritiků a umělců doložit to mohu. A nyní, kdy mé práce souborně v Mnichově, Lipsku, Hamburku a Berlíně byly vystaveny a těšily se uznání nejvyššímu, nyní nemám, kam bych je uložil, by byly přístupnými i širšímu obecenstvu. Proto obracím se k nejdůstojnější knížecí arcibiskupské konzistoři v Praze se skromným a nezištným návrhem:

V zahradě seminářské¹ je opuštěná letní jídelna, opuštěná snad již století. Je jisto, že se rozpade, protože – jak stav její nasvědčuje – potřeba záchrany a obnovy musí vzejíti již nyní. Líbí se mi domek ten a zařídil bych jej a práce mé bych tam uložil, by byly přístupny širokému obecenstvu a cizincům. Zařídil bych úzkou stezičku z Nebozízku, ohrazenou, nikomu nepohodlnou, vedenou místy, která užítku nenesou. Zařídil bych dům ten k tomu účelu sám, abych tam mohl míti bezplatně práce své uloženy.

Ale nejedná se zde o pouhý k rozpadnutí domek; nejedná se mi ani o vystavení stálé mých prací (protože o vystavení jejich postarají se též jiní, a hlavně budoucnost). Jedná se o *rozpadnutí se mocné svaté budovy křesťansko-katolického umění*, jehož jsem přísným zastáncem, jedná se o uměleckou výchovu v semináři u duchovní mládeže vůbec: Nemůže býti výtvarnictví přednášeno pouze slovem (nemůže přednášena býti slovem ani hudba), nýbrž tvořením a slovným uvedením mladého duchovenstva ve místa, kde by rozpoznalo: co dobrého a správného ve Jménu Krista by zastávalo a zakládalo.

Jsem mocen podchytit pád budovy této svaté a přednášel a ukázel bych (aspoň jednou týdně v literárním jejich kroužku) základy budovy umění vůbec, jestli bych ochotu nejdůstojnější knížecí arcibiskupské konzistoře dosáhl: podati mi ruky pomocné, jestli by nahradila mi opravu domku toho v seminářské zahradě anebo bezplatně dovolila mi uložiti aspoň tam mé práce, by přístupny byly i širšímu obecenstvu.

Prosím, by mi bylo laskavě odpovězeno a návrh můj uvážen, oceněn a laskavě přijat.

V hluboké úctě podepsaný

Fr. Bílek
akademický sochař a malíř

¹ část Petřína; bývalá zahrada karmelitánského kláštera u Panny Marie Vítězné.

[před 18. červnem 1905]

Příteli, posílám Vám dnes opis listu pro P. Aloise Slováka, konzistorního radu, profesora české reálky a spisovatele v Brně, Obilní trh 7.

Veledůstojný pane,

obracím se k Vám ve věci navýsost důležité, kde jedině Vy můžete mi dáti dobrých informací. Podnikl jste obětavě veřejnou sbírku na pomník padlých hrdin u Slavkova.¹ Prosím Vás snažně: je pomník ten již zadán? Bude snad vypsán konkurz k jeho postavení? A v případě, že zadán dosud není: mohl by konkurovati i *František Bílek*, sochař v Chýnově? Nebo: nemohla by se věc tak monumentální, kterou podniká katolický kněz a jež má být pro věky ozdobou Moravy a Rakouska, zadati přímo umělci tak eminentně křesťanskému, umělci nepřekonatelnému v ovládání jakéhokoliv materiálu, jakým je Čech František Bílek?

Bílkovy souborné práce byly na podzim vystaveny v Mnichově, z jara v Lipsku, Hamburku a nyní v Berlíně – a je-li snad libo, sterými doklady od kritiků a umělců mohu doložiti, jaké vynikající místo zaujímá Bílek v Evropě. Ba, jak známo, pochvalně, velmi pochvalně o Bílkově díle na vídeňské výstavě vyslovil se i Jeho Výsost císař: neschází tedy mu ani uznání Nejvyšší!

V nejposlednější pak době zakoupena byla od Bílka velká plastika *Kalvarie* pro Českou galerii, císařem rakouským založenou. V hamburských pak listech četl jsem zprávu, že se jedná o koupi Bílkova *Mojžíše* pro umělecké muzeum v Lipsku. A rovněž v poslední době se vyjednává o založení *samostatné* Bílkovy galerie v Praze – neboť množství jeho prací a jejich rozměry toho vyžadují. Právě toto množství a rozměrnost svědčí o velikosti *vnitřní*, plodnosti, a jak sám Otokar Březina, důvěrný přítel Bílkův, nepokrytě vyznává: o *geniálnosti* Bílkova Díla.

Z těchto a jiných důvodů, kterých tu pro krátkost času uváděti nemohu, o kterých ostatně Vy sám, slovutný Pane, zajisté ráčíte věděti, velice mi na tom záleží a každému vlastenci katolíku, tím více tedy inteligentu a knězi, aby v srdci Moravy, na poli slavkovském stálo Dílo hodné toho jména a významné i národu. Bůh uchovej, aby k naší potupě hyzdila naši vlast práce šablonovitá, bezvýznamná, a snad dokonce cizácká! Byl by to hřích neodpustitelný, a já, jako dobrý znatel veškerých dosud hotových prací Bílkových, i jako důvěrný znatel jeho snah vůbec, nemohl bych toho připustiti.

Kéž zlatá slova vynikajícího spisovatele a kněze českého, našeho současníka, *Aloisa Hlavinky*, pronesená vloni na sjezdu velehradském:

„jaké pak to budou po čase dějiny církevního umění u nás?“ jsou předčasnou i marnou obavou!

Pomněte, slovutný Pane, prosím, že pomník slavkovský nebude jen pomník tam padlých, nýbrž bude pomníkem i *živých*: národa a především *Vás* samého!

Oč Vás tedy, i jménem mistra Bílka, jménem nesčetných jeho obdivovatelů v Rakousku i za hranicemi, jménem našeho národa prosím, jest: přičiňte se velkomyslně, aby pomník na poli slavkovském byl zadán jedině Františku Bílkovi. Bílek je ochoten podati své návrhy, je ochoten respektovati i Vaše přání – i prosím oddaně a vřele o laskavou a brzkou zprávu, co já, resp. mistr Bílek máme tu činiti více.

¹ Na prateckých výšinách u Slavkova nakonec v letech 1910–1912 vybudoval památník vojákům padlým v bitvě tří císařů architekt Josef Fanta.

V Babicích, v den sv. Anselma 1905

Ten lísteček se slovy „Pořadatel, nakladatel i vydavatel Studia Jakub Deml“ dejte prosím zhotovit, a sice 600 kousků, úřady jsou na to velmi přísný, tyto dni musel jsem platit 10 K pokuty, že na knížce *Brelan vyobcovaných* to schází! A pohrozili mně, že stane-li se to ještě, budu platit 400 K!!

Jak daleko jste se informoval v Unii o tiskových typech?

Také bych Vás prosil, byste z Chýnova velmi brzo mi poslal tu kruhovou plastiku Krista: ten člověk v Tasově (co chce náhrobek) je velmi netrpělivý, ale konejším ho, jak mohu. –

S těmi fabrikanty v Komárově, přáteli, *vyjednávajte!* *Dejte* jim do nákladu, co žádají! Jen o to se postarejte, že nikdy nesmějí prodávat Vaše věci, dokud jim nedáte *autorizaci*: sice oni pod Vaším jménem posílali by do světa, co by nebylo Vaše!

A buďte opatrný: nejprve s nimi ujednejte, že jim dáváte právo na tolik a tolik (např. sto odlitků) – sice oni Vám dají malý honorář a *věčně* budou z Vašeho díla míti prospěch. Podotkněte jim, že Vaše dílo (Kristus) *rozšíří se*, jak Deml ubezpečuje, do všech škol, kostelů a far atd. Ale dejte jim právo to, oni *svou* reklamou mnoho pro Vás vykonají.

Nejsvětější Trojice 1905
[18. června 1905]

Bratře drahý, nikterak na Vás nezapomínám – nedával jsem Vám o sobě nic věděti, ale moje ruce neumdlely – neumlkly pro Vás... Však bez potřeby toto pravím, Vy to víte. Navazuji pro Vaše Dílo styky s Polskem (*Przegląd powszechny*,¹ *Chimera*)², Francií (*Martineau René, Mercure de France*;³ Martineaua Vaše práce velmi těší, píše o tom Florianovi a mně posílá knihu s připsím – kéž by o Vás psal! Doufám. Ale požádal jsem redakce *Mercuru* za referování). I do Anglie poslal jsem tři čísla Vaše (časopisu *Light*⁴ – spiritualisté) a přišla mi z Londýna kareta, pokud jsem s pomocí p. Floriana rozuměl, velmi Vám sympatická, kde mne žádají, abych jim poslal nějaký doprovod, vysvětlení, zprávy o Vašem Díle, buď anglicky, buď francouzsky, buď německy: žádal jsem, už dávno, redakci *Volných směrů* o Vaše číslo s doprovodem Braunerové, oni mi ani neodpověděli. Poslal bych je do Anglie. Vám, příteli, by snad vyhověli? Anebo je rozebráno? Adresa toho anglického listu je tato:

Light, London 110, St. Martin's Lane,
Charing Cross, W. C.

Lístek ten poslal jsem příteli Březinovi, s prosbou v této věci o radu. Jak rád bych jim psal německy! A jak mne mrzí, že jsem se obětoval Suterovi! Poslalť jsem mu darem všechny publikace o Vašem díle, i sešit Braunerové, napsal výklad Vašeho *Otčenáše* – a ten nešlechtník nedělá nic! Bůh nám nahradí to jinak, jak dobře Vás těšila jednou Vaše milá Paní – nelituji žádné práce – větrem zaneseno bývá seménko naše kolikrát z dohledu našeho, ale vzejde jinde!

Také jsem psal Haasemu, aby objednávku dle Vašeho přání hned vyřídil a účet poslal mně. Také do Komárova, aby už mi odlitky poslali. Doposud neposlali. I Unii ty tři lepty a litografii básně mé jsem odeslal. Paní jedné a některým kněžím jsem psal. Vždyť jsem doposud nemohl přikročit k reklamě: i touto, ba jedine touto cestou připravíme – peníze („máme je“ – ale bude i „více“) – Však jakmile vydáme číslo poslední Cyklu, bude se o tom referovati. – I Bouška, ač mým dopisem posledním mohl býti na smrt uražen: i Bouška nyní opět mi píše, že Vaše práce, jež vydáváme, líbí se mu čím dál víc! A slibuje, že bude do Studia přispívati! Toť událost! – Před několika dny byli jsme s p. farářem pozváni od prince Alfr. Löwensteina, patrona našeho, k obědu: byla větší společnost. Mluvílo se nejvíce o Vás. Přinesl jsem Vašich obrazů... Tři sešity jsem p. princovi (z Vašich vydaných Prací) daroval. Než odejel do Německa, včera poslal p. faráři velmi oddaný list, a v něm 50 K na Bílkův kříž v Babičích... Princezně (Paní jeho) velmi se líbilo Vaše *Vím* – byl jsem ve společnosti té interpretem Vaším – dali mne u tabule na čestnější místo než p. faráře z Martinkova... I mladé

¹ *Przegląd powszechny*, křesťanský kulturní a společenský časopis. Vycházel od roku 1884 do druhé světové války, poté byl na krátko obnoven, ale od roku 1953 musel vycházet v exilu. Od roku 1982 vychází dodnes.

² *Chimera*, varšavský měsíčník pro umění a literaturu vydávaný v letech 1901–1907. Jeho redaktorem byl Zenon Przesmycki (viz dopis č. 115).

³ *Mercure de France*, pařížská literární revue vycházející od roku 1890 dodnes. Na svém počátku byla spjata se symbolismem.

⁴ *Light*, „žurnál věnovaný nejvyšším zájmům humanity“ byl založen v roce 1881 a vychází dodnes.

princezně (nevěště) mnoho jsem o Vás řekl. – Jinak novějšího nebylo by nic. Florian slíbil, že by litografickou tuší napsal můj doprovod k Vašemu Dílu.

Kéž jen Bůh dá mi dosti světla, abych o Vaší práci psal dobře... O *Slepcích*¹ hotovo mám – dále to půjde s obtížemi... asi... tak a tolik nedůvěřuji svému péru: jak bojím se a trnu, abych Vám nikdy, nikde a v ničem neuškodil! Jak trnu! Abyste kvůli mně, ježž Bůh trestati musí, netrpěl i Vy, milý! Snad v pražské konzistoři – anebo u P. Slováka v Brně – ... kvůli Vám bych měl být skromnější, že? Ale Vy víte, že jsem pokorný... Byl jsem zlý jen tam, kde nemáme naděje co očekávat... I toto víte... S dobrým nespravíme nic ani v pražském refektáři, ani u Slavkova, to jsem jist: nás oni nikdy by nedbali, jsme na to svou mírností příliš vonící – ale je nutno, u takových, kteří činí nárok na slušné a vzdělané lidi, poukázati na soud Dějin: *Boha* nezná a nebojí se ta zvěř, ale Dějin a biče ano: neboť o nic nemají takoví takovou starost, než aby se měli dobře i po smrti... Chtějí se zvěčnit! Jen aby dobře se o nich mluvilo!... Ostatně – je nám (Vám) to jasné, drahý bratře – a snad – ba jistě mi nezazlíváte ty dvě epištoly? Však poctiví a pravdu milující se jimi neodrazí: naopak! a my, drahý můj, my chceme stavět na *skále* – ne na unylosti dočasné a zdánlivé... Hleďte, i takový Ad. Černý, který se hlásil (a snad dosud) jako přítel: vrátil sešit Váš! Vyzkoušíme všechny! Jiní a lepší přijdou – i po mně: vždyť já Vám málo (ba nic) platím... Jak žízním po penězích pro Vás!

Jakub

Pozdravujte, prosím, Vaši dobrou Paní, Vašeho tatínka, maminku, sestřičky i bratry ode mne synovsky i bratrsky! Vaši maminku milou!

¹ Demlův doprovodný text o Bílkově sousoší *Slepce* byl součástí třetího sešitu *Života* vydaného v *Souborných pracích Františka Bílky*.

[Lesonice 20. června 1905]

Poslal byste mi, příteli, ten hlíněný odlitek (kruhový) Krista a P. Marie – či dvakrát jen Krista P. – na sklad: abych je mohl nabídnout tomu člověku do Tasova (je ukruťně netrpělivý) a té paní do hrobky jejího muže? Dr. Lang, jenž píše o svatých, dnes se mne ptá, co prý stojí ten menší, kovový odlitek Vašeho Krista. Až přijde oučet, dle toho určíte pak, že?

Píšou z Komárova, že už posílají.

Váš Jakub

Dnes píšu do Londýna *mnoho* o Vás.

[po 20. červnu 1905]

Příteli milý – tolik potěšení přišlo nám psaním Vaším! A to nejen pro krásu dopisu, ale pro krásu přátelství Vašeho ke mně (k nám) jsme se potěšili. Vy – „mezi princí“! Což: „svíce rozsvícená (je) vystavena na místě vyvýšeném“?¹ „Soudy svaté – Boží!“

Posílám Vám výtisky našich reliéfů budoucího cyklu. Myslím, že je to dobré. I tvar papíru je snad dobrý!? Poslali na ukázkou od každého reliéfu dva výtisky. Ponechal jsem si z nich po jednom. Zpět posílat je netřeba; jenom napíšete-li lístkem prostě: tiskněte celý náklad, jsme s Bílkem spokojeni, tak to postačí.

Píšete lístkem o ty reliéfy Pána Krista² a Panny Marie.³ Příteli – myslel jsem, že zde jsou, ale nejsou a dal jsem je znova vytlačit. Mám zde dva reliéfy z *Otčenáše* *,⁴ jednu plaketu *Věčné shledání*,⁵ jednoho anděla na hrob *⁶ a nyní Vám přijdou ty *Krucifixy*. Snad bych Vám mohl poslati vše!? Snad u Vás se věc upotřebí k dobrému. Dostanu nyní výtisky nové ode všeho; ale měsíc to přec potrvá, než je budu mít.

V Praze mám také jednoho anděla *.⁷ Jen slůvko Vaše a nějaký den trpělivosti a vše bude na místě. Do oné hrobky bych orámování přišel udělat v čase svěcení kříže. Také nyní bratr začne dělati kříž k cestě, co pan farář si přeje pro Babice.

Dokud nekoupí ode mě prováděcí právo v Komárově, tak mohu 30–40–50 zl. vzít za tento *Krucifix*, potom (pro větší množství) klesne cena na 15–20 zl. Sešit mých prací z *Volných směrů* posílám Vám nyní. Za měsíc budu moci poslati Vám ten sešit s francouzským textem (přijdou mi as dva exempláře z výstavy z Berlína zpět).

17. VI. měla býti otevřena má výstava v Berlíně. Kritiky dosud nepřišly žádné. – Chci psáti panu řediteli semináře, aby mi úpřímně napsal, jak záležitost naše stojí; protože je na to čas nejvyšší, může býti, 15. VII. budu mít již mé práce zpět v Chýnově. Výstava třínedělní od 17. VI. trvala by do 8.–10. VII., věc tedy spěchá. Nadějí však již nemám. A kde je také vzít? Pan Florian tedy bude litograficky psáti? To bude pěkné! Jen ať hodně hustě rozdělá onu tuš (jen vodou) a na *klíženou stranu papíru* ať píše.

V dílně mojí jsou hromady hlíny, a deska čtyřmetrova hlínou pokrytá. Začínám. Bůh pomozí! Žádám od své práce mnoho a ze světa nic pro ni neočekávám. Začínám oltářním reliéfem *Pannou Marií*.⁸ Či spíše Panna Maria je zde zosobnělou Milostí – jak žitím i přírodou kráčí. – Ale což já vím: co udělám? Jsem jenom ruka bolestmi křtěná a svěcená, která zde provádí. Začínám tím nejobtížnějším nejdříve; proto bych rád věděl: jestli mi vskutku náleží prováděti celou presbytář (proto jsem se na Vás slovem obrátil – příteli).

Příteli, Vy milý a drahý! Buďte nám zdráv a tisíckrát pozdraven, a sice od mé paní a našich všech.

Oplat' Bůh Vašemu dílu, co pro mé dílo zde na zemi konáte.

Váš F. B.

¹ Lukáš 8,16. Viz dopis č. 63.

² *Hlava Krista u kříže* (1902) – náhrobní reliéf v pálené hlíně, v Babicích na hřbitově osazený na hrobě Jana Indry (1841–1903).

³ *Maria u kříže* (1902) – náhrobní reliéf v pálené hlíně.

⁴ *Bys uvedl nás ve domov náš* – bronzový reliéf čtvrtého obrazu cyklu *Otčenáš*.

⁵ *Věčné shledání* (1902) – reliéf v pálené hlíně.

⁶ *Anděl lkající u kříže* (1902) – náhrobní reliéf v pálené hlíně.

⁷ *Anděl s kahancem* (1902) – náhrobní reliéf v pálené hlíně.

⁸ Oltářní reliéf *Velebí duše má Hospodina* (zvaný též Magnificat či Madona v lilích) pro martinkovský kostel.

Můj drahý,

posílám Vám odpověď Haaseho jen na ukázkou, tj. nechtěje Vám působit žádných povinností. Pouze Vás prosím, příteli, o vysvětlení té otázky, kterou jsem v dopise podtrhl – „stereotypy matric“ – „písem“, „jednotlivé písmeny“...

Nemíním Haasemu nic zadávat, pouze na ceny chci se optat – neb jsem psal v této věci i Grégrovi. –

Knihu Braunerové o Vás vypůjčil jsem si od přítele P. Josífka ze Starče¹ (dal mi ji) i posílám ji dnes do Anglie... Jako spolupracovníci Studia na mou žádost přihlásili se: Bouška (s překladem Ruysbroecka),² Dr. Alois Lang³ (studie o katolických mysticích – Jacopone,⁴ sv. Kateřina⁵ atd.), současně ptá se Lang na cenu Vašeho Krista bronzového – a dnes mile mi píše i slečna Kalašova,⁶ že v mé redakci s knihou svojí se přihlásí – a také o Vás zmiňuje se, že jste jí o mně vypravoval – takže vidíte, příteli, jak Studium blíží se k svému jaru: a tím i dílo *Vaše*, na kterémž, jak víte, záleží mi nejvíc...

Velice Vás prosím (abych nezapomněl): do druhého cyklu dáme i Váš obraz *Matko* z toho čísla Zdenky Braunerové! Že, příteli? Je přece jinačí než onen lept – a proto má právo, aby znova byl vydán: budete dobrý tak a *mým* jménem v Unii zamluvíte 200 výtisků. Počínaje druhým cyklem dávám totiž tisknout Vašich prací jen 200 výtisků. – Posílám Vám, drahý, ten anglický lístek, pak list A. Černého a Fischerové – z jiné strany za to peníze se scházejí!! paní Urbanová z Rosic u Pardubic např. poslala 30 K = vlivem mé laskavosti – a jiní – Váš bratříček Josef 20 K atd. Umínil jsem si, že budu pro Vás pro všechny velmi laskavý... – všechno přemohu, všude zvítězíme!! – Oltář v Martinkově? Bůh oplat' Vám Vaši lásku! Psal jsem monsignorovi, redaktoru Vladimíru Šťastnému,⁷ starému pánu, abych směl jeho jméno dát mezi komité pro oslavení Václava Kosmáka v Martinkově: dlouhý dopis, plný poklon mi poslal a sám jsa druhdy v čele akce pro pomník Kosmákův, zrazuje mne, že po mnohých námáhách vybral jen 1000 zl., a nyní teprve že to půjde těžko, poněvač prý na všech stranách pořádají se sbírky (matiční, na Národní divadlo v Brně, na český klášter ve Vídni, pomník Třebízského atd.) – abych tudíž jeho jméno neuváděl!

¹ P. Josef Polák.

² Jan Ruysbroeck Podivuhodný (1293–1381), vlámský mystik. Překlady z jeho díla Deml uveřejňoval časopisecky (např. v *Meditacích*) a v roce 1915 vydal vlastním nákladem svůj překlad knihy *Vavřince Suria Život Ruysbroecka Podivuhodného*.

³ Alois Lang (1896–1957), katolický kněz, doktor teologie a středoškolský profesor náboženství. Přeložil do češtiny např. díla Angela Silesia, Jacopona da Todi či Heinricha Susona. Zabýval se též náboženstvím u Dostojevského či Novalise.

⁴ Jacopone da Todi (asi 1230 – 1306), františkánský mystik a básník, autor tzv. chvalo zpěvů, je mu připisováno též autorství hymnu *Stabat Mater*.

⁵ Sv. Kateřina Sienská (1347–1380), italská mystička a učitelka církve. Angažovala se v dobové politice – usilovala zejména o přesídlení papeže zpátky do Říma. Z jejího díla se dochovalo velké množství dopisů a náboženský spis *Dialog s Boží Prozřetelností*.

⁶ Marie Kalašová (1854–1937), překladatelka z italštiny a francouzštiny, např. díla Maurice Maeterlincka a Francise Jammese. V této době nabídla Demlovi k vydání ve Studiu Maeterlinckovu knihu esejů *Poklad pokorných* (vydáno 1906). Dopisy Jakuba Demla Marii Kalašové vyšly časopisecky (Listy Jakuba Demla Marii Kalašové. In *Česká literatura*, 1994, roč. 42, č. 1).

⁷ Vladimír Šťastný (1841–1910), katolický kněz, roku 1878 založil beletristický čtrnáctideník *Obzor*, který redigoval až do roku 1907 (vycházel do roku 1910, na jeho místě vznikl měsíčník *Nový Obzor*, 1911–1914). Do *Obzoru* v jeho prvním dvacetiletí přispívali konzervativní spisovatelé jako František Bartoš nebo Václav Kosmák.

A i tu mám útěchu!

Útěchu? Ano. Sbírku veřejnou podniknu přece a mimo to obrátím se na knížete arcibiskupa olomouckého¹ s prosbou, aby Vaše sochy pro Martinkov dal odlít ne-li zdarma, aspoň s hroznou slevou ve Svě slévárně ve Frýdlandě. – Zprávu o tom Vám podám. Martinkovský p. farář? S pomocí Boží ho poučíme dál a připravíme, dá si ve všem říci... S tou paní správcovou z Martinkova – nepočítejme! Třtina v měkkém bahničku se tetelící...

Pravda, málo teď spolu hovoříme, můj drahý – snad i proto, že Bůh nám dává více jednati – a snad je i dobře tak – Vy musíte zůstatí vzorem pro mě, nelze naopak – prosím zase o Vaši pro mne modlitbu, až zasloužím, opět si pohovoříme – teď se starám o kámen pod Váš kříž. Pan farář má Vás rád a vzkazuje Vás vždy pozdravovat, a vyptává se na všechny... Pozdravuji i já – pozdravy Vaše, milostivé paní i Bertičky malé ve mně zplesaly! Díky Vám, Vy šťastní a drazí! –

Jakub

¹ František Saleský Bauer (viz dopis č. 16).

[Lesonice 22. června 1905]

Unie počítala za 200 výtisků *Hlavy Kristovy z Volných směrů* 13 K; 1000 výtisků nabízí za 32 K. – Tiskárna v Hranicích počítala za 300 výtisků dvacátého obrazu z *Otčenáše* pouze 12 K; a za 300 výtisků oněch hlav *Slepců* pouze 14 K. –

Váš Deml

[mezi 21. a 28. červnem 1905]

Můj drahý,

na úpravu presbytáře v Martinkově kromě darovaných 700 zl., trávám si – během dvou roků – sehnati ještě 2300 zl.: tedy celkem dostal byste 3000 zl., za všechnu hotově odevzdanou a umístěnou práci: píšu a pravím to, příteli, jen proto, abyste nepracoval nebo neprojektoval se škodou. Se slévárnou arcibiskupskou teprv se bude jednati, ale to na věci nic nemění, poněvač účet slévárny už zároveň do těch 3000 zl. je počítán. Nejsem, bohužel, v Martinkově farářem: sice by tolik věnovala farnost sama! Ale jak pozoruji a znám, učiníte pro Martinkov a Martinkov a ostatní pro Vás, kolik budu chtít *já*. A já chci 3000 zl., kdybych měl pěšky žebrať po celé Moravě. –

Ježíši Kriste, buď mým štítem i zde, neb mezi kněžstvem nemáš mužů!

Posílám Vám, můj drahý, i odpověď ze slévárny: rozhodněte tuto *sám*: bude-li *Vaše* vůle, stane se. To mě bolí, že bych Vaše písmo musel dát do „*všeobecného* prodeje“ – chtěl jsem je míti jen pro věci svaté a krásné... či poslati jim nákresy přec? Staň se tu úplně vůle *Vaše*! Pozdrav vroucí Vám všem!

Jakub D.

Kříže ze slévárny (sedm) přišly (krásné!) – dnes pouze se zmiňuji – jeden poslali puklý, napíšu jim – účet neposlali – budou rozebrány hned – mnoho jiného pro Studium radostného Vám sdělím – dnes pozdě již... Milost s Vámi všemi!

[mezi 21. a 28. červnem 1905]

Žasnete jistě, můj milý, že zas tak dlouho mlčím. Ale já mlčím, kdykoli děje se mnoho anebo nic. A teď? Nic. Jsme jako Kolumbovi plavčíci, hledající očima zem. A ztrácíme naději, protože zem, pro nás, se neukazuje. Jen *Bůh* zná naši bolest, která už předem neodvažuje se k slovu... A pak moje soukromé bolesti a má bytost, která *vůbec* neodvažuje se k slovu.

Žasnu už nad tím, že přes moji podobu před Bohem, ještě *vůbec* něco pro nás se děje – že mne neodmítají už všichni napořád. Má bolest je nesmírná a jen *Bůh* ví, jak je nesmírná... Vám, příteli, nejsem s to, všechno toto říci, neboť Vy nemáte pro to (jako všichni spravedliví) ani dosti času. Zdálo by se mi hříchem, kdybych Vás tím zabavoval.

Chtěl byste slyšet o mém Dni. Ach, můj Den – Hrozím se – bojím se Vám psát, když ustavičně jen prosím, a ničeho nedávám. Jak tedy Vám psát? A Vy ustavičně *dáváte*! Jestli budu s to, Vám to *vůbec* vynahradit? Kdybych vydal tělo své k spálení – nic to není, neboť vy dáváte ducha svého a *naději* svou – a tuto Naději já neupokojuji: neboť jaké upokojení, když dávám jen *zase* Naději? Bože živý! Co si počnu? Jak snadno a hravo vydat tělo k spálení! Slepota dnešních katolíků překračuje všechny hranice i nejvyšší obraznosti – což divu, jestli i nejvyšší obraznost – zůstává úžasem stát, nemá?

Tisíce věcí jsem rozjímal tyto dni, tisíce věcí chtělo by se mi říci Vám – ale je Nám vše jasno – a mnoho krve proléváme, vědouce, že se nedočkáme vítězství ani ve vnucích... Mám okno otevřené dokořán, a tma – a hvězdy. – – Ó hvězdy! Vaše řeč je sladká jako řeč Ježíšova a jako řeč smrti: že dostačí nám Bůh – a modlitba – a lidé že na věky nám nedostačí, ani svět celý se svými kameny a kovy, jež stráveny budou jedenkrát ohněm! Žízeň zmocňuje se nás – žízeň *ohně*, jenž stráví tuto zem, protože nemůže být už bídější!

Můj milý, já posel Váš, a hle, hořím – a přestávám mluvit, hledaje větší slovo než plamen ohně – neboť kromě všeobecného zničení, nic nenapraví zemi, a nepoučí. A co mám říci Vám – kromě ustavičného prošení? Svět nechce našich nadějí, svět chce naše dary, svět chce v každém případě *celého* nás – a my abychom měli tisíce životů – a svět nám nepopřává našeho jediného Života! – Tolik jsem Vám chtěl říci. Možná že jsem dlouho s Vámi nemluvil. Jistě dlouho jsem se nemodlil. –

Do dneška choval jsem růže prostřené mezi jahodami, jež mi poslala Vaše Paní a dosud mám několik zelených větviček z téže bedničky v nádobce s vodou, ty tak brzo nezvadnou, jest to tuším vřes, jenž libuje si na půdách i nejskalnatějších – a hle, já dosud nepoděkoval! Prosím, příteli, byste za mne vyslovil dík Vaší dobré paní – jahody mne přivítaly, když jsem se navrátil z pohřbu své švagrové, jahody a růže z Vaší zahrady. Bohu díky! Co jen já? Co já Vám?

Jen těžko dnes mluvím, ač ne každý viděl by tíhu v mém slově.

Mohu začítí cokoli, je to těžké, protože nic se neděje, kromě toho, co se děje ve mně. –

Také jsem mluvil s tím člověkem z tasovské farnosti, stran toho pomníku na hřbitově. On sám ani by nebyl tak nedočkavým, ale jeho matka (stará) naléhá a potom pan učitel, správce jednotřídní školy, velký klerikál, a inteligent... Byl jsem nucen mluvit s oběma (ach, to by člověk spíš s němým hovádkem se dorozuměl než s dnešním inteligentem. Ten sedlák tolik nenaléhal jako ten pan učitel, a ten sedlák tolik nemluvil jak ten učitel – hloupě. Ten sedlák dal mi pro Vás 200 K, a slíbil, že 200 K ještě pak

dodá, ba že je ochoten dát pak za věc dobrou i o třicet (!) a více zlatých *víc*, jen když věc bude pěkná. –

Abych tedy, Vám, příteli, zkrátka řekl, a *poprosil*: zhotovíte práci (náhrobek), za který Vám zaručuji 250 zl. Ten učitel říkal o Pána Krista (–) – (snad dokonce sedícího) – a aby prý byla práce dosti veliká (řekl jsem, že dle toho zvolí se materiál a že i malá práce může být veliká – (učitelé rozumějí více kartám, pivu a organizacím než umění). –

Já ale prosím Vás, příteli: můžete-li nyní, jak ten člověk (navedený učitelem) si přeje, do čtyř neděl poslati jakoukoli práci na hrob v ceně 250 zl.? Jestli ano, vyhovíme mu. Nemáte-li však ničeho podobného, těch 200 K závdavku mu vrátím: ale v každém případě práci Vaši přijmu. (Je pozdě v noci, motýli mi lítají kol hlavy, nad lampou i po papíře, takže někde mi to rozmázli...) Ten člověk (návodem učitele) nechce se spokojit pouhým reliéfem ve zdi, chce sochu (!). Víte, že ho mám odmítnout? Za 200 zl. sochu! Nejvýš za 250 zl.! Víte, že to nemožno? A do čtyř neděl! To všechno onen učitel. Rozhodněte, příteli, v této věci sám, ale o to Vás důtklivě prosím, abyste naprosto od mé osoby tu odezíral! Prosím Vás o to *vroucně*!

Pospíchám, a proto dnes o této věci dále nebudu se šířiti. Zas o jiné. A přece: onen hrob doktora Tůmy (tak se jmenuje nebožtík bratr onoho sedláka) je u hřbitovní *zdi*, ta zeď je 1 ½ m vysoká, je hřbitov kolem kostela jak v Chýnově, zeď hřbitovní je od kostela vzdálena asi 15 m, hrob hlavou obrácen je k jihojihovýchodu, je vedle toho hrobu ještě jeden hrob určený pro matku toho † doktora Tůmy, a vedle těchto obou hrobů (dva metry širokých) je hrobka (místo) rodiny Demlovy, také asi dva metry široká: *mně* napadá, udělati *jeden* pomník pro ty čtyři hroby za 500–600 zl. (podíl Tůmův je již tu, a podíl druhý opatřil bych u četné přízně naší rodiny) – a byla by hrobka dvou rodin zdobená Vaší prací!

Co soudíte o tom, příteli? A Vám bych ponechal úplně na vůli, co a jak vytvoříte. Tůmovi též úmysl tento sdělím, po Vaší odpovědi. Rozumí se, že zase důrazně Vás bych pak prosil, že nesmíte při té práci v úvahu bráti osobu mou, – jinak (a po dosavadních zkušenostech) opravdu už se bojím – o práci – dar Vaší ruky – Vás prositi, tj. býti prostředníkem mezi lakomci a geniem.

Druhá věc moje dnes k Vám:

Florian začal litograficky psát, a nemaje zatím cvik, ponejprv stranu pokazil. Právě v tom čase byl jsem telegraficky povolán na pohřeb bratrovy manželky. Když jsem se vrátil, našel jsem napsáno od Floriana, co Vám dnes i posílám: a prosím Vás, příteli, byste se na to písmo Florianovo podíval a jste-li spokojen, abyste ty dva listy poslal Unii (na mé útraty) k reprodukcí – jsou to slova *Vaše*,¹ uznáte-li tedy za dobré, doplníte tu stránku nějakou jednoduchou *linií* – kdybyste věděl, jak je mi bolestno, mám-li slovy říci, co se říci nedá: skromnost a úcta (ted' sedí na mém papíře tři noční motýli) – jen Vy, Vy sám rozhodnete, příteli, i tu. – –

Mám hotový text i ke *Slepcům* (asi čtyři archové strany): prosím napište mi, mám-li to zase a ještě svěřit k opsání p. Florianovi... jestli ano, pak bych Vás i prosil (Bože, ustavičně Vás jen prosím) – o několik archů litografického papíru: ale já ho zaplatím, jen prosím, lístkem ho na mé jméno objednejte (hle, i imperativ se tu *vloudil!!*) a mně poslati dejte. –

Dnes právě jsou tomu čtyři neděle, kdy jsem začal rozesílati třetí číslo Vašich prací, i myslím, že do čtrnácti dní Unie ten zbývajících text posledního čísla cyklu natiskne? (Ač dosud mi neposlali tisky litografie Smrtné ticho.) –

¹ Bílkův stručný popis idejí cyklu *Život*, litograficky přepsaný Josefem Florianem, je součástí třetího svazku *Života v Souborných pracích Františka Bílka*.

Zabolelo mne těžce, že slévárna v Komárově obtěžuje Vás, ač jen s *nimi* jsem tu jednal! Oni dnes mi píšou, že psali Vám v těch věcech (rád bych věděl, co Vás trápí ti lidé!), že však jste jim neodpověděl (zcela právem!), a tudíž že mi to vše udělají, jak žádám: že jim mám exempláře nebronzované poslati k bronzování, onen kříž puklý že vezmou zpět a mně ho vymění. Ceny dosud mi neuvádějí, účet neposílají. Ostatně všech sedm exemplářů je rozebráno již, a ještě se mi nedostalo... Myslím, že komárovští budou mít mnoho přihlášek.

Tento týden dovezu kameny pod Váš hřbitovní kříž v Babicích...

Buďte mi v Bohu pozdraven, příteli, a mějte trpělivost s mou nestatečností. Komitét slavkovské neodpovídá... Souhlasím s Vámi, abychom při těch sochách pro Martinkov na kov zatím nepomýšleli. Jsem ale dávno rozhodnut, že nepřipustím, abyste tu pracoval se škodou. Ani Bůh to nepřipustí. Proklamaci nevydávám dosud jen proto, že všechno se žene na cesty a do lázní, nikdo teď není doma, a chci jednati víc osobně, svou přítomností, k čemuž ale nyní nedán mi čas.

Že zas a znovu mile za jahody děkuji i za růže a poroučím Vás všechny Bohu: On nás potěší! Váš zcela

Jakub Deml

P. Florian téměř celé odpoledne stál před Vaším křížem bronzovým – i pozdě v noci (již po jedné hodině) ještě jsme tu rozjímali v světnici mé sami nad Vaší prací – jeden druhého ruce a výšku těla měřili uvažující podobu Vašeho Krista a Jeho rozměry...

Prosím: i litografickou tuš ještě nám objednáte, naším jménem? A ještě prosím (po kolikáté už!): té „české akciové společnosti pro slévání písem“ obrázčky Vašeho písma byste poslal, jak oni žádají...? Nechvátám na Vás, můj milý, a ničeho bez bázně neprosím... a přece ještě mluvím...

Příteli Františku pozdravení v Pánu! Není obcování naše v tomto čase nic jiného nežli odstraňování milých překážek mezi Vašemi a mými ústy. Výtisky oněch tří reliéfů nechal jsem u sebe a dle Vaší rady napsal jsem Haasemu, aby tiskl celý náklad.

„Mám zde dva reliéfy z *Otčenáše*, jednu plaketu *Věčné shledání*, jednoho anděla na hrob...“ „Snad bych Vám mohl poslati vše?“ Pošlete, příteli, má láska nad tím neusne – návštěvníků v Babicích přibývá, snad pošle Bůh svým časem někoho, jemuž se ve Vaší práci zalíbí – však budete-li kdy z těch všech věcí, jež máte u mě přesazeny a které by nebyly odkoupeny, některou potřebovati, jen oznámíte, a já vrátím v pořádku.

Ty reliéfy Pána Krista a Panny Marie tedy pošlete asi za měsíc, až budou hotovy. Nebude-li Vám *příliš* těžko, mohu čekati i ten reliéf Anděla z Prahy? A laskavě mi oznámíte zároveň, jakou cenu každá z těch prací má, co za ně žádati *musím* nebo mohu. A prosím, abyste ty práce poslal na stanici Moravské Budějovice *nevyplaceně*: ono to pak přijde rychleji, a Vy beztoho mnoho práce i času ztratíte balením.

Krucifixy Vaše přišly tři bronzované a čtyři nebronzované. Ještě dnes pošlu jeden P. Dostálovi, P. Kalabusovi, P. Tomáškoví (do Brna) a jeden do Tasova tomu člověku „na ukázkou“, abych poněkud ochladil oheň jeho netrpělivosti. Přítel můj nejvěrnější P. Josef Polák ze Starče, jsa u mne v neděli návštěvou a vida avízo z Komárova, schválně zůstal u nás do druhého dne, kdy kříže byly přivezeny – se mnou a s p. farářem je z bedny uvolnil a rozbaloval – a obdivoval. Když jsme se mnoho nadívali, vyvolil si jeden nejprve p. farář a druhý P. Josef a vzav jej na ramena odnášel si jej do Starče (přes dvě hodiny od nás). Jakmile přijde účet z Komárova, oznámím a nařídím ceny pro Vás. Peníze pak pošlu Vám, a budu posílat, neb někteří i jiné práce Vaše (vázy) dostali ode mne na splátky (Phst. Těsnohlídek, P. Kalabus, P. Polák, P. Šalamoun z Budějovic, jenž rovněž chtěl Váš Kříž).

Abych nezapomněl, příteli, prosím Vás ještě o tři výtisky *Rukou* – nebo pošlete najednou deset, jelikož knihu tu budu anoncovati v Studiu, i doufám, že se někteří přihlásí. A bych rovněž nezapomněl: napadlo mi – a rozhodne tu *Vaše* přání jen a vůle: nechtěla či nemohla by Zdenka Braunerová té studie o Vás poříditi vydání druhé? A třeba opravené a *rozmnožené*? A třeba s textem francouzským zvlášť – s německým zvlášť – a s českým? S textem francouzským: kdož ví, nevydalo-li by rádo i některé nakladatelství pařížské (třeba Mercure de France), a s německým některý knihkupec mnichovský či lipský či berlínský? Anebo se spojeným textem francouzsko-německým snad rád by někdo vydal v *Lipsku*: ti lidé jsou hrozně podnikaví a ziskuchtiví, a sám bych podobného nakladatele našel: vždyť *Florianovi* se jeden právě z Lipska nabízel vydati jeho kresby, soudě z Florianova rukopisu, že jest kumštýřem! Mám se Braunerové přeptati – či začal byste sám? Jen Vy projevte tu svou vůli, příteli... České vydání obstaralo by třeba – Studium!... Zdenka Braunerová, v Praze, Malá Strana, Všešrdova ulice 10.

A k vydání německému mohl by se připojiti seznam Vašich prací dle katalogu mnichovského – i úvod Březinův... Též k francouzskému – a kdož ví, nepřeložil-li by týž Hanuš Jelínek¹ i Březinova slova do frančtiny... Hle, plány mé a „bolesti“ a naděje a sny...

Na můj, Vám známý dopis stran pomníku slavkovského odpověděl konzistorní rada P. Alois Slovák, Brno, Obilní trh č. 7 – takto:

¹ Hanuš Jelínek (1878–1944), básník a překladatel z francouzštiny (Zpěvy sladké Francie). Po roce 1918 činný v československo-francouzských diplomatických vztazích.

„L. I. M.

v Brně, dne 22. června 1905

Veledůstojný pane!

Ctěný Váš dopis předložil jsem našemu komitétu v posledním sezení dne 18. t. m. a bylo mi uloženo takto odpovědět:

Práce na zřízení osária na bojišti slavkovském byly už v měsíci únor pp. architektům zadány a budou nám už v těchto dnech zaslány. Osárium bude mít ráz náboženský, a sice podobu důstojné kaple s podzemní hrobkou. Nevíme tudíž, zdali by v této právě příčině jinak na slovo vzatý sochař slovutný pan František Bílek mohl také konkurovati.

V hluboké úctě oddaný Prof. Alois Slovák“

Příteli drahý! Já nerozumím tolik konkurenčním zásadám a podmínkám a právům: což nešla by ta věc dosud? Nemohl byste dosud konkurovati? Co *Vám* praví ten dopis? V případě, že byste myslil, že by nebylo ještě pozdě: nenapsal byste profesorovi Slovákovi pár řádků? Oni tedy chtějí *kapli*! Napište mi o tom brzo, příteli, abych i já učinil, co učiniti možno. – – –

Já sám P. Slovákovi právě píšu:

„Dle odpovědi slavkovského komitétu, kterou jste, veledůstojný pane, laskavě mi sdělil, zvláště dle poslední věty, kde jsou pouze slova ‚zdali by‘, *není* vyloučena možnost, že by sochař pan František Bílek ještě konkurovati *mohl*. Z toho důvodu odpověď Vaši panu Bílkovi jsem poslal, požádav jej, aby od Vás očekával rozhodnutí dalšího.

Co pak se týče Vaší pochybnosti, zdali by pan František Bílek konkurovati mohl i v architektuře, odpovídám pouze to, že jistý architekt města Tábora, v Čechách, jehož jméno na Vaši žádost ochotně Vám oznámím, učinil *asi* před dva roky s panem Bílkem smlouvu, dle které... atd...¹

Jako znatel všech Bílkových prací a snah, vím mimo to dobře, že Bílkovy tendence umělecké vrcholí v křesťanských *stavbách*: z autopsie znám celou řadu jeho studií a kreseb na stavbu *kaplí, vil, chrámů* a hrobek, z nichž některé byly již uskutečněny a jiné v reprodukci brzo budou uveřejněny v *Souborných pracích Františka Bílka*, jež vydávám.

Jisto jest, že stavba osária slavkovského dle návrhu Bílkova byla by nejlacinější – a co hlavního: nejdůstojnější. Což, není-li práce ještě hotova, nemohl by být připuštěn ještě Bílek? Vždyť tím by oni pp. architekti nebyli od spolupracovníctví odmítnuti! Mohli by stavěti *sami*, ale dle plánu Bílkova!

Oddaný Jakub Deml

Pokračování mého dopisu pro P. Slováka:

¹ V roce 1900 Bílka přizval ke spolupráci stavitel T. Brdlík. Na předměstí za Bechyňskou branou tak vznikla první tábořská secesní stavba – vila Maria, jejíž průčelí Bílek stylizoval jako vosí hlavu.

„Posílaje Vám, veledůstojný Pane, tento přepis, prosím, abyste jej bedlivě uvážil a buď mně, nebo p. Františku Bílkovi laskavě oznámil, zdali by *svůj* návrh Bílek ještě mohl podati.

Co mne se týče, myslím, že s takovou věcí, jako jest veřejný pomník, není radno příliš spěchat – ba ani ne tenkrát, když už byla zadána, – a vyskytne-li se závažný hlas (jako zajisté hlas světového umělce Bílka jím jest): že i v tomto případě a v tomto momentě není ani nespravedливо, ani neslušno dosavadní akci i výsledky *změnit*. Neb, jak jsem pravil, oni páni architektové odkázáni by byli pouze se svými návrhy, ne však se svou prací – pracovali by dle plánu Bílkova – a snad sbírka na onen pomník již zajištěná, snad dobře by stačila i na honorování nejen návrhu Bílkova, nýbrž i návrhů dříve podaných? Ba jsem přesvědčen, kdyby se naše veřejnost uvědomila, že pomník onen bude prací *Bílkovou*: mnohem více ještě k tomu účelu by národ věnoval. Sám bych tu vynaložil všecku svou horlivost, a doufám platných služeb bych Vašemu podniku prokázal, znaje Bílkovu tvorbu. Bylo by to pro mne opravdu ranou těžkou, kdyby se tu Bílkova práce neuplatnila, ba nebylo by pro mne útechou dostatečnou ani to, že právě v tomto čase dílo Bílkovo, po triumfální cestě Německem, voláno je do nejzávažnější pro umění a kritiku země: do Anglie. Co Německo, co Anglie, co cizina, když ne Morava?! O Vaši dobrotivou a pro mne radostnou zprávu prosí oddaně

J. Deml kněz“

A ještě jedna důležitější událost pro Vás, příteli: nechci Vám ji ani okrašlovati, ani pohoršovati – ani Vás dlouze na ni připravovati, ač budete překvapen: Sigismund Bouška chce Vám připsati a věnovati knihu, kterou vydám ve Studiu, totiž *O příteli a Miláčku* od Ramona Llulla,¹ jednoho z nejhlubších katolických mystiků, jenž žil ve XIII. století a psal španělsky. Bouška tu prosí o mé prostřednictví (jeho dopis Vám buď pošlu, anebo dám čísti u nás, jak přijdete – teď Vám ho neposílám jen proto, že jsou v něm otázky týkající se i Floriana a žádají býti brzo zodpověděny – dopis sám je na dva aršíky a oplývá láskou k Bílkovi, Březinovi, Florianovi i Demlovi – ač musím upřímně říci, že Bouška ve své pyšné podstatě se nechce nebo, jak Florian praví, nemůže se změnit, jsa příliš dlouho v míhavém světle a blýskavici svého literárního pásma a na vrcholech, kam ho staví naše katolické veřejné mínění a kam on se staví pro svou literární erudici a pro svůj styk s provensálskými aubanelovci² – že však „kongregaci“ (!) *Studia* (Církev chýnovsko-jaroměřickou) považuje za velmi významnou, patrně z toho, že přes můj nelíbený a plebejsky hrubý dopis, jemu věnovaný a od něho kvitovaný, proti jeho literární pýše namířený: Bouška nejen že mi dlouze odpovídá, nýbrž posílá současně a obratem prvních třicet stránek svého překladu...

¹ Ramón Llull (1232–1315), španělský básník, mystik a filozof. Sigismund Bouška byl od roku 1894 členem llullovske společnosti v Palmě a přeložil Llullův stěžejní text *Kniha o Příteli a Miláčku*. Martin C. Putna uvádí, že Bouška si nakonec netroufl uveřejnit text založený „na odvážné homoerotické metaforice islámských básníků“ a publikoval pouze teoretickou stat. Bouškův překlad *Knihy o Příteli a Miláčku* tak byl vydán až v roce 2004. (PUTNA, Martin C.: K literatuře Katolické moderny: její čas, prostor a žánry a její evropský obzor. In *Zajatci hvězd a snů*. Katolická Moderna a její časopis Nový život. Ed. Roman Musil – Aleš Filip. Praha: Argo, 2000, s. 197.)

² Théodor Aubanel (1829–1886), provensálský básník, jeden ze zakladatelů sdružení Felibrů, kteří usilovali o obnovení literatury v okcitánštině, původním jazyce středověkých trubadúrů. Sigismund Bouška byl od roku 1891 zahraničním členem Felibrů a v roce 1898 zprostředkoval Aubanelovo dílo českým čtenářům překladem knihy *Láska Aubanelova*.

Dobrá vůle tedy zde je – co nyní já? Víím, že každý politický zjev má své politické důsledky a každá dynastická návštěva své diplomatické motivy – což nemůžeme počítati s tím i *my*?

Přimlouval bych se za to, abyste dedikaci Bouškova dopisu přijal – můj milý. Proč se přimlouvám? Protože úsilovně v národě našem i v cizích zemích hledám a sbírám: co by uctilo Františka Bílka. Hledám a sbírám – takže katolík a dle Březiny světec Florian ze Staré Říše mne kárá a napomíná a píše a praví: „Kdybyste, důstojný pane, tak miloval a fedroval Jméno Nejsvětější, jako milujete a fedrujete jméno ‚Bílek‘ – co pak schází, aby z Vás byl světec?“ – Nuže, – přimlouvám se, abyste dedikaci Bouškovu přijal... Přimlouvám se i přes ty některé nepříjemné „důsledky“, jež by z toho vznikly, snad... Totiž, např. ten důsledek, že by Bouška neostýchal se pak – znáti se k Vám jako k – příteli... Že by Vás, snad, – *troufal* si zas navštívit? Ale snad bych tento důsledek a toto neštěstí také dovedl odvrátit!

(Nyní právě přišel jsem po třech hodinách ze dvora, kde jsem ukládal do beden čtyři Vaše kříže – dělník je právě odváží na nádraží do Budějovic – jsem od slunka i práce a slámy a hřebíčků mile ošlehaný, porosený a oklepaný – málem jsem zapomněl, kde jsem ve psaní přestal –.) (Ty kříže přece jsou čtyři bronz, a tři litina!)

Rukopis Bouškův, podle jeho prosby, posílám Vám na ukázkou – hle, já tvrdý (ach, tvrdosti mé příčinou obyčejně jen času bleskový let!) – já Vás potom – až přijde rukopis celé knihy (sám neznám dosud její velikost) – já Vás potom teprve se zeptám, zdali se Vám kniha Llullova líbí – a potom Vás – *poprosím* – potom (snad do té doby zemru! to pravím k Vaší útěše, milý...) – potom Vás *poprosím*, abyste knihu tu něčím nebo nějak ozdobil...

Potom! –

Jsou věty Llullový věty Moudrosti Boží – jako med a jako máslo a jako oheň. Kéž do té doby měl bych odlity Vaše litery – *jen těmi* dal bych ji tisknout...

Doufám, milý příteli, že za krátko pošlu Vám zas nějaké peníze – z těch, které dlužníci Vám splatili – ty reliéfy Vaše v papíru jsou přejemné a přesličné – příteli Březinovi jsem jich ještě neukázal – mám tak skoupý čas – jak on se podiví! A až to spatří v Anglii! a v Polsku (začínám psát Zenonu Przesmyckimu,¹ Březinovu příteli – a do Francie Williamu Ritterovi² též –)!

A pište mi, příteli, že jsem Vás opravdu – nepohněval – a že mne ještě znáte – a jak je zdráva Vaše Paní – a jak jste šťasten. – A jak je zdráva maminka – a tatínek – a sestřičky a bratři – a co říká robátko – a co včeličky dělají – a celá zahrádka – a *co mám učinit*, aby Vaše práce, až přijdou z Berlína, měly přístřeší.... Víte co? Pošlu je „na své útraty“ – do *Londýna* – nesnesli bychom, příteli, ještě tuto bolest?? – Na koho se v té věci obrátit? Chcete? a já se přeptám! – Práce a knihy svoje pro Studium slíbil i Dr. Alois Lang (o Jacoponovi, Kateřině Sienské, Silesiovi) a Marie Kalašová též. – Bud'te mi vroucně se všemi Vašimi pozdraven!

Jakub –

¹ Zenon Przesmycki (1861–1944), pseudonym Miriam, polský modernistický básník, překladatel a kritik. Redaktor časopisů *Życie* a *Chimera*. Po roce 1900 překládal do polštiny Otokara Březinu.

² William Ritter (1867–1955), švýcarský spisovatel, malíř, výtvarný a hudební kritik a slavjanofil. Petr Holman ho charakterizuje jako nadšeného propagátora české kultury v *Mercure de France* (BŘEZINA, Otokar: Korespondence, sv. 1. Ed. Petr Holman. Brno: Host, 2004, s. 682). Ritterovy články o Studiu nebo i o *Slovu k Otčenáši* Demlovi a Bílkovi zprostředkovával Březina.

[po 28. červnu 1905]

Milost' Boží s Vámi, příteli vzácný!

Pokud mohu, odpovídám Vám co možno brzo; neboť události Vašeho Dne jsou vážné, zajímavé i vzácné. Té slévárně dal bych *písmo* naše do „všeobecného prodeje“. Beztoho, až jim pošlete výtisk rukopisu toho, řeknou: ale vždyť je to počáteční gotika – a budou to pak liti a tisknouti ve všeobecném prodeji bez našeho dovolení. Tato nejstarší gotika našla u mne milost proto, že chová v *sobě stopy původní východní církve a že nechová již pohyby římských orgií*; konečně proto, že v naší zemi *nejdéle* udržované toto písmo má právo mi sloužiti v dorozumění se s bratřími. Chci říci, že přijal jsem toto písmo za své jen pro své k *světu Bratrství*; protože mé písmo dosud neznají, a znali-li by, nerozuměli by jemu.

Jaké podmínky je možno žádati u takové slévárny písem, to nevím. Ani v tomto světě obcování poraditi nemohu. Hlavně že toto písmo *není moje, ale věky že na něm pracovaly*. Náklad na podobné matrice je zajisté ohromný a pro Studium nemožný.

O druhé vydání „studie sl. Braunerové“ starali se na podzim před mými výstavami bratr Vilém a má paní. Slečna nic nedopsala ani neopravila pro krátkost času. (To seškrtnání některých věcí v oné studii možno učiniti i nyní.) Slečna Braunerová je hodná, ale mnoho slibuje a nic nevykoná. Překlad německý a francouzský Vám do měsíce zaopatřím, příteli; jeť to s výstavou mou v cizině. Hanuš Jelínek snad by přeložil Březinova slova k mému *Otčenáši*; je to ale těžké k očekávání pro jeho povrchní pohled.

Co se týče *konkurence pro Slavkov*: věc je snazší, než se Vám zdá. Ale přijati můj návrh bude nesnadné. Odložití svoje rozhodnutí a počkati na můj návrh, to oni snad udělají. Ke konkurenci pak *musí* připustiti však *každého* – i kdyby umělec a architekt nebyl. Jenom budu musit věděti I. jaké jsou podmínky konkurzu a II. zdali – přijdu-li o týden s plánem později – zdali moji věc přijmou. Vypracovati plán a *stavěti kapli mohu též sám* (netřeba architektů, vezmu si stavbyvedoucího); jen dají-li mi týden lhůty.

Kniha Lullova je dobrá. Postačilo mi několik vět k výroku tomuto, protože: i ve květu i ve listu je obsažena věta *celého kosmu*. Kniha je dobrá a překlad záslužný; dedikace však je nebezpečná! Není u mě nenávisti k nikomu, ani k Bouškovi, a věnování to přijmu. Ale přijde mi to draze (!): krví budu musiti Bouškovi to platit. Což znáti se ke mně jako k příteli a k bratru! Což navštívit mne!! – Ale jeho žízen uchvatitelská po mých věcech je neuhasitelná! A knihu tu zdobit? I s radostí! A *nejen zdobit – i učit – i panovat* – chcete-li, budu, protože to všechno mohu.

Zenon Przesmycki je dobrý a oddaný; William Ritter je však povrch – *povrch sladké Francie*: práci mé dal lásku jen pro *povrch*. Ba – řekl bych, že nemá Ritter ani dostatek uměleckého vzdělání.

Mé práce do Londýna? Lepší je to než do Paříže. Snad by platili dovozné sami jedno –, snad i oboje! Ale není půda připravená; a náklad 600–800 zl. Studium by zalehl. Počkejme! Počkejme rok – i více snad. Až jak Bůh dá! –

[konec června / počátek července 1905]

Příteli, P. Dostál, farář v Prostějově a redaktor, rozhněvav se na mne náramně (o čemž Vám budu vypravovati), zapomněl opět, a jako by nic se nestalo, posílá mi tuto listinu, a již podruhé prosí, abyste navštívil a prohlédl si prostějovský chrám, a poradil, a že by se Vám tam našla práce – a že (na můj příkaz) vynahradí Vám útraty cesty.

Nebude snad ta Vaše *P. Maria* do Prostějova?

Rozhodněte se, příteli, a mně dobrotivě napište, zdali byste do Prostějova jel – a kdy – snad bychom jeli spolu... ačkoli pro mne, byla by to cesta – do jámy vlčí... ale kvůli *Vám*, *když byste si přál*, to učiním.

Jakub

Aby se nezdálo, že Dostálovi, jenž na druhé straně vůči Vám a mně a p. Florianovi ukázal se víckrát již špinavým, o jeho groš stojíme: ponejprv jsem jeho žádost o přímluvu ignoroval, ba ještě ho řádně ztrestal (právem) – odtud jeho „hněv“ – a teprve nyní, když opět prosí – oznamuji to Vám...

[po 8. červenci 1905]

Sl. Marie Kalašová poslala mi velmi vlídně překlad svůj celé knihy Maurice Maeterlincka *Poklad pokorných*, jenž vyjde v Studiu. Přemýšlím o úpravě krásné knihy té. Čekám, až přijde Florian, a poradí. Florian Vašeho *Krista* (bronz) stále medituje, od té doby byl u mne potřetí, a vždy přinese z hlubin svého rozjímání nové myšlenky a hlediska o Vašem Kristu Pánu. Je vidět, že Florian Vás má rád. A velmi případně Vaše dílo váží.

Právě jsem si vzpomněl: a prosím uctivě a pokorně Vaši paní, aby *zasloužená* kritika p. Florianova o činnosti Viktora Foerstra (jeho „*tvorbě*“) ve Studiu přes onu vlídnou bázeň a přímluvu – otisknuta býti směla... Prosím o to velice a pokorně: ukřivděno p. Foerstrovi *nebude*! A slepota hierarchie k *Vašemu* Dílu, příteli, žízni po slově upřímném v této důležité věci, – kdyžtž *Kazatelna* P. Vaňka a *Nový život* Foerstra odporučováním a reklamou celého již pozlatili, takže se podobá zlatému...

Též Vám oznamuji, že kromě doprovodu psaného litograficky připojím „výklad“ tištěný,¹ právě dnes, než přišel Váš dopis, napsal jsem tři strany, z nichž dvě posílám hned do tiskárny, abych se přesvědčil jak mi rozumějí. S výkladem nejsem ještě hotov: tj. jsem, jen to napsat – a bude to zítra nebo po zítřku, mámť už na polo prázdniny – a mnoho jiného mám pro Vás na mysli. A Tůmovi napíšu, nechce-li měsíc čekat, ať nám dá svatý pokoj – ještě není tu čas, abych stavěl pomník matce své, když není u konce můj život, *sám* chci býti pomníkem jejím živým – protože přízeň, i Demlova – peníze čeká *ode mě*, jak to je s každým knězem – hle, prsa má, hle, krev moje, vy hladoví – hejsa, to je mi veselo: sto smrtí nepřehluší moje „hejsa“! – A posílám Vám i překlad u kněze mládí mého, pana Březiny, tužkou na rychlo psaný z časopisu londýnského *Light*: za to, co dostali ti lidé, jsou lakomí! Bůh Vás uchvat’!

¹ Výklad ke třetímu sešitu cyklu *Život*.

[po 8. červenci 1905]

Nezoufejte nade mnou, příteli: že jsem nepřišel k Vám a že jsem Vám ani nepsal: jednak pro únavu z různých a nutných cest a návštěv, jednak a hlavně proto, že sbíral jsem síly (i čas) k dokončení své studie k Vašem cyklu *Život*: včera jsem ji právě dokončil, napsav kromě těch tří litografických stran ještě třináct půlarchových stran rukopisu a odeslal jsem to do tiskárny Studia v Budějovicích – poněvač pro *nekonečnou loudavost Unie* nemohl jsem pomýšlet na tisk litografický! Pomyslete, do dneška ještě Unie mi litografie neposlala – teprve dnes dostávám avízo – (na ty čtyři litografické strany mého a Florianova písma) – a na moje ustavičné reklamování Unie konečně poslala i Smrtné ticho – jenže ve spěchu poslala to, považte, ne k nám, nýbrž na druhý konec Moravy – až do *Uherského Hradiště*! Ale doufám pevně, že *za týden* přece už budu Vaše čtvrté číslo rozesílati! Nezazlívejte mi, drahý můj, moje mlčení – bylo plodné pro nás. – Nevím, co a jak bych měl dnes psát, abych Vás hřmotem svým nevyplašil, jako ptáče, k myšlence, že na Vás zapomínám. Uvidíte (černé na bílém), že jsem bez přestání s Vámi mnoho mluvil...

Ale hůře již Vám mohu ukázati, kterak jsem pro Vás „trpěl“: neboť tyto věci, jak ohnivá semena, teprv ve mně se hromadí (v sýpku Faraonovu plod jejich bude uložen), a klíčí, div mi hrudník dostačí – – teprv později, až oddělím koukol od pšenice, uvidíme plameny, símě nepřátelské spalující... Pravil jsem „trpěl“: nemyslete „zoufal“ – netrpím „pro Vás“ (ať Vás neleká to slovo nadarmo!) bez naděje – ale „jako moc maje“ – – ba „trpím“ vlastně tak (kdo čteš, rozuměj...), jako bych čekal, až ta utrpení všechna se objeví... až se proti mně úplně sešikují: jako by jich pro páže mé bylo směšně málo – i času jim dopřávám k sešikování... ale proč se neodvažuji mluvit o tom Vám? Nechce se mi jaksi připustit, abyste kromě „svého“ (břemene) měl i to „Vaše ve mně“... Vždyť „trpím“ vlastně jenom *tímto*: že byste Vy mohl trpěti ještě pro mne – a já konečně musím Vám říci všechno! –

Moje „Utrpení“ jsou zatím *obavy* – toho, co asi se dostaví. Ne tak: obavy před „tím“, co nelze odvrátiti *hned* – ač odvráceno a potřeno *bude*! U mne platí pouze „hned“ – i u Vás – u všech z našeho Rodu – hle, příteli drahý, jste silnější než já, i jizvy Vaše hlouběji kvetou a se propadají, jste i citlivější – ale i starší – pohled Váš se neodvrací zahřměním prvních ran – ale co mluvím? Zdali tímto obcházením Vašich oken do noci planoucích – zda tímto přátelským chvěním a zamlklostí neinspiruji – hrůzy domnělé? Není jich! Opravdu jich není – leda jen potud, pokud není „*hned*“: nezahájil jsem totiž dosud oné sbírky veřejné na martinkovský presbytář a martinkovský pan farář...? Měl by říci: *chci* do nebe! A on říká: Bože, jak *rád* bych byl u Tebe! – – Jak bylo v Babicích, tak je i v Martinkově: jsem *sám*. Nelekejte se, duše má, babickou „sbírkou“ nahromadil jsem nových zkušeností – byla to zkouška v malém – teď se rozletím do světa.

Že sbírku dosud jsem nezahájil, to proto jen, že jsou prázdniny, všechno na cestách a v lázních líně spí – a pak – peníze budou až po žních – že tím není nic ztraceno? „Půjdu k hájům, půjdu k sadům, půjdu k chýškám, půjdu k hradům.“¹ Nehněváte se, že není „hned“? Základ naší stavby, střed a frontu naší armády vidím ve vydávání vašich *Prací souborných* – tady ztrácíte... nejméně... Já zajisté *denně* přemítám v mysli o tom, co jsem Vám dlužen: každý halíř, každá práce (svěřená nebo darovaná), každá písmena Smrtného ticha, linie Vašich korouhví – místo má v srdci

¹ Verše Václava Jaromíra Picka z básně *Mé písně* (sbírka *Písně* z roku 1847): „Jděte k hájům, jděte k sadům, / jděte k chýškám, jděte k hradům, / zapějte tam v pokoře...“

mojem sobě vlastní – a tak je pěstuji, vinici tuto mou, a v lásce vzpomínám „Hospodáře“. – Přijde. – Víím, co řekne: Okopej a pohnoj ještě tento rok – a neponese-li ovoce léta příštího – pak vysekni a vrz na oheň... Víím, *bude* Vaše láska – v čekání. –

Přijeti k Vám nemohu ani tento týden, mámt' se 6. srpna jako kazatel zúčastniti primiční slavnosti mého švagra v Tasově. Je mojí roztržitosti potřeba soustředění. – Vy mi uvěříte... Což abyste tu práci v hlíně nechal ještě stát?... A pracoval *oltář*? Hle, cena za oltář je *zabezpečena* – o *Pannu Marii* se postarám... A pak, bude, dle nepřekročitelných předpisů Církve, *nutno*, poslati nejprve *kresbu* Vašich prací (jakýsi „plán“ či „ideu“) pro Martinkov: biskupské konzistoři do Brna. Budete mi tak milý, a učiníte, příteli? Aby bylo schváleno, *postarám se*. Jedná se víc o formalitu – a poslušnost... Posílám Vám, s touto prosbou, Vaše dřívější náčrtky „oltářů“ – aby práce byla Vám snadnější, jak si myslím. Tato nová Vaše práce, ony hotovější kresby „oltářů“ (nebo „oltáře“) nebudou ztraceny: třeba *předem* dal bych je reprodukovati pro Vaše *Souborné dílo*...? Nejsem Vám těžkým? – –

Ostatně, učíňte tak ve chvílích volných... A kresba podle sochy hotové (Panny Marie) bude Vám usnadněna... Napište mi, že – „čekáte“... Pro množství věcí, nevím kterou říci hned...

Že pozdravuji Vaši Paní. Že pozdravuji Bertičku malou. A tatínka. A všechny. Nehněvate se pro Studium? Poslal jsem Vám je hned, místo odpovědi své. Přece Vás něco v něm potěšilo? Jammes? Zupančič?¹ Hello?

„A kdyby v něm – v tom městě – bylo deset spravedlivých – ušetříš?“² A kdyby v něm bylo (v tom Studiu!) deset „spravedlivých“ stran: nebudete se hněvati? Milý můj, viděl jsem na vlastní oči před několika dny křížovou cestu Foerstrovu a jeho oltářní obraz Všech svatých ve Staré Říši – ale Florian byl ještě příliš laskavý: je to *hnusné* a kšeftařské! I tady bylo Studium více milosrdné než spravedlivé! Myslíl asi p. Foerster, že na zastrčeném venkově nikdo si nepovšimne! – Bůh s Vámi!

Deml

¹ Oton Župančič (1878–1949), slovinský básník, dramatik a překladatel (přeložil do slovinštiny Shakespeara, Danta, Goetha a další klasické spisovatele). V prvním sborníku Studia z července 1905 vyšel překlad jeho básně V galerii.

² Narážka na Abrahamovo smlouvání s Bohem o počet spravedlivých v Sodomě, Genesis 18,32: „Ať se panovník nerozhněvá, promluvím-li ještě jednou: Možná, že se jich tam najde deset.“ Právil: „Nezahladím je ani kvůli těm deseti.“

V Babicích 14/července 1905

Milý příteli, posílám Vám k prohlédnutí své Slepce,¹ spatříte, kterak zoufale namáhal jsem se k cizímu mně písmu – usoudíte-li, že by se mi s tím veřejnost vysmála, pak to zničte prosím, usoudíte-li, že veřejnost je k naší, tedy k této litografické mojím šriftuře zoufale lhostejná, pak laskavě opravte, co ještě napravit se dá, a pošlete Unii k tisku. Měl jsem to raději poslat Florianovi k opsání, ale on včera odešel a po jeho odchodu papír i tuš jsem obdržel (díky Vám!) – a poštou by se věc opozdila, a chci dodržet slovo a v ustanovené době číslo čtvrté vašich prací do světa poslat. –

Nic jiného, příteli, pro toho Tůmu nebudete dělat a posílat, než co za 200 zl. poslati se dá. Krvácet mi tu nesmíte. Nemohu Vám pro únavu dnes vypovědět, co by jiný ode mne v této hodině života slyšeti chtěl, ne z hlubokého soucitu (tomu toho netřeba, člověk příliš se projevuje i tím, že *jest*), ale pro ukrácení chvíle. Tak a tolik jeví se stále hluboká – studnice Vaší duše, že je mi dovoleno o tom mlčeti. Vy *napřed* (dříve) znáte bolest *svou*, znáte tedy i bolest *mou*. Kdo by je vážil, řekl by snad: „ale vždyť jedna jako druhá váží stejně... ale vždyť jedna druhou nemůže nijak nadlehčit – naopak, k sobě stuleny dávají váhu dvojnásobnou...“ A váha měsíce je váha roku, váha roku – váha celého života: ne! váha roku je strašná váha *smrti*. – – – Špatně se mi vyplácí, chci-li *nadběhnout světu* (pro Vás): to Vy platíte to krvavě – a mně je k zoufání! Vždyť tady už se nedá mluvit! Ó mne nešťastného, že Vás neznám méně! nebo kdybych Vás znal méně, více bych Vám pomohl, více bych mohl mluvit! Ale takto (zdá se mi, že jsem zaměnil osobnosti, měl jsem říci: ó mne nešťastného, že *svět* neznám méně!), poznáváje *svět*: už se neobsáhne *na věky*! *Bůh* Vás (Nás) *vytrhni*! Amen!

Jakub Deml

¹ Doprovodný text k vydání cyklu *Život v Souborných pracích Františka Bílka*, viz soupis pramenů.

1905
[16. července 1905]

Dnes, pátou neděli po sv. Duchu, poznal jsem hlas přítele Františka Bílka, uslyšel jsem mluvit jeho dům, zahradu, oči a ruku. Věci, které jste mi poslal, jako prst Boží na stěně mé. Zachvěl jsem se hrůzou a slastí. Nebo člověku zesmutnělému všechno je slastí, čím se projeví Bůh: i kdyby to byly plameny „jako blesk z nebe padající“ – čím více tedy zachvěla mnou sláva pohledu Vašeho z *Kapličky*.¹ Kdykoli spatřím Vaši některou práci novou, jako bych stál uprostřed nebeského ohně, v plamenné vichřici, v samém jejím centru, dech se tají, oči se přivírají slastí, a srdce volá: nuž Bílkovo – nuž Boží jméno do tvých skalních stěn a do tvých nejčernějších hlubin dlátem blesku vepiš i ty, poslední a k smrti zestárlá hvězdo! Děkuji Vám za tuto radost, která mi bude potravou, „džbánem a hrudou“ na několik zas dní mého vyhnanství. Již i dnes proto jaksi zpupněji a vzdorovitěji díval jsem se do očí *měsíce*, jenž svítil navečer, když sám k lesu šel jsem, zíraje k Jaroměřicím...

Už snad nikdy *nestačím* Vám mluvit, co s Vámi (třeba vzdálen) žiju. Však dovíte (dovíme) se všechno *mimo tělo*, vímť že i Vy k rozhovoru uchvacujete čas. Chci spát: a chci Vám ještě říci: litografie (rukopis) Vaší kresby k „Florianovu“ slovu na té straně jedinému „Slepci“ je přemocná svým viděním, chci ji mít reprodukovánou, proto ji i s druhým textem (Florianovým, jež též dnes jste mi vrátil) posílám do Unie. Nic víc, jen ty dva listy, aby se nepomátli a netiskli napřed něco, co není tak nalehavé.

Naše dopisy tedy se potkaly cestou: poslal jsem Vám tři strany litograficky psaného textu k *Slepcům*, i myslím, že tu titulní kresbu *Slepce* jako prozřetelností jste k tomu připravil – prosím Vás tedy vroucně: pošlete ty tři strany do Unie s rozkazem ať ten text (pětistránkový), litografický, k cyklu *Život* okamžitě vezmou do práce, a ať to sestaví tak, jako Smrtelné ticho = neb i Smrtelné ticho je na pěti listech. Určete jim prosím pořádek, mým jménem. Prosím za to vroucně. A pozdravujeme Vás i paní Vaší i rodiče Vaše a všechny ostatní.

Jakub Deml

¹ *Kaplička světic*, Bílkův cyklus vydaný jako pátý a šestý sešit *Souborných prací Františka Bílka*.

Pochválen buď Ježíš Kristus!

S *prací* Vaší, příteli vzácný, na můj příchod nečekejte, nevím, kdy přijeti mohu – a tu by práce Vaše se dál rozpukávala mojí vinou: však dovede láska má *představit* si ji i v hlíně – i ve zlatě a slonovině – a v blesku tváře Boží... a, konečně, – však možná pozvání Vaše k příteli Březinovi bude brzo uskutečněno – a tím je dobrá zpráva o Vaší práci před odlitím pro mne zajištěna. – Shledáme se, jak nebe dá. – První korekturu svého výkladu k *Životu* jsem z tiskárny obdržel, a jsem zcela spokojen, těším se, že se potěšíte i Vy – třeba to nebude litografické... Tisk je význačný, úprava nevšední...

Bůh ať nás spojuje a sílí!

Váš Jakub Deml

20. srpna 1905 †

Zaradoval jsem se, spatřiv známou obálku Vašeho listu a adresu Vámi psanou: už téměř ze způsobu, jak psána adresa, poznávám, co uvnitř čeká na vysvobození... I proto jsem se zaradoval očekáváním, že tentokrát pod onou prostou obálkou (šed' vždycky lépe tají a láká – šed' láká toho, jenž nečeká nic povrchového...) cítil jsem srdce a oči dvoje, Vaše a Březinovo. A kdybyste se v listě o „Březinovi“ ani byl nezmínil, Vaše písmo a okolnost, že je pod Vaším stropem a nebem, dává tentokrát dopisu Vašemu jiné chuti. Duše mi praví, že dobře vidím jeho duši z dálky; mohl bych ji malovati – a slovo mé bylo by lehké a veselé jak plaménky, jak tanec a hra, jak vody spěchající z hor, k moři, jak netknutelní, oblační beránci při východu neb západu slunce, jak něha zemských par nad otavami a smrkovým mlázím, iluminované svatojánskými brouky a hvězdami, milostiplné. Jsem právě zaměstnán užitečnou prací administrační, nemohu dnes více hovořit, ale i v tom je vyšší radost, uváděti do pořádku věci obyčejné; – plastiky, prosím, pošlete vesměs do Tasova na stanici Budišov a na adresu Josefa Demla.¹ Nákresy mně do Babic. (Vše *nevyplaceně*!) Pozdravuji Vás všechny (stejně přítele Březinu i nové dva hosty Vaše milé).

Jakub Deml

Byl u mne návštěvou Dr. Alois Lang, bylo dobře, že jsem spěchal domů, půl dne už na mne v Babicích čekal, společně (i s p. farářem) navštívili jsme p. Floriana v Říši – odejel v sobotu.

¹ Josef Deml (1873–1934), starší nevlastní bratr Jakuba Demla; po otci převzal obchod v Tasově. Deml mu ve své knize *Mohyla* (vydání z roku 1948) věnoval prózu Bratr Josef.

[Lesonice 22. srpna 1905]

Můj milý, na rychlo Vám oznamuji, že posílám pro Vás kontem Studia 120 K, za vázy od P. Dostála z Prostějova (jak jsem se zmínil, že jsem Vám toto zůstal dlužen). –

Váš Deml

23/8 05

Můj milý, ve svém seznamu nemám psáno, že jsem Vám poslal třetí číslo Vašich prací, i prosím, povězte mi, zdali jsem zapomněl si to poznamenati, anebo jste opravdu to číslo (v sedmi výtiskách) nedostal? „Pořádek“ v administraci světového jména!... Vy odpustíte.

Jakub Deml

V Babicích, na svatou Rozálii 1905
[4. září 1905]

Příteli, tyto dni poslal jsem Vám Studium 150 K; tyto peníze jsou od pana faráře mého za Váš dřevěný kříž (100) a pak za Váš kříž bronzový (36 K); ostatních 14 K posílám sám za jednu hlíněnou ruku (kahan), jež jsem byl daroval poštovní expedientce za služby prokázané Studiu a k ucpání jednoho zřídla ošklivých pomluv. Za tento kahan zůstávám tedy ještě korunu dlužen, kromě ostatních dluhů, jež mi svědomí káže a rozkáže Vám spravedlivě zaplatit. Neb jiný, nejnovější dluh je např. pálený, kruhový reliéf Panny Marie, který jsem určil na hrob své matky: peněz nemám ihned pohotové, i vzpomněl jsem si na Vaši radu, že bych mohl tuto Vaši práci odměnit na jaře posláním bratrových rojů, jestli se nestane s nimi, co se stalo letos s Vašimi, pak bych nahradil jinak. Byl jsem tyto dni (od čtvrtka do soboty) v Tasově, když mi bratr sdělil, že práce Vaše z Chýnova tam přijely. Zmíněný příbuzný † doktora Tůmy věci Vaše viděl a líbily se mu, a chtěl si koupiti reliéfy dva, Pána Krista i Marii. To dopoledne. Odpoledne však přišel s tamním učitelem, jenž se jmenuje Beseda, a učitel, připomenuv, že práce (Kristus) je krásná, ale má jednu chybu (prý nepoměrně velkou ruku), rozhodl, že se vezme pouze jeden z obou reliéfů. Byla uražena Vaše práce, byl jsem uražen já – po křesťanskou jsem mlčel, maje před sebou člověka, jenž nemá nejmenšího ponětí o výtvarnictví: vysvětlení (i o to jsem se s uzarděním přičinil) tady nepomohlo: zbývalo dvojí – buď mlčet, anebo vyvést něco takového, čemu „slušný“ svět říká sprostota. Učinil jsem to první – ale potom mne silně mrzelo, že jsem oba nevyhodil ze dveří, svedeného i svůdce.

V sobotu ráno ostatní všechny práce Vaše s otcem svým jsem zabeđnil a dal poslati do Babic, kdyby tady z okolí se někdo přihlásil. Nesmím zamlčeti, že práce Vaše líbily se zcela i tasovskému p. děkanovi, což mne po jiných zkušenostech velmi překvapilo, a všem jiným, kdož je viděli. Oněch 30 zl. hrnčířovi do Chýnova pošlu (podotýkám zde, abych nezapomněl). Nebude-li ve Studiu peněz okamžitě, učiním tak hned, jak budou. A odpovím, příteli, na poslední Vaše slova (čekal mne Váš list, když jsem se vrátil z cesty) po pořádku.

Zmiňujete se o profesoru Dolejškovi; můj úsudek o něm je ten, abyste se jím nedal obtěžovati: ten pán Vaše souborné práce neodbírá, a kdybych se podíval do seznamu abonentů, našel bych, že vrátil hned číslo první, protože to jméno není mi z této strany neznámo. A týž pán mluvil o zájemcích Vaší práce z Velkého Meziříčí, o radovi Šimečkovi a o paní Čermákové. O Šimečkovi nevím nic, ale kdyby si týž pan rada Vaší práce všimal a měl právo nositi čestný titul „zájemce mistra Bílka“, dávno by si byl Vaše dílo koupil, neboť je vydáváno – řeknu neslušně – hned pod jeho nosem. Co se týče paní Čermákové: musím se přemáhati, abych neřekl něco velmi sprostého, tehdy, když se to stalo, dal jsem Vám o tom zprávu pouze *symbolicky*, vím, že byla tenkrát vichřice a sníh, větrem škubán, lítal jak posedlý po tvrdém mlatě polí babických... Kdybyste věděl, jak *sprostě* psala mi o Vás, psala to *mně*, vědouc ve svém d'ábelství, že jenom tímto způsobem dotkne se mne jedovatě na místě – nejtajemnějším... Podle mých zkušeností nikdo dosud neurazil Vás a mě tak surově: dopis její jsem uschoval a chtěl jsem jej otisknouti v tom prokletém Studiu, aby tu byl pro svatou (spravedlivou) Budoucnost dokument proti té přehlužené a přeslušné kultuře dneška. Tato panička, jsouc nebo nejsouc si toho vědoma, jako Balaamova

oslice prorokovala a tlumočila soud dnešního světa (a světa vždycky) nad Umělcem!¹ Mohl bych, kromě jejího dopisu, připomenout ještě její *jednání*, neboť *slovo* vraždy, ba již i *myšlenka* vraždy, má, podle Zákona Kristova, Jenž přišel doplnit Zákon farizeům, vlastně již hodnotu skutku – takže křesťana skutek již nepřekvapí. Vyžádala si ta panička fotografie Vašich nádob, a jak se ukázalo, *jen za tím účelem*, aby se znova vysmála Vám a mně – a jako navzdory v tentýž čas zajel si její manžel do Brna na „uměleckou“ výstavu, a koupil si tam jakousi mazanici, tuším za 100 K, a pochlubil se tím v novinách, tak abych se to dověděl i já, jako by on (jeho panička) řekli mi (a Vám) toto: nemysli si, že jsme zavrhlí Bílka jen pro jeho drahotu nebo cosi podobného – vždyť vidíš, že my, jak se sluší na inteligenci, pro umění horujem a obětujeme... Já nevím, příteli, vidíte-li jako já tuto propast d'ábelství, ale věřte mi, já jako kněz, jemuž dána moc d'ábly vymítati, mnohem více jsem vystaven jejich útokům (na *vůdcích* jim hlavně záleží) – tedy zajisté týmž kněžským svěcením dána mi i milost (mohl bych snad říci osudná): d'ábla a jeho plány lépe poznávati... Této milosti jsem si vědom, a mohl bych Vám dokázati toto svoje utrpení na mnoha příkladech... Mohl bych se rozhovořiti o P. Dostálovi, Sigismundu Bouškovi, faráři martinkovském, stařeckém, staroříšském atd. atd. atd. Je to kapitola takové hořkosti a takové síly v nitru člověka, že člověk jakoby v zoufalství sám sebe odsuzuje k mlčení – jako ten, jenž zcela jistě a jasně vidí, že vlny „světa“ (ve významu svatého Evangelia) tak široko a vysoko nad ním vládnou, že slovo chtěj nechtěj, musí na sebe vzíti podobu týchž vln – čili sobě se nepodobati!

Člověk se odsuzuje k mlčení, jako ten, jenž vysoko stojí na horách, ohrožen smrtí, a nikde není Člověka... Ke komu apelovati? bylo by to směšná samomluva, ne nepodobná monologu ochlastů a bláznů, jak věrně praví svět... Věčné je gesto Mojžíše, sestupujícího s Hory a rozbíjejícího svaté desky Zákona: ale žasnu nad křesťanstvím – řeknu Otokara Březiny a Vaším, kteříž jste toto gesto přehlédli, takže se vidím nucena mlčeti i v přítomnosti Vaší!

Jste, podle svatého Chrysostoma,² jako dítě: „nepamatuje si křivd, a k těm, kteří mu před chvílí ublížili, sotvaže se na ně pousmějí, znova se blíží jako k nejlepším přátelům...“ Dnes např. neznáte už *Dostála*! Příteli (já ještě hrdě Vám tak pravím), příteli, dar „rozeznávání duchů“,³ o němž bylo čtení nedávnou neděli, praví mi i tu: zakázka a ochota faráře pátera Dostála, učiněná největšímu českému sochaři, Františku Bílkovi, je *d'ábelství*, že nemůže být lstivějšího, podařenějšího a drzejšího. Čtete dobře, příteli: páter Dostál nevypořádal se, a poněvač tvrdošíjně nemíní se vzdáti své hanebné (vůči církevní vrchnosti) minulosti a svých bludů, své cesty, jak je vyznačena nejméně v sedmi ročnících *Nového života*, v několika ročnících *Rozvoje*,⁴ *Bílého praporu*¹ atd.

¹ Narážka na starozákonní příběh o oslici, která se zastavila, když spatřila Božího posla; její pán ji bil (Numeri 22,28): Tu otevřel Hospodin oslici ústa a ona řekla Bileámovi: „Co jsem ti udělala, že mě již potřetí biješ?“

² Jan Zlatoústý / Joanes Chrysostomos (asi 347 – 407), biskup konstantinopolský a církevní učitel. Z jeho díla vynikají především jeho kázání, jimiž se snažil propagovat křesťanství. Pro své řečnické umění také dostal přídomek Zlatoústý.

³ První Korintským, 12: ⁸Jednomu je skrze Ducha dáno slovo moudrosti, druhému slovo poznání podle téhož Ducha, ⁹někomu zase víra v témž Duchu, někomu dar uzdravování v jednom a témž Duchu, ¹⁰někomu působení mocných činů, dalšímu zase proroctví, jinému rozlišování duchů, někomu dar mluvit ve vytržení, jinému dar vykládat, co to znamená.

⁴ Čtrnáctideník *Rozvoj*, vydávaný v letech 1902–1904, byl tribunou křesťansko-sociálního proudu Katolické moderny. Věnoval se ožehavým politickým tématům, jako byl například plat nižšího kléru, nebo dokonce otázka kněžského celibátu. Karel Dostál-Lutinov *Rozvoj* založil, aby uhájil čistě umělecký charakter *Nového života*. Sám nezvládal redigovat oba časopisy, a proto byla redakce *Rozvoje* záhy přenesena do Prahy a svěřena jednomu z nejradikálnějších katolických modernistů, Emilu Dlouhému-Pokornému (po válce odpadl k Československé církvi). „Rozvojismus“ se stával pejorativním pojmem označujícím směr v reformním hnutí kněžstva, v němž se sdružila nejbojovnější

atd., a nemíni se vypořádati podle Spravedlnosti a Pravdy s knězem Jakubem Demlem a s panem Josefem Florianem, kteréžto dvě osobnosti jsou tu zcela nahodilé: páter Dostál hledá protiváhu v *spojencích*, a poněvač ze slov Jakuba Demla a odjinud zná umělecký hlad sochaře Františka Bílka – hledá spojence v panu *Františku Bílkovi*.

Jeho v doslovném smyslu *dábelská* vypočítavost kalkuluje takto: já Dostál Lutinov přes všechny své kejkle, ztratil jsem v uměleckém světě reputaci nadobro (ve světě náboženském podařilo se mi podržeti gloriolu Savonaroly,² Husa, svatého Františka, Jacopona a kteréhokoli *svatého* Reformátora – až teprve nyní dva sopláci, Florian a Deml, chystají se o „svatost“ mne připravit: nuže, jednou ranou zabiju dva: postavím nový piedestal ve světě *uměleckém*, když zadám větší práci sochaři Bílkovi – a udržím svou svatozář ve světě Církevním, neboť svou zakázkou Bílkovi učiněnou zacpu hubu Florianovi a Demlovi – jim oběma, zlým duchům zatraceného Studia, bude záležeti na tom, aby Bílek práci ode mne dostal... klesnou-li, odvolám zakázku... Dábel si mne „ruce“, v jistotě vítězství... Není bezvýznamno, že chtěje svěditi práci *Vám*, psal o tom P. Dostál nikoli Bílkovi, nýbrž Jakubu Demlovi. A není bezvýznamno, že Jakub Deml na takovou ochotu zprvu odpověděl „sprostotou“, podruhé mlčením – až teprv po třetí Františku Bílkovi oznámil: neboť Jakub Deml nepochyboval, že P. Dostál *všemožně se přičiní*, aby v Prostějově delší dobu pracoval *Bílek*, ač týž P. Dostál *Bílkovo umění z nejhlubší duše nenávidí*: mluvím tu jako kněz, jemuž dána moc a milost nazírat do svědomí a zatracovati dábly. Na důkaz těchto slov mohl bych uvést, jak jsem napsal „drže“ i P. Dostálovi, Dostálův tichošlápský manévř proti Bílkovi: ukázky v *Novém životě* z děl sochaře žida Antokolskiho,³ fedrování protestanta Jurkoviče, návrhy „moderního chrámu“ od Mrázka,⁴ Koehlera,⁵ Vorlové,⁶ ukázky děl *renesančních* (to jest *protibílkovských*, tím více *protikřesťanských*) – a konečně i karikatura Bílkovy *osoby a umění* jeho. Na tento dábelský manévř Dostálův neupozornil mne nikdo jiný než přítel Váš Otokar Březina, jenž poznal Dostálovu taktiku již dříve, na Sobě... A mohl bych tu ještě mluvit o tzv. Bílkovské příloze *Nového života* z 1905 – kde se Dostál znovu ukázal ve své nejvlastnější podobě: nešlo mu ani o Bílka, ani o Demla, nýbrž o polapení nových *abonentů* a mínění, jakož i o rehabilitaci zkrachovaného *Nového života*.

Pře Dostálova je tak komplikovaná, pro nezasvěceného, že každý uvěří spíš Dostálovi než Demlovi! Ale je zároveň tak prostince jednoduchá pro věřícího katolíka, že se tu nemůže mluvit (katolík řekne hned jednati) v rukavičkách a křesťanská láska, nemá-li zůstat slepá a nezodpovědná, musí tu na sebe vzít podobu sekery, vytínající

hrstka sprostých kritiků vnitrocírkevních poměrů.“ (MAREK, Pavel: Vznik a formování české Katolické moderny. In *Zajatci hvězd a snů. Katolická Moderna a její časopis Nový život*. Ed. Roman Musil – Aleš Filip. Praha: Argo, 2000, s. 77.) V únoru 1902 byl *Rozvoj* zakázán.

¹ *Bílý prapor* nahradil zakázaný *Rozvoj*. Vycházel v letech 1902–1906 třikrát do měsíce. Také *Bílý prapor* byl zakázán, a to kvůli zveřejnění osobních kritických článků vůči moravskému episkopátu.

² Girolamo Savonarola (1452–1498), dominikán, reformátor a kazatel. V letech 1494–1498 zfanatizoval svými kázáními Florencii a zavedl v ní mravně a nábožensky přísný režim. Posléze byl papežem exkomunikován a nakonec upálen.

³ Mark Matvějevič Antokolski (1843–1942), ruský sochař (původem z Vilnius). V roce 1905 bylo v *Novém životě* otištěno několik jeho děl.

⁴ Správně tu má být jméno Jana Mrázka – viz dopis č. 63.

⁵ Jano Köhler (1873–1941), malíř, tvůrce sgrafit, mozaik a fresek, které vytvářel především pro interiéry kostelů. Spolu s Bílkem ho Dostál-Lutinov přizval k výzdobě chrámu Povýšení sv. Kříže v Prostějově.

⁶ Zdeňka Vorlová Vlčková (1872–1954), malířka a ilustrátorka (spolupracovala s Novým životem a Evou), stejně jako Bílek a Köhler se podílela na výzdobě prostějovského chrámu. Spolu s Janem Köhlerem je považována za představitelku civilismu v křesťanském umění. Viz FILIP, Aleš – MUSIL, Roman: Hlavní inovace v náboženském výtvarném umění. In *Neklidem k Bohu. Náboženské výtvarné umění v Čechách a na Moravě v letech 1870–1914*. Praha: Arbor vitae, 2006.

shnilý peň. Ostatně, milý příteli, upozorňuji Vás, že Vaše *dílo* usvědčuje Vaše laskavá slova. Máte jednu práci, která je podepsána: *Jak musel vypadat člověk, aby proti tomu láskou k nám rozpínajícimu ruce, vzal kladivo a hřeb...*¹ Tato Vaše práce (na slovech tu nezáleží) je čistě *bloyovský typ Buržoy*. Připomeňte si tuto práci svou vždy, kdykoli Vám přijde na mysl výčitka proti Bloyovi a p. Florianovi... Vzpomeňte v takových případech i na starostovku Čermákovou, na Dostála, pražskou konzistoř, stavitele z Tábora – a nejnověji mohl bych říci i na p. faráře martinkovského, o němž tuto nepravím více, leč to, že jsem byl nucen svou pomoc mu odepřít...

[Můj případ s Martinkovským ještě je toho druhu, že jsem zavázán k mlčení!]²

Píšete, abych Florianův dopis na Dostála netiskl. A vůbec podobných výrazů do Studia nepřipustil. O to je již postaráno ze strany mé církevní vrchnosti, které jsem červencový svazek Studia ve své troufalosti, tj. poslušnosti, poslal k aprobaci, a bylo mi z konzistoře odepsáno, že uznávají sice mé dobré anebo šlechetné snahy, nicméně však že naprosto nesouhlasí se sprostými výrazy tamtéž někdy se vyskytnuvšími, a teď citují Bloyovu větu o katolicích-prasatech. Jsem tedy nucen všechno sprosté ze Studia a limine³ odmítnout. Ale dopis Florianův obsahuje věc, která je slušná i formou, a otisknu jej, protože nikdo v našem křesťanském tisku a světě nezastal by se *chudého*. Dostál na otevřeném lístku předhazuje p. Florianovi dluh 150 K, a též p. Florian má v ruce dopis Dostálův, v němž zřejmě a výslovně se popírá jakýkoli dluh, ba p. Florian má očividné důkazy, že Dostál je velikým dlužníkem *jeho*. Toť obsahem dopisu Florianova, a Dostál, ač byl dobře uvědoměn, co hodláme učinit, tvrdošíjně mlčí.

V mém názoru na Dostála, Foerstra, Tichého-Lidée, zkrátka na nynější situaci křesťanstva je daleko víc než cosi osobního, vidím vše to ve světle Pravdy, a když už nezbude pro mé slovo a ruku ani takového místa, kolik v objemu měří fara babická, snad místo mé ve světě poslední, jsem již zcela rozhodnut přijati jméno blázna a jako žebrák bez místa žítí mezi žebráky; nebude mi to těžko, poněvač dávno už nežiju pro sebe, jak se sluší na křesťana, neboť žil-li bych sobě, měl bych i bohatství, i lásku světa, i zdraví – obě první věci jsem ztratil, jak se sluší a nyní jsem odhodlán ztratit i *život*. A půjdu. Zdá se mi, brzo už půjdu, a ještě nohou odstrčím kariéru, nebo jak cudně říkají: „společenské postavení“. Ať nikdo neobviňuje p. Floriana, kterého jinak miluji jako katolíka ve všem, ať obviňují Pravdu. Kdyby Pravdu milovali, pak po ráně první, ochotně nastaví líci druhou: ale toho Dostál a jiní nepřátelé Pravdy neučiní. A jestliže Dostál či Foerster, či Lidée proti Pravdě se prohřešili, zasluhují trestu. Na jménech, beztoho bezvýznamných, tu nezáleží: byl-li Foerster pokárán, stalo se to v zájmu Umění, protože je snižuje na řemeslo. Ač v případě Foerstrově nebylo užito žádného sprostého výrazu, ba nebyl ani pokárán, pouze konstatována věc. V tomto případě je tedy výtku Studiu neoprávněna.

A v případě Lidée? Napsal *nemravnou* knihu, jejíž první vydání okamžitě bylo rozebráno (4000 výtisků!) a druhé ihned uchystáno. Může se tedy říci, že 4000 mladých duší bylo jím zkaženo – a to jen v tom případě, kdyby měla pouze tolik čtenářů, kolik kupců! V tomto světle nabývá vina takového Lidée rozměrů hrozných: není tedy zcela spravedливо ukázati na ni, jak se patří? Pojmenovat věc jménem *pravým*, bez romantické okrasy a lži?

¹ ... a na kříž ho přibil. Jedna z raných Bílkových prací, vzniklá záhy po návratu z Paříže. Marcela Mrázová ji uvádí také pod názvem *Odpověď Slova na otázku: Proč bylo učiněno tělem a tak bolavým?* a k dílu dodává: „vytvořil je v hlině, jež se časem rozpadla.“ MRÁZOVÁ, Marcela: *Život a dílo Františka Bílka. Chronologický přehled*. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 316.

² Tato věta je v rukopisu přeškrtnuta a začerněna, ale přesto ji lze přečíst.

³ zásadně.

Či má se křesťan bát *slova*, když beztoho Slovo je ukřižováno? Co pak si má potom Církev počítí s Písmem *svatým*, kde je plno takových „sprostot“ např. 22. verš z 11. kapitoly Přísloví „kroužek zlatý na chřipích svině, tak jest žena pěkná a bláznivá“: dá se jinak a lépe mluvit např. o pojezdě z Martinkova? V této věci s Vámi, příteli, nesouhlasím. Ba ani ne se svou vrchností, ač jí poslechnu. Proto je tolik hříchů, a tolik společenských lží, že je tolik falešného studu.

Ostatně ani přítel Březina neupírá článkům a statím p. Floriana sílu a vysokou hodnotu uměleckou, ba vybízí jej k sepsání vlastní knihy! A nezmiňuji se o těchto věcech tak kvůli sobě, vždyť víte sám, že dosud ve veřejnosti nic sprostého jsem neřekl, ani nenapsal, ač kolikrát jste se mi obdivoval, kde jsem se k tomu výrazem svým příliš klonil, a možná, ještě více mou práci byste byl cenil, kdyby pan Březina taková místa nebyl mi přeškrtnal – ale mluvím o této věci ve smyslu a na obranu *Studia*, kde sám titul ukazuje, že se jedná o očistu a *prohloubení* křesťanského názoru jak na náboženství, tak na život a umění – ale kde jsou tyto Cíle, eo ipso musí býti připuštěn projev *každý*, z něhož patrně úsilí a bolest *Pravdy*, jak panu Florianovi nikdo neupře. Připustit k slovu *individualitu* – toť program *Studia*, jinými slovy: uplatnit Světce a Genia v našich vlastech! Že nikde v naší zemi necítí potřebu tohoto přesvědčení, odtud i všeobecná lhostejnost k Dílu *Vašemu*; láska je drsná, poněvač se opírá o skutky: my Vaše dílo milujem, třeba s ním i hynem = *Nový život* a všechny ostatní české i světové redakce a osobnosti Vám budou lichotit, budou se o Vás *bavit*: ale nepřechtou jediné Vaší linie – a „láska“ jejich mizí jako dým a osůbky se zalívají s opovržením ruměncem, napřáhnete-li ruku a vyslovíte-li to sprosté slovo „peníze“. My, jediné my ve Studiu před slovem „peníze“ se nezardíváme, ba naopak: má-li kdo odvalu před námi to slovo říci s upřímností kajícího a dítěte, má-li kdo už tak málo společenského moru v srdci, že nám dá v roztomilé naivnosti nahlédnout až na dno své kapsy, nebo třeba i potěžkat – ten teprve v takovém okamžiku stává se naším přítelem, protože učinil něco andělského. Všichni kolem nás namítali a varovali, nevydávati Vaše práce ve způsobu Vámi ustanoveném, „zadlužíte se, nikam to nepřivedete,“ říkali, jen my jsme zůstali – uplatňující *individualitu*, a všichni se vzdálili: nebojíce se o špatné redigování *Prací Bílkových*, nýbrž o svou kapsu. Známe je, ty vyčkávající, kterým se jedná o pád a hanbu Spravedlivého.

A když nepadá, když tady jeden nebo dva a za nimi ještě jiní v heroické poslušnosti čekají, aby po pořádku obětovali svou krev na zachránění Spravedlivého: vidí se sprostáci v naději své oklamáni i přicházejí k Spravedlivému, zvouce jej mazlivě k svačině... To je poměr Dostálův k Vám, ale pravím, kdybych *1. měl* ještě odněkud čerpat peníze, jako že už nemám, anebo kdyby tyto kreatury věděly, že už *2. vysychá* pramen zlata v Studiu: v případě prvním dostavil by se k Vám celý zástup Dostálův, takže byste se nemohl rozhodnout kam dřív; v případě druhém najednou by všechno zmizelo jak prelud sabatu, a spatřil byste zas jen těch několik, s prsy otevřenými... Děj se Vůle Boží. Skutečně zaplativších odběratel Vašich *Prací* počítám dnes osmasedmdesát. A ještě jsem nezoufal, ba sotva zasteskl. Nyní pak pravíte, že jste odhodlán další vydávání u mne zastavit. Nepřekvapí ani neurazí nic člověka, jenž sobě umřel a věří v tajemství času. Mnohé ve mně volá po zdokonalení, a zdá se, Bůh slyší. Ocítám se nyní častěji v místech, kde kromě tmy a hanby ničeho nelze viděti. Okamžiky a hodiny po ztracených bitvách, protože tu není a nepřichází Soudce, který by dav a kronikáře usvědčil ze lži. Bezpochyby stoupám na poslední stupeň Umění, a přicházím do tmy, kde mne jednoho rána překvapí slunce na prvním stupni Víry. Buď veleben a oslaven Bůh zástupů! Přivedl jsem to tam, že už netrpím dnes, čím budu trpět zítra. A tak neúčtuji ani s dneškem ani se zítřkem. Vidím, že se mne mnozí na mnohé věci ptají, a já čím dále méně odpovídám... Tento můj list neznamena pro druhou osobu

pranic, jedná-li se o úsilí, zavést jiný pořádek okolností, – co ale cítím živě jest: *konstatovati* okolnosti, protože se nedá, zatím, nic dělat, a jako kněz nesmím se příliš hněvat, a jako křesťan nesmím zabíjet – leda pod autoritou...

Jakub Deml

V Babicích, na Svatou Rozálii 1905

Unie poslala mi dvě práce (obnášející pět litografických stran) v počtu o 140 výtisků mñ: když jsem reklamoval, nejprve mi nevěřili, i odepsal jsem jim, že tedy chci od nich pouze 100 výtisků, které si zaplatím: oni mi odepsali, že omyl přece se stal vinou mou, ač toho nedokázali a dokázati *nemohou*, a vzdor mému ohrazení a připomenutí, že zaplatím a chci jen 100 výtisků litografických, poslali mi jich 140, reprodukovaných světlotiskem, a účtovali přes 90 K. V této věci ještě jim dopíšu, poněvač měli lépe mou první objednávku číst, a reprodukovat přímo litograficky, neb světlotisk je nepoměrně dražší. Nemám chuti, s Uníi dále jednati, poněvač jsou nesvěddomiti: neodčítali mi ani, jak slíbili, porto do Uherského Hradiště, kam vlastním omylem, zásilku mi poslali. Jsou nesvěddomiti. – Slévárna komárovská neposlala dosud ani účet, ani kříž. Napsal jsem jim dnes, nepřijde-li věc do týdne, že ji nepřijmu.

V Babicích, večer na svatou Ludmilu 1905
[16. září 1905]

Drahý příteli, já vím, že bych dnes neměl psát, a že není potřeba psát, ale slíbil jsem Vám odeslání Vašich nákresů, a tato okolnost (hle, mluvím i po světsku!) mne nutí, abych připojil několik slov. Posílám Vám ty nákresy, a abych ušetřil něco peněz (hle, už i šetřím!), posílám Vám, jak jsme uvykli, i dalších sedm exemplářů Vašich souborných prací; a tu mi také napadlo, že máte u mne tři svoje knihy, dvě francouzské a tu sbírku Otona Zupančiče; a také si vzpomínám, že tu mám v zajetí ještě jednu knihu, totiž ty japonské básně, které mi v Praze půjčila milostivá paní: mohlo by se zdát, že na tyto poslední věci jsem již zapomněl, ale nevěřte tak, nezapomínám slovo, které bylo řečeno, aby nebylo zapomenuto, tím méně půjčenou knihu nebo cokoli viditelného – ale já vím, že na tyto knihy nechvátáte, a posílám přece, protože jednak vykonaly tyto knihy u mne již své poslání (zas pravím – na honem – po světsku), jednak, protože mám Vaši přítomnost zde v jiných, novějších předmětech – a vrátíme-li věci staršího data, ony připraví místo věcem novějším. Ba takové vrácení přivolává Navrácení. A jdu-li za touto myšlenkou, rozumím svatému šílenství poustevníků, anebo mladých mužů, kteří rozhodnuvše se pro stav evangelické dokonalosti, po případě pro stav kněžský nebo řeholní: pálí a ničí vše, v čem do nedávna celou duší jásali, doufali a trpěli. Tak se přijde zas o krok dál – není divno, že každý druhý a třetí, a především zúčastnění, považovali jejich počínání za nemoudré: neboť jen *utajením* takových pohnutek možno stoupiti na stupeň vyšší – a výčitka nevděku či neúcty či zapomenutí, oh, jak sladký očistec u přirovnání k mukám první vyvolené Samoty!

Vzpomínám právě, hovořil mi o tom jednou přítel Březina, a řekl, že tyto vlastní výčitky se věkem stupňují. Rozumem. Skepsí.

Musím se odmlčet, hodiny bijí, zítra neděle, musím pospíchat jen s tím, co snad musím ještě říci. Ty knihy posílám, jen že se mi naskytá příležitost, tedy pro nic jiného. Děkuji Vám, příteli, i Vaší Paní za půjčení. Děkuji Vám Oběma za Vaše pozvání, přijetí, pohostění, i poslední ke dráze doprovodu. Děkuji Vám. Věci první nabývají jiné, to jest těžší podoby posledními. Jsem od prázdnin nějak nervově neklidný. Vše bude zas dobře. Nemohu se dočkat letošní zimy. Zima, zima pokryje zemi sněhem. Bolí mne v očích i barvy podzimu. Zima pokryje vše jednou barvou. Kdybyste věděl, příteli, jak se nemohu dočkati zimy! To bude ticho okolo Babic! Ježíši Kriste, to bude ticho! První sníh! Mrazy – všechno zhyne, všechno se ukryje hluboko do země, do stavení ke kamnům – vskutku vše zhyne! A pozorněji se bude naslouchat slovům. Život soustředí se v naslouchání. I srdce bude slyšet, i dech – a kroky nebude slyšet – kroky budou zpívat – docela jinou ozvěnu dá zem, jinou nebe. Lidé budou důkladně oblečeni, co nejvíc zahalení. Nebude se tak hlasitě mluvit jako v létě, při práci, kdy je mnoho zvuku od nástrojů, ptactva a bouří. – Nebude se vůbec mluvit a nebude jiný kroj než jeden, i architektura lidských příbytků bude jedna: poněvač se bude jednati jen o *záchranu*, jen o *potřebu*, okamžitou, nejrychlejší, *hroznou*, *kdy není času k řeči* – to bude na konci časů...

Kriste!

Jakub Deml

V. XIII. po svatém Duchu 1905
[17. září 1905]

Jednou řež, dvakrát měř; vidíte, příteli, ve chvatu zapomněl jsem Vám přibalit reprodukce reliéfy! Musíte do Studia na administraci reklamovat! Pošlu Vám tyto listy dodatečně, příležitostně.

Ruce své jsem přinesl bez pohromy. Zapomněl jsem za ně poděkovat! Jako tak jiných věcí – času proud vše přinese, co nepřinesl. Váš

J. D.

26. září 1905

Příteli, buďte zcela bez starosti v záležitosti s komárkovskou slévárnou, celý i druhý účet беру na sebe a napíšu jim, aby jednali jen se mnou. A zaplatím. Napřed zaplatím účet, jež psali omylem na jméno Vaše, a (toto se může stát do týdne) potom zaplatím účet svůj (to se může stát do Nového roku) – ale jak pravím, s touto otázkou dále se nezabývejte, rovněž sám vypořádám se s Bitnarem a ostatními a nikdy nezapomenu, nebudu zapomínati, co jsem dlužen Vám.

Kříž Váš v nejlepším přišel pořádku. Já i p. farář byli jsme *překvapeni* důkladností a krásou Vašeho díla. Zatím je složeno v původní bedně na hřbitově a ještě zakryto prkny, to vše kvůli pohodlí dělníků, neboť práce sama je pět metrů těžká, nelze ji snadno dávat z místa na místo – kameník doveze kameny podstavcové prý tuto sobotu, dříve prý to není možno, takže na druhý týden kříž bude stát, a snad asi za tři neděle bude posvěcen. Už napřed vidím mocný dojem Vašeho tohoto díla na celý hřbitov, na naši farnost, na naše děkanství a snad (jistě, myslím) i na celou Moravu... až dílo bude stát.

Tyto dni rovněž bude zasazen reliéf hlíněný Vašeho Krista do hrobky:¹ ta ženská (vdova) zachovala se ke mně nevlídně, ač předem, bez optání Vašeho, jsem jí slevil, nabídnuv jí (předvídaje neochotu) tu práci za 85 zl. Kdy je dá, nevím. Ale stane se tak; i v Tasově Vaše oba reliéfy jsou ve zdi umístěny² a dělají s rámcem dojem mramorového pomníku, jak mi bratr píše, tedy velmi dobrý. Více Vám nepíši dnes jen proto, že jsem jaksi mdlý (žaludek a hlava trochu v nepořádku) a měl jsem nutnou práci administrační. Cyklus *Kaplička* je velmi chválen, škoda, že dosud málo předplácen: i to přijde! Vaši dobrou Paní i Vás pozdravuji co nejsrdečněji.

Jakub Deml

¹ Hrob Jana Indry, viz Bílkův dopis psaný po 20. červnu 1905 (č. 110).

² *Hlava Krista u Kříže* (1902) – hlíněný reliéf na hrobě dr. Karla Tůmy; *Hlava P. Marie u kříže* (1902) – hlíněný reliéf na hrobě rodiny Demlovy.

[1. října 1905]

Příteli, dnes, tj. 1. října platím slévárně komárovské účet omylem psaný na Vaše jméno, tj. 184 Korun, takže s nimi nic již nemáte! Bitnara upomínám, tj. posílám mu prostě účet. Jinak nového nic. Pozdravuji Vás první den měsíce růžencového!

Jakub Deml

(Jeden z Vašich bronzových odlitků nechal si místo P. Dostála P. Konařík.)

24. října 1905

Můj náhled je tento: dopisy Martinkovského¹ prostě ignorovat a čekat klidně žalobu: on žalovat *nebude*, protože je *slaboch*. Stále se vymlouvá na „babické“, a všelijak *hrozí*, ale hrozby své *nesplní*, protože jen štěká, ale nemá zubů ani odvahy kousnout. Nevšímejte si ho a závdavek si nechte. Svatým právem Vám patří.

Doprošovat se konzistoře? Věřím, že by se nám to *podářilo*, ale musím Vám zjevit: že martinkovský pan farář *nechce* Vaši práci, sice kdyby se byl jen *dosti málo* přičinil, byla by konzistoř schválení *dala*! Mám mystické důvody podezřívati ho, že se *přičinil naopak*, to jest, aby práce Vaše byla *odmítnuta*!

Že můj pan farář by u Martinkovského *špatně* pochodil, buďte jist, Martinkovský jej *nenávidí*. A mě nenávidí *desateronásobně*. Práce Vaší nechce přijmouti jen z toho důvodu, aby se *pomstil mně*, mému panu *faráři i Vám*, poněvač Vás považuje za našeho nejbližšího přítele. Taktika Martinkovského je plna špíny a ďábelství, věřte mi. Každé vyjednávání s ním z naší strany bylo by vítězstvím jeho špíny a ďábelství. Co mne se týče, já bych si *přál*, aby žaloval. A přál bych si i to, abychom byli *odsouzeni*: to by bylo Vaše i mé *vítězství*... jen to uvažte. – – V tomto případě útraty soudní byly by Vám nahrazeny stonásobně: *věřte* mi – bylo by to hlubokým kompromitováním všech, kdo Vám ublížili...

Nebuďte tak citlivý, příteli, Vaše práce uražena nebyla, uražena není, a potupena býti nemůže, ani jednáním kterékoli konzistoře – tak jako měsíc nemůže být pošpiněn kteroukoli slintající žábou – a Vaši soudcové v těchto věcech jsou ubohá hovádka, která nelze počítat ani titulem Kaifáše nebo Jidáše. Ve Vašem protivenství vidím Vaši slávu – a *tvorba* Vaše: je nezbytný osud všeho Vzneseného uprostřed tohoto Století... Pravda, trpíte hlad, a umřete hladem – a Vaše slovo nepřestane říkat „žízním“ – ale jak jsem poznal bytosti Vám oddané, ony mají veselou odvalu říkat to s Vámi. Kdyby Vaše práce nejmenovala se *Hlad*, myslíte, že by mne byla přivábila? Slovo „Hlad“ je totožné nyní se slovem „Bůh“ a se slovem „Boží“. Pociťuji nebeskou rozkoš, když prodávám svůj nábytek a kaplanka se prázdní. A čekám odhodlaně na ten den, až se objevím na ulici nahý. Dnešní situace křesťanstva dává neodvratitelně právo k *bláznovství*. Možná že už opravdu nemám zdravý rozum... Mluvím už pitomě a nestydatě, a začínám tak jednat. – Kdybych snad umřel před Vámi, dejte mi na hrob neumělý Váš nápis tohoto znění: Jakuba Demla nemravou a odpadlíkem učinila konzistoř a hodné jí kněžstvo; odpočivej klidně, Blázne, neboj se, že si dá někdo práci, aby ospravedlnil tvé bláznovství. –

Vy zatím nezačínejte nic. Věc Vaše nespěchá. Kdybyste si přál, půjdu k audienci k brněnskému panu *biskupovi*,² on jediný teprv je tu autoritou, ale k tomu bych potřeboval *fotografii* Vašeho oltáře, neboť ani *jej* nepovažuji za tak vzdělaného, aby věděl, co je to umělecká *kresba*... Možná, že bych nepotřeboval k té audienci vůbec ničeho, snad by stačilo, když bych se ukázal ve svém bláznovství (já už o něm nepochybuji) – a snad by – konečně uprostřed těchto nekonečných blbců ani nestačilo, kdyby mne pro jméno Krásy před jejich očima ranila mrtvice. –

Jak vidím (a už mne to, jak povídám, připravilo o zdravý a cudný rozum), pro Vás se nedá naprosto nic dělat (cestou přímou), tak jako se nedá nic dělat pro Arnošta Hella, Leona Bloyu, Josefa Florianu, Jakuba Demla, a zkrátka pro Ježíše Krista. Není kromě Něho potupnějšího Vyvrhele v tomto „křesťanstvu“. –

¹ martinkovského faráře Rumlera; zde chápu jako jméno obyvatelské.

² Pavel hrabě Huyn (viz dopis č. 68).

Zatracené křesťanstvo! A Vy přece se mnou nesouhlasíte!

Jakub Deml

Za fotografii Vám velmi děkuji. A pozdravuji též Vaši paní. Tuto neděli (29. října) světíme Váš kříž. I při tom podstavci ještě rozhodoval mamon (*můj ne!*) – ten zedník, co to dělal, mně odsekl: ono se lehko poroučí!...; ale pan farář hodný. A jiní také jsou hodní. Proto jsou „dobří“. Proto jsou „přátelé“. –

Myslím opravdu, že přijdu o zdravý rozum. –

Babice 3. XI. 1905

Příteli, poněvač martinkovský pan farář je neústupný a nepřestává zálohu chtít, má další rada je, abyste ho *žaloval*, a sice u okresního soudu v Moravských Budějovicích. A žalujte ho na plnou *smluvenou* cenu 700 zl.! On je zaplatit musí, ať činí co činí, poněvač smlouvu *učinil*, nač máte *svědky* a *závdavek* – a nebylo nikterak *Vaší* věci starati se schválení konzistoře! Nebylo to věci nikoho jiného než dp. *Rumlera*! On nevyhrá! Ve své troufalosti udává mne a mého p. faráře na děkanském úřadě! Ale my oba rázně jsme odpověděli a žádáme satisfakci, nejsouce nikterak zodpovědni za jednání p. faráře martinkovského. A máte v ruce i dopis martinkovského, kde vlastně objednává práci pro celý *presbytář*, jestli se dobře pamatují. Rozhodně žalujte, nijak si tím neublížíte. Váš

Jakub Deml

Jakmile budete chtít, vydám Vám i *dopisy* p. faráře martinkovského, ze kterých rovněž je zřejmo, že stavbu celého oltáře si *objednal*, a že už 7. *dubna* věděl, že je potřeba ve všech takovýchto záležitostech obracet se na konzistoř: a *sám* mně radí, že jsem tak měl učinit, nežli jsem začal vydávat Vaše *Souborné práce*! Mám ta slova černé na bílém: a pak, ve věci vlastní, dělá se nevědomým... Máte několik přátel i mezi advokáty: dejte jim to některému do práce – a já dopisy pošlu. Svědectví vydá můj p. farář i pan Florian, bude-li třeba. Musíte dostat *celých* 700 zl., kromě útrat a škody Vám způsobené i tím, že věc zhotovená Vám zabírá místo!

Jmenuji Vám z Vašich účinných přátel: Dr. Gustav *Konrád*, advokát, Praha II. Nekázanka 12; Dr. Jan Slavík, advokát, Jindřichův Hradec; Dr. Fr. Věženský, soudní adjunkt ve Falknově n/Ohří. – Snad i Dr. Emil *Franke*, úředník univerzitní knihovny v Praze VII. U Královské obory 189. A na Moravě především Dr. *Hruban* v Olomouci. Poradit se *vždycky* můžete!

[začátek prosince 1905]

Příteli milý,

děkuji Vám za lístek s ofotografovaným mým Pánem Kristem. Myslím, že to vypadá dobře, jak možno posouditi z nepatrné fotografie této. Bylo by dobře nyní v zimě, když stromy spí, přenést s kořeny i se zemí nějakou útlou břízvičku, aby na práci *tu „dýchala“*, jak dobře Březina řekl a jak jsem v kresbě Vám načrtl. *Záležitost' má s oltářem pro Martinkov není* zatím nikde. Při spočtení mého vydání při oné práci zhrozil jsem se, kam až výdaje sáhají (daleko přes 250 zl.). Ale žalovat nebudu. Odnesu si svou bolest' v tichosti, bez reptání proti Vůli Nejdražší, bez trpkosti proti osobě nějaké určité. Budu-li žalován a trestán sám, nechám se ohradit kvůli tomu, že jsem zde nevinný a těžce poškozen:

Jak jste zdrav? Jak je zdrav pan farář? Přišel předevečirem jeden ztrahovák z nedaleka od Vás; povídal, že s Vámi byl a že již mu počasí nedalo k Vám podruhé přijíti.

Byl jsem v Chýnově zazimovat zahrádku a přikrýt na zimu sochu (pro letos – než uschne); prvé jsem jakž takž udělal, ale ukrutné počasí nedalo mi přikrýt sochu. Snad bratr mi ji přikryje nyní, kdy není plýskanic.

Prvý obraz *křížové cesty* jsem již odvedl. Líbí se, ale smlouvu dosud neposlali. Nevím tedy, jak Bůh dá.

Mějte se dobře, příteli, v té nevlídné přípravě zimy; mějte se dobře a buďte zdrav! Zdraví Vás i paní má.

Milost' Boží se všechněmi námi!

F. B.

1906

28. února 1906

Milý, barvu jsem dostal i dopis Váš, ale *účet* není při tom: jako byste i Vy již měl smutnou naději, že *umřu* jako dlužník... Hle, tak i já klesám často na mysli – a bezpochyby jen z *této* malomyslnosti prýští vše ostatní u mne. Velmi dobře vystihují mou „situaci“ slova Vaše: Bůh vás pozdrav a potěš.

Snad, bylo-li by Vám nyní možno nahlédnouti do mé mysli, jen těmi slovy byl byste popsal onu stránku ke mně.

A zase k věci: naléhá v něčem slévárna Petzold na Vás? Příležitostně mi to prosím řekněte. Ale pravím Vám, abyste *jim*, tj. slévárně v tomto případě se vši rozhodností připomenul, že účet *je pro mne, aby Vás tudíž s ničím neobtěžovali*. (700 K jsem jim splatil.) Máte jiné práce dosti. A velice lituji, že kvůli – *nevím komu* – máte ještě podobné cesty a trampoty jako s tou barvou.

Mé naděje v úspěch Vašeho Díla byly příliš veliké vzhledem k českému a jinému publiku, a proto příliš silné je nyní i moje mlčení – je to *nutné*. Jen to je nejosudnější, že ať tak dím, majetník nadějí umírá se svými nadějemi, čili, že strom neplodný vytínáme. I Vás Nebe – zachovej! Uctivý pozdrav Vaší Paní!

Jakub Deml

[po 1. dubnu 1906]

Příteli milý,

děkuji Vám za Vaši ochotu: opatřiti mi včely. Byl bych tomu povděčen, protože je potřebuji. Pakli chcete býti té laskavosti, prosím, aby mi byly poslány včely staré (roje by neměly pro mne tu cenu), a sice aspoň v první polovině května. Jinak med jich pak mnoho zaleje a včelařiti s nimi později již ani mnoho nelze. Bertička naše má nemoc již tři neděle za sebou; ale zotavení její ještě nepokročilo tak, aby seděla a do sytosti se najedla. Postihl nás Pán Bůh tím těžce; staň se Jeho Svatá Vůle! Trvá to s ní s chudinkou již šest neděl. Churavíme i my v ní, my i naše práce. Celý čas nemohl jsem dosud pracovati.

Přeji Vám to ze srdce, že jste v Martínkově a že tam snad i ostanete; jest tam krásně a i lid zdá se tam být krásný.

Na pana faráře z Babic vzpomínám rád; zajisté i Vám jeho společnost schází.

Opět a opět jsem cítil povinnost vůči pár spravedlivým: vystaviti *Mojžíše*, *Povětroň*, *Potopu*, *Křišnu*¹ a *Pannu Marii* atd. Polovinu prací jen mi přijali do výstavy. A jak na ně můj *Mojžíš* a jiné práce působí, to čtete beztoho v listech: „Jen kdo je z Pravdy, hlas můj slyší.“²

Buďte zdrav, příteli milý; a chcete-li mi tu radost způsobiti, opatřte mi laskavě ony včely, budu míti i v tom na Vás památku. Díky za pozdrav Váš od mé paní. –

Váš Fr. Bílek

¹ Tyto práce jsou součástí Bílkova cyklu *Cesta*. *Mojžíš* (1905) – model provedený v patinované sádře; *Povětroň* (1903) – sádra; *Potopa* (1902) – uschlá černá hlína; *Křišna* (1904) – lipové dřevo.

² Jan 18,37: Pilát mu řekl: „Jsi tedy přece král?“ Ježíš odpověděl: „Ty sám říkáš, že jsem král. Já jsem se proto narodil a proto jsem přišel na svět, abych vydal svědectví pravdě. Každý, kdo je z pravdy, slyší můj hlas.“

Intermezzo (1906–1911)

Často jsem si představoval, kdybych byl hoden státi se knězem, že neučiním ničeho, co by neodpovídalo pravdě, i kdybych ztratil něhu příbuzných a oddanost přátel, neboť kterak by potrvála má láska, již jsem se Kristu zavázal, kdybych neměl svobody?

(Jakub Deml: První Světla)

Charpy vedle pěšiny, kudy jsem kráčel zrajícím obilím, zjevily mi své tajemství. I zapsal jsem je vedle jiných mystérií do veliké knihy, jednou provždy u sebe ustanoviv, že mne provázeti má na všech cestách mých. Ó běda! právě tato kniha stává se mi osudnou, neb jsem do ní připustil i slovo nesvé.

(Jakub Deml: Hrad Smrti)

Rozchod

Ke konci prvního období korespondence už přátelství mezi Demlem a Bílkem zdaleka nedosahovalo mystického vytržení jako na počátku. Trefně jejich nový poměr vystihl Xavier Galmiche: „Deml se stal z nadšení nejlepším Bílkovým obchodním zástupcem a nutil celé své okolí, aby kupovalo jeho díla.“¹ Z dopisů Františka Bílka Vilému Bitnarovi se zdá, že Bílkovi tento stav po nějakou dobu velmi vyhovoval:

Stran posláni sešitu prvního mého souborného vydání prací snad by bylo dobře, kdybys laskavě sám lístkem to pověděl vlb. p. Demlovi. Já jsem totiž úplně stranou administrativního vedení. Velebný Pán to převzal úplně na sebe, aby mne ušetřil nepříjemného toho zaměstnání.²

Otokar Březina pak údajně (dle knihy *Mé svědectví*) ještě přísněji soudil, že Bílkovu slávu založili katoličtí kněží s Demlem na prvním místě: „jinak by byl musel zhynout hladem, anebo si zvolit jiné řemeslo.“³

Navenek šlo všechno velmi nenuceně a přátelsky. Když se Bílkovým 6. května 1905 narodila dcera Berta, jel ji Deml do Prahy pokřtít a v dopise Josefu Florianovi jásal, jak přátelství s Františkem Bílkem bude „zvěčněné kněžstvím“.⁴

Právě v dopisech Florianovi můžeme sledovat, jak se od léta 1905 roztržka postupně připravovala. Začalo to Demlovým navracejícím se pocitem, že přijde o zdravý rozum. Příčin bylo zřejmě víc. V té době stále ještě působil na faře v Babicích pod farářem Josefem Ševčíkem. Každodenní soužití a ovzduší florianovské radikality však zřejmě vyvolávaly stále více konfliktů. A přidávaly se k tomu další komplikace.

V dopisech Bílkovi z jara a léta 1905 se začíná objevovat jméno Jaroslava Rumlera, faráře z Martínkova nedaleko Babic. A v souvislosti s ním se začíná odvíjet anabáze s martínkovským oltářem. Scénář byl podobný jako s babickým křížem –

¹ GALMICHE, Xavier, „Jako řeč matky, která mluví pohledem...“ Bílkovo dílo ve snu Jakuba Demla. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 193.

² LA PNP, fond Vilém Bitnar, korespondence přijatá, dopisy Františka Bílka Vilému Bitnarovi, inv. č. LA/12/73/878. Nedatovaný dopis.

³ DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha: Rudolf Škeřík, 1931, s. 501.

⁴ Korespondence Jakuba Demla Josefu Florianovi, strojopisný opis Jaroslava Staňka, 70. léta. Dopis ze 6. května 1905.

martínkovské farnosti byly odkázány peníze na úpravu kostela. V tamní farní kronice se o tom dochoval Rumlerův zápis z 2. dubna 1905:

Úmysl zbudovat nový oltář

Postavením oken změnila se tvářnost presbytáře a náš oltářík zdá se nyní příliš málo vhodným pro stávající presbytář. Důkazem toho jest, že i lid si toho všiml, jenž nemá právě pozorovacího talentu v takových věcech. Po nějakém čase vyskytl se dobrodinec, ne zdejší rodák, ale dlouho zde usedlý rolník František Šalanda, který je rovněž zde kostelním hospodářem, s tím úmyslem, zřídit v našem kostele na své útraty oltář. Měl původně plán spojit s oltářem obraz P. Marie visící nad oltářem nynějším. Po dalších úvahách, komu by se práce svěřit měla, nerozhodnuto, ale povstal ve mně zatím jiný úmysl – bylo-li by možno něco opravdu uměleckého zbudovati... a tu vybral jsem si umělce – Bílka – nemohl by aspoň něco pro náš oltář učinit?

Pomoc o přímlovu nám slíbil, co bude možno, p. kaplan z Babic, p. Deml, jenž referuje o Bílkových pracích... Bude z toho co? Nevím. Prozatím uložil ve zdejší Raiffeisence na úmysl, bude-li zbudován oltář od umělce Bílka, p. František Šalanda obnos 1400 korun. Bůh nám pomoz, bylo by rodiště Kosmákovo důstojně okrášleno.¹

Zpočátku se vše vyvíjelo hladce, na konci května 1905 Bílek přijel do Babic vyjednávat o martínkovském oltáři a také o druhém, polním kříži pro Babice² a Deml byl odhodlán uspořádat další sbírku mezi farníky. Poté se však s Rumlerem nepohodl. Příčinou byl podle Demlovy vzpomínky, zapsané z odstupu deseti let, Josef Florian:

*A bylo by to dopadlo jistě dobře, kdyby se byl P. Rumler nebyl na mne a na P. auditora Ševčíka smrtelně dozlobil. Podnět k této zlosti zahájil pan Florian, přítel náš, dokázav P. Rumlerovi na faře v Babicích, že by si měl dát některým silným pacholkem namlátit holí. My se smáli, ale P. Rumler červenal se a breptal rozpaky. Řeč vznikla z dilematu P. Rumlera: *Ist der Mensch zur Freude, oder zum Leiden geboren?*³ Za to se „nám“ pomstil P. Rumler tím, že zajel do Brna na biskupství, předložil tam náčrty Bílkova presbytáře, a tudíž i Bílkovy Madony, a přimlouval se tam za to, aby biskupský ouřad*

¹ Státní okresní archiv Třebíč, pobočka Moravské Budějovice (SOkA Třebíč), fond Farní úřad Martínkov, karton 1, Pamětní kniha fary v Martinkově, fol. 172–173.

² Korespondence Jakuba Demla Josefu Florianovi, strojopisný opis Jaroslava Staňka, 70. léta. Dopis z 29. května 1905.

³ Je člověk zrozen k radosti, nebo k utrpení?

*návrhy Bílkovy zamítl. Také se stalo. Jeden monsignore při té příležitosti v Brně řekl, že Bílkovy sochy strašily by martinkovské děti.*¹

Na začátku září proto Deml Rumlerovi pomoc se sbírkou odřekl a Rumler poté po obou babických kněžích žádal vrácení zálohy ve výši 500 korun. Ševčík i Deml to odmítli, a tak nakonec „po dlouhém vyjednávání upravena záležitost týkající se oltáře tím způsobem, že Nejdůstojnější biskupská konzistoř v Brně, aby vyhnula se soudu, – dobrovolně hradila 500 korun, které byly dány Bílkovi za plán.“² Dnes v rodišti vlastence a „kukátkáře“ Václava Kosmáka stojí oltář od bratří Bušků ze severočeského Sychrova, který byl vysvěcen v roce 1908.

Bílkovo *Magnificat*³ zůstalo na ocet, umělec byl zdrcen. „Oltář pro Martínkov? Hrůza a děs mne obléhá neustále,“⁴ svěřil se v říjnu 1905 Otokaru Březinovi. Byl však odhodlán snášet příkoří s křesťanskou pokorou, a proto později odmítl Demlův návrh, aby podal na faráře Rumlera žalobu.

*Velebný pán Deml měl mne k tomu, abych dohnal p. faráře z Martínkova k soudu. Již i jeden pan doktor se mi nabídl. Nesoudím se, a zdá se, že se nikdy nebudu s nikým souditi. Odnesl jsem si svou bolest i svou škodu tiše. A ukázalo se, že i p. farář z Martínkova je člověk jemný a že se snad dobře jednou dohodneme bez všeliké mé výčitky.*⁵

Smířením s farářem Rumlerem Bílek nakonec vinu za martínkovský debakl přičetl k ostatním vinám Jakuba Demla. Další z nich byla Bílkova nespokojenost se způsobem vydávání jeho prací ve Studiu. V této situaci se pokusila vztahy urovnat Bílkova manželka Berta, která v září 1905 pozvala Jakuba Demla do Chýnova. Bohužel se tento zvací dopis nedochoval, a tak známe všechny události opět jen zprostředkovaně – tak jak je Deml vyličil Josefu Florianovi,⁶ tedy i s příděchem sarkasmu a vzteku.

¹ LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence odeslaná, dopisy Jakuba Demla Richardu Weinerovi. Dopis ze 13. prosince 1916.

² SOKA Třebíč, fond Farní úřad Martínkov, karton 1, Pamětní kniha fary v Martínkově, fol. 173–174.

³ Reliéf *Velebí duše má Hospodina*, někdy též zvaný *Madona v liliích*. Viz MRÁZOVÁ, Marcela: Život a dílo Františka Bílka. Chronologický přehled. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 325.

⁴ BŘEZINA, Otokar: *Korespondence*, sv. 1. Ed. Petr Holman. Brno: Host, 2004, s. 696.

⁵ Tamtéž, s. 707.

⁶ Korespondence Jakuba Demla Josefu Florianovi, strojopisný opis Jaroslava Staňka, 70. léta. Dopis ze 13. září 1905.

... má poslední návštěva v Chýnově měla ten smysl, abych se rozešel slušněji...

Paní Bílková ve svém městském taktu vytušila, že tento výklad její návštěvy mne od cesty odvrátiti musí: proto pozvání obsažené v dopisu na mě a p. faráře zahalila do takových mystifikačních oblaků, že neuposlechnouti muselo znamenat srdce mítí surové a zpustlé a vyhýbat se domu smutku, kam, dle Písma, lépe jest jíti než do domu radosti – ba vypadalo to tak, jako by sochař Bílek měl duši na jazyku a potřeboval kněze. Bílek však rdoušen byl hněvem – a přesto, že viděl mne pokorně mlčícího, v jednu chvíli, druhý den mé návštěvy, ráno při snídání, jako z kráteru vybuchlo z něho slovo drzost spojené s mým jménem! Kávu jsem nedopil, tvář jsem si zakryl rukama – byl jsem v Chýnově sice ještě přes noc – ale odešel jsem v tomto gestu... To jest: ani slovíčkem svou „drzost“ čili pravdu neomluviv... Vím, čekala se ode mne tato slova jako zadržovaný příval, čekalo se kleknutí a slzy – a já nic! – Chtěje mne zřejmě popuditi, Bílek řekl, že kněz o nic není výš než umělec, kněžství prý je pouze smlouva mezi Bohem a člověkem, kterou se zavazuje člověk k vyšší dokonalosti... Rozuměl jsem této řeči takto: kněz Jakub Deml zavázal se k vyšší dokonalosti – a ejhle, on hájí Bloyu a Florianu! Ejhle! Zradil svou svatou povinnost – Jakub Deml zrádce! Bohozrádce!... Milý pane Floriane, učiteli absolutních slov a učiteli můj, odkoukal jsem Satanu už mnohé z jeho kopií Mysteria!

Poznal jsem v tom okamžiku svým kněžským instinktem, že toto jest Bílkův hlavní trumf, tuto že jest střed a jádro jeho pozic – bylo to na cestě, nebo lépe cestou z kostela, takže když jsem Bílkova slova ignoroval, mohlo tu být zdání, že cosi na cestě, cosi jiného upoutalo mou pozornost... (...) Nemluvalo se již na ulici, mluvalo se u stola. (...) Mluvalo se již o věcech a názorech Jakuba Demla – a Bílek znova, a slavnostně pronesl svou tezi (bludařskou) o kněžství. Tentokrát jsem se postavil. Nepokrytě. – Bílek, v dalším ohni řeči zastával: křesťanskou lásku, pokoru, tichost, neodpírat zlému, nikdo prý nemá poroučet, kárat, trestat, vládnout: uvedl jsem Vám známou myšlenku: Co by dělal Bílek, kdyby lupiči vrhli se s nožem na jeho malou Bertičku – Mlčel! Kdyby mlčel! Ale že se mluvalo před jeho manželkou – nebylo krásné zdát se poraženým: Bílek otočil řeč hned jinam, zamluvil – ale tu již mlčel jsem lhostejně já.¹

Ke hněvu pro martínkovský oltář se tak přidalo neporozumění v rovině ideové. Jakub Deml se pod vlivem Josefa Florianu stal ultramontánním katolíkem. Možná měl Jindřich Chaloupecký na mysli právě tuto dobu, když napsal, že Deml byl „víc katolík než křesťan“.² Tím víc se vyjevuje naprostý rozpor se sebepojetím Františka Bílka,

¹ Tamtéž, dopis datovaný ten večer před sv. Václavem 1905, 27. září 1905.

² CHALUPECKÝ, Jindřich: *Expresionisté*. Praha: Torst, 1992. Kapitola Jakub Deml, s. 85.

který sám sebe pyšně stylizoval do kněze – nikoli na základě kněžského svěcení, nikoli na základě církevní tradice a apoštolské posloupnosti, ale na základě mesianistického poslání, jaké sám přisuzoval svému výtvarnému dílu. K duševnímu otřesu, jaký prožil toho roku v Chýnově, se Deml s nezmenšenou hrůzou vrátil ještě po letech, v době, kdy psal *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*:

Josef Florian měl tu sílu, že mne zachránil před Františkem Bílkem. Před čtvrt stoletím vztyčil se František Bílek proti mně a řekl: „Já jsem právě tak knězem jako vy! Mezi náma jest jen ten rozdíl, že vy jste knězem na smlouvu a já beze smlouvy!“ Toto slovo Františka Bílka ke mně a k mé lásce bylo tak nelogické, že i zakročení Bílkovy choti uviděl jsem jen jako výjev na prknech činohry, odejel jsem z Chýnova a mnoho let ani ústně, ani písemně jsem se s Františkem Bílkem nesetkal.¹

Také František Bílek hledal, komu se svěřit s pocity nad rozchodem s Jakubem Demlem, a nakonec svědkem učinil Otokara Březinu:

Vy cítíte asi, co se děje se mnou a s námi (ale hloubku bolesti těžko lze dostoupiti zde), Vy cítíte asi, že jsme ztratili vlb. pána Demla, a sice tím nejsmutnějším způsobem. Prosil jsem ho, že mne výrazy Studia (mne i mou práci) uráží, aby je nedopustil více, že bych ho musel žádati pak, kdyby mé věci nevydával více. Psal jsem to klidně a s prosbou. Budete čísti pak, co následovalo. Zmizel mi klid a já nebyl mocen pokračovati. Paní má dobrá a drahá trpěla tím jak já a žádala vlb. pána o návštěvu, aby mi byl klid vrácen. Přijel vlb. pán a hroznější ještě stala se událost přátelství našeho. Protože však na vydávání tom neměl jsem žádného zisku (ani morálního, ani hmotného), prosil jsem ho, aby aspoň nenechal padnouti tu stavbu krásného přátelství našeho. Uklidnili jsme se přece trochu, ale to, co bylo – nebude více. (...) A Vám to píši jako svědku, který miloval i pohledem vše, čeho dotekl jsem se slovem, pohledem i skutkem.

Vlastně nepíši Vám zde nic, já Vám nechtěl zde říci než to pouhé nic, k čemuž jsem povinným se cítil.

Říci to Vám – příteli drahý, říci Vám vše, to mi ani nenáleží; vždyť mám přítele Demla rád a – je mi ho líto. To povinnost kázala mi říci Vám několik těchto slov, a ujišťuji Vás, že již o tom mlčeti budu.²

¹ DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha: Rudolf Škeřík, 1931, s. 61–62.

² BŘEZINA, Otokar: *Korespondence*, sv. 1. Ed. Petr Holman. Brno: Host, 2004, s. 695–696. Dopis z 8. října 1905.

K tomu ke všemu v zimě roku 1905 vyvstaly také komplikace kolem hřbitovního kříže pro Babice. Jak bylo patrné z korespondence z roku 1905, výběrčí Deml byl, pokud se jednalo o Bílkovo dílo, neúporný. Přesto zůstal odlitek v komárovských slévárnách nedopladen. Kam se nakonec poděly peníze vybrané na babický kříž, naznačuje drobný lístek Jakuba Demla Josefu Florianovi:

Babice 19. IV. 1905

Pane Floriane,

posílám Vám 160 Korun, kterých potřebujete do Francie na knihy. Tyto peníze mohu Vám půjčiti na jeden měsíc, nejsou mé.

Včera konal jsem sbírku na Bílkův kříž v Lesonicích, celkem jsem dostal 226 K 60 h. Napište mi, zdali jste je obdržel.¹

Deml však nechtěl slévárnám kříž doplatit také proto, že ho považoval za kazový – tvrdil totiž, že rezaví. Bílek v zoufalství psal – nejspíš někdy na přelomu let 1905 a 1906 – svému příteli Vilému Bitnarovi, tehdy úředníku železáren v Komárově u Hořovic:²

Milý příteli,

otázku skrovnou, ale vyžadující nezbytné odpovědi píši Ti zde a prosím, bys mi laskavě vyhověl: Ten Pán Kristus v Babicích rezatí. Píši sám, aby p. páter J. Deml nenapsal železárnám opět nějaký nepředvídaný dopis, a táži se: jak odpomoci? Musí býti ten nešťastný nátěr? A bude ten nátěr trvalý? Či máte tam nějaký zvláště trvalý?³

Jak bylo patrné už v dopise psaném na sv. Rozálii 1905, Deml také těžce nesl, že Bílek přijal zakázku na *Křížovou cestu* pro kostel Povýšení sv. Kříže v Prostějově. Farářem tam totiž nebyl nikdo jiný než „nepřítel Studia“, redaktor *Nového života* a vůdčí osobnost české Katolické moderny Karel Dostál-Lutinov. Když tedy Bílek

¹ Korespondence Jakuba Demla Josefu Florianovi, strojopisný opis Jaroslava Staňka, 70. léta.

² Viz Bitnarovu adresu v roce 1905: „Pán Vilém Bitnar, úředník v železárnách v Komárově u Hořovic“. LA PNP, fond Vilém Bitnar, korespondence přijatá, dopisy Františka Bílka Vilému Bitnarovi, inv. č. LA/12/73/894. Korespondenční lístek z [10. února 1905].

³ Tamtéž, dopisy Františka Bílka Vilému Bitnarovi, inv. č. LA/12/73/868. Nedatovaný dopis.

v létě roku 1906 tuto *Křížovou cestu* dokončil, byla to pro Demla poslední kapka a s Bílkem se radikálně rozešel:

Lutinov má novou aféru: po celé tři dny bude svítiti Bílkovu Křížovou cestu a pozval si asi sedm kazatelů (...) Hotový cirkus! Nová aféra. Babice byly pro Bílka hnojem (i Kučerov) – Prostějov je květem... (...) Vázy zbývající Bílkovi odešlu co nejdřív, jeho dárky atd. včera již jsem mu odeslal. Práce vydané Studiumu mu prosím co nejdřív dejte poslati. Pro mne nemusíte nechávat exemplář! Do smrti se na to nechci podívat! (...) Originál svého portrétu, kreslený Bílkem, nechal jsem tu nikoli proto, že by v mém nitru nevzbuzoval největší opovržení a němou bolest, ale proto, že jsem ustanovil dáti ho Vám, a poprositi Vás, abyste ho přijal – (ale nikdy mi ho neukazoval) – a – až opět někdy dostaví se k Vám bída, abyste měl čeho „oželet“.¹

Neméně radikálně zareagoval i František Bílek. Nedlouho poté i jemu došla trpělivost a napsal dlouhý stížný dopis Josefu Ševčíkovi:

Důstojný pane faráři,

jako k šlechetnému příznivci a příteli svému piši dnes k Vám otázku skromnou a prosím, byste mi odpověděl: babický krucifix hřbitovní. Bolavá rána to Vaše a hlavně i má, která ještě nepolevuje a bolí.

Vy račte vědět, že za 1600 korun (sto korun pak mi ještě přidáno) zhotovil jsem dvě lucerny, dva prapory a model hřbitovního krucifixu, jehož odlití vzal si vlb. pán P. Deml na starost' a jehož odlití dosud nedoplatil. Železářny žádaly 782 koruny (se zabalením asi 790 korun) za odlití. Pět set korun p. páter Deml zaplatil a 290 korun odepřel zaplatiti, protože věc rezaví. Nerezavěla věc vinou železáren, rezavěla tím, že jsem já řekl: na nátěr je času dost. A když rezavěla, koupil jsem barvu a hned v únoru k Vám do Babic ji poslal (vyplaceně), natření jejího jsem vyžadoval od zámečníka, kostelníka Vašeho. Když přes půl roku (3/4 roku) P. Deml nedoplácel 290 korun, žádali ho o zaplacení. Když odepřel platiti, psal doslovně: „Račte si představit, co znamená, sebrati v malé a chudobné farnosti 1700 korun toliko na hřbitovní kříž.“ Vědí to tedy všichni, jak v Komárově, tak přítel Březina, tak moji známí z dopisu P. Demla, že sebral 1700 korun a zaplatil pouze 500; a ze 1200 korun zbývajících že 200 korun zaplatiti nechce. – Do Komárova jsem psal: žádejte ty peníze ode mě, a já sám mu o ně dopíši.

¹ Korespondence Jakuba Demla Josefu Florianovi, strojopisný opis Jaroslava Staňka, 70. léta. Dopis ze 13. září 1906.

Dopsal jsem, a místo slova odpovědi sbalil mé věci (které jsem musel hrnčíři dobře zaplatiti) do pěti beden a nevyplaceně mi je poslal. (Což mně učinil třináct korun výlohu.)

Protože mne již komárovské železářny upomínají o oněch 290 korun, chtěl jsem ještě slyšeti Vaše milé slovo o této bolavé ráně, o tom: jak jsem byl vyštván k práci martinkovské p. Demlem, jak jsem musel hrnčíři těžce platiti, jak jsem z celého neblahého přátelství p. Demla utržil ztráty jak na cti své a dobrém jménu, tak i na penězích, a nyní jak z mého honoráře (za dvě lucerny, dva obrazy a prápory a za model v životní velikosti krucifixu) 1700 korun (1500 korun byl odkaz, sto korun přidal jste Vy sám, důstojný pane), jak nyní musím z toho 290 korun (bez mých všech ostatních výloh) železářnám platiti. Řekněte mi laskavě sám: kam povede mne ještě neblahé přátelství p. Demla? Jak bolestně otravuje můj život! Řekněte mi laskavě, kam se podělo 1700 korun, které sebrány byly na odlití a z kterých je odeprěno doplatiti odlití krucifixu (protože ze sbírek těch ještě 1200 korun musí zbývati)?

Promiňte laskavě slovu mému, důstojný pane můj, že jsem si postěžoval. Jsem před Vámi vždy stejný, upřímný a oddaný; a čeho je mi žel, že k Vám přístupu nemám, který mne tak krásným přátelstvím oblažil.

Prosím o několik řádek.

S uctivým pozdravem k Vám

Fr. Bílek¹

¹ Nedatovaný originál je v Ševčíkově pozůstalosti, opis tohoto dopisu poslal Deml Březinovi s přípisem: „psáno tyto dni (počátkem září 1906) dp. auditoru Josefu Ševčíkovi do Babic“. LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence Josefa Ševčíka, dopisy Františka Bílka Josefu Ševčíkovi.

Otokar Březina smiřující

Babický kříž se světil na konci října 1906, ale ze slavnosti se nakonec omluvil i Otokar Březina.¹ Tato jemná duše těžce nesla rozchod dvou členů své duchovní rodiny a snažila se od počátku mírnit jejich horké hlavy. Byl například skeptický k tomu, s jakou vášní se Jakub Deml vrhal do práce pro Josefa Floriana. Velmi taktně formulované varování mu poslal už na jaře 1905:

Můj drahý, vydávejte Studium, je-li toho už k utrpení Vašemu a k zvýšení Vaší chudoby nevyhnutelně zapotřebí, ale smím-li Vám raditi, nevzdávejte se anonymity. A nevyčerpávejte se administrační prací; škoda každého ztraceného okamžiku v nepřetržité řadě zázraků, které se před našima očima rozvíjejí na zemi. Jemná moudrost, kterou znali někteří světcí: nepřeceňovati jednání.²

Přes Demlovu zarputilost se ho snažil omlouvat i před Františkem Bílkem:

Je dosud ve varu přítel náš a trpí; ale sladká moudrost lásky uzraje i v jeho srdci a ukáže Vám znovu jeho tvář, jak jste ji zachytil ve svém krásném portrétu. A kdyby i život země nás odděloval, celá věčnost, tisíce zemí, čeká na naše spojení. Jako hlásky v slabice jednoho slova se sejdeme, až bude potřeba říci toto slovo.³

Výše citovaný Bílkův dopis Ševčíkovi Deml opsal a tuto kopii hned na začátku září 1906 poslal Otokaru Březinovi. Jeho reakce přišla vzápětí:

Milý příteli,

vidím v celé věci léčku temné Síly, jež po věky pracuje proti Spojení duchů na zemi. Nebudete přece rukama, jimiž jste společně chtěli měřiti hlubiny života a smrti, zasazovati si rány! Uložte si na nějaký čas mlčení. Mlčení vyjasňuje, slova zatmívají. A nešťastné peníze společně sežeňme.⁴

¹ BŘEZINA, Otokar: *Korespondence*, sv. 1. Ed. Petr Holman. Brno: Host, 2004, s. 748.

² BŘEZINA, Otokar: Tamtéž, s. 672. Dopis z 27. března 1905.

³ BŘEZINA, Otokar: Tamtéž, s. 698. Dopis z 11. listopadu 1905.

⁴ BŘEZINA, Otokar: Tamtéž, s. 744. Dopis ze 14. září 1906.

Mlčení ve vztahu k Bílkovi skutečně přišlo, ale nebylo zpočátku smiřující, spíš dávalo nový, zlověstný význam „Smrtnému tichu“. Bojovně naladěný Deml v odpovědi Březinovi z 22. září zvolil jasně: Floriana a Studium; zvolil lásku, „která má uchystaný meč, potopu, oheň, síru, nemoc, hlad, mor, smrt“.¹ Jak později kajícně napíše do *Mého svědectví o Otokaru Březinovi*, „seznámiv se s Josefem Florianem, velmi brutálně přetrhl jsem styky s Františkem Bílkem a s myslí lehounkou odcizil jsem se potom i Otokaru Březinovi.“²

Pro úplnost je ještě potřeba zmínit, že zřejmě ne všechny dopisy, které si Bílek s Demlem vyměnili na přelomu let 1905 a 1906, se dochovaly. V *Korespondenci Otokara Březiny* zaznamenává editor Petr Holman i stopy dalších listů, které však ve veřejných archivech chybějí.³

¹ *Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi*. Tasov: vydal Jakub Deml, 1933, s. 55. Dopis z 22. září 1906.

² DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha: Rudolf Škeřík, 1931, s. 84.

³ BŘEZINA, Otokar: *Korespondence*, sv. 1. Ed. Petr Holman. Brno: Host, 2004, s. 713. Bílek v jednom dopise sděluje Březinovi, že mu Deml napsal o Březinově zlomené ruce, tento Demlův dopis Bílkovi se však nedochoval.

Další osudy babického kříže

A ještě jednou pro úplnost – Xavier Galmiche uvádí ve své studii mylnou informaci, že Bílkův kříž byl z babického hřbitova odstraněn: „Mezi nejdůležitějšími zakázkami, které [Deml] pro Bílka získal, jsou práce pro jeho faru v Babicích: znamení spásy na babickém hřbitově, instalované v červnu 1905 (...), ale odstraněné za první světové války.“¹

Galmiche tu spletl několik věcí dohromady. Odvolává se na Demlův dopis z 28. června 1905 (č. 115) a vyvozuje z něj, že hlavní hřbitovní kříž byl v Babicích vztyčen už v tuto dobu. Deml však koncem června oznamoval Bílkovi doručení menších verzí plastiky *Ukřižovaný* (všimněme si už jen toho, že P. Josef Polák si vzal tento kříž na ramena a odnesl si ho domů pěšky, na podzim doručený hřbitovní kříž přitom vážil podle korespondence přes 500 kilogramů). A za druhé Galmiche uvěřil Demlovu dopisu z 3. prosince 1916 (č. 137), kde Bílkovi píše: „Milý příteli, v novinách čtu, že Váš *Kristus* byl Biskupstvím brněnským z Babic odstraněn pro Svůj *husitský výraz*.“ Tuto novinovou mýlku však Deml vyvrátil v dalších dopisech Bílkovi i jiným adresátům.

Velký kříž byl na hřbitově vztyčen až na podzim a posvěcen 29. října 1905. Ale ani František Bílek, a dokonce ani Otokar Březina se svěcení nezúčastnili.² Ačkoli musel Deml pár měsíců nato z Babic odejít, osudy „svého“ kříže bedlivě sledoval a zapisoval do svých dopisů i knih. Dočteme se o nich například v korespondenci Vladimíru Evermodu Balcárkovi, Richardu Weinerovi a samozřejmě i Františku Bílkovi po roce 1912. Celou historii babického kříže zapsal také do *Kroniky městečka Tasova*, kterou psal v letech 1922 až 1929, a do knihy *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*.

Ve všech těchto pramenech vystupují tytéž zlé postavy: P. Jindřich Svoboda a brněnský biskup Pavel hrabě Huyn. Po smrti Josefa Ševčíka v říjnu 1911 byl na babickou faru dosazen dosavadní martínkovský farář Jindřich Svoboda. Jako podmínku setrvání v Babicích mu údajně biskup Huyn uložil, aby nechal odstranit Bílkův kříž. Nikdy se mu to nepodařilo, a přesto na babické faře zůstal až do své smrti v roce 1926.

¹ GALMICHE, Xavier, „Jako řeč matky, která mluví pohledem...“ Bílkovo dílo ve snu Jakuba Demla. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 193.

² „Bílek k svěcení nepřijel, a Březina odepsal *mně*, „že nemůže přijet“ – ač já o té věci vůbec jsem mu nepsal, a *zval* ho p. farář!“ Korespondence Jakuba Demla Josefu Florianovi, strojopisný opis Jaroslava Staňka, 70. léta. Dopis z 31. října 1905.

Originál kříže byl v roce 1992 zrestaurován a umístěn v podvěží babického kostela Nejsvětější Trojice. Na hřbitově nad hrobem P. Josefa Ševčíka byla umístěna věrná kopie.¹

¹ Oficiální stránky Obecního úřadu Babice. Dostupné z: http://www.obecbabice.eu/historie_kostela.htm (27. 6. 2010).

Co se dělo s Bílkem

V osobním životě se před Františkem Bílkem otevřelo období naprosté spokojenosti a klidu. V listopadu 1907 mu sice zemřel otec, ale už předtím, v dubnu téhož roku se mu narodil syn František. Rodina se v lednu 1912 nastěhovala do nově postavené vily na Hradčanech, vybudované jako chrám tyčící se vysoko nad Prahou.¹ I v koncepci této stavby se tedy projevila Bílkova pyšná stylizace do kněze.

V uměleckém životě zaznamenal úspěchy i neúspěchy. Vytvořil například obdivovanou sochu *Úžas* (1907) nebo desetinový model *Národního pomníku* pro Bílou horu. Koncepce pomníku vycházela z jeho staršího návrhu *Třebízský před oltářem velkých obětí této země*, zamýšleného původně na hrob Václava Beneše Třebízského (viz korespondenci s Demlem na přelomu let 1903 a 1904). V roce 1909 byla nakonec na Třebízského hrobě na Vyšehradě vztyčena socha *Žal* a ta zavedla podnět k jedné z největších polemik Bílkova života. Byl kritizován konzervativním časopisem *Dílo* a jako jediný se Bílka zastal F. X. Šalda, „i když ani on si neodpustil výhrady proti jeho ‚sklonům k sentimentálnímu baroku‘.“²

Pomalu končila Bílkova spolupráce s Mánesem, úspěšnou výstavu v kostele sv. Martina ve zdi si v roce 1908 pořádal sám. Prostor kostela chápal Bílek jako ideální pro umístění svých děl, žádal dokonce, aby je tam směl ponechat, ale nebylo mu vyhověno. I proto se rozhodl postavit si vlastní dům, v němž by svá díla mohl umístit natrvalo.

Výstavu ve sv. Martinu ve zdi navštívil hned druhý den také Josef Váchal. Pro něj i pro další výtvarníky řazené k tzv. pozdním symbolistům – a sdružené v letech 1910 až 1912 ve skupině Sursum – byl Bílek v tuto dobu vzorem. Zakladatel skupiny Sursum Emil Pacovský dokonce Bílka považoval za jejich duchovního otce a stal se nadšeným propagátorem jeho díla; inspirativní přitom byla především shoda Bílkova života a díla, jeho pojetí uměleckého díla jako díla života.

Sursum si vzalo název z podtitulu revue *Meditace*. Tento časopis založili v roce 1908 Emil Pacovský a Bílkův dávný přítel Vilém Bitnar. *Meditace* navázaly na ukončený *Nový život*, na jeho snahu o obrodu umění ve smyslu katolickém. Byly však

¹ Srov. VYBÍRAL, Jindřich: Obnova architektury v díle Františka Bílka. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 261–284.

² LARVOVÁ, Hana: „Přijmete-li mé slovo, pak mne jste přijali.“ František Bílek a pozdní symbolisté. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 86.

zároveň založeny širěji – na novoidealistické filozofii, takže se na jejich půdě mohli setkávat umělci ryze katoličtí (Deml, Ševčík), resp. náboženští (Bílek), ale i nejmladší symbolisté (Váchal, Konůpek, Pacovský ad.) – tedy všichni, kdo usilovali „o překlenutí symbolistního individualismu náboženským, resp. křesťanským rozměrem. Společným cílem těchto snah bylo nalézt a definovat jednotný, celistvý obraz světa.“ Podobně jako pro *Nový život* byl i pro *Meditace* Bílek modelovým autorem.¹

Za podpory nové revue také pokračovala Bílkova knižní tvorba. S jeho dřevoryty tak například byly v roce 1909 nákladem *Meditací* vydány *Výkřiky sv. Terezie* v překladu Jaroslava Durycha. Ale především *Meditace* vydaly jeho další autorskou knihu: *Stavbu budoucího chrámu v nás*, „jež má klíčový význam pro pochopení jak Bílkova myšlení, tak jeho tvorby. Můžeme říci, že je svorníkem klenby celého jeho života.“² Text této knihy vycházel z přednášky pronesené v roce 1905, pro kterou se Bílek inspiroval Březinovou sbírkou *Stavitele chrámu* a která představuje součást Bílkova nového, „světlého“ uměleckého kréda, jak o tom byla řeč v úvodní části komentáře.³ Bílek touto přednáškou představoval své celoživotní dílo jako stavbu, resp. všechna svá dosavadní díla tu Bílek umisťoval do stavby předsíně chrámové⁴ – vrcholilo tu Bílkovo pojetí díla života jako nepřetržité modlitby k Bohu.

Druhou knihou vydanou *Meditacemi* byla v roce 1909 *Cesta* – soubor litografií s úvodním textem Miloše Martena. Na tento cyklus měla velký vliv kniha teozofa Eduarda Schurého *Velcí zasvěcenci*, která vedle Bible patřila k nejoblíbenějším Bílkovým knihám a podle Jana Rouse také „k iniciační literatuře doby, kdy Bílek pobýval v Paříži“.⁵ *Cestu* Bílek koncipoval „jako alej postav, jež budou člověku průvodcem na cestě hledání“.⁶ První z nich je Povětroň, symbolizující pád člověka na zem,⁷ následují Adam a Eva, Mojžíš, Ráma, Krišna a nakonec Ježíš Kristus. Jeho

¹ LARVOVÁ, Hana: Tamtéž, s. 83–99.

² MRÁZOVÁ, Marcela: Život a dílo Františka Bílka. Chronologický přehled. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 328.

³ ROUS, Jan: „Práce?... Každá je knihou, zkušenostmi obsáhlou a – svatou.“ F. Bílek, Pracovna. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 244.

⁴ „... jeho figurace získaly architektonický rozměr v podobě síní zasvěcenců a vlastní předsíně chrámové, otevírající se do skutečného chrámu přírody“. WITTLICH, Petr: Chvilé blesku. František Bílek a české umění. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 28.

⁵ ROUS, Jan: „Práce?... Každá je knihou, zkušenostmi obsáhlou a – svatou.“ F. Bílek, Pracovna. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 246.

⁶ LARVOVÁ, Hana: „Přijmete-li mé slovo, pak mne jste přijali.“ František Bílek a pozdní symbolisté. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 96.

⁷ Myšlenka o tragickém pádu člověka na temnou zem, kdy v duši zůstávají „světelné jiskry jako vzpomínky na její rajský původ“, je považována za jeden ze znaků gnosticizmu v Bílkově díle. Objevuje se také v *Otčenáši* v obraze „Bys ve domov nás vrátil ztracený“. WITTLICH, Petr: Chvilé blesku. František Bílek a české umění. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 24.

podobu na sebe často berou i Bílkovy sfingy, což podle Hany Larvové „otevívá další možnou cestu interpretace křesťanství a dokládá skutečně neortodoxní Bílkovu filozofii“.¹

Ve třetím zásadním díle tohoto období najdeme onu heretickou myšlenku, pro kterou se katolík Deml s Bílkem rozešel.

Milý Bitnare,

chtěl jsem psáti p. Pacovskému stran psaní do Meditací: „– ušetřte mne přec!“ Avšak pohled můj čím více jsem upíral k Vaší žádosti a myšlence odmítavé, tím hlouběji jsem vnikal, až zadržely jiskry duchovní, až vzplanula má bytost a já počal – psát. Nyní vzhází mi pod rukou Meditace k Vám – Vaší žádosti – práce skoro dvaceti stran litograficky psaná, kresbami provázená.“²

Tak začal vznikat mystický traktát nazývaný podle incipitu *Přátelé, vaše žádost „psáti do Meditac“ je plna milosti*, který v roce 1908 vyšel na ručním papíře jako samostatný úvod k celé revui. Bílkova dikce je v tomto traktátu velmi sebevědomá: po dlouhé pouti přichází mezi bratry, ti mu myjí nohy, dávají mu „roucho velebné“ a on v mohutném chrámu-přírodě zapaluje na oltáři „oběť Nejvyššímu“. Ve chvíli nejsvatějšího vytržení je však náhle sražen k zemi: „Vždyť na kněze on nebyl vysvěcen!“ Odpověď na tuto výtku dává Bílek ve svém traktátu stejnou jako před třemi lety Demlovi:

Ten nejprostší pak ruce vztáh a hlasem velkým takto povídá: Na kněze světiti se jest pouhou úmluvou – níž se k Bohu vížeme pro věčné „světiti se“. Pohled náš pln Boží svatosti – jenž všeho svěcením jen sebe posvětil. Kdo může říci bratru „nesvěcen“ – když posvětil ho právě pohled nejmenší? (...) Jen naší výše jest výše pohledu našeho – jest i výše našeho svěcení. (...) Nejen pohledem – my sluchem – chutí – cítěním ku bratřím světíme se svým svěcením.

Kněžské svěcení je tu pojato jako dohoda mezi bratřími, je založeno pronikavostí duchovního zraku, nikoli vkládáním rukou a pomazáním od světicího

¹ LARVOVÁ, Hana: „Přijmete-li mé slovo, pak mne jste přijali.“ František Bílek a pozdní symbolisté. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 97.

² LA PNP, fond Vilém Bitnar, korespondence přijatá, dopisy Františka Bílka Vilému Bitnarovi, inv. č. LA/12/73/888. Nedatovaný dopis.

biskupa. Význam a smysl tohoto traktátu shrnuje Jan Rous: „je ve své podstatě apologií mystické role umělce, umělcova velekněžství, jež vytváří zároveň i půdorys Bílkova mesianismu, vystupujícího jako bytostný základ v celé jeho tvorbě.“¹

Stylizace umělce do kněze nebyla na přelomu století výjimečná,² ale katolickému knězi Demlovi nemohlo být nic vzdálenějšího. V dopisech Josefu Ševčíkovi se proto o Bílkově traktátu vyjádřil jako o bludu, ale zároveň připojil poznámku: „Obrázky Bílkovy jsou pěkné.“³ Oslovovalo ho zjevně i nadále Bílkovo výtvarné vidění, tedy druhý význam tohoto traktátu, jak ho postřehl Jan Rous: „Představuje i formu Bílkova způsobu prolínání obrazu a textu do dvojediného celku traktátu. Provázanost textu s obrazem, zároveň prokládání psaného textu základními symboly stromů, srdce, oka, stigmatizovaných rukou nebo gest rukou a konečně šlépějí, stop, vytváří u Bílka specifickou formu autorské knihy, ustavující text, obraz a symbol jako jednotu.“⁴ Za několik let ostatně Deml Bílka požádá, aby takto upravil část jeho knihy *Miriam*.

¹ ROUS, Jan: „Práce?... Každá je knihou, zkušenostmi obsáhlou a – svatou.“ F. Bílek, Pracovna. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 244.

² Pojímání umění jako náboženství a stylizaci umělce jako kněze považuje Otto M. Urban za jeden z projevů dekadence a dodává, že „také František Bílek v devadesátých letech svým současníkům připomínal mystického asketu, jak jej na obraze *Splynutí duší* (1896) zpodobnil Max Švabinský.“ URBAN, Otto M.: František Bílek a idea dekadence. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 42.

³ DEML, Jakub: *Carissime, kde se touláte. Dopisy Jakuba Demla příteli Josefu Ševčíkovi do Babic*. Ed. Šárka Kořínková – Iva Mrázková. Praha – Podlesí: Dauphin, 2010, s. 98.

⁴ ROUS, Jan: „Práce?... Každá je knihou, zkušenostmi obsáhlou a – svatou.“ F. Bílek, Pracovna. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 244.

Co se dělo s Demlem

Demlovi v osobní rovině nadcházelo období méně šťastné – dalo by se dokonce říci tragické. Až do první světové války, kdy se na delší dobu usadí u své sestry Františky Kryštofové v Jinošově, bude několik let bloudit bez zakotvení.

Konec prvního období korespondence s Bílkem v roce 1906 prožil v Martínkově, kde od dubna toho roku působil nejprve jako kooperátor, později jako administrátor, tj. dočasný správce neobsazené farnosti. Za trest byl od listopadu 1906 přeložen do Třeště, kde působil jako druhý kooperátor. Od března 1907 byl však na vlastní žádost dán do tzv. deficiencie, tj. byl dočasně zbaven kněžských povinností (nikoli však kněžství). Během toho roku pobýval nejčastěji u Josefa Floriana ve Staré Říši, částečně mu poskytoval přístřeší jeho bývalý nadřízený Josef Ševčík, „první to hospoda Studia“.¹ Od července 1908 se do duchovní správy vrátil jako kooperátor v Bystři u Brna, pro neshody se svým nadřízeným, farářem Juliem Koubkem, byl však od března 1909 „na dovolené“, která přerostla až v trvalou deficienci a později v penzi. Od svých jedenatřiceti let byl tak Deml mimo duchovní správu.

Souhrnně lze říct, že za všechny tyto přesuny mohlo Demlovo přátelství a spolupráce s Josefem Florianem. S ním a s jeho ediční řadou Studium se Deml pustil do propagování každodenního svatého přijímání, lasalettského zázraku nebo odmítání politické angažovanosti kněží – do témat, která příliš zneklidňovala řád a pohodlí církevních institucí v brněnské diecézi.

Od roku 1903, kdy se seznámili, až do roku 1911, kdy se rozhádali, byl Josef Florian uhrančivou postavou Demlova života. Deml se k němu upnul veškerou vášní své bytosti a tato intenzita jako by nahradila tu, která ho dříve poutala k Bílkovi. V Demlových dopisech Florianovi najdeme podobná vyznání, jaká kdysi adresoval Bílkovi (nebo Březinovi):

Den ze dne očekával jsem Vás anebo aspoň Váš dopis. Toto čekání stupňovalo se ve mně v netrpělivost a dál, až vyspělo v jakousi horečku a pronikavou bolest, rozvětvilo se ve sta otázek a pochybností a skleslo ve fatální, zádušnou, tichému šílenství podobnou rezignaci. Několikrát sedl jsem, abych Vám nebo někomu Vám blízkému psal,

¹ Oslovení Josefa Ševčíka ve Florianově nedatovaném lístku, patrně volně vloženém věnování do knihy. Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc (ZA Opava), fond Timotheus Vodička, písemnosti Jakuba Demla odkázané Timotheu Vodičkovi, dopisy Josefa Floriana Josefu Ševčíkovi.

a vždycky jsem toho musel nechat, ustavičně si říkáje: vše je nesmyslné, co píšeš, neb jaký smysl má psát někomu, kdo vůbec nemluví? (...)

A to víte, že já potřebuji, aby se něco dělo.

Ne že bych měl špatné svědomí, ale z jiného důvodu potřebuji kolem sebe pohyb a hlasy, smích nebo třesk zbraně. Především proto, že až dosud jsem to kolem sebe měl.

Ve Vaší osobě se to všechno koncentrovalo, nebo lépe řečeno, Vy jste byl evokatérem toho všeho, hlasem, na který jsem navykl jak pastýř na hlasy stád a zvonů a hromů; krajinou a barvou, kterou jsem měl rád, protože byla pustinou a skrytým tónem všech barev.¹

V tomto vášnivém tanci kolem Josefa Florianana se Demlovi na okamžik vybaví i jeho někdejší představa synovské následnosti, jakou si kdysi spojoval s Bílkem a Březinou – jen příznačně v živočišné (téměř opičí) podobě:

Víte, že jsem na Vás navykl jak mládě na matku, bylo by třeba dobře, abyste ironizoval můj návyk anebo jiným způsobem jakýmkoli mne odnavykl – protože nemohu Vás vidět každý týden dvakrát a tím chřadnu na duchu i na těle.²

Vztah ke „vztekle milovanému“³ Josefu Florianovi mu plně nahradil všechny dosavadní přátele a Deml se od nich začal „s myslí lehounkou“⁴ odstříhovat. Definitivnost svého rozhodnutí v případě Bílkově například vyjádřil v jednom z prvních dopisů Jaroslavu Durychovi: „... táže-li se někdo ještě v této době na Dílo Bílkovo, které mi leží na skladě, působí to na mne tak, jakoby mne chtěli budit z mrtvých!“⁵

Daleko krutější a nespravedlivější bylo, že se začal svým dosavadním přátelům posmívat. Parodoval Bílkovo umění,⁶ jméno Otokara Březiny vyřkl jedním dechem s „posledním otrapou“⁷ a Ševčíkovi se vysmál pro „žoky umělých hnojiv“.⁸

¹ Korespondence Jakuba Demla Josefu Florianovi, strojopisný opis Jaroslava Staňka, 70. léta. Dopis datovaný na den *Jména Ježíš* 1907, 20. ledna 1907.

² Tamtéž, dopis ze 14. ledna 1907.

³ Tamtéž, dopis datovaný *Na sv. Martinu*, 30. ledna 1905.

⁴ DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha: Rudolf Škeřík, 1931, s. 84.

⁵ LA PNP, fond Jaroslav Durych, korespondence přijatá, dopisy Jakuba Demla Jaroslavu Durychovi. Dopis datovaný na sv. *Brigitu* 1906, 8. října 2010.

⁶ Viz vyobrazení na straně 205 v knize *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000.

⁷ „Všivá camranina: Březina má pravdu, Bílek má pravdu, poslední otrapa má pravdu, Čas má pravdu (...) Jen Církev Římsko-Katolická a Pius X. nemají pravdu! Svině!“ Korespondence Jakuba Demla Josefu Florianovi, strojopisný opis Jaroslava Staňka, 70. léta. Dopis ze 8. října 1905.

⁸ „Kterak to či ono očekávat od bytosti, která nikdy snad nevěděla a nyní pro žoky umělých hnojiv nikdy už neuvidí pravdu: že přítel za přítele *život* dál!“ Korespondence Jakuba Demla Josefu Florianovi, strojopisný opis Jaroslava Staňka, 70. léta. Dopis ze 13. října 1905.

Možná že právě při porovnávání Demlových dopisů Florianovi a jeho dopisů jiným adresátům se vyjevuje, co mohla znamenat tolikrát připomínaná Demlova „pravda okamžiku“: bylo to okamžité vzplanutí hněvu v momentálním pocitu vlastního předurčení k výkonu spravedlnosti Boží. Ale jakmile hlava vychladne, vidíme už vedle okamžiku rozhněvání také všechny ostatní skutky člověka – okamžiky spravedlnosti nebo radosti – a teprve podle všech pravd všech okamžiků bude člověk souzen. Stylizaci dopisů Florianovi je myslím nutno v Demlově díle posuzovat tímto prizmatem. Není možné vyloučit je jako výjimku či chybu ve výpočtech, nejpřípadnější se mi v tomto kontextu zdá použít pro ně trochu alibistickou škatulku „pravda okamžiku“.

Je to ale také doklad, jak silně byl Deml ve svých dopisech ovlivněn zřetelem k adresátovi. Vždyť v okamžitých pravdách Demlových dopisů Durychovi, psaných jen o málo později, je místo uráženeckého sarkasmu cítit spíš melancholie:

*Ne, pane můj, mou intervencí bylo by Vám u p. Bílka zle poslouženo. Kdysi ano... (...)
Že byste chtěl p. Bílka znát, to chápu, a všechno chápu: a schvaluji. Přes rok (zdá se mi;
pro počty nemám žádnou paměť!) nebyl jsem u něho, i nevím, jak nyní je k hostům.
Skutečně nevím. Posledně jsem u něho nemohl dýchat: ač jsem byl zván. Paní má
dobrou.¹*

O poznání mírněji ostatně vždy psal také Otokaru Březinovi. Ale dost možná, že tato mírnost a melancholie souvisí s tím, že Demlova situace byla čím dál tím bezvýchodnější. Jak se odráží v dopisech Josefu Ševčíkovi, svým neutěšeným postavením v duchovní správě i tím, že katolická hierarchie odmítala slyšet jeho pravdu, skutečně trpěl. V období druhé deficience, kdy mu byl zastaven plat, a dokonce zakázáno sloužit mše, vypočítal svou bezvýchodnou situaci v jednom z dopisů Josefu Florianovi:

*Považte a zvažte ještě jednou vše zvlášť a vše dohromady:
I. Biskup mne nechce viděti.
II. Nesmím mu ani psát (černé na bílém).
III. Ordinariát nemohu zas já viděti (jest to bytost bez těla, tedy neviditelná).
IV. Avšak ani ordinariátu nesmím psát (tento zákaz mám také černé na bílém).*

¹ LA PNP, fond Jaroslav Durych, korespondence přijatá, dopisy Jakuba Demla Jaroslavu Durychovi.
Dopis datovaný *ten den před obrácením sv. Pavla* 1907, 24. ledna 1907.

V. „Celebret“ (tj. potvrzení, že ten a ten kněz není suspendován) vydává jen

a) biskup

b) neb ordinariát.¹

Přátelství s Josefem Florianem se však právě v této době začalo hroutit. Příčin bylo několik. Stejně jako Florianovi byl Deml zpočátku celou svou bytostí oddán i práci pro Studium. Postupem času chtěl však začít vydávat také vlastní práce, což bylo v rozporu s Florianovými představami. Florian potřeboval věrného překladatele, spíš řemeslníka než básníka Demlova typu. Proto si v průběhu roku 1910 našel nové spolupracovníky – Ottu Alberta Tichého, Antonína Ludvíka Stříže a později Ludvíka Vránu.

Deml, který doposud všechno obětoval Florianovi, zůstal sám. A to tak sám, že své zoufalství vyličil v srdceryvném dopise biskupskému ordinariátu – tedy instituci, která „nemá těla“, která „je neviditelná“:

Po celý ten čas pídil jsem se po nějakém útulku pro sebe jakožto kněze a žebráka možném, ale marně jsem se ukazoval svým příbuzným, marně očekával požadované křesťanské lásky od farářův a děkanův, marně jsem tůkal na brány klášterní, které se otevírají i kněžím provinilým, tedy horším, ať nedím apostatickým. (...) Břímě pobytu svého rozdělil jsem posléze mezi Babice a Starou Říši, jest však i takto příliš těžké, z důvodů rozličných. Především pro mne samého, an nemohu neznamenati, jak se pan auditor Ševčík, zvláště od té doby, co má kaplana, a tedy méně místa, pro mne trápí – a také pro jiné. Pan Antonín Ludvík Stříž, k němuž se svým nemalým sebezapřením chođíval jsem si občas oddechnout, do jeho bytu ve Staré Říši, poslal mi před týdnem list tohoto znění: „Důstojný pane, prosím Vás, abyste používal mého přístřeší jen tehdy, když toho nezbytně potřebujete, kdy totiž prospěch z Vaší návštěvy vyváží škodu ze ztráty mého času a síl...“²

Na jaře 1911 se Deml se staroříšským okruhem rozešel definitivně – a ve zlém. Od léta se sice nastěhoval znovu k Josefu Ševčíkovi do Babic, „pan auditor“ však pár

¹ Korespondence Jakuba Demla Josefu Florianovi, strojopisný opis Jaroslava Staňka, 70. léta. Dopis z 29. dubna 1910.

² Tamtéž, dopis datovaný na sv. Martina 1910, 11. listopadu 1910. Dopis není určen Josefu Florianovi, ale biskupskému ordinariátu; snad Deml mohl poslat Florianovi jeho opis. Ve strojopisném opisu Jaroslava Staňka jsou však obsaženy i dopisy jiným adresátům než Josefu Florianovi.

měsíců nato, v říjnu 1911, zemřel. Deml se musel stěhovat dál – zatím jen za kopec do Šebkovic.

Doba, kdy pobýval v Šebkovicích, byla jednou z nejsmutnějších a nejopuštěnějších v Demlově životě. Deml sám na ni však později vzpomínal jako na dobu v zásadě šťastnou, a to v souhlase s míněním Otokara Březiny. Právě tehdy totiž napsal své první vrcholné texty, první oddíl svého celoživotního díla.

V šebkovickém ztišení po letech boje, v atmosféře opuštění a pronásledování a po smrti několika blízkých přátel se zrodil *Hrad Smrti*. V předchozích letech bez domova a zakotvení vznikaly také první texty pozdějšího *Tance Smrti* – jako Světlo věčné, Bílý medvěd nebo Člověk v rouše fialovém. A s děsivě snovou obrazností se v těchto letech setkáváme i v jeho korespondenci. Když například Březinovi psal o svých všedních starostech s nadřizenými, jako by už své zážitky formoval do obrazů, jaké použije v popisech mrtvých krajin:

*... je-li člověk přenesen několik let nazpět a duše má jistotu svého věčného vytržení z času? Uzřel jsem všechny věci na jejich místech: světlo, ticho, hlas, ruce, oči (...) jako by duše vstoupivší do mrtvého těla smála se jeho nemotornosti. Nepamatuji si, kdy bych se byl cítil tolik dvojím...*¹

Ale z téže atmosféry vyrostly i texty milostiplných knih *Moji přátelé* a *Miriam*. Paradox je tu jen zdánlivý – hlubinnou souvislost mezi smrtí a láskou odhalili v Demlově díle jeho editoři: „Prvopočátečním a trvale působícím zdrojem imaginace Jakuba Demla (...) je úžas nad skutečností bytí, nad bytím vesmíru, nad existencí člověka, ale i němé tváře i všech věcí přírody kupících se kolem něho a pro něho stvořených. S tím pak takřka zároveň dialekticky vzniká hrůza nad možností nebytí, prázdna a nicoty.“²

Deml se v první kapitole své jediné knihy naučil překonávat děs dalším paradoxem: „životem smrti mé“. Teprve smrt – jak tento protimluv vysvětluje Vladimír Binar – „je základním poměrem, v němž vystupují podstatné hodnoty věcí, života, lásky

¹ *Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi*. Tasov: vydal Jakub Deml, 1933, s. 63. Dopis z 31. prosince 1907. Srov. též podobný pocit, jaký líčí v *Tanci Smrti*, v dopise Josefu Florianovi z 28. září 1905: „Je mi celkem dosti smutno. Jako by celý svět vymřel.“ Korespondence Jakuba Demla Josefu Florianovi, strojopisný opis Jaroslava Staňka, 70. léta.

² BINAR, Vladimír – FUČÍK, Bedřich: Zpráva o uspořádání Díla Jakuba Demla. In *Revolver Revue*, 2000, roč. 16, č. 42, s. 191.

a pravdy“.¹ Tváří v tvář smrti se všechny věci stávají o to vzácnějšími, závrtnějšími a zázračnějšími, teprve překonáním beznadějné hrůzy ze zániku se rodí pravá láska i k těm nejmenším projevům života, jako je například polní kvítí anebo rosnička, podle níž pojmenoval svou první deníkovou knihu.

Období před první světovou válkou provázejí ještě další deníkové knihy – po *Rosničce* následovalo *Domů* a *Pro budoucí poutníky a poutnice*. Deml je komponoval z dopisů přátel a přátelům, úředních příkazů, recenzí svých knih, ale třeba i ze záznamů svých dluhů nebo zápisů, od koho dostal džbánek mléka. Tyto knihy jsou tak bohatým pramenem objasňujícím mnohé z vnějších okolností Demlova života, ale především skládají Demlův „román duše“² – za všemi konkrétními událostmi, zdánlivě bezvýznamnými střípky reality se skrývá velké osamění básníka-kněze.

Postupné narůstání tohoto pocitu lze nejlépe sledovat na knize *Do lepších dob*. Ta byla sice vydána až v roce 1927, ale Deml ji složil z dopisů, které psal lidem i institucím v době své spolupráce s Josefem Florianem. Kniha začíná sebevědomými, často nevybíravými dopisy, jimiž Deml bojoval za každodenní přijímání a za Studium. A postupně přechází do obrany vlastní holé existence, kdy se v pokorných dopisech snaží ospravedlnit svůj útěk z Bystree a neustále obhájuje před světem, že i mimo církevní správu má povoleno sloužit mši svatou.

Do Šebkovic Deml tak odcházel jako psanec a jediný, kdo se k němu bez výčitek znovu přihlásil, byl Otokar Březina. Deml mu za to složil poklonu o dvacet let později v *Mém svědectví*:

Musím spravedlivě vyznati, že Otokar Březina se za mne nikdy nestyděl. Nestyděl se za mne, on jediný, v době, kdy se za mne museli všichni stydět. Řekněme, že nemuseli, ale styděli se. I mé nejbližší pokrevní příbuzenstvo. I přítel Bílek. (...) Koho Březina považoval za přítele, na toho nedal nikdy dopustit a hájil ho až do krajnosti.³

Ani ústraní Šebkovic však nebylo Demlovi popřáno na dlouho. V dopise ze 17. října 1912 vyjádřila brněnská biskupská konzistoř Demlovi své přání, aby „opustiv

¹ BINAR, Vladimír: *Čin a slovo*. Praha: Triáda, 2010. Kapitola Jakub Deml – vymezení vývoje osobnosti a díla, s. 44.

² Termín Vladimíra Binara, použitý s výhradou, že „nemá nic společného s literárněhistorickým vymezením dobového románu psychologického“. BINAR, Vladimír: *Čin a slovo*. Praha: Triáda, 2010. Kapitola Za Šlápěji Jakuba Demla, s. 272.

³ DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha: Rudolf Škeřík, 1931, s. 113–114.

venkov, usadil se ve městě“.¹ V předposlední říjnový den píše Deml premonstrátovi Vladimíru Evermodu Balcárkovi: „... zítra, tj. 31. října, odjíždím do Prahy a zdržím se tam několik měsíců.“²

¹ LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence odeslaná, dopisy Jakuba Demla Vladimíru Evermodu Balcárkovi. Příloha dopisu z 25. října 1912.

² Tamtéž, dopis z 30. října 1912.

Smrtelné ticho, vzkazy a vzájemné povědomí

Ačkoli se Deml i Bílek oba tvářili velmi uraženě a na veřejnosti o sobě mlčeli, navzájem se po celých šest let registrovali. Je přitom patrná zvláštní ambivalence jejich ješitnosti. Jeden k druhému měli osobní výtky – Deml k Bílkovu mesianismu, Bílek k Demlově nekřesťanské bojovnosti; uměleckou tvorbu toho druhého však nepřestali hodnotit jako velmi dobrou. Dá se dokonce říct, že Bílek teprve nyní ocenil Demlovo dílo (poprvé výslovně pochválí snad až knihu Tanec Smrti – viz č. 141):

Znovu na obzoru mém p. Deml: pan Durych přinesl mi od nakladatele Studium a dopisy své od p. Demla. Píše, že se naň smrtelně hněvám; a přece ví, že se na nikoho křesťan nehněvá, jinak křesťanem není. Bloy, Florian, Deml – jaké to stavby, jaká díla v sobě samých, která k největšímu obdivu sráží; avšak práce jejich jsou beztvárné, tvrdé a ostré třísky, které jen co zbytečné z jejich „díla“ odletují a které jako křesťanské (dle výroku p. Floriana o Bloy) „sledovati se nesmí“.¹

Stýkali se různě – přes společné přátele anebo ve společných periodicích, zejména v *Meditacích*. Bílek navíc nepřerušil ani v tuto dobu spolupráci s Florianovým vydavatelstvím.² Začneme však od konce.

V době, kdy se Deml stěhoval do Prahy, už nějakou dobu vedl korespondenci s malířem a grafikem Josefem Váchalem. U Váchala také zpočátku bydlel, než si našel v Praze vlastní byt. Váchal byl přitom v té době členem skupiny Sursum a Demla v březnu 1912 v prvním dopise oslovil jako člověka „který nepřímou byl *Zemí*, v níž vzklíčilo *semeno Tvorby genia, jako je Bílek*“.³ V další korespondenci se už Bílkovo jméno vyskytuje jen velmi sporadicky, přesto můžeme Váchala považovat za jednu ze spojnic.

Druhou takovou spojnici byly už zmíněné *Meditace* a jejich redaktoři. Několik dopisů si Deml v letech 1911 a 1912 vyměnil s Bílkovým nadšeným obdivovatelem Emilem Pacovským. Kvůli vydávání svých děl však více korespondoval s druhým redaktorem, Vilémem Bitnarem. Když například v roce 1909 nabízel *Meditacím*

¹ BŘEZINA, Otokar: *Korespondence*, sv. 1. Ed. Petr Holman. Brno: Host, 2004, s. 818.

² BINAR, Vladimír: *Čin a slovo*. Praha: Triáda, 2010. Kapitola Deníky Jakuba Demla na cestě Domů, s. 253.

³ DEML, Jakub – VÁCHAL, Josef: *Milý a dobrý hochu – Milovaný, důstojný pane!* Ed. Marcela Mrázová. Praha: Trigon, 2005, s. 33. Dopis z [23. března 1912].

k vydání svůj překlad *Slavíka sv. Bonaventury* a *Života sv. Dymphy*, blahovolně souhlasil s výzdobou Bílkovou, avšak musel by ji zprostředkovat Bitnar.¹ A neméně blahosklonně pak Bitnarovi v září 1908 děkoval za Bílkův traktát *Přátelé, vaše žádost...*:

*Za tento dar děkuji Vám velice: obrázky jsou vsutku roztomilé, a poněvadž děkuji, nebudu Vám kaziti radost žádnou poznámkou o textu, maje za to, že Vám to beztoho řekne veřejnost. –*²

Jedním z nejvýznamnějších prostředníků mezi Demlem a Bílkem byl Jaroslav Durych, v tuto dobu pro Demla přítel „tichý a moudrý, mně blízký jako mladost má, jako matka má, rodná, zesnulá...“³ V dopisech mladému medikovi se Deml méně stylizoval než v dopisech svým vydavatelům. Proto když mu měly na konci roku 1908 přijít nákladem *Meditací* vydané reprodukce Bílkovy prostějovské *Křížové cesty*, psal Durychovi s dětskou dychtivostí: „Na Bílkovu Křížovou cestu se těším jako na zázrak, známť sílu Bílkova oka.“⁴ Durych mu v roce 1908 psal své dojmy z Bílkovy výstavy v kostele sv. Martina ve zdi a zpravoval ho o svém překladu *Výkřiků sv. Terezie*, které se Bílek uvolil vyzdobit svými dřevoryty. Deml přes něj nechával Bílka pozdravovat a posílal mu také k přečtení některá svá díla. A také mu napsal slova o kořenech svého díla, která jsem citovala v první části komentáře v kapitole Otec–matka–dítě.

Také Bílek se Durychovým zprostředkováním zajímal o Demlovy osudy:

*A p. Deml –? Je prý už od oltáře i od penze kněžské vyobcován. Mělo by se zde hovořiti už o šilenství, a oni – jako ve středověku – hladem a mukami ho léčí.*⁵

Jaroslav Durych se také koncem roku 1908 stal spolu s Bertou Bílkovou prostředníkem Demlovy prosby, aby Bílek vyzdobil překlad dekretu o každodenním svatém přijímání, vydaného v roce 1905 papežem Piem X. Je však třeba vnímat celý tragický rozměr takové prosby. Tento dekret totiž založil Demlovo pronásledování

¹ LA PNP, fond Vilém Bitnar, korespondence přijatá, dopisy Jakuba Demla Vilému Bitnarovi, inv. č. LA/12/73/1552. Dopis z 20. července 1908.

² Tamtéž, inv. č. LA/12/73/1564. Dopis z 28. září 1908.

³ LA PNP, fond Jaroslav Durych, korespondence přijatá, dopisy Jakuba Demla Jaroslavu Durychovi. Dopis z 1. ledna 1909.

⁴ Tamtéž, dopis z 27. listopadu 1908.

⁵ LA PNP, fond Jaroslav Durych, korespondence přijatá, dopisy Františka Bílka Jaroslavu Durychovi. Nedatovaný dopis, [1909].

církevními nadřizenými. V okamžiku, kdy měl zakázáno psát nejen biskupovi, ale psát vůbec,¹ bylo jednou z posledních možností, jak se bránit, jít *ad fontes*: vydat tento papežský dekret, aby mluvil sám za sebe. Svou prosbu poslal Bertě Bílkové velmi pokorně:

V Babicích 30. XII. 1908

Paní!

Jak ptáci v zimě odvažují se blízko k lidským příbytkům, anebo duše očištcové, které mají tu výhodu oproti nám za podobných okolností, že jsou neviditelné (jsouce bez těla): tak přicházím k Vašemu prahu, Paní, s touto prosbou.

Vydám papežský dekret o častém a každodenním sv. Přijímání; rád bych měl na této knížečce titulní list od umělce, jemuž tento svatý předmět není cizím. Formát (64×100 mm) poznamenal jsem pro onen případ, kdyby mohl býti dřevoryt.

Myslím, že z našich umělcův jedině Františku Bílkovi tento předmět není cizím. Abych pana Bílka z práce nevyrušil, rozhodl jsem se, že vyhledám nějakého prostředníka, jenž by panu Bílkovi mou prosbu ve chvíli vhodné přednesl, a přednésti dovedl tak, aby má prosba byla poctou.

Nenalezl jsem však v mysli své nikoho kromě Vás, Paní. Byla jste jediným svědkem mého odjezdu z Chýnova, buďte jediným soudcem a rozhodněte sama, co se má státi s mojí žádostí: nemám nic vzácnějšího ze všech svých darů, co bych mohl přinést Vám dnes, než tu prosbu: Sama rozhodněte. –

Dobrodiním Božím jsem dnes v Babicích, ale zítra odjedu zase do Bystrce u Brna, kde jsem od biskupa ustanoven za kooperátora, a kde budu s důvěrou očekávat slovíčko Vaší dobroty, Paní.

Jakub Deml²

Odmítavou odpověď nakonec Berta Bílková nenapsala sama, vyjádřil ji stroze Jaroslav Durych:

Bílek se zmínil o Vaší žádosti v ten smysl, že by dříve musil znáti obsah dotýčného dekretu, neboť do věcí čistě církevních nemá chuti, což jest ovšem u umělce zcela na místě.¹

¹ „Velebnému panu kooperátorovi Jakubu Demlovi se zakazuje veškero spisování aneb překládání knih...“ Děkanský výnos tohoto znění, datovaný 3. července 1908, Deml otiskl ve své deníkové knize *Rosnička*. DEML, Jakub: *Rosnička*. Šebkovic: vydal Jakub Deml, 1912, s. 44–45.

² LA PNP, fond František Bílek, korespondence rodinná, dopisy Jakuba Demla Bertě Bílkové.

A nejobětavějším prostředníkem byl po celou dobu Otokar Březina – posílal neúnavně zprávy z nepřátelských táborů už od roku 1906. V září toho roku například Bílkovi líčil: „Musel jsem vypravovati o Vaší *Křížové cestě*; pan Deml byl vzrušen, hovořil o Vás krásně, bylo to několik dobrých duchovních hodin.“² V rámci smíření se vytrvale snažil Demla ukazovat v lepším světle, ačkoli s ním v této době sám v mnohém sesouhlasil.

Z korespondence mezi Františkem Bílkem a Otokarem Březinou také víme, že se jednou Bílek s Demlem setkali osobně. Na počátku roku 1908 Deml v doprovodu Josefa Floriana Bílka navštívil v Praze. Březina byl pak prvním adresátem, kterému to Bílek sděloval:

Myslíme mnoho na Vás. A když za toho nejsmutnějšího a nejtemnějšího dnu v této zimě vzali se u nás p. Florian a p. Deml a vyprávěli, tu již i to málo, co o Vás věděli, roztrpčilo nás smutkem bratrským. Přijeli na Roërichovu³ výstavu a na dvě hodiny navštívili i nás. Stejní, jak byli, rozmilí jen žárlivostí svou pro Vás a vysoká Vaše místa.⁴

¹ LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence přijatá, dopisy Jaroslava Durycha Jakubu Demlovi. Dopis z 10. ledna 1909.

² BŘEZINA, Otokar: *Korespondence*, sv. 1. Ed. Petr Holman. Brno: Host, 2004, s. 742. Dopis ze 7. září 1906.

³ Nikolaj Konstantinovič Roërich (1874–1947), ruský symbolistní malíř inspirující se ruským lidovým uměním a ruskou historií, filozof ovlivněný Tolstým a východní filozofií. Zasazoval se za systematickou ochranu kulturního dědictví a byl nominován na Nobelovu cenu.

⁴ BŘEZINA, Otokar: *Korespondence*, sv. 1. Ed. Petr Holman. Brno: Host, 2004, s. 818.

Nové shledání

Obnovení rozhádaného přátelství bylo v Demlově životě událostí spíše výjimečnou a proběhlo jen u vztahů, které je možné považovat za hlubší, ne založené jen na chvilkovém porozumění, ale na opravdovém souznění. Stalo se to v případě Josefa Floriana, Jaroslava Durycha, Čenka Vořecha a vlastně i v případě Otokara Březiny – ale s ním Deml nikdy nepřerušil styky ve zlém.

Obnovení přátelství i korespondence s Františkem Bílkem se připravovalo dlouho. Za první krok se dá považovat rozchod s Josefem Florianem v roce 1911 a utišení, které poté nastalo. Další přípravy shledání můžeme sledovat v deníkových knihách, zejména v té poslední – *Pro budoucí poutníky a poutnice* z roku 1913. V ní Deml vyjadřuje stav své mysli po všech ústřích a vyhnanstvích slovy Alfreda Delcrose: „Srdce mé poznalo smrt a všechny její úzkosti, moje na smrt zpokornělé, nejtruchlejší mysteria země znající srdce.“¹

Bílkovo jméno se začíná vracet i do Demlovy korespondence. V dopise Vladimíru Evermodu Balcárkovi z října 1912 například porovnával výtvarné dílo Františka Bílka s dílem Josefa Váchala a Bílek mu vyšel jako jasný vítěz.²

Ale zásadní význam pro usmíření měl – opět – Otokar Březina:

*Já jsem se s Františkem Bílkem pro jeho nemožné a tvrdošíjné názory na Církev a na kněžství v roce 1906 rozešel a teprve za osm let, jistě vlivem Otokara Březiny a jistě i kvůli němu zase jsem s Františkem Bílkem do styku se vrátil. Že jsem se s Františkem Bílkem rozešel a dosti nepěkně, stalo se popudem a přičiněním Josefa Floriana ze Staré Říše, neboť já sám bych toho byl nedokázal, poněvadž příčina rozchodu mého s přítelem Bílkem nebyla dosti spravedlivá. Ke cti Františka Bílka musím říci, že přes všechnu mou vášnivou neomalenost zachoval se pěkně. Ale to už je kapitola jiná a nekončí se zatím tak pěkně, jak začala.*³

Jen časový údaj „za osm let“ nebyl s odstupem dvaceti let vzpomenut zcela přesně. Setkání prostřednictvím Otokara Březiny se totiž uskutečnilo už na konci roku

¹ DEML, Jakub: *Pro budoucí poutníky a poutnice*. Praha: vydal Jakub Deml, 1913, s. 11.

² LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence odeslaná, dopisy Jakuba Demla Vladimíru Evermodu Balcárkovi. Dopis ze 7. října 1912.

³ DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha: Rudolf Škeřík, 1931, s. 187.

1912. Až dosud byla obnova korespondence kladena do roku 1913 (Xavier Galmiche), nebo dokonce do roku 1915 (Marcela Mrázová). Xavier Galmiche zřejmě vycházel pouze ze souboru korespondence uloženého v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, datace Marcely Mrázové nemá zřejmě zdůvodnění nebo podklad. Další jeden dopis, jeden lístek, jedna pohlednice a dvě obálky jsou však uloženy ve fondu Bílkovi a Nečasovi, který je majetkem Galerie hlavního města Prahy a je uložen v Národním archivu. Tento nově zahrnutý dopis je pak datován už 17. prosince 1912 a začíná jím druhý díl této korespondence.

V listopadu 1912 psal Otokar Březina Demlovi do Prahy: „Tisknu Vám ruce bratrsky a vyřizuji přátelský pozdrav od našeho Bílka, který mi v těchto dnech psal a neví dosud, že už u nás nejste.“¹ Jakub Deml den nato odpověděl maličko provinile:

Bílka našeho bych též pozdravoval, ale nevím, sluší-li se, poslati mu to přes Moravu. Z té příčiny skoro lituji, že mne nenechali v Šebkovicích. Víte sám, už z tohoto listu, že dálka jest nejlepší učitelkou jazyků...²

Jak postřehl editor Březinových dopisů Petr Holman, „zdá se, že Otokar Březina ve snaze oba dávné přátele nově sblížit Demlova slova poněkud nadsadil“.³ Bílkovi totiž tři dny nato nadšeně vzkazoval:

Byl jsem vděčen, že jsem mohl vyříditi Váš pozdrav p. Demlovi; nebydlí už v Šebkovicích, odstěhoval se do Prahy a zůstává na Vinohradech (Lužická ul. č. 31). Odpověď jeho, krásná, plná úcty a lásky k Vašemu dílu, mne hluboce dojala.⁴

První prosincové setkání Deml vylíčil nikoli Březinovi (na Silvestra 1912 ho s Váchalem v Jaroměřicích navštívil osobně), ale Vladimíru Evermodu Balcárkovi:

Sochař Bílek mne krásně pozval, jeho paní krásně mne přijala, a Bílek sám políbil mne na ústa. Všechno mi ukázali, na oběd mne zdrželi, a Bílek mi dal dva velké svoje

¹ BŘEZINA, Otokar: *Korespondence*, sv. 2. Ed. Petr Holman. Brno: Host, 2004, s. 983. Dopis z 10. listopadu 1912.

² *Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi*. Tasov: vydal Jakub Deml, 1933, s. 83. Dopis z 11. listopadu 1912.

³ HOLMAN, Petr: komentář k Březinovu dopisu Bílkovi ze 14. listopadu 1912. In BŘEZINA, Otokar: *Korespondence*, sv. 2. Brno: Host, 2004, s. 985.

⁴ BŘEZINA, Otokar: *Korespondence*, sv. 2. Ed. Petr Holman. Brno: Host, 2004, s. 985. Dopis z 14. listopadu 1912.

*dřevoryty, a žádal mne, abych mu poslal text svého Slavíka, že mi tu knížku vyzdobí. Dá-li Bůh, vyjde tedy Slavík sv. Bonaventury podruhé, s dřevoryty Františka Bílka.*¹

Spolupráce v oblasti knižní tvorby byla navázána hned v roce 1913 – v knize *Pro budoucí poutníky a poutnice*, vydané v dramatickém září toho roku, byly otištěny Bílkovy dřevoryty. Tato kniha znamená však také oficiální návrat postavy Františka Bílka do Demlova díla. Způsob, jakým tu Deml Františka Bílka uvádí, je velmi charakteristický: otiskuje tady několik dopisů, které Bílkovi odeslal na počátku jejich vztahu, v letech 1903 až 1904 (dopisy č. 6, č. 53 a č. 72). Je to tedy jakýsi návrat k počátkům, jako by tím básník říkal: Hled'te, naše roztržky ideové i finanční jsou zapomenuty, já vzpomínám na to dobré, já si připomínám duchovní shody a pouta.

Charakteristické je také to, že Bílek je uveden veřejně, takřka pompézně – plným jménem a titulem „sochař a mistr“. Tento způsob se zcela liší od jiných „postav“ tohoto období a této knihy, jejichž jména básník naopak ztajil a uvedl je pouze jako „sestru“ či „paní“ či „přítele“. Jak naznačuje jeden takový anonymní dopis z této knihy, vedly k tomu psance Demla ohledy společenské:

*Psával jsem Vám z počátku na adresu spisovatel, později však, a to z důvodu výše naznačeného, tj. z obavy, abych Vám ve faře (jak se stávalo ř. Josefu Polákovi) nezpůsobil zbytečné dojmy hnusu, přestal jsem Vás tak titulovat.*²

Bílek se naopak vrátil jako „veřejný“ přítel, ale zdá se, že se tak stalo na úkor důvěrnosti vztahu. Následující korespondence už nikdy nedosáhne takové intenzity, vroucnosti a vášnivosti. Toto zklidnění přesně postihl Xavier Galmiche: „Bílek mu projeví dříve nepředstavitelné uznání, ačkoliv je pravda, že se Deml mezitím prosadil jako jeden z největších básníků své generace (...) znovu navázaný vztah je vyrovnanější a oba tvůrci zahájí přátelskou spolupráci“.³

Podruhé byl František Bílek v roce 1913 veřejně uveden v prvním vydání knihy *Moji přátelé*. Dedikaci této knihy právě Bílkovi později Deml zhodnotil slovy, že byla

¹ LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence odeslaná, dopisy Jakuba Demla Vladimíru Evermodu Balcárkovi. Dopis z 22. prosince 1912.

² DEML, Jakub: *Pro budoucí poutníky a poutnice*. Praha: vydal Jakub Deml, 1913, s. 22. Adresátem tohoto dopisu je pravděpodobně Demlův přítel kněz a jeden ze spolupracovníků Studia Matěj Fencel.

³ GALMICHE, Xavier, „Jako řeč matky, která mluví pohledem...“ Bílkovo dílo ve snu Jakuba Demla. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 194.

„jako na udobřenou“.¹ Zrovna v této knize ji však lze chápat i jako sdělení: Bílek také patří mezi Mé přátele.

Toto přihlašování se k Františku Bílkovi pak v Demlových knihách pokračuje i v první polovině 20. let. Ve *Šlépějích* Bílkovo dílo často funguje jako středobod, kolem kterého se točí Demlovy myšlenky. Například ve třetím svazku *Šlépějí* (1919) píše o Šaldových *Loutkách i dělnících božích* a nezapomene zmínit, že „zde myšlenka Šaldy-básníka setkává se s myšlenkou Bílka-sochaře...“.² Závěr této recenze je pak už celý o Bílkovi.

Ve *Šlépějích*, psaných spíše pro obec přátel než pro celý národ, najdeme občas jakési spiklenecké mrknutí, vzkaz posílaný přes víceméně veřejné médium jenom Bílkovi. Například na předsádce třetího svazku otiskl Deml fotografii náhrobku svého švagra Jana Kryštofa, na který Bílek vytesal svůj reliéf *Utonula jsem v Tvé jedinosti*. Přípravná skica tohoto díla je v tomtéž svazku také přítomna. O pár stránek dál pak Deml slova „utonula jsem v Tvé jedinosti“ osvětluje pasáží z díla sv. Augustina a pro Františka Bílka dodává:

*Poznámka: František Bílek doví se o citovaném výroku sv. Augustina teprve z této knihy. To pravíme jemu, nikoliv o něm, neboť on jest sochař-tvůrce, nikoli sochař-sestavovatel.*³

V knihách určených celému národu, jako byly jeho *Sokolská čítanka* a *Sestrám*, Bílkovo dílo vystupuje oficiálněji. Pomocí odkazů na něj tu Deml vyjadřuje vztahy mezi věcmi, myšlenkové analogie či rozdíly, popřípadě tu Bílkovo dílo a reakce na něj slouží jako východisko pro obecnější mravní poučení. Začíná tedy fungovat podobně jako verše Otokara Březiny. Příkladem může být kapitola Jindřich Fügner ze *Sokolské čítanky* nebo kapitola Naše vatra z knihy *Sestrám*. V té dokonce ztvárňuje celé sokolstvo pomocí výtvarného vidění Františka Bílka:

... ti vlastně nezemřeli, poněvadž i o nich platí sochařské slovo Františka Bílka: „Zarostli do stromu bratří.“ Ten strom, to jsme my Sokolové, ten strom, to jest náš národ, před třemi sty lety bleskem raněný...⁴

¹ DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha: Rudolf Škeřík, 1931, s. 172.

² DEML, Jakub: *Šlépěje*, sv. 3. Tasov: vydal Jakub Deml, 1919, s. 52.

³ DEML, Jakub: Tamtéž, s. 40–41.

⁴ DEML, Jakub: *Sestrám*. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, 1924, s. 65–66. Deml tu naráží jednak na

Je tu ale znát určitý pokrok. Zatímco v prvním období, zejména ve *Slově k Otčenáši Františka Bílka* převážně vysvětloval, víceméně věrně zprostředkovával a vykládal Bílkovy obrazy a myšlenky, nyní už si Bílkovo dílo připodobňuje k obrazu svému. Jako i další částčky reality si je v knihách z 20. let přitahuje k sobě a jako básník využívá svého práva přetvářet skutečnost ve jménu básnického poznání. Sám tak uskutečňovat to, co pro umělce žádal v jedné ze svých raných studií: vypravovat, „v jakém poměru jsou všechny ty věci k jeho duši“.¹ I to je znamením, jak se jejich vzájemný poměr vyrovnával.

Bílkovu plastiku *Zarůstání do stromu bratří* (1903), která byla součástí cyklu *Život* (a jako taková vydána ve čtvrtém sešitě Souborných prací Františka Bílka ve Studiu v roce 1905), a jednak na jeho pomník mistra Jana Husa, který nesl název *Strom, jenž bleskem zasažen, po věky hořel* (první verze z roku 1901).

¹ DEML, Jakub: Fr. Bílek jako umělec. In *Museum. Časopis bohoslovců českomoravských*, 1901, roč. 35, s. 152.

Eliška paní

Začátky obnovené korespondence byly nesmělé. Z velké části to bylo dáno tím, že Deml v té době pobýval v Praze. Z korespondence s jinými adresáty máme také doloženo, že se s Bílkem vzájemně navštěvovali.¹ Navíc měl Deml v té době jiné starosti – v roce 1912 se seznámil s Eliškou Wiesenbergrovou, manželkou továrníka ze Žebráku.

Začali si psát za Demlova pobytu v Šebkovicích v roce 1912 a téhož roku Deml publikoval knihu *Rosnička*. Podle Vladimíra Binara² patří její anonymní dedikace uvedená slovy „Velectěná paní“ právě Elišce Wiesenbergrové. „A zařadil jsem Vaše jméno do svých modliteb,“ končí toto věnování, datované 30. července 1912. Poté co se Deml usídlil v Praze, kontakty nabývaly na intenzitě,³ a na prázdniny 1913 se Deml dokonce přestěhoval do Žebráka. Tam se vzápětí odehrála příhoda, která odstartovala skandál. Deml půjčil Elišce rukopis své knihy *Pro budoucí poutníky a poutnice*, ona ho však ztratila a rukopis se dostal do rukou továrníka Wiesenbergra.

*Strašná katastrofa: Jakub Deml kněz konečně jest usvědčen ze svůdnictví, z cizoložství a Bůh ví, z čeho ještě: neboť toto vše našli žebráčtí kritikové v oněch dvou natištěných arších mé knihy Pro budoucí poutníky a poutnice (a já to přece chystal pro veřejnost!), depeše, telegramy a automobily lítají teď na vsje strany...*⁴

Takto líčil situaci Vladimíru Evermodu Balcárkovi. Počátkem září pak Elišku její příbuzní nechali zavřít do ústavu pro choromyslné v Bubenči. Deml v té době vydal svou knihu *Pro budoucí poutníky a poutnice*, z níž rozsáhlé pasáže později zařadí i do

¹ Zmínky najdeme například v Demlově knize *Pro budoucí poutníky a poutnice* anebo v jeho pozdní korespondenci se Zenobií Vítězovou (DEML, Jakub: Píšu to při světle nočním. Výbor z korespondence z let 1940–1961. Ed. Jiří Olič – Marek Nekula. Praha: Torst, 1998, s. 204. Dopis z 28. září 1944).

² BINAR, Vladimír – WIMMER, Stanislav: komentář k edici *Listy Jakuba Demla Marii Kalašové*. In *Česká literatura*, 1994, roč. 42, č. 1, s. 95. Nepřímo to lze vyčíst také z Demlova dopisu Vladimíru Evermodu Balcárkovi z 20. září 1912.

³ Deml se v Praze stýkal mimo jiné s grafikem Josefem Richardem Markem. Dle vzpomínek jeho ženy Boženy se v jejich žižkovském bytě Deml s Eliškou Wiesenbergrovou setkávali. Božena Marková ji zvala naoko k sobě a oba spiklence kryla. MARKOVÁ, Božena: *Vzpomínky*, rkp, soukromá sbírka.

⁴ LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence odeslaná, dopisy Jakuba Demla Vladimíru Evermodu Balcárkovi. Dopis z 26. srpna 1913.

knihy *Miriam*. V listopadu Deml Prahu opustil a vrátil se na Moravu – ke své sestře Františce Kryštofové do Jinošova u Náměště nad Oslavou.¹

Dramatický příběh s Eliškou Wiesenbergrovou se v korespondenci s Bílkem prakticky neodrazil. Svým důvěrníkem Deml učinil zmiňovaného Vladimíra Evermoda Balcárka, dále vídeňského publicistu a úředníka Jaromíra Doležala Pojezdného, učitelku Antonii Svobodovou anebo F. X. Šaldu či Růženu Svobodovou. Přitom se Šaldou a Růženu Svobodovou si v té době teprve sotva začal psát. Otokaru Březinovi psal o nástrahách kolem Elišky jen zastřeně, aniž by její jméno zmiňoval. Bílkovi však vůbec. Důvody naznačil teprve po letech, když už s Bílkem zase nekomunikoval. V *Mém svědectví o Otokaru Březinovi* najdeme tuto mimoděchnou pasáž:

Otokar Březina měl asi ten pocit jako já, když jsem byl požádal Františka Bílka o doprovod ke své Miriam a on mi udělal pět dřevorytů na téma „Matka Boží“ a ani se nezačervenal, domnívaje se asi, že má právo mne umravňovat.²

V *Miriam* (resp. v knize Pro budoucí poutníky a poutnice) tedy zřejmě nespátřili pohoršení jen Demlovi nepřátelé, ale možná trochu i Demlovi přátelé...

Bílkovi o Elišce začne psát až na konci roku 1915, kdy už byly vztahy zřejmě trochu stabilizované a kdy se Deml s Eliškou znovu stýkali. František Bílek pak pro Elišku vytvořil ex libris a také ji portrétoval. Rovněž graficky zpracoval oznámení o Eliščině smrti dne 13. března 1918, které Deml rozesílal svým přátelům a jež otiskl ve druhém svazku *Šlépějí*.³

Druhý svazek *Šlépějí* zůstal kvůli Eliščině smrti nedopsán. Deml se k této události – podobně jako ke smrti své matky – nikdy nepřestal vracet. Ve 20. letech ji například ztvárnil v hororovém snu Kostel, zařazeném poprvé do *Česna*, později do *Mého očiště*. Právě očišťování od viny, kterou mu ve vztahu k Elišce přisuzovali, je myslím obsahem i další kapitoly *Česna*, textu Přítel mrtvého. Sem Deml zapsal vzpomínku-sen o dámském kimonu, které kdysi spatřil ve výkladní skříni na Národní třídě a které bylo „upředené ze světla měsíčního... a průhledné“ a pod nímž spatřil

¹ BINAR, Vladimír – WIMMER, Stanislav: komentář k edici *Listy Jakuba Demla Marii Kalašové*. In *Česká literatura*, 1994, roč. 42, č. 1, s. 95.

² DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha: Rudolf Škeřík, 1931, s. 139.

³ DEML, Jakub: *Šlépěje*, sv. 2. Jinošov: vydal Jakub Deml, 1918.

„bílou Hostii“.¹ Eliščinu smrt bude – spolu se smrtí své matky, sestřičky Matylky a přítele Josefa Poláka – považovat provždy za svých „čtvero světových stran“.²

¹ DEML, Jakub: *Česno*. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, 1924, s. 120–121.

² DEML, Jakub: *Audiatur et altera pars*. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, 1928, s. 63.

Sestra Františka a Jinošov

Korespondence s Františkem Bílkem se intenzivněji rozběhla až v roce 1915, kdy Deml už dva roky bydlel u své sestry Františky a jejího muže Jana Kryštofa.

Františka Kryštofová byla – jak často sám zdůrazňoval – vlastní sestra Jakuba Demla. Soudě podle jejich vzájemné korespondence, která je uložena v Památníku národního písemnictví, byl jejich vztah velmi důvěrný. A to natolik, že se mu Františka nejen svěřovala se svými nejvnitřnějšími starostmi, ale že mu také dokázala se vší upřímností napsat všechny své výčitky vůči němu. Právě Františka totiž Demlovi tlumočila nevoli rodiny, když se kvůli stykům s Josefem Florianem začínal dostávat do nemilosti svých nadřízených církevních orgánů (její dopis nechávám výjimečně bez pravopisných úprav):

*Ty nevíš jak mě srdce krvácí když slyším něco na Tebe Anton i Josef všici že prý nikam nepíšeš že žádného neznáš jen Bílka a co myslíš že nejsi jako z nás je to bolestné vždy jsem Tebe měla nejradši ale teď vidím že oni mají ke mě větší lásku a důvěru než ty. Zde také lidi mě strkají do očí kde a proč velebníček za vámi nepříjede co se zlobí nebo proč ještě zde nebyl. Můj muž také mě cpe proč ani nepíšeš ani se nestavíš často jezdíváš okolo je to bolestné jednoho bratra mít a ještě ve zlosti s ním být (...) Nad tebou má otec také těžké srdce ani jim nepíšeš jak bys o něj nestál vždyť se spomeň že Ti také pomohl na pěkné postavení že jsou jiní kněží šťastní a spokojení a stojí si dobře vycházejí dobře a popřejí sobě veselosti zábav jídla pití dost. Zde náš velebný pán má 30 zl. měs. (...) Ty zase žiješ jen pro spisování a pro toho lumpa Floriana to je lump a z jistých ust jsem se dověděla že je špatný člověk a ty ho podporuješ zastáváš se ho toho lumpa s té Říše a p. Bílek z jeho hrncama k hanbě lidi nejsou blázni aby vyhazovali peníze za jeho černé střepy ošklivé kdo pak má myšlení bláznivé aby myslel když se na něco dívá že s toho muže být něco jiného ani studovaní lidé tomu nerozumí co vy dva tvoříte lidem před oči ty z toho pozbydeš rozum a zdraví a o všechno Ti ti dva chlapy připraví oni předělají svět a nikdo tomu nechce věřit že ty pomníky tolik stojí dělají se dobrý den z toho a ty o Babicích jsem slyšela také pozbyls lásky u lidí s tou drahotou ty Bílk. okrasy. Skrze ty dva chlapy ty neznáš bratry ani sestry a žádné přátele nemáš času jim psat ani se za někým podívat a ničeho pro ty dva času máš dost celé dni a celé noci pro nás času nemáš. Ty nevíš jak se těžko vydobývá živobytí na venkově...*¹

¹ LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence přijatá, dopisy Františky Kryštofové Jakubu Demlovi.

Tedy Deml tento dopis odbyl slovy „nezlobte se na tu husičku, neví, co činí“,¹ ale později bude o Františce psát jako o ženě sice nevzdělané, ale s neomylným citem pro spravedlnost. Podobně láskyplně bude ostatně psát také o jejím muži:

Můj švagr jest vskutku takový, že ani dítě se ho nemusí bát. Jinak bych tady vůbec nezůstával. A moje sestra Františka jest mou vlastní sestrou. Ona i její muž jsou lidé tak prostí a dobří, že nečetli ani mých knih, nevědomky vědouce, že jsem jim to všechno řekl jinak.²

Janu Kryštofovi nebylo dopřáno dlouhého života – v roce 1916 padl v první světové válce. Deml ho však ve svých vzpomínkách zvěčnil podobně jiného svého dobrodince: „tak dobrý jako byl p. auditor Ševčík. Zrovna tak mne miloval.“³

Třetím důležitým hrdinou z rodiny Kryštofových se stane jejich nejmladší syn Dalibor, zvaný Boreček. Deml jeho komické dětské průpovídky a nápady zvěční především v prvních svazcích svých *Šlépějí*.

Jinošov a zázemí poskytované Františčinou rodinou Demlův život po několika letech bloudění opět pevně ukotvily. Velmi významný přitom byl i návrat z města na venkov. „Tady v Jinošově vede se mi velmi dobře, mám tu mnoho přátel: knihy, sedláky a krajinu,“ píše spokojeně v prvním jinošovském dopise Březinovi.⁴ Ale i tady Jakuba Demla dohnaly ústrky – například když v roce 1916 musel k odvodu. Teprve v Tasově bude skutečně doma.

Nedatovaný dopis, pravděpodobně leden 1906.

¹ Korespondence Jakuba Demla Josefu Florianovi, strojopisný opis Jaroslava Staňka, 70. léta. Dopis z 27. ledna 1906.

² *Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi*. Tasov: vydal Jakub Deml, 1933, s. 93. Dopis z 9. dubna 1914.

³ Tamtéž, s. 99. Nedatovaný dopis, řazený Demlem mezi dopisy z let 1915 a 1916.

⁴ Tamtéž, s. 103. Dopis psaný po 19. únoru 1913.

Paní Pavla Kytlicová

V roce 1913, kdy Deml vydával svou deníkovou knihu *Domů*, ještě netušil, že toto „bytotně toužné i imperativní“ hledání fyzického i duchovního domova¹ bude ukončeno až za deset let, v roce 1922, až si spolu s Pavlou Kytlicovou postaví v rodném Tasově svůj vlastní dům. „Jeho hledání cesty domů do Tasova bude zároveň hledáním ztracené matky a ztracené sestry. Ženy, které bude potkávat na této cestě, mají být jejich znovuvtělením a Jakub znova dítětem,“² charakterizoval tento proces Jindřich Chalupecký. Ten vlastně celý Demlův život a dílo periodizuje podle žen,³ což není vždy nejtrefnější, ale setkání s Pavlou Kytlicovou pro Demla skutečně znamenalo výrazný mezník. A stejně tak platí, že v ní našel ztracenou matku, jak to ostatně vyjadřovalo jejich vzájemné oslovení „mamička“ – „děčko“. Také podle Bedřicha Fučíka byla Pavla Kytlicová pro Demla „přítelkyně a zástupkyně jeho zemřelé matky a sestry, žena nejkrutějších životních zkušeností, líbezná a vznešená bytost“.⁴

Poznali se v roce 1918, Pavla Kytlicová byla tehdy manželkou MUDr. Vladimíra Kytlici, lékaře v ústavu pro choromyslné ve Šternberku na Moravě. Tak ji také Deml představil Františku Bílkovi. Podobně jako Františce i Pavle Kytlicové byli Bílkovi vděční za posílání válečného proviantu, jak je patrné z prvního dochovaného Bílkova lístku do Šternberka:

Vážená milostivá paní,

Váš dobrotivý pohyb: Vztáhnutí rukou do temnoty, kde obličejů ani neviděti, dát pohybem oním dary a srdce přidat, – to je známkou mého lidu a zárukou i požehnané jeho budoucnosti.⁵

A podobně jako Františce i Pavle Kytlicové se Bílek chtěl odvděčit svým uměním, a tak v Jinošově v roce 1918 vznikl její portrét. Navzdory pozdějším

¹ BINAR, Vladimír: *Čin a slovo*. Praha: Triáda, 2010. Kapitola Deníky Jakuba Demla na cestě Domů, s. 244.

² CHALUPECKÝ, Jindřich: *Expresionisté*. Praha: Torst, 1992. Kapitola Jakub Deml, s. 96.

³ „Celý Demlův život je zbrzděn ženami.“ CHALUPECKÝ, Jindřich: Tamtéž, s. 113.

⁴ FUČÍK, Bedřich: *Píseň o zemi*. Dílo Bedřicha Fučíka, sv. 4. Praha: Melantrich, 1994. Kapitola Orientační popis některých Demlových krajín, s. 209.

⁵ LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence Pavly Kytlicové, dopisy Františka Bílka Pavle Kytlicové. Dopis z 9. listopadu 1918.

přátelským vztahům Deml toto první osobní setkání Františka Bílka a Pavly Kytlicové vyličil jako konfliktní:

Pavla Kytlicová a František Bílek nebyli na sebe připraveni, nikterak se neznali, i vztekali se oba dva, ovšem jen mou vinou, neboť já si té podobizny přál, nijak neuváživ, že jsou tady dvě osoby suverénní, které právem vyžadují jisté distance prostoru, času i moresů... (...) o podobizně Pavly Kytlicové přímo s jakýmsi hnusem řekl mi autor, že se mu nezdařila, že to nic není, že ji nedovedl, že se při ní napotil a že něco takového se mu ještě nestalo.¹

Deml se ke Kytlicovým do Šternberka záhy po skončení první světové války nastěhoval. Odešel tedy z Jinošova od své sestry, aniž by bylo z pramenů zcela jasné, proč se to stalo tak náhle a zřejmě ne zcela v dobrém. V červnu 1919 však bylo Kytlicovým zakázáno Demla v jejich služebním bytě hostit,² a tak se od léta 1919 Deml začal zaobírat myšlenkou, že se i se svou novou mamičkou Pavlou odstěhují na Slovensko.

Deml doufal, že jako správce uměleckých sbírek na zámku v Topolčankách najde stálé místo – nejen pracovní, ale především životní. Že po letech, kdy ho instituce – sice církevní, ale za Rakousko-Uherska neodmyslitelně spjaté s trůnem a státem – šikanovaly a pronásledovaly, dopřeje mu mladý stát konečně uznání a klid pro další práci. „Nekolonizované“ Slovensko se mu zdálo zemí zaslíbenou. Podobně ostatně Otokaru Březinovi, který také hledal „tichý kout, kde by bylo možno žít zase nějaký čas jinak nežli doma, v zakletí známých věcí“.³

Na počátku roku 1920 svůj sen Deml uskutečnil, usadil se na Slovensku. V létě toho roku ho tam navštívil Otokar Březina, F. X. Šalda, Jaroslav Durych a další přátelé, avšak ministerstvo zemědělství, které topolčanský zámek spravovalo, Demlův úřad nakonec zrušilo, protože sbírky měly být rozvezeny do muzeí a galerií.

¹ Tento citát pochází z textu *Pavla Kytlicová*, který Deml chystal v roce 1944 k výročí smrti Pavly Kytlicové pro *Lidové noviny*. Deml ho přiložil k dopisu Zenobii Vítězové z 2. února 1944, který je součástí výboru korespondence *Píšu to při světle nočním*, a editoři ho celý zařadili do poznámkového aparátu. Text *Pavla Kytlicová* se sem sice tematicky velmi dobře hodí, ale vzhledem k jeho dobré dostupnosti v nedávno vydané knize ho není třeba zde opisovat celý. Viz DEML, Jakub: *Píšu to při světle nočním. Výbor z korespondence z let 1940–1961*. Ed. Jiří Olič – Marek Nekula. Praha: Torst, 1998, s. 178, 326.

² *Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi*. Tasov: vydal Jakub Deml, 1933, s. 109–110. Dopis ze 6. července 1919.

³ BŘEZINA, Otokar: *Korespondence*, sv. 2. Ed. Petr Holman. Brno: Host, 2004, s. 1257. Dopis z 27. července 1919.

Demlovi a Pavle Kytlicové nezbývalo než se znovu stěhovat. Usadili se nakrátko v Bělé pod Bezdězem v Čechách, kde byl vydán sedmý svazek *Šlápění*, popisující slovenské zážitky. Další svazek, vydaný o Velikonocích 1921, už je lokalizován v Tasově.

Zprvu tu Jakub Deml a Pavla Kytlicová bydleli u Demlova bratra, poštmistra Antonína Demla, ale ještě toho roku se pustili do stavby svého vlastního domu v tasovské části zvané Bosna. Bílkovi Deml o stavbě napsal několik velmi podrobných dopisů. Zatímco však Bílkovi popisoval technické okolnosti a obtíže, Březinovi líčil své myšlenky v okamžiku, kdy se kladl úhelný kámen do základů domu.¹ I tato maličkost ukazuje, že Demlovo přátelství s Františkem Bílkem už nikdy nebude oním mocným splynutím, které vyjadřovala triáda otec–matka–dítě. František Bílek už navíc v této době nebyl katolíkem – v roce 1920 přestoupil s celou svou rodinou do Československé církve, která se v roce 1918 odštěpila od katolické. U jejího zrodu přitom stálo radikální, křesťansko-sociální křídlo někdejší Katolické moderny.

Přesto ve 20. letech Deml a Bílek našli ještě jedno velké společné téma: sokolství. Na otázku „proč jsem se stal sokolem, jak jsem se stal sokolem a proč tak pozdě“ Deml odpověděl v textu Na národa roli dědičné, který zařadil do *Sokolské čítanky*. V konkrétní rovině ho v roce 1920 jeho přítel Stanislav Todt posadil na Slovensku do vlaku a poslal do Prahy na sokolský slet. „Vrátil jsem se jako dělník, který byl najat na nivu sokolskou v hodinu jedenáctou,“² líčí ve vytržení Deml své nové poslání. V Tasově posléze přijal funkci sokolského vzdělavatele a každý týden sokolům přednášel – často také o Bílkově díle. Tyto projevy v mnohém odpovídají povinnosti, kterou míval, dokud působil v duchovní správě: kázání. V *Česnu* tak například najdeme kapitoly o ryze světských tématech (jako jsou Peníze či Dluhy), které jsou však vystavěny jako kázání, tj. s řadou biblických citátů či odkazů na Bibli.

Právě spojení sokolství a katolictví je myslím jedna z nejoriginálnějších kapitol Demlova života a díla. Pozitivním aspektem byla práce, jak to vyjádřil v *Česnu* v kapitole Tělo duše.

A tak umění a sokolství mají společný zdroj inspirace: věčný ruch, věčnou nespokojenost. To je ze studu. To je z vášnivé lásky k životu, k pohybu, k práci. Proč

¹ *Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi*. Tasov: vydal Jakub Deml, 1933, s. 128. Dopis z 21. června 1922.

² DEML, Jakub: *Sokolská čítanka*. Třetí vydání. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, podzim 1924, s. 102an.

miluji Boha? Protože není zahaleč-lakomec: tvořit' neustále tolik bytostí, tvarů a podob, že můžeme věčně mezi nimi bloudit jako v zahradě a ustavičně se radovat.

Možná kvůli podobným oslím můstkům editoři Demlova Díla považovali jeho sokolské knihy za hodnotné jen dokumentárně, nikoli umělecky.¹ Ale souvislost mezi sokolstvem a katolictvím, jak ho prožíval Deml, má ještě negativní aspekt: demokratičnost sokolské obce a obce věřících je protipólem vůči přísně, neosobně hierarchizovanému klerikalismu, se kterým měl Deml velmi špatnou zkušenost.

Spojitost mezi tím, že byl před válkou donucen opustit společně s pastorem i obec věřících, a mezi jeho pokusem budovat kolem sebe obec svých čtenářů a posléze splynout s kolektivem sokolským, byla ostatně konstatována už mnohokrát. Vladimír Binar za vrchol této snahy považuje vydávání *Šlépějí*² – nepravidelného seriálového tisku, kam zapisoval své denní postřehy, drobné glosy, ale jindy třeba i básně. A především dopisy přátel i přátelům. Dopisy svých přátel tak nabízel jiným svým přátelům, a utvářel tím pozoruhodnou síť vztahů – obec. V tomto smyslu píše Bedřich Fučík: „Slovo ‚obec‘, za nímž se mu nepochybně rýsoval pojem katolický v původním významu, mu učarovalo. (...) Tímto národem v miniatuře byla zatím tedy jakási ‚tasovská obec‘ stejně smýšlejících a doufajících duší a hlav. S většinou z nich byl Deml – básník-korespondent – ve stálém písemném styku.“³ Krom toho do knih i do *Šlépějí* vepisoval svým přátelům stovky osobních věnování. Dá se tedy spolu s Bedřichem Fučíkem říct, že dopisovou formou se nejsilněji projevovala „žízeň duše toužící po letech osamění po nejtěsnějším lidském kontaktu ve skutečné ‚obci‘.“⁴

A krom toho v tomto pro Demla tak šťastném období začíná prorážet v jeho knihách humor – nikoli už sarkasmus, ale bodrý a srdečný smích. Objeví se ostatně i v dopisech Františku Bílkovi a bude se podílet na proměně jejich celkového ladění, která je zřejmá na první pohled.

¹ BINAR, Vladimír – FUČÍK, Bedřich: Zpráva o uspořádání Díla Jakuba Demla. In *Revolver Revue*, 2000, roč. 16, č. 42, s. 186.

² „Vrcholným pokusem o překročení sebe sama je vytváření sounáležitosti ve fiktivním kolektivu, v obci, kterou chce kolem sebe shromáždit vydáváním *Šlépějí*, neboť ví, že člověk musí vyjít ‚ze smradlavé samoty svého já‘.“ BINAR, Vladimír: *Čin a slovo*. Praha: Triáda, 2010. Kapitola Neznámé arcidílo Jakuba Demla, s. 214.

³ FUČÍK, Bedřich: *Píseň o zemi*. Dílo Bedřicha Fučíka, sv. 4. Praha: Melantrich, 1994. Kapitola Orientační popis některých Demlových krajín, s. 209.

⁴ FUČÍK, Bedřich: Tamtéž, s. 210.

Přílohy

Rainer Maria Rilke: Slepá

Cizinec:

Není ti úzko, o tom mluvíti?

Slepá:

Ne.

Jest to tak daleko. To byla jiná.

Ta, která tehdy viděla a která hlaholíc
a zrakem vše hltajíc žila,
ta zemřela.

Cizinec:

A měla těžkou smrt?

Slepá:

Smrt krutou, zdá se těm, kdož se jí nenadáli.

Jest nutno silným být i tehdy dokonce,
když zmírá něco cizího.

Cizinec:

Ona ti byla cizí?

Slepá:

– Anebo: ona se jí stala.

Smrt odcizí i matku dítěti. –

Však bylo to strašlivé ty první dny.

Na celém těle byla jsem raněna. Svět,

jenž ve věcech kvete a zrá,

byl ze mne vytržen s kořeny,

s mým srdcem (jak se mi zdálo) a já tu ležela

jak vyrytá země rozevřená a pila jsem

studený slzí svých déšť,

jenž z mrtvých očí bez ustání

a tiše řinul jako z prázdných nebes,

když Bůh zemřel, oblaka padají.

A velký byl můj sluch a všemu otevřen.

Slyšela jsem věci neslyšitelné:

čas, jenž přes mé vlasy plynul,

ticho, jež zvučelo v tenkých sklenicích

a cítila jsem: blízko u mých rukou vál

dech velké bílé růže.

A znovu vždy jsem myslela: noc a: noc

a zdálo se mi, jako bych viděla světlý pruh,

jenž rostl jako den;

a zdálo se mi, jako bych postupovala k ránu,

jež druhdy v rukou mojích leželo.

Matku jsem budila, když spánek těžce
 dolů padal s líce setmělé,
 na matku jsem volala: „Ty, pojď sem,
 světlo udělej!“
 A naslouchám. Dlouho, dlouho bylo ticho,
 a podušky mé, cítím, zkameněly, –
 pak jako bych viděla cosi zářivého:
 byl to matky žalostný pláč,
 na nějž již nechci mysliti.
 Udělej světlo! Udělej světlo! Křičela
 jsem to často ze sna:
 Prostor spadl. Sejmi prostor
 s mých zraků a s mých prsou.
 Musíš ho zdvihnout, vysoko zdvihnout,
 musíš ho opět dáti hvězdám;
 nemohu žít takto, s nebem na sobě.
 Ale mluvím k tobě, matko?
 Anebo ke komu? Kdo jest to tam vzadu?
 Kdo jest to tamhle za oponou? – Zima?
 Matko: bouře? Matko? Noc? Pověz mi!
 Anebo: den?... Den!
 Beze mne! Jak pak může být den beze mne?
 Což nepostrádají mne nikde?
 Neptá se nikdo po mně?
 Jsme tedy zcela zapomenuti?
 Oba?... Ale ty jsi tamhle;
 ty přece máš ještě všechno, ne?
 Tvému zraku ještě všechny věci snaží se
 lahoditi.
 Když oči tvoje odpočívají
 i když sebevíce byly zemdleny,
 zase mohou stoupati.
 ... Moje mlčí.
 Mé květiny potratí barvu.
 Má zrcadla zamrznou.
 V mých knihách řádky srostou.
 Moji ptáci budou se kymácet v ulicích
 a poraňovat o cizí okna.
 Pranic už není se mnou spojeno.
 Jsem ode všeho opuštěná. –
 Jsem ostrov.

Cizinec:

A já jsem přišel přes moře.

Slepá:

Jakže? Na ostrov?... Sem ke mně?

Cizinec:

Jsem ještě v člunu.
Zamířil jsem jím tiše –
k tobě. Jest v pohybu:
jeho vlajka věje směrem k zemi.

Slepá:

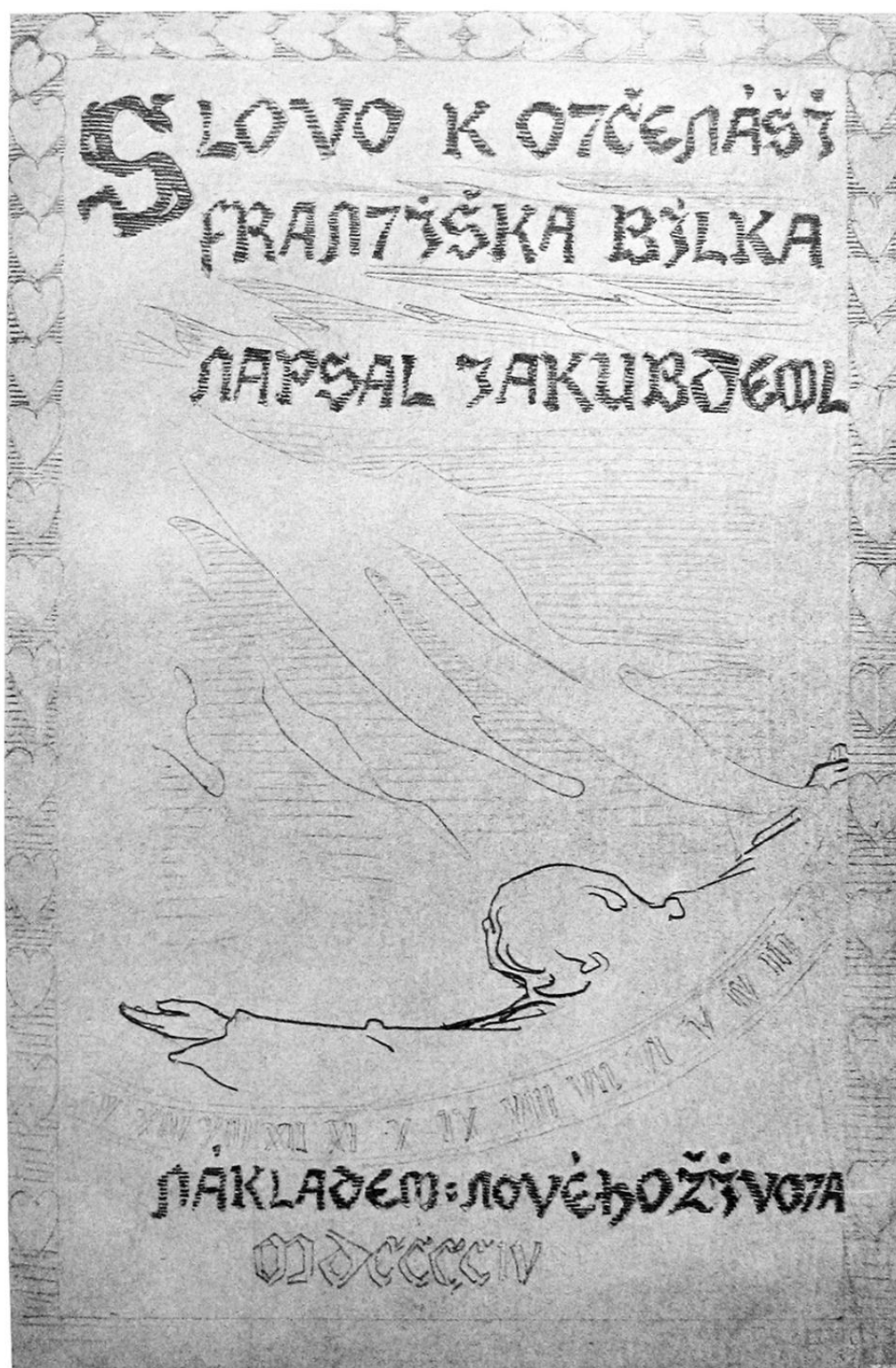
Jsem ostrov a osamělá.
Jsem bohatá. –
Zprvu, když ještě byly staré cesty
v mých nervech, vyjeté
mnohým upotřebením:
tehdy jsem také trpěla.
Všechno mi vyšlo ze srdce,
zprvu jsem nevěděla kam;
ale potom našla jsem je všechny tam,
všechny city, to, čím jsem,
shromáždilo se a tisklo se a křičelo
za očima zazděnými, které se nehýbaly.
Všechny mé svedené city...
Nevím, zda roky tak stály,
ale vím, že po celé týdny stojíce tam,
moje city,
všechny se vrátily zlomené
a nikoho nepoznaly.

Potom zarostla cesta k mým očím.
Neznám ji už.
Nyní všechno ve mně chodí
jistě a bezstarostně; jako po nemoci
procházejí moje city, chutnajíce chůzi,
mého těla temný dům.
Některé jsou čtenáři
vzpomínek;
ale ty mladé
dívaly se všechny ven.
Neboť kam vyjdou ve mně na pokraj,
ze skla mám šat.
Čelo mé vidí, ruka má četla
básně, vepsané v jiných dlaň.
Noha má mluví s kameny, po kterých jde,
hlas můj odnáší každý pták
z každodenních stěn.
Nemusím ničeho postrádat,
všechny barvy přeloženy jsou
do šumu a vůně.
A znějí nesmírně krásně
jak tony.
Co je mi kniha?

Ve stromech listy obrací vítr;
a já vím, jaká to tam slova jsou
a mnohdy je tiše opakuji.
A smrt, jež láme oči jako květiny,
mých očí nenajde...

Cizinec (potichu):
Já vím.

Studium, sborník 6. listopad 1907
Přeložil Jakub Deml

Titulní list knihy Jakuba Demla *Slovo k Otčenáši Františka Bílka* (Nový Jičín: nákladem Nového života, 1904).

Šestý obraz Bílkova cyklu *Otčenáš*.

„Vidíme, když opona chrámová se roztrhla na poly a zatmělo se slunce: Šlápoty Pána, jimiž je se nám brát; a ty jsou srdce jen, které má ránu,“ citoval Deml Bílkovu myšlenku o tomto obraze ve *Slově k Otčenáši*.

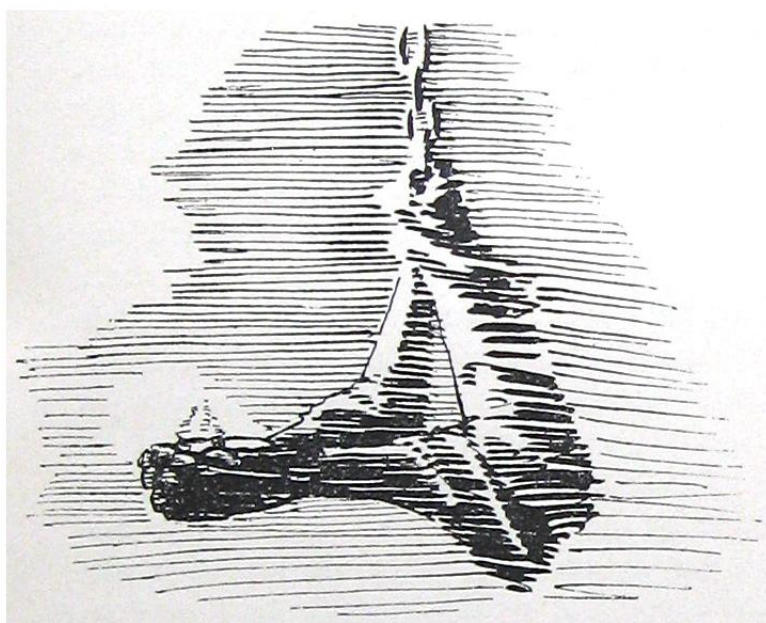

Bílkův portrét Jakuba Demla, dřevoryt z roku 1905.

„Jak krásné a pravdivé slovo řekl pan farář, když se díval na mou podobu: ‚Bílek chce, abyste byl tak svatým, jak Vás nakreslil...‘“ (Jakub Deml Františku Bílkovi 23. dubna 1905)

Josef Ševčík (1857–1911), farář v Babicích u Lesonic.
Fotografii zařadil Deml do své deníkové knihy *Rosnička*.

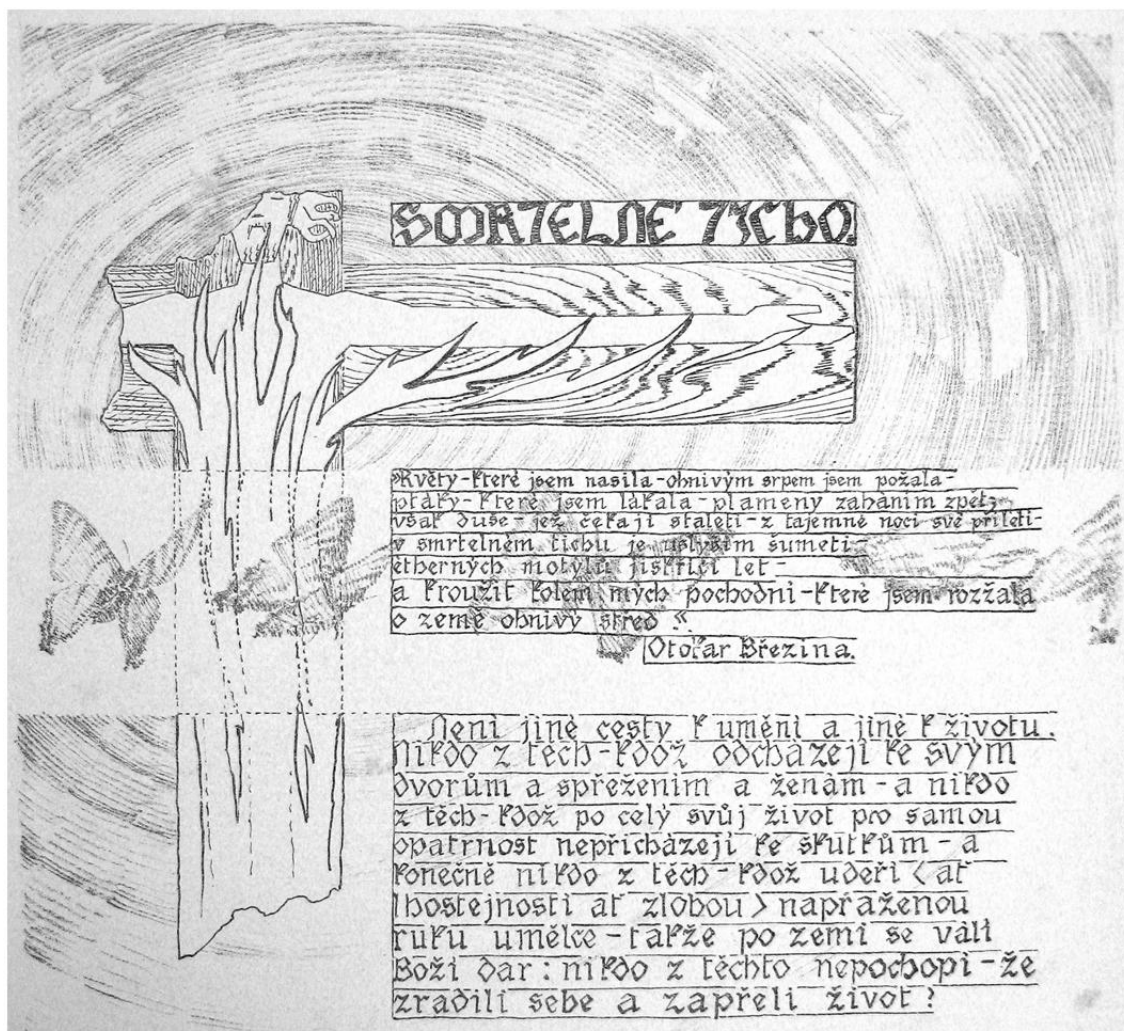

Bílkův kahan ve tvaru spojených rukou.
Dobová fotografie (Národní archiv) a náčrt ze *Slova k Otčenáši*.

Keramika Františka Bílka (Národní archiv)

„Vázy jsou prodány a posílám Vám peníze.“ (Jakub Deml Františku Bílkovi, konec září 1904)

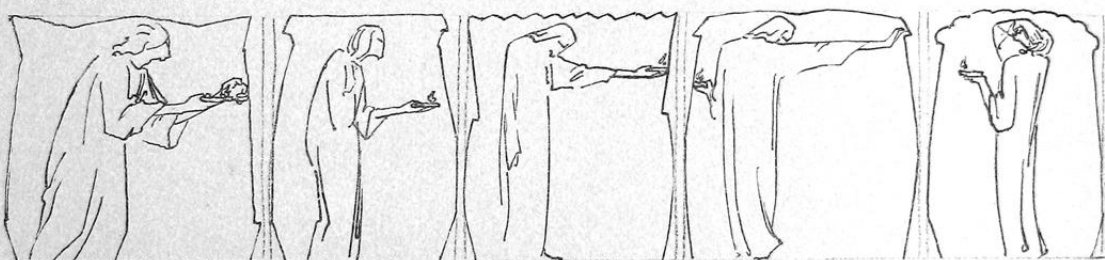

První, litografické vydání Demlovy prózy Smrtné ticho v *Souborných pracích Františka Bílka*, Studium 1905.

„Snad Smrtné ticho bude se Vám více líbiti – Vy je mile opíšete a věnujeme je společně Vaší dobré paní? Jsou tam i slova Brezinova: tak sejdem se tři, a čtyři v besedu přátelskou... Spojíte nás?“ (Jakub Deml Františku Bílkovi, konec dubna 1905)

Literatura? Umění?
Jak snadno jest nám na to odpovědět - jak
nebezpečno! Mystikové všech - i budoucích věků
povíří: Tato doba nás nepotřebuje - neboť
miluje literaturu a umění.
Jsou umělci - kteří ukazují osoby a věci -
volají: Zde je zima a tma - zde nemiluj!
«Jaká lenost je - nemilovat! Jak podobna
slávě!»
Jsou takovi - kteří volají: Viz a miluj - ale

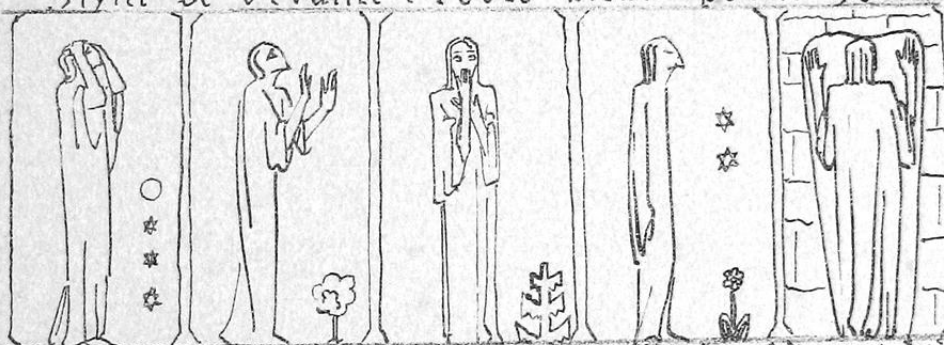

proč - to nevím. Jdi - ale kam - co se staráš?
Jdi jen - jdi - i práce je užitečná - národ se
opozdil v tom a v tom odvětví...
Tito mnoho povídají - nicemno neřeknou;
mnoho chodí - nikam nejdou.
A příliš mnoho takových - kteří chodí po
této zemi.
Z tisíců po jednom vzbázejí někteří

otvorem svého krobu a vodi poslouchá tam - kde
 světlem se mluví. Země přátelská. Rádost
 tu ševl ze stromů - skáče na břehy země
 pramenek - poletuje větrem - mluví z vodopadu
 z hlau zvěre - šepot a zobanu rozklené svou náruč
 blanětem - nasedne i nejboslednější obzory -
 horori květy země a hvězdami - a tam kde už
 netoužíme celou videti - směje se na nás nebami
 jako když plav do zervání rospuklým - a řve
 v dálku azurými mlhami.

Co jsme videli jako děti jest jediným našim
 bohatstvím pro celý život.

Ab - všechny věci tak zřejmě mluví - že se
 člověk rád odmlčuje a naslouchá už jen
 slovům Božím.
 Slyni se dítvame. Podle kruti - podle jeho

Kroku a úsměvu poznáváme přitele. V smrtelném
 tichu pravím: Slyni ještě hledáme; ne z
 potřeby toho či onoho - ale z potřeby nás
 všech - kteří k sobě od věků do věků patříme -
 -: naposledy zavrou se i oči. Všechno
 naše pozorování - naslouchání a polibky
 soustředí se v srdci a vědomí a my ještě
 jen své ruce budeme znát až do příchodu
 našeho. To krobu a dál - a dál - kde na
 sebe vezmou podobu křidel. . .

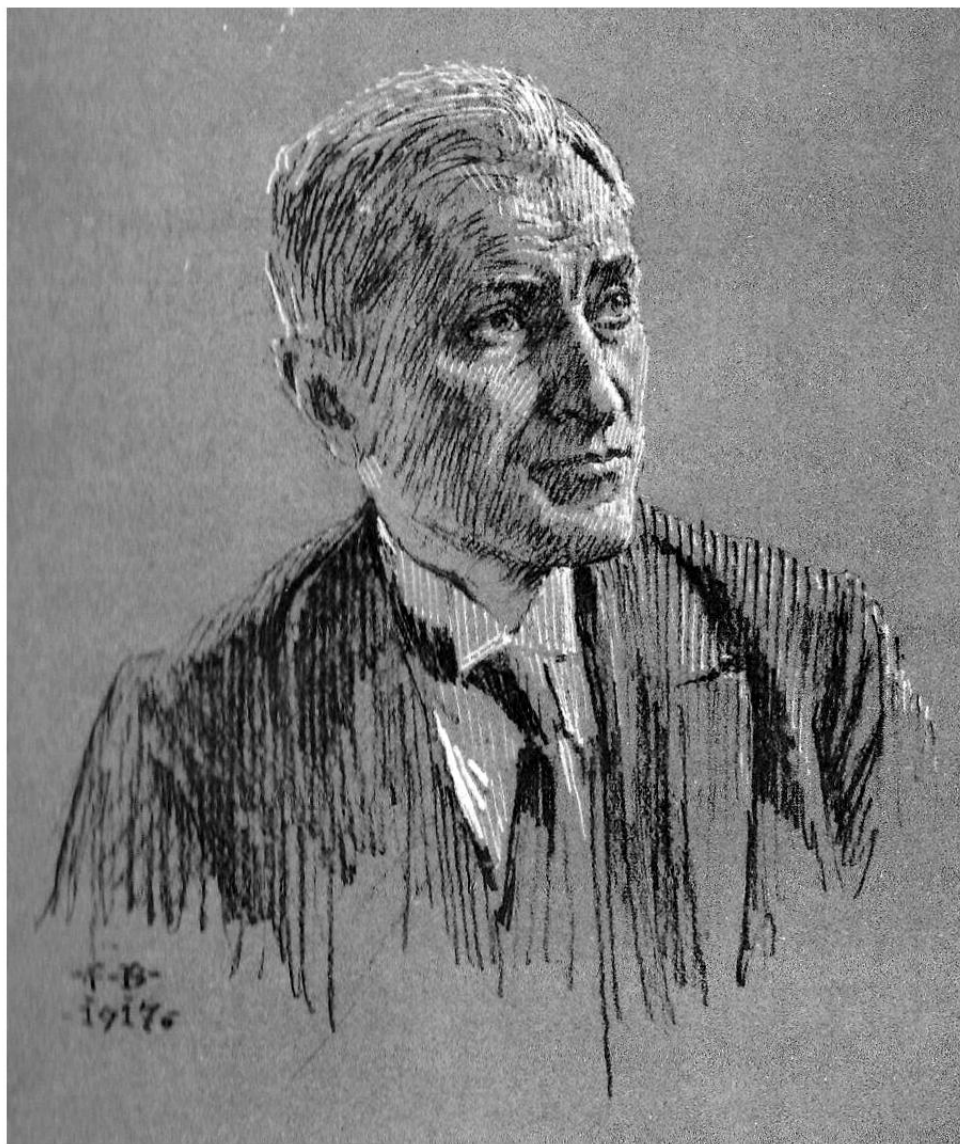
Ab my milujeme tak tichou řeč
 tichou řeč. . . my víme - že něco kupovati
 znamená ponížovati; něco zaplavit, být
 slepým, lakotou; dát něco za peníz - ztratit
 větší zisk; dát něco darem - vzít celou duši.

A my ještě jen své ruce budeme znát - až
do příchodu našeho křesťanství - a dal - a dal -
kde na sebe vezmou podobu křesťanství...
...Ach - my milujeme tak tichou řeč - tak tichou
řeč... A my víme - že nikdo nemluví než
komu dá Otec - a nikdo nevidí a neslyší než
komu dá Otec... Křesťanství - které nám bylo zasaze-
ny - jako z nakypřené a zvrážené půdy a
jako ze zázračných korenů vypucely libezný-
mi květy - ale není jich vidět za noci...
Kdež lesní aleji, kde ptáček se rozezpívalo
v kaluzích - kde ještě slunce šplhala svými
plameny - však dříve se s vrcholky po větvích -
jezero zelené - a ptáček nevidíš. A vidíš-li -
vidíš-li, bída ti - přestaneš poslouchat zpěv
a nevidíš rukou - která se pohybuje krajickými
nad jezerem - nad lesy - v lesích - v jezerách
a v každé milující duši...

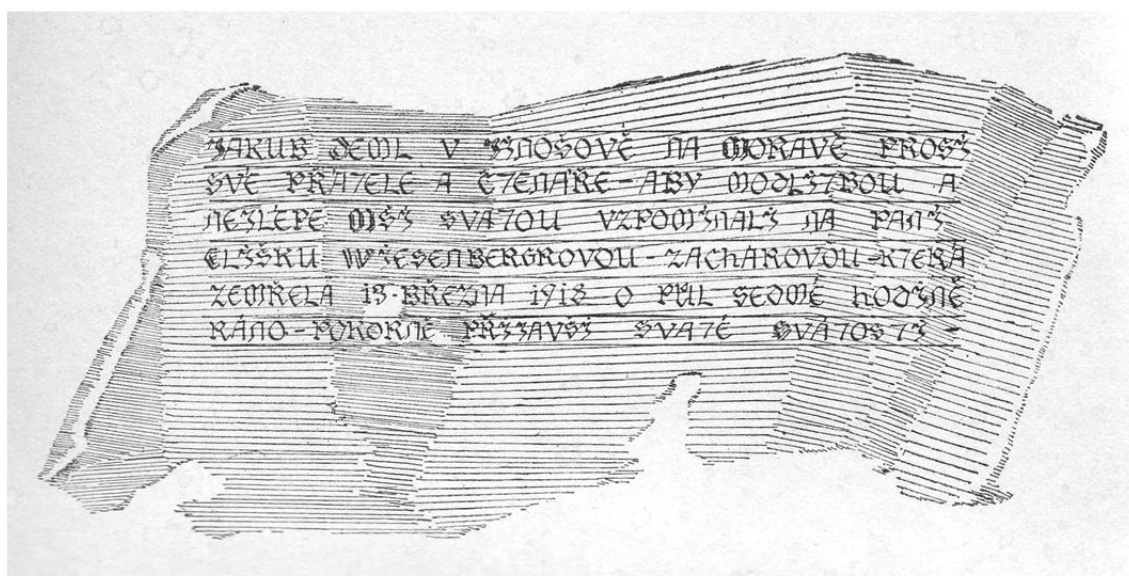
»Květina · sedívá se · neslyší · netřebá se dívat · netřeba
mluvit: jaké taje vězňu její pozornost? z jakých hlubin
přichází světlo utkvívající na jejím obličejí?
Bytost a podoba její · kalich lilie skloněný tibou záře
a bělosti · Je čistá a němá jako po bouři: živly mlu-
vily - ona nepromluví«

»SMRTELNÉ ŽÍČKO«

PŘEPÍŠANO PAŮŠ BERTÉ BŮLKOVĚ

Bílkův portrét F. X. Šaldy, 1917 (Šlápěje, sv. 1)

Úmrtní oznámení Elišky Wiesenbergrové-Zacharové, zpracované Františkem Bílkem.

Deml je otiskl ve druhém svazku *Šlépějí*, který ukončil slovy: „Svým přátelům a čtenářům oznamuje Jakub Deml, že tento druhý svazek *Šlépějí* byl přerušen a že svazek třetí vyjde, jak Pán Bůh dá. V Jinošově 13. března 1918 o půl sedmé ráno.“

Dalibor Kryštof (Šlápěje, sv. 1).

„... vy píšete např. o svém bratru, nebo o Borečkovi, ale vy ty denní, všední, malé zjevy a děje života rýsujete na věčnost.“ Tato slova údajně Otokar Březina pronesl o Demlově stylu (Mé svědectví o Otokaru Březinovi).

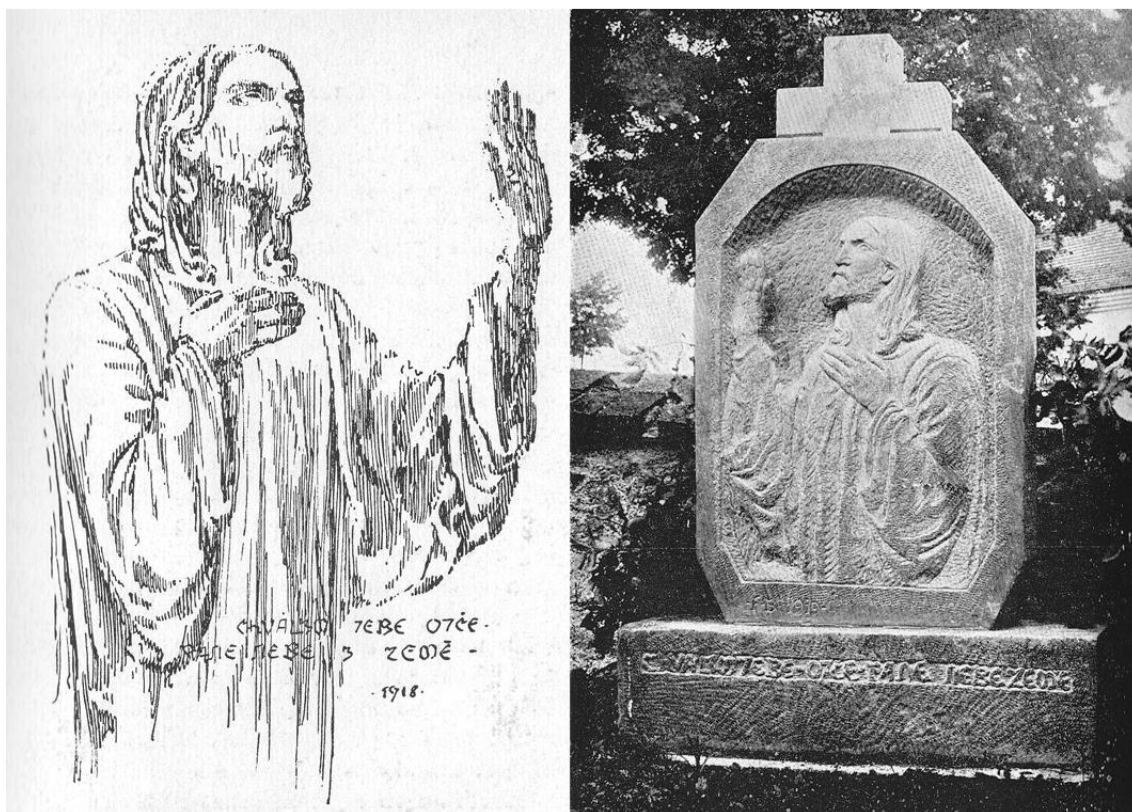
Bílkův portrét Jakuba Demla, dřevoryt z roku 1918 (Šlápěje, sv. 3)

Pavla Kytlicová na portrétu od Marie Vořechové (Šlápěje, sv. 4)

Bílkův pomník pro Demlova švagra Jana Kryštofa, Jinošov 1918

Náčrt a realizace Bílkova pomníku pro Demlovu sestřičku Matylku, Jinošov 1919.

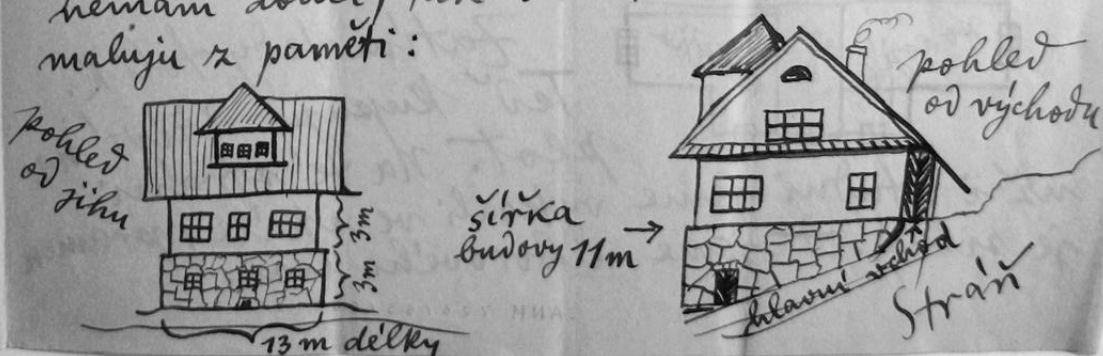
Dobové pohledy na Bílkovu chýnovskou chaloupku (Národní archiv).

Dobové pohledy na Bílkovu vilu na Hradčanech (Národní archiv).

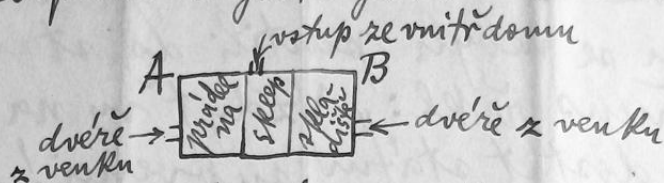
Architekt Boh. Fuchs poslal ten plán a tak jsme se dali do stavby... Ale jistě bychom se nebyli pustili do stavby, ale arch. Fuchs řekl: "Vždyť vy na tu stavbu musíte dostat státní subvenci! Šedesát procent celého nákladu!" A poučil nás, jak tu žádost napsat. Co to vše dalo běhá-
m, ptám a cestovám i psám!

Zatím máme 4 venkovní zdi s okny a střechu a hotových peněz se na to vydalo 60.000 K.. Vydali jsme všechno, co jsme měli, i těch 35.000 K, které jsme si na to vypůjčili, a teď čekám odpověď na svou žádost, t. j. těch 74.000 K státní subvence.. Plánu nemám doma, tak Vám tu naši stavbu na-
maluju z paměti:

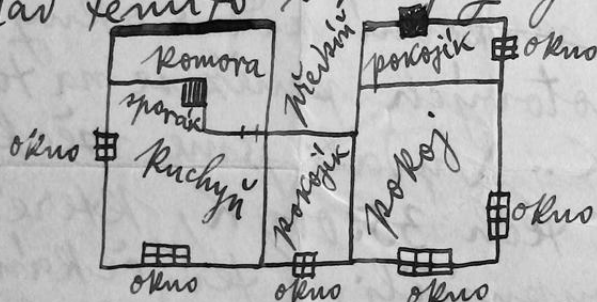
Části Demlova dopisu z 18. ledna 1922, kde Františku Bílkovi črtal svůj budoucí dům.

Docela v přízemí bude sklep, vedle něho prádelna-koupelna a ještě jakési skladiště:

Stěna A B je prokopána v Rameni ve stráni, to prokopávání a odkopávání dalo Kolík nedělní práce.

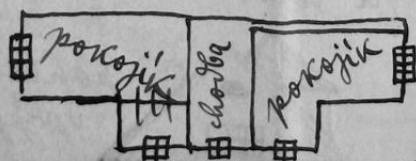
Nad těmito sklepy (bude) ještě vlastní byt:

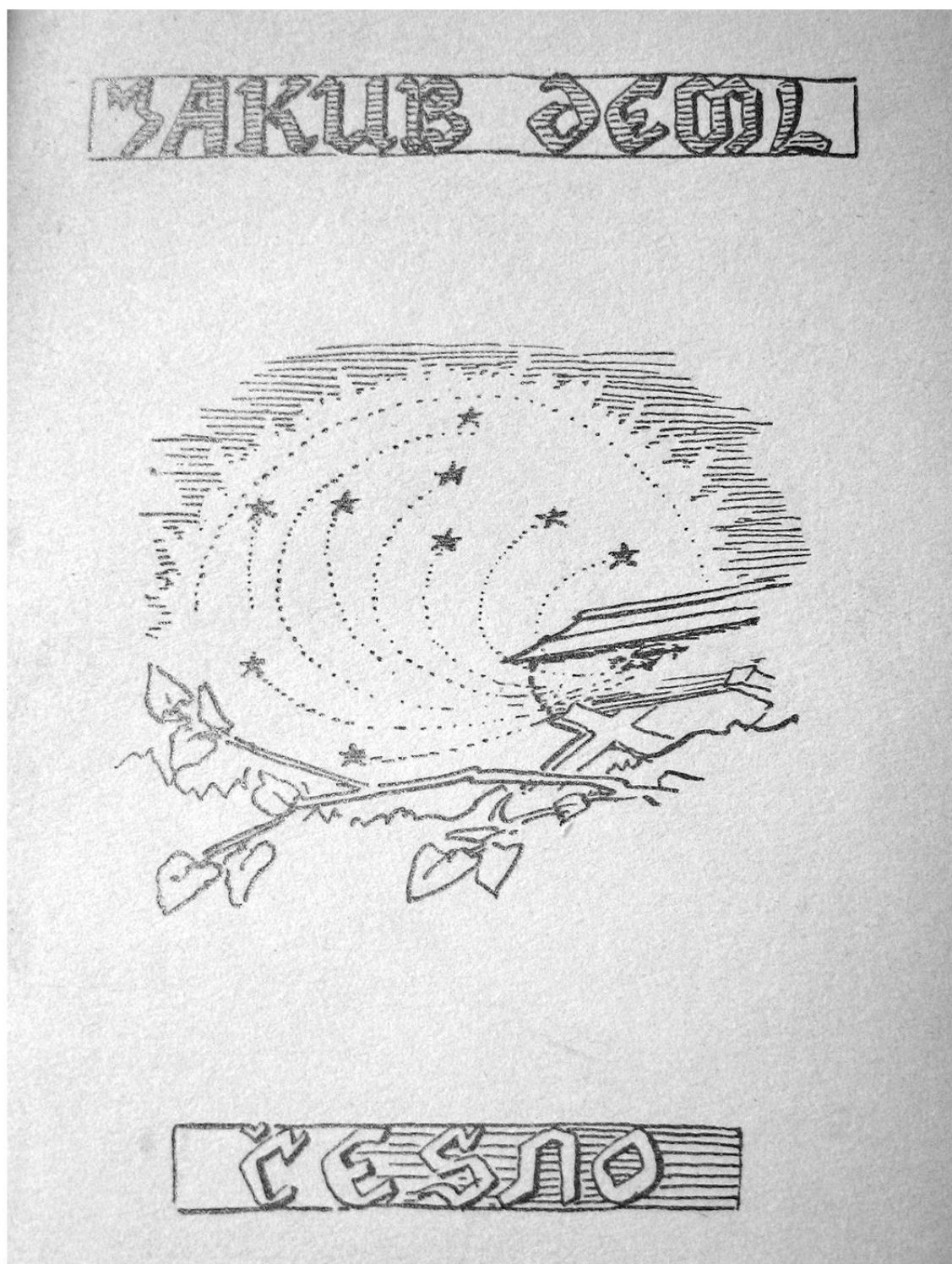
Tento náčrt je hodně nepřesný, ale vy si jej představte správně.

Z předstíne jdou schody do podkrovi a do sklepa.

Podkrovi vypadne asi takto:

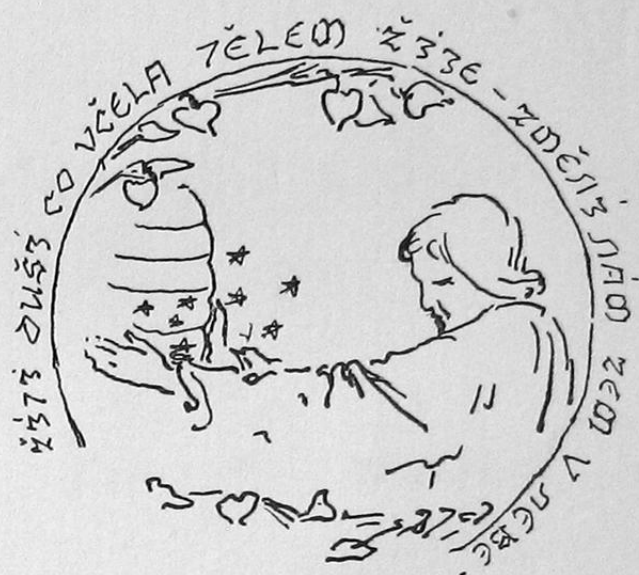
Zatím tedy tolik. Teď kupuju dříví na plot. Na té straně už i studni jsme vytesali ve skále, pramen je silný. A jsme u borového lesa.

Titulní listy Demlovy knihy *Česno* upravené Františkem Bílkem.

„*Česno* způsobilo přirozeně potěšení. Ani jsem netušil, jak šťastně i mé kresbičky tam zapadají!“ (František Bílek Jakubu Demlovi, prosinec 1924)

ЧЕЛОВ

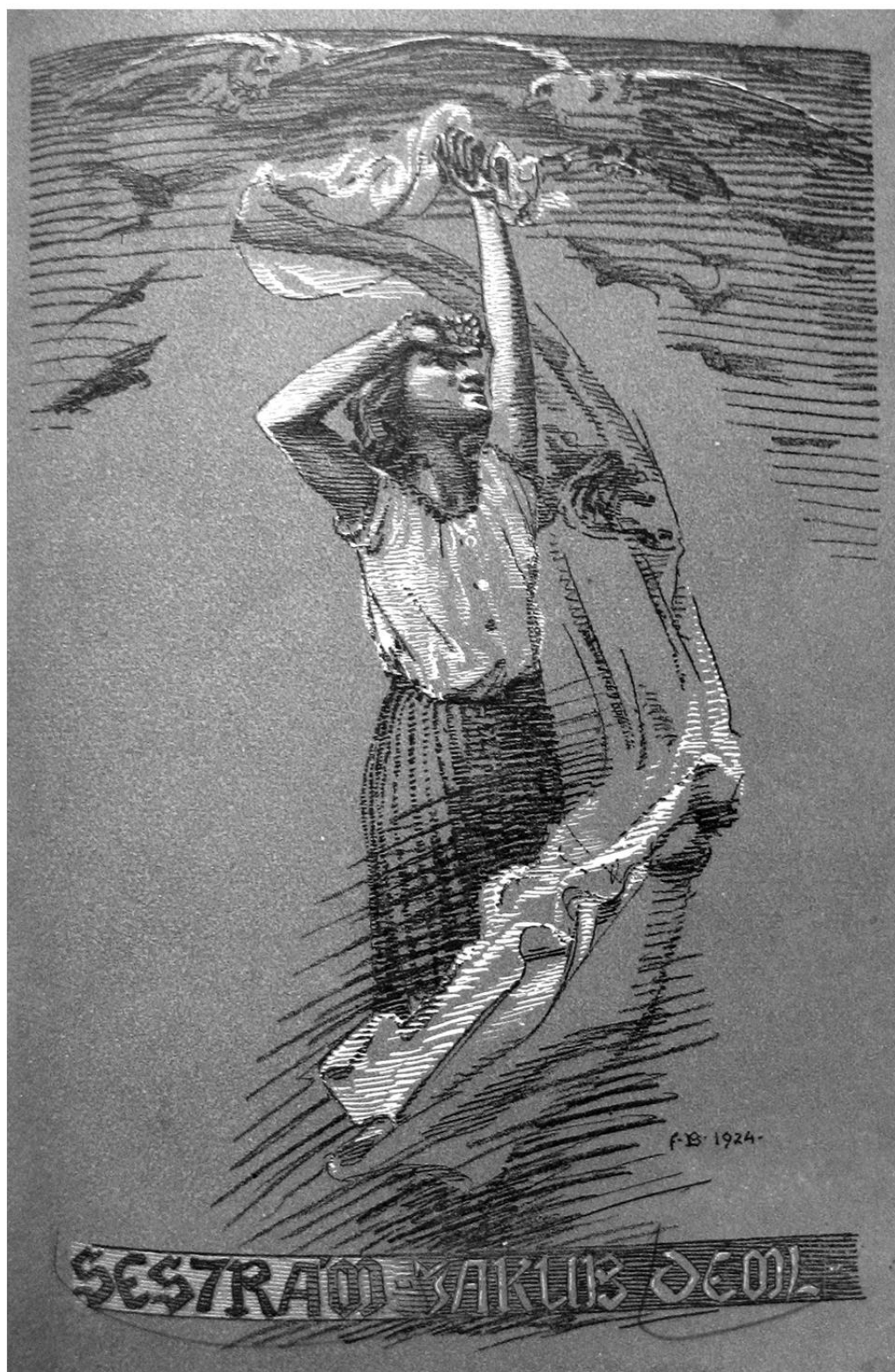

L É T A P Á N Ě 1924

Obálka Demlovy Sokolské čítanky.

„Ale celá postava Vašeho Sokola mládce jest napnutá jako *prut* – ne jako luk, neboť luk je suchý, bez duše, bez života!“ (Jakub Deml Františku Bílkovi, 3. září 1923)

Obálka Demlovy knihy *Sestrám*.

„... sad našich přání jemný kvet jak liliové záhony a nejžhavější, nejsladší, nejžádoucnější z žen jsme pozdravili, zářící, jak *bílé sestry* jen.“ Kniha Demlova se jmenuje: *Sestrám*.“ (Jakub Deml Františku Bílkovi, 22. září 1924)

Dřevoryt pro Demlovu knihu *Sestrám*

„První jest: *Sestrám, které zažihají krb domácí.*“ (František Bílek Jakubu Demlovi, listopad 1924)

Dřevoryt pro Demlovu knihu *Sestrám*

„Druhý jest: *Sestrám, které zažihají krb národní*. (Zde vzpomenuto sester husitských.)“
(František Bílek Jakubu Demlovi, listopad 1924)

„12. VII. 1927. Otokar Březina prohlíží mou knihu *Sestrám*, vidí tam Bílkovy dřevoryty, dívá se na jeden z nich a ptá se, co znamená. Vysvětluji mu, to že jsou husitské sestry; Březina se usmívá a praví: „To jsou divné sestry: jedna palcátem rozbíjí hlavu a druhá raněného ošetřuje!“ (Mé svědectví o Otokaru Březinovi)

Dřevoryt pro Demlovu knihu *Sestrám*

„Třetí jest: *Sestrám hvězdám, které uzří jen jasné noci bratří.*“ (František Bílek Jakubu Demlovi, listopad 1924)

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Diplomová práce z oboru český jazyk a literatura

**VZÁJEMNÁ KORESPONDENCE
JAKUBA DEMLA A FRANTIŠKA BÍLKA
1901–1941**

CORRESPONDENCE BETWEEN
JAKUB DEML AND FRANTIŠEK BÍLEK
1901–1941

Autorka: Iva Mrázková

2010

Vedoucí práce: Mgr. Daniela Iwashita, PhD.

Obsah svazku II

1912	346
1913	348
1914	353
1915	355
1916	362
1917	393
1918	429
1919	470
1920	487
1921	495
1922	498
1923	515
1924	552
1925	579
1926	602
1927	611
1928	618
Finále (po roce 1928)	620
Dovětek k dopisům	621
Setkání nad hrobem Otokara Březiny	627
František Bílek jako postava Demlova díla	629
Další osudy	635
Hlubinné souvislosti	638
Bílkovská výtvarná kritika Jakuba Demla	639
Konstanty	641
František Bílek jako jediný křesťanský umělec	645
Národní duch v díle Františka Bílka	647
Proměnné	649
Bezvýhradné obhajoby	649
Bojovnost i světlo	651
Několik bílkovských příležitostí	652
František Bílek jako nejsokolštější umělec	653
Demlovo Svědectví a návraty k počátkům bílkovské esejistiky	654
Společné rysy Demlovy a Bílkovy tvorby	656
Slovo viděné	657
Slovo zářící	662
Slovo hmatané	664
Barva hlíny	666
Cykly a syntéza	669
Závěr	673
Ediční poznámka	675
Soupis korespondence	688
Resumé	743
Summary	745
Prameny	748
Literatura	754

Svazek II

1912

17. prosince 1912

Co jste mi učinili dnes, toho nezapomenu a nezahladím na věky. Co jste mi učinili dnes, jest tak veliké, že nepotřebuji už ničeho, a sám sobě dvě věci pravím: I) Co ti učinili dnes, Oba, jest tak veliké, že toho nedoceníš do své smrti, a II) tak veliké blaho, že jsi uschnout přijati veliký žal a od této chvíle jej očekávej.

Posílám Vám, Příteli, onen text *Slavíka*,¹ když jste tak dobrý a navrhuje mi to, avšak podotýkám dvě věci:

- 1) že před definitivním zadáním do tisku vynasnažím se tyto verše ještě zdokonaliti;
- 2) že neposílám Vám této věci úkolem, nýbrž abyste, přečta tu prácičku, sám posoudil, byla-li by nějak hodna práce Vaší a některé Vaší volné chvílky.

A ještě toto: *Slavíka* chci vydati s latinským originálem, tak, že originál by byl na stránkách sudých a můj překlad na stránkách lichých knihy té.

Modlil-li jsem se za Vás dosud skrytě, ode dneška modlím se za vás skrytěji, šťasten, připraven.

Jakub Deml

¹ První vydání Demlova překladu *Slavík svatého Bonaventury* vyšlo ještě za Demlova pobytu v Šebkovicích v roce 1912. Zde se už jedná o druhé vydání, ke kterému Bílek vytvořil dřevoryty a reliéfní vazbu. Kniha vyšla až v roce 1916.

1913

[4. února 1913]

Milý příteli, mnoho jsem na Vás myslel v posledním čase. Zhotovil jsem pro Vás dřevoryt do knihy *Slavík sv. Bonaventury*. Jest hotovým, a našel-li byste chvíli, přijďte si pro něj, prosím! Už jsem Vás dvakrát hledal na Vinohradech. Nebylo mi dopřáno Vás najít.

18. 2. 1913

Váš *Bonaventura* jest ze svatého českého kořene, toť postava, jež po staletí učila se řeči našich skal. A podivná věc: má podobu mého rodného otce, člověka hroudy..., „Slepce“.

21/9 1913

Příteli drahý,

obávaje se deště, přinesl jsem Vám dnes zatím jen několik *reprodukcí**) Vašeho obrazu, abyste mohl tu a tam dáti svým návštěvníkům něco na památku; originál přinesu Vám v nejbližších dnech, jakmile budu trochu méně trpěti, neboť velice trpím; a potom Vám vše povím... Prosím, vzpomeňte si někdy na mne ve svých modlitbách. Upřímně pozdravuji Vás i milostivou Paní.

Jakub Deml

Ted' bydlím na Žižkově v Lucemburské ulici č. 7. ve třetím poschodí.

*) od Štence

[1913]

Vejděte, příteli, do našeho domu. Třeba zítra, je-li Vám milo. Snad i s panem Klementem! Je mi ohlášen k večeru (zítra). Jsem zítra od deseti hodin dopoledne stále doma.

Uvidím Vás rád.

Vepisuji zde oddaný k Vám pozdrav. –

František Bílek

1914

30. XI. 1914

Příteli, ať je Vám dar Váš požehnán!¹ Když mi byl podán, jakoby sám jste byl vešel. Avšak ve nové, zase šťastnější chvíli, kdy všechny známky Vašeho rodu zůstaly v pozadí a Vy sám jste u mně prodlel. A netajím se, že i zde byl jsem udiven. Život, Síla i Krása Vašeho Slova ještě mi více zazářila než kdy před tím. Udiven nad mocí Vašeho Slova, řekl jsem si: – odkud se tu vzala a kam – spěje?! – Ještě více udiven nad myšlenkou Vašeho života, táži se v rozpacích: – kde pramení a kam spěje onen poslední tvar, který učiní myšlenku Vašeho života sdělitelnou všem bratřím? Zkušenost mne učí, že naše „bud’ vůle Tvá“ vzbouzí myšlenku Otce. A ten, který ji přináší, je „poslaným“. Budiž čest Vašemu Poslání, milý příteli! Kéž domyslíte a donesete je až do konce!

Ruce Vám tiskne v oddanosti

František Bílek

Má paní poroučí se Vám uctivě.

¹ Na tento Bílkův dopis Deml velkým červeným písmem připsal: *Tanec Smrti*.

1915

[před 24. listopadem 1915]

Vykládejte si mé opožděné zaslání, příteli Jakube, tím, že teprve před týdnem navrátili jsme se domů, že příliš bylo práce a starostí než jsme byli ve stavu zásilku obstarati. V sobotu truhlář obraz (zasklený) odnesl; hotovil naň bedničku a snad už poslal. Doufám, že každým dnem obraz dojde do Vašich rukou. Zatím tedy se neznepokojujte, prosím!

Zdraví Vás oddaně

Váš František Bílek

[před 24. listopadem 1915]

Příteli Jakube, hned jsem šel ke truhláři po obdržení Vašeho dopisu. Tam jsem našel vše dobře zabalené, ale neodeslané. Slíbil bednu ihned poslati. Doufám, že je obraz už ve Vašich rukách. Obraz je zarámován a zasklen. Vymlouval se: Je málo lidí. Sám chodí na stráž. Mějte tedy strpení, prosím! Až věc obdržíte, oznamte mi to lístkem!

Pozdravuje Vás s chotí svou

Váš František Bílek

24. XI. 1915. *Jinošov*, pošta Náměšť u Brna

Příteli,

dostal jsem pro Vás 100 K zálohy na ty rámy a bednu, kterýžto peníz Vám dnes posílám, a mám Vás poprositi o sdělení, kolik celkem budou oba obrazy stát, ale máte laskavě připočítat všechny oučty stolařské, sklenářské a ostatní takové výlohy, bez obav, že by se to nezaplatilo rádo, anebo že by se to nemohlo zaplatiti. Z té příčiny, jak už jsem Vám pravil, můžete všechny ty věci poslati na dobírku, a pak ovšem nemusíte „skládati účty“.

Prosím Vás o to, aby stěhování Vašich obrazů netrvalo tak dlouho jako posledně, vím, že jen vinou stolařovou, ale povzbud'te jej, prosím! Jest tady takový velký sál, docela prázdný, a právě proto silně touží po Vašich liniích a zjeveních.

Velmi by „mne“ potěšilo, kdybyste mi oznámil, *kdy* asi Vaše obrazy stolař mi pošle.

Pozdravujeme Vás v úctě.

Jakub Deml

(Ve svatvečer sv. Františka Xavera)
[3. prosince 1915]

Dostávám od Vás, příteli, dopis, kde mne žádáte o „frontispis“ a tečky (pomlčky). Rád Vám vyhovím. Jakmile odbudu nejnnutnější práci, ihned se do práce pustím. Důležitějším než tvar knihy je pro mne „tiskový rámec“. Doufám, že dnes dostanete do rukou zaslané obrazy. Kéž dojdou šťastně! Jakmile obrazy dostanete, dopište mi na lístku, jak obrazy došly! Připište též, zda mohu nechat už ony dřevoryty zasklít, které chystám pro onen „prázdný sál“! Podpis a pozdrav milostivé paní Wisenbergrové mne potěšil. Opětujte můj pozdrav uctivě, prosím!

František Bílek

5. XII. 1915
Jinošov, pošta Náměšť u Brna

Milý příteli,

děkuji Vám, že jste svolil přiodít moji knihu *Miriam*, a na Váš dotaz odpovídám, že tiskový sloupec jest 7,2 cm široký a 11,3 cm vysoký. Takto: *

Ony dřevoryty pro „prázdný sál“ dejte, prosím, zasklít, a sklenářovi řekněte, ať mi napíše, co stojí jeho práce i bedničky, ať s tím neobtěžuje Vás.

Ten sál jest prázdný, zdálo by se tudíž, že jest můj. V této válečné vichřici uchýlil jsem se pod krov své sestry Františky, její muž jest už šestnáct měsíců na vojně a zanechati jí tu musil dvojí namáhavou živnost a tři malé děti. Často žasnu, co žena snese. Ona však už (má sestra Františka) od jara (tehdy nějaký čas ležela) užívá léků, denně. Tak jsme v té vojně bez rozdílu všichni.

Jak jsem tomu rád, že Vás nechali při Vašem díle! Tato doba potřebuje tolik milosrdenství a útěchy. Ruce dnes více jsou než ústa.

Buďte zdrav se všemi svými milými.

J. D.

P. S. Chtěl jsem napsati Vašemu stolaři-sklenáři o účet za ty tři bedny a rámy, ale pošta, nevím proč, nedodala mi průvodní adresy, takže nevím, jak se ten člověk jmenuje a kde bydlí. Velice byste prospěl mé paměti a starostlivosti, kdybyste mi na lístku sdělil, co jste těm řemeslníkům musil zaplatit, anebo kolik jim máte platit. Jsem v této věci jen činitelem, nebo jak říkají, jednatelem, a z té příčiny jest přece jen dobře nemlčeti o penězích a nebáti se oučtů. Vždyť, i kdybych sám pro sebe ty obrazy od Vás kupoval a nevím jak Vám je zaplatil, nepřestanu Vám býti dlužen! Prosím Vás, pochopte to! Ale já přece nekupoval jsem od Vás pro sebe, přesto, že jsem tak mohl učiniti pro své potěšení, – a je-li utrpením dávatí účet, strpte to, prosím Vás, vždyť nemenším utrpením jest: žádati jej! Nesme tuto bolest všichni společně, Vy, já i pí Alžběta Wiesenbergrová – a Vy, příteli, mimo to konejšete se při tom tím, že z důvodů jisté spravedlnosti není nám možno „přání“ svá objasňovati. – Na tu druhou objednávku poslala Vám paní Wiesenbergrová 24. listopadu 100 K mýma rukama a 100 K 3. prosince rovněž mou rukou. Snad jste to dostal. 6. XII. odesláno opět 100 K.

[mezi 3. prosincem a Vánoci 1915]

Příteli Jakube,

ještě nikdy Vaše zasilka nevzbuzovala vepřové myšlenky, až ona včera večer došla. Nelze zatajit, že to byly myšlenky radostně přijaté, vzbuzující *veliké díky*. Zajímalo by mne: Jak jste na ty „myšlenky“ přišel!? Snad slyšíte, jak je v Praze úzko!? Přijímáme je s vážností důchodního záložny. Až Vy přijdete, vrátíme vklad i s úroky. Ještě úsměv – srdce přidáme.

Já se včera snažil též Vás „pomilovat“: Balil jsem dvacet dřevorytových teček – „oddechů“ v naději, že je s uspokojením přijmete. (Obrazy též!)

Šťastné, krásné svátky Vám i milostivé paní Wiesenbergrové.

František Bílek

1916

Jinošov pošta Náměšť u Brna
21. ledna 1916

Příteli, uvedl jste mne svým milým listem do velikého pokušení pro pokus, jež jsem kdysi nechal pokusem. A zároveň do jakési horečky, kterou vytváří láska a moje povaha. Jest doba činů, tedy k věci: děkuji Vám za dobrou radu a oznamuji Vám, že knihu svou těmi typy Elunkovými tisknouti nedám, protože jsou slabé a mimo to některá písmenka horních řádků splývají s písmenky spodních řádků.

Byl jsem již sám rozhodnut pro typy Bernhardovy, které mi dnes laskavě naznačujete, že by byly dobré, ale ještě více mne svádí ten proces litografický. Mrzí mne, že zrovna nemohu promluvit s Vámi o tom ústně. Do Prahy zavítám, ale sotva brzo. Proto osměluji se prosit Vás o novou radu:

- 1) Myslíte, abych text knihy své psal litograficky já?
- 2) Mohlo by se to litografovati na ten holand, jež jsem pro tisk knihy zvolil – či musí býti papír tak měkký, jaký jsme zvolili tehdy na litografie Vaše?
- 3) Chtěl byste a mohl byste přepisovati knihu mou Vy? V tom případě rozhodl byste o celé úpravě sám, já bych jen (podobně čmeláku, jenž se těší z práce cizí) platil účty a honorář. Ale zároveň by nezbytno bylo, tuším, aby se kniha vydávala jen po sešitech, a v těch lhůtách, ve kterých byste byl s prací hotov, např. jednou za měsíc, nebo za čtrnáct dní, nebo jinak.
- 4) Vidíte, že procesu litografickému vůbec nerozumím, takže – kdybych já měl ve věci té písařem býti – musil byste ve své dobrotě mi všechno poradit a opatřit.

Zatím Vás srdečně pozdravuji a očekávám den co den Vašeho slova.

Jakub Deml¹

¹ Pod Demlovým podpisem následuje ještě přípis od Elišky Wiesenbergrové: *Mnoho vážený mistře, s Vaším milým pozdravem současně nám přišlo drahé slovíčko Vašeho přítele pana Otokara Březiny. Tato viditelná shoda cest jistě jest znamením shody neviditelné a dobře. Přečetla jsem si tento dopis p. Demla a hlas můj mně praví, jak krásné a vzácné by dílo bylo, kdybyste je sám přepisoval a svými kresbami ozářil. Pan Deml praví: Lid hlasuje, vladař rozhoduje. Vyprošuji si pozdrav pro Vaši paní a rovněž Vás nejuctivěji pozdravuji, vzácný mistře. Eliška Wiesenbergrová*

[po 21. lednu 1916]

Milý Jakube,

mám-li se stát jasným, musím uvést ve skutek svůj návrh. Hovořím tak k příteli p. Březinovi, k Vám i jiným; ať tedy jednou objasním, i jak psát knihu. Přepíši napřed sám Vaši knihu. *Jenom spěchu nemá* při tomto podniku být. *Vše musí uzrát. Vše pěkné musí býti vytouženo*, „*dlouhočekáno*“. K litografii se hodí každý papír. Také možno psát přímo na kámen. To však by musilo býti psáno obráceně.

Milostpaní Wiesenbergrové opětujeme svůj oddaný pozdrav.

Nepíši déle, protože jsem balil a stěhoval vše ze Štěpánské ulice k nám.

Vám oddaný František Bílek

V Jinošově, pošta Náměšť u Brna
27. I. 1916

Milý příteli,

napsal jsem tiskárně *Práva lidu*,¹ aby Vám poslali otisk *Slavíka*, štoček totiž trochu praskl, ale poněvadž praskl v rohu a dole, snad to nevadí? Až Vám obrázek pošlou, posuďte sám. Rovněž jsem jim psal, aby Vám poslali k nahlédnutí titulní stránku *Slavíka* upravenou typograficky.

Chtěl jsem dáti *Slavíka* tisknout typy Cheltenham, které má jediné *Politika*,² ale tato tiskárna mi odpověděla, že nemají papírů ručních, a mimo to chtěli, abych jim celý náklad zaplatil současně se zadáním tisku. Dal bych jim napřed peníze a potom bych musil čekati na knihu třebas celý rok. Z té příčiny dal jsem *Slavíka* také tiskárně Skalákově do Hyberské ulice, a už jej sázejí těmi *velkými* typy Bernhardovými.

Máte-li nějakou důležitou práci zrovna pod rukama, nezdržujte se otázkami mé tiskárny, to víte, že vše uznám a ani není třeba, abyste se mi omluvil, nemůžete-li tiskařům mým poraditi.

Zatím Vás srdečně pozdravuji.

J. D.

¹ *Právo lidu*, oficiální deník československé sociální demokracie, vycházelo od roku 1892. V roce 1948 bylo sloučeno s *Rudým právem*. Tiskárna *Práva lidu* sídlila v Lidovém domě v Hyberské ulici a v tomto dopise je označena také jako „tiskárna Skaláková“. Josef Skalák (1874–?) byl sociálnědemokratický politik a poslanec, který měl na starosti distribuci *Práva lidu*; v roce 1929 se přidal ke komunistickým odštěpencům.

² (Die) *Politik*, německojazyčný pražský deník vycházející od roku 1862.

28. I. 1916

Milý příteli,

jste tak dobrý, že chcete na mém textu ukázati, jak si představujete psanou knihu. Taková jest Vaše přátelská vůle, a aby se stala skutkem, o tom už rozhodne Pán času. Zatím Vám posílám dobrý otisk Vašeho *Slavíka*, abyste věděl, na jakém papíře bude celá kniha, už jest v sazbě tiskárny *Práva lidu* v Hyberské. Nevím (rád bych), mám-li zvoliti tisk dvoubarevný: tj. na listě titulním a potom začáteční písmeno každé sloky lahodnou červení. Co o tom soudíte? Napsal jsem tiskařům, aby se Vás zeptali. Nejvíce se bojím o tiskárenský návrh toho titulního textu. Zdá se mi, že zkušené sazeče mají někde ve frontě. A já tomu nerozumím. Zatím Vás uctivě pozdravujeme, též Vaši Paní, a Františkovi posíláme párky, Bertičce jablíčka, ať ochutnají též našeho moravského chleba, ale ať dají pozor na tu domácí slivovici, kouše! je pravá jinošovská z tohoto strašlivého roku.

Váš Jakub Deml

*

5. II. 1916

Jinošov, pošta Náměšť u Brna

Milý příteli, velice jste mne potěšil zprávou, že rád přehlédnete korekturu titulního listu *Slavíka*, už podruhé psal jsem tiskárně, aby Vám to poslali.

Při této příležitosti Vám podotýkám, že *text* listu titulního můžete *změnit*: jestliže typografická úprava bude toho vyžadovati. Hlavně tu běží o to, aby ta *červeň* na titulní straně byla rozdělena správně. Z té příčiny můžete (Vy) zvoliti i tento text:

SVATÉHO BONAVENTURY

S L A V Í K

TEXT LATINSKÝ I ČESKÝ

*

Rozměrem originálu přeložil

JAKUB DEML kněz**

V JINOŠOVĚ u Náměště n/Oslavou

Morava***

Uvádím schválně mnoho textu, abyste si mohl *vybrati*.

Otisk obou Vašich *Slavíků* na tom holandě překvapil mne tak, jako by to byly obrazy zcela nové! Teprve na holandě je vidět plastickou krásu Vašich dřevorytů, jest to jako nově ražený zlatý peníz!

Až si odpočnete po listě titulním, tj. až Vám moji tiskaři dají pokoj, poprosím Vás, abyste mi nakreslil návrh na *desky* pro *Slavíka sv. Bonaventury*. Celý náklad této knihy tištěn jest na dobrém holandě, a tu, myslím, bylo by dobře, dát knihu *vázat* – buď do kůže (bude-li jí!), anebo do plátna. Co tomu řeknete? Anebo stačilo by (nebudete-li míti pokdy) opakovati na deskách stránku titulní. Ostatně není na to tolik chvatu. Zatím běží jen o tu stránku titulní.

Kdyby Vám návrh tiskárny nevyhovoval, oni Vám jistě rádi podají návrhy nové, jsou to hodní páni.

Zatím Vás srdečně pozdravujeme.

J. D.

* Nehodil by se sem některý Váš malý obrázek?

** Poznámkami doprovodil a nákladem svým L. P. 1916 vydal

*** Na Moravě

14. 2. [1916]

Milý příteli, posílám Vám ze své poutnické výbavy plechový hrníček na důkaz lásky své. Pod těmi škvarky jsou játra, o nichž řekl anděl Tobíášovi, že jsou užitečná k lékařství.¹ Pozdrav!

J. D.

¹ Tóbit – Tóbijáš 6,4: Anděl mu řekl: „Rozřízni tu rybu, vyjmi z ní žluč, srdce a játra a uschovej u sebe; *ostatní* vnitřnosti zahod'. Žluče, srdce a jater lze užít jako léku.“

V Jinošově, pošta Náměšť u Brna
19. II. 1916

Příteli Františku,

rád bych, abyste tyto řádky dostal dřív, a proto píšu jen málo. Měl jste tady být včera a dnes, abyste viděl a slyšel, kolik štěstí sem přilétlo s Vaším *Stvořením světla*!¹ Děti to taky chtěly vidět, zvlášť můj tříletý synoveček Dalibor, vulgo Borek, hotový mudrc, a Vaším dřevem-světlem byl uchvácen můj švagr (který jest na dovolené – ta vojna ho zmáhá) i má sestra Františka; o sobě a o přešťastné majitelce Vaší práce, pí Alžbětě Wiesenbergrové-Zacharové ani nemluvím, to by byla kapitola příliš dlouhá, a ostatně Vás nemine...

Milý příteli Františku, jste tak dobrý, že chcete „rozluštiti obal *Slavíka*“. Mějte tedy trpělivost: pošlu Vám v této záležitosti knihaře Ludvíka Bradáče² a zástupce tiskárny; pamatujte při tom, že Vy sám v této věci rozhodujete.

Tisk *Slavíka* dobře pokračuje, už jest natištěno třináct stran textu toho pravého *Slavíka* a pět stran mých Poznámek k Slavíku. Tyto Poznámky k Slavíku tisknu ve dvou sloupcích na stránce, zase dvoubarevně: a mezi vlastní latinsko-český text *Slavíka* a mezi tyto své Poznámky k Slavíku chci dáti Vaše *Ex libris E. W. Z.*, které sem od Vás přišlo z milosti boží.

Nesouhlasíte-li s tímto mým návrhem, můžete mu zabrániti, jest ještě čas, ale já ze své strany podotýkám jen tolik, že to *ex libris* nejen formátem, nýbrž především a neobyčejně svým obsahem souhlasí se *Slavíkem sv. Bonaventury* a zase „především“: s mými Poznámkami k Slavíku. Tiskárna Vám to dodá a uvidíte, doufám, že nelhu.

S tiskárnou mám, ovšem, zvláštní trýzeň, Vašeho *Slavíka* natiskli nemožně, dali mnoho barvy, ale už jsem jim nařídil, aby ho tiskli znova, a dal jsem jim potřebné instrukce, hlavně tu, že Vaše dřevoryty nesmí se tisknout současně s textem knihy, poněvadž text knihy při tisku vyžaduje zcela jiného tlaku než Vaše jemné obrazy. Mimo to, než začnou tisknouti celý náklad Vašich obrazů, musejí Vám první otisk předložiti k schválení. Takže každé další neštěstí v této věci jest vyloučeno: a když by nepomohlo ani toto opatření naše, dám Vaše dřevoryty otisknout do tiskárny jiné.

Buďte tedy v té věci bez starosti, nám bez cesty křížové nic se nedaří.

Formát celé knihy *Slavíka* jest

19,5 cm šířky,
29,5 cm na výšku.

Posílám Vám též prvních 21 rukopisných stránek Poznámek k Slavíku (prošly tiskárnou), kdybyste snad v nich něco našel pro ty desky neb pro obálku *Slavíka*. Také český překlad *Slavíka*, ač myslím jej už máte. Vraceti mi tyto tištěné a psané stránky nemusíte, není jich potřeba a jistě bych Vám poslal lepší, kdybych je měl tady, však z tiskárny dostanete ukázky lepší.

Posílám Vám také prvních 32 stránek knihy *Miriam*, podívejte se na to a rozhodněte a uvažte laskavě sám, zdali byste v přepisování tohoto textu našel zálibu – já bych si toho od Vás jistě přál, neboť tyto básně v próze obsahují části mého života, a některé věty mé snad k Vám promluví Vaší řečí – a Váš přepis, Vaše linie a obrázky

¹ *Stvoření světla v nás. Ex libris Elišky Wiesenbergrové-Zacharové* (1916) – dřevoryt.

² Ludvík Bradáč (1885–1947), pražský knihař a nakladatel.

dají řádkům mým smysl, jehož ani můj rukopis, tím méně litera tištěná jim dáti nemůže. Z té příčiny máte i v této věci plnou vůli a svobodu, a budete-li chtít, pošlu Vám další aršíky *Miriam*, vždy jakmile je dostanu z tiskárny.

Pán s Vámi všemi!

Váš J. D.

19. II. 1916

Jakube – příteli,

zmiňujete se o vazbě *Slavíka*. Protože jsou vazby knih k unudění stejné, užívám vazby nové, plastické, jejíž návrh (ovšem nedostatečný!) Vám posílám k nahlédnutí. Pro knihu Dr. Emanuela Chalupného¹ o Josefu Václavu Sládkovi² také jí užijeme. (Knihař Jelínek – Jungmannova č. 26.)³ Co stojí „štancna“,⁴ víte; řídil jste ji pro *Kapličku světic*. Doufám tím dáti směr opět jiným vazbám. Napište, prosím, svolujete-li!

Ještě si děti a my všickni libujeme nad Vaším darem posledním. Jistě cítíte naše vděčné vzpomínání, Vás i pí Wiesenbergrové.

Oddaný náš pozdrav!

František Bílek

¹ Emanuel Chalupný (1879–1958), literární historik a kritik, sociolog a politolog. V této době žil v rodném Táboře, kde provozoval advokátskou praxi. V roce 1923 byl jmenován docentem sociologie na Masarykově univerzitě, v roce 1924 docentem na pražské technice. Od studentských let se zabýval dílem Otokara Březiny. Přes Březinu se seznámil s Ladislavem Klímou a stal se propagátorem jeho díla.

² *Josef Václav Sládek a lumírovská doba české literatury*. Praha: Fr. Borový, 1916. Pro tuto knihu Bílek ztvárnil motiv *Tvůrce a jeho sestra bolest*, který později použil na náhrobku Otokara Březiny.

³ Antonín Jelínek vázal kromě druhého vydání *Slavíka svatého Bonaventury* (1916) ještě druhé vydání Demlovy knihy *Moji přátelé* (1917) a knihu *První Světla* (1917).

⁴ razidlo.

21. II. 1916

Drahý příteli,

dnes dostává se mi nového daru Vašeho, posíláte mi návrh na desky *Slavíka*.

Návrh Váš se mi neobyčejně líbí a prosím Vás, abyste jej uskutečnil.

Na toho knihaře Jelínka myslím od té doby, kdy jsem viděl jeho vazbu původní na knize Theerově.¹ Jen jsem neznal jeho adresy, a už jsem chtěl psát p. inspektoru Leopoldu Weignerovi do technologického muzea,² aby mi jeho (Jelínkovu) adresu poslal.

Tedy moje rozhodnutí takové jest: vazba *Slavíka* nezadá se Bradáčovi, nýbrž Jelínkovi.

Formát *Slavíka* už znáte.

Nevíme ještě, jak silná bude ta kniha, neb ačkoli vím, že bude míti asi tři tiskové archy po šestnácti stranách, přece sám knihař Jelínek musí nám vyzkoušeti a říci, kolik milimetrů musíme čítati na tloušťku hřbetu.

Napíšu tedy ještě dnes knihaři Jelínkovi, aby v tiskárně vše, čeho potřebujete pro ty „desky“ vědět, vyšetřil, a Vám oznámil.

Nákres Vám vrátím, poněvadž myslím, že ho budete ještě potřebovati.

Jest velice výnosno poslati Vám plecháček, proto už, že jej okráslíte tak roztomilou řečí, a člověk při ní pozapomene své bolesti.

Buďte ujištěn, že na Vás myslíme upřímně, nezištně = vědomi toho, co jste nám dal! a skoro stále. Pozdrav!

J. D.

Nevím, bydlí-li ten knihař Jelínek v Praze, či na Královských Vinohradech, i prosím Vás, abyste to slovo na obálku *připsal* a dopis na poštu poslal.

¹ Otakar Theer (1880–1917), básník a dramatik, iniciátor vydání *Almanachu na rok 1914*. Zde je nejspíš řeč o Theerově knize básní *Výpravy k Já*, kterou v roce 1914 vydal Spolek českých bibliofilů, jehož náměstkem byl Leopold Weigner.

² Leopold Weigner (1866–1920), rodák z Třebíče, od roku 1898 působil v technologickém muzeu, které bylo zřízeno živnostenskou komorou a později přetvořeno na Ústav pro zvelebování živností; od roku 1919 byl jeho ředitelem. Weigner byl členem národní strany svobodomyslné a před válkou i poslancem zemského sněmu za tuto stranu.

Jinošov, pošta Náměšť u Brna
[mezi 21. únorem a 16. březnem 1916]

Váš lístek, milý Františku, přichází vždy jako paprsek a jako radost. Vypuklinu na desky pro *Slavíka* tedy si odnesli už, čekám další zprávy od p. Jelínka knihaře. Promiňte, prosím Vás, že dnes mnoho Vám nepovím, byl jsem na delší cestě, v noci jsem přijel a přišel, jsem tedy dosti unaven. Jakmile mi bude možno, pošlu Vám další „rukopis“ knihy *Miriam* na přepisování.

Ani nevíte, jak zvětšujete a zesilňujete můj život, když pro mne takovou práci konáte. Vidím při tom nejen radost svou a sílu svou, nýbrž i útěchu a nadšení těch, kteří na každou moji knihu *netrpělivě čekají!* Kolik lidí ze všech stran a stavů mi píše – a hlavně z bojišť! Podivno, jak rádi mají mé knihy mužové ve frontách, nedávno i na válečnou loď posílal jsem svůj *Tanec Smrti* panu Emilu Maudrovi, a z Uher psal mi důstojník Eduard Rozkošný, že v jeho oddílu jest Váš synovec z Chýnova, a má z toho radost. Osobně se s těmi všemi lidmi ani neznám a oni mi píší jako starému známému. A proto se raduji, že ve Vaší práci je světlo, které mýma rukama rozchází se po všech „bojištích“. – – Zatím: zdrav buďte!

Váš Jakub Deml

P. S.

Tiskárna dodala paní Elišce Wiesenbergrové zatím jen deset otisků Vašeho ex libris, jakmile natisknou celý náklad, hned Vám milostpaní prý pošle těch „dvacet výtisků“. Asi pěti lidem (i panu Brezinovi) paní Eliška Wiesenbergrová po výtisku už poslala to ex libris, co kdo odpověděl, dovíte se. – Zarmoucen nebyl nikdo. –

Té Vaší *Miriam* budeme tisknout 300 exemplářů na můj účet.

Jinošov, pošta Náměšť u Brna
16. III. 1916

Milý příteli, budete-li míti chvílku pokdy, udělejte mi *pérokresbou* skicu té vypukliny, kterou jste vytvořil pro desky *Slavíka*. Dal bych ten obrázek reprodukovat na *prospekt* té knihy. Tato moje prosba jest podmíněna Vaším časem a Vaší chutí, jest to tedy opět jen návrh, jenž *může* býti neuskutečněn!

Zatím náš pozdrav!

J. D.

Knihář Jelínek dnes mi psal, že první odlitek té „štancny“ se nezdařil, dělají tedy druhý.

Jinošov, pošta Náměšť nad Oslavou, Morava
19. III. 1916

Milý Františku, příteli, jste dobrý jak to Boží slunko, které vytahuje trávičku ze země a zpěvavé ptáky z jihu, a malé děti z vlhkých chaloupek. A ze srdcí vyvoláváte slovo, také z mého srdce, a činíte to v době, kdy všechna slova snaží se zmizeti z očí a skrýti se co nejdále, aby nebyla zavražděna a rozsápána. – A máte také tuto pravdu ve svém díle: jedině bezelstnost je nezranitelná.

Posilňujete rameno mé a ruku mou. A podílem Vaším na vítězství mém, kdykoli rozkáže Bůh, abych vítězil, jest nová a nová žádost po Vašich darech. Tot' mé všechno bohatství, a skutky, které jste mi učinil, říkají, že moje žádost Vašich darů nebyla zlá. Oplatiž Vám to Bůh dle míry, počtu a váhy Svého vidění a Své moci!

Těmi třemi závitky Vašeho přepisu (knihy Miriam) jsme oslněni.

Jak a co z té knihy máme přepisovati my, o tom se s Vámi ještě dohodnu a poradím. Rovněž o té Unii. Papír, který jste vybral, zdá se mi velmi vhodný. Také s Vaším návrhem na vazbu té knihy milerád souhlasím. Ze *Slavíka* čekám tento týden už *poslední* korekturu tiskařskou.

Vaši pérokresbu už jsem poslal k reprodukci. Kolik duší bude Vaší bratrskou zásluhou i *oči*ma „naslouchat, jak to ptáče zpívá nápev lásky, jímžto tvor svého Tvůrce vzývá“!¹

A doufám i věřím, že Věčná Milost neodepře zdraví z našeho *Slavíka* nikomu, kdo jej přijme tak prostě a žádostivě, jak my jsme jej přijali ve své touze a práci.

J. D.²

¹ Verše z Demlova překladu *Slavík svatého Bonaventury*: „Nuže, milý, naslouchej, jak to ptáče zpívá/ neboť blaze člověku, jemuž v sluch se vrývá/ nápev lásky, jímžto tvor svého Tvůrce vzývá:/ tak-li píšeš, píseň tvá ceny nepozbývá.“

² Za Demlovým textem následuje ještě přípis Elišky Wiesenbergrové: *Předrahý mistře, zdálo by se, že Vaše Miriam stojí pod měsícem a pod hvězdami, ale světlo jejich jest jasnější a silnější, neboť prozařuje a nadlehčuje těla, anebo jest viděno z větší blízkosti. Proto snad také krása jde mu tak ochotně vstříc a její nápev sní o takové radosti.* – Eliška Wiesenbergrová 20–3–1916

[po 19. březnu 1916]

Milý příteli Františku,

dostal jsem až dvacátý devátý list Vašeho přepisu a cítím se velice bohatým, tolik stromů, včeliček a jiných krásných věcí jste mi nakreslil. Máte pravdu, stačí vydati těchto dvacet devět stran, vždyť to převyšuje o několik miliard každou válečnou půjčku. Z radosti nad tímto Vaším darem budu teď několik dní trnout a schnout strachem o ten bochánek, který jsem pro Vás vlastnoručně obednil a Vám dnes posílám, neskromně podotýkaje, že ta bednička mi dala kolik hodin práce a co píchanců a škrábanců do rukou! Snad budu i měsíc v kriminále, že do Prahy posílám chléb. Ale z toho bych si pramálo dělal, jsa na samovazbu zvyklý, jen kdyby ten chlebiček nezkonfiskovali.

Ta moje tiskárna už mne zlobí, pracují pro mne, jen když nemají co *jiného* na práci – a povídali mně ti ukrutníci, že jim nikdo neplatí tak svědomitě jako já. Bůh jim odpust, já nemohu. – Z vysokého i nižšího kléru mám už bezmála treš subskribentů na *Slavíka sv. Bonaventury*. Kdyby ten náš *Slaviček* měl dvaatřicet centimetrové hrdélko jako ten hmoždír ze Škodových závodů, to by se fary a kláštery třásly štěstím!

Váš Jakub

[mezi 20. březnem a 7. dubnem 1916]

Milý příteli, mluvil jsem s panem Otokarem Zacharem a on mezi jiným mi řekl, že by se dal u Vás portrétovat. Ukázalť jsem mu tu podobiznu Vašeho pana tchána a Purkyňovu a velice se mu líbily. Když byste měl někdy chvilku pokdy, snad by nevadilo, kdybyste panu Zacharovi napsal pár řádků v ten rozum, že jsem Vám něco říkal o tom portrétování, a kdybyste jej na některou hodinku k Vám pozval? Řekl jsem totiž panu Zacharovi, že snad byste byl ochoten vytvořit jeho podobu také ve dřevě nebo v mramoru nějakém. On se mne otázel, co by to stálo. Na to jsem mu neodpověděl, protože nevím. Ale myslil jsem, že ústně byste se dorozuměli sami – myslím, že tak by to bylo nejlepší, ale když byste si přál, rád Vám budu v té věci tlumočnickem. Řeč vznikla z toho, že pan Zachar povídal, že dědicové nebožtíka Amorta žádají od pana Zachara 2000 K za jakési přípravné náčrtky pro pomník. Pan Zachar objednal si u toho nebožtíka pomník náhrobní, ale Amort zemřel, a tak náhrobek neudělal, ani nezačal jej dělat, a pan Zachar ani těch náčrtků k pomníku neviděl, a proto nechce pro nic za nic 2000 K platit „pozůstalosti“, a oni ho zažalovali, a chtějí mu *vnutit* jakousi *jinou* „sochařskou“ práci za těch žádaných 2000 K. Řekl jsem mu, že by neučinil dobře, kdyby na takový obchod přistoupil, a že by bylo lépe, kdyby požádal něčeho od Vás. Paní Eliška Wiesenbergrová (sestra pana Zachara) byla při té rozprávce, může dosvědčiti, že Vám nelhu. Dej mu Pán Bůh dobré vnuknutí, aby šel k Vám, ale jak povídám, neuškodí, když jej pozvete. Adresuje se takto: Otokar Zachar, sládek a spisovatel, Kladno, Čechy.

Nedávno si ode mne objednal knížku pan převor z Nové Říše, Hugo Černý, snad ho i znáte, napsal jsem mu, že tvoříte práci, která by byla ctí jejich chrámu a jejich kláštera, a že Pán Bůh nikdy a nikomu neodporučoval skrblictví a vymlouvati se na světovou válku.

Tolik tedy prozatím, abyste viděl, že jsme se šťastně vrátili na Moravu. Vzpomínáme na Vás stále. A jak rádi.

Váš J. D.

Posílám Vám několik prospektů na toho *Slavička* – kdyby zas k Vám přišel některý Feldkurat, abyste mu mohl ukázati, co se děje v Církvi za frontou...

7/4 1916

Milý příteli, můj švagr dnes v noci skonal a tuto neděli bude pochován vedle mé sestry Matyldy.

Váš J. D.

[po 7. dubnu 1916]

Milý, tak jak jste povídal, zdálo se mi už života pana švakra namále. Nebylo možno doufat už ve trvalé zdraví. Jen prodloužené trápení nemocného a jeho okolí mohli jsme očekávat. Vzpomínám, že tuto chvíli máte ve Vašem domě slavnost. Smrt je vykupitelkou. A když vejde, vše – vše – od komínu až po hrábě u dveří – vše je nebývale slavnostní. Pravíte: – děti! Ty jsou starostí Boží! Pravíte: – rýha, prázdnota po zesnulém! Pravda, bývá tak u nás na zemi. A „– utěšit se nedáme“, – „zesnulého není“!! „Potěš sám Pán Bůh“ – tak naši staří říkají, tak říkáme i my!

Podobizna pana Zachara! To by nebylo špatné! Buďte laskavě tlumočníkem! Lépe když lidé jdou ke mně vybídnutí než mnou vyzváni.

Večeři Páně mám hotovu. Jen co Bouškovi něco vyřežu (– Proroka Ozeáše –), zase učiním pokání – napíši zase několik stran. Počet napsaných stran se řídí velikostí pokání a pokání velikostí hříchů. Děkuji za prospekty a pohlednice.

Milost Pána se všemi námi!

František Bílek

V Jinošově, 9. V. 1916

Milý příteli, Unie se mne táže, chci-li na červenou obálku Vaší *Miriam* nějaký nápisový text. Dle mého názoru jest to více pro ouřady, ale kdyby to bylo napsáno Vaší rukou, mělo by to cenu i pro knihu. Ten nápis by byl *asi* takový:

Jakuba Demla
MIRIAM
Přepsal a iluminoval
František Bílek.
Tiskla Unie v Praze.
Vydal Jakub Deml
v Jinošově na Moravě
L. P. 1916.

Bojím se napodobit Vaše písmo sám, a tiskárny sotva mají literu gotickou. Nepřijímejte tohoto lístku tak, jako bych žádal, neboť důrazně hned připomínám, že ta obálka zcela dobře může zůstat *i prázdná*, ale prosím Vás velmi, odpovězte Unii své ano, či ne.

Jakub Deml

10. V. 1916

Milý příteli,

přijal jsem od Vás máslo; a na vrchu byla vetknuta kytička konvalínek. Poznal jsem ve všem Vaši péči o nás zdravolící. Radujeme se z výtečné jakosti másla i z bezvadných konvalínek. A pílím napsati vám vroucí díky.

Tolik Vám přeji pěkného jara!

Byl zde právě p. Jelínek se *Slavíkem*. Ukazoval mi vazbu a uspořádání knihy. Ještě tento týden Vám pošle prý část výtisků.

Hledíme jara využití; chodíme také na slavičky do Stromovky. Je milostivá paní Wiesenbergrová v Jinošově? Pozdravujte ji od nás oddaně!

Zdali se trochu zacementovala rána po panu švagrovi?

Říkal jste, že přijedete do Prahy častěji!? Zda přijedete, než my odjedem?

Milost Nejvyššího zastiň Vás ve tvůrčí hodině!

František Bílek

20. V. 1916

Milý příteli, právě jsem dostal prvních dvacet *Slavíků* a z nich posílám okamžitě tohoto Vám.

Váš J. D.

[Praha před 26. květnem 1916]

Před nákresem obálky *Miriam* píši Vám, milý Jakube, že oznamuji lístkem Unii, aby si pro nákres litografický přišli. Ovšem že jsem žádnou „iluminaci“ nepsal; jen „kresbou provázel“. – Což doufám nevyložíte si v neposlušnost nebo zatvrzelost.

Chodíme večer poslouchat slavíky. I toho „našeho“ už jsem viděl; p. Jelínek jej přinesl k schválení. Poslal jsem mpí Wiesenbergrové knihu o Sládkovi se slíbenými dřevoryty. Snad se to neztratí!?

Pozdravuje Vás oddaně František Bílek.

V Jinošově, pošta Náměšť u Brna
26. V. 1916

Byl-li už v dějinách této země František První Dobrotivý, požehnání ducha jeho přešlo jistě na Vás, takže jste František Druhý Dobrotivý. Vypravil jste letos, vyprovodil na světlo Boží tři mé knížky, naplnil jste srdce moje vděčnou pamětí, která před Vámi mlčí, trpělivě čekajíc, až by mou neb číkoli také rukou přišlo Vám za mne a za mnohé slovo: „Zaplať Bůh.“ Slavík zpívá, že ještě i Bůh trpí, a těžce se tomu věří.

Unii jsem napsal, dostav Váš lístek, aby si k Vám pro nákres litografický té obálky přišli. Rozumí se, že ničeho nemám proti Vašemu „kresbou provázel“, jest to nejkrásnější a dle obrazu Vašeho.

Na stránce 35. *Slavíka* v poslední sloce (verš druhý) přehlédli jsem ukrutnou gramatickou chybu, prosím Vás, ihned si ji opravte: místo toho „ana“ napište tam: „ježto“.

Už před několika lety upozornil mne na tento nesmysl přítel Otokar Březina, od té doby jsem si to dobře pamatoval a tentokrát, v návalu korektur a všelikých prací, jsem to hanebně přehlédli. Snad mne oslepila bolest nad nemocí a smrtí našeho dobrého Kryštofa.

Tento týden potkal nás nový zármutek, pozbyli jsme koníka.¹ Přišel jsem ráno dolů, moje sestra byla smutná a bleďá, po chvíli povídá Borečkovi: Řekni strejčkovi, co máme nového. Boreček povídá: Pojd'te se podívat, scípl nám kůň. Nešel jsem, pro lítost. Kdybyste věděl, Františku, jaký to byl náš přítel ten koník, jak nám rozuměl a jak nás měl rád a jak byl po celém okolí proslulý svou dobrotou, děti naše mu prolézaly bez bázně mezi nohama, z ruky mu dávaly sousta, biče vůbec nebylo třeba, utáhl za dva a rychlý byl jak pták. Takového už nedostaneme a jiného ztěžka. Ještě před týdnem vezl nás do doubravy, kam jsme zajeli podívat se na konvalinky, potom zase vezl nás do Tasova na Poříčí, aby s námi spatřil stráně plápolající rozkvetlým janovcem – a dnes už ho nemáme!

Ale zvěčnil jste nám jej na straně 44. knihy *Miriam*. –

— — —

V té knize o Sládkovi neměli Vašich dřevorytů tisknout na tom křídovaném papíře, měl jste si tuto věc vymínit! „Což pak není pryskyřice v Galaad?“² Proč na tom šetřili, když přece celou knihu natiskli na papíře ručním?

Druhé vydání *Básnických spisů* Otokara Březiny zase vychází v úpravě Bendově³ – to mne také bolí a p. Březinu jistě také – proč se to tak dělá! Ty zatracené obchodní smlouvy!

*

¹ Tohoto koníka Deml zvěčnil ve své básni Ještě ten koník z *Veršů českých* (1938). Daniela Iwashita se však domnívá, že smrt koníka Hanziho se odrazila i v přepracované básnické próze *Láska z Prvních Světů* a také v básni *Koník* (též z *Veršů českých*). IWASHITA, Daniela: *První a poslední slovo*. Disertační práce na FF UK (vedoucí práce PhDr. Vladimír Binar). Praha 2006. Kapitola Ještě ten koník, s. 234–243.

² Jeremjáš 8,22: Což není v Gileádu balzám, což tam není lékař? Proč není zhojena rána dcery mého lidu?

³ S dřevoryty Jaroslava Bendy vydal knihu v roce 1916 Mánes.

Prosím Vás, přáteli, oznamte mi, až se odstěhujete do Chýnova – jak pak, kdybych Vám psal? – Váš

J. D.

[po 26. květnu 1916]

Příteli Františkovi a jeho
milým pozdravení od nás.

*

Dnes jsem psal p. Jelínkovi, odpověď. Tiskárna Vám tedy neušetřila té cesty. Uchovám to v paměti.

J. D.

30/5 1916

Milý Františku, jdu Vám říci svůj pozdrav, jako po nějaké práci. To je člověk málomluvný, vidíte? Když nějaký člověk pustí do světa přes padesát slavíků, kecne sebou na židli, sedí jak nabob a čeká, přijde-li z málomocných jeden, aby vzdal chválu Bohu. Jen se tak směju. Nic nečekám. Přec je mi už 38 let. Vám také tolik, a tak už můžeme být dětmi. Toť zvláštní, příteli dítě, vydám-li někdy knížku opravdu dobrou, mám za čtrnáct dní jakýsi roztodivný dojem, že jsem padesát lidí zpoličkoval. Jsem tím vinen, že Vaše výtvoř jsou jako oheň šířající? Plíce mé stvořeny jsou pro tento oheň, a všichni vdechují jej chtivě, protože to „slouží ku zdraví“ – a, konečně, díky Bohu za toto mlčení kolem dokola. A za ten vztek...!

Tyto dni objevil jsem, zdá se mi, cosi velikého: že se lidé vztekají jen proti Bohu!

Jsou lidé jen v úradech? Jen u žlabů, jen u žlabů jest dobytek? Před Vámi nezakleju, vůbec nezakleju. Víme z Evangelia, že slunce svítí na všechny, i na nás, a déšť padá na políčka bohatých jako na políčka chudých a jako na zemi žádných.

Ten Žádný, jediný Žádný jest jistě Bůh, protože všechno rozdal, jen na Sebe nepamatoval.

Což si nemohl nechat aspoň to místo na Umělecké Akademii? On na ně rezignoval – věru božsky! A také není členem České akademie pro vědy, slovesnost a umění¹ a – netroufá si aspirovati na cenu Nobelovu! Ubohý Syn Člověka! Dávno jsem si řekl: žerty stranou! a jest to – pořád stejné. Každá hospodyňka, i farská a zvláště ta, má spočteny své slepice, a národ má spočteny své umělce. Vysedí tolik a tolik vajec denně. A nejsou to orlové, ani sokolové.

Jeden tisíc devět set šestnáct – léta:

Pána našeho Ukřižovaného.

Milý Františku, pozdravuji Vás. Vy máte na pilíři svého domu kosa, nebojí se a zpívá. Já jsem letos vlastnoručně vyrobil čtyři boudky na špačky, jedna z nich mi spadla z vrby, když jsem ji chtěl už přivázat, byl silný vítr, divno, že jsem také nesletěl – rozpoltila se, ale já ji potom obednil tak, že jest nyní nejsilnější ze všech boudek na špačky, už jsou v ní mladí, a teď mi to řve celý boží den před samým oknem. Dnes jsem upozoroval cosi téměř lidského: matka přinesla mláděti červa, ale jeden černý starý kos ji odehnal i s červem. Posléze podařilo se jí vtisknout mláděti červa do zobáčku. Ale ten starý kos vyrval mláděti červa ze zobáčku a uletěl s červem a požíral ho na trávníku. Obávám se pravděpodobně, že ten černý kos byl vlastní otec. Snad i vtělení nějaké instituce. „A, živte se sami!“

Knihař Jelínek poslal mi už *všech* 150 výtisků, celkem asi dvacet *poštovních* balíků. Dráha za nic neručí. Knihupec Srdce objednal si deset *Slavíků*. Hned zaplatil. A přece, divno, dnes mi píše, že se moje knihy „špatně prodávají“... Naráží na to, že dávám i – zadarmo... Panu profesoru Karlu B. Mádlovi² poslal jsem *Slavíka*, uctivě žádaje, aby v *Národních listech* věnoval mu několik slov. Kritikové literární mají příčinu mne nevidět, poslal jsem to tedy kritikovi výtvarnému...

Váš J. D. v Jinošově

¹ Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, založená roku 1892, předchůdkyně dnešní AV ČR.

² Karel Boromejský Mádl (1859–1932), profesor umělecko-průmyslové školy, umělecký historik a kritik, překladatel.

[léto 1916]

Příteli, píši, abych Vám vysvětlil: Bratr Josef klíče od mé pracovny neměl. Pošle zmíněné dřevoryty, jen co se bratr Karel zítra, v pondělí, z Chýnova z dovolené navrátí a klíče s sebou přiveze. Dívejte se, milý, i na toto čekání s klidem: Z výše, díváme-li se, není spěchu. Poslední dech stačí – a „ještě dnes budeme s Pánem v ráji“!¹

Přítel Otokar Březina nevím, přijede-li. Píši mu, že Pejřimov leží mezi mnou a ním. A tam jsme postavili právě kamenné *Magnificat*.² Vyšší Vůle už Sama povelí, je-li toho zapotřebí, a on – laskavý – přijede.

Píšete o spravedlnosti. = Šťastný, kdo má příčiny k vyslovení této věty. Já už nemám.

Tak Vás Pán Bůh provázej myslí i Cestou Životem! Pozdravují Vás

– Bílkovi.

¹ Lukáš 23,43: Ježíš mu odpověděl: „Amen, pravím ti, dnes budeš se mnou v ráji.“

² *Velebí duše má Hospodina* – reliéf podle nákresu z roku 1906. Náhrobek pro matku P. Františka Bernarda Vaňka (on sám byl později také pochován do tohoto hrobu).

3. X. 1916

Milý příteli, z těch dřevěných špalíčků, které jste mi nedávno zapůjčil, posloužilo mi jen to *Vinobraní*.¹ Ale každý z těch obrazů dal jsem otisknouti pětkrát, po jednom výtisku dovolil jsem si nechat sám a po jednom osmělila si vzítí paní Eliška Wiesenbergrová na svou cestu do Prahy, kdež nyní přebývá. Ostatní tři otisky posílám Vám dnes poštou, chybí z nich je dva otisky *Vinobraní*, jichž jsem použil pro korekturu tiskařskou. Škoda, že musím na tu vojnu,² byl bych teď vydal své překlady ze sv. Bernarda, k nimž by se ty Vaše obrazy nové družily velmi krásně. Kdy mne povolají, dosud nevím, o mém ročníku dosud ničeho nebylo ohlášeno. Není vyloučeno, že před svým prvním krokem válečným ještě jednou zalétnu do Prahy. – Tiskárně jsem poručil, aby Vám všechny Vaše štočky odevzdali, doufám, že tak již učinili. Zatím: boží pohoda prosluňujž Vaše *Vinobraní*!

Váš věrný dlužník J. D.

¹ *K Tvému vinobraní* (1916) – dřevoryt.

² Jaroslavu Durychovi napsal Deml na pohlednici ze 4. ledna 1917 přesné datum svého odchodu k vojsku: „Byv 30. 7. 16 odveden, mám 10. 1. 17 narukovat ke službě se zbraní.“

3. XII. 1916

Milý příteli, v novinách čtu, že Váš Kristus byl „Biskupstvím brněnským z Babic odstraněn pro Svůj *husitský výraz*“ a Vaše *Madona* že už dříve přišla z Babic do Pelhřimova. A co ta druhá korouhev? Tu si tam nechali? A co lampy? Najdete-li trochu pokdy, prosím Vás, sdělte mi o těchto věcech něco bližšího. Jsem v Jinošově sám, čekaje té své vojny. Pozdravuji Vás všechny.

Jakub Deml

11. XII. 1916

Píšete, příteli, o „legendě“ (– doufám, že jest to pouhou pověstí –), která se rozšířila kolem mých prací. Nemám důkazů, že by byl odstraněn můj *Kristus* z Babic. Ani nebylo odstraněno *Magnificat* z Moravy; protože se ani na Moravu nedostalo. Rád bych se sám dozvěděl podrobností o mém *Krucifixu* v Babicích, něčeho bližšího. Na legendu tuto dívejte se zatím jako na výplod překotného člověka, který netuší, co zmatku způsobí psaním, nevěda ničeho bližšího. Legenda je však správnější nežli skutečnost. Není roku, aby něco mi hierarchie nevyvedla. A jen se divím, že postřehla v mé práci ono „české“ (tj. ono kacírské v jejich očích –), co je hlavní cností mé práce. „Ty Jsi ten Syn Boží“¹ – vyznali prvně posedlí duchem.

Vyhlížel jsem Vás v Praze; zatímco Vy v Jinošově chodíte po stráních a lesích.

Nemluvte už o té své vojně! A o výcviku ve zbrani – kněz – už docela ne!

Pozdravují Vás oddaně –

Bílkovi

¹ Marek 3,11: A nečistí duchové, jakmile ho viděli, padali před ním na zem a křičeli: „Ty jsi Syn Boží!“

V Jinošově pošta Náměšť u Brna 27/12 16

Milý Františku, posílám Vám tu svou poslední knížku (s obrázky Františka Koblihy),¹ která, jak víte, vyšla z Vašeho pokynu, a zvěstuji Vám, že do čtrnácti dní se změní můj dosavadní stav. Desátého ledna musí narukovati ročník 1878 a já jsem z tohoto ročníku. Žádné vyřízení úřední mi nepřišlo, čeká mne tedy pěkná prácička: dát se tělesně i duševně měřit, vážit, řadit...

Dosud vždy vedl a chránil mne Někdo mocnější než zákoníci a farizeové, doufám tedy, že se neztratím ani v zákopech.

Pozdravuji srdečně i Vaši milou paní a děti. O těchto Svátcích byl jsem sám jak prst.

Jakub Deml

¹¹ Třetí vydání *Miriam* v prosinci 1916 vyšlo s doprovodnými kresbami Františka Koblihy. Malíř a grafik František Kobliha (1877–1962) byl členem a prvním předsedou skupiny Sursum. Ačkoli byl ze starší generace, je počítán k tzv. pozdním symbolistům.

1917

[před 28. únorem 1917]

Milý příteli,

nevím, co tomu panu Pospíšilovi odpovědět, a proto posílám jeho lístek Vám.

Nevím, jestli jsem Vám už řekl, že jsem napsal podrobnější kroniku o Vašem kříži babickém a poslal jsem ji p. Richardu Weinerovi¹ básníku, jenž jest kritikem (bydlí na Hradčanech) a jenž mne o ten popis žádal. Pan Weiner mi sdělil, že žádná redakce mu toho nechce uveřejnit.

Tyto dni jsem se dověděl, že biskup Huyn napsal vlastní rukou nynějšímu babickému faráři toto: „Přičiňte se všemožně, aby rodina Roupčova směla si postaviti kříž svůj, a Demlův (!) kříž aby nebyl považován za hlavní: *jinak jdete do penze!* Pavel, biskup“

*

Farář svolal tedy kostelní výbor, bez něhož nesmí kostelním majetkem (a tedy ani Bílkovým krucifixem) hnouti, a ačkoli měl v tomto kostelním výboře svého najatého Jidáše, přece ničeho nepořídil. *Předseda* kostelního výboru babického, Jakub Kratochvil, rolník z Lesonic, prohlásil slavně a tvrdě, jakmile se s Bílkovým křížem hne, že vystoupí z Církve. Slovem: kostelní výbor babický (samí sedláčkové) postavil se na stranu svého předsedy Jakuba Kratochvila a prohlásil, že kříž Váš odstraniti nebo přemístiti nedovolí. Farář prosil, škemral, dovozoval, sváděl – nadarmo. Konzistoř brněnská odpověděla: „když by se to mělo státi s veřejným pohoršením, tak aby prý se s Bílkovým křížem nehýbalo.“ – Má hlubší štípení, než se myslilo. –

Při této příležitosti Vás prosím, příteli, budete-li mi někdy psát, abyste mi oznámil, jestli bych Vás mohl poprositi o nějaké dřívko, abyste mi je zapůjčil, kdybych ho potřeboval pro novou svoji knihu. Všechna kritika říká, že *jen* Vy umíte dělat obrázky pro mé knížky. – Co myslíte: neměl bych znova vydati (ale pěkně a lépe! snad i v slově lépe) *Slovo k Otčenáši Františka Bílka*? – –

Srdečně pozdravuji Vás i Paní.

Jakub D.

Jak se tam u Vás máte?

¹ Richard Weiner (1884–1937), český básník, prozaik a novinář. V roce 1917 pracoval jako redaktor *Venkova a Národních listů*. Dopisy Jakuba Demla Richardu Weinerovi jsou uloženy v LA PNP, část Deml otiskl ve svých *Šlápějích*.

28. II. 1917

Příteli, slova Vašeho dopisu jsou jako dar: My, nehodní nástrojové Vyšší Pravdy, která bojuje se lží. A i nyní kníže Pavel když jede domů, musí kolem nás. A když vejde do chrámu mívá mne zhusta před sebou; snad mne už i zná!¹

„Velebí duše má Hospodina. –“²

Panu učiteli Pospíšilovi odpovím sám. *Slovo k Otčenáši* – nelze vydati; Dostál je má hojně na skladě. A řekněte sám: Kdo by chtěl se nyní zabývat s Dostálem?

Až zatoužíte po špalíčku, napište „který“! Budu-li moci, pošlu je aneb zhotovím.

Děkujeme za pozdravení. Noviny Vám už povědí, jak se zde v Praze žije. A pak – prameny vyschly: Jinošov atd. Chýnov už také asi vyschne! – Ten Jinošov má býti jen vtipem!! –

Jařku, pěkné pozdravení od nás všech! Naše pozdravení – i Boží!

František Bílek

¹ Pavel hrabě Huyn zastával v letech 1916–1919 úřad pražského arcibiskupa.

² Lukáš 1: ⁴⁶Maria řekla: „Duše má velebí Pána, ⁴⁷a můj duch jásá v Bohu, mém spasiteli, ⁴⁸že se sklonil ke své služebnici v jejím ponížení. (...)“

Jinošov 7. března 1917

Milý příteli, svět říkává: „ani nevíte, jak jste mne potěšili“, ale Vy, Františku, víte. Děkuji Vám tedy za poslední list, v němž mi slibujete opět pomoc, jsem však jist, že ji slibujete Bohu, i za sebe jsem si tím jist tentokrát, poněvadž aspoň několik stránek mé knihy opravdu jest hodno jen Vaší pomoci. Knížka moje se jmenuje *První Světla*, a jakmile dostanu z tiskárny několik korektur, pošlu Vám text, abyste věděl, o čem a jak se v textu mém mluví, a abyste si našel větu, která by zasluhovala Vaší ruky a Vašeho srdce. Zatím tedy sdílejte mou trpělivost, čekaje mého textu, jenž jest pod rukama tiskařů v Hyberské ulici č. 1033. Nemaje ani písáře, ani psacího stroje, nemám svého rukopisu dvakrát. Až tedy tiskárna natiskne tolik, kolik potřeba pro Vás, pošlu Vám svůj text. Zatím Vám sděluji, že formát sloupce tiskového má rozměry 80 milimetrů na šířku a 116 milimetrů na výšku. *

Pamatovati si tyto rozměry nemusíte, potom Vám je napíšu ještě jednou. Kniha má tiskne se dvojí barvou, to jest, *iniciálky budou červené* a tyto dni mnoho jsem se natrápil, jakou červeň bych měl zvoliti, a odhodlávám se pro červeň liturgickou, pro jasnou, velkonoční, radostnou rumělku, která nevyhlíží ani jako krev, ani jak cihla, nýbrž jako slunce vycházející za květového jitra.

Takto: *

Tuto červeň mi schvalujete, že ano?

Celý náklad (200 kusů) *Prvních Světel* tiskne se na japanu, který se podobá tónem papíru tomuto, jenže jest silnější. Tiskne pak se opět typy Bernhardovými, o stupeň však menšími než v *Miriam*.

Tyto dni máme tady vojenskou rekvizici, sestře mé (hostinské) uložili krmiti čtyři vojáky, jsou to Němci, také ve všech obcích sousedních jsou vojáci Němci, nebo Maďaři, nebo i Rumuni uherští. Lid jim nerozumí, někde ani slavná komis nemůže se s nimi dorozumět, také mně bylo usouzeno býti jeden den tlumočnickem. V mnohých domech, když tam vkročila tato erární čeládka, lidé se třásli nebo i plakali...

Váš Jakub Deml

P. S. Kdybyste neměl kdy, potom, vytvořiti mi pro *První Světla* obrázek zvláštní s větou mojí, poprosím Vás o ty dva špalíčky, které jsem tu už měl a které jmenujete: *Mé slunce* a *Nad tebe neznám*, ten první dal bych otisknout hned před titul a ten druhý za text, – ač Vaše (tyto) dřevoryty jsou o centimetr vyšší mého tiskového sloupce, zrovna o ten Váš text. Ale o tom všem ještě si promluvíme, že ano?

9–10/III 1917

Dnes jste nás překvapil, příteli, dary výborné jakosti s pohybem země, když chléb dává „– tak, jako by se nechumelilo“. Je vidět, že můj vtip o vyschlých pramenech budil drze Vaši Milost. Dobře, že nevidíte, jak se stydím. A protože oboje najednou nejde: stydět a pochutnávat si, tu ono poslední nabývá u celého domu vrchu s myšlénkami vděčnosti na Vás.

Až přijde tisk *Prvních Světél*, vynasnažím se zhotoviti něco nového ve dřevorytu.

Čtu raději Vaše slova z Jinošova než z fronty. Doufám, že mraky bez bouře odtáhly!?

Pozdravujeme Vás oddaně všickni.

František Bílek

* Škoda, že nebylo možno vzácnou zavařeninu ani ochutnat. Měla moc skleněnou příchut'. A my v Čechách – – zkrátka máme smutek: Sklenice se s povídlí tak vylila, že není možno věci užítí.

Jaké to neštěstí, drahý Františku, *nemohou-li* si lidé dávat dary, i když se milují! A jak tedy bychom měli děkovat Bohu, když dovoluje a činí, že naše dárky, i když nejsou obětí, přicházejí na své místo! Nemusíte zrovna věřit, ale snad i víte, že v tom kousku uzeneho bylo mé a sestřino srdce... Proč byste se tedy styděl? Naopak, Váš „vtip“ o těch „vyschlých zdrojích“ jinošovských naprosto nebyl vtipem, nýbrž byl mi velikou útěchou, jsa slovem života, a nikoliv výrobkem péra, vždyť Vy vůbec nedovedete ničeho vyrábět, protože z Vás všecko jen roste tak jako ze země. Vidíte, příteli, že někteří, ba většina lidí, jako by byli odříznuti od země? A to nás bolí. Tak je mi líto, že nebydlíte blíž, třeba by se uvidělo, že Vám můžeme častěji přinést k večeři své srdce. Každodenně vidím, že má sestra vdova jest v té příčině šlechetnější, a tedy zkušenější než já. Co ona, dobráčka, vidí! A jak jest ke mně jemná, ačkoli nikdy ve svém životě neměla kdy, aby četla knihu... na příklad knihu o slušném chování. –

Jak jest mi dobře a jakého blahobytu požívám u této duše andělské, ačkoli si neříkáme ani „dobrý den“, ani „dobrou noc“. –

Věřte mi, příteli, vůbec nerozumím, proč je Bůh ke mně tak štědrý! Máme, jak víte, hospodu, dělám hostinského, a nejsem-li delší čas v Jinošově, říkají mi sedláci: „Ale bez vás tady bylo jako po vymření.“ Mají rádi můj smích, hrávám s nimi mariáš nebo komando, říkám jim, co je nového v novinách, hrají se mnou rádi, protože vždycky prohrám, pozdravuju se s nimi na cestách a v polích a nemusím ani říkat „pomáhej Pán Bůh“, oni vždycky se usmějí, jako bych byl taky sedlákem, ale oni přece vědí, že nic nedělám...! Také s nimi kleju, toť se rozumí, mluvíme o telatech, o hnoji atd., vůbec o všem, co patří k selskému stavu.

Dneska jsem dostal Váš milý dopis v širých polích, jda do Náměště ráno, listonoš mne potkal. Hned cestou přečetl jsem si Vaše slovíčka a měl jsem s kým v duchu mluvit. Co asi tou cestou mi napadlo, to jsem Vám asi vypověděl. Dneska také poslal jsem do tisku (Grafii v ulici Myslíkově) svou knížku, která se jmenuje *Věštec*, takže mám v tisku knížky dvě; *Věštec* dle mého rozumu bude jaksi poslíčkem-předchůdcem knihy *Prvních Světél*, však to uvidíte. Toho *Věštce* věnuji doktoru Alfonsu Neubauerovi¹ profesoru, který mi půjčil 400 K na můj dluh v tiskárně, a ta *První Světla* hodlám věnovat příteli Březinovi, poněvadž v nich bude Váš obrázek, ale i proto, že jsem mu dosud žádné knížky „nevěnoval“; chci ho tím trochu překvapit, a myslíte-li, že by to nebylo dobré, nezapomeňte mne upozornit, prosím. Já už jsem se s p. Březinou neviděl dvě leta a také si skoro nepíšeme, ač mi nedávno poslal svoji knihu s pozdravem.

Text *Prvních Světél* pošlu Vám asi ku konci tohoto měsíce a velice velice jsem Vám povděčen, že mi pro tuto knihu vytvoříte obrázek. Na mou duši, kromě Vás nikdo jiný neumí udělati obrázku pro mou knihu. Moje články jsou na první pohled tak kostrbaté a „nesouvislé“, že nikdo si netroufá nazývat je básněmi, vždyť rostly jako věci Vaše a jako jalovec a jako květiny a jako skály apod. Tak se mi zdá, příteli, že většina našich básníků a umělců podobá se rodičům, kteří se starají pořád jen o košílky, o botičky, o kloboučky a skoro docela zapominají na děti, ba kde jich ani nemají...

Napsal jsem sice Grafii, kdyby si s úpravou mého poslíčka *Věštce* nevěděli *snad* rady, aby zaskočili k Vám, ale nemusíte se toho zaskočení obávat, milý Františku, protože Grafia, tj. pan Method Kaláb² ví si *vždycky* radu. Především a skutečně velmi

¹ Alfons Neubauer (1884–1943), středoškolský profesor, historik.

² Method Kaláb (1885–1963), grafik, ilustrátor a bibliofil, od roku 1922 ředitel průmyslové tiskárny. Byl

záleží mi na *Prvních Světlech*, protože je chci podati ctí a darem příteli našemu a *naš*
společný dárek snad ho bude těšiti – ? Zatím tolik. Váš

Jakub Jinošovský

Nakonec ještě zlenuším, už se mnou mluví jen tiskárna, Vy a Dr. Neubauer. Kam se
poděli všichni ostatní! Ta zima je letos přece jen krutá, že ano?

16. III. 1917

Milý Františku, lid a národ hlásili se u mně o *Slovo k Otčenáši* a já je všecky odkazoval na knihkupce Melichara do Hradce Králové, až konečně tento knihkupec mi sdělil, že *Slovo k Otčenáši* už jest rozebráno a že má už jen několik pomačkaných a pomazaných výtisků. Z té také příčiny pomýšlel jsem knihu tu vydati letos opět, avšak poučil jste mne, že *Lutinov* má ještě mnoho výtisků na skladě. Překvapilo mne Vaše sdělení, poněvadž na obálkách mého a Vašeho *Slova k Otčenáši* bylo natištěno, že knihy této nakladatelem jest Bohdan Melichar knihkupec v Hradci Králové... Poněvadž tyto dni dostal jsem dvě objednávky na *Slovo k Otčenáši*, poslal jsem je Lutinovovi s dotazem, má-li opravdu knihu tuto a kolik ještě výtisků. Odpověděl mi, že sto výtisků vázaných „à 5 K“ a více než sto nevázaných. Tak tedy. Jak se do toho dostal ten Melichar, může vědět jen Lutinov, ale mně na tom nezáleží, jen když kniha ještě jest.

Jak už víte, mám v tisku dvě knížek a nyní pomalu chystám třetí, tj. nové vydání *Mojich přátel* (poněvadž Moji přátelé už jsou rozebráni), neboť lidé to ode mne ještě žádají, ale napadá mi, že bych těch kvítků a rostlinek mohl do vydání druhého ještě přidati, asi na ten způsob, jak vidíte na připojených „skicách“. Rád bych, aby i toto druhé vydání *Mých přátel* byla opět knížečka malá formátem a na potězkání lehká jako plamínek lučního kohoutku; a prosím Vás, abyste dovolil vložit do této kytíčky zase Vaše jméno. Pozdravuji Vás.

Jakub z Jinošova

Moji přátelé

JETELI, není třeba, aby věděli čmeláci, že rekovnost jejich těla, zbarvení a hlas vytvořilo slunce po tajné úradě s hromy a blesky. Ale motýlové, můj bratře, pláčí jen svou krásou a tepotem křídel.

PLAVUNI, přesvědčí někdo děti, že užovka jest neškodná? Ubohá bytost, když v nevinných srdcích jest takový smysl pro příkladnou tvořivost slunce a pro tisíciletou pravdu.

FIALKO, není již otázkou, kam se poděla naše duše po prvním zahřmění, ale proč necítíme zákona, ani když mučí?

ROZCHODNÍKU, zeptej se bratří svých, která z těchto třech věcí jest nejdále od světa: balvan na vymýcené stráni, či poušť – anebo kalenice?

SILENKO, nedráždí mravencův k ukrutnosti, vynášejí-li svá vajíčka na slunce?

SUCHOPÝRE, bratříčku, jsme tady sami, prosím tě, řekni mi: nestojíš v krvi? – Ach ano, toť ruda železná, a mně nebylo jasno, odkud ten tvůj bílý chochol!

SÍTINO, kdo by chtěl být jako Bůh! Co to povídáš rukám, když tě vytrhují z bahna? Že je miluješ? Ale ty nemáš rukou, ty nemáš rukou, a i Smrt si tě bere jen jakoby náhodou.

ZEMĚŽLUČI, ale tvůj pohled jest docela krásný!

PETRKLÍČI, není třeba ani tolik tvrditi, že matkou všech barev jest záře sluneční!

BRAMBOŘÍKU, ale co pak ti udělal člověk, že se tak durdivě od něho odvracíš? Až budeš starším, příteli, poznáš, že lidé ubližují nejvíce z nevědomosti.

JEČMENI, a tobě copánky rostou do nebe!

JANOVČE, co by byla platná sláva, kdybychom ji neměli komu dát? Láska ovšem může žiti také nepochopena.

KVĚTELI, jenom když byl někdo nemocen anebo o mrskutě jídala se vajíčka na měkko.

HRACHU, jak by nám nebylo líto bytostí, které si myslí: „Dokud jsme byly v květu, nikdo po nás nešlapal.“ – Co to svistí na strništích, co to drní na malých vojenských bubnech?

LEKNÍNE, Tvůrce asi věděl, že by labuť zahynula tesknoutou, kdyby neměla příkladu v tvé kráse.

PAMPELIŠKO, konečně, kterak užitečněji strávit život? Dobýti co nejvíce světla a zachytiti co nejvíce rosy.

PALMO, žalářem jest tvůj skleník, prchni, prchni do zemí, které tebe zasluhují!

PALMA: Jenom kdo svou volnost tlumí,
hymnům našim porozumí.

BEZI, svatá pravda, že Bůh svým pěvcům dal velké hlasy a malé zobáčky, ale kdyby byli ještě menšími, rostlo by na keřích mléko s krupicí.

ORCHIDEO, až pomine nad tebou kouzlo hadího krále, proměníš se opět v kolibříka?

HYACINTE, ještě před rozedněním rozjímal jsem o tobě, o šeríku a o přátelích, kteří nás navštěvují ze záhrobí. I nadále bud'mež uctivi k mrtvým nemluvnátkům, anť jsou tak křehká, že pospíchají do krajin světla odhmotnělého.

*

Tento papír byl by velevýborným pro *Moje přátele* – i svým formátem!! Jen jestli bychom ho dostali koupit?! Anebo nějaký aspoň podobný! Byl bych rád, příteli, abyste potom i ten papír a velikost tiskového sloupce pro *Mé přátele* zvolil sám... já bych jen vyzkoumal, *zdali* bychom Váš papír (Vámi vyhlédnutý) dostali.

20. III. 1917

Ani nevím, příteli, zda jsem Vám řekl kdy o mém uznání k „Vaším přátelům“, k Vaším dopisům aj. Vynasnažím se tak učiniti výtvarným svým slovem co nejdříve, jen co vyplním dokonání 2–3 menších prací.

Za dopis, za všechnu něhu a Milost děkuji. Jaro navštěvuje Vaše Mízy. Jaro Nebe jich neopouští!

František Bílek

22. března 1917

Milý příteli, když jste tak hodný, že *Moji přátelé* Vás neobtěžují, tak Vám jich posílám ještě dvanáct počínaje Otáčkou (svlačcem) a konče Osíkem, mám ovšem přátel ještě víc, snad průběhem času některého Vám ještě přivedu, ale Vy klidně pracujte na svém díle, víte, že my přicházíme jen v neděli, to jest když se radujeme z Vašeho pozdravu, a když jsem tyto dni mluvil s Mými Přáteli, povídali mně, jak prý jest spravedlivo, abych je uvedl do Vaší společnosti a před Vaše oči, protože prý i je Bůh vytesává dláty svých paprsků a vdechuje jim duši Své dobroty a Svého světla a že prý ani Šalamoun nebyl tak odín jako jedno z nich, a mnoho jiného mi toho napovídali, také že prý jsou víc nežli zvířata, poněvadž prý chodí zpřímá jako člověk, ba jsou prý nějak i víc nežli člověk, protože prý se dívají do slunce zpřímá, ale člověk prý se dívá ve směru vod, neboť nemaje jejich lehkosti a pokory jest odkázán ve svém poznávání moudrosti Sluneční na věci této země, atd. atd. Dnes jiného Vám nechci říci než jen svůj dík a pozdrav.

Váš Jinošovský osík

Prosím Vás, příteli, než se odstěhujete do Chýnova k včeličkám, oznamte mi to, abych Vás v Praze nehledal svým lístkem nadarmo, kdyby Vás někdo skrze mne potřeboval.

Moji přátelé – další – Františku Bílkovi

OTÁČKO, brambor stále říká, že nám dává život. Jako bychom si nedávali života navzájem!

RÉVO, nebyl snad Noe prvním z lidí, který byl hoden, aby sláva tvého Tajemství jej už i omráčila? A nezšílel Chám tajemstvím Jidášovým?

PŠENICE, je-li pravda, že srdce lidská mohou zkameněti, bylo by nám také věřiti, že i mana někdy zolovnatí.

PUPAVO, nemáme světlic malovaných, u nás se líčí před svátky velikonočními a před posvícením, protože není nic památnějšího než vítati slunce a loučiti se s ním.

DURMANE, kruto jest si pomyslit, jaká asi jest láska denní a láska noční u národů, kteří ještě nepoznali požehnání orby a sladkého jha křesťanství.

ROZMARÝNE, tebe pokřtili až příliš správně, davše ti jméno, které znamená rozpoltnění zmaru, ale též rosu a moře.

LÍPO, uhodí-li prý do tebe blesk, všechno lupení tvé se vztýčí. Děsem slabosti: či zmocněným životem?

BOROVICE, já zase bych řekl, že ze všeho nejlépe ti sluší veverka. Onen pták, nevím, zda tetřev či bažant, jest ovšem vzácnější, tak jako básník indický, ale kráčíš-li, nezmítá se na tvé hlavě jako ryba v síti?

SYRŮVKO, zase až večer budeme si vypravovati onu pohádku o lišce a koblížku, mám ještě jistou cestu, než se vrátím, přemýšlej o tom, proč u našich hospodářův upadly v nemilost krávy černostrakaté a naproti tomu proč Jidáše malují s vousy zlatově rezavými, když přece kůrka chlebová jest skoro téže barvy?

LANÝŽI, jsi takový hloubal, pověz nám tedy, kolik asi času jest potřeba, než jádro vlašského ořechu vzroste na lidský mozek?

BEDLO, máš arcit' klidnější život než tvoje teta medúza, protože mezi příbojem mořským a slunečním, jak tě poučila borová šiška, jest opravdu rozdíl, neboť živel vodní rozptyluje a slunce shromažďuje. Noc také jest mořem vodním. Pokud se týče dětí, které ti někdy rozbíjejí klobouk, upozornil jsem rodiče a vychovatele, aby jim opět a opět kladli na srdce, že i Číňan jest naším bližním.

MUCHOMŮRKO, rozličné bytosti mají rozličné nástroje: ruce, zuby, spáry, kopyta, krunýře, bodliny, rohy, křídla, osudné pohledy, vůně, slova a tak dále. Ty máš svou krásu a jed. Krásu pro rozkoš a jed na obranu. Obé ti dal Bůh, chval Ho za to. – Anebo jsi se stkvěla na větvích stromu, který stál prostřed Ráje? Tvé jasy tomu nasvědčují. Ale žes přišla na tato místa? A že by uštknutí hadí utkvívало v tolika pokoleních..? Snad se mylím, snad se mi něco zdá..?

Světla denního v mém domě
věčně nezachce se tobě. – –

Odkud přichází tento hlas? Z tohoto kapradí? z tohoto mechu? Óch, jak je sladký! –

TOMANE!

*

(Tato básnička jest napodobením známé balady Čelakovského, jenže není ani z daleka tak pěkná.)

OSÍKU, vy všichni a my všichni jsme děti Snu a nepřipadá ti, když se rozhlížíš světem (vždyť ani káně konec konců nevidí více než my, poněvadž každý žijeme svému životu, a tedy i svému vidění), že jest na zemi samé putování, buď že každý přechází sám, buď že někdo jiný jej přenáší, neboť jedněm uloženo jest lásku hledati a jiným láskou trpěti, tak jako ty žils dlouho mezi osikami, ale Bůh ví, kde jsi byl dřív, protože osik vždycky nebylo, a teď jsi mezi smrčky, ale Bůh ví, kam ještě přijdeš, poněvadž ani smrčeků nebude, ba nemáš ani tolik zaručeno, že ti zůstane ze všech vzpomínek a z celé tvé povahy ještě aspoň tvé jméno! Všechn náš rod a každá bytost, kolikokoli jich vidíš a kolikokoli jich ještě potkáš, udržuje se na živu jediné povinností, brzy krutou, brzy sladkou: nezapomenout na bolest.

*

(Osík nebo Vosík, jako každá houba, jest takový poustevníček, ale na pohled mnohem ušlechtilější než hříbek. Proto také více s ním mluvím a rád.)

(Myslím, že jest synáčkem břízy, a proto jest mi ho líto, že ho vidím v cizině: mezi smrčky.)

JÍVO, ale kdo nemá ani domova, co si počne s tolika kočičkami?

Jíva: Neříkej: „Co si s nimi počnu a kam je dám?“

Jako příroda, tak i chrám
jest domovem společným
dobrým i zlým.

DUBE, Velikonoce jsou přede dveřmi a ty máš ještě staré lupení! Tolik ti někdo ublížil?

REZKU, to se mi líbí! jen do kolečka dokola! Ale měl bys to zkusit s mrkví, ta se ti, chlapče, točí, div neprovrátí podlahu.

ŽAMPIONE, kolena Andělův ani dost málo nejsou otlačena klekáním. Aby však se neřeklo, že se nedotýkala země, jsou ke středu zlatistě přitěmňelá. Bratře, pospěšme z lesa, abychom je zahlédli, nebo dá-li Bůh, ještě zachytli a pocelovali!

*

Atd.

Nejposlednější stránka Mých přátel 1917

KRÁLOVNO máje,
nauč mne choditi,
nauč mne mluvíti.

— — —

Tento text sám o sobě jest příliš viditelný a příliš hlučný. Až budu malířem, tedy za pět set let ztájím jej do obrázku, aby jej přečetl málokdo, tak jako modlitbu slyší málokdo.

*

V Jinošově 30. III. [1917]

Milý příteli,

protože se nebráníte, posílám Vám prvních sedmdesát stránek své příští knihy, která se jmenuje *První Světla*. Prosím, nevracejte mi toho. Tato knížka moje bude mít celkem asi 150 stránek, takže asi za čtyři neděle bude dotištěna. Dříve ne, aspoň sotva. Vidíte, že jsem v této knize tu a tam něco změnil a přidal. Také ubral. Celý náklad tiskne se na japanu velmi dobrém, co Vám posílám, jsou jen otisky kartáčové na papíře chatrném, protože mi tiskárna nechce poslati výtisků na japanu, dokud celá kniha není dotištěna. Neznám jejich předpisův. Jakmile dostanu z tiskárny tisk další, pošlu Vám jej, leda byste se už bránil trochu. Ale Vy žijete ze zdrojův, které se brání málokdy. –

Váš J. D.

Na náš dík se tisícero věcí ptá,
i některá hvězda, jež před lety
odešla tajně z našich nocí,
hovoří s námi z našich dní
vějířem slunce líčka si zastírajíc
očí nepovolaných,
a také mnohá květina
z rozkazu Ježíše Krista
do nejmenších podrobností
napodobuje svaté Jeho Zmrtvýchvstání,
takže i tuto padají strážcové na zem
zakrývajíce si tváře
před oslepujícím zrcadlem
Pravdy,
která trpěla za Petra i Magdalenu,
také Jan přichází a zahrada,
ve které se stalo Ukřížování,
všechny své myšlenky položila v ústa
Kamenného Hrobu
prázdného:
svými drápy
orel z Patmu je tam uchvátiv
odletuje s nimi do výšin,
které nejdravěji lačnější
po kořisti.

Těmito veršíky hodlám zakončiti knihu *První Světla*, jako bych ji takto uzavíral kovovou sponou na deskách pokreslených výjevy ze Vzkříšení „rostlin“, chci říci ze vzkříšení Boha v přírodě a lidech. –

Velký pátek 1917
[6. dubna 1917]

Milý příteli,

posílám Vám svůj „velkonoční pozdrav“. Příští korektura bude opět zajímavější. Také Grafia už mi podala rozpočet a tiskařský návrh na mého *Věštce*. Už tedy jest skoro jisto, že letos v květnu vydám tři knížky „na oslavu máje“. Bůh proti tomu dosud ničeho nemá, a tak „dělám, dokud je den“ a žiju.

Nadějí v nadějích. Jsem šťasten. Váš

Jinošovský
Nadějník všeobecný

Praha 17. IV. 1917

Posílám pět dřevorytů k *Prvním Světům* a tři dřevoryty k *Mým přátelům*. Špalíčky dosud tištěny nejsou. Až natisknete, prosím, pošlete mi je opět nazpět. Ať mi natisknou od každého špalíčku (při tisku) nějaký počet pro výstavy, galerie a alba. Jen ať tisknou špalíčky zvlášť (ne s literami!) a ať nejsou barvou zality!

Posílám Vám i oddaný náš pozdrav! Zda je přítel p. Březina zdrav? Ni slůvka nepíše.

Vzpomínám, že jste se tázal po papíru. Onen papír byl od knihaře Mrázka z Jindřišské ulice. Má-li ještě, nevím.

Váš František Bílek

V Jinošově 23. IV. 1917

Čest a dobro, jimiž jste, přáteli, měrou natřesenou obdařil *Moje přátele* a *První světla*, uložil jsem v srdci svém. Vaše věci mají vlastnost slávy, že ukládají mlčení, vládnou, jakmile se zjeví, a toto zjevení připadá mi jako zjevení blesku pod černými nebesy, neb jsem si všiml, že blesk ukládá, anebo zesiluje (až do morku země a tvorů) mlčení, svou mocí a slávou, jenže Vaše ruka tuto moc a slávu mnohem déle drží nad krajinou.

Jsa nyní v té své ofenzivě, to jest v nejpilnějším (Vaší zásluhou) vyjednávání s oběma tiskárnami, sděluji Vám zatím, že všechna Vaše přání o těchto osmi obrazech a štočcích vykonám svědomitě a brzo, přemýšleje zároveň, na které cestě mé dopřálo by mi nebe, vykonati je ještě svědomitěji, byť ne také tak brzo, ač u Boha není nemožno žádné slovo. V tomto předsevzetí a v této křesťanské naději, člověče předobrá, ctiteli zázraků, Vás pozdravuji pokorně, jak jedině jest možno poraženému darem.

J. D.

[Chýnov, červen 1917]

Příteli, za mého odjezdu byl jsem Vámi podarován dvěma milými knihami, a v každé z nich rozmilými věnováními. Při stěhovacích a zařizovacích starostech ani jsem ještě knih řádně sobě neprohlédl.

Přijměte za ně veliký dík!! Špalíčky ať mi neztratí. Otisky jich zvláštní už jsem obdržel. Ať je dar Váš Nebem požehnán!

Ruce tiskne

František Bílek

V Jinošově 21. října 1917

Milý příteli, touto cestou rád bych se dověděl, jste-li už v Praze a jestli něčeho velice potřebujete. Mluvil jsem v srpnu s p. Otokarem Březinou v Jaroměřicích a on mi radil, abych vydával ve volných lhůtách svůj deník, tak a tak, sice že bych toho jednou litoval, že jsem nechtěl zbohatnout. A tak jsem dal do tisku první svazek a nazval jsem jej jménem: *ŠLÉPĚJE*. Také už jsem rozeslal prospekty do světa a přihlašuje se mi mnoho lidí a vidím, že velice touží po lidském slově, protože mi posílají mnoho peněz a píšou mi, že se mých *Šlápějí* nemohou dočkat. Hlavní věc jest, že mi Lidová tiskárna v Hyberské ulici velice krásně rozumí, takže jsem přesvědčen, že by se neměla jmenovat „lidová“, nýbrž „lidská“. Několik archů už jest natištěno. Tak vidíte, příteli, co se vyklubává z první nevinné věty tohoto dopisu. Poslouchávám v noci, když už všechno spí, neozve-li se nějaký hlas, ale i obrazy možno viděti. Už kolik měsíců jeden a nejsilnější ze všech se ozývá v mé samotě a ten říká a křičí velice zle: Jakube Demle, ty jsi pořád Františku Bílkovi jen dlužen. A poněvadž víc a více v sobě se uklidňuji a blíž a blíže, jak se mi zdá, jde můj čas k jitru, tím hůře mi dělá onen hlas o Vás. Musím něco učiniti, musím jako mravenec uchopiti zrnečko písku a doškrabat se z Jinošova do Prahy na Letnou a položit je k tomu prázdnému podstavci ve Vaší zahrádce.

Mám v Praze ještě jednoho velice dobrého přítele, jmenuje se F. X. Šalda a dověděl jsem se, že v prosinci bude mu padesát let, ale já už před tím jsem si umínil a se rozhodl, že první svazek *Šlápějí* věnuji veřejně F. X. Šaldovi. A v posledních nocích jeden hlas mi našeptával, že by pan Šalda měl přijíti k Vám a dát se Vámi portrétovat, a kdyby to byla kresba, že bych ji mohl připojit k té své dedikaci do *Šlápějí*. Prosím Vás, máte-li pokdy, pomyslete na tuto věc a pomozte mi vykonati ji. Příteli Šaldovi jsem se o této věci nikterak nezmínil a také ani bych se mu o ní nezmínil, kdybych věděl, že to ještě není věc Vaše. Tolik Vám mohu říci, že by p. Šalda jistě k Vám za tím účelem přišel, kdybych jej o to poprosil, neboť dosud o nic jsem jej neprosil a on mi učinil již velmi mnoho dobrého, a tak si myslím, že bych jej potěšil, kdybych jej o něco opravdu poprosil. Neznám Vašeho soudu o této věci, nevím tedy, stane-li se, čeho sobě a jiným přeji ve věci této, ale už nyní – „pro všecken případ“ – sděluji Vám toto: i kdyby se kresba Vaše (portrét F. X. Šaldy) nedala uplatniti v mém malém formátě, tj. ve formátě *Šlápějí*, a tento formát jest opravdu malý, tak jako u *Mých přátel*: dal bych – vydal bych portrét Šaldův třeba i zvlášť, jako samostatný list.

Abyste neměl – ne; když už jsem začal prositi, dopovím se zavřenýma očima: prosím Vás, kdybyste měl nějaký obrázek, dopusťte, abych jej směl otisknouti ve svém deníku, v těch *Šlápějích*, když by formátem se vešel. Nechci zamlčeti ani tohoto: kdybyste měl kdy a líbilo se Vám to, prosím Vás, nenakreslil byste mi titulní stránku toho svazku? Nějakou sebe nepatrnější kresbu, Vaši myšlenku o šlápějích člověka a tím o šlápějích všeho stvoření... Kresbu pérem, možno-li, zase bych rád viděl od Vás něco pérem, stačilo by mi od Vás několik tahů pérem... Tu knížku rád bych vypustil na světlo světa 15. listopadu; bude mít celkem asi šest tiskových archů. S panem ředitelem Františkem Hummelhansem¹ z Lidové tiskárny mluvil jsem zde na Moravě, byl tak laskav, že se podíval ke mně do Jinošova, i prosil jsem jej, aby Vás ve všem poslechl, kdybyste mu *snad* něco nařídil. Také tento můj dopis veze s sebou, neb mi slíbil, že

¹ František Hummelhans (1873–?), ředitel Lidové tiskárny. Založil Dělnické tělocvičné jednoty, tedy sociálnědemokratický tělocvičný spolek, a byl předsedou jejich Svazu. V letech 1918–1920 byl členem Národního shromáždění, v letech 1920–1925 poslancem za sociální demokracii.

Vám jej pošle, a mně jest milejší poslati něco po člověku a po člověku jistě dobrém, než tou odčlověčenou poštou.

Milý Pán Bůh ať Sám rozhodne o osudu tohoto světa.

Jakub Deml

V Jinošově 31. X. [1917]

Milý příteli,

potěšil a rozdováděl jste mé srdce svými řádky. Budu na to pamatovati „odjakživa“.

Příteli Šaldovi dnes píšu, aby Vás navštívil. Prosím Vás, nakreslete mi Jeho hlavu. Chci ji dáti reprodukovati ve dvojím formátě, ve větším a v menším pro *Šlépěje*. Unie už to umí reprodukovat, anebo snad Štenc: až to bude nakresleno, pěkně Vás prosím, ihned mi to sdělte, abych se s ústavem reprodukčním zavčas dohodl, snad bych k Vám mohl schválně zaskočiti, abych tu krásnou věc vyjednal v Praze osobně! Vás bych tímto „vydavatelským“ jednáním nerad zatěžoval, ani v tom případě ne, kdybych Vám mohl poslati najednou deset prasátek! –

První svazek *Šlépějí* bude věnován p. F. X. Šaldovi, jehož padesáté narozeniny (a tedy jubileum) připadá na letošní prosinec; proto bych rád měl od Vás jeho podobiznu!

Ale ředitel Lidové tiskárny pan Hummelhans všecko by vyjednal sám, rád, kdybyste mu ohledně reprodukce té dal laskavě *rozkazy*! Jest to dobrý a ochotný člověk. Ale jak povídám: milerád bych přišel za tím účelem do Prahy sám, jen jakmile se dovím, že jste p. Šaldu už nakreslil.

A mimo to bych Vás prosil, abyste mi pro titulní stránku *Šlépějí* načrtal obrázek, nejraději celou tu stránku, s tímto textem:

Jakuba Demla
Šlépěje

Nic víc. Formát tiskového sloupce 10,8 × 8 cm.

Až byste měl tu podobu Šaldovu (anebo tuto titulní stránku též) hotově nakreslenu, prosím Vás, napište mi to a já si k *Vám*, anebo k příteli Šaldovi, pro to osobně přijdu... Ale i kdybych přišel si pro to k Šaldovi, u Vás bych si minutku neodpustil, tj. jistě bych zaskočil k Vám. –

Čekám toužebně na Vaši zprávu.

Váš pamětník Jakub Deml

V Jinošově na Dušičky 1917
[1. listopadu 1917]

Včera jsem Vám psal a Vy, milý příteli, dnes už jste mi poslal *Šlépěje a Tomáše ze Štítného*...¹ Obě tyto Vaše práce, oba tyto Vaše dary mne poutají svou krásou a svými rozkazy. Věřu, jste hoden, aby Vás člověk poslouchal. To není poslušnost, to je svoboda a radost. Víte, že jest mi radostí poslouchati Vás a provésti Vaše dary světem lidí, aby uviděli, jak je Bůh štědrý, a děkovali Mu.

Zatím tolik. Děkuji Vám první ze všech a odcházím něco udělat, abyste tu vděčnost taky viděl, pokud možno na světě něco udělat.

J. D.

¹ Socha Tomáše Štítného spolu se sochami Jana Amose Komenského, Petra Chelčického, mistra Jana Husa nebo Jana z Kalicha (Jana Žižky) měla být součástí nerealizovaného pomníku českých dějin *Naše národní věno*. V roce 1917 kreslil Bílek návrhy těchto soch.

4. XI. 1917

Milý Jakube,

už jsme se s p. Dr. Šaldou kreslili. Stalo se to dnes, v neděli před polednem. Poznamenávám datum pro význačnost i našeho po létech setkání. A byť by Vám svět, ba i výraz Šaldova slova lhal ostrost a vzkypění, přec seznáte z podobizny, že on je dobrý a trpný člověk. Píši Vám o našem kreslení, protože doufám, že přijedete. Nevím, avšak myslím, že nemáte zde kde přespat. Viděl jste však moji dílnu, a tam by se Vám to spalo dobře. Víte, onu *třídílnou – dole!*

Čekám, že i příjezd ohlásíte!

Pozdravuje Vás oddaně

František Bílek

V Jinošově, pošta Náměšť u Brna.
5. XI. 17

Tady, milý příteli, vidíte jinošovský hraběcí zámek, jménem Schönwald.

Ale já Vám oznamuji, že do Prahy přijeti teď nemohu a nevím, kdy až mně to bude možno. Pan Dr. Šalda přítel milý mi napsal, že učiní, čeho si budu přát, a já mu napsal, že ho prosím, aby přišel k Vám. Doufám tedy, že již u Vás byl, anebo přijde k Vám tento týden. Originál jeho podoby chci dáti reprodukovat, jak nejlépe bude to možno, proto Vás prosím, příteli, abyste mi jej laskavě poslal. Ale až bude reprodukce hotova (toho portrétu), prosím Vás, abychom ten originál darovali p. doktoru F. X. Šaldovi, Vy „a já“; dávám se do husích nožek, protože mám jen to, co budu mít, a víte, že mám čím dál víc!

Originál *Šlépějí* i originál jeden *Tomáše ze Štítného* Vám poctivě vrátím, jakmile budou reprodukovány.

Ale ten druhý originál *Tomáše ze Štítného* přijímám od Vás ochotně a *pamětlivě* darem...

Jakub Deml

6. XI. 17

Milý příteli, psal jste mi, jako by Vám bylo milejší, zobraziti p. Šaldu *dřevorytem*. Mně také by to bylo nejmilejší, ale bál jsem se napsati Vám to, domnívaje se, že dřevorytová práce je obtížnější než kresba.

A mně by dřevoryt byl milejší i z té příčiny, že *kresba* se musí dát *teprve reprodukovat* a reprodukování může trvat i dva měsíce, v *Unii nejméně plné dva měsíce* (tak mi už psali!) a taková reprodukce bude stát *aspoň 300 K*, a já bych těch 300 K dal tisíckrát raději Františku Bílkovi než milionářské a obchodně bezohledné Unii! Unie nečeká, a František Bílek čeká... dobrotisko.

Staň se, jak se státi má, ale já přece nemohl neřici Vám, co jsem tuto řekl.

Váš věrný v celé naději

Jakub Deml

Milý příteli, právě jsem v Náměšti a právě jsem Vám odeslal dopis a právě jsem dostal Váš dopis, kde mne zvete do Prahy a kde mi oznamujete, že přítel Šalda „jest hotov“. Jsem tomu nesmírně rád, díky Bohu, ale do Prahy přijeti nemohu, nemohu, i prosím Vás, Františku, abyste mi onen originál *Šaldy* dobrotivě poslal, abych mohl reprodukci zařídit „písemně“.

Takže to, co jsem Vám psal dnes ráno o tom „dřevorytu“ podobizny, neplatí již, neb se stalo, co bylo dobré.

Bůh Vám zaplať.

Jakub Deml

7. XI. 1917

Posílám kresbu p. Šaldy. Kresba má svůj půvab. Uspokojila mne. I myslím, že i světlotiskem (od Neuberta) možno do zmenšeného tvaru *Šlépějí* ji reprodukovati. Zdá se, že i velká reprodukce půjde na odbyt. Už se u mě lidé sháněli.

Malá kresba *Šlépějí* je přiložena. Nevím, kde se mi pomastila, při *nedostatku tuků* (!). Představuji si, že i *Zlatá Praha* by k výtisku ji ráda upotřebila. (Onu podobiznu p. Šaldy!) Ovšem – ať si štoček odkoupí!

Špalíčeků není prý vůbec k dostání; bez špalíčeků je těžko do dřeva rýt.

Pozdravuje Vás s přátelským pozdravem

F. B.

[po 7. listopadu 1917]

Šalda má za měsíc (v prosinci) padesáté narozeniny, ale do té doby myslím *žádný* reprodukční ústav nezhotoval by nám podobiznu, Unie zcela jistě ne! a jinde to myslím neumějí, anebo světlotisku nemají... Bylo by mi líto, kdyby podobizna do té doby nemohla vyjít. –

V Jinošově 22. XI. [1917]

Milý příteli,

tak jsem se dobře dostal domů a naše děti už nadělaly půl tuctu odlitků *Slavíka* a suší to u mě na kamnech a ukazují to všem dětem po celé vesnici, a musil jsem jim povídati, co to je a od koho to je, a Boreček, když byl se mnou sám, povídal sniženým hlasem a hlavu maje rozjímavě sklopenou: „Stréčko, a proč jste mě nevzal s sebou do Prahy?“ –

Dle Vašeho milého návrhu posílám Vám podobiznu, na které je můj † švagr Jan Kryštof a jeho žena, má vlastní sestra Františka s dětmi.

Zítra budeme péci chleba, jak se mi řeklo, i povídá mi už dnes jeden bochánek, že by šel k Vám místo Borečka. Také mi řekla právě sestra, že do čtrnácti dní něco požne a vymlátí pro Bertičku. Nezávisí ani od Vás, ani od nás, jak to bude sypat. Děkuji Vám všem za všechno dobré, jímž jste mi tyto dni „mou existenci“ v Praze podpírali na těle i na duchu a pozdravuji Vás svými dobrými úmysly.

J. D.

24. XI. V sobotu
[1917]

Milý příteli,

dnes odesílám svým jménem na p. Seidla do Prahy, Králodvorská ulice, *pro Vás* bedničku od kostkového cukru, ale v té bedničce jest 12 kg hrachu, 6,70 kg žita a pytlík chlebové mouky (kterou jsme zapomněli zvážít) a jeden bochánek chleba. To žito je na pražení místo kávy a praží se dvojím způsobem: buď tak, jak jest, anebo se namočí do vody a nechá se před pražením nejprve vzklíčit. Prosím Vás, tu bedničku si nechte na památku, dokud ji nespálíte, ale ty tři divné pytlíky mně vraťte, divné, protože jiných jsme v celém domě už nenašli a není možno jich koupiti nikde. Posílám tuto bedničku „jako rychlozboží“, a aby mně ji p. přednosta v Kralicích k dopravě přijal, daroval jsem mu ty viržinky, které mi dal v Praze p. ředitel Hummelhans, a p. přednosta byl v devátém nebi, a na tu bednu napsal jsem nápis nekonečně hloupý: „nábytkové příslušenství“, tak aby p. Seidel věděl, co mu ode mne *pro Vás* vlakem přijde, dejte mu o tom hned zprávu.

Po té cestě přece mám chřipku, což jsem poznal už ve vlaku tím, že mi dýmka nechutnala ani dost málo... Pozdravy!

Váš Deml

Nevím, nevím, jestli to ten pan ředitel přeci nespletl: já mu psal o Bellmannovi, Vy rovněž jste mluvil o Bellmannovi – a on mi píše o *Neubertovi*! Nic platno, až budu něco chtít zase reprodukovat, musím do Prahy sám!

[před 28. listopadem 1917]

A teď trnu hrůzou a strachem, dokud mi neoznámíte, že bednička Vám správně přišla... Nebojím se kriminálu, avšak bojím se vlakových loupežníků... Celá ta bednička váží 40 ½ kg, ať Vás tedy nikdo neošidí, jen proto jsem ji zvážil.

28. XI. 1917

Milý příteli,

dívám se chvílemi oknem, jestli už bednu nevezou. Honem jsem se pustil do kresby podobizny, abych ještě ke účtování starému milé paní sestře učinil památku. Mnoho už nám poslala; vše jsme jí „připsali k dobru“. Také jedině snad dnes přijímají balíky. Balím podobiznu a Vám ji zasílám.

A teď začne nové účtování! A ona bedna stále nejede! Nevadí. Napíši dnes o ní první Kapitolu a budoucně druhou. Uděšeně vzkázal včera večer zasilatel! Zabavili bednu; musíte tam dojít. Došel jsem, poprosil a svým výtvarným, nejapným pohybem čtyry papírky „oranžrót a bankrót“ přiložil. Vydají prý bednu. – Ale nejedou, nevezou! Prý nadepsány „součásti nábytku“. Sáhli do ní a mouka a hrách se ukázaly. Všem prý rozumí a vše uznají, ale – – – – –

Už se nebojím, že přijdeme o bednu. Snad i pytlíky šťastně dojdou. Má odvážnost doufá i v ono ostatní. Avšak předbílám. Tot' už spadá do druhé Kapitoly. –

Příteli Jakube, nyní nové účtování! Účtování, prosím, ve číslicích! Počněte laskavě mi vše účtovat! Jinak bych vyřkl strašnou kletbu, jaká by stihla Vás, Vaše příbuzné, Jinošov ba i Oslava by se nedaleká v proudu zastavila, jinak – Vás musím všechny – vymalovat!!!

„Lidská tiskárna“ mi poslala toto ku korektuře od Štence. Rozumíte tomu? Ne? Škoda! Já také ne!

Podobiznu jsem kreslil pečlivě. Fotografie byla však nepatrná. A nevím, zda jsem dosáhl, co jsem dosáhnouti chtěl.

Mějte tedy strpení; vždyť bedna dojde a já, ještě než odjedu, druhou Kapitolu napíši. Odjedu v pátek do Hořic a v neděli do Hradce Králové. Promítáme mé práce.

Pozdravuji Vás i milou paní sestru! Od nás od všech vyříd'te zatím naše díky! Že dosud ničeho nemáme? Nevadí! Ono to přijde!

Pán zaplat' a naděť!! – Účtování!!

František Bílek

Drahý příteli, dnes Vám toho mnoho nepovím, ale něco přece. Tak přišel od Vás JAN KRYŠTOF a prvně jej uviděl Boreček a rozjasnil se a povídá:

To je náš tatínek!

Tak vidíte, obstálo Vaše dílo před nejvyšší instancí lidskou: před malým dítětem.

A potom viděla Váš obraz moje sestra. A její děti ostatní.

A napnul jsem jej prozatím na dvěře ve svém pokoji a můj pokoj je nahoře, jde se k němu po dvojích schodech a moje sestra mívá tak pilno, že někdy ani za celý týden nepřichází do prvního poschodí a ke mně do pokoje nevcházívá třebas ani za několik měsíců... Tak pracuji tedy odloučeně, a jenom když jsem někdy na cestách, anebo v polích, přijde Anežka ke mně také trochu poklidit... Mými návštěvníky jsou jenom děti, anebo pan Pfeifer,¹ co konal před válkou cestu kolem světa, anebo lidé, kteří ode mne potřebují němčiny... Ale tentokrát se stalo, co mne neobyčejně překvapilo: moje sestra přemohla strach z mé samoty a přišla do mého pokoje, aby se opět podívala na *Jana Kryštofa*...

A byli u nás lidé, kteří dobře znali Jana Kryštofa, a byli překvapeni jeho mluvící podobou na Vašem obraze, pan Pfeifer, který ke mně přišel, aspoň půl hodiny hleděl na obraz Váš, z blízka, z povzdálí, ze strany a říkal si: „Jen promluvit! Jen promluvit!“

A nejtěžší zkoušku obstál obraz před Františkem Kryštofem obchodníkem, jenž jest bratrem zesnulého, ale známý vtipkař a posměváček, který hned tak něco nepochválí, a když, tedy zase jen v žertu a smíchu, avšak tentokrát na žert nebo na pochybnost docela zapomněl, zvážněl skrz na skrz před Vaším obrazem, chválil jej, vyptával se na Vás, na způsob Vaší práce a nenašel ani jedné námítky, a aby několika přítomným sedlákům znázornil cenu toho díla, povídal: „Takové obraz stojí několik set, to není obyčejná práce, to je od velkého mistra“ – tak řekl, šibal, *ačkoli ode mne už věděl*, že jste to kreslil z lásky – a dověděl se to takto: ostatní už byli ukojeni téměř, to jest, obraz už jsem byl uklidil, aby nepřišel k úrazu, a začalo se mluvit o něčem jiném, co právě se komu na dvoře nebo jinde stalo, ale František Kryštof přistoupil ke mně jako onen tajný učedník z Evangelia,² tj. tak, aby druzí si toho nepovšimli a řeči naší neuslyšeli, však jenom malé světlo hořelo (a hořívá) v naší kuchyni – a povídá mi tiše, vlastně sníženým hlasem, o celou oktávu sníženým hlasem: „Nemohl bych také mít takový obraz svého bratra?“ A jak řekl „bratra“, zamžily se mu oči – to u něho nebývá, a onen hlas u něho bývá, jen když projednává s někým nějaké tajemství – ale já řekl: „Dám tedy obraz ten reprodukovat“ – a on: „Ale já myslím originál.“ Já: „Reprodukce bude velice dobrá.“ On: „Ale to už potom bude mít každý...“

Vidíte, přece jsem zapomněl: on se mne před tím tázal: „Co by stál takový obraz, kdybyste si ho dal taky dělat?“ I vysvětlil jsem mu, že jste nám jej kreslil z přátelství, že někdy ani za největší peníze byste něco nepracoval...

Kdybyste znal „naše poměry“ jinošovské, věděl byste, Františku, že v Jinošově je Kryštof *horní* a Kryštof *dolní*. My stručně říkáme: Horní a Dolní. † Jan Kryštof byl a jest Dolní, a byl za svého celého života ode všech příbuzných svých, i od matky své (otec mu zemřel ve svém asi 35. roce, tedy mlád) *opomíjen* hmotně i mravně, přezírán a odstrkován, kdežto Horní („Franc“) byl vždy a dosud jest celé své přízně

¹ Demlův jinošovský známý, jedna z postav prvních *Šlépějí*.

² Josef z Arimatie, viz Jan 19,38: Potom požádal Piláta Josef z Arimatie – byl to Ježíšův učedník, ale tajný, protože se bál Židů – aby směl Ježíšovo tělo sejmut z kříže. Když Pilát k tomu dal souhlas, Josef šel a tělo sňal.

mazánkem a poznal ve světě jen dobré oko a blahobyť. Jest také světsky chytrý, ne-li úskočný jak jeho žena, hrabivá a sobecká i v bezohlednost, proto svět ho zná a ctí (= bojí se ho), umít František Kryštof dokonale německy, prošel také hospodářskou školu, měšťanku a byl ve městech kupeckým příručím.

Nemohu toho tvrditi, ale v tom vysloveném přání Hornovu, aby měl *také* obraz originál svého bratra, vidím přece nádech *nevinné, dětské závisti*... Neboť když jsem podotkl, že ten obraz asi dám reprodukovati pro svou knihu, řekl nevinně: „A co s ním *tam*? jaký to má smysl?“ Řekl jsem: „Už jako práce Bílkova.“

Bůh snad Vašima rukama chtěl také napomínat a napravovat závist a sobectví. Vy přece nevěděli jste tuto, že Jan Kryštof *takové* měl postavení na světě – a též jaké jest postavení *mé*? Kletbou sobců jest, že si *nemohou* popřáti ani za miliony peněz té slávy, jaká chudým a ubohým přichází sama a jen za cenu srdce, že ano?

Co by asi řekl pan Horní, kdybych mu napověděl: „Dejte panu Bílkovi pytel bílé mouky a on Vám také dá obrázek“? Co myslíte, co by řekl? Ale on je *boháč* a živobyťi má *nadbytek*! Dosud jsem mu nic takového neřekl, a jen kdybyste chtěl býti v tomto případě zvědav, položil bych za sebe a bez Vás takovou otázku.

Vidím, že moje sestra je Vám v srdci velice vděčna za ten dar. Obraz už jsem dal zarámovati a visí dole v jejím pokoji, aby jej měli stále „po ruce“ na očích. Zatím tolik o tom. „Kdyby to viděl můj baron,“ řekl v nadšení p. Pfeifer, „dal by se *hned* od Bílka portrétovat a dal by mu třicet tisíc!“ A potom mi vypravoval, kdy a jak se dával jeho baron ve Vídni portrétovat, co to stálo peněz a kolikrát, jednou také na koni, ale z té podobizny že jenom ten kůň měl poctivou podobu, a vůbec že ti němečtí malíři kreslí jen *takové* čmáranice, že to není podoba člověka a že vůbec nelze těch malířů k Bílkovi ani přirovnat a jak prý si dávají platit!

*

Zdá se mi, příteli, že jste se zalekl, jako by v mých *Šlépějích* mohly býti „legrace“. Prosím Vás, abyste tomu nevěřil. Jestli cenzura mi knihu nesežere, uvidíte sám, co jest v ní a *jak daleko* jest i dnešní Deml od „legrací“. Vím, že Vaše obava týkala se *jen* obrázků, ale i v té věci, doufám, poněkud zamhouříte oko, poznaje moji tendenci – řekněme, diplomatickou... Vidíte, tyto dni znova byla mi dána příležitost, abych uvažoval o tom, jsou-li *divadelní hry* hodny lidské práce a důstojnosti. I řekl jsem si pevně: „Pro tebe, Jakube Demle, jsou všechny divadelní hry a hry zcela nepotřebny, tedy nehodny, *vlastně* nehodny – ale co tedy s dětmi? Nám není potřeba smíchu – ale co s dětmi? A okolo nás je tolik dětí! Proč by nemohly s námi spolupracovat děti, pletouce se nám pod nohy...? Jeden člověk měl zvonek a tím zvonkem lákal děti, aby probudil jejich zvědavost pro Krista. A jeden svatý dělal ze sebe blázna. Ba, *všichni* svatí dělali ze sebe blázna...! Co však chci já, nejsa svatý? Někdy trochu divadla, někdy trochu útěchy, Bůh ví, co.

Milé Expres od Vás svalilo kámen z mého srdce, tedy Vám nevzali ani hrášku? Na mou duši, těžce jsem zhřešil a třikrát a sedmasedmdesátkrát, včera i dnes, poněvadž jsem si horoucně a vášnivě přál, abych byl na 24 hodin Horním, abych uslyšel, že jste neřikali nadarmo „Chléb náš vezdejší dej nám dnes“.

Podruhé se musíme na tu aprovizaci *lépe* domluvit. Což, nešlo by Vám to poslat na adresu Českého srdce?¹

¹ České srdce, národní pomocné sdružení, které z podnětu Růženy Svobodové založila v roce 1917 Renáta Tyršová. Cílem sdružení bylo v době největší válečné bídy pomáhat obyvatelům Prahy a zvláště dětem.

Vidíte, milý příteli, jistě jste nepochybil, že jste se nedal námi do Jinošova pozvat, s mojí sestrou přece byla vždy a jest i nyní řeč: *jí* tady všichni lidé stokrát více věří než všem kněžím dohromady v celém okolí, nevyjímaje ani mne! Ona *umí* s lidmi mluvit, láhvička rumu sem, láhvička rumu tam, a člověk koná svou křesťanskou povinnost...

Přijďte k nám a navštívíme p. Březinu v Jaroměřicích. Netroufal jsem si poprositi Vás, abych si směl opsati ten list p. Březiny o Vašem umění – *měl* by se otisknout v *Šlépějích*...! Váš vděčný dlužebník

J. Deml

Doslov.

Milý Františku, velice náramně chtěl bych od Vás toho lesního divokého holuba siváka, ale malého, jen asi 1 ½ cm výšky, nebo 1,8 cm

*

pro *titulní stránku Šlépějí*, doprostřed mezi horní a dolní text, divokého holoubka nebo tak něco divokého... *Měla* by tam přijít vinětka typografická, ale oni nemají vhodných, a Vy máte vhodné... Holub samotář – kdybyste jej dobrotivě načrtl, oni by jej hned zinkem reprodukovali. Náčrt by měl být jen inkoustem černým nebo tuší...

To je můj *návrh*! Obrázek *bez* rámečka!

20. XII. [1917]

Milý příteli,

pan Šalda má padesáté narozeniny v sobotu 22. prosince. To však nevádí, můžete mu podobiznu odevzdati den před tím, anebo až po 22. XII., až Vám bude možno a milo k němu zajít. Jeho adresa: Praha III-286.

Prosím, abyste mu obraz (nezarámovaný) odevzdal vlastní rukou. Myslím, že by tak bylo lépe. Jest to *Vaše* dílo, a proto sám najdete slovíčko k tomuto daru. Víte dobře, jak povstal, jak k němu došlo. Takto: vzpomněl jsem si na to, jak Vás bolelo, že jste nemohl portrétovat Bedřicha Smetanu. Cítil jsem v tom bolest *národa*, jenž má právo, aby jeho učitelé byli pro věky zobrazení nejdokonalejším umělcem. Můžete tedy p. Šaldovi říci, že Jakub Deml jej má rád, ale poněvadž je chudák v slově, v písmě a vůbec, že poprosil Vás, abyste svojí rukou tlumočil přání, jež k němu Vy, já a naši přátelé chováme, i kdyby nebylo na světě žádných jubileí.

Šalda je člověk a mimo to učenec velice výborný a mimo to srdce dobré. Mně také prokázal a prokazuje mnoho dobrého, a což je vzácné, ba co mne překvapilo: jest velice pokorný.

Nedávno jsem četl, že přednášel o Rodinovi.¹ Hned jsem si pomyslel, že by mohl přednášet také o díle Vašem.

Můžete říci p. Šaldovi, že jsem rád, mohu-li jeho podobiznu dát svým čtenářům v reprodukci pokud lze dobré.

Vám však poznamenávám, že budu přemýšlet, kterak bychom Vám poděkovali za tu cestu k p. Šaldovi a za dar, který mu přinesete. Já tu nejsem darem, nýbrž jen příležitostí, a příležitost zkoumá, koho by do svých šlépějí strhla a jak by se mu za to odvděčila. Slovo je nemluvnátko na tomto světě, běží tedy jen o to, jak oklamat finanční stráž.

Děkujeme za Vaše vánoční pozdravy a těšíme se, že brzo zavítáte k nám blíž, abychom Vám popřáli také.

Váš Jakub D.

¹ Auguste Rodin (1840 – listopad 1917), francouzský sochař. V roce 1902 se v Praze konala výstava jeho děl, po níž bylo Bilkovo dílo často srovnáváno s tvorbou tohoto génia, a tudíž podceňováno. Jako progresivnější se v dané době jevil Rodinův důraz na smyslnost a sexualitu, nikoli Bilkův aketismus. Viz WITTLICH, Petr: Chvilé Blesku. František Bílek a české umění. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: Galerie hlavního města Prahy (GHMP), 2000, s.19. Šaldova přednáška s názvem August Rodin je součástí knihy *Boje o zítřek*.

1918

V Jinošově, na Tři krále 1918
[6. ledna 1918]

Milý příteli,

pozdravuji Vás ve čtvrtém roce „světové války“! Přání svá projevují nejraději „událostmi“. Zatím tedy Vám nejoddaněji sděluji, že p. Šaldovi už dříve jsem napsal, že nenamítám a ani nemám co namítati proti tomu, aby jeho podobizna dle Vašeho originálu byla otisknuta v *Českém světě*.¹

Ta věc jest ve stadiu tomto: inzerátem v *Národních listech* dne 17. prosince 1917 jsem ohlásil „českému světu“, že jsem vydal velkou Šaldovu podobiznu dle originálu Vašeho a cena toho listu že jsou 4 K. Od toho dne uplynuly dobré tři neděle a přihlásil se jediný jakýsi Dr. Bartoš, abych tu podobiznu velkou Šaldovu poslal jeho sestře, tam a tam; napsal toto sdělení na ústřížek čtyřkorunové poštovní poukázky. Podotýkám, že vydání té velké, separátní podobizny ohlásil jsem i s tou cenou 4 K také v prvním svazku *Šlépějí*, ale ani odtud nemělo to dosud nejmenšího ohlasu.

Buď je Šalda neznám, a tedy nenáviděn, anebo lidé na celém světě nemají 4 K. Ale ještě jiná podivuhodnost se tu vyskytuje: pan Bellmann té velké podobizny Šaldovy dle Vašeho originálu dosud nezhotovil a marně se tážu své Lidové tiskárny, co v tom vězí, opět a opět se tážu, ale tiskárna mlčí jak zařezaná:

ačkoli už před Vánocemi pan ředitel Lidové tiskárny mi psal, že balík těch podobizen velkých mi posílá...

Jisto však jest, že ani dnes nejsou hotovy!

S těmi řediteli těch Vyšších dívčích, kdybyste jen věděl, jak nerad já mluvím, jsou to Nabuchodnozorové, a Kašpar, Melichar a Baltazar byli *Králové*, a přece přišli do chléva do Betléma a nečekali, až nějaký volek a osílek jim přijdou oznámit, co se v Betlémě stalo.

Těch *malých* podobizen Šaldových je zrovna tolik, kolik je prvních *Šlépějí*, celkem tedy tisíc kusů a všechny jsou vbrožovány do knížky mé.

Těch *velkých* podobizen Šaldových objednal jsem u Bellmanna 500 kusů.

Třetí, ale docela vedlejší věc: *dosud* nezaplatil jsem Bellmannovi v celém svém nešťastném životě ani halíře.

Ten pan Dyrynk² se do toho tak žene (ačkoli Unie nebo Kočí³ hnali by se do toho snad ještě víc!), což: abychom mu navrhli, aby si těch 500 velkých podobizen Šaldových u Bellmanna prostě vzal a *zaplatil*: *Vám* ovšem mimo honorář? A ať si potom tu podobiznu tiskne v tom *Českém světě* znova, nestačí-li mu těch 500.

Já mu každého toho abonenta podobiznového, přijde-li ještě ten druhý, poctivě i s těmi korunkami předám.

Tak, jak jsem dal vypraviti podobiznu Šaldovu já, *Český svět* jistě ji nevypraví, tj. papír jistě bude horší.

Upozorňuji věrně, že se panu Dyrynkovi *nevnucuji* se svým návrhem, zrovna jako ani dosti málo se mu nestavím v cestu, jestliže tu podobiznu dá pro *Český svět* reprodukovati znova. Bylo by ovšem od pana Dyrynka neprozřetelné, kdyby dal obraz znova reprodukovati v *týchž*, docela v *týchž* rozměrech jako já, mně by se to zdálo

¹ *Český svět*, obrazový týdeník, společenský časopis vycházející v letech 1904–1929.

² Karel Dyrynk (1876–1949), typograf a redaktor časopisu *Typografia*, jeden ze zakladatelů Spolku českých bibliofilů. Překládal též z francouzštiny.

³ Bedřich Kočí (1869–1955), pražský nakladatel.

podezřelý, přesto, že p. Dyrynka vůbec neznám, bylo mi jen – před lety – něco řečeno o lidech jistého reprodukčního ústavu a o prodavačích obrázků „grafických listů“ – možná také, že ten člověk mně lhal – mluvil tehdy, také tak, i o tiskárnách. Dobrý člověk to *nebyl*, to Vám říkám, mně otrávil tehdy v Praze mnoho chvil.

Panu Šaldovi o těch reprodukcích neřekl jsem a neřeknu ničeho, také nikomu jinému, poněvadž nikoho jiného se to netýká. Dle toho, co jsem Vám dnes upřímně propověděl, rozhodněte, prosím, má-li se p. Dyrynkovi koupě těch 500 velkých obrazů navrhnout. Bylo by třeba vědět to co nejdříve, poněvadž jsem tiskárně lidové doporučil, aby na jistý počet těch obrazů přitiskli text. Kdož ví, jestli už ho nepřitiskují. Jsem daleko od Prahy a písemně jednati s firmami je dnes zoufalé.

Ještě jednou, v neochvějně přítulnosti, Vás a Vaše Milé pozdravuji.

Jakub Deml

16. I. 1918

Hádejte, příteli! Je toho mnoho, těžké a velké jako hora; a když to dopadne, bez hlesu dopadne.

Inu – *sníh*. Stále padá – tiše padá.

Ještě jsem Vám chtěl dáti hádanku na „Prahu v zimě bez uhlí“ a na „Prahu v zimě bez výživy“. Avšak bojím se Vás ponoukati k podezírání, že mám pozad'ové myšlénky.

Tedy hádanky nejsou mého dnešního dopisu rozjímáním. Pobídkou hlavní je, že mne máte v „neochvějně přítulnosti“ k tomu, abych „co nejdříve“ napsal o p. Dyrynkovi a 500 velkých obrázkách p. Šaldy. A to je při všem nejlepší: Jevíte tolik smyslu života, či máte se k životu – nebo jak se mám vysloviti – a náhle se tážete mě, který raději by strpěl hanbu a urážky Anny Turkové,¹ nežli se jí zbavil.

Proto, milý Jakube, tažte se sama sebe! Lépe tomu rozumíte. A jak rozsoudíte, já už napřed schvaluji za prozřetelnější ve věcech tohoto světa. Jen se při to mějte dobře: Ve svaté spokojenosti ať Vám dny i dílo roste!

Váš v (– chtěl jsem říci „neochvějně“, ale neřeknu –) srdečné oddanosti –

František Bílek

¹ Snad Anna Turková (1898–?), malířka a spisovatelka, která v letech 1916 a 1918 vydala dvě sbírky básnických próz – *Na cestách věčnosti* a *Srdce zaplálo*.

Milý příteli,

den ze dne očekávám z Brna zprávu, že tam přijedete přednáseti, a dosud čekal jsem nadarmo. Ale poněvadž jsem tu zprávu čekal, proto jsem neodpovídal na Váš poslední dopis. Myslím, že bude dobře, když co nejdříve přijedete na Moravu, protože bychom tady na naší půdě mohli nejlépe rozřešiti naše přátelské „hádanky“. Pravím „nejlépe“ a chci říci: *věcně*, neboť „lačné krmiti“ nelze psaním a tady na Moravě lze ještě mouku i maso najíti, jedná se jen o to, jak to dopravit a „Praha IV-233“ – a Vy nejedete a Vy pořád nejedete do našeho Brestu Litevského¹ a zatím Leninové a Czerninové jedí a jedí. Největší a nejtěžší hádankou je dnes přece aprovizace, tak mi, prosím Vás, poradte, jak se lze chlebu dostat do Prahy. Jsou vskutku ještě lidé, od nichž lze „přijímati dary bez ponížení“, prosím, věřte tomu a podejte mi „návrh“, který by nebyl jistěji zkonfiskován. O tom druhém si promluvíme potom. Mám nápad: nemohlo by Vám naši věc zprostředkovati České srdce? Anebo jak to lépe udělati?

J. D.

A až přijedete do Brna, budete tak laskav a svěříte se mému protektorátu?

¹ Po vypuknutí Říjnové revoluce v roce 1917 deklarovali bolševici, že chtějí uzavřít mír s centrálními mocnostmi, tj. Rakousko-Uherskem a německým císařstvím, prakticky za každou cenu. Jednání probíhala od prosince 1917 v Brestu Litevském (dnes Bělorusko), tzv. brestlitevský mír zde byl uzavřen 3. března 1918, vojska ústředních mocností se poté stáhla na západní frontu.

29. ledna 1918

Milý příteli,

tedy ve Slavii a v Besedním v Brně na shledanou, já přijedu jistě.

Tři bedničky, zabalené jako balík a naplněné dary nebes i země, to jest moukou, už pro Vás vezu do Náměště, ale dnes Vám pošlu jen jednu, ve které je také vepřové stehýnko syrové, a potom druhý den zase jednu a teprve v pátek třetí, aby to nebylo nápadno. A posílám Vám to dle Vaší rady nevyplaceně, to porto Vám dám v Brně do ruky.

Pozdravy!

Deml

Jinošov 6. II. 18

Milý příteli,

píše se mi, že paní Eliška Wiesenbergrová umírá na souchotiny. Slabotou nemůže prý se už ani hnouti. Prosím Vás, vzpomeňte na ni modlitbou.

J. D.

[po 6. únoru 1918]

Příteli, před týdnem jsme se rozešli. Odnosl jsem si na Vás pěkné vzpomínky: Vaše úpřímné, čisté, dětské oči a srdce věčné kráse oddané. Přijal jsem také od Vás dary. Přijal jsem je jako mzdu za pomníky, jaké mám Vám zhotoviti. Všechny zásilky přišly. I včerejší zásilka s moukou! Zaplat' Pán Bůh! A kéž dovolí, abych já vše brzo odpracovati mohl!

Vaše jediná věta v posledním dopise prozradila mnoho bolestí.

Vše ostatní zůstalo nenapsáno, protože před výsostí sestry smrti, sestry těšitelky, vše ustoupilo do pozadí a nechalo promluvit onu jedinou větu. Ne jednou, mnoho na pí Wiesenbergrovou myslíme a vysvobození ze všeho trápení jí přejeme.

Také si myslíme, že projedete někdy Prahou, a že Vás uvidíme.

Jel jsem s Pánem Bohem a svým dílem Prostějovem a Olomoucem. Bylo mi tam také dobře. Bohat dojmy vrátil jsem se ke svým milým. Nyní běží vše zase svou cestou jako dříve. Obrazy p. Šaldy i *Šlépěje* jsem obdržel. Díky za vše!

Pozdravujeme Vás s mou paní oddaně! Pozdravujeme i paní sestru i její děti.

Váš František Bílek

Jinošov 4. března 1918

Drahý příteli,

pan Fráňa Kopeček¹ je *hoden* mé lásky, poněvadž se neohlíží na to, je-li má láska hodna či nehodna dobrých věcí.

Tento pan Fráňa Kopeček je dobrý básník, dle mého úsudku, a jeho básně rád bych vydal a osměluji se prositi Vás, zdali byste ve volnější chvíli si je neprohlédli, a prohlédna, zdali byste pro ně nenakreslil nějaký obrázek, když by něco dobrého řekly i Vám. Za tím účelem Vám rukopisy té knihy posílám a podotýkám, že pan Fráňa Kopeček jest dobrý člověk, neboť nemaje nazbyt peněz, poslal mi 200 K, které jsou už na cestě, a jakmile je dostanu, ihned Vám je pošlu, poněvadž nerad беру peněz, odkud dostávám básně, a těchto 200 K přijměte, prosím, „*bezzávazně*“, tj. *bez ohledu na to*, nakreslíte-li něco pro knihu Kopečkovu, či nikoliv.

Formát knihy Kopečkovy bude týž jako formát *Šlépějí*, jenže tiskový sloupec bude jen 7 cm široký a 9 cm vysoký; typy Bernhardovy jako ve *Šlépějích*.

Pan Fráňa Kopeček miluje přírodu, ale právě proto vidí i hvězdy.

Pozdravuji Vás i Vaše Milé.

Jakub Deml

¹ Fráňa Kopeček (1871–1946), učitel a autor několika knih – básní, próz i pohádek. Bílek v roce 1918 vytvořil kresbu pro jeho sbírku básní *Světla utonulá*.

Milý příteli,

dnes dostal jsem od básníka Kopečka 234 K, dvě stě čtyřatřicet korun. Poněvadž

1) moje sestra náhle potřebuje zaplatiti jakýsi dluh,
2) poněvadž těch 234 K bylo mi posláno poštovní *poukázkou*, a mám je tedy v hrsti,

3) poněvadž mám veliký sklad peněz na svém kontě ve vídeňské poštovní spořitelně,

4) poněvadž nevím, co si s penězi uloženými v poštovní spořitelně mám počít: posílám Vám těch 200 K poštovní spořitelnou, dnes, jistě, takže je dostane Vaše ruka v nejbližších dnech, jistě.

A poněvadž milujete ve všem jas, opakuji Vám:

1) nikterak a ani dosti málo *nejste* zavázán nakresliti obrázek pro knihu pana Fráně Kopečka,

2) a jestli pro tu knihu něco nakreslíte, přijměte těch 200 K na ten obrázek honorářem,

3) a jestli pro tu knihu ničeho nenakreslíte, přijměte těch 200 K jako dárek na sochu, která bude stát na podstavci před Vaším domem na Letné; a proto znova upozorňuji,

4) že pan Kopeček poslal těch 200 K mně, na to, abych mohl vydati jeho knihu, ale já ji mohu vydati i bez jeho peněz a vydám ji,

5) pan Fráňa Kopeček neví a nemusí vědět, že těch 200 K posílám Vám. Takže opravdu

6) *nijak* jemu *nejste* zavázán!

To vše jsem Vám nyní řekl, abyste si připamatoval, že nenávidím cesty obchodní a že nikterak nedůvěřuji cestám lidským. Avšak pan Fráňa Kopeček mi vyslovil přání, abych se obrátil na Vás. Nebýti tohoto výslovného přání, jistě bych si netroufal. Přání bývá vůlí Boží. Pan Fráňa Kopeček jest ctitelem básníkův, sám jest básník, a svým ouřadem je řídícím učitelem v Kuchařovicích u Znojma a jistě často poslouchal Otokara Březinu a vídal. Těch 200 K dala mu Česká akademie, to mi napsal, takže ze *svých* ouředních peněz nedává nám *ničeho*, proto také bez rozpaků zrekvíroval jsem je pro Vás. Tolik na vysvětlenou.

Pozdravuji Vás.

J. D.

A ještě něco:

Kdybyste snad se rozhodl, že knize Kopečkově něco učiníte – prosím Vás, abyste několik dní počkal, než vypátrám, zdali tiskárna má ten a ten papír! Zatím docela mi stačí jen Vaše „ano“ či „ne“.

8. III. 1918

Milý Jakube, píšete, že zase posíláte peníze. Kresbu pro knihu p. Fráňu Kopečka *Vám udělám*. Obnos Vámi poslaný pak připiší Vám *k dobru na pomník* p. Kryštofa a Vaší sestřičky. Doufám, že o nějaký pískovec se už staráte a že jej na místě (na hřbitově) vytešu.

Napřed kameny necháte osadit na podezdívku. Já pak přijdu a vypovím tam své slovo.

Nepsal jste dlouho. A když napíšete, nepíšete ničeho o pí Wiesenbergrové. Také chci zvědět, jak se jí daří.

Tázali se na kresbu „šlápot“. Nechal jsem ji celou reprodukovat pro *Šlépěje*.

Psal jsem příteli Březinovi, aby přijel na svátky. Neodpovídá. Vydáváme *Hudbu pramenů* a potřebujeme ho zde. Nevěděl jsem, že je „nakladatelství knih Jakub Deml“. Kupř. mně nechce nikdo ničeho vydati. Mám sochy, obrazy, dřevoryty, architekturu, ex libris, *Cestu*, *Život* atd. atd. a nikdo mi ničeho nevydává.

Až nakladatelství Jakuba Demla v Jinošově se stane akciovou společností. — — —

Nechme žertu!: Poláci zase zradili! Jaro se blíží. Práce mnoho. I Dostál sv. Václava chce mít ode mně. Má paní trne — Dostál! Nevidí to ráda. Kladl jsem těžké podmínky; neodradil se.

Pracuji větší a těžší práci — „že by užitečné bylo, aby jeden člověk umřel za lid“ —¹ (Evangelium) pro p. Pombergra do Olomouce. Dobrý a ušlechtilý to muž.

Aby nás Pán Bůh miloval!

František Bílek

¹ Jan 11: ⁴⁹Jeden z nich, Kaifáš, velekněz toho roku, jim řekl: „Vy ničemu nerozumíte; ⁵⁰nechápete, že je pro vás lépe, aby jeden člověk zemřel za lid, než aby zahynul celý národ.“

Drahý příteli,

neříkal jsem Vám ničeho o paní Elišce Wiesenbergrové, poněvadž jako bychom člověka dobíjeli, říkáme-li o něm, že umírá. Slovo má opravdu takovou moc, ó má – a proto nemá se říkat, čeho sami si nepřejeme. Psala mi paní Eliška, že má chvílemi velké bolesti a že dechu jí ubývá. To víte. Člověk činí, co – může. Dnes Jí pošlu lípového květu. Byla už dvakrát zaopatřena Svátostmi: toť má jediná útěcha. Ale Vy jste také mojí útěchou, opravdu – neboť sluníčko se ukazuje letos zase tak pěkné a mladé, ale pro mne jako by nebylo, je mi cizí a všechno je mi cizí, snad proto, že mi Eliška Wiesenbergrová napsala: „Dívám se na věci okolo sebe, беру něco do ruky, ale už se mne nic netýká, jako by mně už pranic na světě nepatřilo...“

Včera, milý Františku, přivezl jsem z Jasenice dva mramorové kameny a zítra přijde zedník, aby udělal na hrobech podezdívku, a teď půjdu do Náměště, abych tam koupil cementu, vápno také už máme, bude-li ho třeba.

A máme spolu mnoho mluvit: mám mnoho peněz, maje jistě 600 odběratel, a tak bych *rád* vydal všechny Vaše věci, neb jsem nevěděl, že by Vám to bylo milé, mně ano, protože bych zbohatl a hlavně: měl bych na světě také nějaké užitečné zaměstnání... A já bych Vám ničeho nezatajoval a dělal bych jen to, čeho byste si přál – jsem pátá velmoc, mám tisk, a pozoruju to z toho, že nejen děkani a faráři, nýbrž i opati a preláti římskokatoličtí *dnes mi začínají říkat*: „Milý příteli“, „Carissime“ – a *nebojí se*, napsati mi tento titul!!

Ba i katané, kteří kvůli mně umučili Elišku Wiesenbergrovou: *nebojí se dnes uznávat mou čest* – och, Ježíš Maria! „Všechna proti nám vyslaná vojska přidávají se k nám“ – když už nám na tom nezáleží...!

Snad byste mohl přijeti po této neděli, dříve ne, a potom: *až bude Vám možno a až budete chtít*.

Budete mi vždy velmi milý, také mé sestře a dětem, jsou to všechno děti. Kdybyste Vy sám mi nebyl řekl, že byste nám tady něco udělal, jistě bych se neodvážil Vás o to poprosit. Vždyť já nechci a nikdy nechtěl „udělati si tady stánek“¹ – já už dávno vím, že jsem přišel jen *pro cestu*, a ne pro stánek... V mé cestě bude mnoho stánků a mnoho dobrého bydla – a mně to nebude náležeti...

Prosím, bude-li Vám možno, abyste nám oznámil, kdy asi přijedete. Možno od Vás jeti k nám buď z nádraží státního na Brno, anebo ze severozápadního na Jihlavu. Poslední stanice k nám: *Náměšť nad Oslavou*. Peněz a jídla na cestu neberte, raději, prosím: Františka a Bertičku. –

Jakub Deml

A tedy ještě něco: *formát tiskového sloupce* pro Kopečková *Světla* *utonulá* 7 cm × 10 cm. *

Ale i o této věci můžeme si teprve promluvit, až přijdete k nám, rukopis Kopečkův můžete zatím nechat u Vás. Neboť *Vaše* věci jsou přednější.

¹ Odkaz na evangelijní událost Proměnění na hoře, Matouš 17,4; Marek 9,5 Lukáš 9,33. Viz též dopis č. 68.

V Jinošově 13. března 1918

Milý příteli Františku,

celou Náměšť jsem proběhal a cementu nikde jsem nedostal, že dosud ředitelství drah nepovolilo vagonů na něj, marně dosud i náš okresní hejtman pro ten cement se o vagon prý přimlouval (byl by se nepřimlouval, ale přimlouval se k vůli zdejšímu hraběti Haugwitzovi, který toho cementu potřebuje na stavbu nových skleníků). Jakmile cement seženu jinde, hned Vám oznámím, budu jej shánět v Tasově u bratra a v Byteši a po všem okrsku zemském.

Jest nám tedy do té doby Vaši práci pro náš hřbitov odložit. Ve všem, i v tomto tedy, vizme Vůli Boží, která odpírává nám stánku, aby nám za něj o několik dní později odevzdala knížecí palác... Z toho soudím, že Naše společná práce bude mít širší a hlubší základy...

Váš Jakub

V Jinošově 14. III. 18

Drahý příteli,

toho p. Fráňu Kopečka zatím nechme. Ale *prosím* Vás, nakreslete mi malý obrázek k připojenému textu, jež chci dát tisknout ve formátě *Šlápějí* a rozesílat.

Jakub Deml

Jakub Deml v Jinošově na Moravě prosí své přátele a čtenáře, aby modlitbou a nejlépe Mší svatou vzpomínali na paní Elišku Wiesenbergrovou-Zacharovou, která zemřela 13. března 1918 o půl sedmé hodině ráno, pokorně přijavši svaté Svátosti.

Jinošov, Velký Pátek 1918
[29. března 1918]

Příteli drahý Františku,

poslal jste mi dva obrazy, pro mne jeden, a pro p. Kopečka jeden, ale správně jste řekl, že i tento druhý pro mne. Nebojte se o ně. Své poděkování nejvlastnější a své velkonoční přání pošlu Vám tuto neděli (a potom každý den) od jinošovského oltáře. Brněnský, tj. můj biskup dal mi písemné vysvědčení, že mám právo sloužiti Mši svatou; chtěl mi dávatí práv více, ale prosil jsem ho, aby mne nechal odpočinout. –

O těch kamenech pro náš hřbitov napíšu Vám s neděle. Pravdaže to nechvátá.

Dnes zatím jen toto ještě: kdyby *snad* se stalo, že by v těchto dnech některý kněz přinesl k Vám pro mne nějaký balíček: prosím Vás, nechte mi ten balíček u Vás a já si pro ten balíček a pro Vás do Prahy přijedu. Prosím Vás o to. Z práce Vás vytrhováti nebudu a proviant si přivezu s sebou. Je-li u Vás přítel Březina, ať ho nijak nezabolí, jestli si na mou duši vzpomene. Na mé tělo už se vzpomínat nemůže.

Jakub Deml

Jinošov, pošta Náměšť u Brna 1918 2/4

Drahý příteli,

takto je veliký ten jeden kámen; ten druhý je menší, tj. takovýto: *

Vzorek kamene toho (mramoru-vápence jinošovského) Vám dnes posílám poštou.

Tento vápenec-mramor dobývá se západně od Jinošova ve vesničce, která se jmenuje *Jasenice*, jest to místo zrovna uprostřed mezi Jinošovem a mezi Tasovem, jsou tam tři lomy, a poněvadž je válka, jsou tyto lomy opuštěné – a každý ten lom má jiný kámen: v jednom tom lomu jest mramor, ježž Vám posílám na ukázkou a ježž jsem dal dovézt na ten náš hřbitov; v druhém tom lomu jest mramor zrna jemnějšího a také bělejší; a v tom třetím lomu jest mramor černý jak mrak a nejtvrďší.

Jedna okolnost jest hodna úvahy:

V *Jasenici* právě *je na dovolené* mistr kameník pan Přichystal a na vojnu odjede 21. dubna, tedy bude doma ještě tři neděle, mluvil jsem s ním včera a on mi řekl, že by bylo lépe, kdyby se ten kámen zasadil do podstavce-podezdívky teprve potom, až *Vy do něho něco vytesáte*, poněvadž prý by se Vám v tom kameni pracovalo lépe, kdyby ten kámen *ležel* před Vámi jako na stole. A že prý by bylo lépe, kdybyste přijel, a jemu řekl, jak Vám ten kámen má připravit, on p. Přichystal je kameník velmi zručný, pracoval v Plzni, ba i v Německu, a že prý tak malý kámen by Vám připravil jistě za půl dne, takže byste se tou přípravou skoro nic nezdržel. Kamene „podezdívkového“ (podstavcového) je tu také nadbytek.

Kdybyste tedy *mohl* přijeti k nám tento měsíc, dokud ten p. Přichystal je doma, bylo by dobře. A kdybyste snad přijeti teď nemohl – budiž Bohu poručeno. Víte, že nejsem násilník. Budete nám vždy velice milý.

Ještě podotýkám, že zatím (tj. *máte-li málo času*) by stačilo, kdybyste upravit jen ten kámen pro hrob † Jana Kryštofa.

Čekám Vaší milé odpovědi.

Jakub Deml

- 1) Prosím Vás, pošlete mi rukopis knihy Kopečkovy;
- 2) potravin a peněz s sebou neberte, Bůh se postarává.
- 3) K nám možno jeti z Prahy buď ze severozápadního nádraží, na Okříšky (přes Jihlavu) – a tu se vystupuje v Náměšti nad Oslavou; anebo možno sednouti na vlak na státním nádraží v Praze a jede se pak na Brno, v Brně se vystupuje a z Brna se jede potom do Kralic. Takže Vám přijdu naproti buď do Kralic, anebo do Náměště, jen bych musil vědět, kdy a kam přijedete, – *zdali* přijedete. Z Kralic i z Náměště je to k nám kousek (3/4 hodiny) a cesta krásná.

4. IV. 1918

Milý Jakube,

odporučený dopis Váš mne potěšil: Jste vrácen oltáři, své první lásce. Tak si Pán přeje – „neopustil svou první lásku“ (Zjevení).¹ Vzpomenete-li nás u oltáře, jenom blahorečení stane se mou odpovědí.

Až uslyšíte Pána hlas, který Vás k chorým a k dětem volá, neotálejte; i tam je Vaše místo. Kněz s balíčkem dosud nevešel.

— — —

Zato dnešní dopis mi zatížil hlavu: Vyčítám si, že jsem Vám více o kamenech nepověděl, než jste je objednával. Milý Jakube, ty kameny mají rozměry pro kalamař nebo malou mísu; pro pomník se nehodí. Právě jsem se zatnul i do onoho kamene. Kámen je pro desky ap.; pro mou práci se však nehodí. A tvrdý, velmi tvrdý!

Nuže prosím Vás za odpuštění, že Vám vzešla tak starost a výloha. Snad máte tam také lomy pískovcové!? Vždyť Dostál to povídal! Je-li tomu tak, vykreslím návrhy, Vy je schválíte a zašlete do lomu. Anebo je zašlu já do lomu, kde mi právě takové kameny pracují. Stojí jeden 400 korun. Avšak není vyhnutí, má-li vzejít vážná práce pro svaté pamatování zesnulých a pro potěšení (majetek) pozůstalých.

Už se nehněvejte, že jsem Vám vše špatně vysvětlil. Kameny musí být 200–250–300 cm vysoké, 80–100–120 široké. Pískovec tvrdý, avšak jemný.

Posílám Vám verše p. Fráni Kopečka a pozdravuji – pozdravujeme Vás oddaně.

Váš František Bílek

Přítel p. Březina nepřišel na svátky. Prý churavěl v zimě s očima.

¹ Zjevení sv. Jana 2,4: Ale to mám proti tobě, že už nemáš takovou lásku jako na počátku.

Když tedy Vás nezarmucuje moje slovo, příteli, zase Vám něco povím. Měl bych začít o tom jahodovém povídli. Já jsem je zabalil tak důkladně, jak mi stačil na to všechn můj rozum, chci říci, všechn můj dobrý rozum, takže těch papírů bylo kolem toho povídlí rozhodně o tisíc gramů víc než toho povídlí – ale, ach, běda, všechna moje prozíravost uvedena byla v blud poštovskou lhostejností, chci říci: svědomitostí, které jsem se nadál nebo nadával, která však mne hanebně zklamala. Zvláštní řízení osudu, milý příteli, původně totiž rozhodl jsem se, nevida situace celé, špendýrovati Vám jenom to povídlí, vždyť jste snad i viděl, že bylo zabaleno jako extra, ale potom zaletěla myšlenka moje do našeho komína a za čtvrt hodiny nato řekl jsem naší hospodynce, to jest své drahé sestře Františce, která má opravdu krev totožnou s krví mou, řekl jsem jí tedy, chodě s fajfkou po kuchyni: „Máme toho uzeneho dost? Rád bych poslal kousek do Prahy.“ Ona povídá: „Je tam“ a šla a donesla začerněné bidlo, na kterém visely šrůtky, znalecky a odborně je prozkoumala a povídá: „Tak snad tuhle toto“ a vybrala kousek dle svého názoru nejestetičtější, jako by tušila, že na něm spočine oko umělcovo...

Abych tedy toto téma skončil, přiznávám se Vám, že ten kousek uzeneho byl jen přívazkem toho jahodového povídlí. Ale tady už se opravdu pozastavuji nad záhadnou věcí: to jahodové povídlí zavařovala vloni u nás paní Eliška Wiesenbergrová-Zacharová, ba skoro všechny ty jahody sama v jinošovských sečích nasbírala! Také nápis na pergamenu té sklenice psala sama! A tato skleněná nádoba, než přišla k Vám, se tedy rozbila. Tedy z prvního a vlastního dárku mého neměli jste ničeho! Takže naše zabité prasítko Vás uctilo, a naše jahody nikoli! Vidíte, tato věc mne bolí. Také jsem dostal od milostivé paní Elišky Wiesenbergrové-Zacharové několik dárků, ale nezůstalo mi z nich ničeho, poněvadž některé jsem velmi brzo ztratil a některé, to jest všechny ty ostatní se také rozbily. Vidíte a to mne velice bolí. Ba, zdá se mi, když se mi zdálo, že milá paní Eliška Wiesenbergrová by mi darovala něco „k Ježíšku“ nebo na můj svátek, prosil jsem jí, aby toho nečinila, že se bojím, že z toho zase nebudu mítí ničeho. Jedenkrát v Praze na Ferdinandově třídě uviděl jsem broušenou záhnědu, velmi krásnou, a poněvadž miluji tento kámen, protože se nachází i v mém rodišti, koupil jsem jej, daroval jsem jej paní Elišce Wiesenbergrové, a ačkoli byl na řetízku: ona jej do tří dní ztratila... Jak jí toho bylo líto! a mně neméně.

Včeličky máte v Jinošově, příteli. Když jsem včera přednesl Vaši žádost zdejšímu panu učiteli Josefu Malému, řekl: „Ale ano, s největší radostí, myslím však, že posílání je dnes nebezpečné a nejisté, je na to také trochu pozdě – napište panu Bílkovi, aby si včely nechal zatím u mne, jsou jeho a jejich dílo je také jeho.“

Při této rozmluvě, polotiché, byl zdejší chalupník, Arnošt Horecký, a povídá: „O čem se domlouváte?“ Řekl jsem, že potřebujete včely. Vzplanul a povídá nejsilnějším hlasem: „Já je dám! Bílkovi dám je zadarmo, je to náš člověk – víte, pane učiteli? Vy mu je také dáte zadarmo? Ano, zadarmo mu je dám! Mám šestery, mám jich dost!“

Když tedy to poslání poštou i drahou jest nejisté, máte včely tady, a až budou mítí medu, je Váš, buď sem přijdete, nebo Vám jej pošlem.

Chalupník Arnošt Horecký zná Vás jenom tím, že snad tu a tam Vaše jméno jsem vyslovil, vlastně však jen odtud, že jste nakreslil našeho *Jana Kryštofa*, jiné práce nezná z Vašeho díla, a přece řekl: „To je *naš* člověk!“ – Je to podivné. – Tady už kvete řepka, důležitá pastva včel – velké panské nivy.

Od Vás jel jsem do Žebráka, viděl jsem těžký kámen mramorový – nad ním na stromě zpíval kos – a vlevo dál, u zdi, proti východu slunce viděl jsem čtverhrannou, dobře na sáh hlubokou a širokou, čerstvou jámu – a jeden neznámý člověk mi řekl, že to bude nová hrobka pro Elišku Wiesenbergrovou. Tedy už začali...

V Berouně jsem noclehoval a celebroidal. –
Cesta ke hrobu je zlá a od hrobu ještě horší.
Bůh ví!

J. D.

Ten Arnošt Horecký má kopu dětí.

Abyste si vzal snad tužku, až sem přijdete?

[mezi 20. dubnem a 4. květnem 1918]

Příteli, Váš kruh přátel není už krbem a domem pevným, stal se už obcí dosti rozsáhlou. Vždyť i pan Kyselo je s Vámi ve spojení! Když jsem ho požádal, aby mi pro Vás objednal pomníky, napsal: „– hleděl jsem přimlouvati se, aby levně kameny dodali. Dojednal jsem první za 330 korun, druhý za 360 korun. *Přidal bych čtyřicet korun*, aby byly kameny levnější, když jsou pro p. Demla.“

Nuže, utečte si, kam chcete, Vyšší Milost Vás všude provází!

Odepsal jsem už díky; podotkl jsem, že jsou kameny zaplacený!

Přinesli mi z tiskárny kresby a jich výtisky. Přijímám je rád. Vzchází Vám však jenom výloha, a ta mne rmoutí.

Když jste byl u nás, vadil jste se se mnou, když něčeho potřebujeme, abych Vám dopsal. Nemáme čím omastit. Nedopisuji, ale prosím! Prosím tak, aby o tom paní sestra nezvěděla, a abych si mohl omastek (kupř. sádlo) zaplatiti. Je-li to nemožným, tak už mi promiňte mé obtěžování!

Co dělají mé včeličky? Včera jsme chodili s dětmi po zahradě a povídali si o našich včeličkách. Dokud nevložíím ruku svou do nich, neuvěřím, že jsou „naše“. Tu máte „nevěřícího Tomáše“!

Psal jsem, aby ještě během května kameny Vám dodali.

Pozdravujeme Vás všichni oddaně. Kdy prý zase přijedete? Ptaly se děti.

Přejeme Vám hojně slz – ale šťastných, svatých!

Váš František Bílek

Jinošov 28. dubna 1918

Vaše rada ve Vaší věci jest nejlepší, a proto se mi zdá, milý Františku, abyste se jí držel a vytesal nám na hrob Jana Kryštofa Krista Pána a na hrob mé sestry Matyldy Pannu Marii. Zvolil jste to Nejvyšší, a proto nebylo by dobře pomýšlet pro Vás tady na něco jiného. Lidem tady jest třeba příkladu, jež znají jen dle jména, ale oči jejich neviděly a uši neslyšely, ačkoli na srdce jejich vstoupil... Budou Vám vděční, že jste jim jej ukázal, a Vaše dílo bude tu jak hořící keř (symbol Marie Panny), zahánějící tmu smrti a s ní demony státního i církevního prušáctví, byzantinismus model a lakoty a oddechne si celý náš kraj, že dotkl jste se jha jeho ponížení a ono se rozpadlo. Lid náš v srdci svém ani jiného nevidí než Krista a Marii, a tudíž ani jinému nerozumí, jen *modlitbu* chce, a proto každý jiný obraz považuje za pohanství a za panskou, nesmyslnou, protože boha-prázdnou zábavu. Jistě jen takto dívá se na „svatý obraz“. A Vaše dílo bude tu mojí jedinou útěchou, a až zemru, jedinou šlépějí, která mne tu nezapře, nýbrž svatě a milosrdně potvrdí.

Jiní mluví jen odlitky, ale Vaše práce živým obličejem.

Bojím se: Vám radit, ale nebudu se bát, až budete dělati něco jen pro *mne*, až odejdu dál, neboť moje jméno jest Odcházející a jméno mého srdce: Odletující. A lidé chytají se za mé roucho, a já jsem Odcházející a křídla v mém srdci, ale i sám otálívám, abych viděl, zdali už někdo se raduje a sám odchází.

Panu Kyselovi poděkuji.

Na pana Srba myslím každodenně a *Slavíka* hledám, dosud marně, Arthur Novák¹ mne v té věci zklamal, vlastně zklamala mne moje bolest, neb mne na kolik měsíců ochromila a bylo mi velice těžko napsati i jediný řádek lidem obchodujícím – tak těžko, napsati i jen adresu.

Teď pomalu se zvedám, pomalu, ale snad vykonám práce, které leží rozhozeny kolem mne jako zříceniny anebo jako les po větrné smršti. I lidé, zdá se mi, takto leží rozmeteni vůkol mne a každý má na sobě něco uraženo, i hlavu, a to uražené nebo mrtvé jsem jakoby já sám a mrtví mi našeptávají, abych vstal a všecko zase spravil a oživil, jinak že bych se k nim nedostal, a já toužím po nich a to je můj život a již jdu a jdu jako ve snách, a čehokoli se dotýkám, všecko studí, moje oči také jsou zastuzeny, a jediné místo na zemi mne hřeje, hrob v Žebráce, jest to můj *krb*, teprve nyní, teprve nyní rozumím, jaké tajemství a blaho jest v tomto slově – a kdykoli chci vstát, abych šel dál, vždy se rukama duše své opírám o tu černou desku mramorovou, a tam pod ní jest zřídlo světla, zrovna tam, jak mi bylo zjeveno již v roce 1913, kdy jsem –

Také na Vaše včely myslím denně, nebojte se o ně, také jsem v té věci byl v Tasově – zas po letech – schválně, ale bratrovi mému také pomřely, jediný roj mu zůstal, a při té příležitosti navštívil jsem (zas po letech) i svého otce, už se změnil, už je dědoušek – a zdá se mi, že okolo něho už je větší ticho, nebylo ho vůbec okolo něho – až sem přijdete, tak se do Tasova se mnou podíváte. –

Posílám Vám na památku podobu své sestry Matyldy: *vidíte*, že radost její byla vždycky uděšena jako radost polního kvítka pod hřímající černou oblohou – ale – ach Bože – všechny Kristovy sliby a slasti:

v blesku!

J. D.

¹ Arthur (Artuš) Novák (1876–1957), fejetonista, výtvarný kritik a překladatel, redaktor bibliofilských časopisů a autor prací z oblasti knižní estetiky a bibliofilie.

Milý Františku, sděluji Vám jeden z oněch divů, jež obklopují každého, ale zjevují se jen prosícím, nebo trpícím (= milujícím), anebo vyvoleným. Já náležím k těm prostředním. – Psal jste mi laskavě, že nemáte sádla nebo něco podobného. A psal jste mi, abych sestře nezmiňoval se o Vás. Nezmínil jsem se jí ani o Vás, ani o sádle. Ale přemýšlel jsem, jak to udělat, abyste co nejdříve ten omastek dostal. Především a také předpředevším byly u nás dvě paní, s mojí sestrou velmi dobře známé a takové, že jest velmi výhodno, aby se jim dalo, když o něco požádají. A ty paní chtěly, aby jim sestra má prodala sádla. A sestra odskočila do sklepa a přinesla plecháč se sádlem a povídá: „Velice ráda bych Vám pomohla, ale podívejte se, toto je má všechna zásoba.“ Paní naznaly, že se jim prodati nemůže. Já to viděl a viděl jsem též, jak bylo sestře nemilé, že jim odřekuje. Já to viděl, ale právě proto ani jsem si netroufal sestře o sádlo říci a právě proto jsem v sobě pracoval a uvažoval, co učiniti. Žádnému jsem ani dosti málo neprozradil, o čem přemýšlím, ale to sádlo mi leželo na srdci a konečně velmi snadno jsem se rozhodl, že řeknu o ně některému z vůkolních řezníků, kteří mne vesměs znají a mají radost, když mne potkají, a každý z jejich tovaryšů a učedníků podává mi přátelsky ruku, jako bych také byl řeznickým tovaryšem. Jakby ne, když s nimi žertuji, anebo piju či jím tu a tam.

Dnes je tomu třetí den, co jsem dostal Vaše milé slovo o tom mastění. A dnes chtěl jsem o tom sádle mluvit v Náměšti s panem Hájkem nebo s p. Stloukalem, a kdyby ti neměli, že bych zaskočil k p. Chmelkovi do Kralic, anebo do Byteše k Vachtlovi.

Sedím u oběda docela sám, v kuchyni, a jím plíčka. Toto jídlo nikdy mi nechutná. Ale děkuji v duchu Bohu, že nemusím jíst trávu nebo kamení, a trpívám v duchu, když jím něco dobrého anebo piju něco lahodného a vzpomenu si při tom na Františka, na Bertičku a na milion jiných božích lidí, kteří nic tak dobrého nemají. Seděl jsem tedy nad těmi plíčkami, a abych na ně tolik nemyslil, četl jsem při tom noviny, cosi o polské konstituci. Najednou – ano, bylo veliké ticho, neboť v celé hospodě byli jsme se sestrou samotni, Boreček pásl venku na stráni našeho koně, Jara byl ještě ve škole, služka na trávě a Miloš jel ráno do Třebíče objednat víno – najednou ozve se sestra u plotny, čtyry kroky za mými zády; *polekal* jsem se, co bude chtít, neboť z jejího *hlasu* poznal jsem, že tentokrát opět platí její slovo *jenom mně* – a takovýto hlas jednou měla (před dávným časem!), když mi *žalovala* na *mne*... Ale když mi takto někdo žaluje na mne, nikdy ani nešeptám a hledím se někam podět, a není-li možno se někam podět, je to horší než nejtěžší nemoc. Ale tentokrát mne sestra velice *překvapila*, neboť řekla doslova toto: „Nepotřebuje pan Bílek kousek masa?“ – A já jí přece ničeho neřekl! ba kolik dní jsem s ní o Vás vůbec nemluvil! Řekl jsem, na oko docela klidně – neboť ona promluvila ke mně také na oko klidně, – řekl jsem: „Masa ne, ale *sádla*.“ Ona na to: „No, kilo se mu může také poslat.“ A nežli jsem dopsal tento list, přinesla mi pro Vás i masa i sádla. Přinesla to bleskurychle a položila to na stůl přede mne, považte: na růžek stola, docela na kraj, na růžek – a mně se zdá toto: moje sestra přinesla nějakou tajnou bolest, kterou má snad proti sobě, a nemohla ji nésti už ani o píd' dál... a byla při tom tajně vděčna, že mám přítele, jenž byl a mohl býti takovou dobrou záminkou... Snad je mi dovoleno rozjímati o sestře?

To maso a sádlo Vám posílám poštou, ve způsobě knih: a třesu se strachem, aby Vám to neukradli. – A pan Wiesemberger nebo jeho švakrová: nebyli u Vás pro pomník? Nebyli? Nepřijdou-li: vystaví Elišce pomník František Bílek, Jakub Deml a národ. Na mou duši!

J. D.

Milý Františku, ten náhrobek paní Wiesenbergrové mi leží na srdci. Psal jsem paní Anně Brtníkové,¹ aby v té svaté věci přišla k Vám a potom aby promluvila se sestrami † Alžběty Wiesenbergrové. Myslím, že pan Wiesenberger *tajně* poslal někoho, aby se podíval na *Tíseň od těla*² a že od toho – upustili. Ale vždyť by pan Wiesenberger nebo ta paní Hladíková, nebo paní Wimmrová měli s Vámi promluvit a vysloviti svá přání. Možná ten náhrobek řešiti na tisícerý způsob! Vy mnoho víte, já také něco vím, vždyť bychom jim poctivě a křesťansky poradili, vždyť nechceme nikoho znásilňovati. Vždyť byste mohl vytesati na příklad svatou Alžbětu, s korunou na hlavě, jak nesla chudým potraviny, a poněvadž manžel její chudým nepřál, zastavil ji hrubě a řekl: „Co to zas neseš v tom klíně?“ A ona řekla: „Květiny.“ A stal se zázrak a z potravin byly květiny.

Jak by to bylo krásné od Vás: Svatá Alžběta za cípy drží zástěru a v ní má samé květiny. Anebo (aby to ani p. Wiesenbergra neuráželo) svatá Alžběta napřahuje ruku k chudému a podává mu chléb. – Anebo: Panna Maria setkává se se svatou Alžbětou. Atd. atd. atd. Na každý způsob měl by s Vámi o tom náhrobku někdo promluvit a Vy byste řekl, že podáte návrh, a pomohl bych Vám o tom uvažovati. Hlavní vlastností Elišky Wiesenbergrové byla *štedrost* a veliká láska k přírodě a k tajemství. Víím, co dala např. panu Florianovi – a ještě i nedlouho před svou smrtí, dověděl jsem se to náhodou. Atd. Jedné slečně i věno dala. – –

Napadlo mi, zdali byste snad *Vy sám* neměl jíti k paní Anně Wimmrové, sestře † Eliščině, a všechno jí poctivě říci. Ta paní je hodná, Eliška ji měla ze všeho příbuzenství nejraději. A řekněte jí, prosím, že jsem Vás prosil, abyste k ní šel, a řekněte jí, že se tu nejedná *nikterak* o Jakuba Demla, nýbrž jediné o pravdu, o *Eliščinu zřetelnou vůli* – a jestliže by Wiesenbergrové viděli v tom zase (*pokrytecky* opět!) nějakou „ostudu“ a pod takovou záminkou by Vám dílo odepřeli: že jim udělám ostudu *stokrát horší*: daje od Vás v Praze na veřejném místě postaviti pomník „*Miriam*“! A že Bůh mi dosud pomohl při *každé* ostudě!

Už dnes Vás prosím, přemýšlejte trochu o pomníku „*Miriam*“ – a nebylo-li by možno postaviti jej do Vaší zahrady – anebo v Jinošově – anebo v Tasově... Mne prý jistě povolají brzo na vojnu za „*Feldkurata*“, včera mi to řekli. – –

Váš Deml

¹ Anna Brtníková-Petříková (1896–1980), spisovatelka a překladatelka z ruštiny. O Jakubu Demlovi psala do *Lípy*, *Ženského světa* a *Kmene*. Dopisy Jakuba Demla Anně Brtníkové se nacházejí v jejím nezpracovaném fondu v LA PNP.

² *Tíseň od těla, světa a klenby nebes* – sádrový reliéf z roku 1909, později provedený v kameni například jako náhrobek rodiny Pírkovy v Kostelci na Hané.

Drahý Františku,

majitel válcového mlýna v Zelcích u Turnova nabídl mi darem mouky. Napsal jsem mu, aby ji poslal mně, neb jsem čekal, že tyto dni přijdete a nám „nulka“ vyšla. Poněvadž té mouky ještě neposlal, tj. nepřišla, napsal jsem mu, aby ji poslal na Vaši adresu, jako pro mne. Kdyby Vám snad od něho přišla, nevracejte jí. Také p. učitel Chaloupka z Měnína od Brna nabídl mi darem mouky, řekl jsem mu, aby ji poslal Vám, darem pro mne. Kdyby Vám přišla, nevracejte jí. Včera řekla mi sestra sama od sebe: „Nechtěl by pan Bílek trochu mouky nebo masa?“ Řekl jsem, že by chtěl. Dnes Vám tedy od ní posílám trochu té chlebové mouky. Co bude s tím masem, nevím, vím jen, že sestra sama Vám je chtěla poslat, podařilo se jí za 3000 K koupit tajně prase. Ještě se jí na to zeptám. O ty včeličky se nebojte, a máte-li kdy, přijďte se hned na ně podívat. Ty jedny, u pana Horeckého, Vám zemřely, nechtěl jsem Vám to psát, abych Vás nezarmoutil, neboť jsem svatě věřil, že Vám místo nich seženu jiné, ale dosud se mi to nepodařilo. Jisto jest, že zde u pana učitele Josefa Malého včely staré a se vší zásobou *máte*, nenapsal jsem na ně Vašeho jména, to máte pravdu, ale pan učitel mi řekl kolikrát, že Vašimi jsou ty nejlepší, nejsilnější, a od něho to stačí. Kromě těchto včel *roje* zde dostanete jistě. Já včelkám nic nerozumím, proto by bylo dobře, kdybyste sem zaskočil.

Ohledně náhrobku v Žebráce psal jsem panu továrníku Wiesenbergrovi, také PhDr. Václav Brtník¹ mu psal, také jsem psal o tom panu Zacharovi a ostatní vykonává slečna Anna Brtníková, sestra pana PhDr. Václava Brtníka. Napsal jsem jí, aby Vám přišla říci, jak daleko v té věci jsme (mně psala paní Žofie Hladíková, že pan Wiesenberger staví či chce vystavěti na hrobě *kapličku*). „Přičiníme se a Bůh nám požehná.“

Váš Jakub Deml

(Nevycházím z psaní, zapaluji Vlast'.)

Ten pan Kopeček je *velice dobrý* člověk!

¹ Václav Brtník (1895–1955), pracovník Univerzitní knihovny, literární historik a básník.

Chýnov 2. VII. 1918

Rozmilý Jakube, Váš dopis jel ke mně přes Prahu. Píšete mile. Protože je umění vždy v nebezpečí před moudrostí a opatrností stavitelů tohoto světského království, proto píší: Ať nedělá žádné kapličky! Ať je kámen i ode zdi na 5–10 cm volný! Ať do onoho pískovce pere nejkrutější vítr a mráz; tím lépe! Dostane známou „tvrdou kůru“. Pod kapličkou hyzdila by jej mechovina. Podezdívka ať je do země 50 cm hluboko a nad zem asi 30 cm vysoká!

*

Ještě je potřebí, aby podezdívka byla z kamene stavěna, a vrchní plocha dobře „vyvážená“!!

Já znovu psal do Hořic, aby už ony kameny odvedli, abych jim mohl poslati peníze.

Pracuji už 25 let. Usuzuji, že mnohé čekání je trapné; svěřuji-li však své věci Ruce Boží, že vše se dobře děje a včas.

Milý Jakube, jen neztrácejte Vy s tím kamením své trpělivosti!

Už vidím, že asi ve druhé polovině července teprve se k Vám dostanu. Jakáž pomoc! Vidíte! Zatím bude mít přítel prázdniny a navštíví nás. Anebo rozejede se se mnou k nám do Chýnova.

Dnes teprve čekám načisto svou paní s naším „studentem“! Už, Jakube, máme z Františka studenta! To vše nám nasvědčuje, že stárneme. Jest to také možné „na líc“. Avšak, věřte mi, obrátí-li mne kdo „na rub“, že jsem tam ještě docela mladý člověk. Ovšem – „dušička nikdy nestárne“; – ani nikdy nebyla mladou.

Už jste mne prohlédl dočista: Už končíte psaní slovem „včeličky“. To Vy miníte jako bonbonkem osladit všechnu trýzeň, jakou skýtá stavba a práce pomníku. Jste přec jen „rozmilý“!

Bůh zaplat' za všechnu Vaši o nás starost!

Obejímá Vás

František Bílek

27. července [1918]

Už jsem, příteli, týden z Domažlic. Vykonal jsem svou práci; přijal vděčné dojetí nad mým kamenným slovem a pusou na čelo.¹ A za týden chci býti u Vás. Pan Kyselo mi píše lístek 12. VII., že kameny jsou odeslány. Dnes, 27. VII., jistě jsou na místě. Jinak by byla porucha v dopravě. Od pondělka za týden, 5. VIII., chci vyjeti od nás k půl jedenácté hodině dopolední. Ten den chci se dostat přes Jihlavu a Okříško do Náměště.

Dle lonského „jízdního řádu“: Chýnov 10.29, Jihlava 2.07, Okříško 3.04, Náměšť n/Oslavou 4.25 odpoledne. Více o vlacích nevím. Více mi poví na cestě současné rozpoložení vlaků.

Možno, že nebudete mít osazených kamenů. Nevadí; osadím je. Lépe nalézt kamenů osazených, získám čtyř dnů pro svou práci.

Pravíte: kamenné schodky, úzká brána atd. Je-li nízká zeď, možno osazovati i přes zeď.

Váš dopis jsem obdržel ještě před Domažlicemi. Milý dopis. Děkuji Vám! A těším se na Vás! Panu Patříčnému jsem se písemně poděkoval a nabídl své odsloužení se. Představuji si, že přítel Březina si pro mne zajede a společně, že odjedeme do Chýnova.

Ještě prosím, abyste vysvětlil paní sestře, že nikomu v ničem nechci překážeti a býti na obtíž.

Pozdravujeme paní sestru všichni. Doufám, že šťastně dojedu, papír přivezu, dláta, kladivo a srdce – srdce Kráse zaslíbené.

Obejímá Vás

František Bílek

¹ V roce 1918 vytvořil Bílek v Domažlicích náhrobek Josefa Webera *Děkujeme Tobě – že jsi nám popřál svého zalíbení po třiatřicet let.*

[Chýnov 28. července 1918]

Včera, 27. VII., jsem Vám poslal dopis, milý Jakube; a dnes Vám píši opět na Váš milý, nový dopis ze 24/7: Je na čase, abych přijel; jinak Vás podezdívky, zedníci a kameny přitisknou a zadusí. 1) Už doufám, že přec druhý pomník přijede, když 12. VII. píše p. Kyselo, že je odeslán. 2) Dobře děláte, necháváte už druhou podezdívku zhotoviti. 3) Nevadí, je-li podezdívka tu a tam větší či menší; jet' zemí přikryta! 4) Pomník se *ničím nepojí!* (Ó ti zedníkové!!) Prvý, spodní leží na maltě. Druhý se jen omázne ve spáře cementem. Stojí však sám! Váží 7–10 metrů; tím už vítr nepohne! Jenom dobře *vyvážit libelou!* Už přijedu! V pondělí 5. VIII. v půl páté h. odpoledne v Náměšti. Dělán mezi kamennou prací čtrnáctidenní přestávku jen pro svého těla zdraví. Stále státi u kamene tělo by dlouho nevydrželo! Přijedu a těším se na Vás upřímně. Myslím a čekám totiž, že mé práci uznání neodepřete; že jste jí nikdy uznání neodepřel. Pozvati p. Březinu, aby si pro mne přijel, snad vyřídíte už sám, není-li pravda? Pozdravuji Vás a uklidňuji Vás ve starostech Vašich kamenných, abyste už ve klidu usínal večer a ráno abyste uvítal slovy: „Což je možno, aby bylo zase ráno?“ Naše sejítí kéž je správné a radostné!

Váš Fr. B.

21. VIII. [1918]

Příteli,

říkal jste, že je možnost poslati mi nějaké peníze, že je u sebe máte. Nuže prosil bych o to, a Vy prosbě mé promiňte. Ačkoliv jste poznamenal možnost, byl bych nežádal, kdyby potřeba nutně nekázala.

Dostal jsem včerejší zásilku. Děkuji Vám za krásná a láskyplná slova. Kéž Bůh semeni Vašemu ujat se a dozrání dá.

I já chystám k Vám zásilku. Ještě tento týden ji chci poslati a budu též (ještě) psát.

Dnes však promiňte, že času mi nezbývá pohovořiti si s Vámi déle.

Ruce Vám všickni tiskneme a vzpomínáme tak mnoho.

Váš F. B.

Pozdrav p. Březiny.

17. září [1918]

Drahý příteli, v neděli řekli mi na poště, že tam mám od Vás *sošku*. Polekal jsem se, ale v zápětí nato jsem zašeptal: to budou medová srdyčka! A byla. Já a moje sestra děkujeme milostivé Paní za nejvnitřnější radost Borečkovu, projevovanou skákáním po způsobu národů na nižším stupni vzdělanosti stojících a průběhem dne i noci diplomatickým šeptáním, adresovaným brzy matce, brzy stréčkovi. Kéž by všechněm milujícím plnilo se tak neomylně slovo dané, jako se splnilo Borečkovi! Nám pak, milý Františku, kéž se splní, čeho si tolik let s bolem i strádáním přejeme ne pro sebe!

Dnes už máme 17. září a ten druhý kámen dosud nepřijel, takže nás ty doly obelhaly už podruhé. Urgoval jsem u p. Kysela, ale vidíte, co mi odpovídá a jak: útekem z Hořic! Nejspíš „už toho má dost“. Kdyby mně byl aspoň sdělil adresu toho pana Soukupa, ale takto nevím, do koho pro Krista Pána tentokrát drcnout.

A teď máme takové krásné dni! Přece však dlužno věriti, že sama Prozřetelnost zadržuje ten kámen na cestě k nám. Např. Vy už byste tady zas byl a už byste jel zase do Prahy a cestou by Vám voják, nebo četník uloupil rukojeť Vašeho dláta. A tak Bůh zadržuje kroky Vaše k nám, dokud nezchromnou a nespadnou bezvládné už paže rakouských pochopů. Tak se toho domýšlím já.

Aby i Vaši Milí viděli, co jste u nás dělal, posílám Vám fotografie Vašich originálů. Dal pak jsem ty obrazy fotografovati i z bázně: kdyby originály utrpěly v budoucnosti ránu nebo zkázu, aby tu zůstaly šlépěje i této Vaší práce. P. Březinovi také se strojím obrázky ty poslati. A originál mé podobizny svěřil jsem tiskárně *Šlěpějí*, když jste byl tak dobrý k přátelům-čtenářům mým a to slovo vyřkl. Jako Mojžíš za bojujícího Izraele pozdvihují denně k nebi paži svých za Vás. Všechno je tak snadné nad hrobem.

J. D.

P. S. V poslední době tady vojsko bere lidem na nádražích všechny potraviny. A teď prý to vojsko prochází i železničními vozy a bere lidem zásoby i menší... Mé příbuzné, paní Demlové z Brna, nemajetné krejčířce (muž její, tovární dělník je už čtyři leta na vojně, mnoho měsíců byl zajat v Rusku, odtud podařilo se mu letos přehnout domů, ale málo si pomohl: teď bojuje na Piavě proti „nepříteli jižnímu“) sebrali pár selátek, která tady koupila na chov a vezla do Čech k příbuzným – a před deseti dny sebrali četníci v Popůvkách tři pytle obilí i – *naši Vrance!*¹ A nevrátili jí to! ačkoli ty tři pytle obilí byly honorářem paní Pfeifrové za polní žňové práce od jejího vlastního bratra!

Pana Malého Váš pozdrav dobře pozdravil!

¹ Nový kůň Kryštofových, viz dále.

Drahý Františku,

hodinu nebo dvě poté, co jsem četl ve Vašem dopise, že Vám ukradl Někdo tři bedny potravin a tuky a zavařeniny: bylo mně, jako bych byl dostal palicí do hlavy, a kdybych byl býval při tom Vašem překvapení, anebo i teď, kdybych Vás uviděl, jistě bych se neubránil pláči, poněvadž – bych Vás viděl... Umiňuji si býti mužným ve slovech své soustrasti, tak těžce mne dojíká Vaše neštěstí.

Ale nezatajím Vám, předrazí lidé, co mi o té věci při modlitbě napadlo.

Takové neštěstí *nestává se* lidem, kteří by nepochopili slov Kristových: „Nestarejte se o den zítřejší – a pohled'te na ptactvo nebeské.“¹

A druhá věc, která mi napadla:

Těch ukradených potravin – hled'te, už jsem to řekl: buď ten, kdo Vám to *prodal*, to ukradl, anebo Vám to měl *darovat* – a byl-li to přítel snad, tedy Vám toho dal *málo*: a proto Bůh to hodil zlodějům!

Něco nedobrého na tom bylo a Bůh Vás chtěl zachránit. Proto oželme již této ztráty a „všechnu svou starost vrhněme na Něj“² a v této důvěře si pomáhejme...

Kdož ví, nedopadne-li to tak, jak tenkrát v Egyptě stalo se to bratřím Josefovým – takže snad dostanete nejen zpět ty tři bedny, nýbrž vykáže Vám král i celou zemi Gesenskou...³ anebo hned Zaslíbenou...

S p. Kyselem, jak radíte, se poradím, ale on mi 23. září psal, jak vidíte, že ten Soukup je v těch lomech pracovníkem už jediným a že pracuje ouřadům a za pomlčku, to jest za aprovizaci.

Příteli Otokaru Březinovi jsem negratuloval, nepsal, jen něco o něm napsal jsem „na objednávku“, a proto jen „tak skrze zuby“ – já nenávidím to naše uliterárnělé časopisectvo – však mi v tom mém článku redakce už něco vytkla, nadával jsem na ni včera, ale podruhé si počkají na „jubilejní článek“ ode mne! – Příteli Otokaru Březinovi poslal jsem zatím jen fotografii Vašeho náhrobku. –

Váš J. D.

P. S. Jak se mi zdá, velmi brzo: nahradí Vám tu rakouskou ztrátu československý stát a Bulhaři Vám asi pošlou tři bedny švestek a také něco tuku, až jen nějakého toho pašika porazí.

Dnes ráno: Borečku, jestli pak ses modlil? „Nemodlil.“ – Tak pojď, je dneska svatyho Václava, to se musíš pomodlit, vezmi si stoličku a klekni tady před kříž. „Stréčko, dyž je svatyho Václava, tak pod'me kleknót před ně, det ho máte!“ a už vlekl stoličku do pokoje, kde u nás „spával“ František Bílek. –

¹ Matouš 6: ²⁵Proto vám pravím: Nemějte starost o svůj život, co budete jíst, ani o tělo, co budete mít na sebe. Což není život víc než pokrm a tělo víc než oděv? ²⁶Pohled'te na nebeské ptactvo: neseje, nežne, neskliží do stodol, a přece je váš nebeský Otec živí. Což vy nejste o mnoho cennější?

² První Petrův 5,7: Všechnu ,svou starost vložte na něj', neboť mu na vás záleží.

³ Genesis, 45: ⁹Putujte rychle k otcí a řekněte mu: ,Toto praví tvůj syn Josef: Bůh mne učinil pánem celého Egypta. Nerozpakuj se a sestup ke mně. ¹⁰Budeš bydlet v zemi Gošenu, a tak mi budeš nablízku i se svými syny a vnuky, s bravem i skotem a se vším, co je tvé. ¹¹Postarám se o tebe, neboť bude ještě pět let hladu, abys neměl nouzi ani ty ani tvůj dům ani nic z toho, co je tvé.‘

11. X. 18

Milý Františku,

byl jsem dva dni pryč, na místě, kde jsem doufanlivě hledal moučný a jiný podobný pramen pro surově okradeného přítele. Kdosi ve Starém zákoně šel hledat oslic a našel Království,¹ tak já nadarmo vyšel hledat pramene, z něhož mnoho čilých chytráků (mezi nimi hlavě Josef Florian) čerpalo a čerpá, ale přece *nepozbyl jsem víry, že jsem našel nadarmo*. To se teprve ukáže.

Jestli tedy letos už jistě nemíníte pracovati u nás, a hlavně, jestli okamžitě, jestli už nemáte co dobrého do úst, okamžitě pošlete sem Vaši služku a dejte jí, prosím, seznam věcí, kterých potřebujete. Bud'te jist, že všechno, co bude v moci mé, učiním. Neboť i to jsem pochopil, že Vaše ztráta jest i mou ztrátou. Z řečí neztloustnete, a přece jest nám důvěřovati jen Slovu. – Pan Kyselo opravdu zuby nehty se přičiňuje, a přece dosud nadarmo. Praví také, že *jinde* by ten kámen stál dvakrát víc peněz a p. Soukup že chce od každého zákazníka – aprovizaci! Zatím toto.

Váš Jakub

¹ Narážka na starozákonní příběh o králi Saulovi, viz První Samuelova, 9,3an.

14. X. 1918

Příteli Jakube, teď k ránu se mi o Vás zdálo: Učil jsem Vás obracet Vranku. I v kuchyni jsem u Vás prodléval. Hle, chvíle volná! Psáti jsem chtěl; píši tedy ihned.

Před týdnem jsem měl přednášku ve Mladé Boleslavě. U rolníka, kterému jsem pracoval dřevořezbu, získal jsem za to něco mouky. Odvezl jsem si tedy odtud mouku. Máme na dva měsíce co jísti. Brambor dosud nemáme. Avšak slíbila sestra je opatřiti z Chýnova. Čekáme je každým týdnem.

Píši Vám toto ihned, abych Vaši starost o nás upokojil. Jenom poděkovat jsem se chtěl za všechnu Vaši péči o nás.

Cukru ovšem nemáme žádného. Rovněž masa není vůbec. O mléko ani nezavadíme. To je pro celý rok snad pro nás nedosažitelným. Ani z Domažlic už nepřichází.

Snad už nadejde konec vši válce, a tedy i všemu nedostatku!

Píši mi z Moravy z Kroměříže. Chtí opakovat vše, co bylo v Brně. Přidává se asi šest měst. Tři města vezmu tak kolem Vánoc. Jenom odpovídám: Kdo ví, zda nás epidemie ušetří! Lidé mrou! Konečně nevíme, zda vlaky pojedou atd. Rozhodne se vše toto až těsně k Vánocům.

Jsem zanesen prací. Práce menší, nevýnosné. Avšak díky Bohu za vše! Nejlepší jest, že jsem se šaty, prádlem a dláty u Vás odstěhován. Dobře, že ničeho z toho zatím nepotřebuji. Za epidemie sem raději nejezděte; není dobře „na milosrdenství Boží hřešiti“. Kdyby „ten Horňovej“ si vzpomenu s cukrem na mne (tak, jak slíbil), nuže pošta mi to už doveze. Dá se na to cena 700 korun.¹

Pozdravujem Vás všichni oddaně. Ještě se po Nebi ohlížíme, aby přidalo Svého pozdravu.

Váš František Bílek

¹ Zde je rukou Bertý Bílkové připsáno: *a pošle jako cenný balík.*

Jinošov 23/října 1918

Milý František Bílek dostává ode mne zprávu, že jsem týden stonal na chřipku a že už mám jenom kašel. Tím se stalo, že jsem zahájil svou veřejnou činnost teprve včera, tím, že Vám dnes posílám kilo másla pod názvem Tiskopisy. Prosím, oznamte mi lístkem, zdali jste to dostal (jde to na průvodní adresu). Dnes nebo zítra pošle Vám pan učitel Malý plást medu. S Horňovým jsem ještě nepromluvil, ale dnes tak učiním a jistě Vám něco pošle, protože už jednou sám o tom začal. Obrátil jsem se napřed na národy zahraniční a z nich příznivě mi odpověděla i slečna Lidie Dadáková¹ (v Miloticích nad Bečvou), ačkoli nikdy před tím jsem s ní nemluvil.

Pro mne důležitou otázkou jest, budete-li přednášeti snad i v Litovli na Moravě? Je tam jedna moc hodná osoba: paní starostová Antonie Sochová, choť řiditele cukrovaru, a její velice vzdělaná dcera Miluše Sochová.

Jestlipak Vám poslala něco sl. Anna Zvěřinová, učitelka z Velké Byteše? Lípy kostelní už opadaly, a tak na Vaši Panenku Marii svítí v poledne plné slunce – půl roku tedy nebude ve stínu... Včera v Kralicích zase řádili četníci. Ze všech největší starost a zájem má o Vás p. učitel Malý, ostatní Vás jen politovali, ale on Vám chtěl hned poslat sedm metrů brambor, řekl jsem mu, že je čekáte z Chýnova – ouřady totiž „vystavují“ prý povolení, ale jenom do určité výše. Nebojte se, i ten cukr nějaký dostanete.

Myslíl jsem, že máslo je přednější. Paní Malá Vám chce poslati chleba, je to hodná paní. Když jsem tak stonal (ještě dnes jsem vykašlal čerstvé krve), napadlo mi: dobře, že ten kámen dosud nepřišel, teď mne tam pochovají a František bude mít dláto jasnější, neboť tomu hrobu chybím ještě já, a proto kámen nepřišel. To mi napadlo! Copak ví člověk!

Váš Jakub D.

(Dle onoho proroctví Benedikta XV. letos přece mám umřít! I to mi napadlo.)

Josef Hladký,² učitel z Buchlovic, a ještě dva lidé „také grafikové“ vydávají „grafické almanachy“³ a žádali mne o některý Váš dřevěný štoček; zinkový nechtějí a povídali mně dosti drze (neb jsem jim neodpovídal), že „jsme povinni navzájem se podporovat“ – dnes opět p. Hladkému napíšu, že *oni Nás* „měli podporovat“ už dvacet let – a že o nás vědět *nechtěli* – ostatně ten jejich almanach nestojí za nic.

¹ V roce 1913 Bílek vytvořil sádrovou podobiznu Lidie Dadákové.

² Josef Hladký (1885–1960), učitel, redaktor a nakladatel bibliofilských tisků.

³ V katalogích knihoven lze vyhledat *Český almanach typografický*, který vycházel v letech 1881–1947 a jehož název byl proměnlivý (např. *Typografický almanach*, *Český grafický almanach*). Snad by mohlo jít o tuto publikaci.

V Jinošově 6. XI. 18

Milý příteli Františku,

včera jsem mluvil s p. ředitelem Trubáčkem, jenž je starostou Sokola a představitelem národní moci v Náměšti n/Oslavou a v okolí, a on mi slíbil, až se bude jednat o pomník ať padlým rodákům náměšťským, ať o jiný podobný, že se tak nestane bez mé rady, to by znamenalo, že poprosím Vás – stane-li se má rada skutkem a budete-li Vy míti kdy. V Jinošově tuto sobotu a za mé nepřítomnosti jmenovali mne na obecní schůzi předsedou výboru pro postavení „pomníku“ padlým vojínům jinošovským. Složili na to zatím 1000 K. Doporučoval jsem p. Trubáčkovi, aby se ty pomníkové akce řešily jinak, tj. jednotně, celonárodně, ve větším slohu, a nikoli místně – tj. že by bylo lépe, aby se takové pomníčky nestavěly v každé vesničce, nýbrž místo, řekněme, 300 malých pomníčků aby se postavil jeden v celém kraji, resp. okresu. Rád bych tuto myšlenku vnukl Národnímu výboru,¹ anebo bude dobře upozornit na to v časopisech. Dnes Vám pošlu poštou balík od Horňových. Paní Pavla Kytlicová, choť lékaře ze Šternberka na Moravě, chce Vám také něco poslat, čekejte od ní v té věci dopisu: jest to duše neobyčejně šlechetná. Prošla velikým peklem života. Budu Vám o ní vypravovat.

Váš Jakub

¹ Národní výbor československý byl ustaven v červenci 1918, reprezentoval českou politiku a prosazoval právo na sebeurčení našeho národa. Představitelé Národního výboru, tzv. muži 28. října, vyhlásili samostatný československý stát. Národní výbor se 14. listopadu 1918 změnil na Revoluční národní shromáždění.

7. XI. 18

Milý příteli,

přišel jsem k paní Horňové pro ten cukr, ale ona povídala: „Podívejte se, tento měsíc nám přidělili tuto špinu, to přece nemohu poslat darem! Příští měsíc dostaneme cukr lepší a ten pošleme panu Bílkovi.“

Tak Vám to oznamuji.

Včera jsem se dověděl, že slečna Anna Zvěřinová, učitelka z Velké Byteše, hodinu od nás, Vám poslala balíček.

Dnes přišel pana učitele Malého Slávek ke mně a povídal, jestli bych od něho pro Vás nevzal na poštu pecínek chleba. Řekl jsem, že ano. Kojím se nadějí, že pošta to přijme.

Bud'te všichni zdraví, jak jste šťastni.

Váš Jakub

1. prosince 1918

Drahý Františku,

pro všechny případ Vás prosím, abyste mi ihned sdělil, který den přijedete do Vyškova, anebo který den zavítáte do Jinošova, kterou hodinu pojedete z Prahy, a pojedete-li na Jihlavu, či na Brno, abych věděl, u kterého vlaku Vás mám čekat v Náměšti. Také Vás prosím, abyste nezapomněl vzít s sebou papír a tužky na kreslení, ačkoli černé tužky (křídové) máte u mne, ale bílou barvu ne; černou tuš mám. Může se snadno přihodit, že na Moravě budou Vás dva lidé prosit, abyste je portrétoval, ale na Vás jest, bude-li Vám to možno nebo milo.

Těch přesných údajů o Vaší cestě na Moravu potřebuju, poněvadž pan Dr. Kytlic ze Šternberka a jeho choť Pavla velice si přejí mne vidět a velice touží poznat Vaše dílo, takže bych jim navrhl naši schůzku ve Vyškově, kam mají ze Šternberka nejbliž (anebo do Kroměříže, dle toho, jak by to bylo výhodnější – anebo do Jinošova, anebo do Brna). – Více nepíšu, protože budu s Vámi mluvit. Ale pokoj domu Vašemu a všem přebývajícím v něm!

Jakub Deml

Milý příteli,

Vy a já *jsme pozváni* k p. doktoru Kytlicovi (lékaři) do Šternberka. Jest tedy možno a dovoluji si navrhnout, abyste jel nejprve do Šternberka, já bych Vás tam jistě očekával a odtud bychom všichni čtyři jeli do toho Vyškova na Vaši přednášku – a teprve potom byste mohl jeti na Jinošov a do Prahy.

Můžete-li v tomto smyslu změnit svůj plán, napište to laskavě paní Kytlicové a udejte jí den svého příjezdu. Jste svobodný ve svých cestách, ale *tuto* cestu nemohu Vám neraditi.

At' rozhodnou naši dobří Andělé.

Váš Deml

Tasov, Morava
19. XII. 18

Dnes v noci zemřel můj otec Jakub, zaopatřen Svátostmi. V sobotu 21. XII. bude pohřeb. Rozhodl jsem se, že zůstanu v Tasově. Jak asi dostal jste se domů? Pozdravuji Vás!

Jakub Deml

25. XII. 1918

Příteli Jakube,

když nám tatínek stárne a churaví, víme, že smrt se přiblížila. A vejde-li ona neúprosná, zatřese námi už jen holou skutečností, že vešla; což potom zející prázdnotou, která po milém zesnulém zůstává! Oddaně cítíme s Vámi smutek z odchodu Vašeho tatínka. Tiskneme Vám při tom oddaně ruce s tichou svou účastí.

Dojel jsem k půlnoci domů. Utýrán dlouhou cestou i duševními dojmy. Nesnesitelně se kradlo cestou. Bylo až úzko, jak *podle mě* mizely i zlaté hodinky jednomu pánovi. Já měl vézt dvě láhve slivovice a dovezl jsem jenom jednu. Snad nezůstala u Vás v pokoji ve zmatku poslední chvíle!?

Byl jsem velmi obdarován a doufám, že jsem vše šťastně dovezl. Vyříd'te ještě mé díky, prosím, paní sestře, a oddané od nás pozdravení.

Oznámení úmrtí pana otce došlo 23. XII. Tím si vysvětlíte, proč tak pozdě projevuji svoji účast'.

Pí Kytlicová dělala na mne skličující dojem. Nebojím se zatím choromyslnosti; bojím se u ní těžké hysterie. Její zatížený duch projevoval se po každém ozdravujícím prostředku vždy více chorým, opáčně účinkem zasažený. Pán pravil: „– Zde nepomáhá, leč jedině půst a modlitba.“¹ Popřej, Pane, nám Své Moci a Síly!

Máme pěkné svátky. Doma – u československého krbu, kde je tolik světla a tepla! Díky Bohu za vše!

Ještě projevujeme svou tichou účast', ještě blahopřejeme k „novému roku“, a ruce tiskneme oddaně my všichni vespolek.

Váš František Bílek

¹ Matouš 17,21: Takový duch nevyjde jinak než modlitbou a postem. (Srov. též Marek 9,29.)

V Tasově, Boží hod vánoční 1918

Milý Františku,

dvě zprávy Vám oznamuji: že mi 19. XII. umřel tatínek a že jsem se odstěhoval do Tasova a že z Hořic přišly tři kameny do Kralic na ten druhý Váš pomník jinošovský. Bylo toho pro mne trochu moc najednou, ale vše už se stalo, jen tu čočku mám ještě kupovat, v Tasově se jí nic neurodilo, vzkážu do Kralic a odtud Vám ji pošlu.

Pozdravuji Vás všecky oddaně.

Jakub Deml

Adresa: Tasov, Morava.

1919

25. I. 1919

Příteli, hrášek dojel a způsobil nám potěšení. S hráškem dovezlo se i několik Vašich slov. To proto, že už dlouho jsme jich od Vás nedostali. A to slov už živějších, silnějších a radostnějších. Tak mnoho se ve Vás dělo v posledních týdnech! Ani rozpaky s Vrankou toho nezakryly.

Nevím, co je s paní Kytlicovou. Zda Vám píše, zda je zdráva? Musím jí také psát.

Až se přiblíží jaro a teplo, povíte mi, jak si představujete můj příjezd do Jinošova. Přec musíme kámen i vysekat!

A do Prahy už nejezdíte? „Šlápoty“ by se nyní pěkně dělaly; je hodně *bláta*! Nezapomenu tak brzo na naše poslední šlápoty z Jinošova do Kralic!

Čtu na lístku mimo jména pp. Demlových i přítelkyni Marii Vořechovou.¹ Kde se vzala u Vás pí Vořechová. Či už zakládáte tiskárnu?

Jak to, že jste nezapomenul na mou čočku? Jste hodný za to; nám je i hrášek velmi vítaným. Pražáci jsou stále hladovými.

Mějte se dobře! Když jste neodstoupil rozmarů Vranky na naší cestě z Jinošova do Kralic,² pak můžete skály lámat beze strachu a nezastůněte. Zdráv a šťasten! Aby i Váš příchod ku bratřím ve Slovu byl zdravým a šťastným; abyste tak potřebného zdraví a štěstí ze sebe vyzařoval, je sel a šířil.

K tomu nám dopomáhej Všemohoucí Bůh!

F. B.

¹ Marie Vořechová (1889–1974), malířka, grafička a ilustrátorka. Manželka architekta Čenka Vořecha. S manželi Vořechovými se Deml přátelil po celá 20. léta a znovu v 50. letech. Vytvořili mnoho ilustrací k Demlovým knihám, zejména ke *Šlépějím*.

² Tuto příhodu ztvárnil Deml v knize *Česno* v kapitole Pejsek (s. 57): „Přijel za mnou sochař Bílek. To bylo ve válce. Já ho očekával v Náměšti, ale on přijel do Kralic. Musil tedy jít ke mně pěšky a svoje zavazadla nechal na nádraží. Druhý den jel jsem pro ta zavazadla do Kralic a Boreček, toť se rozumí, jel se mnou, také ovšem náš pes Voříšek. Kůň mně nedělal dobrotu, každou chvíli musel jsme slézt a povzbudit jej do cesty: byl to ‚válečný invalida‘, koupený od vojenského eráru, koník milý, koník dobrý, ale zkažený; buď mu zůstala v hlavě kanonáda, anebo jej na vojně surově bili: když si umínil, zůstal trčet na rovině a nehnul se, i kdyby mu byl pod samým břichem zapálil otýpku slámy. Byl to kůň erární.“

[po 1. únoru 1919]

Milý příteli, nijak jsem na Vás nezapomněl, ale nemohl jsem psát. Po smrti tatínkově ihned jsem se odstěhoval do Tasova, kde jsem žil pět neděl jak ryba na písku. Psal jsem tam sedlákům žádosti k ministerstvu financí o válečných půjčkách, slíbili mi za to čočky a hrachu a dal jen jeden a ještě teprve po drzejším upomenutí, mimo to jsem tam jednu cizinku (Bulharku) zachraňoval od smrti.¹ A mimo to asi čtrnáct dní seděl jsem tam Marii Vořechové, která mne malovala na plátno. Prvního února odstěhoval jsem se do Štemberka ke Kytlicům, kteří mou situaci křesťanským srdcem vycítili a tak krásně a tolikrát mne pozvali, že jsem to považoval za pokyn Boží, neboť chci pracovati. Marie Vořechová od 1. února až dosud je tady se mnou a také pracuje – i ona byla pozvána neodolatelně ke Kytlicům a je na tom jako já. Kytlicovi nemají děti svých, jsou sami, a tak v nás vidí svoje děti očima i rukama, tedy upřímným srdcem. Sotva jsem přibyl do Štemberka, hned mně nastal zápas s drakem, tj. s pokřtěným haličským židem Kremannem, jenž byl ředitelem zdejšího blázince a mně sprostě zakázal slouživat Mši v kostelíku toho blázince, takže bych byl musil denně chodit přes půl hodiny cesty do kostela nejbližšího a ztrácel bych tak denně půl druhé hodiny času docela zbytečně. Byl jsem v té věci schválně dvakrát v Brně u Zemského Výboru, zalarmoval proti židovi jeho vlastní armádu, kopl do dvou, třech zemských radů, a než jsem se vrátil z Brna podruhé, žid formálně se úřadu vzdal. (Už od 1. února byl v penzi, ale vládl celým ústavem dál, proti všemu právu, a všichni se ho báli, despoty, a u zemského výboru měl všecko podplaceno, dodávaje tam tajně po celou válku několika zemským radům aprovizaci, kterou ústavu sprostě ukradl, takže ze 1200 pacientů zbylo jich jen asi 200, ostatní skoro všichni zemřeli hladem jeho vinou.)

Pan Čeněk Vořech² je tady také už pár dní, ale zítra odjede on i jeho paní domů a tak zůstanu tady s Kytlicovými sám a začnu něco kloudnějšího dělat. Zatím dotiskuju třetí i čtvrtý svazek *Šlépějí*. Až Vám bude možno do Jinošova odjeti, budete tak dobrý a napíšete mi to – já tam odjeti *nemohu* – ale cestu Vám tam upravím tak, že mne tam ani nebude potřeba. Paní Kytlicová leží nemocna chřipkou už tři neděle a vřele lituje, že Vám nemůže psát.

Váš Jakub Deml

¹ „Princesse Cygne“, postava Demlovy knihy *Cesta k jihu* (1935).

² Čeněk Vořech (1887–1976), architekt, spoluzakladatel spolku Koliba, který propagoval inspiraci lidovou architekturou.

26. III. 1919

Příteli,

píši Vám do Štemberka, dostal jsem od Vás *Šlépěje* z Tasova a dostal jsem od Jakuba Demla dva bochníčky z Malé Skály. Říkám si: Jakub Deml je bytostí zázračnou; rozdává dary ze tří království najednou. Snad je tak velikým, že má hlavu ve Štemberku, srdce v Tasově a ruce v Malé Skále! A copak já vím! Snad zabírá ještě větší území, nežli jsou tato tři království! Snad – on sám je vykonavatelem, Rukou, *kteřá utvářela hvězdy!*? – Příteli Jakube, děkuji Vám za vše! Nutno se Vám poděkovati i do Malé Skály, do Štemberka a snad i do Tasova. Protože to Vaše psaní ve *Šlépějích* je milé.¹ Je sice churavé „bílkovinou“! (Nevšiml jste si? Objevuje se tam *nebezpečně* „bílkovina“!! Pozor!) – ale je milé. Potěšuje! –

A když o Vás se zamyslím, říkám: „Pane, což tento“? – Odpovídá Pán: „Nechám-li ho až do příchodu Syna člověka, co tobě po tom? Ty pak pojď za mnou!“² –

Nejedete více už do Prahy? Proč? Snad měnit tiskárnu, či co! Či Bílka vyštivit! Snad zavítá přítel Brezina na svátky!? Nechtěl byste s ním? – Kámen už stojí? Či ještě leží u zdi hřbitovní?

Pozdravujte pány Kytlicovy a sám nezapomeňte – na sobě oddanou –

„*Bílkovinu*“!

K pozdravu i díkům druží se paní má.

¹ Dopis Dr. Janu Šamálíkovi uveřejněný ve čtvrtém svazku *Šlépějí* (viz též závěrečný komentář a soupis pramenů).

² Jan 21: ²⁰Petr se obrátil a spatřil, že za nimi jde učedník, kterého Ježíš miloval, ten, který byl při večeři po jeho boku a který se ho tehdy otázel: „Pane, kdo tě zrazuje?“ ²¹Když ho Petr spatřil, řekl Ježíšovi: „Pane, co bude s ním?“ ²²Ježíš mu řekl: „Jestliže chceš, aby tu zůstal, dokud nepřijdu, není to tvá věc. Ty mne následuj!“

Milý příteli,

když píšu, obvykle něco chci. Tentokrát ne pro sebe. Ale v Prostějově ve Vodní ulici je pan učitel měšťanky Karel Pittich¹ a prosí mne, abych se za něho u Vás přimluvil, rád by jakýsi obrázek. A tak se za něho přimlouvám, Vy budete vědět, co chce, a kdybyste si netroufal říci jemu, co od něho chcete Vy, prosím, napište mi to a já mu to povím, dle toho, jak ho znám. Tento p. Pittich je básník, je to člověk ušlechtilý a pokorný.

Přítel Otokar Březina poslal mi svou knihu s Vašimi obrazy a přidal dobré slovo, také praví, že jsem statečný – a kdyby to řekl mezi námi, tak se všichni rozesmějem – a já bych snad podotkl: „Je lehké být statečným, když nic jiného nezbývá...“ A smáli bychom se znova.

Pan Durych mne pořád zve do Přerova, ale mne to dosti nevábí, protože pan Durych nenávidí naši Republiku a já tomu nemohu porozumět, leda bych ji také nenáviděl. Ale budeme-li Republiku a naši vládu všichni nenávidět, sežerou nás Němci a Maďaři a Poláci.

Myslím si, milý Františku, že bude dobře, když všechno ostatní Vám povím ústně. Mám opravdu v plánu, že tento měsíc na hodinku k Vám zaskočím. Však se mi včera o Vás také už zdálo. Kdybych věděl, jestli a kdy k Vám zavítá p. Otokar Březina, snad bych to sladil se svým plánem.

Ať už je to tak, či onak, z opatrnosti už dnes přeju Vám i milostivé Paní a Bertičce a Františkovi a slečně hodně štědrých a veselých Velikonoc.

A ještě slovíčko: tu slivovici ukradli Vám nejspíš ve vlaku nebo cestou z vlaku, paní doktorová si pamatuje, jak jsme ji balili.

Čekám pořád ty tisíce na Slovensko, a nikdo dosud mi jich nedal. Svatobor² mi přiřkl 700 K, ale ministr Rašín³ mi je zabavil. A také mi zabavil 265 K na mém kontě v poštovní spořitelně. Bojím se, aby má láska republikánská nezměnila se v Durychovu ošklivost republikánskou.

Váš věrný dlužník Jakub

¹ Karel Pittich (1889–1968) vydal v roce 1914 básnickou sbírku *Duben života*. Byl obdivovatelem Otokara Březiny a autorem vlastivědných prací, především pro školní potřeby.

² Spolek založený v roce 1862 na podporu spisovatelů.

³ Alois Rašín (1867–1923), jeden z tzv. mužů 28. října, kteří vyhlášovali samostatný československý stát. V této době ministr financí v Kramářově vládě, z této funkce provedl měnovou odluku a zasloužil se o stabilizaci nové československé měny.

[po 26. březnu 1919]

Milý Jakube,

poslal jste nám mnohá slova; od Vás i snad od jiných. Poslal jste i milý dopis, kde slibujete Prahu navštívit. V tom případě přijměte naše pohostinství, a ujištění, jak se na Vás těšíme.

Věrní Vám Bílkovi

Milostpaní doktorové uctivé pozdravení!

Drahý příteli,

podivnou náhodou se stalo, že jsem k Vám na Svátky nepřišel, ačkoli jsem byl už na půl cestě. Vysvětlíte si to zatím jakkoliv, například tím, že jsem potkal člověka, který měl hlad, a že jsem mu dal všechny peníze, aby se najedl, ale já nemohl dál.

Jisto jest, že jsme dostali Vaše rozmilé psaní a že se k Vám opravdu stále chystám a že mám práce jak nějaký opravdovský biskup. Kdybych neměl tak výborné mamičky, ani nevím, co bych si počal, ona jest má pravá ruka a moje vlastní matka nemohla by o mne pečovati s větší obětavostí a láskou. Tak dobrá a statečná je paní Pavla. Ostatně vidíte ji v tomto krásném světle i ze čtvrtých *Šlépějí*.

V nejbližších dnech přijde pan Čeněk Vořech do Jinošova a ty kameny pro Vás na hrob mé sestry postaví. Jak se to stane, napíšu Vám, anebo Vám to přijdu říci, jak se mi zdá a jak si i přeju, a potom bych Vás možná na Moravu doprovodil, ne však do Jinošova, poněvadž jednak Vám s těmi dláty a kladivy nepomohu a jednak nenastal ještě čas, abych se do Jinošova vrátil; musí mně stačiti, že Vy tam budete mít cestu hladkou a dobrou.

Ty dvě poslední *Šlépěje* byly velice pěkně přijaty národem. Budu Vám o tom mnoho vypravovati. Je to radostné: lidé se ukázali a to ostatní odskočilo. Začíná se vyjasňovat. Toto pondělí navštívil nás pan Durych s paní. Příteli Březinovi jsem tehdy psal (ale už dříve i řekl), že bych jeho knihy vydal. Asi mně neporozuměl, odpověděl, že nakladatele již má. Více jsem svých rukou nabídnout se neosmělil. Jedno však vím: *já bych se styděl* vydati Březinovy *Prosy*¹ a kteroukoli Jeho knihu tak lajdácky, jak ji vydal Odkaz: nemluvím o Vaší a o Březinově práci, ale ani papír, ani tisk, ani práce knihařská nejsou, jak mají a jak by *mohly* být. Na tisk textu Březinova zvoliti papír *křídovaný* jest v době „pokročilé bibliofilie“ veliká *opovázlivost*. Nestoudnost. Křídovaný papír knihy jest těže hodnoty jak napudrovaný obličej. Každá elementární příručka o „krásných tiscích“ píše *proti* tomu, poněvadž každé líčidlo časem odprýská a černá písmenka vypadá. Lidová tiskárna nedovede natisknout bezvadně ani titul knihy: některé písmenka je černé, jiné šedé, jiné strakaté. Váš třetí dřevoryt na mém exempláři je začerněný. Tiskaři otiskli do knihy i své dlaně a prsty. Jak se kniha otevře, listy vypadávají. Ten Odkaz má roucho *bolševické* a čtyři „vydavatelé“ je šili. Toho všeho nebylo třeba při knize, která má úspěch naprosto zajištěný. A *toho* je člověku líto. Úspěch *tak* zajištěný, že Odkaz na objednávky ani neodpovídá!

Pan Durych mi řekl, že přípravy na Váš pomník v Přerově² dobře *pokračují*; proto mi napadlo, že by Vám ty peníze, které už sebrali, měli prostě už dát, nečekajíce, až suma bude plná, vždyť to nic nevynáší, když to leží. Tuto sobotu k p. Durychovi pojedu a dám si to vše vyložit, abych Vám podal nějakou zprávu.

Ti, co překládali knihy p. Březinovy do němčiny, žádají o autorizaci nyní mne; to by znamenalo, že by mně nastala nová práce: revize mých knížek. Také od dvou českých nakladatelův dostal jsem nabídku, ale já jedl kyselé mléko, proč bych nyní měl prodávat smetanu, vidíte? Já totiž napíšu a vydám si, *co a jak* chci a mohu a nesvoboda ani v těchto věcech nenese dobrého ovoce. Také noví spolupracovníci se mi hlásí, někteří mají práce dobré, takže k té *naší* tiskárně by to směřovalo, vadí mně jenom ta

¹ *Prosy*, sv. 1 vydalo v roce 1918 v Praze Vydavatelské družstvo Odkaz. Tento svazek obsahoval *Hudbu pramenů*.

² Bílkův pomník Jana Blahoslava byl v Přerově postaven až v roce 1923 (viz dopisy z toho roku).

věc v životě, díky Bohu, že nepřijímám peněz od lidí, kteří by chtěli za to moji *svobodu*: a toto, milý příteli, jest vlastně *jediná* překážka mého „úspěchu“. Nespravedlivě a nezaslouženě bohatnou jen keřasi, a proto My jsme tam, kde jsme: pořád spojeni s matkou Zemí, ale i Ona má kopce a hory a snad i na ty došlépějujem...

Pozdravujeme Vás a Vaše věrně.

Jakub Deml

10. května 1919

Milý Františku,

tak už Vám píšu zase ze Šternberka. K tomu P. Odvalilovi¹ na ten Pankrác jsem šel dvakrát nadarmo: nebyl doma. To a ještě jedna podobná Nedoma unavilo mě tak, že jsem svou cestu do Prahy rozdělil na dvakrát, a potom Vám vynahradím, oč jsem Vás tím rychlým a náhlým odjezdem ošidil, ošidiv sebe. Ten ministr také nebyl doma, ač jsme ho s p. ředitelem Hummelhansem hledali a honili ve dvou palácích, kde neměl žádného právoplatného a plnomocného zástupce: pěkný to Zahradník!² Doktora Brtníka (= můj pražský ministr veřejných prací) také jsem nezastal doma, k doktoru Šaldovi jsem ani nešel, abych ho neunudil, a tak Vy jste byli poslední mojí útěchou v té zlaté Praze: ve čtvrtek v noci už jsem bloudil po Olomouci, nedostav nikde noclehu. Jsem z toho trochu unaven. Prosím Vás, nezapomeňte mi sdělit, kdy z Prahy odejdete a kdy se tam zas vrátíte, protože bych přijel do Prahy a ani Vy byste snad nebyl doma a přece Vás věrně, tj. ustavičně potřebuji, jak pak, kdyby se stalo, že byste mi náhle musil nakreslit plány na letní zámek? Děkuji Vám srdečně, že jste mi i tentokráte byli tak dobře celou Prahou. Čeho si pro Vás přeju, k tomu nám nebe dopomoz.

Jakub

(Bertičku malířku prosím, aby si nechala na památku tu obrázkovou knížku, kterou jsem za tím účelem pod Vaší střechou schválně zapomněl, jenže jsem do ní chtěl ještě napsat vzletnou dedikaci...)

¹ František Odvalil (1880–1938), katolický kněz, básník a překladatel. Před válkou byl členem Bitnarova Sdružení katolické inteligence.

² Isidor (Bohdan) Zahradník (1864–1926), katolický kněz, člen premonstrátského řádu, účastník odboje za první světové války a v Kramářově vládě ministr železnic.

Šternberk 18/5 19

Milý příteli,

Ledoví Muži dnes odplavali a v Jinošově kámen Váš na hrobě mé sestry Matyldy (a na mém?) *už stojí*. Postavil jej Boreček, tak můžete být jist, že stojí pevně, zvláště když sám pan starosta a všichni ostatní muži jinošovští při tom pomáhali, nevyjímaje ani mou sestru vdovu Františku. Práci tu řídil architekt pan Čeněk Vořech, který mi také podal o tom zprávu, *docela příznivou*: takže i Vaše cesta do Jinošova má hory poníženy a údolí vyrovnána. Tím Vás do Jinošova nijak nevyháním, nýbrž říkám jen, že můžete bez jakýchkoliv obav (ne však bez kufru!) tam zajeti, jakmile budete mítí kdy a jakmile se Vám zachce.

Já mám teď v tisku dvě knihy *Šlépějí* a třetí pomalu chystám, a to vše proto, že jsem lačen peněz, a až jich bude, pozdravím Vás podle srdce svého, tj. s větší nádherou a pompou...

Jakub

I. VI. 1919

Milý Jakube,

poslal jste mi peníze. Děkuji Vám za ně. Děláte si se mnou příliš starostí. Je pravda – já béru jako bezedný; stavba stále vyžaduje platů, a živobytí je špatné. Nečekal jsem však ničeho od Vás; vždyť Vy snad ještě více potřebujete nežli já!?

Chtěl jsem dojetí do Jinošova ještě tento týden. Dle rozpoložení současného dočekám se svátků zde a po svátcích přijedu do Jinošova. Musím přijeti s kufrem; avšak ne pro „aprovizaci“, pro šaty a dláta. Ač jsme „lidé velmi potřební“ (mimo krupice nevládneme žádnými zásobami), přece už se stydím za ony své kufry před Jinošovskými.

P. Březina psal, že přijede v pátek k nám. Vyjede v poledne; dojede před sedmou hodinou na severozápadní nádraží. Píši to, protože jste pronesl přání a možnost s ním se u nás setkat. My Vás vždy vidíme rádi!

Pozdravujeme Vás i Vaše vážené hostitele pp. Kytlicovy!

Váš František Bílek

Naleznu v Jinošově onu kresbu pro pomník *Chválím Tebe, Otče*¹ – ? Potřebuji ji.

¹ Tento reliéf vytesal Bílek na hrob Matylky Demlové (viz příloha).

5. VI. 1919

Milý Františku,

nepolekejte se, budu brzy bohat, přesto, že ministr Zahradník (kozla jím udělali) mně nechce dovolit jezdit zadarmo, leda po svých.

Ale řekl jsem: nepolekejte se! To znamená: polekejte se: o něco Vás *prosím!*

Velice a velice bych potřeboval zinkografický štoček, na kterém by byla ta kresba, kterou jste dal na tu červeňoučkou obálku Vaší litografické *Miriam* – tu podobu s tím závojem.¹

Já nevím, jestli tehdy Unie dělala tu Vaší kresbu zinkograficky, či taky litograficky – já ani jednoho exempláře nemám a Unie mi tehdy žádného štočku neodevzdala.

Ať tak, či onak, já bych té kresby nezbytně potřeboval pro jednu svou knihu, která bude tento týden už celá dosázena – byl byste tak laskav a dal byste tu kresbu reprodukovat pro mne p. Štencovi (Praha I., Salvatorská 8)? Upozorňuji na to jen, že tiskový sloupec má tyto rozměry:

*

Jsou to totiž samé *verše*, takže těch devět centimetrů je jaksi šířka maximální. Jsou to vlastně verše na „*Miriam*“, což bych rád *jen tou kresbou* Vaší připomenul. Tu kresbu dal bych jako frontispis. A kdybyste mi znova půjčil toho obrázečku ze stránky 159. knihy *Miriam*, dal bych jej na stránku titulní těch *Veršů*. Bud' ten, *anebo* obrázeček ze strany 206. knihy *Miriam*.

Nemáte-li kdy apod., tak to nemusíte udělat, to víte – zvláště ne v tom případě, kdyby tím měl býti o Vás na chvilku oloupen přítel Březina, jež srdečně pozdravuji, a je mi do pláče, pomyslí-li, že nebudu s Vámi, až přijde.

Ale nemohu si pomoci, neboť jsem si umínil (jako pokáním), že se přestěhuji na Slovensko, a slyším-li, co se tam nyní děje, tím více mne to tam táhne, podnikl jsem už něco a čekám, takže si Prahu musím tentokrát odepřít...

V Jinošově najdete vše, čeho Vám k práci bude třeba, pan učitel Malý o všem ví, ale také Vám tam doporučuji nového přítele *Šlěpějí*, jmenuje se Kuba, je v Jinošově také učitelem, on a jeho paní mají mne velice rádi, jistě hlavně z té příčiny, že mne osobně neznají (já jich také ne) a že po mně zůstala v Jinošově jen pověst *Vašich* šlěpějí – Vy ovšem ani nevíte, co jste mi tam udělal dobrého, ale mám Vás i proto rád, že si nedáváte nic vysvětlovat. A tak věřte, prosím, se mnou, že velice zbohatnu! Jakmile o tom začnu nějak pochybovat, máte právo se ke mně neznat, to Vám říkám! Také milostivou paní a Františka s Bertíčkou zahrnuji svou bohatou nadějí a nejlepší svou vůlí.

Jakub D. ze Šternberka

¹ Deml ji použil na obálku pátých *Šlěpějí*, svazku svých básní.

16. VI. 1919

Milý příteli,

pí Vořechová mi právě píše: „Zpráva Jakuba Demla, že Vás jeho sestra, pí Kryštofová v Jinošově nepřijala, nás velice ohromila.“¹

Řekněte mi: Co to ona paní Vořechová píše? Vždyť já byl tak pěkně přijat, tak hostěn a s *dary* krásně propuštěn; takže musím Vás požádati, abyste jí – pí Kryštofově – ještě za mne poděkoval!

Vyjel jsem z domova ve středu časně z rána. Dojel jsem do Olomouce po druhé hodině odpoledne. Hledal jsem na nádraží telegraficky objednaného p. Prombergra. Hledal jsem ho však marně. Ukládáním sousoší do „garderoby“ (které jsem p. Prombergrovi odváděl), a shledáním se s p. Prombergrem tak jsem se opozdil, že mi vlak k Brnu odejel, a mně zbývala vyhlídka jízdy ve vlaku po celý čtvrtek, než se do Jinošova dostanu. Odejel jsem k Brnu kol šesté hodiny večer. Dojel do Brna k desáté hodině. Brněnské nádraží bylo jediným vojenským táborem. Bylo mi trapno mezi oním spícím vojenským i civilním táborem. Před pátou ráno konečně jsem z Brna vyjel. Králic dostihl jsem k sedmé hodině ráno. K osmé hodině už jsem byl (pěšky) v Jinošově. Byl jsem pěkně přijat u paní sestry. Umyt a osvěžen řádnou snídaní před devátou hodinou už jsem tesal do kamene. V poledne a večer hostila mne pí učitelová Malá; v pátek a v sobotu pí Kryštofová. O pití při práci starala se pí Kryštofová stále. S Borečkem jsme se hádali, zda je Micina pes či koza. Hoši jeden po druhém se mne tázali: „A kde je stréček?“ Prvý den (nevyspán a za hrozného úpalu) minul šťastně. V pátek mne na chvíli odehnal déšť. K páté hodině odpoledne jsem práci končil. V sobotu ráno už mne p. Pfeifer odvázel Vrankou do Králic. Nepoznával jsem Vranky, jak pěkně vozí. A p. Pfeifer kdykoliv Vás jmenoval, jinak než „důstojný pán“.

Dojel jsem do Jihlavy až po jedné hodině odpoledne. Po tříhodinovém čekání a soužení konečně mne unášel vlak co chvíli přeplněný ku Praze. Popoháněly mne stále ony hloupé volby;² jen abych byl v Praze včas. K desáté hodině dojel jsem do Prahy a ukončil tak svůj výlet.

Je pravda, Vás se mi tam nedostávalo; avšak všichni byli na mne tak hodní, práce mne uspokojila, zdrav jsem dojel, tak – chraň Bůh – aby vzešel klep o „nepříznivém přijetí“. Naopak – blahořečím všem; hlavně pí sestře a pp. Malým!

Vroucně Vás zdraví

Váš František Bílek

¹ Zprávu, že Františka Kryštofová Bílka nepřijala, napsal Deml Vořechovým v nedatovaném dopise: „Sochař Bílek přijel včera do Jinošova a p. učitel Malý mi píše, že sestra moje hospodská odmítla jej přijmouti.“

² Ve dnech 15. a 16. června 1919 se konaly v ČSR volby do obecních zastupitelstev, vůbec první volby v samostatném státě.

[před 18. srpnem 1919]

Milý Jakube, literatura opět bohatší o jeden krásný Váš dopis. Děkuji!! Pozoruji, že si činíte se mnou starosti. Pracoval jsem bez nároků a udivujete mne i svými díky. I páni Kytlicovi k díkům se přidali!! O fotografii pomníku prosím; nespěchám však na ni! Sedmý sešit *Souborných prací* podniknouti nebylo by obchodně špatné. Spojte se s mým švagrem, prof. Nečasem (Ronov u Čáslavě), je mým důvěrníkem.

Radost Vaše nad pomníkem mne velmi potěšuje.

Váš F. B.

[po 18. srpnu 1919]

Přijal jsem od Vás, příteli, pěkné pohlednice a fotografie mých náhrobků. Bylo to něco, čeho mi bylo potřebí a po čem touží i pan Březina. Zatím jich máme dosti. Bojím se, abyste nevydával pro nás peněz nad potřebu. Ony diapozitivy $8\frac{1}{2} \times 8\frac{1}{2}$ bych potřeboval. Jenomže opět stojí; dnes vše mnoho stojí!

Pan Březina od nás odejel asi 9/8; 18/8 jsem opět odejel já za prací do Hradce Králové. Pomník na hrob malíře Kubišty¹ – „Obsáhnouti život silným tahem“. Včera jsem se vrátil. Ještě tu a tam některá menší práce a už – v polovici září – odjedeme do Prahy.

Škoda, že už nemají pp. Kytlicovi Sv. *Annu* u nás. Nám se stěhuje doktor do Prahy a zůstaneme tu bez lékaře.

Tak se vžíváte silně do Slovenska. Jsou to hlavně kupci a světci, kteří podobnou myšlénkou jsou štváni. Jedni naleznou tam bohatství, které tam hledají, a druzí – mučednickou smrt. – Sám nikdy nerozsuzujte! Ať rozsoudí sám Bůh!

Zase bych Vás někdy rád uviděl a s Vámi popovídal. Bůh vediž kroky Vaše i k našemu podkroví! Když zde byl pan Březina, citoval i vykládal jednu z Vašich básní s nadšeným uznáním: Jindy kterákoli věc –.²

Všemohoucí ať mění vůli naši Vůli Svou!

František Bílek

¹ Bohumil Kubišta (1884–1918), český malíř, člen skupiny Osma. Začínal pod vlivem Munchova expresionismu, později byl ovlivněn kubismem. Zemřel předčasně na konci první světové války během epidemie španělské chřipky.

² Demlova báseň z pátých *Šlápějí*, později ji zařadil i do *Veršů českých*. Pasáž o Březinově recitaci viz též v *Mém svědectví o Otokaru Březinovi*, s. 194.

[před 10. zářím 1919]

Milý Jakube,

Přijal jsem od Vás 150 korun. Tak přijímám klidně; při tom však vždy mi napadá, že Vy jich máte více potřebí nežli snad já. Vždyť mi ničeho nedluhujete; netrapte se povinnostmi ke mně a neposílejte mi už ničeho!

Děkuji i za milý dopis. Zmiňujete se o lepenkách. Ještě mně nedošly. Přijmu je, a poděkujte za mne milostivé paní! Náš pobyt se zde krátí. Má paní jede k 10/9 a já asi 20/9 Prozrazujete možnost, že přijedete do Prahy!? Ještě jsem v drobnější práci. Jedu do Krumlova; беру paní a děti s sebou.

Vroucně Vás všichni pozdravujeme.

František Bílek

Z *Tasova*, příteli milý, píši Vám, jsem tu „na odpočinku“, neboť tiskaři moji právě dodělávají šestý svazek *Šlépějí*, větší sousto... Také jsem byl před týdnem u p. Březiny a potěšil jsem se, naleznuv jej zdravějším, ba i ku každé cestě pohotovým. Moje Slovensko se blíží jako hvězda a p. Březina neváhá přijít tam za mnou, dokud má prázdniny... Jaroměřicemi prošel jsem proto, že v Myslibořicích nabídli mi bydlení v Dreherově¹ (zabaveném) zámku, jenže ten zámek je pro mne příliš veliký a já bych tam zabloudil.

Nyní dal jsem po druhé do tisku svého *Věštce*, knížečku malou, jak víte, byla by však velkou, kdyby se mezi Vašimi dřívky našla pro ni nějaká tříška – 7 cm široká nanejvýš a nanejvýš 10 cm vysoká. Knížečka ta bude tištěna na pěkném anglickém (předválečném) velíně.

Chtěl jsem přijít k Vám do Chýnova, ale byl jsem z Brna poslán na ten zámek – a tak jsem pozbyl zámku i Chýnova. Lituji toho, ale těším se, že si to vynahradíme.

Vám by měli pěkně říci, abyste nakreslil Masaryka, prvního našeho prezidenta; nemyslíte?

Než odejdu z Moravy, rozloučím se s „našimi“ duchovními Vrchnostmi – bude to citlivé, uvidíte.

V Tasově zůstanu ještě asi čtrnáct dní, jsem tu u Bratra.

Máte mouku? vejce? máslo? Snad by bylo spravedливо, abych to věděl... a spasitelno: ty věci pro Vás mne více zajímají než má „nakladatelství“.

Buďte živi a zdraví!

Jakub

(Což ty diapozitivy: přišly?)

¹ Anton Dreher ml. (1849–1921), velkopivovarník, majitel pivovaru v Myslibořicích.

1920

20. I. 20

Milý příteli, kolik měsíců letěl jsem v povětří a teď jsem dopadl – nic mne nebolí, jen se divím. Jsem v zajetí hor, ale již i dobré duchy jsem tu potkal, díky Bohu. Tolik mohu dnes blahopřát a ozvati se z potopy starostí.

Jakub Deml

Pozdravuji vždy i Vaše milé – a Františka pozvu na medvědy...

V Lubochni
na Slovensku.
Taková jest má adresa.

24. II. 1920

A tak, milý příteli, jsem na Slovensku... Ministerstvo bratislavské¹ jmenovalo mne správcem uměleckých památek a bibliotéky v zámku topolčanském. Mám právo na naturální byt a na deputát. Dosud jsem v troskách jak generál Štefánik, rozbitý a ohořelý. Chci doufat, že jsem nepohořel. Krajina je tu skoro jižní, krásná a kolem nás je ohromný park a v něm stromů roztočivých a cestiček, záhonů, ptactva a čtyry rybníky a vinice a za parkem ohromné lesy a v nich jeleni, divoké svině, daňci, bažanti i mufloni, což jsou divoké ovce s velikými točenými rohy, takže jejich hlava zdá se býti dvakrát větší a hrozivější... tak jako hlava nejdůstojnější konzistoře. Abyste povytušil, jaká je zde krajina a duše lidu, tož vězte, že zdejší farář má tři páry koní, třicet kusů hovězího dobytka a vybírá ještě *desátek* z máty a routy a ze slepic, husí, kachen, vajec, obilí – jak za časů Abrahamových a Mojžíšových.

Lid neumí číst ani psát, neboť i žáci šesté třídy teprve se tu učí číst a psát, a kdyby tady nebylo českého vojska a českých četníků, tak by tu nebylo ani Jakuba Demla.

Stěhování naše bylo velice obtížné a dokonale rozčilující, trvalo kolik měsíců a stálo přes deset tisíc korun. Paní Pavla Kytlicová obětovala se této mé studijní cestě a tomuto mému vyhnanství. Brněnská konzistoř už mne tu našla a poslala mi sem svůj přísný rozkaz. Konal jsem tu již několik větších cest a všude rozsévám Vaše obrázky. Děti i velcí mohou mne při tom roztrhat...

Nedávno modlil jsem se ve vlaku breviář a měl jsem v něm založený jeden Váš obrázek, tu kresbu Vašeho Krista k jinošovskému náhrobku. Jedna Slovenka stála přede mnou a pořád se dívala na ten Váš obrázek, byla to židova služka z Kozárovců, kde jsem pil borovičku, bylot' mi tam dlouho čekati na vlak. A tak jsem se jí optal, jestli ten obrázek chce. Že ano, řekla žádostivě. A když jej dostala, tu teprve jej poznala, neboť před tím viděla jej jen zpovzdálí a opačně – políbila mně ruku a pohleděvši na obrázek, políbila i jej. Vedle mne seděly i tři jiné ženy, matky, dívaly se na mne, i optal jsem se jich, chtějí-li taky obrázek – vděčně přisvědčily, i dal jsem jim taky takový a také ony Vašeho Krista políbily a čísti neumějí a já jim přece neřekl, kdo to na obrázku je. Mně je to dávno známo, že *lid*, jak slovenský, tak moravský a český a vůbec každý lid – je od přírody a od Boha moudrý a spravedlivý, ale ti biskupové a hejtmani a kněží, vůdcové a učitelé toho lidu že jsou zvrhlíci, ničemové, sobci, a tedy jediní a vlastní nepřátelé Země i Nebe. Včera zanesl jsem balík těch Vašich obrázků do Zlatých Moravců do gymnázia studentům – a ten profesor Čech se mne ptal, po čem je má těm mladíkům prodávat... Řekl jsem mu, že je musí dát darem! Chudák profesor asi myslí, že mám něco za lubem... Zatím buďte zdraví!

Jakub Deml, *Topolčanky*, Slovensko

¹ Ministerstvo pro správu Slovenska mělo za úkol uklidnit poměry na Slovensku po okupaci Maďarskou republikou rad a začlenit Slovensko do státní struktury ČSR. V čele tohoto ministerstva stál zpočátku Vavro Šrobár, na jaře 1920 byl vystřídán Ivanem Dérerem.

9. III. 1920

Milý Jakube,

píši Vám do Vašeho nového domova úpřímny pozdrav od nás ode všech.

Potěšilo nás vše, co píšete: Topolčanky, zámek, park a všechna havěť v něm; nejvíce ovšem důstojný nový bibliotékař. Jak jste napsal z Lubochně, aby František tam přišel na medvědy, tu o tom celý měsíc hovořil, jak na medvědy půjde. Nyní zase obě děti se zasní o cestě na divoké vepře a muflony na Slovensku v Topolčanech u pana bibliotékaře. Říkám: „Na cesty (čtyři lidé), to mi nevynáší; avšak páter Jakub jistě někde vymyslí nějakou práci (či uměleckou povinnost!) a už pojedeme.“

Pan Vořech také povídal, že k Vám zajede: Kéž jenom jste zabydlen, z nákladného stěhování uzdraven a – št’asten!

Zatím popřává Bůh nám zdraví. Práce je stále dosti. Přec přichází pod ruku větší práce. Ovšem větší práce – větší starost. Dělán Blahoslavův pomník do Přerova. Nyní pracoval jsem též na hrob Slovo Páně – *Já přemohl svět*.¹ Radostným je, že chce můj *Krucifix* vrátiti k sv. Martinu Církev československá s pochopením, jakého jsem si přál.²

V Táboře má býti hřbitov ode mě.

Nechce p. Dr. Kytlica také přijeti za Vámi? Jistě paní doktorová šla prohlédnouti Topolčanky a jistě by ho i tam bylo potřebí.

Vepisuji Vám, příteli, oddaný pozdrav. Ať všemu Vašemu počínání Bůh pomoci Své přidá!

Váš František Bílek

¹ Náhrobek Aloise Nejedlyho v Hradci Králové. Verš pochází z šestnácté kapitoly Janova evangelia:

³¹Ježíš jim odpověděl: „Teď věříte? ³²Hle, přichází hodina, a již je zde, kdy se rozprchnete každý do svého domova a mne necháte samotného. Ale nejsem sám, neboť Otec je se mnou. ³³To jsem vám pověděl, abyste našli ve mně pokoj. Ve světě máte soužení. Ale vzchopte se, já jsem přemohl svět.“

² Rodina Bílkova přestoupila k Československé církvi už na počátku roku 1920.

Topolčanky, župa Tekovská, Slovensko
4. června 1920

Milý Františku,

mám tady těchto pár dřivek (jak ta vdova ze Sarepty),¹ kterých už nikdy nebudu potřebovat, ale Vám snad poslouží, neboť jsem viděl, že ryjete obrázky po obou stranách štočků, a tak Vám je posílám, neboť se pomalu chystám ze Slovenska a chci býti lehčí. Slovensko dnes je pouze pro turisty, keřasy a dobrodruhy, ne však pro lidi, kteří jsou „na odpočinku“ jako já. Ministerstvo bratislavské jmenovalo mne tu, jak víte, kustodem zámecké knihovny a uměleckých památek, ale ministerstvo zemědělství z Prahy (Práškovy)² můj úřad vzápětí nato zrušilo, neboť prý všechny zdejší umělecké památky budou odvezeny do muzeí, zde prý jich není potřeba. Nepochybuju, že v té věci proti mně mají a měli prsty moji „přátelé“ z brněnské konzistoře a ze strany lidové, slovem klerikálové, o čemž mám i písemný důkaz. Ostatně, v naší milé Republice je mnohem více prezidentů a ministrů než obyvatel. Lituju jenom těch 15 000 K, které jsem utratil stěhováním, zahálením, cestováním a dýcháním na Slovensku.

Místo těch dřevěných špalíček raději bych Vám poslal mouky, ale i v té věci máme už za vyučenou, neboť paní Pavla Kytlicová poslala před třemi nedělemi Dr. Kytlicovi do Šternberka 46 kilogramů mouky a jiných věcí, ale hned za Topolčankami železniční úředníci (Maďaroni) utrhlí u toho vagónu náš patentní zámek i úřední plombu a jednu bednu docela vybrali a s tou moukou odnesli i kufr, černý, zamčený, celý kufr i s obsahem...

Toť se rozumí, že jest docela zbytečno v Československé republice podávat stížnosti. Sám ten pytel, ve kterém ta mouka byla, byl tak vzácný, že stál na 100 K. Pan Dr. Kytlica chtěl mi sem také cosi poslati, ale po této zkušenosti mi píše, abych si pro to raději přijel. Až se budeme stěhovati nazpět, musím si s nabitým revolverem sednouti do vagónu mezi svůj nábytek. Žádná pojišťovna nepřijímá pojištění nábytku a zavazadel na československých drahách... Když jsem se stěhoval na Slovensko, pojišťovny ještě pojišťovaly ty věci a za ty své věci platil jsem tehdy v lednu jen 2820 K pojistného... a přece se mi z jednoho kufru dvě vrstvy prádla ztratily, a protože jsem tuto loupež objevil teprve před měsícem, nemám žádných nároků na náhradu... Ve Šternberku bydlel jsem v ústavě pro choromyslné, ale naše Republika je tisíckrát horším blázcem!

Ozval jsem se proti ministerstvu zemědělství a proti tomu zbytečnému vyhánění svých peněz v jednom soukromém dopise, ale byl při tom architekt Vořech a nějaký jeho kamarád³ a ten popadl můj dopis u adresáta v Brně a ničeho mi neřeknuv ani se mne nezeptav, otiskl onen můj dopis v pražské židovské *Tribuně*⁴ – aby se tak zákeřně pomstil bratislavskému architektu Jurkovičovi a snad i mně. Jeden brněnský list,

¹ První Královská 17,10: [Elijáš] Vstal tedy a šel do Sarepty. Přišel ke vchodu do města, a hle, jedna vdova tam sbírá dříví. Zavolal na ni: „Naber mi prosím trochu vody do nádoby, abych se napil.“

² Agrárník Karel Prášek (1868–1932) byl ministrem zemědělství v letech 1918–1920.

³ Z nedatovaného Demlova dopisu Čenku Vořechovi se dozvídáme, že tímto kamarádem byla malířka Zdenka Vorlová-Vlčková: „Nemám ničeho proti pravdě, ale než to učinila, měla mně to oznámiti a o svolení požádati. Toho svolení bych já byl neodmítl, to víte, ale útok svůj proti vládnímu komisariátu bratislavskému a proti pražskému ministerstvu zemědělství byl bych podnikl ve veřejnosti mnohem lépe, než jsem to učinil v dopise *soukromém*. Ten můj dopis *nebyl* stylizován pro veřejnost, nýbrž jen pro přátele, resp. pro Kolibu.“

⁴ *Tribuna*, česko-židovský politický deník, vycházela v Praze v letech 1922–1928, redaktorem byl Bedřich Hlaváč.

agrárnicko-klerikální mne za to pokrytecky „strhal“ a využívá toho nyní proti mně i „věčně bdící“ Josef Florian ve Staré Říši...

To pražské ministerstvo zemědělství nahraňuje mi svůj „výnos“ tím, že mi tu dává volný byt, elektrické svítivo, dva litry mléka denně a palivo. Také tu mám „v užívání“ zahrádku a půl míry pole. Aspoň tedy něco. Nyní však na všech stranách hledám a kupuji chaloupku nebo domek v ceně od 20 000 K do 30 000 K, péčí paní Pavly Kytlicové, která mi přeje, abych nemusil žít z milosti některého ministerstva nebo episkopátu. Ještě podněs dává mi Církev a Republika jen těch 520 K roční gáže. Ale ta chaloupka musí být v Čechách (nebo na Moravě) a jen v takové krajině, kde jsou jehličnaté lesy a řeka. Až o takové chaloupce uslyšíte, laskavě mi to napište a expres... Nechci být na Slovensku ani o minutu déle, než být musím.

Pozdravuji Vás i Vaše milé.

Jakub Deml

8. VI. 1920

Milý Jakube,

všechna úcta ku Vaší práci; všechno pohnutí pak ku osudu Vašeho života. Kéž jen to vše vydržíte a jako vítěz kéž jednou naleznete místečka klidu, než se odeberete tam, kde je „pravda Boží“. (Dle jihočeského rčení.)

Dojímá mne Vaše „putování“.

Jednou, bylo to za Vašeho stálého bydlení v Praze (!), ukazuje na Vás, řekl přítel Březina: „– poutník“.

Jsmo všickni „poutníci“. „Až u večer zasedneme na prahu bratří“¹ – však víte!

Nevěděl jsem o Vás ničeho už delší čas. Nyní jsem se vrátil z Chýnova, kde jsem uklízel za pomoci drahých řemeslníků stopy po lupičích. Ukradli věci za 20 000 korun. Jen na sedm postelí peřin.

Koříme se Vyšší Vůli, že tak usoudila. Jistě že se nám zase postará, abychom se pod něčím ukryli před větry Českomoravské vysočiny.

Pan Vořech ke mně zašel. Děsil jsem se z doslechu, že jste oděný židovskou *Tribunou*.

„Chaloupka za 20–30 tisíc.“ (!) A „poutník“! To nejde dohromady.

Špalíčky jsem dostal. Myslel jsem, že jsou to špalíčky ode mě. Či já už je od Vás mám doma? Věřte, že nevím!

Jste daleko; ani ničeho se od Vás nedozvím, tak dávno jste nepsal.

Dej Vám Bůh sílu v těžkém života putování! Kapitoly, kterými znovu a znovu nás čtenáře udivujete, nepíšete básní či prózou, ale životem. Kéž domyslíte svého života myšlénky; kéž dokonáte Vašeho „putování“ díla!

S Pánem Bohem!

Váš František Bílek

Ještě díky za špalíčky. Zatím je máte u mě ukryté.

¹ Parafráze Březinova verše z básně Chvilé slávy ze sbírky *Ruce*: „Na prahu bratří usedal jsem, záhadný cizinec, podvečer/ a v dalekém šumění vod a v písni větrů a zářících sfér/ o práci země a světě, jenž v hlubinách lásky se přede mnou šelil,/ k útěše bratří jsem zpíval, šťasten z úsměvu jejich, a věřil.“

Topolčanky 14. srpna 1920

Vzpomínáme a pozdravujeme s láskou.

O. Březina

Litujeme, mistře, že nejste také přítomen. Viděli jsme věci pěkné i méně pěkné. Váš
oddaný

E. Chalupný

Přítel říká, že tu máte býti i Vy!

Jakub Deml

Oddaně zdraví

Svatopluk Klír
Pavla Kytlicová

1921

V Tasově na Moravě
19. XII. 1921

Nebyl by to prosinec, kdyby se neprosilo. Prosili mne zdejší sokoli, abych jim přednášel. Slíbil jsem jim přednášku o Vašem díle. Odtud prosba moje k Vám, Františku. Z Vašeho díla mám *Křížovou cestu*,¹ šest sešitů *Souborných prací*, zasklené od Vás dřevoryty (ale dva z nich už jsem také rozdal), potom *Stvoření světla*, *Stavba budoucího chrámu*, *Otčenáš* – potom už jen některý list (návrh pomníku Smetanovi,² Diplom, Mistr Jeronym)³ a potom už jen to, co bylo ve *Zlaté Praze* a v *Prager Presse*.⁴ Všechno ostatní jsem rozdal a dnes toho lituji: ani *Slavíka* Vašeho jsem si nenechal. I toho, co takto mi zbylo cestou do Betléma či na Horu Lebek, k přednášce je dosti, přece však osměluji se prositi Vás, máte-li nějakou reprodukci, tiskovou nebo fotografickou, ve více exemplářích, abyste mi jednoho toho obrázku *půjčil*.

Přednášku budu míti tu neděli po Třech králích. Potřeboval bych hlavně obrázky Vašich soch a pomníků, tedy plastik.

Prosím Vás, nehněvejte se, a můžete-li, půjčte nám takových obrázků.

Ještě jednu prosbu: Nemáte, prosím, poznamenáno, jaké číslo měla *Cesta*, kterou jste daroval Pavle Kytlicové? Někdo jí tu knihu ukradl, já bych i věděl, kdo, ale bylo by třeba jej usvědčiti, protože (tam na Slovensku) ukradl týž člověk i mnoho věcí mých. To se stává poutníkům. Za chvíli nebudu míti ničeho a mylně, možná, domnívám se nyní, že něco mám. Ale já se opravdu nedomnívám.

Jakub Deml

¹ Není zřejmé, kterou křížovou cestu má Deml na mysli. V roce 1909 vyšly nákladem *Nového života* reprodukce *Křížové cesty farního chrámu sv. Kříže v Prostějově*, Umělecké snahy vydaly Bílkovu *Křížovou cestu* v letech 1914 a 1915.

² *Návrh pomníku Bedřicha Smetany* (1912) – dřevoryt.

³ *Mistr Jeroným Pražský* (1916) – litografie.

⁴ *Prager Presse*, německý prvorepublikový deník založený v březnu 1921. Až do zastavení v roce 1939 byl jeho šéfredaktorem Arne Laurin.

22. XII. 1921

Milý příteli,

jste hodný; „– když přednášet – tak o Bílkově díle“! Jak by mne to netěšilo!?

Proto shledávám, kde bych co našel, z čeho byste sobě zase vybrati mohl. Protože bežu „z posledního“, prosím, pošlete mi vše zase zpět, až toho potřebovati nebudete. Nalezl jsem zde i jakési fotografie, které patří Vám; i ony přikládám s sebou.

Cestu jsem nikdy nečísloval. Snad činili tak původní nakladatelé!? Až milostivá paní přijde, a naleznou-li zbytečného výtisku, pošlu jí *Cestu* nově. A nejlépe, přiložím-li onu *Cestu* s sebou ihned; Vy jí ji laskavě už odevzdáte, není-li pravda?

Přijel jsem z přednášek z Olomouce a Bratislavy. Jak jsem na Slovensku byl, i Vás jsem tam hodně vzpomínal.

Pozdravujte ode mě milostivou paní! Ať máte krásné svátky oba! Oddaně se Vám podepisuje

František Bílek

Přiložil jsem Vám „k ruce i srdci“ poslední svůj dřevoryt *Význam kříže*.

1922

V Tasově 10. I. 1922

Milý příteli,

chtěl jsem Vám odpověděti *plněji* na zasilku Vašich fotografií a *Cesty* – a jenom to jest příčinou mého mlčení, že mně samému se *dosud nesplnily* předpoklady takové mojí odpovědi. Prosím, vezměte to na vědomost, že všechno jsem od Vás dostal správně a že Vám už v nejbližších dnech odpovím.

Srdečně Vás pozdravujeme, neméně Vaše milé.

Jakub Deml

Milý příteli,

děkuji Vám za dnešní slovo a hned odpovídám. Ty fotografie pošlu Vám až ke konci tohoto měsíce, neboť přednášku budu mítí teprve 29. ledna, ačkoli je hotova už měsíc, ale nechci se vtíratí a jsa sokolem, musím se i podříditi. Když mluvíme již o tom, tedy Vám oznamuji, že jednota sokolská v Tasově zvolila mne letos do výboru a mimo to svým vzdělavatelem. Tak dopadlo hlasování a já ten úkol přijal (jako vše, co mi padá na hlavu nebo pod nohy) jako pokyn Prozřetelnosti. Mou povinností jest, choditi týdně čtyřikrát do Sokola a týdně aspoň dvakrát mítí promluvu „před šikem“. Mimo to postarati se do roka aspoň o deset velkých přednášek pro „širší obecnstvo“, též o nějaké to sokolské divadlo vhodné, neb už i tady se hrává divadlo.

K tomu mne čeká letos ještě ta stavba. Ale já už vloni stavěl a mnoho jsem při tom zkusil. Náramně mnoho a tolik, že jsem se z toho ani do dneška nevzpamatoval.

1) Koupil jsem od tasovské obce kus strání, asi 100 m délky a 30 m šířky (výšky) tedy asi 3000 m² plochy za 1100 K.

2) K tomu, nad touto strání přikoupil jsem též asi 3000 m² pole za 2500 K.

3) Notářský přepis a geometrovo změření těchto parcel stálo asi 800 K. A tak mám v celku pozemek asi 60 m široký a 100 m dlouhý. To pole na rovině. Ale i to pole i ta stráž mají zemi chudou a balvany prostoupenou. Ty balvany jen malounko vyčnívají ze země a několik měsíců stříleli jsme je prachem, abych měl dosti staviva – několik měsíců dobývali jsme ty balvany a na té strání sotva je tuto velkou práci znát.

4) Že jsem se dal do stavby, to je román, ve kterém jsem já spíše jen čtenářem a dosti hloupým čtenářem, ale jednou Vám povím, co jsem si z toho zapamatoval. Zatím Vám povím jen toto: Když jsem byl před rokem v Praze, vyhledal mne mladý člověk a řekl, že se jmenuje Bohuslav Fuchs¹ a že zná mé knihy. Mluvili jsme to a ono a také se řeklo, že nevím, kde bydlet, že už kolik týdnů pilně hledám byt v Praze, sám F. X. Šalda mi pomáhal – ale všecko nadarmo. Jiný můj čtenář, inženýr v Troji, slíbil mi pomoc v tom smyslu, že se přičiní, abych se dostal do některého stavebního družstva pražského, neboť já toužil bydlet v Praze. Ale vyhlédnuté stavební družstvo (u sv. Tomáše v Praze) mně vysvětlilo, že bych musil mítí aspoň 300 000 K. A tak jsem utekl. A tu mi povídá ten neznámý Bohuslav Fuchs: „Už dávno povídali jsme si s kolegou Štěpánkem,² jak by bylo krásné, stavěti pro vás chalupu!“ „Nu což – povídám na to já – vždyť můžete nakreslit plán, přece ho nemusíme uskutečnit!“ A jako Mágové za hvězdou, já jel do Tasova – ale jen mimochodem – neboť jsem byl v Přerově u Durycha a od něho chtěl jsem ještě jen do Jaroměřic a zase rovnou do Prahy. A Durych mi povídá: „Kam pojedete teď?“ Jáku: „Rád bych do Tasova, ale také za panem Březinou – jenže pojedou-li napřed do Jaroměřic, už potom nepojedu do Tasova.“ A Durych řekl: „Jedte nejprve do Tasova!“ I poslechl jsem jako slepý. A tím se to začalo –, ale ještě nemusilo z toho nic být: já viděl Tasov, nasýtil své tasovské srdce a chtěl se vrátit do Prahy, dále hledat byt. Už už jsem byl na cestě z Tasova. V tom však zvoní umíráček. Komu to? „Ale umřel Rous z ulice!“ To byl manžel sestry mé matky, tedy můj příbuzný, a jeho pozůstalí mne poprosili, abych jej pochoval. A tak jsem zůstal

¹ Bohuslav Fuchs (1895–1972), přední český architekt, žák Jana Kotěry (v letech 1919–1921 člen Kotěrova ateliéru), představitel moderny a funkcionalismu.

² Josef Štěpánek (1889–1964), architekt a urbanista, člen SVU Mánes. Spolupracoval s Bohuslavem Fuchsem (v letech 1921–1922 například na stavbě vodní elektrárny v Háji u Mohelnice).

ještě v Tasově. A když už bylo po pohřbu, chystám se do Prahy a můj bratr čte noviny a najednou povídá: „Ale poslouchej, ty by ses také mohl přihlásit o kus té panské půdy!“ Četl právě o parcelaci velkostatků. V Tasově je velkostatek barona Baratty. „A proč jsi mně to neřekl dřív?“ křikl jsem. „Mně to nenapadlo!“ povídá. Slovo dalo slovo, já letěl k starostovi pro katastrální mapu obce, vykreslil jsem si kus parcely v „Jalovčí“ a napsal žádost o 4000 m² panské půdy a odeslal jsem ji. Bylo tedy rozhodnuto, že budu stavět v Tasově... Žádost ležela dlouho na úřadech, mezitím já i paní Pavla odstěhovali jsme se do Tasova – až jednou povídá mlynář Jelínek: „Pojďte, já vám ukáži krásné stavební místo!“ A zavedl nás přes most na stráň u samé řeky a v sousedství borových lesů.

Nechali jsme „Jalovčí“ a já letěl do Kamenné k majiteli té stráň u mosta. Paní Pavla byla u vytržení nad krásou toho místa a v duchu už jsme na něm viděli naši chaloupku. Jenže bylo to pro nás jen veliké utrpení, tahanice a rozčilování a ztratili jsme tak jen 2–3 měsíce marnou nadějí. Ten sedlák nechtěl nám z toho prodati ani píd' země! A všechny Anděle jsme vyčerpali na toho sedláka a – ještě doufali! V tom přišel k nám Otokar Březina, ukázali jsme mu ta stavební místa, ale On se zastavil na *jiném* a řekl: „Nikde jinde nestavte než zde! Nemůžete najít místa krásnějšího!“ A tak jsem koupil tu stráň od obce a říká se tam „v Bosně“.

Architekt Bohuslav Fuchs poslal ten plán, a tak jsme se dali do stavby... Ale jistě bychom se nebyli pustili do stavby, ale architekt Fuchs řekl: „Vždyť vy na tu stavbu musíte dostat státní subvenci! Šedesát procent celého nákladu!“ A poučil nás, jak tu žádost napsat. Co to vše dalo běhání, ptaní a cestování i psaní!

Zatím máme čtyři venkovní zdi s okny a střechu a hotových peněz se na to vydalo 60 000 K... Vydali jsme všecko, co jsme měli, i těch 35 000 K, které jsme si na to vypůjčili, a teď čekám odpověď na svou žádost, tj. těch 74 000 K státní subvence... Plán nemám doma, tak Vám tu naši stavbu namaluju z paměti:

pohled od jihu *

pohled od východu *

Docela v přízemí bude sklep, vedle něho prádelna-koupelna a ještě jakési skladiště:

*

Stěna AB je prokopána v kameni ve stráni, to prokopávání a odkopávání dalo kolik neděl práce.

Nad těmito sklepy bude vlastní byt:

* Tento náskres je hodně nepřesný, ale Vy si jej představíte správně. Z předsíně jdou schody do podkroví a do sklepa.

Podkroví vypadne asi takto:

*

Zatím tedy tolik. Ted' kupuju dříví na plot. Na té stráni už i studni jsme vytesali ve skále, pramen je silný. A jsme u borového lesa.

Na tu kapličku máme místa dosti jak v domě, tak na stráni i na poli – a dá-li Bůh, uděláme ji. Vždyť se člověk v tom kostele musí otravovat, je tam jedovatý had, farář, který mne nenávidí jako každý darebák. Sotva jsem přišel do Tasova, už se

v konzistoři přičinil, aby mně nedovolili zpovídat a kázat. Lidem říká, že jsem spisovatel, a nikoli kněz. Bojí se o kšeft. Také už měl jedno kázání proti básníkům... Vidíte, jaký je to hlupák. Ale lidé zdejší mne mají rádi a mnoho mi pomohli zadarmo. Těším se na to, až bude teplo, že budete v Chýnově, a že tedy nebude od Vás tak daleko k nám a že se tu setkáte s p. Březinou. Je tu náramně krásně!

Já i paní Pavla pozdravujeme Vás i Vaši milou rodinu oddaně.

Jakub Deml

V Tasově 1. února 1922

Milý příteli, konečně tedy mohu Vám vrátiti obrázky a řekl bych Vám „děkuji“, kdyby všechny moje díky neměly křídla *budoucnosti*. A tak Vám přece jen srdečně děkuji. Přednášku o Vašem díle měl jsem tuto neděli, 29. ledna, odpoledne ve škole. Dostavilo se 120 lidí, většinou mužů, sokoli, sedláci, učitelstvo, mlynář, fořt s paní, mladí, staří. Jenom farář nepřišel, neboť on sokoly nenávidí, v adventě pozval si na ně misionáře zpovědníka, který každé ženě ve zpovědnici říkal: „Máte děti? Neposílejte jich do Sokola, ti jsou proti víře!“

Když jsem přišel do Tasova, uvítal mne zde farář tak, že lidem důvěrně vysvětloval, já že nejsem kněz, nýbrž spisovatel, a honem psal na biskupský úřad, aby mu ráčili oznámiti, jak se ke mně má chovati, že já si tady chci postavit domek a že je mu to velice nemilé, a tudíž že by bylo dobře, aby mně nedovolili zpovídat ani kázat, že prý jsem přijel „s jakousi paní doktorovou“ a že ji tajím...

Sokolové, z *lidu*, zvolili mě po Novém roce svým vzdělavatelem, většinou hlasů a proti vůli dvou pánů řídících a mé lakomé švakrové, kteří před tou volbou agitovali proti mně. O Vaší práci mluvil jsem hodinu, a když jsem přestal, litovali posluchačové, že už je konec – a hned druhý den přinesli mi dva sedláci na mši svatou a jedna chalupnice, chudá, dva litry mléka a kus buchty... A ti, co na přednášce nebyli, velice se mrzí, a že až prý zase budu mít přednášku, že přijdou nejen zdejší lidé, nýbrž prý i z vesnic sousedních. Inu, velice to všecky zajímalo a potěšilo, až na těch několik „inteligentů“-zákoníků a farizeů, kteří však ani nemukají. Farář tam měl taky své špehouny („svědky z lidu“), ale je jako spráskaný a ten den po přednášce „pokorně“ mne zval, že se s ním mohu svézt do Pyšela na pohřeb faráři Lujkovi. Řekl jsem, že nemám kdy. „Když už přednášet, tak o Bílkovi“ a vidíte, Františku, že právě vesničané dovedou *slyšeti*. Sokoláci už mi slibují, že mně pomohou kopat na mé zahradě. Co jsem jejich vzdělavatelem, měl jsem k nim deset promluv a zamlouvá se jim to tak, že chtějí, abych jim přednášel čtyřikrát za týden – a kromě sokolů už na ty promluvy docházejí i otcové, sedláci a řemeslníci... Od biskupa mám zapovězeno kázat a zatím mám k tomu větší příležitost než vele důstojný pan farář. Na tento úmysl rád zanedbávám práci literární, svůj „chléb“. Minulý týden byla u mne z Brna státní komise na tu mou stavbu, a ta komise jmenovala se A. Steiner, vrchní stavební rada, a tento pán je rodem Němec a Žid. Zpočátku byl velice komisní a naháněl mi strachu, že ta stavba není podle zákona, že tedy nemohu dostati státní podporu (těch 80 000 K). Potom změkl, když se na něj obořila Pavla Kytlicová šunkou, čajem, závinem, vínem a jazykem. Řekla mi potom, že už se nemohla dívat, jak mne ten Steiner mučí. – A tak dalece změkl, že mi nabídl všechny své služby v té věci, ba když se Pavla Kytlicová přimlouvala u něho, aby pomohl i dvěma jiným chud'asům, kteří vedle mne začali stavět a peněz nemají, dal mi pro ně rady velmi úspěšné, např. tu, aby svůj rozpočet ze 24 000 K směle zvýšili na 40 000 K... že tak dostanou větší subvenci. –

Ta naše republikánská svoboda je tedy dosti neobřezaná a překvapující. Z *dřevěných* Vašich štočků nemám ani jediného, ale jestli si přejete, mohu Vám půjčiti pro tu Vaši publikaci štočky *zinkové* Vašich prací. Jen mi napište, prosím!

Minulý týden jsem to počítal a vidím, že do dneška vrazili jsme do té novostavby sedmdesát tisíc korun a máme jen čtyři vnější zdi a střechu... Dosud jsme si vypůjčili 35 tisíc, ačkoli tuto sumu mám ve svých publikacích, které mi leží ladem. To by tak byl povšechný referát o našem podnikání. – Pozdravujeme Vás i Vaše milé oddaně.

Jakub Deml

9. II. 1922

Milý příteli,

rád jsem uvítal Vaše dopisy, uviděl jsem rád i pána z Tasova, protože jsem se mohl dozvědět něčeho o Vás.

Zajímalo mne, jak jste přikročil ke stavbě, starosti s pozemkem, stavbou, s platy, plány ap. Sám jsem stavěl dvakrát; vím, jaká je to starost. Kéž bych byl mohl Vám pomoci i svými zkušenostmi! Stavebník však jest obléhán radami, od všemožných lidí, a nejvíce touží býti obléhán peněžníky, kteří se mu spíše vzdalují. Nicméně zkušený stavebník staví levněji.

Zajímalo mne též, jak p. Březina se k Vám odstěhuje! Kéž jest to k úplné jeho spokojenosti!

Líbí se mi, jak jste činným v Sokole; jak je učíte a jak jim i o Bílkovi hovoříte. Dá Bůh, že Vám to vše bude dobře nahrazeno!

Protože mi bude 6. XI. 22. padesát let, chystají úctyhodnou „monografii“ o mně v Umělecké besedě a v Mánesu.¹ Obtěžovali-li i Vás o článek, nemějte jim toho za zlé; oni vědí o našich stycích a našem přátelství. Pan Březina slíbil jim napsati o mně článek.

Až budete míti založenou zahradu a až budete tam všichni zabydleni, chtěl bych Vás také navštívit „na skok“.

Kéž se Vám i milostpaní Kytlicové i p. Březinovi bydlí v novém stavení dobře! Kéž i Tasov má zásluhu, že jednou ona kniha – p. Březiny vyšla v Tasově!

U nás je vše ve starých kolejích. Nejednou zatoužili jsme uvítati Vás opět ve svém domě. Jakmile přijedete do Prahy, neopomeňte tak učiniti, prosím!

Oddaně Vás zdraví a milostpaní uctivě se poroučí

František Bílek

Šlépěje s přípisem jsem dostal a s díky to potvrzuji.

Zatím nepotřebuji žádných klišétek. Až se potřeba ohlásí, přihlásím se i já!

¹ Demlova syntetická stat' Slovo o díle Františka Bílka. K padesátinám sochařovým vyšla v desátém čísle *Volných směrů* (viz závěrečný komentář a soupis pramenů).

V Tasově, 16. března 1922

Milý Františku, moc velikou objednávkou chci Vás zasypat, dá-li Bůh. Potřebuji Vás, tajně toužím mít od Vás něco v tom našem novém stavení. Potřebuji Vás. Je zde stolař a je zde zámečník.

Potřebuji – – –

- 1) nákres na kliku ke dveřím,
- 2) nákres na ostatní kování ke dveřím,
- 3) nákres na postel,
- 4) nákres na skříň (šatník),
- 5) nákres na noční stolek,
- 6) nákres na truhlu,
- 7) nákres na stůl ke psaní,
- 8) nákres na židle,
- 9) nákres na stoličku pod nohy,
- 10) nákres na rámec (lemování) dvevní (rámec „futer“),
- 11) rámec na zrcadlo.

Míním tyto věci pro ten pokojík, ve kterém bude pracovati přítel Otokar Březina, kdykoli bude naším hostem.

„Objednávky“ další ode mne co nejdříve Vám ještě přijdou, prosím... Na ten nábytek koupil jsem dřevo modřínové, myslíte-li, že stačí.

A na průčelí domu nesmí mně sáhnouti žádný zedník ani fasádník, dokud neřekne František Bílek resolutně, že s tím nechce nic mít; do té doby jest Vám tu, příteli milý, k dispozici:

cement, vápno, písek, cihla
i dobrý fasádník.

A potom budu chtít od Vás prapor sokolský – – ale o tom později: zatím psal jsem o té věci příteli Františku Jechovi,¹ profesoru v Moravských Budějovicích.

Och, och, co na Vás čeká! Braňte se zavčas! Ke všem těmto prosbám připojuji ještě tu, abyste dobře uvážil číslo, míru i váhu *času*, který Vám Pán Bůh dal.

Pozdravujeme Vás i Vaše milé srdečně.

Váš Jakub Deml

(Z Mánesa mi psal Dr. Nebeský.)²

¹ František Jech (1884–1960), profesor gymnázia v Moravských Budějovicích, redaktor župního *Věstníku sokolského*, autor vlastivědných publikací a článků o díle Otokara Březiny. Petr Holman ho považuje za doposud jediného seriózního životopisce Otokara Březiny, jeho biografie však zůstala v rukopise (HOLMAN, Petr: komentář k Březinovu dopisu Františku Jechovi z 19. července 1919. In BŘEZINA, Otokar: *Korespondence*, sv. 2. Brno: Host, 2004, s. 1255). František Jech byl v roce 1932 jedním ze zakládajících členů Společnosti Otokara Březiny.

² Václav M. Nebeský (1889–1949), výtvarný kritik. Za války přispíval do Šaldova *Kmene*, zabýval se moderním francouzským uměním (kniha *Umění po impresionismu*), přispíval do *Tribuny* a v letech 1921–1924 redigoval *Volné směry*. Do roku 1924 působil jako knihovník Akademie umění v Praze, poté jako novinář v Paříži.

V Tasově 23. III. 1922

Milý Františku,

Vaše kresby na nábytek přišly správně a děkuji Vám. V nejbližší době Vám je vrátím (až se jimi pokochám), neboť můj stolař by Vaše návrhy uskutečnil k „obrazu a podobenství svému“, tj. zkazil by je, a proto mu jich svěřiti nemohu. Až sem přijde, ještě s ním o tom promluví, ale už napřed vím, jak to dopadne. Nejlépe bude (ale je na to ještě čas), když ten nábytek udělá docela hladký a jednoduchý, ať mluví samo dřevo svou barvou a svými lety, a až sem někdy přijdete a budete mítí dlátka, svou značku vždy můžete vyrýt, myslím si.

Druhá věc: pan Jech mi psal, že přijdete také do Velkého Meziříčí, někdy po Velkonocích, a tu Vás prosím, zdali by se to nedalo zařídit tak, abyste aspoň na pár hodin zavítal do Tasova? Tasov jest od Velkého Meziříčí vzdálen jen devět kilometrů a pro Vás mám k dispozici pěkný kočár a pěkné koně – a uviděl byste Tasov a mou stráž a náš nový domek a to okolí. Kočářem byl byste v Tasově za hodinku docela pohodlně, i kožich Vám pošlu, bude-li chladno – a sám byste uviděl, který ten reliéf by se na průčelí našeho domku hodil... Ale i když by se „nedalo nic dělat“, snad bude aspoň sluníčko svítit a uvidíte, jak je tady krásně... Mohl byste sem přijít buď před svou přednáškou, anebo po ní, na stanici bychom Vás zase zavezli. Kdybyste k nám přišel až po své přednášce, která bude beztoho až večer, nemusil byste v Meziříčí ani noclehovati a přivezli bychom Vás do Tasova, zde byste zůstal do rána a druhý den jel byste do Jihlavy... Kdy přijedete do Velkého Meziříčí, nevím, ale kdybyste tam musil dlouho čekat? Na každý způsob doufám, že Vám buď před přednáškou, nebo po ní zbude přece chvíle pro Tasov! Jest ještě čas, domluvit se o tom.

Abyste sám mohl cestu uvážít, vypíšu Vám, jak od nás a k nám jezdí vlaky:

Od Studence přijede vlak do Budišova: 7.03, 10.43, 14.29, 17.20, 22.–

Od Studence přijede vlak do Meziříčí: 7.45, 11.29, 15.11, 18.6, 22.46

Z Budišova odjíždí vlak do Studence: 5.08, 9.28, 13.15, 16.04, 20.21

Z Meziříčí odjíždí vlak do Studence: 4.24, 8.44, 12.24, 15.20, 19.30

Ze Studence odjíždí vlak do Jihlavy: 6.43, 9.58, 14.02, 16.42, 21.18

*

Z Velkého Meziříčí nelze jeti vlakem jinudy než na Studenec!

Nejbližší stanice od Tasova jest právě Budišov! (7 km)

Tak jsem Vám krátce vykreslil a popsal železniční síť kolem Velkého Meziříčí. Od Jaroměřic musí se k nám (a do Velkého Meziříčí) jeti na Okříšky.

Třetí věc: Mánesovci dali mi lhůtu čtyř neděl pro ten článek o Vašem díle. Jest to doba dosti dlouhá a mně by na to stačil den, jediný den klidu. A nikterak mi není obtížno, psát o Vaší práci, u mne rozhoduje vždy slunce, tj. jasné vidění, ke komu mluvím... A stačí, jen vůbec začít...! Dá Bůh, že jasné uzřím, ke komu mluvití mám, a že začnu... Jisto jest, že těžko se mluví před „odborníky“, zákoníky a farizeji, ale všady jinde lehce i dobře.

Zákony pravdy a života – nic jiného nás nezajímá. A ctíti tajemství, o kterém ani nevíme. –

Já i paní Pavla srdečně pozdravujeme Vás i milostivou Paní a Vaše milé děti.

Jakub Deml

Bertičce posílám obrázky, jsou to vesměs pohledy z našeho okolí (od Velkého Meziříčí a od Tasova), také z poříčí naší řeky Oslavy.

[Tasov, 31. března 1922]

Milý příteli, architekt Bohuslav Fuchs Vás prosí o dovolení, aby směl k Vám přijít v mé stavební záležitosti na radu. Bydlí v Praze I, Kolkovna 8. Prosím Vás za něj i za sebe.

Váš Jakub Deml

18. IV. 1922

Milý příteli,

postup mé cesty, kterou mi laskavě p. prof. Jech stanovil, jest: V úterý dne 25. dubna přijedu do Velkého Meziříčí ve tři hodiny jedenáct minut odpoledne a večer v osm hodin mám v kinu přednášku. Zval jste mne do Tasova; a já též bych rád k Vám zajel se podívat. Protože 26. dubna ve čtyři hodiny odpoledne musím býti opět v Jihlavě (dle programu mé cesty), míním se po přednášce po Vás ohlédnouti, zda by nebylo možno přenocovati Vám ve Meziříčí či mně v Tasově!?

Zajel do Prahy pan Vyčítal;¹ povídali jsme a vzpomínali mnoho i na Vás.

Pozdravuje Vás i milostivou paní

František Bílek

¹ Miroslav Vyčítal (1887–?), školní inspektor, Demlův přítel ze Slovenska. Vytvořil několik linorytů pro sedmý svazek *Šlépějí*, do nichž Deml shrnul své slovenské zážitky.

V Tasově 5. XI. 1922

Drahý příteli Františku,

těšil jsem se, že 3. listopadu budu již v Praze a že Vás uvidím. Proti mému plánu vyvstala nutnost jiná, a tak cesta do Prahy teprve mne čeká a já zatím posílám toto slovíčko. Bůh uváží a posoudí, co jsme prožili od roku 1903 – tehdy jsem Vás uviděl poprvé a zamyslel jsem se nad Vaším dílem a životem a učil jste mne modelovati slovo a dílo Vaše a dílo Otokara Březiny zjevilo mi všechno, i cestu mého života a nevyhnutelnou pravdu: „Ať rvou nám srdce po kouscích!“¹

Chvalte Boha, Františku, Vy můžete říci: „a podzim laskavý nám dal už setbou sluncí předvěkých“² – byla v národě zaseta Vaší rukou a o čem snad ani nevíte: Vy ovládl jste české výtvarnictví nejen pro přítomnost, nýbrž i v minulost a budoucnost a žije a bude z Vás žít české umění, tak jako „žijeme a dýcháme v Bohu“³ a jediný jest po staletích básník našeho národa, který mluví za Boha a pro Boha: Otokar Březina – a jediný jest v dlouhých staletích výtvarník našeho národa, který ve svém hlase má hromy Boha: František Bílek.

Zvítězil jste a ještě vítěziti budete! Že jste „nad málem byl věrný, nade mnohem ustanovil“⁴ Vás Pán.

Po tolik desetiletí držel jste v národě našem víru – ortodoxní římskokatolickou, ale není naší vinou, že reprezentanti její v národě našem zavrhlí „kámen úhlový“ a své Proroky a přidali se k Zlatému Teleti a k luze. Místo aby vládli, dali se zničit a nemravně ovládnout. Odtud „zloba času naše věno“.⁵

Zítřka, v den Vašeho jubilea, budu za Vás sloužiti mši svatou a vyčtu Bohu vše, co pro Vás mám spravedlivě na srdci!

Váš Jakub Deml

¹ Citát z z prvního Bílkova dochovaného dopisu Jakubu Demlovi, dopisu z 5. září 1903 (č. 4), kde Bílek Demlovi vysvětloval ideu svého *Otčenáše*.

² Citát z Březinovy básně Když nebe vaše okna ozáří... ze sbírky *Stavitelé chrámu*: Chlad vane končinami času našeho a podzim laskavý/ nám dal už setbu sluncí předvěkých...

³ Snad narážka na Skutky apoštolů 17,28: „Neboť v něm žijeme a pohybujeme se a jsme,“ jak to říkají i někteří z vašich básníků: „Vždyť jsme jeho děti.“

⁴ Matouš 25,21: Jeho pán mu odpověděl: „Správně, služebníku dobrý a věrný, nad málem jsi byl věrný, ustanovím tě nad mnohým; vejdi a raduj se u svého pána.“

⁵ narážka na název Bílkova reliéfu z patinované sádky *Zloba času naše věno* (1896).

V Tasově 9. XI. 1922

Drahý příteli,

zítra čekám kolaudační komisi na svou novostavbu, a tak celý dům svůj chvoštištěm vysmejčuji, mám na to nejméně tři lidi, ale nejen dnes, nýbrž od jara – přijde už podruhé veliký pán přezkoumat moji stavbu: vrchní stavební rada z Brna Steiner vyznání Mojžíšského, a tak jsem už včera koupil pět čtvrtí kila vepřového mladého se sádlem a s kůžkou a starostovi našemu jsem uložil, aby mně opatřil zvěřinu, dnes po kostele jsem byl u něho a řekl, že sehnal zatím jednu koroptev a zajíce že má slíbeného...

Jak vidíte, žiju a raduji se ze života – už proto, že mi psal Sigismund Bouška a chce ode mne za 100 K *Šlépěje a všechno, co jsem kdy uveřejnil* nebo napsal o *Františku Bílkovi*... A tak jsem mu poslal, co hrdlo jeho ráčí, přesto, že mne balamutí, jak Vám řeknu ústně.

Chci, milý Františku, viděti Vaši výstavu a doufám, že přes všechny státní komise se mi to příští týden podaří. Srdečně pozdravuji Vás a Vaši Paní a Vaše děti.

Jakub Deml

V Tasově 18. XII. 1922

Milý Františku,

přejeme Vám a Vaší milé rodině blažených svátkův a srdečně Vás pozdravujeme.

Do revue *Parlamentu*¹ napsal jsem o Vašem díle článek, který vyjde v lednu a ve kterém rozhorleně dokazuju, že „Komenského“ v Amsterodámě *nesmí* dělati nikdo jiný než Vy.²

Z dřevorytů, které mně Bertička „dala do komise“, už jsem mnohé prodal a posílám Bertičece zatím tolik, kolik jsem utržil od bratří sokolů. Doufám, že prodám brzo i to ostatní, ba že opět objednáme.

Je tu mnoho sněhu, borovice jsou jako zabubané a posílají zajíce k našemu stavení, ba i liška šla nám až pod okno!

Bertičece musím poslati zase nějaký ten výstřížek z novin, snad „Strašidlo“.

Zdrávi buďte!

Jakub Deml

Paní Pavla *stále blouzní* o Vašem domě, a kdyby prý měla milion, že by si dala udělat domek *jen od Františka Bílka*!

¹ *Parlament. Revue věnovaná státním a politickým otázkám*, vycházel od roku 1921. Deml do něj přispěl jen zcela výjimečně tímto článkem o pomníku Komenského v Amsterdamu.

² První cenu v soutěži na pomník nakonec vyhráli Jan Štursa a Pavel Janák.

[Vánoce 1922]

Milý příteli, včera vstrčilo „nakladatelství“ ruku do dveří a mávalo šíleně tisíčkou. To bylo radostí! Jen já se zamyslíl a pronesl: „To není možná, aby už tolik P. Deml prodal; to on přidal ze svého.“ „A třikrát je v dopisu „Bertička““ – tak mi oznamuje „nakladatelství“! Mám jenom strach, abyste mi to „nakladatelství“ nepokazil! Velmi Vám děkujeme za vše; a Vám i milostivé paní „šťastné svátky a Nový rok“ přejeme!!

Tedy také vzpomenete našeho domu v Praze? My mnoho Vás vzpomínáme!

František Bílek

1923

[před 12. únorem 1923]

Bůh buď s Vámi!

Milý příteli,

už déle není známky o Vás. Nedivím se tomu; každý máme své starosti a práce. Jistě cítíte, jak Vás i milostivou paní rádi vzpomínáme!

Myslíme si, zajedete-li (si) do Společenské zahrady¹ pro angrešt a revíz a podobné sazenice, že Vám přibalíme některé čilimníky s sebou do vlaku. Za poslání snad to nestojí!? Zatím jiného zde nemáme! – Připravil jsem k novému vydání *Otčenáš*. Znovu jsem pročítal i Vaše slova k němu, a obdivoval píli a něhu a – lásku!

František Bílek

¹ Společenská zahrada (Böhmische Gartenbau) byla původně šlechtickým spolkem založeným v roce 1845.

V Tasově, dne 12/2 1923

Milý příteli, teprve minulý týden podal jsem žádost, aby mne přijali do Společenské zahrady, a jistě učinil jsem tak jenom proto, že jste na nás vzpomínali, na naši zahradu myslili, snad bych byl na to zapomněl, tj. byl bych se ještě nevzpamatoval k tomu kroku. Čekám nyní, přijmou-li mne za člena. Po těch Vašich čilimnicích toužím, schválně jich neposílejte, ale už je nějak do Tasova dopravíme: nebude-li s nimi moci přijet ani František, ani Bertička, má paní Pavla v Praze sestru, napíšeme jí a ona ty čilimníky s Františkem a Bertičkou k nám přiveze. Není to možno? Víra hory přenáší a já mám víru velikou.

Jak víte, ani slovíčkem nezmínili jsme se Vy a já ve svých rozhovorech o pomníku Komenského v Amsterdamě. A když jsem četl v novinách, že o tomto pomníku rozhodne zvláštní soutěž a porota, pobouřilo mne to tak, že jsem napsal článek do pražského *Parlamentu*, ve kterém dokazuji, že pomník Komenského v Amsterdamě může dělati jen František Bílek a žádná porota. Ten článek měl vyjít již o Vánocích, ale z „technických důvodů“ vyjde v prvním čísle *Parlamentu* 1923, tj. měl vyjít už v měsíci lednu 1923, a snad tedy už vyšel.

Redaktor *Věstníku sokolského* (bratr Jan Hiller)¹ v Praze – tento *Věstník* jest ústředním orgánem všeho sokolstva – prosil mne o pravidelné spolupracovníctví, a tak jsem mu ihned vyhověl a poslal jsem mu článek, ve kterém dokazuji, že pomník Komenského v Amsterdamě může dělati jen František Bílek. Od té doby vyšla už dvě čísla *Sokolského věstníku* a onoho článku o Amsterdamě tam nevidím... *To nevdá!!* Československá obec sokolská musí otevřeně se postavit buď za Bílka, nebo za Štursu a my pak uděláme, co bude spravedливо. Architekt Fuchs (můj architekt) vypravoval mně nepřístojné sprostoty sochaře Štursy v onom shromáždění, kde se jednalo o Komenského v Amsterdamě; já o tom neměl ani tušení a již bez onoho tušení napsal jsem onen článek do *Parlamentu*. Dle novinářských zpráv čenichám (mluvíme-li o žurnalismu, není možno užiti jiného slova), že Vláda naší Republiky chce Vám dáti satisfakci pomníkem *Žižkovým*. Mne tyto masarykovské surovosti (či kdo je vinen?) pobuřují nevýslovně. Oni chtějí, abyste konkuroval s kluky! *Schvaluji* Vám, že jste se konkurzu neúčastnil! Píšu o tom i Dr. Chalupnému.

První číslo letošního *Věstníku* naší sokolské župy posílám Bertičce na památku, je tam řeč o Vašich dřevorytech. Ale lépe a vděčněji se ryje do zimostrázu než do lidí a to Vám povídám, příteli: Sokolstvo nezdá se mi býti o nic dokonalejší a pravdymilovnější než *kteřákoliv* jiná církev! *Mne* ustavičně žádají sokolové o přednášky a o články: ale žádnému z nich nenapadne, aby si ode mne koupil knihu! Já mám žítí z povětrí a z víry, ale bratři sokolové chtějí žítí jen ze zatraceného dobrodiní milionové *organizace* a také z mého kalamáře.

Redaktor *Parlamentu* Hanuš Sýkora² vydá mou knihu, která se zatím jmenuje *Líc i rub*. Jednalo se o úpravu této knihy, a tu jsem si vzpomněl, že jste mi srdečně doporučoval malíře Živce z Hořovic, a ten Sýkora už s ním o úpravě mé knihy jedná. Nevím, co z toho vzejde.

¹ Jan Hiller (1878–1927), středoškolský profesor, od roku 1923 ředitel gymnázia v Křemencově ulici v Praze. Redaktor *Věstníku sokolského*.

² Hanuš Sýkora (1883–1944), politický novinář, zakladatel revue *Parlament*.

Ale mojí nejpřednější a nejúhlavnější myšlenou jest má *zahrada*.
A tak jsem Vám řekl vlastně všechno.
Pozdravujeme Vás i Vaše milé srdečně.

Jakub Deml

Do země Kanaan šli napřed vyzvědači a ti přinesli na sochoru veliký hrozen.¹ Proto si myslím, že František a Bertička mohli by do Tasova přijít *co nejdříve*, něco jim také naložíme!

¹ Starozákonní příběh, kde Mojžíš posílá muže prozkoumat Kenaanskou zemi, Numeri 13,23: Přišli až k úvalu Eškólu, kde uřízli ratolest s jedním vinným hroznem, dva ji museli nést na sochoru, a několik granátových jablek a fíků.

V Tasově 27/2 1923

Milý příteli,

poslal jsem Vám včera číslo čtvrté *Parlamentu* a dnes přikládám ještě malý doplněk k tomu „Amsterodamu“.¹

Paní Pavla hodlá s neděle zajeti do Prahy a snad jí bude možno, čeho si přeje: vejíti na chvíli pod Vaši střechu. Proto píšu dnes tak málo a nezmiňuji se o zahrádce.

Pozdravujeme Vás i Vaše milé oddaně.

Jakub Deml

¹ Demlův dopis je napsán na zadní straně strojopisného dopisu od redakce *Věstníku sokolského*: V Praze 18. února 1923. Vážený bratře! Tvůj rukopis „Kde domov můj“ byl přijat redakcí „Sokola“ jako beseda a bude otištěn v některém z příštích číslech. Slova Březinova o Bílkovi otiskneme co nejdříve ve *Věstníku*. Třetí rukopis – o pomníku Komenského v Amsterodamě – bude předložen redakčnímu kruhu, jehož schůze bude as počátkem března. Pamatuj laskavě opět na nás. – Na zdar! Redakce *Věstníku sokolského*

[po 27. únoru 1923]

Milý příteli,

sebemenší lístek od Vás vynutí radost všem lícím v domě Prahy IV. 233. Z ruky do ruky šel i poslední milý lístek.

„Sociální péče“¹ jest trochu zaměstnána; píši tedy dopis sám a posílám balík dřevorytin. Posílám od každého tři výtisky. (Pouze p. Březina je dvakrát; protože mezi natištěnými doma už ho nemám.) Posílám i „seznam prací“ asi čtyři léta teprve správně vedený. Až nebudete jej potřebovati, prosím, pošlete mi jej zase zpět.

Slíbil jste nám poslati milostpaní, a dodnes k nám nikdo nepřišel. Vzpomínám nyní často na Vás při své práci v zahradě, jak asi pracujete doma i Vy. Zdali jste už členem Společenské zahrady? Objednal jste ony stromky revizu a srstky? Pařeniště jistě jste už osel!? A co jste sel všechno? Všechno chtěl bych věděti, avšak do Tasova je cesta dlouhá a poštovné drahé.

Prosím, aby Vám prodejem dřevorytů nevzešla škoda! Započítejte, prosím, vše, jak náleží!

Také máme zde ceníky od zahradníků; bylo-li by Vám milo, zaslali bychom Vám je.

Co dělá p. Březina?

Upřímně Vás oba všichni pozdravujeme. Milost Boží kryj jeho perutí všechnu Vaši práci, myšlenku i péči!

Váš František Bílek

¹ Bílkova dcera se stala sociální pracovnící.

Číslo jednací: láska.

V Tasově, dne 10/4 1923

Milý Františku,

právě odesílám třetí a poslední část svého rukopisu pro výstavní katalog nakladatele Svobody z Nuslí-Údolí. Nedoufám, že tento můj doprovod Vašeho díla bude po chuti panu nakladateli, který mne tyransky spoutal všelijakými garmondy a obchodnickými kalkulacemi a ještě uprostřed mé práce křikl na mne, že rozsah mého textu „vzhledem na láci publikace“ musí býti o polovici menší, než mi bylo určeno dříve – ale nejsem psacím, ani úrokovým strojem, kochám se konejšením, že v ustanovené době nemohl jsem vykonati ani více, ani méně. Je-li z jakýchkoliv důvodů mé práci o Vašem díle potřeba korektur, prosím Vás, aby o tom nerozhodoval nakladatel, nýbrž *Vy sám!* Jedině *to* může býti spravedlivé a dobré Vašemu dílu, a o nic jiného tu neběží. Teprve když už jsem měl tu práci pod rukama, uviděl jsem, že žádost p. nakladatele ke mně jest velice neurčitá. Neviděl jsem, *co vlastně* chce. Možná, že on sám nevěděl, *co vlastně* chce. Proto jsem to udělal dle svého odhadu a dohadu, stále jsa děšen, „udanými rozměry“. On ten pan nakladatel chtěl, abych napsal o Vás článek na pět malých stránek a potom vypočítával grafické Vaše práce a připojoval k nim „co nejkratší výklad“. K té krátkosti nijak jsem se nemohl dostat, je to požadavek mužný i klasický, jenže také neklasický komerční. Ale dosti o tom.

Proč jsem Vám tak dlouho nepsal? O Velkonocích hrál náš Sokol Tylovo *Čert a Káča*, já byl při tom režisérem, ohňostrůjcem, kulisářem, mustrem a mistrem hereckého umění – inu, víckrát toho neučiním!

Mimo to rejpal jsem v zahradě, sázel bez, lískoví, planý šípek kolem plotu: již celý svůj majetek (6000 m²) mám důkladně oplocený – také dva jedlé jeřáby jsem vsadil, tři dni jsem z toho divadla ležel a stonal, kašlal, hořel a spal – nu, a nyní jsem zase zdráv a chystám se platiti své účty.

Vaši novou zásilku dřevorytů v pořádku jsem dostal a s pomocí Boží ji i Nakladatelství zkvituji.

Paní doktorová hrabe se celé dni v našem novém pařeništi, které má tři okna a pod nimi bují už okurky, saláty, kapusty a mnoho jiných dobrot – také řeřichy, *tropaeola*,¹ sylačce, karafiáty a Bůh ví co, na uvítanou očí od Písecké brány.² Amen!

Paní doktorové velmi často ve snách se zdává o Vás a o Vaší rodině a vždycky je to *podivně významné* – jednou se jí zdálo o Bertičce zvlášť, někdy bývám s Vámi já. Často o Vás mluvíme. Včera večer, když jsem psal, viděla paní Pavla na mém stole Vaše obrazy k *Hudbě pramenů*.³ Který pak se Vám nejvíc líbí? optal jsem se. A ona vzala *Noc ležela nad množstvím* a nemohla se zastaviti údivem a chválou. Viděla to ponejprv.

V mé pracovně kolem mne jsou samé Vaše obrazy jak v kabinetě generálního štábu před rozhodující bitvou mapy a plány. Zejtra začnu „pořádný život“.

Přistoupil jsem s 50 Kč za člena Dendrologické společnosti⁴ v Průhonicích u Prahy, objednal jsem odtud již před měsícem za 200 K peren a keřů (čínských, tibetských, japonských, amerických) a nic mi nepřichází...

¹ řeřichy.

² Písecká/Bruská brána, součást barokních, tzv. mariánských pražských hradeb, dodnes stojí kousek nad Bílkovou vilou směrem k Letohrádku královny Anny.

³ Kniha Březinových esejů *Hudba pramenů* vyšla s obrazy Františka Bílka v roce 1919 (viz dále).

⁴ Československá dendrologická společnost působila v Průhonicích od roku 1922 až do 50. let.

Do pražského *Věstníku sokolského*, byv požádán o příspěvky, poslal jsem článek o pomníku Komenského v Amsterdamě – redakce se potila čtyři neděle, až vypotila odpověď velmi laskavou, že toho článku otisknouti v listě sokolském nelze.

V témže smyslu již před tím a o téže věci a podobně psal mi Dr. Chalupný, doporučiv mi *Tribunu*.

Věstník Sokolský přece však otiskl článek Březinův o Vašem díle, jež jsem přiložil ku statí své – ale udělal tam jednu tiskařskou chybu nevinnou: „cesta Boží“ místo „gesta“, a jednu úmyslnou: „nikoli bez vůle“, místo: „nikoli bez vyšší vůle, v těžké době přítomné“.

Můj článek z *Parlamentu* jste dostal? Poslal jsem Vám to číslo!

Subvence stavební dosud mi doplacena nebyla. Ministerstvo sociální péče (Bertičko!) *chce* mne *ošidit* o 3600 Kč a mimo to mi hrozí, že musím zaplatiti 3000 K anuity, ač jsem nezavinil, z čeho mne ministerstvo obviňuje. Ilustrace z „bití o bytí“, ¹ jenže už mi z toho není tak smutno, jak mi bylo. Bylo.

Pozdravujeme Vás v naději.

Jakub Deml

P. S. Máme pejska huňáčka, kterému říkáme *Quick*. Milý!

Koupil jsem u zámeckého zahradníka ve Velkém Meziříčí padesát rybízů dvouletých za 75 Kč.

Na našem divadle *Čert a Káča* byli přítomni též dva baroni Barattové z Budišova a hrabě Thun se svou paní... Paní doktorová šla na to divadlo několik dní kroje – ale už to také víckrát dělat nechce. Ze tří představení vybrali jsme na 1000 K a „úspěch morální“ byl dokonalý: režiséra vyvolávali (to prý se zde ještě nestalo), ale on toho ani neslyšel a ani těm hrabatům se neukázal – a oni tu byli také ponejprv...

¹ Narážka na název Bílkovy kresby uhlem *Z bití o bytí* (1893).

[mezi 10. a 17. dubnem 1923]

Milý Jakube,

když přivezou od Vás dopis, zachví se radostně celé stavení. Bůh Vám žehnej! Děkuji Vám! Váš úvod ke katalogu jsem četl (9. IV.). To víte, že se mi vše od Vás líbí. Vaše „číslo jednací“ jest *láska*. Láska ničeho nezatemní, lásku nesleduje smrt, neboží, jest životodárná. Přál bych si, abyste mne i p. Březinu přečkal; abyste pak svým „jednacím číslem“ – láskou vyzbrojil všelikou marnou řeč lidí uměleckých i vědeckých. Zdáte se mi jediný k tomu povolaný.

Čerta a Káču bychom byli rádi uviděli. Ne však pro Tylova *Čerta a Káču*, ale pro Vás. Ostatně čím dál tím více jsme všickni až chorobně nakaženi touhou – o prázdninách podívati se k Vám na nějaký den; a tu myslíme, že nám aspoň režiséra, ohňostrůjce, kulisáře, mustr a mistra herce sám předvedete osobně a slovy osvětlíte.

Po přečtení milých slov, jak mpí doktorová v pařeníšti má už okurky a jiné dobroty, přistihuji se při žárlivosti a závisti: Mám také jednookenné paříště a okurky mi ještě ani nevylezly. Ovšem že jsem je *nedávno* sázel! Však – až dá Bůh – a já přijedu, přesvědčím se a – závist snad ze mě spadne!

Právě zde byl p. Zelenka, který Vás soužil s úvodem ke katalogu výstavy. Nezlobte se na něho; až ho poznáte osobně, oblíbíte si ho!

Tribůnu od Vás a hlavně *Parlament* jsem dostal; děkuji Vám za všechno! Je dojemné, co jste se o mně napsal v tomto půlroce!

Zval jsem p. Březinu na svátky do Prahy. Dnes píše, že přijede. Nelákalo by Vás zajetí do Prahy též? A milostpaní ať přijede též! Všechny Vás uhostíme! Aspoň bychom jeli pak do Tasova s lehčím srdcem!! Dovolil jsem p. Zelenkovi, aby si Vám o onen můj *Seznam prací* dopsal. On mi jej pak zde osobně odevzdá.

Jedu na Moravu opět. Jedu do Přerova, Kroměříže a Brna už podruhé. Jedu pak Okříškem do Chýnova k babičce na 2–3 dny. Až pojedu Vaším krajem (asi 23. IV.), mnoho budu Vámi se obírat.

Mějte se dobře, milý příteli; těšte se krásnému jaru na Vašich 6000 m². A i kdyby to bylo na 60 m², jest to vždy jaro neocenitelné; protože je prožité na „svém“!

Děkuji Vám za milý dopis a pozdravuji Vás i milostivou paní oddaně. A se mnou zdraví Vás oba celá moje chasa, má paní i děti ze srdce.

Váš František Bílek

V Tasově 17. IV. 1923

Milý Františku,

- 1) naše adresa železniční jest: Tasov, stanice dráhy: Budišov u Třebíče;
- 2) bude-li Vám jen trochu možno, prosím Vás, oznamte mi kromě dne i hodinu, kdy přijedete do Studence;
- 3) a bude-li Vám jen trochu možno, nezatarasujte aniž zaclánějte si možnost, odbočiti na 24 hodin ze své zpáteční cesty a podívat se na naši slunnou stráň do Tasova, abyste potom mohl posouditi, co na ní přibylo.
- 4) Stavíme v Tasově nyní dům obecní (za 500 000 K) také dle plánů architekta Bohuslava Fuchsa.
- 5) Seznam Vašich prací jsem do Nuslí odeslal ihned, jak jsem dostal od Vás dopis o tom.

Více Vám neříkám dnes, doufaje, že za týden Vám to povím zde u tohoto stolu.
Pozdravujeme Vás a Vaše milé oddaně.

Jakub Deml

Paní doktorová vždycky se rozesměje, když si vzpomene, jak mi píšete, že z Vás závist spadne, až uvidíte ty naše okurky (tj. ty mnou opěvané okurky).

Zapomněl jsem Vám už dávno vysvětliti, že paní Pavla tehdy se do Prahy chystala, ale dostala na kolik dní chřipku a potom už se na cestu nevydala; nebýti toho, jistě by byla do Prahy jela a jistě by se byla u Vás zastavila: nadarmo se jí o Vás všech nezdává!

[po 24. dubnu 1923]

Dobrý příteli,

přijal jsem pohostinství pod Vaším podkrovím rád a vděčně vzpomínám. Děkuji Vám, děkuji i milostivé paní za všechnu úsluhu; a těším se Vám oběma se odsloužiti.

Dojel jsem šťastně ve čtvrtek k večeru. V Jihlavě přisedl p. Dr. Chalupný.

Mnoho bych chtěl napsati; mnoho nalezl jsem po svém návratu, co mne už čekalo a vyžadovalo bezodkladného vyřízení, a proto napiši brzo a ještě lépe, čím mysl přetéká. (Víte už, že Amsterodám Štursova Komenského nechce?) P. Chalupný už bude jmenován na univerzitě profesorem! Než jsem přijel, brabci by mi byli zeleninu na políčkách snědli. Jak Vaše kvítka? Což Kvík? – Vzpomínám na vše a rád.

Rád vidím, že Vašima rukama prochází mé rytiny. Jednoho se bojím: ztrácíte tím svůj drahý čas a – stojí Vás to i peníze. Nemohl byste započítati všechny výlohy s tím spojené? A jak nahraditi ztrátu Vašeho času?

Vybral jsem vše, co mám na skladě z rytin i z některých tisků. Mimo to má v komisi nakladatel p. Kočí pět cyklů rytin (ex libris, Nejvyšší spravedlnost,¹ Tvůrce a jeho sestra Bolest,² deset podobizen, Výkřiky sv. Terezie);³ stačí pouze zprostředkovati prodej. Ujišťuje mne, že za svou režii při prodeji mých věcí nechce míti ani haléře. Dosud mne nezklamal. Cenu rytin jsem zmenšil a na druhé straně označil.

Také budu míti deset obrazů oněch *Skrytých dějin*;⁴ těšilo by Vás míti jej ode mně? Vůbec – cokoliv se Vám zalíbí – bežte ihned a darmo ode mě. Snad by i p. Březina něčím doplnil „Bílkovu galerii“!? Máte mnoho stěn, mnoho se Vám tam vejde!

Cestu mám ještě asi ve sto exemplářích. Prodáte-li ji, možno ji prodati za osmdesát korun. Vroucně Vás pozdravuji. Milostivé paní uctivě se poroučím.

Váš František B.

¹ *Nejvyšší spravedlnost*, cyklus pěti dřevorytů pro Březinovu *Hudbu pramenů* vydanou sdružením Odkaz v roce 1919.

² *Tvůrce a jeho sestra Bolest*, cyklus šesti dřevorytů pro knihu Emanuela Chalupného *Josef Václav Sládek a lumírovská doba české literatury*, vydanou Borovým v roce 1916.

³ *Výkřiky sv. Terezie*, cyklus šesti dřevorytů pro Durychův překlad vydaný *Meditacemi* v roce 1909.

⁴ K další knize Březinových esejů – ke *Skrytým dějinám* – vytvořil Bílek stejnojmenný obrazový cyklus. Kniha nakonec nevyšla.

V Tasově 28. IV. 1923

Drahý příteli,

mám rád Jindřicha Fügnera,¹ a poněvadž jste se mne tázal, zdali něčeho nepotřebuji, pomyslíl jsem si tyto dni, že Vás poprosím, abyste sokolům vytvořil Fügnerův portrét a doplnil tak řadu podobizen mužův o národ náš velmi zasloužilých. Uděláte tím především radost mně – a ovšem i celé České obci sokolské. Za tím účelem, tj. abyste tento můj pokorný *návrh* mohl *uvážiti*, posílám Vám:

- 1) podobiznu Fügnerovu, kterou maloval Mánes a
- 2) čtvero svých článků, které jsem o podobě hmotné i duchovní Jindřicha Fügnera vloni napsal.

Včera nám tu krásně přšelo a já s paní Pavlou v tom dešti táhli jsme od řeky Oslavy nejméně sedm kilogramů *netřesku*, který jsme nasbírali tj. odloupili od skal na Poříčí a položili na skály bosenské na Váš návrh a na Vaši dobrou památku!

Pozdravujeme Vás všechny srdečně.

J. D.

¹ Jindřich Fügner (1822–1865), spoluzakladatel Sokola. Narodil se v rodině velkoobchodníka, studia nedokončil a musel se také vyučit obchodníkem. Samostudiem došel k uvědomělému vlastenectví, v roce 1862 založil spolu s Miroslavem Tyršem Sokol. Deml o něm napsal několik statí, např. do *Věstníku sokolského* nebo do své *Sokolské čítanky*.

[po 28. dubnu 1923]

Oddaný pozdrav!

Když mám v ruce Váš milý dopis a podobiznu Fügnera, táži se: Nebylo by nejlépe vytvořit podobiznu, např. jako jsou reprodukovány (obraz) *Skryté dějiny*? Takto pěkný obraz v této reprodukci by přišel sokolům na 10–12 korun, kdežto dřevorytem (mnohem menší) na 100–150 korun. Obraz Mánesa je milým, možno však získati zde i podobiznu lepší!

Skrovné otázky touží po krátkodechém odpovědění!

František Bílek

[14. května 1923]

Milý příteli, prosím Vás, až bude míti ten nuselský nakladatel katalog Váš natištěný, mohl bych jich 30–50 koupit? Já ho o to požádal a on mi neodpovídá. – 19. a 20. t. m. budu v Přerově k vůli Blahoslavovi. –

Váš Jakub D.

[před 16. květnem 1923]

Milý příteli,

zadával jsem se do podoby Jindřicha Fügnera a vzešel mi pod rukama tento obraz. Posílám jej Vám ku nahlédnutí. Takto jediné si Fügnera představuji. Fotografie v albu podávají příliš málo.

Pohádka z roku 1943.: Před dvaceti léty vyhotovil František Bílek podobiznu Fügnera. Jakub Deml vešel s ní do obce všesokolské a řekl: V této velikosti a hodnotě natiskneme podobiznu (tuto) dle čísla všech sokolů. Každý sokol získá ji za 10–12 K. – Sešlo se tím tři miliony korun čistých a Bílek počal hned pracovat svůj *Národní pomník*. –

Jak povídáte? Odvážné? – Já říkám: Jak snadné! Jen dá-li Pán Bůh!

S obrazem k reprodukci do Unie musím jít sám a bdít na věrném provedení. Doufám, že za 5–6 korun získám výtisk. Ostatní bude na *Národní pomník*. Jen kéž by sokolstvo poznalo „čas svého navštívení“!¹

Dopis z Kladna Vám neporozuměl, a vysvětlovati je marným; slova ničeho neobjasní. Lépe pomlčet! Vzpomínám Vás i milostivou paní oddaně. Vzpomínám i zahrady Vaší. Lituji jen, že Vám tak málo mohu připomáhat při stavbě její krásy.

Naši Vás vroucně zdraví. Náš pozdrav pak zatěžuj vždy Samo Nebe!

František Bílek

Obraz není fixírován, aby guache² neutrpěla; nesvěřujte to, prosím, žádným rukám!

¹ Narážka na Ježíšův pláč nad Jeruzalémem, Lukáš 19: ⁴²a řekl: „Kdybys poznal v tento den i ty, co vede k pokoji! Avšak je to skryto tvým očím. ⁴³Přijdou na tebe dny, kdy tvoji nepřátelé postaví kolem tebe val, obklíčí tě a sevrou ze všech stran. ⁴⁴Srovnají tě se zemí a s tebou i tvé děti; nenechají v tobě kámen na kameni, poněvadž jsi nepoznal čas, kdy se Bůh k tobě sklonil.“

² kvaš.

V Tasově 16. V. 1923

Milý příteli,

Váš *Fügner* zdrav a šťasten ke mně přišel. To je zase on! Živý. A říkám si: to je Žižka z Trocnova – a přece také Fügner. Opatruju ho jako zřítelnici oka svého. A on půjde se mnou – a nikdo neodolá jeho pohledu. To je Bystrozraký z našich pohádek...

Hned včera napsal jsem první výzvu České obci sokolské a teď budeme čekat, jak vzklíčí zrno zasazené. Nejraději bych se byl ihned rozjel do Prahy – s Vaším *Fügnerem* – tak tak se ukrocuji – ale tuto sobotu musím uvidět Vašeho Blahoslava; také se mi stala čest, že městská rada v Přerově mne pozvala na tu slavnost. Aspoň Vám potom budu moci o tom vypravovat. A kdož ví, jestli se z Přerova neutrhnu na západ?

Těším se na tu pohádku z roku 1943 a věřím v ni. Musíme věřit, máme-li být živi.

V posledním čísle brněnské *Přírody*¹ je delší a nadšený článek o Dendrologické společnosti v Průhonicích u Prahy. Také o tom Vám povím.

V pondělí bylo v Tasově biřmování, přijel na to automobilem biskup Klein,² velmistr Řádu německých rytířů; obecní rada tasovská usnesla se šesti hlasy proti třem, nevítali ho. A tak ho oficielně vítali z laiků jen dva notoričtí alkoholikové, podobní a přepodobní Jeho Milosti objemem svého povrchu zemského – a oba tito věřící po celý svůj život místo do kostela chodí jen do hospody, jeden z nich je ovšem zástupcem velkostatku; také ovšem přijel vítat biskupa hrabě Thun s paní. Týden před tím zval p. farář na ten úkon také mne a já děl: Uvidíme, co se dá dělat. – Pan farář: „Snad byste neodjel?“ Já se naň ovečkovitě podíval. On (tak to chápaje): „A potom přijďte i do fary!“ (To jest, na hostinu.) Já neodjel, ale odsloužil mši u svého opovrženého oltářiku, šel jsem domů ke své „Drndologii“, jak paní Pavla říká mým keřům z Průhonic. Čekal jsem Jeho Milost v Bosně do tří hodin odpoledne, a když nepřišla, šel jsem ryby lovit.

Quick už se vrátil ze studií, kdež se byl specializoval na Klapalovo prasátko, ale poněvadž se mi vrátil bez moresů, musím ho vlastní rukou křesťanskou uvazovati.

Také máme tré králic, z nichž jedna už má mladé a je tak pečlivou maminkou, že mi prokousla prst, když jsem jí podával jetele.

Přejeme Vám a Vaším milý šťastných a veselých letnic a bude-li u Vás přítel Otokar Březina, prosím, i Jej pozdravujeme srdečně.

Váš Jakub Deml

¹ *Příroda. Měsíčník přírodovědecký a časopis pro vyučování přírodovědecké* vydával středoškolský profesor Jan Kranich od roku 1903.

² Norbert Jan Nepomucký Klein (1866–1933), v letech 1916–1926 brněnský biskup.

[Velké Meziříčí, 17. května 1923]

Milý příteli,

obraz Vám posílám a píšu předsednictvu Československé obce sokolské, aby k Vám
přišli.

Váš Jakub D.

V Tasově 24. V. 1923
Pozdravujeme všechny Vaše milé!

Milý příteli,

byl bych jistě přijel v pondělí svatodušní k Vám, ale nechtěli mne z Přerova pustit, doslova mne vězníce. Dnes Vám píšu hlavně proto, abych Vám oznámil, na čem se usneslo prezidium Československé obce sokolské o Vašem *Fügnerovi*. Ale až k Vám deputace přijde, *neopomeňte*, prosím, připomenout, co Vám pravím: že jsem ve svém poselství k Obci sokolské psal a mluvil nejen o Fügnerovi, nýbrž i o

I) zakladateli sokolstva: Miroslavu Tyršovi¹

II) a o Vašem *Národním pomníku*, jež byste jistě *doplnil i postavou Miroslava Tyrše!*

A navrhl jsem Obci sokolské, aby zisk peněžitý z Vašeho *Fügnera* a *Tyrše* byl *základem fondu pro Národní pomník* (na Bílé hoře?). – Na „Tyršův dům“, který se v Praze staví, sebere se v sokolstvu, tuším šestnáct milionů: snad by se v něm našlo místo i pro Vaši *sochu* Miroslava Tyrše? Prosím, i to patří k mým nadějím.

V Přerově – opomenuli pozvat sokolstvo k slavnosti Blahoslavově a nevím, jak velká je to chyba a škoda; řečnili tam dva univerzitní profesori z Prahy (Novotný a Urbánek), a jakkoli přednášky jejich byly učené a důkladné, takže se mně líbily, přece posluchačové cítili se zklamáni a valem i houfem odcházeli: zato *dobře* mluvil starosta města Přerova, sociální demokrat Vdolek, který *uctil* Vašeho Blahoslava a nakonec řekl, že ho s veškerou mocí a silou bude opatrovati a *brániti*. Posledním a nejlepším řečníkem byl profesor *Bořecký* z Přerova (můj spolužák z gymnázia), při jehož řeči lidé plakali: jen on mluvil k srdci. –

Váš Jakub Deml

¹ Miroslav Tyrš (1832–1884), historik umění a spoluzakladatel Sokola. Pocházel z německého prostředí, po smrti rodičů se jeho výchovy ujal vlastenecky smýšlející strýc. V roce 1862 založil spolu s Jindřichem Fügnerem Sokol a dal mu základní ideu. Po Fügnerově smrti se oženil s jeho dcerou Renátou.

[mezi 24. květnem a 15. červnem 1923]

Milý příteli,

poslal jste „nakladatelství“ obnos, který opět vzbudil podivení. Děkujeme Vám mnohokrát, Bůh zaplat'!

Protože jsme velikými dlužníky a protože příjezdem do Tasova chceme se ještě více zadlužit, posíláme už předem zde „peníz“, který má milé „ražení“; nadějeme se, že tímto bronzem (podoby P. Březinovy před deseti lety)¹ Vás jistě potěšíme.

Já věděl, že se zadíváte do podoby Fügnera hlouběji. Včera už přišel p. Novák z *Politiky* a pozve celé prezidium sokolstva. Také přišel z prezidia MUDr. Masák (starosta žižkovského sokola). Zanícení bylo nelíčené a slibují si, že sokolstvo, naváže-li na národní umění duchovní, vzkřísí se, tak jako učiní-li (tak) podobně církev.

Byli bychom si mnohé pověděli, avšak – Vy jste nepřijel, Vy jste ani nemohl přijeti!

Pověděli bychom si také mnoho o zahradnictví. Zahrádka v Praze už nám letos učinila mnohou radost krásnými květy. U Vás už asi vše se zelená a radostně bují.

Představuji si zeleninu milostivé paní už skvělou. My zde *svého* salátu ještě neochutnali. Po 15. VI. odjíždím do Chýnova, kde při pilné péči doufám vzbuditi také mnohé krásné kvítka – i zeleninu.

Přítel Březina meškal týden mezi námi. Byl radostný a spokojený; krásně jsme se užili.

Pozdravujeme Vás i milostpaní doktorovou oddaně. Dá Bůh, že přec v srpnu se uvidíme. Děti by rádi zajely na Macochu při onom výletu. Nejeli byste s p. Březinou s sebou?

Končím ještě jednou s díky za peníze a za všechnu milost, kterou Bůh Vámi nám projevuje!

František Bílek

¹ Snad portrét Otokara Březiny vytvořený v roce 1915 grafickou technikou tzv. měkkého krytu.

25. VII. 1923

Milý Františku,

Praha •

Jihlava •

Okříšky •

Studenec •

Budišov •

Ostatně, Vy už cestu znáte, jen Vám chci připomenout, že měsíc srpen se blíží a že zůstávají v platnosti všechny naše úmluvy a naděje. Ještě jednou tedy jménem svým i jménem paní Pavly Kytlicové zvu Vás a milostivou paní a Bertičku a Františka na své panství do Tasova. Nepochybuji, že přijdete všichni, jenom Vás prosím, abyste mi laskavě oznámili den a hodinu, kdy budete v Budišově, neboť velmi si přeju přijetí Vám naproti a mimo to člověk více se těší, může-li se těšiti na určitý čas.

Od této chvíle den co den budu očekávati Vaší milé odpovědi. Dle té Vaší odpovědi zařídím také svou cestu do Jaroměřic, neboť to bude krásné, budu-li jednou všichni pospolu a pod vlastní střechou. Uvidíte mé saxifragy¹ a moje žně – také počasí je nyní krásné a začínají hříbky – uvidíte, že se Vám zde zalíbí. Také rybolovy kynou hojně, což vzkazuji Františkovi. Ještě jednou prosím: přijďte všichni, i slečna ať přijde!

Váš Jakub Deml²

¹ lomikameny.

² Za Demlovým podpisem následuje ještě přepis Pavly Kytlicové: *Těšíme se na Vás všechny velice! Pavla Kytlicová.*

[srpen 1923]

Příteli Jakube,

dojeli jsme v půl čtvrté h. odpoledne šťastně. Bertička vyjela o půl hodiny k Čáslavě později. Vzpomínáme – žijeme stále ještě vzpomínkou na milý čas našich prázdnin v Bosně trávených; a vděčně vepisuji sem skrovná slova díky.

Zdá se, že František přec vyjede se svými přáteli k Brnu; na zpáteční cestě zaskočil by se na Vás podívat. Díky Vám i milostivé paní za všechno. Bůh zaplať!

František Bílek¹

¹ Na druhé straně listu je přípis Berty Bílkové: *Vážení přátelé, moje slzy prozradily Vám hlubokou vděčnost mého srdce. Bůh Vám oplat' něhu i pravdivé přátelství. Zotavila jsem se v útulném domově Vašem dokonale. Bylo třeba nových sil, abych pomoci mohla nadšenému mládí. – Přípravy jsou v plném proudu, jen po nebi se ohlížíme, aby počasí pěkně korunovalo slavnost. Vroucně Vás vzpomínáme, vážení přátelé, uctivě Vám děkujeme a vřele tisknu ruce Vaše! Vaše Berta Bílková* Poslání dopisu opožděno, pro tragický případ (zabití se) známého jinocha. Účastnili jsme se pohřebních slavností. František byl mládencem! Pozdrav upřímný Vaší milé slečně!

I/IX 1923

Povídali jsme spolu, přáteli, o mé práci, která vznikla před více než pětadvaceti léty a která byla koncertně modelována na divadle v Táboře při hudbě a před zraky obecnstva. Črtám ji zde jako záhlaví knihy Vaší;¹ naději se, že se Vám zalíbí.

Tasov tane nám mnoho ve vzpomínkách. Pan Březina přijel později. Řekněme: – „To Prozřetelnost Sama tak zařídila, a my se podvolme!“

Sotva jsem dojel od Vás, už zde byl dopis od mého kameníka, kde zhurta žádá devatenáct tisíc jako „vícemzdu“. Nyní p. Šamalík² domlouvá v Přerově za mne, aby onu „vícemzdu“ přidali.

Dokončil jsem *Velkého Příkazatele větrů a vod* a poslal objednavateli. Dokončuji právě *Štítného* v javoru.

Maminka a celé stavení prožily velké vytržení *Lucernou*. Byly potíže, překážky s divadlem. Dopadlo vše nad očekávání! Údiv na všech stranách! Třikrát se opakovala *Lucerna*! Zítra už jede František do Prahy do školy. Příštím týdnem maminka. Já pak s Bertičkou až za čtrnáct dnů.

Ujaly se kvítky Bertičkou poslané? Potřebujete-li ještě, musíte zajeti si k nám pro ně do *Prahe*!

Přeji Vám blízkost p. Březiny; přeji Vám všechnu milost domu i kraje v Tasově. Kéž Bůh Vám ji též přeje a nikdy od Vás neodchází!

Vroucně Vás, milostivou paní a pana Březinu všickni zdravíme!

Váš František Bílek

¹ Titulní list pro *Sokolskou čítanku*.

² Jan Šamalík, výtvarný kritik (nikoli lidovecký politik Josef Šamalík). Do čtvrtého svazku *Šlápějí* napsal Jan Šamalík článek *O Františku Bílkovi*.

Uchystal jste mi veliké překvapení, drahý příteli, nakresliv mi toho *Sokolíka*.¹ Překvapení tak milé jak drahocenné. Díky Bohu, že smím býti u Vás po uši zadlužen. I pro to „sladko jest žítí“!² Pomáháte mi bratrsky „vyrážeti klín klínem“ a ukládám toto Vaše slovo v srdci mém.

Šed' jest barva slavnostního oděvu sokolského a tuto barvu jste zvolil pro svého *Sokola*. Jest to barva starých českých grošů, kdy se nešetřilo stříbrem, jest to barva tajemných dálek času – proto také se říká „šerý dávnověk“. Zrak máte sokolí a myslím si, že i za bílého dne i v měsíci červnu naše matka země jest šerá očím, které se na ni dívají z výše.

A Váš Sokol je *mladík* v pravém smyslu toho slova. Zdravý, silný, nevinný, dobrý, šťastný a síla jeho jest ze země a z Boha. Jest to mládí Vaše, ve Vás i ve Františkovi, mládí, o jakém snil Julius Zeyer ve svých epopějích, mládí heroické, o kterém praví Písmo: „*Lvíc* jest Juda“,³ ale také ono, o které se prosí modlitbou: „Ad Deum qui laetificat juventutem meam“⁴ a přáním, „aby synové naši byli jako štipkové zdárně rostoucí v mladosti své, a dcery naše jako úhelní kamenové, tesaní ku podobenství chrámu“⁵ – Takový jest, příteli, Váš sokolský junák a vskutku jsem v obličejí jeho uviděl i podobu Bertiččinu – a ten ohnutý rapír, to není vražedná zbraň, nýbrž nástroj *hry*, podobenství *prutu* (IV. Mojžíšova 17),⁶ symbol křepkosti, pohotovosti („tu jsem!“),⁷ kázně, znamení útlocitnosti a prostoty a duchovnosti; proto čteme: „Kteráž jest to, jež vystupuje z *pouště* jako *proutek dýmu* z vonného koření myrhy a kadidla a všelikého prášku kořenářského?“ (Velepíseň 3,6).⁸ Dým je lehoučký, ale řekne-li se „*proutek*“ dýmu, patrně jest, že bylo bezvětrí, nevinnosti. Také možno říci: *chudý* jako prut, *osamělý* jako prut – a proutek připomíná jaro, které se teprv odívá listím a květem a všecky věci duchovní. Ale celá postava Vašeho Sokola mládce jest napnutá jako *prut* – ne jako luk, neboť luk je suchý, bez duše, bez života! A ten Váš Sokolík ptáček není krvežíznivec, svým okem se usmívá a jest tu jen na to, aby sokolský prapor nesl výš a výš – sokolský prapor: naše totiž roucho duchovní – a nechceme-li zůstatí nazí, musíme také výš a výš – anebo z výše se snáší dolů, aby nás přikryl světlem výsostí?

¹ Obálce pro Demlovu *Sokolskou čítanku* (viz příloha).

² Mimo jiné parafráze Březinova verše z básně Koložpěv srdcí ze sbírky *Ruce*: Pro tajemství bolesti, smrti a znovuzrození/ sladko je žítí!

³ Genesis 49,9: Mládě lví je Juda. S úlovkem, můj synu, vystoupil jsi vzhůru, stočil se a odpočíval jako lev, jak lvíce. Kdo ho donutí, aby povstal?

⁴ Část Žalmu 43: ³Sešli své světlo a svoji věrnost; ty ať mě vedou, ty ať mě přivedou k té svaté hoře, k příbytku tvému, ⁴a já *tam* přistoupím k Božímu oltáři, **k Bohu, zdroji své jásavé radosti**, a hrou na cíteru ti budu vzdávat chválu, Bože, můj Bože!

⁵ Žalm 144,12: Kéž jsou naši synové jak štěpy, *krásně* urostlí v svém mládí. Naše dcery ať jsou jako sloupy vytesané *podle* chrámového vzoru.

⁶ V sedmnácté kapitole Čtvrté knihy Mojžíšovy čteme příběh, jak Bůh vyvolil Árona a na znamení toho jeho hůl (prut) vykvetla a zplodila mandle: ²⁵Hospodin řekl Mojžíšovi: „Dones Áronovu hůl zpátky před *schránu* svědectví, aby byla opatrována jako znamení pro vzpurné. Tak skončuješ s jejich reptáním proti mně a nezemřou.“

⁷ Genesis 22,1: Po těch událostech chtěl Bůh Abrahama vyzkoušet. Řekl mu: „Abrahame!“ Ten odvětil: „Tu jsem.“

⁸ Píseň písní 3,6: „Kdo je ta, jež vystupuje z pouště jako sloup dýmu, ovanuta vůní kadidlovou z myrhy a z nejjemnějšího koření kupeckého?“

Jisto jest: Váš *Sokol* i Váš sokolský prapor není na žerdi, na suchém dřevě, mrtvý na mrtvém – nýbrž živý ve volnosti a svobodě, jakou dává ušlechtilá duše.

Nemáte-li přáteli ničeho proti tomu, napíšu do Přerova též, aby Dr. Šamalik nebyl sám. Učiním to opatrně a rád, dovolíte-li.

A ještě o něco Vás dnes prosím: poradte mi, *komu* mám dáti Váš obraz reprodukovat a jak asi jim to napsat. Zdá se mi, že to dělá Unie? Jak jim tu práci určit?

Květiny Bertiččiny zaléváme a doufáme, že nezhynou, i révu zalévám a nejčileji se mají k životu „myší ouška“, zvedají se jak uši stříbrných králíků. A máme osm mladých králíčků a už koušou travu; Kvik je přepadal, proto jest pod policejním dozorem.

Jsme už zase sami: přítel Březina před 1. IX. odejel. – Z té *Lucerny* se radujeme, přesto, že nás ochudila o Františka: ale podruhé nás ochudit nesmí! Naše pozdravy Vám všem!

Jakub

[mezi 3. a 15. zářím 1923]

Příteli Jakube,

píšete o mém *Sokolíku* pěkně, dojemně. Vidím, jak Duch ve Vás prohlíží věci a časy a jak jste jediným duchovním knězem, kterého jsem poznal na zemi.

Já myslil dle Vašeho předposledního dopisu, že to bude obálka či „frontispis“ *Čítanky*, ve velikosti Vámi udané; tedy něco podobného, jako jsme tiskli jedny *Šlápěje*. (Obstaral to p. Hummelhans.) Dle posledního dopisu Vašeho se mi zdá, že máte chuť reprodukovat obraz tak, jak jest (ve velikosti a ceně reprodukce) v ceně po deseti korunách pro všechny sokoly!? Ani tu bychom nechybili. Čistý výtěžek dali bychom opět na *Národní pomník*, podnik to všesokolský.

Čekám, že *Národní pomník* neusnul a že záhy ožije!?

Asi 15. září jedu do Prahy; tu bych mohl i do Unie vejít a reprodukci obrazu zařídit tak, jako jsou *Skryté dějiny*! Bertička je se mnou ještě v Chýnově; maminka s Františkem jsou už v Praze.

Jste ochotný dopsati ve můj prospěch do Přerova. Myslím, že by nyní nebylo dobře jim dopsati; pan Bořecký se příznivě ozval mé paní a slíbil vyvinouti činnost. Děkuji Vám tedy za milou ochotu Vaši.

Musel jsem za pomníkem Smetany do Jabkenic;¹ jel jsem Prahou a naší zahradou. Inu „prales“, ale rozmilý prales. Když jsem uviděl tisíce zvonců (sazenice) a na padesát čilimníků, vzpomenu jsem Vaší stráně; břečťanů pak (sazenic) by bylo do sta. Zahradníčku milý, neměl byste chuť? Tak se mi zdá, že jsem už svojí nabídkou směšným!

A ještě musím vepsati: – Jak Vás oba my všichni pozdravujeme, jak máme radost z každého Vašeho slova, protože vidíme, jak – s Vámi jest Bůh.

F.

¹ Bílkův pomník *Bedřich Smetana a jeho dílo* byl v Jabkenicích na Mladoboleslavsku vztyčen v roce 1924.

Drahý příteli,

dnes odeslal jsem Unii Vašeho *Sokolíka* k reprodukci. Nevydám ho samostatně, nýbrž bude tvořit plášť a skořápku mé knihy: poněvadž v té knize o něm mluvím a poněvadž v té knize častěji mluvím o Vašem díle, také o Vašem *Fügnerovi* a o *Národním pomníku*. Doufám, že schválíte můj válečný plán nebo taktiku, která spočívá v tom, že sokolstvo, čtouc moji knihu, musí čísti o Vašem díle a rozhodujíc se o mé knize, musí se rozhodnout o Vašem díle. Říkám v té *Sokolské čítance* slova hněvu a soudu, poněvadž miluji a poněvadž ta sokolská deputace k Vašemu *Fügnerovi* byla – nestatečná. V *Sokolském věstníku Československé obce sokolské*. četl jsem poznámku ze schůze sokolského předsednictva, že Bílkův *Fügner* se k reprodukci nenavrhne. Nic víc. Žádné odůvodnění! Ale proti tomuto jednání mluvím v *Sokolské čítance* a sokolstvo musí se ospravedlnit. Dal jsem ono místo v *Sokolském věstníku*, kde se tak skoupě píše o Vašem *Fügnerovi*, čísti příteli Březinovi, *jej to zarazilo* a potom pravil, že *Fügner*, jsa již osobou historické minulosti v očích dnešních sokolů, už je tolik nezajímá, zvláště když se s ním výtvarně seznámili jinou osobou historické minulosti: Mánesem.

Sokolský dav, jako každý dav, že je tak konzervativní, že takový Mánes je mu dosud vrcholem českého výtvarnictví... Tak nějak rozhovořil se o tom náš mistr, ale z jeho řeči jsem viděl, že by na jedné straně nerad řekl slovo *poslední* o sokolstvu, když ono je vlastně jedinou *organizací vlasteneckou* u nás – a na druhé straně viděl jsem jeho bolest pro Vaše dílo – a tak hledal ve své mysli nějaký východ: a tu řekl přítel Březina, že se mělo *začít* s něčím jiným, že sokolstvo mělo Vás požádat, abyste jim portrétoval např. náčelníka Československé obce sokolské, *Vanička*¹ – osobu tedy *žijící* a pro dnešní sokoly *zajímavější*.

Vím tolik: Sokolstvo právě staví „Tyršův dům“ za čtrnáct milionů, dělá to architekt Krásný² a *každý člen* Sokola jest morálně povinen koupiti si *dva losy* na tento podnik po 5 K...

Dále vím: Reprodukci Mánesova *Fügnera* prodalo sokolstvo 400 výtisků a toť se rozumí, natiskli jich deset tisíc kusů...

Patrně jest, že v předsednictvu Československé obce sokolské není dobrého obchodníka, ani uměleckého odborníka – jest tam jen „*umělecký odbor*“ a to znamená... inu, *sokolská konzistoř*. Čekajme, co *tato konzistoř* a sokolstvo vůbec odpoví na mou *Čítanku*: musí *více* odpovědět i Vašemu *Fügnerovi*.

Unii jsem napsal, jaké reprodukce si přeju, formát knihy i reprodukce jsem jim naznačil, snad tomu porozumějí – a jakmile obálky hotové mi pošlou, hned kniha vyjde, neboť je už celá vysázena. – U pana Březiny byl jsem před týdnem. – Že orli mne žalovali pro urážku, to snad jsem Vám už psal? Zatím jsem byl jednou u soudu, bylo vyslechnuto i šest svědků, kteří slyšeli mou přednášku (ve Velké Bíteši na náměstí).³ –

¹ Jindřich Vaníček (1879–1934), doktor práv; po vzniku republiky zorganizoval sokolské útvary, které se podílely na vojenském zajištění nových státních hranic a Slovenska. Za první republiky působil na ministerstvu národní obrany. V letech 1892–1931 byl náčelníkem Československé obce sokolské, během té doby uspořádal šest sokolských sletů; prosazoval ženský tělocvik.

² František Krásný (1865–1947), studoval ve Vídni a v začátcích své kariéry tam patřil k průkopníkům secesní architektury. Pro potřeby Československé obce sokolské adaptoval Michnův palác, který před válkou sloužil armádě a po válce byl v dezolátním stavu.

³ Deml ve Velké Bíteši urazil konkurenční tělocvičnou jednotu Orel, která byla spjatá s Československou stranou lidovou, tedy s politickým klerikalismem, který Deml nenáviděl už před válkou. Prohlásil, že

Rostlinstvo Chýnovské se v Bosně zdárně ujalo a doufá ve Váš příchod a se mnou v pomoc Boží. Pozdravujeme Vás všechny vřoucně a také pro Vás žijeme a dýcháme!

Jakub

„kdyby nebylo těch zatracených prašivých orlů, dávno by v Bíteši stála sokolovna“. Krom toho urazil Slovensko a Slováky: „Dále vykládal obviněný, že byl na Slovensku, že myslel, že tam najde lidi, ale že tam byli samí bedři, chlupatí medvědi, svině a mezi nimi také nějaké posvěcené.“ Soud nakonec skončil smírem, jak se to odráží i v dopisech Bílkovi z jara 1924. Složka tohoto soudního případu je uložena v SOkA v Třebíči, ve fondu Okresní soud Náměšť nad Oslavou, inv. č. 1418, karton 45, složka č. 23, 34 folií.

[po 28. říjnu 1923]

Milý Františku,

to víte, měl jsem starosti s tou *Sokolskou čítankou*, proto jsem nepsal, ale v sobě nemlčím. Mimo to se konejším, že Vám všechno povím ústně, vždyť do Prahy k Vám je mi stokrát blíž než do Jinošova nebo k mým pokrevním bratrům. Je to trest, protože mne bolí, ale ctím v tom tajemství, které nezbytně doprovází každého „Poslaného“, huře by bylo, kdybych nevěděl, proč trpím.

Moje zprávy:

Zatím jsme rozeslali do světa 212 *Čítanek*; poslal jsem jednu i starostovi Československé obce sokolské Dr. Scheinerovi¹ a on mi odpověděl:

„Milý bratře! Dostalo se mi Tvé *Sokolské čítanky*. Děkuji Ti srdečně za věnování a zároveň projevuji Tobě svoji radost a blahopřání k tak krásnému obohacení naší sokolské literatury. Na zdar!

S bratrským pozdravem

oddaný Dr. Scheiner“

V Praze 24. října 1923

— — —

Tak vidíte, Františku, že jsem též přispěl k „Otevření Tyršova domu“...

Náčelník Československé obce sokolské Jindřich Vaníček, který ode mne také dostal *Čítanku* a v týž den, dosud mlčí.

Dr. Emanuel Chalupný objednal tři *Čítanky* a poznamenal, že o té knize napíše víc. —

Přítel Březina mlčí skutkem, neboť z Jaroměřic objednal Sokol najednou deset *Čítanek*.

Kapitán štábní Červinka, velitel vojenské školy podkovářské v Košicích, objednal též deset kusů, bankovní úředník Roman Liška² z Brna dvacet kusů, Miroslav Vyčítal inspektor z Jelšavy v župě Gemerské dvacet kusů, tajemník sociální péče v Ústí n/Labem Xaver Kučera deset kusů, Vojtěch Pospíšil, úředník finančního ředitelství v Chustu v Podkarpatské Rusi dvacet kusů – také Hugo Boettinger malíř poslal mi 22 Kč na *Čítanku* a Prof. kapitán Antonín Prokeš už jich také asi dvanáct uplatnil... Dosud nebylo ve veřejném tisku ani zmínky o té *Čítance* a objednávky prší jako dosud nikdy – zdá se tedy, že ta knížka „vyhovuje potřebě citelné“ a že konečně někdo *musil* říci národu, co vlastně myslí ten Jaroměřický Mlčenlivec o vlastenectví...

Sokolským klerikálům bude moje kniha zrovna tak milá jako katolickým, to už vím, nejsou tak nedovtipní – ale konečně bylo třeba zazpívat od plic.

Lidé, kteří mou *Čítanku* dostali, nejen platí penězi, nýbrž ještě mi projevují svou radost v dopisech! To se stává málokterému nakladateli.

Co bude dál, to Vám zase napíšu.

¹ Josef Scheiner (1861–1932), doktor práv, za první světové války člen domácího odboje. V letech 1906–1932 starosta České obce sokolské. Propagoval vzdělávací činnost Sokola.

² Roman Liška (1899–1977), brněnský bankovní úředník. Deml mu věnoval svou knihu *Česno*; je též postavou dalších knih 20. let (Mohyla, Tepna, Šlápěje). Negativně se objevuje také v *Zapomenutém světle*. Bílek v roce 1927 tesal v Brně náhrobek *Pohyb matky, když dává chléb* na hrob Liškovy matky.

Unie natiskla tentokrát ty obálky tak ledabylo, že jich musím asi 400 (ne-li víc) strhnout a zahodit a dát je znova natisknout svým tiskařům v Novém Jičíně:¹ těmto svým tiskařům dám také natisknout nějaké množství Vašich *Sokolů* na separátní listy a pošlu Vám je, příteli. Tento týden zasadil jsem čtyři hrušně a osmnáct jabloní. –

Dnes dostali jsme od Vás čtyři dopisy a radost, kterou jsme z nich měli, budeme mít mnoho dní a nocí – paní Pavla byla z toho čtení jako znovuzrozena a potřebovala (jako já) té útěchy dechu přátelského, neboť v poslední době nebylo nám zrovna nejlépe, věřitelé podávali si naši kliku a jeden z nich (za mé nepřítomnosti) pohaněl pí doktorovou tak surově, že stonala. – Obrátil jsem se na Prof. Dr. Hýska, mám-li za *Sokolskou čítanku* naději na státní cenu, a on mi odpověděl, že ne, poněvadž prý nevyšla před 1. červencem, nýbrž po něm... A Moravské kolo spisovatelů² (jehož jsem členem) udílí ceny tak štědře, že senátor Josef Holý³ (autor knihy *Vašíček Nejlů*...), předseda téhož Moravského kola spisovatelů, svým úřadem profesor, dostal letos k 28. říjnu první cenu (tuším 3000 Kč), ač se neví, co on píše, a ačkoli jako senátor má 60 000 Kč roční gáže... Ale velikou útěchou mi jest, že československý stát a umělecké korporace měří Jakubu Demlovi ještě víc než Františku Bílkovi, neboť já jsem vloni dostal přece jen 8000 Kč a „vrazil“ jsem je ovšem ne do knih, nýbrž do zdí!

Jsem však přece jen lehkomyšlný člověk: Vy sám a zde v Tasově radil jste mi, příteli, tu Akademii a já – jsem na ni docela zapomněl!! Víte proč? Protože jsem skládal *Sokolskou čítanku*, a když něco skládám, tak zapomenu na celý svět a jeho zákony. Mám mnoho stovek u pí Staši Jílovské⁴ a ona mně jich nechce zaplatit, mám 1200 Kč u té zpropadené Bulharky v Sofii, která nás prostě podvedla, mám přes 1000 K u kapitána Bezděka za knihy a on si tam zřídil obchod s bibliofiliemi a nechce mi zaplatit už tři roky, mám asi 600 K za knihy u jednoho podvodníka ve Zlíně, jmenuje se Joža Baťa, malíř – mám asi 500 K u jednoho podvodníka kdesi v Brusce – mám 5000 Kč za knihy u Hanuše Sýkory, redaktora *Parlamentu*, a dle písemné smlouvy měl mi ty peníze zaplatit 1. VII. 1923... Mám 3600 Kč v ministerstvu sociální péče a už jich neuvidím, poněvadž onu ministerskou listinu, kde mi tento peníz byl se subvencí stavební přirknut, poslal jsem jednou československému úřadu dokladem a teď nikdo o ní neví a ministerstvo sociální péče je tak málo pečlivé, že nemá duplikátu...

Neměl bych býval vůbec starostí, kdyby mně zaplatili dlužníci – ale ode dneška bude lépe: neboť „odpusť nám, jakož i my odpouštíme“, a nespadne-li vrabec ze střechy bez vůle Vyšší, tím méně spadne střecha na hlavu nám! Jsem nenapravitelný věřící, a proto věřím, že budu s Vámi stavěti, vždyť už i stavím.

Kromě těch ovocných stromů zasadil jsem v říjnu asi 300 malin a tučt lísek a sto jahodníků, což výslovně pravím, aby Bertička a František věděli, *nač se mají těšit!*

Sedím tu v celém domě sám, je večer, ticho náramné, ale paní doktorová, odcházejíc oddechnout si do městečka k paní Prokšové, mnoho mi ukládala, abych nezapomněl pozdraviti Vás a Milostivou Paní a Vaše milé děti i od ní! –

Váš Jakub Deml

¹ Tiskárna Karla Kryla a Ferdinanda Scottiho, která spolupracovala i s Florianovým vydavatelstvím.

² Regionální literární spolek založený v roce 1912, Josef Holý byl jedním ze zakládajících členů.

³ Josef Holý (1874–1928), středoškolský profesor a spisovatel, od roku 1923 senátor za Českou stranu národně sociální, předsedou Moravského kola spisovatelů byl v letech 1923–1925. Jeho dvojdielný román *Vašíček Nejlů*, jehož hlavním hrdinou byl venkovský tulák a otcovrah, měl vyjadřovat Holého skeptický a ironický vztah ke společnosti.

⁴ Stanislava (Staša) Jílovská (1898–1955), překladatelka z angličtiny a francouzštiny, přeložila například díla Anatola France či Gustava Flauberta. Spolupracovala s Josefem Florianem.

14. XI. 1923

Milý příteli,

včera při sezení akademie¹ vypožoroval jsem, že spisovatelé mají ještě do konce prosince udílet cenu Katzovu.² Hovořil jsem s p. Klášterským³ o tom, zda byste neměl býti poctěn aspoň onou cenou, když vše ostatní jsou už rozdané. Nerad radím k žádostem a k žebrotám. Jenom světcí žádajíce, zakupují dárce Milost u Boha. A přec – kdo ví jakou Milost zakoupíte, zažádáte-li u akademie o tuto cenu!?

Blahoslavenou nazval jsem chvíli, kdy každý z nás jsme třímali vzácné dopisy od Vás. Bývají někdy těžké chvíle; a tu – dopis Váš, který potěšuje, posiluje a jemně pokárá: „Ó Vy, malé víry!“⁴ Zejména František toho tolik potřeboval – a Váš dopis mu poskytl takového dobrodiní!!⁵

To mne tolik potěšuje, jak Vámi potěšuje i Sám Bůh!

Byly v roce květy i plody. Nyní nastává zima, kdy krása květů i sladkost plodů plní naše mysle i srdce; živí a posilují.

Byli jsme u Vás v létě. A dnes, kdy zima nastává, co chvíli těšíme se sladkou vzpomínkou na svůj pobyt u Vás a mezi Vámi.

Vzpomenuli jsme Vašeho studenta a jeho svízelných cest do Meziříčí. V Meziříčí jest také sociální péče a p. inspektor Dolejšek je jejím předsedou. Mluvili jsme s ním, zda by přespání a nějaké ony obědy nemohli mu tam opatřiti, aby ony cesty v zimě nekonal. Jest potřebí s ním (s p. Dolejškem) ještě promluvit.

Oddané naše pozdravení Vám i milostpaní. Radost a potěšení od Otce Hospodina Vám i všemu Vašemu.

Váš František Bílek

¹ František Bílek byl v květnu 1923 jmenován řádným členem České akademie věd a umění.

² Leopold Katz (1854–1927), advokát, mecenáš umění a podporovatel České akademie věd a umění.

Pocházel z Jistebnice, kde jako gymnazista objevil Jistebický kancionál. Na univerzitě založil Spolek českých akademiků-židů a byl tak propagátorem česko-židovského asimilačního hnutí. Podporoval řadu českých umělců, například Hynaise, Alše, Myslbeka Foerstra, Švabinského, Gočára, Jurkoviče i Bílka a shromáždil cennou sbírku českého moderního umění. Po smrti svého syna založil ve prospěch České akademie věd a umění Nadaci Jiřího Katze, která každoročně udělovala Cenu JUDr. Jiřího Katze za původní české dílo.

³ Antonín Klášterský (1866–1938), lyrický básník, překladatel a organizátor kulturního života. Působil jako tajemník literární třídy České akademie věd a umění.

⁴ Matouš 8,26: Řekl jim: „Proč jste tak ustrašení, vy malověrní?“ Vstal, pohrozil větrům i moři; a nastalo veliké ticho.

⁵ Demlův povzbudivý dopis Františku Bílkovi mladšímu ze 6. listopadu 1923 je uložen v Národním archivu.

Drahý příteli,

dnes v noci vrátil jsem se od pana Březiny, zrovna o půl noci, v blátě, ale také ve světle měsíčním a v tichu šel jsem z Budišova sám. Na takové cestě slyší se i ze záhrobí, natož z Hradčan. A takovou cestu konal jsem tento týden i z Budišova do Studence, nepřišel k vlaku včas. A když nepřijdu někde včas, vždy se konejším, že Bůh to chtěl, poněvadž toho bylo třeba, abych potkal lidi nebo duchy, kterých bych jinak nepotkal. Pohodlně cestuje člověk bohatý, ale co vidí? Pravda putuje v nebezpečnosti.

Ale co to povídám? Když už jsem tak začal, musím tuto malou architekturu doplnit. Poněvadž tedy jsem zmeškal v Budišově vlak, přijel jsem do Brna v noci a v žádném hotelu jsem nedostal noclehu a ke známým už bylo pozdě. A v posledním hotelu byl dobrák portýr a povídá, abych si sedl v síni na tu židli. Bylo tam teplo a já hned usnul. Najednou mne portýr budí a ukazuje mi na člověka a povídá: Tento pán vás vezme na nocleh. Tak jsem šel a byl to pokojík v tom hotelu a v něm dvě lůžka. A než jsme usnuli, vyptal se mne pán, odkud a kdo. „Á, to jste vy, co psáváte do *Lidových*?“ Slovo dalo slovo, až jsem se musel přiznati, že jsem vydal knížku. On, že si ji koupí, abych mu ji poslal: „Má žena je nadšenou sokolkou, ta bude mít radost!“ Jářku, že tu knížku mám s sebou a že mu ji daruji za ten nocleh. A ráno jsem mu knížku dával, ale on mi vnutil peníze a šel zase spát, jen ještě mi řekl, že je správcem velkostatku na Moravci. A když jsem portýrovi chtěl platit nocleh, nepřijal, odpověděl, že už zaplatil ten pán. Tak jsem měl nocleh zadarmo a ještě jsem prodal knihu – a ta kniha v jeho okolí doma něco udělá, to jest jedna věc – a něco znamená, poněvadž nebyla pošpiněna rukou knihkupce, nýbrž přímo od původce přišla na své místo, kde vždy bude spojena s oním noclehem – a kdyby nebylo noclehu mého, tj. mého zpoždění – kdož ví? Jako elektřina se rozvádí dráty, tak lidství lidmi, a co je vše v tom a mezi tím! Lidé, setkávajíce se, předávají si nejen sebe a své osudy, jako Kristus kříž Šimonovi,¹ nýbrž i tu krajinu a hvězdy, pod kterými kráčeli, a to ticho, a tu noční hrůzu očistnou a všechno svoje vidění a ta krajina je oblažuje jako každá změna a jako všecko dosud neznámé.

A v Brně usedl jsem za rodinný stůl prof. Dr. Arne Nováka² a on povídá: „Jestlipak víte, že se mi dnes v noci o Vás zdálo? Vlastně ne o vás, ale o vaší knize! Přišel totiž ke mně jeden můj známý z Přerova a povídá: Právě jsem vydal sokolskou čítanku! A já mu na to: Milý brachu, to sis měl rozmyslit: *Sokolskou čítanku* už vydal Jakub Deml a s ním nemůžeš závodit!“

Já myslil, že v tom snu jednalo se o toho Přerovana a zatím se jednalo o vás, vy zrovna tu noc už jste byl v Brně.

Tak mně vypravoval Arne Novák.

A když jsem v Jaroměřicích přišel do hostince k Hambálkům, ležela tam ve výčepu mezi sklenicemi moje *Sokolská čítanka* a mladý Hambálek se mi chlubil, že ji čte a že je to moc pěkné. Ale podle desek a hřbetu viděl jsem, že šla z ruky do ruky – a že ji tam půjčil bratr Čtveráček viděl jsem též. A v Brně prof. Dr. František Chudoba³

¹ Šimon z Kyrény, viz Marek 15,21: Cestou přinutili nějakého Šimona z Kyrény, otce Alexandrova a Rufova, který šel z venkova, aby mu nesl kříž.

² Arne Novák (1880–1939), literární historik a kritik, autor *Přehledných dějin české literatury*. Pomáhal s budováním Masarykovy univerzity v Brně, kam byl roku 1920 jmenován řádným profesorem.

³ František Chudoba (1878–1941), literární historik a překladatel. Napsal doktorskou práci o Janu

také ji měl na stole, a jak vidím z dopisů, každý tu knihu má na stole, snad proto, že je v ní pecen chleba... Jsem rád, že ta kniha nezahlí v příhradách a na policích a že se z ní lidé radují.

A píšete, milý příteli, o Akademii a o ceně Katzově. Máte pravdu: „Jenom Světcové žádajíce zakupují dárce Milost u Boha.“

A myslím si: Bůh žebřá, aby lidé k vůli sobě jej poznávali a poznávající milovali. Bůh žebřá k vůli žebřákům a jeho služebník měl by býti nad Pána svého a stydět se za žebrotu? V tom je neštěstí našeho národa, že kněží jeho už nežebřají, nýbrž postavili se do jedné řady s *pány*; považují pod svou kněžskou důstojnost, aby hráli mariáš jako „luza“; oni hrají taroky! To je podobenství. Všechno vznešené žebřá a žízni umírá. „Mé jest zlato a mé jest stříbro, praví Hospodin zástupů!“¹ Tak čteme u Proroka. Zloději jsou proto ti, kteří nedávají Bohu, co jest Božího. A zloději jsou, *zloději Boha* jsou ti, kteří dávají peníze do bank, místo aby je uložili (jako do nového, ve skále vytesaného hrobu) do díla Františka Bílka, Otokara Březiny...

A ten Katz asi již umřel: ale kdož ví, zdali jeho očištec nezáleží v tom, že ten jeho odkaz přichází do rukou nepravých, nebožích? A kdož ví, nečeká-li ten Katz na mši svatou? Na oběť Bohu vlastní a milou? Mně mnoho mrtvých pomohlo, že z kněží jenom už já – ani nečekáje „ceny“, – nýbrž z *lásky*, pro lásku boží jsem jim pomohl. Jsemť „médiu“, a přece ne spiritistou – a jest třeba *doplňovati* zde na zemi dílo, které bylo opuštěno zemřelými, kteří „v noci už nemohou dělati“. – Budete-li tak dobrý, příteli, a poradíte-li mi, kam tu žádost mám poslati a jak asi ji napsati, udělám to. Zpozdil jsem se k vlaku, ale kdož ví, nepotkám-li v některém hotelu Katze! Jsou lidé, kteří jdouce tmou, jsou vděční, potkají-li člověka, aby mu předali svůj kříž, což jsou i – peníze!

Váš Jakub

Blahoslavovi, studoval v Lipsku, Berlíně a Oxfordu. V roce 1920 byl jmenován profesorem anglické filologie na Masarykově univerzitě v Brně.

¹ Ageus 2,8: Mé je stříbro, mé je zlato, je výrok Hospodina zástupů.

[mezi 16. listopadem a 5. prosincem 1923]

Milý příteli,

díky za pěkný dopis a zásilku *Čítanek*. Pošleme brzo peníze; a Bertička pošle dopis milostivé paní.

Nechci, abyste žádal sám o cenu z nadace Dr. Katze. Zažádám sám o cenu pro Vaši *Čítanku*. Mne nemohou jenom tak lehce odmítnouti. Doufejme, že snad to dopadne dobře.

Na slova milostivé paní chce Bertička vyvíjeti činnost. Potřebuje věděti adresu oné rodiny. Možná, že ji „poradna“ vyšle ještě vše vyšetřiti. Dle zkušeností – získati byt je velmi nesnadno.

Jak u Vás, tak u nás a všude jinde; časem vyvstanou mraky, bouře a blesky, a kocábka naše životní div se nepotopí. A tu přede mnou vždy se zjeví má nová práce *Veliký Příkazatel větrů a vod* se slovy: „– ó Vy, malé víry!“¹

Ruku tiskne oddaně

František

¹ Matouš 8,26: Řekl jim: „Proč jste tak ustrašení, vy malověrní?“ Vstal, pohrozil větrům i moři; a nastalo veliké ticho.

V Tasově 5. XI. 1923
[5. prosince 1923]

Milý příteli,

nahradiž Vám to svatý Mikuláš, co jste pro mé dílo učinil v Akademii!

Z tištěných příloh tohoto listu vidíte, co vše se stalo.

26. XI. jel jsem do Brna, abych se tam v bance poučil o účetnictví. A v Brně toho dne, večer, jakousi zvláštní náhodou potkal jsem jednoho známého (ubožáka a klerikála), který mně řekl, že ve *Dni*¹ psal Karel Dostál-Lutinov proti *Sokolské čítance*. A tak jsem si hned 27. XI. to číslo *Dne* v Brně koupil a odjel jsem domů, kde mne čekala všeliká práce. Když jsem byl s prací tou hotov, den na to, tj. 29. listopadu, napsal jsem Karlu Dostálu-Lutinovovi takovýto list:

Veledůstojný Pane,

literatury zatím nechme. Dnes vás žádám – „ze staré známosti“ – abyste mi napsal, z kterého úředního pramene čerpal jste pro číslo 320. *Dne* onu *pomluvu*, že jsem já *odpadlý kněz*. Vaši odpověď očekávati budu jen do 6. prosince t. r. Jste-li „na loži v nemoci“, snad si uvědomíte, *co* jste tím slovem proti mně učinil, a co tedy jest Vaší svatou *povinností*. Ale jak jsem řekl: Budu čekati jen do 6. prosince, a nebude-li Vaše odpověď po křesťansku dostatečná, přičtete si následky svého skutku jen sobě. Potom již nebudu hleděti na „naši starou známost“, jak činím ještě dnes, tj. nebudu té těžké, veřejné pomluvy projednávat s Vámi už *já*. *Pomluvy* těžší nemůžete si *vůbec ani vymyslíti*.

Mám s Vámi soustrast, že jste nemocen, proto: Bůh Vás pozdrav!

Jakub Deml

V Tasově 29. XI. 1923

Tento dopis poslal jsem 29. XI. Karlu Dostálu-Lutinovovi rekomandovaně. A 1. prosince 1923 četl jsem v *Lidových novinách* článek Dr. Arne Nováka, že Karel Dostál-Lutinov je mrtev.

V témže čísle *Lidových novin* z I. XII. otiskli můj článek Kostel.

Divné souvislosti; souvislosti, kterých nearanžuje člověk.

Posuďte sám, příteli, do které kategorie literárních a lidských hodnot patří článek Karla Dostála-Lutinova o *Sokolské čítance*.

27. XI. byl v pražské *Tribuně* od Dr. Emanuela Chalupného o *Sokolské čítance* posudek tak pochvalný, že se až stydím. Stavít některé moje stránky Dr. Chalupný nad Baudelaira, nad Vrchlického a do jedné výše se Shakespearem!

A ještě jedna zvláštní souvislost: 2. XII., kdy Karel Dostál-Lutinov očekával svého pohřbení, dostal jsem od soudu z Velké Bíteše přípis, že rozhodnutím státního návladnictví ona žaloba orlů (ze srpna t. r.) proti mně se zastavuje.² Orlové totiž žalovali mne v létě pro urážku na cti a pro pobuřování lidu – za mou řeč, kterou jsem měl ve Velké Bíteši při župním sokolském sletu. Byl jsem předvolán potom k soudu a tam se

¹ *Den*, brněnský deník vydávaný Františkem Žampachem, vycházel v letech 1912–1945, byl orientován prolidovecky.

² Žalobci však nakonec pokračovali ve sporu jako osoby soukromé, zde bylo zastaveno pouze stíhání státním zastupitelstvím.

mne soudce ptal, chtěl-li jsem Tělocvičnou jednotu orelskou ve Velké Bíteši urazit. A odpověděl jsem, že jsem nechtěl urazit jenom Tělocvičnou jednotu orelskou ve Velké Bíteši, nýbrž všechny orelské jednoty v celé naší Republice. Soudce se dal do smíchu a ptal se, má-li toto mé slovo zapsati do protokolu, a já odpověděl: „Vždyť jen proto to říkám!“ A proč prý nemám rád orlů? Na to jsem řekl, že je považuji za organizaci

1) protikřesťanskou, 2) velezrádnou
a že to dokáži.

P. Sigismund Bouška řečnil nad hrobem Dostálovým. Pán Bůh mne chraň, aby neřečnil nad mým.

Sokolská kritika na všech stranách neskrblí chválou a obdivem *Sokolské čítanky*, až mne to překvapuje, ale co mne ještě více překvapuje: a) že sokolské kritice *málokdo* věří, b) že mezi sokoly je tak málo lidí, kteří mají – zbytečných 22 Kč...

Já se bál, že do měsíce bude *Čítanka* rozebrána, tak mile mne Jechové a Pelikánové¹ strašili. Zatím jsme prodali asi 600 exemplářů, ale mezi nimi asi 150 knihkupcům, kterým se musí dávat 25 procent slevy. Ale i za to Zaplat' Pán Bůh! neboť tak dobře nešla mi dosud žádná knížka na odbyt! Už jsem poplatil hodně dluhů a největší křiklouny upokojil. Jsme nyní mnohem klidnější, snad i proto, že se blíží „Svátky míru“.

Pro Bertičku jsem na ta květinová semena nikterak nezapomněl, ale myslím si, že teď se nemohou ještě sázeti, proto je pošlu později.

Vzpomínáme na Vás každodenně, Přátelé drazí, neboť naše radosti a žaly jsou si příbuzny. „Jsme z přízně.“ A už nyní se těšíme, že nám Bůh dopřeje, abychom se v Tasově opět a na dobu delší a nikoli už bez Františka – shledali.

Jakub Deml

(Tu *pověst* o rozebrání mé knihy šíří asi knihkupci-nakladatelé, kteří vždy žárlí na „soukromé podnikatele“, škodící jim poctivější úpravou.)

¹ Jan Pelikán (1889–1942), tajemník Československé obce sokolské.

17. XII. 1923

Milý Františku,

Kryl a Scotti natiskli mi tu Vaši obálku mnohem lépe, proto Vám jich trochu posílám, abyste měl pro své návštěvníky a abyste viděl, že Unie není už pečlivá.

Ze čtvrtka na pátek zdálo se paní Pavle o Vás a o Bertičce; Vy prý jste odcházel z našeho domu z Bosny a byl jste tak krásný, že celý Tasov nám *záviděl* Vaši návštěvy, a při loučení na schodišti pravila paní Pavla, že máte rozkošnou dceru v Bertičce, a Vy jste zavzlykal.

Tak doslova pravila paní Pavla. Z toho se bojíme, že Bertička stůně! Prosím, napište nám, že to není pravda.

A z pátku na sobotu, také před touto nedělí, zdálo se zase mně, že jsem u Vás v Praze viděl Milostivou paní, byla jako samotná a plačíc něco mi říkala a já tomu rozuměl tak, jako bych Vám byl něco daroval *beze slova*, přijímal jsem to tedy jako výčitku a bolelo mne, že se tak vůbec stalo, a vysvětlením mohlo se to opravit k mému dobru, ale ten pláč působil na mne tak, že jsem nemohl promluvit!

Prosím Vás, napište nám, že to všechno není pravda a že je vše dobře a že je radost a světlo u Vás jako vždy dosud. My totiž se bojíme, že Bertička stůně. Sloužívám mši svatou za Vaši rodinu. A doufám, že se bojíme nadarmo, že tedy ani Františkovi nic není!

Denně také rozesíláme *Čítanku*, máme jí už jen asi 200 kusů, nejvíce objednávali sokolové z Prahy (tam už je jí jistě 200 exemplářů) a také z Brna. – Dnes Vám posílám zase jednu kritiku. A pozdravujeme Vás i Vaše milé vroucně, přejíce Vám nejšťastnějších Vánoc!

Jakub

(Také o Vaše dřevoryty projevil se zase zájem; proto Vám posílám ty peníze a doufám, že zase brzo pošlu!)

[po 17. prosinci 1923]

To je tak: Měli jsme k večeři všickni jedno jelito z Chýnova. A když nedalo tak jemné nasycení mi v noci spáti, řekl jsem si: Musím hned ráno páteru Demlovi psáti na jeho milý dopis: Proto: –

– Rozmilý Jakube!

S dětmi je veliký kříž. Když jsou malé – malý; ale když jsou velké – hrůza povídat! Takto jsme – chvála Bohu – všickni zdraví, což doufáme i o Vás!

Milostivé paní se zdálo, jak jsem zavzlykal. Inu, tuhle jeden slovutný pán mamince povídal: „Chtěl jsem někdy postřehnouti její stín; ale ani to se mi nepovedlo.“

To je pravda, tehdy jsem zabečel docela telecím způsobem. Musím si vůbec stěžovat: Pracovní boty a kalhoty ani ze sebe nesvlékám; protože co „vyšší sociální péče“ peče v „poradně“ a „v ženských zájmech“, bojím se, aby mi to vše neodnesla! Zkrátka: „Kdybys, tatínku, byl lívanec, tak teď už bys nebyl!“

A jak „sociální péče“, tak její druhá stránka – „nakladatelství“! Nakladatelství má kasu jako almaru; „a na dně sedmi zámků – věží (!) (to by se mi nerýmovalo) – ta tisícovka jak paša Sokolovič leží.“

Naše slečna vykládá si sny obráceně. Tedy: Nešel jsem od Vás, nýbrž k Vám, zcela špinavý a ošklivý; neplakal jsem, ale smál se bohopustě atd.

Potom věřme snům! Ostatně – já na sny držím! A je ku podivu, jak Vaše duše mají jemné složení, jak Vy o nás vše dobře tušíte. Když přijdou veliké starosti (a bez těch nemůže nikdo býti), tu pomodlím se svoji modlitbu a je mi lépe. Vymyslil jsem si totiž modlitbu bez slov: představím si veliké, jemné Boží ruce a – do nich kladu svou šedivou a chlupatou hlavu. –

Obrazy *Sokola* jsem obdržel; děkuji Vám! Zase budu míti něco na podělenou.

Mám starost o Vaše dluhy; a Vy zatím posíláte nám tisícovky. To jest jaksi v nepoměru! Mějte aspoň se sebou samým – slitování!

Kritiky čteme o *Čítance* a radujeme se. Nepotřebujete jich zpět?

Litujeme, jak ten náš milý přítel bude o svátcích doma sám. Když to zimní počasí jest tak nejistým, a Praha je vzdálenou!

Děkujeme vroucně za milý dopis a za blahopřání ku svátkům. Děkujeme zvláště za vzácnou vzpomínku na nás – u oltáře.

Nový rok ve Vašem stavení bude míti pro Vás opět nové kouzlo. To bude radost nad každým keřem i seménkem. A tolik Vám toho oběma přejeme!

Dej Bůh, abychom se tam všickni (– i s „klukem“) zdraví a šťastni shledali!

Nuže – „šťastné Vánoce“ a „Veliký – Svatý Nový rok“!

Váš František Bílek.

1924

[před 16. únorem 1924]

Milý příteli,

k žádosti umělců Aleš v Brně vystavuji řadu menších svých prací a musel jsem svoliti ku svému příjezdu do Brna v sobotu 16. II. právě v poledne. Myslím, že Aleš Vás zase obtěžoval s úvodem ke katalogu či přednáškou!¹ Co mám dělat? Mám Vás prositi za odpuštění, že jste obtěžován, či poděkovati se za Vaši laskavost? Bůh Vám vše oplatí!

Myslím, když časem jedete do Brna, že snad se tam uvidíme!? Hned se však překřížuji: Vždyť vše je zapadlé, ku nemoci náchylné; raději nerušiti nikoho z jeho svatých snů!

V posledních dnech poslal nějaký sokol B. J. Pavlák z Brna 130 korun za dřevoryty. Při účtování aby Vám to nescházelo! Protože jsme už déle neměli od Vás dopisu, stýská se nám po sebemenší zprávě od Vás.

Akademie teprve volila porotce pro udělení Katzovy ceny. Při nejbližší schůzi snad už bude rozhodnutí.

Pozdravujeme Vás i milostpaní my všichni! Bůh budiž ve všem s Vámi!

Váš František Bílek

¹ Klub výtvarných umělců Aleš pořádal výstavu Bílkových prací na počátku ledna 1924. Deml v katalogu této výstavy otiskl úryvek ze své *Sokolské čítanky* (viz soupis pramenů).

[po 16. únoru 1924]

Milý příteli,

do Brna jsem přijeti nemohl, ne tak pro závěje sněžné, jako pro závěje číslic, jimiž jsem obklíčen po novém roce, jsa účetním zdejší kontribučenské záložny. Už jsem byl se vším hotov, pracovav čtyři neděle, když najednou jsem postřehl, že všechna ta práce byla marnou, poněvadž deník nesouhlasí s hlavními knihami, a tak musím začít celou tu robotu znova a budu rád, když budu do čtrnácti dní hotov. Tak to je, pracuje-li člověk „za chlebem“.

Nejraději psal bych knihy a zatím píšu číslice a jsem z toho nadobro nešťasten. Udělal jsem to kvůli spoluobčanům, kteří pro tu funkci neměli nikoho lepšího, ale při nejbližší příležitosti zprostím se tohoto břemene člověka nedůstojného.

Dnes ráno, jda z kostela, potkal jsem sedmiletého školáčka, na tři pídě vysokého a omrzlého (má dobře tři čtvrtě hodiny denně do školy, je to přespolňáček), podívá se na mne jak ovečka a povídá mně: „Prosím vás, stréčko, zapnite mně to tam vzado!“ a nastrčil mně záda, kde měl kabelku rozepnutou, vypjatou z přezky. – A odpoledne, také dnes, přišlo za mnou děvče služebné jednoho z bohatých zdejších sedláků a povídá: „Pane páter, stréček vám nechá vzkazovat, abeste mo zaplatil těch patnáct korun!“ (Ten „stréček“ vezl před týdnem mého hosta na nádraží a já mu dal 15 K a nemaje drobných, zůstal jsem mu druhých 15 K dlužen...) Ať žijí strécci! – Kvika jsme darovali strážmistrově, neb nedělal dobrotu tj. nechtěl sloužit. – Příště dále! Srdečný pozdrav Vám i Vaším Milým!

Jakub

Především musím Vám říci, milý Františku, že dlouho ještě bude nám v mysli zaznívat hudba Dvořákova, piano a flétna – zrovna z těch dní, kdy na celém světě oslavovali Smetanu. Díky Bohu a díky Vašemu domu!

Cesta od Vás nebyla radostná ani pro mne, ani pro paní Pavlu. Já jel v noci a po té noci přijel jsem do Náměště k soudu, jak mne byli povolali dle litery zákona. Nevěda, na kterou hodinu jsem obeslán, šel jsem se optat a tam u soudu jeden oficiál, který mne znal, mi řekl, abych se nenechal soudit, poněvadž prý bych byl odsouzen, nýbrž abych přijal smír. Já se tohoto pána o radu neprosil, ale dle svého obyčeje (a poněvadž jsem byl po cestě nevyspalý), přijal jsem jeho slovo za „vyšší pokyn“. Za dvě hodiny nato vrazili do soudní předsíně dva lidé: katolický kněz a jeden laik, a bylo to k smíchu, poněvadž do té předsíně skutečně a doslova vrazili, jako když do malé ohrady vysype z pytle dvě podivochovaných selat: běhají sem a tam, vrážejí do sebe, vrážejí do plotu, klopýtají přes vidle, přes koryto... Ti dva „příchozí z Jeruzaléma“ byli opravdu podivochení, poněvadž přišli ze světla do tmavé místnosti, a rychlostí vlaku do prostory, která byla přepažena skleněnými dveřmi, a měli k dispozici jen 6 m², nechtěli-li se sraziti se mnou, neboť já chodil za těmi skleněnými dveřmi a oni mne ihned uviděli. Pro trochu zábavy já zašel mezi ně, ani ten kněz, ani ten laik mne nepozdravili, já také nic a jejich obličej i oči těkaly nervózně „sursum corda“¹ po všech stěnách (i po stropě), zdali by tam neuzřely *číslo*, které by jim bylo už jakoukoliv záminkou ke zmizení. Citlivějším ukázal se býti ten laik (já se dovítí, že je to advokát), neboť vrazil do těch jediných dveří, které v tom kumbálku byly, ale hned se zase vrátil, poněvadž mu řekli, že „přelíčení“ ještě se nezačíná. Konečně nás zavolali, ale nejprve mne samotného a uviděl jsem toto: tmavý stůl, na něm dvě svíčky hanebně krátké (zbytkům doutníkovým říkají „špačci“) a mezi nimi krucifix, též velmi malý a bezpochyby před devadesáti lety nalakovaný, zachmuřený, černý, bylo na něm cosi erárního, na podobu nechtěl jsem se ani podívat, jen jsem cítil, že tento „posvátný předmět“ je nějak venkoncem hubený a ostrý, málem bych se byl také usmál, neboť mi napadlo, že je to – udice, a jsa od malička rybářem, hned jsem si představil, jak a kterak se tato kotvička dostane do pysku a do žaber. Za tím křížkem seděl plavec, tj. plavý pán, mohutné kostry, maso ani libové, ani tučné, červené líce, vysoké čelo, rysy pravidelné, ale „markantní“ – já se uklonil a řekl „Máucta“, byli jsme tam sami dva s tím „Pámbičkem“, ale ten pán, dívaje se na mne, ani nekývl hlavou, ani nemrkl okem, ani nevydal slova, zrovna jako bronzová socha Spravedlnosti. Mne toto přijetí trochu překvapilo, ale nedojalo. A v tom vešel celý soud: 1. státní návladní, 2. soudní oficiál Braun, 3. katolický kněz páter Němec, kaplan z Velké Bíteše, obrhauptman tamní Tělocvičné jednoty Orla, 4. jeho právní zástupce, Dr. Karel Novotný, advokát z Brna (sídlem v paláci Cyrilometodějské záložny – on sám napsal mi tuto svou adresu! opakujte příteli toto pizzicato na své flétně: palác – Cyril a Metoděj – záložna...), 5. pokladník velkobítešského Orla, laik, malý, hubenější človíček, šachová figurka, který dokonale plnil a naplnil při tomto procesu svou funkci: držel se pana kaplana, stál a za celou dobu procesu „neotevřel úst svých“, ² i když se ho někdo na něco úředně ptal – bezpochyby se bál, aby se nepodřekl a něco nepokazil, jistě také jenom z této obavy nepolíbil mně ruku... ale po celou dobu přelíčení tento mužik neviditelně

¹ Vzhůru srdce. Bohoslužebná formule.

² Izajáš 53,7: Byl trápen a pokořil se, ústa neotevřel; jako beránek vedený na porážku, jako ovce před střihači zůstal němý, ústa neotevřel.

přešlapoval (ale já to viděl na jeho kalhotách a na jeho bradě holé, na první chmýří počkát' sobě ještě roků tré). – –

Ten velebný pán, P. Němec, můj žalobce, – musím Vám obrázek dokreslit! – má krátkou býčí šíji, jak se říká v románech, ústa široká jak Vodník, a poněvadž měl na hlavě i placatou řeznickou čepici a poněvadž je z oné sorty lidí, kteří majíce opicovitě zdravý chrup, s rozkoší a řádně ho používají – zdála se jeho hlava zřepu i zezadu býti obličejem a širší než vyšší – zvláště *sanice* jsou dokonaleji vyvinuty a přecházejí dopředu, nozdry apoštolskou horlivostí v permanenci stále rozšířené, očka nepoměrně malá, šedozelenavá, obočí kalně žluté, málo znatelné jako u krys.

Nemálo se mi líbil i ten brněnský advokát: človíček ani třicetiletý, sangvinický, ne větší než já, jenže o dvacet kilo lehčí, takový krejčík z Čechovy *Ve stínu lípy*, spíše brunet, a jistě že Kordač¹ vyrábí tyto figurky ze starých gumových podvazků – ten advokátek nestačil ani dýchat, jak mluvil, a budu-li na podzim na záchranu svých kadlátek² potřebovat Čokla, napíšu si o něj lidové straně.

Ten můj soudce se jmenoval Dr. Leo Illichmann a teď už vím, proč tak málo mluvil: jest čistokrevný Němec a češtinu jen tak tak láme. A také vím, proč ten starý, kostnatý, hubený státní návladní Michora usmívavě přisvědčoval panu kaplanovi a jeho advokátu: ten Michora jest švakrem † pana auditora Ševčíka a myslí si, že mojí vinou nic po něm nezdědil. Dlouho se nejednalo, neboť na otázku žalobců, přistoupím-li na smír, odpověděl jsem ano. A tak mi diktovali podmínky: 1. advokátovi zaplatit 400 K, orlům v Bíteši 500 Kč, 3. odvolati v novinách monsignora Šrámk.³

Sám ten Němec soudce namítal advokátovi, že žádají příliš mnoho, a bítešský pan kaplan, obrátiv se na mne, pravil ironicky: „Ale on je zámožný, má vilu!“

Podmínky jsem podepsal. Paní Pavla o těch pěti stech neví a nesmí zvědět, poněvadž by ji ranila mrtvice, a ne-li, tak by okamžitě vystoupila z římské církve. Toho není třeba. My budeme v *každé* církvi a organizaci tu milým, tu nevhodným luxusem... Hořící svíce nikdy nemůže mítí užitek z člověka. Dosti o tom.

Milostivá Paní, prosíme Vás uctivě, račte nám pomoci k tomu sirotku, my děvče služebné potřebujem na domácí práce a na trochu té zábavy v zahradě. Budeme Vám velmi povděční za to zprostředkování. Nejrady bychom znali i podmínky té služby, tj. co vůbec máme tomu děvčeti dát. Milostivá paní, stačí, dáte-li nám v onom sirotčinci doporučení a jeho adresu (my jsme si ten ústav nezapamatovali). Pozdravujeme celou Vaši milou rodinu i slečnu oddaně.

Jakub Deml

¹ František Kordač (1852–1934), v letech 1919–1931 arcibiskup pražský.

² švestek.

³ Brněnský deník *Den* (viz pozn. k dopisu č. 302).

[po 14. březnu 1924]

Hled'te, příteli, přec jsme od akademie uchvátili tisícovku na *Čítanku*. Není to mnoho; a přeci „Bohu díky“! Já chtěl dva tisíce, celou Katzovu cenu. Onu cenu uchvátili hudebníci; takže tato tisíčka jest jako dar od akademie přímo na *Sokolskou čítanku*. Dojdou peníze Vás asi co nejdříve.

Bertička došla do sirotčince a vyzvěděla, že služek nemají; ba, že by nyní ještě sami potřebovali. Protože musí vypravovati asi šedesát sokolských obědů mimo ústavních. Adresa jest jednoduchá: Sirotčinec města Prahy IV. Jsou tam páni oddaní; měli-li by, posloužili by rádi!

Když jsem četl Vaši cestu do Náměště, zesmutnil jsem; a připomenul jsem si výrok p. Florianův, který jste u nás opakoval: „Druhá Božská osoba musí býti křížována.“ Také se nám hlásí „dendrologie“. My – nic! Beztoho i ta „společenská“ stojí dost peněz do roka.

Bedničky už se plní květinami. Museli jsme to dáti do velké pracovny, kde je chladno; vyrostly by z toho nitě, a ne květiny.

Přál bych Vám nalézt do domu a zahrady bytost zdravou, a ne zatíženou, která je z rodičů předčasně mrtvých; nemocí vy oba máte sami dost, jako v každém domě „nemocných a chudých se vždy nenedostává“.

Udělal jsem pět chrámů. Dva byly z dojmu sosnového lesa; jeden ze smrkového lesa. Jeden (který jste viděl začatý) z pohybu při pozdvihování; a největší z nich jest z přesličky vodní.¹ Nyní mám upnutý pohled na Bohu: Poskytne-li, postavíme chrámy, jaké – s *pomocí Jeho* – udiví svět. Zkouší-li mne pouze, zmlknu mlčením své třicetileté práce. Úpřimně Vás pozdravuje i milostpaní celý náš dům, piano a flétu nevyjímaje.

František Bílek

¹ V roce 1924 vypsal Československá církev soutěž na chrámy různé velikosti, které měly odpovídat demokratickému duchu nové církve, tj. neměly být pokračováním katolických kostelů, ale také neměly mít strohost kostelů protestantských a měly zohledňovat důraz na blízkost kněze a věřícího a na sborový zpěv. Bílek se přihlásil těmito několika návrhy inspirovanými lesem, ale porota nakonec ocenila díla avantgardních architektů – Kabeše, Benše, Hilgerta, Honzíka ad. Bílkovy chrámy byly jen uměleckou vizí, kdežto ocenění architekti přinesli propracované plány se zohledněním akustiky a dalších praktických detailů. Viz VYBÍRAL, Jindřich: *Obnova architektury v díle Františka Bílka*. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000.

V Tasově 27. V. 1924

Milý Františku,

nikterak jsem nezapomněl, že nám přejete šťastných svátků, ale věřil byste, že právě ty „křesťanské“ svátky mívám skoro vždy otrávené? Mohli bychom si spolu dobře pohovořit o slově Kristově: „Jděte vy ke dni svátečnímu tomuto, já nepůjdu ke dni svátečnímu tomuto... To pověděv, zůstal sám v Galilei.“¹ – Ta samota je mi vždy o Svátcích větší a z lidí jdoucích „ke dni svátečnímu tomuto“ jako by opravdu vycházelo cosi bratrovražedného. Nedobře mi bylo o těch svátcích v duši, i dlouho po nich a bál jsem se promluvit. Je strašné, že rok co rok se opakují Pašije do slova a do písmene! Zle je z Jidášů, Pilátů, Kaifášů, zle je v duchu! – Ale to Vám povídám jen na omluvu svého mlčení. Ve skutečnosti (a věřte tomu, příteli) stále jdu k Vám a blížím se. Dnes blížím se knihou. Ale i Vy a Vaši milí se blíží a setkáme se v Bosně. Také příteli Otokaru Březinovi píši dnes, aby k nám přišel. Uvidíte tu mnoho změn, doufám, dobrých. Jako robotníci pracujeme už dva měsíce v zahradě. Se zdravím paní Pavly je to mnohem lepší než vloni a přičítáme to zlepšení tomu MUDr. St. Černému a jeho metodě inhalační.

Ted' jsme tu měli tři neděle rodinu Kozákovu z Prahy a panu Kozákovi se tu líbilo tak, že by tu, kdyby mohl, ihned zůstal. Byly ted' nadmíru krásné časy.

Vysázeli jsme na sto nových rybízů, mnoho též malin a ještě více květů, velmi mnoho květů, aby se Vám u nás hodně líbilo.

Bertičce vzkazují, že Quick, vulgo Kvík, má následníka, je to mladý vlčák a jmenuje se Zora; bohužel, trhá také punčošky, ba i čepice a dnes ukradla sousedovým zedníkům dva krajíce chleba s máslem.

Dnes zatím jen toto slovíčko, milý příteli, brzy dáme o sobě věděti více, ted' nám nastává veliká expedice a peníze se pohrnou, a až budu vytahovat plnou síť, poprosím Vás o pomoc.

Na Vaši krásnou přimluvu poslala mi Akademie 1000 Kč, padly na žhavou plotnu, ted' pomalu chladne. – Prosím, napište mi, až najdete chvíli, jak se Vám líbí druhé vydání *Čítanky*. Celý náklad je na *japanu* (2000 kusů). – – – Pozdravujeme Vás a Vaši milou rodinu i slečnu oddaně.

Jakub Deml

¹ Jan 7: ⁸Vy na svátky jděte, já na tyto svátky ještě nejdu, protože můj čas se dosud nenaplnil.“ ⁹To jim řekl a zůstal v Galileji.

[červen 1924]

Milý Jakube,

přijali jsme všickni správně bibliofilskou *Čítanku*. Nechal jste si záležet. Nelze upříti, že i kniha získala! Kéž jen ji šťastně prodáte! Děkujeme Vám ze srdce za to i za milá slova, která dar provází!

Včera odejel p. Březina. Stále jsme povídali o Vás, jak se u Vás shledáme. Já se plánování nevyhýbám; jenom je vítám s úsměvem; mnohé plány se neuskuteční! Sám mám také mnoho práce: *Krucifix*, oltář, kazatelna, dva obrazy Panny Marie, Husa a Chelčického; sedm kamenných nápisů atd. Vše jako presbytář do Českých Budějovic.¹ Na sv. Václava má býti vše hotovo.

Zahrádka vaše jistě dělá už letos divy! Bůh Vám žehnej! Vám i milostpaní!

Stejně vždy oddaný František Bílek

Ať mi pošlou zase v pořádku z tiskárny špalíčky!

¹ Úprava presbytáře pro sbor Československé církve v Českých Budějovicích je jednou z mála Bílkových architektonických realizací. Na oltář vytvořil reliéf *Večeře Páně*, dva obrazy Panny Marie uvádí Marcela Mrázová jako obraz *Matky Boží radostné* a *Matky Boží bolestné*.

Chýnov 14. VII. 1924

Milý Jakube,

jste milý vždy; zvláště v pozvání k Vám. Ale není možno nám nyní k Vám dojetí: Jsem v tuhé práci, která jest i svatou povinností, která mi snad ani nedovolí vzdáliti se z Chýnova po celé léto. „Mojí národové“ snad přijedou v srpnu. Nyní nemohou. Když přinesl listonoš Vaše „expres – rekomando“ – včera, byly u nás tři návštěvy. V těchto čtrnácti dnech návštěvy se nezmenší; připravují „Výravu“ a tu budou „naši“ nepřítelni; ba i ty návštěvy budou nepřítelni. Vy nejspíše pochopíte pilnost a soustředěnost potřebnou ku mé práci: Celý kamenný presbytář: Oltář, svícen, kazatelna, socha Husa a Chelčického, Krucifix (3 ½ m), deset nápisů, vše kamenné! dva obrazy svaté matičky. Už po staletí netvořilo se nového presbyteria; chápete onu tvorbu a obtíž a zodpovědnost? Na sv. Václava má býti vše vysvěceno. Už mi zbývají skoro jen ony dva obrazy (dva metry vysoké). *Panna Maria s Ježíškem* a *Panna Maria pod křížem*. Ohromnost úkolu mne zde láká a těší. „Na kolenách“ chci vše pracovati.

Nechci vypisovati zde velikost a svatost podn[iku.] Nechci už zdůrazňovati vážnost a nejvýše potřebného „kultu ženy“ svaté matičky; to Vy vše víte, a to i milý přítel Březina dobř[e] chápe.

Pozdravujte milostivou paní a pana Březinu. Omluvte nás, že nyní přijeti nemůžeme; snad „naši“ přijedou v srpnu. Pokořme se Pánu, že vše tak Sám zařídil; a pokořme se rádi! Ve vši oddanosti Vás za všechny zdraví

František Bílek

[před 10. zářím 1924]

Posílám Vám, příteli, slíbený obraz *Jana z Kalicha*.¹ Posílám dva; naději se, že druhý obraz přítel Březina přijme ode mně a že si jej od Vás odveze. Ještě hovoříváme o Tasově s láskou. Zítra jedou už děti do Prahy. My pojedeme asi za čtrnáct dnů.

Uctivě zdravíme Vás i milostivou paní.

Jsme Vaši Bílkovi

¹ Tento dřevorytový návrh na pomník Jana Žižky otiskl Deml ve své knize *Sestrám*.

[před 10. zářím 1924]

Milý příteli,

jsem s obrazy svaté matičky hotov; a tím Tasov mohl by se přiblížiti i nám. Jenomže Vy byste měl ony obrazy vidět! Za krátko pověsí je v kostele v Českých Budějovicích a Vy jich snad už neuvidíte! Či myslíte, že je cesta k oněm svatým obrazům drahá a daleká? Myslím, že byste toho po shlédnutí jich nikdy neřekl. Jsou dvoumetrové, temperou malované. Přijel byste a odvezl si nás k sobě na dva dny.

Malé Bertičce se nechce jeti. Je unavena cestováním. Řekněte, nebylo by pak lépe nejeti? Avšak – přijedete-li, pak, myslím, všechno povezete k sobě. Pravda, máme zde malé děvče, které by pak nemohlo zůstat samo v domě. Uradíme se pak, jak i tuto věc rozluštiti. V blízkosti jest Křeč (hrob matky milostivé paní). Navštívili bychom s ní i onen hrob. Rozluštěte toto s pomocí Boží!

Zdraví Vás i milostpaní oddaně

František Bílek

V Tasově 10. IX. 1924

Drahý Františku,

byla to jako pohádka. Teprve nyní začínám si uvědomovat, že jste odjeli z Tasova. Zanechali jste nám tu mnoho lásky a ještě z Chýnova k nám září. Vašeho Františka čekali jsme jako jistou výhru, ale i letos nás minula.

Příteli Březinovi odevzdám Váš obraz *Jana Žižky* (bratra Jana z Kalicha), jakmile se k nám vrátí, ale již jsem mu napsal, co jej tady očekává. Své pak poděkování za Váš krásný dar napíšu do článku, který si ode mne přeje sokolský redaktor bratr Jech. Také o Vašem díle pro České Budějovice budou od nás míti slovo sokolice.¹

Ale ten náhrobek v Křeči museli jsme odložit na příští rok, v té svaté naději, že se ho všichni dožijeme a že do té chvíle i kameny řeknou: „Vzrostly a uzrály jsme ke žni.“²

Přítel Březina 4. září nám psal: „Vrátil jsem se ze Sv. Magdaleny u Krásonic, kde jsem se zdržel nějaký čas u svých novoříšských přátel. Na počátku září očekávám návštěvy několika dobrých lidí, kteří mi ohlásili svůj příjezd, a proto nemohu se zatím vydati na novou cestu. Ale i pokoje potřebuji, samoty a mlčení. Až budu zase schopen cesty a počasí bude poněkud příznivější, napíši vám a budete-li moci, přijedete mi naproti.“

Ten milý přítel náš trčí v Jaroměřicích, aby celý rok měl vyhlídku do protější střechy a mohl přijímat návštěvy několika dobrých lidí. Že tím ubližuje svému času a zdraví, toho pro svou přílišnou dobrotu nevidí.

U nás od té doby, co jste odjeli, stále prší, dnes v noci byla i bouřka, ale hříbky nerostou. Včera večer, když se tak blýskalo, řekl jsem paní Pavle: „To se blýská nad Chýnovem a u sv. Anny!“

Sedmého prosince bude v Praze sokolský sněm a naše sokolská župa jmenovala mne mezi svými osmi delegáty k tomu sněmování. Profesor Jech mi píše, abych tuto funkci přijal, poněvadž prý mohu tak prospěti dobré věci: budeť se na tom sokolském sněmu řečniti a hlasovati i o víře, kterou většina sokolů považuje za klerikalismus (politiku), anebo za příznak chorobné zatíženosti. Nu, uvidíme. Myslímť, že do té Prahy pojedu, snad ještě dřív. Ale vezmu na ramena ten největší a nejkrásnější plod naší zahrady a složím jej u Písecké brány k podstavci Vašeho *Komenského*.³ – A ještě něco: *Šlěpěje* deváté už jsou v tisku, neboť *Sokolské čítanky* rozesíláme již vydání *třetí*. Co bychom dělali s korunami!

Vroucně Vás i všechny Vaše milé pozdravujeme!

Jakub Deml

¹ Texty o těchto dílech Deml zařadil do knihy *Sestrám*.

² Motiv žni v evangeliích odkazuje na poslední soud; viz např. Zjevení sv. Jana 14,15: Vtom další anděl vyšel z chrámu a mocným hlasem zavolal na toho, který seděl na oblaku: „Pošli svůj srp a začni žet, protože nastala hodina žně a úroda země dozrála.“

³ Pomník *J. A. Komenský se loučí s vlastí* stojí v zahradě Bílkovy vily na Hradčanech. Plány a studie na něj Bílek kreslil od roku 1915, vztyčen byl až v roce 1926 (viz dopis č. 350). Jindřich Vybíral uvádí, že tímto veřejným pomníkem měl Bílek splatit městu dluh za parcelu, na níž postavil svou vilu (VYBÍRAL, Jindřich: *Obnova architektury v díle Františka Bílka*. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 267).

V Tasově na svatého Matouše 1924
[21. září 1924]

Dnes, milý příteli, posílám Vám kratičkou zprávu o politické situaci v Bosně.

- 1) Zítra přijede k nám přítel Březina.
- 2) Profesoru Jechovi do Moravských Budějovic poslal jsem pro *Sokolský věstník* naší župy článek o Vašem bratru *Janu z Kalicha*.
- 3) Ve čtvrtek dokončil jsem článek o Vašich obrazech pro kostel českobudějovský, je to rukopis, který má čtyřicet stránek archového formátu a ještě chci do něho přidati koření, během tisku.
- 4) U Kryla a Scottiho tisknu nyní knihu, která se jmenuje *Česno* a vyjde v říjnu. 1924.
- 5) V nejbližších dnech dám do tisku knihu, která se jmenuje Jakub Deml *SESTRÁM*, je to sokolská čítanka pro sokolské ženy – a v té čítance budou oba články o Vaší *Panně Marii* a o *Žižkovi*. Tato knížka musí vyjít ke konci listopadu. Včera mi psal bratr Vladimír Kadlec, jednatel Sokola z Deštné u Soběslavě, že byl u Vás v Chýnově a že začal zase věřit, uviděv Vaše dílo.

Včera dopoledne byli jsme za našimi v lese a našli jsme 63 hříbků a zastřelenou koroptev. Nyní je u nás tak krásně a lesy jsou tak bohaté, že bychom plakali, proč nejste zde! Já jsem předevčírem chytil v řece na udici kapříka, měl skoro půl kilogramu! Čtyry leta zde lovím a nikdy jsem nechytl nic tak velikého; daroval jsem tu rybu sedmiletému chlapci, který byl se mnou, a jeho otec místo poděkování nebo uznání – když už byli rybu snědli, prostě mi řekl sprostě: „Mně je milější půl kila ze sciplýho prasete!“

Zora chytá myši, ale než jednu chytí, vyhrabe nám v zahradě díru, která je tak hluboká a širá jako od granátu. Zora nám žere všecko, nač trefí: okurky, mrkev, zelí, opálky, slaměnky, řeřichy, karafiáty, zástěry, ručníky, kartáče, skleněné lahvičky – a všecko jí chutná. –

Sokolská čítanka (vydání *třetí!*) už bude zase co nevidět rozebrána! Tak jde na odbyt!

Brzo napíšu více. Zatím Vás vroucně pozdravujeme!

Váš Jakub Deml

[po 21. září 1924]

Těch 63 hříbků Vám pošleme, na důkaz, že o bosenských lesích nelhu. Ale pro něco jiného píšu ještě tento lístek: co bych odpověděl, kdyby se mne přítel Březina optal, možno-li Vaše práce v Českých Budějovicích uvidět již a které? Což, kdybychom se tam rozjeli?

22/9 1924

Milý Františku,

přítel Březina jest již u nás a četl mou studii o Vašich obrazech. Mnoho, velmi mnoho mluvil o Vašem díle a *neobyčejně se zajímal* o to, co jsme mu říkali o Vaší *Panně Marii*. Nemohu Vám dnes psát jeho slova, povím Vám vše, co si zapamatuju, jednak ústně, až letos přijedu do Prahy (nejdéle 6. prosince) a jednak tiskem v té čítance *Sestrám*. – „Sokolstvo není dnes – a nikdy nebylo – tam, kde je chcete viděti vy,“ řekl – mezi jiným. Ale přesto velmi cenil přítel můj text, pokud se týká díla Vašeho, „žádný jiný by to takhle nenapsal“. A pochválil též naši zahradu: „Tu je viděti na vás, na vašem obličejí i ve vaší práci literární; co by z vás nezbytně bylo by se stalo, kdybyste byl zůstal v tom démonickém ovzduší na Zámeckých schodech!“ – Paní Pavla posílá hříbky, ale nejsou prý mnoho solené, proto prý bude dobře, aby je milostivá Paní ještě prosypala solí. Té sklenice nepotřebujem a ta guma na ní je „válečná“, tudíž prý docela nespolehlivá. V těch hříbcích (jsou letošní!) jsou i žampiony, také letošní.

Přítel mi řekl, že Váš obraz *Návrh na Žižkův pomník*, dostal už z Prahy od nějakého kněze, ale v té době nebyl přítel v Jaroměřicích.

Zatím tolik. Pozdravuje Vás, milý Františku, a všechny Vaše věrné Dušičky naše zahrada a my tři s ní!

Jakub Deml

Kéž by Vám přišlo vše neporušené a nevykradené – tolik se bojíme zlodějů československých!

Milá Bertičko, dostal jsem z Dendrologické společnosti v Průhonicích katalog tulipánků, ale poněvadž ho nepotřebuju, tak Vám ho daruji a můžete na mé jméno (já jsu členem!) toho ceníku použití. Já tulipánky nechci, já potřebuji jen rostlin *letních*, poněvadž Vy na *jaře* k nám nechodíte!

Váš J. D.

„... sad našich prání jemný kvet jak liliové záhony a nejžhavější, nejsladší, nejžádoucnější z žen jsme pozdravili, zářící, jak *bílé sestry* jen.“¹

Knihy Demlova se jmenuje: *Sestrám*

¹ Verše z Březinovy básně Čisté jitro ze sbírky *Ruce*.

8. X. 1924

Milý příteli Jakube,

za mé nepřítomnosti došly od vás dopisy a milá zásilka. Dary v zásilce i dopisech zaradovaly mne, a úpřímně Vám i milostpaní děkuji.

Stavba svatostánku dopadla pěkně. O kostelu samém jsem vám už vypravoval; ten mi způsobil mnohou nepříjemnou chvíli; avšak obětiště, které svěřila Prozřetelnost mně, uspokojilo mne. Nebyla-li by cesta do Českých Budějovic tak vzdálenou pro vás, řekl bych: Zajed'te tam s p. Březinou. Páni z Budějovic rádi by vás oba uvítali a vše ukázali. Zejména p. prof. Kocourek (gymnaziální profesor); tomu bych přál, aby pana Březinu a vás poznal; tolik se o mě staral – a hostil za mé přítomnosti v Českých Budějovicích. Měl jsem zde jednu *Sokolskou čítanku* bez věnování, a poslal jsem mu ji. Po vašich člancích o mých obrazech touží. Celé obětiště jest hotovo; jen světla ještě dělám pro sbor. Na Vaši návštěvu v Praze se těším. Nebylo by i p. Březinovi mílo zajetí sem s Vámi? Už bude státi u nás pak pomník Komenského! Při své návštěvě v Českých Budějovicích zajel jsem i do Prachatic, abych posílil vzpomínky na Jana Husa.

Ztracená bedna na naší cestě do Prahy po třech nedělích opět nalezena; a obsah neporušen. Už jsme zase v denních kolejích. Čekám do konce měsíce na umístění mého *Komenského*. Práce byla odložena pro práce v České Budějovice. Přijměte od nás srdečné díky za vše, Vy i milostivá paní! Bůh Vás provázej na všech Vašich cestách! A povedou-li ony cesty s p. Březinou až do Českých Budějovic a Prahy, učiníte mi tím jenom radost!

Váš František Bílek

V Tasově 22/10 1924

Milý příteli,

včera jsem byl v Praze na pohřbu všeho župního náčelníka bratra Jana Máchala,¹ a když jsem pádil ze Smíchova do olšanského krematoria, uviděl jsem v jednom knihkupectví pod Petřínem Vaši pálenou hlínu, *poprsí Žižkovo*, které jsem dostal za 15 Kč a hned jsem je daroval Dr. Příbíkovi² na Vinohradech. Ta prodavačka mi řekla, že to objednala z Chýnova. Prosím Vás, oznamte mi ihned adresu člověka, který toho Vašeho *Žižku* tak lacino prodává, a já udeřím na buben ve všech sokolských *Věstnících* a všechny ty *Žižky* z Chýnova do čtrnácti dní sokolstvo rozebere. Já sám už bych jich byl sto rozprodal, ale já nevěděl, že jste něco takového pracoval. Zrovna tak jako *Žižku*, musíte nám v té pálené hlíně udělat Tyrše i Fügnera – a bude-li to také tak laciné, hned si to koupí každá sokolovna. Já byl v Praze jen den, proto jsem nezaskočil k Vám, nezbylo času. Ale přijedu do Prahy zas brzo. –

Váš Jakub Deml

¹ Jan Máchal (1864–1924), učitel, rodák z Třebíče a starosta tamější sokolské jednoty, náčelník sokolské župy plukovníka Švece. Díky své odborné znalosti tělocviku působil jako inspektor tělocviku na Masarykově univerzitě. Deml mu v knize *Sestrám* věnoval kapitolu Odešel hospodář.

² Zdeněk Příbík (1891–1955), rodák z Brna, jako vojenský zubní lékař působil nejprve v Praze a později na vojenské lékařské fakultě v Hradci Králové. Pod pseudonymem Zdeněk Příbyslav vydal několik sbírek veršů a román *Tonoucí koráb*. Publikoval též odborné statě. Deml Příbíkovým dedikoval např. devátý svazek *Šlápějí*.

[po 22. říjnu 1924]

Příteli, představte si pátera Jakuba, až já mu napíši: Včera byl jsem v Bosně; ale jen na jediný den. Vidíte už, jak oněmí, a ty jeho oči v úžasu!?

A takový úžas budíte mně a nám, když pokládáte někoho jiného za Prahu než nás! To se člověk dočká!!

„Pádil“ jste ze Smíchova a potkal mého *Žižku*. Kupoval jste u překupníka a draho! Ony reliéfky jsou světlé a tmavé a – po deseti korunách. Máte-li ku podniku lásku, nechám Vám jich poslati fůru. Podnikl to farář Souček z Tábora. Náš Míka z Chýnova už jich tlačil 300 kusů. Míka dostává čtyři koruny, já dvě koruny, a tři koruny jsou na reliéfy kamenné (ode mně); tedy dohromady deset korun. V prodejnách pak žádají dvanáct korun. Jenom Bosňák musí platit více; ten všude platí více; ten tak má i ve hvězdách napsáno!

Což *Žižku*! Míka Vám vytlačí *Fügenerů* a *Tyršů*, kolik budete chtít, po čtyřech korunách jeden kus. Jenom byla-li by zde objednávka! On to odvádí po třiceti kusech a chce mít vždy zaplacené oněch třicet kusů. Nyní bude asi tlačiti mé *Krucifixy*. Budou asi šedesát centimetrů vysoké. Počítám, že on dostane za jeden kus patnáct korun. Co bude přes – může se vykonati nějaký čin, nějaké dílo!

Z toho vidíte, co by se dalo se mnou vykonati; avšak se mnou ničeho „nejni“! Mně není žádné pomoci!

Já myslil, že jste viděl *Žižku* už u mně v Chýnově! Byl-li by upevněn na desku, byl by i ozdobou domácnosti!

Tak příteli, až se podruhé Bosně navrátíte, zase napište laskavě, jak jste v Praze byl! Já to pak také tak napíši!

Pozdravujeme Vás i milostpaní oddaně! Bůh stálého zdraví popřej!

František Bílek

[před 15. listopadem 1924]

Milý příteli,

dnes vám odvádím tři dřevoryty pro knihu *Sestrám*.První jest: *Sestrám, které zažihají krb domácí.*Druhý jest: *Sestrám, které zažihají krb národní.* (Zde vzpomenuto sester husitských.)Třetí jest: *Sestrám hvězdám, které uzří jen jasné noci bratří.*

Spoléhám na svou zkušenost a posílám vám je bez opravy. Naději se, že při dobrém tisku budou dobré. Kéž máte z nich také trochu radost! Odjeli jste před týdnem. Vzpomínali jsme, jak se Bosňákům daří! Vzpomínali jsme velmi často!

V den Vašeho odjezdu přišel Angličan velkopřumyslník, host pana prezidenta. Druhý den ještě přišel dvakrát a – zakoupil si ode mě dvě práce, které Vy máte rád: *Oba k Otci jedním hlasem* a *mramor, který jste chtěl uvidět na hrobě pí Wiesenbergrové*.

Protože to jest ušlechtilý muž a velmi pěkně se mnou jednal, svěřuji mu práce rád; ovšem – mé práce – mé děti – jdou do světa a – kdy se s nimi opět uvidím!?

Uznáte-li, že otisky dřevorytů jsou chybné, pak mi pošlete prkénka zpět s otisky a já provedu opravu.

Úpřímně Vás i milostivou paní zdravíme!! Bude p. Minařík¹ reprodukovati obraz *Sestrám* ve velkém?

Nyní chci se pustiti do podobizen Fügnera a Tyrše.

Váš František Bílek

¹ Viz dopis č. 328.

V Tasově 15. XI. 1924

Už dnes ráno, milý příteli, letěly Vaše tři dřevoryty tiskařům do Nového Jičína. Bohu díky a Vaším očím a Vaší ruce – zdar! Na zdar! Jak vidíte, děkuji Vám především jako sokol, neboť jste pracoval pro sokolstvo. Jako přítel netrouvám si děkovati Vám, neboť přítel příteli musel by děkovati od rána do večera a od večera do rána, a i kdyby tím děkováním vlastní dítě obětoval, jest to ještě málo. Tak nás učil Julius Zeyer. Věchnaja mu paměť!

Abychom přišli tomu děkování poněkud na kloub, prosím Vás, příteli, dejte pokyn svému hrnčíři do Chýnova, aby poslal

třicet Vašich *Žižkův* (patnáct světlých + patnáct černých) na adresu: Roman Liška, bankovní úředník, Brno, Sadová ulice č. 30.

Rovněž patnáct světlých a patnáct černých *Žižkův* na adresu: Ruda Srdečný, Albrechtice nad Orlicí v Čechách.

A ještě patnáct světlých a patnáct černých *Žižkův* na moji adresu do Tasova.

A na každou z těchto tří adres, prosím Vás, dejte poslati třicet Vašich *Tyršův* a třicet Vašich *Fügnerův*.

Každý pak z těchto tří adresátův, jakmile zboží od hrnčíře přijde, za každý exemplář té pálené hlíny pošle Vám po 10 Kč; také obal (bednu) a poštovné zaplatí si (nad to) každý adresát sám. A těchto adresátův bude více, jakmile vydám prospekt a vybídnu k té akci všechny župní úřady sokolské. Jedná se hlavně o to, aby se začalo.

Otisky první Vašich tří dřevorytů Vám pošlu, abyste mohl posoudit, zdali tiskaři dělají to správně.

Na Prahu vzpomínáme jako na dalekou pohádku, neboť nám každé překročení hranic bosenských zdá se jako zázrakem a jako nemožností.

Pozdravujeme Vás, milý příteli, i všechny členy Vaší rodiny srdečně a vděčně.

Váš Jakub Deml

Článek o Vašem *Žižkovi* i *Obětování* už jest vysázen; právě dnes vracím tiskařům korekturu. Vidím, že dobrá třetina knihy *Sestrám* jest o Vašem díle, tedy od Vás, díky Přibíkům!

[po 15. listopadu 1924]

Na doplnění svého dopisu posílám Vám, Františku, dva listy dvou pokrevných bratří, jeden se jmenuje Srdečný a ten druhý Herzlík. Ten Ruda Srdečný byl u Vás se mnou a Vy jste mu daroval *Smetanu*.¹ Snad byste mu mohl napsati někdy řádeček, že neučinil dobře, když k Vám nepřišel. To místo v jeho listě podtrhl jsem červenou tužkou.

¹ Snad litografie *Bedřich Smetana* z roku 1923.

[před 5. prosincem 1924]

Milý Jakube,

už včera jsem povídal „mým milým národům“: „Bosna už povstává, a v neděli jest tu v Praze.“ Bylo to vzato radostně „na vědomí“. Dnes už dojely poštou prvé pálené podobizny Fügnera a Tyrše; jako by tušily Vaše „příští“. Ještě musíme natisknouti vinětky s Vaším jménem a poslati hrnčíři; aby byla přehlídka prodaných reliéfů, a aby bez vinětky se nikým neprodávaly. *Česno* způsobilo přirozeně potěšení. Ani jsem netušil, jak šťastně i mé kresbičky tam zapadají! Děkuji velmi za knihu i za věnování! Mám už vytištěný „diplom“. Možná, že to budete mít sokolský diplom pouze od mně, ač všichni sokolové měli by Vám jej podepsati všemi čtyřmi! Jak pokračuje kniha *Sestrám*?

Až přijdete, naleznete už dřevořezbu *Žižky*¹ hotovu. Také přivezli modely *Smetany*² a něco modelů i z Budějovic. *Komenský* zamrzl. Nevím, zda nedbalostí kameníka, či zimou, která už klepe na dvěře. Zdá se, že lépe nyní mítati *Komenského* až na jaře!

Chtěl jsem ještě se děkovati za knihu a napsati uctivý pozdrav pro milostivou paní.

Váš věrný František Bílek

¹ *Matka, žena a dcera Žižkova* – návrh pomníku pro Vítkov, 1925, topolové dřevo; dřevoryt tohoto modelu otiskl Deml v knize *Sestrám*.

² Asi 76 cm vysoký sádrový reliéf *Pomník Bedřicha Smetany* z roku 1923.

Milý Františku,

řídící učitel Bartůněk přinesl mi z Osové Bítýšky plást medu, zrovna když mně přišlo z tiskárny *Česno*. Tak jsem mu to jedno *Česno* dal potom na cestu (je to starší pán a z Bítýšky ku Bosně jsou dvě hodiny cesty a on tu a tam za mnou přichází) – teď mi píše: „Nad knížkou mám ukrutnou radost. A to radost tím větší, že jsem na první stránce našel obrázek známého včelaře i známou průpověď, která se mi před 25 roky tolik líbila a kterou jsem si vštípil hluboko v paměť.“

Tak Vy, milý Františku, jste *známý* včelař? A vidíte, tu Vaši průpověď pamatují si lidé 25 let!

Měl jste pravdu: Bosna *už povstávala* a po zejtrku *chtěla* býti už v Prahe. Takto sedím doma, neboť, neboť, neboť:

1) S neděle jest, tj. bude v Jihlavě kurz Svobodného selského učení, je to podnik selský, vloni byl v Brně a mluvil tam i náš selský patriarcha Holeček.¹ Páni pořadatelé především vyslali ke mně schválního posla s prosbou, abych převzal přednášku „Venkov a náboženství“, „Venkov a dítě“. Bezpochyby měl na tato témata přednášeti jim někdo jiný a ten asi nemůže, proto požádali mne. Jinak si nemohu vysvětliti, že mne požádali tak *pozdě*. A já jim slíbil. Toť první příčina, proč nemohu teď do Prahy.

2) Druhá příčina, že jsem v Bosně: expedice *Česna* a co s tím souvisí: přerovnání a znovuzřízení celého adresáře dle abecedy a dle kvality abonentů – rozesílání prospektů, vyjednávání s tiskaři a knihařem, z nichž onino jsou v severovýchodní Moravě a onen kdesi pod Krkonošemi, neboť neběží jen o *Česno*, nýbrž i o knihu *Sestrám* – expresní depeše lítají z Bosny na vše strany... A ti milí čtenářové, kteří knihu dostanou, nemají snad ani tušení, co taková knížka znamená pro autora mého stříhu.

V neděli o třetí hodině ráno už jsem vstával k vlaku, před osmou hodinou už jsem byl v Okříškách na župní schůzi sokolské, ta trvala celé dopoledne; odpoledne byla schůze druhá, při které jsem dostal od župního předsednictva legitimaci na valný sjezd do Prahy – večer téhož dne zaklepal jsem před devátou hodinou v Jaroměřicích na přítele Březinu, v pondělí před jedenáctou hodinou doprovodil mne mistr blátem blat na nádraží – doma už bylo nakupeno práce, která se každý den stupňovala, takže celý tento týden od samého rána do deváté večer třímám péro, kolem desáté v noci nesu svou práci na poštu, tam lepím známky, ale i když nic tam nedělám, bratru poštmistrovi to trvá, takže tento týden nikdy jsem nešel na lůžko před půlnocí, včera ještě o hodinu později – ba především šel jsem o půlnoci teprve z pošty s lucernou, bylo tma jak v ševcovské smole, a proto asi uslyšel jsem srdcelomný křik – daleko ve tmě – byl to z Bosny švec – a moje lucerna jej zachránila, pronásledovatel jej pustil – a milý švec celou cestou mne blahoslavlil hlaholně, že jsem mu zachránil život: „Důstojný pane, vy jste můj vosovoboditel, von be mě bel oškrtil!“ –

Cestou z Okříšek, tj. ze Studence jsem asi nachladl, moří mne kašel. V Praze bych si odpočal!

Že jsem do poslední chvíle rozhodnut byl, do Prahy zítra jeti, vidíte, Františku, i z toho, že jsem poručil tiskařům, aby mně k doktoru Přibíkovi poslali sto *Sestrám*,

¹ Josef Holeček (1853–1929), spisovatel, autor prozaického eposu *Naši*.

a také jsem Přibíkům několikrát psal, že tam přijedu. A teď je u Přibíků v Praze sto *Sestrám* a já tam nejsem.

Do Tasova poslali mi tiskaři zatím dvě *Sestrám*, jednu jsem okamžitě poslal knihaři Janu Rajmanovi do Rozďalovic, aby mně mohl podatí rozpočet (pro náš prospekt) na výtisky různě vázané. Jednu z nich mám ještě doma, abych mohl napsati text prospektů, až mi přijde rozpočet Rajmanův.

Knížka *Sestrám* jest po *Slavíkovi* nejdokonaleji vydaná knížka, nejdokonaleji vyzdobená (díky Vaší ruce a Vaším očím a Vašemu srdci), nejdokonaleji natištěná. Papír je lehounký jak pírkó. Bylo by věru škoda, nedat knihu tu i dokonale vyvázat.

Jakmile dostanu od tiskařů první balík *Sestrám* do Tasova, ihned Vám knížku pošlu, zatím „na ukázkú“, neb Vám chci potom dát výtisky vázané.

Ani nevíte, milý Františku, jak je mi bolestno, že nemohu do Prahy! Já Vám chtěl osobně přinést knížky *Sestrám*, osobně přinést *Česno* Vaším Milým Národům, osobně přinést dřevorytové špalíčky, které na mne čekají u Arthura Nováka, osobně přinést pozdravení z Bosny, osobně odnést Vašeho *Tyrše* a *Fügnera*, na kterého už se těší devadesát sokolů, kromě těch, kteří o této Vaší práci ještě ani nevědí!

Osobně chtěl jsem s Vámi o podniku (Tyrši a Fügnerovi) promluvit, poradit se – a takto jsem nucen – psát. Čím více se blíží hodina, kdy jsem měl odjeti k matičce Praze (toto není u mne jen pěkné rčení!), tím více zlořečím na Svobodné selské učení a na tu slabou chvíli, kdy jsem jim slíbil.

Právě dostávám náš župní *Věstník* a v něm už bratr prof. Jech oznamuje Vašeho *Tyrše* a *Fügnera* – a na základě té tištěné zprávy prvně se mi o tyto Vaše reliéfy hlásí Karel Svoboda, vrchní poštmistr z Jaroměřic, a připisuje: „Ještě by mělo být kvůli úplnosti poprsí Komenského a Husa.“ Co by ti sokolové ještě nechtěli! Kéž by se důkladně ještě sami v sobě zeptali, čeho potřebujeme *My!* – Nu, uvidíme, jak vyjdou v ústrety Vaší sokolské práci! Já učiním vše, co učiniti mohu, ba pevně doufám, že se Náš nový podnik podaří! Prosím však, Příteli, napište nebo mi dejte napsati *definitivní podmínky odběru* těch tří reliéfů: *Žižky*, *Tyrše*, *Fügnera*. Tj. napište mi vše, čeho v té věci *vůbec si přejete*. Dnes, kdy už máte první odlitky od hrnčíře, snad už i znáte jeho požadavek a své přání. Chci všechny sokolské časopisy (jest jich dlouhá řada) vybidnouti k vybidnutí, také v *Lidových novinách* aj. listech chci upozorniti článkem na Vašeho *Tyrše*, *Žižku*, *Fügnera*... Doporučím sokolům objednávky hromadné atd.

Příteli Březinovi jsem řekl, že pojedu do Prahy, on mi přikázal, abych Vám a Milostivé Paní a Bertičce a Františkovi přinesl Jeho pozdravení: ptal se mne, co děláte a jak se Vám daří, a když jsem začal mluvit o Vás, čekal, až domluví, a potom povídá: „Nemyslím jenom našeho přítele Bílka, ale co každý z nich“ (dělá)? A tak jsem p. Březinovi musil povědět vše, co jsem věděl, o každé duši Vašeho domu *zvlášť!* – A když jsem mu ukázal dřevoryty Vaše k *Sestrám*, pravil: „Toto nedovede žádný jiný z našich výtvarníků; proč mu vláda nezřídí školu? Nemusel by tam ani promluvit, jen by tam dělal to, co dělá, např. tyto dřevoryty, a žáci by se na něj jen dívali; a přišli by! Z Anglie, Francie, z Německa... Kdykoli vidím Bílkovu práci, vždycky je mi líto, že vláda (a národ) nechává takovou hřivnu ladem!“

Tak asi řekl přítel Březina.

Obzvláště se zadíval na Vaše husitské ženy, však právě při nich tak mluvil – a dívaje se na *Sestry hvězdy* upozorňoval mne, jakého svrchovaného umění je třeba, vyrýti ty linie těl a rouch, aby se nestrhaly, aby nebyly „nastaveny“, nýbrž aby i těla i roucha i linie tvořily jednu pevnou, nepřetržitou vlnu, tj. jeden proud... atd.

Zatím. – Pozdravujeme Vás i Vaše Milé oddaně.

Váš Jakub Deml

11. XII. 1924

Milý příteli,

psaní vaše je milé, a přece způsobilo zklamání; my vás najisto čekali! Nyní nás nepřivádí v míru ani ono slůvko „zatím“ na konci dopisu. Může značiti: Spokojte se „zatím“ jen dopisem.

Fügner a *Tyrš* už na Vás zde čekali; dvakrát, jednou světlý a jednou tmavý. *Žižka* čekal rovněž. Až když přišlo *Sestrám*, teprve se pokojíme; jest to kniha milá a pěkná. Děkujeme Vám všichni za poslané knihy. Články o mých pracech dýchají něhou a láskou. Husa jsem ještě udělal k *Žižkovi*; dělám ještě *Krucifix*. Musím naučiti Míku dělati také formy, aby mu práce šla rychleji, a on mohl dříve posloužiti objednavatelům. Já si představoval, že vaše laskavost vezme reliéfky a zanese do sněmů sokolských pro záznamy (pro adresy objednavatelů). Kdyby byl aspoň onen p. Srdečný přišel!

Čekal jsem na Váš příchod i s „diplomem“ sokolským. Žádal jsem náměstka p. Štěpánka aby přišel ke mně. Chtěl jsem mu nabídnouti nápisy diplomů. Příliš asi zaměstnán sněmem, nemohl přijíti.

Podmínky *odběru oněch tří reliéfů (s Husem čtyř)* jsou velmi jednoduché: Vy mi dáte adresy, Míka objednávku vyřídí, a ode mě, bude placen. Za jeden kus deset korun bez bedny a balení. Páni po obdržení reliéfů mi zaplatí, mně peníze pošlou. Porto si zaplatí při odebrání věcí z pošty. Pouze za bednu a balení musíme hrnčíři vždy zaplatiti, jak si vše zaúčtuje. Myslím dvě koruny za kus. Chtěl jsem míti reliéfky nálepkou označené, aby bylo v prodeji přehledka a dozor na hrnčíře. Máte-li svou značku, dáme značku vaši!

Rytiny dopadly hruběji, než jsem myslil. Snad to zavinuje malý tiskový rámec a *malý* špalíček na *veliké* úkoly. Ač jsem jich dříve netiskl, nejsou tak zlé.

Opomenul jsem započítati do reliéfů i starost a práci Vaši. Nezapomeňte, prosím, i na to pamatovati!

Svátky se blíží. Kéž nimi radost se blíží i do příbytku vašeho! Kéž jste zdraví a šťastni!

Vynasnažím se kresbou ukojiti touhu p. Srdečného. Snad naleznu k tomu potřebný čas!

Vzpomínka p. Březiny jest milou. Bylo-li by toto počasí i na svátky tak suché, kdo ví, snad by mu cesta k Vám nebo k nám neublížila!?

Buďte zdrav, příteli, a milostivá paní též! Ať máte svátky krásné! Ke slunovratu dej Vám Bůh mnoho radostných nadějí! Slunečko se vrátí, zem se probudí, zahrady naše ožijí, my budeme opět zahradničiti a včelařiti. – Ovšem, dá-li to vše Pán Bůh!

Ještě připisuji naše díky za knihy, za všechnu starost a Milost o nás!

Bůh ve všem s Vámi oběma!

František Bílek

[po 11. prosinci 1924]

Milý Františku, prospekty na Vašeho *Žižku*, *Husa*, *Tyrše* a *Fügnera* už se tisknou a rozešlu je na všechny svoje adresy a mimo to Vám jsem jich dal poslati také trochu, já jich rozešlu zatím 1500 kusů a budete objednávkami zaplaven a Míka se zblázní. V tom prospektu nakonec upozorňuji, že každý exemplář Vašeho reliéfu bude označen zvláštní nálepkou. Ale ty nálepky musíme dát ihned udělat, poněvadž já žádných nemám a velice bych Vás prosil, kdybyste mně jich v Praze udělat dal (na můj účet), já nevím *kde* a *jak* to nechat udělat. Já v tom prospektě jsem ty nálepky humorně odůvodnil tím, aby někdo po tmě nekořistil z duše Bílkovy a nedělal padělků, tak nějak jsem to napsal, ale zároveň tak obezřele, aby ani pan Míka se nikterak nemohl pocítit dotčeným. Však uvidíte, až Vám ty prospekty přijdou. Míka ať horempádem hlínu pálí, neboť objednávek bude velmi mnoho! Já sám už dnes bych potřeboval od každého z těch čtyř druhů po deseti kusech! Kéž by tady už byly! Ty prodám v Tasově lehko! Já znám mezi sokoly čipernější lidi, než je bratr Štěpánek, však je k Vám pošlu! My zatím vydáváme, to jest, balíme a rozesíláme. Zůstalo mně tady mnoho Vašich dřevorytů, jež jsem dostal od Bertičky do komise, i napadá mi, když ten pan Zelenka pořádá v sokolských jednotách ty výstavky Vašich prací, a chodí k Vám pro ně, tedy i prodává, že Vám je pro něho na ten účel vrátím, neboť já neměl tolik přihlášek na ně, poněvadž jsem nemohl být *osobně* při instalování a bratři sokoli jsou v té věci neuvěřitelní nezkušenci – dověděl jsem se o tom tento čtvrtek i v Jihlavě, tam jsem jim totiž před půlrokem na jejich žádost poslal veliký balík Vašich dřevorytů a oni je prý v nevalné místnosti rozložili po hromádkách na několik židlí!!! a to nazývali „výstavou“!! Publikum – celkem přišlo za celou sezonu asi 112 lidí..., toť se ví, obrázky ohmatávali jak indiáni Kryštofa Kolumba, také některé pokřčili – a ruce jsou všelijaké – a potom jsem to dostal poštou zpět. – Z Náměstě mně jich dosud ani nevrátili a už je mají aspoň deset měsíců a marně jim vzkazují. To jsou *také* bratři sokoli. Musím z těch obrázků zachránit pro Vaše milované Nakladatelství, aspoň co se dá. – V Jihlavě jsem tento čtvrtek řečnil agrárikům dvě hodiny o náboženství (o třetí hodině ráno jsem šel na nádraží a večer se vrátil do Bosny) a dostanu za to 50 Kč. –

Váš Jakub

V Tasově 21. XII. 1924

Milý Františku,

poněvadž jsem se do Prahy nedostal a nevím, kdy mně to bude možno, přijměte těchto několik řádků. Předně: Světlo Betlémské ozařuj stále Váš bohumilý dům. Já i pí Pavla přejeme Vám i Milostivé Paní i Bertičce a Františkovi šťastných svátků a také Slečně všeho dobrého.

Faktorovi Neubertovu panu Minaříkovi jsem vzkázal, aby Vám poslal originál obálkové kresby *Sestrám*; mínil jsem si jej odnésti sám, ale poště a cizí osobě není možno takový poklad svěřiti, mimo to, sokolové okolo Minaříka už se dosti na něj vynadávali a jest jen spravedливо, aby se sokolice dívaly na ten obraz jen u Vás! Vždyť ty milé Sokolice Nás dosud vlastně neznají!

Máme nyní příliš mnoho práce; co bylo trápení s tiskaři a knihařem, jeden je v severních Čechách a tam ti v severovýchodní Moravě, a nežli jsme se domluvili, nejmiň sto výtisků knihy se zkazilo. To je jedna velká nevýhoda naší Bosny a odloučenosti: já bych i tiskaře i knihaře i reprodukční ústav potřeboval zrovna pod sebou v tom našem sklepě! Co já zkusím strachu a úzkostí, než knihu dostanu hotovou! – Pán Bůh zaplať, *Sestrám* i *Česno* dopadlo celkem dobře – a já zatím zůstávám Vaším mnohonásobným dlužníkem. –

Jakub Deml

1925

V Tasově 3. ledna 1925

Drahý Františku,

Vám a celé Vaší milé rodině a domu Vašemu boží požehnání i v tomto roce!

Abyste věděl, proč málo píšu:

po celé svátky jsme nebyli sami. Týden byli u nás Přibíkovi z Prahy a jsem rád, poněvadž jsme se cítili jako v rodině, kterýžto pocit byl zvyšován i tím, že máme koťátko. Mimo to pomáhali mi Přibíci (jak jim říkáme) v expedici, rozeslali jsme o těchto svátcích, tj. kolem Nového roku, jistě na tisíc prospektů. Posílám Vám dnes adresy těch lidí, kteří se mi dosud přihlásili. Doufám, že i Vám přihlášky přijdou. Poslal jsem prospekty nejen všem našim odběratelům, ale všem sokolským redakcím, všem sokolským župám a předním sokolským činovníkům v republice.

Adresu a objednávku jaroměřickou (vrchní poštovník a bratr Krula) poslal jsem Vám již dřív, ale na tom lístku ještě ji opakuji. –

Byl u nás Váš milý poslíček p. Hubert Hakl a přinesl mi Váš vzácný dar, sokolský diplom. Napsal jsem bratru Janu Pelikánovi, tajemníku Československé obce sokolské, aby ihned v té věci Vás navštívil, když nepřišel ten bratr Štěpánek. Doufám, že bratr Pelikán již u Vás byl. Diplom je opravdu krásný. A co říci o daru prvním? Byl tak výborný, že už je sněžen; děkujeme Milostivé Paní vroucně a dle pravdy musím říci, že její „Koleda“ byla podstatnou částí naší vánoční radosti. Našli jsme i větévky z Vašich jedlí!

Dnes nám psal i přítel Březina a vidím, že ho těší naše podnikání.

Také pan farář Lanštják velmi mile se na nás obrátil.

Bertičce osměluji se vzkázati, že pět cibulek již jsem odhalil a světlu vystavil, neboť již mají stvoly 4–5 cm vysoké.

Ostatní povím Vám, milý příteli, ústně, neboť asi dosti brzo („v dohledné době“) podívám se do Prahy k lékaři, poptat se na své srdce a na své pravé koleno, nedělají mně dobrotu.

Abych z vánočního štěstí nezpyšněl, otrávil mi je zdejší p. farář zvláštní drzostí a sprostotou (paní Pavla nesmí o tom vědět); mimo to dostal jsem po tomto Novém roce zase původní gáži, tj. 164 Kč měsíčně, čili přídavky nám sebrali, ale jsou velmi dokonalí umělci a velmi pilní, kteříž nedostávají gáže vůbec žádné a žijí jen z toho, co jim Pán Bůh dá a oč je svět neokrade. – Mám vysloviti uctivé pozdravení i od pí Pavly Kytlicové Vám, příteli, i Vaším Milým!

Jakub Deml

[po 3. lednu 1925]

Po mé přednášce sešel se zástup lidí ve zdejší palírně, vzali si tam Huberta Hakla, aby jim pověděl, co u Vás viděl. A on jim řekl, že u Vás je to jako v nebi. Atd.

V Tasově na Sv. Tři krále 1925
[6. ledna 1925]

Milý Františku,

tento list¹ posílám na doklad, tj. chci Vám říci, že bratra Pelikána (tajemníka Československé obce sokolské) jsem k Vám poslal. Je to člověk ryzí a obětavý.

Prosím, dejte poslati své čtyři reliéfy od Míky na adresu:

Tomáš Dvořák, řídící učitel, Jasenice,²
pošta Náměšť n/Oslavou.
Morava.

Mně Míka také ještě nic neposlal, ale rád čekám, jen když druzí dostanou!

Včera jsme dostali Vaše milé listy z Nového roku. Děkujeme Vám srdečně za zprávy tak krásné. Můj dopis potkal se někde v Jihlavě s Vašimi, Bertička už tedy ví, že cibulky se mají k světu, jen některé ještě dřímou, asi mou vinou, ale čekám, že i ty se probudí. – Dopisuji honem tyto řádky, neboť za chvíli má nám přijetí služka z – Moravské Ostravy! To jsou romány! Zatím: zdraví bud'te!

Váš Jakub Deml

¹ Demlův dopis je napsán na druhou stranu dopisu adresovaného Demlovi od bratra Jana Pelikána: *Praha 4. ledna 1925. – Milý a vzácný bratře, Tvůj list ze 27. prosince dostal jsem teprve teď, když jsem se vrátil z krátké zotavené, na kterou mne vyhnaly nervy. Telefonoval jsem ihned bratru Štěpánkovi – je to náměstek starosty Československé obce sokolské a nemohu ho přecházet – a ten mne ujistil, že věc ihned provede. Přesto píši [?] bratru Hillerovi, mohl-li by k mistru Bílkovi zajít, a jakmile se s ním dohodnu, vyhovím rád Tvému přání. – Mnoho na Tebe vzpomínám, zvláště když jsem sám a sám bloudil po kraji, a pozdravuji Tě. Upřímně Tvůj Pelikán*

² Otec Miloše Dvořáka, literárního historika písčického mimo jiné o Demlově a Březinově díle.

[po 20. lednu 1925]

Milý příteli,

jestliže některý z připojených adresátů dosud od Vás reliéfů neobjednal, dejte mu je, prosím, poslati. *Není docela vyloučeno*, že některé z těchto lidí již jsem Vám ohlásil, takovým arcit' dvakrát neposílejte.

Od té doby, co jsem se vrátil z Prahy, zmítá mnou chřipka. Horečky, kašel, kýčání, rýma, obklady atd. Inu, jsem už z toho všecek zmlácený. Tím jedině se stalo, že si nejsem jist, zdali jsem Vám tyto adresy již poslal, či nikoli. Ani do kostela nejdu, i ve dne uléhám. Kéž by tu bylo už jaro! Pozdravujeme Vás rozkvetlými narcisy!

Jakub Deml

5. II 1925

Příteli, odejel jste tentokráte, a my si přiznali, jak málo jsme Vás užili. Včera, když přišly od Vás peníze (461 korun) za reliéfy pro Míku, teprve jsem uvěřil, že vskutku jste už v Bosně – „za devátým královstvím“.

Toužíme vědět, jak se Vám daří, a zda jest Vám lépe! Litoval jsem, že jsem přec Vás neuvedl ku některému svému lékaři, kterého známe a ku kterému máme důvěru.

Kéž se občas od někoho dozvíte, jak se i p. Březinovi daří! On mi toho nenapíše, a jiného známého tam v jeho blízkosti nemám. Tak se mi zdá, že vy oba potřebovali byste pro 3–4 týdny ostrov tichý na Jadranu, slaný vzduch a horké koupání. Jistě by to bylo lepší, nežli „Milostivé léto“ v Římě!

Už Vás p. Zelenka zase obtěžuje s psaním přednášky o mě pro vojáky. Inu – já jsem Vaše neštěstí! A já Vám to v prvním svém dopisu v roce 1905. v sedm hodin ráno a pět minut napsal, že „cti se mnou nedojdete“!

Až najdete chvíli, dopište, prosím, jak Vám Míka posloužil, zda jste spokojen, zda poslal vše ap. Zatím přijměte Vy i milostpaní naše oddané pozdravení. Milost Boží buď s Vámi!

František Bílek

Tasov 11/2 1925

Milý Františku,

- 1) Tělocvičná jednota Sokol, Jaroměřice, Severozápadní dráha, Morava
a
- 2) Tělocvičná jednota Sokol, Starč,¹ Morava objednávají Vaše reliéfy, jak vidíte v dopisech připojených;
- 3) Dr. Hon z Brna poslal Vám ke mně 50 Kč, které přikládám do tohoto listu.
- 4) Dosud neměl jsem pro své stonání kdy, abych k Vám toho p. Minaříka poslal.
- 5) Mně, *prozatím*, p. Míka reliéfů dalších posílat nemusí, myslímť, že má objednávek dosti a mně zde reliéfy ještě leží, snad proto, že ležím já. Pan Míka poslal mi některé ty obrazy buď sádrou, buď hlinou na některých místech pomazané a já toho nemohu ani umýt, ani štětcem a barevnou tuší zastřít. Měl by do světa posílat jen otisky bezvadné! Také se přepočítal a poslal mi o jeden kus méně, ale to je vedlejší, jsemť jist, že se přehlédl! Pozdravujeme Vás oddaně!

Jakub

To hlavní bych byl zapomněl: děkuji Vám za propůjčení štočků, kterých už nepotřebuji, a proto je přikládám k této zásilce.

A ještě něco: V pátém čísle *Sokolského věstníku* pražského byly o Vašem díle dva články.

¹ Stařeč u Třebíče.

[mezi 13. a 19. únorem 1925]

Milý Františku, myslil jsem, že Vám z listu Srdečného pošlu jen citáty, ale raději Vám jej posílám celý, neboť, jak vidím z Vašeho dotazu, Vás zajímá, jak to Míka rozesílá.

Přikládám tu objednávku z Nové Říše. Pana Srdečného jsem upozornil na text prospektu, tj. že dovozní a obal k těm 10 Kč odběratelům přičítati *musí*. Co však by měl dělat s kusy poškozenými, poraditi mu nedovedu.

Já ještě churavím, kašel mne moří, ven nesmím.

Nad Zorou vyřkl jsem ortel prodeje, tj. prodám ji prvnímu šejchovi za memlúka, neboť mně sežrala dvě révy nadějně i svůj vlastní drahocenný obojek, co dostala „k Ježíšku“ od Dr. Přibíka!

Váš Jakub

19. II 1925

Milý příteli,

rád od Vás vidím řádky; rád také Vám odpovídám: Příležitostně napište p. Srdečnému, že rozbité reliéfy se nahradí jinými při druhé zásilce (45.), jen ať napíše – které reliéfy se rozbily! Ona pálená hlína vzdoruje veškeré nepohodě; pouze jest náchylná k rozbití.

Vaše churavost už by mohla přestat! Jinak Vám s Jadranem nedám pokoje. Ovšem – pan Březina s sebou – vysolit si žaludek.

Myslil jsem vždy – neprodat Zóry, ale pustit k ní psa; pak by byla klidnější. Víte, ona jest také „chudinka“!

Stojíte-li o révy a zajedete-li do Prahy, dám Vám nějaké s sebou; mám je založené v pařeništi.

Když je tak pěkně, tu musí býti i v Bosně pěkně – pro zdravé! Proto už nestonejte!

Babička nám v Chýnově též postonává. Rozejel jsem se za ní na dva dny. Snad Bůh dá, že se ještě vše zlepší!

Objednávky na reliéfky ještě stále jdou. Myslím, že asi 600 je jich objednáno, a asi 300 posláno.

Mnoho Vás i milostivou paní pozdravujeme a milosti Boží přejeme.

Váš František B.

22. III. 1925

Pozdravujeme Vás, Příteli, a všechny Vaše Milé, jsouce shromážděni na sněmu bosenském. Zdálo se mi tento týden, že v Bosně u nás byli Bertička s Františkem a měli jsme se rádi; ještě jsem si, dívaje se na ně, připomněl, že splnili svůj slib, přišedše k nám. Byl to sen a hned ten den přišel mi Váš dopis! To je dobře.

Jakub Deml
Pavla Kytlicová
Miroslav Vyčítal

Prosím, příteli, za toho Fr. Sedláčka ze Slezské Ostravy a lístek jeho přikládám.

A také za sebe prosím o dva Vaše *Krucifixy* od Míky z Chýnova – protože ke mně chodí lidé – ale též budou chtít vědět, co stojí bez poštovného, prosím o Vaši odpověď i na tu otázku.

[před 12. dubnem 1925]

Milý příteli,

už jste mne několika adresami a vždy přítulnými doprovobenými slovy potěšil. Děkuji Vám za všechno! Reliéfků už je objednáno celkem přes 700 kusů. Z toho vidíte, zaplatí-li objednavatelé, že jste měl myšlenku „milostiplnou“. Už jest i *Krucifix* k objednávkám připraven. P. Zelenka pro „jeho“ výstavy má už jich pět kusů v ruce.

Škoda, že jste nemohl zaskočiti k nám; tolik bychom potřebovali vyměnití sobě s Vámi své zážitky a zkušenosti z doby poslední. Zejmena Vaše zážitky by nás upokojovaly; kolem Vás vždy jsou jich pravá vichřice. Takto mám Vás v podezření, že jste místo k Dr. Sedlákově – (či jak se jmenuje Váš p. doktor?) šel ke Kočímu;¹ poslední dobou by to nebylo nic divného. Kdyby p. Kočí nebyl spiritista, jistě bych Vás u něho nalezl! Pana prof. Kocourka z Českých Budějovic musíte poznati; to jest oddaný člověk a dobrý, jak ke mně, tak k p. Březinovi. Také nám churavěla v Chýnově maminka. Přijde-li brzo slunečko, snad se nám ještě vzpamatuje.

O p. Březinovi nevíme dlouho ničeho. Zda jest zdrav? Posílám násilně Bertičku a mou paní k moři v červenci. Mají už vše vyjednáno. Nyní jen na Bohu záleží, jak plán onen Svou Milostí naplní. Kéž i Vy s p. Březinou v květnu či v červnu se tam někde vynajítí ráčíte! Tam by byly ryby! A ty udice!! Jedna udice by vážila metr!! Zmínka Vaše „Za čtvrté. Velikonoce se blíží...“ – přiměla mne k výtce ku „harantům“: Vždy toho naslibujete a zapomínáte, že jdeme ku svatému stolu, že musíte jíti k strýci na oběd v hlavním svátku, a to, že máte „konferenci“!! ve škole! atd. Co pak je po Harantech! Už pařím seménka na krovci; už jsem pohnojil celou zahradu. Jen co pařeniště pohltilo hnoje! A když jsem hnojem obložil celé stavení, tu bychom se byli museli skoro ze stavení vystěhovat pro silné vůně; ústřední topení, věrno své zásadě, až příliš horlivě obstarávalo nás venkovním vzduchem. Ani rozpračováč lesní vůně toho nepřemohl; takže u Bílků jako by bydlel dobytek, a ne lidé.

Až budete hnojit u Vás, vzpomeňte si věrně i na mne; zahradník ovšem bez toho býti nemůže.

Pozdravujte chaloupku a zahrádku; vyřídte naši přítulnost milostivé paní; a buďte neskonalé zdrav!

Pán Vás vždy opatruj!

František Bílek

¹ Nakladatel Bedřich Kočí se – jak uvádí Ottův slovník naučný nové doby – od roku 1923 věnoval teozofickým přednáškám a „duchovnímu léčení“.

30. IV. 1925

Přijímám tu a tam Váš milý pozdrav, příteli, při objednávce reliéfů či při zprostředkování zaplacení za ně. Cítím povinnost poděkovat se a pozdrav všech nás opětvat. Myslím také mnoho na Vás a na milostivou paní, když v zahradě pracuji. Nyní už poskytuje zahrada mnoho květů; tedy mnoho radostí. Dovedeme se radovat i z pampelišek kvetoucích. Konáme výpravy za květy.

Dnes píše panu Březinovi, aby přijel na svátky k nám do Prahy. Kdy Vás uvidíme? Jak jste zdrav? Už nejezdíte k lékaři do Prahy? Rádi bychom vás viděli a od srdcí k srdci popovídali.

Když vidím obraz *Sestrám*, vždy si umínuji zeptat se, nemám-li obraz zabalit a Vám poslat. Prosím, prozradte mi to slůvkem, a já obraz pošlu! Či jej vezmete sám a odvezete? Co se stalo s *Miriam*? Slíbili mi ukázat tisk! Či sešlo z onoho podniku? Řeřichy a hrachory od Vás sela celá moje chasa. Už to vše vzešlo. Doufejme, že vzešlo vše jen ku slávě Bosny!

Máme úmrtí v rodině. Nejdříve prof. Trakal z Tábora – muž sestřenice mé paní. Včera zemřel otec pí profesorové Nečasové. Moje maminka také churaví. Toužíme po slunečku, aby jí bylo zase lépe. O prof. Štursovi jste jistě také četl.¹ Anděl smrti mává perutí; a my stuleni k sobě jen čekáme z které strany a koho si vybere.

Já sice pracuji stále něco; není však mnoho nového u mě v pracovně. Nyní jsem dohotovil v lípě *Mojžíše* (as 50 cm vysokého) pro jednoho slepého z Kutné Hory.

Objednávek na reliéfky už mohlo být na 800 kusů. Lidé však hned neplatí. A Míka snad nemá ještě vše zasláno!? Sešlo se zatím něco přes dva tisíce korun, a ty požel Míka; jest mladý a začátečník. Až budu v létě v Chýnově, mohli byste s p. Březinou jeti přes Chýnov do Českých Budějovic; uviděli byste snad ještě moji maminku a poznali mého Míku.

Zdravíme Vás i milostivou paní oddaně!

Jsem Váš František Bílek

¹ Sochař Jan Štursa se 28. dubna ve svém ateliéru postřelil a na následky zranění 2. května zemřel.

3. V. 1925

Věru, lépe jest, Příteli, radovati se z pampelišek než ze světa; víte předobře, jako my, že národ okolo nás více blázní, než je všem zdrávo. Ale abych nezapomněl, začnu hned o té litografické *Miriam*. V lednu byl jsem u Štorcha-Mariena¹ na Žižkově a on mi *dovolil* Vaše litografické stránky vydati znova. Ale nesmírně se na mne dopáliv, že jsem se ho dle svého práva optal (písemně), kolik výtisků mé knihy má ještě na skladě, napsal mi, že mi jakékoliv vydání *Miriam* zakazuje! On, jak víte, koupil ode mne před pěti lety knihu *Miriam* vydání úplné a dobře ví, že Váš litografický přepis obsahuje tuším jen tři kapitoly téže knihy a že bych to vydal nikoli kvůli sobě a pro ten text, nýbrž kvůli Vám a pro ty Vaše obrázky – mimo to, že by toto Vaše vydání bylo nemalou reklamou pro vydání jeho, úplné – já mu i slíbil, že při té příležitosti na vydání *jeho* zvláště upozorním čtenářstvo – ale postavil si hlavu a dělá uraženého. Milý pan Hummelhans už se chystal litografie Vaše tisknout a zrovna v tom přišel Štorchův zákaz! Já všecko panu řediteli Hummelhansovi podrobně vylíčil, doporučil mu, aby ještě jeho tiskárna zkusila Štorcha obměkčit, ale nedostal jsem dosud odpovědi. On je Štorch-Marien *vlastně* uražen ze dvou *jiných*, docela jiných příčin: že jeho literární plody všecka československá kritika zaslouženě „trhá“ a že jsem si dovolil posouditi výtvarné „schopnosti“ jeho Busenfreunda Svatopluka Klíra. Klír také se mi „odvděčil“ dle svých nizoučkových schopností, přídav tak ke své krádeži ještě sprostotu. Nemo dat, quod non habet.²

Ptáte se laskavě na budoucnost svého originálu *Sestrám*. Lépe bych Vám to řekl ústně. Neobyčejně nerad myslím na *Sestry*, poněvadž se jich na tu knihu přihlásilo do dnešního dne myslím asi tucet, skoro celý náklad leží nám na skladě a je to pro mne zklamání nemalé, poněvadž jsem chtěl „*zdvihnouti* své péro sokolí“ – a ono je těžké jako nečistota a blbost... Všechno, co mi *Sestry* připomíná, mne bolí. Vidíte, nemohu Vám v té věci odpovědět, jak jsem si velmi přál. Darujme sokolům cokoli krásného, oni to strčí v muzeu do kouta pro pavouky. Přítel Jech z Budějovic Moravských, náš župní sokolský redaktor, člověk včeličkovitě neúporný, výjimečně krásný a trpělivý, byl sokolstvem tak ponížen, že se vzdal – po tolika letech – veškeré činnosti sokolské... Mne jiný osud sotva čeká!

Tak ten Štursa dokončil *Komenského*, chudák!

Vroucí pozdravy Veškeré Bosny!

Váš J. D.

¹ Otokar Štorch-Marien (1897–1974), majitel nakladatelství Aventinum. Při vydávání knih spolupracoval s předními umělci své doby, jako byl například Josef Čapek, František Muzika ad. Je autorem vzpomínkové trilogie *Paměti nakladatele*. Pracovně-přátelská korespondence s Jakubem Demlem je uložena v LA PNP.

² Nikdo nedává, co nemá. Přesněji: Nemo plus iuris ad alium transfere potest quam ipse habet. (Nikdo nemůže převést na druhé více práva, než má sám.) Zásada římského práva.

27. V. 1925

Milý příteli,

jako povětroně letěli jsme s Františkem Bosnou, okolím, Špilberkem i blázincem zemským – a já teď počítám své kosti a mám z toho radost, že jsou všechny, ač trochu obroušené. Jen toho lituji, že ta bosenská kytice nevystačila našemu letu.

Toho pana Krechlera Vám posílám, nevěda dobře, co by bylo dobře mu odpovédít.

My jsme celé dni v zahradě a jsem velmi rád, že František podá Vám o našem Edenu zprávu autentickou. Denně lituji, že tu krásu vidí tak málo očí. Což u Vás je ještě krásněji, ale přítel Otokar Březina má nyní jenom to palčivé slunce a tu protější střechu a já jsem velmi špatný kazatel a řečník, abych Jej přesvědčil, že jest spasitelnější býti raději v Bosně než v Jaroměřicích, přesto, že si dnes mezi lidmi nikde nevybereš.

A co se týče té zapomenuté kytice: patrně jest, že si Bertička musí pro ni přijít sama, do Bosny ovšem a že je to vyšší pokyn!

Bertičko, Vy náležíte k těm nemnohým bytostem, jichž neuvádí z míry náš bukolický život, což pravím a nejuctivěji uvádím, chtěje naznačiti, že kdykoli přijdete, vždy nám uděláte radost, a že možno přijíti k nám i bez ohlášek.

Františkovi děkujeme za jeho milou návštěvu, za to, že přišel uvidět naši krajinu a také výsledky naší práce (laborem solius?).¹ Každý rád se pochlubí, když se mu něco podaří, ačkoli my si říkáme: Pro koho bylo potřeba toho všeho? Kdo to zítra *zpusťší*? Lepších vyhlídek není v tomto čase demokratickém!

Pozdravujeme Vás a všechny Vaše Milé oddaně.

Jakub D.

¹ práci samu?

16. VII. 1925

Milý Františku,

žel, nemůžeme přijet na Vašeho *Dudáka*, neboť naše auto ještě tu není a mimo to máme tři letní hosty. Přítel Březina je zde již čtrnáct dní a Mírek Vyčítal odejel dnes. Přibíkovi přijedou asi za deset dní.

Vzpomínáme na Vás denně a zvláště od mistra Otokara Březiny mám pro celý Váš Dům přidati vroucí pozdrav!

Váš Jakub Deml

[před zářím 1925]

Dobrý příteli,

podaroval jste nás *Šlépějemi* s věnováním. Všichni to přijali vděčně; a jenom já mohu psáti (zatím) díky.

Dalo se do deště, nemohu k pařezu, a proto píši. Letos často se pracuje s překážkami; často prší. Rád bych sousoší trochu ukončil zde a v Praze dodělal. Jest to javor, jeden kus. Dvě postavy, muž a žena v životní velikosti. *Shledání*. Snad znáte moje *Shledání*: „Do Tvých očí pokorně se dívaje, sama sebe uvidím, a ještě nebe – nebe (věčnost svou) vidím za hlavou.“¹

Ve *Šlépějích* listuji rád. Už jsem snad vše přečetl. Oproti jiným jsem ve výhodě; znám Vás osobně, a to jest zde na výsost nutné. Nyní právě jsem četl „o služkách“, „těch, které zažíhají domácí krb“. Jak úrodná to myšlenka v sokolských řadách! Vědění i umění zde je bohatstvím světským a k sesterství nesceluje; rozlišuje a budí závist – v sokolství, v národě, v Slovanstvu i lidstvu. Jedině duchovní umění sceluje; a nebude-li jeho, nebude ani lidstva.

Bertička je už skoro čtrnáct dnů v úřadu. František odejel včera. Tím si vysvětlíte, proč jenom já zatím se děkuje. Starostmi o *Šlépěje* vysvětlil jste mi – proč dlouho nepíšete. Rád bych se dozvěděl, jak to bylo u Vás v létě, jak se vám dařilo, zda přijedete do Prahy atd. Zdá se, že já zde asi týden ještě zůstanu sám, protože má paní odchází do Prahy ku hlavnímu úklidu.

Reliéfky už jsou rozeslány skoro všechny. Plat za ně sejde se časem snad také. Z oněch prvých nezaplatil už skoro jen Srdečný a Bartoš (Sevljuš).

U nás na hrázi jest kaplička, kam František umístil uprostřed můj *Krucifix* a ze stran *Husa* a *Žižku*. Byla divadla, byly koncerty – vše bylo pěkné. A nyní nám nastává dlouhý a trapný rok „maturity“.

Byl pan Březiny u Vás? A jak dlouho byl u Vás? Sliboval mi, že bude mítí stravu lépe zařízenou v Jaroměřicích. Zda se mu to podaří?

V Táboře zasazují do kamene bronzový portrét Holečkův ode mě v sadech.² Také budu muset asi promítati své práce v oněch dnech.

Umluvili jste svůj výlet s p. Březinou do Českých Budějovic? Myšlenku onu pojili jste s tímto zářím!?

P. Zelenka stále mne upomíná, abych Vás požádal o slovní doprovod ku mým pracem. (Takový slovní doprovod ku výstavám grafiky ve vojště.) Já však nerad bych znásilňoval Vás ku podobným věcem. Už se stane brzo p. Zelenka tím nepříjemným. Já musím – naopak – Vás žádati, abyste se varoval podobného vysazování se a obětování se mému jménu.

Pozdravujeme Vás i milostpaní oddaně! Těšíme se Vás oba někdy v Praze uviděti!

Váš František Bílek

¹ *Duchovní setkání* (1925) – mořený javor (190 cm), v podstavci vytesán nápis „... do tvých očí se pokorně dívaje...“. Marcela Mrázová ho považuje za nejvýznamnější Bílkovo dílo tohoto roku a uvádí, že jeho idea uzrála už v 90. letech 19. století: „Již v Paříži se zamýšlel nad čtvrtým zastavením křížové cesty: „Svatá Matička jako studánka, která prozradila smutnou jeho podobu.“ MRÁZOVÁ, Marcela: *Život a dílo Františka Bílka. Chronologický přehled*. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 339.

² Dnešní Holečkovy sady. Na pomníku je nápis: *Zde studoval r. 1871 Josef Holeček, spisovatel „Našich“ a „Sokolovce“*.

[před 25. prosincem 1925]

Milý příteli,

u nás bylo veliké těšení se na Váš příjezd do Prahy. Byl by krátkým; my se musíme vždy jen spokojiti chvilkou: Kruh Vašich přátel vyrostl nejprve v jeden, pak ve čtyry stromy; náhle zaklenul se mohutným větrovím a – ztuhl v žulový chrám, kde uprostřed prostý oltář plný obětních zápalů bez únavy voní ku Otci sladkou modlitbou.

Mějte se o svátcích dobře; užijte s milostpaní radostných svátků ku plné své spokojenosti! Má paní, děti a my všickni máme k Vám a od Vás jen jediné přání: Abyste byli zdraví a šťastni!

Postrádáme (– ne pohřešujeme) Vašeho dopisu už od dávna. Náš profesor v sekundě učil nás ve „skladbě“, že „strádati“ jest jako trpěti. Nuže – my *postrádáme* Vašeho dopisu! A protože i toto jest od Boha, vidíme, že si asi onoho dopisu nezasloužíme!

Říkal p. Zelenka, jak nyní jeho výstava mých rytin jest ve Velkém Meziříčí. P. Vořech povídal, že vydáváte znovu *Hrad Smrti*. Vidím však, že rytiny k tomu jsou u mě! Jak to? Také jsou v akademii všelijaké ceny. Nechtěl byste poslati dopis na cenu či nadání u akademie do IV. tř. či na Hlávka nadání?¹

Mějte se dobře v Bosně! Svátky mírotvorné slaviž se u Vás! A vzpomeňte věrně i nás!

František Bílek

¹ Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových. Stavitel a architekt Josef Hlávka (1831–1908) byl jedním z největších mecenášů své doby. Podporoval mimo jiné Julia Zeyera, v 90. letech přispíval i Františku Bílkovi na tvorbu jeho *Ukřižovaného*. Stál u zrodu České akademie věd a umění; dnešní AV ČR spravuje Hlávkův nadační fond, kterému bezdětný Hlávka odkázal všechn svůj majetek.

Milý příteli,

včera, na Štědrý den, zanechal jsem obchodu, odložil všechny nástroje své práce (také milou dýmečku) a vydal se na bludnou cestu do tasovských lesů. Šel jsem na „Poříčí“, kam teď nevstoupí noha lidská, byly tam v novém sněhu jen šlépěje zajíčků, lišek, kun, vran – řeka zamrzlá, ty šlépěje jsou i na ní, sluníčko svítí, nebe tvrdě modré, i jdu podél řeky do Vanče mimo ten stav, kde se koupala Bertička, a potom dál až na silnici a po silnici vzhůru k Pyšelu, abych viděl co nejvíc balvanů a smrků, jalovců a borovin. Cestou jsem se obracel k Tasovu i k Jinošovu a celý můj život ležel jako tam v dáli přede mnou, ve velikém tichu. V Pyšele je farářem přítel † p. auditora Ševčíka i zašel jsem k němu, jako bych šel navštívit zemřelého přítele. Pan farář nabídl mně hned fajfku, ale „s díkem jsem odmítl“ a nikoli bez úsměvu, potom mne pokoušel domácí griotkou, řekl jsem, že jdu k svaté zpovědi, ale griotky jsem přece ulízl – a tak dvě hodiny jsem tam besedoval a dělalo mi to dobře a měl jsem iluzi, že jsem zapadl o čtyřicet let nazpět... Potom volali pana faráře do kostela, že děti k zpovědi už přišly. Pan farář nemá hospodyně, jako jiní pořádní faráři, jeho fara je na takový luxus příliš maličká, i má u sebe sestru, která je vetchá, mnohem starší než on a již docela bez úsměvu, ba takřikajíc i bez zdvořilosti. Právě tento bezúsměvný a takřikajíc bezzdvořilý stav farské obsluhy byl mně tak milý jak svatá stáj Betlémská a mnohokrát jsem děkoval v srdci tajně Bohu, že mne vnuknutím odvrátil ode všech ostatních far celého okolí v tento Den, neboť už už mířil jsem k Budišovu, ale vzpomněl jsem si jen na pana baróna, na jeho dvůr, na jeho personál a všechny ty lesy od Tasova přes Oslavu k Budišovu byly náhle v duchu mém zachváceny jako stepním požárem nejčernějšího moru. Já toužil vyhnout se aspoň na Štědrý den i v myšlenkách všemu, co je – pán a co je panské. Měl jsem štěstí. Ten pan farář je ze staré módy, posvěcený starý sedlák, bez frází a v řeči střízlivý jak motyka a také tak trefný. Ano, když jsem otevřel dveře té fary, hned u vchodu na chodbě po pravé ruce visel pěkný obraz kresebný a pod ním nápis: Božena Němcová, česká spisovatelka.

Nemohl jsem být přivítán důvěrněji. Mezi řečí povídá pan farář, když se mluvilo o dnešní mládeži: „Kdežpak vlastenectví: to my jsme tomu ještě věřili!“ Musel jsem mu dát za pravdu, neboť pracuju pro sokolstvo a dnes jasně vidím, že vlastenectví bez víry je nemožná věc. –

Potom jsme šli do kostela. Kostelíček maličký, ale útulný. Pan farář šel do zpovědnice – já myslil, co tu bude dětí, ale u zpovědnice byly všeho všude čtyry a napravo u postranního oltáře byly také čtyry, ale ne samy, byl tam i kostelník a stavěl Betlém. Klekl jsem si do první lavice, že se budu modlit, ale kdežpak modlit! Děti se dívaly na Jezulátko, na vovečky, na pastýře, potom však na mne a tak, jako by řekly: „Toto se nedělá každý den, hled', to se koukáš!“ A zase odvrátily oči na vovečky a na tu papírovou chaloupku. Kostelník se ohlídl, uviděl mne, jde k lavici a přes tu obrubu políbil mně ruku. A hned se zase vrátil k „Betlému“, aby ho dodělal. Jedno z těch dětí odlouplo se od Betléma – jakoby si bylo na cosi vzpomnělo – jde k mé lavici a políbilo mně ruku. Zase se vrátilo do Betléma. Najednou se odlouplo druhé, jde k lavici a také mně políbilo ruku. Potom třetí. A to udělaly, když už dávno před tím se na mne dívaly! Co nevyvede i na Božím místě takový kostelník! Co dělá kostelník?

Kostel-ničí!

A ten kostelník byl věrným obrazem, chci říci věrným odleskem chudé farnosti: bylť oděn při svém bohumilém díle nejen „do práce“, tj. „nemaje roucha svatebního“, ¹ nýbrž nad to byly kalhoty jeho očividně roztrhané, na koleně a možná i jinde. Měl pak ten muž šestero malých smrčků ležet na zemi halabala před mou lavicí a mezi nimi čtverhranná prkénka uprostřed s dírou. Je-li prkénko dřevé, proč by nebyly i kalhoty? Ale to mi napadlo až v Bosně. Bylo mi divno, že ty smrčky mají jen jednu tvář a proti ní že není haluzí, ale ten muž zasadil smrčky do těch podstavečků a potom je rozestavil dvěma řádky podle stáje Betlémské. Kdyby byl nechal každému smrčku všechny haluze, bylo by se jich na ten oltářik vešlo sedmkrát méně – jestli umím počítat. Jak Bůh všechno dobře řídí! Ty asistující děti nesměly nic vzít do ruky, jen se dychtivě dívaly a ten krajní chlapec, červený (myslím také od mrazu) jak mazaneček (Bertičko), pořád se na mne usmíval, ale ne jak Herodes, jen jako moc hodné telátko. Už dávno jsem nechal modlení a osedlaly mne hříšné myšlenky:

„Škoda, Jakube Demle, že to vidíš až dnes! Ubohé tasovské děti, nemají v kostele Betléma a ty bys ho byl jistě koupil nebo udělal. –“

A tu najednou mne něco ušklo: „Jestli totiž pan farář tasovský by to dovolil...“

A bylo mi srdečně smutno pro ty děti, neboť když já byl malý, v Tasově o Vánocích byl na oltáři vždy Betlém – zrovna na tom oltáři, kde sloužívám mši svatou. Nikdy na to nezapomenu: nad tím Betlémem se svatou Rodinou a s pastýři, velbloudy, ovce, slony, psy, skalami – stálo do výše svaté město Jeruzalém, běloučké jak hostie a z jeho oken nesčetných zářilo slunce až tam do zadu na kůr...

Ale teď už kolikrát let v Tasově není Betléma!

A když jsem z toho Pyšela šel domů, tiše poletoval sníh. V Tasově na kraji u panského dvora mi napadlo: „Pozor, nepůjdeš městečkem, abys nemusel mimo poštu – a také tam dál mohl bys potkat obličej nebetlémský a nějakého pána, vždyť jsou tam hospody a škola – brr – také už nějaký ten pán bude „na svátcích“ – i pustil jsem se tou uličkou mezi dvěma tarasy na „Stránku“, kde je ten starý, původní, věčný a nesmrtelný Tasov... Přidal se ke mně mladý kovář. Kam? Že jde k pekařovi, který bydlí zrovna mezi těmi tarasy. Uviděl jsem za oknem vánočky – „to půjdu s váma“. Pekař už měl po práci, byly čtyři hodiny odpoledne, ještě se tam v pekárně cosi dopíkalo. Měl jsem z něho radost. Koupil jsem tu největší vánočku – on mi jednu přidal, že prý „jsem stálý odběratel“ – řekl jsem mu, že by se měl oženit – on mi daroval ještě pocukrovaných, slavnostních rohlíčků a tak jsem to cestou na „Stránce“ rozdával, naštěstí měl jsem koženou tašku, a když jsem přišel do Bosny nebylo v tašce už nic, jenom pocukrovaný breviář. A paní Pavla povídá: „To jsem ráda, že jste byl pryč: já mohla klidně všechno udělat – a podívejte se, co Vám nadělil Ježíšek: tady je od Bílků plná krabice cukroví a dopis! Ostatní jsem nechala, jak to listonoš donesl, jen u té krabice jsem neodolala.“

Děkuju Vám a Vaším milým za to krásné přivítání, jaké mne od Vás v Bosně čekalo. Bylo to opravdu milé překvapení, děkujeme Vám, milí Přátelé, aby Vám Ježíšek také něco milého uchystal – jako semínko pro rok 1926, které by vyrostlo v zázrak milosti Boží! „*Všecko se může stát*“, říkají tibetští Lamové, ať se Vám tedy stane, o čem ani nevíte, ale čeho Vám přeje Bůh.

Jak to udělat, Příteli, aby o Vánocích v každém kostele byl Betlém? Jak to udělat? Neboť to jest mnohem důležitější nežli katechismus a tělocvik! Uvažujte o tom, rok je dlouhý a „*všecko se může stát*“.

¹ Matouš 22, podobenství o královské svatbě: ¹¹Když král vstoupil mezi stolovníky, spatřil tam člověka, který nebyl oblečen na svatbu. ¹²Řekl mu: „Příteli, jak ses sem dostal, když nejsi oblečen na svatbu?“ On se nezmohl ani na slovo.

O těch dřevorytech, jak píšete, povím Vám, až se setkáme: já jich pro tu knížku nemohl tentokrát potřebovat – ale o tom jindy, vidíte, že papír je malý, a nechci jej popsati pro Vás „obchodním tajemstvím“ svého „nakladatelství“ – máme si cosi jiného říci.

Celý podzim až do včerejška psal jsem *Šlépěje X.*, ve kterých budete čísti i můj článek o Svém *Krucifixu*. To Vás může zajímat. Dva archy té knihy jsou již natištěny, bude jich více, najdete v nich zase něco nového. Děkujíce děkujeme a přejíce přejeme!

Váš Jakub Deml

[po 25. prosinci 1925]

A tak přece o tom „obchodním tajemství“: cenu z akademie nebo Hlávkovu? Všecky vavřínové věnce dám za jedinou cenu, neboť *potřebuju* právě milion dolarů, abych zaplatil své dluhy!

Ale nevím, jak to udělat.

*

[po 25. prosinci 1925]

Milý příteli,

moje zdoluhavá neodpověď byla dnes potrestána Vaším laskavým pozdravem. Děkuji Vám; zásilku nechám vyřídit.

Už jsme popadli lačně slova Vašeho dopisu a slova p. Březiny. Vůbec – co se stýkáte s doktorovými (!) léčíte nás „dietou“ dopisování. Jářku: „I dieta je od Pána Boha.“

Já Vás shovívavě víc a více čekal do Prahe. Dnes už vidím, že jste tu jistě byl!! A nepřiletí-li Vaše srdce sokolské na „slet“, ¹ že už se do Prahy nedostanete.

Vy pravíte, že vše zaviniily „Šlápoty“. Ale ani „Šlápoty“ nejdou; snad se sněhem rozmokly!?

Reliéfků natisklo se ku 800 kusům. Už jest též vše zapláceno; pouze p. Srdečný neposlal ani haléře. Já už se o věc mnoho nezajímám; protože užitek z toho měl pouze můj hrnčíř, a ne já. Obraz *Sestrám* jest v Hollaru ² na výstavě. Až se z výstavy navrátí, chci Vám jej poslat do Bosny.

V úterý v akademii byla veliká kniha od p. Vavrouška, kde každému spisovateli byl věnován jeden list: Podobizna z mladých a dospělých let, rukopis, rodný dům ap. Neprohlédl jsem celé knihy. Pouze všiml jsem si listu p. Březiny.

Nechtěl byste ničeho od akademie?: Hlávko nadání, Kaňko nadání, výroční ceny a podpory ap.? Kdybyste nyní přijel, vešli bychom do naší kanceláře spolu a napsali bychom ucházení se o ony ceny a podpory. „Bez drzého čela není poplužního dvora“ – ani ne v Bosně!

Také bych toužil, abyste navštívil někdy p. Březinu. Sliboval mi, že bude vše se stravou u něho lépe zařízeno. Nevěřím však v to, dokud mne Vy sám neujistíte.

Často jste u nás slýchal jméno p. prof. Lhotáka. ³ Už onoho pána není mezi živými. Zejména p. Březina ho dobře znal.

Pan W. Veselý – žurnalista – živě píše stále, že „pomník Bible kralické“ by měl býti dán mně do práce: Což – nemusel-li bych na pomník doplácet, rád bych se v práci uvolil. Štursa jím umřel; ale moravanské krajanství dosud neumřelo: „Me mame take sve sochaře“. Tak nevím, co se *nestane*!

Naši by Vás i milostpaní rádi uviděli. Děti jsou v stálé veliké činnosti. Hoch má maturitu a Bertička – úřad. Prozrazuji: Byla také na lůžích na „onom světě“ – (či Novém Světě) v Krkonoších. Maminka – což ta svou Milostí nám vše zlatí. I babička v Chýnově se drží ještě! A já? – Nic! Práce žádná – (už celý rok žádná!) – nedělám ničeho – a mám se dobře. Psal jste o „jesličkách“. I náš hoch si vyřezal lupenkou Wenigovy jesličky. Co by tu bylo radostí na vesnici, kdyby podobné jesličky tam byly! A dovedl by to zhotoviti každý školák v „obecné“. I já musel pomoci při letošních dárkách příbuzných dětem: Kuchyni s celým zařízením z perníku: Kuchařka, kočka, pes, hrdlička na vejcích, husa na hnízdu, talíře, hrnce, dříví, kamna, květináč, bochníky, koblihy, stromeček – všude lautr perník. Rovněž hrad s vlajkou národní: vše gotické!

¹ V roce 1926 se měl konat (a konal) VIII. všesokolský slet, poprvé v Praze na Strahově.

² Sdružení českých umělců a grafiků Hollar, založené roku 1917. František Bílek patřil k zakládajícím členům.

³ Kamil Lhoták (1876–1926), lékař, farmakolog a profesor lékařské fakulty UK, otec malíře a grafika Kamila Lhotáka. Bílek MUDr. Kamilu Lhotákovi v roce 1926 na Olšanech vytesal pomník *Kdo dokoná mé dílo?*.

Zbrojnoši, paní hradu, kočka, medvěd a samé srdčičko a vše k jídlu. To by bylo ještě lepší pro vesnické děti. – Což – napovídal bych toho; ale místa není. Buďte tedy s milostivou paní s Bohem, zdraví a šťastni!!

František Bílek.

1926

5. II. 1926

Milý Příteli,

tento týden byl tah stavebních státních losů, a protože jsem zase nevyhrál, musím zůstat v Bosně, ač jsem už toužil po Václavském náměstí...

K příteli Březinovi podívám se v březnu, potom Vám napíšu. Profesor Jech byl u mistra nedávno a psal mi, že jest vesel.

Náhradou za svou návštěvu posílám Vám knížku, není to nic nového, jak vidíte, jsou to rány zaschlé.

Moje čerstvější rány spatříte v březnu, budou to knihy dvě: *Tepna* (na tepnu až moc veliká) a *Hlas mluví k Slovu*. Tato poslední jest jaksi první díl mého odkazu národu, neboť čím jsem veselejší, tím víc se chystám na smrt, a čím víc se blížím smrti, tím určitě vidím náš národ a jeho skrytý poklad.

Před rokem podal jsem žádost o pomoc ministerstvu národní osvěty, ale nejen nepomohli, ještě velmi mne zahanbili. Ceny, milý příteli, ceny se dávají dnes, včera i zítra jen lidem, kteří národ *baví*, ale nikoli těm, kdož jej *uzdravují*! Avšak Vaše postavení slouží Vám jen ke cti. Smutná útěcha, a mně tento smutek není cizí.

Pozdravujeme Vás a Vaši milou rodinu oddaně.

Jakub Deml

22. II. 26¹

Já bych už dávno psal své i mé paní poděkování za knihy, ale von ten kluk! – pro jeho maturitu a podobné radosti ku poděkování se nedostává; a tak dopis Bertiččin už mnoho dnů nedopsán čeká. Já přec doufám, že při Vašem příjezdu zaútočíme na akademii o podporu; ale – jak říká p. Březina – „lidem není žádná pomoc“; Vám, příteli Jakube, snad není také žádné pomoci. Jest však tu „slet“; a tu věrné sokolské srdce by nesmělo chybět! Ani jsme neslíbili sokolům žádného lůžka; protože dva sokolové (– jeden z Jaroměřic a jeden z Tasova) přiletí na slet.

Vroucí díky za knihy a oddané pozdravení – Vám i milostivé paní od nás všech!
Bůh buď ve všem s Vámi!

Váš František Bílek

¹ Datace je psána rukou Berty Bílkové, která také napsala první část dopisu. František Bílek dopis pouze dopsal, na prvních dvou rukopisných stranách je tento text:

Vzácný důstojný pane!

Vaše knížky a krásná věnování, která jste nám vlídně vepsal, způsobila nám mnoho radosti. Vzpomněla jsem vděčně Vašeho přátelství a zamyslela se nad tím světlem, které zanechávají za sebou andělské bytosti, protože tento fallait jsem cítila už mnohokrát, aniž jsem jej dovedla tak mocně vyjádřit. To je velká milost, umět to tak prostě a moudře říci. Proto také doufám, že přijedete zase k nám, aby bylo u nás světleji.

A už je tu jaro! Jakoby povzbuzení Vaším slavíkem, rozepěli se už v sadech ptáci, u nás v zahrádce vykvetlo už šest bledulí a ze země vyrostly sněženky. Chci letos vstoupit ve styk s Dendrologickou společností, protože potřebuji šacholany (tj. magnolie) k pomníku Komenského. Milostivá paní už jistě pikýruje?! Já nemám k tomu nyní času. Zatím mi kvetou hyacinty a tulipány. – Je to radostné, jak je cítit rašení, jen se obáváme pozdních mrazů. Lyžařím ráda, ale o Velikonocích by mi to už nechutnalo! –

Nakonec se musím omluvit, proč pozdě píšeme: Jára, synáček strýčka profesora (Nečase) onemocněl spálou. Jeho dvě sestřičky i s chůvou jsou vystěhovány k nám, a tak nejsme pány svého času.

S uctivým poručením Vám, důstojný pane, i milostivé paní

B. Bílková

26. III. 1926

Rozmilý Jakube,

Prozřetelnost na mé „Bud' Vůle Tvá“ dovolila můj pomník Komenského,¹ dovolila slavnost a dovolí snad i mnohem více. Vy víte, že bez Tohoto Povolení není ničeho; a stalo-li se, kořme se pokorně! Nezatajuji, i Vy jste měl býti přítomen při slavnosti. Ale co my víme? Zda i tu Prozřetelnost usoudí a povolí? Což já vím, zda i v tom zde předchází vůli Prozřetelnost – Vaši, „bud' vůle tvá“?!

Jste mladší mě. Přežijete-li mne; a pustíte-li se do mé kroniky, tu slušelo by se zapsati i pomník Komenskému. A jak o tom psáti když, Bosno – „vzdálená jsi za horama, vadne –“, né to snad nevadne, a proč by vadla, a zda i „vadnutí“ ono není od Pánaboha? „Kořme se Pánu!“ Ještě tisíce pozdravů od nás všech Vám i milostivé paní.

Váš František Bílek

¹ Text je psán na druhé straně pozvánky na slavnost Komenského před pomníkem u Bílkovy vily. Text pozvánky zní: *Pozvání na slavnost J. A. Komenského, kterou podepsané korporace pořádají pod protektorátem Rady hlavního města Prahy v den jeho narozenin, v neděli 28. března o 3. hod. odpo.* u pomníku Komenského před vilou mistra Fr. Bílka v Praze – IV u Chotkových sadů. Na slavnosti promluví českobratrský farář J. Řepa a československý farář J. Šimšík. Duchovní sbory zapěje českobratrský spolek „Blahoslav“. Církev Československá, Kostnická jednota, ústředí čsl. evangeliků.

[Velikonoce (počátek dubna) 1926]

Milý příteli,

přijměte od nás všech srdečné blahopřání k posvátným dnům velkonočním. Kéž jsou Vám i milostpaní velikými a svatými!

K pozdravu mému druží se všickni naši.

Váš František Bílek

19. IV. 1926

Milý příteli,

poslal jste mi *Tepnu*. Rád se v ní listuji a prožívám milé Vaše ovzduší. Děkuji Vám za onu knihu, i za snahu Vaší práce. Vaše ovzduší už mile se připravuje ku slavnostem květů. U nás jest vše ranější; u nás už vše kvete. Už jsme konali vycházky za květy. Po stavbě *Komenského* bylo u nás v zahradě vše rozjezděno a sešlapáno. Po velkém úsilí zase vše se křísí. Věřím, že zakrátko bude opět vše v pořádku.

Také se u nás zatouží sobecky po Vašem příjezdu. Což ani „slet“ nepobídne Vaše křídla k rozletu? Přítel Březina psal, že přijede raději na svátky svatodušní. Uznávám, že jest to pro něho lepší; a těšíme se už na něho. Právě píše krásné uznání ku mému pomníku p. Karásek; a zve nás s p. Březinou ku návštěvě jeho galerie.

Nezlobíte se, požádám-li p. Srdečného o zaplacení reliéfku? Já sice už před rokem reliéfky Míkovi zaplatil. Ale přec by bylo dobře dáti už vše do pořádku! Či mám o věci mlčeti?

Jak jste v Kralicích daleko s Kralickou biblií? Úpřímně řečeno: Jaký mají vztah pořadatelé pomníku ku bibli? A když jest potřebí vzbuditi onen vztah ku svatě knize – kým jej vzbuditi? Či cítí výčitku a chtějí se jí zhostiti? Duchovní dluhy se neodpouští: „Dokud posledního haléře nezaplatí,“! neučiní kroku kupředu. U nás už osm neděl jsou dívky profesora Nečase. Hoch dostal spálu, a oddělili je. Bertička úřaduje čile. Ráda by v červnu s maminkou k moři. Hoch má před sebou maturitu. A já? Což, ani já nezahálím. Stále něco robotím. A není-li ničeho, vymyslím si práci. P. Vořech se pochlubil, jak zase se mezi Vámi čile dopisuje. Snad už nechcete v Bosně stavět onen chrám? Mám radost, že p. Vořech má k Vám cestičku zase ušlapanou.

Četl jsem příznivé řádky o p. Přibíkovi v novinách. Jaký jest Váš rozvrh prázdnin?

Píši jen samé otázky. Je vidět, jak rád bych mnohé o Vás zvěděl. Až budete moci přijed'te a vypovíte nám vše ústně.

Pozdravujeme Vás i milostpaní oddaně – my všickni.

Váš František Bílek

Praha 25. V. 1926

Právě odejel p. Březina. Několik dnů, které trávil u nás, minuly rychle, protože byly krásné. Než ještě mně došla Vaše kniha, už mi o ní vyprávěl (*Březina*) a už jsem ji měl rád.¹ Děkuji Vám za ni srdečně a vepisuji sem i všech náš vroucí pozdrav Vám i milostivé paní.

František Bílek

¹ *Hlas mluví k Slovu.*

[po 4. říjnu 1926]

Milý příteli,

Vy už vyjadřujete se k bližním jako velmožové – dary. Váš milý dar k svátku Serafínského Františka uvítali jsme rádi i my Xaverové. Veliké díky vzdáváme. Hoch se poděkuje ještě zvláště.

Listuji v *Mohyle* pečlivě; a pro přítulnost svou k Vám i s velkým zájmem. Vaše práce musí mi nyní nahrazovati Vás; nemám tak dlouho s Vámi jiného styku. Někdy – jako např. u mne – jest onen styk nejsprávnějším: Práce moje jest v nejtvrdějších materiálech; tím zatvrdl u mne význam slova i setkání se. A tím má práce věrněji mne podá než můj osobní styk.

Něco jiného u Vás; rád bych Vás opět uviděl! Chcete-li mne potěšiti, až budete míti fotografii celé Vaší zahrady, pošlete mi ji!

Milostivé paní uctivě se poroučíme; Vás oddaně pozdravuje

František Bílek

Za knihy „zaplat’ Pánbůh“!

Na sv. Kateřinu 1926
[25. listopadu 1926]

Milý Příteli,

s p. Romanem Liškou byl byste se dohodl ihned. Byl jsem u něho tento týden, tj. v neděli, a on si mně stěžoval, že se nemůže dohodnout s bratrem. Myslím, že velikou závadou je tu i vzdálenost: jest totiž jeho bratr v jakýchsi Štós-kúpelech,¹ což je kdesi daleko na Slovensku, a on si tam léčí tuberkulózu. Pan Roman mi řekl, že od bratra čeká rozhodující dopis a že Vám potom ihned podá své přání.

Právě dnes četl jsem v úředních *Moravských novinách*² článek o pomníku v Kralicích a pisatel (nevím, kdo to je) dovolává se tam pro *Vaši* práci p. Otokara Březiny a mne. Jsem tomu rád a vidím, že otázka toho pomníku není dosud rozhodnuta. Když člověk *sám* se neuchází, dopadne to tak, jako se mnou: myslil jsem, že docela stačí vykonané *dílo*, aby mluvilo za člověka, ale u nás dílo samo neznamená nic, nýbrž všechno znamená *kamarád*. V porotě byli Šalda, Götz,³ Adolf Veselý⁴ a Vodák⁵ a státní cenu 1926 dostali zase jen „ti samí“...

V Jugoslávii zadali Štrossmayerův⁶ pomník nejlepšímu sochaři svému *bez soutěže*, ale u nás vypisují se soutěže jenom proto, aby se cena i práce dala Gutfreundům,⁷ tj. aby za zločin tak zvané poroty byl odpověden celý *podvedený* národ!

Tak se u nás hospodaří se všemi veřejnými penězi. Na vydávání *Prager Presse doplatila* ČSR 1925 jenom – pět milionů – abychom uvedli nějaký příklad...

Jak vidíte, příteli, potácím se ještě v bengálu 28. Října, raději honem skončím – ale vím: budu ještě dlouho otráven!

J. D.

¹ Lázně mezi Košicemi a Spišskou Novou Vsí.

² *Moravské noviny* vycházely, později jako příloha *Brněnských novin*, od roku 1880 až do konce druhé světové války.

³ František Götz (1894–1974), literární a divadelní kritik a teoretik. Byl jedním ze zakladatelů brněnské Literární skupiny a redaktorem jejího časopisu *Host*. Od konce 20. let působil jako dramaturg činohry Národního divadla, poté i v dalších pražských divadlech. Po druhé světové válce vyučoval na DAMU a FF UK.

⁴ Adolf Veselý (1886–1961), redaktor a překladatel, autor románů pro děti.

⁵ Jindřich Vodák (1867–1940), divadelní (a literární) kritik.

⁶ Josip Juraj Strossmayer (1815–1905), chorvatský biskup a mecenáš; poskytl finance na založení Jihoslovanské akademie. Byl přítelem Jána Kollára a Františka Palackého a zastáncem austroslovismu.

⁷ Otto Gutfreund (1889–1927), český kubistický sochař, průkopník kubismu u nás. Od roku 1926 profesor na Umělecko-průmyslové škole v Praze.

1927

Milý Příteli,

přejeme Vám a všem Vaším milým šťastný Nový rok: zdraví a milost Boží!

A hned na začátku že vřoucně děkujeme za toho sladkého „Ježíška“, o nějž se dělil s námi inženýr Stanislav Todt¹ a jeho paní (MUDr. Doležalová z Prahy), kteří k nám přijeli z Košic a vydrželi u nás až i na Silvestra. Však tato a mnoho jiných, kratších návštěv byly příčinou, že jsem se nedostal vůbec ku psaní.

Před 28. říjnem byl u nás i ten Hannoveran Prof. Theodor Lessing² se svou dvanáctiletou dcerkou Ruth, byli tu 24 hodin a velmi se jim v Bosně líbilo, nejvíce se vypravovalo o „literatuře a umění“, tj. o tom, co nás nejvíce těší a čím se z národa našeho můžeme chlubit, tedy též o Vašem díle i domě.

Jak vidíte, odpykali jsme to v *Prager Tagblattu*³ článkem Mährische Erde, Lessing nám ty odstavce poslal s přáním, abychom je věnovali Vašemu domu. Ten novinářský tisk dlouho nevydrží, proto také brzy zaniknou ty letopočty a jiné nesprávnosti, kterých se autor Němec na mně dopustil a ze známosti tak kratičké dopustit i musil.

Pan Kapinus⁴ též zde byl a též tak na krátko, rád bych ho získal pro náš herecký ensemble, zatím však milý pan Kapinus řeší ještě svou sociální otázku, usiluje dostat se ze svého dosavadního očištění. A já nešťastník zase do očištění vcházím a bez Vergilia: nechav se užadnit, dávám se opět zvolit v naší sokolské jednotě vzdělavatelem, což je práce pro mladší generaci, než je ta moje, my totiž ještě věříme v národ a vlast, ale dnešnímu sokolstvu jsou tyto pojmy už přežitkem.

U přítele Otokara Březiny jsem ještě nebyl a on nepíše. Vaši stříbrnou svatbu oslavím Mší svatou a vděčnou vzpomínkou na Vaši lásku přátelskou.

Váš J. D.

¹ Stanislav Todt (1890–?), inženýr, vojenský štábní kapitán. Podle *Sokolské čítanky* právě on Demla přivedl k sokolství.

² Theodor Lessing (1872–1933), německý filozof židovského původu, profesor v Hannoveru. Článek Mährische Erde napsal Lessing o svém prvním pobytu v Tasově v říjnu 1926 a uveřejnil ho v *Prager Tagblattu*. Lessing je postavou Demlových *Šlěpějí*.

³ *Prager Tagblatt*, pražský německy psaný deník vycházející v letech 1877–1939. Přispívali do něj Max Brod, Egon Erwin Kisch, Joseph Roth, Josef Urzidil a další.

⁴ Josef Kapinus (1900–1968), rodák z Moravskobudějovicka, sochař, grafik a učitel v Jaroměřicích nad Rokytnou. Rodiče mu nedovolili studovat výtvarné umění, proto se zdokonaloval ve volném čase. Otokar Březina ho seznámil s Františkem Bílkem a Kapinus nějakou dobu soukromě studoval i v Bílkově ateliéru.

18. I. 1927

Milý Jakube,

na den 25. výročí naší svatby pozdravujeme Vás na den sv. Eustacha v Paříži. Bylo to za největší slavnosti ve chrámu Notre Dame, kdy mi maminka za modlitby u posledního sloupu navlékala snubní prsten stříbrné svatby.

Vroucně Vás i milostpaní vzpomínají

Fr. Bílek a Berta Bílková velmi dojatá!¹

¹ Při okraji pohlednice je kolem textu Františka Bílka přípis Berty Bílkové: *František mne doprovází Paříží jako domovem – s pohnutím vzpomínek. Tak mu vděčím za vše!*

17. II. 1927

Milý příteli,

po našem příjezdu z Francie (6. II.) musím Vám také ohlásiti, jak jsme se v pořádku domů navrátili. Mnoho jsme všude na všechny vzpomínali; zejména také na Vás. 17. I. jsme dojeli do Paříže a 2. II. jsme dojeli do Saarbrücken k ministrovi Věženskému. Z přičinlivosti Francouzů a z jejich poctivosti měl jsem radost. Z pokladů uměleckých pojímá hlavu až závrat'. Nejsou však nic platny umělecké poklady, když národ umělecky je neplodným. Ten jemný jazýček „umění“, který správně ukazuje, zda národ věky přetrvá, ukazuje, jak už celá desítky let národ (umělci) ničeho netvoří, jak žije jen ze starých pokladů (i umělecky), jak tu a tam ještě se vzchopil ku smělejšímu projevu, ne však k smělému dílu. Vyplyvá to z nedostatku duchovního umění. Ona zbožnost katolické Francie není menší než před mými pětatřiceti léty, ale duchovně opět chudší. Ono duté heslo „srdce Páně“ objevuje se jako osudná lavina a zachvacuje; kult Panny Marie snad ještě více zehmotněl; a v každém už chrámu sedí římský sv. Petr s oblízanou nohou, aby vybíral milodary pro Vatikán. Snad byste to neviděl s takovou krutostí, jak mne pětatřicetiletá zkušenost v tom přesvědčila. Ten národ není schopen reformy duchovní; opouští vesnice a půdu a hrne se do továrních měst. A lidé dobří, přičinliví a poctiví (!) nyní počínají služebnickovat zhýralým cizincům.

Přítel Dr. Věženský, člen vlády v Saargebiet přijal nás nedočkavě, radostně i dojemně nás hostil. Oddechli jsme si po námaze v Paříži, projeli celé Saargebiet a úžasli nad německou důkladností a fyzickou silou. Duchovně byli živeni Francií, a nyní zůstali stát; Francie pro ně už duchovního chleba nemá. Zato hmotně kyne jim budoucnost až zstrašující. Jazýček „umění“ zde nikdy sílu tvůrčí neprozrazoval. Několik lidí se vypovídalo filozoficky a neplodně. Dle všeho síla Němců se vybije jen fyzicky – bez naděje na tisíciletou budoucnost.

Domů – jen domů vraceli jsme se s největšími nadějemi. Jest zde všude chudoba a ubohost největší; ale – jen v Slovanstvu jest budoucnost: Jest zde duchovní tvorba a zde vyroste duchovní dílo, které tisíciletí přetrvá.

Psal p. Kapinus. Jsem rád, že se přiklonil Vaším snahám. Měl by Vám ho p. Lukšů¹ dát do Tasova k ruce. Věřím, že by i „Šlápoty“ kresbou obohatil, divadlo vystavěl, ap. i při jeho dobrém učitelování.

Přítel Březina nám psal dojemně krásně ku naší stříbrné svatbě.

Dělá mi starost p. Liška z Brna. Už v létě mi dal peníze do pomníku. Nemohli se dohodnouti o způsobu pomníku s bratrem. Žádali o mé *Velebí duše má* – a že už o Vánocích se rozhodnou. Poslal jsem kresbu oné práce. Ještě psal p. Liška: – „rád bych se onoho pomníku dočkal.“ Nepřišlo však žádného rozhodnutí; ani slova nepřišlo. Bojím se, není-li též churav! Nemohl byste mi něco povědět o něm a jejich rozhodnutí? Nezapírám, nerad bych peníze vracel, a rozhodnutí už se rád dočkal!

– Za měsíc jest jaro!! Zase budeme v zahradě „povstalcovat“ oba!! Ale Vy jezdíváte tímto časem do Prahy! Ať vejdete, a nejen na chvíli! Beztoho máte s našimi dítkami dlouhé jednání! (Psal Kapinus!) Přivezte vši zahradu fotografie. Pozdravujte od nás oddaně milostivou paní! Sám pak přijďte!

Váš František Bílek

¹ Matěj Lukšů (1868–1931), učitel a školní inspektor, Březinův spolužák z gymnázia v Telči a celoživotní přítel.

[21. února 1927]

Vaše stříbrná svatba dotýká se mne, jako pro vždy se setkaly Váš a můj život. Vaše radost je i moje radost, protože na křižovatce času nikdo nebude moci rozloučit Vaše a mé dílo. Přišli jsme, beze své viny, zásluhou svého rodu, trochu brzo... Nechceme nikoho souditi, a řekneme-li něco takového, to řekla jen naše bolest, bezpochyby dosti spravedlivá, a my už neměli dosti (tolik) síly, abychom ji zadrželi. Také jsme nevyřkli posledního slova ani o sobě, ani o jiných. Bůh Vám požehnal, milý Františku, a ještě požehná, vždyť opravdu žádný z našich umělců nesloužil Mu tak plně a věrně jako Vy!

15. IV. 1927

Milý příteli,

blahopřejeme Vám ku svátkům velikonočním; Vám i milostivé paní Kytlicové. Doufal jsem ve Váš příjezd s pány bratry Liškovými. Oznamovali, jak přijeti nemůžete; tiskárna prý a pak mpí Kytlicová byla chorá.

Páni ujednali a mně zadali zhotovení původního návrhu – *Pohyb matky když dává chléb*. Reliéf bude odlit v bronzu (140×70 cm). Pozadí kamenné nechají zhotoviti už v Brně dle mého návrhu sami. Protože ona záležitost se vlekla rok a byla únavnou, byl jsem rád, že jsme dospěli k výsledku. „Váš“ pan Liška se mi velmi líbil. Psal, jak se na mou práci těší. Pan Liška z Bratislavy se přimlouval na reliéfu o tahy zemřelé paní matky. Varoval jsem je před podobnou věcí a nabídl, mají-li dobrou podobiznu, že mohu jim obraz jejich matky lépe podati v kresbě než takto.

Doufal jsem ve Váš příjezd pro rostlinstvo (budoucí) u Vašeho stavení, pro divadlo v Tasově ap., a kdo ví, jak byste byl jel rád, kdyby Vám to bylo možno. Jediný p. Kapinus mohl nám povědět něco o Vás, setkal se s Vámi u p. Březiny.

Páni Přibíkoví nepřihlásili se už více. „Automáku“ už prý nemají; měli s tím nehody dost rozrušující.

O p. Březinovi ani slechu. Chci mu navrhnouti letos, nepřijel-li by místo do Prahy do Chýnova; chceme odejeti letos do Chýnova o něco dříve.

Také nám povězte něco o té „tiskárně“ a o mpí Kytlicové. Vše Vás se týkající má i pro nás velikou důležitost.

Pak nám napište, máte-li nás ještě rád!!?

Mám na práci Husův pomník do Tábora.¹ František má dnes kázání v Dejvicích.² Bertičku chci míti od služby v úřadu už volnou. A maminka – ta má s námi jen starost a práci!

Užijte svatých svátků hojně úrodně a šťastně.

Píši blahopřání ku svátkům za všechny nás!

Váš František Bílek

¹ V parku před nádražím byl Bílkův pomník mistra Jana Husa *Plameny ubíratí se ku pravdě* odhalen v roce 1928.

² František Bílek mladší se stal v roce 1928 duchovním Československé církve a byla mu svěřena farnost sv. Václava v Praze na Zderaze. František Bílek (starší) kostel svatého Václava v roce 1930 přestavěl, tak vznikla další z jeho vzácných architektonických realizací.

22. XII. 1927

Milý příteli,

vepisuji Vám i milostivé paní naše srdečné blahopřání ku svátkům i ročnímu obratu. Vedle na stole šustí papír; to maminka svým způsobem blahopřeje: balí svou koledu pro Vás, kterou sama si urobila.

Přijměte „vše s láskou“! To bylo heslo pí Masarykové, které podobiznu jsem právě dělal a ono heslo v orámování vytesal.¹ Přijměte vše tak, protože „vše jen s láskou“ jest pro Vás vytvořeno!

At' v podkroví v „Bosní“ jest o Vánocích a v novém roce ráj!

Váš věrný František B.

Našla se Vaše tužka

¹ Dvoumetrová reliéfní *podobizna Charlotty Masarykové* z roku 1927 je dnes majetkem Národní galerie.

1928

Chýnov 20. VIII. 1928

Milý příteli,

čtu v novinách, že dnešním dnem vstupujete do druhého půlstoletí. Nechceme zůstat opodál; chceme i my svým blahopřáním přidati polénko k onomu pralesu blahopřání, který dnešního dne věje, vane a voní kolem Vašeho ovzduší. Všemohoucí popřej pohody Vaší setbě a práci! A za všechnu milost Vaší věnovanou nám, mé práci a všemu, co tvoří jednu bytost se mnou – Pán Bůh oplat' tisíckrátě!

Oddaně Vás všickni pozdravujeme i milostivou paní!

Váš František Bílek

Finále (po roce 1928)

Prožil jsem s Františkem Bílkem několik dramát a několik božských románů. O tom jindy.

(Jakub Deml: Šlépěje, sv. 3)

Abych nezapomněl, kdybyste v některé moje knížce něčemu nerozuměli, mějte vždycky na paměti, že se k tomu ještě vrátím.

(Jakub Deml: Tepna)

Dovětek k dopisům

Vzájemná korespondence Jakuba Demla a Františka Bílka končí jakoby v půli věty. Ještě v první polovině roku 1927 se zdá vše v nejlepším pořádku, a najednou z Demlovy strany mlčení, zřejmě nepoděkoval ani za gratulaci ke svým „abrahámovinám“.

Poslední tečka za tímto dlouhým, převážně korespondenčním přátelstvím tak byla napsána až v roce 1941, kdy Deml poslal ovdovělé Bertě Bílkové svou kondolenci.

Milostivá Paní,

když už jsem tu smutnou zprávu zvěděl, s úterka na středu se mi zdálo, že jsem byl u Vás v Chýnově, byl už večerní soumrak, František seděl v přítmi na lavici při stěně, já přistoupil k němu, podal jsem mu ruku a řekl: Zítřka budu za Vás sloužit mši svatou. Po tomto rozloučení jsem odcházel ke dveřím do toho soumraku, Vy jste mne doprovázela až ke dveřím, všechno jste viděla a slyšela, na rozloučenou jste mi ruku podala, byla jste v černých smutečních šatech, ve dveřích už jsem neudržel slzy a tak jsem od Vás odešel. Ted' náhle si uvědomuji, že kromě Nás tří nikdo jiný u Vás v celém domě nebyl.

Tu mši svatou podle slibu jsem odsloužil, a nebyla poslední.

Jakub Deml

V Tasově 17. října 1941¹

V létě roku 1927 se Deml s Františkem Bílkem setkal – nepočítáme-li Březinův pohřeb – naposledy. V dopise psaném v Chýnově 22. července 1927 Demlovi Otokar Březina píše:

Milý příteli,

vzpomínáme na Vás a hovoříme o naší cestě do Prahy. Přítel Bílek je toho názoru, že by bylo nejlépe ještě ústně si promluvit o některých věcech, které souvisí s naší cestou, a zve Vás bratrsky, abyste, až pojedete, se stavil v Chýnově.²

¹ LA PNP, fond František Bílek, korespondence rodinná, dopisy Jakuba Demla Bertě Bílkové. Strojopis.

² BŘEZINA, Otokar: *Korespondence*, sv. 2. Ed. Petr Holman. Brno: Host, 2004, s. 1504.

Březina s Demlem odtud odjeli do Prahy, kde se měl Březina dát fotografovat pro album Umělecké besedy, a přespal i při té příležitosti v Bílkově vile na Hradčanech.¹ Poté v korespondenci následuje už jen přání k Vánocům 1927 a v srpnu 1928 zmíněné blahopřání k Demlovým padesátinám. V říjnu 1928 vyšla Demlova kniha *Dílo Felixe Jeneweina* a 25. března 1929 zemřel Otokar Březina.

Pod dojmem Březinovy smrti se pokusila začátkem května 1929 mlčení protrhnout Berta Bílková. (Záminkou se stalo i to, že Deml jí poslal svou knihu *Můj očištěc* s osobním věnováním.) Napsala Demlovi dlouhý a dojemný dopis, kde mu připomínala milníky jejich dlouholetého přátelství. Při líčení svatby své dcery Berty vzpomněla, jak ji Deml v roce 1904 „křtil s láskou“, zdůraznila, že se vdávala před Bílkovým *Ukřižovaným* – týmž, který stojí na hřbitově v Babicích – a že na zdi při tom jako svědek visel portrét Otokara Březiny od Františka Bílka. Dále Demlovi připomněla jeho vlastní slova, která jí napsal k oslavě stříbrné svatby:

Provázel jsem Vás na té cestě každodenní vzpomínkou u oltáře. Vaše stříbrná svatba znamená pro mne rekapitulaci mého vlastního života, neboť je mi skoro nemožno, vzpomínám-li na Františka a na Vás, abych nevzpomínal zároveň i na sebe. Vždyť do života veřejného, před národ nepředstoupil jsem sám, nýbrž s Františkem, jež jsem potkal právě v době, kdy muž začíná svou práci. Sami jsme se nenašli, Bůh nás našel, a proto snad není ani možno, abychom se rozloučili, byť i po smrti. Moje dnešní blahopřání, mpí, bylo by věru chudičké, kdybych byl sám, a věru nehodné, kdyby nemělo ceny od Vaší velké dobroty. Až zase budu chodit do kostela (snad zítra budu již zase zdrav), bude to s mou gratulací opět lepší: vděčně, rád a častěji pamatuji, hříšník, u Boha na Vás, na Františka i na Vaše dítky.²

Berta Bílková v tomto dopise vzpomínala na prázdniny strávené v Bosně a na další šťastné chvíle prožité společně a svůj dopis naléhavě ukončila apelem na odkaz zesnulého Otokara Březiny:

¹ Tamtéž, s. 1504–1505, s. 1521.

² Tento Demlův dopis, psaný podle Berty Bílkové v Tasově 27. února 1927, stejně jako gratulaci určenou Františku Bílkovi a v edici zařazenou pod číslem 359, známe pouze z tohoto opisu Berty Bílkové. LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence přijatá, dopisy Berty Bílkové Jakubu Demlovi.

Náš drahý Mistr napsal v posledním svém dopise:

„Těším se, že duchovní naše rodina zůstává nám věrna a srdečně se k nám tiskne. Neboť konečně nejvyšší smysl naší práce jest, aby přibývalo lásky na této zemi a tím stále mocněji zjevovala se lidem krása díla božího.“

Osiřeli jsme, těžce jsme přetrpěli ztrátu největšího přítele. Bůh dej – aby duchovní rodina, jež se tiskla srdečně k Březinovi i Bílkovi, zůstala věrna svatému Jeho odkazu lásky.

Berta Bílková¹

Deml odpověděl mlčky – zasláním třetího dílu knihy Pavly Kytlicové *Rodiče a děti*. Berta Bílková to zřejmě vzala jako znamení naděje a v následujícím dopise děkuje:

Předem vřele děkuji za posláni. (A jak se odměním?) Byla mi Vaše kniha radostným osvěžením – potěchou i poučením. (Upřímně blahopřeji k ceně, kterou byla poctěna!) A jak ráda jsem k závěru knihy dočetla se slov: „Nad veškerým bolem i největším utrpením září nám jistota vstříc, že nastane den, kdy se všichni znova naleznou v lásce, nad kterou slunce nezapadne.“

Tato slova zněla mi – jako odpověď na můj poslední dopis Vám!²

Další dopisy už se nedochovaly – a pravděpodobně ani nebyly napsány. Deml mlčel dokonce i ve svých knihách, nanejvýše jen něco naznačil. V *Mém svědectví o Otokaru Březinovi* se například vrátil k létu 1927:

Byla to má poslední pozemská cesta do Chýnova. A právě tato cesta rozhodla o mé knize Dílo Felixe Jeneweina. Bylo mi potřeba ještě jedné rány.³

¹ LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence přijatá, dopisy Berty Bílkové Jakubu Demlovi. Dopis ze 7. května 1929. Do dopisu jsem doplnila uvozovky, aby bylo jasné, kde Berta Bílková cituje Březinova slova z dopisu psaného 21. ledna 1929. Březinův dopis viz: BŘEZINA, Otokar: *Korespondence*, sv. 2. Ed. Petr Holman. Brno: Host, 2004, s. 1590.

² LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence přijatá, dopisy Berty Bílkové Jakubu Demlovi. Dopis z 28. května 1929.

³ DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha: Rudolf Škeřík, 1931, s. 450.

Nebýt architekta Čenka Vořecha, byl bych knihy o Jeneweinovi vůbec nenapsal, ale poslední popud k tomuto mému dílu dal, a zrovna v této době, František Bílek, ani netuše. Neboť jakmile je někde nějaké zákeřnictví, tam přiskočím já, i kdyby mne to stálo život, natož čest!¹

A tomtéž duchu – jen s tajemným náznakem Bílkovy zlé pomluvy – jsou psány i první stránky *Díla Felixe Jeneweina*:

Žárlivost totiž jest průvodkyní lidí skutečně talentovaných, ať nedím, Bohem nadaných a jenom dle toho možno je bezpečně a nad veškerou pochybnost poznati. Který umělec není pronásledován žárlivostí (...), ten docela spravedlivě není hoden zvláštní pozornosti. Všimněte si jenom lidí, kteří jsou špinění. To se neděje nikdy veřejně, nýbrž vždycky za zády, pokoutně a nejčastěji až po smrti, kdy se člověk už nemůže bránit.²

Za „potřebno pro svou nebo pro jiného spásu věčnou“³ uznal Deml vysvětlení svého druhého rozchodu s Františkem Bílkem až po dvaceti letech, a to jen v soukromém dopise. Jeho adresátem byl architekt Čeněk Vořech. Jakub Deml se s ním znal už od roku 1913, kdy Vořech bojoval v první světové válce. V roce 1919 se právě Čeněk Vořech stal důvěrníkem, který měl Bílkovi připravit hladkou cestu do Jinošova, aby mohl i bez Demlovy přítomnosti být vytesán náhrobek pro sestřičku Matylku. S ním i s jeho manželkou Marií si Deml dopisoval po celá 20. léta a tyto dopisy otiskoval spolu s jejich kresbami a ilustracemi ve svých *Šlépějích*.

Čeněk Vořech také Demla přivedl na myšlenku, aby napsal knihu o Felixi Jeneweinovi. Tento český secesní malíř (1857–1905) byl sice o generaci starší než František Bílek, ale navzájem na sebe dlouhodobě žárlili. Oba totiž byli považováni za autory katolické – oba nacházeli motivy svých obrazů v Bibli, oba usilovali o zakázky na výzdobě katolických kostelů a také spolu soupeřili o přízeň redaktorů *Nového života*. Navenek měl v *Novém životě* výsadnější postavení Bílek – byl ostatně považován za spoluvůrce programu Katolické moderny. Mezi Dostálem-Lutinovem a Bouškou však v soukromé korespondenci probíhala kritická diskuze o umění obou výtvarníků

¹ DEML, Jakub: Tamtéž, s. 461.

² DEML, Jakub: *Dílo Felixe Jeneweina*. Praha: Umělecká beseda, 1928, s. 15.

³ Těmito slovy Deml v roce 1913 náhle ukončil svou korespondenci s Marií Tischlitzovou. Dopisy Jakuba Demla Marii Tischlitzové, soukromý archiv.

a Sigismund Bouška v polemice s Lutinovem více cenil umění Jeneweinovo, protože Bílka považoval za heretika.¹

Vznik Demlovy knihy *Dílo Felixe Jeneweina* je poměrně podrobně zachycen právě v dopisech manželům Vořechovým z let 1927 a 1928. Dozvídáme se z nich, že Deml se do práce pustil s obrovským nasazením:

*Tak pilně jsem nepracoval ještě žádné knihy, tak houževnatě, tak systematicky. Šest neděl abych já vydržel pracovat na jedné knize pérem – to se mi věru ještě nestalo! A k tomu dobrých čtrnáct dní pracoval jsem v galerii. – Myslím, že toto studium mozku a vůle a ruky bude dobrá příprava na knihu o Otokaru Březinovi!*²

Studoval dokonce historické knihy, aby se dozvěděl více o hladomoru v Čechách v roce 1282.³ Jak se vyjevilo později, byl v tomto Demlově zaujetí Jeneweinovým dílem i kus jeho furiantství – dělal to ze vzdoru vůči Františku Bílkovi:

*Vám, Voříšku, důvěrně vyznávám, že za žádných podmínek nepřipustím, aby můj rukopis četl František Bílek: on totiž, jak víte, zuby nehty se u mne přičiňoval, abych o Jeneweinovi nepsal! Já myslím, že tato okolnost ve prospěch mé žádosti mluví až příliš zřetelně! Z druhé strany Vás ujišťuji, že v mé práci proti sochaři Bílkovi ničeho není, naopak v jedné větě cituji jej dokonce v dobrém!*⁴

Vořechovi poskytli Demlovi ve 30. letech duševní i fyzický azyl. Poté, co se na něj kritika sesypala za jeho *Zapomenuté světlo*, pobýval často u nich v Praze. Ale ani jim nezůstal ve svém přátelství věrný. Po rozchodu byla korespondence znovu navázána až v 50. letech a tehdy se Deml ve vzpomínkách vrátil ke knize *Dílo Felixe Jeneweina* a konečně i konkrétně prozradil Bílkovu úlohu při jejím vzniku:

¹ FILIP, Aleš – MUSIL, Roman: Diskuse o Františku Bílkovi uvnitř Katolické moderny. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 66–75.

² LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence odeslaná, dopisy Jakuba Demla Marii a Čeňku Vořechovým. Nedatovaný dopis.

³ Tamtéž.

⁴ LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence odeslaná, dopisy Jakuba Demla Marii a Čeňku Vořechovým. Nedatovaný dopis.

Drahý Čěňku,

děkuji Vám za Váš velký vánoční dopis. Je jako testament. Co jsem Vám už jednou řekl, opakuji zas: Bez Vás bych byl nenapsal Dílo Felixe Jeneweina. Je to tedy jako Váš náhrobek a pomník. Stavěl jsem jej tak vážně jako snad žádnou svoji knihu. Opravdu žádnou, protože je dobře začata a dokončena. František Bílek ji jen urychlil, tím, že mne farizejsky pozval do Chýnova, aby mne od napsání toho díla odvrátil. Přivítal mne se svou paní a s Otokarem Březinou na chýnovském nádraží, potom mne ihned od nich odloučil a nemoha to již vydržet, začal (vlastně spustil): „Vy nemůžete psát o Jeneweinovi! On měl na Žižkově jednu hostinskou, chodíval tam na pivo, v jeho díle není docela nic duchovního!“

Mluvil jako v ráji Had, pln závisti a žárlivosti a také tak šeptavě syčel. Sotva to dopověděl, už jsem byl rozhodnut. Slyše tuto nespravedlnost a podlost, řekl jsem si v duchu: Toto tedy je František Bílek? Jaký primitiv! Nyní napíšu o Jeneweinovi knihu, budu studovat jeho dílo a dám do jeho služeb všechnu svou pozornost, trpělivost, čas a všechno své umění! Pomstím se za to, že umělec je od umělce napadán tajně, zezadu – tajně jidášsky, vražedně, bez ohledu na své dílo, osobně, a to v čase, kdy se už nemůže bránit proti hyeně... Od té doby a chvíle ztratil jsem všecku úctu k Františku Bílkovi. – I pochopíte některou z úvodních stránek mé knihy o Jeneweinovi – že ano, Čěňku? A tak vidíte, milý Čěňku, že Prozřetelnost pro své plány pracuje někdy i takovými nástroji, které odhodil svět jako špatné a neužitečné. –

Neřekl jsem nikomu nic a dal se do práce. Březina také mlčel. Jsem jist, že jeho přátelství s Bílkem utrpělo neslepitelnou trhlinu. Březina nebyl slepý a hluchý a Bílek byl ve své závisti prostořeký...¹

¹ Tamtéž. Dopis z 24. ledna 1955.

Setkání nad hrobem Otokara Březiny

Stejně jako v letech 1906 až 1912 i po roztržce v roce 1927 měli Deml a Bílek jeden o druhém povědomí. V roce 1929 se potkali na pohřbu Otokara Březiny, jehož průběh Deml zachytil ve dvanáctém svazku svých *Šlépějí*.¹ Po pohřbu se Jakub Deml spolu s Josefem Florianem a Jaroslavem Durychem zasazovali o to, aby byl na Březinově hrobě vztyčen jen prostý kříž, jak si to podle jejich svědectví básník sám přál. Avšak Emanuel Chalupný, který předsedal Výboru pro uctění památky Otokara Březiny, si nedovedl představit Březinův hrob bez Bílkova díla. Do diskuze se vložili i další včetně F. X. Šaldy, a tak se téma rozšířilo i na estetickou hodnotu pomníku obecně a uměleckou hodnotu Bílkova díla.²

Nakonec však Bílek zakázku získal bez jakékoli veřejné soutěže a rozhodl se vytvořit sousoší *Tvůrce a jeho sestra Bolest*. Také s tím Deml zásadně nesouhlasil, protože tento motiv Bílek v roce 1916 spojil s básníkem Josefem Václavem Sládkem. Deml bránil Březinovu památku ve *Šlépějích*: „Jaká to opovážlivost, jak hrubé to neporozumění, takto *na roveň* klásti dvě básnické osobnosti tolik nesouměřitelné!“³ Navíc měl Bílek vytvořit pamětní desku na Březinův dům v Jaroměřicích. I to Demla velmi zklamalo, takže se ve svých předposledních, pětadvacátých *Šlépějích* nezdržel uštěpačné poznámky:

*A tak ze své vůle stal se František Bílek vrchním aranžérem Březinova funusu. Je v tom jakási mystická msta, že na domě, ve kterém Březina v Jaroměřicích umřel, je bronzové poprsí, Otokaru Březinovi básníku a věštci národa tak nepodobné, že prý se ho zděsila i paní Bílková.*⁴

Ve dvanáctém svazku *Šlépějí* otiskl Deml také texty, které později zařadil do knihy *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. V některých z nich se František Bílek neobjevuje právě v nejlepším světle, ale vždy – a to je od této chvíle důležité – je kritika pronášena Březinovými ústy; Deml se tváří jako svědek a zapisovatel. Když poté v roce

¹ DEML, Jakub: *Šlépěje*, sv. 12. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, 1929. Kapitola Šlechtné odkazy Březinovy, s. 43an.

² MRÁZOVÁ, Marcela: Život a dílo Františka Bílka. Chronologický přehled. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 340.

³ DEML, Jakub: *Šlépěje*, sv. 12. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, 1929, s. 60.

⁴ DEML, Jakub: *Šlépěje*, sv. 25. Tasov: vydala Marie Rosa Junová, 1940, s. 112.

1931 vyšlo celé *Mé svědectví*, Bílek se cítil bolestně dotčen a na obranu své osoby i svého letitého přátelství s Otokarem Březinou dal souhlas k tomu, aby jeho švagr Vilém Nečas připravil k vydání jeho dlouholetou vzájemnou korespondenci s Březinou.¹

Podobné „pravdy okamžiku“, které Deml vyslovil o přátelství Františka Bílka a Otokara Březiny, objasnil Bedřich Fučík: „... vyslovil-li [Březina] několik výhrad k jeho činnosti, neznamenají nic pro skutečný poměr těchto dvou osobností; právě mezi přáteli jsou tyto pravdy víc než samozřejmé a nemění ani zbla na jejich vztahu a účtě.“² Fučík sice tato slova napsal o Březinově přátelství se Šaldou, ale analogicky se dají vztáhnout na Demlův poměr k Bílkovi: Březinova občasná kritika Bílkova díla neměla vliv na celoživotní upřímné přátelství s Františkem Bílkem.

¹ MRÁZOVÁ, Marcela: Život a dílo Františka Bílka. Chronologický přehled. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 342.

² FUČÍK, Bedřich: *Píseň o zemi*. Dílo Bedřicha Fučíka, sv. 4. Praha: Melantrich, 1994. Kapitola Orientační popis některých Demlových krajin, s. 231.

František Bílek jako postava Demlova díla

Vladimír Binar se domnívá, že František Bílek byl ve 20. letech v Demlově životě a díle bytostně spjat s nadšením pro sokolství a že se ztrátou této euforie se „postava Bílkova opět vytrácí z demlovského obzoru“.¹ Krom toho je podle Binara Bílek v Demlově světě stejně silně spjat s Otokarem Březinou, což dokládá jednak skutečností, že vydání svých dopisů s Březinou Deml doplnil svými bílkovskými studiemi; jednak je tato spjatost cítit z každé stránky *Mého svědectví*, takže teprve tato kniha podle Binara ukázala „podstatu úlohy Bílkovy v Demlově díle“.²

Spjatost s Otokarem Březinou bezpochyby platí – ale rozhodně nemůžeme knihu *Mé svědectví o Otokaru Březinovi* považovat za poslední argument v Demlově vztahu k Bílkovi. Nemyslím totiž, že by se Bílkova postava z Demlova díla (neřkuli života) zcela vytratila, a to ani po vystoupení ze Sokola, ani po Březinově smrti.

O postavách Demlova díla, především pak pozdních *Šlépějích*, vyslovil Binar zásadní (i pro Demlovu obhajobu před soudem dějin neliterárních) myšlenku, že nejsou totožné se skutečnými osobami nesoucími v realitě stejné jméno,³ nýbrž že jsou jejich redukcí, že jsou ustrnulé v jediném neměnném gestu, se kterým procházejí mnoha knihami. Tímto gestem bylo u postavy Františka Bílka její vyznání, příslušnost nikoli ke katolické, ale ke „schizmatické“ Československé církvi.⁴

Na scénu se František Bílek v této roli vrací hned v roce 1928 v doslovu ke knize Demlových překladů *Audiatur et altera pars*, která je věnována Čenku Vořechovi:

Když se slavily padesáté narozeniny sochaře Františka Bílka, docela osobní, ač jistě nezasloužená bolest vnutila mi do péra větu, že „Bílek nebude katolíkem a žádný z nás že nemůže býti dlouho katolíkem“⁵ – tak nějak jsem tehdy psal – dobře věda (a právě

¹ BINAR, Vladimír: *Čin a slovo*. Praha: Triáda, 2010. Kapitola Za Šlépějemi Jakuba Demla, s. 298.

² BINAR, Vladimír: Tamtéž, s. 298.

³ „Mate a vede k nedorozuměním, že se jedná o osoby skutečné, ne o fiktivní románové postavy, zvláště jde-li o osobnosti tak významné jako např. F. X. Šalda.“ BINAR, Vladimír: Tamtéž, kapitola Neznámé arcidílo Jakuba Demla, s. 209.

⁴ „Deml nutí své postavy opakovat repliky a gesta, setrvávat na jednom a témže místě, což je zákonem jeho románu duše proti zákonu historického času, v němž se zároveň jeho skutečné postavy pohybují a proměňují.“ BINAR, Vladimír: Tamtéž, kapitola Za Šlépějemi Jakuba Demla, s. 273.

⁵ Tato slova Deml napsal do své studie Slovo o díle Františka Bílka. K padesátinám sochařovým, která byla uveřejněna v jedenadvacátém ročníku *Volných směrů*. In Dílo Jakuba Demla, sv. 13. Ed. Vladimír Binar – Bedřich Fučík. Praha: Rukopisy VBF (samizdat), 1983, s. 219.

proto!), že sochař František Bílek z Církve již vystoupil a dal se zapsati do sekty československé. (...)

Aby se rozumělo onomu „právě proto“, podotýkám zde zatím aspoň ještě tolik, že tehdy, kdy jsem o apostazii Bílkově četl v novinách, byl jsem jednak velice překvapen a jednak jsem se velice zastyděl.

Překvapen proto, poněvadž do té chvíle nic takového jsem ani netušil a poněvadž celé umění Františka Bílka vyrůstá z katolicismu.

Zahanben proto, že jsem v tom viděl svou vlastní vinu (neboť přítel, který si myslí, že není zodpověden za přítele, podobá se Kainovi). Aby pak ten, koho máme rádi, neutrpěl škody na těle a na duši, k tomu jest také třeba, abychom mu nedávali pohoršení, abychom jej milovali pro Boha, abychom se za něj modlili, a konečně: abychom vůči němu slovem i skutkem byli stateční. Já jsem však se vůči Františku Bílkovi proviňoval veškerým tímto čtverým způsobem a snad nejvíce mu ublížila právě má nestatečnost, což jest vždycky nedostatek lásky pro věci Boží, a hrozím se při pomýšlení, že toho již nikdy nenapravím.¹

Kajícný tón, patrný z tohoto citátu, se mísí s náznaky výčitky, že František Bílek konvertoval jen kvůli kariéře, protože doufal, že konečně získá větší zakázku od církve. Podobné podezření Deml nepřímou výslovností také v další knize – v *Cestě k jihu* z roku 1935, kde krátce vzpomíná, jak se v roce 1905 snažil přesvědčit hostýnské jezuity k zakoupení Bílkova díla: „Odpadl-li František Bílek od Církve, mají na tom čeští jezuité také svůj podíl, nepoznavše času navštívení svého.“²

Ale veřejně přiznal také svůj díl viny. Demlovými knihami z 20. let prostupuje taková míra tolerance, že velmi ostře kontrastuje s jeho aktivitami z období spolupráce s Josefem Florianem. V *Česnu* například v kapitole Svátek pravoslavnosti líčí setkání s člověkem, který jde památku popravených sedmadvaceti českých pánů uctít do katolického kostela. Přímou radost nad prohrou katolicismu v jeho rakousko-uherské podobě pak dal najevo například v rukopise z 20. let nadepsaném *Dílo Františka Bílka*:

Politickému církevnictví, které po celá staletí dávalo ráz evropskému náboženství a které naposledy a smutně triumfovalo ve světové válce, dostalo se u nás smrtící rány současně dílem Březinovým a Bílkovým, i když se to ještě všelijak zakrývá a nevidí.³

¹ DEML, Jakub: *Audiat et altera pars*. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, 1928, s. 61–62.

² DEML, Jakub: *Cesta k jihu*. Tasov: vydal Jakub Deml, 1935, s. 22.

³ LA PNP, fond Jakub Deml, rukopisy vlastní. Dílo Františka Bílka, fol. 4.

Koneckonců i Demlův vstup do Sokola byl v naprostém rozporu s jeho dřívějším odmítáním spolkové a jiné veřejné činnosti kněží. Sokol jako ideál národní jednoty byl ve 20. letech metou, jejímž dosažení podřizoval všechno. V danou chvíli se mu proto zdálo, že největší zlo pramení nikoli z rozkolu uvnitř katolické církve, který ji oslabil a navíc dal vzniknout odštěpené České církvi, nýbrž z DTJ, FDTJ a Orla, tedy jiných tělovýchovných organizací, tříštících ducha národa.¹

V *Audiatur et altera pars* v roce 1928 vyznal, proč přechodně toleroval i jiná vyznání včetně Československé církve:

*Já se tehdy také těžce prohřešil, poněvadž má radost ze zaslouženého trestu, jaký stihl nekřesťansky zpupné hierarchy, byla upřímnější a větší nežli bolest nad tolika, často tak bezděčnými a naivními odpady...*²

Kritika sokolství pro jeho postoj k náboženství se ozývá už v *Tepně* z roku 1926.³ Definitivně se pak se sokolskými ideály rozešel v roce 1928, kdy se Sokol odmítl podílet na oslavách svatováclavského milénia. Už tím dal Deml najevo, že vidí budoucnost svou i národní nikoli v tělocviku, ale ve víře – v katolictví. Potřeba přikrýt se tradicí ještě zesílila v době ohrožení republiky a za okupace – a to je doba, kdy začal Bílkovo vyznání kritizovat znovu, tentokrát ale pouze v soukromé korespondenci.

V neveřejném styku byl však o poznání ostřejší. V dopise Janu Opolskému z roku 1936 tak například Bílka přiřadil spolu se Šaldou k Židům rozvracejícím republiku.⁴ V dopise Zenobii Vítězové z roku 1941, psaném jen pár měsíců po Bílkově smrti, líčil své zážitky z představení *Kouzelné flétny*: „... je to zednářský paskvil na Mši svatou a vůbec na katolický ritus. (...) Je to pro *salony* zkostymované náboženství

¹ DTJ – Dělnické tělocvičné jednoty, založené v roce 1897, měly své členy vychovávat v duchu sociálnědemokratickém; FDTJ – Federace dělnických tělocvičných jednot, založena v roce 1921 levicovými odpadlíky z DTJ, od počátku byla ideově spjata s KSČ; Československý Orel – tělovýchovná organizace spjatá s katolickými politickými stranami, založena 1909, po válce přičleněna k Československé straně lidové.

² DEML, Jakub: *Audiatur et altera pars*. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, 1928, s. 63.

³ „Ten ‚národ veškery‘ – kdo to jest, bratře Tyrši, když *katolíci* do něho nenáleží?“ DEML, Jakub: *Tepna*. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, 1926, s. 153.

⁴ „Takto od věků pracují Židé nejen na poli válečném po všelijakých zázemních kancelářích, nýbrž i v umění a v literatuře. Ať žije Gutfreund! František Bílek pereat! Otakar Fischer, F. X. Šalda, Arne Novák floreat! Díky Bohu, národ už blbější být nemůže.“ DEML, Jakub: *Zakázané světlo. Výbor z korespondence z let 1930–1939*. Ed. Jiří Olič. Praha-Litomyšl: Paseka, 1999, s. 60. Dopis Janu Opolskému z 26. října 1936.

starých Egyptanů – a kupodivu: František Bílek také v něm utonul.“¹ A ještě v 50. letech se k Bílkovu specifickému kultu vrátil v dopisech Timotheu Vodičkovi.²

V posledních svazcích *Šlépějí* se podobně zle vyjadřoval o jiných svých někdejších přátelích – jen s tím rozdílem, že tak činil zcela veřejně. Nejlepším příkladem je F. X. Šalda – bývalého důvěrníka ve vztahu s Eliškou Wiesenbergrovou Deml na stránkách *Šlépějí* obvinil z účasti na židovském spiknutí proti československému státu a slovanské kultuře. Svého někdejšího váženého a veřejného přítele Františka Bílka však veřejného nepřátelství ušetřil.

Spíš naopak, Deml udělal ještě několik věcí k poctě Františka Bílka. Jedním z takových činů byla reedice *Slova k Otčenáši* v roce 1931, jíž zahájil první (a nedokončený) pokus o vydávání svých sebraných spisů. V roce 1932 pak Jan Amos Verner začal v Tasově vydávat edici *Život a sen*, do které Deml zařadil i tři své bílkovské studie – František Bílek v Mnichově, Korouhve Františka Bílka v Babicích a Nové oltáře. A Marie Rosa Junová v roce 1935 vydala jako první knihu po svém příchodu do Tasova *Miriam* – verzi v litografickém přepisu Františka Bílka.

Z mnoha dalších zmínek ve *Šlépějích* i v korespondenci víme, že Deml ani tentokrát Bílka nepřestal ctít jako velkého umělce. Ve čtyřiadvacátém svazku *Šlépějí* ho například hájí v článku Sigismund Bouška benediktin,³ ve dvacátém svazku píše o biskupovi Antonínu Podlahovi jako o jediném z českomoravského kléru, kdo věděl, že „není možno ctíti Matku krásy Pannu Marii a ignorovat dílo Otokara Březiny nebo Františka Bílka“.⁴ A především Bílka nepřestal považovat za nejlepšího ilustrátora svých knih. Čeňku Vořechovi o tom napsal při vydávání své básně *Píseň vojína šilence*:

Ani jediné z kreseb Konůpkových do knihy nepoužijeme! Poláci i Chorvati prohlásili, že se k mému textu (tragickému) naprosto nehodí: že by jej zabily! Bílek nám posloužit nechce, a proto ať mé knihy zůstanou bez obrázků! Také Junovi usoudili, že Konůpek je na Šíleného vojína málo těžký. Musel by to být dřevoryt nebo linoleum a rukou tak těžkoselskou jako má.⁵

¹ DEML, Jakub: *Píšu to při světle nočním. Výbor z korespondence z let 1940–1961*. Ed. Jiří Olič – Marek Nekula. Torst: Praha, 1998, s. 169–170. Dopis datovaný [před 23. listopadem 1941].

² „Už měl všechno připraveno, že se ke mně přestěhuje, už byl téměř na mém prahu, ale umřel: nebylo mu dopřáno té milosti...“ řekl mi Bílek o Zeyerovi. Bílek to mínil jako milost vstupu do ráje, do srdce tajemství, do (chcete-li) jediné pravé církve, která nepotřebuje papeže ani biskupů, když přece On, Bílek, je všechny může strčit do kapsy.“ DEML, Jakub: Tamtéž, s. 262–263. Dopis z 18. února 1954.

³ DEML, Jakub: *Proč bychom se netěšili. Šlépěje, sv. 24*. Tasov: vydala Marie Rosa Junová, 1939, s. 125an.

⁴ DEML, Jakub: *Šlépěje, sv. 20*. Tasov: vydal Jakub Deml, 1934, s. 6.

⁵ LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence odeslaná, dopisy Jakuba Demla Marii a Čeňku Vořechovým.

Ostatně ani na Bílkovu odpadlou duši zcela nezanevřel. Už v roce 1929 Čenku Vořechovi napsal, že od Bílka očekává jeden zázrak: „návrat do Církve“.¹ A po jeho smrti se za něj modlil, jak přiznal v dopise Zenobii Vítězové z roku 1942:

... že žiji s Vámi a pro Vás, tak jako žiji pro paní Pavlu, pro † P. Josefa Ševčíka, pro † P. Innocence Neumanna kapucína, pro † P. Karla Pokorného S. J., pro Otokara Březinu, pro Františka Bílka, pro † Elišku Wiesenbergrovou, pro řeholní sestry alžbětinky, pro P. Josefa Vondru S. J. a pro kolik jiných vznešených a svatých duší zde i na věčnosti. –²

Ostatně i celé *Mé svědectví o Otokaru Březinovi* je ambivalentní – na jedné straně tu Deml Březinovými ústy strhává z piedestalu Bílkovo dílo i jeho přátelství s Otokarem Březinou, na druhé straně tu najdeme mnoho pasáží, kde se Deml ze svého jednání vůči Františku Bílkovi kaje. Některé jsem už citovala v souvislosti s tím, jak Deml a Bílek přerušili své styky poprvé. Nejen Březiny a Bílka, ale vůbec místa *Mého svědectví* v Demlově rozsáhlém díle se týká tato pokorná pasáž:

... jenže s tímto pokladem přátel i nepřátel nedovedl jsem nikdy hospodařit podle vůle Boží, a proto se musím omlouvat a stydět. Neomlouvám se: vysvětluji, stydím se a nebojím se! Vyznávám se.³

Tuto ambivalenci s největším pochopením vysvětluje Bedřich Fučík: „Deml jako by každý životní jev viděl v dvojím lomu, ve stínu i v světle zároveň. Tato dvojlomost pohledu není jen ve vidění smrti, nýbrž opakuje se velmi zhusta i jinde, čímž Deml mýlí. Jedna a táž věc má pak jinou významnou hodnotu. (...) Ve chvíli, kdy nejvíc miluje, i nejvíc nenávidí. To je paradox lásky tvůrčí, jedna a druhá strana téhož listu.“⁴

Podobně shovívavě na věc nahlíží i Vladimír Binar: „Deml vždy stál pevně na svém, i když se mýlil, a proto se cesty rozcházely. Jeho láska, která se tak často měnila až v prudké a sarkastické útoky a výpady, neznamenající ovšem zavržení navždy –

Dopis z 27. dubna 1935.

¹ Tamtéž, dopis z 12. března 1929.

² DEML, Jakub: *Píšu to při světle nočním. Výbor z korespondence z let 1940–1961*. Ed. Jiří Olič – Marek Nekula. Torst: Praha, 1998, s. 173. Dopis Zenobii Vítězové ze 4. července 1942.

³ DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha: Rudolf Škeřík, 1931, s. 85.

⁴ FUČÍK, Bedřich: Jakub Deml. Pokus o portrét. Původně in *Lumír*, 1938/1939, č. 65, s. 182–192.

Přetištěno v: *Proč bychom se netěšili. Šlépěje*, sv. 24. Tasov: vydala Marie Rosa Junová, 1939, s. 77.

Deml mluvil o „pravdě okamžiku“ –, se nikdy neproměnila v lhostejnost, protože lhostejnost byla pro něj to nejhorší, čeho se může člověk dopustit na sobě, na svých bližních i na věcech.“¹

¹ BINAR, Vladimír: *Čin a slovo*. Praha: Triáda, 2010. Kapitola Jakub Deml – vymezení vývoje osobnosti a díla, s. 83.

Další osudy

Cesty obou přátel se v roce 1927 stejně jako v roce 1906 rozešly a také nyní měla ta Bílkova směr vzestupný, Demlova spíše sestupný. Zatímco František Bílek se ke stáru dočkal pocty a uznání, Jakub Deml se vrhl do dalšího šíleného a tragického kolotoče.

Ještě v roce 1927 byl zásluhou Antonína Podlahy v katedrále sv. Víta instalován Bílkův *Ukřižovaný* – dřevěná varianta babického krucifixu. Církev ho sice odmítla posvětit,¹ ale i tak to lze chápat jako výraz uznání jeho celoživotnímu dílu.² O rok později byl v Táboře odhalen pomník mistra Jana Husa, následujícího roku Bílek získal zakázku na zmíněný náhrobek Otokara Březiny (odhalen byl v roce 1932). V roce 1930 vyzdobil kostel sv. Václava na Zderaze, kde jeho syn František působil jako farář Československé církve. V roce 1937 získal od České akademie věd a umění cenu Leopolda Katze, spojenou s finanční odměnou padesát tisíc korun. V roce 1941 vyšla o jeho díle zásadní studie Františka Kovárny. Těsně před svou smrtí byl pak ministerstvem školství a národní osvěty vyznamenán za celoživotní dílo diplomem a národní cenou.³

Demlovy osudy se zpočátku zdály také příznivé – kniha *Dílo Felixe Jeneweina* byla vydána v téměř slavnostním provedení, ve velkém formátu, s barevnými reprodukcemi a věnováním prezidentu Masarykovi. Tato kniha je v mnoha ohledech zlomová. Je vrcholem Demlovy výtvarné esejistiky, Vladimír Binar ji dokonce označuje za vrchol Demlovy básnické prózy.⁴ Tak ji ostatně hodnotil sám Deml. „Myslím, že je to vůbec mé nejdokonalejší dílo, psal jsem je v naprostém klidu a v zralém stadiu svého stylu,“⁵ napsal o ní ještě dva a půl roku před svou smrtí Čenku Vořechovi.

První výtvarněkritickou esej přitom Deml věnoval Františku Bílkovi – byla to jeho knižní prvotina *Slovo k Otčenáši*. Vladimír Binar a Bedřich Fučík obě tyto práce při pořádání Demlova Díla spojili do jednoho svazku nazvaného *Bílek a Jenewein*, ačkoli je oddělují dvě desetiletí a mnoho závažných událostí. Jsou to totiž nejrozsáhlejší

¹ Marcela Mrázová dokonce uvádí, že „pro výhrady katolického kléru nebyl nikdy vysvěcen“.

MRÁZOVÁ, Marcela: Život a dílo Františka Bílka. Chronologický přehled. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 340.

² MRÁZOVÁ, Marcela: Tamtéž, s. 340.

³ MRÁZOVÁ, Marcela: Tamtéž, s. 347.

⁴ BINAR, Vladimír: *Čin a slovo*. Praha: Triáda, 2010. Kapitola Jakub Deml básník a kritik, s. 393–394.

⁵ LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence odeslaná, dopisy Jakuba Demla Marii a Čenku Vořechovým. Dopis datovaný *Na Pannu Marii Karmelskou* 1958, 16. července 1958.

Demlovy eseje a zároveň obě otevírají v jeho díle nové období. Knižním debutem *Slovo k Otčenáši Františka Bílka* se začíná první období Demlovy tvorby, vrcholící knihami *První Světla*, *Moji přátelé* a *Miriam* na jedné a knihami *Hrad Smrti* a *Tanec Smrti* na druhé straně. *Dílem Felixe Jeneweina* začíná Demlovo třetí tvůrčí období, do kterého patří *Zapomenuté světlo*, *Mé svědectví o Otokaru Březinovi* a nechvalně proslulé *Šlépěje* z 30. let.

„Toto postavení na prahu dvou Demlových nejdramatičtějších a z hlediska životního nejtříživějších období jistě není náhodné a vnitřní myšlenkové i imaginativní ustrojení obou těchto prací jako by předjímalo a v mnohém i naznačovalo životní i tvůrčí prostor, do něhož bude Demlovi vejít. Stačí, když si aspoň všimneme, že základním rysem práce o Bílkovi je – přes její zjevné rysy prvotiny – neutuchající touha po lidském společenství, přátelství a hluboké přesvědčení o možnosti niterných interpersonálních vztahů, což pak příznačně vrcholí v Demlově snaze i úsilí po ustavení ‚strany přátel božích‘ (...). Či naopak ony monumentální evokace a obrazy moru anebo opuštěných pobělohorských krajin z Jeneweina jako by předjímaly zoufale a tragicky osamělé ‚krajiny mezi lidmi‘, jimiž bloudí v třicátých letech básník, stylizující se do postavy vojína šilence po ztroskotání jeho snu o národě, ježž ustavil v letech dvacátých.“¹

Obě knihy jsou tedy považovány za zlomové i pro Demlův život. V korespondenci s Františkem Bílkem z roku 1904 jsme například sledovali nezkušeného autora Jakuba Demla při vydávání jeho prvotiny. V naprostém kontrastu s tehdejší bezradností před svévolí nakladatele Karla Dostála-Lutinova je návrh smlouvy s Uměleckou besedou na vydání *Díla Felixe Jeneweina*. Opis tohoto návrhu se dochoval v korespondenci s Čeňkem Vořechem a setkáváme se v něm s Demlem jako tvrdým vyjednávačem o autorských právech i podmínkách vydání.² Dá se říct, že v čase mezi *Slovem k Otčenáši Františka Bílka* a *Dílem Felixe Jeneweina* zrál nejen Demlův styl nebo systematickост jeho práce, ale také jeho autorské sebevědomí.

Kniha o Jeneweinovi byla poslední, kterou mohl Deml konzultovat s Otokarem Březinou.³ A tak se dá říct, že kromě přátelství s Františkem Bílkem *Dílo Felixe*

¹ BINAR, Vladimír – FUČÍK, Bedřich: Komentář a bibliografie ke svazku *Bílek a Jenewein*. In *Dílo Jakuba Demla*, sv. 10. Praha: Rukopisy VBF (samizdat), 1983, s. 496–497.

² LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence odeslaná, dopisy Jakuba Demla Marii a Čeňku Vořechovým. Datováno 25. března 1928.

³ BINAR, Vladimír – FUČÍK, Bedřich: Komentář a bibliografie ke svazku *Bílek a Jenewein*. In *Dílo Jakuba Demla*, sv. 10. Praha: Rukopisy VBF (samizdat), 1983, s. 499.

Jeneweina také „uzavírá desítiletou tvůrčí i osobní pohodu“.¹ Následuje vydání *Mého svědectví o Otokaru Březinovi* a po něm „literární skandál“,² poté smrt Pavly Kytlicové a osamění a do třetice *Zapomenuté světlo* a osamění nejhlubší.

Jakub Deml zemřel o téměř dvacet let později než František Bílek, v lednu roku 1961. Za těch dvacet let se v jeho životě odehrálo ještě mnoho zvrátů, ale ty už patřily jiným přátelstvím a jiným korespondencím.

¹ FUČÍK, Bedřich: *Píseň o zemi*. Dílo Bedřicha Fučíka, sv. 4. Praha: Melantrich, 1994. Kapitola Orientační popis některých Demlových krajin, s. 231.

² FUČÍK, Bedřich: *Tamtéž*, s. 231.

Hlubinné souvislosti

Bílkovská výtvarná kritika Jakuba Demla

Demlovo přátelství s Františkem Bílkem lze hodnotit také tím, co jeden druhého naučil. František Bílek díky Demlovi dostal příležitost precizovat své představy o krásné knize. Jakub Deml se díky Františku Bílkovi dostal k výtvarné kritice. Na začátku jsem upozornila, že řadu otázek ve své diplomové práci položím pouze jednostranně, pouze z hlediska Jakuba Demla. Tak je tomu i nyní – nezařazuji sem kapitolu o knižní grafice Františka Bílka, protože by to znamenalo jen opisovat základní studie, které o tomto tématu napsali Jan Rous a Josef Vojvodík. Obě jsou přitom dostupné v monografii *František Bílek (1872–1941)*, vydané v roce 2000 Galeríí hlavního města Prahy.

Zařazuji sem však kapitolu o Demlových výtvarněkritických studiích věnovaných Františku Bílkovi. Tato linie Demlova díla začala v roce 1901 statí Fr. Bílek jako umělec, otištěnou v bohosloveckém časopise *Museum*, resp. v roce 1904 knihou *Slovo k Otčenáši Františka Bílka*. Až do druhé poloviny 20. let Deml o Františku Bílkovi napsal desítku studií a několik příležitostných článků, ve 30. letech pak některé z nich vydal v reedicích. Kromě toho několik studií věnoval i jiným malířům – například Janu Konůpkovi nebo Marii Vořechové; v dopisech se pak dochovaly i Demlovy názory třeba na dílo Váchalovo –, ale František Bílek v této linii jednoznačně vede co do počtu, ale i co do intenzity a trvání zájmu.

Některé z bílkovských studií zařadili Binar s Fučíkem do třináctého svazku Díla Jakuba Demla nazvaného *Chléb a slovo*, který mapuje Demlovu esejistiku. Oddíl věnovaný výtvarné kritice nazvali „Bílek a další“, což už samo o sobě demonstruje Bílkovu převahu: „Dokonce se dá říci, že v esejistické linii Bílkova postava zaujímá významnější místo, jak rozsahem, tak i hloubkou zájmu o jeho dílo, než ve vlastní ústřední či deníkové linii.“¹

Jako prameny této kapitoly jsem použila nejen studie vydané v Rukopisech VBF, ale i další články a statí včetně souvislejších pasáží věnovaných Bílkovu dílu v Demlových knihách a včetně rukopisů uložených v Památníku národního písemnictví. Jejich bibliografie je uvedena v rámci soupisu pramenů na konci mé diplomové práce. Protože Demlova časopisecká bibliografie teprve vzniká, není tento seznam ani zdaleka kompletní. Neprošla jsem například všechny články, které Deml napsal do denního

¹ BINAR, Vladimír – FUČÍK, Bedřich: Komentář a bibliografie ke svazku *Chléb a slovo*. In Dílo Jakuba Demla, sv. 13. Praha: Rukopisy VBF (samizdat), 1983, s. 628.

tisku k Bílkovým padesátinám. Myslím však, že můj výběr je reprezentativní, protože jsem zohlednila všechny větší studie a navíc zahrnula texty z různých období.

Navzdory rozptýlu v průběhu dvaceti let zůstává leccos v Demlově pohledu na Bílkovo dílo konstantní. Je to zejména modelace Bílkova umění pomocí představy ticha, světla či krajiny nebo představa, že Bílkovo dílo roste v souladu s přírodou – jako strom či balvan vyrůstá ze země, z půdy – to jsou základní hlubinné souvislosti, ke kterým se ještě vrátím. Deml také poměrně systematicky pěstoval mýtus Bílka jako geniálního českého umělce, který hyne hladem. Napříč všemi obdobími rovněž pravidelně narazíme v Demlových studiích na citáty Otokara Březiny. Ve *Slově k Otčenáši* je souvislost mezi Březinou a Bílkem formulována jen v náznaku, jsou „bratrskou dvojicí ukazatelů tajemstev“; v *Sokolské čítance* pak Deml přímo řekne, že Bílek se inspiroval Březinovým dílem.¹

Krom toho všechny tyto studie sjednocuje způsob, jakým Deml o Bílkovi píše. Jeho základní obrysy postřehl Vladimír Binar už v Demlově studii František Bílek jako umělec z roku 1901. „Už zde vystupuje do popředí charakteristický rys Demlových kritických prací – spojovat výklad příslušného umělce či básníka s reflexí svého vidění podstaty a smyslu umění, a v neposlední řadě jsou mu jeho kritické projevy prostředkem ke skrytým náčrtům vlastního autoportrétu.“²

Tuto studii můžeme skutečně považovat za raný náčrt Demlova vlastního uměleckého vyznání.³ Je až s podivem, kolik bodů tohoto Demlova kréda odpovídá požadavkům vůdčího českého kritika první poloviny 20. století F. X. Šaldy. Ať už je to požadavek tak pravdivého umění, že se za něj umělec může zaručit celým životem: „Umění? Co jest umění? Umění je život. Umění je syn života, umělec jest jeho otcem.“⁴ Nebo pojetí umělce jako ukazatele do nových, lepších světů:

¹ „Tato veliká moudrost a myšlenka jest základním tónem stejnojmenné básně [Hudba slepců] Otokara Březiny, básně, která jistě inspirovala Fr. Bílka k onomu sousoší [Slepci].“ DEML, Jakub: *Sokolská čítanka*. Třetí vydání. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, podzim 1924, s. 28–29.

² BINAR, Vladimír: *Čin a slovo*. Praha: Triáda, 2010. Kapitola Jakub Deml básník a kritik, s. 393.

³ Deml byl ostatně svému dílu vždy zároveň i kritikem – viz kapitolu Jakub Deml – básník a kritik z Binarovy knihy *Čin a slovo*.

⁴ Srov. např. se Šaldovou studií Nová krása, její geneze a charakter: „... nové umění a nová krása směřuje vždy k celku a touží vždy k celku života, že touží obejmout, vyplnit, prosvítit a přepodstatnit celý život, že nedrobí ani jej, ani sebe (...) umění stává se životem, život uměním.“ (ŠALDA, F. X.: *Boje o zítřek*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 108–110.) Srov. též s uměleckým pojetím života u dekadentů – toto porovnání Demlova díla s českou dekadencí najdeme např. v: WÖLL, Alexander: *Jakub Deml. Leben und Werk (1878–1961)*. Köln: Böhlau, 2006. Kapitola Stime – Schrift – Bild: Unsterblichkeit, s. 281–306.

A ukazuje-li už tato naše města, tyto naše mlhy, ukazuje nám je ve světle posledního dne, jako rozvaliny jako nevinné fantómy zapadlého světa, nad nímž se týčí věže nových paláců, nových katedrál v lesku a úsměvu druhého slunce.¹

Anebo v odmítání popisného realismu v umění:

... co mi platno, že v přírodě jsou stromy, v povětří pták, na nebi oblaka, slunce, měsíc a hvězdy – nevypravuje-li mi [umělec] zároveň, v jakém poměru jsou všechny ty věci k jeho duši, v jakém zvláštním, jenom sobě vlastním světle ty věci vidí...

Ostatně i ve své programové jednostrannosti² Deml připomíná kritika, jak ho ve stejné době charakterizoval ve své stati Kritika patosem a inspirací F. X. Šalda. Netroufám si tvrdit, že tu jde o přímou inspiraci – Šaldovy studie vycházely v této době po časopisech, jako celek vyšla kniha *Boje o zítřek* až v roce 1905. Chtěla jsem jen naznačit některé shodné principy, které mohly vyrůstat z duchovní atmosféry počátku století.

Přestože Deml a Šalda v některých ohledech souzní, jak ostatně ukazuje i jejich vzájemná korespondence, jsou mezi nimi rozdíly. Například Deml v Bílkově díle zdůrazňuje myšlenku „zarůstání do stromu bratří“, zatímco Šalda často hovoří o davu – líném, tupém, opakujícím, přímém protikladu tvůrčího individua. Hlavní Demlova odlišnost od Šaldy a od řady dalších tak bude vždy spočívat v tom, že byl katolický kněz, dobrý pastýř milující i poslední zatoulanou ovci – jakého zpodobnil Bílek ve třináctém obraze svého *Otčenáše* a jak ho Deml charakterizoval ve *Slově k Otčenáši* –, pastýř duší, který ctí zásadu sv. Pavla: „Ve skutečnosti však je mnoho údů, ale jedno tělo.“³

Další konstanty Demlovy kritické činnosti se konstituovaly v knize *Slovo k Otčenáši Františka Bílka*. Její detailní rozbor provedla ve své disertační práci *První a poslední slovo* Daniela Iwashita. Principy Demlova stylu psaní o jiném umělci, které tu postřehla, však budou platit pro celou Demlovu bílkovskou výtvarnou kritiku.

¹ Srov. např. se Šaldovou esejí Hrdinný zrak: „Hrdinný zrak jediný přetvořuje a obrozuje stále znova a znova povrch této naší okoralé hvězdy, kterou unaveně a mrzutě šlape největší většina jejích dětí jako nejstarší a nejnudnější bláto... (...) Jím vzniká každý den celý svět znova: vidí věci, jak jich neviděl nikdo před ním a nevidí nikdo vedle něho...“ (ŠALDA, F. X.: *Boje o zítřek*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 40–41.)

² Např. nerespektuje skutečnost, že do dějin umění patří i zobrazení realistické.

³ První Korintským 12,20

Na rozdíl od jiných studií má Demlova knižní prvotina předmět velice konkrétní – je jím cyklus Bílkových grafických prací na téma Otčenáš. Dává tedy zdánlivě méně prostoru kritikově osobnosti než obecněji formulované téma jako třeba „Nové oltáře“. Deml tu skutečně věrně zachovává pořadí Bílkových obrazů, u každého na počátku cituje Bílkovu myšlenku, kterou do obrazu vtělil, a na závěr otiskuje Bílkův dopis, ve kterém shrnul ideje jednotlivých obrazů. Ale to je všechno. Ve většině textu pro Demla „konkrétní obraz hraje nejčastěji roli podnětu k úvahám a asociacím, jež směřují k různorodým tématům a rozmanitým formám vyjádření“.¹ Téma „Bílkův Otčenáš“ tak není v knize kontinuální, ale návratné.²

Konkrétně Deml postupuje tak, že si z Bílkova obrazu vybere nějaký detail – například hvězdy – a tento detail posléze obrací ze všech stran a zkoumá ho ve světle různých oborů – z hlediska Bible a dogmatiky, z hlediska veršů Otokara Březiny, z hlediska svých vlastních vzpomínek, ale třeba i z hlediska chemie.³ Vznikají tím různorodé paralely k Bílkovu dílu, jejich odhalení ale vyžaduje poměrně velkou aktivitu čtenáře.⁴

Slovo k Otčenáši Františka Bílka je hustou sítí citátů. Možná že kdybychom udělali kvantitativní analýzu, cizí texty by v knize převažovaly nad Demlovým vlastním. Citáty často nejsou ani uvozeny autorskou řečí, ale pouze položeny vedle sebe bez komentáře či zdůvodnění. Vyjevují přitom souvislost pouze volnou – právě na základě motivických shod. Motiv, detail se tak „stává bodem vertikály, jedné z os, jež prochází nejrůznějšími kontexty náboženství, umění a jiných druhů lidského poznání. Tyto vertikály skládají kontext natolik široký, že se zdá ‚všeobsahující‘, univerzální.“⁵

Nejčastěji Deml v knize cituje Bibli a Otokara Březinu – i to bude jedna z konstant celé Demlovy esejistiky. Úryvky z Březinových veršů jsou přitom uváděny na stejné úrovni jako úryvky z Písma, tj. mají „váhu slova inspirovaného a autoritativního“.⁶ Jejich zdánlivá nesouvislost s textem je ještě nápadnější než u ostatních citátů, Březinovo slovo neplní běžnou funkci citátu (tj. dokumentovat bud

¹ IWASHITA, Daniela: *První a poslední slovo*. Disertační práce na FF UK (vedoucí práce PhDr. Vladimír Binar). Praha 2006, s. 66–67.

² IWASHITA, Daniela: Tamtéž, s. 68.

³ IWASHITA, Daniela: Tamtéž, s. 67.

⁴ Srov. Deml ve *Slově k Otčenáši*: „Toto umění žádá od nás jisté námahy, jisté pozornosti, jisté lásky.“

DEML, Jakub: *Slovo k Otčenáši Františka Bílka*. Nový Jičín: nákladem Nového Života, 1904, s. 58.

⁵ IWASHITA, Daniela: *První a poslední slovo*. Disertační práce na FF UK (vedoucí práce PhDr.

Vladimír Binar). Praha 2006, s. 68. Daniela Iwashita dokonce pracuje s hypotézou, že tato nesourodá, zdánlivě nemotivovaná spojení jsou zmenšeninou vertikál, které prostupují celým Demlovým dílem a které svou praktickou interpretací odhalili Vladimír Binar a Bedřich Fučík.

⁶ IWASHITA, Daniela: Tamtéž, s. 107.

autorovo stanovisko, nebo názor odlišný), poměr se obrací: Březinovy citáty tu nejsou k podepření textu o Bílkovi, ale text „o Bílkovi“ tu je, aby interpretoval Březinovy verše.¹ Daniela Iwashita touto analýzou vlastně potvrdila to, co Deml o svém knižním debutu tvrdil od počátku: že ho psal spíše jako výklad Březinových veršů a že více než Bílkovými obrazy byl k němu stržen Březinovým *Prologem*.² I ten ostatně do knihy zařadil.

Stejně jako téma je problematický také žánr *Slova k Otčenáši*. Jednotný, souvislý a logicky postupující výklad to není. „Každý žánr (i druh) tu platí vždy jen *dočasně*, v kontrastu s ostatními, ne jako sjednocující charakteristika knihy.“³ Výkladové pasáže se tu střídají s pasážemi rytmizovanými, ale i s nerytmovaným obrazným prozaickým vyjádřením. Pořadí těchto složek je přitom v mnoha pracích ustálené: Deml nejprve ocituje Bílkovy myšlenky o obrazu a poté tyto myšlenky rozvede v obrazech své básnické řeči, popřípadě opřede postavy Bílkových děl příběhem a velkolepě a dramaticky ho vyličí; dobásní Bílkův obraz.⁴

Například každá jednotlivá postava skupinových výjevů *Otčenáše* je popsána i s individuálním příběhem svého utrpení a provinění. V doslovu k *Souborným pracím Františka Bílka* jsou postavy ze sousoší *Slepce* zasazeny do velkého příběhu viny a vykoupení. A v knize *Sestrám* při popisu obrazu *Obětování*, vytvořeného pro kostel v Českých Budějovicích, si Deml k upracovaným rukám Panny Marie domýšlí každodenní povinnosti ženy venkovského tesaře nebo si představuje její radost, když ráno oblékla čisté šaty a vyšla do chrámu s košíčkem vajec.

Tvárnou podobu Demlových esejů Vladimír Binar a Bedřich Fučík vidí v těsné souvislosti s Demlovou prózou a verši, konkrétně tyto eseje „často přecházejí v robustní

¹ „Interpretace je dominantní funkcí citace.“ IWASHITA, Daniela: Tamtéž, s. 107.

² „Na mé *Slovo k Otčenáši Františka Bílka* měl mnohem větší vliv *Prolog* Otokara Březiny než Bílkovo dílo samo, a kdybych směl poslechnout svého srdce a ducha, mnohem raději a lépe bych psal o tomto Březinově *Prologu* než o Bílkově *Otčenáši*.“ (DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha: Rudolf Škeřík, 1931, s. 63.) Srov. i s Demlovou bezprostřední interpretací z doby, kdy *Slovo k Otčenáši* vznikalo: „Ta kniha je vlastně apologií Díla Bílkova, a snad ještě více Díla Vašeho, můj nejdražší... doufám, že budete mít radost – ukázal jsem některá tajemství Vaší práce, kterých dosud nikdo neukázal...“ (*Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi*. Tasov: vydal Jakub Deml, 1933, s. 27. Dopis z 27. dubna 1904.) A srov. též se soudem editorů: „... rozhodující vliv na jeho prvotinu měl duchovní a imaginativní svět Březinových básní...“ (BINAR, Vladimír – FUČÍK, Bedřich: Komentář a bibliografie ke svazku *Bílek a Jenewein*. In *Dílo Jakuba Demla*, sv. 10. Praha: Rukopisy VBF (samizdat), 1983, s. 498.)

³ IWASHITA, Daniela: *První a poslední slovo*. Disertační práce na FF UK (vedoucí práce PhDr. Vladimír Binar). Praha 2006, s. 71.

⁴ Srov. se Šaldovými požadavky na kritika ve stati Kritika patosem a inspirací: „Každý velký kritik *přebásňuje* dílo, které kritizuje: přijme premisy autorovy, přijme prvky a složky jeho díla, přijme duchový typ jeho a přebásní nebo lépe *dobásní* je z nich a jimi.“ ŠALDA, F. X.: *Boje o zítřek*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 205.

básnickou prózu“.¹ Jejich význam jako celku pak shrnují: „Svou tvarovou a duchovní podobou je Demlova esejistika v české literatuře jedinečná a patří vedle esejů Martenových, Šaldových, Březinových či Čepových k vrcholům české esejistiky.“²

František Bílek jako jediný křesťanský umělec

Částečně ke konstantám Demlových bílkovských esejí patří také téma katolicity Bílkova umění a téma národnosti, slovanskosti jeho děl. Ta se sice objevují v esejích napříč různými obdobími, ale jejich ideový přídech se nepatrně proměňuje.

Je zřejmé, že Deml od počátku vykládá Františka Bílka (ale i Otokara Březinu) jako autora katolického. Je však důležité hned na počátku vymezit, jak se tu katolicita chápe – dogma tu spíše než závazek znamená pravdu³ a katolicita především „všeobecnost“.⁴ Ve stejném duchu chápou Demlovu katolicitu i Binar a Fučík: „... každá sebenepatrnější věc zaujala své nezadatelné místo v hierarchickém uspořádání totality světa, která se dá v Demlově pojetí a pocitu nejpřípadněji označit jako katolicita, obecnost, základní étos a zákon, v jejichž rámci každá individualita tvorů či věcí nese v sobě znak a pečeť jedinečnosti, jedinečného osudu a poslání.“⁵

Binar o všech raných Demlových studiích o Bílkovi včetně *Slova k Otčenáši* soudí, že jejich „společným a dominantním prvkem“ je „splnutí náboženství a umění, interpretace umění na základě katolické víry“.⁶ A je také samozřejmě pravda, že základní křesťanská modlitba dovoluje katolickému knězi jen málo jiných výkladů.⁷ Binar svou myšlenku podkládá pozorováním, že Deml na mnoha místech používá

¹ BINAR, Vladimír – FUČÍK, Bedřich: Komentář a bibliografie ke svazku *Chléb a slovo*. In Dílo Jakuba Demla, sv. 13. Praha: Rukopisy VBF (samizdat), 1983, s. 633.

² BINAR, Vladimír – FUČÍK, Bedřich: Tamtéž, s. 633–634.

³ DEML, Jakub: Slovo o díle Františka Bílka. K padesátinám sochařovým. In *Chléb a slovo*. Dílo Jakuba Demla, sv. 13. Praha: Rukopisy VBF (samizdat), 1983, s. 226.

⁴ „Otokar Březina akcentuje *celý svět* = všeobecnost, katolicitu.“ DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha: Rudolf Škeřík, 1931, s. 260.

⁵ BINAR, Vladimír – FUČÍK, Bedřich: Komentář a bibliografie ke svazku *Chléb a slovo*. In Dílo Jakuba Demla, sv. 13. Praha: Rukopisy VBF (samizdat), 1983, s. 631.

⁶ BINAR, Vladimír: *Čin a slovo*. Praha: Triáda, 2010. Kapitola Jakub Deml – vymezení vývoje osobnosti a díla, s. 35.

⁷ „Jisté je, že Bílkovo dílo, především *Otčenáš*, už bylo tematicky přizpůsobeno této interpretaci a také z těchto pozic vytvářeno, a tím vycházelo Demlovi daleko víc vstříc než Březinova poezie.“ (BINAR, Vladimír: Tamtéž, s. 35–36.)

k výkladu Bílka katolickou dogmatiku, ve *Slově k Otčenáši* například kontemplativní metodu zakladatele jezuitského řádu, sv. Ignáce z Loyoly.

Ale dá se myslím poukázat ještě dál – Deml vtahuje do katolického kontextu i ty prvky Bílkova díla, které pocházejí z jiných náboženství, a jsou tudíž neslučitelné s dogmatem a katolickou tradicí. Příkladem toho je pasáž ze *Slova k Otčenáši*, kde se Deml zmiňuje o Bílkově zobrazení orientálního boha Rámy. Je to postava z Bílkova cyklu *Cesta* a symbolizuje jeden ze zlomů na cestě lidstva k duchovnímu zasvěcení. František Bílek se pro *Cestu* inspiroval knihou Eduarda Schurého *Velcí zasvěcenci*, s níž se seznámil v Paříži; také později tento teozofický spis považoval vedle Bible za svou základní četbu. Ráma tedy odkazuje v Bílkově díle „k tradici tajných nauk“.¹ Deml však o Bílkově Rámovi napsal:

Víme i my, jak rozuměti termínu „církev samospasitelná“ a že teprv ten, kdo není „dobré vůle“, z království Božího vyloučen – a tak vidíme v díle Bílkově vedle Mojžíše i Rámu. Pojímát Bílek milost ze stanoviska vyššího, všelidského, katolického.“²

Deml se s přítomností Rámy v Bílkově díle vypořádal po svém – nevidí v něm cizorodou figuru, ale přijal jej jako znamení Bílkova křesťanského milosrdenství: nezavrhouvat ty, kteří dosud tápou, ale dát jim možnost poznat milost Boží. Vlastně je to ukázka Demlova chápání katolicismu jako jednoty v různosti, jako univerzálního řádu světa, kde nic není samoúčelné, kde i nevěrectví je z vůle Boží, protože se skrze něj může projevit Milost.

Později Deml přiznal, že v době, kdy psal *Slovo k Otčenáši*, ne všem Bílkovým myšlenkám rozuměl.³ Snad se tedy v případě Rámy nejedná o vědomé násilí na Bílkově díle, jako spíš o nepochopení, resp. porozumění svým způsobem.

Ve většině dalších textů o Bílkovi není možné katolicitu oddělit od národnosti. Jedině při sledování obou těchto témat současně je možné spatřit nepatrné ideové proměny v Demlových textech.

¹ LARVOVÁ, Hana: „Přijmete-li mé slovo, pak mne jste přijali.“ František Bílek a pozdní symbolisté. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 97.

² DEML, Jakub: *Slovo k Otčenáši Františka Bílka*. Nový Jičín: nákladem Nového Života, 1904, s. 15.

³ „Byl vývin v matce Věčnu“, to je poslední kresba jeho *Otčenáše*, nejdůležitější, nejhlubší, nejobsažnější z toho cyklu, tak mne poučoval Bílek, já jsem tomu naprosto nerozuměl a stydl jsem se ho zeptat, jak to míní, a on spíše jen naznačoval, než říkal, neměl dar slova...“ Timotheu Vodičkovi 18. února 1954. (DEML, Jakub: *Píšu to při světle nočním. Výbor z korespondence z let 1940–1961*. Ed. Jiří Olič – Marek Nekula. Torst: Praha, 1998, s. 262–263.)

Národní duch v díle Františka Bílka

Už v *Museu* v roce 1901 Deml tvrdil, že Bílek a Březina „nejdokonaleji reprezentují naše umění a našeho národního ducha, jenž v podstatě své jest náboženským a rozjímavým“. Více je národnost tematizována v okamžiku konfrontace s jinou národností – německou. Ve stati František Bílek v Mnichově 1904 je tak slovanská něha a citlivost v Bílkových dílech postavena do protikladu ke studenému germánskému rozumu a filozofii.

V této stati Deml také podezíral Němce, že chtějí Bílkovo dílo zneužít pro politicko-nacionální témata, a už dopředu ho proti tomu bránil. Paradoxně ho o patnáct let později do politického kontextu sám vtáhl. Ve čtvrtém svazku *Šlépějí* v roce 1919 otiskl svou odpověď Janu Šamalíkovi a o vzniku Bílkova *Ukřižovaného* v ní poznamenal, že když ho Bílek v 90. letech (!) tvořil, věděl už, že ho vytváří „pro národ, který má nejsvětější právo na své *sebeurčení*“.¹ Deml tu nejen použil, ale ještě podtrhl dobově aktuální politický termín „právo na sebeurčení národů“ – zásadu známou z tzv. Čtrnácti Wilsonových bodů, hlavního východiska pro uspořádání poválečné Evropy.

Vidění národnosti v čistě obrozeneckém duchu – jen jako „stýkání a potýkání“ s Němci – Deml v některých svých studiích překonává a přibližuje se modernímu a dobově aktuálnímu vidění Šaldovu. Ten spatřoval „podstatný znak národního umění“ v tom, že určuje „směr a dráhu růstu národní duše“.² Deml ve studii Slovo o díle Františka Bílka, napsané „k padesátinám sochařovým“, v tomto duchu představil Bílka i Březinu jako národní proroky, kteří jsou jediní s to obnovit v národě katolicismus. Bílek je tu spolu s Alšem a Mánesem označován za „výtvarný zdroj národní duše“.³

Deml se ve svém přání obnovit katolicismus v našem národě projevuje jako svérázný kritik „dobášnovatel“ – sám viděl budoucnost národa v katolicismu, katolicismu obnoveném, tj. zbaveném „zpupných hierarchů“ – a přisoudil tuto vizi

¹ DEML, Jakub: *Šlépěje*, sv. 4. Tasov: vydal Jakub Deml, 1919, s. 39.

² „V tom jest podstatný znak národního umění: musí být charakterní a nebojácné, určovat směr a dráhu růstu národní duše buď negativně, že velikým očištným hněvem a rozhorlením trestá její mdlou a malost, nebo kladně tím, že národní ctnost, kterou rozpoznalo nepodplatným svým soudem, dramatizuje a ukazuje při světovém a metafyzickém díle, a tím ji nutí k projevu nejskrytějších sil a nejvyšších možností.“ ŠALDA, F. X.: *Boje o zítřek*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. Kapitola Problém národnosti v umění, s. 147.

³ DEML, Jakub: Slovo o díle Františka Bílka. K padesátinám sochařovým. In *Chléb a slovo*. Dílo Jakuba Demla, sv. 13. Praha: Rukopisy VBF (samizdat), 1983, s. 221.

národa i Bílkovi, a to navzdory skutečnosti, že Bílek od roku 1920 patřil k Církvi československé.

Ona „proměna ideového příděchu“ tedy spočívá v tom, že vyjma *Slova k Otčenáši*, které je čistým umělecko-filozoficko-náboženským textem, se Deml ve svých statích přes Bílkovo dílo více dívá do veřejného života, a tak se náhled na Bílkovo umění proměňuje společně s tím, jak se mění společenská realita.

Proměnné

Na konstantách Demlova vidění díla Františka Bílka se ukázalo, že Deml je schopen i menšího či většího násilí na Bílkově umění. V některých ohledech jsou pak jeho texty velmi proměnlivé, dá se dokonce říci poplatné Demlovu aktuálnímu rozpoložení i momentálnímu stavu jeho díla. Dá se to velmi snadno postihnout, když je probereme buď v chronologické řadě, nebo jako drůzy podle období, v nichž vznikaly.

Bezvýhradné obhajoby

První a největší celek tvoří texty napsané do roku 1905 a patří sem Fr. Bílek jako umělec, *Slovo k Otčenáši Františka Bílka*, František Bílek v Mnichově 1904, Nové oltáře a doslov ke čtvrtému svazku *Souborných prací Františka Bílka*. Jsou to studie, které položily základ Demlova vidění Františka Bílka, takže v nich najdeme všechny charakteristiky, které byly uvedeny výše. Od nich se odlišují už jen velmi nepatrně.

O stati František Bílek jako umělec platí stejně jako o *Slově k Otčenáši* výrok Vladimíra Binara, že „je především Demlovým holdem přátelským vztahům k osobnostem, které ho uhranuly na samém počátku jeho básnické i životní dráhy, tedy vztahům k Otokaru Březinovi a Františku Bílkovi.“¹ Už tady si tyto dva umělce staví vedle sebe jako bratry a oni se mu také stali měřítkem pro díla ostatních – co neobstojí vedle nich, nemá hodnotu. Ještě daleko před osobním setkáním je z této stati cítit mocný úder Bílkova díla do duše mladého bohoslovce.

Slovo k Otčenáši Františka Bílka je kniha nesmírně důležitá nejen proto, že je to Demlova prvotina. Objevují se v ní totiž základní témata, motivy a postavy, které budou prostupovat celým Demlovým dílem – jako je dětství, světlo, Slovo, matka, sestra. Také se tu prostřednictvím mnoha citátů výslovně přihlásil ke svým učitelům – nejen k Březinovi a Bílkovi, ale také k evangelistu Janovi, katolickým mystikům, Dostojevskému, Dantovi či Verlainovi a Shakespearovi. „Ale vše je ještě zastřeno.

¹ BINAR, Vladimír – FUČÍK, Bedřich: Komentář a bibliografie ke svazku *Bílek a Jenewein*. In *Dílo Jakuba Demla*, sv. 10. Praha: Rukopisy VBF (samizdat), 1983, s. 497.

Deml především slouží, jen místy vyvěrá a opět se jako pramen ztrácí jeho vlastní básnické slovo, ale v těchto okamžicích je kniha nejsilnější.“¹

Knih je zakladatelská nejen z hlediska motivů, ale dává tušit i budoucí Demlův styl psaní. Daniela Iwashita jeho zárodky postřehla na základě srovnání s mnohokrát citovaným Otokarem Březinou: „Březina mluví vždy sám, i když za druhé a k druhým, *Deml nechává mluvit ostatní*, a to bude platit pro většinu jeho díla, ačkoliv nad literárním citátem mnohdy převládne reprodukce slova slyšeného.“² Podobně když ve *Slově k Otčenáši* řadí citáty podle principu tematického, který mu umožňuje sledovat především myšlenku,³ používá už logiku svých budoucích deníkových knih. V nich dá tematickým souvislostem přednost před chronologií.

Do své knižní prvotiny, a tedy i do celého svého díla, vstoupil Deml větou: „Znám tíhu, zodpovědnost, jednostrannost a nebezpečí SLOVA.“ Slovo bude jedním z motivů jeho celoživotního díla a už ve svém debutu usiluje jeho nebezpečnou jednostrannost, tj. strnulost slovníkových významů, překonat. Jak prokazuje Daniela Iwashita, Demlovo slovo není jen „*izolované slovo-pojem*“, ale způsobem užití přitahuje do své sémantiky „váhu rozsáhlého kontextu: komplexního obrazu, básně, díla, slovesné tradice“. Slovo tak Deml „*čtenáři důsledně podává jako slovo ve svém kontextu, jako slovo-souvislost*“.⁴ Význam slova tak vzniká ze všech užití a všech drobných významových příznaků, a tak je prakticky nezachytitelný.⁵ „Kdyby chtěl někdo skutečně vyčerpat všechny významové souvislosti jednoho slova ve vzniklé motivické síti, musel by pravděpodobně citovat celou knihu.“⁶ Konstantní významové pozadí každého Demlova slova přitom bude tvořit odkaz na vtělené Slovo – Krista.

Na počátku roku 1905 vydal Deml v rychlém sledu v *Novém životě* tři studie, ke kterým se během svého života několikrát vrátil. František Bílek v Mnichově 1904 je složena z úryvků referátů, které přinesly německé noviny o Bílkově díle během jeho výstavy v Mnichově na podzim roku 1904; Deml k úryvkům připojuje také svůj komentář. Dvojdílná studie *Nové oltáře* je vyjádřením lásky k Bílkovu dílu, lásky zakleté do mnoha básnických obrazů – a především do ticha:

¹ BINAR, Vladimír: *Čin a slovo*. Praha: Triáda, 2010. Kapitola Jakub Deml – vymezení vývoje osobnosti a díla, s. 37.

² IWASHITA, Daniela: *První a poslední slovo*. Disertační práce na FF UK (vedoucí práce PhDr. Vladimír Binar). Praha 2006, s. 111.

³ IWASHITA, Daniela: Tamtéž, s. 111.

⁴ IWASHITA, Daniela: Tamtéž, s. 78.

⁵ IWASHITA, Daniela: Tamtéž, s. 81–82.

⁶ IWASHITA, Daniela: Tamtéž, s. 97–98.

... a země naposledy rozhlaholí se slovy, která všechna budou jako teplé vánky pokoje a radosti, a všechna podobenstvím Slova Vtěleného... (...) A naposledy nebude možno mluvit řečí, která nic neznamená, protože je dětským žvatláním, a nebude nutno mluvit řečí, která zakrývá, protože nebylo důvěry. Naposledy řeč bude přesná a krátká, jako řeč matky mluvící pohledem. A tato řeč dostane se do chrámů...¹

Třetí práce z *Nového života*, Oekonomie prací Bílkových, je vlastně prodejním katalogem a ceníkem Bílkových prací. Můžeme ji ale chápat jako praktickou podobu Demlovy lásky a jako reakci na větu z Nových oltářů, že „jediný náboženský umělec hyne dnes hladem!“

První drůzu bílkovských studií uzavírá doslov k cyklu *Život*, vydanému Studiem v rámci *Souborných prací Františka Bílka*. Básnický text o *Slepčích* prozrazuje, jak silně byl Deml právě tímto Bílkovým sousoším zaujat. Meditoval o něm ostatně po celý svůj život.

Bojovnost i světlo

Reprezentantem druhé skupiny jsou dvě stati a obě symptomatické pro Demlovu životní situaci. Vznikaly v době, kdy Deml spolupracoval s Josefem Florianem. První z nich, Doslov k pracím Bílkovým, byla otištěna ve sborníku *Studia* a nese jeho nejtypičtější znak: bojovnost. Už v Nových oltářích Deml agitoval za nové chrámové umění a brojil proti náboženskému kýči – ale ještě ve velmi mírné formě. V Doslovu k pracím Bílkovým se vysmívá, křičí svoje výčitky, obhajuje nekompromisně svůj pohled na Bílka a agituje plamenně za nový, původní náboženský sloh.

Druhý text, *Korouhve Františka Bílka v Babicích*, byl uveřejněn mimo *Studium*, a snad i proto je plný něžného světla. Doslova. Je to pojednání o jedné z mála barevných malířských prací daltonika Bílka – o korouhvích vytvořených pro Babice. Světlé barvy korouhví vidí Deml jako barvy mystické, jako světlo, které podobně jako v *Notantur Lumina* prostupuje věci: „Bílkova barva (...) je světelným, životajevným fluidem prýstícím ze samého nitra a podstaty věcí, fluidem, jemuž z pozemských barev a pojmů jediné odpovídá světlo.“ A také krajina na pozadí obou obrazů je jako „rukou

¹ Tuto pasáž Deml později použil v knize *Notantur Lumina* v próze *Jediné slovo*.

stejně silnou jako svatou proraženým oknem do krajů, kde „světlo věčné svítí“...“
A přitom v této době Deml s Bílkem nekomunikoval.

Několik bílkovských příležitostí

Po tomto článku následovala desetiletá pauza a další souvislý text Deml zařadil do čtvrtého svazku svých *Šlépějí*. V něm především zaujme, jak na úvod podceňuje všechny své předchozí texty o Bílkovi: „... ještě jsem neuměl mluvit, protože jsem neuměl mlčet“. O politizaci Bílkova umění v této stati byla řeč výše, jinak ale tento článek není nijak přelomový.

Obětovaný z roku 1922 byl napsán pro odhalení hořovického pomníku padlým vojínům. I tady Deml Bílkovo dílo přirovnával ke krajině, ale konkrétní kraj poblíž Žebráku mu připomněl Elišku Wiesenbergrovou: „Tato krajina je otevřena větrům a veškeré surovosti jako žena, které nic jiného nezbyvá než smrt: tak je ušlechtilá...“
A tak tu vzniká spíš bezděčný a ne zcela povedený kontrast mezi smrtí vojáků, na jejichž památku byl pomník vztyčen, a Demlovými osobními příkořími z dob první světové války.

V listopadu 1922 měl Bílek oslavit padesáté narozeniny a Deml k této příležitosti uveřejnil ve *Volných směrech* rozsáhlou shrnující studii Slovo o díle Františka Bílka. Text však vyšel už v červnu a byl následován sérií dalších článků k Bílkovu jubileu. Jejich účel přitom nebyl jen oslavný, ale – jak se domnívá Jiří Olič a jak je patrné i z dopisů – především pragmatický: „Deml chtěl těmito články vytvořit příznivé podmínky pro přijetí Bílkových návrhů na pomník J. A. Komenského v Amsterdamu.“¹

¹ OLIČ, Jiří: Poznámky a vysvětlivky. In DEML, Jakub: *Jan Konůpek a jiné eseje*. Olomouc: Votobia, 1997, s. 104.

František Bílek jako nejsokolštější umělec

Nejzajímavější momenty do bílkovských textů pronikají v Demlových sokolských knihách. Ve *Slově k Otčenáši* Deml citoval nejvíce Březinu, v období Studia se stali citovanými autoritami Léon Bloy a Ernest Hello a po vstupu do Sokola se nejvyšší pravdou stávají slova Miroslava Tyrše a Jindřicha Fügnera:

A ještě něco vám povím: kdybych nevěděl, že všechno to, co vám na tomto místě vypravuji, nemohu doložit, osvětliti a zdůvodniti některým slovem a některou větou Miroslava Tyrše, ani bych se neopovážil mluvit k vám.¹

V *Sokolské čítance* proto připomíná svým bratřím, že Miroslav Tyrš byl kunsthistorik, a že tudíž všechny sokolské ideály jsou odpozorované z výtvarného umění, především antických soch. Myšlenky Miroslava Tyrše tedy rostly „*nikoli od nebe k zemi, nýbrž od země k nebi!*“, sokolské ideály vycházejí ze země. A teprve po této oklice přichází Deml k Bílkovu dílu: „... aby se vidělo, jak dílo sochaře Františka Bílka vychází přímo ze ‚sokolství‘.“² Nutno dodat, že takový logický konstrukt v *Sokolské čítance* není pravidlem.

V útlé knížce *Sestrám* Deml Bílkovi věnoval téměř polovinu stránek. Ale tentokrát to není úplně nezištná služba obdivovanému výtvarníkovi. Z Bílkova díla si Deml tentokrát vybral návrh na pomník Jana Žižky, kde je za postavou vojevůdce zobrazena ještě jeho matka, manželka a dcera. Od příběhů, kterými obájl postavu sousoší, pak Deml dospívá k mravokárné pasáži o posvátnosti rodiny.

Kapitola Obětování je pak věnovaná již zmíněnému obrazu Panny Marie pro České Budějovice. Svatá Panna tady je ženou, která má být příkladem sokolicím. Jakub Deml se v této knize stylizoval do role hudebního skladatele: „Ale já také skládám. Symfonii o ženě. O pravěkém boji a o pravěkém vítězství.“ Bílkova díla Deml v této symfonii používá jako jednotlivé věty, nebo dokonce jen jako jednotlivé noty; nerespektuje tedy jejich autonomní vnitřní zákony, ale používá je jen na podepření své vize a myšlenky.

¹ DEML, Jakub: *Sestrám*. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, 1924, s. 46.

² DEML, Jakub: *Sokolská čítanka*. Třetí vydání. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, podzim 1924. Kapitola Sokolstvo a František Bílek, s. 24.

Dá se říct, že zvnitřnění Bílkova díla dosahuje ve 20. letech vrcholu. Deml obsáhl a přijal Bílkovo dílo a nyní z něj už jen vybírá a jednotlivé výtvarné myšlenky vkládá sem tam do svých textů, aby „zjevovaly“ – obecnou pravdu, kterou může Deml dále konkretizovat nebo kterou zastřešuje a shrnuje své předchozí myšlenky.¹

Do sokolských knih vybral z Bílkova díla Jana Žižku, a citoval dokonce celý jeho vojenský řád. V *Tepně* z roku 1926 se příznačně vrací k Bílkovu *Ukřižovanému*. Tato plastika je tu postavena do kontrastu s naturalistickým zobrazením ukřižování od německého renesančního malíře Matthiase Grünewalda, aby tím spíš vynikla její duchovní krása. Potud mluví Deml věrně a obdivně o Bílkově díle. Ale v drobných detailech si je i tentokrát podřizuje, aby se jeho prostřednictvím mohl vysmívat – sokolství! Proto do popisu Bílkovy sochy vkládá ironické přirovnání: Kristovo tělo „zná tajemství hrazdy, lehké atletiky a prostocvikův“. A popis zakončuje větou: „Ukřižovaný Františka Bílka jest proroctvím naší doby: práce jest kletbou, stavši se otrokyní kapitálu, a bohoslužbou zástupů je Sport.“

Demlovo Svědectví a návraty k počátkům bílkovské eseistiky

Poslední knihou, kde můžeme najít souvislejší pasáže o Františku Bílkovi, je *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Deml sem zahrnul své autentické deníkové zápisy a glosoval je pouze „psáno před čtvrt stoletím“. Najdeme v nich například důležité záznamy o rozdílu mezi Březinou a Bílkem v jejich vztahu k přírodě, ale některé z nich použil i v jiných svých studiích. *Mé svědectví* je text velmi komplikovaný. Kromě svých obdivných, pětadvacet let starých deníků tu Deml také, resp. především cituje Otokara Březinu – a jako věrný zapisovatel tak zaznamenává i kritické zmínky o Františku Bílkovi.

¹ Např.: „... ti vlastně nezemřeli, poněvadž i o nich platí sochařské slovo Františka Bílka: ‚Zarostli do stromu bratři.‘ Ten strom, to jsme my sokolové, ten strom, to jest náš národ, před třemi sty lety bleskem raněný...“ DEML, Jakub: *Sestrám*. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, 1924, s. 65–66.

Mé svědectví o Otokaru Březinovi zůstává textem otevřeným, a i když stojí na konci Demlova psaní o díle Františka Bílka, nemůžeme připustit, aby mělo rozhodující slovo při posuzování jejich přátelství. Charakter tohoto přátelství se utvářel po dvacet let ve vzájemné korespondenci a v osobních setkáních, která už nikdy nikdo nezrekonstruuje.

A utvářel se také ve veřejné komunikaci pomocí tištěných médií. V této formě dokonce pokračoval i několik let poté, kdy prvně zmíněné formy setkávání byly přetrženy. Jak jsem zmínila, vydal Deml v letech 1932 a 1933 v několika reedicích své studie o Bílkovi z počátku jejich vztahu. Vrátil se tak ke *Slovu k Otčenáši Františka Bílka*, ke Korouhvím Františka Bílka v Babicích, k Františku Bílkovi v Mnichově 1904 a k Novým oltářům. Princip byl podobný, jako když se k Bílkovi veřejně vracel poprvé – vracel se k textům plným lásky, obdivu a vlastní obětavosti, k tomu lepšímu z přátelství s Františkem Bílkem.

Společné rysy Demlovy a Bílkovy tvorby

Přátelství s Františkem Bílkem bylo v Demlově životě výjimečné už svou délkou. A také tím, že je Deml jako jedno z mála po několikaletém mlčení obnovil. Dá se tedy předpokládat, že bylo založeno nikoli na chvilkovém dojmu, ale na hlubinných souvislostech, které se dotýkaly samotné podstaty života a díla obou umělců.

Na jednu z nich naráží Xavier Galmiche. Ten svou studii o vztahu Jakuba Demla a Františka Bílka uzavírá myšlenkou, že „ne-li Bílkovi osobně, Deml byl zcela jistě nepřetržitě oddaný pravdě, kterou objevil v jeho díle: zázračné komplementárnosti obrazu a Slova“.¹ Domnívá se, že jejich přátelství bylo založené na „shodě estetických hodnot“, „která přetrvávala dlouho poté, co se sochař ztratil básníkovi z dohledu“,² a mluví u Demla „o procesu přivlastňování jistých podnětů vnímaných v Bílkově díle a jejich převádění do básnické tvorby“.³

Tento proces rozděluje do tří období. V prvním, kdy psal *Slovo k Otčenáši*, byl podle Galmiche překvapen celistvým a okamžitým dojmem obrazu, který stál v protikladu k mnohomluvnosti slov; „*Slovo* se pak jeví jako *rozptýlený reflex jednoho světla*“.⁴ Ve druhém období, které spadá do doby vydávání *Studia*, se pokusil o syntézu slova a obrazu pomocí litografického a zvláště Bílkova gotického litografického písma. Třetí období je vymezeno vydáváním *Šlépějí*. Pojmenoval je podle jednoho z častých motivů Bílkova díla, Kristových šlépějí otiskujících do hlíny tvar srdce, které jsou zobrazeny například už v šestém obraze *Otčenáše*: „*Vidíme* stopy světlé tvé – jež kráčí tiše vůle tvá – co vítěz nade zlem...“ Podle Galmiche však *Šlépěje* neznamenají jen převzetí motivu, tímto pojmenováním se Deml smířil „s tím, že je podřízen principu časového rozvržení, vlastnímu literatuře, neslučitelnému se zázračnou současností výtvarného díla. Jeho vlastní dílo, různorodé a mnohomluvné, se rodí z tohoto odevzdání.“⁵

¹ GALMICHE, Xavier: „Jako řeč matky, která mluví pohledem...“ Bílkovo dílo ve snu Jakuba Demla. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 208.

² GALMICHE, Xavier: Tamtéž, s. 191.

³ GALMICHE, Xavier: Tamtéž, s. 202.

⁴ „Deml byl překvapen zásadní jinakostí výtvarné tvorby, která dává vidět ve zjevenosti bezprostředního obrazu, a literární tvorby, jež je rozptýlením pohledů po světě. Stejně jako je barokní kázání rozvíjením jasného obrazu Písma, Demlův jazyk, vědom si svých poetických omezení, touží po shodě s bezprostředním světlem výtvarnictví. Toto zaujetí je u Demla citelné v metaforách, jež čerpá ze sémantického pole optiky.“ GALMICHE, Xavier: Tamtéž, s. 202–203.

⁵ GALMICHE, Xavier: Tamtéž, s. 208.

Galmichovy postřehy o vztahu Demlova díla k dílu Františka Bílka bezpochyby platí, domnívám se však, že nemůžeme mluvit jen o přejímání podnětů z Bílkova díla. Je tu ještě řada dalších pramenů, které Demla přivedly k „obrazu“ – tj. k metaforám, „jež čerpá ze sémantického pole optiky“.¹ Na prvním místě je to Zjevení sv. Jana. Myslím tedy, že spíše každý svou cestou došli k témuž – a teprve v této jednotě v různosti je založena jedna z hlubinných souvislostí mezi jejich díly.

Těchto souvislostí lze spatřit víc. O další z nich se Galmiche zmiňuje jen okrajově – je motiv země, přírody. I ten se dotýká samé podstaty díla obou umělců. A v neposlední řadě je třeba také zmínit podněty, které oba čerpali s duchovních proudů své doby, jako je snaha o vytvoření jediného univerzálního díla, *gesamtkunstwerku*.

Slovo vidění

První Demlovou knihou bylo *Slovo k Otčenáši Františka Bílka*, ale prvotinou *básnickou* byla až o tři roky pozdější kniha *Notantur Lumina*, ve druhém, přepracovaném vydání nazvaná *První Světla*. Do ní Deml zařadil několik klíčových próz, které jsou spjaté s Otokarem Březinou a s Františkem Bílkem. Jde o prózy *Sen jeden svítí* a *Básník* – ty byly právě vyzářením Demlova prožitku nad dílem Otokara Březiny – a o prózy *Sen* a *Smrtelné ticho*, které jsou spjaty s Františkem Bílkem.

Sen jeden svítí Deml několikrát během svého života přepracoval a zařadil do několika svých knih od *Notantur Lumina* přes *Hlas mluví k Slovu* až po *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Deml sám tedy této próze přisuzoval zásadní význam. Za nejdůležitější v tomto textu považuji pasáž, kde Deml ztvárňuje svůj mystický prožitek nad četbou Březinových básní. Rytmus Březinovy básně čili *zvuková* kvalita *slova* se mu totiž změnil ve *vidění*, obraz krajiny pravidelné a přesně rytmované jako báseň:

... uviděl jsem město, které leželo přede mnou, jako město mrtvých... (...) I viděl jsem, že bude-li země znova obydlena, že lidé nebudou stavěti příbytků jako dosud, ani že nebudou oblečeni jako dosud. K těm časům se blížíme. Domy budou zcela pravidelné stavby krychlové nebo obdélníkové, bez pater, oděv u všech stejný, jednoduchý a docela černý... (...) Nebude slavností, protože náměstí ustavičně bude osvětlováno zlatým

¹ GALMICHE, Xavier: Tamtéž, s. 202.

světlem, v naprostém bezvětrí. (...) ... odnikud nehrozilo nebezpečství, protože vše, co bylo živé, mělo duši, a lidé, byli-li jací, chodili jen po cestách, a světlo zářící z celého nebe a prostupující všechny stíny, nebylo jako světlo, nýbrž jako něco živého, co jest plno přátelství. (...) A všechna tajemství Mistrových knih připadala mi jako věci, které jsou tam „za rohem“. A jakmile přijdu tam, kde se cesta zahýbá, uvidím je. A uvidím je jako stromy, malé a větší – jenže jsem viděl všechny stromy stejnými, nemýlím-li se.¹

V knize *Mé svědectví o Otokaru Březinovi* připojuje Deml ke svému textu glosy po okrajích. Je velmi závažné, že právě tyto pasáže prózy Sen jeden svítí glosoval: „Slova jsou viditelná“² a „Slovo se zjevuje mému zraku“.³

V podobném duchu Deml ztvárnil i svůj zážitek z četby básní Svatopluka Čecha, tato pasáž je obsažena v knize *Hlas mluví k Slovu*:

Mně nestačilo slovo; musel jsem hledati, najíti a létati v rytmu. Nejprve byla jako tma propasti. Všechno vůkol mne se ztratilo a umlklo. Potom se ukázalo malé světélko, které se zvětšovalo a blížilo. Rozednilo se v krajině, které jsem před tím nikdy neviděl, ale která mně byla důvěrně známá...⁴

Alexander Wöll tuto pasáž interpretuje jako negativní odkaz na evangelium svatého Jana. Proti Janovu „Na počátku bylo Slovo“ Deml začíná „mně nestačilo slovo“. Slovo je tu podle Wölla pramenem světla a energie. V souladu s Janovým evangeliem je slovo totožné s Bohem, Bůh a Slovo existují v bezčase,⁵ zatímco lidský hlas se odehrává v čase (jak ukazuje už název *Hlas mluví k Slovu*) a nemůže víc než se ke Slovu a k světlu jen více či méně přibližovat, pokusit se tak o participaci na Božím království.⁶

¹ DEML, Jakub: *První Světla*. Čtvrté vydání. Třebíč: Arca JiMfa, 1996. Kapitola Sen jeden svítí..., s. 96–98. DEML, Jakub: *Hlas mluví k Slovu*. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, 1926, s. 85.

² DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha: Rudolf Škeřík, 1931, s. 16.

³ DEML, Jakub: Tamtéž, s. 18.

⁴ DEML, Jakub: *Hlas mluví k Slovu*. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, 1926, s. 70.

⁵ „Das Wort ist in diesem Text die einzige Licht- und Energiequelle, nämlich ein in weiter himmlischer Distanz angesiedelter Gott, der mit dem geschriebenen Wort identisch gesetzt ist.“ WÖLL, Alexander: *Jakub Deml. Leben und Werk (1878–1961)*. Köln: Böhlau, 2006, s. 297.

⁶ „Das göttliche Wort steht zeitlos im Raum, wohingegen sich die menschliche Stimme im Text zeitlich entwickelt und aktiv die Grenze zum Wort hin möglichst weit verschieben muss, um an dieser Licht und Wärme spendenden Jenseitigkeit partizipieren zu können.“ WÖLL, Alexander: Tamtéž, s. 300.

A souvislost mezi rytmem řeči a viděným světlem popsal ve stati O díle Jakuba Demla také Miloš Dvořák: „A zážitek tohoto světla je u Demla v přímém vztahu k rytmické síle jeho slova, je to výron jeho rozkoše z rytmu.“¹

V druhé próze věnované v *Prvních Světlech* Otokaru Březinovi – v próze Básník – se naopak setkáváme s okamžikem, kdy „krajina ke mně promluvila“, v *Mém očišči* je zase místo, kdy Deml „tyká svému rodnému kraji“² a mohli bychom ukázat další a další příklady, kdy je slovo pojímáno jako vjem zrakový a naopak předměty a krajiny k němu primárně hovoří slovem, nikoli tvarem.

Stejně tak bychom mohli Demlovy představy o propojení slova a obrazu doložit z jeho korespondence, především opět s Otokarem Březinou:

*Co záleží na jménech, a co záleží na tom, kdy a jak jste to řekl! Viděl jsem, co jste pravil, a nemyslím, že zapomenu na to, co jsem viděl.*³

Ukazuje se tu další ze zdrojů Demlova výtvarného vidění – poezie Otokara Březiny či poezie obecně, její rytmus. Demlovo ztvárnění rytmické kvality slova pomocí krajin či obrazů v malířském, nikoli básnickém smyslu je nápadně časté a navíc se objevuje v klíčových místech jeho díla.

Toto budoucí vlastní dílo se Jakubu Demlovi zjevilo ve snu v podobě knihy, kterou popsal v dopise Otokaru Březinovi:

*Sníl jsem o knize (...) o knize, jež by byla zázračná, protože každé slovo bylo by Slovem – vysloveným v Nebi a od anděla přineseným na zem... (...) viděl jsem i její úpravu – byla fialová – kniha byla i ilustrována, ale nebylo znáti, kde je obraz a kde je slovo... Byla to kniha, ale jako by to nebyla kniha, nýbrž peruť anděla, který sestoupil, viditelný, pokynul a stalo se ticho na zemi, a celá země zahořela blankytem a sluncem jako tehdy, když Duch sestoupil na Apoštoly – – viděl jsem to světlo – tušil jsem toho anděla – a bylo jich zástupy. – A tehdy, když jsem to vidění měl, p. Bílek ještě svůj Otčenáš nevydal a já p. Bílka ještě neznal – teď si vzpomínám, že v knize vidění mého byly jeho obrazy – mohly to být. – –*⁴

¹ DVOŘÁK, Miloš: *O Jakubu Demlovi*. Praha: Cherm, 2007. Kapitola O díle Jakuba Demla, s. 62.

² DEML, Jakub: *Můj očištec*. Olomouc: Votobia, 1996, s. 12. Reprint vydání z roku 1929 (Praha: Rudolf Škeřík).

³ *Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi*. Tasov: vydal Jakub Deml, 1933, s. 64. Dopis ze 7. června 1908.

⁴ *Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi*. Tasov: vydal Jakub Deml, 1933, s. 28–29. Dopis z 28. května 1904.

Deml tu sám přímo říká, že Bílka v této době, kdy měl svůj sen o knize, ještě neznal. Znal ale bezpochyby desátou kapitolu Zjevení svatého Jana:

¹Tu jsem viděl dalšího mocného anděla, jak sestupuje z nebe, zahalen v oblak. Nad jeho hlavou byla duha, jeho tvář byla jako slunce, nohy jako ohnivé sloupy; ²v ruce měl otevřenou knížečku. Pravou nohou se postavil na moře, levou na pevninu ³a vykřikl mocným hlasem, jako když zařve lev. Na jeho výkřik odpovědělo sedmero zahřmění. (...) ⁸Hlas, který jsem slyšel z nebe, opět ke mně promluvil: „Jdi, vezmi tu otevřenou knihu z ruky anděla, který stojí na moři i na zemi.“ ⁹Přistoupil jsem tedy k tomu andělu a požádal ho, aby mi tu knihu dal. Řekl mi: „Vezmi ji a sněz; v žaludku ti zhořkne, ačkoliv v tvých ústech bude sladká jako med.“ ¹⁰Vzal jsem tu knihu z ruky anděla a snědl ji; v mých ústech byla sladká jako med, ale když jsem ji pozřel, zhořkla mi v žaludku.¹

Krom toho výše citované obrazy Demlových krajin, spjaté s rytmem, souvisejí podle mého názoru s jedenadvacátou a dvaadvacátou kapitolou Zjevení:

¹A viděl jsem nové nebe a novou zemi, neboť první nebe a první země pominuly a moře již vůbec nebylo. ²A viděl jsem od Boha z nebe sestupovat svaté město, nový Jeruzalém, krásný jako nevěsta ozdobená pro svého ženicha.

³A nebude tam nic prokletého. Bude tam trůn Boží a Beránkův: jeho služebníci budou mu sloužit, ⁴budou hledět na jeho tvář a na čele ponesou jeho jméno. ⁵Noci tam již nebude a nebudou potřebovat světlo lampy ani světlo slunce, neboť Pán Bůh bude jejich světlem a budou s ním kralovat na věky věků.

¹ Motiv „jedlé knihy“ se pak například objevuje v Demlově knize *Můj očištec*, v próze O Benediktu XV., o venkovském nádraží, o knize ořechové, o hedvábných nitkách a o mouřenínech: „Počáteční listy její byly jako listy jiných knih, potištěné písmenami a řádky a bez ozdob a bez obrázků. To byly listy na levici. Ale jak byla přede mnou rozevřená: na straně pravé nebylo už liter, listy nebyly už ani z papíru, nýbrž byly to jakoby na prst silné plotny přesných chlebů, bílých a v nich jako v kadlubech vězely rozkrojené ořechy, půlka proti půlce pěkně symetricky a řádek za řádkem, a ty, které byly už starší, ve svých jamkách chřastily, avšak při obracení „listů“ nevypadávaly, jako by tam visely na neviditelných stopkách – ale ty nejnovější byly docela čerstvé, jako právě rozkrojené, takže se až jiskřily čerstvostí a voněly a ani dosti málo ve svých lůžkách neklechtaly, i když se „listy“ sebeprudčeji obracely – – –.“ DEML, Jakub: *Můj očištec*. Olomouc: Votobia, 1996, s. 162. Reprint vydání z roku 1929 (Praha: Rudolf Škeřík).

To je tedy další zdroj obrazovosti (nikoli jen obraznosti) Demlova stylu.¹ Tyto příklady jsou myslím víceméně zjevným odkazem právě na Zjevení svatého Jana. Nejde přitom jen o souvislost motivickou, ale o sám žánr zjevení. Ten spočívá ve svém základě na tom, co postřehli Galmiche a Wöll: bezprostřední vidění musel jak sv. Jan, tak i Deml opisovat mnoha slovy, oproti náraz zjevenému slovu tu lidský hlas musí postupovat v čase. Ale je tu ještě něco navíc: vše, co evangelista Jan zapsal, je znamení. A snové krajiny Jakuba Demla jsou rovněž symbolické.²

Písmo svaté je tedy dalším pramenem Demlovy básnické imaginace, konkrétně „obrazovosti“ jeho stylu. Nelze popřít Galmichovo tvrzení, že metafora ze sémantického pole optiky čerpal Deml z Bílkova díla, ale nelze říci, že by bylo Bílkovo dílo zdrojem jediným.

V textech spjatých s Františkem Bílkem se vyjadřování pomocí zápisu zřetěžených výřezů objevuje samozřejmě také. Například *Slovo k Otčenáši* začíná slovy:

*Mám promluvit o Otčenáši Františka Bílka. Je mi, jako bych stál pod širým nebem, samotén, na místě vyvýšeném, pode mnou do nesmírných dálek jakoby se táhla země, zlatá sluncem, hořící barvami, v kráse svých jiter...*³

Když se však vrátíme k *Prvním Světům*, zjistíme, že Bílkovo jméno v knize nepadne ani jednou. Abychom odhalili jeho přítomnost zde, musíme vzít do ruky první, časopisecké a sešitové vydání próz *Smrtelné ticho* a *Sen*.

Smrtelné ticho napsal Deml jako doprovod pro Bílkův cyklus *Život*, který v roce 1905 vydal ve Studiu v rámci *Souborných prací Františka Bílka*, a v tomto vydání k němu připojil dedikaci pro Bertu Bílkovou. Poprvé tak bylo *Smrtelné ticho* tištěno Bílkovým gotickým rukopisem a přímo do textu byly zakomponovány Bílkovy kresby. Je to práce, která přesně naplňuje Galmichovu charakteristiku druhého období Demlovy inspirace Bílkem: slovo a obraz se ve *Smrtelném tichu* dokonale snoubily, ba ještě přesněji: slovo a obraz byly jedno. Tak to chápal sám Jakub Deml, když ve stati *Nové*

¹ Na souvislost vizuálních elementů Demlova díla se spisy mystiků a zejména s Bibli upozornil ve své disertační práci *Jakub Deml's Proximity to the Czech Avant-Garde* (Providence 1981, disertační práce na Brown University) také J. N. Rostinsky (s. 126an).

² Alexander Wöll o Demlových krajinách např. říká, že existují jen v hlase, ve slově, mimo něj nikoli. WÖLL, Alexander: *Jakub Deml. Leben und Werk (1878–1961)*. Köln: Böhlau, 2006, s. 296–297.

³ DEML, Jakub: *Slovo k Otčenáši Františka Bílka*. Nový Jičín: nákladem Nového Života, 1904, s. 4.

oltáře charakterizoval Bílkovo písmo, které pro něj bylo „více než značkou pro nějakou literu: které je rovněž obrazem!“¹

Toto písmo vychází z gotických majuskulí a Bílek jím často doprovázel své grafické práce, vepisoval jím do nich citáty z Bible, které se k danému obrazu vztahovaly či ho inspirovaly. Bílek si toto písmo vytvořil, „aby se propojení slova, obrazu, ale i sochy či reliéfu stalo totálním prolnutím“.² Josef Vojvodík se domnívá, že „v Bílkově snaze po sloučení obrazu a textu se zřetelně odrážejí tendence moderny ke znovuoživení *archaických* (magicko-mytických, náboženských atd.) výrazových forem“ a že předlohou mu mohly být středověké, zvláště byzantské iluminované rukopisy.³

Smrtné ticho bylo u Bílka snad prvním případem takto zpracovaného textu. Pro první ročník revue *Meditace* (1908–1909) vytvořil podobným způsobem mystický traktát *Přátelé, Vaše žádost psáti do Meditací jest plna milosti* a v roce 1916 byla takto vydána i část Demlovy knihy *Miriam*.

Ve Smrtném tichu a litografické *Miriam* se tedy dokonale naplnily představy obou umělců o slově-obrazu, na samé podstatě umění se tu shodli básník slova viděného a výtvarný umělec vtělující slova do obrazů.

Slovo zářící

Druhá z próz věnovaných v *Prvních Světlech* Bílkovi – Sen – byla poprvé otištěna v „bílkovské“ příloze *Nového Života* v roce 1905 a Deml ji uvedl tímto věnováním:

Věnování Františku Bílkovi. *Mistře, mnoho jsem mluvil k jiným, málo k Vám. „Mnoho“ je kvantum. Pro Vás i „Málo“ je kvantum. Milujete barvu bílou. Barva Světla. Milujete ji, protože tají barvu slunce a zlata. Slunce je vysoko, svět nepotřebuje výšin. Zlato je těžké, padá až na dno řečišť, padá až do vnitra země, až do nejnepřístupnějších skulin hor a skal: žíly křemene – a žíla je skrytá, vždycky skrytá, jinak by tekla krev... Světlo,*

¹ DEML, Jakub: Nové oltáře. In *Nový život*, 1905, roč. 10, č. 2 (6. února 1905), příloha s. XII. Srov. názor Xaviera Galmiche: „... ideál *litografického písma* tak, jak ho pojímá Deml, spočívá v materializaci Slova.“ GARMICHE, Xavier: „Jako řeč matky, která mluví pohledem...“ Bílkovo dílo ve snu Jakuba Demla. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 205.

² ROUS, Jan: „Práce?... Každá je knihou, zkušenostmi obsáhlou a – svatou.“ F. Bílek, Pracovna. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 239.

³ VOJVODÍK, Josef: Mezi kultem umění a mýtem života: tvůrčí dialog Otokara Březiny a Františka Bílka. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 153.

slunce, zlato... Mistře, skryjte poklad, slyším kovkopy! Zkusme jejich čich! Vaše ruce zdviženy? Ó rozumím – chrám by stavěly, nikdo jich nezatíží! Zlato knížat skuto v čepely, zlato křesťanů v bankách hýří, banky zamčeny – – hle srdce mé: hle, otevřeno...

Je myslím třeba zdůraznit, jak se Deml v tomto věnování k Bílkovi obrací prostřednictvím motivu světla, které je vnímáno opět zrakem. Je to motiv vetknutý do titulu celé knihy a navíc prostupuje celým Demlovým rozsáhlým dílem. Konkrétně ve *Snu* se objevuje zduchovnělá země, kde „světlo proniká všechny věci jako tělo krev“. Smrtné ticho je pak „tam, kde světlem se mluví“. *Slovo*, které Deml dal do názvu své knihy o Bílkovi, je v *Prvních Světlech* „zakleto do větru a do světla“ (Zakletí slov) nebo „netkví na ničem, držíc se v prostoru rovnováhou své práce a množstvím svého světla“ (Přímka).

Nejen Slovo-obraz, ale také Slovo-Světlo tedy Demlovi slouží ke komunikaci s Františkem Bílkem. Toto Slovo-Světlo přitom odkazuje na první kapitolu evangelia svatého Jana:

¹Na počátku bylo Slovo, to Slovo bylo u Boha, to Slovo bylo Bůh. (...) ⁴V něm byl život a život byl světlo lidí. ⁵To světlo ve tmě svítí a tma je nepohltila.

Světlo v Demlově díle samozřejmě není spjaté jen s Biblií, Březinou a Bílkem, ale v tomto případě je důležité, že jedno ze svých „prvních světél“ spatřil Deml právě v Bílkově tvorbě.

Nemusíme se přitom pohybovat jen v rovině básnického obrazu, lze totiž poukázat i na doslovný význam takového tvrzení. Hana Larvová ve své studii o Bílkovi ukazuje, že Deml skutečně mohl spatřit zvláštní světlo vycházející z Bílkových prací. Bílek, jemuž daltonismus znemožnil nastoupit dráhu malíře, si totiž velmi oblíbil černobílou grafickou práci:¹ „Pro Bílkovu grafiku byla lapidární černobílá řeč dřevořezu zvláště vhodná k vyjádření dramatickosti výrazu. Bílek byl považován za obnovitele dřevořezu a i věční kritici jeho díla oceňovali originalitu jeho grafické práce. Po roce 1905 se na tuto problematiku plně soustředil a lze konstatovat, že dokonce ovlivnila zpětně i rukopis jeho sochařských realizací ve dřevě. Způsob, jakým pracoval s linií, mu

¹ Zajímavé je, že Bedřich Fučík (nezávisle?) k popisu Demlovy řeči, která se napájí z řeči lidové, používá příměr „dřevorytecké plastičnosti“. FUČÍK, Bedřich: *Píseň o zemi*. Dílo Bedřicha Fučíka, sv. 4. Praha: Melantrich, 1994. Kapitola Orientační popis některých Demlových krajin, s. 200.

umožňoval uplatnit své pojetí světla, které mělo zářit jako paprsky transcendentálního duchovního světla Božího, uvolněné z tíživé hmoty.“¹

Nehledě ani na to, jak významným symbolem bylo světlo v Bílkově teoretickém uvažování o umění.² Symbolika mystického světla je pak podle Hany Larvové nejlépe znázorněna v dílech *Matko!*, *Jak paprsek slunce na dřevě života umíral* a *Maria*. Dvě z těchto děl přitom Deml v obdivu zmínil hned v prvním dopise, který Bílkovi poslal.

Slovo hmatané

Slovo v Demlových textech není jen viděné, ale doslova hmatané všemi „duchovními smysly“:

*Co mi bylo zvukem, stalo se mi hudbou, co bylo částí, stalo se celkem, slovo tělem. (...)
Ku podivu, jak země stala se mi známou: viděl jsem ji, jak vidíme krajinu mřížemi oken,
voněl jsem ji, jak voníme hlinu a kořeny a květy a pel po májové bouři s blesky, chutnal
jsem ji jako chléb...³*

Smyslovost podle Bedřicha Fučíka zásadně odlišuje Demla od Otokara Březiny: „Jestliže u intelektuálního Březiny obraznost vyvěrá především z pojmově přesné, hierarchicky učeněné básnické myšlenky, u Demla stojí na prvním místě smysly, za nimiž je intelekt jakoby skryt či maskován.“⁴ Hmatání krajiny a vši skutečnosti smysly je něco, co muselo Demla se sochařem – umělcem tvarů, rukou – sbližovat velmi silně.

¹ LARVOVÁ, Hana: „Přijmete-li mé slovo, pak mne jste přijali.“ František Bílek a pozdní symbolisté. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 95.

² „Symbolika světla měla pro Bílka zásadní význam, který Bílek promýšlel jak v teoretické rovině, tak v samotném výtvarném procesu. František Šmejkal nacházel spojitost Bílkových myšlenek v Confiteoru umění, publikovaných už v roce 1898, s herakleitovským učením o věčném ohni jako podstatě všeho a zároveň také s novoplatonskou mystikou světla, kde je světlo výrazem etické kategorie dobra a pravdy.“ LARVOVÁ, Hana: „Přijmete-li mé slovo, pak mne jste přijali.“ František Bílek a pozdní symbolisté. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 95.

³ DEML, Jakub: *První Světla*. Čtvrté vydání. Třebíč: Arca JiMfa, 1996. Kapitola Sen jeden svítí..., s. 96.

⁴ FUČÍK, Bedřich: *Píseň o zemi*. Dílo Bedřicha Fučíka, sv. 4. Praha: Melantrich, 1994. Kapitola Orientační popis některých Demlových krajin, s. 199. Srov. však opačný názor na Březinu, ale stejný na Demla u Vladimíra Binara: „A zároveň mu Březinova koncepce uchopení světa, jejímž základním ohniskem je teologická tradice – zmocňovat se světa pomocí smyslů duchem – dovoluje sjednotit křesťanství svého kněžství s básnickým viděním.“ (BINAR, Vladimír: *Čin a slovo*. Praha: Triáda, 2010. Kapitola Host na slavnosti, s. 166.)

Alexander Wöll se při interpretaci textu Kráva z *Prvních Světůl* zastavuje u metafory „stíny víc se dloužily a jako ruce duchové se kladly v zlatá lože západů“.¹ Tuto antropomorfizaci totiž považuje Wöll u Demla za charakteristický stylový prostředek.²

Není to však jen antropomorfní metafora, je to odkaz na celistvou koncepci tzv. duchovních smyslů, kterou Deml našel znázorněnou v Bílkově *Otčenáši*. Explicitně ji Bílek v této korespondenci popisuje v dopise z 5. září 1903 (č. 4) – v něm popisuje, jak se člověk modlí k Bohu „zrakem duše“, „sluchem duše“, „chutí duše“...

Duchovní zrak (a ostatně i hmat a sluch) byl v Bílkově umění nerozlučně spjat s jeho sochou *Slepci*. Toto dílo z roku 1902 je někdy považováno za počátek Bílkovy nové tvůrčí etapy.³ Jak ukazuje Josef Vojvodík, je právě motiv slepců jednou z „nevěrných“ Bílkových interpretací Březinova díla. Bílek se při jeho ztvárnění inspiroval Březinovou básní Hudba slepců ze sbírky *Ruce*, ale zatímco vyznění Březinovy básně je tragické, Bílek zdůrazňuje právě pozitivum vnitřního zraku, který je důležitější a přesnější než zrak smyslový.⁴

Demlovi však zjevně učarovalo spíše pojetí Bílkovo: „U Františka Bílka naučil jsem se myslit, cítit a mluvit jako slepec, proto právě jeho *Slepci* dali mně nejvíc,“ píše v *Mém svědectví o Otokaru Březinovi*.⁵ V roce 1907 uveřejní Deml ve Studiu svůj překlad Rilkovy básně Slepá⁶ a podobné pojetí „šťastného (protože milujícího) slepce“ najdeme i v jeho básni Vlčí mák ze sbírky *Moji přátelé*. Ale můžeme tento motiv sledovat ještě dále na postupu Demlova díla. V kapitole Na národa roli dědičné ze *Sokolské čítanky* přirovnává Deml sokolstvo k obilnému poli z Březinovy básně a sám se v tomto poli cítí být vlčím mákem. A v *Česnu* v kapitole Básník šílenství a mrtvice o básníku píše, že „jest od narození slepý a ví a zná jenom to, co ohmatá svými prsty... (...) A poněvadž byl od narození slepým a viděl tuto otázku jakoby z masa a krve...“⁷

¹ DEML, Jakub: *První Světla*. Čtvrté vydání. Třebíč: Arca JiMfa, 1996. Kapitola Sen jeden svítí..., s. 52.

² „Die Verstandeskräfte der Menschen werden durch die Metapher der „Geisterhände“ zudem anthropomorphisiert. Eine solche Anthropomorphisierung ist eines von Demls charakteristischen Stillmitteln.“ WÖLL, Alexander: *Jakub Deml. Leben und Werk (1878–1961)*. Köln: Böhlau, 2006, s. 339.

³ „Nové plastiky se začínají pohybovat a jejich pohyb se odehrává v patetických gestech. Svého vyvrcholení dosáhl pak tento nový pohled v monumentální dřevěné soše *Úžas* z roku 1907. Socha také znamenala Bílkovo definitivní vyrovnání s pesimismem devadesátých let.“ URBAN, Otto M.: František Bílek a idea dekadence. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 57.

⁴ VOJVODÍK, Josef: Mezi kultem umění a mýtem života: tvůrčí dialog Otokara Březiny a Františka Bílka. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 164–165.

⁵ DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha: Rudolf Škeřík, 1931, s. 87.

⁶ *Studium. Sborník 6*. Stará Říše: vydal Josef Florian, listopad 1907, s. 13–18. Viz příloha.

⁷ DEML, Jakub: *Česno*. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, 1924, s. 133.

Druhým Demlovým smyslem po zraku je tedy hmat. Deml jako by přistupoval k realitě skrze ruce, nástroj sochařův. Připomeňme však v tomto kontextu znovu také spojení vtělené Slovo. „Jest asi dobrá souvislost mezi slovem a tělem,“¹ napsal Deml ve své esejí *Chléb a slovo*, po němž editoři Vladimír Binar a Bedřich Fučík dokonce pojmenovali ve svém Díle svazek Demlovy esejistiky. Tato souvislost odkazující na první kapitolu Janova evangelia a také na eucharistii se dá vztáhnout také na vztah mezi Demlem a Bílkem – slovo a tělo tvoří podstatu díla básníka a sochaře.

Barva hlíny

Další souvislost mezi Jakubem Demlem a Františkem Bílkem je podle mého názoru ukotvena hluboko v jejich zemi, v půdě jejich rodné *venkovské* krajiny. Toto sepětí si ve svém i Bílkově díle uvědomoval především Deml sám.

Mýtus země v české literatuře popsal Bedřich Fučík v esejí Píseň o zemi. Začíná u Máchy a přes Erbeny a Nerudu dochází k tomuto motivu u Zeyera a pak u Otokara Březiny, „z něhož Deml vychází a kterého domýšlí v nezadatelné vlastní podobě.“ Fučík cítí, že „Deml jako by při motivu země integroval všechno dosavadní české básnické poznání v tomto směru a poponášel je výš.“ Domnívá se, že Demlova souvislost s Máchou je těsnější než u kteréhokoli z předchozích básníků: „Je ve svém pozemšťanství velmi blízký básníku *Máje*, a navíc konkrétnější, příroda zdá se u něj na dosah ruky, postihovaná a hmataná ve zvláštnosti každého jednotlivého jevu.“² A rozdíl je také v tom, že Deml nepocítuje úzkost, ale radostné splnutí se zemí a s přírodou.

Ať už je země v Demlově díle zobrazena jako obdělávaná lidmi, nebo jako lidmi nedotčená, z níž vyrůstají živá (velké stromy, ale i malé květiny – „moji přátelé“) i neživá díla přírody, vždy je oslavována a vždy básník pocítuje své živé kořeny v ní.

V Bílkově díle je příroda chrámem. V přelomové kresbě *Místa harmonie a smíření* z roku 1900 je chrámová klenba tvořená větvemi stromů; a naopak třeba pro návrhy chrámů Československé církve z roku 1923 se Bílek inspiroval borovým lesem, přesličkou a jinými organickými tvary. *Místa harmonie a smíření* přitom vznikla jako

¹ DEML, Jakub: *Chléb a slovo*. In Dílo Jakuba Demla, sv. 13. Ed. Vladimír Binar – Bedřich Fučík. Praha: Rukopisy VBF (samizdat), 1983, s. 612.

² FUČÍK, Bedřich: Píseň o zemi. Dílo Bedřicha Fučíka, sv. 4. Praha: Melantrich, 1994. Kapitola Píseň o zemi, s. 412.

doprovod pro Březinovu sbírku *Ruce*.¹ Příroda jako chrám je častým motivem básnictví 19. století.²

Demlovi přitom bylo cizí artistní pojetí, kdy příroda je jen zrcadlem básnickovy duše, a nejde mu ani o pouhé zobrazení přírody v díle, ale přímo o organický růst díla:

*Duše triumfuje v díle Bílkově a v díle Březiny, a proto jejich práce rostou jako díla přírody, jednoduchá tak a přece rozmanitá ve svých krásách.*³

Hned do prvního článku věnovaného Bílkovu dílu Deml zapsal tuto myšlenku, která ho při uvažování o Bílkově tvorbě už nikdy neopustila. Podobnou nacházíme v průběhu celé Demlovy bílkovské esejistiky. Ve dvacátých letech ji zařazoval do svých přednášek, které se dochovaly v Literárním archivu PNP, a zakomponoval ji také do kapitol, které věnoval Bílkovi ve dvou svých sokolských knihách – nejprve v *Sokolské čítance*:

*Mezi dílem Františka Bílka a ostatních jeho vrstevníků sochařů jest ten rozdíl podstatný a zásadní, že všechny jeho práce rostou, a tím už jest řečeno, že spojeny jsou s touto zemí, z ní berou mízu a sílu, ale i zákon a řád.*⁴

A ženskému světu ji přizpůsobil v knize *Sestrám*:

*Nejsličnější bohyně Starověku vynořila se z mořské pěny, ale nejsličnější žena slovanská jako pšeničný klas vypučela z pole. A tou jest „Panna Maria“ Františka Bílka, „Matka Boží“ českého sedláka, který i chlebu říká „boží dar“.*⁵

V *Mém svědectví o Otokaru Březinovi* se v souvislosti s portrétem Josefa Holečka, který Bílek vysekal do neotesaného špalku, zmiňuje o podobnosti stylu Bílkova a svého:

¹ ROUS, Jan: „Práce?... Každá je knihou, zkušenostmi obsáhlou a – svatou.“ F. Bílek, Pracovna. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 241.

² Reprezentativním dílem symbolismu se v tomto smyslu stává Baudelairova báseň *Vztahy*.

³ DEML, Jakub: Fr. Bílek jako umělec. In *Museum. Časopis bohoslovců českomoravských*, 1901, roč. 35, s. 155.

⁴ DEML, Jakub: *Sokolská čítanka*. Třetí vydání. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, podzim 1924, s. 24. Tuto pasáž (z prvního vydání *Sokolské čítanky* z roku 1923) Deml otiskl také v katalogu Bílkovy výstavy, kterou v únoru a březnu 1924 pořádal v Brně K. V. U. Aleš.

⁵ DEML, Jakub: *Sestrám*. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, 1924, s. 38.

... poněvadž Josef Holeček, tak jako Bílkův otec, byl venkovan a celé jeho dílo nerozlučitelně souvisí s takovým dřevěným špalkem a s takovou kůlnou. Je to poctivost, není to manýra, a v mém vlastním literárním díle najde se takových zúmyslných, dokonale stylových špalků slušný počet.¹

A snad naposledy se k této podobnosti vrátil neveřejně – v dopise Timotheu Vodičkovi z 9. září 1952:

Tento kontrast měl rád František Bílek: z neforemného špalku vyrůstá krásná lidská hlava; spojení mezi přírodou a uměním, přirozeným a nadpřirozeným není přerušeno (tendence i mého stylu), ale duch se svým zákonem vládne. A tím dokonaleji vládne, čím více je napojen světlem Ducha Svatého. Čím více se prohlubuje číše pokory.²

Poslední dvě zmínky jsou o to pozoruhodnější, že do nich Deml vložil i přirovnání svého vlastního díla. Tutěž „tendenci Demlova stylu“ spatřili i další, kdo se zabývali jeho dílem, především Bedřich Fučík.

Ten ve své stati *Jakub Deml – Pokus o portrét*, kterou Deml převzal do svých čtyřiaadvacátých *Šlépějí*, zvolil pro charakteristiku Demlova díla balvany rozesté po polích kolem Tasova, kterým Otokar Březina říkal „velrybové mocní“. V Demlově díle tak podle Fučíka promlouvá země přímo a ono samo se jí podobá: „Dílo Demlovo trčí takto z české literatury jako neohrabaný, mohutný balvan, plný hran, balvan s nesčítelným vrstvením a průlinami.“³

Jinou svou studii Fučík nazval *Jakub Deml – Básník přírody* a představuje ho v ní jako básníka, „... jehož dílo vynikne teprve snad tehdy, až mnoho oněch vzdutých vln oparů lehne a rozplyne se, vynikne v celé své původnosti, věrnosti krajině, z níž vyrostlo.“⁴ Na souvislost Demlova díla s konkrétní krajinou jeho rodiště podle záznamu v knize *Pozdrav Tasova* „prvně upozornil pan Walter Maras“.⁵

¹ DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha: Rudolf Škeřík, 1931, s. 489.

² DEML, Jakub: *Píšu to při světle nočním. Výbor z korespondence z let 1940–1961*. Ed. Jiří Olič – Marek Nekula. Torst: Praha, 1998, s. 258.

³ FUČÍK, Bedřich: Jakub Deml. Pokus o portrét. In *Proč bychom se netěšili. Šlépěje*, sv. 24. Tasov: vydala Marie Rosa Junová, 1939, s. 83.

⁴ FUČÍK, Bedřich: *Kritické příležitosti I*. Dílo Bedřicha Fučíka, sv. 1. Melantrich: Praha 1998. Kapitola Jakub Deml – Básník přírody, s. 91.

⁵ „Pro Otokara Březinu, tak jako pro mne, ustálila se posléze tato jediná cesta: mou zahradou vzhůru pod Horky, výše na Ouvary a k Lindě. Odevšad z těchto míst, tak jako v mém díle, je viděti současně několik obzorů: na to prvně upozornil pan Walter Maras...“ DEML, Jakub: *Pozdrav Tasova, Rodný kraj*. Brno: JOTA & ARCA JIMFA, 1991, s. 21.

Fučík se k témuž přirovnání vrátil i ve studii *Orientační popis některých Demlových krajin*. V ní také staví Demlovu zemitost a smyslovost do protikladu k intelektuálnímu založení Březinovy tvorby.¹ Březinovo dílo bylo pro iniciaci díla Demlova bezpochyby zásadnější a také Březinova postava je stálejší než postava a dílo Františka Bílka. V některých ohledech mu však lépe konvenovalo dílo Bílkovo. Řečeno s Xavierem Galmichem: v Bílkově díle Deml „našel umění bližší jeho vlastnímu géniu hledajícímu výraz, umění hřejivé, vyrůstající ze země, z měkkého a tajemného lůna hlíny, z níž je hněteno tělo člověka.“²

Cykly a syntéza

Ve významu celistvého, složité propleteného a do sebe zacykleného systému jediného životního díla zakládají „cykly“ další hloubkovou souvislost mezi dílem Jakuba Demla a Františka Bílka.

Editoři samizdatového *Díla Jakuba Demla* Vladimír Binar a Bedřich Fučík se pro svůj způsob uspořádání inspirovali Demlovou předmluvou k vydání *Mohyly* z roku 1948, kde Deml charakterizuje všechny své knihy jako knihu jedinou.³ To Binara s Fučíkem přivedlo na stopu složité cyklické struktury Demlova díla – nejenže ho rozdělují do tří základních časových cyklů, ale pojmenovávají i základní motivy, které jím prostupují od začátku až do konce. Po letech se tedy mohou nečekaně znovu vynořit a uzavřít tak některou motivickou kružnici.⁴

Podobně je založeno i dílo Bílkovo. Postřehl to už Emil Pacovský ve své stati Po cestách umění Bílkova, otištěné v *Meditacích* v roce 1908: „Je nutno, abychom v každém jednotlivém díle Bílkově hledali spojení s celou prací jeho. Neboť jediná myšlenka velká, jako hedvábná nit, spojuje všechno jeho dílo v růženec korálový.“⁵ Obraz hedvábné nitě je možná konvenční, ale Jakub Deml ho použil v několika svých

¹ FUČÍK, Bedřich: *Píseň o zemi*. Dílo Bedřicha Fučíka, sv. 4. Praha: Melantrich, 1994. Kapitola Orientační popis některých Demlových krajin, s. 199.

² GALMICHE, Xavier: „Jako řeč matky, která mluví pohledem...“ Bílkovo dílo ve snu Jakuba Demla. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 196.

³ BINAR, Vladimír – FUČÍK, Bedřich: Zpráva o uspořádání Díla Jakuba Demla. In *Revolver Revue*, 2000, roč. 16, č. 42, s. 188

⁴ BINAR, Vladimír – FUČÍK, Bedřich: Tamtéž, s. 192an.

⁵ PACOVSKÝ, Emil: po cestách umění Bílkova. In *Meditace*, 1908–1909, roč. 1, č. 2, s. 160–165.

knihách,¹ a tak ho můžeme i u něj považovat za metaforu cyklicky se navracejících motivů.

Pacovského postřeh o Bílkově díle potvrzují i novodobí historici umění. Hana Larvová si ostatně jeho slova vetkla do čela jedné ze svých studií, v níž Bílkovo dílo popisuje takto: „Jednotlivá díla se mu stala součástí jednoho celku – výsledkem této syntézy bylo extatické vizionářské dílo, prostoupené mystickou vizí dosažení konečné spásy na útrpné cestě životem, protože „naše bytí je strašným snem k věčné skutečnosti“.² Podobně i Jan Rous uvádí cyklus jako základní formu Bílkovy tvorby. Jeho interpretace však není explicitně křesťanská, spíš symbolisticky neurčitá: jednotlivá díla jsou podle něj jen zastaveními na „cestě k poznání mystické *Pravdy*“.³

Příkladem dílčích cyklů v Bílkově díle je například *Otčenáš*, *Život*, rozvíjení motivu slepců v několika verzích, rozvíjení tématu ženy jako matky, Panny Marie či světice, ale i v podobě souboru tří obrazů, jimiž doprovodil Demlovu knihu *Sestrám* (*Sestrám, které zažívají krb domácí; Sestrám, které zažívají krb národní; Sestrám hvězdám, které uzří jen jasné noci bratří*).⁴

Podobně v Demlově tvorbě najdeme cykly – v motivické rovině například návratné postavy, jako jsou Otokar Březina, matka, sestřička Matylka a další. Ale cyklí se i obrazy a celé knihy. Některé pasáže Deml zařazoval do více svých knih – příkladem můžou být texty knihy *Pro budoucí poutníky a poutnice*, které přešly do *Miriam*. A *Miriam* byla posléze vydávána v mnoha reedicích, je příkladem knihy-cyklu.

Je tedy zřejmé, že při budování svého celoživotního díla oba přátelé postupovali obdobně. Obdobný je i cíl, ke kterému směřovali: „utonout v jednosti“.⁵ Ať už má podobu knihy, národního pomníku, anebo dokonce celého života.

¹ Například v knihách *Česno* (1924) nebo *Můj očištec* (1929).

² LARVOVÁ, Hana: „Přijmete-li mé slovo, pak mne jste přijali.“ František Bílek a pozdní symbolisté. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 87–88.

³ ROUS, Jan: „Práce?... Každá je knihou, zkušenostmi obsáhlou a – svatou.“ F. Bílek, Pracovna. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 239.

⁴ ROUS, Jan: Tamtéž.

⁵ Narážka na Bílkův kamenný reliéf *Utonula jsem v Tvé jednosti*, který Deml zvolil pro pomník svého švagra Jana Kryštofa (Jinošov 1918).

Dobově příznačná – inspirovaná Nietzsche, Šaldou, ale v našem případě také Březinou – je snaha o syntézu všech druhů umění. Šalda například ve své přednášce *Nová krása*, její geneze a charakter napsal, že nové umění „nezná sobectví specializace, nezná hmotného napodobení malých výseků a výkrojů života, neodlučuje se od velikého rytmického celku, neuzavírá se před ním, není izolované, nýbrž oddané, sloužící a splývající: nese, slouží, pracuje k jednotě a k celku nejprve umění a pak života...“¹ Dříve jsem také už uváděla první dopis Otokara Březiny Františku Bílkovi, který Jan Rous považuje za nové Bílkovo krédo:² „Všechny druhy umění jsou v podstatě jedno a totéž, malba, socha, hudba, slovo osvětlují se navzájem.“³

Jakub Deml o této syntéze snil jako o ideální knize – a František Bílek, který „ve svém díle dokázal originálním způsobem propojit v jediný tvárný celek jednotlivé druhy uměleckých forem“,⁴ byl z výtvarných umělců tím, kdo se jeho snům nejvěrněji přibližoval.

*... bude to kniha slučující všechna umění, tedy více než boží duha, a boží duha nechť Vám usnadní tuto moji víc než představu (neb svoji knihu viděl jsem před lety, v tom čase, kdy jsem psal Slovo k Otčenáši, viděl jsem v nepozemském snu)...*⁵

Jedinnost, syntéza měla u obou umělců nejen podobu díla, ale celého života. Život a dílo splývají. František Bílek k tomuto ideálu dospíval už v 90. letech. V nedatovaném dopise, psaném ještě před tím, než přesídlil do Prahy, Vilému Bitnarovi líčí, jak „práce moje stává se podobnou mému životu, jenž jen jedno pracuje a žije; a to je prosté ‚mlčení‘.“⁶ Toto přesvědčení pak muselo ještě zesílit poté, co se seznámil s Otokarem Březinou – vždyť ten mu ve zmíněném prvním dopise napsal: „Umělec kráčí k dokonalosti svého díla dokonalostí svého života.“⁷

¹ ŠALDA, F. X.: *Boje o zítřek*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 108.

² ROUS, Jan: „Práce?... Každá je knihou, zkušenostmi obsáhlou a – svatou.“ F. Bílek, Pracovna. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 525.

³ BŘEZINA, Otokar: *Korespondence*, sv. 1. Ed. Petr Holman. Brno: Host, 2004, s. 525–526.

⁴ LARVOVÁ, Hana: „Přijmete-li mé slovo, pak mne jste přijali.“ František Bílek a pozdní symbolisté. In *František Bílek (1872–1941)*. Praha: GHMP, 2000, s. 91–92.

⁵ DEML, Jakub: *Domů*. Brno: Jota & ARCA JIMFA, 1990, s. 11. Fotoreprint druhého vydání z roku 1928 (Tasov: vydala Pavla Kytlicová).

⁶ LA PNP, fond Vilém Bitnar, korespondence přijatá, dopisy Františka Bílka Vilému Bitnarovi, inv. č. LA/12/73/864. Nedatovaný dopis.

⁷ BŘEZINA, Otokar: *Korespondence*, sv. 1. Ed. Petr Holman. Brno: Host, 2004, s. 526. Nedatovaný, první dochovaný dopis Bílkovi.

A Jakub Deml svou „bílkovskou“ básnickou prózu Smrtné ticho začíná slovy: „Není jiné cesty k umění a jiné k životu.“ Také tento motiv se u něj vrací v mnoha variacích. Jednou z nich pak je, že učinil hlavním hrdinou svých textů sám sebe.

Mnoho z „hlubinných souvislostí“, které jsem tu nastínila, vyrůstalo ze své doby, z jejího ovzduší, a tak by se možná dalo namítnout, že nejsou specifické jen pro Demla a Bílka. Ale poslední souvislost vtiskuje těm ostatním punc neopakovatelnosti – je to neotřesitelná víra v Boha, křesťanství, u Bílka alespoň zpočátku v katolické tradici. Jednota života a díla dostává tak podobu jediné modlitby, jíž je zároveň láska a práce. Tato víra byla však natolik integrální součástí obou osobností, že jakékoli další „dokazování Boží přítomnosti“ v jejich dílech by bylo marným tříštěním.

Z příkladů, které jsem uvedla, zároveň vyplývá, že v případě umění Františka Bílka a Jakuba Demla nelze mluvit jen o přejímání. Je to spíše – jak uvádí Xavier Galmiche přesněji – „shoda estetických hodnot“, „která přetrvávala dlouho poté, co se sochař ztratil básníkovi z dohledu“.¹ Tato shoda se napájela z mnoha zdrojů. Ze společných literárních pramenů, z mýtu půdy a země i z dobové atmosféry.

¹ GALMICHE, Xavier: Tamtéž, s. 191.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se snažila postihnout vztah Jakuba Demla a Františka Bílka v jeho časových proměnách i v neměnných souvislostech.

O tomto přátelství si lze učinit nejpřesnější představu na základě konfrontace mnoha pramenů – nejen těch, které jsem citovala ve svých doprovodných textech, ale i těch, které dosud leží v archivech a soukromých sbírkách, nebo těch, jejichž zpracování dostali na starost moji kolegové ze semináře vedeného Danielou Iwashitou a jež nebylo možné citovat ve větším rozsahu. Stejně jako Demlovo dílo, i jeho korespondence tak klade velké nároky na čtenářovu aktivitu. Pouze na základě pramenů však bylo možné opravit nepřesnosti a snad i odstranit některé stereotypy, které se dosud v odborné literatuře o tomto tématu objevují.

Význam osobnosti Františka Bílka v tomto vztahu lze shrnout na několika rovinách – rovině životní, epistolární, rovině díla a esejistické linie Demlovy tvorby.

V životě Jakuba Demla bylo toto přátelství výjimečné svou délkou a kontinuitou, hloubkou a intenzitou. Trvalo bezmála třicet let, a tak se v něm odrážejí osudové zvraty i Demlovo osobnostní zrání. Naopak přátelství a korespondence s Františkem Bílkem nepatřily k nejdůvěrnějším, jejich hloubka spočívá spíše v tom, že v tvorbě obou umělců najdeme podobné principy či shodné prameny.

Dopisy, které si Bílek a Deml vyměňovali, mají především hodnotu dokumentární a uměleckohistorickou – umožňují nám mimo jiné poznat genezi řady děl. Skládají rovněž poutavý životní příběh a mnohé z Demlových dopisů jsou malými básněmi v próze či lyrickými vyznáními. Specificky se tyto dopisy také promítly do Demlova díla, čas od času se objevují v jeho knihách. Na rozdíl od jiných adresátů, jejichž jména jsou v Demlových tištěných dopisech často ztajená, se Bílek objevuje jako veřejný přítel. V této roli ho najdeme ve *Slově k Otčenáši Františka Bílka*, knize *Pro budoucí poutníky a poutnice*, v *Prvních Světlech* z roku 1917 a pak zejména ve *Šlépějích* z 20. let a v sokolských knihách.

V knihách psaných po ukončení korespondence v roce 1928 Bílek vystupuje jako odpadlík od katolické církve – taková je jeho úloha v „teatru mundi“ pozdějších Demlových textů. V knihách *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*, *Audiat et altera pars*

a *Cesta k jihu* se Deml k Bílkovu vyznání vyjadřuje sice kriticky, ale nikdy ho ve svých knihách veřejně neurazil.

Daleko důležitější úlohu však Bílek v Demlově díle sehrál nikoli jako postava, ale jako iniciátor. Spolu s Otokarem Březinou totiž stál u zrodu Demlovy knižní prvotiny. Jak se ale ukázalo na motivech i stylových postupech použitých ve *Slově k Otčenáši Františka Bílka*, znamenalo to u Demla rovnou vstup do jeho celoživotního Díla.

Ačkoli *Slovo k Otčenáši* už ukazuje směr budoucí Demlovy básnické cesty, je ve své podstatě výtvarněkritickou esejí (více méně) o Bílkově díle. Také svou první časopiseckou studii Deml napsal o díle Františka Bílka a ve vydávání svých bílkovských prací pokračoval i poté, co přátelství i korespondence s ním skončily. František Bílek tak stál na počátku i této linie Demlovy tvorby a po celou dobu v ní převažoval, můžeme tedy dát za pravdu Bedřichu Fučíkovi a Vladimíru Binarovi, že v esejistice měl Bílek důležitější roli než v jeho básnických či deníkových knihách.

Ať probíráme kteroukoli z vyjmenovaných rovin, ve všech se Deml s Bílkem vyrovnával po celý život. František Bílek prochází Demlovým životem od roku 1901 až do své smrti a – jak ukazují další korespondence, – dokonce až do smrti Jakuba Demla.

Ediční poznámka

... věty, které pronáší duše, jsou bez interpunkce, široké jako step, vláčné jako plamen a hudba...

(Jakub Deml Otokaru Březinovi, březen 1904)

Vidíme, že interpunkční znaménka mají v Demlově poezii spíše význam posunku, mrknutí, pokynu, jakéhokoliv upozornění, než význam logický, a na mnoha místech by se Deml obešel bez tradiční interpunkce, poněvadž jeho věta je proud života, který není usměrňován do přímočarých logických forem jako regulované věty v novinách.

(Miloš Dvořák: O díle Jakuba Demla)

Rukopis

V soupisu vzájemné korespondence Jakuba Demla a Františka Bílka jsou uvedeny popisy každého jednotlivého dopisu, jako je rozměr a kvalita papíru nebo barva inkoustu. V těchto popisech chybí pouze údaj o charakteru písma obou pisatelů.

František Bílek psal drobným, poměrně dobře čitelným psacím písmem. Jakub Deml psal naopak písmem robustním, které je ale velmi dobře čitelné. U Josefa Floriana se Deml naučil psát kaligrafickým tiskacím písmem, ale tento způsob je v korespondenci s Bílkem spíše výjimečný.

Bílkovo písmo je ve všech dopisech stejné, stále stejně klidné, pravidelně kladené do řádků. Naproti tomu Demlovo písmo se v některých citově naléhavých dopisech mění. Tereza Riedlbauchová, pořadatelka malého rukopisného výboru z této korespondence, takové dopisy popisuje jako „výrazné i po stránce formální: věty jsou rozsekány po slovu na řádku, objevují se různé druhy písma či majuskule, množství grafických znamének – pomlček, teček, středníků, vykřičníků, podtržení apod. Text se tak stává jedním výkřikem, patetickým gestem.“¹ Takto však vypadají jen některé dopisy, převážně z počátku korespondence, kdy byl vztah Jakuba Demla k Františku Bílkovi velmi intenzivní.

Jako celek rukopis Demlových dopisů do roku 1906 charakterizoval Otokar Březina v dopise Bílkovi z 1. listopadu 1905:

Písmo, stržené nepokojem rychlého duchovního zrání, přeměňuje se a prudce vyvíjí; něžné tahy prvních listů prodlužují se, lámou a sílí, horečně ryté do papíru; zdá se, jako by se plnily krví; rostou a vyšlehují v ohromná znamení metaná po foliových stranách, napříč ohromných archů, jak dopisovaná v uhasínajícím světle, v oslnění mezi blesky, rukou zkřehlou v chladu měsíčních půlnocí. Ale vždy zase znova původní charakter písma se vrací, zmužnělý, svatě znavený, upřímný a dobrý.²

¹ RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza: komentář k rukopisné edici „*Kůň – Netopýr – Věda letí povětřím a řičí...*“ Výbor z dopisů Jakuba Demla Františku Bílkovi.

² BŘEZINA, Otokar: *Korespondence*, sv. 1. Ed. Petr Holman. Brno: Host, 2004, s. 698.

Díky dobré čitelnosti obou rukopisů se při přepisu vyskytlo jen několik překážek. V Demlově rukopisu například není příliš velký rozdíl mezi malým a velkým *k*, *ž* nebo *n*. Pokud tedy tato písmena nestála na počátku věty, volila jsem neutrální malé písmeno.

V přepisech jsem vynechávala některé technické značky, jako například znaménko pro otočení stránky nebo dvojité lomítko pro vyznačení nového odstavce.

František Bílek ve svých dopisech na rozdíl od Demla podtrhával velmi málo a také další zvýraznění jsou vzácná. Přesto je v edici v jeho dopisech mnoho pasáží zvýrazněných kurzivou. Šlo většinou o barevné podtržení, zpravidla modrou či červenou pastelkou, které do Bílkových dopisů dodělával Deml. Tímto způsobem si zvýrazňoval myšlenky, které ho v Bílkových dopisech zaujaly – ať už v dobrém, nebo ve zlém:

Posílám Vám některé dopisy Bílkovy, a všimněte si jen míst, která jsem podtrhl. Ostatní jeho dopisy ještě prohlédnu, abyste nemusel sám tu práci mít.¹

Tyto věty Deml napsal Josefu Florianovi v září 1906, tedy v době, kdy přetřhával své svazky s Františkem Bílkem. Osvětlují původ alespoň některých zvýraznění v Bílkových dopisech. Všechny takové případy zvláštních barevných podtržení jsou uvedeny v soupisu korespondence.

¹ Korespondence Jakuba Demla Josefu Florianovi, strojopisný opis Jaroslava Staňka, 70. léta. Dopis ze 13. září 1906.

Ediční zásady

1. Formální úprava dopisů

V rukopisech obou pisatelů jsou odstavce odsazeny nestejněměrně nebo jsou zcela neodsazeny. V edici je odsazují jednotně. Některé dopisy vyžadovaly speciální grafickou úpravu (např. č. 4) a v nich jsem toto pravidlo nerespektovala.

Pro vyznačení myšlenkového či tematického předělu Deml používal vodorovné čáry přes celou stránku nebo různě dlouhé pomlčky v různém počtu. Dlouhou vodorovnou čáru naznačuje v edici kratší čára uprostřed stránky, více pomlček je sjednoceno na tři standardně dlouhé.

Pro opakování slov používali oba pisatelé takzvané husí nožky. V edici je nahrazuje rozepsání opakujícího se slova (týká se to například seznamů přispěvatelů na babický kříž, kde „husí nožky“ Deml používal pro opakování slova *koruny*).

Pokud se v rukopise vyskytuje obrázek či jiná grafická značka, upozorňuje na ně v textu hvězdička, popis se nachází v poznámce k příslušnému dopisu v oddíle Soupis korespondence.

Různé typy lomítek, uvozovek a závorek sjednocuji na standardní / „x“ a ().

2. Zvýraznění

Deml ve svých dopisech používal několik druhů zvýraznění. Nejběžnější je jednoduché podtržení inkoustem, dále používal barevná podtržení, podtržení vlnovkou, tiskací písmo v kontextu psacího písma, různě velká písma apod. Všechny způsoby zvýraznění vyznačuji jednotně kurzivou. Na jednoduché podtržení dále jiným způsobem neupozorňuji, méně běžné způsoby popisuji v poznámce k jednotlivým dopisům v oddílu Soupis korespondence.

Některá slova jsou v rukopise podtržena zběžně či chvatně, a podtržení tak nezasahuje první či koncová písmena. Taková slova vyznačuji kurzivou celá. Výjimkou jsou slova, v nichž chtěl Deml částečným podtržením zvýraznit jejich skladbu – např. *trojhran*, *Bohohrádcem* nebo slova s podtrženou předponou *ne-*. Tato slova vyznačuji kurzivou jen částečně.

Výjimkou ve způsobu zvýrazňování je dopis č. 23, kde chtěl Deml vytknout ve slovech jen jednotlivá písmenka. Tady pro přehlednost užívám tučné písmo (např. **Otčenáši**).

Názvy knih, studií a obrazů Deml v některých případech dával do uvozovek. Tyto uvozovky odstraňuji. Názvy literárních i výtvarných děl vyznačuji jednotně kurzivou, a to i v případě, kdy jde o neúplné či zástupné pojmenování (např. *dostal jsem první korekturu Otčenáše m. Slova k Otčenáši Františka Bílka*, podobně *Čítanka m. plného názvu Sokolská čítanka* nebo *Krucifix m. oficiálního názvu Ukřižovaný*). Kurzivou nevyznačuji jména jednotlivých básní nebo časopiseckých studií (např. *Ranní modlitba*, *Nové oltáře*) ani jména děl uvedená v závorkách.

V dopisech se často píše o Bílkově zobrazení Krista či Panny Marie, přičemž není možné vždy určit, jestli má pisatel na mysli konkrétní obraz, nebo obecně způsob Bílkova ztvárnění těchto dvou postav. Pokud nelze pojmenování *Kristus* či *Panna Maria* ztotožnit s konkrétním dílem, kurzivou ho nevyznačuji.

V uvozovkách pisatelé někdy uváděli také názvy míst a institucí (např. „Lidová tiskárna“, „Unie“). Také tyto uvozovky odstraňuji, a to i v případě, že jde o zástupné nebo neúplné pojmenování (např. *Unie m. Česká grafická unie*; název *Unie* byl však dobově běžně používán). Uvozovky nechávám pouze u pomístních jmen z okolí Tasova (např. *vykreslil jsem si kus parcely v „Jalovčí“; říká se tam „v Bosně“*), kde chtěl Deml naznačit regionální úzus; a dále v citacích nebo pro vyznačení distance pisatele.

3. Datum, místo a podpis

Datum a lokaci uvádím u každého dopisu jednotně vpravo nahoře a ruším tečku, kterou Deml a Bílek obvykle psali za letopočtem, a také případný apostrof v neúplném letopočtu (např. '26 → 26).

Oba pisatelé v datech kombinovali arabské a římské číslice a dataci podle církevních svátků. Číslovky v datech nijak nesjednocuji, až na dvě výjimky, které by mohly zmást čtenáře (4. II. 03 → 4. 11. 03; 5. ii. 1904 → 5. 11. 1904). Pokud je v datu lomítko i tečka, nechávám jen jednu variantu (např. 26/X. → 26/X).

Zkratky církevních svátků v datech rozepisuji (např. *Oktáva N. P. Bl. P. Marie* → *Oktáva Neposkvrněného Početí bl. P. Marie*) a opravuji v nich velká a malá písmena (viz dále). V dopisech datovaných církevními svátky doplňuji do hranaté závorky podobu data z občanského kalendáře.

V dopisech nedatovaných uvádím v hranaté závorce buď datum z poštovního razítka, je-li k dispozici, anebo dopis přibližně časově zařazuji podle věcné souvislosti. Postup časového zařazení nedatovaných dopisů je uveden v poznámce ke každému takovému dopisu v oddíle *Soupis korespondence*. Pokud je naopak v některém dlouhém

dopisu datum napsáno vícekrát, například na konci, nechávám i toto druhé datum na jeho místě.

Podpis zarávnávám jednotně k pravému okraji stránky, zkrácené podoby jmen v něm nerozepisuji, za podpisem ruším tečku (pokud není součástí věty jako např. v dopise č. 171).

4. Hláskosloví a tvarosloví

Podle platných pravidel pravopisu opravuji dobové odlišnosti či chyby v hláskosloví a tvarosloví, jako např.: *Jedinnosti* → *Jedinosti*; *viných* → *vinných*; *oddůvodňuje* → *odůvodňuje*; *posílám* → *posílám*; *penězy* → *penězi*; *osyka* → *osika*; *rozumněl* → *rozuměl*; *lilijí* → *lilii*; *vásy* → *vázy*; *přissála* → *přisála*; *přátely* → *přáteli*; *sstoupil* → *sestoupil*; *samo ssebou* → *samo sebou* apod.

Podle dnešních pravidel měním rovněž psaní předložek s/z (např. *s tolika stran* - → *z tolika stran* × ponechávám psaní *s neděle*, *s úterka*) a také předpon s/z: *spůsob* → *způsob*; *sklamání* → *zklamání*; *spracovat* → *zpracovat*; *stlumit* → *ztlumit*; *steřel* → *zteřel*; *shasl* → *zhasl*; *stichnout* → *ztichnout*; *skorigoval* → *zskorigoval*; *ztrávím* → *strávím*; *zcelila* → *scelila* apod.

Opravuji chyby v psaní osobních zájmen (mně/mě), vztažných zájmen (jenž, jež) a zájmen přivlastňovacích (jehož, jejíž).

Podle dnešních pravidel upravuji spřežky – např.: *jakobych* → *jako bych*; *žebych* → *že bych*; *nemohloby* → *nemohlo by*; *neníliž* → *není-liž*; *jest-li* → *jestli*; *přes to* → *přesto*; *na vždy* → *navždy*; *k vůli* → *kvůli*; *sebe lepší* → *sebelepší*; *sotva kdy* → *sotvakdy*; *na zdařbůh* → *nazdařbůh* apod.

Opravuji chyby ve shodě podmětu s přísudkem a chyby vzniklé přepsáním (např. *Vy mi pravíti* → *Vy mi pravíte*; *hrob matky má* → *hrob matky mé*; *Té sklenice nepotřebujem a ta guma na něm je „válečná“* → *Té sklenice nepotřebujem a ta guma na ní je „válečná“* apod.)

5. Syntax

Syntaktické zvláštnosti zůstávají téměř beze změn. Zachovány jsou například archaické vazby jako „spokojit se něčím“ nebo „potřebovat něčeho“ i některé syntaktické chyby (např. *Nevím, jestli se Vás poradil*).

Odstraňuji slova, která se z nepozornosti či chvatu vyskytují ve větě dvakrát (např. *V tom ale nejsou počítáni ale tři bohatí chlapi* → *V tom ale nejsou počítáni tři*

bohatí chlapi; kdybyste snad jste v nich něco našel → kdybyste snad v nich něco našel) nebo která jsou očividně nadbytečná (např. *doručiti mám Váš a dar a vzkaz → doručiti mám Váš dar a vzkaz*).

Do vět dále doplňuji chybějící předložky (např. *Dobře vše uvážím, sám i Florianem a Březinou → Dobře vše uvážím, sám i s Florianem a Březinou*).

Pokud pisatelé doplňovali do svých dopisů některé věty dodatečně pomocí hvězdičkového odkazu, jsou zařazeny plynule do textu jen tehdy, když do něj zapadají syntakticky. Pokud se do věty syntakticky vřadit nedají, ponechávám původní zařazení pomocí hvězdičky (např. dopis č. 139).

6. Interpunkce

Při úpravě interpunkce maximálně respektuji zvláštnosti především Demlova způsobu kladení čárek a pomlček do textu (viz výše citovaný výrok Miloše Dvořáka). Obecně platí, že čárky v Demlových dopisech spíše doplňuji, ale málokdy ruším, aby tím nebyly porušeny rytmické kvality textu. Proto například ponechávám čárky před souřadícími slučovacími spojkami (nejčastěji *a*), ačkoli z hlediska pravopisných pravidel nemají opodstatnění. Naopak např. nedoplňuji čárku tam, kde lze předpokládat, že chtěl pisatel naznačit vyslovení jakoby jedním dechem (např. *poprsí, Otokaru Březinovi básníku a věstci národa tak nepodobné*).

Psaní čárek měním jen v případě, pokud jde o zjevnou chybu či dobový úzus, jako je např. neukončená vložená vedlejší věta, zdvojené spojky *ani–ani* či *bud’–anebo*, čárka před členy a větami v poměru odporovacím či důsledkovém apod.

Pokud věta končí jen pomlčkou, doplňuji před ni tečku. Jsou-li v rukopise nezapočaté nebo neukončené závorky či uvozovky, podle kontextu je buď doplňuji do páru, nebo ruším.

Redukuji některá nadbytečná interpunkční znaménka vyjadřující totéž (např. čárku a závorku vedle sebe; čárku a dvojtečku vedle sebe; čárku a vykřičník vedle sebe), vždy však zachovávám znaménko více příznakové a ruším znaménko neutrální (většinou čárku). Pokud vedle sebe stojí dvě příznaková znaménka, která navíc v textu mívají i odlišnou funkci (např. pomlčka a dvojtečka, pomlčka a vykřičník), ponechávám obě. Ve výčtech Deml často užíval tečku i závorku – *1.)*, *2.)* *3.)* – v těchto případech ponechávám jen jedno ze znamének.

Jakub Deml poměrně systematicky používá vykřičník či otazník ve funkci čárky a píše za těmito znaménky malé písmeno. Tento úzus neměním.

Podle významu opravuji psaní spojovníků – např. *zuby-nehty* → *zuby nehty*; *má sestra-vdova* → *má sestra vdova*.

Volím správné pořadí uvozovek a interpunkce: .“ / “. Několikanásobné tečky sjednocuji na standardní tři tečky; různě dlouhé pomlčky upravuji na běžné dlouhé pomlky. Ruším tečku za tituly v textu (básně Despotka a Život).

V dopise č. 4 byly citáty z otčenáše v rukopise psány tužkou nad textem, do edice však byly zařazeny jako věty v závorkách, a proto se k nim chovám jako ke vsuvkám a ruším u nich psaní velkých písmen a teček. Například: *A naděje na návrat k domovu (Přijď k nám království Tvé.) jak by nebylo více.* → *A naděje na návrat k domovu (přijď k nám království Tvé) jak by nebylo více.* Vykřičníky však v těchto závorkách ponechávám – např. *Proč doma nejsme u Tebe (Otče náš – Jenž Jsi na nebesích!) – a jen brodíme se touní slz.*

7. Zkratky

Obecně používané zkratky upravuji dle dnešního úzu: *t. j.* → *tj.*; *na př.* → *např.*; *a t. d.* – *atd.*; Tyto ani další obecně známé zkratky nerozepisuji.

Většinu individuálních zkratk rozepisuji v příslušných pádech.

Týká se to především jmen: *Bř./B.* → *Březina*; *Jul.* → *Julius*; *Třeb./Tř.* → *Třebízský*; *Svatop.* → *Svatopluk*; *S.* → *Sušil*; *Mor. Budějovice* → *Moravské Budějovice*; *M.* → *Morava*; *Nov. Život / N. Ž. / N. život* → *Nový život* apod. Nerozepisuji však jména ve výčtech ani jména, jež se nepodařilo ověřit. Nerozepisuji jméno F. X. Šaldy, protože se běžně užívá pouze s iniciálami.

Dalšími často rozepisovanými zkratkami jsou: *př.* → *přítel*; *kor. / k.* – *korun*; *p.* → *pošta*; *hod. / h.* → *hodina* (výjimkou je chybné užití této zkratky – např. *v půl páté h. odpoledne* – v takových případech ponechávám zkratku); *katol.* → *katolické*; *r.* → *roku*; *společens.* → *společenského* apod. Rozepisuji i většinu zkratk, které se vyskytují ojediněle.

Deml v několika případech skloňuje zkratku Dr. a používá zvláštního grafického zápisu, např. *D^{ra}* či *D^{rové}*, v těchto případech zkratku rozepisuji v patřičném tvaru, tedy *doktora* či *doktorové*. Jiné horní indexy – např. *Mud^r* – přepisuji podle dnešních pravidel: *MUDr.*

Nerozepisuji zkratky nejednoznačné – zvláště se jménem Otokara Březiny je spojována zkratka *p.*, která se přepsat buď jako *pán*, nebo jako *přítel*.

Nerozepisují ani další zkratky, jimiž oba pisatelé titulují sebe navzájem anebo jiné osoby, např. *P.* (Pater/Panna/Pán); *Dr.*, *pí* (za touto zkratkou ruším tečku), *mpí* (milostivá paní), *dp.* (důstojný pán), *vldp.* (veledůstojný pán).

Nerozepisují zkratky v názvech děl (např. Fr. Bílek jako umělec).

8. Velká písmena

V souladu s dnešními pravopisnými pravidly upravují velké písmeno na malé u přídavných jmen vytvořených od vlastních jmen: *Běhařovský* → *běhařovský*; *Chýnovské* → *chýnovské*; *Pražské* → *pražské*; *Mnichovský* → *mnichovský* atd. Pouze přídavné jméno *Martinkovský* lze v některých dopisech chápat jako jméno obyvatelské, a proto ho na několika místech ponechávám s velkým *M*.

V souladu s dnešními pravidly jsou psána pojmenování příslušníků zájmových (*Benediktinům* → *benediktinům*; *Jesuity* → *jezuity*; *Sokolů* → *sokolů*; *Mánesáci* → *mánesáci*; *Orli* → *orli*; *Aubanelovci* → *aubanelovci*; *Husité* → *husité*; *sokolstvo*), antropologických (*Indiáni* → *indiáni*) a etnických skupin (*němci* → *Němci*; *slovinec* → *Slovinec*).

Rozkolísaná velká písmena v názvech děl a časopisů sjednocuji: *Nový Život* → *Nový život*; *Moravská Orlice* → *Moravská orlice*; *Volné Směry* → *Volné směry*; *České Květy* → *České květy*; *Právo Lidu* → *Právo lidu*; *Věstník Sokolský* → *Věstník sokolský*; *Sokolský Věstník* → *Sokolský věstník*; *Sokolská Čítanka* → *Sokolská čítanka*; *smrtné ticho* → *Smrtné ticho*; *starosti jara* – *Starosti jara*; *Moji Přátelé* → *Moji přátelé*; *Starý Zákon* → *Starý zákon*; *XX. věk* → *Dvacátý věk*.

Stejně postupují u názvů míst: *Nové Mlýny* → *Nové mlýny*. Názvy institucí upravují podle jejich oficiálních pojmenování: *zemský Výbor* → *zemský výbor*; *Biskupství* → *biskupství* (× *Biskupství brněnské*); *Biskup* → *biskup*; *Ordinariát* → *ordinariát*; *Lidová strana* → *lidová strana*; *Česká Obec Sokolská* → *Česká obec sokolská*; *národní divadlo v Brně* → *Národní divadlo v Brně*.

U neúplných či neoficiálních názvů uměleckých děl užívám velká a malá písmena tak, aby byla vždy zřejmá reference. Proto např. ponechávám *Unie m. Česká grafická Unie*, *Moderna m. Katolická moderna*; a upravuji *čítanka* → *Čítanka*, *krucifix* → *Krucifix*.

Velká písmena měním v případech, kdy jde o chybu při vyznačení hranice věty, např. po oslovení: *Můj milý*, *Máte pravdu* → *Můj milý*, *máte pravdu*.

Písmeno zmenšuji také v osobních zájmenech, kde se změnila konvence při vyjadřování zdvořilosti vůči adresátovi: *Si* → *si*, *Svůj* → *svůj*, *Jste* → *jste*. Naopak velké písmeno zůstává u zájmeny Vy, a pokud se zájmena vztahují k Bohu nebo k osobě mrtvé (např. k Demlově matce), popř. k Březinovi (*Mu* apod.), Šaldovi (*Jeho*) či jiným třetím osobám. Ponechávám rozkolísané *Pane/pane*, *Paní/paní* v oslovení světské osoby.

Zmenšuji jednotlivé výskyty *Páter* → *páter*; *Nabob* → *nabob* a *Kino* → *kino*.

Počáteční písmeno zmenšuji také v případech, kdy jde o obecné pojmenování (*Korun* → *korun*).

9. Jména světců, náboženská a církevní pojmenování

U většiny náboženských termínů ponechávám velké písmeno jako vyjádření náboženské úcty – např.: *Zmrtvýchvstání*, *Nanebevstoupení*, *Evangelium*, *Nejsvětější Svátost*, *Církev*, *Mše svatá*, *svaté Přijímání*, *Světlo Betlémské*, *Narození P. Marie* apod.

Podle dnešního pravopisu sjednocuji pouze psaní nejběžnějších svátků: *Vánoce*, *vánoční*, *Hod Boží vánoční*; *adventní*; *Tři králové*; *velikonoční/velkonoční*; *Zelený čtvrtek*; *Neděle květná*; *Velký pátek*; *Nový rok*; *svatodušní*; *letnice*.

Rozkolísané psaní *S./s./sv./Sv.*, *svatá-svatý/Svatá-Svatý* měním na *sv.*, *svatý-svatá* (pokud se nejedná o název Bílkova díla – např. *Sv. Anna*). Stejně postupuji u titulu *blahoslavený*, *blahoslavená*.

V textu nechávám Demlův a Bílkův starší pravopis biblických jmen; většina z těchto jmen je uvedena ve vysvětlivce, kde má čtenář k dispozici pravopis podle ekumenického překladu. Z biblických pojmenování upravuji pouze *Esau* → *Ezau* a *fariseové* → *farizeové*. Bílkem jedinkrát užitý tvar *Betlehem* opravuji na latinskou podobu *Bethleem*.

10. Jména vlastní

Ve vlastních jménech opravuji hláskové chyby: *Renaissance* (časopis) → *Renaissance*; *Thorwalsen* → *Thorwaldsen*; *Humelhans* → *Hummelhans*; *Prsesmycki* → *Przesmycki*; *Bittnar* → *Bitnar*; *Josýfka* → *Josífka*; *Lull* → *Llull*; *Zupančič* → *Zupančič*; *Barratta* → *Baratta*; *Rotschild* → *Rothschild*; *Šturzy* → *Štursy*; *Bernardovy typy* → *Bernhardovy typy*; *Porth Artur* → *Port Arthur*.

Opravuji též starý pravopis: *Cyrilla* → *Cyrila*; *Methoděje* → *Metoděje*; *Runié-a* → *Runiéa*; *Teresie* → *Terezie*; *Jerusalem/Jerusalém* → *Jeruzalém*; *Hamburgu* → *Hamburku*.

Vypouštím *e* u sklonění českých příjmení jako *Foerster*, *Laichter* či *Mauder*. Naopak toto *e* doplňuji do sklonění jména *Suter*. Další zvláštnosti skloňování vlastních jmen – např. *obhajuje Bloyu* m. *Bloye* – ponechávám jako doklad familiárnosti či blízkosti.

Stejně tak ponechávám regionální úzus v užívání názvů obcí, např.: *Martinkov* m. *Martínkov*; *stařeckém faráři* m. *stařečském* (Stařeč u Třebíče); *Libšice* m. *Libčice*, *Štemberk* m. *Šternberk*; *Topolčanky* m. *Topolčanky/Topolčianky*; *Amsterodám* m. *Amsterdam*; rozkolísané psaní *Kralice* – *Králice* apod.

11. Cizí slova

Psaní cizích slov upravuji podle dnešních pravopisných pravidel a podle *Nového akademického slovníku cizích slov* (Praha: Academia, 2006).

Jde zejména o případy zdvojených hlásek: *illustujete* → *ilustrujete*; *aplikovat* → *aplikovat*; *klassický* → *klasický*; *korrektury* → *korektury*; *opponoval* → *oponoval*; *korrespondence* → *korespondence*; *annoncuje* → *anoncuje*; *akkord* → *akord*; *summy* → *sumy*; *kollekti* → *kolekti*; *celli* → *celi*; *glossy* → *glosy*; *kollégové* → *kolegové*; *officielně* → *oficielně*; *illuminovaní* → *iluminovaní*; *karrieru* → *kariéru*; *feuilleton* → *fejeton*; *missie* → *misie*.

Dále doplňuji do cizích slov kvantitu: *kooperator* → *kooperátor*; *termíny* → *termíny*; *original* → *originál*; *genialnost* → *geniálnost*; *relief* → *reliéf*; *suverenní* → *suverénní*; *zrekvirovat* → *zrekvírovat*; *medium* → *médium*; *kleru* → *kléru*; *diskretnost* → *diskrétnost*; *material* → *materiál*.

Měním psaní *s/z*: *prósy* → *prózy*; *revise* → *revize*; *autorisován* → *autorizován*; *konsistoř* → *konzistoř*; *prósu* → *prózu*; *illuse* → *iluze*; *grandiósni* → *grandiózní*; *gymnasijní* → *gymnazijní*; *disposice* → *dispozice*; *analysa* → *analýza*, *exegese* → *exegeze*; *autorisace* → *autorizace*; *konkurs* → *konkurz*; *fáse* → *fáze*; *resignace* → *rezignace*; *ironisoval* → *ironizoval*; *ossarium* → *osárium*; *insert* → *inzerát*; *censura* → *cenzura*; *poesie* → *poezie*; *klausury* → *klauzury*.

Odstraňuji *h* ve skupině *th* u slov jako *théma/thema* → *téma*; *lithografie* → *litografie*; *kathedrály* → *katedrály*; *tehologie* → *teologie*; *theorie* → *teorie*; *esthetických* → *estetických*; *thesi* → *tezi*.

Opravuji archaickou koncovku *-ism* na *-ismus*: *katechism* → *katechismus*; *mysticism* → *mysticismus*.

Dále opravuji tyto jednotlivé případy: *presbitář* → *presbytář*; *poětickou* → *poetickou*; *portrait* → *portrét*; *renaisanční* → *renesanční*; *skizy* → *skici*; *chekové* → *šekové*; *brochirovat* → *brožírovat*; *ex-libris* → *ex libris*; *vignetta/vigneta/vygneta* → *viněta*; *frontispice* → *frontispis*; *sanguinický* → *sangvinický*; *ingenirus* → *inženýrus*; *bontonový* → *pontonový*; *provencálský* → *provensálský*; *monsignor* → *monsignore*; *blomba* → *plomba*.

U některých slov ponechávám cizojazyčný způsob psaní – např. *Feldkurat*, *ensemble*.

12. Archaismy

Jiné, zejména tvaroslovné archaismy naopak ponechávám, například zakončení infinitivu na *-ti*, 3. os. sg. *jest*, genitiv plurálu s koncovkou *-ův* a měkké zakončování slov (*velkost'*; *možnost'*, *radost'* apod.).

Dále ponechávám některé ojedinělé archaismy jako *(ty) perle*; *v celi klášterní*; *odejet*; *písmě* (písmeno); *odporučoval*; *zemru*; *spat* atd.

13. Nářeční tvary a výrazy z obecné češtiny

Z nářečních tvarů ponechávám například *ju* (ji); *kastrólka*; *juž* (již); *prasítka*; *na dno své kapse* nebo diftongizaci *touní* (tůní).

Z hovorových nebo nespisovných tvarů ponechávám například *pod'* (pojď), *čtyry*, *švagr*, *cnostně*, *karakter*, *korektúra*, *literatúra*, *chvoštiště*, *Tvojem* (Tvém); *mojich*; *všici*, nebo obecně české časování 1. os. pl. *odjedem* (u něj ruším případné apostrofy).

14. Individuální zvláštnosti

Pokud pisatelé užívají některých tvarů se zvláštní kvantitou a morfologií alespoň trochu systematicky, ponechávám je – např.: *úpřimně*, *úžasli*; *pomálu* (pomalu); *paprslek*; *kolikakolých*; *máme přátely* (přátele); *Vašemi přáteli*; *netrouvat si* (netroufat si); *(ta) nebezpeč*; *(ten) průtrž mračen*; *někteří z odběratel*; *augustianů* (augustinianů); *padlých hrdin* (hrdinů); *celou presbytář*; *Komitét slavkovské* (asi od francouzského comité); *přijati* (přijmouti); *sprostáci*; *odpust*; *málomocný*; *boudky*; *jařku*; *slavná komis*; *sklenice s povídlí*; *leta*; *lonského*; *reviz* (rybíz).

15. Kvantita

Kvantitu měním v těchto případech: *Navštěvu* → *návštěvu*; *vrhat ve Tvář Tvoji Svatosti* → *Tvoji svatosti*; *nadřizeným* → *nadřízeným*; *Paná* → *Pána*; *dáta* → *data*; *páží* → *paží*; *plic* → *plic*; *lhůty vydavací* → *vydávací*; *nesáhá* → *nesahá*; *učastni* → *účastni*; *kajicně* → *kajícně*; *poprve* → *poprvé*; *zastancem* → *zastáncem*; *svědčí* → *svědčí*; *vydaje* → *výdaje*; *využiti* → *využití*; *kulisař* → *kulisář*; *žáda* → *žádá*; *ztežovat* → *stěžovat*; *zažitky* → *zážitky*; *sokolove* → *sokolové*; *Jugoslavie* → *Jugoslávie*; *ochraní* → *ochrání*; *bud'te zdrav* → *bud'te zdráv*; *kreslicí papír* → *kreslicí papír*.

Pokud se vyskytují oba případy zhruba stejně často, ponechávám oba způsoby psaní – např. *myšlenka/myšlénka*.

16. Čísla a značky

Nižší a jednoslovné číselné údaje uvedené číslovkou rozepisují slovem; pokud to charakter textu dovoluje, rozepisují i údaje jako *1 m* → *jeden metr*, *½ cm* → *půl centimetru*; Ponecháváme však složená čísla jako *10 ¾ cm*; *1 ½ – 2 cm* apod. Nerozepisují letopočty, finanční částky a výčty.

Římské číslice nahrazují v textu arabskými jen výjimečně – např. *po I. listopadě* → *po 1. listopadě*. Výjimečně také sjednocuji zápis biblických citátů v dopise č. 77.

Značek se v textu příliš mnoho nevyskytuje, pokud to jde, rozepisují je (např. % → *procenta*).

Soupis korespondence

Ve své diplomové práci jsem se snažila shromáždit vzájemnou korespondenci Jakuba Demla a Františka Bílka v co nejúplnější podobě. Z obsahu některých dopisů je zřejmé, že se v archivech nedochovala zdaleka kompletní. Chybí zřejmě hodně Bílkových dopisů Demlovi z let 1904 a 1905.

Originály dopisů se nacházejí v pozůstalostech obou adresátů, které jsou roztroušeny po několika veřejných archivech. Největší část pozůstalosti i této korespondence je uložena v Literárním archivu Památníku národního písemnictví. Dále je několik dopisů uloženo v Národním archivu, Zemském archivu v Opavě a v Archivu národní galerie. Přepisy těchto archiválií tvoří jádro této edice.

V Národním archivu se také nacházejí strojopisné opisy Demlových dopisů Františku Bílkovi, které pořídila Bílkova dcera Berta Mildová Bílková. Mezi těmito opisy je několik lístků a úryvků dopisů, jejichž originál jsem neměla k dispozici. Také tyto opisy do korespondence zařazuji.

Pro doplnění obrazu řadím do edice i několik lístků či úryvků dopisů, které jsou otištěné v Demlových knihách a u kterých rovněž neznáme originály. Dále sem řadím i opisy dopisů, které jsou součástí jiných korespondencí – např. Berty Bílkové, Otokara Březiny nebo dopisů Jakuba Demla Vladimíru Evermodu Balcárkovi. Je přitom pravděpodobné, že v knihách i jiných korespondencích se časem objeví ještě další střípky.

Celkem tedy edice obsahuje 362 dopisů, z toho 253 poslal Jakub Deml Františku Bílkovi a 109 František Bílek Jakubu Demlovi. Jejich přesné uložení a počet v jednotlivých fondech je následující:

Dopisy Jakuba Demla Františku Bílkovi

- 1) Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond František Bílek, korespondence vlastní – přijatá, dopisy Jakuba Demla Františku Bílkovi.**

V tomto fondu se nachází celkem 239 dopisů. Každý je označen svým vlastním inventárním číslem v podobě buď **ANM/26/65/x**, nebo **LA/11/66/x**. V soupisu tato inventární čísla zachovávám.

2) Národní archiv, fond Bílkovi–Nečasovi, karton 3, František Bílek – korespondence vlastní, přijatá.

V tomto fondu jsou celkem čtyři rukopisy z této korespondence: jeden dopis, jeden lístek, jedna pohlednice a jedna obálka. Krom toho se tu nacházejí dvě složky strojopisných opisů Berty Mildové Bílkové, z nichž zařazuji jen ty, které nejsou známy v originále. V popisu těchto dopisů je uvedeno, že jde o strojopisný opis.

Dopisy v tomto fondu nemají své inventární číslo, proto v tomto soupisu používám průběžné číslování v podobě **NA/x**.

3) Demlovy knihy. V tomto soupisu jsou dopisy z Demlových knih uvedeny vždy názvem knihy a stránkou, na které se nacházejí. Bibliografie těchto knih je následující:

- *Pro budoucí poutníky a poutnice*. Praha: vydal Jakub Deml, 1913 (reprint prvního vydání, Olomouc: Votobia, 1995). V této knize najdeme jeden v originále neznámý lístek a několik úryvků dopisů, které známe i v originále (na to upozorňuji vždy v popisu daného dopisu).
- *První Světla*. Jinošov: vydal Jakub Deml, 1917 (druhé, doplněné vydání Notantur Lumina). V této knize jeden dopis, který známe i v originále.
- *Sokolská čítanka*. 3. vydání. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, podzim 1924. Zde je otištěn jeden dopis, který známe i v originále.

4) Jiné korespondence

- Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Jakub Deml, korespondence vlastní – přijatá, *dopisy Berty Bílkové Jakubu Demlovi*. V tomto fondu se dochoval opis části dopisu Jakuba Demla Františku Bílkovi. V soupisu je označen **LA PNP / BB**.
- BŘEZINA, Otokar: *Korespondence*, sv. 2. Ed. Petr Holman. Brno: Host, 2004. Editor Petr Holman do knihy zařadil jednu pohlednici, kterou poslal Otokar Březina Františku Bílkovi, když byl Demlovým hostem na Slovensku. Tuto

pohlednici podepsal i Jakub Deml a připsal na ni pár slov. Řadím ji do této edice především pro úplnost.

Dopisy Františka Bílka Jakubu Demlovi

- 1) Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Jakub Deml, korespondence vlastní – přijatá, dopisy Františka Bílka Jakubu Demlovi.**

V tomto fondu se nachází celkem 104 dopisů a 17 obálek. Všechny jsou označeny jednotnou signaturou ANM/51/62, proto je v tomto soupisu čísluji průběžně: **LA PNP / x**. Čtyři dopisy jsou uloženy v neuspořádané části fondu Jakub Deml, u nich zachovávám průběžné číslování a doplňuji poznámku „neuspořádané“: **LA PNP / x / neuspořádané**. Popisy obálek řadím na konec a zachovávám u nich průběžné číslování.

- 2) Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond Timotheus Vodička, písemnosti Jakuba Demla odkázané Timotheu Vodičkovi, dopisy Františka Bílka Jakubu Demlovi.**

V tomto fondu se nacházejí pouze dva dopisy, čísluji je průběžně: **ZA/x**.

- 3) Archiv Národní galerie, fond František Bílek, inv. č. 39.**

Zde je uložena pouze jediná pohlednice Františka Bílka, v soupisu označená **ANG**.

- 4) Demlovy knihy.** V tomto soupisu jsou dopisy z Demlových knih uvedeny vždy názvem knihy a stránkou, na které se nacházejí. Bibliografie těchto knih je následující:

- *Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi*. Tasov: vydal Jakub Deml, 1933. V této knize se nachází opis jednoho lístku Františka Bílka, který v originále neznáme. Týž opis poslal Deml ještě Vladimíru Evermodu Balcárkovi.
- *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha: Rudolf Škeřík, 1931. V knize je otištěn dopis, který v originále není známý.

5) Jiné korespondence.

- Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Jakub Deml, korespondence odeslaná, *dopisy Jakuba Demla Vladimíru Evermodu Balcárkovi*.

Balcárkovi Deml poslal opis jednoho listku, který dostal od Františka Bílka. Tento lístek najdeme i v Demlových dopisech Březinovi, v originále je neznámý.

V tomto soupisu má každý dopis kromě značky svého uložení stejné číslo jako v edici. V popisu každého z dopisů uvádím informace o povaze papíru a inkoustu a počet rukopisných stránek. Pokud se v rukopise vyskytla nějaká zvláštní zvýraznění (např. dvojité či barevné podtržení, jiná barva inkoustu), uvádím je v soupisu na konci popisu. Pokud dopis nebyl v rukopise datován, uvádím také důvody pro svůj způsob řazení dopisu.

1901

1 | JD | 1 LA PNP, ANM/26/65/000001

Dopis, 21. 3. 1901, Brno; tuhý dopisní papír krémové barvy s průsvitkou *Imperial mill*, v překladech mírně natržený; dvojlíst přeložený na poloviny, formát stránky 175×135 mm, popsána první a třetí stránka; černý inkoust.

1903

2 | JD | 2 LA PNP, ANM/26/65/000002

Dopis, 12. 8. 1903, Kučerov; tuhý dopisní papír krémové barvy s průsvitkou *STAR MILL 1866* a s průsvitkovými řádky, ohnuté rohy; dvojlíst přeložený na poloviny, formát stránky 175×112 mm, popsána první a třetí stránka; černý inkoust.

3 | JD | 3 LA PNP, ANM/26/65/000004

Dopis, datovaný *Andělů Strážn. 1903*. [2. 10. 1903 → ante 5. 9. 1903 (datováno podle smyslu)], Kučerov; dopisní papír krémové barvy s průsvitkou *VAN DER FAVORITA HAND-MADE*; dvojlíst přeložený na poloviny, formát stránky 180×111 mm, popsána první, třetí a čtvrtá stránka; černý inkoust.

Postup datace: Tento dopis je datován *Andělů Strážných*, tj. 2. října, dataci však nerespektuji z tohoto důvodu: „Prosím Vás o ty čtyry věty, které jsou Otčenáše základem.“ – tyto čtyři věty vypisuje Bílek v dopise 5. 9. 1903, v tomtéž dopise Demlovi děkuje za srpnovou návštěvu a souhlasí s ním, že se měli setkat sami.

4 | FB | 1 LA PNP / 1

Dopis, 5. 9. 1903, Chýnov; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v překladech poškozený; dvojlíst přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×230 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust. Část tohoto dopisu je zařazena v knize *Slovo k Otčenáši Františka Bílka* (s. 103–106).

Zvláštní zvýraznění: *Podstatou (Jsem!)* – podtrženo vlnovkou a červeně; *Uvědoměním, Pocítěním, Poznáním (Proč jsem?)* – podtrženo vlnovkou; slovy *posvětil v nás Svoji podstatu* začíná v rukopise nový řádek a vedle něj je in margine poznámka *III. IV. obraz* – marginálii uvádím v závorce; slovy *vzhledl na nás* začíná v rukopise nový řádek a vedle něj je in margine poznámka *V. obraz* – marginálii uvádím v závorce; *Snahou, Životem (Co tu chci?)* – podtrženo vlnovkou; *zrakem duše* – podtrženo vlnovkou; *ten s nebe pravý* – podtrženo červeně; *sluchem duše* – podtrženo vlnovkou; *chutí duše* – podtrženo vlnovkou; *čich, vedení duše* – podtrženo vlnovkou; *Plod naší modlitby (našeho života)* – podtrženo vlnovkou; *Dálší tři kresby...* – podél tohoto odstavce je svislá červená čára.

Verše z modlitby Otčenáš jsou v Bílkově rukopise nadepsány vždy tužkou nad příslušnou pasáž, ke které se vztahují. Tento způsob zachoval Jakub Deml, když tento dopis přetiskl ve své knize *Slovo k Otčenáši Františka Bílka*. Je to však způsob příliš náročný na sazbu, proto verše modlitby uvádím vždy v závorkách za příslušnou pasáží. Na některých místech jsem pasáž zařadila až na konec Bílkovy věty, aby nebyla porušena plynulost textu.

5 | JD | 4 LA PNP, ANM/26/65/000003

Dopis, datovaný *Na Narození P. Marie 1903*. [8. 9. 1903], Kučerov; dopisní papír krémové barvy s průsvitkou *VAN DER FAVORITA HAND-MADE*; dvojlíst přeložený na poloviny, formát stránky 180×111 mm, popsána první až třetí stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *poznal jsem druhou stranu slova* – slova jsou napsána malým tiskacím písmem (v kontextu psacího písma); *A tak jsme se ještě uviděli* – ještě je napsáno výraznějším písmem.

6 | JD | 5 LA PNP, ANM/26/65/000005

Dopis, datovaný *vigilie sv. Terezie 03*. [sv. Terezie z Ávily, 15. 10. → 14. 10. 1903], Kučerov; dopisní papír krémové barvy s průsvitkou *VAN DER FAVORITA HAND-MADE*; dvojlíst přeložený na poloviny, formát stránky 180×111 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

Část tohoto dopisu je zařazena v knize *Pro budoucí poutníky a poutnice*, s. 248–249. V knize je dopis datován *vigilie sv. Trojice 1903*, připadal by tedy na 6. 6. 1903, kdy Deml ještě vůbec nepsal *Slovo k Otčenáši Františka Bílka*.

7 | JD | 6 LA PNP, ANM/26/65/000006

Dopis, 24. 10. 1903, Kučerov; dopisní papír krémové barvy s průsvitkou *VAN DER FAVORITA HAND-MADE*; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 181×111 mm, popsána první a třetí stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: ozdobně podtržený Demlův podpis.

8 | JD | 7 LA PNP, ANM/26/65/000007

Dopis, 26. 10. 1903, Kučerov; dopisní papír krémové barvy s průsvitkou *VAN DER FAVORITA HAND-MADE*; list přeložený na poloviny, formát stránky 181×112 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

9 | JD | 8 LA PNP, ANM/26/65/000008

Dopis, 29. 10. 1903, Kučerov; dopisní papír krémové barvy s průsvitkou *VAN DER FAVORITA HAND-MADE*; list přeložený na poloviny, formát stránky 180×112 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

10 | FB | 2 LA PNP / 2

Dopis, 29. 10. 1903, Praha; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na osminy, formát stránky 290×230 mm, popsána první i druhá stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *věřící k Bohu* – podtrženo červeně.

11 | JD | 9 LA PNP, ANM/26/65/000009

Dopis, 4. 11. 1903, Kučerov; dopisní papír krémové barvy s průsvitkou *VAN DER FAVORITA HAND-MADE*; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 180×113 mm, popsána první a třetí stránka; černý inkoust.

12 | FB | 3 LA PNP / 3

Dopis, nedatovaný [Vánoce 1903, ante ANM/26/65/000010], Praha; zažloutlý dopisní papír s průsvitkou *PRINCESS MILL HAND-MADE*; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 179×110 mm, popsána první a třetí stránka; černý inkoust.

Demlovo číslování: 6

Postup datace:

- „Kéž ,nám – nám narodí se‘ –!“ – Jde o předvánoční čas.
- „Já nyní připravuji se na pomník Třebízského.“ – Na tuto informaci reaguje Deml v následujícím listě, datovaném do prosince 1903.

13 | JD | 10 LA PNP, ANM/26/65/000010

Dopis, datovaný *XII. 1903.*, Kučerov; dopisní papír krémové barvy s průsvitkou *VAN DER FAVORITA HAND-MADE*; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 180×110 mm, popsána první, třetí a čtvrtá stránka, přípis na druhé stránce; černý inkoust.

14 | FB | 4 LA PNP / 4

Dopis, 29. 12. 1903, Chýnov; tuhý zažloutlý dopisní papír a průsvitkou *PRINCESS MILL HAND MADE*; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 179×111 mm, popsána první až třetí stránka; černý inkoust.

Demlovo číslování: 8

1904

15 | JD | 11 LA PNP, ANM/26/65/000013

Dopis, 6. 2. 1904, Kučerov; tuhý dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, v překladu mírně natržený; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 210×170 mm, popsána první, třetí a čtvrtá stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *přijdou* – výraznější písmo; *pohan* – výraznější písmo.

16 | JD | 12 LA PNP, ANM/26/65/000015

Dopis, datovaný *Sv. Tomáše Aq. 04. [7. 3. 1904]*, Kučerov; tenký průsvitný dopisní papír šedozelené barvy, s průsvitkami *MYRTLE MILL/ EXTRA STRONG*; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 223×143 mm, popsána první až třetí stránka, přípis na čtvrté stránce; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *svoboden* – výraznější písmo.

17 | JD | 13 LA PNP, ANM/26/65/000016

Dopis, 19. 4. 1904, Kučerov; tenký průsvitný dopisní papír šedozelené barvy, s průsvitkami *MYRTLE MILL/ EXTRA STRONG*; dvojlíst přeložený na poloviny, formát stránky 223×143 mm, popsána první, třetí a čtvrtá stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *cestě* – výraznější písmo; *doma* – výraznější písmo; *Pravdě* – výraznější písmo.

18 | JD | 14 LA PNP, ANM/26/65/000017

Dopis, 28. 5. 1904, Kučerov; tenký průsvitný dopisní papír šedozelené barvy, s průsvitkami *MYRTLE MILL/ EXTRA STRONG*; dvojlíst přeložený na poloviny, formát stránky 223×143 mm, popsána první, třetí a čtvrtá stránka; černý inkoust.

19 | JD | 15 LA PNP, ANM/26/65/000018

Dopis, 28. 5. 1904, Kučerov; tenký průsvitný dopisní papír bez průsvitek, křivě uříznutý; dvojlíst přeložený na poloviny, formát stránky 171×108 mm, popsána první a třetí stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *Vám drahého* – *Vám* podtrženo dvakrát.

20 | JD | 16 LA PNP, ANM/26/65/000019

Dopis, 27. 7. 1904, Kučerov; tuhý zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, při horním okraji první stránky natištěn modrošedý pás (44×140 mm) se symbolisticky neurčitými, secesně prohnutými postavami, v překladech poškozený, na dalších místech natržený; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 293×228 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *kletbou* – výraznější písmo.

21 | JD | 17 LA PNP, ANM/26/65/000020

Dopis, 23. 8. 1904, Babice; tuhý zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, při pravém okraji první stránky natištěn modrošedý pás (190×10 mm) se slzícíma očima, v překladech poškozený a i na dalších místech natržený; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 293×228 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *bolestech nemohl* – *nemohl* psáno výraznějším písmem.

22 | JD | 18 LA PNP, ANM/26/65/000021

Dopis (lístek), datovaný *srpen 1904.*, Babice; tuhý dopisní papír krémové barvy, s průsvitkami (ustříženy), okraje roztržené; list přeložený na poloviny, formát stránky 170×131 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

23 | JD | 19 LA PNP, ANM/26/65/000022

Dopis, 2. 9. 1904, Babice; tři tuhé zažloutlé dopisní papíry bez průsvitek, při horním okraji první stránky každého z nich natištěn modrošedý pás (44×140 mm) se symbolisticky neurčitými, secesně prohnutými postavami, všechny v překladu poškozené, druhé dva navíc silně poškozené při pravém okraji stránky a zejména v pravém dolním rohu (utržené, roztržené; hnědé skvrny); tři listy přeložené na poloviny, formát stránky 293×228 mm, popsána první až pátá stránka; černý inkoust.

24 | FB | 5 LA PNP / 5

Dopis, nedatovaný [post. 2. 9. 1904, ante 8. 9. 1904], s. l.; kostičkovaný dopisní papír, v překladech potrháný; dvojlíst přeložený na šest dílů, formát stránky 290×212 mm, popsána první až třetí stránka; černý inkoust.

Demlovo číslování: 16. a, b. Na první rukopisné stránce: a); na třetí rukopisné stránce: 16.b)

Postup datace: Bílek v tomto dopise posílá několik svých návrhů na obálku *Slova k Otčenáši*, o které ho Deml prosil v dopise ze 2. 9. 1904 a za které mu děkoval v dopise z 8. 9. 1904. Viz též další zmínky (např. volba barvy plátna na desky *Slova k Otčenáši*).

Zvláštní zvýraznění: *požár, který Jsi ve mne vznítit...* „*Kéž dovedu věky mlčet*“! – krom slova *promiň* podtrženo červeně; vedle odstavce *Ach – Vaše „Slovo“! Nebezpečný plamen!* je nakreslen Bílkův návrh na obálku *Slova k Otčenáši* – plameny ohně šlehající ze zdroje, v němž je Bílkovým gotickým písmem napsáno *CESTA–PRAVDA–ŽIVOT*; vedle odstavce *Slovo Vaše – věta v desce kamenné* je nakreslen další Bílkův návrh na obálku *Slova k Otčenáši* – cihlová zeď se vsazenou deskou, na níž je Bílkovým gotickým písmem vytesán nápis *SLOVO k Otčenáši Fr. BÍLKA*; vedle odstavce *Prací Vaší možno vejít „branou lilijí“* je nakreslen další Bílkův návrh na obálku *Slova k Otčenáši* – otevřená brána, na jejímž pilíři a portále jsou vytesány lilie, za branou se otevírá pohled na vysoké sloupovádi; vedle odstavce *Na našem červivém stromu našeho života* je nakreslen kus vrásčitého kmene starého stromu.

25 | JD | 20 LA PNP, ANM/26/65/000023

Dopis, datovaný *Narození Panny Marie 1904* [8. 9. 1904], Babice; tři tuhé zažloutlé dopisní papíry bez průsvitek, při pravém okraji první stránky každého z nich natištěn modrošedý pás (190×10 mm) se slzicima očima, všechny v překladu poškozené, všem třem listům chybí kousek pravého dolního rohu; tři listy přeložené na čtvrtiny, formát stránky 293×228 mm, popsána první až pátá stránka, přepis na šesté stránce; černý inkoust. Třetí stránka je v pravém horním rohu paginována b).

Zvláštní zvýraznění: *Vy jediný* – podtrženo dvakrát; *já viděl* – výraznější písmo; *Vědění svatých* – podtrženo dvojitou vlnovkou; *jen chci býti* – *býti* podtrženo dvakrát; *Plodem Života* – *Života* podtrženo dvakrát; *důvěřuji Vám* – *Vám* podtrženo dvakrát; *nepotřebuji než modlitby* – *modlitby* podtrženo dvakrát.

26 | JD | 21 LA PNP, LA/11/66/0001

Korespondenční lístek, [23. 9. 1904, Lesonice (údaje z poštovního razítka)]; 91×140 mm; lístek orámován šedo zeleným rámečkem s hranatými volutami; v horní polovině uprostřed tisk *Correspondenz-karte./ Korespondenční lístek*. (německý nápis kurentem, český latinkou); v pravém horním rohu cenná známka s podobiznou císaře Františka Josefa I. (profil, hlava otočena vavřínovým věncem) a s opisem *5 KAIS. KOENIGL. 5 OESTERR. POST/ 5 HELLER*, rozměry 35×22 mm; v pravém dolním rohu natištěno petitem (*Deutsch Böhm.*); řádky pro adresu vytištěny tečkovaně a opatřeny předtiskem *Nur für die Adresse/ Pouze pro adresu a in/ v.*

Dvě poštovní razítka: cenná známka oražena kulatým razítkem o průměru 27 mm a s opisem *LESSONITZ/ LESONICE/ 23/9/ 04*; na levé straně korespondenčního lístku razítko o průměru 32 mm a s opisem *PRAHA 1 * PRAG 1/ b/ 28[.] 9. 04/ 10.*

Adresát: *Pan/ František Bílek/ Praha, Štěpánská 16.*

Text psán pouze na zadní straně korespondenčního lístku; černý inkoust.

27 | JD | 22 LA PNP, ANM/26/65/000024

Dopis, 25. 9. 1904, Babice; tuhý zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, při horním okraji první stránky natištěn modrošedý pás (44×140 mm) se symbolisticky neurčitými, secesně prohnutými postavami, v překladech poškozený; list přeložený na šest dílů, formát stránky 293×228 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

28 | JD | 23 LA PNP, ANM/26/65/000027

Dopis, nedatovaný, [post 25. 9. 1904, ante 29. 9. 1904], s. l.; tuhý ruční dopisní papír krémové barvy, s průsvitkami *MARGARET MILL/ HAND MADE/ Vienna Manufactvre*, okraje roztřepené; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 170×130 mm, popsána první a třetí stránka, přepis na druhé stránce; černý inkoust.

Postup datace:

- „... mému p. faráři zemřela po mém příjezdu od Vás matka“ – O smrti Ševčíkovy matky psal Deml Otokaru Březinovi v dopise z 25. 9. 1904.
- „... po mém příjezdu od Vás“ – Narážka na pobyt u Bílka se objevuje v předchozím dopise tohoto souboru, tj. v dopise z 25. 9. 1904.
- „Pravděpodobně budu brzy objednávat znovu. Napíšu Vám.“ – V dopise Bílkovi z 29. 9. 1904 objednává nejen zmíněné vázy, ale i kahany.

29 | JD | 24 LA PNP, ANM/26/65/000025 + ANM/26/65/000026

Dopis, 29. 9. 1904, Babice; dva dopisní papíry: 1) tuhý dopisní papír krémové barvy, s průsvitkami *MARGARET MILL/ HAND MADE/ Vienna Manufactvre*, okraje roztřepené; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 170×130 mm, popsány všechny čtyři stránky; 2) dopisní papír krémové barvy, s průsvitkovými řádky a s průsvitkou *MARGARET MILL*, list přeložený na poloviny, formát stránky 200×126 mm, popsány obě stránky; černý inkoust, marginální přepis tužkou.

30 | JD | 25 LA PNP, ANM/26/65/000028

Dopis, 2. 10. 1904, Babice; zahnědlý dopisní papír bez průsvitek, v překladech poškozený; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 344×210 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust, vybrané pasáže podtrhány modře a červeně; německý text psán kurentem, český latinkou.

Zvláštní zvýraznění:

- **podtržení červeně:** *Gewölk; dahinfliegt; Lenz; bieten; des Vorliegenden Werkes; Umarmung zu Beginn – zu Beginn; Sehzenden; Ausgipfelung; Kräften legierung.*
- **podtržení modře:** *an die Stätten; die Stätten; Stätten; für die Sonne – für die; Jeder Stein – Jeder; jeder Baum – jeder; jeder Vogel – jeder; zersplittern; diesen Stätten; nachdenklichen;*

Weherufe; schwingt sich; Jeder seiner Stellen; Conturen – podtrženo přerušovaně; Gesten; dürste an dieser Stelle keinen Mut haben zu sprechen; genährt; Nachdenken; sämtlicher; Rosenbeet; aus dem er einstens erstehen wird; neues, fruchtbares Leiden leiden; gewichtige; wie etwa das.

31 | JD | 26 LA PNP, ANM/26/65/000030

Dopis, 3. 10. 1904, Babice; tuhý dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 342×214 mm, popsány obě stránky; černý inkoust; na druhé straně malý obrázek květu či větvičky.

Zvláštní zvýraznění: vedle datace básně 20/12 1899 je uprostřed dopisního papíru nakreslena ratolístka; název básně *Život* – psáno tiskacími písmeny; vedle datace básně 19/12 1899 nakreslena malá vinětka.

32 | JD | 27 LA PNP, ANM/26/65/000012

Dopis, datovaný *na sv. Brigitu 1904*. [sv. Brigita švédská, 8. 10. 1904], Babice; tuhý zažloutlý dopisní papír s průsvitkovými řádky a průsvitkami *MARGARET MILL*; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 200×130 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *renaisančními* – výraznější písmo; *napsal Jakub Deml L. P. MDCCCCIV* – podtrženo vlnovkou; *Novém Jičíně* – podtrženo vlnovkou; *Nového života* – podtrženo vlnovkou; *Prolog Otokara Březiny* – podtrženo vlnovkou; *prací Františka Bílka* – podtrženo vlnovkou; *já nebudu Vás jinak milovat* – jinak napsáno výraznějším písmem.

33 | FB | 6 LA PNP / 6

Dopis, 12. 10. 1904, Mnichov; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, pomačkaný; dvojlist přeložený na tři díly, formát stránky 220×140 mm, popsána první, třetí a čtvrtá stránka; tužka.

Demlovo číslování: 22

Zvláštní zvýraznění: *Kostely, kláštery, hřbitovy atd. atd.* – podtrženo červeně.

34 | JD | 28 LA PNP, ANM/26/65/000029

Dopis, datovaný *večer před Svatou Teresí MCMIV*. [14. 10. 1904], Babice; tři tuhé zažloutlé dopisní papíry bez průsvitek, při horním okraji první stránky každého z nich natištěn šedý pás (44×140 mm) se symbolisticky neurčitými, secesně prohnutými postavami, všechny v překladu poškozené; tři listy přeložené na čtvrtiny, formát stránky 293×228 mm, popsána první až třetí a pátá stránka, text psán na každé stránce ve dvou sloupcích; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *Jenž mne přinutil* – přinutil psáno výraznějším písmem; *když Jste byl sám – sám* psáno výraznějším písmem; *že jsme se zmýlili – zmýlili* psáno výraznějším písmem; *určoval* – psáno výraznějším písmem; *klidnější* – psáno výraznějším písmem.

35 | JD | 29 LA PNP, ANM/26/65/000014

Dopis, nedatovaný [post 14. 10. 1904, ante nejpozději 4. 11. 1904], s. 1.; tuhý dopisní papír krémové barvy s průsvitkami (nečitelné), roztřepený dolní okraj; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 170×130 mm, popsána první, třetí a čtvrtá stránka, přepis na druhé stránce; černý inkoust.

Postup datace:

- „Titulní list pro svou knihu jsem dostal od Vás...“ – O tento titulní list prosí Bílka už v dopise z 8. 10. 1904, tamtéž píše o Bílkově cestě do Mnichova.
- „... a vidíte, že jsem se listem druhým opravil: nikdy poroučet...“ – Viz dopis Bílkovi ze 14. 10. 1904: „... nuže, já se opravuji, a prosím...“
- „Přítel Březina radí, abych redigování oné přílohy na sebe vzal...“ – V dopise Bílkovi ze 14. 10. 1904 přepisuje Deml Dostálův list, kde je Demlovi nabízeno redigování přílohy *Nového Života*, 14. 10. Deml píše, že s Březinou o tomto návrhu ještě nemluvil, v tomto nedatovaném dopise už Březinovo mínění zná.
- „nevěděl jsem, že v pondělí z Mnichova odjíždíte...“ – Poslední Bílkův dopis z Mnichova byl napsán ve středu 12. 10. 1904; zmiňovaný Demlův dopis do Mnichova je onen z pátku 14. 10. 1904.

→ Tento dopis řadím **bezprostředně po 14. 10. 1904**.

- Nejzazší možné datum: 4. 11. 1904, kdy Deml Bílkovi sděluje, že slibovaných 800 korun už Ševčík posílá.

Zvláštní zvýraznění: *a tak objímali Vás – tak* psáno výraznějším písmem.

36 | JD | 30 LA PNP, ANM/26/65/000031

Dopis, 20. 10. 1904, Babice; tuhý dopisní papír krémové barvy s průsvitkovými řádky a průsvitkou *MARGARET MILL*; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 200×126 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *Vtěleného Slova* – psáno výraznějším písmem; *nehodni* – psáno výraznějším písmem; *prosit* – napsáno výraznějším písmem.

37 | JD | 31 LA PNP, LA/11/66/0002

Dopis, 29. 10. 1904, s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, při dolním okraji roztřepený, na jednom místě ohnutý; list přeložený na čtyři díly, formát stránky 332×210 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *začíná se na zemi vtělovat slovo* – slovo psáno výraznějším písmem; *odpoledne až do tmy – Přítel mi dal od Vás* – v rukopise jsou tři pomlčky pod sebou.

38 | JD | 32 LA PNP, ANM/26/65/000032

Dopis, 29. 10. 1904, s. 1.; tuhý zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, při horním okraji první stránky natištěn šedý pás (44×140 mm) se symbolisticky neurčitými, secesně prohnutými postavami, v překladech poškozený; list přeložený na 14 dílů, formát stránky 287×226 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *v srdci tak pláču již – srdci* podtrženo dvakrát; *jako bych já tady nebyl* – podtrženo dvakrát.

39 | FB | 7 LA PNP / 7

Dopis, 29. 10. 1904, s. 1.; tuhý zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, při pravém okraji první stránky natištěn modrošedý pás (190×10 mm) se slzícíma očima; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 292×228 mm, popsána první i druhá stránka; černý inkoust.

Demlovo číslování: 27

Zvláštní zvýraznění: *Jana Žižku* – podtrženo červeně; *Josue z mé Cesty* – podtrženo červeně.

40 | JD | 33 LA PNP, ANM/26/65/000033

Dopis, datovaný *Před svatým Karlem Boromejským MCMIV* [ante 4. 11. 1904], s. 1.; dva tuhé zažloutlé dopisní papíry bez průsvitek, na okrajích roztřepené; dva dvojlisty přeložené na poloviny, formát stránky 169×210 mm, popsána první až sedmá stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *MCMIV* – z obou stran nakreslena malá srdíčka.

41 | JD | 34 LA PNP, ANM/26/65/000034

Dopis, datovaný *Na sv. Karla Borom. MCMIV*. [4. 11. 1904], s. 1.; dva tuhé dopisní papíry krémové barvy, bez průsvitek, na okrajích roztřepené; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 162×211 mm, list přeložený na poloviny, formát stránky 177×213 mm, popsána první až šestá stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *Cesta a Život – i – Pravda!? – Pravda* psána výraznějším písmem; *A to všechno pro Vaši modlitbu* – modlitbu podtrženo dvakrát; *Lásku* – podtrženo dvakrát; *sny* – podtrženo dvakrát; *duch modlitby Bílkovy* – Bílkovy podtrženo dvakrát; *Bílek nepracoval nám zadarmo* – podtrženo vlnovkou; *při oběti Vašeho času* – podtrženo tečkovaně.

42 | FB | 8 LA PNP / 8

Dopis, 3.–5. 11. 1904, s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v překladech natržený; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 340×211 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

Demlovo číslování: 29

Zvláštní zvýraznění: *Panna Maria a Sv. Anna mi pojedou do Říma.* – podtrženo červeně; („*těla*“) *nebe* – podtrženo červeně; *vůně domova* – *domova* podtrženo červeně.

43 | JD | 35 LA PNP, ANM/26/65/000035

Dopis, 5. 11. 1904, Babice; tuhý dopisní papír krémové barvy, s průsvitkami *MARGARET MILL/ HAND MADE/ Vienna Manvfactory*; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 168×128 mm, popsána první a třetí stránka, přípis na druhé stránce; černý inkoust.

44 | JD | 36 LA PNP, ANM/26/65/000036

Dopis, 8. 11. 1904, Babice; tuhý dopisní papír krémové barvy, s průsvitkami *MARGARET MILL/ HAND MADE/ Vienna Manvfacture*; dvojlíst přeložený na poloviny, formát stránky 168×128 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *urážeti mé všecko – všecko* psáno výraznějším písmem;

45 | JD | 37 LA PNP, ANM/26/65/000037

Dopis, datovaný *na sv. Martina MCMIV. †††* [11. 11. 1904], Babice; čtyři tuhé dopisní papíry krémové barvy, s průsvitkami *MARGARET MILL/ HAND MADE/ Vienna Manvfacture*, první tři papíry sešité k sobě bílou nití, poslední list byl zřejmě také přišit, ale oddělil se; čtyři nepřeložené dvojlísty, formát stránky cca 170×130 mm, popsána první až šestnáctá stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: za slovy *Menší formát* jsou při dolním okraji stránky nakresleny dva obrázky korouhví popsané číselnými údaji o rozměrech; za slovy *tvar takový* je další, jednodušší náčrt korouhve.

46 | JD | 38 NA/1

Strojopisný opis Berty Mildové Bílkové, nedatovaný [ante 14. 11. 1904], s. 1., údaje o rozměrech, kvalitě papíru a povaze rukopisu ve strojopisu chybí.

Postup datace:

- Tento útržek není možné datovat konkrétněji, zmínka o podobné objednávce není ani v Demlových dopisech Dostálu-Lutinovovi.
- Řadím ho podle Bílkovy zmínky v dopise ze 14. 11. 1904: „P. Dostálovi ty věci udělám *dle možnosti* též brzo.“

47 | FB | 9 LA PNP / 9

Dopis, datovaný *14. XI. večer* [14. 11. 1904], s. 1.; tuhý zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; nepřeložený dvojlíst, formát stránky 148×110 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *Přes několikáté napominání Vaše, milý druhu můj, dělám lucerny a prápory sám. –* podtrženo červeně; *Krista nemají –* podtrženo červeně; *švalo světem –* podtrženo červeně; *Krista z mého vidění ve snu –* podtrženo červeně; *Ale pozlátke a třapců hrozných nesnesou –* podtrženo červeně; *Budou chudobné –* podtrženo červeně; za slovy *ale Vám se budou líbit* následují čtyři více či méně detailní náčrtky lucerny ve tvaru srdce; vedle odstavce *Tak jsem si přál míti ty lucerny* je další náčrtek lucerny v podobě ruky držící srdce; *Chci míti na Vašem hřbitově mého Krista v životní velikosti odlitého v kovu. –* podtrženo červeně; *Hledím získat kupce ještě pro jeden –* podtrženo červeně; *až 5000 zl. co chci dělati pro Vás ve běžné ceně soudobých pracovníků –* podtrženo červeně; *do kovu –* podtrženo červeně; *Odporovat mi nemůžete, musím přec viděti den, kdy –* podtrženo červeně; *Vy hovoříte, že nemůžete to zaplatiti. Ve dvou odlitcích přec se mi to snad vyplatí! –* podtrženo červeně; *p. farářem vůli, –* *nuže volil jsem takto –* podtrženo červeně.

48 | JD | 39 LA PNP, ANM/26/65/000069

Dopis (lístek), nedatovaný [post 14. 11. 1904], s. 1.; tuhý dopisní papír krémové barvy, s průsvitkami *MARGARET MILL/ HAND MADE/ Vienna Manufactvre*, okraje roztržené; list přeložený na poloviny, formát stránky 168×130 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

Postup datace:

- „Tu barvu, můj milý, volte podle Svého obrazu“ – pravděpodobně rychlá odpověď na Bílkův naléhavý dotaz v závěru dopisu ze 14. listopadu 1904.
- Nejzazší možné datum: ante 15. 12. 1904 – korouhve už přišly do Babic.

49 | JD | 40 LA PNP, ANM/26/65/000038

Dopis, 17.–18. 11. 1904, Babice; čtyři tuhé dopisní papíry krémové barvy, bez průsvitek, roztržené okraje; čtyři listy přeložené na poloviny, formát stránky 343×210 mm, popsána první až osmá stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *když nebe se na nás dívá – nebe* psáno výraznějším písmem; *mluv, můžeš-li –* psáno výraznějším písmem; *i já musím dát – dát* podtrženo dvakrát; *vždyť Vaše Slovo – Vaše Slovo* psáno výraznějším písmem; *jediné slovo křesťanské –* *jediné* podtrženo dvakrát; *bolest na tváři Pána – bolest* podtržena dvakrát; *Jeho Bolest Jediná – Jediná* psána tiskacími písmeny; *zimou a nemocemi – protože nenajdou –* pomlčky jsou napsány tři nad sebou; *jenž je mlčení a skutek – skutek* psán tiskacími písmeny a podtržen třikrát; *může „tolik“ chtít – chtít* podtrženo dvakrát; po *†* následuje obrázek v podobě stylizovaného vzletajícího ptáka; *materiál –* podtrženo dvakrát.

50 | FB | 10 LA PNP / 10

Dopis, datovaný *Prvá neděle adventní. 27. XI. 1904.*, s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; nepřeložený dvojlist, formát stránky 148×111 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

Demlovo číslování: 37

Zvláštní zvýraznění: podél odstavce *Občas jsme posláni do koncertu* je nakreslena červená svislá čára; nad slovy *Tohle jsem ryl v mědi minulého týdne* je obdélníkový náčrt Bílkova obrazu (nejspíš Jak paprsek slunce na dřevě života umíral); nad slovy *Toto chci dělati nyní* je obdélníkový náčrt jiného Bílkova (snad Isaiáš).

51 | JD | 41 LA PNP, ANM/26/65/000040 + ANM/26/65/000079

Dopis, 1. 12. 1904, Babice; dva tuhé zažloutlé dopisní papíry bez průsvitek, při pravém okraji první stránky každého z nich natištěn modrošedý pás (190×10 mm) se slzícíma očima; dva listy přeložené na šest dílů, formát stránky 286×225 mm, popsány všechny čtyři stránky, na prvním listě text psán ve dvou sloupcích; černý inkoust.

52 | JD | 42 LA PNP, ANM/26/65/000041

Dopis, 2. 12. 1904, Lesonice; tuhý zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, při pravém okraji první stránky natištěn modrošedý pás (190×10 mm) se slzícíma očima; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 286×225 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

53 | JD | 43 LA PNP, ANM/26/65/000044 + ANM/26/65/000045

Dopis, datovaný *Sobota po Neposkvrněném Početí 1904* [Neposkvrněné početí Panny Marie, 8. 12. → 10. 12. 1904], s. 1.; dva tuhé zažloutlé dopisní papíry bez průsvitek, při horním okraji první stránky obou listů natištěn šedý pás (44×140 mm) se symbolisticky neurčitými, secesně prohnutými postavami, mírně poškozené; dva listy přeložené na čtvrtiny, formát stránky 286×226 mm, popsána první až čtvrtá stránka; černý inkoust. Do pravého horního rohu třetí rukopisné stránky připsáno (snad cizí rukou?) modře: *† III*. Část tohoto dopisu je zařazena v knize *Pro budoucí poutníky a poutnice* (s. 249–250).

Zvláštní zvýraznění: *rozhodovalo můj život – život podtržen dvakrát; mnoho čistě mého – mého psáno výraznějším písmem; Chci mluvit jasně a dobrotivě – jasně a dobrotivě podtržena vlnovkou.*

54 | JD | 44 LA PNP, ANM/26/65/000039

Dopis, datovaný *Na sv. Jana od Kříže 1904* [14. 12. 1904], s. 1.; tři tuhé dopisní papíry krémové barvy s průsvitkovými řádky a průsvitkou MARGARET MILL; tři dvojlisty přeložené na třetiny, formát stránky 200×126 mm, popsána první až dvanáctá stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *zářícími* – psáno výraznějším písmem; *ale já vidím, vidím* – druhé *vidím* podtrženo dvakrát; *Rozloučení* – psáno výraznějším písmem.

55 | JD | 45 LA PNP, ANM/26/65/000046

Dopis, datovaný *Oktáva N. P. Bl. P. Marie 1904* [15. 12. 1904 (toto datum nepřipadá přesně na osmý den, srov. však „zítra je pátek“)], Babice; tuhý zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v překladech a při okrajích poškozený; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 341×211 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

56 | JD | 46 LA PNP, ANM/26/65/000047

Dopis, datovaný *Oktáva Neposkvrněného Početí. Večer. 1904.* [Neposkvrněného početí Panny Marie; 15. 12. 1904 (viz předchozí dopis)], s. 1.; dva tuhé zažloutlé dopisní papíry bez průsvitek, při pravém okraji první stránky natištěn modrošedý pás (190×10 mm) se slzícíma očima; dva listy přeložené na čtvrtiny, formát stránky 286×225 mm, popsána první až čtvrtá stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *i barva mluví – barva* psána výraznějším písmem; *plné milosti* – psáno výraznějším písmem; *hrozného* – psáno výraznějším písmem.

57 | JD | 47 LA PNP, ANM/26/65/000042

Dopis, datovaný *Přenesení domku Nazaretského/ 1904.* [post 18. 12. 1904], Babice; tuhý zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, při horním okraji první stránky natištěn šedý pás (44×140 mm) se symbolisticky neurčitými, secesně prohnutými postavami, v dolní polovině v překladu roztržený; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky: 286×226 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

Postup datace:

- Na jaké datum připadá svátek Přenesení domku Nazaretského, se zatím nepodařilo zjistit.
- „Je po Rorate.“ → Post 18. 12. 1904.

58 | FB | 11 LA PNP / 11

Dopis, 19.–21. 12. 1904, s. 1.; tenký dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 230×144 mm; popsána první a druhá stránka; černý inkoust.

Demlovo číslování: 42

Zvláštní zvýraznění: *Jak mne jednou dluh můj k Vám velikostí svou zalehne!* – podtrženo červeně.

59 | JD | 48 LA PNP, ANM/26/65/000043

Dopis, 22. 12. 1904, s. 1.; tuhý dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, v překladech lehce poškozený, roztřepené okraje; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 340×213 mm, popsána druhá a třetí stránka; černý inkoust.

60 | JD | 49 LA PNP, ANM/26/65/000048

Dopis, datovaný *Na sv. Jana Ev. 1904*. [27. 12. 1904], s. 1.; dva tuhé zažloutlé dopisní papíry s průsvitkami *MARY MILL/ IVORY PAPER*; dva dvojlisty přeložené na poloviny, formát stránky 180×150 mm, popsána první až osmá stránka; černý inkoust. Pátá stránka je v pravém horním rohu paginována římskou dvojkou.

1905**61 | JD | 50 LA PNP, ANM/26/65/000011**

Dopis, 2. 1. 1904, Babice; tuhý zažloutlý dopisní papír s průsvitkami *MARY MILL IVORY PAPER*; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 180×150 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

Postup datace: Deml očividně těsně po Novém roce napsal ještě starý letopočet – podle zmínky o mnichovské výstavě a dalších patří tento dopis do roku 1905.

Zvláštní zvýraznění: *neboť ten způsob nazírání jest mým osudem* – slova *ten* a *osudem* psána výraznějším písmem.

62 | JD | 51 LA PNP, ANM/26/65/000049

Dopis, datovaný *na svaté Tři Krále 1905* [6. 1. 1905], Babice; dva dopisní papíry: 1) tuhý dopisní papír krémové barvy, s průsvitkami *MARGARET MILL/ HAND MADE/ Vienna Manvfactvre*, roztřepené okraje; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 170×130 mm, popsány všechny čtyři stránky; 2) tuhý zažloutlý dopisní papír s průsvitkami *MARY MILL/ IVORY PAPER*; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 180×150 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust. Pátá stránka je v levém horním rohu paginována římskou dvojkou.

63 | FB | 12 LA PNP / 12

Dopis, 8. 1. 1905, Praha; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×228 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

Demlovo číslování: 47

Zvláštní zvýraznění: *země musí mít svou tíhu* – podtrženo červeně; *Starosti své miluji a nechtěl bych je s nikým měnit.* – podtrženo červeně; *moderní chrám* – podtrženo červeně; *zařatou pěst'* – podtrženo červeně; *dechem naším náš život – náš* podtrženo červeně; *dopíšeš* – podtrženo červeně; *celá země ruce sepjala* – země podtržena červeně.

64 | JD | 52 LA PNP, ANM/26/65/000050

Dopis, 9. 1. 1905, s. 1.; tuhý zažloutlý dopisní papír s průsvitkami *MARY MILL/ IVORY PAPER*; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 180×150 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

65 | JD | 53 LA PNP, ANM/26/65/000051

Dopis, 10. 1. 1905, s. 1.; dva tuhé zažloutlé dopisní papíry bez průsvitek, při pravém okraji první stránky natištěn modrošedý pás (190×10 mm) se slzícíma očima, v překladech poškozené; dva listy přeložené na čtvrtiny, formát stránky 286×225 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *celou a zmnohonásobenou* – psáno výraznějším písmem.

66 | JD | 54 LA PNP, ANM/26/65/000052

Dopis, 11. 1. 1905, s. 1.; dva tuhé zažloutlé dopisní papíry s průsvitkami *MARY MILL/ IVORY PAPER*; dva dvojlisty přeložené na poloviny, formát stránky 180×150 mm, popsáno všech osm stránek; černý inkoust.

67 | JD | 55 LA PNP, ANM/26/65/000053

Dopis, 18. 1. 1905, s. 1.; tři tuhé zažloutlé dopisní papíry s průsvitkami *MARY MILL/ IVORY PAPER*; dva dvojlisty a jeden list přeložený na dvě části, formát stránky 180×150 mm, popsána první až devátá stránka (jejich pořadí není jednoznačně určitelné); černý inkoust.

68 | JD | 56 LA PNP, ANM/26/65/000054

Dopis, 19. 1. 1905, s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, v překladech silně poškozený; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 340×210 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

69 | JD | 57 LA PNP, ANM/26/65/000055

Dopis, 20. 1. 1905, s. 1.; dva tuhé zažloutlé dopisní papíry s průsvitkami *MARY MILL/ IVORY PAPER*; dvojlist a list přeložený na poloviny, formát stránky 180×150 mm, popsána první až pátá stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *pro množství věcí* – množství psáno výraznějším písmem.

70 | FB | 13 LA PNP / 13

Dopis, datovaný *21. I. odpoledne* [21. 1. 1905], s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v překladech natržený; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×229 mm, popsána první i druhá stránka; černý inkoust, tužka.

Zvláštní zvýraznění: *intuicí* – podtrženo černým inkoustem i červenou tužkou; *přirozeně tvořím* – přirozeně podtrženo červeně; *samo sebou ze mě věci rostou* – podtrženo červeně; *ani nebe se vždy nesmilovává nad pošetilými prosbami našimi, protože nás miluje* – podtrženo červeně; slovy *čitelným, přístupným písmem* začíná v rukopise nový řádek, odtud je podél odstavce nakreslena červená čára; slovy *nevažte si mé práce* začíná v rukopise nová stránka, odtud je podél odstavce nakreslena červená čára; *nepředstavuji* – podtrženo červeně; *jen zednickou práci představuji si ve spodu (asi na tento způsob* – podtrženo červeně; pod slovy *asi na tento způsob* je náčrt Bílkova babického kříže s popiskami *železo a podezdívka*.

71 | JD | 58 LA PNP, ANM/26/65/000056

Dopis, 28. 1. 1905, s. 1.; tuhý zažloutlý dopisní papír s průsvitkami *MARY MILL/ IVORY PAPER*; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 180×150 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *jen kvůli* – podtrženo vlnovkou.

72 | JD | 59 LA PNP, ANM/26/65/000057

Dopis, datovaný *Posledního ledna 1905*. [31. 1. 1905], s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, v překladech poškozený, místy natržený; list přeložený na osm dílů, formát stránky 420×340 mm, popsána první stránka, přípis na druhé straně; černý inkoust.

Část tohoto dopisu je zařazena v knize *Pro budoucí poutníky a poutnice*, s. 250–251.

Zvláštní zvýraznění: *teprve dnes* – podtrženo vlnovkou; *Schriften* – psáno kurentem.

73 | JD | 60 LA PNP, ANM/26/65/000058

Dopis (lístek), 10. 2. 1905, s. 1.; tenký průsvitný dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na poloviny, formát stránky 174×107 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *Bůh* – podtrženo dvakrát.

74 | JD | 61 LA PNP, ANM/26/65/000059

Dopis, 17. 2. 1905, s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, v překladech poškozený; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×230 mm, popsána první až třetí stránka, přípis na čtvrté straně; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *jitra* – psáno výraznějším písmem; poslední stránka tohoto dopisu má zvláštní typografickou úpravu. Text je vůči textu na předchozích stránkách otočen o 90 °. Hlavní odstavce (*Přítel Březina přijal mne jako dosud nikdy...*) je psán v šikmém sloupci uprostřed. Odstavec začínající slovy *Vyslovíte, příteli drahý...* je umístěn vpravo nahoře vzhledem k prostřednímu sloupci; odstavce *Čekalo mne více dopisů...* vlevo dole vzhledem k prostřednímu sloupci. Všechny sloupky jsou od sebe odděleny čarou.

75 | JD | 62 LA PNP, ANM/26/65/000060

Dopis, 22. 2. 1905, s. 1.; tuhý zažloutlý dopisní papír s průsvitkou *IMPERIAL MILL*; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 170×133 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

76 | JD | 63 LA PNP, ANM/26/65/000061

Dopis, 25. 2. 1905, s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×230 mm, popsána první a třetí stránka, přípis na druhé stránce; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: 36×26 – v rukopise je černým inkoustem nakreslen obdélník, přes jehož strany jsou napsána čísla 36 a 26; *Křížovou cestu* – podtrženo dvakrát.

77 | FB | 14 LA PNP / 14

Dopis (část), datovaný in margine 28. II. [28. 2. 1905], s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na osminy, formát stránky 290×229 mm, popsána první až čtvrtá stránka; černý inkoust.

Demlovo číslování: 61

Zvláštní zvýraznění: *nic mi tak by nepřekáželo, jako kdybych byl „populární“* – podtrženo červeně; *roucho* – podtrženo červeně; *Misál* – podtrženo červeně; *dá-li Bůh* – podtrženo dvakrát; *jenom neshánějme lidovost, moc, abysme se nestali „uchvatiteli“* – podtrženo červeně; *„slovo Boží“* – podtrženo červeně; *Samého Boha* – podtrženo černým inkoustem i červenou tužkou; *budme nejvýše opatrní* – podtrženo červeně; *Jenom chraňte mne populárnosti, prosím! Tajte moje jméno!* – podtrženo červeně; podél odstavce *Drahý můj, já s dojetím pozoruji* je nakreslena svislá červená čára; *nečiňme výpravu mezi lid – a nebudme „uchvatiteli“* – podtrženo červeně; *tu na zemi bēřeme poprvé – bēřeme poprvé* podtrženo červeně; *přec se tu bēřeme poprvé – bēřeme poprvé* podtrženo červeně; *Nikdy neležela zem tak dlouho úhorem, zem celá sešlapaná jako mlat.* – podtrženo červeně; *dříve než všechny věci učiněny jsou* – podtrženo červeně; *My spoluslužebníci a bratři anjelů* – podtrženo červeně; *jenž i míry anjela jsme* – podtrženo červeně; *Já sem řekl – bohové jste* – podtrženo červeně; podél odstavce *Zjv. sv. Jana 5,13* je nakreslena svislá červená čára; *bylo v nich a i já v nich* – bylo v nich a já v nich psáno výraznějším písmem; *aby všickni jedno byli* – jedno psáno výraznějším písmem a podtrženo červeně, *byli* je psáno výraznějším písmem; *v nás jedno byli* – psáno výraznějším písmem, *jedno* podtrženo červeně; *aby byli jedno, jako my jedno jsme* – jedno psáno výraznějším písmem a podtrženo červeně; *aby dokonáni byli v jedno* – psáno výraznějším písmem, *jedno* podtrženo červeně.

78 | JD | 64 LA PNP, ANM/26/65/000062

Dopis, datovaný *Na sv. Kunhutu* 3. 3. 1905. [3. 3. 1905], s. 1.; dva dopisní papíry krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist a list přeložené na čtvrtiny, formát stránky 290×230 mm, popsáno všech šest stránek; černý inkoust.

79 | JD | 65 LA PNP, ANM/26/65/000064 + ANM/26/65/000063

Dopis, datovaný *S úterka na Středu popeleční – ve středě popeleční. 1905.* [7.–8. 3. 1905], s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×227 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

K tomuto dopisu přiložen dopis pro kanovníka Podlahu (ANM/26/65/000063) datovaný *Na Sv. Tomáše Aqu.* 1905. [7. 3. 1905], s. 1.; dopisní papír krémové barvy, s průsvitkou *IMPERIA*[...]; list přeložený na poloviny, formát stránky 172×133 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *František Bílek* – psáno tiskacím písmem.

80 | JD | 66 LA PNP, ANM/26/65/000066

Korespondenční lístek, [10. 3. 1905, Lesonice (údaje z poštovního razítka)]; 91×140 mm; v levém horním rohu šikmý tisk *Absender:/ Odesílatel:*; v horní polovině uprostřed tisk *Korrespondenz-Karte./ Korespondenční lístek.* (oba nápisy latinkou); v pravém horním rohu cenná známka s podobiznou císaře Františka Josefa I. (profil, hlava obtočena vavřínovým věncem) a s opisem *5 KAIS. KOENIGL. 5 OESTERR. POST/ 5 HELLER*, rozměry 35×22 mm; v levém dolním rohu natištěno petitem (*Deutsch-Böhm.*); řádky pro adresu vytištěny tečkovaně, řádek opatřený předtiskem *in/ v* je vytištěn tučně.

Dvě poštovní razítka: cenná známka ořazena kulatým razítkem o průměru 27 mm a s opisem *LESSONITZ/ LESONICE/ 10/3/ 05*; vlevo přes adresáta otištěno razítko o průměru 30 mm a s opisem ** SMICHOW 15 SMÍCHOV 12/3/ 8/ VII/ 05.*

Adresát: *Panu/ Fr. Bílkovi,/ sochaři/ Smíchov/ Švédská ul. 582.*

Text psán pouze na zadní straně; černý inkoust.

81 | JD | 67 LA PNP, ANM/26/65/000065

Dopis z 11. 3. 1905, s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×229 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

82 | JD | 68 LA PNP, ANM/26/65/000066[a]

Korespondenční lístek, [15. 3. 1905, Lesonice (údaje z poštovního razítka)]; 91×140 mm; v levém horním rohu šikmý tisk *Absender:/ Odesílatel:*; v horní polovině uprostřed tisk *Korrespondenz-Karte./ Korespondenční lístek*. (oba nápisy latinkou); v pravém horním rohu cenná známka s podobiznou císaře Františka Josefa I. (profil, hlava otočena vavřínovým věncem) a s opisem 5 KAIS. KOENIGL. 5 OESTERR. POST/ 5 HELLER, rozměry 35×22 mm; v levém dolním rohu natištěno petitem (*Deutsch-Böhm.*); řádky pro adresu vytištěny tečkovaně, řádek opatřený předtiskem *in/ v* je vytištěn tučně.

Dvě poštovní razítka: cenná známka orážena kulatým razítkem o průměru 27 mm a s opisem LESSONITZ/ LESONICE/ 15/3/ 05; vlevo otištěno razítko o průměru 30 mm s opisem * SMICHOW 16 SMICHOW 1/ 16/3/ VII/ 05.

Adresát: Panu/ Františku Bílkovi/ sochaři/ Praha II [toto slovo je přeškrtnuto dvojitou čarou]/ Smichov/ Švédská ul. 582.

Text psán pouze na zadní straně; černý inkoust.

83 | JD | 69 LA PNP, ANM/26/65/000067

Dopis, 16. 3. 1905, s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×229 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

84 | JD | 70 LA PNP, ANM/26/65/000070

Korespondenční lístek, [25. 3. 1905, Lesonice (údaje z poštovního razítka)]; 89×139 mm; v levém horním rohu šikmý tisk *Absender:/ Odesílatel:*; v horní polovině uprostřed tisk *Korrespondenz-Karte./ Korespondenční lístek*. (oba nápisy latinkou); v pravém horním rohu cenná známka s podobiznou císaře Františka Josefa I. (profil, hlava otočena vavřínovým věncem) a s opisem 5 KAIS. KOENIGL. 5 OESTERR. POST/ 5 HELLER, rozměry 35×22 mm; v levém dolním rohu natištěno petitem (*Deutsch-Böhm.*); řádky pro adresu vytištěny tečkovaně, řádek opatřený předtiskem *in/ v* je vytištěn tučně.

Dvě poštovní razítka: cenná známka orážena kulatým razítkem o průměru 27 mm a s opisem LESSONITZ/ LESONICE/ 25/3/ 05; vlevo otištěno razítko o průměru 33 mm s opisem * [SMIC]HOW/ [S]MICHOW 1/ 2[?]. III. 05 VII.

Adresát: Panu/ Františku Bílkovi/ sochaři/ u Prahy na Smíchově/ Švédská ul. 582.

Text psán pouze na zadní straně; černý inkoust.

85 | JD | 71 LA PNP, ANM/26/65/000072

Dopis (lístek), nedatovaný [post 25. 3. 1905, ante 3. 4. 1905], s. 1.; šedozelený dopisní papír bez průsvitek; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 222×142 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

Postup datace:

- „... jak, zda dobře či zle Vás se dotklo č. 1“ – Zaslání prvního čísla souborných prací oznamuje Deml Bílkovi 25. 3. 1905.
- Nejzazší možné datum: 3. 4. 1905 – ten den oznamuje, že je první číslo je už rozesláno.

86 | JD | 72 LA PNP, ANM/26/65/000071

Dopis, 27. 3. 1905, s. 1.; dva dopisní papíry: 1) dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×228 mm, popsány všechny čtyři stránky; 2) tenký průsvitný zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 174×118 mm, popsána první a třetí stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: Nápis *Práce Františka Bílka...* je v rukopise ze dvou stran orámován černou čarou; *Studium* je v tomto nápisu psáno výraznějším písmem.

87 | JD | 73 LA PNP, ANM/26/65/000073 + ANM/26/65/000074

Dopis, 3. 4. 1905, s. 1.; dva dopisní papíry: 1) zašedlý dopisní papír bez průsvitek, v překladech mírně poškozený; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×230 mm, popsány obě stránky; 2) dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na poloviny, formát stránky 229×145 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

Opis dopisu Antonína Podlahy, 1. 4. 1905, s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, ohnuté dolní rohy; list přeložený na poloviny, formát stránky 229×144 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *Wird nicht angenommen* – psáno kurentem; pořadatel, nakladatel i vydavatel *Jakub Deml* – nakladatel potvrzen dvakrát.

88 | JD | 74 LA PNP, ANM/26/65/000075

Korespondenční lístek, 4. 4. 1905, Babice; 89×139 mm; v levém horním rohu šikmý tisk *Absender:/ Odesílatel:*; v horní polovině uprostřed tisk *Korrespondenz-Karte./ Korespondenční lístek*. (oba nápisy latinkou); v pravém horním rohu cenná známka s podobiznou císaře Františka Josefa I. (profil, hlava obtočena vavřínovým věncem) a s opisem 5 KAIS. KOENIGL. 5 OESTERR. POST/ 5 HELLER, rozměry 35×22 mm; v levém dolním rohu natištěno petitem (*Deutsch-Böhm.*); řádky pro adresu vytištěny tečkovaně, řádek opatřený předtiskem *in/ v* je vytištěn tučně.

Dvě poštovní razítka: cenná známka orážena kulatým razítkem o průměru 27 mm a s opisem LESSONIT[Z]/ LESONIC[E]/ 5/4/ 05; vlevo otištěno razítko o průměru 33 mm a s opisem * SMICHOW I/ SMÍCHOV I/ 6. IV. 05 VII.

Adresát: *Panu/ Fr. Bílkovi/ sochaři/ Praze – Smíchov/ Švédská ul. 582/ 10n.*

Text psán pouze na zadní straně; černý inkoust.

89 | JD | 75 LA PNP, ANM/26/65/000076

Korespondenční lístek, 4. 4. 1905, Babice; 89×139 mm; v levém horním rohu šikmý tisk *Absender:/ Odesílatel:*; v horní polovině uprostřed tisk *Korrespondenz-Karte./ Korespondenční lístek*. (oba nápisy latinkou); v pravém horním rohu cenná známka s podobiznou císaře Františka Josefa I. (profil, hlava obtočena vavřínovým věncem) a s opisem 5 KAIS. KOENIGL. 5 OESTERR. POST/ 5 HELLER, rozměry 35×22 mm; v levém dolním rohu natištěno petitem (*Deutsch-Böhm.*); řádky pro adresu vytištěny tečkovaně, řádek opatřený předtiskem *in/ v* je vytištěn tučně.

Cenná známka orážena kulatým razítkem o průměru 27 mm a s opisem LESSONITZ/ LESONICE/ 5/4/ 05.

Adresát: *Pan/ Fr. Bílek/ sochař/ Smíchov/ Švédská 582/ 10n.*

Text psán pouze na zadní straně; černý inkoust.

90 | JD | 76 LA PNP, ANM/26/65/000077

Dopis, 7. 4. 1905, s. l.; dva zažloutlé dopisní papíry, bez průsvitek, v překladech poškozené, druhý list zčásti předlínován silnými tahy tužky; dva listy přeložené na čtvrtiny, formát stránky 343×210 mm, popsána druhá až čtvrtá stránka, první stránka popsána z poloviny; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *K 217,70* – potvrzeno vlnovkou; *226,70* – potvrzeno vlnovkou.

91 | JD | 77 LA PNP, ANM/26/65/000078

Dopis, 8. 4. 1905, s. l.; tuhý, silně zažloutlý papír s průsvitkou *IMPERIAL MILL*; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 170×134 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

92 | JD | 78 LA PNP, ANM/26/65/000080

Dopis, 14. 4. 1905, Lesonice; tuhý zažloutlý dopisní papír s průsvitkou *IMPERIAL MILL*; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 171×131 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

93 | JD | 79 NA/2

Strojopisný opis Berty Mildové Bílkové, nedatovaný [14. 4. 1905], s. l., údaje o rozměrech, kvalitě papíru a povaze rukopisu ve strojopisu chybí.

Postup datace:

- Zcela jistě spadá tento lístek do doby před rokem 1911, kdy se Deml s Florianem rozešel; jinak ale neobsahuje žádnou zmínku, podle níž by bylo možné určit přesnější dataci.
- Řadím ho mezi dopisy ze 14. 4. 1905 a 15. 4. 1905, protože tyto dva dopisy svým rozestupem zhruba odpovídají určení „pozítku napíšu Vám jeho [Florianovu] i Březinovu radu pro nás“ – tato rada je obsažena v dopise z 15. 4. 1905.

94 | JD | 80 LA PNP, ANM/26/65/000081

Dopis, datovaný *Večer před Nedělí Květnou (16. IV) 1905* [Květná neděle 16. 4. 1905 → 15. 4. 1905], s. l.; dva tuhé zažloutlé dopisní papíry s průsvitkou *MARY MILL/ IVORY PAPER*; dvojlist a list přeložené na poloviny, formát stránky 181×149 mm, popsáno všech šest stránek; černý inkoust.

95 | JD | 81 LA PNP, ANM/26/65/000082

Dopis, datovaný *Před Zeleným Čtvrtkem (19. IV.) 1905*. [Zelený čtvrtek 20. 4. 1905], s. l.; dva dopisní papíry krémové barvy, bez průsvitek; dva dvojlisty přeložené na čtvrtiny, formát stránky 290×229 mm, popsána první až pátá, sedmá a osmá stránka; černý inkoust.

96 | JD | 82 LA PNP, ANM/26/65/000085

Dopis (lístek), nedatovaný [post 20. 4. 1905, ante 25. 4. 1905], s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na čtyři díly, formát stránky 210×170 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

Postup datace:

- „Snad Smrtelné ticho... A ty Starosti jara at' nám už nepůsobí starosti!“ – v dopise z 19. 4. 1905 chce Deml místo Starostí jara poslat k litografickému přepsání jinou práci.
- 25. 4. 1905 Bílek sděluje, že se mu Smrtelné ticho líbí.

97 | JD | 83 LA PNP, ANM/26/65/000083

Dopis, 23. 4. 1905, s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×229 mm, popsána první, třetí a čtvrtá stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *šepem* – podtrženo třikrát.

98 | FB | 15 LA PNP / 15

Dopis, datovaný 25. IV. 1904 [25. 4. 1905], s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 229×145 mm, popsána první až čtvrtá stránka; černý inkoust.

Postup datace: Bílek si zjevně spletl rok, protože podle zmínky o Smrtelném tichu a Souborných pracích patří tento dopis až do roku 1905.

Zvláštní zvýraznění: podél odstavce *Hájemí a hvězdy...* je nakreslena svislá červená čára; *Proto děkujeme Ti, že jsme „slepí“ – děkujeme Ti* podtrženo dvakrát; *na všechny své věci jak na modlitbu – modlitbu* podtrženo červeně; *Budu prositi, abyste si originál ponechal pro sebe.* – podtrženo červeně.

99 | JD | 84 LA PNP, ANM/26/65/000084

Dopis, datovaný 2. máje 1905. [2. 5. 1905], s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×229 mm, popsána první, třetí a čtvrtá stránka; černý inkoust.

100 | JD | 85 NA/3

Pohlednice, [3. 5. 1905, Lesonice (údaje z poštovního razítka)]; 90×139 mm; na obrazové straně kolorovaná fotografie Lesonic, pod ní bílé místo pro text, v němž je červeným inkoustem předtištěno *Gruss aus Lessonitz* (přeškrtnuto perem) a *Verlag: Fr. Zásměta, Lessonitz.*; do levého horního rohu obrazové strany (na fotografii nebe) napsal Deml slovo *Pošlete*, ale dvojitě ho přeškrtnl; na adresové straně nahoře uprostřed červený tisk *Correspondenz-karte*, řádky pro adresu vytištěny tečkovaně.

V pravém horním rohu adresové strany zelená poštovní známka o rozměrech 24×22 mm s podobiznou císaře Františka Josefa I. (profil, hlava otočena vavřínovým věncem) a s opisem *KAIS. KOENIGL 5/HELLER 5/ OESTERR. POST 5/ HELLER 5*; přes známku otištěno kulaté poštovní razítko o průměru 27 mm s částečně čitelným opisem *LESONICE 3/5 05*; v levém dolním rohu otištěno kulaté poštovní razítko s částečně čitelným opisem *SMI[CHOW]/[SMI]CHOV 1 **.

Text psán na obrazové straně; černý inkoust.

Adresát: *Pan/ Fr. Bílek/ sochař/ Praha-Smíchov/ Švédská ul. 10 n.*

101 | FB | 16 LA PNP / 16

Dopis, 7. 5. 1905, s. 1.; tuhý dopisní papír krémové barvy s průsvitkou *MARY MILL NOTE PAPER STYRIA MANUFACTURE*; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 150×110 mm, popsána první a druhá stránka; černý inkoust.

102 | JD | 86 LA PNP, ANM/26/65/000086

Dopis, 12. 5. 1905, s. 1.; tuhý zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, při pravém okraji první stránky natištěn černošedý pás (190×10 mm) se slzícíma očima; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 286×226 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *jak jenom přítel může být potěšen – přítel* psán výraznějším písmem.

103 | JD | 87 LA PNP, ANM/26/65/000087

Dopis, 13. 5. 1905, Babice; tuhý dopisní papír s ozdobnou průsvitkou *Myrtle Mill/ hand made*; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 170×135 mm, popsána první a třetí stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *svého kněze – kněze* podtrženo a psáno výraznějším písmem.

104 | JD | 88 LA PNP, ANM/26/65/000088

Dopis, 2. 6. 1905, Babice; šedozeleň průsvitný dopisní papír s průsvitkami *Myrtle Mill/ Extra Strong*; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 222 × 142 mm, popsána první a třetí stránka, přepis na druhé stránce; černý inkoust.

105 | JD | 89 LA PNP, ANM/26/65/000089

Dopis, datovaný *V sobotu 3. VI. 05.*, s. 1.; šedozeleň průsvitný dopisní papír s průsvitkami *Myrtle Mill/ Extra Strong*; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 222 × 142 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

106 | JD | 90 LA PNP, ANM/26/65/000090

Dopis, 5. 6. 1905, s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, v překladech mírně poškozený; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 341 × 210 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

Připojen koncept Demlova dopisu pražské konzistoři; v LA PNP zařazen v korespondenci Františka Bílka Jakubu Demlovi (ANM/51/62). Nedatovaný; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v překladech mírně poškozený, natržený; list přeložený na šest dílů, formát stránky 291 × 341 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *rozpadnutí se mocné svaté budovy křesťansko-katolického umění* – podtrženo červeně.

107 | JD | 91 LA PNP, ANM/26/65/000068

Dopis, nedatovaný [post *v den sv. Anselma 1905* (Anselm, biskup z Canterbury, post 21. 4. 1905), ante 18. 6. 1905], Babice; tuhý zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; list přeložený na osminy, formát stránky 420 × 340 mm, koncept dopisu pro Aloise Slováka psán souvisle po jedné stránce, na druhé straně několik rozházených kratších přepisů; černý inkoust a tužka.

Postup datace:

- V dopise z 18. 6. 1905 píše Deml o „dvou epištolách“ propagujících Bílkovo dílo – nejspíš se jedná o dopis pro konzistoř (5. 6. 1905) a tento dopis pro Aloise Slováka a slavkovský komitét.
- Bloyova kniha *Brelan vyobcovaných* vyšla podle Andreje Stankoviče na počátku léta 1905.

108 | JD | 92 LA PNP, ANM/26/65/000092

Dopis, datovaný *Nejsv. Trojice 1905*. [18. 6. 1905], s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, mírně poškozený; dvojlist přeložený na šest dílů, formát stránky 340 × 210 mm; popsána první, třetí a čtvrtá stránka, přepis na druhé stránce; černý inkoust.

109 | JD | 93 NA/4

Strojopisný opis Berty Mildové Bílkové, [lístek, 20. 6. 1905, Lesonice], údaje o rozměrech, kvalitě papíru a povaze rukopisu ve strojopisu chybí.

Adresát: *Pan Fr. Bílek, sochař Chýnov u Tábora*

110 | FB | 17 LA PNP / 17

Dopis, nedatovaný [post 20. 6. 1905], s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v okraji mírně natržený; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 215 × 273 mm, popsána první i druhá stránka; černý inkoust.

Postup datace: „Píšete lístkem o ty reliéfy Pána Krista a Panny Marie“ – viz předchozí Demlův lístek z 20. 6. 1905.

Zvláštní zvýraznění: za slovy *Mám zde dva reliéfy z Otčenáše* následuje šipka a náčrtek čtvrtého obrazu Otčenáše; za slovy *jednoho anděla na hrob* následuje šipka a perokresba polopostavy obrácené obličejem vzhůru, nad níž je nápis *NAZARETUS*; za slovy *V Praze mám také jednoho anděla* následuje šipka a kruhový obrázek s polopostavou držící misku s obětinou; *i přírodou* – podtrženo červeně; *Začínám tím nejjobtížnějším nejdříve* – podtrženo červeně.

111 | JD | 94 LA PNP, ANM/26/65/000093

Dopis, 21. 6. 1905, s. 1.; dva dopisní papíry: 1) zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, silně poškozený; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 279 × 222 mm, popsány obě stránky; 2) dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 340 × 210 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

112 | JD | 95 LA PNP, LA/11/66/0003

Korespondenční lístek, [22. 6. 1905, Lesonice (údaje z poštovního razítka)]; 90 × 140 mm; v levém horním rohu šikmý tisk *Absender:/ Odesílatel:*; v horní polovině uprostřed tisk *Korrespondenz-Karte/ mit*

bezahlter Antwort./ Korespondenční listek/ se zaplacenou odpovědí. (oba nápisy latinkou); v pravém horním rohu cenná známka s podobiznou císaře Františka Josefa I. (profil, hlava otočena vavřínovým věncem) a s opisem *5 KAIS. KOENIGL. 5 OESTERR. POST/ 5 HELLER*, rozměry 35×22 mm; v levém dolním rohu natištěno *petitem (Deutsch Böhm.)*; řádky pro adresu vytištěny tečkovaně, řádek opatřený předtiskem *in/* v je vytištěn tučně.

Dvě poštovní razítka: cenná známka oražena kulatým razítkem o průměru 27 mm a s opisem *LESSONITZ/ LESONICE/ 22/6/ 05*; na levé straně korespondenčního lístku razítko o průměru 32 mm a s opisem ** CHÝNOV * CHEYNOV/ 23/ 6/ VIII/ 05*.

Adresát: *Pan/ Fr. Bílek,/ sochař/ Chýnov/ u Tábora, Č.*

Text psán pouze na zadní straně korespondenčního lístku; černý inkoust.

113 | JD | 96 LA PNP, ANM/26/65/000091

Dopis, nedatovaný [post 21. 6. 1905, ante 28. 6. 1905], s. l.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, mírně poškozený; list přeložený na šest dílů, formát stránky 341×210 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

Postup datace:

- „Se slévárnou arcibiskupskou teprv se bude jednat...“ – Zmínka o možnosti odlévat v této slévárně se objevuje v dopise z 21. 6. 1905.
- „Kříže ze slévárny (7) přišly... – budou rozebrány hned...“ – V dopise z 28. 6. 1905 už oznamuje, že kříže byly rozebrány.

Zvláštní zvýraznění: *kolik budu chtít já* – *já* podtrženo dvakrát.

114 | JD | 97 LA PNP, ANM/26/65/000094

Dopis, nedatovaný [post 18. (21.) 6. 1905, ante 28. 6. 1905], s. l.; pět dopisních papírů: 1) dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, silně poškozený; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky cca 279×222 mm, popsány všechny čtyři stránky; 2–5) tuhé dopisní papíry krémové barvy, bez průsvitek, v překladech poškozené; listy přeložené na čtvrtiny, formát stránky 420×340 mm, popsány po jedné stránce, jediný po obou stranách; černý inkoust. První, čtvrtá, pátá, šestá, sedmá, osmá i devátá rukopisná stránka je v pravém či levém horním rohu paginována arabskou číslicí, tyto číslice jsou vesměs od ostatního textu odděleny obloučkem.

Postup datace:

- „Ač dosud mi neposlali tisky litografie Smrtné ticho“ – V dopise z 18. 6. 1905 Deml zmiňuje, že odeslal Unii „litografii básně mé“.
- „Tento týden dovezu kameny pod Váš hřbitovní kříž v Babicích...“ – Srov. dopis z 21. 6. 1905: „Teď se starám o kámen pod Váš kříž“.
- „Komitét slavkovské neodpovídá...“ – Odpověď slavkovského komitétu posílá Bílkovi v dopise z 28. 6. 1905; tamtéž se dozvídáme, že odlitky Bílkova gotického písma jsou už najisto objednány.

Zvláštní zvýraznění: *poprosil* – podtrženo dvakrát; *vloudil* – podtrženo přerušovanou čarou.

115 | JD | 98 LA PNP, ANM/26/65/000095

Dopis, 28. 6. 1905, s. l.; čtyři dopisní papíry krémové barvy, bez průsvitek; dva dvojlisty a dva listy přeložené na čtvrtiny, formát stránky 340×210 mm, popsána první až pátá, sedmá, devátá a jedenáctá stránka; černý inkoust. První, pátá, šestá a sedmá rukopisná stránka je v pravém či levém horním rohu paginována arabskou číslicí, tyto číslice jsou psány modře a od ostatního textu jsou vesměs odděleny obloučkem.

Zvláštní zvýraznění: *žádati musím nebo mohu* – *musím* psáno výraznějším písmem; *Studia* – psáno výraznějším písmem; *počítati s tím i my* – *my* psáno výraznějším písmem; *Londýna* – psáno výraznějším písmem a podtrženo dvakrát.

116 | FB | 18 LA PNP / 18

Dopis (část), datovaný 1905 [rok 1905 je pravděpodobně dopsán cizí rukou; post 28. 6. 1905], s. l.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v okraji a překladech slepovaný; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 274×227 mm, popsána první i druhá stránka; černý inkoust.

Postup datace:

- „Kniha Llullova je dobrá“ – O Bouškově překladu knihy Ramóna Llulla píše Deml v dopise z 28. 6. 1905, tamtéž píše o Bouškově prosbě, aby Bílek přijal její věnování.
- Srov. též zmínku o konkurenci v soutěži na slavkovský pomník.

Zvláštní zvýraznění: *Té slévárně dal bych písmo* – písmo podtrženo červeně; *v sobě stopy původní východní církve a že nechová* – podtrženo červeně; *pohyby římských orgii* – podtrženo červeně; *nejdéle udržované* – *nejdéle* podtrženo červeně; *světu Bratrství* – podtrženo červeně; *není moje, ale věky že na něm pracovaly* – podtrženo červeně; *konkurence pro Slavkov* – podtrženo červeně; *stavěti kapli mohu též sám* – podtrženo červeně; *celého kosmu* – podtrženo červeně; *nejen zdobit – i učit – i panovat* – podtrženo červeně; *povrch sladké Francie* – podtrženo červeně; *jen pro povrch* – *povrch* podtržen červeně.

117 | JD | 99 NA/5

Strojopisný opis Berty Mildové Bílkové, nedatovaný [konec června až počátek července 1905], s. 1., údaje o rozměrech, kvalitě papíru a povaze rukopisu ve strojopisu chybí.

Postup datace: Tyto dva útržky řadím zhruba na počátek července 1905, a to podle Demlova dopisu Dostálu-Lutinovovi z 30. 6. 1905, který je reakcí na Dostálovu druhou prosbu, aby František Bílek vytvořil pro prostějovský chrám nějaké výtvarné dílo (první prosba, na niž Deml neodpověděl, přišla patrně na počátku května, v době, kdy se Bílkovi narodila dcera – viz tamtéž).

118 | JD | 100 LA PNP, LA/11/66/0004

Dopis; nedatovaný [post 8. 7. 1905, ante ANM/26/65/000098], s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v překladech mírně poškozený; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 340×210 mm, popsány obě stránky; černý inkoust, na několika místech slabě rozpitý, aniž by však bylo znemožněno čtení.

Postup datace:

- „Sl. Marie Kalašova poslala mi velmi vřdně překlad svůj...“ – V dopise Marii Kalašové z 8. 7. 1905 prosí Deml o zaslání celého překladu *Pokladu pokorných*, v dopise ze 13. 7. jí za celý překlad děkuje.
- „... připojím ‚výklad‘ tištěný... napsal jsem tři strany...“ – v nedatovaném dopise ANM/26/65/000098, který řadím bezprostředně za tento, Deml píše, že „včera“ kromě tří stran zmiňovaných v tomto dopise dopsal komentář celý.

119 | JD | 101 LA PNP, ANM/26/65/000098

Dopis, nedatovaný [post LA/11/66/0004], s. 1.; tři tuhé dopisní papíry s ozdobnými průsvitkami *La Moselle/ Hand-Made*; tři listy přeložené na čtvrtiny, formát stránky 282×182 mm, popsáno všech šest stránek; černý inkoust. První až pátá rukopisná stránka je při horním okraji paginována arabskou číslicí, tyto číslice jsou od ostatního textu odděleny obloučkem.

Postup datace: Viz předcházející dopis (LA/11/66/0004).

120 | JD | 102 LA PNP, ANM/26/65/000096

Dopis, 14. 7. 1905, Babice; tuhý dopisní papír krémové barvy s ozdobnými průsvitkami *La Moselle/ Hand-Made*; list přeložený na poloviny, formát stránky 282×181 mm, popsána první stránka; zelený inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *na věky* – psáno výraznějším písmem a podtrženo; *vytrhni* – podtrženo dvakrát.

121 | JD | 103 LA PNP, ANM/26/65/000097

Dopis, datovaný 1905, v incipitu *Dnes, pátou neděli po Sv. Duchu...* [Sv. Ducha / letnice, neděle 11. 6. 1905 → 16. 7. 1905], s. 1.; tuhý dopisní papír s ozdobnými průsvitkami *La Moselle/ Hand-Made*; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 280×182 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *mimo tělo* – psáno výraznějším písmem.

122 | JD | 104 LA PNP, ANM/26/65/000099

Dopis, 3. 8. 1905, s. 1.; tuhý dopisní papír s ozdobnými průsvitkami *La Moselle/ Hand-Made*; list přeložený na čtyři díly, formát stránky 281×125 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: datum a tři křížky jsou v pravém horním rohu od ostatního textu odděleny obloučkem.

123 | JD | 105 LA PNP, ANM/26/65/000100

Dopis, 20. 8. 1905, s. 1.; dopisní papír krémové barvy bez průsvitek, při pravém okraji silně poškozený; list přeložený na osm dílů, formát stránky 290×230 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

124 | JD | 106 LA PNP, LA/11/66/0006

Korespondenční lístek, [22. 8. 1905, Lesonice (údaje z poštovního razítka)]; 90×140 mm; v levém horním rohu šikmý tisk *Absender:/ Odesílatel:*; v horní polovině uprostřed tisk *Korrespondenz-Karte./*

Korespondenční listek. (oba nápisy latinkou); v pravém horním rohu cenná známka s podobiznou císaře Františka Josefa I. (profil, hlava obtočena vavřínovým věncem) a s opisem 5 KAIS. KOENIGL. 5 OESTERR. POST/ 5 HELLER, rozměry 35×22 mm; v levém dolním rohu natištěno petitem (*Deutsch-Böhm.*); řádky pro adresu vytištěny tečkovaně, řádek opatřený předtiskem *in/ v* je vytištěn tučně.

Dvě poštovní razítka: cenná známka oražena kulatým razítkem o průměru 27 mm a s opisem LESSONITZ/ LESONICE/ 22/8/ 05; uprostřed přes tisk *Korrespondenz-Karte./ Korespondenční listek*. otištěno razítko o průměru 32 mm a s opisem * CHÝNOV * CHEYNOV/ 23/ 8/ VIII/ 05.

V levém horním rohu, šikmo pod tiskem *Absender:/ Odesílatel:* je otištěno hranaté razítko s nápisem STUDIUM/ Babice-Lesonice; 20×48 mm; zelený inkoust. Totéž razítko je i na druhé straně pod textem.

Adresát: *Sochař/ slovní Pán/ Fr. Bílek/ Chýnov/ Č.*

Text psán pouze na zadní straně; černý inkoust.

125 | JD | 107 LA PNP, LA/11/66/0007

Korespondenční listek, 23. 8. 1905, [Lesonice (údaj z poštovního razítka)]; 90×140 mm; v levém horním rohu šikmý tisk *Absender:/ Odesílatel:*; v horní polovině uprostřed tisk *Korrespondenz-Karte./ Korespondenční listek*. (oba nápisy latinkou); v pravém horním rohu cenná známka s podobiznou císaře Františka Josefa I. (profil, hlava obtočena vavřínovým věncem) a s opisem 5 KAIS. KOENIGL. 5 OESTERR. POST/ 5 HELLER, rozměry 35×22 mm; v levém dolním rohu natištěno petitem (*Deutsch-Böhm.*); řádky pro adresu vytištěny tečkovaně, řádek opatřený předtiskem *in/ v* je vytištěn tučně.

Dvě poštovní razítka: cenná známka oražena kulatým razítkem o průměru 27 mm a s opisem LESSONITZ/ LESONICE/ 23/8/ 05; uprostřed přes tisk *Korrespondenz-Karte./ Korespondenční listek*. otištěno razítko o průměru 32 mm a s opisem * CHÝNOV * CHEYNOV/ 24/ 8/ VIII/ 05.

Adresát: *Sochaři,/ slovnímu Pánu/ panu Fr. Bílkovi/ [v] Chýnově/ Č.*

Text psán pouze na zadní straně korespondenčního lístku; černý inkoust; na zadní straně text na několika místech začerněn pravděpodobně rozmazaným inkoustem, není však nečitelný.

126 | JD | 108 LA PNP, ANM/26/65/000101

Dopis, datovaný *na svatou Rosalii 1905* [4. 9. 1905], Babice; pět dopisních papírů krémové barvy, bez průsvitek; tři dvojlisty a dva listy přeložené na čtvrtiny, formát stránky 290×230 mm, popsána první až třináctá a patnáctá až šestnáctá stránka, přípis na čtrnácté stránce; černý inkoust. Každý list tohoto dopisu (tj. na první, páté, sedmé, deváté a třinácté rukopisné stránce) je uprostřed při horním okraji paginován římskou číslicí, na první stránce je paginace napsána obyčejnou tužkou.

127 | JD | 109 LA PNP, ANM/26/65/000102

Dopis, datovaný *večer na svatou Ludmilu 1905*. [16. 9. 1905], Babice; tuhý dopisní papír s ozdobnými průsvitkami *La Moselle/ Hand-Made*; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 182×141 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

Zvláštní zvyraznění: *utajením* – psáno výraznějšími písmeny.

128 | JD | 110 LA PNP, ANM/26/65/000103

Korespondenční listek, datovaný *XIII. p. S. D. 1905* [17. 9. 1905], [Lesonice (údaj z poštovního razítka)]; 91×140 mm; v levém horním rohu šikmý tisk *Absender:/ Odesílatel:*; v horní polovině uprostřed tisk *Korrespondenz-Karte./ Korespondenční listek*. (oba nápisy latinkou); v pravém horním rohu cenná známka s podobiznou císaře Františka Josefa I. (profil, hlava obtočena vavřínovým věncem) a s opisem 5 KAIS. KOENIGL. 5 OESTERR. POST/ 5 HELLER, rozměry 25×22 mm; v levém dolním rohu natištěno petitem (*Deutsch-Böhm.*); řádky pro adresu vytištěny tečkovaně, řádek opatřený předtiskem *in/ v* je vytištěn tučně.

Dvě poštovní razítka: cenná známka oražena kulatým razítkem o průměru 27 mm a s opisem LESSONITZ/ LESONICE/ 17/9/ 05; nahoře uprostřed otištěno razítko o průměru 32 mm a s opisem * CHEYNOW * CHÝNOV/ 18/9/ VIII/ 05.

Adresát: *Sochaři/ panu Fr. Bílkovi/ in/ v Chýnově/ Čechy.*

Text psán pouze na zadní straně; černý inkoust.

129 | JD | 111 LA PNP, LA/11/66/0009

Dopis, 26. 9. 1905, s. 1.; tuhý zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 282×182 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

130 | JD | 112 LA PNP, ANM/26/65/103[a]

Korespondenční listek, 1. 10. [1905] – datováno podle incipitu a podle poštovního razítka, s. 1.; 90×140 mm; v levém horním rohu šikmý tisk *Absender:*; nahoře uprostřed tisk *Korrespondenz Karte.*; v pravém

horním rohu cenná známka s podobiznou císaře Františka Josefa I. (profil, hlava obtočena vavřínovým věncem) a s opisem *5 KAIS. KOENIGL. 5 OESTERR. POST/ 5 HELLER*, rozměry 25×22 mm; řádky pro adresu vytištěny tečkovaně, popř. tečkovaně a tučně, opatřeny předtiskem *An a in*.

Dvě poštovní razítka: cenná známka oražena kulatým razítkem o průměru 27 mm a s opisem *LESSONITZ/ LESONICE/ 2/10/ 05*; nahoře uprostřed otištěno kulaté razítko o průměru 32 mm a s opisem ** CHEYNOW * CHÝNOV/ 3/10/ VIII/ 05*.

Odesílatel: *Deml, Babice*.

Adresát: *Sochař/ pan František Bílek/ Chýnov*.

Text psán pouze na zadní straně; černý inkoust.

131 | JD | 113 LA PNP, ANM/26/65/000104

Dopis, 24. 10. 1905, s. 1.; dva dopisní papíry: 1) tuhý dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 340×206 mm, popsány obě stránky; 2) zažloutlý kostičkovaný papír bez průsvitek, silně poškozený; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×229 mm, popsány obě stránky; černý inkoust. První tři stránky jsou při horním okraji uprostřed paginovány arabskou číslicí, každá číslice je od ostatního textu oddělena obloučkem, na první stránce je paginace psána modře.

Zvláštní zvýraznění: *mně, mému panu faráři i Vám – mně, faráři a Vám* podtrženo vlnovkou.

132 | JD | 114 LA PNP, ANM/26/65/000105

Dopis, 3. 11. 1905, Babice; tuhý dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 208×171 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

133 | FB | 19 LA PNP / 19

Dopis, nedatovaný [začátek prosince 1905], s. 1.; tuhý zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 203×147 mm, popsána první a druhá stránka; černý inkoust.

Postup datace:

- V polovině října 1905 byl v Babicích svěcen Bílkův hřbitovní kříž, k němuž Bílek v tomto dopise radí zasadit břízu; zde již počátek zimy.
- „Prvý obraz křížové cesty jsem již odvedl“ – první část Křížové cesty pro Prostějov Bílek odvedl počátkem prosince 1905.

Zvláštní zvýraznění: *tu „dýchala“* – podtrženo červeně; *Záležitost' má s oltářem pro Martinkov není* – podtrženo červeně; podél prvního odstavce je nakreslena svislá červená čára.

1906

134 | JD | 115 LA PNP, ANM/26/65/000106

Dopis, 28. 2. 1906, s. 1.; tuhý zažloutlý dopisní papír s průsvitkou *P*; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 340×210 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *aby Vás tudíž s ničím neobtěžovali* – podtrženo vlnovkou.

135 | FB | 20 LA PNP / 20

Dopis, nedatovaný [post 1. 4. 1906], s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; dvojlist přeložený na šest dílů, formát stránky 206×159 mm, popsána první a druhá stránka; černý inkoust.

Postup datace: „Přeji Vám to ze srdce, že jste v Martínkově“ – Do Martinkova byl Deml jmenován kaplanem k 1. 4. 1906; od 1. 7. 1906 byl v Martínkově administrátorem.

1912

136 | JD | 116 NA/6

Dopis, 17. 12. 1912, s. 1.; dopisní papír krémové barvy, s průsvitkou *Myrtle Mill*; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 209×161 mm, popsána první a třetí stránka; černý inkoust.

1913

137 | FB | 21 Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi, s. 89

Lístek, [4. 2. 1913], s. 1.; opis Bílkova lístku, který Deml poslal Otokaru Březinovi v dopise ze 4. 2. 1913.

Opis tohoto lístku Deml poslal též Vladimíru Evermodu Balcárkovi v dopise datovaném *Popelec 1913* [5. 2. 1913] a s uvedením „včera ráno dostal jsem takovýto lístek“; rukopis neznámý.

138 | JD | 117 Pro budoucí poutníky a poutnice, s. 47

Úryvek Demlova dopisu, 18. 2. 1913, přetištěný v knize *Pro budoucí poutníky a poutnice* s tímto komentářem: „Z dopisu p. Fr. Bílkovi, dne 18. února 1913, kdy mu děkuji za dřevoryt pro Slavíka.“ Rukopis neznámý.

139 | JD | 118 LA PNP, ANM/26/65/000108

Dopis, 21. 9. 1913, Praha-Žižkov; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; dvojlist přeložený na čtyři díly, formát stránky 169×124 mm, popsána druhá a třetí stránka; černý inkoust a přípis tužkou.

140 | FB | 22 LA PNP / 21

Dopis (vzkaz), nedatovaný, s. l.; zažloutlý tenký průsvitný dopisní papír; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 177×110 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

Postup datace:

- S jakýmsi p. Klementem se Deml stýkal za svého pobytu v Praze v letech 1912 a 1913 (viz Demlovy dopisy Vladimíru Evermodu Balcárkovi).
- Vzhledem k torzovitosti korespondence v letech 1912 až 1915 není možné tento lístek přesněji zařadit.

→ Řadím ho na závěr dopisů z roku 1913.

1914

141 | FB | 23 LA PNP / 22

Dopis, 30. 11. 1914, s. l.; dopisní papír krémové barvy s průsvitkou *PRECIOSA MILL IVORY PAPER*; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 175×132 mm, popsána první a druhá stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: Demlovou rukou je na tento dopis červeně dopsáno *Tanec Smrti*.

1915

142 | FB | 24 LA PNP / 23

Dopisnice, nedatovaná, [ante 24. 11. 1915], [Praha (údaj z poštovního razítka)]; 90×140 mm; adresová strana orámována ozdobným zeleným rámečkem a rozdělena na poloviny zelenou tečkovanou čarou, řádky pro adresáta předtištěny plnou zelenou čarou, v pravém horním rohu zelená cenná známka s podobiznou císaře Františka Josefa I. (profil, vojenská uniforma) a s opisem *KAISERLICHE KOENIGLICHE ÖSTERREICHISCHE POST/ FRANCISCVS JOSEPHVS I./ 5 HELLER 5*, rozměry 26×22 mm; poštovní známka oražena kulatým poštovním razítkem o průměru 30 mm a s opisem *[PRAHA 11] * PRAG 11/23./[?]*.

Odesílatel: *F. Bílek/ Praha IV. 233*.

Adresát: *Pán/ p. Jakub Deml/ spisovatel/ Jinošov p. Náměšť/ u Brna*.

Text psán pouze na textové straně dopisnice; černý inkoust.

Postup datace:

- Podle nedatovaného dopisu Otokaru Březinovi, který Deml ve své knize *Listy Jakuba Demla* Otokaru Březinovi zařadil mezi letopočty 1915 a 1916, pobýval Deml v této době v Praze a spolu s Eliškou Wiesenbergrovou navštěvoval Františka Bílka a jeho rodinu; tehdy snad mohlo dojít k objednávce dřevorytů, které poté Bílek poslal Elišce Wiesenbergrové do Jinošova.
- Na pozdní odeslání si Deml stěžuje v dopise z 24. 11. 1915.
- Některé dopisy z této doby se nejspíš nedochovaly.

143 | FB | 25 LA PNP / 24

Dopis, nedatovaný [ante 24. 11. 1915; post Bílkova dopisnice „Vykládejte si mé opožděné zaslání“], s. l.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 171×131 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

Postup datace: Řeč je nejspíš o stejných dřevorytech jako v předchozím Bílkově nedatovaném dopise; Demlův dopis s první stížností na pozdní odeslání se pravděpodobně nedochoval.

144 | JD | 119 LA PNP, ANM/26/65/000109

Dopis, 24. 11. 1915, Jinošov; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v levém horním rohu natištěna zelená ikona stromu s opisem *JAKUB DEML/ TASOV/ MORAVA* (41×32 mm); dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 237×153 mm, popsána první a třetí stránka, datace na druhé stránce; černý inkoust.

145 | FB | 26 LA PNP / 25

Dopisnice, datovaná *Ve svatvečer sv. Františka Xavera* [3. 12.] [1918], Praha; 91×140 mm; adresová strana orámována ozdobným zeleným rámečkem a rozdělena na poloviny zelenou tečkovanou čarou, řádky pro adresáta předtištěny plnou zelenou čarou, v pravém horním rohu zelená cenná známka s podobiznou císaře Františka Josefa I. (profil, vojenská uniforma) a s opisem *KAISERLICHE KOENIGLICHE ÖSTERREICHISCHE POST/ FRANCISCVS JOSEPHVS I./ 5 HELLER 5*, rozměry 26×22 mm; poštovní známka oražena kulatým poštovním razítkem o průměru 30 mm a s opisem *PRAHA 11 * PRAG 11/[?]*.

Odesílatel: *F. Bílek – Praha IV./ 233.*

Adresát: *Pan/ Jakub Deml/ spisovatel/ Jinošov p. Náměšť/ u Brna.*

Text psán po obou stranách dopisnice; černý inkoust.

146 | JD | 120 LA PNP, ANM/26/65/000110 + ANM/26/65/000109

Dopis, 5. 12. 1915 [post 6. 12. 1915 (odstavec „P. S.“ v LA PNP řazen pod číslem 109; datováno podle zmínky v textu 6. *XII. odesláno opět 100 K*)], Jinošov; dva dopisní papíry: 1) zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v levém horním rohu natištěna zelená ikona stromu s opisem *JAKUB DEML/ TASOV/ MORAVA* (41×32 mm); dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 237×153 mm, popsány všechny čtyři stránky; 2) dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na osminy, formát stránky 340×210 mm, popsána první a třetí stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: Za slovem *Takto*: je v rukopise náčrtek obdélníka, podél jeho svislé strany je napsána složená závorka a rozměr 11,3 cm, podél jeho dolní základny složená závorka a rozměr 7,2 cm.

147 | FB | 27 LA PNP / 26

Dopis, nedatovaný [post 3. 12. 1915, ante Vánoce 1915], s. l.; zažloutlý dopisní papír s průsvitkou *MYRTLE MILL JIVORY PAPER*, černě orámovaný; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 176×114 mm, popsána první a třetí stránka; černý inkoust.

Postup datace:

- „Balil jsem dvacet dřevorytových teček“ – Dřevorytové tečky pro knihu *Miriam* slíbil Bílek udělat v dopisnici ze 3. 12. 1915.
- „Šťastné, krásné svátky Vám i milostivé paní W.“ – Je ještě před Vánoci 1915.

1916

148 | JD | 121 LA PNP, ANM/26/65/000111

Dopis, [21. 1. 1916, Jinošov (dopsáno rukou Elišky Wiesenbergrové)]; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 289×225 mm, popsána první až třetí stránka; černý inkoust.

149 | FB | 28 LA PNP / 27

Dopisnice, nedatovaná [post 21. 1. 1916], [Praha (údaj z poštovního razítka)]; 90×142 mm; na textové straně vytištěno Bílkovo ex libris s poloobnaženou stojící postavou a nápisem *Z knih Judr. F. V.*, rozměry 138×39 mm. Adresová strana rozdělena na poloviny tečkovanou čarou, řádky pro adresáta vytištěny tečkovaně, v pravém horním rohu zelená poštovní známka s podobiznou císaře Františka Josefa I. (profil, vojenská uniforma) a s opisem *KAISERLICHE KOENIGLICHE ÖSTERREICHISCHE POST/ FRANCISCVS JOSEPHVS I./ 5 HELLER 5*, rozměry 30×25 mm; poštovní známka oražena kulatým poštovním razítkem o průměru 30 mm a s opisem *PRAHA 11 * [PRAG] 11/ 28/[?]*.

Adresát: *Pan/ Jakub Deml spisovatel/ Jinošov p. Náměšť/ u Brna.*

Text psán pouze na textové straně (podél ex libris); modrý inkoust.

Postup datace: Dopis je bezprostřední reakcí na Demlovu prosbu o přepsání knihy *Miriam* v dopise z 21. 1. 1916; srov. též odpověď na vhodný typ papíru a opětování pozdravů Elišky Wiesenbergrové.

Zvláštní zvýraznění: *Jenom spěchu nemá* – podtrženo červeně; *Vše musí uzrát. Vše pěkné musí být* itouženo, „dlouhočekáno“. – podtrženo červeně.

150 | JD | 122 LA PNP, ANM/26/65/000112

Dopis, 27. 1. 1916, Jinošov; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×228 mm, popsána první a třetí stránka; černý inkoust.

151 | JD | 123 LA PNP, ANM/26/65/000113

Dopis, 28. 1. 1916, s. 1.; dopisní papír krémové barvy, s průsvitkami *HART POST*; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×227 mm, popsána druhá a třetí stránky; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: Pod datací nakreslen obrázek leklé rybičky.

152 | JD | 124 LA PNP, ANM/26/65/000114

Dopis, 5. 2. 1916, Jinošov; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na osminy, formát stránky 290×227 mm, popsána první až třetí stránka; černý a červený inkoust, tužka.

Zvláštní zvýraznění: *SLAVÍK* – psáno červeným inkoustem; pod slovy *TEXT LATINSKÝ I ČESKÝ* je v rukopise malý nezřetelný čtvercový obrázek, k němu vede šipka, na jejíž konec Deml připsal: *nehodil by se sem některý Váš malý obrázek?*; *JAKUB DEML kněz* – psáno červeným inkoustem, k tomuto řádku je v levém dolním rohu připsána ještě další varianta tužkou: *poznámkami doprovodil a nákladem svým L. P. 1916 vydal*; *Morava* – slovo je v závorce napsané obyčejnou tužkou a vedle je tužkou připsána druhá varianta: *Na Moravě*; po stranách textu určeného na titul knihy jsou tužkou připsány číslice, snad body pro velikost písma: 19, 6, 21, 18, 20, 21, 21, 15, 20.

153 | JD | 125 LA PNP, ANM/26/65/000115

Dopis (lístek), 14. 2. [1916], s. 1.; tuhá kartička krémové barvy, bez průsvitek, zaoblené rohy, přeložená na polovinu, formát 83×190 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

Postup datace: „... plechový hrníček na důkaz lásky své...“ – O tomto plecháčku píše Deml znovu v dopise z 21. 2. 1916: „Jest velice výnosno poslati Vám plecháček, proto už, že ho okrášlíte tak roztomilou řečí...“

Zvláštní zvýraznění: Datum je odděleno obloučkem.

154 | JD | 126 LA PNP, ANM/26/65/000116

Dopis, 19. 2. 1916, Jinošov; dva dopisní papíry krémové barvy, s průsvitkami *Original/ Anchor Mill*; dva dvojlisty přeložené na čtvrtiny, formát stránky 285×224 mm, popsána první až sedmá stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *uvažte laskavě Sám – Sám* psáno výraznějším písmem.

155 | FB | 29 LA PNP / 28

Dopis, 19. 2. 1916, s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 210×165 mm, popsána první stránka; modrý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *Jungmannova* – nad písmenem *u* je v rukopise vodorovná čárka jako v kurentu.

156 | JD | 127 LA PNP, ANM/26/65/000118

Dopis, 21. 2. 1916, s. 1.; dopisní papír krémové barvy, s průsvitkami *Original/ Anchor Mill*; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 284×223 mm, popsána první a druhá stránka, přepis na čtvrté stránce; černý inkoust.

157 | JD | 128 LA PNP, ANM/26/65/000125

Dopis, nedatovaný [post 21. 2. 1916, ante 16. 3. 1916], s. 1.; dopisní papír krémové barvy, s průsvitkami *Original/ Anchor Mill*; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 284×223 mm, popsána první a třetí stránka, přepis na druhé stránce; černý inkoust.

Postup datace:

- „Vypuklinu na desky pro Slavíka tedy si odnesli už, čekám další zprávy od p. Jelínka knihaře.“ – v dopise z 21. 2. 1916 Deml děkuje Bílkovi za návrh pro desky *Slavíka svatého Bonaventury*, v tomtéž dopise přichází s návrhem zadat práci knihaři Jelínkovi.
- Zmiňované „další zprávy od p. Jelínka knihaře“ Deml Bílkovi sděluje v dopise ze 16. 3. 1916.

158 | JD | 129 LA PNP, ANM/26/65/000120

Dopis, 16. 3. 1916, Jinošov; dopisní papír krémové barvy, s průsvitkami *Original/ Anchor Mill*; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 285×224 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

159 | JD | 130 LA PNP, ANM/26/65/000121

Dopis, 19. 3. 1916 – [20. 3. 1916 (datováno rukou Elišky Wiesenbergrové)], Jinošov; dopisní papír krémové barvy, s průsvitkami *Original/ Anchor Mill*, druhá stránka umazaná červeným inkoustem; dvojlist přeložený na osm dílů, formát stránky 285×224 mm, popsána první až třetí stránka; černý inkoust.

160 | JD | 131 LA PNP, ANM/26/65/000122

Dopis, nedatovaný [post 19.–20. 3. 1916], s. l.; tuhý zažloutlý dopisní papír s průsvitkami *IVORY PAPER*; list přeložený na čtyři díly, formát stránky 266×172 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

Postup datace:

- „dostal jsem až dvacátý devátý list Vašeho přepisu“ – V dopise z 19. 2. 1916 Deml Bílkovi oznamuje, že posílá k přepisu prvních 32 stránek *Miriam*.
- Řadím dopis bezprostředně za dopis z 19.–20. 3. 1916, v němž Deml a Eliška W. sdělují své nadšení z přepisu prvních stránek *Miriam*.

161 | JD | 132 LA PNP, ANM/26/65/000117

Dopis, nedatovaný [post 20. 3. 1916, ante 7. 4. 1916], s. l.; dopisní papír krémové barvy, s průsvitkami *Original/ Anchor Mill*; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 284×223 mm, popsána první až třetí stránka; černý inkoust.

Postup datace:

- „Posílám Vám několik prospektů na toho Slavička“ – V dopise z 20. 3. 1916 Deml oznamuje, že Bílkovu perokresbu na prospekt k této knize poslal k reprodukci.
- Dopis řadím před smrt Jana Kryštofa (7. 4. 1916) – v nedatovaném listě, ve kterém Bílek vyjadřuje svou soustrast, reaguje totiž zároveň na podobiznu Otokara Zachara a děkuje za zaslání prospektů ke knize *Slavík svatého Bonaventury*.

162 | JD | 133 LA PNP, ANM/26/65/000123

Pohlednice, 7. 4. 1916, [Náměšť nad Oslavou (údaj z poštovního razítka)]; 140×91 mm; na obrazové straně fialově tištěná Bílkova grafika – pravděpodobně návrh na obálku *Slavíka svatého Bonaventury*; textovo-adresová strana orámována fialovým zdobným okrajem a rozdělena na poloviny; v pravém dolním rohu levé poloviny tisk *Vydal Jakub Deml v Jinošově na Moravě*; v levém horním rohu pravé poloviny tisk *DOPISNICE*; řádky pro adresáta vytištěny tečkovaně, popř. tečkovaně a tučně; v pravém horním rohu nalepena zelená poštovní známka: portrét císaře Františka Josefa I. (profil ve vojenské uniformě, nápis *1908/ FRAN./ CISCVS/ JOSEPHVS/ I.*, opis *KAISERLICHE KÖNIGLICHE ÖSTERREICHISCHE POST/ 5/ HELLER/ 5*; přes známku oraženo kulaté poštovní razítko s opisem *NÁMĚŠŤ nad OSLAVOU * NAMIEST [?] OSLAWA*, datum nečitelné.

Adresát: *Pan/ František Bílek/ akad. sochař/ Praha IV-233*.

163 | FB | 30 LA PNP / 29

Dopis, nedatovaný [post 7. 4. 1916], s. l., tenký průsvitný dopisní papír krémové barvy, černě orámovaný; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 150×110 mm, popsána první a třetí stránka; modrý inkoust.

Postup datace: Bílek v tomto dopise vyjadřuje svou soustrast se smrtí Demlova švagra Jana Kryštofa, úmrtní oznámení mu Deml poslal 7. 4. 1916.

164 | JD | 134 LA PNP, ANM/26/65/000124

Dopis, 9. 5. 1916, Jinošov; tuhý dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, se zaoblenými rohy; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 225×168 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

165 | FB | 31 LA PNP / 30

Dopis, 10. 5. 1916, s. l.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 161×138 mm, popsána první a třetí stránka; modrý inkoust.

166 | JD | 135 LA PNP, ANM/26/65/000126

Dopis (lístek), 20. 5. 1916, s. l.; tuhý zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; nepřeložený dvojlist, formát stránky 150×100 mm, popsána druhá stránka; černý inkoust.

167 | FB | 32 LA PNP / 31

Dopisnice, nedatovaná [ante 26. 5. 1916], [Praha (údaj z poštovního razítka)]; 91×139 mm; adresová strana orámována ozdobným zeleným rámečkem a rozdělena na poloviny zelenou tečkovanou čarou, řádky pro adresáta předtištěny plnou zelenou čarou, v pravém horním rohu zelená cenná známka s podobiznou císaře Františka Josefa I. (profil, vojenská uniforma) a s opisem *KAISERLICHE KOENIGLICHE ÖSTERREICHISCHE POST/ FRANCISCVS JOSEPHVS I./ 5 HELLER 5*, rozměry 26×22 mm; poštovní známka oražena kulatým poštovním razítkem o průměru 30 mm a s opisem *[PRAHA 11] * PRAG 11/[?]*.

Odesílatel: *F Bílek Praha IV./ 233*.

Adresát: *Pán/ Jakub Deml/ spisovatel/ v Jinošově p. Náměšti/ u Brna*.

Text psán pouze na textové straně dopisnice; modrý inkoust.

Postup datace:

- 9. 5. 1916 posílá Deml text na obálku *Miriam* – v něm slova „Přepsal a iluminoval František Bílek“.
- „Ovšem že jsem žádnou ‚iluminaci‘ nepsal; jen ‚kresbou provázel‘.“ – V dopise z 26. 5. 1916 Deml tuto změnu přijímá; tamtéž reaguje na posláni knihy o Josefu Václavu Sládkovi.

168 | JD | 136 LA PNP, ANM/26/65/000127

Dopis, 26. 5. 1916, Jinošov; dopisní papír krémové barvy, s průsvitkami *Original/ Anchor Mill*; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 284×223 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: pod slovy *Ty zatracené obchodní smlouvy!* je malý znak v podobě pomlčky a obloučku nad ní.

169 | JD | 137 LA PNP, LA/11/66/0011

Pohlednice, nedatovaná [post 26. 5. 1916], s. l.; 90×140 mm; na obrazové straně černobílá fotografie dvoupatrové budovy, pod ní nápis *HOSTINEC „U KRYŠTOFŮ“ V JINOŠOVĚ*; textová strana orámována natištěnou čerchovanou čarou (pomlčka – dvě tečky – pomlčka), touto čarou rámeček rozdělen napůl, na pravé straně předtištěny řádky pro adresu a okénko pro nalepení známky; jedna stránka rukopisu; černý inkoust.

Postup datace:

- Podle obrázku na pohlednici spadá tento vzkaz do doby, kdy Deml pobýval v Jinošově.
- „Tiskárna Vám tedy neušetřila té cesty“ – Pravděpodobně jde o reakci na Bílkův nedatovaný dopis [ante 26. 5. 1916], kde Bílek prosí, aby si Unie přišla pro nákres obálky k litografické *Miriam*; tuto prosbu Deml Unii zopakoval a píše o tom Bílkovi 26. 5. 1916.

170 | JD | 138 LA PNP, ANM/26/65/000128

Dopis, 30. 5. 1916, Jinošov; dopisní papír krémové barvy, s průsvitkami *Originál/ Anchor Mill*; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 284×223 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: datum je psáno obyčejnou tužkou; *Jeden tisíc devět set šestnáct* – počáteční *J* u slova *Jeden* psáno ozdobně.

171 | FB | 33 LA PNP / 32

Dopis, nedatovaný [léto 1916], s. l.; tuhý dopisní papír krémové barvy s průsvitkovými řádky a průsvitkou *PRO ÚSTŘENÍ MATICI ŠKOLSKOU*; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 174×111 mm, popsána první a třetí stránka; modrý inkoust.

Postup datace:

- Jediným vodítkem k dataci je zde dílo *Magnificat*, které Bílek na hřbitově v Pelhřimově postavil v roce 1916.
- „Přítel Otokar Březina nevím, přijede-li. Piši mu, že Pejřimov leží mezi mnou a ním...“ – Bílek pravděpodobně zval Březinu na letní pobyt do Chýnova.
- Za dřevěné štočky Deml děkuje v dopise ze 3. 10. 1916.

172 | JD | 139 LA PNP, ANM/26/65/000129

Dopis, 3. 10. 1916, s. l.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na šest dílů, formát stránky 285×224 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

173 | JD | 140 LA PNP, ANM/26/65/000131

Dopis, 3. 12. 1916, s. 1.; zažloutlý dopisní papír, bez průsvitek; list přeložený na třetiny, formát stránky 220×152 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

174 | FB | 34 LA PNP / 33

Dopis, 11. 12. 1916, s. 1.; tenký zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, pomačkaný; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 190×130 mm, popsána první a třetí stránka; černý inkoust.

175 | JD | 141 LA PNP, ANM/26/65/000132

Dopis, 27. 12. 1916, Jinošov; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; list přeložený na sedm dílů, formát stránky 151×429 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: u data je nad číslem 16 vodorovná čára.

1917

176 | JD | 142 LA PNP, ANM/26/65/000130

Dopis, nedatovaný [ante 28. 2. 1917], s. 1., torzo; dva zažloutlé dopisní papíry bez průsvitek; dva listy přeložené na poloviny, formát stránky 150×215 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

Postup datace:

- Zmiňovaný dopis Richardu Weinerovi byl napsán 13. 12. 1916.
- Tento dopis řadím bezprostředně před Bílkův dopis z 28. 2. 1917, kde Bílek reaguje nejen na zprávy o babickém kříži, ale i na poslaný lístek učitele Pospíšila a na záměr vydat znovu *Slovo k Otčenáši Františka Bílka*.

177 | FB | 35 LA PNP / 34

Dopis, 28. 2. 1917, s. 1.; tenký dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 210×140 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

178 | JD | 143 LA PNP, ANM/26/65/000133

Dopis, 7. 3. 1917, Jinošov; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; dvojlist a list přeložené na poloviny, formát stránky 152×194 mm, popsána první až pátá stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *ale Vy, Františku, víte* – Vy a *víte* psáno výraznějším písmem; za slovy *na výšku* je náčrt obdélníka, přes jeho svislou stranu je napsáno číslo 116, přes vodorovnou stranu číslo 80; za slovem *Takto:* je vlepený ústřížek obrázku s gotickým oknem, nad nímž stojí nápis *Ex Libris* – velká počáteční písmena tohoto nápisu jsou natištěna jasnou červenou barvou.

179 | FB | 36 LA PNP / 35

Dopis, 9.–10. 3. 1917, s. 1.; tenký dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na čtyři díly, formát stránky 200×141 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

180 | JD | 144 LA PNP, ANM/26/65/000119

Dopis, 12. 3. [1917], [Jinošov (viz Demlův podpis)]; dva zažloutlé dopisní papíry bez průsvitek; dva listy přeložené na šest dílů, formát stránky 300×235 mm, popsána první až třetí stránka, přípis na čtvrté stránce; černý inkoust.

Postup datace:

- Knihy *Věstec* a *První Světla* vyšly v roce 1917.
- „Váš ‚vtíp‘ o těch ‚vyschlých zdrojích‘ jinošovských...“ – Viz Bílkovy dopisy z 28. 2. a 9.–10. 3. 1917.

181 | JD | 145 LA PNP, ANM/26/65/000134 + NA/7

Dopis, 16. 3. 1917, [Jinošov (viz Demlův podpis)]; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 340×213 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

Část dopisu (od nadpisu „Moji přátelé“) se dochovala pouze ve strojopisném opisu Berty Mildové Bílkové (NA/7, rkp. sign. tužkou 135 a 134a).

Zvláštní zvýraznění: za básní *Hyacinte* je ve strojopisném opisu modrým inkoustem nakreslen malý obrázek květiny; u odstavce *Tento papír byl by velevýborným* je ve strojopisném poznámka tužkou: *napsáno na listu papíru 130×195 mm, první věta červeným inkoustem.*

182 | FB | 37 LA PNP / 36

Dopis, 20. 3. 1917, s. I.; tenký dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na čtyři díly, formát stránky 198×131 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

183 | JD | 146 LA PNP, ANM/26/65/000135 + NA/8

Dopis, 22. 3. 1917, [Jinošov (viz Demlův podpis)]; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v překladech mírně poškozený, natržený; list přeložený na šestiny, formát stránky 300×235 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

Část dopisu (od nadpisu „Moji přátelé – další – Františku Bílkovi“) se dochovala pouze ve strojopisném opisu Berty Mildové Bílkové (NA/8, rkp. sign. tužkou 135a a 135b).

Zvláštní zvýraznění: za slovem *TOMANE* je ve strojopisném opisu modrým inkoustem nakreslen stvol kapradí a kvítek; u věty *Tato básnička jest napodobením...* je ve strojopisném opisu připsána poznámka: *připsáno tužkou*; u odstavce *Osík nebo Vosík...* je ve strojopisném opisu modrým inkoustem nakreslena houba a je k němu připojena poznámka: *připsáno tužkou*; u odstavce *Myslím, že jest synáčkem břízy...* je ve strojopisném opisu poznámka: *připsáno tužkou*; pod slovy *pocelovali* je ve strojopisném opisu modrým inkoustem nakreslen stromek a houba; u odstavce *KRALOVNO máje* je ve strojopisném opisu tužkou připsána složená závorka a u ní poznámka: *V originále červeným inkoustem*; na konci dopisu je ve strojopisném opisu tužkou načrtnuta elipsa a u ní poznámka: *V originále je jakási symbolická perokresba krajiny se srpkem měsíce →*.

184 | JD | 147 LA PNP, ANM/26/65/000136 + NA/9

Dopis, 30. 3. [1917], Jinošov; tuhý dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; nepřeložený dvojlist, formát stránky 169×112 mm, popsána druhá a třetí stránka; černý inkoust.

Závěrečná báseň *Na náš dík...* a za ní připsaný odstavec (*Těmito veršíky hodlám zakončiti...*) se dochovaly pouze ve strojopisném opisu Berty Mildové Bílkové (NA/9, rkp. sign. tužkou 136).

185 | JD | 148 LA PNP, ANM/26/65/000137

Dopis, datovaný *Velký Pátek 1917* [6. 4. 1917], [Jinošov (viz Demlův podpis)]; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; list přeložený na poloviny, formát stránky 150×212 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

186 | FB | 38 LA PNP / 37

Dopis (lístek), 17. 4. 1917, s. I.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; list přeložený na poloviny, formát stránky 120×184 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

187 | JD | 149 LA PNP, ANM/26/65/000138

Dopis, 23. 4. 1917, Jinošov; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 153×211 mm, popsána první až třetí stránka; černý inkoust.

Tento dopis je otištěn ve druhém vydání Prvních Světél z roku 1917.

188 | FB | 39 LA PNP / 38

Dopisnice, [červen 1917, Chýnov (údaje z poštovního razítka)]; 92×142 mm; na textové straně natištěna černobílá Bílkova grafika se zhroucenou mužskou postavou (jedna ze soch památníku Komenského), rozměry 63×68 mm. Adresová strana rozdělena v poměru 1:2 ozdobnou čarou s nápisem *DOPISNICE*, svisle při levém okraji petitem natištěno *TH. VENTA PRAHA 749-I/ Vydal Svaz českosl. studentstva.*; v pravé části vytištěny tečkovanou čarou řádky pro adresáta; v pravém horním rohu červená poštovní známka s obrazem rakouské císařské koruny a s opisem *KAISERLICHE KÖNIGLICHE ÖSTERREICHISCHE POST/ 10 HELLER*, rozměry 30×25 mm; přes známku otištěno kulaté poštovní razítko o průměru 33 mm a s opisem *CHÝNOV *CHEYNOW *5/[?]/6/17*.

Odesílatel: *F. Bílek/ Chýnov. 6.*

Adresát: *Pan/ P. Jakub Deml/ spisovatel/ Jinošov pp. Náměšť/ u Brna.*

Text psán podél grafiky na textové straně; černý inkoust.

189 | JD | 150 LA PNP, ANM/26/65/000139

Dopis, 21. 10. 1917, Jinošov; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 291×230 mm, pospány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

190 | JD | 151 LA PNP, ANM/26/65/000140

Dopis, 31. 10. [1917 (datováno podle zmínek o Šaldovi)], Jinošov; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na šestiny, formát stránky 291×230 mm, popsána první až třetí stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: za rozměry 10,8 × 8 cm je v rukopise náčrtek obdélníka, do nějž je vepsáno slovo *Šlépěje* a vlnovkou naznačeno rozmístění dalšího textu. K dolní straně obdélníka je přimalována svorka s popiskou 7,9 cm a k jeho svislé pravé straně pak svorka s popiskou 10,8 cm, celý obrázek je ještě označen popiskou ← *tiskový sloupec*.

191 | JD | 152 LA PNP, ANM/26/65/000141

Dopis, datovaný na *Dušíčky 1917* [1. 11. 1917], Jinošov; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, na několika místech mírně natržený; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 291×230 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

192 | FB | 40 LA PNP / 39

Dopis, 4. 11. 1917, s. l.; tuhý dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 171×111 mm, popsána první a třetí stránka; modrý inkoust.

193 | JD | 153 LA PNP, ANM/26/65/000142

Dopis, 5. 11. 1917, Jinošov; tuhý dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, nahoře uprostřed první stránky černobílá rytina zámečku uprostřed lesa (rozměry 58×79 mm); list přeložený na devět dílů, formát stránky 220×162 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

194 | JD | 154 LA PNP, ANM/26/65/000143

Dopis, 6. 11. 1917, s. l.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 291×230 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

195 | JD | 155 LA PNP, [ANM/26/65/000144]

Dopis, 6. 11. 1917, [Náměšť u Brna (viz incipit)]; čtverečkovaný papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×229 mm, popsána první stránka; černý inkoust už značně vybledlý; dopis nemá signaturu – jen v levém horním rohu popsán tužkou 143.

196 | FB | 41 LA PNP / 40

Dopis, 7. 11. 1917, s. l.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, potrhaný, pomačkaný; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 341×210 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

197 | JD | 156 NA/10

Strojopisný opis Bertý Mildové Bílkové, nedatovaný [post 7. 11. 1917], s. l., údaje o rozměrech, kvalitě papíru a povaze rukopisu ve strojopisu chybí.

Postup datace:

- Podle zmínky o portrétu F. X. Šaldy lístek bezpochyby patří do přelomu podzimu a zimy 1917.
- Řadím ho za Bílkův lístek ze 7. 11. 1917, kde navrhuje reprodukovat portrét světlotiskem u Neuberta.

198 | JD | 157 LA PNP, ANM/26/65/000169

Dopis, 22. 11. [1917], Jinošov; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na osm dílů, formát stránky 340×210 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

Postup datace:

- Východiskem je smrt Jana Kryštofa 7. 4. 1916 → post 7. 4. 1916; zároveň byl dopis psán ještě za Demlova pobytu v Jinošově (o rok později byl touto dobou ve Šternberku).
- „Dle Vašeho milého návrhu posílám Vám podobiznu, na které je můj švagr Jan Kryštof...“ – Předpokládám, že Bílek navrhl, že nakreslí Kryštofovu podobiznu podle fotografie a že tento návrh byl pronesen ústně za Demlova pobytu v Praze.

→ Podobizna přišla do Jinošova 3. 12. 1917.

199 | JD | 158 LA PNP, ANM/26/65/000170

Dopis, 24. 11. [1917], s. l.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; list přeložený na šest dílů, formát stránky 339×210 mm, popsána první stránka, přípis na druhé stránce; černý inkoust.

Postup datace: Datováno „24. XI. V sobotu“ – na sobotu připadalo toto datum v roce 1917; v roce 1916 připadalo na pátek, v roce 1918 na neděli, v úvahu přitom připadají pouze válečná léta (jinošovská aprovizace Prahy).

200 | JD | 159 NA/11

Strojopisný opis Berty Mildové Bílkové, nedatovaný [ante 28. 11. 1917], s. l., údaje o rozměrech, kvalitě papíru a povaze rukopisu ve strojopisu chybí.

Postup datace:

- Z doby Demlova jinošovského pobytu pochází několik zmínek o posílání bedniček s proviantem.
- Bednička popisovaná v dopise z 24. 11. 1917 je ze všech popisovaných bedniček nejvíce naplněná, tedy by mohla dosáhnout váhy 40,5 kilogramu.
- Deml v tomto listku výslovně prosí o oznámení, až bednička dorazí → Bílek o ní obšírně informuje v dopise z 28. 11. 1917.

201 | FB | 42 LA PNP / 41

Dopis, 28. listopadu 1917, s. l.; zažloutlý dopisní papír s průsvitkovými řádky; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 175×131 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

202 | JD | 160 LA PNP, ANM/26/65/000145

Dopis, 3. 12. 1917, s. l.; deset zažloutlých dopisních papírů bez průsvitek; deset listů přeložených na poloviny, formát stránky 291×230 mm, popsána vždy první stránka listu (deset stránek rukopisu); černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *nevinné, dětské závisti* – *závisti* psáno výraznějším písmem; pod slovy *dávají platit* je nakreslen květinový ornament; pod mírou 1,8 cm je obrázek ptáčka.

203 | JD | 161 LA PNP, ANM/26/65/000146

Dopis, 20. 12. [1917 (datováno podle zmínky o Šaldovi)], s. l.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 291×230 mm, popsána první a třetí stránka; černý inkoust.

1918

204 | JD | 162 LA PNP, ANM/26/65/000147

Dopis, datovaný *na Tři Krále 1918* [6. 1. 1918], Jinošov; pět dopisních papírů krémové barvy, bez průsvitek; pět listů přeložených na čtvrtiny, formát stránky 291×230 mm, popsána vždy první stránka listu (pět stránek rukopisu); každá stránka v pravém horním rohu paginována římskou číslicí, číslice jsou od textu odděleny obloučkem; černý inkoust.

205 | FB | 43 LA PNP / 42

Dopis, 16. [10.?] 1. 1918, s. l.; zažloutlý dopisní papír s průsvitkovými řádky; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 175×131 mm, popsána první, třetí a čtvrtá stránka; černý inkoust.

206 | JD | 163 LA PNP, ANM/26/65/000148

Dopis, 22. 1. 1918, Jinošov; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, nahoře natržený a pomačkaný; list přeložený na osm dílů, formát stránky 340×210 mm, popsána první stránka, přepis na druhé stránce; černý inkoust.

207 | JD | 164 LA PNP, ANM/26/65/000149

Dopis, 29. 1. 1918, s. l.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; list přeložený na šest dílů, formát stránky 301×238 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

208 | JD | 165 LA PNP, ANM/26/65/000150

Dopis, 6. 2. 1918, Jinošov; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 301×235 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

209 | FB | 44 LA PNP / 43

Dopis, nedatovaný [post 6. 2. 1918], s. l.; dopisní papír krémové barvy, s průsvitkovými řádky; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 176×131 mm, popsána první až třetí stránka; modrý inkoust.

Postup datace: Tento Bílkův dopis je bezprostřední reakcí na Demlův lístek ze 6. 2. 1918, v němž oznamuje, že Eliška Wiesenbergrová umírá.

210 | JD | 166 LA PNP, ANM/26/65/000151[a]

Dopis, 4. 3. 1918, Jinošov; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 300×236 mm, popsány obě stránky ; černý inkoust.

211 | JD | 167 LA PNP, ANM/26/65/000151[b]

Dopis, 5. 3. 1918, Jinošov; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; tři listy přeložené na čtvrtiny, formát stránky 300×236 mm, popsána první, třetí a čtvrtá stránka, přípis na páté stránce vůči předchozímu rukopisu otočen o 180°; černý inkoust.

212 | FB | 45 LA PNP / 44

Dopis, 8. 3. 1918, s. 1.; tuhý dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 214×130 mm, popsána první a třetí stránka; modrý inkoust.

213 | JD | 168 LA PNP, ANM/26/65/000152

Dopis, 12. 3. 1918, s. 1.; dva dopisní papíry krémové barvy, bez průsvitek; dva listy přeložené na čtvrtiny, formát stránky 300×236 mm, popsána první, třetí a čtvrtá stránka, přípis na druhé stránce; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *nebojí se* – podtrženo dvakrát; za rozměry 7 cm × 10 cm je náčrtek obdélníka, přes jeho svislou stranu napsána číslice 10, přes vodorovnou číslice 7.

214 | JD | 169 LA PNP, ANM/26/65/000153

Dopis, 13. 3. 1918, Jinošov; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 300×236 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

215 | JD | 170 LA PNP, ANM/26/65/000154 + ANM/26/65/000155

Dopis, 14. 3. 1918, Jinošov; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na osminy, formát stránky 300×237 mm, popsána první stránka; černý inkoust, po straně přípis tužkou.

Text (ANM/26/65/000155) přiložený k tomuto dopisu, 14. 3. 1918; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na osminy, formát stránky 300×237 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *ve formátě Šlépějí* – psáno obyčejnou tužkou a připsáno svisle podél pravého okraje stránky.

216 | JD | 171 LA PNP, ANM/26/65/000156

Dopis, datovaný *Velký Pátek 1918* [29. 3. 1918], Jinošov; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, na jednom místě natržený; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 300×238 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

217 | JD | 172 LA PNP, ANM/26/65/000157

Dopis, 2. 4. 1918, Jinošov; dva dopisní papíry krémové barvy, bez průsvitek; dva listy přeložené na čtvrtiny, formát stránky 300×237 mm, popsána první až třetí stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: za slovem *takovýto*: jsou načrtnuty dva kvádry, k většímu jsou připsány rozměry 64 cm, 60 cm, 33 cm a 19 cm, k menšímu jsou připsány rozměry 55 cm, 40 cm, 40 cm, 35 cm a 30 cm.

218 | FB | 46 LA PNP / 45

Dopis, 4. 4. 1918, s. 1.; tuhý dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 214×129 mm, popsána první až třetí stránka; modrý inkoust.

219 | JD | 173 LA PNP, ANM/26/65/000158

Dopis, 20. 4. 1918, s. 1.; dva zažloutlé dopisní papíry bez průsvitek; dva listy přeložené na čtvrtiny, formát stránky 300×235 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust, na konci přípis tužkou.

Zvláštní zvýraznění: *Abyste si vzal snad tužku, až sem přijdete?* – psáno tužkou.

220 | FB | 47 LA PNP / 46

Dopis, nedatovaný [post 20. 4. 1918, ante 4. 5. 1918], s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 214×130 mm, popsána první až třetí stránka; modrý inkoust.

Postup datace:

- Podle vyjednávání o náhrobním kameni pro Jana Kryštofa a Matylku jde o rok 1918.
- „Co dělají mé včeličky?“ – Deml slíbil Bílkovi poslat včely v dopise z 20. 4. 1918.
- „Nemáme čím omastit...“ – Sádlo posílá Deml současně s dopisem 4. 5. 1918.
- Tento Bílkův dopis řadím před Demlův z 28. 4. 1918, kde Bílka uklidňuje, že jeho včely jsou v Jinošově v pořádku; tamtéž Deml ujišťuje, že poděkuje p. Kyselovi.

221 | JD | 174 LA PNP, ANM/26/65/000159

Dopis, 28. 4. 1918, Jinošov; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 319×223 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

222 | JD | 175 LA PNP, ANM/26/65/000160

Dopis, 4. 5. 1918, s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 318×223 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *polekal* – podtrženo dvakrát; *hlasu* – podtrženo dvakrát; *jenom mně* – podtrženo dvakrát; *překvapila* – podtrženo dvakrát.

223 | JD | 176 LA PNP, ANM/26/65/000161

Dopis, 21. 5. [1918], s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×230 mm, popsána první až třetí stránka; černý inkoust.

224 | JD | 177 LA PNP, ANM/26/65/000162

Dopis, 5. 6. 1918, s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 318×223 mm, popsána první a třetí stránka; černý inkoust.

225 | FB | 48 LA PNP / 47

Dopis, 2. 7. 1918, Chýnov; tuhý dopisní papír krémové barvy, v levém horním rohu první stránky reliéfní ozdoba (20×26 mm) s písmeny *ÚMŠ*; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 176×112 mm, popsány všechny čtyři stránky; modrý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: za slovem *vysoká!* je náskres podezdívky s popisky *50* pod zemí a *30* nad zemí a s celkovou roztečí *< 80 >*.

226 | FB | 49 LA PNP / 48

Dopis, 27. 7. [1918], s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 170×110 mm, popsána první až třetí stránka; modrý inkoust.

Postup datace:

- Den a měsíc určen dle zmínky v textu: „Dnes 27. VII.“
- V dopise se stále ještě jedná o odeslání náhrobních kamenů z kamenolomu do Jinošova, jde tedy o rok 1918.

227 | FB | 50 LA PNP / 49

Dopisnice, [28. 7. 1918, Chýnov (údaje z textu a z poštovního razítka)]; 91×141 mm; adresová strana orámována ozdobným zeleným rámečkem a rozdělena na poloviny zelenou tečkovanou čarou, řádky pro adresáta předtištěny plnou zelenou čarou, v pravém horním rohu zelená cenná známka s podobiznou císaře Karla (poloprofil, vojenská uniforma) a s opisem *KAISERLICHE KOENIGLICHE ÖSTERREICHISCHE POST/ 8 HELLER*, rozměry 26×22 mm; cenná známka oražena kulatým poštovním razítkem o průměru 32 mm a s opisem *[CHÝNOV * CHEYNOW */ [?]/ X/ 18]*.

Odesílatel: *F Bílek – Chýnov u Tábora*.

Adresát: *Pán/ P. Jakub Deml/ kněz spisovatel/ v Jinošově/ pp. Náměšť u Brna*.

Text psán po obou stranách dopisnice; modrý inkoust.

228 | FB | 51 LA PNP / 50

Dopis, 21. 8. [1918], s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 218×139 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

Postup datace:

- „Pozdrav p. Březiny.“ – Na základě této zmínky předpokládám Březinův pobyt v Chýnově; podle lokací v Březinově korespondenci pobýval Březina v Chýnově kolem 21. 8. v letech 1904, 1905, 1918 (a pak v dalších letech, kdy se však Deml s Bílkem nekomunikoval).

- „... říkal jste, že je možnost...“ – Na základě této zmínky předpokládám osobní, nikoli korespondenční kontakt mezi Bílkem a Demlem – ten v roce 1918 proběhl v Jinošově, kde Bílek tesal pomník pro Jana Kryštofa.
- Roky 1904 a 1905, kdy také připadalo v úvahu osobní setkání, vylučuji pro jiný, ne tolik věcný charakter korespondence.

229 | JD | 178 LA PNP, ANM/26/65/000163

Dopis, datovaný v textu *Dnes už máme 17. září...* [17. 9. 1918], s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; dvojlist přeložený na šestiny, formát stránky 290×227 mm, popsána první a třetí stránka, přípise na druhé stránce; černý inkoust.

Postup datace:

- „...a ten druhý kámen dosud nepřijel...“ – První pomník vytesal Bílek v Jinošově v létě 1918, druhý až o rok později, jde tedy o rok 1918.

230 | JD | 179 LA PNP, ANM/26/65/000164

Dopis, 28. 9. 1918, s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na osm dílů, formát stránky 290×228 mm, popsána první a třetí stránka, přípis na druhé stránce; černý inkoust.

231 | JD | 180 LA PNP, ANM/26/65/000165

Dopis, 11. 10. 1918, s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×230 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

232 | FB | 52 LA PNP / 51

Dopis, 14. 10. 1918, s. 1.; tenký průsvitný zažloutlý dopisní papír, asi 2 mm pravého okraje utržené i s částí textu, pomačkaný; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 177×137 mm, popsány všechny čtyři stránky; modrý inkoust.

233 | JD | 181 LA PNP, ANM/26/65/000166

Dopis, 23. 10. 1918, Jinošov; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; list přeložený na osminy, formát stránky 290×230 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *Tiskopisy* – natištěno razítkem; odstavec *Josef Hladký...* je ověnčen květinovým emblémem.

234 | JD | 182 LA PNP, ANM/26/65/000167

Dopis, 6. 11. 1918, Jinošov; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 300×235 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

235 | JD | 183 LA PNP, ANM/26/65/000168

Dopis, 7. 11. 1918, s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×230 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

236 | JD | 184 LA PNP, ANM/26/65/000171

Dopis, 1. 12. 1918, s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×230 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

237 | JD | 185 LA PNP, ANM/26/65/000172

Dopis, 2. 12. 1918, s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, v překladech poškozený; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 210×169 mm, popsána druhá a třetí stránka; černý inkoust.

238 | JD | 186 LA PNP, ANM/26/65/000173

Korespondenční lístek, 19. 12. 1918, Tasov; 89×140 mm; na adresové straně předtištěny červené řádky; v pravém horním rohu cenná známka s obrazem rakouské císařské koruny a s opisem *KAISERLICHE-KÖNIGLICHE-ÖSTERREICHISCHE-POST-10 HELLER*, rozměry 25×22 mm; cenná známka je ořezána kulatým razítkem o průměru 27 mm a s opisem *TASSAU/TASOV/19/12/18*.

Adresát: *Pan/ František Bílek/ akadem. sochař/ Praha IV-233.*

Text psán pouze na zadní straně korespondenčního lístku; černý inkoust.

239 | FB | 53 LA PNP / 52

Dopis, 25. 12. 1918, s. 1.; hrubý našedlý dopisní papír bez průsvitek; list přeložený na šest dílů, formát stránky 231×205 mm, popsána první i druhá stránka; modrý inkoust.

240 | JD | 187 LA PNP, ANM/26/65/000174

Dopis, datovaný *Boží hod vánoční 1918* [25. 12. 1918], Tasov; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 172×218 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

1919

241 | FB | 54 LA PNP / 53

Dopis, 25. 1. 1919, s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 170×131 mm, popsána první až třetí stránka; modrý inkoust.

242 | JD | 188 LA PNP, ANM/26/65/000175

Dopis, nedatovaný [post 1. 2. 1919 (datováno podle zmínek v textu)], s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 215×173 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

243 | FB | 55 LA PNP / 54

Dopis, 26. 3. 1919, s. 1.; hrubý našedlý dopisní papír bez průsvitek; dvojlist přeložený na šest dílů, formát stránky 195×112 mm, popsána první, třetí a čtvrtá stránka; černý inkoust.

244 | JD | 189 LA PNP, ANM/26/65/000176

Dopis, 9. 4. 1919, s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; list přeložený na osminy, formát stránky 290×229 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

245 | FB | 56 LA PNP / 55

Lístek, nedatovaný [post 26. 3. 1919], s. 1.; zažloutlý dopisní papír s průsvitkou *Holland*, na přední straně natištěna černobílá Bílkova viněta (75×80 mm) s bustou muže držícího poutnickou hůl (Komenský?); nepřeložený lístek, formát stránky 151×123 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

Postup datace:

- Podle zmínky o „milostivé paní doktorové“ jde o dobu po roce 1918.
- Jiné zmínky umožňující přesnější dataci se v lístku nevyskytují, zařazují proto dopis hned k prvnímu možnému datu po seznámení s Pavlou Kytlicovou – za Demlův z 26. 3. 1919, kde slibuje navštívit Prahu, a před Demlův z 23. 4. 1919, kde se omlouvá, že do Prahy nepřijel.

246 | JD | 190 LA PNP, ANM/26/65/000177

Dopis, 23. 4. 1919, Šternberk na Moravě; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na osminy, formát stránky 340×210 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

247 | JD | 191 LA PNP, ANM/26/65/000178

Dopis, 10. 5. 1919, [Šternberk na Moravě (viz incipit)]; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, v překladech poškozený; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 340×210 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

248 | JD | 192 LA PNP, ANM/26/65/000179

Dopis, 18. 5. 1919, Šternberk na Moravě; tenký a průsvitný zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v překladech poškozený, pomačkaný; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 261×179 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

249 | FB | 57 LA PNP / 56

Dopis, 1. 6. 1919, s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 172×111 mm, popsána první a třetí stránka, přípis na druhé stránce; modrý inkoust.

250 | JD | 193 LA PNP, ANM/26/65/000180

Dopis, 5. 6. 1919, Šternberk na Moravě; tenký průsvitný zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v překladech natržený; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 262×180 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: za slovy *tyto rozměry*: je nákres obdélníka, k jeho svislé hraně připsán rozměr /14 cm, k jeho spodní straně rozměr /9 cm.

251 | FB | 58 LA PNP / 57

Dopis, 16. 6. 1919, s. 1.; našedlý dopisní papír bez průsvitek; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 170×127 mm, popsány všechny čtyři stránky; modrý inkoust.

252 | FB | 59 LA PNP / 58

Pohlednice, nedatovaná [ante 18. 8. 1919], [Chýnov (údaj z poštovního razítka)]; 90×140 mm; na obrazové straně Bílkova černobílá grafika s bustou vousatého muže a nápisem *Z POMNÍKU PETRA CHELČICKÉHO* provedeným Bílkovým gotickým písmem. Adresovo-textová strana rozdělena na dvě poloviny petitem tištěným nápisem *Koppe-Bellmann, spojené grafické ústavy, akc. spol., Praha-Smíchov.*; v levé polovině tisk *Tato serie byla vydána ve prospěch postavení Bílkovy sochy J. A. Komenského v Praze./ F. BÍLEK: Petr Chelčický./ Umělecké Snahy sv. LXXIX. Uměl. dopisnic serie 14., čís. 9./ Nakladatel B. Kočí v Praze, Františkovo nábr. 14.*; v pravé polovině předtištěny tučnou čarou řádky pro adresáta; v pravém horním rohu dvě poštovní známky: červená s obrazem Hradčan, za nimiž vychází slunce, s opisem *POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ 10*, rozměry 26×31 mm, zelená s tímž obrázkem i rozměry a s opisem *POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ 5*; přes obě poštovní známky otištěno kulaté poštovní razítko o průměru 32 mm s opisem **CHÝNOV*/27/6/6*.

Adresát: *Pan Jakub Deml/ kněz spisovatel/ u p. MUDr. Kytlici/ v Šternberku/ na Moravě.*

Text psán na adresovo-textové straně; modrý inkoust.

Postup datace: „O fotografii pomníku prosím...“ – V dopise datovaném [18. 8. 1919] Bílek už za fotografie jinošovských náhrobků děkuje.

253 | FB | 60 LA PNP / 59

Dopis, [post 18. 8.] [1919], s. 1.; zažloutlý dopisní papír s průsvitkovými řádky; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 175×112 mm, popsána první až třetí stránka; černý inkoust.

Postup datace:

- Post 18. 8. – datováno podle zmínky v textu.
- Pomník na hrob Bohumila Kubišty tvořil Bílek v roce 1919.

254 | FB | 61 LA PNP / 60 / neuspořádané

Pohlednice, nedatovaná [ante 10. 9. (datováno podle zmínky v textu)] [1919], s. 1.; na obrazové straně dřevoryt s nápisem *Z POMNÍKU JANA AMOSA* provedeným Bílkovým gotickým písmem.

Postup datace:

- Dataci není možné určit přesně.
- Pohlednice z této série se v Bílkově korespondenci objevuje v létě 1919.
- Řazení do roku 1919 odpovídá i zmínka o poslaných penězích – mohlo by jít o částku za jinošovské pomníky.

255 | JD | 194 LA PNP, ANM/26/65/000181

Dopis, 25. 9. 1919, [Tasov (viz incipit)]; tuhý zažloutlý dopisní papír s průsvitkou *Imperial-Mill*; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 223×170 mm, popsána první až třetí stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *Z Tasova* – psáno výraznějším písmem.

1920

256 | JD | 195 LA PNP, ANM/26/65/000182

Pohlednice, 20. 1. 1920, Ľubochňa na Slovensku; 89×138 mm; na obrazové straně černobílá fotografie horského údolí se skupinou chalup a selským povozem v popředí a s tiskem *Ľubochňa/ Fenyőháza/ Fényk: Kovács Sebestény Aladár műgyetemi tanár*; adresová strana rozdělena na dvě poloviny, v levé části tečkovaně předtištěny řádky pro adresáta; nahoře uprostřed tisk *Levelező-Lap.*; v pravém horním rohu nalepena červená poštovní známka s panoramatem Hradčan, secesními ornamenty s motivem lipových listů a s nápisem *POŠTA/ ČESKOSLOVENSKÁ/ 15*; známka je oražena kulatým poštovním razítkem o průměru 30 mm a s opisem *FENYŐHÁZA/ 920 [?] 20.N10*.

Adresát: *Slovutný Pán/ František Bílek/ akad. sochař/ Praha IV-233.*

Text psán na obou stranách pohlednice; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: v datu je nad číslem roku vodorovná čára.

257 | JD | 196 LA PNP, ANM/26/65/000183 + ANM/26/65/000184

Dopis, 24. 2. 1920, [Slovensko (viz incipit)]; dva tuhé dopisní papíry krémové barvy, bez průsvitek; dva dvojlisty přeložené na poloviny, formát stránky 173×111 mm, popsáno všech osm stránek; černý inkoust.

258 | FB | 62 LA PNP / 61

Dopis, 9. 3. 1920, s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 175×136 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

259 | JD | 197 LA PNP, ANM/26/65/000185

Dopis, 4. 6. 1920, Topolčanky; dva dopisní papíry: 1) tenký zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×230 mm, popsány obě stránky; 2) zažloutlý dopisní papír s jemnými průsvitkovými řádky; list přeložený na poloviny, formát stránky 175×221 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

260 | FB | 63 LA PNP / 62

Dopis, 8. 6. 1920; s. 1.; hrubý našedlý dopisní papír s průsvitkou *STOLLA*; dvojlist přeložený na tři díly, formát stránky 196×118 mm, popsána první, třetí a čtvrtá stránka; modrý inkoust.

261 | JD | 198 Korespondence Otokara Březiny, s. 1294.

Dopisnice, 14. 8. 1920, převzato z Březinovy *Korespondence*, sv. 2.

1921

262 | JD | 199 LA PNP, ANM/26/65/000186

Dopis, 19. 12. 1921, Tasov; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, pomačkaný; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 295×233 mm, popsána první a třetí stránka; černý inkoust.

263 | FB | 64 LA PNP / 63

Dopis, 22. 12. 1921, s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v překladu mírně natržený, pomačkaný; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 341×210 mm, popsána první stránka; modrý inkoust.

1922

264 | JD | 200 LA PNP, ANM/26/65/000187

Dopis, 10. 1. 1922, Tasov; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v levém horním rohu červeně předtištěná hlavička *Vydavatelstvo/ ŠLÉPĚJÍ/ Bělá u Bezděze/ Čechy*, slova *Bělá u Bezděze Čechy* jsou přeškrtnuta; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 233×153 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

265 | JD | 201 LA PNP, ANM/26/65/000188

Dopis, 18. 1. 1922, Tasov; tři zažloutlé dopisní papíry bez průsvitek; dva dvojlisty a list přeložené na šestiny, formát stránky 295×232 mm, popsána první až devátá stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: u slov *pohled od jihu* je nakreslena Demlova tasovská vila z boční strany, při spodní straně obrázku složená závorka s popisem *13 m délky*, u soklu domu další složená závorka s popisem *3 m*, u hlavní zdi domu třetí složená závorka s popisem *3 m*; u slov *pohled od východu* je nakreslena Demlova tasovská vila z čelní strany, popisky: *Stráž, hlavní vchod* →, *šířka budovy 11 m* →; za slovem *skladiště*: je nakreslený obdélník rozdělený na tři díly, do nichž jsou vepsány popisky *prádelna, sklep, skladiště*, při levé i pravé straně obdélníka popiska *dvěře z venku* →, při horní straně popiska *vstup zevnitř domu* →, horní dva rohy obdélníka jsou popsány písmeny *A* a *B*; za slovy *vlastní byt*: je nakreslen půdorys prvního patra Demlovy vily: obdélník je rozdělen na jednotlivé pokoje, které jsou popsány jako *komora, kuchyň* (v ní je vyznačen *sporák*), *pokojík, pokoj, pokojík* a *předsín*, po obvodu obdélníka je vyznačeno šest oken a každé z nich je popsáno popiskou *okno*; za slovy *Podkrovní vypadne asi takto*: je nakreslen nepravidelný pravoúhelník, rozdělený na jednotlivé místnosti, které jsou popsány jako *pokojík, chodba* a *pokojík*.

266 | JD | 202 LA PNP, ANM/26/65/000189

Dopis, 1. 2. 1922, Tasov; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 295×232 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *zinkové* – podrženo dvakrát.

267 | FB | 65 LA PNP / 64

Dopis, 9. 2. 1922, s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 172×111 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

268 | JD | 203 LA PNP, ANM/26/65/000190

Dopis, 16. 3. 1922, Tasov; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 295×232 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

269 | JD | 204 LA PNP, ANM/26/65/000191

Dopis, 23. 3. 1922, Tasov; dva zažloutlé dopisní papíry bez průsvitek; dva listy přeložené na čtvrtiny, formát stránky 295×232 mm, popsána první až třetí stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: za čísla z jízdních řádů je nakreslena zjednodušená mapa železniční trati, na níž jsou vyznačeny a popsány stanice *Jihlava, Okříšky, Studenec, Budišov a Velké Meziříčí*.

270 | JD | 205 LA PNP, LA/11/66/0014

Pohlednice, [31. 3. 1922, Tasov (údaje z poštovního razítka)]; 88×139 mm; na obrazové straně fotografie reliéfního oltáře obtočeného věncem z umělých květín, před ním stojí šest svíců s dlouhými svíčkami; textová strana rozdělena svislou plnou čarou napůl, v pravé části řádky pro adresu předtištěny tečkovaně, předposlední řádka vytištěna navíc ještě plnou čarou.

V pravém horním rohu dvě poštovní známky: 1) hnědá poštovní známka o rozměrech 25×22 mm s obrazem stylizovaného poštovního holuba nesoucího v zobáku dopis s pečetí, přes jeho křídla do oblouku nápis *POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ*, pod obrázkem jméno grafika: *JAR. BENDA*; 2) červená poštovní známka o rozměrech 25×22 mm, s obrazem klečící ženy ve starém slovanském kroji (typ Libuše), paže s přetřepenými okovy má zdviženy nad hlavu, a s nápisem *POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ/ 50*; na známkách otisk razítka o průměru 32 mm a s opisem: ** Č. S. P. * TASOV*; ve výplni razítka: *31. III. 22 – 4*.

Adresa i text psány na zadní straně; černý inkoust.

Adresát: *Pán Fr. Bílek/ akad. sochař/ Praha IV/ Kounicova 233*.

271 | FB | 66 LA PNP / 65

Dopis, 18. 4. 1922, s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v překladech i po okrajích potřáhaný, na přední straně natištěna černá viněta (41×80 mm) s kalichem, nápis na vinětě začerněn; list přeložený na čtyři díly, formát stránky 240×162 mm, popsána první i druhá stránka; modrý inkoust.

272 | JD | 206 LA PNP, ANM/26/65/000193

Dopis, 5. 11. 1922, Tasov; dopisní papír krémové barvy, s průsvitkou; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 179×145 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

273 | JD | 207 LA PNP, ANM/26/65/000194

Dopis, 9. 11. 1922, Tasov; dopisní papír krémové barvy, s průsvitkou [?] – *Post*; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 179×144 mm, popsána druhá až čtvrtá stránka; černý inkoust.

274 | JD | 208 LA PNP, ANM/26/65/000195

Dopis, 18. 12. 1922, Tasov; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 291×230 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

275 | FB | 67 LA PNP / 66

Pohlednice, nedatovaná [Vánoce 1922], s. 1.; 89×139 mm; na obrazové straně zlato-černobílá grafika se stojícími postavami mladé ženy a starého vousatého muže, vnošení 1916. Adresovo-textová strana rozdělena plnou čarou na dvě poloviny, pod čarou petitem vytištěn vydavatel: *UNIE, PRAHA*, v levé polovině natištěn nápis *FRANTIŠEK BÍLEK – OBRODNÉMU HNUTÍ ČESKOSLOVENSKÝCH MLADÝCH ŽEN./ »ZA VICHŘICE MLÁDÍ, KDYŽ ŽIVOT ZAVOLÁ«*; bez známky, bez adresáta, text psán na textovo-adresové straně pohlednice; černý inkoust.

Postup datace:

- Podle přání jde zcela určitě o předvánoční čas.
- V dopise z 18. 12. 1922 Deml oznamuje posláni peněz Bertičce za prodané dřevoryty
- „A třikrát je v dopise Bertička...“ – Tento počet odpovídá dopisu z 18. 12. 1922.
- O tisícovce píše Bílek znovu v nedatovaném dopise, který řadím do Vánoc 1923 × i přes roční odstup mezi zmínkami o tisícovce tento dopis řadím do Vánoc 1922, a to i proto, že o Vánocích 1922 by bez něj Bílek Demlovi neposlal vánoční přání žádné.

1923**276 | FB | 68 LA PNP / 67**

Pohlednice, nedatovaná [ante 12. 2. 1923], s. l.; 89×139 mm; na obrazové straně zlato-černobílá grafika se stojícími postavami mladé ženy a starého vousatého muže, vročení 1916. Adresovo-textová strana rozdělena plnou čarou na dvě poloviny, pod čarou petitem vytištěn vydavatel: *UNIE, PRAHA*, v levé polovině natištěn nápis *FRANTIŠEK BÍLEK – OBRODNÉMU HNUTÍ ČESKOSLOVENSKÝCH MLADÝCH ŽEN./ »ZA VICHŘICE MLÁDÍ, KDYŽ ŽIVOT ZAVOLÁ«*; bez známky, bez adresáta, text psán na textovo-adresové straně pohlednice; černý inkoust.

Postup datace:

- O Společenské zahradě si Deml s Bílkem korespondovali na počátku roku 1923.
- „... že Vám přibalíme některé čilimníky...“ – v dopise z 12. 2. 1923 Deml odpovídá, že po Bílkových čilimnicích „touží“, ale souhlasí s ním, že to „za posláni nestojí“.

277 | JD | 209 LA PNP, ANM/26/65/000196

Dopis, 12. 2. 1923, Tasov; dva zažloutlé dopisní papíry bez průsvitek, při horním okraji obou listů natištěna červená hlavička *TĚLOCVIČNÁ JEDNOTA „SOKOL“ V TASOVĚ./ Číslo jednací/ V Tasově, dne... 192...*; dva listy přeložené na čtvrtiny, formát stránky 299×232 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: v datu jsou slova *V Tasově, dne* a číslice *192* na papíře předtištěny.

278 | JD | 210 LA PNP, ANM/26/65/000197

Dopis, 27. 2. 1923, Tasov; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, natržený; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 288×229 mm; černý inkoust.

279 | FB | 69 LA PNP / 68

Dopis, nedatovaný [post 27. 2. 1923], s. l., tuhý zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v záhlaví první stránky natištěna viněta (29×74 mm) s pololežící ženskou postavou a s nápisem *BERTA BÍLKOVÁ* provedeným Bílkovým gotickým písmem; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 199×140 mm, popsána první až třetí stránka; modrý inkoust.

Postup datace:

- Podle zmiňovaných prací v zahradě se jedná o jaro, nelze tedy dopis řadit před Demlův z 12. 2. 1923, ačkoli i tam by se svým významem hodil („že jste na nás vzpomínali, na naši zahradu myslili“).
- „Zdali jste už členem Společenské zahrady?“ – V dopise z 12. 2. 1923 Deml píše, že si zažádal o členství ve Společenské zahradě.
- „Slíbil jste nám poslati milostpaní“ – Příjezd Pavly Kytlicové do Prahy oznamuje Deml v lístku z 27. 2. 1923; v dopise ze 17. 4. 1923 vysvětluje, že Pavla Kytlicová nemohla přijet kvůli chřipce.
- „... posílám balík dřevorytin...“ – Přijetí této zásilky Deml potvrzuje v té části dopisu, kterou řadím k datu 10. 4. 1923.
- Zmiňovaný seznam Bílkových prací Deml potřeboval pro svou stat' k výstavnímu katalogu, jejíž dokončení oznamuje v dopise z 10. 4. 1923; v nedatovaném dopise řazeném post 10. 4. 1923 se Bílek o seznamu prací opět zmiňuje.

280 | JD | 211 LA PNP, ANM/26/65/000198 + ANM/26/65/000199 (část)

Dopis, 10. 4. 1923, Tasov; 1) zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, při horním okraji první stránky natištěna červená hlavička *TĚLOCVIČNÁ JEDNOTA „SOKOL“ V TASOVĚ./ Číslo jednací/ V Tasově,*

dne... 192...; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 299×231 mm, popsány obě stránky; 2) tři zažloutlé dopisní papíry bez průsvitek, v levém horním rohu všech tří listů červeně předtištěná hlavička *Vydavatelstvo/ ŠLÉPĚJÍ/ Bělá u Bezděze/ Čechy*, na všech třech listech je hlavička přeškrtnuta; první a druhý list jsou přeložené na poloviny, formát stránky 235×155 mm, popsány všechny čtyři stránky; třetí list nepřeložený, formát stránky 117×155 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

Druhý, třetí a čtvrtý list (tj. třetí, pátá a sedmá rukopisná stránka) jsou při horním okraji uprostřed paginovány římskou číslicí.

Pozn.: K tomuto dopisu řadím i další tři rukopisné listy, které jsou v LA PNP vedeny pod číslem ANM/26/65/000199, tedy jako součást dopisu ze 17. 4. 1923. Pro nové zařazení jsem se rozhodla z těchto důvodů:

- Bílek se ve svém nedatovaném dopise, kterým reaguje na Demlův z 10. 4. 1923, zmiňuje také o své závisti nad pařeníštěm Pavly Kytlicové.
- V tomtéž dopise ale také předjímá svou cestu na Moravu, na což Deml reaguje až v dopise ze 17. 4. 1923.
- Tento Bílkův dopis je tedy nutno řadit mezi „pařeníště“ a „cestu na Moravu“, proto tyto dvě zmínky nemohou být součástí jednoho dopisu, tudíž část dopisu ANM/26/65/000199 řadím od druhého rukopisného listu k dopisu z 10. 4. 1923.
- Tomuto řazení odpovídá i reakce na předchozí Bílkův dopis se zásilkou dřevorytů – předpokládám, že Deml mu jejich přijetí potvrdil při nejbližší možné příležitosti, ne až v dopise ze 17. 4. 1923; navíc by dopis z 10. 4. neměl ani jeden podpis, kdežto dopis ze 17. 4. by byl Demlem ukončen a podepsán hned dvakrát.
- Pořadatele korespondence v LA PNP asi zmátl typ papíru (Vydavatelstvo Šlápějí)?

Zvláštní zvýraznění: v datu jsou slova *Číslo jednací, V Tasově, dne* a číslice 192 na papíře předtištěna.

281 | FB | 70 LA PNP / 69

Dopis, nedatovaný [post 10. 4. 1923, ante 17. 4. 1923], s. l., tuhý zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v záhlaví první stránky natištěna viněta (29×74 mm) s pololežící ženskou postavou a s nápisem *BERTA BÍLKOVÁ* provedeným Bílkovým gotickým písmem; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 199×140 mm, popsány všechny čtyři stránky; modrý inkoust.

Postup datace:

- K zařazení za Demlův dopis z 10. 4. 1923 myslím zcela stačí zmínka o lásce jako čísle jednacím (srov. též pozn. k Demlovi dopisu z 10. 4.).
- „Jedu na Moravu opět...“ – V dopise ze 17. 4. 1923 Deml Bílka přesvědčuje, aby se při cestě na Moravu zastavil i v Tasově.

282 | JD | 212 LA PNP, ANM/26/65/000199

Dopis, 17. 4. 1923, Tasov; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v levém horním rohu červeně předtištěná hlavička *Vydavatelstvo/ ŠLÉPĚJÍ/ Bělá u Bezděze/ Čechy*, hlavička přeškrtnuta; list přeložený na čtyři díly, formát stránky 235×155 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

283 | FB | 71 ZA/1

Dopis, nedatovaný [post 24. 4. 1923], s. l., tuhý zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v záhlaví první stránky natištěna viněta (29×74 mm) s pololežící ženskou postavou a s nápisem *BERTA BÍLKOVÁ* provedeným Bílkovým gotickým písmem; nepřeložený dvojlist, formát stránky 199×140 mm, popsána první až třetí stránka; černý inkoust.

Postup datace:

- „Což Kvík?“ – Dopis patří do roku 1923.
- „Vzpomínám na vše a rád...“ – dopis je reakcí na návštěvu v Tasově během Bílkovy cesty na Moravu v dubnu 1923; Deml ho zval v dopise ze 17. 4. 1923.
- „23. dubna, v den sv. Vojtěcha 1923 přijel do Tasova František Bílek, vraceje se z přednáškové cesty: z Ostravy, z Vítkovic, Přerova, Kroměříže a z Brna. V úterý 24. IV. odejel z Tasova.“ (*Mé svědectví o Otokaru Březinovi*, s. 268)

284 | JD | 213 LA PNP, ANM/26/65/000200

Dopis, 28. 4. 1923, Tasov; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, při horním i dolním okraji silně poškozený; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 347×210 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

285 | FB | 72 LA PNP / 70

Pohlednice, nedatovaná [post 28. 4.], [1923, Praha (údaje z poštovního razítka)]; 91×139 mm; na obrazové straně zlato-černobílá grafika Bílkova chýnovského ateliéru. Adresová strana orámována černou plnou čarou a rozdělena na dvě poloviny, v pravé polovině řádky pro adresáta předtištěny plnou černou čarou, v pravém dolním rohu petitem vytištěn nakladatel: *ŠTENC, PRAHA*; v pravém horním rohu modrá poštovní známka s obrazem klečící ženy ve starém slovanském kroji (typ Libuše), paže s přetrženými okovy má zdviženy nad hlavu, a s nápisem *POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ/ 60*, rozměry 26×22 mm; známka je ořazena kulatým poštovním razítkem o průměru 30 mm s opisem *PRAHA * ČSR */ [?]/ 23. V./ 5 a.*

Adresát: *Pan P. Jakub Deml/ kněz spisovatel/ Tasov/ u Velkého Meziříčí/ na Moravě.*

Text psána na adresovo-textové straně pohlednice; modrý inkoust.

Postup datace:

- „Obraz Mánesa je milým, možno však získati zde i podobiznu lepší!“ – Mánesovu podobiznu Jindřicha Fügnera poslal Deml spolu s dopisem z 28. 4. 1923.
- V dopise ze 16. 5. 1923 Deml už děkuje za vyhotovený Fügnerův portrét.

286 | JD | 214 LA PNP, LA/11/66/0012

Pohlednice; [14. 5. 1923 (datováno podle poštovního razítka)], s. l.; 86×135 mm; na obrazové straně pohled na rybník, v popředí vlevo rašící strom, vzadu hráz s cestou a na jejím konci mostek, v pozadí les, vpravo skupina stromů a osamělý stíhlý topol, nahoře Demlův přípis *Z naší krajiny*, v levém dolním rohu vyražena značka ateliéru: *ATELIER/ R. SKOPEC/ VELKÉ MEZIŘÍČÍ*; textová strana rozdělena tečkovanou čarou na poloviny, v pravé části tečkované řádky pro napsání adresy; v pravém horním rohu zelená poštovní známka o rozměrech 25×22 mm s obrazem klečící ženy ve starém slovanském kroji (typ Libuše), paže s přetrženými okovy má zdviženy nad hlavu, a s nápisem *POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ/ 50*; na známce otištěno kulaté poštovní razítko o průměru 31 mm a se špatně čitelným opisem: ** ČSR */ [?]*; ve výplni razítka: *541/ 14. V. 23/ a.*

Adresa i text psány na jedné stránce; černý inkoust; psáno kaligraficky.

Adresát: *Akad. sochař/ František Bílek/ Praha IV – 233.*

287 | FB | 73 LA PNP / 71

Dopis, nedatovaný [ante 16. 5. 1923], s. l., tuhý zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v záhlaví první stránky natištěna viněta (29×74 mm) s pololežící ženskou postavou a s nápisem *BERTA BÍLKOVÁ* provedeným Bílkovým gotickým písmem, nápis začerněn inkoustem; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 199×140 mm, pospána první až třetí stránka; černý inkoust.

Postup datace:

- O podobiznu Jindřicha Fügnera Deml žádal v dopise z 28. 4. 1923.
- Dopis řadím až bezprostředně před Demlův z 16. 5., kde za podobiznu děkuje.

288 | JD | 215 LA PNP, ANM/26/65/000201

Dopis, 16. 5. 1923, Tasov; dva zažloutlé dopisní papíry bez průsvitek, v levém horním rohu obou listů červeně předtištěna hlavička *Vydavatelstvo/ ŠLÉPĚJÍ/ Bělá u Bezděže/ Čechy*, na obou listech je hlavička přeškrtnuta; dva listy přeložené na třetiny, formát stránky 233×153 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

289 | JD | 216 LA PNP, LA/11/66/0013

Pohlednice; [17. 5. 1923, Velké Meziříčí (údaje z poštovního razítka)]; 92×141 mm; na obrazové straně chaloupka s laťkovým plotem, v pozadí les, v popředí u cesty sedící holčička s bílým šátkem na hlavě; textová strana rozdělena svislou plnou čarou napůl, v levé části natištěný nápis *Chaloupka v Tasově*, a svisle podél kratší strany nápis *Vydal Jakub Deml v Tasově na Moravě*, v pravé části řádky pro adresu předtištěny tečkovaně, řádka s tiskem *Pošta* vytištěna také plnou čarou; v pravém horním rohu zelená poštovní známka o rozměrech 25×22 mm s obrazem klečící ženy ve starém slovanském kroji (typ Libuše), paže s přetrženými okovy má zdviženy nad hlavu, a s nápisem *POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ/ 50*; na známce otištěno kulaté poštovní razítko o průměru 32 mm s opisem: ** Č.S.R */ VELKÉ MEZIŘÍČÍ*; ve výplni razítka: *17. V. 23/ b.*

Adresa i text psány na jedné stránce; černý inkoust; psáno kaligraficky.

Adresát: *Akad. sochař/ pan Frant. Bílek/ Praha IV – 233.*

290 | JD | 217 LA PNP, ANM/26/65/000202

Dopis, 24. 5. 1923, Tasov; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v levém horním rohu červeně předtištěná hlavička *Vydavatelstvo/ ŠLÉPĚJÍ/ Bělá u Bezděže/ Čechy*, hlavička je přeškrtnuta; list přeložený na čtyři díly, formát stránky 234×152 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

291 | FB | 74 LA PNP / 72

Dopis, nedatovaný [post 24. 5. 1923, ante 15. 6. 1923], s. 1., tuhý zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v záhlaví první stránky natištěna viněta (29×74 mm) s pololežící ženskou postavou a s nápisem *BERTA BÍLKOVÁ* provedeným Bílkovým gotickým písmem; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 199×140 mm, popsána první až třetí stránka; černý inkoust.

Postup datace:

- Podle zmínek o Fügnerovi jde o dopis z roku 1923.
- „Přítel Březina meškal týden mezi námi“ – podle zmínek v korespondenci přijel Březina do Prahy na svatodušní svátky, které připadaly na 20. května.
- Podle zmínky „Vy jste nepřišel, Vy jste ani nemohl přijeti“ řadím tento dopis až za Demlův z 24. 5. 1923, ve kterém vysvětluje, proč na letnice nepřišel také.
- Před 15. 6. řadím dopis podle zmínky v textu.

292 | JD | 218 LA PNP, ANM/26/65/000203

Dopis, 25. 7. 1923, s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 170×110 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

293 | FB | 75 LA PNP / 73

Dopis, nedatovaný [srpen 1923], s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, na přední straně natištěna černobílá viněta (91×86 mm) s motivem větví; list přeložený na poloviny, formát stránky 231×150 mm, první stránka popsána rukou FB, druhá rukou BB; černý (FB) a modrý (BB) inkoust.

Postup datace:

- Lístek je vzpomínkou na prázdniny v Tasově v roce 1923.
- O návštěvě Františka Bílka mladšího se Deml znovu zmiňuje v dopise ze 3. 9. 1923.

294 | FB | 76 LA PNP / 74

Dopis, datovaný Demlovou rukou *I/IX 1923*, s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, vroubkované okraje; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 190×145 mm, popsána první až třetí stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: datum je dopsáno Demlovou rukou.

295 | JD | 219 LA PNP, ANM/26/65/000204

Dopis, 3. 9. 1923, s. 1.; dva dopisní papíry krémové barvy, bez průsvitek; dva listy přeložené na čtvrtiny, formát stránky 221×169 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

Část tohoto dopisu je zařazena v knize *Sokolská čítanka* (3. vydání, podzim 1924, s. 135–136).

296 | FB | 77 LA PNP / 75

Dopis, nedatovaný [post 3. 9. 1923, ante 15. 9. 1923], s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, vroubkované okraje; dvojlist přeložený na čtyři díly, formát stránky 191×145 mm, popsána první až třetí stránka; černý inkoust.

Postup datace:

- „... píšete o mém Sokolíku pěkně, dojemně...“ – Jde o reakci na Demlův dopis ze 3. 9. 1923.
- Před 15. 9. je dopis řazen podle zmínky v textu.

297 | JD | 220 LA PNP, ANM/26/65/000205

Dopis, 24. 9. 1923, s. 1.; dva dopisní tuhé papíry krémové barvy; dva dvojlisty přeložené na poloviny, formát stránky 210×145 mm, popsána první, třetí a pátá až sedmá stránka; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: v datu je nad číslem 23 vodorovná čára.

298 | JD | 221 LA PNP, ANM/26/65/000206

Dopis, [post 28. 10. 1923 (datováno podle zmínek v textu)], s. 1.; dva dopisní papíry krémové barvy, bez průsvitek; list a dvojlist přeložené na čtvrtiny, formát stránky 340×211 mm, popsána první až pátá stránka; černý inkoust.

299 | FB | 78 LA PNP / 76

Dopis, 14. 11. 1923, s. l.; tuhý zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v záhlaví první stránky natištěna viněta (29×73 mm) s pololežící ženskou postavou a s nápisem *BERTA BÍLKOVÁ* provedeným Bílkovým gotickým písmem; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 198×140 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: jsou už rozdané – ve slově *rozdané* je nad písmenem *n* vodorovná čára pro zdvojení písmene.

300 | JD | 222 LA PNP, ANM/26/65/000208

Dopis, 16. 11. 1923, s. l.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; dvojlist přeložený na osm dílů, formát stránky 339×210 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

301 | FB | 79 LA PNP / 77

Dopis, nedatovaný [post 16. 11. 1923, ante 5. 12. 1923], s. l., tuhý zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v záhlaví první stránky natištěna viněta (29×74 mm) s pololežící ženskou postavou a s nápisem *BERTA BÍLKOVÁ* provedeným Bílkovým gotickým písmem; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 199×140 mm, popsána první až třetí stránka; černý inkoust.

Postup datace:

- O Katzově ceně si Deml s Bílkem dopisovali na podzim 1923.
- Tento dopis řadím bezprostředně za Demlův z 16. 11., kde Deml prosí o radu, jak má o Katzovu cenu zažádat → na to Bílek reaguje: „Nechci, abyste žádal sám o cenu z nadace Dr. Katze. Zažádám sám o cenu pro Vaši čítanku.“
- Za Bílkovu přímluvu v akademii Deml děkuje v dopise z 5. 12. 1923.

302 | JD | 223 LA PNP, ANM/26/65/000207

Dopis, [5. 12. 1923 (v rukopise uvedeno chybně listopadové datum)], Tasov; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; dvojlist přeložený na čtvrtiny, formát stránky 339×209 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

303 | JD | 224 LA PNP, ANM/26/65/000210

Dopis, 17. 12. 1923, s. l.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 169×110 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

K dopisu je přiložen tisk (ANM/26/65/000210), který Deml vlastnoručně nadepsal *Sokolský Věstník župy Plukovníka Švece 1923*.

304 | FB | 80 LA PNP / 78

Dopis, nedatovaný [post 17. 12. 1923], s. l., tuhý zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v záhlaví první stránky natištěna viněta (29×74 mm) s pololežící ženskou postavou a s nápisem *BERTA BÍLKOVÁ* provedeným Bílkovým gotickým písmem; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 199×140 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

Postup datace: V dopise ze 17. 12. 1923 píše Deml o snu Pavly Kytlicové, o vzpomínce u oltáře a o poslání peněz za prodané dřevoryty, též přikládá kritiky o *Sokolské čítance* → na všechno Bílek odpovídá v tomto nedatovaném dopise.

1924**305 | FB | 81 LA PNP / 79**

Dopis, [ante 16. 2. (datováno podle zmínky v textu)] [1924], s. l.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; list přeložený na čtyři díly, formát stránky 218×178 mm, popsána první i druhá stránka; černý inkoust.

Postup datace: Zmiňovaná výstava probíhala v Brně v únoru 1924.

306 | JD | 225 LA PNP, ANM/26/65/000223

Dopis, nedatovaný [post 16. února 1924], s. l.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, na první stránce je v pravém horním rohu natištěna černobílá viněta o rozměrech 40×33 mm, na ní zobrazen poutník sedící pod stromem, k němu přilétají od hor dva ptáci, pod obrázkem nápis *EXSPECTANDO*; list přeložený na poloviny, formát stránky 228×145 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

Postup datace:

- „Kvika jsme darovali strážmistřovi...“ – Pejška Quicka měl Deml od dubna 1923.
- „... jimiž jsem byl obklíčen po Novém roce...“ – zima 1924.
- „... do Brna jsem přijeti nemohl“ – reakce na Bílkovo ohlášení, že přijede do Brna v sobotu 16. 2. 1924 kvůli výstavě spolku Aleš.

307 | JD | 226 LA PNP, ANM/26/65/000211

Dopis, 14. 3. 1924, Tasov; tři dopisní papíry krémové barvy, bez průsvitek, na první stránce všech tří listů je v pravém horním rohu natištěna černobílá viněta o rozměrech 40×33 mm, na ní zobrazen poutník sedící pod stromem, k němu přilétají od hor dva ptáci, pod obrázkem nápis *EXSPECTANDO*; tři listy přeložené na čtvrtiny, formát stránky 290×228 mm, popsáno všech šest stránek; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *neuzřely číslo* – číslo psáno výraznějším písmem.

308 | FB | 82 LA PNP / 80

Dopis, nedatovaný [post 14. 3. 1924], s. l., tuhý zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v záhlaví první stránky natištěna viněta (29×74 mm) s pololežící ženskou postavou a s nápisem *BERTA BÍLKOVÁ* provedeným Bílkovým gotickým písmem, nápis začerněn inkoustem; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 199×140 mm, popsána první až třetí stránka; černý inkoust.

Postup datace:

- Tento dopis je přímou odpovědí na Demlův z 14. 3. 1924 – viz zmínku o hudbě, cestě do Náměště k soudu nebo např. služebném děvčeti.
- V dopise z 27. 5. 1924 pak Deml Bílkovi oznamuje, že tisíc korun od akademie obdržel.

309 | JD | 227 LA PNP, ANM/26/65/000212

Dopis, 27. 5. 1924, Tasov; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, na první stránce je v pravém horním rohu natištěna černobílá viněta o rozměrech 40×33 mm, na ní zobrazen poutník sedící pod stromem, k němu přilétají od hor dva ptáci, pod obrázkem nápis *EXSPECTANDO*; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×228 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

310 | FB | 83 LA PNP / 81

Dopis, nedatovaný [červen 1924], s. l.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, na přední straně natištěna černobílá Bílkova viněta (63×68 mm) se zhroutenou mužskou postavou (jedna ze soch památníku Komenského); nepřeložený list, formát stránky 156×116 mm, popsána první i druhá stránka; modrý inkoust.

Postup datace:

- „... přijali jsme všickni správně bibliofilskou Čítanku.“ – Podruhé vydala Pavla Kytlicová *Sokolskou čítanku* na jaře 1924 (srov. též, že Deml v dopise z 27. 5. 1924 žádá o sdělení, jak se líbí nové vydání).
- Třetí vydání Sokolské čítanky na podzim 1924 nepřichází v úvahu, protože v tomto dopise se Bílek poprvé zmiňuje o své práci pro kostel v Českých Budějovicích.
- „Včera odejel p. Březina“ – 6. 6. 1924 oznamuje Březina Demlovi, že odjíždí k Bílkovým do Prahy, kde se pár dní zdrží (24. 6. 1924 je Březinův dopis lokalizován opět v Jaroměřicích).

311 | FB | 84 LA PNP / 82

Dopis, 14. 7. 1924, Chýnov; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, na přední straně natištěna černobílá viněta (92×85 mm) s bustou ženy ozářené paprsky; list přeložený na tři díly, formát stránky 230×151 mm, popsána první i druhá stránka; černý inkoust.

312 | FB | 85 LA PNP / 83

Dopis, nedatovaný [ante 10. 9. 1924], s. l.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, na přední straně natištěna černobílá viněta (92×85 mm) s motivem skal a stromu; list přeložený na poloviny, formát stránky 231×150 mm, popsána první stránka; modrý inkoust.

Postup datace:

- „... obraz Jana z Kalicha...“ – jeho přijetí pro sebe i pro Otokara Březinu potvrzuje Deml v dopise z 10. 9. 1924.

313 | FB | 86 LA PNP / 84

Dopis, nedatovaný [ante 10. 9. 1924], s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, na přední straně natištěna černobílá viněta (93×86 mm) s motivem skal a stromu; list přeložený na šest dílů, formát stránky 230×150 mm, popsána první i druhá stránka; černý inkoust.

Postup datace:

- „Za krátko pověsí je v kostele v Českých Budějovicích...“ – Obrazy měly být vysvěceny na sv. Václava 1924.
- „V blízkosti jest Křeč...“ – V dopise z 10. 9. 1924 Deml odpovídá, že návštěvu křečského hrobu odloží na příští rok.

314 | JD | 228 LA PNP, ANM/26/65/000213

Dopis, 10. 9. 1924, Tasov; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, na první stránce je v pravém horním rohu natištěna černobílá viněta o rozměrech 40×33 mm, na ní zobrazen poutník sedící pod stromem, k němu přilétají od hor dva ptáci, pod obrázkem nápis *EXSPECTANDO*; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×228 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

315 | JD | 229 LA PNP, ANM/26/65/000214

Dopis, datovaný *na svatého Matouše 1924* [21. 9. 1924], Tasov; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, na první stránce je v pravém horním rohu natištěna černobílá viněta o rozměrech 40×33 mm, na ní zobrazen poutník sedící pod stromem, k němu přilétají od hor dva ptáci, pod obrázkem nápis *EXSPECTANDO*; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×228 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

316 | JD | 230 LA PNP, LA/11/66/0010

Lístek, nedatovaný [post 21. 9. 1924 (datováno podle 63 hříbků)], s. 1.; tuhá zažloutlá kartička, na nepopsané stránce je v levém horním rohu natištěna černobílá viněta o rozměrech 40×33 mm, na ní zobrazen poutník sedící pod stromem, k němu přilétají od hor dva ptáci, pod obrázkem nápis *EXSPECTANDO*; nepřeložená, formát stránky 90×138 mm popsána první stránka; černý inkoust.

317 | JD | 231 LA PNP, ANM/26/65/000215 + NA/12

Dopis, 22. 9. 1924, s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, na první stránce je v pravém horním rohu natištěna černobílá viněta o rozměrech 40×33 mm, je na ní zobrazen poutník sedící pod stromem, k němu přilétají od hor dva ptáci, pod obrázkem nápis *EXSPECTANDO*; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×228 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

Poslední odstavec dopisu („... *sad našich přání jemných*...“) se dochoval pouze ve strojopisném opisu Bertý Mildové Bílkové (NA/12, rkp. sign. tužkou 211); ve strojopisném opisu je k němu tužkou připsána poznámka: *připsáno na útržku papíru*.

318 | FB | 87 LA PNP / 85

Dopis, 8. 10. 1924, s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, na přední straně natištěna černobílá viněta (91×86 mm) s motivem větví; list přeložený poloviny, formát stránky 230×150 mm, popsána první i druhá stránka; černý inkoust.

319 | JD | 232 LA PNP, ANM/26/65/000216

Dopis, 22. 10. 1924, Tasov; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, na první stránce je v pravém horním rohu natištěna černobílá viněta o rozměrech 40×33 mm, na ní zobrazen poutník sedící pod stromem, k němu přilétají od hor dva ptáci, pod obrázkem nápis *EXSPECTANDO*; list přeložený na poloviny, formát stránky 228×145 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

320 | FB | 88 LA PNP / 86

Dopis, nedatovaný [post 22. 10. 1924], s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, na přední straně natištěna černobílá viněta (90×86 mm) s motivem větví, při horním okraji proděravěný, pomačkaný; list přeložený na čtyři díly, formát stránky 230×150 mm, popsána první i druhá stránka; modrý inkoust.

Postup datace: „Pádil“ jste ze Smíchova a potkal mého Žižku – jde o přímou reakci na Demlův dopis z 22. 10. 1924.

321 | FB | 89 LA PNP / 87

Dopis, nedatovaný [ante 15. 11. 1924], s. 1.; tuhý zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; list přeložený na čtyři díly, formát stránky 220×175 mm, popsána první i druhá stránka; modrý inkoust.

Postup datace: V dopise z 15. 11. 1924 Deml oznamuje, že poslal tři Bílkovy dřevoryty do tiskárny.

322 | JD | 233 LA PNP, ANM/26/65/000217

Dopis, 15. 11. 1924, Tasov; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, na první stránce je v pravém horním rohu natištěna černobílá viněta o rozměrech 40×33 mm, na ní zobrazen poutník sedící pod stromem, k němu přilétají od hor dva ptáci, pod obrázkem nápis *EXSPECTANDO*; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 290×228 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

323 | JD | 234 LA PNP, LA/11/66/0005

Část dopisu, nedatovaná [post 15. 11. 1924], s. 1.; v levém horním rohu dopsáno tužkou 222?, dopsáno jinou rukou; slabý zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; list přeložený na poloviny, formát stránky 210×147 mm, popsána první stránka, na druhé straně razítko (modrý inkoust) *KRYL A SCOTTI/ KNIHTISKÁRNA/ V NOVÉM JIČÍNĚ* a jinou rukou psaný přípisek tužkou: *Ke konci korespondence!*; černý inkoust.

Postup datace:

- Poprvé se jméno Rudy Srdečného objevuje v dopise Bílkovi z 15. 11. 1924.
- První dochovaný dopis Rudy Srdečného Demlovi je datován 8. 11. 1924, zmiňovaná pohlednice Jiřího Herzlika je z 22. 10. 1924 (obě uloženy v LA PNP).
- V dopise z 15. 11. vzpomíná Deml na Prahu „jako na dalekou pohádku“ – snad tedy mohl někdy v této době navštívit spolu se Srdečným Bílka.
- V tomto dopise se dozvídáme, že Deml komunikuje s novojičínskou tiskárnou Kryla a Scottiho – viz razítko tiskárny na tomto dopisním papíře.
- „... že neučinil dobře, když k Vám nepřišel...“ – Bílek v dopise z 11. 12. 1924 píše: „Kdyby byl aspoň onen p. Srdečný přišel!“

→ Dopis řadím jako „doplnění“ Demlova dopisu z 15. 11. 1924.

324 | FB | 90 LA PNP / 88

Dopis, nedatovaný [ante 5. 12. 1924], s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, na přední straně natištěna černobílá viněta (91×86 mm) s bustou ženy ozářené paprsky, při levém okraji proděravěný; list přeložený na čtyři díly, formát stránky 230×150 mm, popsána první i druhá stránka; černý inkoust.

Postup datace: „Bosna už povstává“ – na tato slova reagoval Deml v dopise z 5. 12. 1924.

325 | JD | 235 LA PNP, ANM/26/65/000218

Dopis, 5. 12. 1924, Tasov; tři dopisní papíry: 1–2) dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, na první stránce obou listů je v pravém horním rohu natištěna černobílá viněta o rozměrech 40×33 mm, na ní zobrazen poutník sedící pod stromem, k němu přilétají od hor dva ptáci, pod obrázkem nápis *EXSPECTANDO*; dva listy přeložené na čtvrtiny, formát stránky 290×228 mm, popsány všechny čtyři stránky; 3) tenký dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 211×171 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *čeho potřebujeme My* – *My* psáno výraznějším písmem

326 | FB | 91 LA PNP / 89

Dopis, 11. 12. 1924, s. 1.; dva zažloutlé dopisní papíry bez průsvitek, na přední straně obou listů natištěna černobílá viněta (91×86 mm) s motivem větví, při pravém okraji proděravěné; dva listy přeložené na čtyři díly, formát stránky 231×151 mm, popsány všechny čtyři stránky; modrý inkoust.

Zvláštní zvýraznění: *odběru oněch tří reliéfů (s Husem čtyř)* – podtrženo červeně; *Mika objednávku vyřídí* – *Mika* podtrženo červeně; *Za jeden kus* – podtrženo červeně.

327 | JD | 236 LA PNP, ANM/26/65/000220

Dopis, nedatovaný [post 11. 12. 1924], s. 1.; dva tuhé dopisní papíry krémové barvy, bez průsvitek; dva listy přeložené na poloviny, formát stránky 138×238 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

Postup datace:

- „V Jihlavě jsem tento čtvrtek řečnil agrárníkům o náboženství“ – kvůli této přednášce se Deml v dopise Bílkovi z 5. 12. 1924 omlouvá, že nemůže přijet do Prahy, v tomto dopise ohlašuje, že přednáška bude „s neděle“.
- Datum 5. 12. připadalo v roce 1924 na pátek, zmiňovaný čtvrtek, kdy se měla přednáška konat, tedy nesl datum 11. 12. 1924.
- Podle zmínky o bratru Štěpánkovi je tento Demlův dopis reakcí na Bílkův z 11. 12.

328 | JD | 237 LA PNP, ANM/26/65/000219

Dopis, 21. 12. 1924, Tasov; tuhý dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 138×239 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

1925**329 | JD | 238 LA PNP, ANM/26/65/000221**

Dopis, 3. 1. 1925, Tasov; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, na první stránce je v pravém horním rohu natištěna černobílá viněta o rozměrech 40×33 mm, na ní zobrazen poutník sedící pod stromem, k němu přilétají od hor dva ptáci, pod obrázkem nápis *EXSPECTANDO*; list přeložený na šest dílů, formát stránky 290×228 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

330 | JD | 239 NA/13

Strojopisný opis Bertý Mildové Bílkové, nedatovaný [post 3. 1. 1925], s. 1., údaje o rozměrech, kvalitě papíru a povaze rukopisu ve strojopisu chybí.

Postup datace:

- Není zřejmé, o jaké přednášce je tu konkrétně řeč (snad Deml přednášel v rámci svých povinností sokolského vzdělavatele?).
- Lístek zařazuju podle jediné zmínky o Hubertu Haklovi v celé korespondenci – viz Demlův dopis z 3. 1. 1925.

331 | JD | 240 LA PNP, ANM/26/65/000222

Dopis, datovaný *na Sv. Tří Krále 1925* [6. 1. 1925], Tasov; tuhý dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 257×196 mm; černý inkoust.

332 | JD | 241 LA PNP, LA/11/66/0008

Lístek, nedatovaný [post 20. 1. 1925], s. 1.; tuhá zažloutlá kartička; 9×138 mm; v levém horním rohu natištěn dřevoryt o rozměrech 47×48 mm; obrázek znázorňuje sedícího muže v dlouhém plášti pišícího do jakési knihy či sešitu, v levé polovině stojí orel s rozpjatými křídly a nahlíží do rozevřené knihy na mužově koleni, v pozadí za mužem kámen či skalka a holý strom; text psán po obou stranách; černý inkoust.

Postup datace:

- „Od té doby, co jsem se vrátil z Prahy, zmítá mnou chřipka...“ – 20. 1. 1925 píše Deml Otokaru Březinovi z Prahy, kde byl u lékaře, u Příbíkoviých a u Bílků.
- Dopis řadím před Bílkův z 5. 2. 1925, kde Bílek prosí, aby ho Deml zpravil o službách hrnčíře Míky.

333 | FB | 92 ZA/2

Dopis, 5. 2. 1925, s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, na přední straně natištěna černobílá viněta (90×86 mm) s motivem větvi; list přeložený na poloviny, formát stránky 230×150 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

334 | JD | 242 LA PNP, ANM/26/65/000224

Dopis, 11. 2. 1925, Tasov; dopisní papír krémové barvy, s nečitelnou průsvitkou; list přeložený na čtyři díly, formát stránky 289×179 mm, popsána první stránky, přípis na druhé stránce; černý inkoust.

335 | JD | 243 LA PNP, ANM/26/65/000226

Dopis (lístek), nedatovaný [post 13. 2. 1925, ante 19. 2. 1925], s. 1.; tuhá kartička krémové barvy, v levém horním rohu natištěna černobílá viněta o rozměrech 40×33 mm, na ní zobrazen poutník sedící pod stromem, k němu přilétají od hor dva ptáci, pod obrázkem nápis *EXSPECTANDO*; nepřeložená, formát 90×139 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

Postup datace:

- Zmiňovaný dopis Rudy Srdečného nese datum 13. 2. 1925 (LA PNP).
- „Co však by měl dělat s kusy poškozenými...“ – Bílek ve svém dopise z 19. 2. 1925 Demlovi udává, co má Srdečný s poškozenými bystami dělat.

336 | FB | 93 LA PNP / 90

Dopis, 19. 2. 1925, s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, na přední straně natištěna černobílá viněta (90×86 mm) s motivem větvi; list přeložený na tři díly, formát stránky 230×150 mm, popsána první i druhá stránka; černý inkoust.

337 | JD | 244 LA PNP, ANM/26/65/000225

Dopis (lístek), 22. 3. 1925, s. 1.; tuhá kartička krémové barvy, v levém horním rohu natištěna černobílá viněta o rozměrech 37×38 mm, na ní zobrazen muž sedící u skály a píšící do jakési knihy, vedle něj stojí orel či pelikán; nepřeložená, formát 90×139 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

338 | FB | 94 LA PNP / 91

Dopis, nedatovaný [ante 12. 4. 1925], s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, na přední straně natištěna černobílá viněta s Mojžíšem (96×139 mm); list přeložený na šest dílů, formát stránky 325×232 mm, popsána první i druhá stránka; černý inkoust.

Postup datace:

- Podle zmínek o reliéfcích Krucifixu jde o jaro 1925 (zřejmě reakce na Demlův dopis z 22. 3. 1925, kde se ptá, kolik budou tyto reliéfky stát).
- „Velikonoce se blíží...“ – Roku 1925 připadalo Pondělí velikonoční na 12. 4.

339 | FB | 95 LA PNP / 92

Dopis, 30. 4. 1925, s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 259×195 mm, popsána první i druhá stránka; černý inkoust.

340 | JD | 245 LA PNP, ANM/26/65/000227

Dopis, 3. 5. 1925, s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, na první stránce je v pravém horním rohu natištěna černobílá viněta o rozměrech 40×33 mm, na ní zobrazen poutník sedící pod stromem, k němu přilétají od hor dva ptáci, pod obrázkem nápis *EXSPECTANDO*; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 298×233 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

341 | JD | 246 LA PNP, ANM/26/65/000228

Dopis, 27. 5. 1925, s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, na první stránce je v pravém horním rohu natištěna černobílá viněta o rozměrech 40×33 mm, je na ní zobrazen poutník sedící pod stromem, k němu přilétají od hor dva ptáci, pod obrázkem nápis *EXSPECTANDO*; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 298×233 mm, popsány obě stránky; černý inkoust.

342 | JD | 247 NA/14

Lístek, 16. 7. 1925, s. 1.; tuhá kartička krémové barvy, v levém horním rohu natištěna černobílá viněta o rozměrech 37×38 mm, na ní zobrazen muž sedící u skály a píšící do jakési knihy, vedle něj stojí orel či pelikán; nepřeložená, formát 90×139 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

343 | FB | 96 LA PNP / 93

Dopis, nedatovaný [ante září 1925], s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 212×159 mm, popsány všechny čtyři stránky; černý inkoust.

Postup datace:

- „... já zde asi týden ještě zůstanu sám, protože má paní odchází do Prahy ku hlavnímu úklidu...“ – Jde o konec léta, kdy se Bílkovi tradičně stěhovali z Chýnova do Prahy.
- „... podaroval jste nás Šlěpějemí s věnováním...“ – Devátý svazek *Šlěpějí*, vydaný v srpnu 1925.
- „Do Tvých očí pokorně se dívaje, sama sebe uvidím, a ještě nebe – nebe (věčnost svou) vidím za hlavou...“ – Toto sousoší Bílek vytvořil v roce 1925.

344 | FB | 97 LA PNP / 94

Dopis, nedatovaný [ante 25. 12. 1925], s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek; nepřeložený dvojlist, formát stránky 161×132 mm, popsána první a třetí stránka; černý inkoust.

Postup datace:

- „Svátky mírotvorné slaviž se u Vás“ – Vánoce.

- „... vydáváte znovu Hrad Smrti“ – podruhé byl *Hrad Smrti* vydán v roce 1925, podle Jiřího Oliče v listopadu.
- „Vidím však, že rytiny k tomu jsou u mně...“ – v dopise z 25. 12. 1925 Deml slibuje vysvětlení, proč Bílkovy dřevoryty k *Hradu Smrti* nepoužil.

345 | JD | 248 LA PNP, ANM/26/65/000229

Dopis, datovaný *Boží Hod Vánoční 1925* [25. 12. 1925], s. 1.; tři zažloutlé dopisní papíry bez průsvitek, na první stránce všech tří listů je v pravém horním rohu natištěna černobílá viněta o rozměrech 40×33 mm, na ní zobrazen poutník sedící pod stromem, k němu přilétají od hor dva ptáci, pod obrázkem nápis *EXSPECTANDO*; tři listy přeložené na čtyři díly, formát stránky 298×233 mm, popsáno všech šest stránek; černý inkoust.

346 | JD | 249 NA/15

Strojopisný opis Berty Mildové Bílkové, nedatovaný [post. 25. 12. 1925], s. 1., údaje o rozměrech, kvalitě papíru a povaze rukopisu ve strojopisu chybí.

Postup datace:

- O „obchodním tajemství“ píše Deml na konci dopisu z 25. 12. 1925.
- Na cenu akademie nebo Hlávkovy nadace se Bílek ptá v nedatovaném dopise, který řadím před Demlův z 25. 12. 1925.

Zvláštní zvýraznění: na konci dopisu je černou tuší nakreslen stromeček vyrůstající ze srdce, vedle něj ptáček.

347 | FB | 98 LA PNP / 95

Dopis, nedatovaný [post. 25. 12. 1925], s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, roztřepený okraje, pomačkaný; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky cca 260×171 mm, popsána první i druhá stránka; černý inkoust.

Postup datace:

- „Štursa jim umřel...“ – post květen 1925.
- „Vy pravíte, že vše zaviniily Šlápoty...“ – v dopise z 25. 12. 1925 Deml píše, že až do Štědrého dne psal desátý svazek *Šlépějí*.
- „Psal jste o ‚jesličkách‘...“ – Rozsáhlý dopis o tomto tématu napsal Deml 25. 12. 1925.

1926

348 | JD | 250 LA PNP, ANM/26/65/000230

Dopis, 5. 2. 1926, s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, na první stránce je v pravém horním rohu natištěna černobílá viněta o rozměrech 40×33 mm, na ní zobrazen poutník sedící pod stromem, k němu přilétají od hor dva ptáci, pod obrázkem nápis *EXSPECTANDO*; list přeložený na šest dílů, formát stránky 298×232 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

349 | FB | 99 LA PNP / 96

Dopis, 22. 2. 1926, s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, roztřepený okraje; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky cca 200×150 mm, popsána první až třetí stránka; černý inkoust.

350 | FB | 100 LA PNP / 97 / neuspořádané

Lístek, 26. 3. 1926, s. 1.; text je psán na druhé straně pozvánky na slavnost Komenského před pomníkem u Bílkovy vily.

Text pozvánky: *POZVÁNÍ/ NA SLAVNOST J. A. KOMENSKÉHO,/ kterou podepsané korporace pořádají/ POD PROTEKTORÁTEM RADY HLAVNÉHO MĚSTA PRAHY/ v den jeho narozenin v neděli 28. března o 3. hod. odpo./ u pomníku Komenského před vilou mistra Fr. Bílka/ v Praze – IV u Chotkových sadů./ Na slavnosti promluví/ českobratrský farář J. ŘEPA a československý farář J. ŠIMŠÍK./ Duchovní sbory zapěje českobratrský spolek „BLAHOSLAV“/ CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ/ KOSTNICKÁ JEDNOTA/ ústředí čsl. evangeliků./ POMNÍK KOMENSKÉMU./ NÁPIS:/ „PAMÁTKA BRATŘÍ, KTERÍ ZACHOVALI VÍNO DOBRÉ DO KONCE“.* (dle evangelia: „Ty jsi zachoval víno dobré do konce“.); druhá strana pozvánky je psána Bílkovým gotickým písmem.

351 | FB | 101 LA PNP / 98 / neuspořádané

Pohlednice, nedatovaná [Velikonoce (4. 4.) 1926], s. 1.; na obrazové straně fotografie pomníku Komenského před Bílkovou vilou v Praze.

Postup datace:

- Podle fotografie na obrazové straně musí jít o rok 1926 nebo 1927; zvolila jsem rok 1926, protože v roce 1927 Bílek Demlovi velikonoční pozdrav psal v jiném dopise.
- Přání k Velikonocům – v roce 1926 připadalo Pondělí velikonoční na 4. 4.

352 | FB | 102 LA PNP / 99

Dopis, 19. 4. 1926, s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, roztřepené okraje; list přeložený na čtyři díly, formát stránky cca 221×185 mm, popsána první i druhá stránka; černý inkoust.

353 | FB | 103 Mé svědectví o Otokaru Březinovi, s. 367

Lístek, 25. 5. 1926; Deml ho otiskl s tímto komentářem: „Na fotografii Bílkovy kresby (šed' a běl, jak obyčejně) Jan Žižka z Kalicha v zavřené obálce dostávám poštou tyto řádky...“; na lístku údajně byl pozdrav Otokara Březiny, dík Bertě Bílkové za dedikaci Demlovy knihy a několik řádek od Františka Bílka.

354 | FB | 104 LA PNP / 100 / neuspořádané

Pohlednice, nedatovaná [post 4. 10. 1926], s. 1.; na obrazové straně fotografie pomníku Josefa Holečka v Táboře

Postup datace:

- „Listuji v Mohyle pečlivě“ – Demlova kniha *Mohyla* vyšla v září 1926.
- „... dar k svátku Serafinského Františka...“ – Svátek sv. Františka z Assisi se slaví 4. 10.

355 | JD | 251 LA PNP, ANM/26/65/000231

Dopis, datovaný *Na Sv. Kateřinu 1926* [sv. Kateřina Alexandrijská, 25. 11. 1926], s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v levém horním rohu první stránky natištěna černobílá viněta o rozměrech 34×30 mm, na ní zobrazen klečící světec, k němuž s nebe sestupuje anděl či světec; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 222×173 mm, popsána první až třetí stránka; černý inkoust.

1927

356 | JD | 252 LA PNP, ANM/26/65/000232

Dopis, datovaný *Nový rok 1927* [1. 1. 1927], s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, v levém horním rohu první stránky natištěna černobílá viněta o rozměrech 34×30 mm, na ní zobrazen klečící světec, k němuž s nebe sestupuje anděl či světec; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 222×173 mm, popsána první až třetí stránka; černý inkoust.

357 | FB | 105 ANG

Pohlednice, 18. 1. 1927, Paříž; 141×90 mm; na obrazové straně kamenný maskaron, v pozadí věž chrámu Notre Dame.

Adresát: *Pan P. Jakub Deml/ kněz spisovatel/ Tasov u Velkého Meziříčí/ na Moravě/ Tchechoslovaquie.*

358 | FB | 106 LA PNP / 101

Dopis, 17. 2. 1927, s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, roztřepené okraje; list přeložený na čtyři díly, formát stránky cca 227×182 mm, popsána první i druhá stránka; černý inkoust.

359 | JD | 253 LA PNP / BB

Opis části Demlova dopisu Františku Bílkovi, který Berta Bílková poslala Jakubu Demlovi ve svém dopise ze 7. 5. 1929. Tento úryvek Berta Bílková uvedla slovy: „Napsal jste 21. II. 1927 k naší stříbrné svatbě mému Františkovi:“

360 | FB | 107 LA PNP / 102

Dopis, 15. 4. 1927, s. 1.; zažloutlý dopisní papír bez průsvitek, na vnitřní straně natištěna černobílá Bílkova viněta (100×87 mm) s bílou postavou otvírající dveře do tmy, kde se krčí dvě tmavé postavy; dvojlist přeložený na poloviny, formát stránky 230×149 mm, popsána druhá až čtvrtá stránka; modrý inkoust.

361 | FB | 108 LA PNP / 103

Dopis, 22. 12. 1927, s. 1.; dopisní papír krémové barvy, bez průsvitek, v překladech natržený; list přeložený na třetiny, formát stránky 262×205 mm, popsána první stránka, přípis tužkou na druhé stránce; modrý inkoust.

1928**362 | FB | 109 LA PNP / 104**

Dopis, 20. 8. 1928, Chýnov; tenký průsvitný dopisní papír s průsvitkou *FOX NOTE PAPER*; list přeložený na čtvrtiny, formát stránky 282×218 mm, popsána první stránka; černý inkoust.

Obálky**NA/16**

Obálka, [26. 2. 1905, Lesonice (údaje z poštovního razítka)]; zažloutlý papír, 136×210 mm; v pravém horním rohu červená poštovní známka o rozměrech 24×22 mm s podobiznou císaře Františka Josefa I. (profil, hlava otočena vavřínovým věncem) a s opisem *KAIS. KOENIGL 5/ HELLER 5/ OESTERR. POST 5/ HELLER 5*; přes známku otištěno kulaté poštovní razítko o průměru 27 mm s opisem *LESSONITZ/ LESONICE/ 26/2 05*; na zadní straně obálky otištěna dvě kulatá poštovní razítka: 1) vlevo uprostřed modré kulaté poštovní razítko o průměru 32 mm s částečně čitelným opisem **PRAG 1/ b/ [?]* 2. 05/ 8; 2) vpravo nahoře černé kulaté poštovní razítko o průměru 30 mm s částečně čitelným opisem *SM[ICHOV]/ SMICHOW 16/ [?]/ 2/ VII/ 05*.

Adresát: *Pan/ František Bílek,/ sochař/ Smíchov u Prahy/ Švédská č. 582.*

LA PNP / 105

1009–10

Obálka, [15. 12., Praha (údaje z poštovního razítka)]; 90×115 mm; v pravém horním rohu červená poštovní známka s portrétem císaře Františka Josefa I. (profil ve vojenské uniformě, nápis *1908/ FRAN./ CISCVS/ JOSEPHVS/ I.*, opis *KAISERLICHE KÖNIGLICHE ÖSTERREICHISCHE POST/ 10/ HELLER/ 10*; přes známku otištěno kulaté poštovní razítko o průměru 30 mm s opisem *PRAHA 1 *PRAG 1 69/ 15. XII. 1[?]* – 7.

Adresát: *Velebný pán/ Jakub Deml spisovatel/ Král. Vinohrady/ Lužická ul. 31*

Na zadní straně odesílatel: *F. Bílek – Praha IV. 233.*

LA PNP / 106

1011–12

Obálka, [únor 1922, Praha (údaje z poštovního razítka)]; 94×120 mm; v pravém horním rohu černobílá poštovní známka s obrazem klečící ženy ve starém slovanském kroji (typ Libuše), paže s přetrženými okovy má zdviženy nad hlavu, a s nápisem *POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ/ 100*; na známce otištěno kulaté poštovní razítko o průměru 30 mm s opisem *PRAHA *Č. S. R. */ [?] II. 22 X –/ 56*.

Adresát: *Pán/ P. Jakub Deml/ kněz spisovatel/ v Tasově/ na Moravě.*

Na zadní straně odesílatel: *F. Bílek – Praha IV. 233.*

LA PNP / 107

1013–14

Obálka, [28. 2. 1917, Praha (údaje z poštovního razítka)]; 105×122 mm; v pravém horním rohu dvě poštovní známky: zelená s obrazem rakouské císařské koruny a s opisem *KAISERLICHE-KÖNIGLICHE ÖSTERREICHISCHE POST/ 5 HELLER*, červená s tímtož motivem a opisem *KAISERLICHE-KÖNIGLICHE ÖSTERREICHISCHE POST/ 10 HELLER*; přes obě známky otištěno kulaté poštovní razítko o průměru 30 mm s opisem *PRAHA *PRAG * [?]/ 28. II. 17 – 7*

Adresát: *Pan Jakub Deml spisovatel/ Jinošov pp. Náměšť/ u Brna*

Na zadní straně odesílatel: *F. Bílek – Praha IV. 233*

LA PNP / 108

1015–16

Obálka, [9. 4. 1916, Praha (údaje z poštovního razítka)]; černě orámovaná, 75×116 mm; v levém horním rohu červená poštovní známka s portrétem císaře Františka Josefa I. (profil ve vojenské uniformě, nápis

1908/ FRAN./ CISCVS/ JOSEPHVS/ I., opis KAISERLICHE KÖNIGLICHE ÖSTERREICHISCHE POST/ 10/ HELLER/ 10; přes známku oraženo kulaté poštovní razítko o průměru 30 mm s opisem PRAHA 1 * PRAG 1 19/ 9. IV. 16 III –

Adresát: Pan Jakub Deml spisovatel/ Jinošov p. Náměšť n/Osl./ u Brna.

Na zadní straně odesílatel: F. Bílek – Praha IV. 233.

LA PNP / 109

1017–18

Obálka, [8. 5. 1905, Praha (údaje z poštovního razítka)]; 78×112 mm; v pravém horním rohu červená poštovní známka s podobiznou císaře Františka Josefa I. (profil, hlava obtočena vavřínovým věncem) a s opisem 10 KAIS. KOENIGL. 10 OESTERR. POST/ 10 HELLER 10; přes známku oraženo kulaté poštovní razítko o průměru 33 mm s opisem SMÍCHOV SMICHOW/ 8. V. 05 XI –; vedle otištěno kulaté poštovní razítko o průměru 27 mm s opisem LESSONITZ [LESONICE]/ 10/5/05

Adresát: Velebný Pán/ p. P. Jakub Deml spisovatel/ Babice u Lesonice/ Morava

Na zadní straně odesílatel: Bílek, Smíchov u Prahy/ Švédská 10.

LA PNP / 110

1019–20

Obálka, [12. 10. 1904, Mnichov (údaje z poštovních razítek)]; 83×145 mm; v pravém horním rohu dvě zelené poštovní známky s bavorským znakem, dva lvi jako štítonoši, koruna nad znakem, s opisem 5 BAYERN 5 5 PFENNIG 5; přes známky oraženo kulaté poštovní razítko o průměru 27 mm s opisem MÜNCHEN 2. 6. P 2–3 [?]/ 12 OKT.; na zadní straně kulaté poštovní razítko o průměru 27 mm s opisem [LESONICE LESSONITZ]/ 1[?]/10/04.

Adresát: Velebný Pán P. Jakub Deml/ spisovatel/ Babice pp. Lesonice/ u Moravských Budějovic/ Mähren/ Österreich

Demlovo číslování: 22

LA PNP / 111

1021–22

Obálka, nedatovaný, [Praha (údaj z poštovního razítka)]; 90×125 mm; v pravém horním rohu dvě zelené poštovní známky s portrétem císaře Františka Josefa I. (profil ve vojenské uniformě, nápis 1908/ FRAN./ CISCVS/ JOSEPHVS/ I., opis KAISERLICHE KÖNIGLICHE ÖSTERREICHISCHE POST/ 5/ HELLER/ 5; přes známky oraženo kulaté poštovní razítko o průměru 30 mm s opisem PRAHA 11 PRAG [11]/ 9 [?].

Adresát: Pan Jakub Deml spisovatel/ Jinošov pp. Náměšť/ u Brna.

Na zadní straně odesílatel: F. Bílek – Praha IV. 233.

LA PNP / 112

1023–24

Obálka, [22. 10. 1903, Praha (údaje z poštovního razítka)]; 91×120 mm; v levém dolním rohu červená poštovní známka s podobiznou císaře Františka Josefa I. (profil, hlava obtočena vavřínovým věncem) a s opisem 10 KAIS. KOENIGL. 10 OESTERR. POST/ 10 HELLER 10; přes známku oraženo kulaté poštovní razítko o průměru 32 mm s opisem PRAHA [5] * PRAG 5 c/ 22/10/XI/03; na zadní straně kulaté poštovní razítko o průměru 27 mm s opisem KUČEROV KUTSCHERAU/ 23/10/03.

Adresát: Velebný Pán/ p. P. Jakub Deml spisovatel/ kaplan/ Kučerov/ na Moravě

Na zadní straně odesílatel: F. Bílek Praha II Nové mlýny

LA PNP / 113

1025–26

Obálka, 6. 12. 1917, [Praha (údaj z poštovního razítka)]; 111×135 mm; v levém dolním rohu tři zelené poštovní známky s obrazem rakouské císařské koruny a s opisem KAISERLICHE-KÖNIGLICHE ÖSTERREICHISCHE POST/ 5 HELLER; přes známky otištěna dvě kulatá poštovní razítka o průměru 30 mm s opisem PRAHA 11 * PRAG 11/ 6. XII. 17 – 7.

Adresát: Pan P. Jakub Deml kněz spisovatel/ Jinošov pp. Náměšť/ u Brna.

Na zadní straně odesílatel: F. Bílek – Praha IV. 233.

LA PNP / 114

1027–28

Obálka, [22. 3. 1924, Praha (údaje z poštovního razítka)]; 127×150 mm; v pravém horním rohu červená poštovní známka s obrazem sedícího muže ve starém slovanském kroji, v rukou drží rozevřenou knihu a snop obilí, před knihou lipová ratolest, vedle do země zaražený meč obrostlý ratolestmi, opis 100

POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ; přes známku oráženo kulaté poštovní razítko o průměru 30 mm s opisem *DEJVICE Č. S. R./ 22. III. 24 VIII –*.

Adresát: *Pan P. Jakub Deml/ kněz spisovatel/ Tasov u Velkého Meziříčí./ (na Moravě.)*

Na zadní straně odesílatel: *F. Bílek – Praha IV. 233.*

LA PNP / 115

1029–30

Obálka, [29. 4. 1918, Praha (údaje z poštovního razítka)]; 111×135 mm; v pravém horním rohu červená poštovní známka s portrétem císaře Karla (poloprofil, vojenská uniforma) a s opisem *KAISERLICHE KÖNIGLICHE ÖSTERREICHISCHE POST/ 15 HELLER*; přes známku otištěno kulaté poštovní razítko o průměru 30 mm s opisem *PRAHA 11 * PRAG 11/ 29. IV. 18 – 5.*

Adresát: *Pan P. Jakub Deml/ kněz spisovatel/ v Jinošově pp. Náměšť[ť]/ u Brna*

Na zadní straně odesílatel: *F. Bílek. Praha IV. 233.*

LA PNP / 116

1031–32

Obálka, [20. 3. (?), Praha (údaje z poštovního razítka)]; 97× 115 mm; v pravém horním rohu červená poštovní známka (částečně utržená) s podobiznou císaře Františka Josefa (en face, vojenská uniforma) s opisem *KAISERLICHE KÖNIGLICHE ÖSTERREICHISCHE POST/ 15 HELLER*; přes známku otištěno kulaté poštovní razítko o průměru 30 mm s opisem *PRAHA 11 * PRAG 11/ 20. III. [?] – 7.*

Adresát: *Pan Jakub Deml/ spisovatel/ Jinošov pp. Náměšť[ť]/ u Br[na]*

Na zadní straně adresát: *F. Bílek – Praha IV. 233.*

LA PNP / 117

1033–34

Obálka, [květen 1916, Praha (údaje z poštovního razítka)]; 91×140 mm; v pravém horním rohu červená poštovní známka s portrétem císaře Františka Josefa I. (profil ve vojenské uniformě, nápis *1908/ FRAN./ CISCVS/ JOSEPHVS/ I.*, opis *KAISERLICHE KÖNIGLICHE ÖSTERREICHISCHE POST/ 10/ HELLER/ 10*); přes známku oráženo kulaté poštovní razítko o průměru 30 mm s opisem *PRAHA 11 * PRAG 11/ [?]0 V. [1]6 – 7.*

Adresát: *Pan/ Jakub Deml spisovatel/ Jinošov pp. Náměšť[ť]/ u Brna.*

Na zadní straně odesílatel: *F. Bílek – Praha IV. 233.*

LA PNP / 118

1035–36

Obálka, nedatovaný, [Chýnov (údaj z poštovního razítka)]; 95×115 mm; v pravém horním rohu červená poštovní známka s portrétem císaře Františka Josefa I. (profil ve vojenské uniformě, nápis *1908/ FRAN./ CISCVS/ JOSEPHVS/ I.*, opis *KAISERLICHE KÖNIGLICHE ÖSTERREICHISCHE POST/ 10/ HELLER/ 10*); přes známku oráženo kulaté poštovní razítko o průměru 32 mm s opisem *[CHEY]NOW CH[ÝNOV]/ [?]*.

Adresát: *Pan Jakub Deml/ spisovatel/ Jinošov – pp. Náměšť[ť] u Brna*

Na zadní straně odesílatel: *F. Bílek – Chýnov u Tábora*

LA PNP / 119

1037–38

Obálka, [11. 2., Praha (údaje z poštovního razítka)]; 96×135 mm; v levém dolním rohu dvě poštovní známky: zelená s obrazem rakouské císařské koruny a s opisem *KAISERLICHE-KÖNIGLICHE ÖSTERREICHISCHE POST/ 5 HELLER*, červená s tímtéž motivem a opisem *KAISERLICHE-KÖNIGLICHE ÖSTERREICHISCHE POST/ 10 HELLER*; přes obě známky otištěno kulaté poštovní razítko o průměru 30 mm s opisem *PRAHA 12 * PRAG 12/ 11/2/[?]*.

Adresát: *Pán P. Jakub Deml/ kněz a spisovatel/ Jinošov pp. Náměšť[ť]/ u Brna.*

Na zadní straně odesílatel: *F. Bílek – Praha IV. 233.*

LA PNP / 120

1039–40

Obálka, [8. 3. 1918, Praha (údaje z poštovního razítka)]; 111×137 mm; v pravém horním rohu červená poštovní známka s portrétem císaře Karla (poloprofil, vojenská uniforma) a s opisem *KAISERLICHE KÖNIGLICHE ÖSTERREICHISCHE POST/ 15 HELLER*; přes známku otištěno kulaté poštovní razítko o průměru 30 mm s opisem *PRAHA 8 PRAG [8]/ 8. III. 18 – 8.*

Adresát: *Pán/ P. Jakub Deml kněz a spisovatel[l]/ v Jinošově pp. Náměš[t]/ u Brna.*
Na zadní straně odesílatel: *F. Bílek – Praha IV. 233.*

LA PNP / 121

1041–42

Obálka, [14. 7. 1924, Chýnov (údaje z poštovního razítka)]; 105×155 mm; v pravém horním rohu červená poštovní známka s obrazem sedícího muže ve starém slovanském kroji, v rukou drží rozevřenou knihu a snop obilí, před knihou lipová ratolest, vedle do země zaražený meč obrostlý ratolestmi, , opis *100 POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ*; přes známku ořazeno kulaté poštovní razítko o průměru 30 mm s opisem *CHÝNOV * Č. S. R. */ 14 VII 24 – [?]*.

Adresát: *Pán P. Jakub Deml/ kněz spisovatel/ v Tasově u Velkého Meziříčí/ na Moravě)*

Na zadní straně odesílatel: *F. Bílek – Chýnov u Tábora.*

Resumé

Vzájemná korespondence básníka Jakuba Demla a sochaře Františka Bílka spadá do let 1901–1928. Pokrývá tedy bezmála třicet let života a tvorby obou protagonistů a je také pramenem pro třicetiletí české kultury první poloviny 20. století.

Vztah obou korespondentů byl na počátku nerovný – Jakub Deml byl mladý student brněnského bohosloveckého semináře, František Bílek měl už vydobyto jisté uznání ve výtvarném světě. U jejich prvního osobního setkání stál básník Otokar Březina, který zůstane po celých třicet let neodmyslitelnou součástí vzájemného přátelství.

Otokar Březina byl také iniciační postavou Demlova i Bílkova díla. V Bílkově tvorbě nastává po seznámení s Březinovými pozdními básnickými sbírkami přelom, od pesimismu 90. let se sochař obrací k novým motivům, odborníci tento proces charakterizují jako „přechod ke světlu“. Jakub Deml byl Březinovou poezií uchvácen už na gymnáziu a zážitky z četby přetvořil později do lyrických próz, které zařadil do své básnické prvotiny *Notantur Lumina* (resp. První Světla) i do dalších knih.

Dosud málo známá byla skutečnost, že inspirací pro některé prózy *Notantur Lumina* byl také František Bílek a jeho dílo. Potvrzuje se tím počáteční nerovnost vzájemného vztahu – zatímco Jakub Deml spatřil v Bílkově díle jedno ze svých prvních básnických „světél“, František Bílek se v této době Demlovým dílem nijak neinspiroval.

Bílkovu dílu věnoval Deml i svou vůbec první (nebásnickou) knihu – *Slovo k Otčenáši Františka Bílka* (1904). Ta je nejen rozbořem Bílkova grafického cyklu *Otčenáš*, ale jejím podstatným tématem je také dílo Otokara Březiny. Ve *Slově k Otčenáši* se objevují témata i stylové postupy, které budou Jakuba Demla provázet celou jeho tvorbou. František Bílek je tedy spolu s Otokarem Březinou iniciátorem Demlova celoživotního díla.

První období korespondence (do roku 1906) se nese v duchu Demlova mystického vytržení nad Bílkovým dílem. Deml však svou lásku vyjadřoval i prakticky – pořádal sbírky na Bílkovo dílo a psal o něm studie do *Nového života* i dalších časopisů. V roce 1906 došlo mezi oběma přáteli k ideové roztržce, k níž se přidaly i finanční nesrovnalosti, a tak korespondence na šest let ustává. Deml v těchto

letech spolupracuje se staroříšským nakladatelem Josefem Florianem a je mu zcela oddán.

V roce 1912 oba přátele znovu smířil Otokar Březina. Vztah je ve druhé půli daleko vyrovnanější, lze ho charakterizovat jako spolupráci dvou rovnocenných uměleckých osobností. Spolupracovali především při vydávání knih: František Bílek navrhuje umělecké vazby i obrazové doprovody k Demlovým knihám (např. *Pro budoucí poutníky a poutnice*, *Slavík svatého Bonaventury*, *Moji přátelé*). Významným společným tématem 20. let je sokolství, Bílek vytvořil obrazy ke dvěma Demlovým sokolským knihám – *Sokolské čítance* a *Sestrám*.

František Bílek díky Demlovi precizuje své představy o krásné knize. Deml se díky Bílkovi stává vyhraněným výtvarným kritikem. Tato linie Demlovy tvorby začala už v roce 1901 časopiseckou studií Fr. Bílek jako umělec, pokračovala přes *Slovo k Otčenáši* a další bílkovské studie až ke knize *Dílo Felixe Jeneweina*. Dílu Františka Bílka věnoval Deml většinu svých výtvarněkritických studií.

V roce 1928 došlo k další, tentokrát už definitivní roztržce. František Bílek však z Demlova díla nemizí ani v básnické, ani v esejistické linii. Především ale oba umělce spojují i navzdory názorovým neshodám principy jejich tvorby. V díle Jakuba Demla hraje od počátku výraznou roli „slovo viděné“, kdy například svůj zážitek z rytmu Březinových básní ztvárňuje pomocí popisů rytmicky přesných krajin. Tento princip nepramení jen v díle výtvarníka Bílka, jeho kořeny můžeme vystopovat též v biblickém žánru zjevení. Avšak právě v něm spočívá jedna ze základních souvislostí mezi Demlovým a Bílkovým dílem.

Další hlubinnou souvislost najdeme v tom, že oba svá díla tvoří v cyklech – k některým motivům své tvorby se vraceli po celý život, témata nově promýšleli a modifikovali, ale zároveň cyklili. Společná jim byla také hluboká víra v Boha. V duchu své víry, ale i v duchu doby, v níž žili, se snažili propojit dílo (práci), život a modlitbu v jeden celek.

Summary

The mutual correspondence between poet Jakub Deml and sculptor František Bílek goes back to the years 1901–1928. It therefore covers almost thirty years of life and artistic production of both protagonists and also serves as a source for thirty years of Czech culture of the first half of the 20th century.

In the beginning, the relationship of both correspondents was rather unbalanced – Jakub Deml was a young student at the Brno Theological Seminary while František Bílek had by then gained certain recognition in the field of plastic arts. Their first encounter was also attended by poet Otokar Březina who was to remain an inseparable part of their mutual friendship lasting the long thirty years.

At the same time, Otokar Březina turned out to be an initiatory figure in both Deml's and Bílek's work. On having acquainted himself with Březina's late collections of poems, Bílek's artistic output reached a turning point: the sculptor turned away from his pessimism typical of the 1890's towards new motives. Scholars characterize this process as a „transition to light“. Jakub Deml was captivated by Březina's poetry as early as during his studies at grammar school and later on transformed his experience of reading into his lyrical texts in prose that he included into his first collection of poems entitled *Notantur Lumina* (or First Lights) and other books.

The fact that some texts in *Notantur Lumina* were also inspired by František Bílek and by his oeuvre has been little known so far. But this fact only acknowledges the initial disparity in their mutual relationship – while Jakub Deml found in Bílek's oeuvre one of his first „lights“ in poetry, František Bílek at that time did not draw any inspiration from Deml's work.

Deml also devoted his first (non-poetry) book *Slovo k Otčenáši Františka Bílka* (A Word on František Bílek's Lord's Prayer, 1904) to Bílek's art. The book represents an analysis of Bílek's graphic cycle *Lord's Prayer* but, at the same time, it also deals with the oeuvre of Otokar Březina. The book *A Word on František Bílek's Lord's Prayer* includes certain themes and stylistic methods that were to accompany Jakub Deml throughout his artistic creation. František Bílek and Otokar Březina are therefore initiators of Deml's life-time work.

The first period of their correspondence (until 1906) is characterized by the spirit of Deml's mystical exaltation over Bílek's work. Deml, nevertheless, expressed his love for Bílek's art also in a practical way – by organizing collections to fund Bílek's work and by writing studies on his work for the *Nový život* (New Life) journal and other periodicals. In 1906, both friends went through an ideological split, accompanied with financial discrepancies, and so their correspondence paused for the period of six years. During those years Deml collaborated with publisher Josef Florian based in Stará Říše, to whom he was completely devoted.

In 1912 both friends were again reconciled by Otokar Březina. In the second part of their relationship their friendship was much more balanced and could be described as a cooperation between two equal artistic personalities. They collaborated especially in publishing books: František Bílek designed artistic book bindings for Deml's books (e.g. *Pro budoucí poutníky a poutnice* / *For Future Pilgrims and Women-Pilgrims*, *Slavík svatého Bonaventury* / *Nightingale of St. Bonaventure*, *Moji přátelé* / *My Friends*). Their prominent common theme of the 1920's was also the idea underlying the Sokol movement: Bílek created paintings for two of Deml's books on the Sokol movement – *Sokolská čítanka* / *The Sokol Reader* and *Sestry* / *The Sisters*.

Thanks to Deml, František Bílek brought his ideas on a beautiful book to a certain perfection. And Deml – thanks to Bílek – became a strong critic of visual arts. This line of Deml's work started as early as in 1901 in his journal study *Fr. Bílek jako umělec* / *Bílek as an Artist*, continued in his *Slovo k Otčenáši* / *A Word on the Lord's Prayer* and other studies on Bílek, to the book *Dílo Felixe Jeneweina* / *The Oeuvre of Felix Jenewein*. However, the larger part of Deml's studies on visual arts was devoted to the work of František Bílek.

The year of 1928 saw another, this time a definitive, split between the two artists. However, František Bílek did not disappear from Deml's poetic and essayistic work. First of all, despite their differences of opinions, the artistic output of both artists shows common creative principles. In the work of Jakub Deml, from the very beginning the crucial role belongs to the „word beheld“, when, for instance, he transforms his experience of the rhythm of Březina's poems by means of descriptions of rhythmically precise landscapes. This principle, however, did not originate only in the oeuvre of visual artist Bílek: its origins can be traced in the Biblical genre of revelation. And it is precisely here where we can find one of the fundamental common themes in Deml's and Bílek's oeuvres.

Another deep interconnection can be seen in the fact that both artists created their works in cycles – in the course of their lives they returned to certain motives, reconsidered them from new points of view and modified them and – at the same time – arranged them in cycles. Both artists also shared a profound faith in God. And in the spirit of their faith, but also in the spirit of their age, they strove to interconnect their art (work), life and prayer into one single entity.

Prameny

Rukopisné korespondence

LA PNP, fond František Bílek, korespondence přijatá, dopisy Jakuba Demla Františku Bílkovi.

Národní archiv, fond Bílkovi–Nečasovi, karton 3, František Bílek – korespondence přijatá, dopisy Jakuba Demla Františku Bílkovi.

LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence přijatá, dopisy Františka Bílka Jakubu Demlovi.

Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond Timotheus Vodička, písemnosti Jakuba Demla odkázané Timotheu Vodičkovi, dopisy Františka Bílka Jakubu Demlovi.

Archiv Národní galerie, fond František Bílek, korespondence odeslaná, pohlednice Františka Bílka Jakubu Demlovi.

LA PNP, fond František Bílek, korespondence rodinná, dopisy Jakuba Demla Bertě Bílkové.

LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence přijatá, dopisy Jaroslava Durycha Jakubu Demlovi.

LA PNP, fond Jaroslav Durych, korespondence přijatá, dopisy Jakuba Demla Jaroslavu Durychovi.

LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence odeslaná, dopisy Jakuba Demla Vladimíru Evermodu Balcárkovi.

LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence přijatá, dopisy Františky Kryštofové Jakubu Demlovi.

LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence přijatá, dopisy Berty Bílkové Jakubu Demlovi.

LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence odeslaná, dopisy Jakuba Demla Marii a Čenku Vořechovým.

LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence odeslaná, dopisy Jakuba Demla Richardu Weinerovi.

LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence Josefa Ševčíka, dopisy Františka Bílka Josefu Ševčíkovi.

LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence Pavly Kytlicové, dopisy Františka Bílka Pavle Kytlicové.

LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence Pavly Kytlicové, dopisy Berty Bílkové Pavle Kytlicové.

LA PNP, fond Vilém Bitnar, korespondence přijatá, dopisy Jakuba Demla Vilému Bitnarovi.

LA PNP, fond Vilém Bitnar, korespondence přijatá, dopisy Františka Bílka Vilému Bitnarovi.

LA PNP, fond Jaroslav Durych, korespondence přijatá, dopisy Františka Bílka Jaroslavu Durychovi.

LA PNP, fond Otokar Březina, korespondence přijatá, dopisy Jakuba Demla Otokaru Březinovi.

LA PNP, fond Jakub Deml, korespondence odeslaná, dopisy Jakuba Demla Jaromíru Doležalovi Pojezdnému.

Dopisy Jakuba Demla Marii Tischlitzové, soukromý archiv.

Zemský archiv Opava, fond Timotheus Vodička, písemnosti Jakuba Demla odkázané Timotheu Vodičkovi, dopisy Josefa Floriana Josefu Ševčíkovi.

Samizdatové, nevydané a knižní korespondence

Korespondence Jakuba Demla Josefu Florianovi, strojopisný opis Jaroslava Staňka, 70. léta.

Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi. Tasov: vydal Jakub Deml, 1933.

DEML, Jakub: *Píšu to při světle nočním. Výbor z korespondence z let 1940–1961.* Ed. Jiří Olič – Marek Nekula. Torst: Praha, 1998

DEML, Jakub: *Zakázané světlo. Výbor z korespondence z let 1930–1939.* Ed. Jiří Olič. Praha-Litomyšl: Paseka, 1999.

DEML, Jakub: *Carissime, kde se touláte? Dopisy Jakuba Demla příteli Josefu Ševčíkovi do Babic.* Ed. Šárka Kořínková – Iva Mrázková. Praha – Podlesí: Dauphin, 2010

DEML, Jakub – VÁCHAL, Josef: *Milý a dobrý hochu – Milovaný, důstojný pane!* Ed. Marcela Mrázová. Praha: Trigon, 2005

Literární archiv. Sborník památníku národního písemnictví. Roč. 3–4. F. X. Šalda: Dopisy. Ed. Květa Neradová a Jiří Němec. Praha: Orbis, 1969.

Listy Jakuba Demla Marii Kalašové. Ed. Vladimír Binar – Stanislav Wimmer. In *Česká literatura*, 1994, roč. 42, č. 1, s. 95.

DEML, Jakub: *Do lepších dob*. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, 1927.

BŘEZINA, Otokar: *Korespondence*. Ed. Petr Holman. Brno: Host, 2004.

Jaroslav Durych Březinovi, Demlovi, Florianovi. *Výbor z korespondence*. Ed. Václav Durych. Praha, 1989.

RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza: „*Kůň – Netopýr – Věda letí povětřím a řičí...*“ *Výbor z dopisů Jakuba Demla Františku Bílkovi*, rkp.

www.jakubdeml.com

Další prameny

LA PNP, fond Jakub Deml, rukopisy vlastní, dílo Františka Bílka – soubor článků.

SOkA Třebíč, fond Farní úřad Martínkov, karton 1, Pamětní kniha fary v Martinkově.

SOkA Třebíč, fond Okresní soud Náměšť nad Oslavou, inv. č. 1418, karton 45, složka č. 23 – Spisy o trestní věci Jednoty Orla ve Velké Byteši, Františka Bláhy, Františka Němce a R. Brázdy z Velké Byteše proti Jakubu Demlovi pro přestupek proti bezpečnosti cti.

DEML, Jakub: K Březinovi. In *Revolver Revue*, 2000, roč. 16, č. 44.

Zemský archiv Opava, fond Timotheus Vodička, písemnosti Jakuba Demla odkázané Timotheu Vodičkovi, deníky Jakuba Demla.

Vzpomínky Boženy Markové, rkp., soukromá sbírka.

Periodika

Meditace. Čtvrtletník pro literaturu a filosofii, 1908–1909, roč. 1.

Meditace. Měsíčník pro literaturu, umění a filosofii, 1909–1911, roč. 2–4.

Nový život. Měsíčník pro umění, vzdělání a zábavu, 1905, roč. 10.

Souborné práce Františka Bílka. Studium sv. 1–6, 1905.

Šlépěje, sv. 1–26, 1917–1941.

Knihy Jakuba Demla citované v poznámkách a komentářích

Slovo k Otčenáši Františka Bílka. Nový Jičín: nákladem Nového života, 1904.

První Světla. Čtvrté vydání. Třebíč: Arca JiMfa, 1996.

Dekret Apoštolské Stolice římské O častém a denním svatém přijímání. Stará Říše: Studium, 1908.

Rosnička. Šebkovice: vydal Jakub Deml, 1912.

Domů. Brno: Jota & ARCA JIMFA, 1990. Reprint druhého vydání z roku 1928 (Tasov: vydala Pavla Kytlicová).

Pro budoucí poutníky a poutnice. Praha: vydal Jakub Deml, 1913.

Moji přátelé. In *Miriam – Moji přátelé*, ed. Vladimír Binar. Praha: Odeon, 1990.

Česno. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, 1924.

Sokolská čítanka. Třetí vydání. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, podzim 1924.

Sestrám. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, 1924.

Hlas mluví k Slovu. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, 1926.

Tepna. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, 1926.

Můj očištec. Olomouc: Votobia, 1996. Reprint vydání z roku 1929 (Praha: Rudolf Škeřík).

Dílo Felixe Jeneweina. Praha: Umělecká beseda, 1928.

Audiat et altera pars. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, 1928.

Mé svědectví o Otokaru Březinovi. Praha: Rudolf Škeřík, 1931.

Pozdrav Tasova, Rodný kraj. Brno: JOTA & ARCA JIMFA, 1991.

Cesta k jihu. Tasov: vydal Jakub Deml, 1935.

Mohyla. Praha: Vyšehrad, 1948.

Články a knihy Jakuba Demla věnované Františku Bílkovi a jeho dílu

Fr. Bílek jako umělec

In *Museum. Časopis bohoslovců českomoravských*, 1901, roč. 35, s. 151–156.

[S drobnými úpravami Deml tuto stať zařadil do *Slova k Otčenáši Františka Bílka*, s. 122–126.]

Slovo k Otčenáši Františka Bílka

Nový Jičín: nákladem Nového života, 1904.

František Bílek v Mnichově 1904

In *Nový život*, 1905, roč. 10, č. 1, příloha s. I–V.

In *Chléb a slovo*. Dílo Jakuba Demla, sv. 13. Praha: Rukopisy VBF (samizdat), 1983.

Nové oltáře

In *Nový život*, 1905, roč. 10, č. 1, příloha s. VI–XIII.

In *Chléb a slovo*. Dílo Jakuba Demla, sv. 13. Praha: Rukopisy VBF (samizdat), 1983.

Oekonomie prací Bílkových

In *Nový život*, 1905, roč. 10, č. 5, příloha s. I–VI.

Fr. Bílek – umělec

In *Dvacátý věk*, 1905, roč. 5, č. 1, s. 6–11. [Přetištěna stejnojmenná kapitola ze Slova k Otčenáši, s. 122–126; tato kapitola vychází ze stati Fr. Bílek jako umělec, Museum 1901.]

K titulnímu obrazu Bílkova Otčenáše

In *Eva. Měsíčník pro vzdělání českých žen a dívek*, 1905, roč. 2, č. 2, s. 30. [Přetištěna část kapitoly Obraz titulní ze Slova k Otčenáši, s. 36–37.]

Z Bílkova Otčenáše

In *Eva. Měsíčník pro vzdělání českých žen a dívek*, 1905, roč. 2, č. 4, s. 66. [Přetištěna část kapitoly Obraz třináctý ze Slova k Otčenáši, s. 78–79.]

Cyklus „Život“, Slepci

In *Souborné práce Františka Bílka*, sv. 4. III. díl *Života: Kým máme býti*. Babice: vydal pořadatel, nakladatel i vydavatel Studia Jakub Deml, 1905. 10 s. [Komentář k Bílkovu cyklu Život a k jeho sousoší Slepci.]

Doslov k pracím Bílkovým

In *Studium. Sborník 3*. Stará Říše: vydal pořadatel, vydavatel i nakladatel Josef Florian, 1906. 10 s.

Korouhve Františka Bílka v Babicích

In *Meditace. Měsíčník pro literaturu, umění a filosofii*, 1909, roč. 2, s. 227–230.

In *Chléb a slovo*. Dílo Jakuba Demla, sv. 13. Praha: Rukopisy VBF (samizdat), 1983.

Dru. Janu Šamalíkovi

In *Šlápěje*, sv. 4. Šternberk na Moravě: vydal Jakub Deml, 1919, s. 37–40. [Odpověď na dopis výtvarného kritika Jana Šamalíka, otištěný v týchž Šlápějích, s. 27–36.]

Obětovaný

In *Františka Bílka Obětovaný. Listy na okraj hořovické sochy*. Sborník. Praha: vydal Valdek, krajský spolek hořovických studentů, 1922.

In *Chléb a slovo*. Dílo Jakuba Demla, sv. 13. Praha: Rukopisy VBF (samizdat), 1983.

Slovo o díle Františka Bílka. K padesátinám sochařovým

In *Volné směry*, 1921–1922, roč. 21, č. 10.

In *Chléb a slovo*. Dílo Jakuba Demla, sv. 13. Praha: Rukopisy VBF (samizdat), 1983.

František Bílek

In *Parlament. Revue věnovaná státním a politickým otázkám*, 1923, roč. 2, č. 4, s. 189–190.

Sokolská čítanka.

První vydání. Tasov: vydala Pavla Kytlicová, 1923. Zejména kapitoly Sokolstvo a František Bílek, s. 23–26; Sokolstvo a umění, s. 73–74; List Františku Bílkovi, s. 135–136.

„Mezi dílem Frant. Bílka a ostatních jeho vrstevníků-sochařů...“

In Soubor prací Františka Bílka. Úvodní text katalogu X. výstavy K. V. U. Aleš. Brno: K. V. U. Aleš, 1924. [Přetištěna část kapitoly Sokolstvo a František Bílek ze Sokolské čítanky, s. 24–26.]

Sestrám

Tasov: vydala Pavla Kytlicová, 1924. Zejména kapitoly Jan z Kalicha, s. 24–29; Obětování, s. 30–53.

Tepna

Tasov: vydala Pavla Kytlicová, 1926. Zejména kapitoly Mystika naturalismu, s. 57–64; Primitivové, s. 93–94.

Slovo k Otčenáši Františka Bílka

Tasov: vydala Pavla Kytlicová, 1931. Druhé vydání, vydáno jako první svazek Úplného vydání spisů Jakuba Demla.

F. Bílek v Mnichově 1904

In *Listy Otokara Březiny Jakubu Demlovi*. Tasov: vydal Jakub Deml, 1932. Příloha.

Korouhve F. Bílka v Babicích

In *Listy Otokara Březiny Jakubu Demlovi*. Tasov: vydal Jakub Deml, 1932. Příloha.

František Bílek v Mnichově 1904

Edice Život a sen. Tasov: [Jan Amos Verner], 1932.

Korouhve Františka Bílka v Babicích

Edice Život a sen. Tasov: [Jan Amos Verner], 1932.

Nové oltáře

In *Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi*. Tasov: vydal Jakub Deml, 1933. Příloha

Nové oltáře

Edice Život a sen. Tasov: [Jan Amos Verner], 1933.

Literatura

BINAR, Vladimír: *Čin a slovo*. Praha: Triáda, 2010.

BINAR, Vladimír – FUČÍK, Bedřich: Komentář a bibliografie ke svazku *Bílek a Jenewein*. In Dílo Jakuba Demla, sv. 10. Praha: Rukopisy VBF (samizdat), 1983.

BINAR, Vladimír – FUČÍK, Bedřich: Komentář a bibliografie ke svazku *Chléb a slovo*. In Dílo Jakuba Demla, sv. 13. Praha: Rukopisy VBF (samizdat), 1983.

BINAR, Vladimír – FUČÍK, Bedřich: Zpráva o uspořádání Díla Jakuba Demla. In *Revolver Revue*, 2000, roč. 16, č. 42, s. 179–241.

BOR, D. Ž: *Dítě andělů. Otokar Březina – život jako dílo*. Praha: Trigon, 2000. Vybrané kapitoly.

DVOŘÁK, Miloš: *O Jakubu Demlovi*. Praha: Cherm, 2007.

FILIP, Aleš: K moravskému dílu Františka Bílka. In 55. *Bulltein Moravské galerie v Brně*. Brno: Moravská galerie, 1999, s. 87–91.

FILIP, Aleš – MUSIL, Roman: Hlavní inovace v náboženském výtvarném umění. In *Neklidem k Bohu. Náboženské výtvarné umění v Čechách a na Moravě v letech 1870–1914*. Praha: Arbor Vitae, 2006.

FUČÍK, Bedřich: Jakub Deml. Pokus o portrét. Původně in *Lumír*, 1938/1939, č. 65, s. 182–192. Přetištěno v: *Proč bychom se netěšili. Šlápěje, sv. 24*. Tasov: vydala Marie Rosa Junová, 1939, s. 71–85.

FUČÍK, Bedřich: *Kritické příležitosti I*. Dílo Bedřicha Fučíka, sv. 1. Melantrich: Praha 1998. Kapitola Jakub Deml – Básník přírody, s. 89–98.

FUČÍK, Bedřich: *Píseň o zemi*. Dílo Bedřicha Fučíka, sv. 4. Praha: Melantrich, 1994. Kapitoly Orientační popis některých Demlových krajin, s. 191–244, Píseň o zemi, s. 401–423.

GALMICHE, Xavier: Chci žvatlat... Čím nepatrnější slovo, tím mocnější poesie. In *A2*, 2008, roč. 4, č. 34 (20. srpna 2008), s. 19.

CHALUPECKÝ, Jindřich: *Expresionisté*. Praha: Torst, 1992. Kapitola Jakub Deml, s. 81–134.

IWASHITA, Daniela: *První a poslední slovo*. Disertační práce na FF UK (vedoucí práce PhDr. Vladimír Binar). Praha 2006. Vybrané kapitoly.

IWASHITA, Daniela: Malý kousek druhého slona (Nad dopisy Jakuba Demla – k 131. narozeninám). In *Dobrá adresa*, 2009, roč. 10, č. 9, s. 32–38 (dostupné z: http://www.dobraadresa.cz/2009/DA08_09.pdf).

Kol.: *František Bílek (1872–1941)*. Ed. Hana Larvová. Praha: GHMP, 2000.

Kol.: *Zajatci hvězd a snů. Katolická moderna a její časopis Nový život 1896–1907*. Ed. Roman Musil – Aleš Filip. Praha – Brno: Argo – Moravská galerie v Brně, 2000.

MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890–1914*. Olomouc – Rosice: Gloria Rosice, 2003.

OLIČ, Jiří: *O Jakubu Demlovi*. Olomouc: Votobia, 1993.

OLIČ, Jiří: Poznámky a vysvětlivky. In DEML, Jakub: *Jan Konůpek a jiné eseje*. Olomouc: Votobia, 1997.

STANKOVIČ, Andrej: *Josef Florian a Stará Říše*. Praha: Triáda, 2008.

ŠALDA, F. X.: *Boje o zítřek*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000.

WÖLL, Alexander: *Jakub Deml. Leben und Werk (1878–1961)*. Köln: Böhlau, 2006. Vybrané kapitoly.